LEV TROȚKI

Istoria Revoluției Ruse

PROIECT CO-FINANȚAT DE:

Proiect editorial cofinanțat de
Administrația Fondului Cultural Național.

Proiectul nu reprezintă în mod necesar poziția Administrației Fondului Cultural Național. AFCN nu este responsabilă de conținutul proiectului sau de modul în care rezultatele proiectului pot fi folosite. Acestea sunt în întregime responsabilitatea beneficiarului finanțării.

LEV TROȚKI

Istoria Revoluției Ruse

Volumul I
Revoluția din Februarie

Traducere din limba rusă de
ANTOANETA OLTEANU

Studiu introductiv, cronologii și note de
GABRIEL CHINDEA și ANDREI STATE

tact
editura

Colecția
CLASICII MARXISMULUI

Coordonatori:
GABRIEL CHINDEA
ANDREI STATE

L. TROCKIJ
Istorija russkoj revoljucii

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TROȚKI, LEV DAVIDOVICI
Istoria Revoluției Ruse/ Lev Troțki; trad. din lb. rusă de Antoaneta Olteanu.
- Cluj-Napoca: Tact, 2017
2 vol.
ISBN 978-606-8437-91-0
Vol. 1.: *Revoluția din Februarie*/ st. introd., cron. și note de Gabriel Chindea
și Andrei State. - 2017. - ISBN 978-606-8437-90-3

I. Olteanu, Antoaneta (trad.)
II. Chindea, Gabriel (pref.)
III. State, Andrei (pref.)

94

Studiu introductiv
Troțki și Revoluția Rusă

În 1917, pentru prima dată în istorie, muncitorii au izbutit să cucerească puterea politică într-un stat. În numai opt luni, imperiul multisecular al țarilor a trecut de la autocrație la bolșevism. Povestea acestei aventuri, așa cum ni se înfățișează în *Istoria Revoluției Ruse*, are marele avantaj de a fi fost scrisă de unul dintre eroii ei cei mai de seamă. Participarea lui Troțki la întâmplările de atunci a fost hotărâtoare, iar triumful revoluției în care s-a implicat n-ar fi avut loc probabil fără el.

Cu toate acestea, cartea nu este o apologie personală. Compusă la cincisprezece ani de la evenimente, când autorul – aflat în exil pe o insulă din Marea Marmara în urma pierderii luptei politice cu Stalin și a expulzării din Uniunea Sovietică – ar fi avut tot interesul să-și elogieze faptele de altădată, scrierea surprinde prin stilul ei impersonal.[1] De o calitate literară excepțională, zugrăvind cu penel de frescă și în același timp caligrafic personaje singuratice și mulțimi uriașe, oameni politici obscuri sau eminenți, decoruri impunătoare și lupte de stradă, ea nu este totuși o mărturie biografică. Bazată numai pe documente publicate ori de arhivă – dintre care unele vor deveni mai târziu inaccesibile cercetătorilor odată cu rescrierea istoriei Uniunii Sovietice im-

[1] Înainte de *Istoria Revoluției Ruse* (1931-1933), Troțki a publicat și alte lucrări cu caracter istoric sau memorialistic având ca temă Revoluția din 1917. Astfel, la câteva săptămâni după insurecția din Octombrie, va apărea broșura *Istoria Revoluției Ruse până la Brest-Litovsk* (1918), scrisă de Troțki fără posibilitatea de a consulta documente ori mărturii, ci pornind numai de la propriile amintiri, foarte proaspete, în legătură cu desfășurarea și direcția revoluției. În câteva articole și cuvântări ocazionale din anii următori, el va face de asemenea referire la un aspect sau altul al experienței revoluționare, precum și la învățămintele ce pot fi trase în urma acesteia. Apoi, la scurtă vreme după moartea lui Lenin, Troțki va publica „Lecțiile lui Octombrie" (1924), text în care va contesta interpretarea „vechilor bolșevici" cu privire la rolul jucat de conducerea partidului în anumite momente-cheie din anul revoluționar 1917, și va reveni asupra temei în volumul autobiografic *Viața mea* (1930). Pe de altă parte, în momentul apariției *Istoriei Revoluției Ruse* existau deja numeroase lucrări despre Revoluția din 1917, scrise inclusiv de participanți direcți la evenimente. Printre cele mai importante dintre acestea se numără scrierile social-democratului Nikolai Suhanov (*Însemnări despre Revoluție*, 7 vol., 1919-1923), liberalului Pavel Miliukov (*Istoria celei de-a doua revoluții ruse*, 3 vol., 1921-1924) și trudovicului Aleksandr Kerenski (*Preludiul la bolșevism. Rebeliunea lui Kornilov*, 1919, și *Catastrofa*, 1927).

pusă de Stalin –, lucrarea este însuflețită de dorința de a-i oferi trecutului o prezentare cât mai obiectivă. Iar dacă subiectivismul lui Troțki iese uneori la iveală atunci e la nivelul interpretării generale a evenimentelor, cu scuza – justificată de altminteri – că explicarea unui fenomen istoric este un moment necesar al expunerii sale obiective, fără de care obiectul însuși riscă să dispară, făcând loc unor impresii sau elemente factuale răzlețe.

De altfel, marxismul asumat de autor ca instrument de înțelegere a trecutului nu deformează faptele pe care ar trebui să le lumineze și nici nu se transformă într-o predică moralizatoare. El urmărește numai să evite atât pasiunea excesivă – fie a învingătorilor, fie a învinșilor – ce poate apărea în creionarea unei revoluții, cât și acea imparțialitate artificială și de aceea falsă, care, abținându-se de la orice implicare politică și filozofică, rămâne la suprafața realității pe care ar trebui s-o înțeleagă. Fără a exclude din joc însemnătatea șansei și a hazardului istoric, evenimentele expuse de Troțki se prezintă astfel în primul rând ca o mișcare de mase necesară, în care, după cuvintele autorului însuși, întâmplarea nu face decât „să deschidă supapa necesității”, iar personalitatea, oricât de genială, rămâne o verigă în lanțul istoriei.

Redactată de unul dintre principalele sale personaje, *Istoria Revoluției Ruse* este, așadar, o carte unică în felul ei prin lărgimea orizontului temporal și spațial în care se mișcă, prin forța analizei și prin culoarea descrierilor sale. Însă, dacă lucrarea ne oferă numeroase informații legate de concepția despre lume și revoluție a istoricului Troțki, ea este mai rezervată, așa cum am spus, când vine vorba despre același Troțki ca agent istoric. Iată de ce, în rândurile care urmează, ar merita să ne oprim pentru început asupra lui.

Troțki
– omul-cheie al Revoluției din Octombrie

Pe 8 martie (23 februarie, stil vechi) 1917, la Petrograd izbucnea revolta populară ce va fi cunoscută în istorie sub numele de Revoluția din Februarie. Scoasă pe străzi pentru a pune capăt demonstrațiilor muncitorești, armata a fraternizat cu răsculații. O săptămână mai târziu, țarul Nicolae al II-lea a abdicat, monarhia a fost de facto abolită, iar în Rusia s-a format un Guvern Provizoriu burghez, cu sarcina de a conduce țara până la alegerea unei Adunări Constituante.

Aflat în acele zile la New York, unde era nevoit să ducă o viață de emigrant ca mai toți marii revoluționari ruși ai epocii, Troțki a ratat Revoluția din Februarie, reușind să se întoarcă la Petrograd abia pe 17 (4) mai 1917. În schimb, alături de Lenin, el va fi omul-cheie al Revoluției din Octombrie,

care va avea loc în toamna aceluiași an, precum și unul dintre eroii războiului civil din Rusia, ce va izbucni la scurtă vreme după aceea, intrând în conștiința publică generală drept încarnarea revoluționarului prin excelență, mare tribun al poporului și mare comandant militar, „în același timp un Danton și un Carnot al Revoluției Ruse”.[2]

Totuși, dacă în timpul Revoluției din Octombrie și în primii ani ai regimului sovietic numele lui Troțki și cel al lui Lenin vor fi strâns legate unul de altul atât în ochii prietenilor, cât și în cei ai dușmanilor Uniunii Sovietice, istoria din spatele acestui „duumvirat” a fost mai sinuoasă decât s-ar putea crede la prima vedere; în plus, rolul celor doi revoluționari ruși în cursul evenimentelor din 1917 n-a fost același.

De vârste și cu temperamente politice diferite, Lenin și Troțki s-au întâlnit pentru prima dată la Londra, în toamna anului 1902, unde Troțki, pe atunci un proaspăt revoluționar evadat din Siberia, s-a dus atras printre altele de faima lui Lenin, ca redactor și principal organizator al ziarului *Iskra*, publicația în jurul căreia se cristalizase în acea vreme mișcarea social-democrată din Rusia. Mai tânăr cu nouă ani decât Lenin, simțindu-se, după propria mărturisire, un provincial pe lângă el[3], Troțki i s-a alăturat la început cu entuziasm, primind chiar porecla de „măciuca lui Lenin” pentru zelul cu care-i executa planurile[4], în vreme ce Lenin, la rândul lui, va recunoaște calitățile politice și literare ale lui Troțki, propunând cooptarea sa în comitetul redacțional al *Iskrei*. La Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia din luna august a anului următor – care va fi congresul de înființare propriu-zisă a partidului, dar unde se va petrece și celebra sciziune dintre menșevici și bolșevici –, între Lenin și Troțki s-a produs însă o ruptură, care-i va fi reproșată acestuia din urmă până la sfârșitul vieții.

Motivele acestui divorț politic nu sunt foarte clare, cu atât mai mult cu cât, în privința ideilor fundamentale dezbătute atunci (înființarea unui partid social-democrat „marxist-ortodox” urmărind instaurarea „dictaturii proletariatului” în Rusia; o structură de organizare centralizată; combinarea luptei politice deschise cu cea clandestină ș.a.), Troțki avea în esență aceleași păreri cu Lenin. Mai apropiat însă personal de L. Martov, care va deveni conducătorul „fracțiunii” menșevice, precum și de alți viitori menșevici importanți, ca Vera Zasulici și Pavel Akselrod, el a fost, pare-se, revoltat de inflexibilitatea cu care Lenin a încercat să-și impună voința la congres.[5] Ca atare, în mo-

---

[2] Nicolas Krassó, „Trotsky's Marxism”, *New Left Review*, nr. 44, 1967, p. 72.

[3] Vezi Léon Trotsky, *Lénine*, Paris, Presses Universitaires de France, 1970, p. 29.

[4] Vezi L. Kamenev, „Trotskyism or Leninism? Report by Comrade L. B. Kamenev”, in *Trotsky's Challenge. The „Literary Discussion” of 1924 and the Fight for the Bolshevik Revolution*, Leiden/Boston, Brill, 2016, p. 203.

[5] Vezi Lev Troțki, *Viața mea (Autobiografie)*, traducere de Eugen Damian, București, Editura Meteor, 2015, p. 141.

mentul discutării calității de membru al partidului, Troțki va trece în tabăra menșevică, ce era pentru crearea unei organizații social-democrate mai largi, cât mai răspândite în rândul clasei muncitoare. Iar asta în vreme ce Lenin, ținând seama de condițiile autocratice din Imperiul Țarist, voia un partid mai restrâns, „conducător al marilor mase" și „avangardă a clasei muncitoare", format numai din „revoluționari de profesie".

Astfel va începe lunga perioadă de „rătăcire" a lui Troțki în afara bolșevismului, care se va încheia abia în 1917. Orator remarcabil, mai puțin interesat de „aranjamentele" politice, cât de „mișcările tectonice" ale istoriei, el se va distinge mai cu seamă în timpul Revoluției Ruse din 1905, când ceilalți conducători social-democrați importanți, inclusiv Martov și Lenin, vor trece aproape neobservați. În schimb, acțiunile lui Troțki din acel an, când va ajunge președintele de fapt al Sovietului din Petersburg și astfel unul dintre reprezentanții direcți ai muncitorimii răsculate din capitala rusă, precum și discursul din timpul procesului pe care i-l va intenta guvernul țarist în anul următor îi vor aduce un prestigiu uriaș.

Doar că același instinct al „anarhiei organizate", care-l servea atât de bine în clipele furtunoase, se va întoarce împotriva lui în anii așa-numitei reacțiuni (1907-1912), ce au urmat înfrângerii Revoluției din 1905, când nu va reuși să evite o anumită izolare politică. Socotind că „sectele" de partid de felul bolșevismului sau al menșevismului, a căror luptă învenina viața social-democrației rusești, fiind totodată un prilej de scandal pentru întreaga social-democrație europeană, erau rezultatul unor dispute de intelectuali cu idei revoluționare, dar „separați de mase", Troțki era convins că, în momentele de revoluție propriu-zisă, în care mulțimile ocupă arena istoriei, iar intelectualii sunt nevoiți să treacă la faptă, granițele dintre fracțiuni devin irelevante.[6] Ceea ce-l va face să le relativizeze importanța și să militeze pentru depășirea lor spre o unitate cât mai largă a mișcării revoluționare rusești.

Or, această perspectivă de integrare, dar totodată de dezagregare a diverselor grupuscule revoluționare propusă de Troțki va fi privită cu neîncredere de bolșevici, în ciuda diferențelor doctrinare care-l vor face, pe de altă parte, pe acesta să se despartă în curând de menșevici și despre care vom avea prilejul să vorbim mai jos. Pentru Lenin, căutarea cu orice preț a unei unități organizatorice dincolo de fracțiuni însemna a turna apă în vin și a slăbi, fie

[6] Era vorba de „un soi de fatalism socialist-revoluționar", după propria expresie de mai târziu (*ibid.*, p. 198), destul de apropiat de spontaneismul și antibirocratismul Rosei Luxemburg din aceeași perioadă, deși motivele celei din urmă în adoptarea acestei poziții erau diferite – cf. articolul Rosei Luxemburg „Chestiuni organizatorice ale social-democrației rusești" (1904), care se încheie cu celebra frază: „Erorile comise de o mișcare muncitorească cu adevărat revoluționară sunt din punct de vedere istoric infinit mai fecunde și mai prețioase decât infailibilitatea celui mai bun «comitet central»" (Rosa Luxemburg, „Organisationsfragen der russischen Sozialdemokratie", in Rosa Luxemburg, *Gesammelte Werke*, vol. 1, partea a II-a, Berlin, Dietz Verlag, 1972, p. 444).

și involuntar, mișcarea revoluționară din Rusia. El îl va acuza, prin urmare, pe Troțki de menșevism mascat și de „împăciuitorism filistin”[7], boicotându-i încercările de reunificare a partidului, ce au culminat cu o mare conferință eșuată, organizată de Troțki în august 1912 la Viena. Ceea ce explică de ce Troțki, la rândul lui, îi va privi în această perioadă pe bolșevici ca pe niște „sectari” și „extremiști”, acuzându-l pe Lenin că, prin „spiritul” său „individualist”, este un exponent al „înapoierii mișcării clasei muncitoare din Rusia”.[8]

Totuși, odată cu izbucnirea în iulie 1914 a Primului Război Mondial, reapropierea dintre Troțki și Lenin va deveni inevitabilă. Capitularea în fața militarismului a conducătorilor celei de-a II-a Internaționale Socialiste va fi un șoc pentru mișcarea revoluționară din lumea întreagă, provocând o reașezare a liniilor despărțitoare dintre aripile social-democrației din Europa și Rusia. Alături de mai vechea deosebire dintre marxiștii „revizioniști” și cei „ortodocși” (importantă până atunci mai cu seamă în interiorul social-democrației germane) sau de cea dintre menșevicii și bolșevicii ruși, se va naște acum opoziția dintre socialiștii „patrioți” și cei „internaționaliști”. De o parte vor trece, așadar, cei care, în numele apărării patriei, vor fi gata să renunțe pe moment la lupta de clasă, pentru o „uniune sfântă” cu propria burghezie națională, de altă parte cei care vor vedea în această luptă o sarcină și mai urgentă în noile împrejurări.

Aflați amândoi în continuare în emigrație și obligați de începerea operațiilor militare să se refugieze dintr-o țară în alta, Lenin și Troțki se vor regăsi încă din toamna lui 1914 în aceeași tabără opusă războiului, care va încerca să reziste conducerii diverselor partide social-democrate europene, devenite în majoritate patriotice, și care se va organiza la nivel internațional pentru prima dată la Conferința de la Zimmerwald, ținută în Elveția în septembrie 1915. Între cei doi revoluționari vor continua să existe însă câteva divergențe importante, chiar dacă amândoi vor fi în esență de acord să interpreteze războiul ca pe o ascuțire a contradicțiilor sistemului capitalist internațional și, astfel, ca pe un moment propice pentru o revoluție socialistă mondială.[9] Pentru Lenin însă, lozinca de formare a unei confederații

---

[7] Vezi, de exemplu, V. I. Lenin, „Semnificația istorică a luptei interne de partid din Rusia”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 19, București, Editura Politică, 1963, p. 381-400.

[8] Afirmația apare într-o scrisoare din 1 aprilie 1913 adresată menșevicului N. S. Ciheidze, citată în Isaac Deutscher, *The Prophet. The Life of Leon Trotsky*, London/New York, Verso, 2015, p. 579; cf. scrisoarea către Henriette Roland Holst de la începutul lui 1916, în care Troțki va scrie că „extremismul rusesc este produsul unui mediu social amorf și înapoiat, în care mișcarea istorică de început a proletariatului are nevoie în mod natural de o simplificare și vulgarizare a teoriei și politicii”, citată în Ian D. Thatcher, *Leon Trotsky and the World War One*, Basingstoke, Macmillan, 2000, p. 70.

[9] Vezi, de exemplu, broșura lui Troțki, *Războiul și Internaționala*, publicată la sfârșitul anului 1914, ca și lucrarea lui Lenin, *Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului* (1916).

europene („Statele Unite ale Europei"), propusă la începutul anului 1915 de Troțki drept viitor remediu împotriva războiului, era generatoare de iluzii și prematură, în condițiile în care revoluția socialistă nu avusese loc.[10] Iar asta în vreme ce Troțki, la rândul lui, va respinge ideea „defetismului revoluționar", lansată în 1914 de Lenin și potrivit căreia înfrângerea Rusiei țariste în războiul mondial ar fi fost, dacă nu de dorit cu orice preț, atunci în orice caz cel mai mic rău cu putință[11], ca periculoasă și de neînțeles pentru muncitorii ruși. În plus, Troțki va socoti că sloganul socialiștilor internaționaliști nu trebuia să fie transformarea războiului mondial dintre națiuni în război civil între proletariat și burghezie, la care îndemna Lenin, ci o pace justă, ca precondiție pentru un eventual război civil. De asemenea, cei doi nu vor avea aceeași părere nici în privința relației cu grupurile centriste ale social-democrației europene (conduse de Karl Kautsky în Germania și de Viktor Adler în Austria), care nu voiau să se rupă de socialiștii patrioți din țările lor. În vreme ce Lenin dorea să se despartă neîntârziat de centriști și să întemeieze o nouă Internațională, Troțki voia să colaboreze pe mai departe cu aceștia, chiar dacă nu și cu social-patrioții. În sfârșit, în cazul Rusiei, Troțki era pentru o unitate clară și fermă a tuturor internaționaliștilor, însă dincolo de fracțiunile tradiționale, care i se păreau încă o dată depășite, pe când Lenin era convins că numai bolșevicii erau cu adevărat internaționaliști și, ca atare, fracțiunea lor nu trebuia doar păstrată, ci totul recoagulat în jurul ei.

Abia după izbucnirea Revoluției din Februarie și întoarcerea lui Lenin și Troțki în primăvara lui 1917 la Petrograd, pozițiile celor doi vor ajunge să se suprapună. Atât Troțki, cât și Lenin vor socoti acum că trebuia profitat de Revoluția Rusă în desfășurare și luptat împotriva Guvernului Provizoriu burghez, pentru trecerea puterii din Rusia „în mâinile proletariatului". De asemenea, amândoi se vor opune în continuare prelungirii războiului, mai ales că numeroși socialiști internaționaliști (în special menșevici) deveniseră, după înlăturarea țarului, patrioți. Doar că, în vreme ce Lenin, revenit la Petrograd cu o lună mai devreme decât Troțki, avea de partea lui un adevărat partid, în interiorul căruia se bucura de o mare autoritate și ai cărui militanți alcătuiau o organizație unită și disciplinată – fiind astfel un instrument indispensabil pentru o viitoare insurecție –, Troțki și micul grup de revoluționari care-i erau apropiați, în primul rând publiciști precum M. S. Urițki, A. A. Ioffe, D. B. Riazanov sau A. V. Lunacearski, erau, după formula lui Isaac

[10] Vezi V. I. Lenin, „Nota redacției ziarului «Soțial-Demokrat» la manifestul CC al PMSDR cu privire la război. În jurul lozincii Statelor Unite ale Europei", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 26, București, Editura Politică, 1964, p. 360.

[11] Vezi V. I. Lenin, „Sarcinile social-democrației revoluționare în războiul european", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 26, p. 6.

Deutscher, „o pleiadă de generali străluciți lipsiți de armată".[12] De altfel, această mare disproporție de forță politică îi va și obliga pe aceștia din urmă să adere împreună cu Troțki și cu alte mici grupuri revoluționare rusești în august 1917 la Partidul Bolșevic, confirmând astfel justețea viziunii intransigente a lui Lenin despre ce însemna un partid revoluționar, dar – cel puțin în parte – și ideea lui Troțki despre topirea granițelor dintre revoluționari în clipa marii acțiuni. Va fi „unitatea lui Troțki" în și prin „partidul lui Lenin". Și ea va fi aceea care-i va îngădui celui dintâi să fie la înălțimea desfășurării ulterioare a evenimentelor, când inițiativele sale vor fi hotărâtoare pentru cucerirea puterii. Căci, deși Lenin va fi inspiratorul, Troțki va fi adevăratul înfăptuitor al insurecției din Octombrie, reușind să asigure „ultima verigă" necesară victoriei acesteia.[13]

Firește, fără Partidul Bolșevic, cu structura lui centralizată și activiștii săi încercați, Revoluția din Octombrie n-ar fi putut izbândi. Iar fără Lenin, Partidul Bolșevic n-ar fi fost probabil îndeajuns de conștient de contextul favorabil cuceririi puterii și nici îndeajuns de hotărât să treacă la fapte. De altfel, opoziția din interiorul partidului va fi puternică, cum era și normal, dată fiind însemnătatea mizei: luarea în stăpânire a nici mai mult, nici mai puțin decât a unei șesimi din globul pământesc. Lev Kamenev și Grigori Zinoviev, cei mai vechi și mai fideli colaboratori ai lui Lenin, se vor opune cu înverșunare insurecției, socotind-o prematură, iar Stalin, care era deja membru în Comitetul Central, va șovăi. Fără presiunile repetate ale lui Lenin, fără insistențele lui, fără mobilizarea bazei partidului împotriva conducerii, angajarea pe calea insurecției s-ar fi făcut cu mare greutate, dacă nu deloc.

Cu toate acestea, deși era inspiratorul acestei mișcări, Lenin nu putea vedea îndeajuns de bine întreaga situație. Izolarea în care va ajunge să se găsească din cauza existenței clandestine la care fusese împins de prigoana antibolșevică declanșată de Guvernul Provizoriu în vara lui 1917 nu-l oprea să înțeleagă că situația s-a copt, dar îl împiedica să țină seama de factorii conjuncturali. Toate cele trei propuneri concrete de insurecție pe care le va face din ascunzătoarea sa în toamna lui 1917 și care mizau doar pe forța armată și politică a Partidului Bolșevic, încercând să se dispenseze de mecanismul în aparență prea greoi pentru o insurecție al sovietelor, ar fi putut fi sinucigașe. Ele erau și militar, și politic insuficient pregătite, mai ales că problema nu era doar cucerirea puterii, ci și păstrarea ei. Or, oricât de popular ajunsese între

---

12 Isaac Deutscher, *The Prophet. The Life of Leon Trotsky*, p. 267.

13 Cf. concluzia articolului lui A. Rabinowitch „Lenin and Trotskij in the October Revolution", citată în Pierre Broué, *Trotsky*, Paris, Fayard, 1988, p. 188: „Dacă Troțki n-ar fi fost prezent la Petrograd și dacă, împreună cu alți conducători de la fața locului apropiați în esență de punctul de vedere al lui Lenin, n-ar fi intervenit pentru a adapta directivele lui Lenin la realitățile situației politice existente, bolșevicii ar fi putut foarte bine să comită o sinucidere politică".

timp (în uzine, în armată și mai ales în sovietele înseşele), Partidul Bolșevic n-avea nici forța și nici legitimitatea necesare spre a înfăptui singur insurecția.

În aceste împrejurări, meritul lui Troțki, care, în dezacord cu Lenin, va ști să îmbine partidul cu sovietele, „avangarda" cu restul „armatei proletare", într-o dialectică pe care o va teoretiza mai târziu ca rețeta obligatorie pentru orice revoluție proletară reușită[14], va fi, așadar, uriaș. Încă din 1905, când ajunsese, cum am mai spus, președinte al Sovietului din Petersburg, el înțelesese mai bine ca nimeni altul rolul sovietelor de „embrion de guvernare revoluționară" – soviete pe care istoria le va vedea, de altfel, reapărând în diferite momente de frământare ale secolului al XX-lea, ca bunăoară în Europa Centrală cuprinsă de agitația insurecțională ce a urmat încheierii Primului Război Mondial, în China revoluției din anii 1926-1927, dar și cu prilejul revoluției anticomuniste din 1956 din Ungaria ori al Revoluției Iraniene din 1978-1979.

Or, în timpul Revoluției Ruse din 1905, când sovietele, în calitate de consilii cu caracter transpartinic, alcătuite din delegați aleși în fiecare întreprindere direct de muncitori, controlați permanent de aceștia și revocabili în orice clipă, apăruseră în chip spontan pentru prima dată în istorie, nici menșevicii și nici bolșevicii nu le înțeleseră originalitatea și importanța, ca organe capabile să concureze cu puterea de stat instituită într-o societate industrială și, prin urmare, ca formidabile instrumente revoluționare.

Ce-i drept, menșevicii, a căror propagandă cuprindea cuvinte precum „stat popular", „autoadministrare" sau „comună", se lăsaseră atunci mai ușor purtați de val, iar Troțki ajunsese delegat în Sovietul din Petersburg mulțumită sprijinului lor. Totuși, în așteptarea unei revoluții în primul rând burgheze în Rusia, majoritatea menșevicilor văzuseră în soviete punctul de plecare al unui partid social-democrat sau al unor sindicate de masă, care să aducă Rusia mai aproape de modelul democratic deja existent în apusul Europei, și nicidecum niște organe de luptă sau de putere originale. Când revenise din emigrație spre sfârșitul toamnei lui 1905, Martov fusese, prin urmare, nemulțumit să descopere că în partid domnea „troțkismul", adică dușmănia față de burghezie și convingerea că Sovietul din Petersburg trebuia să se angajeze în lupta pentru putere.

Cât despre bolșevici, niște conspiratori care nu se puteau transforma peste noapte în oratori și animatori ai mulțimii, neîncrederea lor față de soviete fusese în 1905 foarte mare. Conducerea bolșevică de la Petersburg, în frunte cu A. A. Bogdanov, văzuse în Sovietul de aici un simplu comitet de grevă, dacă nu cumva un organism inform și iresponsabil, rival al autorității

[14] Vezi, de exemplu, capitolul „Arta insurecției", din Lev Troțki, *Istoria Revoluției Ruse*, vol. II, p. 399-422 (aici, ca și în cele ce urmează, toate trimiterile și citatele din *Istoria Revoluției Ruse* au în vedere ediția de față).

partidului. Ca atare, în vreme ce unii bolșevici voiseră să-l boicoteze, alții propuseseră intrarea în Soviet numai pentru a-l face „să explodeze din interior”.[15] Ce-i drept, aflat pe atunci în străinătate, Lenin privise cu mai multă înțelegere această nouă formă de organizare muncitorească.[16] După înfrângerea Revoluției din 1905, el nu va mai acorda însă o mare atenție acestei probleme, socotind sovietele ivite în 1905 fie niște adunări trecătoare de reprezentanți ai muncitorilor (un soi de „parlamente” muncitorești, apărute ca o copie a instituțiilor burgheze)[17], fie simple instrumente de luptă create ad-hoc pentru cucerirea puterii („organe de insurecție”), trecătoare și ele și care ar fi trebuit, în orice caz, subordonate autorității partidului.[18] Abia începând cu octombrie 1915 va reveni Lenin la poziția sa inițială – care văzuse în Sovietul din Petersburg al anului 1905 nucleul unui guvern revoluționar provizoriu –, pentru ca, după izbucnirea Revoluției din Februarie și sub influența rolului jucat acum de reînființatele soviete rusești, să facă un pas mai departe și să considere sovietele drept organe permanente ale unei posibile puteri de stat de tip nou, superior celui burghez.[19]

Troțki, în schimb, care se aflase în 1905 în miezul experienței Sovietului din Petersburg, îi înțelesese, după cum am spus, foarte repede însemnătatea, revenind în analizele sale politice din anii următori asupra acestei forme de organizație muncitorească, pe care o va privilegia, spre deosebire de Lenin, în raport cu organizațiile de partid. Căci, dacă „o societate cuprinsă de revoluție”

---

[15] Tony Cliff, *Trotsky*, vol. 1, London, Bookmarks, 1989, p. 68.

[16] În noiembrie 1905, el va scrie, de exemplu, că nu trebuie ales între Soviet și partid, iar Sovietul nu trebuie absorbit de partid, susținând chiar că Sovietul „trebuie să se proclame cât mai repede guvern revoluționar provizoriu al întregii Rusii” (V. I. Lenin, „Sarcinile noastre și Sovietul de Deputați ai Muncitorilor (Scrisoare către redacție)”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 12, București, Editura Politică, 1962, p. 61).

[17] Vezi V. I. Lenin, „Proiecte de rezoluții pentru Congresul al V-lea al PMSDR”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 15, București, Editura Politică, 1963, p. 10, și V. I. Lenin, „Împotriva boicotului”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 16, București, Editura Politică, 1963, p. 7.

[18] Vezi V. I. Lenin, „Dezorientarea unora care s-au supărat (În jurul problemei congresului muncitoresc)”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 15, p. 190-191.

[19] Vezi V. I. Lenin, „Scrisori din depărtare. Scrisoarea a treia: Despre miliția proletară”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964, p. 40-41, unde Lenin încearcă pentru prima dată să formuleze o sinteză între ideea lui Marx din *Războiul civil din Franța*, după care revoluția proletară nu trebuie doar să preia puterea politică din mâinile burgheziei, ci și s-o transforme, înlocuind vechiul aparat de stat cu o formă politică nouă, în care poporul să se exprime mai direct și nemijlocit (cum se întâmplase în timpul Comunei din Paris din 1871), și realitatea sovietelor apărute în 1905 și apoi în 1917 în Rusia, pe care Lenin le va interpreta acum ca organe ale acestei guvernări politice de tip nou. Ideea va fi dezvoltată apoi în lucrarea *Statul și revoluția* (1917). Vezi și V. I. Lenin, „Câteva teze (Din partea redacției)”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 27, București, Editura Politică, 1964, p. 50, și V. I. Lenin, „Conferința despre Revoluția din 1905”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 30, București, Editura Politică, 1964, p. 322.

nu e altceva decât o societate în care „clasele se află în luptă", iar revoluția este o „imixtiune violentă a maselor în domeniul unde li se hotărăsc propriile destine"[20], atunci sovietele, ca „însăși organizația *proletariatului*", ca „putere organizată a masei înseși deasupra tuturor fracțiunilor", ca „democrație adevărată, nefalsificată, fără cele două camere, fără birocrație profesionistă, dându-le dreptul alegătorilor de a-i înlocui când doresc pe deputații lor"[21], trebuiau să fie vehiculul privilegiat al revoluției. Iar avantajele unui asemenea tip de organizație de masă se și văzuseră în 1905, când, prin intermediul grevei generale, Sovietul din Petersburg fusese pe punctul de a bloca complet, iar în cele din urmă de a se substitui aparatului de stat existent. De unde și previziunea lui Troțki, formulată încă din 1906 și care se va adeveri în 1917: „Nu e nicio îndoială că la următoarea explozie revoluționară, asemenea consilii muncitorești se vor forma în întreaga țară. Un soviet panrus al muncitorilor, organizat printr-un congres național [...], va prelua conducerea".[22]

Redevenit în octombrie (septembrie, stil vechi) 1917 președinte al Sovietului din capitala rusă, Troțki va izbuti, așadar, să-l transforme în numai patru săptămâni într-un centru de comandă insurecțional, înnodând firul rupt în 1905. Folosindu-se cu abilitate de conflictul apărut între Guvernul Provizoriu și garnizoana militară din Petrograd, care refuza să fie trimisă să lupte pe front, ca și de așa-numitul sistem de „dualitate a puterii", ce împărțea în mod oficial, deși nu prea clar, autoritatea politică din capitală între Soviet și guvern, Troțki va reuși să lipsească treptat Guvernul Provizoriu de controlul asupra propriilor trupe. În cele din urmă, când, în numele Congresului Panrus al Sovietelor, care urma să se deschidă a doua zi, Comitetul Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd a ocupat pe 6 noiembrie (24 octombrie) 1917 punctele centrale ale capitalei, era prea târziu pentru orice ripostă guvernamentală. Astfel, nu numai că insurecția plănuită de bolșevici a învins, dar ea a fost și cea mai nesângeroasă acțiune de acest fel din istorie.[23] În plus, ceea ce s-ar fi putut transforma cu ușurință într-un simplu puci sau o aventură efemeră, cum speraseră dușmanii săi, a devenit o adevărată revoluție, mobilizând de partea ei păturile cele mai nemulțumite, dar și mai pline de energie ale populației rusești și deschizând o epocă de schimbări radicale nu doar ale sistemului politic, ci și social și economic al Rusiei.

---

[20] Lev Troțki, *Istoria Revoluției Ruse*, vol. I, p. 7.

[21] L. Trotsky, *1905*, Paris, Librairie de „L'Humanité", 1923, p. 212-213.

[22] Lev Troțki, „Istoria sovietului", citat în Isaac Deutscher, *The Prophet. The Life of Leon Trotsky*, p. 159.

[23] În ciuda mitului istoriografiei sovietice de mai târziu despre asaltul eroic asupra Palatului de Iarnă (ilustrat, spre exemplu, de filmul *Octombrie* (1928) al lui Serghei Eisenstein), în timpul insurecției bolșevice doar la Moscova s-au desfășurat câteva lupte sângeroase, pe când Petrogradul a fost cucerit aproape fără împotrivire, în capitală înregistrându-se, după unele surse, numai doi morți.

Revoluția permanentă

Pe de altă parte, dincolo de măiestria în „arta insurecției” dovedită de Troțki în toamna lui 1917, trebuie amintită mai ales intuiția lui cu privire la caracterul și sensul mai general al evenimentelor: o intuiție exprimată înainte de toate de celebra sa teorie despre revoluția permanentă, prin care i-a depășit pe toți contemporanii, inclusiv pe Lenin. Căci, deși Revoluția Rusă n-a fost în sine o surpriză pentru nimeni – pentru ea pregătindu-se mai multe generații de revoluționari de cele mai diferite nuanțe, de la liberali și narodnici la socialiști și anarhiști –, natura acestei revoluții și direcția în care trebuia să se îndrepte n-au fost la fel de limpezi pentru toată lumea, iar faptul că evenimentele au luat până la urmă o întorsătură „socialistă” a fost mai degrabă neașteptat.

În realitate, până în primăvara lui 1917, foarte puțini chiar și dintre socialiștii ruși crezuseră așa ceva. În calitate de „marxiști ortodocși”, ei nu se așteptau la apariția socialismului în Rusia, ci în țările avansate din apusul Europei, unde revoluțiile burgheze, petrecute cu multă vreme în urmă, creaseră un capitalism matur, cu o industrie și un proletariat puternice, socotite în general drept o condiție absolut necesară instaurării socialismului.

Ce-i drept, la începutul anilor 1880, când mișcarea revoluționară din Rusia era la primii săi pași, narodnica Vera Zasulici i-a cerut lui Marx să-și spună părerea în legătură cu perspectivele socialismului rusesc și mai ales cu posibilitatea ca Rusia să sară peste etapa burgheză a dezvoltării istorice, urmând o altă cale de evoluție decât Occidentul, spre a trece de la feudalism direct la socialism.[24] Iar răspunsul lui Marx, exprimat într-o scrisoare din 8 martie 1881[25] și apoi în prefața la a doua ediție rusă a *Manifestului Partidului Comunist* (1882)[26], a fost destul de încurajator. Rusia putea, într-adevăr, să evite „furcile caudine” ale sistemului capitalist, iar punctul de plecare al unei modernizări (inclusiv industrializări) care să ia de la început o formă colectivistă putea fi obștea rusească sătească tradițională (*obcina*), pe care mizau narodnicii. Dar asta presupunea ca Revoluția Rusă să se petreacă înainte ca dezvoltarea proprietății private și a capitalismului rusesc, cu concursul mai mult sau mai puțin violent al puterii de stat, să descompună colectivitatea

---

[24] Pentru textul scrisorii către Marx, datate 16 februarie 1881, vezi Vera Zasulici, „A Letter to Marx”, in Teodor Shanin (ed.), *Late Marx and the Russian Road. Marx and the „Peripheries of Capitalism”*, New York, Monthly Review Press, 1983, p. 98-99.

[25] Vezi Karl Marx, „[Scrisoare către V. I. Zasulici]”, in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 19, București, Editura Politică, 1964, p. 256-257; vezi și Karl Marx, „[Ciornele răspunsului la scrisoarea lui V. I. Zasulici]”, in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 19, p. 416-437.

[26] Karl Marx și Friedrich Engels, „[Prefață la a doua ediție rusă a «Manifestului Partidului Comunist»]”, in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 19, p. 315.

sătească tradițională. În plus, dezvoltarea socialistă din Rusia ar fi trebuit susținută de un Occident devenit el însuși socialist, astfel încât cele două revoluții „să se completeze una pe cealaltă”.

Cum însă în următoarele două decenii a avut loc o dezvoltare puternică a capitalismului rusesc, în pofida menținerii, pe de altă parte, a autocrației feudale, mișcarea narodnică s-a destrămat și atât rămășițele ei, coagulate în jurul Partidului Socialist-Revoluționar (Eser), cât și nou-apărutul Partid Muncitoresc Social-Democrat din Rusia au abandonat această posibilitate.

Astfel, socialiștii-revoluționari au renunțat la ideea unei treceri imediate la socialism, chiar dacă epoca istorică intermediară care ar fi urmat căderii țarismului n-ar fi trebuit să fie, după ei, una burgheză clasică. Iar asta fiindcă socialiștii-revoluționari mizau în continuare pe țărănime ca principală forță revoluționară a Rusiei și urmăreau totodată, dacă nu socializarea de îndată a industriei, atunci cel puțin socializarea imediată a pământului. Ceea ce ar fi însemnat desființarea completă a proprietății private asupra acestuia și punerea tuturor terenurilor arabile la dispoziția obștilor sătești, care să le dea spre cultivare țăranilor individuali conform unui principiu de „folosire egalitară”, ca primă fază spre trecerea la o producție agricolă cooperatistă.

În schimb, pentru social-democrații ruși, „caracterul burghez” al viitoarei revoluții antițariste a fost la început dincolo de orice îndoială, atât menșevicii, cât și bolșevicii vorbind despre o revoluție „democratică” sau „burghezo-democratică” ca premergătoare și distinctă de revoluția „socialistă”.[27] Originalitatea bolșevicilor în această privință venea doar din faptul că, spre deosebire de menșevici, care militau pentru o colaborare în lupta antițaristă cu burghezia liberală, în care vedeau principalul agent al acestei prime revoluții, Lenin socotea că burghezia rusă nu era dispusă să-și facă ea însăși propria revoluție. Ținând seama și de experiența revoluțiilor burgheze din trecut, când marea burghezie europeană se arătase nehotărâtă (ca în Franța anilor 1789-1793) sau chiar trecuse în momentele-cheie în tabăra reacțiunii (precum în Germania și Austria anilor 1848-1849), Lenin susținea că, temându-se de o anarhie socială, burghezia rusă era gata să lupte în mod legal și pașnic pentru anumite reforme liberale, dar nu și cu arma în mână pentru o schimbare democratică radicală. Prin urmare, revoluția burgheză rusă ar fi trebuit înfăptuită fără burghezie, dacă nu chiar împotriva ei, rolul principal în această acțiune urmând să le revină muncitorimii și țărănimii din Rusia, a căror misiune ar fi fost să instaureze o dictatură temporară de tip iacobin, numită de Lenin „dictatura revoluționar-democratică a proletariatului și a țărănimii”. Aceasta trebuia să asigure impunerea prin mijloace revoluționare

---

[27] Vezi V. I. Lenin, *Două tactici ale social-democrației în revoluția democratică*, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 11, București, Editura Politică, 1962, p. 33-35.

a republicii și a relațiilor juridice și de proprietate burgheze, împreună cu o împărțire radicală a proprietății funciare feudale și câteva reforme sociale minimale (ziua de lucru de opt ore, învățământ universal obligatoriu ș.a.), totul urmând să se încheie cu convocarea unei Adunări Constituante alese prin sufragiu universal.[28] Abia după aceea, odată cu dezvoltarea accelerată – Lenin va spune „în stil american"[29] – a capitalismului rusesc, făcută posibilă tocmai de această primă revoluție, trebuiau să apără noi conflicte social-politice, printre care cel dintre capital și proletariat, în vreme ce alianța dintre muncitorime și țărănime (mai precis, dintre muncitorime și țărănimea mic-burgheză, devenită proprietară de pământ) trebuia să se destrame. În felul acesta, evoluția istorică urma să ducă la o nouă revoluție, de data asta socialistă, care să instaureze „dictatura proletariatului".

Pe de altă parte, în vreme ce socialiștii-revoluționari vor deveni cu trecerea timpului tot mai apropiați de mica burghezie agrară rusească (reinterpretând viitoarea „socializare" a pământurilor ca pe o simplă împărțire de natură burgheză a proprietății feudale și hărăzind în același timp socializarea industriei unui viitor tot mai nebulos[30]), bolșevicii își vor schimba și ei treptat, doar că spre stânga, poziția inițială, mai cu seamă după izbucnirea Primului Război Mondial – „acest energic accelerator" al istoriei mondiale[31] –, în care Lenin va vedea, așa cum am mai spus, semnul unei crize profunde a capitalismului internațional – ajuns în faza sa terminală („monopolistă" și „imperialistă") – și astfel preludiul unei revoluții socialiste mondiale.

Or, de vreme ce Rusia țaristă nu se putuse sustrage marelui război imperialist, putea ea oare – se va întreba Lenin acum – să se sustragă „seriei de revoluții [socialiste] generate cu o necesitate obiectivă" de acesta[32], mai ales că, datorită condițiilor ei speciale[33], Rusia ar fi putut să le fie scânteia? Prin urmare, după izbucnirea efectivă a Revoluției Ruse în martie (februarie) 1917, ca și după apariția în concurență cu Guvernul Provizoriu burghez a sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților, ce păreau să indice posibilitatea unui stat de tip nou, superior republicii parlamentare burgheze, Lenin

---

[28] Vezi *ibid.*, p. 10-11 și 41-43.

[29] V. I. Lenin, „Congresul al V-lea al PMSDR. 30 aprilie – 19 mai (13 mai – 1 iunie) 1907. Raport cu privire la atitudinea față de partidele burgheze. 12 (25) mai", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 15, p. 351.

[30] Această deviere spre dreapta a provocat plecarea în 1906 a „maximaliștilor" din Partidul Socialist-Revoluționar.

[31] V. I. Lenin, „Scrisori din depărtare. Scrisoarea întâi: Prima etapă a primei revoluții", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 31, p. 13.

[32] V. I. Lenin, „Scrisoare de rămas bun către muncitorii elvețieni", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 31, p. 92.

[33] Era vorba, printre altele, de „cea mai monstruoasă dezorganizare [a aparatului de stat] și cel mai revoluționar proletariat" (V. I. Lenin, „Scrisori din depărtare. Scrisoarea întâi: Prima etapă a primei revoluții", p. 15).

va începe să pledeze nu doar pentru o continuare a revoluției tocmai începute, ci și pentru o alianță guvernamentală pur proletară (între muncitorimea industrială și țărănimea săracă). În cele din urmă, în primăvara lui 1917, el va face marea sa cotitură, marcată de faimoasele „Teze din aprilie", și va chema în mod public la depășirea fazei burgheze a revoluției – sau, mai curând, în combinație cu ea (de vreme ce numeroase măsuri de natură burgheză, precum reforma agrară, mai trebuiau încă luate) și de asemenea în combinație cu revoluția socialistă mondială iminentă – spre o nouă etapă, care să conducă la socialism.[34]

[34] Poziția lui Lenin din primăvara lui 1917 n-a fost totuși lipsită de echivoc, ceea ce a provocat mai târziu numeroase discuții printre istorici (vezi, de exemplu, Lars T. Lih, „The Ironic Triumph of Old Bolshevism. The Debates of April 1917 in Context", *Russian History*, nr. 38, 2011, p. 199-242). Noutatea poziției lui Lenin venea din afirmația sa că etapa burgheză a revoluției „s-a terminat" (V. I. Lenin, „Scrisori cu privire la tactică", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 31, p. 135), iar vechiul program minimal al bolșevicilor, care vorbea despre „caracterul burghez" al viitoarei revoluții ruse, „s-a învechit" (V. I. Lenin, „Raport prezentat la 4 (17) aprilie 1917 în cadrul adunării bolșevicilor participanți la Consfătuirea Generală a Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 31, p. 110). Pe de altă parte, apărându-se de acuzațiile de „aventurism", „blanquism" sau „subiectivism" venite din partea unor „vechi bolșevici", Lenin va nega că ar avea de gând să „introducă" pur și simplu socialismul în „înapoiata" Rusie, susținând că avea în vedere doar niște pași de „*trecere la socialism*, care nu poate fi realizat în Rusia în mod nemijlocit, dintr-o dată, fără măsuri de trecere, dar care, în urma unor astfel de măsuri de trecere, este pe deplin realizabil și neapărat necesar" (V. I. Lenin, „Scrisori din depărtare. Scrisoarea a cincea: Sarcinile orânduirii proletare revoluționare de stat", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 31, p. 56-57). Printre aceste măsuri figurau crearea unui nou tip de stat, bazat pe soviete, precum și instituirea unui control de stat asupra producției și repartiției produselor celor mai importante, obligativitatea generală a muncii, naționalizarea băncilor, constituirea unor cooperative agricole model pe terenul marilor moșii ș.a. Or, toate aceste ultime schimbări, deși îndepărtate de capitalismul liberal clasic, erau totuși departe de a echivala cu socialismul, mai ales că urmau să coexiste cu măsuri de natură burgheză, precum împărțirea pământurilor moșierești și întărirea clasei micilor proprietari agricoli. De unde și ezitările lui Lenin în caracterizarea acestui nou regim, pe care va continua să-l vadă la început ca pe o formă de realizare a mai vechii idei bolșevice de guvernare burghezo-democratică (doar că sub forma unei „dictaturi revoluționar-democratice a proletariatului și a țărănimii *sărace* [s.n.]" (V. I. Lenin, „Scrisori din depărtare. Scrisoarea a treia: Despre miliția proletară", p. 45) și pe care-l va numi doar mai târziu „dictatura proletariatului" (V. I. Lenin, „Conferința Organizației Orășenești Petrograd a PMSD (b) din Rusia. 14-22 aprilie (27 aprilie – 5 mai) 1917. Raport cu privire la momentul actual și la atitudinea față de Guvernul Provizoriu. 14 (27) aprilie", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 31, p. 246). Iar ambiguitatea naturii noului regim se va păstra chiar și după Octombrie. Astfel, se poate spune că reforma agrară înfăptuită la sfârșitul anului 1917 de proaspătul guvern sovietic, care va da satisfacție dorințelor țărănimii de împărțire a pământului, a fost „burgheză", pe când dizolvarea Adunării Constituante în ianuarie 1918, care va risipi orice iluzie legată de transformarea Rusiei în republică burgheză – „socialistă"; tot așa, comunismul de război proclamat în vara lui 1918 a fost „socialist", în vreme ce Noua Politică Economică instaurată în martie 1921 – „burgheză". Abia ideea din 1924 a lui Stalin de „construire a socialismului într-o singură țară" – care poate fi interpretată, printre altele, ca o încercare de rezolvare a acestei situații echivoce –, urmată la sfârșitului anilor '20 de colectivizarea și industrializarea forțate, îi va îngădui propagandei din URSS să prezinte societatea sovietică ca fiind pe deplin „socialistă".

Ce-i drept, acceptarea acestei noi perspective – în primul rând chiar de către Partidul Bolșevic – va fi ușurată de evoluția evenimentelor din lunile imediat următoare. Revoluția din Februarie transformase Rusia, după mărturisirea lui Lenin însuși, în „cea mai liberă țară din lume".[35] Sindicate, soviete, comitete de toate felurile apăreau precum ciupercile după ploaie. Puterea era în stradă, în fabrici, în cazărmi, dar nu și în birourile administrației de stat sau private. Iar asta în timp ce mașina statului era complet ruinată (în parte de război, în parte de revoluție), armata nu mai voia să lupte, poliția și tribunalele nu mai funcționau, iar efervescența unor mulțimi imense de oameni (muncitori, soldați, țărani) era la limita anarhiei, gata să deschidă ușa războiului civil – între ruși și celelalte naționalități ale imperiului, între patrioți și defetiști, între revoluționari și reacționari –, care, de altfel, va și izbucni mai apoi.

În aceste condiții, pariul Guvernului Provizoriu burghez și al celor care-l susțineau de a transforma anarhia într-o putere de stat ordonată, evitând totodată războiul civil prin exaltarea sentimentului patriotic opus capitulării în fața dușmanului extern și printr-o guvernare de coaliție care să includă pe cât posibil toate forțele politice democratice ale țării, se va dovedi utopic.[36] Iar lipsa de energie guvernamentală în toate privințele – fie de natură revoluționară (reformă agrară, convocarea Adunării Constituante, încheierea cât mai repede a păcii etc.) sau reacționară (instaurarea unui regim forte, război până la victoria finală etc.) – va deveni exasperantă pentru toate partidele. Ca atare, după un moment euforic în Februarie, perspectiva unei evoluții burghezo-liberale mai mult sau mai puțin clasice a Revoluției Ruse a început să se arate ca tot mai improbabilă. În iulie 1917, în ciuda opoziției bolșevicilor, soldații și muncitorii din Petrograd vor organiza o manifestație armată antiguvernamentală la limita insurecției. Care era, așadar, alternativa? Pentru cei mai lucizi dintre contemporani, ea a luat forma în care a fost enunțată în luna august a aceluiași an de însuși conducătorul liberalismului rusesc, Pavel Miliukov: Kornilov sau Lenin, cu alte cuvinte un regim militar autoritar și reacționar (protofascist)[37] sau o dictatură muncitorească cu aspirații socialiste. Iar după eșecul puciului organizat de generalul L. G. Kornilov la începutul toamnei lui 1917, deznodământul a devenit și mai clar.

---

[35] V. I. Lenin, „Raport prezentat la 4 (17) aprilie 1917 în cadrul adunării bolșevicilor participanți la Consfătuirea Generală a Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților", p. 107.

[36] Interesante în acest sens sunt și analizele retrospective ale lui Aleksandr Kerenski, ministru de justiție, ministru de război și apoi prim-ministru în Guvernul Provizoriu din 1917; vezi Alexander Kerensky, „Why the Russian Monarchy Fell", *Slavonic and East European Review*, vol. 8, nr. 24, 1930, p. 496-513, și Alexander Kerensky, „The Policy of the Provisional Government of 1917", *Slavonic and East European Review*, vol. 11, nr. 31, 1932, p. 1-19.

[37] Pentru un bun rezumat al ideologiei militarilor albi ce au luptat apoi cu arma în mână împotriva bolșevicilor, vezi Peter Kenez, „The Ideology of the White Movement", *Soviet Studies*, vol. 32, nr. 1, 1980, p. 58-83.

Or, această situație – chiar dacă, firește, nu în forma ei evenimențială concretă – fusese anticipată cu multă vreme înainte de teoria troțkistă a revoluției permanente.

Concepută în mai multe etape, care s-au întins de-a lungul aproape întregii vieți a lui Troțki, dar formulată pentru prima dată în anii 1905-1906, teoria va avea la bază așa-numita „lege a dezvoltării inegale, în salturi și combinate" a societății, a cărei elaborare constituie una dintre contribuțiile cele mai importante ale lui Troțki la marxism.[38]

Bazându-se pe o celebră afirmație a lui Marx, după care o „țară mai dezvoltată din punct de vedere industrial arată țării mai puțin dezvoltate [...] imaginea propriului ei viitor"[39], majoritatea mediilor marxiste din Europa și Rusia de la sfârșitul secolului al XIX-lea erau convinse că țările mai înapoiate istoric (iar Rusia țaristă era una dintre ele) urmează să repete în dezvoltarea lor evoluția țărilor mai avansate, trecând – chiar dacă într-o formă condensată – prin toate fazele istorice parcurse de acestea din urmă. Polemizând cu acest „marxism vulgar", Troțki va susține, în schimb, că istoria nu se repetă și că, deși avansul obținut de civilizația industrială din apusul Europei a obligat și va obliga în continuare societățile rămase în urmă să adopte modelul occidental, națiunile înapoiate nu „asimilează cuceririle materiale și intelectuale ale țărilor avansate [...] reproducând toate etapele trecutului lor". „Deși obligată să se țină după țările avansate, o țară înapoiată nu respectă cozile: privilegiul înapoierii istorice – și un asemenea privilegiu există – îi îngăduie sau, mai bine zis, o obligă să-și însușească lucrurile de-a gata, înaintea unor termene prevăzute, sărind peste o serie de etape intermediare. Sălbaticii schimbă arcul cu carabina dintr-odată, fără a mai face drumul care se afla între aceste arme în trecut. Coloniștii europeni din America n-au luat istoria de la capăt."[40] Dezvoltarea diverselor societăți omenești nu se petrece, așadar, liniar, ci în salturi. Iar asta nu numai că face ca istoria să nu se desfășoare la fel, ci și îngăduie micșorarea inegalității existente la un moment dat între diferite națiuni.

Pe de altă parte – iar acesta va fi celălalt aspect important al „legii" lui Troțki –, evoluția socială este un proces „combinat", în care coexistă stadii

---

[38] Ideea dezvoltării inegale, combinate și în salturi a societății a fost formulată explicit de Troțki numai după Revoluția din Octombrie, în lucrări precum *Internaționala a III-a după Lenin* (1928), *Revoluția permanentă* (1930), „Problemele dezvoltării în URSS" (1931), *Istoria Revoluției Ruse* (1931-1933) și *Revoluția trădată* (1936). În schimb, teoria politică a revoluției permanente – care e, de fapt, o revoluție combinată – a apărut încă din anii 1905-1906: a se vedea în special lucrările *Concluzii și perspective* (1906) și *1905* (1909). Pe de altă parte, cel puțin în privința legii dezvoltării inegale, Troțki nu s-a considerat un inovator, socotind că nu face decât să expliciteze o idee prezentă deja la Marx și apoi la Lenin; vezi Lev Troțki, *Istoria Revoluției Ruse*, vol. II, p. 588 și 590.

[39] Karl Marx, *Capitalul. Critica economiei politice*, vol. 1, in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 23, București, Editura Politică, 1966, p. 12.

[40] Lev Troțki, *Istoria Revoluției Ruse*, vol. I, p. 14.

istorice diferite[41] și unde, în plus, elementele propriu-zis tehnologice ori economice se amestecă și interacționează cu cele politice sau culturale. Ca atare, recuperarea în salturi a întârzierii istorice de către țările mai puțin dezvoltate nu duce automat la o nivelare generală a societăților omenești și nici la anularea inegalității dintre ele, cum o dovedește, de altfel, istoria emancipării nu întotdeauna reușite a multor foste națiuni coloniale și semicoloniale. Căci avansul obținut de țările întârziate în unele privințe se combină fatalmente cu înapoierea care există în altele, dând naștere unui amestec contradictoriu, în care ultima noutate – uneori încă neintrodusă complet nici măcar în lumea dezvoltată – odihnește alături de relicve și inerții străvechi, contribuind astfel la conservarea unui anumit decalaj. Iar asta chiar dacă, din cauza teribilei nevoi de a anula înapoierea inițială și a saltului istoric uriaș ce rezultă de aici, o societate la început întârziată poate ajunge în anumite privințe (științifice, tehnologice, militare etc.) să o ia înaintea uneia avansate. Ceea ce duce atunci la apariția unor noi inegalități, doar că inversate, cum s-a întâmplat bunăoară la sfârșitul secolului al XIX-lea cu societățile în curs de industrializare din Statele Unite, Germania sau Japonia, care au ajuns să concureze și chiar să întreacă în unele domenii mai bătrânele națiuni industriale ale Angliei și Franței. De unde, așadar, o mulțime de situații social-istorice originale, pe care marxismul vulgar risca să nu le sesizeze și înțeleagă, cum era și cazul Rusiei de la începutul secolului al XX-lea, unde o istorie deosebită de cea vest-europeană dăduse naștere unor condiții sociale particulare și mai ales posibilității ca muncitorii industriali de aici, deși aflați într-o țară mai înapoiată economic, să o ia din punct de vedere politic înainte, ajungând la putere mai repede decât confrații lor din țările capitaliste avansate.

Astfel, analizând particularitățile dezvoltării istorice a Rusiei țariste, Troțki va scoate în evidență existența unui fond țărănesc primitiv – care aproape că nu cunoscuse Evul Mediu sau care fusese în orice caz lipsit de viața urbană, meșteșugurile și agricultura avansată din Apusul medieval – și, pe de altă parte, a unui capitalism deja matur, transplantat aici ca atare din Occident. Acest capitalism – care dăduse naștere, la rândul lui, uneia dintre cele mai concentrate, chiar dacă restrânse, industrii din Europa și astfel unui proletariat industrial nu foarte numeros, însă tânăr și combativ[42] – nu apăruse, așadar, în urma evoluției organice a țării și, mai ales, a dezvoltării unei burghezii autohtone rusești. El era, dimpotrivă, rezultatul acțiunii de mo-

[41] „Dialectica istorică nu cunoaște o înapoiere pură și nici un progres pur din punct de vedere chimic" (Lev Troțki, *Istoria Revoluției Ruse*, vol. II, p. 562).

[42] Despre combativitatea muncitorilor ruși la începutul secolului al XX-lea, vezi Leopold Haimson, „The Problem of Social Stability in Urban Russia, 1905-1917 (Part One)", *Slavic Review*, vol. 23, nr. 4, 1964, p. 619-642, și Leopold Haimson, „The Problem of Social Stability in Urban Russia, 1905-1917 (Part Two)", *Slavic Review*, vol. 24, nr. 1, 1965, p. 1-22.

dernizare motivate de nevoi militare a statului absolutist țarist, înfăptuite cu ajutorul unei birocrații represive, al capitalurilor străine și al supraexploatării generale a populației.

Prin urmare, chiar dacă o asemenea situație istorică particulară trebuia să ducă la acumularea unor contradicții sociale extreme, ce puteau fi rezolvate doar printr-o revoluție, natura acesteia trebuia să fie diferită de cea a revoluțiilor antifeudale burgheze petrecute cu multă vreme în urmă în Occident. Căci agentul principal al viitoarei Revoluții Ruse nu putea fi nici țărănimea – care, deși majoritară, era incapabilă, după Troțki, de o politică independentă de cea a claselor urbane – și nici burghezia – care, din motivele tocmai arătate, era prea puțin dezvoltată și deci prea slabă în Rusia pentru așa ceva –, ci numai proletariatul industrial. De unde și previziunea lui Troțki, formulată încă din 1905, după care revoluția antițaristă rusă, în măsura în care va fi condusă de proletariat, nu se va mărgini la aplicarea unui program democratic burghez, ci va trece și la impunerea unor schimbări de natură socialistă. În felul acesta, cele două tipuri în principiu diferite de revoluție (burgheză și proletară) n-ar mai fi urmat să se succeadă în etape distincte – cum credeau menșevicii ori cum crezuseră și bolșevicii la un moment dat –, ci să se întrepătrundă într-un proces „neîntrerupt” sau „permanent”, făcând din viitoarea Revoluție Rusă cea mai întârziată mare revoluție burgheză din istorie, dar și prima revoluție socialistă din lume.[43] Iar asta chiar dacă socialismul rusesc, din pricina înapoierii generale a țării (pe care dezvoltarea în salturi, însă combinată n-o anula nicidecum), nu se putea menține în viață și realiza până la capăt fără victoria unei revoluții socialiste în Occident.

Or, după cum spuneam, situația din toamna anului 1917 părea să confirme mai mult ca niciodată acest pronostic: lumea europeană a națiunilor capitaliste avansate era prinsă într-un măcel mondial lipsit de sens, trezind nemulțumirea populară și gata să se transforme în diverse țări în război civil,

---

[43] Într-o formă incipientă și aplicată Germaniei de dinaintea Revoluției de la 1848, ideea unei „revoluții radicale”, în același timp burgheze și proletare, prin care o țară mai înapoiată să ajungă din urmă „nivelul de emancipare politică” atins de „popoarele moderne”, dar totodată să depășească „barierele emancipării politice moderne”, apare și la tânărul Marx (vezi Karl Marx, „Contribuții la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere”, in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 1, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1957, p. 420 și 422-427). După aceea însă, Marx va abandona această idee. În *Manifestul Partidului Comunist*, el va vorbi doar despre trecerea cât mai rapidă „după răsturnarea claselor reacționare din Germania [la] lupta împotriva burgheziei înseși”, astfel încât revoluția burgheză germană să devină „prologul direct al unei revoluții proletare” (Karl Marx și Friedrich Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 4, București, Editura Politică, 1958, p. 500). Lozinca „revoluției [germane] neîntrerupte”, din martie 1850, are același sens (vezi Karl Marx și Friedrich Engels, „Adresa Organului Central către Liga Comuniștilor”, in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 7, București, Editura Politică, 1960, p. 267 și 273).

în vreme ce Rusia semifeudală-semicapitalistă era angajată de mai bine de jumătate de an într-o revoluție care nu putea fi ținută în matca burgheză clasică. Ideea că era momentul trecerii la o revoluție rusă socialistă, care să tragă prima salvă a unei revoluții socialiste mondiale, care, la rândul ei, să consolideze revoluția socialistă din Rusia, părea să fie, în ciuda caracterului îndrăzneț, o rezolvare deloc absurdă a situației.

Socialism într-o singură țară? Destinul istoric al Revoluției Ruse și disputa dintre Troțki și Stalin

Desigur, pentru noi, cei de astăzi, care am asistat la colapsul Uniunii Sovietice, povestea asta pare să fi fost o aventură, o utopie, dacă nu cumva o tragedie istorică. Iar asta cu atât mai mult cu cât „socialismul real" de care am avut parte în răsăritul Europei și în România a fost un regim impus cu forța în urma unei ocupații militare, iar nu rezultatul unei revoluții populare. Dar am văzut că – la început cel puțin – acest salt înainte a fost în bună măsură inevitabil. Nenumărate cauze și milioane de indivizi, istoria Rusiei și a lumii înseși au înclinat balanța de partea asta. Ceea ce ne ajută să înțelegem mai bine adevărata tragedie istorică a Revoluției Ruse: ea nu se rezumă la distrugerile sau mulțimea morților din timpul războiului civil și al intervenției militare străine petrecute la numai câteva luni după insurecția bolșevică ori la victimele și sacrificiile perioadei staliniste de mai târziu; caracterul tragic al Revoluției din Octombrie vine mai ales din faptul că ea a fost de la bun început un pariu istoric aproape imposibil de refuzat, însă deloc sigur că va fi câștigat.

Să nu fi înțeles oare Troțki acest lucru? Dimpotrivă, premoniția nu doar a inevitabilității unei revoluții proletare în Rusia, dar și a posibilului ei eșec exista deja, cum am spus, în teoria revoluției permanente, în măsura în care lega destinul final al Revoluției Ruse de victoria socialismului în Apus. Și, într-un mod doar în aparență paradoxal, această premoniție s-a întărit după cucerirea puterii de către bolșevici, explicând în parte, după cum vom vedea numaidecât, disputa lui Troțki cu Stalin din anii 1920 și 1930.

De altfel, sentimentul fragilității, dacă nu chiar al efemerității noului regim i-a urmărit imediat după Octombrie pe mulți dintre noii conducători. E de ajuns să ne gândim la Lenin, bântuit în ianuarie 1918 de spectrul înfrângerii cu care s-a încheiat după numai zece săptămâni Comuna din Paris în 1871 și de posibilitatea prăbușirii asemănătoare a regimului sovietic. Și tot sentimentul fragilității explică acceptarea de către guvernul sovietic

a condițiilor draconice impuse Rusiei de Germania imperială prin Tratatul de pace de la Brest-Litovsk din martie 1918 ori teama bolșevicilor de a nu rămâne singuri și izolați la putere – în ciuda legendei despre dorința lor nemăsurată de a păstra monopolul acesteia –, care i-a făcut să încheie la doar o lună după insurecție o alianță guvernamentală cu socialiștii-revoluționari de stânga, pe care aceștia din urmă o vor rupe însă patru luni mai târziu.

Pe de altă parte, triumful bolșevicilor în 1921 în războiul civil și consolidarea statului sovietic ce a urmat ar fi trebuit să sporească încrederea în sine a noului regim. În realitate însă, situația a continuat să fie văzută ca disperată, chiar dacă într-o formă nouă.

În primul rând, războiul civil provocase, pe lângă o distrugere aproape generală a industriei rusești[44], dispariția sau declasarea proletariatului din Rusia. Faptul că, spre deosebire de vechea armată țaristă, Armata Roșie avea în rândurile ei mai mulți muncitori decât țărani făcuse ca o mulțime de proletari să cadă pe diverse fronturi de luptă. Alți muncitori – în general purtătorii celor mai vechi tradiții socialiste și cu cea mai mare experiență politică – fuseseră recrutați în administrația statului și a armatei, în vreme ce mase întregi de proletari urbani, care păstraseră legături strânse cu satul, se precipitaseră, de îndată ce revoluția s-a încheiat, spre zonele rurale, pentru a participa la împărțirea pământurilor, dar și împinși la țară de foametea din orașe. Ca atare, între 1917 și 1920, populația urbană s-a micșorat dramatic. În trei ani, Petrogradul a pierdut 57,5% și Moscova 44,5% din locuitori. Iar numărul muncitorilor industriali din întreaga Rusie a scăzut cu 3/5.[45] În plus, țărănimea, care sprijinise revolta împotriva feudalismului țarist, îngăduind victoria inițială a bolșevicilor, nu era favorabilă nici obiectiv – întrucât nu avea tehnica și organizarea productivă necesare – și nici subiectiv socialismului. Odată cu înfrângerea armatelor albe și cu înlăturarea pericolului restaurației feudale, alianța dintre muncitori și țărani s-a destrămat rapid. Căci una era să sprijini un guvern care împărțea pământurile moșierești țăranilor și cu totul altceva să susții același guvern când începea să rechiziționeze recolta țărănească pentru a hrăni populația înfometată din orașe.

Astfel, la patru ani de la revoluție, Rusia Sovietică se prezenta ca un „stat muncitoresc" în care, după cuvintele lui Nikolai Buharin[46], avusese loc

---

[44] În 1920, industria rusească nu mai producea decât 20% în cantitate și 13% în valoare din producția din 1913. Producția de fier reprezenta 1,6%, cea de oțel 2,4%, iar producția de petrol și de cărbune, sectoarele cele mai puțin ruinate, era de 41% și respectiv 27% din cea antebelică. În transporturi, 60% dintre locomotive erau scoase din uz și 63% din liniile ferate erau inutilizabile (vezi Pierre Broué, *Le parti bolchévique. Histoire du PC de l'URSS*, Paris, Éditions de Minuit, 1963, p. 148).

[45] Vezi Tony Cliff, „Trotsky on Substitutionism", in Tony Cliff, *International Struggle and Marxist Tradition. Selected Writings*, vol. 1, London, Bookmarks, 2001, p. 121.

[46] Citat în Pierre Broué, *Le parti bolchévique. Histoire du PC de l'URSS*, p. 149.

o „dezintegrare a proletariatului”, atomizat și topit în mijlocul unei populații țărănești deloc predispuse la socialism. De unde și nevoia Partidului Comunist și a vârfurilor acestuia de a se substitui politic unor mase tot mai istovite și mai ostile, cu toate urmările perverse ce au decurs de aici: formarea unei „burghezii roșii”, birocratismul de stat și de partid (golirea de substanță mai întâi a sovietelor și a sindicatelor, iar apoi a însuși Partidului Comunist)[47] și, ca moment emblematic, zdrobirea sângeroasă a revoltei antibolșevice a marinarilor, muncitorilor și soldaților de la Kronstadt din martie 1921[48], care a ilustrat – și încă într-un dublu sens – aceeași stare de oboseală generală: și prin răscoala propriu-zisă, expresie a epuizării apărute în însuși bastionul revoluționar din Kronstadt, dar și prin caracterul izolat al revoltei, izbucnite într-o țară devenită mai degrabă indiferentă la soarta viitoare a revoluției.

Acestei situații deloc încurajatoare din interior i s-a adăugat, pe de altă parte, refluxul valului revoluționar din Europa Centrală și de Apus, ce a urmat diverselor încercări eșuate de revoluție comunistă din Germania anilor 1918-1921 (printre care insurecția spartachistă din ianuarie 1919 de la Berlin sau proclamarea unei efemere Republici Sovietice Bavareze în aprilie 1919 la München), Ungaria anului 1919, Italia anilor 1919-1920 sau Polonia, unde blocarea înaintării spre vest a trupelor sovietice în fața Varșoviei în august 1920 a ruinat definitiv speranța de a face legătura între Revoluția Rusă și restul Europei.

Drept urmare, în vreme ce dependența Rusiei Sovietice de Occident pentru înfăptuirea socialismului devenise în anumite privințe mai mare după 1921 decât în 1917, Apusul părea, în schimb, tot mai îndepărtat de revoluția socialistă. Iar asta în condițiile în care regimul sovietic era totuși în picioare și victoria în războiul civil îl reconfirmase drept cea mai viabilă variantă politică de moment pentru Rusia, în stare în plus, cum avea s-o dovedească viitorul, să bulverseze mersul lumii pentru o bună parte a secolului al XX-lea, accelerând mișcarea de independență din țările coloniale și semicoloniale ale Lumii a Treia – China (1949), Vietnamul de Nord (1954), Cuba (1959) – și devenind totodată, dacă nu o amenințare reală pentru capitalul internațional, atunci cel puțin o speranță consolatoare și un mit subversiv pentru clasele exploatate din Occident.[49] Ceea ce explică disputa ideologică dintre Troțki și Stalin în legătură cu posibilitatea „construirii socialismului într-o singură

[47] Lenin însuși va vorbi după 1920 despre Rusia Sovietică ca despre un „stat muncitoresc *cu o deformare birocratică*” (V. I. Lenin, „Despre sindicate, despre momentul actual și despre greșelile tovarășului Troțki”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 42, București, Editura Politică, 1966, p. 217).
[48] Despre acest subiect, vezi Israel Getzler, *Kronstadt, 1917-1921. The Fate of a Soviet Democracy*, Cambridge, Cambridge University Press, 1983.
[49] Ultima observație îi aparține Simonei Weil (cf. Simone Weil, „Méditation sur l’obéissance et la liberté”, in Simone Weil, *Œuvres complètes*, tomul II, vol. 2, Paris, Gallimard, 1991, p. 132).

țară”, care a izbucnit curând după moartea lui Lenin ca o expresie a acestei situații istorice imposibile.[50]

Astfel, într-un articol publicat în *Pravda* la sfârșitul anului 1924, Stalin va rezuma întreaga situație punând printre primii problema în mod tranșant: „După Troțki, forțele necesare [victoriei Revoluției Ruse] se pot găsi doar «în arena revoluției proletare mondiale». Dar ce se întâmplă dacă revoluția internațională întârzie? Există vreo speranță pentru revoluția noastră? Troțki nu ne lasă niciun licăr de speranță [...]. În fața revoluției noastre nu s-ar deschide, așadar, decât o singură perspectivă: să dispară încet, măcinată de antagonismele ei interne, în așteptarea zilei revoluției mondiale”.[51]

---

[50] După cum se știe, descrierile făcute de Marx viitoarei societăți comuniste au fost destul de laconice. Preluând cele câteva sugestii din „Critica Programului de la Gotha” a lui Marx, Lenin a distins trei faze istorice care ar fi trebuit să urmeze revoluției proletare – vezi volumul *Statul și revoluția* (1917) și articolul „Economicul și politicul în epoca dictaturii proletariatului” (1919): i) „dictatura proletariatului” – când societatea continua să fie formată din clase, însă proletariatul, dintr-o clasă dominată politic și lipsită de proprietate asupra mijloacelor de producție, urma să devină clasă dominantă, deținând puterea politică, dispunând de o parte a mijloacelor de producție și folosind puterea de stat pentru reprimarea rămășițelor burgheziei care s-ar fi împotrivit noului regim; ii) „socialismul” – când economia era în întregime socializată și, ca atare, nu mai existau clase sociale, deși statul continua să existe, fiindcă diviziunea socială a muncii (de exemplu, deosebirea dintre munca intelectuală și cea fizică) nu urma să dispară, iar la muncă egală/diferită urma să corespundă o remunerație egală/diferită, după principiul „de la fiecare după capacități, fiecăruia după muncă”; iii) „comunismul” – când se aplica principiul „de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi” și când nu mai urmau să existe nici diviziune socială a muncii și nici stat. Pe de altă parte, la moartea lui Lenin, Uniunea Sovietică, aflată în mod oficial în faza dictaturii proletariatului, era departe nu doar de comunism, ci și de socialism. Sectoarele așa-zis socialiste – întrucât etatizate – ale economiei (marea industrie, băncile, comerțul exterior) erau în bună parte ruinate de războaiele mondial și civil și aveau o pondere destul de redusă în ansamblu. În același timp, alături de ele subzistau: i) o economie agricolă țărănească patriarhală și autosuficientă, în care era angrenată majoritatea populației (în mare parte analfabetă), care avea drept de folosință individuală asupra pământului, în vreme ce proprietatea acestuia aparținea statului; ii) o mică producție de mărfuri, bazată pe micii meseriași și pe țăranii mijlocași, care trăiau din propria muncă, dar care-și vindeau o parte din produse pe piață; iii) o producție cooperatistă de mărfuri (în special meșteșugărească și de consum), insuficient dezvoltată, dar încurajată de stat; iv) o producție propriu-zis capitalistă de mărfuri, asigurată de „culaci” (țărani chiaburi, care arendau pământuri și foloseau forță de muncă salariată) și „nepmani” (întreprinzători și comercianți particulari, care aveau de asemenea salariați și care apăruseră în urma Noii Politici Economice lansate de Partidul Comunist în 1921); v) în sfârșit, un așa-numit „capitalism de stat”, adică mari întreprinderi industriale private, în primul rând concesiuni străine, reglementate și controlate de statul sovietic. Înaintarea pe calea socialismului – fie că se admitea sau nu posibilitatea realizării sale depline într-o singură țară – presupunea, așadar, în primul rând transformarea Rusiei Sovietice dintr-o țară rurală și semiindustrială înapoiată într-o țară cu o industrie de stat dezvoltată și planificată centralizat și cu o agricultură preponderent de stat și cooperatistă, precum și mari progrese educaționale și culturale.

[51] J. Staline, „La révolution d'Octobre et la tactique des communistes russes”, in J. Staline, *La révolution d'Octobre*, Paris, Éditions Sociales Internationales, 1934, p. 103. Cf. și Lev Troțki, *Istoria Revoluției Ruse*, vol. II, p. 593: „Dar ce trebuie să facem – se întreabă Stalin – dacă revoluției internaționale îi este scris să vină cu întârziere? Mai e vreo speranță pentru revoluția noastră? Troțki nu ne dă nicio speranță”.

Or, pentru Stalin, o asemenea variantă era inacceptabilă. Având nevoie de o direcție și mai ales de o certitudine în noile împrejurări și ghidându-se mai puțin după considerații ideologice, cât după felul în care realitatea istorică însăși părea să fi aranjat lucrurile, el va lansa ideea posibilității construirii independent de restul lumii a unei societăți socialiste deplin dezvoltate într-o singură țară. Ceea ce, în cazul Uniunii Sovietice, însemna că aceasta trebuia și mai ales putea să meargă înainte pe calea socialismului indiferent de ceea ce se întâmpla în Occident, dacă nu chiar căzând la un soi de armistițiu cu Apusul burghez și renunțând, așadar, la ceea ce Troțki definise drept un element esențial al „revoluției" sale „permanente": extinderea treptată la nivelul întregii lumi, precum și folosirea Uniunii Sovietice în interesul mișcării comuniste mondiale, iar nu a mișcării comuniste internaționale în interesul Uniunii Sovietice.

Desigur, și pentru Stalin, o victorie definitivă a socialismului în URSS, în sensul unei garanții complete împotriva restaurării relațiilor de proprietate burgheze în urma unei blocade economice sau a unei intervenții militare din partea statelor capitaliste înconjurătoare, nu era posibilă fără un socialism triumfător la nivel mondial.[52] Dar asta nu însemna că „victoria socialismului în Uniunea Sovietică", ca rezolvare a principalelor sale contradicții social-economice interne, ducând la abolirea claselor și la dispariția treptată a statului[53], precum și la transformarea URSS-ului în „cea mai îndestulată societate", cu „o productivitate a muncii superioară celei a țărilor capitaliste avansate"[54], n-ar fi fost „absolut posibilă și probabilă"[55] printr-un efort de sine stătător. Iar asta chiar dacă Uniunea Sovietică era pentru început mai puțin dezvoltată decât țările capitaliste apusene și ar fi fost să înainteze pe această cale „cu pas de broască-țestoasă".[56]

Astfel înțeleasă, ideea construirii socialismului într-o singură țară putea părea convingătoare sau, cel puțin, necesară. Ea se prezenta, în orice caz, ca o continuare firească a spiritului heterodox al revoluției socialiste ruse – care, după cum am văzut, avusese loc acolo unde majoritatea marxiștilor se așteptaseră mai puțin –, ca și a spiritului de îndrăzneală, dar și de realism al

---

[52] Vezi Monty Johnstone, „Trotsky and the Debate on Socialism in One Country", *New Left Review*, nr. 50, 1968, p. 120. Cf. și J. Staline, „La révolution d'Octobre et la tactique des communistes russes", p. 107 și 127.

[53] Vezi cuvântarea lui Stalin la a VII-a sesiune a plenului lărgit al Comitetului Executiv al Internaționale Comuniste, citată în Ernest Mandel, „Trotsky's Marxism. A Rejoinder", *New Left Review*, nr. 56, 1969, p. 93-94.

[54] După cuvintele lui Stalin, citat în Domenico Losurdo, *Staline. Histoire et critique d'une légende noire*, Bruxelles, Aden, 2011, p. 83.

[55] J. Staline, „La révolution d'Octobre et la tactique des communistes russes", p. 105.

[56] Expresia îi aparține lui Buharin, devenit la mijlocul anilor '20 „teoreticianul" socialismului într-o singură țară, citat în Leon Trotsky, *The Third International after Lenin*, New York, Pioneer Publishers, 1957, p. 45.

leninismului, în vreme ce teoria troțkistă a revoluției permanente, cu obsesia ei legată de dimensiunea internațională a socialismului și cu alternativa: ori socialism mondial, ori niciun fel de socialism, lăsa impresia unei viziuni în același timp utopice și defetiste[57], bazate pe o teorie politică mult prea abstractă.

Cu toate acestea, imposibilitatea realizării efective a socialismului într-o Uniune Sovietică izolată rămânea destul de evidentă. Iar Troțki va continua să-și susțină ideile atât la începutul disputei sale cu Stalin din anii '20, cât și în anii '30, când va fi deja expulzat din Partidul Comunist și din URSS și când, în urma industrializării și a colectivizării forțate, precum și a reușitei primelor sale planuri cincinale, Stalin va merge până la a proclama „victoria finală, completă și definitivă"[58] a socialismului în Uniunea Sovietică.

În primul rând, așa cum va observa Troțki acum, în ciuda etatizării aproape complete a economiei și a „realizărilor socialiste" de care va face caz propaganda sovietică în această perioadă[59], în Uniunea Sovietică existau anumite dezechilibre social-economice – ca de pildă, între forma avansată a economiei (proprietate colectivă, planificare centralizată etc.) și fondul de penurie și în continuare subdezvoltat al acesteia, sau între sat și oraș, între o industrie în stare să trimită, cum o vor dovedi deceniile următoare, oameni în cosmos și o agricultură incapabilă să asigure îndeajuns de mulți cartofi populației – ce contraziceau ideile marxiste privitoare la echilibrul și bunăstarea generale ce ar fi trebuit să existe în socialism.[60]

Nu mai puțin grăitoare era apoi întărirea statului sovietic, care, „departe de a fi «dispărut», [...] devenise un aparat de coerciție fără precedent în istorie"[61], precum și exploatarea nemiloasă a forței de muncă din URSS: „Socialismul, sau faza inferioară a comunismului, are fără îndoială nevoie de

[57] „Lipsa de încredere în forța și vitalitatea revoluției noastre, lipsa de încredere în forța și puterea creatoare a proletariatului rus sunt însăși baza teoriei «revoluției permanente»" (J. Staline, „La révolution d'Octobre et la tactique des communistes russes", p. 111).
[58] Citat în Monty Johnstone, „Trotsky and the Debate on Socialism in One Country", p. 120.
[59] Rezultatele primelor două cincinale sovietice (1928-1937) au fost cu atât mai spectaculoase cu cât au fost contemporane cu marea criză economică mondială din anii 1929-1933. În vreme ce, între 1929 și 1936, producția industrială a Germaniei a bătut pasul pe loc, a Statelor Unite ale Americii a scăzut cu 25%, a Franței cu 30%, a Marii Britanii a crescut cu doar 3-4% și a Japoniei cu 40%, producția industrială a Uniunii Sovietice a crescut cu 250%. De asemenea, între 1925 și 1935, industria grea sovietică și-a mărit volumul de zece ori, iar la producția de energie electrică URSS-ul a trecut de pe locul 11 pe locul 3 în lume. Ritmul industrializării Uniunii Sovietice din această epocă a fost mai accelerat decât cel al Germaniei și al Japoniei din perioada industrializării lor masive din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea. Pentru mai multe cifre în acest sens, vezi Leon Trotsky, *The Revolution Betrayed*, New York, Pathfinder Press, 1983, p. 6-8; cf. și Alec Nove, *An Economic History of the USSR, 1917-1991*, London, Penguin Books, 1992, p. 194 și 228.
[60] Vezi Lev Troțki, *Istoria Revoluției Ruse*, vol. II, p. 601.
[61] Leon Trotsky, *The Revolution Betrayed*, p. 51.

menținerea unui control riguros al cantității de muncă și de consum, dar el presupune în orice caz niște forme mai umane de control decât cele pe care le-a inventat geniul exploatator al capitalului. Or, ceea ce vedem în Uniunea Sovietică este un material uman înapoiat, dresat fără milă spre a servi unei tehnici împrumutate de la capitalism. În lupta pentru atingerea unor standarde europene sau americane, metodele clasice ale exploatării [...] sunt aplicate în niște forme atât de brutale și de nude, încât înseși sindicatele reformiste din țările burgheze nu le-ar tolera. Observația că muncitorii din URSS muncesc «pentru ei înșiși» nu e adevărată decât din perspectiva istoriei și cu condiția [...] de a nu se lăsa sugrumați de o birocrație absolutistă. În orice caz, proprietatea de stat asupra mijloacelor de producție nu transformă bălegarul în aur și nu înconjoară cu o aureolă de sfințenie sistemul de stoarcere a sudorii, care epuizează principala forță de producție: omul".[62]

Dar cel mai important era, fără îndoială, faptul că, deja în capitalism, cadrul strict național devenise prea strâmt pentru dezvoltarea forțelor productive ale societății (cum o dovedeau exportul de oameni și capitaluri din metropolele occidentale în colonii, războaiele imperialiste pentru împărțirea și reîmpărțirea lumii etc.). La fel cum diviziunea socială a muncii fusese esențială de-a lungul istoriei pentru dezvoltarea internă a societăților omenești, dezvoltarea intensivă a forțelor de producție din fiecare țară în parte, ca și a umanității în ansamblu, nu se mai putea face acum decât pe seama diviziunii internaționale a muncii, singura ce putea asigura o productivitate generală ridicată. Drept urmare, în interiorul fiecărei țări, unele ramuri economice erau obligate spre a se dezvolta să producă în exces față de nevoile naționale (și deci să exporte), pe când altele trebuiau să rămână insuficient dezvoltate (iar producția lor să fie completată prin import), echilibrul urmând să fie restabilit doar la nivel mondial, chiar dacă în mod anarhic și conflictual în capitalism, și ordonat și pașnic abia în socialism.[63]

În aceste condiții, ideea unei dezvoltări economice autarhice, care să ducă în cele din urmă la socialism, nu putea decât să lipsească economia sovietică de beneficiile diviziunii internaționale a muncii, precum și de legătura permanentă cu tehnica cea mai avansată existentă la nivel mondial, provocând o risipă considerabilă de resurse într-un efort de acumulare uriaș

---

[62] *Ibid.*, p. 82-83. Cf. *ibid.*, p. 237: „Pentru a deveni socială, proprietatea privată trebuie în mod ineluctabil să treacă prin faza etatizării, la fel cum omida, pentru a deveni fluture, trebuie să treacă prin faza de crisalidă. Dar crisalida nu e fluture. Mii de crisalide mor înainte de a deveni fluturi. Proprietatea de stat nu devine a «întregului popor» decât în măsura în care dispar privilegiile și distincțiile sociale și, prin urmare, statul își pierde rațiunea de a fi. Altfel spus, proprietatea de stat devine socialistă pe măsură ce încetează de a fi proprietate de stat. Dimpotrivă, cu cât statul sovietic se ridică deasupra poporului [...], cu atât mai clar este el o dovadă împotriva caracterului socialist al proprietății de stat".

[63] Vezi Leon Trotsky, *The Third International after Lenin*, p. 52-53.

– ilustrat printre altele de fenomenul „stahanovismului" –, dar cu rezultate mediocre. Firește – iar Troțki va fi printre cei dintâi care s-o recunoască –, în virtutea legii dezvoltării inegale și în salturi, înapoiata Rusie se putuse angaja pe calea nu doar a unei revoluții proletare, dar și a unui început de edificare a socialismului și de economie planificată.[64] Iar în evoluția sa, Uniunea Sovietică putea să facă în continuare salturi. Dar aceste salturi se făceau în mod inevitabil pe fondul istoric al rămânerii în urmă a țării (legea dezvoltării combinate). Dacă la asta se adăuga, așa cum am văzut, lipsa integrării în economia mondială – pe care transferurile ocazionale de tehnologie din Apus, precum cele care au stat la baza primului plan cincinal sovietic, nu o puteau acoperi –, urmarea nu putea fi decât conservarea unei stări generale de înapoiere. Ceea ce făcea din teoria construirii socialismului într-o singură țară nu o perspectivă realistă, așa cum îi plăcea lui Stalin să creadă, ci o viziune retrogradă și utopică, de un optimism provincial.[65]

În realitate, ceea ce contase și ar fi trebuit să aibă în continuare importanță pentru Revoluția Rusă nu era presupusa perspectivă pe care aceasta ar fi deschis-o edificării unui socialism național, ci păstrarea legăturii cu dinamica revoluționară internațională. Așa cum va repeta Troțki de nenumărate ori, „importanța uriașă a Uniunii Sovietice stă în faptul că e o bază de sprijin a revoluției mondiale, și nu în capacitatea ei de a construi socialismul independent de revoluția mondială".[66] Iar dacă URSS-ul se putuse angaja totuși și în construirea socialismului era numai pentru că începuse – fără să poată însă încheia singur – un proces de dimensiuni planetare, devenind astfel un element esențial din punct de vedere evenimențial, deși momentan, al istoriei socialiste universale. În schimb, dacă ar fi fost transformată într-un scop în sine, în afara acestei dinamici internaționale, Uniunea Sovietică era condamnată să rămână un fenomen social-istoric marginal și trecător, oricât de fericit sau, dimpotrivă, abominabil, pacifist sau violent, plin de succese ori de eșecuri ar fi putut el altminteri să fie.

Iată de ce, deși a luat parte în anii ultimului său exil la discuțiile din mediile de extremă stângă occidentale legate de natura particulară (sui-generis) a regimului sovietic în condițiile izolării sale[67], Troțki a insistat asupra carac-

---

[64] Să nu uităm că, alături de E. A. Preobrajenski, Troțki a fost cel care a lansat printre primii propunerile de industrializare planificată a Uniunii Sovietice, cărora, într-o primă fază, mai precis între anii 1925 și 1928, Stalin și Buharin li s-au opus.

[65] Vezi Leon Trotsky, *The Permanent Revolution*, in Leon Trotsky, *The Permanent Revolution & Results and Prospects*, New York, Pathfinder Press, 1978, p. 146.

[66] Leon Trotsky, *The Third International after Lenin*, p. 63.

[67] Vezi în acest sens lucrările „Problemele dezvoltării în URSS" (1931), „Internaționala a IV-a și URSS-ul. Natura de clasă a statului sovietic" (1933), *Revoluția trădată* (1936), precum și culegerea de articole și scrisori publicate postum cu titlul *În apărarea marxismului* (1942).

terului pe de o parte scolastic, pe de altă parte prematur[68] al acestor dezbateri. Iar asta tocmai fiindcă „natura" în sine a regimului sovietic – și anume dacă, sub domnia lui Stalin, acesta mai era sau nu un „stat muncitoresc" autentic ori, dimpotrivă, unul „degenerat", cum accepta s-o recunoască el însuși, sau chiar un „colectivism birocratic" ori un „capitalism birocratic de stat", cum vor susține unii troțkiști[69] – nu era determinată doar de realitatea sovietică propriu-zisă (ea însăși în evoluție și cu neputință de tranșat în categorii definitive). Ceea ce conta, de fapt, era finalul poveștii („rezultatul luptei de clasă la nivel mondial"[70]), precum și locul – esențial sau accidental – pe care URSS-ul urma să-l ocupe în cele din urmă în istoria universală a socialismului.

Din punct de vedere practic, această înțelegere dintr-o perspectivă mondială a naturii și a destinului Uniunii Sovietice revenea însă la întrebarea dacă regimul sovietic mai putea sau nu (și pentru câtă vreme) să contribuie într-adevăr la revoluția socialistă internațională și astfel la o viitoare societate cu adevărat socialistă. Iar dacă nu – ceea ce lui Troțki i-a devenit tot mai limpede după victoria naziștilor în Germania în 1933, când a luat hotărârea de a crea o nouă Internațională, cu centrul în Apus[71] –, ce fel de schimbări ar fi fost de așteptat în Uniunea Sovietică, fie în cazul în care revoluția socialistă internațională ar fi întârziat să se petreacă, fie în cazul în care această revoluție ar fi avut totuși loc?

În primul caz, era limpede că, spre deosebire de ceea ce credeau staliniștii, trebuia să urmeze o acumulare de contradicții economice și sociale – atât interne, cât și în raporturile cu lumea exterioară –, și astfel decăderea și colapsul regimului sovietic și revenirea la o societate capitalistă.[72] În cea de-a doua variantă, în schimb, în funcție într-adevăr de situația internă și de „de-

[68] Vezi secțiunea intitulată „Chestiunea caracterului social al Uniunii Sovietice n-a fost încă tranșată de istorie" din *Revoluția trădată*; cf. Leon Trotsky, *The Revolution Betrayed*, p. 251-256.
[69] E vorba, printre alții, de James Burnham, Max Shachtman, Raia Dunaievskaia, Cornelius Castoriadis și Tony Cliff. Pentru principalele argumente în favoarea tezei după care regimul sovietic ar fi devenit un „capitalism de stat", vezi Tony Cliff, *Trotskyism after Trotsky. The Origin of the International Socialists*, London, Bookmarks, 1999. Pentru istoria problemei și a disputelor în legătură cu acest subiect din interiorul mișcării marxiste occidentale, vezi Marcel van der Linden, *Western Marxism and the Soviet Union. A Survey of Critical Theories and Debates Since 1917*, Leiden/Boston, Brill, 2007.
[70] Ernest Mandel, „Sur la nature de l'URSS", *Critique Communiste*, nr. 18-19, 1977, p. 3.
[71] Vezi L. Trotsky, *La Quatrième Internationale et l'U.R.S.S. La Nature de classe de l'État soviétique*, Paris, Ligue communiste (Bolchéviks-Léninistes), 1933, p. 28-29.
[72] „[...] dictatura proletariatului din Uniunea Sovietică ar fi supusă în mod inevitabil pieirii dacă regimul capitalist din restul lumii s-ar dovedi capabil să se mențină pentru încă o lungă epocă istorică" (Leon Trotsky, „Problems of the Development of the USSR", in *Writings of Leon Trotsky [1930-31]*, New York, Pathfinder Press, 1973, p. 238.) Cf. în același sens L. Trotsky, *La Quatrième Internationale et l'U.R.S.S. La Nature de classe de l'État soviétique*, p. 6 și 26; Leon Trotsky, *The Permanent Revolution*, p. 133; Leon Trotsky, *The Revolution Betrayed*, p. 297 și 300-301.

generarea" sa, regimul sovietic ar fi putut – credea Troțki – supraviețui, chiar dacă Uniunea Sovietică ar fi trebuit să treacă totuși printr-o nouă revoluție violentă, cel puțin politică, dacă nu și socială, îndreptată împotriva „absolutismului birocratic" stalinist.[73]

Or, după cum știm, evoluția istorică de după moartea lui Troțki a confirmat cele mai pesimiste pronosticuri ale sale. Spre deosebire de perioada de stagnare și de crize economice ce a urmat Primului Război Mondial, epoca de după al Doilea Război Mondial a cunoscut o relansare a capitalismului internațional. Efortul de reconstrucție de după război, dar și o oarecare planificare economică și intervenție etatistă – ce au ajutat la evitarea crizelor –, combinate cu consensul social-politic în vederea edificării unui „stat-providență", i-au asigurat lumii occidentale mai multe decenii de progres susținut și de bunăstare generală. Drept urmare, în lipsa unei revoluții socialiste în Apus, regimul sovietic a decăzut definitiv, implodând într-un capitalism sălbatic, atât în urma concurenței economice și militare pierdute cu lumea capitalistă înconjurătoare, cât și cu complicitatea propriei pături conducătoare și în indiferența deplină – dacă nu chiar cu asentimentul – propriului proletariat.

*

Într-o lucrare din vara anului 1850, Engels scria: „Cel mai rău lucru care i se poate întâmpla conducătorului unui partid extremist este să fie silit să preia conducerea într-o epocă în care mișcarea încă nu este coaptă pentru dominația clasei pe care o reprezintă și pentru realizarea măsurilor pe care le reclamă dominația acestei clase. Ceea ce *poate* să facă el nu depinde de

---

[73] E evident că nu putem expune aici întreaga analiză făcută de Troțki regimului sovietic din timpul lui Stalin și posibilității reformării/răsturnării sale de către forțe comuniste de stânga în funcție de starea internă a Uniunii Sovietice și de conjunctura internațională. Să spunem doar că, până în 1933, Troțki și Opoziția de Stânga condusă de el au militat mai degrabă pentru o reformă pașnică și din interior a Partidului Comunist din URSS și astfel a regimului sovietic. După aceea însă, Troțki a fost tot mai convins că schimbarea se putea petrece doar printr-o revoluție violentă, provocată de o revoltă populară condusă de grupările ilegale de opoziție troțkiste (sau „bolșevic-leniniste", cum le numise el) și sprijinită de proletariatul internațional. Caracterul acestei revoluții ar fi fost însă strict politic, nu și social, întrucât ar fi păstrat neatinsă proprietatea de stat asupra mijloacelor de producție, a transporturilor și comerțului, precum și economia planificată, lovind doar în birocrația de partid și de stat, care „expropriase politic proletariatul". Printre scopurile urmărite s-ar fi numărat înlăturarea monopolului politic al Partidului Comunist și acceptarea existenței mai multor partide socialiste în cadrul sovietelor, asigurarea unei libertăți sindicale depline, stabilirea în mod democratic a obiectivelor economice din fiecare întreprindere și ale statului în general și revenirea la tradiția internaționalismului revoluționar (vezi L. Trotsky, *La Quatrième Internationale et l'U.R.S.S. La Nature de classe de l'État soviétique*, p. 22; Leon Trotsky, *The Revolution Betrayed*, p. 252-253 și 288-290; Léon Trotsky, *L'Agonie du capitalisme et les tâches de la 4e Internationale (Programme de transition)*, Paris, Cahier Révolution Communiste, 2015, p. 36-37.

voința sa, ci de punctul la care a ajuns antagonismul dintre diferitele clase și de gradul de dezvoltare a condițiilor materiale de existență și a relațiilor de producție și de schimb [...]. Ceea ce *trebuie* el să facă, ceea ce cere partidul său de la el de asemenea nu depinde de el, dar nici de gradul de dezvoltare a luptei de clasă și a condițiilor ei; el este legat de doctrinele și de revendicările sale anterioare, care, la rândul lor, nu decurg din raporturile care există la un moment dat între clasele sociale și nici din starea, mai mult sau mai puțin întâmplătoare, a relațiilor de producție și de schimb din acel moment, ci din felul – profund ori superficial – în care sunt înțelese rezultatele generale ale mișcării sociale și politice. Astfel el se găsește în mod necesar în fața unei dileme de nerezolvat; ceea ce *poate* să facă este în contradicție cu întreaga sa atitudine de până atunci, cu principiile sale și cu interesele imediate ale partidului său, iar ceea ce *trebuie* să facă nu poate fi realizat. [...] Cine ajunge în această situație falsă este pierdut fără posibilitate de scăpare".[74]

Cuvintele acestea au fost spuse despre Thomas Münzer, conducătorul marii răscoale țărănești și plebeiene din Germania secolului al XVI-lea, izbucnite ca o mișcare socială cu aspirații comuniste în marginea Reformei luterane și încheiate printr-o înfrângere completă. Dar ele li se potrivesc la fel de bine și bolșevicilor. Căci sunt anticiparea situației istorice în care s-au găsit aceștia din urmă, ajunși la putere prin forța lucrurilor și nevoiți, după cum am văzut, să mizeze totul pe o revoluție mondială care n-a mai avut loc și astfel să înainteze spre socialism în condiții premature.

Înseamnă oare că Revoluția din Octombrie n-ar fi trebuit înfăptuită, așa cum avertizaseră curentele mai moderate ale socialismului european și rusesc și în primul rând menșevicii? Sau că, în orice caz, eșecul ei trebuie să le fie învățătură de minte tuturor celor care ar mai visa la asemenea acțiuni în viitor?

Poate că, dintre cei care au meditat asupra acestor evenimente, Rosa Luxemburg a fost cea care le-a înțeles cel mai bine morala. Critică față de bolșevici, opusă multora dintre măsurile lor (mai cu seamă felului în care au dizolvat Adunarea Constituantă și au instaurat teroarea politică în Rusia în lunile ce au urmat cucerii puterii), ea n-a uitat totuși că realitatea istorică trebuie în cele din urmă creată, nu doar contemplată, și că oamenii își fac ei înșiși istoria, chiar dacă nu în împrejurările alese de ei. În vârtejul Revoluției din 1918 din Germania, când cei mai mulți dintre social-democrații de aici vor refuza să se solidarizeze cu Revoluția din Octombrie și vor da înapoi din fața unei revoluții proletare germane, acceptând, de teama unui război civil, un compromis cu burghezia și cu grupările paramilitare de dreapta și pregă-

[74] Friedrich Engels, *Războiul țărănesc german*, in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 7, p. 433-434.

tind astfel pe termen lung terenul nu democrației liberale, cum își închipuiau ei, ci unei alte revoluții fatale pentru liberalism, cea național-socialistă, ea va scrie: „Socialiștii guvernamentali din Germania n-au decât să se plângă că domnia bolșevicilor în Rusia este o caricatură a dictaturii proletariatului. Faptul că ea a fost sau este astfel e doar o consecință a atitudinii proletariatului german, care a fost ea însăși o caricatură a luptei socialiste de clasă. Cu toții ne supunem legii istoriei, iar organizarea socialistă a societății nu se poate realiza decât la nivel internațional. Bolșevicii au arătat că sunt capabili să facă tot ceea ce un partid cu adevărat revoluționar poate înfăptui în limitele posibilităților istorice. Ei nu trebuie să vrea să facă minuni. Căci o revoluție proletară exemplară și ireproșabilă într-o țară izolată, epuizată de război, sugrumată de imperialism, trădată de proletariatul internațional ar fi o minune. Ceea ce contează este ca în politica bolșevicilor să se distingă esențialul de neesențial, substanța de accident. În această ultimă perioadă, în care ne așteaptă niște lupte hotărâtoare în întreaga lume, problema cea mai importantă a socialismului a fost și este [...] voința de a-l înfăptui. În această privință, Lenin și Troțki împreună cu prietenii lor au fost primii care au dat exemplul, mergând în fruntea proletariatului mondial, iar până acum ei sunt în continuare singurii care pot striga împreună cu Hutten: «Am îndrăznit!»”[75]

GABRIEL CHINDEA
ANDREI STATE

[75] Rosa Luxemburg, *Zur russischen Revolution*, in Rosa Luxemburg, *Gesammelte Werke*, vol. 5, Berlin, Dietz Verlag, 1990, p. 364-365.

Cronologia vieții lui Lev Troțki*

1879-1887

Lev Troțki se naște pe 7 noiembrie (26 octombrie) 1879 pe moșia Ianovka de lângă Bobrîneț (astăzi satul Bereslavka din Ucraina) ca Lev Davidovici Bronștein, al cincilea copil al lui David Leontievici Bronștein și al soției sale Ana. Data coincide cu cea a viitoarei insurecții din Octombrie. „Misticii și pitagoreicii n-au decât să tragă concluziile pe care le doresc. Eu însumi – va mărturisi el mai târziu, în autobiografia *Viața mea* – am observat această coincidență curioasă de-abia după trei ani de la Revoluția din Octombrie."

Familia e relativ înstărită, provenind, din partea tatălui, dintr-un orășel evreiesc din provincia Poltava, pe care bunicul lui Troțki îl părăsise la începutul anilor 1850 pentru a-și încerca norocul ca fermier în ținutul Hersonului din sudul Ucrainei. Originară dintr-o familie de orășeni, cel mai probabil din Odessa, mama lui Troțki aparține micii burghezii evreiești.

Copilăria, mai precis primii nouă ani din viață, o petrece la țară, urmând clasa întâi primară la Gromoklei, o mică localitate din apropiere de moșia părintească. La școala din colonia evreiască de aici învață aritmetica, citirea în limba rusă și Vechiul Testament. Pentru că nu vorbește idiș, nu reușește să-și facă prieteni apropiați.

1888-1895

E trimis să învețe la Odessa. Locuiește în casa nepotului mamei sale, Moisei Filippovici Șpențer, un tânăr jurnalist și statistician. Din cauza legii care limitează numărul evreilor din școlile de stat, renunță să dea examen de admitere la *gymnasium* și se înscrie, petrecând mai întâi un an într-o clasă pregătitoare, la *Realschule* „Sf. Pavel". Ajunge în scurtă vreme cel mai bun elev din clasă și înființează o revistă a școlii, pe care o scrie aproape în întregime singur. În clasa a doua este însă exmatriculat

* Datele sunt indicate după calendarul gregorian (stil nou), însoțite în paranteză, acolo unde este cazul, de corespondentul din calendarul iulian (stil vechi). *(N. red.)*

din pricina protestului organizat împotriva unui profesor, fiind reprimit la școală abia un an mai târziu.

Odessa îi oferă minunata experiență a orașului. E vrăjit de teatru și de opera italiană, iar în casa familiei Șpențer, pe lângă deprinderea exprimării corecte și a bunelor maniere, dobândește gustul lecturii. Este mișcat până la lacrimi de *Oliver Twist* și citește pe ascuns piesa lui Tolstoi *Puterea întunericului*, interzisă de cenzura țaristă. Politica, în schimb, nu-l preocupă, fiind, în această privință, după cum va mărturisi mai târziu, „slab echipat chiar și pentru un băiat de șaptesprezece ani al acelor vremuri".

1895-1896

Se mută la Nikolaev pentru a urma acolo clasa a șaptea (suplimentară) de liceu, ce dă dreptul înscrierii la universitate. Locuiește în gazdă la o familie ai cărei fii împărtășesc idei socialiste. Atras de dezbaterile politice, își neglijează studiile, pe care le absolvă totuși cu note foarte bune. Cunoaște câteva figuri secundare din perioada de declin a mișcării narodniciste din Rusia și ajunge treptat la dilema ideologică cu care se confruntă majoritatea tinerilor generației sale: alegerea între narodnicism și marxism. La început, marxismul nu-l atrage, pentru că i se pare „un sistem închis". În același timp, citește mult și nesistematic: *Logica* lui John Stuart Mill, *Cultura primitivă* a lui Lippert și scrierile lui Bentham, Cernîșevski și Mignet. Tot din această perioadă datează primele lui încercări literare: un articol împotriva marxismului, pe care încearcă să-l publice fără succes într-o revistă narodnicistă, și o piesă de teatru despre controversa dintre marxism și narodnicism.

Cel dintâi muncitor cu care se împrietenește este un grădinar de origine cehă, Șvigovski, poliglot și bun cunoscător al literaturilor rusă și germană. Abonat la numeroase publicații străine pe care le împrumută celor interesați, acesta este și animatorul unui mic cerc de discuții politice private. Face de asemenea cunoștință cu viitoarea sa soție, Aleksandra Lvovna Sokolovskaia, cu șapte ani mai mare decât el și singura marxistă din grupul pe care-l frecventează acum.

Relațiile cu familia se deteriorează. „Tata voia să devin inginer – își va aminti Troțki –, în timp ce eu ezitam între matematica pură, de care eram puternic atras, și revoluție, care mă subjuga încetul cu încetul." Neînțelegerile cu tatăl său îl fac să refuze să mai primească bani de la el. În același timp, renunță la înscrierea la cursurile de matematică ale Universității din Odessa, iar în toamna lui 1896 revine la Nikolaev, unde se hotărăște împreună cu Șvigovski să treacă de la faza discuțiilor interminabile la crearea unei organizații revoluționare.

1897

Înființează o organizație politică clandestină intitulată Sindicatul Muncitorilor Ruși din Sud, având la bază un program social-democrat. Membrii

sunt recrutați din cercul lui Șvigovski și din adepții unor secte religioase aflate în conflict cu religia oficială. Începe să scrie articole și manifeste, ține primele discursuri și-și ia numele conspirativ de Lvov. Personalitatea istorică ce-i stârnește acum admirația este Ferdinand Lassalle, întemeietorul primului partid muncitoresc de masă din Germania, orator strălucit și unul dintre cele mai romantice personaje ale epocii sale.

1898

În ianuarie, e arestat de poliție pe proprietatea unui moșier bogat, Sokovnin, unde Șvigovski se angajase grădinar. E închis mai întâi la Nikolaev, apoi la Herson, unde petrece trei luni în condiții foarte aspre. În cele din urmă, e mutat la Odessa, unde rămâne un an și jumătate, citind revistele istorice și religioase din biblioteca închisorii, dar și câteva cărți primite din afară, printre care scrierile lui Charles Darwin, care-i confirmă ateismul instinctiv, și lucrările lui Antonio Labriola, care-l ajută să înțeleagă marxismul. Scrie un studiu despre francmasonerie (pierdut mai târziu), pe care o analizează din perspectiva materialismului istoric.

1899

Primește un verdict administrativ de condamnare la patru ani de surghiun în răsăritul Siberiei. Petrece șase luni la o închisoare de tranzit din Moscova, unde face pentru prima dată cunoștință cu revoluționari mai experimentați, ajunși acolo din toate colțurile Rusiei, și are ocazia să citească unele lucrări importante, precum *Dezvoltarea capitalismului în Rusia*, abia publicată de V. I. Lenin, sau *Premisele socialismului*, de Eduard Bernstein. Scrie un eseu despre mișcarea muncitorească din Nikolaev, care apare imediat după aceea la Geneva.

1900-1901

Se căsătorește în închisoare cu tovarășa lui de luptă de la Nikolaev, Aleksandra Sokolovskaia, cu care va avea două fete, Zinaida și Nina. În toamna lui 1900, ajunge la Ust-Kut, un sat de pe malul Lenei, de unde se mută într-un alt sat, la 250 de verste mai spre răsărit, angajându-se contabil la un negustor milionar analfabet. După o lună și jumătate, se întoarce la Ust-Kut, stabilindu-se până la urmă la Verholensk.

În timpul petrecut în surghiun, cunoaște mai mulți foști narodnici, dar și tineri marxiști sau revoluționari, precum F. E. Dzerjinski și M. S. Urițki, și ajunge în scurtă vreme purtătorul de cuvânt al sindicatului muncitorilor de la calea ferată transsiberiană. Studiază *Capitalul* lui Marx și, sub pseudonimul Antid Oto, scrie articole pentru ziarul *Vostocinoe Obozrenie* din Irkutsk, un „organ de presă provincial și legal, înființat de exilații narodnici, dar care din când în când cădea și în mâinile marxiștilor”. Această activitate îl face tot mai cunoscut. În plan ideologic, devine în mod definitiv un marxist și reflectează la nevoia unei coordonări naționale a

numeroaselor grupuri social-democrate din Rusia, care acționau în mod independent unele de altele și, de aceea, fără prea mare succes.

1902

Află în vară despre existența unui grup de social-democrați ruși din străinătate constituit în jurul revistei *Iskra*, ce urmăreau înființarea unei organizații social-democrate centralizate. Citește lucrarea lui Lenin *Ce-i de făcut?*, care-i face o impresie puternică. „Eseurile mele scrise de mână, articolele de ziar și proclamațiile pentru Sindicatul Siberian mi s-au părut dintr-odată – va spune Troțki mai târziu – neînsemnate și provinciale în comparație cu noua și formidabila sarcină care ne revenea. Trebuia să caut un alt domeniu de activitate. Trebuia să scap din surghiun."

Deși are deja două fiice, soția, care urmează să rămână în Siberia, îl încurajează să fugă. Prima oprire importantă este la Irkutsk, unde primește un pașaport fals pe numele de Troțki, pe care-l va adopta pentru tot restul vieții. După un alt popas, la Samara, trece granița ruso-austriacă și ajunge la Viena, de unde Viktor Adler, conducătorul Partidului Social-Democrat din Austria, îl ajută să plece la Zürich. În octombrie, ajunge în Anglia, unde se găsește redacția *Iskrei*.

La Londra îi întâlnește pentru prima dată pe Lenin și pe alți social-democrați ruși importanți, locuind în aceeași casă cu V. I. Zasulici și L. Martov. Începe să scrie la *Iskra*, iar Lenin propune cooptarea lui Troțki în comitetul de redacție al ziarului, însă G. V. Plehanov, „părintele marxismului rus", refuză, din pricina aversiunii față de personalitatea acestuia.

Tot acum, începe să se facă cunoscut ca orator, reputația lui de vorbitor strălucit depășind-o pe cea de publicist. Este invitat să țină conferințe în diverse orașe europene unde se găsește diaspora intelectuală rusă. Într-una dintre aceste călătorii, la Paris, o cunoaște pe Natalia Ivanovna Sedova, o tânără revoluționară ce studiază istoria artei la Sorbona, care-i va deveni în anul următor a doua soție.

1903

Participă ca delegat din partea Sindicatului Siberian la cel de-al doilea Congres al Partidului Social-Democrat din Rusia, care se ține între 30 iulie și 23 august (17 iulie-10 august) mai întâi la Bruxelles, iar apoi la Londra. Congresul, ce urmărește unirea diverselor organizații social-democrate rusești într-un singur partid, provoacă însă scindarea vechiului nucleu al *Iskrei* în două grupuri ireconciliabile: bolșevicii (adică „majoritarii"), conduși de Lenin, care vor constituirea unui partid format din revoluționari de profesie, și menșevicii (adică „minoritarii"), reprezentați de Martov, care-și doresc un partid mai larg, alcătuit din toți cei care simpatizează cu idealurile social-democrate. În timpul discuțiilor legate de programul partidului, Troțki are în general aceleași opinii cu Lenin.

El sprijină, de asemenea, ideea unei structuri piramidale și centralizate a partidului împotriva propunerilor de organizare mai democratică și federativă făcute de Bund (organizația muncitorilor evrei din Rusia) și de așa-zișii „economiști". Insistența lui Lenin de a reorganiza redacția *Iskrei*, eliminând jumătate din vechii ei membri, îl revoltă însă, făcându-l să treacă, în momentul discutării calității de membru al partidului, în tabăra menșevică. După cum va mărturisi mai târziu, ruptura de Lenin, deși a avut în aparență „motive morale sau chiar personale", a fost totuși de natură politică, iar propunerea bolșevică de organizare a partidului se va dovedi, în cele din urmă, mai bună, chiar dacă nu fusese adoptată pe moment.

La două zile după încheierea congresului de la Londra, într-un raport trimis Sindicatului Siberian, îl învinuiește pe Lenin că, prin atitudinea sa, dezorganizează și pune în pericol unitatea partidului. În septembrie, la prima reuniune a menșevicilor de după congres, este ales într-un birou de coordonare a fracțiunii menșevice, iar într-o rezoluție pe care-o semnează alături de Martov, îl acuză pe Lenin de „centralism deformat". Nevoit să bată în retragere, acesta din urmă demisionează în noiembrie din comitetul redacțional al *Iskrei*, ceea ce-i îngăduie lui Troțki să-și reia colaborarea la revistă, întreruptă după congres.

1904

În aprilie, în urma unui ultimatum primit din partea lui Plehanov, e nevoit să plece însă de la *Iskra*, iar poziția lui în partid devine tot mai izolată.

În august, îi apare la Geneva broșura *Sarcinile noastre politice*, poate una dintre cele mai enigmatice și mai controversate scrieri ale sale, pe care el însuși va încerca mai târziu s-o treacă sub tăcere. Concepută sub semnul evidentei rupturi politice de Lenin, lucrarea pare în același timp o premoniție genială a stalinismului. Astfel, învinuindu-l nu doar pe Lenin, ci în general vechea *Iskră* de „substituism", adică de încercarea de a gândi și de a acționa în locul proletariatului, substituindu-i-se politic, Troțki conchide: „În politica internă a partidului, aceste metode conduc [...] organizația de partid să se substituie partidului, Comitetul Central organizației de partid, iar în cele din urmă dictatorul să se substituie Comitetului Central".

În septembrie, într-o „Scrisoare deschisă către tovarăși", își anunță despărțirea de menșevici, pe care-i acuză că pun interesul de grup mai presus de cel al întregului partid și că-i incită pe muncitori împotriva lui Lenin. De-acum înainte, va deveni tot mai mult partizanul reunificării partidului prin depășirea sciziunii dintre fracțiunile sale.

La München, unde se instalează între timp, îl întâlnește pe Alexander Parvus, un economist marxist de origine rusă, devenit o celebritate a

social-democrației europene. Influența acestuia asupra lui Troțki va fi foarte mare. Parvus e primul marxist care abordează problema mult așteptatei revoluții din Rusia nu doar ca pe rezultatul evoluției istorice interne rusești, ci și ținând seama de efectul pe care-l au în Rusia contradicțiile economico-sociale mondiale. Previziunea acestuia, după care războiul ruso-japonez, ce tocmai începuse, deschide perspectiva unei revoluții ruse și a unui război mondial, precum și ideea că revoluția rusă va zdruncina întreaga lume capitalistă, iar proletariatul rus va juca rolul de avangardă a revoluției socialiste mondiale, stă probabil la baza viitoarei teorii troțkiste a revoluției permanente.

1905

Întors pe 23 (10) ianuarie la Geneva după un șir de conferințe prin Europa, află de evenimentele petrecute cu o zi mai înainte la Petersburg (Duminica Sângeroasă), care marchează începutul Revoluției Ruse din 1905. Pleacă de îndată împreună cu Natalia Sedova în Rusia. Primele săptămâni le petrece în clandestinitate la Kiev, unde scrie diverse broșuri și proclamații și colaborează cu L. B. Krasin, un inginer bolșevic, membru în Comitetul Central al partidului.

În martie, se mută la Petersburg, unde, nefiind membrul niciuneia dintre cele două fracțiuni ale social-democrației rusești, poate să coopereze cu amândouă. Continuă astfel colaborarea cu Krasin, convingându-i în același timp pe menșevicii din capitală să boicoteze Duma consultativă pe care țarul hotărâse între timp s-o convoace.

După arestarea soției sale la o reuniune de 1 Mai, petrece vara ascuns în Finlanda, unde citește și meditează, punând bazele teoriei revoluției permanente. Pe 27 (14) octombrie, veștile despre revoluția în plină desfășurare îl aduc însă înapoi la Petersburg.

În urma unei greve a tipografilor din Moscova transformate treptat într-o grevă politică generală, țarul Nicolae al II-lea e nevoit să publice pe 30 (17) octombrie un Manifest constituțional, în care promite recunoașterea câtorva drepturi politice elementare și convocarea unei Dume de Stat înzestrate cu puteri legislative. Cu câteva zile mai înainte, pe 26 (13) octombrie, la Petersburg se constituie un soviet de deputați ai muncitorilor din capitală. Pe 28 (15) octombrie, sub numele de L. Ianovski, Troțki intră în Soviet ca delegat din partea menșevicilor, devenind în curând, datorită calităților sale, președintele de facto al adunării. Acțiunile lui din săptămânile care urmează îi vor aduce un prestigiu uriaș. Este, de altfel, singurul dintre social-democrații de prim-plan care se află în acest moment în Rusia. În plus, spre deosebire de bolșevici, care au rezerve față de Soviet și nu vor să participe la început la activitățile sale, sau de menșevici, care sunt înclinați spre o colaborare cu

burghezia, căreia să-i lase inițiativa politică, Troțki are o viziune independentă, ce-i îngăduie să fie mai aproape de muncitori. Activitatea sa din această perioadă va fi, prin urmare, foarte intensă. Scrie majoritatea manifestelor și rezoluțiilor Sovietului din Petersburg și se ocupă de editarea ziarului acestuia, *Izvestia*. De asemenea, preia împreună cu Parvus *Russkaia Gazeta*, pe care o transformă într-o publicație de mare succes, iar împreună cu menșevicii scoate un alt ziar politic, *Nacealo*, al cărui tiraj crește în salturi.

În ciuda intransigenței sale politice, e nevoit să bată totuși în retragere. La sfatul său, Sovietul hotărăște pe 3 noiembrie (21 octombrie) încetarea grevei generale, iar două zile mai târziu anulează organizarea unei înmormântări solemne a muncitorilor uciși în timpul manifestațiilor antițariste. Pe 18 (5) noiembrie, Troțki trebuie să ceară din nou încetarea unei greve politice, iar pe 25 (12) noiembrie propune abandonarea grevei declanșate de muncitorii din capitală pentru câștigarea dreptului la ziua de lucru de opt ore. În sfârșit, pe 16 (3) decembrie are loc arestarea întregului Comitet Executiv al Sovietului din Petersburg. Troțki, care e raportorul Comitetului Executiv și membru în biroul restrâns de conducere al Sovietului, e închis la Krestî și apoi în fortăreața „Petru și Pavel”. Insurecția muncitorilor din Moscova, ce are loc la puțin timp după acest eveniment, e reprimată în sânge, marcând punctul culminant și totodată încheierea Revoluției Ruse din 1905.

1906

Aflat în închisoare, nu poate participa la activitatea de pregătire și apoi la lucrările Congresului de reunificare a Partidului Social-Democrat din Rusia, care au loc în aprilie-mai la Stockholm, deși congresul, ce încearcă să depășească sciziunea dintre bolșevici și menșevici, înseamnă în parte victoria ideilor sale. Folosește, în schimb, lunile de recluziune involuntară pentru lectură și studiu. Scrie, printre altele, lucrarea *Concluzii și perspective*, prima formulare închegată a teoriei revoluției permanente. Experiența trăită în 1905 este pentru el o confirmare că menșevicii se înșală crezând că burghezia rusă ar fi capabilă să-și ducă la bun sfârșit propria revoluție (răsturnarea țarismului, reforma agrară etc.), pe când bolșevicii, care susțin că numai clasa muncitoare aliată cu țărănimea poate învinge țarismul, au în esență dreptate. Totuși, Troțki merge mai departe de atât, afirmând că, odată ajuns la putere, proletariatul rus va fi nevoit să treacă dincolo de cadrele revoluției burgheze și să introducă unele măsuri de natură socialistă. Astfel, revoluția socialistă din Rusia ar urma să înceapă înaintea revoluției socialiste din Occident, chiar dacă ea n-ar putea să învingă totuși până la capăt fără izbucnirea unei revoluții socialiste în Apus. Din păcate, această analiză atât de premonitorie va fi

prea puțin cunoscută și nici măcar Lenin n-o va citi, aflând despre ea din surse de mâna a doua.

Pe 2 octombrie (19 septembrie), începe procesul conducătorilor Sovietului de Deputați ai Muncitorilor din Petersburg. Discursul de apărare al lui Troțki este o pledoarie politică pentru insurecția armată ca formă de luptă legitimă împotriva unui regim autoritar și polițienesc. În urma verdictului primit, e deposedat de toate drepturile civile și condamnat la deportare pe o perioadă nedeterminată în satul Obdorsk din nord-vestul Siberiei, dincolo de Cercul Polar.

1907

În luna ianuarie, pleacă într-un convoi de deținuți spre locul de surghiun. Pe drum, la Berezov, pe malul fluviului Obi, simulează o criză de sciatică și evadează cu o sanie trasă de reni. Revenit în Europa, se ascunde în Finlanda, unde-și descrie evadarea în cartea *Până acolo și înapoi*. Fuge apoi în Apus, mai întâi la Stockholm, iar după aceea la Londra, în vreme ce Natalia Sedova și primul lor băiat, Lev Sedov, rămân în Rusia. Participă la al V-lea Congres al Partidului Social-Democrat din Rusia, ce are loc la sfârșitul lui mai și începutul lui iunie la Londra. În urma reacțiunii tot mai puternice, în partid apar acum două curente noi: lichidatorismul (numit astfel întrucât partizanii săi, în mare parte menșevici, preconizează „lichidarea” organizației clandestine și crearea unui partid social-democrat care să acționeze doar în limitele legii) și otzovismul (ai cărui susținători – aproape toți bolșevicii, cu excepția lui Lenin – sunt pentru „rechemarea” – *otozvat* în rusește – deputaților social-democrați aleși în Duma de Stat și boicotarea tuturor instituțiilor legale). Opunându-se ambelor tabere, Troțki susține, asemenea lui Lenin, că mișcarea socialistă din Rusia trebuie să se organizeze în chip clandestin, dar să se folosească totodată de toate instituțiile oficiale. În același timp, în discursul ținut la congres, insistă asupra ideii de abandonare a colaborării cu burghezia liberală, propunând o alianță între proletariat și țărănime, ceea ce-i atrage simpatia lui Lenin. Acesta încearcă, de altfel, să-l atragă din nou pe Troțki de partea sa, însă fără succes.

După congres, pleacă la Berlin, unde se întâlnește cu Natalia Sedova, sosită acolo din Rusia, și cu Parvus, evadat între timp și el din Siberia. Cei trei își petrec vacanța de vară în Elveția și în Boemia. La sfârșitul lui august, Troțki participă la lucrările Congresului de la Stuttgart al celei de-a II-a Internaționale Socialiste, iar în octombrie, forțat de poliție să părăsească Germania, se stabilește cu întreaga familie la Viena, unde va rămâne până la începutul Primului Război Mondial.

1908-1913

La Viena trăiește din scris și duce o existență relativ liniștită și fericită. În 1908 i se naște cel de-al doilea băiat, Serghei.

Colaborează la *Die Neue Zeit* și *Vorwärts*, cele mai importante reviste ale social-democrației germane, și întreține relații cu diverși austromarxiști însemnați, printre care Rudolf Hilferding, Otto Bauer, Max Adler și Karl Renner, despre care nu are însă o părere prea bună, socotindu-i prea puțin revoluționari. În vizitele pe care le face la Berlin, se întâlnește de asemenea cu socialiștii germani, în primul rând cu Karl Kautsky, Franz Mehring, August Bebel și Karl Liebknecht. Cu Rosa Luxemburg, pe care o cunoaște încă din 1904 și de care este cel mai apropiat ideologic, nu reușește însă să se împrietenească.

În 1909 îi apare cartea *1905*, o prezentare destinată publicului german a primei Revoluții Ruse și a procesului conducătorilor Sovietului din Petersburg. Viața social-democrației internaționale îl ferește într-o oarecare măsură de luptele intestine dintre fracțiunile politice ale emigrației rusești. La Congresul de la Jena din septembrie 1911 al Partidului Social-Democrat din Germania e rugat însă să renunțe la discursul pe care și-l pregătise, pentru a nu provoca un incident diplomatic.

În octombrie 1908, începe să editeze la Viena ziarul *Pravda*, care e introdus în Rusia în mod ilegal. Principalii săi colaboratori de acum sunt A. A. Ioffe, viitor diplomat sovietic, și M. I. Skobelev, viitor ministru al muncii în guvernul lui A. F. Kerenski. Sub vechiul său pseudonim literar, Antid Oto, devine, tot în acest an, corespondentul vienez al ziarului *Kievskaia Mîsl*, ceea ce-i îngăduie o oarecare libertate financiară.

Este în continuare partizanul unității social-democrației rusești, socotind că trebuie construit un partid deschis tuturor, de la lichidatori la bolșevici. De altfel, în ianuarie-februarie 1910 are loc la Paris o ședință plenară a Comitetului Central care-și propune unificarea partidului. Pentru Troțki, este „cel mai mare eveniment din toată istoria social-democrației" ruse. Înțelegerea încheiată acum va fi însă de scurtă durată, deoarece nimeni n-o va respecta. Doi ani mai târziu, între 18 (5) și 30 (17) ianuarie 1912, bolșevicii organizează la Praga o conferință a partidului la care participă numeroase organizații din Rusia, dar care e boicotată de menșevici. Apoi, pe 5 mai (22 aprilie), apare la Petersburg primul număr al noului ziar central al bolșevicilor, ce poartă numele de *Pravda*, același cu cel al publicației editate până atunci de Troțki la Viena, spre marea indignare a acestuia. În sfârșit, o nouă conferință de unificare organizată în august 1912 la Viena eșuează și ea, de data asta din pricina boicotului bolșevicilor, ceea ce-l obligă pe Troțki să formeze un „bloc" comun cu menșevicii, inclusiv cu lichidatorii, cu care, de fapt, n-are nicio afinitate politică.

În septembrie 1912, sătul de aceste certuri interne, pleacă în Balcani în calitate de corespondent de război al ziarului *Kievskaia Mîsl*, vizitând mai întâi Belgradul, apoi Bulgaria și România. Reportajele sale îmbină

în mod strălucit informația și impresia, ținându-și cititorii la curent cu evenimentele, dar și cu atrocitățile celor două Războaie Balcanice. Luna petrecută în România îl apropie de Constantin Dobrogeanu-Gherea și-i întărește prietenia cu Cristian Rakovski, pe care-l cunoaștea încă din 1903.

1914

În februarie, revine pe scena publicisticii din Rusia cu ziarul *Borba*, al cărui program „de tendință marxistă" își propune să găsească un teren de colaborare politică în afara diverselor fracțiuni ale social-democrației rusești. Din cauza începerii Primului Război Mondial, publicația își încetează în iulie apariția, după ce prilejuiește totuși coagularea la Petersburg a unei noi grupări politice, Organizația Interraională a Social-Democraților Unificați, care va reapărea în timpul Revoluției din 1917.

Pe 3 august seara, părăsește Viena cu întreaga familie, de teama de a nu fi arestat odată cu izbucnirea războiului dintre Austro-Ungaria și Rusia. Refugiat la Zürich, participă la activitatea Partidului Socialist Elvețian. Năruirea celei de-a II-a Internaționale și naționalismul partidelor socialiste din Germania și Franța, care votează pe 4 august în favoarea creditelor de război cerute de guvernele lor, îl afectează puternic. În septembrie, redactează pentru un sindicat elvețian un manifest împotriva războiului și a socialismului patriotic, iar la puțină vreme scrie pamfletul politic *Războiul și Internaționala*, ce va fi tradus în limba germană.

În noiembrie, se mută în Franța, din nou în calitate de corespondent de război al ziarului *Kievskaia Mîsl*. Scrie însă articole și pentru ziarul *Golos*, rebotezat apoi *Nașe Slovo*, o publicație a emigranților ruși de la Paris, la care colaborează împreună cu Martov.

1915

În mai sosește în Franța și familia sa, stabilindu-se cu toții pentru câteva luni la Sèvres. Partidul Socialist Francez, rămas orfan după asasinarea în iulie 1914 a lui Jean Jaurès, îi apare complet demoralizat. Colaborează, în schimb, cu câteva mari figuri ale sindicalismului revoluționar francez, opuse războiului. Prin Pierre Monatte, unul dintre conducătorii Confederației Generale a Muncii și fondatorul revistei *La Vie ouvrière*, îl cunoaște pe ziaristul Alfred Rosmer, de care-l va lega o strânsă prietenie. Din cauza războiului mondial, care rearanjează liniile despărțitoare dintre fracțiunile social-democrației rusești, împingând o parte dintre menșevici în tabăra patrioților și făcând astfel reunificarea partidului imposibilă, se simte tot mai apropiat de bolșevici. Totuși, între el și Lenin există în continuare anumite dezacorduri: pentru Lenin, lozinca antirăzboinică de formare a unor „State Unite ale Europei", lansată acum de Troțki, e generatoare de iluzii și oportunistă, în vreme ce acesta din urmă respinge ideea leninistă a „defetismului revoluționar", potrivit căreia în-

frângerea Rusiei țariste în război ar fi răul cel mai mic, ca periculoasă și de neînțeles pentru muncitorii ruși. În plus, cei doi n-au aceeași părere nici în privința relației cu elementele centriste ale social-democrației internaționale, cu care Lenin vrea s-o rupă definitiv, în timp ce Troțki dorește să colaboreze în continuare. Totuși, în februarie, Troțki publică în *Nașe Slovo* o declarație de despărțire de menșevici și recunoaște, câteva luni mai târziu, că bolșevicii constituie singurul nucleu veritabil al internaționalismului rusesc.

Între 5 și 8 septembrie, ia parte la prima conferință internațională a socialiștilor europeni de după izbucnirea războiului, care are loc la Zimmerwald, o mică localitate din Elveția, și la care participă treizeci și opt de delegați din unsprezece țări. Lenin apără punctul de vedere defetist, precum și ideea transformării războiului mondial în război civil și a întemeierii unei noi Internaționale, însă majoritatea participanților sunt mai moderați, având numai intenții pacifiste. Manifestul redactat de Troțki, care este un compromis ce-i cheamă pe muncitorii din toate țările să lupte pentru a pune capăt războiului și pentru o pace „fără anexiuni și contribuții", e adoptat în unanimitate.

1916

Pe 16 septembrie, primește din partea poliției franceze un ordin de expulzare din țară. În fața refuzului Marii Britanii, al Italiei și al Elveției de a-i acorda azil, este condus la frontiera cu Spania. Ajunge la Madrid, unde, pe 9 noiembrie, e arestat de poliția spaniolă. După un scurt transfer la Cádiz, e trimis la Barcelona, iar de acolo obligat să plece pe 25 noiembrie împreună cu întreaga familie în Statele Unite.

1917

Pe 13 ianuarie, debarcă la New York, fiind primit cu simpatie de socialiștii americani de origine rusă. În cele două luni pe care le petrece în America, ține conferințe în mai multe orașe și scrie articole pentru ziarul *Novîi Mir*, unde colaborează printre alții cu fosta menșevică A. M. Kollontai, cu bolșevicul N. I. Buharin și cu revoluționarul ruso-american V. Volodarski. Ia parte totodată la activitatea Partidului Socialist din America, încercând să cristalizeze o aripă de stânga care să se opună intrării Statelor Unite în război.

Începând cu 8 martie (23 februarie) sosesc primele știri despre tulburările de la Petrograd, iar Troțki prevestește în *Novîi Mir* începutul celei de-a doua Revoluții Ruse. Aflând în zilele următoare despre căderea țarului și formarea unui guvern provizoriu burghez care-și declară intenția de a continua războiul sub pretextul apărării revoluției, afirmă că sarcina imediată a socialiștilor ruși este lupta pentru un guvern muncitoresc, singurul capabil să poarte un adevărat război revoluționar. În același timp,

mizează pe faptul că o revoluție rusă condusă de proletariat va provoca o revoluție în Germania și în restul Europei, aducând astfel pacea generală.
Pe 27 martie, se îmbarcă împreună cu familia și cu alți emigranți ruși pe un vapor norvegian spre a se întoarce în Rusia. Pe 3 aprilie, e arestat însă de autoritățile britanice în portul canadian Halifax și internat în lagărul de prizonieri de război de la Amherst. Aici, câștigă simpatia marinarilor germani datorită discursurilor sale revoluționare și antirăzboinice. Din pricina protestelor venite din partea Sovietului nou-constituit de la Petrograd, e în cele din urmă eliberat și pornește pe 29 aprilie spre Rusia.
Pe 17 (4) mai, sosește la Petrograd, fiind printre ultimii emigranți ruși reveniți în țară, și aderă numaidecât la Organizația Interraională, din care fac parte numeroși militanți politici cu care colaborase în trecut, precum Ioffe, Urițki, D. B. Riazanov sau A. V. Lunacearski. La ședința Sovietului din Petrograd, dominat în acel moment de menșevici și de socialiști-revoluționari (eseri), ține un discurs în care afirmă că socialiștii nu trebuie să intre într-o coaliție guvernamentală cu burghezia, ci să lupte pentru trecerea întregii puteri în mâna sovietelor. Este ales membru cu vot consultativ în Comitetul Executiv al Sovietului.
Pe 20 (7) mai, la recepția organizată de interraioniști și de bolșevici în cinstea sa, declară că a încheiat cu visul unificării tuturor grupărilor social-democrate și că noua Internațională nu se poate construi decât printr-o ruptură completă de social-șoviniști.
Pe 23 (10) mai, se întâlnește cu Lenin. Între cei doi revoluționari, care se revăd acum pentru prima oară de la Conferința de la Zimmerwald, nu mai există aproape nicio divergență politică. Publicarea de către Lenin a celebrelor „Teze din aprilie”, îndemnând la trecerea de la prima etapă, burgheză, a Revoluției Ruse la etapa a doua, socialistă, îi adusese deja acestuia acuzația că s-ar fi convertit la teoria revoluției permanente a lui Troțki. Acum, Lenin îl invită pe Troțki să intre în Partidul Bolșevic. Dar acesta ezită, propunând crearea unui nou partid, rezultat din fuziunea bolșevicilor și a interraioniștilor, ceea ce Lenin refuză.
Pe 16 (3) iunie, interraioniștii își lansează propria publicație, *Vpered*. În același timp, Troțki își câștigă un renume de mare orator, vorbind la diverse întâlniri și mitinguri politice. Auditorii lui preferați sunt marinarii de la Kronstadt și publicul de la Circul Modern din Petrograd. E de asemenea principalul purtător de cuvânt al interraioniștilor și al bolșevicilor la primul Congres General al Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Rusia, care are loc între 16 iunie și 7 iulie (3-24 iunie) la Petrograd.
Pe 15 (2) iulie, participă la conferința de la Petrograd a interraioniștilor, unde se ia hotărârea aderării la Partidul Bolșevic. Seara, la Casa Popo-

rului, Troțki vorbește alături de alți oratori, ținând un discurs împotriva Guvernului Provizoriu. A doua zi izbucnesc manifestațiile antiguvernamentale ale soldaților și muncitorilor din Petrograd, cunoscute sub numele de „Zilele din Iulie". Deși demonstranții îi cer să ia puterea, Comitetul Executiv Central al Sovietelor, condus de menșevici și socialiști-revoluționari, refuză, iar guvernul este salvat datorită sosirii unor trupe fidele în capitală. Urmează o campanie guvernamentală de calomnie și violență împotriva bolșevicilor, învinuiți că ar fi instigat la insurecție armată. Lenin e obligat să părăsească Petrogradul și să se ascundă în Finlanda, iar Troțki, care rămâne în capitală, e arestat pe 5 august (23 iulie), sub acuzația că ar fi agent german.
Aflat în închisoarea de la Krestî, nu poate participa la al VI-lea Congres al bolșevicilor, care se desfășoară în semilegalitate la Petrograd între 8 și 16 august (26 iulie-3 august) și la care mai multe curente revoluționare independente, printre care și interraioniștii, se topesc în Partidul Bolșevic. Este ales însă în absență în Comitetul Central al partidului.
Pe 17 (4) septembrie, e eliberat din închisoare în urma înăbușirii rebeliunii contrarevoluționare a generalului L. G. Kornilov. Pe 22 (9) septembrie, la ședința Sovietului din Petrograd, rostește un discurs istoric, prin care convinge adunarea să aleagă un prezidiu bolșevic, iar pe 8 octombrie (25 septembrie) ajunge președintele Sovietului din Petrograd, urmând să devină în această calitate principalul organizator al insurecției din Octombrie.
În continuare, evenimentele se desfășoară cu repeziciune. Deși autoritățile caută să-l aresteze, Lenin se întoarce la Petrograd și, pe 23 (10) octombrie, Comitetul Central al bolșevicilor, din care Troțki face acum parte, votează începerea pregătirilor în vederea insurecției. La rândul său, pe 29 (16) octombrie, sub pretextul apărării capitalei de o posibilă invazie germană, Sovietul înființează un Comitet Militar Revoluționar, avându-l în frunte pe Troțki, care preia treptat din mâinile guvernului condus de Kerenski comanda trupelor din garnizoana orașului. Insurecția propriu-zisă începe în dimineața de 6 noiembrie (24 octombrie), Palatul de Iarnă e cucerit a doua zi, iar al doilea Congres General al Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Rusia preia puterea. Troțki devine comisar al poporului pentru afacerile externe în guvernul bolșevic ce se formează acum și care poartă numele de Consiliul Comisarilor Poporului.
În zilele următoare, organizează apărarea capitalei în fața încercării lui Kerenski de a recuceri Petrogradul. Pe 10 noiembrie (28 octombrie), lansează o chemare la rezistență, căreia îi răspund zeci de mii de muncitori înarmați și, pe 13 noiembrie (31 octombrie), asistă la înfrângerea trupelor contrarevoluționare în bătălia de la Pulkovo. În același timp, se

opune alături de Lenin ideii de a forma o coaliție guvernamentală împreună cu menșevicii și cu socialiștii-revoluționari.

În calitate de comisar pentru afacerile externe, propune tuturor statelor beligerante încheierea imediată a unui armistițiu, iar pe 22 (9) decembrie încep la Brest-Litovsk tratativele de pace dintre Rusia și Puterile Centrale. Delegația sovietică, avându-l la început în fruntea ei pe Ioffe, e condusă ulterior de Troțki. În intervalul dintre ședințe, acesta lucrează la o schiță istorică a Revoluției din Octombrie destinată muncitorilor din afara Rusiei, ce va fi tradusă în douăsprezece limbi.

1918

Refuzul Puterilor Centrale de a accepta eliberarea teritoriilor străine ocupate face însă dificilă încheierea păcii și, pe 20 (7) ianuarie, Troțki pleacă la Petrograd pentru consultări. Între poziția lui Lenin, care este pentru semnarea păcii în orice condiții, și cea a lui Buharin, favorabil declanșării unui război revoluționar, el propune varianta „nici pace, nici război". După discuții aprinse, Comitetul Central îi adoptă ideea și, pe 10 februarie (28 ianuarie), spre stupefacția delegației germane, Troțki anunță public retragerea Rusiei din război în ciuda neîncheierii tratatului de pace. O săptămână mai târziu, trupele germane reîncep însă ofensiva, obligând guvernul sovietic să cedeze. Tratatul de pace e semnat pe 3 martie, în vreme ce Troțki demisionează din fruntea Comisariatului pentru Afacerile Externe.

Deși reales în Comitetul Central la Congresul al VII-lea (extraordinar) al bolșevicilor, care are loc între 6 și 8 martie la Petrograd și unde partidul hotărăște să adopte numele de „comunist", este din nou destul de izolat politic. Lenin îi reproșează atitudinea ezitantă în privința păcii, pe când grupul așa-numiților „comuniști de stânga" (Buharin, K. B. Radek, Urițki) îl atacă, dimpotrivă, pentru faptul de a fi acceptat în cele din urmă capitularea în fața imperialismului german.

Pe 13 martie, e numit la conducerea Comisariatului de Război și în postul de președinte al Consiliului Militar Suprem. În condițiile declanșării războiului civil, e convins că revoluția poate învinge numai dacă dispune de o armată disciplinată și instruită, condusă de un Stat-Major format din specialiști. Măsurile pe care le ia înseamnă însă abandonarea idealurilor revoluționare de democratizare a armatei, fiind de aceea acuzat în curând că ar avea ambiții bonapartiste.

Prima sa intervenție în calitate de comandant al Armatei Roșii se petrece în timpul rebeliunii eserilor de stânga din 6-7 iulie de la Moscova. Organizează apoi diverse expediții militare împotriva Albilor, în vederea cărora pune pe picioare un tren blindat, care va deveni celebru și cu care va străbate întreaga Rusie. În acest adevărat aparat de luptă și de pro-

pagandă, va trăi, cu câteva scurte întreruperi, vreme de doi ani și jumătate, parcurgând peste o sută de mii de kilometri, și tot aici își va dicta faimoasa lucrare *Terorism și comunism*, o apologie a terorii roșii scrisă împotriva lui Kautsky și publicată în 1920.

Pe 8 august, pleacă la Sviajsk, spre a elibera Kazanul ocupat de Albi, după care petrece mai multe săptămâni pe frontul de sud, la Țarițîn, unde are loc primul lui conflict important cu I. V. Stalin, devenit portavocea conducătorilor bolșevici din armată nemulțumiți de măsurile autoritariste luate de Troțki. În același timp, pe 6 septembrie, este numit în postul de președinte al Consiliului Militar Revoluționar al Republicii, încredințând comanda directă a Armatei Roșii lui Yukums Vācietis.

1919

Încheierea Primului Război Mondial și seria de revoluții în curs de desfășurare din Europa Centrală fac să renască speranțele bolșevicilor într-o revoluție socialistă mondială. La sfârșitul lui ianuarie, Troțki lansează un apel revoluționarilor din lumea întreagă, iar între 2 și 6 martie ia parte la Moscova la Congresul de întemeiere a Internaționalei a III-a (Comuniste), căruia îi redactează *Manifestul* și unde este ales în Biroul Comitetului Executiv al noii organizații.

Din cauza războiului civil, nu poate participa la Congresul al VIII-lea al partidului, care se ține între 18 și 23 martie la Moscova. Este ales însă în Biroul Politic care se formează acum ca organ permanent al Comitetului Central.

Pe 3 iulie, în urma refuzului Comitetului Central de a-l reconfirma în fruntea Armatei Roșii pe Vācietis, își prezintă demisia din Biroul Politic și din fruntea Comisariatului de Război, însă aceasta nu-i este acceptată. Pe 15 octombrie, în fața avansului trupelor contrarevoluționare ale generalul N. N. Iudenici, reușește, în schimb, să-l convingă pe Lenin să renunțe la planul disperat de a abandona Petrogradul în mâinile Albilor și, pe 16 octombrie, sosește în fosta capitală rusă, complet demoralizată. Apariția lui Troțki în fruntea detașamentelor roșii face minuni. Pe 23 octombrie, Albii sunt opriți la porțile Petrogradului, iar apoi, în câteva săptămâni, respinși înapoi în Estonia.

1920

Petrece iarna în Ural, unde are ocazia să constate cu ochii lui situația catastrofală în care se găsesc industria și transporturile. Propune, așadar, un program de „militarizare a muncii”, ca unică soluție de evitare a ruinei complete, ce este aprobat pe 22 ianuarie de Comitetul Central, iar pe 23 martie preia și conducerea Comisariatului pentru Transporturi. Aplicate la sistemul feroviar, metodele sale militare se dovedesc foarte eficiente, dar provoacă nemulțumirea sindicatelor de la căile ferate.

Participă la Congresul al II-lea al Internaționalei Comuniste (Comintern), desfășurat între 19 iulie și 7 august la Petrograd și Moscova, unde discursul pe care-l rostește în fața delegaților lasă o impresie extraordinară. Pe de altă parte, lucrările congresului coincid cu ofensiva Armatei Roșii asupra Varșoviei, ce pare să deschidă calea unei revoluții socialiste în Europa Centrală. Spre deosebire de Lenin, Troțki nu crede însă că revoluția poate fi exportată cu ajutorul baionetelor, lucru confirmat în curând de înfrângerea trupelor sovietice de către armatele mareșalului polonez Józef Piłsudski.

Pe 28 august, obține aprobarea Comitetului Central de dizolvare a organelor de conducere ale sindicatelor feroviare și de creare a unui Comitet Central al Transporturilor (Țektran), pe care-l prezidează și în care sunt comasate comisariatul, organizația sindicală și administrația politică din transporturi. Partizanii autonomiei sindicale, printre care se numără M. P. Tomski, președintele Consiliului Sindicatelor, și G. E. Zinoviev, președintele Sovietului din Petrograd și al Internaționalei Comuniste, critică însă cu vehemență metodele și „centralismul" său „birocratic". Conflictul acesta, în care nu se bucură de sprijinul lui Lenin, îi știrbește popularitatea și-i slăbește considerabil poziția în partid, adâncind falia care-l separă de vechii bolșevici.

Pe 27 octombrie, pleacă în Crimeea, spre a respinge ofensiva Albilor conduși de generalul P. N. Vranghel. Este ultima lui campanie militară, care se încheie pe 17 noiembrie, odată cu cucerirea întregii peninsule de către Armata Roșie.

1921

În ianuarie și februarie, continuă să-și expună ideile în legătură cu noul rol al sindicatelor. Abordarea sa pur administrativă și propunerea de integrare completă a sindicatelor în aparatul de stat sunt atacate însă de Opoziția Muncitorească din interiorul partidului, condusă de A. G. Șliapnikov și Kollontai, care cere, dimpotrivă, preluarea controlului întregii economii de către sindicate și comitetele de uzină. Secondat de Zinoviev și Stalin, Lenin se situează pe o poziție centristă, susținând adoptarea unei politici care să-i îngăduie clasei muncitoare să se apere împotriva „deformărilor birocratice ale statului", fără ca asta să însemne o autonomie muncitorească ori sindicală deplină.

La începutul lui martie, ia parte la reprimarea revoltei antibolșevice a marinarilor de la Kronstadt. Hotărârea de a înăbuși răscoala prin forța armelor este adoptată cu participarea directă a lui Troțki, care semnează pe 5 martie, în calitate de conducător al Comisariatului de Război, ultimatumul adresat rebelilor. În aceeași zi, părăsește însă Petrogradul, neluând parte la represiunea armată propriu-zisă, care va fi condusă de

M. N. Tuhacevski și Dzerjinski. Șaptesprezece ani mai târziu, într-o polemică cu Victor Serge și cu diverși anarhiști și social-democrați de stânga din Occident, va continua să apere decizia luată în 1921 de guvernul sovietic și să interpreteze rebeliunea de la Kronstadt ca pe o mișcare contrarevoluționară.

Între 8 și 16 martie, participă la lucrările celui de-al X-lea Congres al partidului, la care sunt adoptate mai multe măsuri de încurajare controlată a pieței libere și a inițiativei private, cunoscute sub numele de Noua Politică Economică (NEP). La propunerea lui Lenin, congresul hotărăște de asemenea interzicerea organizării pe viitor a unor fracțiuni separate în partid. Această decizie, cu care Troțki este de acord, va avea însă consecințe importante, fiindcă va îngădui interzicerea în general a oricărei opoziții politice, contribuind la ascensiunea lui Stalin.

În urma înființării Comisiei de Stat a Planificării (Gosplan), îi trimite pe 3 mai o scrisoare lui Lenin în care critică concepția și ideile directoare ale instituției, însă propunerile sale de reorganizare a Gosplanului sunt respinse.

În vară, ia parte la cel de-al III-lea Congres al Internaționalei Comuniste, desfășurat între 22 iunie și 12 iulie la Moscova. Deși în asentimentul lui Lenin, tezele despre situația internațională prezentate de Troțki acum provoacă nemulțumirea aripii de stânga din Comintern (Radek, Béla Kun), întrucât recunosc eșecul valului revoluționar din Europa, încheiat, în ciuda avântului de după război, prin stăvilirea mișcării muncitorești internaționale.

1922

Între 27 martie și 2 aprilie, participă la cel de-al XI-lea Congres al partidului, unde prezintă raportul despre starea armatei și unde Stalin este numit pentru prima dată în funcția de secretar general. În septembrie, își ia patru săptămâni de concediu pentru a se pregăti pentru al IV-lea Congres al Internaționalei Comuniste, desfășurat între 5 noiembrie și 5 decembrie la Moscova și Petrograd și unde prezintă raportul despre Noua Politică Economică. Talentul lui oratoric face din el militantul cel mai cunoscut și mai apreciat în acest moment din mișcarea comunistă mondială.

Boala lui Lenin, care suferă un prim atac cerebral pe 26 mai, deschide, pe de altă parte, problema succesiunii la conducerea partidului. Cu câteva săptămâni înainte de un nou atac, care are loc pe 13 decembrie, Troțki primește din partea lui Lenin o propunere de a lupta împreună împotriva birocrației instalate în partid, inclusiv a Biroului Organizatoric al Comitetului Central condus de Stalin. Puțin după aceea, pe 23 și 24 decembrie, Lenin dictează o serie de note, pe care le va completa pe

4 ianuarie 1923 și care vor alcătui așa-numitul lui „testament" politic. Principala sa temere, legată de posibila sciziune a partidului din cauza rivalității dintre Troțki și Stalin, îl face să le cântărească amândurora deopotrivă calitățile și defectele, recomandând în final demiterea lui Stalin din funcția de secretar general.

1923

Temându-se ca partidul să nu-i interpreteze lupta cu Stalin ca pe „o luptă pentru a lua locul unui Lenin bolnav", Troțki hotărăște să nu ducă la îndeplinire rugămintea acestuia din urmă, complet imobilizat în urma ultimului său atac cerebral din 9 martie, de a ataca metodele autoritariste ale lui Stalin la Congresul al XII-lea al partidului, care se desfășoară între 17 și 25 aprilie. Mulțumindu-se cu prezentarea raportului economic, el cere, în schimb, corectarea NEP-ului (al cărui impas îl rezumă printr-o diagramă „în foarfecă", descriind evoluția divergentă a prețurilor agricole și industriale) și propune o planificare centralizată a economiei, care să permită dezvoltarea mai rapidă a industriei. Printre cei patruzeci de membri ai Comitetului Central ales acum, mai are însă doar trei partizani (Rakovski, Radek și G. L. Piatakov), în vreme ce așa-numita „Troică", formată din Zinoviev, L. B. Kamenev și Stalin, domină Biroul Politic.

În august, căderea guvernului de la Berlin face ca situația din Germania să devină revoluționară și Troțki primește propunerea de a pleca acolo în calitate de „expert în insurecție". Zinoviev însă se opune. În cele din urmă, în octombrie, insurecția din Germania este anulată în ultima clipă, ceea ce contribuie la izolarea internațională definitivă a Revoluției Ruse, precum și la schimbarea iremediabilă a raportului de forțe de la conducerea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice în defavoarea lui Troțki. Pe 8 octombrie, trimite o scrisoare Comitetului Central în care constată „extraordinara deteriorare a situației interne din partid" și faptul că interzicerea exprimării deschise a opiniilor a luat proporții nemaivăzute. La rândul lor, pe 15 octombrie, patruzeci și șase de vechi bolșevici, printre care E. A. Preobrajenski, V. A. Antonov-Ovseenko, Piatakov, I. N. Smirnov și N. I. Muralov, îi trimit Biroului Politic o declarație în care critică politica economică a conducerii, precum și împărțirea partidului într-un grup de funcționari numiți de sus și o masă pasivă. Este începutul așa-numitei „Opoziții de Stânga". Drept răspuns, Biroul Politic adoptă pe 5 decembrie o rezoluție discutată în prealabil de Stalin, Zinoviev și Troțki, ce pare să anunțe un „curs nou", care să răspundă cererilor opoziției. Pe 11 decembrie, Troțki revine însă cu o scrisoare deschisă, în care avertizează încă o dată asupra pericolului degenerării birocratice și care e considerată de Comitetul Central drept o declarație

de război. Ca atare, pe 15 decembrie, Stalin trece la denigrarea publică a lui Troțki, amintind în *Pravda* de trecutul lui menșevic și acuzându-l de oportunism, duplicitate și demagogie, în vreme ce Zinoviev vorbește despre „troțkism” ca despre un element mic-burghez, străin Partidului Bolșevic.

1924

Scrie o serie de articole despre „noul curs”, în care-și apără poziția politică și pe care le va reuni într-o broșură publicată pe 16 ianuarie. În aceeași zi, bine pregătită în culise, se deschide a XIII-a Conferință a partidului, care nu lasă niciun spațiu de manevră opoziției, ale cărei teze sunt calificate drept neleniniste și condamnate.

Bolnav în urma unei răceli contractate la o partidă de vânătoare, Troțki e nevoit să părăsească Moscova pentru un tratament pe litoralul Mării Negre. Moartea lui Lenin, petrecută pe 21 ianuarie, îl găsește astfel în gara de la Tiflis, în drum spre Suhumi. În lipsa lui Troțki, funeraliile sunt prezidate de oamenii Troicii, care rostesc discursurile funebre și poartă pe umeri sicriul celui dispărut. În curând se va instaura, de altfel, un adevărat cult religios: Petrogradul va fi rebotezat Leningrad, corpul lui Lenin va fi îmbălsămat și expus într-un mausoleu, iar „leninismul” se va transforma într-o dogmă politică de neatins.

Pe 22 mai, în ajunul deschiderii celui de-al XIII-lea Congres al partidului, asistă într-un cerc restrâns la citirea „testamentului” lui Lenin, fiind de acord cu propunerea ca documentul să le fie adus la cunoștință doar delegaților la congres, nu și partidului în general. Tot în această perioadă, își adună laolaltă discursurile, scrisorile și articolele dedicate Internaționalei Comuniste. Culegerea, publicată sub titlul *Primii cinci ani ai Internaționalei Comuniste*, nu va reuși însă să contracareze acțiunea de „bolșevizare” a partidelor comuniste din afara Uniunii Sovietice și de îndepărtare de la conducerea acestora a numeroșilor lui susținători, hotărâtă la al V-lea Congres al Cominternului, desfășurat între 17 iunie și 8 iulie la Moscova.

Toamna, cu ocazia publicării pe 6 noiembrie a celui de-al III-lea volum al *Operelor* sale, scrie o prefață intitulată „Lecțiile lui Octombrie”, în care-i atacă pe câțiva dintre vechii bolșevici, inclusiv pe membrii Troicii, pentru rolul lor conciliator din timpul Revoluției din 1917. Textul va provoca o furibundă campanie de presă împotriva „troțkismului”, acuzat de „revizionism istoric”, precum și de alte păcate, printre care subestimarea rolului partidului, teoria revoluției permanente, subestimarea rolului lui Lenin în 1917, subestimarea țărănimii etc. La rândul lui, Stalin începe să-și expună teoria „socialismului într-o singură țară”, pe care o opune „vechiului” și „noului troțkism”.

1925

Pe 15 ianuarie, Troțki demisionează din funcția de comisar al poporului pentru război și de președinte al Consiliului Militar Revoluționar al Republicii. În același timp, îi revine febra care l-a chinuit cu un an în urmă și care e legată probabil de tensiunea nervoasă provocată de lupta politică.

Aflat în timpul iernii și al primăverii din nou la Suhumi, scrie o lucrare despre situația politică din Marea Britanie cu titlul *Anglia încotro?*, în care, urmărind declinul istoric al acestei țări și politica socialiștilor englezi, anticipează greva politică generală care va avea loc în Marea Britanie peste un an de zile, precum și duplicitatea conducătorilor sindicali englezi.

În mai, e numit în fruntea Comitetului de Concesiuni, a Comisiei Electrotehnice și a Comisiei Tehnico-Științifice din Industrie.

Pe 1 septembrie, la presiunea Biroului Politic, dă publicității o declarație în care neagă afirmațiile scriitorului american Max Eastman legate de existența unui „testament” al lui Lenin ținut ascuns opiniei publice de conducerea de partid, deși Troțki însuși îl informase pe Eastman cu un an în urmă despre document. Pe de altă parte, asistă fără să se implice la conflictul care se naște acum între susținătorii teoriei socialismului într-o singură țară și ai unei politici mai lente de industrializare (Buharin, Stalin) și oponenții lor (Preobrajenski, Zinoviev, Kamenev), favorabili industrializării rapide și având în același timp o perspectivă internaționalistă asupra socialismului. Neînțelegerile dintre cele două grupări ies pe deplin la iveală la Congresul al XIV-lea al partidului, desfășurat între 18 și 31 decembrie la Moscova. Deși e în principiu de acord cu ideile opoziției, Troțki refuză totuși să se alieze cu Zinoviev și Kamenev, pe care-i socotește discreditați de politica birocratică și oportunistă dusă până atunci.

1926

La mijlocul lui aprilie, pleacă împreună cu Natalia Sedova la Berlin, unde va sta până în iunie, pentru a-și trata febra cronică. În clinica în care este internat, citește presa cu asiduitate, luând pulsul atmosferei politice din Germania. După o vreme, e obligat însă să se refugieze la ambasada sovietică din Berlin, din cauza amenințărilor primite din partea grupărilor rusești albe din exil.

La mijlocul lui iulie, după mai multe contacte mijlocite de Kamenev, Troțki și Zinoviev își proclamă în mod public alianța la o plenară a Comitetului Central. „Declarația celor treisprezece”, prezentată acum și semnată printre alții și de N. K. Krupskaia, văduva lui Lenin, marchează nașterea a ceea ce se va numi în curând „Opoziția Unificată”. Cererile

acesteia de debirocratizare a partidului, de industrializare accelerată și de internaționalism sunt însă respinse de Stalin, iar, pe 23 iulie, Zinoviev este exclus din Biroul Politic.

Pe 18 octombrie, *The New York Times* publică „Testamentul lui Lenin", însoțit de o prezentare făcută de Max Eastman și Boris Souvarine. Stalin, care reușise să smulgă cu câteva zile înainte o „declarație de pace" semnată de șase dintre membrii opoziției, printre care și Troțki, își acuză adversarii de duplicitate. Într-o ședință furtunoasă, ce urmează acestui eveniment, se produce ruptura definitivă dintre Troțki și Stalin, primul acuzându-l în față pe cel din urmă că este „groparul revoluției".

Pe 23 octombrie, Troțki este exclus împreună cu Kamenev din Biroul Politic pentru „activitate fracționistă". La a XV-a Conferință a partidului din 26-31 octombrie, răspunde însă acuzațiilor aduse, afirmând că cel mai mare pericol pentru unitatea partidului îl constituie „fracțiunea birocratică" reprezentată de Stalin. Pe de altă parte, pe 26 noiembrie, își notează în jurnal o serie de reflecții publicate mai târziu sub titlul de „Teze despre revoluție și contrarevoluție", în care recunoaște că ascensiunea stalinismului are cauze obiective: orice avânt revoluționar, remarcă el, este urmat în mod inevitabil de un reflux, iar ideea construirii socialismului într-o singură țară oferă proletariatului rus deja obosit o perspectivă politică mai sigură și mai concretă decât aceea a continuării interne și internaționale a revoluției.

1927

Masacrarea pe 12 aprilie la Shanghai a câtorva zeci de mii de muncitori și militanți comuniști chinezi de către trupele generalului Chiang Kai-Shek contribuie la renașterea Opoziției Unificate. După ce ceruse încă din 1926 ruperea alianței dintre Partidul Comunist și burghezia naționalistă (Kuomintang) din China, Troțki redactează acum „Apelul celor optzeci și trei", o declarație semnată printre alții de Zinoviev, Radek, Preobrajenski și I. T. Smilga, ce condamnă politică dusă în China de Internaționala Comunistă.

În august, scrie secțiunea dedicată industrializării din *Platforma Opoziției*, un program politic pe care Opoziția Unificată vrea să-l pună în circulație, dar a cărui discutare publică este numaidecât interzisă de Stalin. La puțină vreme, pe 27 septembrie, Troțki este exclus din Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste, iar la plenara din 21-23 octombrie este exclus împreună cu Zinoviev și din Comitetul Central. Între timp, participă zi și noapte la numeroase reuniuni muncitorești mai mult sau mai puțin legale, la care face cunoscute ideile opoziției.

Pe 7 noiembrie, încearcă să organizeze împreună cu Zinoviev mai multe manifestații de protest cu prilejul aniversării a zece ani de la Revoluția

din Octombrie. La Moscova, demonstranții sunt însă risipiți înainte de a ajunge în Piața Roșie, iar asupra mașinii lui Troțki se trag focuri de armă. După doar o săptămână, la ședința plenară a Comitetului Central și a Comisiei Centrale de Control, Troțki și Zinoviev sunt excluși din Partidul Comunist al Uniunii Sovietice pentru „organizarea de manifestații contrarevoluționare". Pe 16 noiembrie, grav bolnav, Ioffe se sinucide în semn de protest. La înmormântarea prietenului său, Troțki rostește un discurs funebru în care cheamă la rezistență. Este ultima lui cuvântare publică ținută pe pământ sovietic.

Privește deja din afara partidului lucrările celui de-al XV-lea Congres al acestuia, desfășurat între 2 și 19 decembrie, unde opoziția nu reușește să-și trimită nici măcar un singur reprezentant. De altfel, după excluderea mai multor sute de activiști importanți din partid, Troțki se va vedea abandonat în curând de numeroși membri ai opoziției, care încep să-și renege ideile.

1928

Pe 17 ianuarie, e deportat la Alma-Ata, fiind însoțit în surghiun de Natalia Sedova și de fiul său cel mare, Lev Sedov. Pe 27 ianuarie, la doar două zile după sosirea sa în Turkestan, *Pravda* publică o scrisoare de capitulare a lui Kamenev și Zinoviev în fața lui Stalin. La nici o lună, urmează un al doilea grup de capitulanți, în frunte cu Piatakov, Antonov-Ovseenko și N. N. Krestinski. Este sfârșitul Opoziției Unificate.

La Alma-Ata, își câștigă existența de pe urma diverselor contracte încheiate cu Editura de Stat a Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse. În același timp, ajutat de Lev Sedov, care devine acum cel mai apropiat colaborator al său, continuă să păstreze legătura cu restul lumii și în primul rând cu centrul a ceea ce mai subzistă din Opoziția de Stânga, coordonat de la Moscova de B. M. Elțin.

După o iarnă în care țăranii refuză să-și vândă recolta, provocând o lipsă de alimente în marile orașe, conducerea partidului, care acuzase „troțkismul" de subestimarea țărănimii și de ruinarea alianței dintre muncitori și țărani, e nevoită să schimbe direcția. Pe 30 mai, Stalin anunță în mod public proiectul de trecere la cooperativizarea agriculturii și la dezvoltarea industriei grele. Spre deosebire de mulți dintre foștii lui tovarăși, care salută „cotitura spre stânga" a conducerii, Troțki reacționează însă cu prudență, fiind de acord să-i acorde lui Stalin doar un „sprijin critic" în conflictul care izbucnește în curând între acesta și așa-numita aripă de dreapta din partid (Buharin, A. I. Rîkov, Tomski), opusă noii politici.

Din cauza sabotării corespondenței sale de către poliția secretă sovietică (OGPU), află cu întârziere de boala și apoi de moartea pe 9 iunie a fiicei sale Nina, ucisă de o tuberculoză galopantă.

În timpul verii, pregătește mai multe documente adresate celui de-al VI-lea Congres al Internaționalei Comuniste, care se desfășoară între 17 iulie și 1 septembrie la Moscova. Scrisoarea lui Troțki și textul intitulat „Critica proiectului de program al Internaționalei Comuniste", în care atacă teoria socialismului într-o singură țară, sunt difuzate în mod discret participanților la congres, făcând o impresie puternică mai ales asupra delegaților veniți din America de Nord. Aceste scrieri, la care se vor adăuga câteva texte mai mici, vor fi publicate în anul următor în broșura *Internaționala Comunistă după Lenin*.

Spre toamnă, starea sănătății i se înrăutățește, în vreme ce căile de comunicare cu exteriorul îi sunt aproape complet întrerupte. Pe 16 decembrie, primește un ultimatum de la Moscova, în care i se cere să înceteze orice activitate politică.

1929

Pe 20 ianuarie, e informat de hotărârea Biroului Politic, luată în ciuda opoziției lui Buharin, de a-l expulza din URSS, fiind acuzat de „pregătirea unei lupte armate împotriva puterii sovietice". Două zile mai târziu, Troțki părăsește Alma-Ata, iar pe 12 februarie ajunge împreună cu Natalia și cu Lev Sedov la Constantinopol. La început, locuiește în clădirea Consulatului Uniunii Sovietice, de unde se mută într-un apartament particular.

Încercările sale de a obține azil politic în diverse țări europene, printre care Germania, sunt sortite eșecului, social-democrația internațională, presiunile lui Stalin și influența politicienilor burghezi fiindu-i împotrivă. Rezumă toată situația într-un articol publicat pe 29 aprilie și intitulat „O lecție de democrație pe care n-am primit-o".

La sfârșitul lui martie, îl întâlnește pe Raymond Molinier, un tânăr francez exclus în 1924 din Partidul Comunist, care va ajunge în curând un personaj de prim-plan al mișcării troțkiste din Franța. O lună mai târziu, închiriază cu ajutorul acestuia vila lui Izzet-Pașa de pe insula Prinkipo din Marea Marmara, unde va locui până în martie 1931. Cu excepția orelor consacrate pescuitului, va profita de acest exil liniștit, purtând o vastă corespondență politică și scriind unele dintre cele mai cunoscute cărți ale sale, printre care autobiografia *Viața mea* (publicată în 1930) și *Istoria Revoluției Ruse* (ce va apărea în două volume succesive în 1931 și 1933). Tot în timpul petrecut în Turcia, va fi vizitat de câțiva dintre cei mai importanți militanți din viitoarea mișcare troțkistă internațională: Max Shachtman, un comunist american și unul dintre conducătorii Opoziției de Stânga din SUA, Jan Frankel, un tânăr ceh poliglot, ce va ajunge în scurtă vreme omul lui de încredere, Max Eastman, renumitul scriitor american, care va fi și cel mai însemnat traducător al său în limba engleză, Pierre Frank, un inginer chimist francez, care va deveni

secretarul său, și franco-americanul Jean van Heijenoort, viitor pionier al logicii matematice, care va ajunge garda lui de corp și secretarul său cel mai apropiat.

În iulie, publică primul număr al periodicului în limba rusă *Biulleten Oppoziții*, destinat să devină o tribună a Opoziției de Stânga din interiorul Uniunii Sovietice. Totuși, evoluția spre stânga a regimului stalinist, întărită la XVI-a Conferință a partidului din 23-29 aprilie, ce adoptă un ambițios plan de industrializare a țării și de colectivizare a agriculturii, duce la capitularea unei noi părți a fostei opoziții. Pe 13 iulie, patru sute de importanți activiști de partid, în frunte cu Radek, Preobrajenski și Smilga, își declară „despărțirea ideologică și organizațională de Troțki", în vreme ce în octombrie urmează un nou val de capitulanți, printre care Smirnov. Aceste rupturi, precum și polemica politică ce le însoțește, vor sta la originea lucrării *Revoluția permanentă*, pe care Troțki o încheie în noiembrie și care cuprinde o generalizare a teoriilor sale formulate pentru prima dată în urmă cu mai bine de două decenii, în broșura *Concluzii și perspective*.

1930

Încercările sale de a coagula o mișcare de rezistență politică la nivelul Cominternului par să prindă viață, iar pe 6 aprilie, sub președinția a doi importanți partizani ai săi din Franța, Alfred Rosmer și Pierre Naville, are loc la Paris prima Conferință a Opoziției Internaționale de Stânga. Totuși, spre marea nemulțumire a lui Troțki, conferința, care hotărăște înființarea unui Secretariat Internațional și lansarea unui Buletin Internațional în mai multe limbi, nu adoptă niciun manifest programatic. De altfel, noua mișcare nu va avea prea mare succes, rivalitatea dintre diversele ei fracțiuni, spiritul sectar sau aventurist al multora dintre membrii ei, precum și acțiunea provocatoare a agenților staliniști minându-i aproape în întregime activitatea.

1931

Exilul îi face tot mai complicate legăturile cu cei apropiați. În vreme ce fiul său mai mic, Serghei Sedov, nu vrea să părăsească Rusia, alegând să rămână acolo împreună cu familia, fiica lui Troțki, Zinaida Volkova, obține autorizația de a părăsi țara, sosind pe 8 ianuarie în Turcia împreună cu băiatul ei Vsevolod (Sieva). La puțină vreme, Lev Sedov hotărăște la rândul său să se mute, plecând pe 18 februarie din Prinkipo spre a studia ingineria la Berlin. Troțki ajunge astfel lipsit de colaboratorul lui cel mai apropiat, chiar dacă prezența acestuia în Germania îi va înlesni controlul asupra Opoziției Internaționale de Stânga, al cărei sediu oficial e la Berlin.

După un incendiu izbucnit în mod accidental în noaptea de 28 februarie, care devastează vila în care locuiește și-i distruge o parte din arhive, e

nevoit să se mute în mai multe locuințe provizorii de pe coasta asiatică a Turciei. La scurtă vreme, Zinaida, a cărei sănătate e tot mai șubredă și care se simte în același timp neglijată de tatăl ei, pleacă la Berlin pentru îngrijiri medicale.

În aprilie, căderea monarhiei spaniole și proclamarea republicii îi trezesc lui Troțki mari speranțe, făcându-l să afirme că Spania a intrat într-o perioadă prerevoluționară. Totuși, colaborarea cu revoluționarul Andrés Nin nu este prea fructuoasă și secția spaniolă a Opoziției de Stânga va fi înființată cu mare greutate abia peste un an de zile.

Desfășoară în continuare o vastă activitate publicistică. Într-un articol publicat pe 20 aprilie în *Biulleten Oppoziții* și intitulat „Problemele dezvoltării în URSS”, analizează despotismul lui Stalin și contradicțiile politicii economice duse de acesta, respingând însă ideea vehiculată în cercurile de extremă stângă din Occident, după care Uniunea Sovietică ar fi încetat să mai fie un stat muncitoresc. De asemenea, într-o serie de articole scrise în ultima parte a anului, printre care „Cheia situației internaționale se află în Germania”, critică politica defetistă în fața nazismului a Internaționalei Comuniste și în special absurda teorie a „social-fascismului”, potrivit căreia n-ar exista nicio deosebire fundamentală între fascism și social-democrație.

1932

În ianuarie, revine în Prinkipo, instalându-se într-o vilă aflată nu departe de debarcaderul insulei. La puțină vreme, pe 20 februarie, printr-un decret al Comitetului Executiv Central al URSS, i se retrage cetățenia sovietică. Trimite drept răspuns o scrisoare deschisă Prezidiului Comitetului Executiv Central, în care cere abandonarea politicii lui Stalin și îndepărtarea acestuia de la conducere.

În cursul toamnei, află prin intermediul rețelei de corespondenți organizate de Lev Sedov la Berlin despre constituirea în Uniunea Sovietică a unui „bloc” secret, format din mai multe grupări ale opoziției din interiorul partidului, inclusiv din foști capitulanți și staliniști, ca reacție la politica catastrofală de industrializare și colectivizare dusă de Stalin. Se arată însă prudent în privința colaborării dintre troțkiști și celelalte fracțiuni, în special cea de dreapta. În schimb, represiunea lui Stalin nu se lasă așteptată, iar Zinoviev și Kamenev sunt din nou excluși din partid.

Cu ocazia împlinirii a cincisprezece ani de la Revoluția din Octombrie, e invitat la Copenhaga spre a vorbi în fața studenților socialiști danezi. Conferința „În apărarea lui Octombrie”, rostită pe 27 noiembrie, e o apologie a Revoluției Ruse. Călătoria de o lună de zile întreprinsă cu acest prilej în afara Turciei, chiar dacă însoțită de restricții polițienești, îi

îngăduie în același timp să se întâlnească cu diverși militanți ai Opoziției Internaționale de Stânga.

1933

Pe 5 ianuarie, amenințată cu expulzarea din Germania, Zinaida Volkova se sinucide la Berlin. La puțină vreme, Troțki primește din Rusia de la fosta soție, Aleksandra Sokolovskaia, mama celei moarte, o scrisoare plină de amărăciune, dar și de îngrijorare că răzbunarea lui Stalin se va abate asupra întregii familii.

Ascensiunea lui Adolf Hitler, devenit cancelar pe 30 ianuarie, îl face să revină asupra chestiunii germane. În mai multe articole scrise în primăvară și la începutul verii, printre care „Tragedia poporului german" și „Ce este național-socialismul", învinuiește din nou conducerea Internaționalei Comuniste pentru dezastrul din Germania, prevestind totodată viitorul război mondial.

Pe 12 iulie, guvernul francez al lui Édouard Daladier acceptă să-i acorde lui Troțki azil politic, iar, pe 17 iulie, acesta părăsește Turcia definitiv. Ajuns în Franța, se instalează într-o vilă din localitatea Saint-Palais, aflată în apropiere de Royan, pe coasta Atlanticului. Aici, primește pe 7 august vizita lui André Malraux, cu care poartă conversații despre artă, cinema și condiția umană.

Pe 26 august, reprezentanții Opoziției Internaționale de Stânga și ai altor trei organizații socialiste din Olanda și Germania semnează la Paris „Declarația celor patru", redactată de Troțki, în care lansează în mod public apelul de înființare a unei noi organizații revoluționare internaționale, ca alternativă la Internaționala Comunistă. Ideea aceasta, ca și propunerea creării unui nou partid bolșevic în Uniunea Sovietică, îl obligă să ia parte la o discuție despre natura socială a regimului stalinist, pe care o abordează în octombrie în lucrarea *Internaționala a IV-a și URSS-ul. Natura de clasă a statului sovietic*. Polemizând cu teoriile care califică regimul sovietic drept un „capitalism de stat", iar birocrația sovietică drept o nouă „clasă exploatatoare", Troțki susține că, în ciuda nevoii înlăturării sistemului birocratic stalinist, Uniunea Sovietică rămâne un stat muncitoresc, a cărui bază socială trebuie prezervată și apărată împotriva amenințării imperialiste.

Pe 1 noiembrie, se mută într-o vilă la Barbizon, la numai 50 de kilometri sud-est de Paris. De aici, întreprinde incognito mai multe vizite în capitala Franței, întâlnindu-se cu diverși militanți de stânga ai mișcării muncitorești internaționale, printre care Ruth Fischer, Arkadi Maslow și Simone Weil, și participă pe 30 decembrie la Paris la o conferință comună cu organizațiile socialiste semnatare ale „Declarației celor patru". Lucrează de asemenea la o biografie a lui Lenin, pentru care Lev Sedov,

refugiat la rândul lui în Franța, îi aduce numeroase materiale din bibliotecile pariziene.

1934

Pe 21 februarie, într-o declarație transmisă Secretariatului Internațional, reacționează cu tristețe la vestea capitulării în fața stalinismului a lui Cristian Rakovski, vechiul său prieten și unul dintre ultimii opozanți de stânga din URSS.

Pe 12 aprilie, poliția locală descoperă cu stupefacție prezența lui Troțki la Barbizon, despre care nu fuseseră informați decât câțiva înalți oficiali francezi. Intimidate de campania de presă care urmează acestei revelații, autoritățile noului guvern de centru-dreapta al lui Gaston Doumergue hotărăsc să-i anuleze permisul de ședere în Franța, fără a trece însă la expulzarea sa. Drept urmare, pe 15 aprilie, Troțki părăsește Barbizonul și, după aproape trei luni de peregrinare, primește autorizația să se instaleze la Domène, un mic sat din apropiere de Grenoble, în casa institutorului Laurent Beau.

Pe 10 iunie, încheie broșura *Războiul și Internaționala a IV-a*, în care insistă din nou asupra importanței înființării unei noi organizații revoluționare internaționale, în condițiile în care războiul mondial este inevitabil. În același timp, la Domène se interesează de activitatea politică locală, iar în iulie face o propunere de „entrism", și anume de intrare a membrilor Opoziției de Stânga în Partidul Socialist Francez (SFIO), care, deși motivată de nevoia creării unui front comun antifascist, stârnește discuții aprinse. Într-o broșura intitulată *Încotro merge Franța?*, a cărei primă parte o încheie în octombrie, critică, în schimb, strategia antifascistă a socialiștilor și a comuniștilor francezi, bazată pe alianța cu radicalii burghezi, iar nu pe o perspectivă de clasă revoluționară.

1935

Reacționează în mod public la procesul lui Zinoviev și Kamenev, desfășurat între 15 și 17 ianuarie la Moscova și încheiat cu condamnarea acestora la închisoare pentru „responsabilitate morală" în asasinarea de către un tânăr comunist leningrădean a lui S. M. Kirov, prim-secretarul organizației locale de partid. Prevăzând „teroarea birocratică" ce se va dezlănțui asupra tuturor adversarilor lui Stalin, anunță iminența unor noi procese.

Află pe 1 iunie despre arestarea în Uniunea Sovietică la sfârșitul anului 1934 a celui de-al doilea fiu al său, Serghei Sedov, inginer și profesor la Școala Tehnică Superioară din Moscova. Publică în aceeași zi în presa internațională o „Scrisoare despre fiul meu", în care subliniază dezinteresul absolut pentru politică al acestuia și absurditatea încarcerării. Nu va afla însă niciodată soarta finală pe care Stalin i-o va rezerva lui Serghei, judecat și executat în secret pe 29 octombrie 1937.

La începutul verii, primește din partea noului guvern socialist format în urma victoriei în alegeri a Partidul Muncitoresc Norvegian (DNA) autorizația de a se stabili în Norvegia. Sosește aici pe 18 iunie, instalându-se la Wexhall, la 60 de kilometri de Oslo, în casa lui Konrad Knudsen, un vechi activist DNA și jurnalist. Azilul îi este însă condiționat de abținerea de la orice activitatea politică.

Într-un articol scris pe 23 august și intitulat „Congresul de lichidare a Cominternului", analizează lucrările celui de-al VII-lea Congres al Internaționalei Comuniste, desfășurat între 25 iulie și 20 august la Moscova și unde vechea teorie a social-fascismului este abandonată în favoarea lozincii „Frontului Popular".

1936

Pe 9 iunie, publică în revista *La Lutte ouvrière* articolul „Revoluția franceză a început". Este perioada marilor greve din Franța ce urmează victoriei electorale a Frontului Popular și instalării guvernului lui Léon Blum. Continuă în același timp seria articolelor despre Spania, unde, pe 17 iulie, în urma revoltei generalilor conduși de Francisco Franco, izbucnește războiul civil.

În timpul verii, pregătește lucrările primei Conferințe internaționale pentru o a IV-a Internațională, așa-numita „Conferință de la Geneva", ce are loc între 29 și 31 iulie la Paris. De asemenea, încheie pe 4 august lucrarea *Revoluția trădată*, în care analizează încă o dată caracterul regimului sovietic, precum și perspectivele unei noi revoluții bolșevice în URSS. Deși continuă să afirme că Uniunea Sovietică n-are nevoie de o altă revoluție socială, întrucât bazele ei economice sunt socialiste, acceptă totuși nu doar necesitatea unei noi revoluții politice, ci și faptul că înlăturarea castei birocratice staliniste ar trebui urmată de o largă democratizare internă, inclusiv de o deplină libertate pentru toate partidele și tendințele socialiste. După terminarea *Revoluției trădate*, petrece împreună cu Natalia Sedova două săptămâni de vacanță pe malul mării, în timp ce un comando de fasciști norvegieni încearcă fără succes să intre în casa familiei Knudsen pentru a pune mâna pe arhivele sale.

Pe 15 august, află despre primul mare proces-spectacol pe care Stalin anunță că-l va organiza la Moscova. Procesul, care se deschide pe 19 august și are ca obiect un așa-numit „centru terorist troțkisto-zinovievist", se termină cu șaisprezece condamnări la moarte, printre cei executați numărându-se Zinoviev, Kamenev și Smirnov. Troțki și Lev Sedov sunt de asemenea acuzați *in absentia* de „a fi pregătit în mod direct și dirijat personal organizarea, în URSS, de acte teroriste împotriva conducătorilor PCUS și ai statului sovietic". În octombrie, ca răspuns la acuzațiile lui Stalin, Sedov va publica o *Carte roșie a procesului de la Moscova*, cuprinzând o analiză minuțioasă a contradicțiilor și a falsificărilor sale.

Pe 28 august, la presiunea guvernului sovietic, precum și a propriei opoziții de extremă dreaptă, guvernul norvegian îi expulzează pe van Heijenoort și Erwin Wolf, doi dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Troțki. Pe 2 septembrie, Troțki însuși este internat la Sundby, lângă Harum, un sat aflat la 30 de kilometri de Oslo, unde va sta aproape patru luni în izolare și sub permanenta supraveghere a poliției. Pe 16 decembrie, află însă despre anunțul președintelui mexican Lázaro Cárdenas, care, la intervenția membrilor Comitetului American pentru Apărarea lui Lev Troțki (ACDLT), e gata să-i acorde azil politic. Trei zile mai târziu, se îmbarcă împreună cu Natalia Sedova pe un vas petrolier cu destinația Mexic.

1937

Pe 9 ianuarie, încheie traversarea Atlanticului, instalându-se la Coyoacán, o suburbie a capitalei mexicane, în „Casa Albastră" pe care i-o pune la dispoziție Frida Kahlo, tânăra soție a pictorului mexican Diego Rivera. Căldura și ospitalitatea locului, care contrastează cu răceala și atmosfera apăsătoare din Norvegia, îi readuc treptat încrederea în viață.

La al doilea proces-spectacol de la Moscova, desfășurat între 23 și 30 ianuarie și avându-i ca inculpați pe foștii membri ai Opoziției de Stânga Piatakov, Radek și Muralov, Troțki e pus din nou sub acuzare în calitate de „agent al fascismului" și de conducător al unei organizații antisovietice de spionaj.

Între 10 și 17 aprilie, este audiat de o comisie de investigare a acuzațiilor lansate împotriva lui la procesele de la Moscova, înființată de ACDLT și condusă de filozoful american John Dewey. Audierile au loc la Coyoacán în fața unui public restrâns de ziariști și invitați. Troțki prezintă în apărarea sa o documentație uriașă, iar declarația lui finală impresionează prin elocvență. În cele din urmă, el și Sedov vor fi declarați „nevinovați" într-o reuniune publică a comisiei organizată pe 13 decembrie la New York.

Pe 11 iulie, hotărăște să pună capăt unei scurte povești de dragoste cu Frida Kahlo, care duce la o separare temporară de Natalia Sedova și provoacă nemulțumirea, iar apoi plecarea lui Jan Frankel, colaboratorul său apropiat.

Insurecția muncitorească eșuată din mai de la Barcelona îi infirmă previziunile optimiste făcute la începutul Revoluției Spaniole. Pe 17 decembrie, încheie articolul „Lecțiile din Spania, ultimul avertisment", în care analizează greșelile diferitelor mișcări spaniole de stânga active în războiul civil, criticând în mod special politica de alianță cu burghezia liberală impusă de Stalin revoluționarilor spanioli, pe care o descrie drept o caricatură a menșevismului.

1938

Moartea suspectă, pe 16 februarie, a lui Lev Sedov, care se stinge într-o clinică pariziană din pricina complicațiilor apărute în urma unei operații

de apendicită, îl face să bănuiască că ar fi vorba de un asasinat întreprins la ordinul lui Stalin. Scrie necrologul „Lev Sedov, fiul, prietenul, militantul", ca omagiu adus celui căruia spera să-i predea într-o zi ștafeta luptei revoluționare. Tot în aceste zile, încheie articolul „Morala lor și a noastră", cuprinzând o polemică implicită cu moralismul abstract al lui Dewey, în care vede o expresie de clasă a micii burghezii și căruia îi opune morala de clasă a proletariatului.

Veștile despre al treilea mare proces public de la Moscova, desfășurat între 2 și 13 martie și avându-l printre acuzați, alături de Buharin și de Rîkov, pe fostul său prieten Rakovski, sunt un nou prilej de tristețe și de polemică cu stalinismul.

La începutul verii, publică în *Biulleten Oppoziții* un text intitulat „Programul de tranziție", care va fi adoptat ca platformă politică la Conferința de întemeiere a Internaționalei a IV-a, desfășurată pe 3 septembrie la Périgny, lângă Paris. Deși proiectul lui Troțki are în vedere o largă asociație politică, ce urma să reunească grupări revoluționare de nuanțe diferite, speranțele lui nu se vor realiza, iar noua Internațională nu va reuși să depășească granițele mișcării troțkiste.

În lunile mai-iulie, petrece mai multă vreme împreună cu André Breton, aflat într-o călătorie de câteva săptămâni în Mexic. Din conversațiile purtate cu poetul francez va rezulta manifestul *Pentru o artă revoluționară independentă*, scris de Troțki și cosemnat de Breton și Rivera. Propunerea lansată acum de înființare a unei Federații Internaționale a Artei Revoluționare Independente va rămâne însă fără urmări.

1939

În urma demisiei lui Diego Rivera din Internaționala a IV-a, Troțki părăsește „Casa Albastră", pentru a se instala în aprilie într-o nouă locuință, pe Avenida Viena din Coyoacán, care va deveni mai târziu un muzeu ce-i poartă numele.

Pe 8 august, reușește cu mari eforturi să-l aducă la Coyoacán pe Sieva Volkov, nepotul său și băiatul fiicei sale Zina, rămas după moartea mamei sale să locuiască în Europa.

Pactul de neagresiune germano-sovietic de pe 23 august, precum și ocuparea ulterioară a răsăritului Poloniei de către Armata Roșie provoacă o criză acută în Internaționalele a III-a și a IV-a. Troțki se implică în disputa care reizbucnește acum în Partidul Socialist al Muncitorilor (SWP) din Statele Unite în legătură cu natura regimului sovietic, pe care-l descrie drept un „stat muncitoresc degenerat", și scrie mai multe articole și scrisori ce vor fi reunite postum în volumul *În apărarea marxismului*. Polemica va dura șase luni, încheindu-se cu demisia lui Max Shachtman și a lui James Burnham din Internaționala a IV-a.

1940

Neliniștit de starea propriei sănătăți, își scrie pe 27 februarie testamentul, în care respinge încă o dată acuzațiile calomnioase aduse în ultimii ani împotriva lui de staliniști.

La sfârșitul primăverii, redactează *Manifestul de alarmă* al Internaționalei a IV-a, ai cărei reprezentanți se reunesc între 19 și 26 mai într-o conferință extraordinară spre a discuta situația internațională apărută în urma izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial. Recapitulând analizele făcute până atunci în legătură cu cauzele războiului, Troțki reamintește dubla necesitate impusă de circumstanțe partizanilor săi: apărarea Uniunii Sovietice în cazul unei agresiuni imperialiste, dar și „răsturnarea revoluționară a clicii bonapartiste staliniste".

Pe 24 mai, la ora patru dimineața, are loc un asalt armat nereușit asupra casei în care locuiește. Scapă cu câteva răni ușoare, în vreme ce firele din spatele atacului duc, așa cum o va dovedi în curând ancheta poliției, la Partidul Comunist Mexican și la câteva grupări de foști luptători în Spania susținute de Internaționala Comunistă.

În după-amiaza zilei de 20 august, este lovit în cap la el în birou de Ramón Mercader (alias Frank Jacson), un tânăr comunist spaniol și agent NKVD, ce reușise să se infiltreze în anturajul lui. Deși izbutește să-și imobilizeze agresorul, Troțki moare a doua zi la spital. Pentru a șterge urmele complotului, *Pravda* va prezenta asasinatul ca pe actul unui discipol dezamăgit. O mulțime de 300.000 de oameni va asista la trecerea cortegiului funerar. Biografia lui Stalin, la care Troțki lucra în acel moment, va rămâne astfel neîncheiată.

ANDREI STATE

Cronologia Revoluției din 1917*

iulie 1914-ianuarie 1917

Deși început cu un oarecare entuziasm, Primul Război Mondial are un efect catastrofal asupra Imperiului Țarist. Înaintarea rusă victorioasă din august 1914 din Prusia Orientală e urmată de înfrângerile de la Tannenberg și Lacurile Mazuriene. Ofensiva din Galiția din vara lui 1916 e de asemenea respinsă de trupele austro-germane. Începând cu toamna anului 1916, înflăcărarea patriotică se stinge. La sesiunea din noiembrie-decembrie 1916 a Dumei de Stat, atacurile la adresa guvernului sunt fără precedent. Asasinarea lui G. E. Rasputin, petrecută pe 17 (30) decembrie 1916, nu domolește spiritele. „Toată lumea știa – cum își va aminti mai târziu istoricul P. N. Miliukov, conducătorul Partidului Cadet – că țara trăiește pe un vulcan."

9 (22) ianuarie

Aniversarea „Duminicii Sângeroase" din ianuarie 1905. La greva demonstrativă de la Petrograd participă circa 150.000 de muncitori.

8 (21) februarie

Confruntare între muncitorii greviști de la uzina Putilov și poliție.

14 (27) februarie

Redeschiderea ședințelor Dumei de Stat, ce fuseseră suspendate pe 16 (29) decembrie 1916 printr-un decret al țarului. Cu acest prilej, 60 de fabrici din Petrograd organizează o grevă politică, în vreme ce sute de studenți mărșăluiesc pe Nevski Prospekt intonând cântece revoluționare.

16 februarie (1 martie)

La Petrograd sunt introduse cartele de pâine.

22 februarie (7 martie)

Țarul Nicolae al II-lea părăsește capitala pentru a merge la cartierul general aflat în apropierea frontului.

* Până la 31 ianuarie 1918, data evenimentelor este indicată după calendarul iulian (stil vechi), însoțită în paranteză de corespondentul din calendarul gregorian (stil nou). *(N. red.)*

23 februarie (8 martie)
Începutul Revoluției din Februarie. Muncitoarele din industria textilă din Petrograd, care organizează în această zi o grevă cu prilejul Zilei Femeii, se unesc într-o manifestație spontană cu femeile care stau la coadă la pâine în oraș. Se cere pâine și încetarea războiului.

24 februarie (9 martie)
Greva începută cu o zi înainte cuprinde aproape jumătate din proletariatul din Petrograd. Revendicările devin tot mai radicale, cerându-se răsturnarea autocrației.

25 februarie (10 martie)
Explozia populară e generală. Ziarele își încetează apariția, traficul stradal e blocat, studenții se alătură manifestanților. În urma ordinului telegrafic al țarului, generalul S. S. Habalov, comandantul districtului militar Petrograd, amenință că va folosi toate mijloacele pentru a pune capăt tulburărilor.

26 februarie (11 martie)
Armata deschide focul asupra demonstranților. La patru după-amiaza, compania a patra a Regimentului Pavlovski iese însă în stradă spre a opri celelalte trupe să tragă în popor. Generalul Habalov ordonă dezarmarea companiei, dar unii soldați refuză să predea armele și se alătură răsculaților. Guvernul hotărăște să suspende activitatea Dumei de Stat. La rândul său, președintele Dumei, M. V. Rodzianko, îi telegrafiază țarului spre a-l informa despre starea de anarhie din capitală.

27 februarie (12 martie)
Mai multe detașamente importante din garnizoana Petrograd, în frunte cu Regimentul Volînski, trec de partea răzvrătiților. Este punctul de cotitură al insurecției. Arsenalul și fortăreața „Petru și Pavel" cad în mâinile răsculaților.

Dimineața, membrii Dumei își continuă activitatea și formează un Comitet Provizoriu, însărcinat cu „menținerea ordinii la Petrograd și stabilirea legăturilor cu diferitele instituții și persoane".

În același timp, câțiva reprezentanți ai grupului muncitoresc din Comitetul Central pentru Industria de Război hotărăsc convocarea unui Soviet de deputați ai muncitorilor din Petrograd. La alegerile care au loc în aceeași zi, majoritatea locurilor din Soviet le revine menșevicilor și socialiștilor-revoluționari (eseri). La rândul său, Sovietul alege un Comitet Executiv, în frunte cu menșevicul N. S. Ciheidze.

Seara, guvernul țarist condus de prințul N. D. Golițîn își dă demisia.

28 februarie (13 martie)
Rebeliunea militară izbucnește și la Moscova, precum și în baza navală de la Kronstadt.

Sovietul din Petrograd invită trupele din capitală să-și trimită delegați care să ia parte la lucrările lui.
Apare primul număr din *Izvestia*, ziarul Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd.
Țarul încearcă să se întoarcă de pe front în capitală, dar este oprit pe drum și rămâne blocat la Pskov.

1 (14) martie
Prima ședință reunită a Sovietului de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Petrograd votează „Ordinul nr. 1 pe garnizoana districtului militar Petrograd". În baza acestuia, în armata din jurul capitalei urmează să se formeze comitete alese de soldați care să participe alături de corpul de comandă la conducerea unităților militare, iar acțiunile politice ale armatei sunt subordonate autorității Sovietului.
Comitetul Partidului Bolșevic din raionul Vîborg votează o rezoluție în care cere preluarea imediată a puterii de către muncitori și desființarea Comitetului Provizoriu al Dumei de Stat. Comitetele Central și din Petersburg ale bolșevicilor se vor opune însă acestei măsuri radicale.

2 (15) martie
Mulțumindu-se cu rolul de gardian al revoluției, Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd e de acord să recunoască Comitetul Provizoriu al Dumei de Stat ca putere legitimă. În urma unei înțelegeri între cele două comitete, se formează un Guvern Provizoriu, condus de prințul G. E. Lvov, pe care Sovietul hotărăște să-l sprijine, dar la care refuză să participe. În felul aceasta ia naștere „dualitatea puterii", un aranjament politic extrem de instabil, care se va dovedi fatal evoluției viitoare a evenimentelor.
Trecând peste hotărârea Sovietului de a nu-și trimite reprezentanți în guvern, trudovicul A. F. Kerenski, care este în același timp vicepreședinte al Sovietului din Petrograd, devine ministru al justiției.
Se reînființează în mod legal Comitetul din Petersburg al Partidului Bolșevic.
Noaptea târziu, Nicolae al II-lea abdică în favoarea fratelui său, marele-duce Mihail Aleksandrovici. Acesta refuză însă tronul, cel puțin până la convocarea unei Adunări Constituante care să hotărască forma de guvernare a țării.

3 (16) martie
Guvernul Provizoriu adoptă primele măsuri care să asigure o libertate politică deplină.
Sovietul din Petrograd obligă guvernul să declare că trupele ce au luat parte la revoluție nu pot fi dezarmate sau evacuate din capitală.
În urma abdicării țarului, generalul M. V. Alekseev preia comanda supremă a armatei ruse.

4 (17) martie

Guvernul Provizoriu înființează o Comisie extraordinară de anchetă a foștilor înalți funcționari civili și militari țariști.

Formarea la Kiev a Radei Centrale Ucrainene.

5 (18) martie

Pravda își reia apariția, ca ziar al Comitetului Central și al Comitetului din Petersburg ale bolșevicilor.

8 (21) martie

Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd înființează o Comisie de Contact, ca instrument de comunicare și negociere cu Guvernul Provizoriu.

Guvernul adoptă decretul de amnistie generală a deținuților politici.

9 (22) martie

Statele Unite ale Americii sunt prima țară din lume care recunoaște noul Guvern Provizoriu. Două zile mai târziu, exemplul lor e urmat de Marea Britanie, Franța și Italia, după primirea asigurării că guvernul rus va continua războiul cu Puterile Centrale.

Familia țaristă e plasată în arest la reședința imperială de la Țarskoe Selo.

Comitetul din Petersburg al bolșevicilor creează o comisie care să se ocupe de înființarea unei organizații de partid în cadrul garnizoanei din Petrograd.

12 (25) martie

Revenirea lui I. V. Stalin din Siberia. Trei zile mai târziu, el e numit împreună cu L. B. Kamenev și M. K. Muranov în comitetul redacțional al *Pravdei*.

Guvernul Provizoriu abolește pedeapsa cu moartea.

14 (27) martie

Sovietul din Petrograd adresează un „apel către popoarele din lumea întreagă” în vederea încheierii unei păci generale, „fără anexiuni și contribuții”. În același timp, pe front se instalează un armistițiu tacit între soldații ruși și cei ai Puterilor Centrale.

17 (30) martie

După ce a repus în vigoare Constituția Finlandei (7 (20) martie), Guvernul Provizoriu recunoaște dreptul la independență al Poloniei.

19 martie (1 aprilie)

Ministerul Agriculturii înființează un Comitet Agrar General, însărcinat cu pregătirea reformei agrare.

23 martie (5 aprilie)

La Petrograd are loc o manifestație solemnă de comemorare a victimelor Revoluției din Februarie.

În aceeași zi, presa publică o declarație a ministrului de externe Miliukov, care afirmă că Rusia n-a renunțat cu totul la planurile ei de expansiune teritorială.

25-28 martie (7-10 aprilie)

La Moscova se desfășoară Congresul General al Uniunilor Cooperativelor din Rusia.

Tot în aceste zile, al VII-lea Congres al Partidului Cadet se declară în favoarea unui sistem republican de guvernare, dar respinge ideea unei politici agrare radicale.

27 martie (9 aprilie)

Guvernul publică o declarație pacifistă, în care dezminte afirmațiile imperialiste făcute cu patru zile mai înainte de ministrul său de externe.

29 martie-3 aprilie (11-16 aprilie)

La Petrograd are loc prima Conferință Generală a Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Rusia. Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd e completat cu reprezentanți ai diverselor regiuni din țară, devenind astfel o adevărată instituție de stat.

În paralel, între 28 martie și 4 aprilie (10-17 aprilie), la Vila Kșesinskaia din Petrograd se desfășoară o conferință generală a Partidului Bolșevic.

31 martie (13 aprilie)

Revenirea în Rusia, după 37 de ani de exil, a lui G. V. Plehanov, „părintele marxismului rusesc".

Înființarea oficială a Organizației din Armată a bolșevicilor, condusă de N. I. Podvoiski și V. I. Nevski.

3 (16) aprilie

Revenirea lui V. I. Lenin și G. E. Zinoviev la Petrograd. La gara Finliandski, Lenin e întâmpinat de o mulțime sărbătorească de muncitori și soldați, precum și de reprezentanți ai Sovietului din Petrograd.

4 (17) aprilie

Lenin prezintă în fața conducerii bolșevice celebrele sale „Teze din aprilie". El declară că prima etapă, burgheză, a revoluției s-a încheiat și că trebuie trecut la etapa a doua, în care puterea să-i revină în întregime proletariatului și păturilor sărace ale țărănimii. El cere totodată să nu i se mai acorde niciun sprijin Guvernului Provizoriu și politicii sale „defensiste".

6-20 aprilie (19 aprilie-3 mai)

La Petrograd are loc Conferința Generală a Funcționarilor și Muncitorilor de la Căile Ferate din Rusia.

7 (20)-16 (29) aprilie

La Minsk se desfășoară Congresul Deputaților Militarilor și Muncitorilor din Armata și din Spatele Frontului de Vest. Cei 1.200 de delegați sprijină în marea lor majoritate poziția defensismului revoluționar susținută de guvern.

8 (21) aprilie

Cu 13 voturi împotrivă, două pentru și o abținere, Comitetul din Petersburg al bolșevicilor respinge recentele teze ale lui Lenin. Kamenev publică în *Pravda* o critică a tezelor, sub titlul „Dezacordurile dintre noi".

13 (26)-17 (30) aprilie

La Petrograd se desfășoară Conferința Reprezentanților Organizațiilor Țărănești și ai Sovietelor de Deputați ai Țăranilor.

14-22 aprilie (27 aprilie-5 mai)

Are loc Conferința Organizației Orășenești din Petrograd a bolșevicilor. Kamenev se opune în continuare tezelor lui Lenin.

17 (30) aprilie

La conferința reprezentanților detașamentelor înarmate de muncitori din Petrograd se ia hotărârea de înființare a Gărzilor Roșii.

18 aprilie (1 mai)

Uriașă demonstrație muncitorească cu ocazia zilei de 1 Mai.

Ministrul de externe Miliukov transmite Antantei o notă diplomatică secretă, în care, sub pretextul de a explica declarația pacifistă a guvernului din 27 martie (9 aprilie), asigură că Rusia va lupta până la „victoria finală" și că-și va respecta toate angajamentele față de aliați.

20-21 aprilie (3-4 mai)

„Zilele din Aprilie".

Nota lui Miliukov ajunge în presă, trezind indignarea populară. Urmează două zile de manifestații de protest ale soldaților și muncitorilor din Petrograd. La rândul lor, partizanii continuării războiului organizează contramanifestații. Sovietul reușește în cele din urmă să potolească spiritele, ordonând armatei să rămână în cazărmi. Peste douăsprezece zile, atât Miliukov, cât și ministrul de război A. I. Gucikov se vor vedea însă nevoiți să demisioneze din guvern.

21 aprilie (4 mai)

În urma numeroaselor confiscări ilegale ale pământului de către țărani, Guvernul Provizoriu înființează o serie de comitete agrare locale (guberniale, județene, de plasă și sătești) în vederea „pregătirii reformei agrare și a elaborării de măsuri temporare urgente până la rezolvarea problemei agrare de către Adunarea Constituantă".

22 aprilie (5 mai)

Sovietul din Petrograd votează „împrumutul libertății", lansat de Guvernul Provizoriu pentru finanțarea continuării războiului.

24-29 aprilie (7-12 mai)

La Petrograd are loc Conferința a VII-a Generală a bolșevicilor, care este un triumf politic pentru Lenin. Partidul îi acceptă, în sfârșit, ideile. Conferința alege un nou Comitet Central, din care fac parte, printre alții, Lenin, Zinoviev, Kamenev, I. M. Sverdlov și Stalin.

24 aprilie-4 mai (7-17 mai)
La Petrograd se desfășoară Congresul Delegaților de pe Front, la care iau parte și reprezentanții Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd și ai Guvernului Provizoriu. Majoritatea participanților au o atitudine defensistă.

1 (14) mai
Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd votează pentru participarea reprezentanților săi la un viitor guvern de coaliție cu reprezentanții burgheziei. Singurele voturi împotrivă sunt ale bolșevicilor și ale menșevicilor internaționaliști.
La Moscova se deschide primul Congres General al Musulmanilor din Rusia, care cere crearea unei republici ruse democratice și federale.

4 (17) mai
Revenirea lui L. D. Troțki din exil. El se alătură imediat micii Organizații Interraionale existente la Petrograd.
În aceeași zi are loc o conferință privată a membrilor Dumei de Stat, la care participă toate fracțiunile parlamentare, cu excepția celei social-democrate. Conducătorii octombriștilor și ai cadeților cer reluarea operațiilor ofensive de pe front și reintroducerea ordinii în armată și în țară.

4-28 mai (17 mai-10 iunie)
La Petrograd se desfășoară primul Congres General al Sovietelor de Deputați ai Țăranilor din Rusia. La congres participă 1.353 de delegați (dintre care sunt validați doar 1.167). Congresul e dominat de socialiști-revoluționari, cu 537 de reprezentanți, față de 103 menșevici și 9 bolșevici. Lenin propune fără succes ca pământul să fie declarat proprietate a întregului popor, iar moșiile să fie împărțite țăranilor fără să se mai aștepte convocarea Adunării Constituante. Congresul aprobă intrarea socialiștilor în guvern, precum și continuarea războiului și alege totodată un Comitet Executiv al Sovietelor Țărănești, alcătuit din eseri.

5 (18) mai
Formarea primului Guvern Provizoriu de coaliție. Prințul Lvov rămâne prim-ministru, iar Kerenski devine ministru al războiului și al marinei.

5 (18)-8 (21) mai
La Kiev are loc primul Congres Ostășesc Ucrainean, la care participă mai mult de 700 de delegați, reprezentând aproximativ 1.500.000 de soldați ucraineni din armata rusă. Congresul cere recunoașterea autonomiei Ucrainei și formarea unei armate ucrainene separate.

7 (20)-12 (25) mai
La Petrograd se desfășoară Conferința Generală a Organizațiilor Menșevice și Unificate, la care mai multe partide socialiste, printre care Bundul evreiesc și social-democrații letoni, aderă la Partidul Muncito-

resc Social-Democrat (menșevic) din Rusia. Defensiștii se impun în fața internaționaliștilor conduși de L. Martov. Conferința aprobă intrarea socialiștilor în guvern, întărirea capacității de luptă a armatei și amânarea reformei agrare până la convocarea Adunării Constituante.

9 (22) mai

Revenirea lui Martov din exil.

9 (22)-12 (25) mai

La Petrograd se desfășoară al VIII-lea Congres al cadeților, care aprobă alianța guvernamentală cu socialiștii.

11 (24) mai

Noul ministru al războiului publică „Declarația drepturilor soldatului", prin care militarilor li se acordă aceleași drepturi politice ca și civililor.

16 (29) mai

Sovietul din Kronstadt se declară singura putere oficială din oraș, refuzând să mai accepte autoritatea Guvernului Provizoriu.

20 mai (2 iunie)

Comitetul Agrar General adoptă o declarație prin care amână rezolvarea definitivă a problemei agrare până la convocarea Adunării Constituante. În aceeași zi are loc o nouă conferință privată a membrilor Dumei de Stat, care se arată împotriva împărțirii pământurilor moșierești.

22 mai (4 iunie)

Pentru a spori șansele de reușită ale viitoarei ofensive, Kerenski îl numește pe generalul A. A. Brusilov comandant suprem al armatei ruse.

25 mai-4 iunie (7-17 iunie)

La Moscova se desfășoară al III-lea Congres al Partidului Socialist-Revoluționar. Divergențele dintre aripa de dreapta și cea de stânga ies curând la iveală și partidul nu reușește să adopte o linie politică clară. Kerenski pierde alegerile din 2 (15) iunie pentru Comitetul Central al partidului.

27 mai (9 iunie)

La presiunea Sovietului din Petrograd, Sovietul din Kronstadt e nevoit să recunoască din nou autoritatea Guvernului Provizoriu.

27 mai-5 iunie (9-18 iunie)

La alegerile pentru dumele raionale din Petrograd, blocul eserilor și al menșevicilor obține 55% din voturi, cadeții 21%, iar bolșevicii 20%.

30 mai-3 iunie (12-16 iunie)

Are loc prima Conferință a Comitetelor de Fabrică și de Uzină din Petrograd, favorabilă în marea sa majoritate bolșevicilor.

1 (14)-2 (15) iunie

Sub președinția cadetului N. N. Kutler, la Petrograd are loc Conferința Generală a Reprezentanților Industriei și Comerțului.

3-24 iunie (16 iunie-7 iulie)

La Petrograd au loc lucrările primului Congres General al Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Rusia. La congres iau parte 1.090 de delegați, reprezentând 305 organizații reunite ale muncitorilor, soldaților și țăranilor, 53 de soviete raionale, regionale și guberniale, 21 de organizații din armata operativă, 8 organizații militare din spatele frontului și 5 organizații din flotă. Bolșevicii au doar 105 delegați, în vreme ce majoritatea participanților aparține blocului esero-menșevic. Congresul hotărăște să sprijine Guvernul Provizoriu, aprobă ofensiva de pe front pregătită de acesta și respinge ideea preluării puterii de către soviete. La sfârșit este ales un Comitet Executiv Central, în care majoritatea le revine menșevicilor și socialiștilor-revoluționari.

5 (18) iunie

La Petrograd, anarhiști înarmați confiscă tipografia ziarului *Russkaia Volia*. A doua zi, trupele guvernului îi evacuează pe anarhiști din tipografie.

5 (18)-11 (24) iunie

La Kiev are loc al II-lea Congres Ostășesc Ucrainean.

6 (19)-8 (21) iunie

Ținând seama de nemulțumirea existentă în capitală față de politica guvernamentală, bolșevicii hotărăsc să organizeze pe 10 (23) iunie o demonstrație a soldaților și a muncitorilor împotriva guvernului.

7 (20) iunie

Ministrul justiției, P. N. Pereverzev, dă un ultimatum de douăzeci și patru de ore Federației Anarhocomuniste să evacueze Vila Durnovo din Petrograd, pe care aceasta o ocupase transformând-o în sediul grupării. Anarhiștii refuză și cer ajutorul soldaților și al muncitorilor din raionul Vîborg.

La Petrograd se deschid lucrările Congresului Panrus al Cazacilor, la care participă reprezentanții a douăsprezece oști căzăcești.

8 (21) iunie

Câteva grupuri de muncitori ies în stradă și 28 de fabrici din Petrograd intră într-o grevă de solidaritate cu anarhiștii.

10 (23) iunie

Congresul Sovietelor hotărăște să interzică pentru trei zile orice manifestație de stradă. Ca atare, bolșevicii decid să anuleze demonstrația plănuită pentru ziua aceea.

Rada Centrală Ucraineană adoptă Primul Universal, prin care este proclamată autonomia Ucrainei. Guvernul Provizoriu pune însă anumite condiții pentru recunoașterea acestui act.

11 (24) iunie

La ședința comună a Prezidiului primului Congres General al Sovietelor din Rusia, a Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd, a Comitetului Executiv al Sovietelor de Deputați ai Țăranilor și a birourilor

tuturor fracțiunilor congresului, I. G. Țereteli rostește un discurs vehement, în care cere dezarmarea bolșevicilor.

12 (25) iunie

Congresul Sovietelor hotărăște organizarea unei mari demonstrații pe data de 18 iunie (1 iulie). A doua zi, bolșevicii acceptă să participe la manifestația plănuită de congres, urmărind s-o transforme însă într-un marș în favoarea propriilor idei.

Kerenski obține aprobarea Congresului Sovietelor pentru reluarea operațiilor militare de pe front.

15 (28) iunie

Formarea Secretariatului General al Radei Centrale, primul guvern autonom al Ucrainei.

16-23 iunie (29 iunie-6 iulie)

La Petrograd are loc Conferința Generală a Organizațiilor Bolșevice din Armată, de pe front și din spatele frontului. Conferința propune înlocuirea armatei permanente cu batalioane muncitorești înarmate. Lenin avertizează împotriva unei insurecții premature.

17-23 iunie (30 iunie-6 iulie)

Are loc primul Congres al Partidului Socialist-Populist al Muncii, la care se hotărăște fuzionarea socialiștilor-populiști (enesii) cu trudovicii.

18 iunie (1 iulie)

Începutul ofensivei rusești de pe front. Vestea e primită cu entuziasm de opinia publică burgheză, ca și de o parte a intelectualității socialiste. Congresul Sovietelor lansează o chemare patriotică la luptă și muncă.

În aceeași zi, la Petrograd, Moscova, Kiev, Harkov și în alte orașe, la manifestația organizată de soviete participă 400.000 de muncitori și soldați. Popularitatea bolșevicilor iese acum la iveală. Demonstranții mărșăluiesc sub lozincile: „Jos cu cei zece miniștri capitaliști!” și „Toată puterea sovietelor!”

Anarhiștii atacă închisoarea din Vîborg, eliberându-i pe deținuți.

19 iunie (2 iulie)

Trupe guvernamentale ocupă Vila Durnovo și-i evacuează pe anarhiști. Muncitorii din raionul Vîborg intră în grevă de solidaritate cu anarhiștii. Liberalii organizează o manifestație patriotică ca răspuns la demonstrația sovietelor din ziua precedentă.

21 iunie (4 iulie)

Regimentul 1 de mitraliori, încartiruit la Petrograd, declară că nu acceptă să trimită oameni și arme pentru ofensiva de pe front decât dacă războiul ia un caracter revoluționar.

21-28 iunie (4-11 iulie)

La Petrograd are loc a III-a Conferință Generală a Sindicatelor din Rusia. La ea participă 211 delegați cu vot deliberativ, reprezentând

1.400.000 de membri. Bolșevicii au doar 73 de delegați, iar influența menșevicilor e puternică. Conferința alege un Consiliu Central Provizoriu și aprobă regulamentul viitorului congres.

23 iunie (6 iulie)

Marinarii anarhiști din Kronstadt cer eliberarea din închisoare a anarhiștilor din Petrograd.

28 iunie (11 iulie)

La Palatul Tavriceski din Petrograd are loc o nouă conferință privată a membrilor Dumei de Stat.

1 (14) iulie

La Moscova începe Congresul Panrus al Proprietarilor de Pământ, la care iau parte peste 400 de delegați, în majoritate nobili.

La Vila Kșesinskaia din Petrograd se deschide a II-a Conferință Orășenească a bolșevicilor.

În același timp, Regimentul 1 de mitraliori refuză să plece pe front, plănuind o demonstrație armată pe străzile Petrogradului.

2 (15) iulie

Mai mulți oratori, printre care Zinoviev, Kamenev, Troțki și A. V. Lunacearski, țin discursuri la un concert-miting de la Casa Poporului din Petrograd, la care participă 5.000 de soldați și muncitori. Adunarea ia o întorsătură antiguvernamentală.

Seara, după o ședință furtunoasă de guvern, la care se discută cererea de autonomie a Ucrainei, trei miniștri cadeți demisionează din cabinet, provocând o criză guvernamentală.

3 (16) iulie

Începutul „Zilelor din Iulie".

Dimineața, Regimentul 1 de mitraliori cheamă celelalte trupe din capitală și împrejurimi, precum și pe muncitorii din raioanele Vîborg și Narva, la o acțiune armată împotriva guvernului.

După-amiază, la ședința reunită a Comitetului Executiv Central al Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților și a Comitetului Executiv al Sovietelor de Deputați ai Țăranilor se hotărăște ca alcătuirea unui nou guvern să fie amânată până la reunirea plenului Comitetului Executiv Central, care să-i includă și pe membrii săi din provincie. La ședință se hotărăște de asemenea trimiterea de delegați care să oprească mulțimea de la manifestații.

Tot după-masă, Comitetul Central al bolșevicilor și cea de-a II-a Conferință Orășenească a bolșevicilor din Petrograd cer populației să se abțină de la orice acțiune. În schimb, anarhiștii îndeamnă mulțimea la răscoală.

Spre seară, zeci de mii de manifestanți ies pe străzi cu lozinca „Toată puterea sovietelor!", în vreme ce soldați rebeli ocupă poziții de luptă

în punctele strategice ale Petrogradului. În aceste condiții, Comitetul Central împreună cu Comitetul din Petersburg și cu Organizația din Armată ale bolșevicilor hotărăsc să participe la demonstrație, încercând să-i dea un caracter organizat.

La inițiativa bolșevicilor, secția de muncitori a Sovietului din Petrograd adoptă o rezoluție cerând transferul puterii în mâinile Comitetului Executiv Central, care însă refuză să o preia.

Urmează o noapte tulbure. 80.000 de muncitori și soldați manifestează în jurul Palatului Tavriceski. Comitetul Executiv Central primește o delegație a protestatarilor. Afară, manifestanții se ciocnesc de iuncheri, se trag focuri de armă, dar baia de sânge e evitată.

În aceeași zi, în urma negocierilor cu Guvernul Provizoriu, Secretariatul General al Radei Centrale Ucrainene adoptă Al Doilea Universal, un act care definește mai precis autonomia Ucrainei proclamată cu trei săptămâni în urmă.

4 (17) iulie

Lenin, care lipsise până acum din capitală, se reîntoarce la Petrograd.

De dimineață, aproape 12.000 de marinari de la Kronstadt debarcă la Petrograd pentru a lua parte la manifestația antiguvernamentală. Cu aprobarea Comitetului Executiv Central, Ministerul Marinei îi cere Flotei Balticii să-i vină în ajutor împotriva rebelilor, dar Comitetul Central al flotei (Țentrobaltul) refuză să se supună ordinului.

La demonstrația din această zi participă peste 500.000 de oameni. Lenin le vorbește manifestanților, încurajându-i. Au loc câteva ciocniri sângeroase între cazaci sau trăgători izolați și demonstranți, iar un grup de manifestanți sosiți de la Kronstadt încearcă să-l aresteze pe ministrul V. M. Cernov.

În timpul zilei, la o conferință de presă, G. A. Aleksinski, fost deputat în Duma a II-a de Stat, declară că dispune de documente ce dovedesc că Lenin este un agent german.

Seara, la ședința reunită a comitetelor executive ale sovietelor participă și delegații a 54 de fabrici, care-i cer, la rândul lor, Comitetului Executiv Central să ia puterea. Acesta însă se eschivează din nou, iar demonstranții se risipesc.

5 (18) iulie

La ședința din timpul nopții a membrilor Comitetului Central și ai Comitetului din Petersburg, bolșevicii hotărăsc încetarea demonstrațiilor.

La ora patru dimineața, la Palatul Tavriceski sosesc primele trupe credincioase Comitetului Executiv Central. O oră mai târziu, ședința reunită a comitetelor executive ale sovietelor aprobă o rezoluție de susținere a guvernului existent.

La ora șase dimineața, guvernul începe contraofensiva. Zvonul că bolșevicii sunt agenți germani se răspândește în tot orașul. Sediul ziarului *Pravda* e devastat.
Spre a evita vărsările de sânge, conducătorii sovietelor și cei ai bolșevicilor fac o înțelegere de încheiere pașnică a conflictului, care nu va fi însă întru totul respectată.
La prânz, trupele guvernamentale au deja toată situația sub control. Treptat, în oraș se instaurează o adevărată stare de asediu.
Lenin trece în ilegalitate, mutându-se într-o locuință conspirativă.
În aceeași zi, Seimul finlandez proclamă suveranitatea Finlandei, cu excepția politicii externe și de apărare.

6 (19) iulie
Dimineața devreme, sediul Partidului Bolșevic din Vila Kșesinskaia este ocupat de trupe guvernamentale. Aproape 120 de marinari veniți de la Kronstadt refuză să capituleze și se retrag în fortăreața „Petru și Pavel". În cele din urmă, Stalin mediază un acord de predare.
Guvernul îi evacuează pe anarhiștii care ocupaseră din nou Vila Durnovo.
Seara, Kerenski revine de pe front la Petrograd. La ședința de guvern care are loc acum se hotărăște arestarea tuturor celor care au instigat la revoltă. Primii pe listă sunt conducătorii bolșevicilor (Lenin, Zinoviev și Kamenev) și cei ai interraioniștilor (Troțki și Lunacearski).
Pe frontul de sud-vest, forțele austro-germane încep contraofensiva. În câteva zile, armata rusă se retrage 240 de kilometri. Ofensiva lui Kerenski e compromisă definitiv.

7 (20) iulie
Guvernul Provizoriu trece la dezarmarea și desființarea unităților care au participat la manifestațiile antiguvernamentale. Țentrobaltul este dizolvat, iar delegația acestuia sosită cu două zile înainte la Petrograd e arestată.

8 (21) iulie
În urma demisiei prințului Lvov, Kerenski devine șeful guvernului. El face o serie de promisiuni, pe care însă nu le va respecta, printre care organizarea pe 17 (30) septembrie de alegeri pentru Adunarea Constituantă, îmbunătățirea legislației muncii și pregătirea unui proiect de reformă agrară.

9 (22) iulie
Lenin părăsește Petrogradul.
Comitetele executive ale sovietelor votează o rezoluție care sporește puterile guvernului.

10 (23) iulie
Lenin scrie tezele despre „Situația politică", în care afirmă că orice speranță în dezvoltarea pașnică a revoluției s-a spulberat. Având în vede-

re că conducătorii sovietelor au trecut de partea contrarevoluției militare, el propune ca lozinca trecerii puterii în mâna sovietelor să fie abandonată. De-acum înainte, noul obiectiv trebuie să fie o insurecție armată condusă exclusiv de bolșevici, care să-i îngăduie proletariatului, sprijinit de țărănimea săracă, să ia puterea.

10 (23) iulie-8 (21) august

Lenin stă ascuns într-un cătun din apropiere de stația de cale ferată Razliv.

12 (25) iulie

Guvernul Provizoriu reintroduce pedeapsa cu moartea pe front. Toate ideile politice radicale sunt cenzurate și mai multe publicații închise.

13 (26)-14 (27) iulie

La Petrograd are loc o conferință lărgită a Comitetului Central împreună cu reprezentanții Comitetului din Petersburg, ai Organizației din Armată, ai Biroului regional Moscova, ai Comitetului din Moscova și ai Comitetului districtual Moscova ale bolșevicilor. Conferința respinge noile teze despre situația politică propuse de Lenin, dar este totodată împotriva prezentării lui Lenin la procesul care-i este intentat de guvern pe baza acuzației de spionaj în favoarea Germaniei.

15 iulie-25 august (28 iulie-7 septembrie)

La Moscova se desfășoară primul Congres General al Muncitorilor Feroviari din Rusia.

18 (31) iulie

Guvernul Provizoriu publică un decret de dizolvare a Seimului finlandez.

19 iulie (1 august)

Generalul L. G. Kornilov devine comandantul suprem al forțelor armate ale Rusiei.

23 iulie (5 august)

Troțki și Lunacearski sunt arestați.

23-28 iulie (5-10 august)

La Moscova și Petrograd are loc al IX-lea Congres al cadeților, la care se cere printre altele interzicerea Partidului Bolșevic.

24 iulie (6 august)

Formarea celui de-al doilea Guvern Provizoriu de coaliție. Kerenski se autonumește ministru-președinte, păstrând totodată postul de ministru al războiului și al marinei.

La ședința comună a comitetelor executive ale sovietelor se adoptă o rezoluție de susținere a noului guvern.

26 iulie-3 august (8-16 august)

La Petrograd au loc lucrările celui de-al VI-lea Congres al Partidului Bolșevic. Congresul se desfășoară în semilegalitate și la el participă 157

de delegați cu vot deliberativ și 110 cu vot consultativ, reprezentând circa 240.000 de membri de partid. Aflat în ilegalitate, Lenin nu poate participa la congres, iar raportul din partea Comitetului Central și cel despre situația politică sunt prezentate de Stalin.

Congresul aprobă noua orientare politică propusă de Lenin, declarând că o continuare pașnică a revoluției a devenit imposibilă. El aprobă de asemenea o platformă economică ce prevede naționalizarea și centralizarea băncilor, naționalizarea marii industrii, naționalizarea întregului pământ și instituirea unui control muncitoresc asupra producției.

Tot acum este sancționată unirea Organizației Interraionale cu bolșevicii. Troțki ajunge astfel unul dintre cei 21 de membri ai Comitetul Central ales la sfârșitul congresului.

31 iulie-6 august (13-19 august)

La Moscova are loc Congresul General al Uniunii Țărănești.

1 (14) august

Țarul și familia imperială sunt deportați la Tobolsk.

3 (16)-5 (18) august

La Moscova are loc Congresul Reprezentanților Industriei și Comerțului. În discursul ținut în fața celor 300 de participanți, magnatul liberal P. P. Riabușinski atacă guvernul, pe care-l acuză de slăbiciune în fața sovietelor și a altor organizații democratice.

7 (20)-12 (25) august

Are loc a II-a Conferință a Comitetelor de Fabrică și de Uzină din Petrograd.

8 (21)-10 (23) august

La Moscova se desfășoară prima Conferință a Personalităților Publice.

10 (23) august-7 (20) octombrie

Lenin stă ascuns în Finlanda. În august-septembrie, scrie *Statul și revoluția*, o analiză teoretică a unei posibile guvernări bazate exclusiv pe soviete.

12 (25)-15 (28) august

În vederea refacerii unității naționale, guvernul organizează la Moscova o Conferință de Stat, la care participă circa 2.500 de delegați. Nemulțumiți de felul cum a fost stabilită componența conferinței, bolșevicii o boicotează, organizând, în schimb, pe 12 (25) august o grevă generală de o zi, la care iau parte 400.000 de muncitori moscoviți.

14 (27) august

Apariția generalului Kornilov la Conferința de Stat scoate la iveală disensiunile existente între socialiști și comandamentul superior al armatei.

15 (28) august

La Moscova se deschid lucrările Soborului Bisericesc Panrus.

18 (31) august

Sovietul din Petrograd votează pentru abolirea completă a pedepsei cu moartea.

19 august (1 septembrie)

Kornilov îi cere lui Kerenski să accepte să-i cedeze autoritatea asupra districtului militar Petrograd. Kerenski refuză.

19-26 august (1-8 septembrie)

La Petrograd are loc „Congresul de unificare" al menșevicilor, la care participă 220 de delegați reprezentând 195 de organizații cu un total de 200.000 de membri. Sarcina congresului e să reunească într-un singur partid diversele grupări menșevice disparate: menșevicii defensiști (partizanii lui Plehanov și A. N. Potresov), menșevicii internaționaliști (adepții lui Martov) și social-democrații nefracționiști (grupați în jurul ziarului *Novaia Jizn*). Congresul adoptă o rezoluție în care cere continuarea războiului „până la victoria finală" și aprobă intrarea socialiștilor în noul guvern. Din Comitetul Central ales acum fac parte printre alții: Martov, Țereteli, Ciheidze, P. B. Akselrod și F. I. Dan. În cursul lucrărilor, participanții nu reușesc însă să se înțeleagă pe deplin și unificarea menșevicilor rămâne nerealizată în practică.

20 august (2 septembrie)

La alegerile pentru Duma Orășenească din Petrograd, eserii obțin 37%, bolșevicii 33%, cadeții 21%, iar menșevicii internaționaliști 4% din voturi.

21 august (3 septembrie)

Germanii ocupă Riga. Văzându-și poziția slăbită, Kerenski face mai multe vizite pe front, promițând generalilor înființarea unui „directorat" care să reinstaureze ordinea în țară. Kornilov se arată de acord cu planul lui Kerenski, sperând să profite de el spre a obține el însuși întreaga putere.

22 august (4 septembrie)

Kerenski îi cere lui Kornilov să trimită la Petrograd un corp de cavalerie de pe front, pentru a-l ajuta să declare legea marțială.

23-30 august (5-12 septembrie)

Programată inițial pentru data de 31 mai (13 iunie), dar amânată în mai multe rânduri, la Stockholm are loc a III-a Conferință internațională a zimmerwaldienilor. Bolșevicii participă la conferință, în ciuda opoziției lui Lenin.

25 august (7 septembrie)

Kornilov îi propune lui Kerenski să abandoneze Petrogradul și să se refugieze la Statul său Major. A doua zi, Kerenski începe să bănuiască trădarea. Este începutul rebeliunii lui Kornilov.

26 august (8 septembrie)

Cadeții se retrag din guvernul de coaliție, așteptând să vadă cine va învinge în înfruntarea dintre Kerenski și Kornilov.

27 august (9 septembrie)

Kerenski îi telegrafiază lui Kornilov, cerându-i să abandoneze comanda armatei și să se prezinte de îndată la Petrograd. Kornilov refuză și publică o proclamație antiguvernamentală, trimițând totodată trei divizii de cavalerie care să ocupe capitala. Drept răspuns, Kerenski îl destituie pe Kornilov din funcția de comandant suprem al armatei.

Bolșevicii mobilizează muncitorimea spre a apăra Petrogradul în fața trupelor generalului rebel, iar seara, cele două comitete executive ale sovietelor înființează un Comitet de Luptă cu Contrarevoluția, care să apere guvernul.

28 august (10 septembrie)

Guvernul îl declară pe Kornilov trădător, în timp ce rezistența muncitorească începe să se facă simțită. Trupele trimise de Kornilov împotriva Petrogradului sunt trase pe linie moartă sau trimise în direcții greșite. Seara, cazacii generalului A. M. Krîmov fraternizează cu muncitorii, iar „Divizia Sălbatică" este contaminată de propaganda bolșevică și, arborând drapelul roșu, își arestează propriii comandanți.

Pe de altă parte, neîncrezător în victorie, Kerenski duce tratative cu Miliukov și cu generalul Alekseev pentru o capitulare pașnică a guvernului în fața rebeliunii militare, curmate însă la cererea Comitetului de Luptă cu Contrarevoluția.

29 august (11 septembrie)

Gărzile Roșii, organizate acum în toate raioanele Petrogradului, anunță că sunt gata să arunce în luptă 40.000 de oameni. În același timp, muncitorii primesc ajutoare din împrejurimile capitalei, în special de la Kronstadt, în vreme ce trupele generalului Krîmov se retrag fără luptă din fața Petrogradului.

30 august (12 septembrie)

Comitetul Executiv Central anunță „descompunerea completă" a trupelor lui Kornilov. A doua zi, rebeliunea e înfrântă definitiv.

Delegații marinarilor din Kronstadt primesc patru locuri cu vot consultativ în adunarea reunită a comitetelor executive ale sovietelor.

31 august-1 septembrie (13-14 septembrie)

Pentru prima oară de la înființare, Sovietul din Petrograd aprobă într-o ședință plenară o rezoluție propusă de fracțiunea bolșevică prin care respinge politica conciliantă față de burghezie, cerând transmiterea întregii puteri în mâna muncitorilor și țăranilor. După câteva zile, la 5 (18) septembrie, Sovietul din Moscova adoptă o rezoluție asemănătoare.

1 (14) septembrie

Rusia e declarată republică și este instituit un directorat alcătuit din cinci persoane, care să asigure conducerea țării până la formarea unui nou guvern. Kerenski rămâne ministru-președinte, devenind totodată și comandant suprem al armatei.

Seara, Kornilov e arestat la Moghilev.

2 (15) septembrie

Într-o ședință reunită, comitetele executive ale sovietelor din Finlanda adoptă cu o majoritate covârșitoare (700 de voturi la 13) o rezoluție în favoarea preluării puterii de către soviete. În schimb, plenara comună a comitetelor executive panruse ale sovietelor hotărăște să sprijine guvernul în noua sa formă.

4 (17) septembrie

Troțki, împreună cu alți conducători bolșevici, este eliberat din închisoare.

5 (18) septembrie

Congresul Sovietelor din Siberia, ținut la Krasnoiarsk, își exprimă susținerea față de politica bolșevică.

8 (21) septembrie

Marinarii din Flota Balticii declară că nu mai recunosc autoritatea Guvernului Provizoriu.

9 (22) septembrie

Menșevicii și eserii convoacă o ședință plenară a Sovietului din Petrograd, spre a răsturna rezoluția adoptată la 31 august (13 septembrie). Cu 519 voturi la 414 și 67 de abțineri, Sovietul respinge însă politica conciliatoare. Este ales un prezidiu nou, dominat de bolșevici.

9 (22)-12 (25) septembrie

La Helsingfors se desfășoară al III-lea Congres Regional al Sovietelor din Finlanda, unde bolșevicii au majoritatea.

11 (24) septembrie

Comitetul Central al Flotei Mării Negre cere trecerea puterii în mâna sovietelor. De asemenea, Sovietul de Deputați ai Muncitorilor din Kiev votează cu 130 de voturi la 66 în favoarea unui guvern sovietic.

14 (27) septembrie

Lenin trimite o scrisoare conducătorilor Partidului Bolșevic, în care explică că „bolșevicii trebuie să ia puterea”. Peste câteva zile, el revine cu o nouă scrisoare, în care propune un plan concret de insurecție în capitală.

14-22 septembrie (27 septembrie-5 octombrie)

Spre a rezolva criza guvernamentală, comitetele executive ale sovietelor organizează o Conferință Democratică, la care participă peste 1.500 de

delegați. Conferința votează împotriva unei noi coaliții de guvernare a socialiștilor cu burghezia. Nemulțumit de această hotărâre, Comitetul Executiv Central decide s-o corecteze și propune formarea unei instituții permanente, Consiliul Provizoriu al Republicii sau Preparlamentul, care să sancționeze formarea guvernului de coaliție. În ciuda opoziției lui Lenin, fracțiunea bolșevică de la Conferința Democratică declară pe 22 septembrie (5 octombrie) că acceptă să participe la viitorul Preparlament.

18 septembrie (1 octombrie)

Kerenski ordonă dizolvarea Comitetului Executiv Central al Flotei (Țentroflot), dar marinarii refuză să se supună.

Sovietul din Tașkent răstoarnă administrația locală oficială. Trupele trimise de Kerenski reușesc să recucerească orașul. Drept răspuns, muncitorii din alte patruzeci de soviete organizează o grevă generală, care durează o săptămână.

23-27 septembrie (6-10 octombrie)

Are loc greva generală a muncitorilor și funcționarilor de la căile ferate din Rusia.

25 septembrie (8 octombrie)

Sub președinția lui Kerenski, se formează al treilea (și ultimul) guvern de coaliție.

În urma unor noi alegeri pentru Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd, două treimi din locuri le revin bolșevicilor.

Troțki e ales președintele Sovietului din Petrograd.

27 septembrie (10 octombrie)

Lenin îi scrie o scrisoare lui I. T. Smilga, președintele Comitetului Regional al Armatei, Flotei și Muncitorilor din Finlanda, în care-i propune organizarea unei insurecții antiguvernamentale cu ajutorul trupelor din Finlanda.

29 septembrie (12 octombrie)

Lenin scrie articolul „Criza s-a maturizat”, în care explică faptul că toate condițiile interne și internaționale sunt mai favorabile ca niciodată unei revoluții proletare în Rusia. Într-un post-scriptum adresat membrilor Comitetului Central al bolșevicilor, el cere declanșarea imediată a insurecției, fără a mai aștepta viitorul Congres General al Sovietelor, amenințând în caz contrar cu demisia din Comitetul Central.

1 (14) octombrie

Lenin trimite o nouă scrisoare conducătorilor bolșevici, în care-i avertizează că orice amânare a insurecției este o „crimă”.

5 (18) octombrie
Bolșevicii votează pentru boicotarea lucrărilor Preparlamentului.
6 (19) octombrie
Guvernul Provizoriu dizolvă Duma de Stat.
Secția de soldați a Sovietului din Petrograd adoptă o declarație în care-și exprimă neîncrederea în Guvernul Provizoriu.
7 (20) octombrie
Deschiderea Preparlamentului. Bolșevicii dau citire unei declarații de retragere din adunare.
Lenin se întoarce în mod clandestin la Petrograd.
7 (20)-11 (24) octombrie
Are loc a III-a Conferință a Organizației Orășenești Petrograd a bolșevicilor.
9 (22) octombrie
Troțki anunță în Sovietul din Petrograd începutul luptei directe și deschise pentru un guvern revoluționar.
10 (23) octombrie
Are loc prima ședință a Comitetului Central al bolșevicilor de după revenirea lui Lenin la Petrograd, la care se hotărăște pregătirea neîntârziată a insurecției antiguvernamentale. Zinoviev și Kamenev sunt împotrivă.
11 (24)-13 (26) octombrie
La Petrograd are loc Congresul Sovietelor din Regiunea de Nord, pe care fracțiunea menșevică îl părăsește în mod demonstrativ imediat după deschidere. Hotărârile congresului vor avea o mare importanță în pregătirea insurecției bolșevice din 25 octombrie (7 noiembrie).
12 (25)-14 (27) octombrie
La Moscova se desfășoară a II-a Conferință a Personalităților Publice.
13 (26) octombrie
Secția de soldați a Sovietului din Petrograd aprobă înființarea unui Comitet Militar Revoluționar, care, sub pretextul apărării capitalei împotriva unei eventuale ofensive germane sau a acțiunilor contrarevoluționare, va pregăti, de fapt, insurecția antiguvernamentală. Peste trei zile, crearea noului comitet este votată de întregul Soviet.
14 (27)-16 (29) octombrie
La Moscova are loc al X-lea Congres al Partidului Cadet.
16 (29) octombrie
La Petrograd are loc o ședință închisă a Comitetului Central al bolșevicilor, la care iau parte și reprezentanți ai Comisiei Executive a Comitetului din Petersburg, ai Organizației din Armată și ai altor organizații

bolșevice. Lenin prezintă rezoluția Comitetului Central cu privire la insurecția armată adoptată la 10 (23) octombrie. Kamenev și Zinoviev sunt din nou împotrivă. La sfârșit, o hotărâre favorabilă insurecției e adoptată cu 19 voturi pentru, 2 contra și 4 abțineri.

17 (30) octombrie
O delegație a Sovietului din Petrograd respinge la Pskov cererea comandamentului frontului de nord de a permite evacuarea garnizoanei din Petrograd și trimiterea ei pe front.

17-22 octombrie (30 octombrie-4 noiembrie)
La Petrograd are loc prima Conferință Generală a Comitetelor de Fabrică și Uzină.

18 (31) octombrie
Kamenev și Zinoviev divulgă în ziarul menșevic *Novaia Jizn* planul de insurecție al bolșevicilor. Lenin cere excluderea lor din partid.
În aceeași zi are loc prima reuniune a Conferinței Garnizoanei din Petrograd, care va fi un alt instrument al apropiatei insurecții.

19 octombrie (1 noiembrie)
Kerenski îi cere secretarului general al Ucrainei să vină la Petrograd, probabil pentru a-l aresta, iar procuratura e solicitată să înceapă investigarea „activității criminale" a Radei Centrale Ucrainene. Kerenski amenință de asemenea cu arestarea ofițerilor aleși ai Flotei Balticii.
Conferința Generală a Comitetelor de Fabrică și Uzină hotărăște să sprijine lozinca „Toată puterea sovietelor!"

20 octombrie (2 noiembrie)
Ministrul războiului, generalul A. I. Verhovski, declară în fața unei comisii a Preparlamentului că Rusia trebuie să facă numaidecât pace dacă vrea să evite o catastrofă militară completă.
Are loc prima ședință a Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd.

20-30 octombrie (2-12 noiembrie)
La Kiev are loc al III-lea Congres Ostășesc Ucrainean.

22 octombrie (4 noiembrie)
La apelul Sovietului din Petrograd, o mulțime uriașă participă în toate părțile capitalei la diverse reuniuni și mitinguri de susținere a viitorului Congres al Sovietelor. Toate forțele oratorice ale bolșevicilor sunt mobilizate cu această ocazie. Troțki ține un discurs incendiar la Casa Poporului.
În aceeași zi, la Petrograd se deschide Conferința Orășenească a Gărzilor Roșii.

24 octombrie (6 noiembrie)
Începutul Revoluției din Octombrie.

De dimineață, Guvernul Provizoriu încearcă să închidă redacția principalului ziar bolșevic din capitală și să ocupe Institutul Smolnîi, sediul Sovietului din Petrograd și al Comitetului Militar Revoluționar. Drept răspuns, Gărzile Roșii ocupă diverse poduri și poziții din Petrograd.
Seara târziu, Lenin sosește clandestin la Smolnîi, unde în cursul nopții se desfășoară o ședință reunită extraordinară a comitetelor executive ale sovietelor, la care Troțki anunță în mod public declanșarea insurecției.

25 octombrie (7 noiembrie)

Dimineața, Gărzile Roșii ocupă cele mai importante puncte strategice din Petrograd. Palatul de Iarnă, Palatul Mariinski, sediul Statului-Major și alte câteva edificii rămân încă în mâna guvernului.
La ora zece dimineața, Comitetul Militar Revoluționar publică o proclamație către cetățenii Rusiei, în care anunță victoria insurecției. În același timp, Kerenski fuge din capitală spre frontul de nord.
La ora zece și patruzeci de minute seara, la Smolnîi se deschide al II-lea Congres General al Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Rusia. Este ales un prezidiu în frunte cu Kamenev. La scurt timp, menșevicii și eserii părăsesc congresul.
După exemplul Petrogradului, Sovietul din Moscova își creează cu întârziere propriul Comitet Militar Revoluționar. Acesta reușește să ocupe Kremlinul. La rândul ei, Duma Orășenească din Moscova înființează un Comitet al Salvării Publice antibolșevic.

26 octombrie (8 noiembrie)

La ora două dimineața, Palatul de Iarnă este cucerit.
Congresul Sovietelor adoptă o proclamație de victorie și decretele asupra păcii și asupra pământului. Se formează un nou guvern, Consiliul Comisarilor Poporului, alcătuit numai din bolșevici, avându-l ca președinte pe Lenin.

Cele mai importante evenimente ulterioare insurecției din Octombrie

27 octombrie (9 noiembrie) 1917

Congresul Sovietelor alege un nou Comitet Executiv Central, prezidat de Kamenev.
Aripa de stânga a eserilor, care refuzase cu o zi înainte să se supună hotărârii propriului Comitet Central de retragere de la Congresul Sovietelor și din Comitetul Militar Revoluționar, este exclusă din Partidul Socialist-Revoluționar.

28 octombrie (10 noiembrie) 1917
La Moscova, detașamentele Dumei Orășenești, formate din iuncheri, recuceresc Kremlinul din mâinile bolșevicilor.
29 octombrie-7 noiembrie (11-20 noiembrie) 1917
Sub presiunea Comitetului Executiv al Sindicatului Feroviarilor (Vikjel), la Petrograd au loc negocieri, care vor eșua în cele din urmă, în vederea formării unui guvern de coaliție al tuturor partidelor socialiste.
30 octombrie (12 noiembrie) 1917
Revolta antibolșevică a iuncherilor, izbucnită la Petrograd cu o zi înainte, este zdrobită de Gărzile Roșii.
30-31 octombrie (12-13 noiembrie) 1917
Are loc bătălia de la Pulkovo, care pune capăt încercării lui Kerenski de a recuceri Petrogradul cu ajutorul cazacilor generalului P. N. Krasnov.
2 (15) noiembrie 1917
Luptele de la Moscova se încheie cu victoria bolșevicilor. Kremlinul e reocupat de Gărzile Roșii. Faptul acesta marchează izbânda definitivă a insurecției din Octombrie.
Lenin semnează „Declarația drepturilor popoarelor din Rusia", prin care se proclamă dreptul la autodeterminare și independență al tuturor națiunilor din fostul Imperiu Țarist.
11-25 noiembrie (24 noiembrie-8 decembrie) 1917
La Petrograd are loc Congresul General Extraordinar al Sovietelor de Deputați ai Țăranilor din Rusia, care aprobă fuzionarea Comitetului Executiv al Sovietelor de Deputați ai Țăranilor ales acum cu Comitetul Executiv Central al Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților.
12 (25) noiembrie 1917
Începutul alegerilor pentru Adunarea Constituantă. Eserii vor obține în jur de 40%, bolșevicii 23,5%, cadeții 4,7%, iar menșevicii aproximativ 3% din voturi. Restul le va reveni unor organizații socialiste, naționale, confesionale etc. de mai mică importanță.
15 (28) noiembrie 1917
Se încheie un acord pentru formarea unui guvern de coaliție între bolșevici și socialiștii-revoluționari de stânga. Ulterior, șapte eseri de stânga vor intra în Consiliul Comisarilor Poporului.
19-28 noiembrie (2-11 decembrie) 1917
La Petrograd se desfășoară Primul Congres al Partidului Socialist-Revoluționar de stânga.
26 noiembrie-5 decembrie (9-18 decembrie) 1917
Are loc cel de-al IV-lea Congres al Partidului Socialist-Revoluționar. Conduși de Cernov, eserii speră să recâștige puterea cu ajutorul viitoarei Adunări Constituante.

28 noiembrie (11 decembrie) 1917
Conducerea Partidului Cadet este scoasă în afara legii.
30 noiembrie-7 decembrie (13-20 decembrie) 1917
La Petrograd are loc Congresul Extraordinar al menșevicilor, care lansează din nou ideea unui guvern de coaliție al tuturor partidelor socialiste.
7 (20) decembrie 1917
Înființarea Comisiei Extraordinare pe Întreaga Rusie pentru Combaterea Contrarevoluției și a Sabotajului (Ceka).
9 (22) decembrie 1917
Începutul tratativelor de pace de la Brest-Litovsk între Rusia Sovietică și Puterile Centrale.
5 (18)-6 (19) ianuarie 1918
Reunită la Petrograd, Adunarea Constituantă este dizolvată de comun acord de bolșevici și de eserii de stânga. Puterea de stat e transferată definitiv în mâna sovietelor, iar eserii de dreapta și menșevicii hotărăsc să reintre în Comitetul Executiv Central, sperând să recâștige puterea pe baza viitoarelor alegeri organizate în sistemul sovietic de guvernare.
9 (22) ianuarie 1918
Rada Centrală proclamă independența Ucrainei.
15 (28) ianuarie 1918
Decretul Consiliului Comisarilor Poporului de înființare a Armatei Roșii.
31 ianuarie (13 februarie) 1918
Rusia adoptă calendarul gregorian. (De-acum înainte, toate datele sunt doar pe stil nou.)
3 martie 1918
Semnarea Tratatului de pace de la Brest-Litovsk dintre Rusia și Puterile Centrale. Rusia pierde Polonia, Finlanda, țările baltice, Ucraina, Transcaucazia și o parte din Bielorusia.
12 martie 1918
Mutarea capitalei de la Petrograd la Moscova.
15 martie 1918
În semn de protest față de încheierea Tratatului de la Brest-Litovsk, eserii de stânga iau hotărârea să demisioneze din guvern. Bolșevicii devin unicul partid de guvernământ din Rusia.
24-26 mai 1918
Revolta Legiunii Cehoslovace. Hotărârea detașamentelor cehoslovace de prizonieri de război de a înfrunta guvernul sovietic care încercase dezarmarea lor marchează începutul propriu-zis al războiului civil din Rusia.

8 iunie 1918
Cu ajutorul trupelor cehoslovace, la Samara se formează un Comitet al Membrilor Adunării Constituante (Komuci), format la inițiativa eserilor, care declanșează așa-numita „contrarevoluție democratică”.

14 iunie 1918
Expulzarea menșevicilor și a eserilor de dreapta din Comitetul Executiv Central al Sovietelor.

28 iunie 1918
Decretul de naționalizare a marii industrii contribuie la consolidarea „comunismului de război”, adică a unui sistem de măsuri de birocratizare și militarizare a economiei, pentru a face față greutăților războiului civil. E vorba, printre altele, de interzicerea grevelor, desființarea controlului muncitoresc asupra producției și rechiziționarea de către stat a surplusului agricol al țăranilor, în vederea redistribuirii lui centralizate.

4-10 iulie 1918
Al V-lea Congres General al Sovietelor, care se desfășoară la Moscova, adoptă prima constituție a Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse.

6 iulie 1918
La Moscova are loc o rebeliune a eserilor de stânga, care-l asasinează pe ambasadorul german din Rusia, W. von Mirbach. Drept urmare, eserii de stânga sunt excluși din Comitetul Executiv Central.

16-17 iulie 1918
Executarea familiei imperiale la Ekaterinburg.

30 august 1918
Esera F. E. Kaplan încearcă să-l asasineze pe Lenin. În aceeași zi, M. S. Urițki (președintele Cekăi din Petrograd) e ucis într-un atentat. Drept răspuns, pe 5 septembrie, guvernul sovietic va decreta „teroarea roșie”.

5 septembrie 1918-28 februarie 1919
Ofensivă încununată de succes a Armatei Roșii împotriva Legiunii Cehoslovace și a trupelor Comitetului Membrilor Adunării Constituante.

11 noiembrie 1918
Încheierea Primului Război Mondial. Polonia devine independentă.

2-6 martie 1919
La Moscova are loc Congresul de înființare a Internaționalei Comuniste (Comintern).

21 iunie 1919-7 ianuarie 1920
Ofensiva Armatei Roșii dincolo de Ural duce la anihilarea forțelor albe conduse de amiralul A. V. Kolceak și la instaurarea puterii sovietice în Siberia.

11 octombrie-18 noiembrie 1919
Contraofensiva Armatei Roșii respinge trupele albe ale generalului A. I. Denikin, care amenință Moscova dinspre sud. În săptămânile următoare, forțele lui Denikin sunt aproape complet distruse de atacurile din spatele frontului organizate de detașamentele de partizani ucraineni conduși de anarhistul N. I. Mahno.

21 octombrie-începutul lui decembrie 1919
Contraofensiva Armatei Roșii din nord-vestul Rusiei zdrobește trupele albe ale generalului N. N. Iudenici pe cale de a cuceri Petrogradul.

19 iulie-7 august 1920
Al doilea Congres al Internaționalei Comuniste adoptă cele „douăzeci și una de condiții", care urmăresc să împiedice afilierea la organizație a oricărui partid muncitoresc opus liniei revoluționare urmate de Moscova.

13-25 august 1920
Bătălia Varșoviei. Ofensiva Armatei Roșii în Polonia e respinsă de trupele mareșalului J. Piłsudski.

7-17 noiembrie 1920
Bătălia de la Perekop. Albii conduși de generalul P. N. Vranghel sunt siliți să evacueze Crimeea. În partea europeană a Rusiei, războiul civil se încheie astfel definitiv prin victoria Roșilor.

2-17 martie 1921
Revolta marinarilor de la Kronstadt împotriva puterii bolșevice e reprimată nemilos.

21 martie 1921
Începutul Noii Politici Economice (NEP), care pune capăt comunismului de război. Mica producție privată e încurajată, comerțul este în parte liberalizat, iar capitalului străin i se îngăduie să se instaleze în mod controlat în Rusia.

30 decembrie 1922
Crearea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (URSS), prin unirea Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse, a Republicii Sovietice Federative Socialiste Transcaucaziene, a Republicii Sovietice Socialiste Bieloruse și a Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene.

GABRIEL CHINDEA

Instituții, organizații și grupări politico-sociale active în timpul Revoluției din 1917 și menționate în *Istoria Revoluției Ruse**

Adunarea Constituantă Panrusă – corp constituțional al întregii Rusii, ales pe baza votului universal la sfârșitul anului 1917 și reunit în ianuarie 1918 la Petrograd. Ideea organizării de alegeri pentru o adunare care să-i dea Rusiei o constituție a apărut imediat după Revoluția din Februarie. Alegerile au fost însă întârziate de Partidul Cadet, ai cărui reprezentanți constituiau majoritatea în comisia electorală, și s-au desfășurat începând cu 25 (12) noiembrie 1917, adică după insurecția bolșevică și instaurarea regimului sovietic. La ele au participat aproximativ 41.700.000 de persoane (60% din populația cu drept de vot a Rusiei), care au ales peste 700 de deputați (cifrele variază în funcție de surse) din partea a șaptezeci și trei de districte civile și a opt corpuri militare. Bolșevicii au obținut 23,5% din voturi, cu rezultate foarte bune în zona urbană și printre soldații de pe front, dar majoritatea le-a revenit socialiștilor-revoluționari, care, împreună cu aliații lor din Ucraina, au câștigat aproape 50% din sufragii. Cadeții au primit în jur de 5%, iar menșevicii aproximativ 3% din voturi. Adunarea Constituantă s-a reunit pe 18 (5) ianuarie 1918, sub președinția lui V. M. Cernov, la Palatul Tavriceski din Petrograd. După numai treisprezece ore de ședință, ea a fost părăsită de deputații bolșevici și socialiști-revoluționari de stânga, iar guvernul sovietic a hotărât dizolvarea ei și transmiterea puterii supreme celui de-al III-lea Congres General al Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor, Soldaților și Țăranilor din Rusia, desfășurat între 23 (10) și 31 (18) ianuarie 1918 la Petrograd. Pe 8 iunie 1918, după izbucnirea războiului civil, la Samara s-a format un efemer Comitet al Membrilor Adunării Constituante (Komuci), sprijinit de socialiștii-revoluționari de dreapta, cu speranța de a reconstitui Adunarea Constituantă și de a face din ea o alternativă la guvernarea sovietică. Pe 4 iunie 1919, refuzul amiralului A. V. Kolceak, comandantul suprem al forțelor albe din Siberia, de a convoca Adunarea Constituantă în forma ei inițială a dat acestei idei lovitura finală. După încheierea războiului civil, treizeci și opt de membri ai fostei Adunări Constituante ajunși în emigrație au ales la sfârșitul lui 1920 la Paris un Comitet Executiv, alcătuit din P. N. Miliukov, A. I. Konovalov, N. D. Avksentiev și A. F. Kerenski, a cărui activitate n-a avut însă rezultate notabile.

anarhiștii – membri ai diverselor organizații anarhiste din Rusia țaristă. Anarhismul a apărut în Rusia în jurul anului 1870, sub influența lui M. A. Bakunin, iar spre sfârșitul deceniului, odată cu înființarea organizației Narodnaia volia (Libertatea Poporului), el s-a răspândit și printre narodnici. Trăsăturile caracteristice ale anarhismului acestei perioade erau negarea necesității luptei politice împotriva regimului țarist, respingerea parlamentarismului și încrederea în „instinctele" socialiste ale țărănimii ruse. După 1900, principalul ideolog al anarhismului rusesc a fost P. A. Kropotkin. În 1903, acesta

* Datele sunt indicate după calendarul gregorian (stil nou), însoțite în paranteză, acolo unde este cazul, de corespondentul din calendarul iulian (stil vechi). *(N. red.)*

a început să editeze în Elveția publicația *Hleb i volia*, în timp ce în Rusia s-au înființat mai multe organizații anarhiste la Odessa, Ekaterinoslav, Belostok ș.a., susținute de o parte a clasei muncitoare și a micii burghezii. În timpul Revoluției Ruse din 1905, în flotă și în aproape toate marile centre industriale, mai ales din sudul Rusiei, au apărut numeroase grupuri anarhiste, dintre care unele înclinate spre terorism, dar aproape toate au fost zdrobite în scurtă vreme de poliția țaristă. După Revoluția din Februarie, anarhiștii au renăscut, mai cu seamă în Flota Balticii, și și-au format propriile fracțiuni într-un număr însemnat de soviete, precum cel din Kronstadt, iar în vara lui 1917 la Petrograd existau două grupări anarhiste: anarhosindicaliștii, care vedeau în sindicate baza viitoarei organizări fără stat a societății, și Federația Anarhocomuniștilor, avându-i printre conducători pe I. S. Bleihman, Ș. A. Asnin, A. I. Fiodorov și N. I. Pavlov, al cărei program, cel puțin în privința obiectivelor ultime, avea multe în comun cu cel bolșevic. În general, anarhiștii au fost favorabili Revoluției din Octombrie, iar unii dintre ei (K. V. Akașev, E. Z. Iarciuk sau A. G. Jelezniakov) au luat parte la ea în chip nemijlocit. În curând însă, mulți anarhiști au început să critice regimul sovietic, lansând chemarea la o „a treia revoluție”, care să răstoarne guvernul bolșevic și în general orice autoritate de stat. La fel ca și socialiștii-revoluționari de stânga, anarhiștii au fost foarte critici față de Tratatul de pace de la Brest-Litovsk dintre Rusia Sovietică și Puterile Centrale și s-au opus etatizării industriei și privilegiilor noii „comisarocrații” instaurate de bolșevici. În aprilie 1918, guvernul sovietic a răspuns printr-un asalt asupra centrelor anarhiste, care i-a făcut pe mulți anarhiști să se refugieze în sudul Rusiei și al Ucrainei, unde s-au alăturat armatei de partizani conduse de N. I. Mahno. Alți anarhiști, precum G. P. Maksimov și V. S. Șatov, au continuat să sprijine guvernul sovietic, considerându-l, în condițiile războiului civil, drept răul cel mai mic, la fel cum au făcut și unii dintre anarhiștii străini sosiți atunci în Rusia (V. Serge, E. Goldman, A. Berkman ș.a.). Totuși, după atentatul anarhist din 25 septembrie 1919, când clădirea Comitetului din Moscova al Partidului Comunist (bolșevic) a fost atacată cu o bombă, persecuția s-a întețit. Ultima demonstrație anarhistă permisă de autoritățile sovietice a fost la înmormântarea lui Kropotkin de pe 13 februarie 1921. După revolta marinarilor de la Kronstadt din martie 1921, anarhiștii au fost zdrobiți sau forțați la exil, iar anarhismul rusesc a rămas influent doar în Germania, Franța și Statele Unite ale Americii.

armata imperială rusă – forțele armate terestre ale Imperiului Țarist. Prima organizare generală a armatei ruse a fost stabilită prin Regulamentele de război promulgate în anul 1716 de țarul Petru I. La începutul secolului al XX-lea, Rusia era împărțită în douăsprezece districte militare, la care se adăuga regiunea căzăcească a oștii Donului, iar armata țaristă avea în componența ei peste un milion de soldați și dispunea de o masă de 3,75 milioane de rezerviști instruiți. După înfrângerea Rusiei în războiul ruso-japonez din 1904-1905, reformele militare din anii 1905-1912 au îmbunătățit starea armatei și în 1913 a fost adoptat un Mare Program Militar de Refacere a acesteia, ce prevedea creșterea efectivelor cu 39% și întărirea considerabilă a artileriei. În ajunul Primului Război Mondial, armata rusă a atins 1.423.000 de oameni (dintre care peste 40.000 de ofițeri), iar după mobilizare a ajuns la un efectiv de 5.338.000 de oameni, având în dotare 240 de tunuri grele, 6.848 de tunuri ușoare, 4.157 de mitraliere, 263 de avioane și mai mult de 4.000 de vehicule motorizate. În cadrul infanteriei, cea mai mică unitate era grupa, după care urmau plutonul, compania, batalionul, regimentul, divizia și corpul de armată, iar celelalte ramuri ale armatei erau cavaleria, artileria și trupele de cazaci, cei din urmă având o organizare proprie, diferită de cea a cavaleriei regulate.

Pe durata Primului Război Mondial, cartierul general al armatei ruse s-a aflat mai întâi la Baranovici, iar din august 1915 la Moghilev. Cele mai importante concentrări de trupe se găseau pe frontul de nord (creat în august 1915, cu Statul-Major la Pskov),

frontul de vest (înființat în august 1915, cu Statul-Major la Smolensk și apoi la Minsk), frontul de sud-vest (creat în august (iulie) 1914, cu Statul-Major la sfârșitul lui 1917 la Berdicev), frontul românesc (înființat în decembrie 1916) și frontul din Caucaz (creat în martie 1917). La începutul războiului, în funcția de comandant suprem al armatei ruse a fost numit marele-duce Nikolai Nikolaevici, unchiul țarului, care a fost înlăturat din acest post în septembrie (august) 1915, când comanda supremă a fost preluată de țarul însuși. După Revoluția din Februarie, comanda armatei a trecut succesiv la generalii M. V. Alekseev (16 (3) martie-4 iunie (22 mai) 1917), A. A. Brusilov (4 iunie (22 mai)-1 august (19 iulie) 1917) și L. G. Kornilov (1 august (19 iulie)-9 septembrie (27 august) 1917). După rebeliunea eșuată a lui Kornilov, funcția a fost preluată de prim-ministrul A. F. Kerenski. Pe 14 (1) noiembrie 1917, fugit din Petrograd din pricina Revoluției din Octombrie, Kerenski l-a numit la comanda supremă a armatei pe generalul N. N. Duhonin, care a fost demis pe 22 (9) noiembrie 1917 de guvernul sovietic și înlocuit cu sublocotenentul N. V. Krîlenko. În fața dezintegrării accelerate a vechii armate rusești și după o încercare nereușită de reformare a acesteia la sfârșitul anului 1917, regimul sovietic a hotărât dizolvarea ei și constituirea unei armate complet noi, „Armata Roșie Muncitorească și Țărănească”, al cărei decret de înființare a fost adoptat de Consiliul Comisarilor Poporului pe 28 (15) ianuarie 1918.

Asociația Industriașilor și Fabricanților din Petrograd – organizație patronală a marilor proprietari de întreprinderi din capitala rusă, creată spre a lupta împotriva mișcării greviste a muncitorilor. Asociația a fost înființată în primăvara lui 1905, iar în 1912 a fost semnată o convenție ce prevedea pedepse drastice (precum plata unor amenzi) pentru membrii care i-ar fi încălcat dispozițiile. În ajunul Primului Război Mondial, asociația a organizat mai multe lock-outuri, ce au dus la concedierea a 76.000 de muncitori greviști de la 75 de întreprinderi petersburgheze. După izbucnirea Revoluției din Februarie, o înțelegere stabilită pe 23 (10) martie 1917 între Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd și asociație a obligat patronatul să accepte introducerea zilei de lucru de opt ore și să recunoască existența comitetelor de fabrică și uzină alese de muncitori.

Batalionul Morții – unitate de luptă a armatei ruse alcătuită numai din femei. Batalionul a fost înființat în mai 1917, având printre altele ca scop să întărească prin exemplul său „eroic” disciplina și combativitatea armatei ruse. Ideea creării batalionului i-a aparținut lui M. L. Bocikariova, o voluntară înrolată în armată la începutul Primului Război Mondial, și a fost bine primită de ministrul de război A. F. Kerenski. După exemplul Batalionului Morții, în vara lui 1917 s-au înființat și alte detașamente de acest fel, printre care Batalionul 1 de Femei Petrograd, Batalionul 2 de Femei Moscova, Batalionul 3 de Femei Kuban și Detașamentul 1 de Femei din Marină, iar în august 1917 la Petrograd s-a ținut primul Congres Ostășesc al Femeilor, în vederea coordonării acestor eforturi. Batalionul Morții a participat la ofensiva din vara lui 1917 lansată de Guvernul Provizoriu rus împotriva forțelor austro-germane. Imediat după Revoluția din Octombrie, guvernul sovietic a dizolvat toate unitățile de femei ale armatei ruse, dar unele elemente și-au păstrat coeziunea, alăturându-se apoi diverselor grupuri de Roșii, Albi, anarhiști sau naționaliști aflate în luptă în timpul războiului civil.

Batalionul 1 de Femei Petrograd – unitate de luptă a armatei ruse formată după modelul Batalionului Morții și alcătuită numai din femei. Unitatea a fost înființată în iunie 1917, fiind pusă sub comanda căpitanului A. V. Loskov. Efectivul ei a variat între 1.100 și 1.400 de luptătoare, cărora li s-au adăugat două detașamente de comunicații cu câte 100 de combatante fiecare. Pe 7 noiembrie (25 octombrie) 1917, batalionului i s-a cerut să apere Guvernul Provizoriu refugiat în Palatul de Iarnă din Petrograd în fața asaltului detașamentelor bolșevice. Numai un grup de 137 de femei din compania a doua a ac-

ceptat să ducă ordinul la îndeplinire, predându-se însă în curând din cauza superiorității numerice a adversarului. A doua zi, bolșevicii au hotărât eliberarea prizonierelor, iar zvonurile despre violențele care ar fi urmat capturării lor s-au dovedit, în mare parte, neîntemeiate.

Biroul din Rusia al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia – organ central al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR), însărcinat înainte de 1917, când cea mai mare parte a conducerii partidului se afla în emigrație, cu coordonarea activității organizațiilor de partid din Imperiul Țarist. Biroul din Rusia al PMSDR a fost înființat la Kiev în toamna lui 1903, după al II-lea Congres al partidului, desfășurat în același an la Bruxelles și Londra. În 1904, Biroul s-a mutat la Moscova, iar în 1905 la Petersburg. Primii săi membri au fost G. M. Krjijanovski, V. A. Noskov, F. V. Gusarov, R. S. Zemliacika, L. B. Krasin, M. M. Essen ș.a. Mai târziu, din birou au făcut parte A. A. Bogdanov, F. I. Goloșciokin, I. F. Dubrovinski, K. S. Eremeev, P. A. Zaluțki, M. I. Kalinin, V. M. Molotov, M. K. Muranov, V. P. Noghin, G. K. Ordjonikidze, G. I. Petrovski, D. S. Postolovski, I. M. Sverdlov, S. S. Spandarian, I. V. Stalin și E. D. Stasova. Biroul din Rusia al PMSDR cuprindea un comisariat însărcinat cu probleme organizatorice, tehnice și financiare, subgrupuri militare și o comisie executivă. După 1912, Biroul a devenit un organ de partid exclusiv bolșevic. Câtă vreme s-a aflat în afara Rusiei, V. I. Lenin, care se găsea în fruntea secției din străinătate a Comitetului Central, a coordonat doar de la distanță activitatea Biroului. Odată cu izbucnirea Primului Război Mondial, membrii acestuia au fost arestați, iar Biroul n-a mai funcționat o vreme, fiind reînființat abia în 1915. În timpul Revoluției din Februarie, Biroul din Rusia al Comitetului Central era alcătuit din A. G. Șliapnikov, Molotov și Zaluțki. Biroul a fost desființat în mai (aprilie) 1917, în urma alegerii la a VII-a Conferință Generală a PMSDR (b) a unui Comitet Central capabil să funcționeze în Rusia în mod legal.

birourile centrale ale sindicatelor – organe de coordonare a mișcării sindicale din principalele centre muncitorești din Rusia. Prima organizare sindicală serioasă din Rusia s-a făcut în timpul Revoluției din 1905, când comitetele de grevă apărute ad-hoc s-au transformat treptat în sindicate. În toamna lui 1905, la Moscova, Petersburg, Harkov și în alte zone industriale s-au înființat mai multe birouri centrale ale sindicatelor, în vederea unificării mișcării sindicale și a organizării unui congres sindical panrus. Prima Conferință Generală a Sindicatelor din Rusia s-a deschis pe 7 octombrie (24 septembrie) 1905 la Moscova, iar a doua Conferință Generală, ținută în februarie 1906 la Petersburg, a ales o comisie de pregătire a viitorului congres. Declinul mișcării revoluționare și represiunea care a urmat au făcut însă imposibilă organizarea congresului, în vreme ce, după izbucnirea Primului Război Mondial, numeroase sindicate rusești au fost desființate. Imediat după Revoluția din Februarie, mișcarea sindicală rusă a renăscut, la Petrograd și Moscova înființându-se în numai două luni 130 de sindicate, în timp ce numărul lor din întreaga Rusie a ajuns la aproape 2.000, cu un total de un milion și jumătate de membri. La a III-a Conferință Generală a Sindicatelor, ținută între 4 și 11 iulie (21-28 iunie) 1917 la Petrograd, a fost ales un Consiliu Central Provizoriu, în frunte cu menșevicul V. P. Grinevici, iar primul Congres General al Sindicatelor din Rusia, desfășurat între 20 (7) și 27 (14) ianuarie 1918, l-a ales în funcția de președinte al Consiliului Central al Sindicatelor pe bolșevicul G. E. Zinoviev.

Blocul Progresist – uniune de opoziție patriotică creată pe 4 septembrie (22 august) 1915 și compusă din reprezentanți ai burgheziei și ai proprietarilor de pământ din Duma a IV-a de Stat a Rusiei și din Consiliul de Stat. Odată cu primele înfrângeri ale armatelor țariste în Primul Război Mondial, un număr de membri ai opoziției liberale din Rusia au început să critice puterea, cerând țarului formarea unui guvern care să se bucure de

„încrederea populară” și adoptarea unor măsuri de reformă moderată, precum amnistierea deținuților politici, abolirea restricțiilor impuse minorităților naționale și religioase, libertatea sindicală etc. Majoritatea fracțiunilor din Duma de Stat și o parte a celor din Consiliul de Stat s-au alăturat acestei cereri, semnând un acord de alianță numit Blocul Progresist. Blocul cuprindea șase grupări politice din Dumă (naționaliștii progresiști, centriștii, octombriștii de zemstvă, Uniunea 17 Octombrie, cadeții și progresiștii, reunind 236 din cei 442 de deputați ai adunării) și includea de asemenea trei fracțiuni din Consiliul de Stat (centriștii, grupul academic și grupul apartinicilor). În total, blocul avea mai mult de 300 de membri. Deputații de dreapta și naționaliștii au rămas în afara lui, hotărând să sprijine în mod necondiționat guvernul, în timp ce menșevicii și trudovicii au ales să nu adere la bloc, deși l-au susținut. Președintele blocului a fost ales octombristul A. N. Meller-Zakomelski, iar din conducere mai făceau parte cadeții P. N. Miliukov și A. I. Șingariov, progresistul I. N. Efremov, octombristul S. I. Șidlovski și naționalistul progresist V. V. Șulghin. Exacerbarea situației politice din Rusia a făcut ca, la sesiunea din toamna lui 1916 a Dumei, blocul să ceară și să obțină demisia președintelui Consiliului de Miniștri B. V. Știurmer. Blocul Progresist și-a pierdut rațiunea existenței după Revoluția din Februarie, în vreme ce mulți dintre conducătorii lui au devenit membri ai Comitetului Provizoriu al Dumei de Stat și apoi ai Guvernului Provizoriu.

bolșevicii – fracțiune radicală a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR). Fracțiunea s-a născut la cel de-al II-lea Congres al PMSDR, desfășurat în august 1903 la Londra, în urma disputei ivite între V. I. Lenin și L. Martov în legătură cu definirea calității de membru al partidului și când, la alegerea organelor centrale ale partidului, partizanii lui Lenin au fost mai numeroși și, ca atare, au primit numele de „majoritari” (*bolșeviki* în rusește). La început, în afară de Lenin, cei mai importanți reprezentanți ai bolșevicilor au fost A. A. Bogdanov, L. B. Krasin și A. I. Rîkov. După aceea, dintre așa-numiții „vechi bolșevici” au făcut parte și G. E. Zinoviev, N. N. Krestinski, L. B. Kamenev, I. M. Sverdlov, V. P. Noghin, M. P. Tomski, G. I. Sokolnikov, N. I. Buharin, I. V. Stalin, I. T. Smilga, G. L. Piatakov ș.a. Ruptura dintre bolșevici și opozanții lor, menșevicii, n-a fost la început definitivă, cele două fracțiuni continuând să rămână în mod oficial membre ale aceluiași partid până în ianuarie 1912, când, la o conferință bolșevică ținută la Praga, a fost înființat un Comitet Central bolșevic complet separat. Din acel moment, numele oficial al bolșevicilor a devenit Partidul Muncitoresc Social-Democrat (bolșevic) din Rusia. Mai târziu, la Congresul al VII-lea al partidului din martie 1918, bolșevicii și-au luat numele de Partidul Comunist (bolșevic) din Rusia, pentru ca, în 1925, la aproape trei ani de la crearea URSS, să-și schimbe numele în Partidul Comunist (bolșevic) al Întregii Uniuni, devenit în 1952 Partidul Comunist al Uniunii Sovietice.

Deși în dispută cu menșevicii în privința tacticii de urmat în lupta antițaristă – menșevicii căutau o colaborare cu burghezia liberală, pe când Lenin și tovarășii lui erau adepții unei alianțe între proletariat și țărănime –, bolșevicii n-au fost la început de acord cu ideea cucerii puterii în vederea instaurării imediate a unui regim socialist. Dimpotrivă, ei au criticat împreună cu menșevicii teoria troțkistă a revoluției permanente, prevăzând pentru Rusia mai întâi o revoluție burgheză de sine stătătoare, care să preceadă revoluția socialistă. Odată însă cu izbucnirea Primului Război Mondial și cu analiza mai aprofundată făcută de Lenin fenomenului imperialist, situația s-a schimbat, iar după Revoluția din Februarie și întoarcerea lui Lenin din exil, bolșevicii au luptat pentru înlăturarea Guvernului Provizoriu burghez ce a urmat căderii țarismului și declanșarea neîntârziată a unei revoluții socialiste în Rusia, ca preludiu al unei revoluții socialiste mondiale.

În ce privește organizarea partidului, obiectivul inițial al lui Lenin a fost să creeze o organizație în același timp revoluționară și disciplinată, „avangardă a clasei muncitoare", care să acționeze sub conducerea Comitetului Central al partidului după principiile „centralismului democratic". La Congresul al VI-lea al PMSDR (b) din august (iulie-august) 1917, aceste principii au fost formulate astfel: toate organele partidului trebuiau să fie niște instituții alese (inclusiv Comitetul Central, ales de congres); toate organele partidului trebuiau să dea raporturi periodice organizațiilor lor de partid; în partid trebuia să existe o disciplină strictă, iar după discutarea liberă și luarea unei hotărâri, minoritatea trebuia să se supună majorității; toate hotărârile organelor superioare de partid erau constrângătoare pentru cele inferioare și pentru toți membrii partidului. După cucerirea puterii, Partidul Bolșevic a devenit însă repede o organizație birocratică controlată în întregime de sus în jos. În același timp, însuși Comitetul Central și-a pierdut treptat din putere. Astfel, în ianuarie 1919 a fost creat un Birou Organizatoric al Comitetului Central, care, deși însărcinat la început numai cu buna funcționare a comitetelor locale de partid, a ajuns, alături de Secretariatul Comitetului Central, un adevărat centru ascuns de putere. De asemenea, pe 25 martie 1919 s-a înființat Biroul Politic al Comitetului Central, alcătuit la început din cinci persoane având simpla misiune de a asigura activitatea curentă dintre plenarele Comitetului Central, care s-a detașat însă de acesta din urmă, devenind nucleul propriu-zis de decizii al partidului.

Istoria bolșevismului n-a fost totuși întotdeauna aceea a unei organizații monolitice. În 1908, în interiorul partidului s-a format gruparea radicală a „otzoviștilor", compusă printre alții din Bogdanov, G. A. Aleksinski, A. V. Lunacearski și M. N. Liadov, care l-a acuzat pe Lenin că hrănește „iluziile constituționaliste" ale muncitorilor acceptând să participe la activitatea Dumei de Stat țariste și a cerut rechemarea (*otozvat* în rusește) deputaților social-democrați din Dumă și încetarea activității partidului în toate instituțiile oficiale. În 1914, un conflict de mai mică însemnătate a izbucnit între Lenin și fracțiunea bolșevică din Dumă, condusă de Kamenev, care, deși a adoptat o poziție internaționalistă la izbucnirea Primului Război Mondial, s-a distanțat de linia politică defetistă susținută de Lenin. În 1917, în ajunul Revoluției din Octombrie, o altă criză politică i-a opus pe mai mulți membri importanți ai partidului, în frunte cu Zinoviev și Kamenev, majorității Comitetului Central, care luase hotărârea înlăturării Guvernului Provizoriu prin insurecție armată. Apoi, în martie 1918, grupul „comuniștilor de stânga", în frunte cu Buharin, a fost împotriva încheierii Tratatului de pace de la Brest-Litovsk dintre guvernul sovietic și Puterile Centrale și a măsurilor lui Lenin de restrângerea a controlului muncitoresc din întreprinderi. În martie 1919, o altă grupare disidentă, „Opoziția din Armată", condusă de I. N. Smirnov, G. I. Safarov, Piatakov și A. S. Bubnov, a criticat conducerea partidului pentru autoritatea dobândită în Armata Roșie de specialiștii militari burghezi (foști ofițeri ai armatei țariste) și a cerut revenirea la o armată cu adevărat populară. Apoi un alt grup de opozanți, numit al „centralismului democratic" (sau „deciștii"), printre care V. M. Smirnov, N. Osinski și T. V. Sapronov, și-a propus să lupte în 1919-1920 împotriva centralizării excesive a partidului și a metodelor autoritariste de conducere a acestuia. În fine, în toamna lui 1920, așa-numita „Opoziție Muncitorească", condusă de A. M. Kollontai și A. G. Șliapnikov, a cerut restabilirea controlului muncitoresc asupra producției, transferul conducerii economiei din mâna statului în cea a sindicatelor și asigurarea la toate nivelurile puterii a unei adevărate democrații muncitorești. Începutul sfârșitului spiritului bolșevic disident a venit la Congresul al X-lea al partidului din martie 1921. Pe fondul revoltei antibolșevice de la Kronstadt, congresul a condamnat definitiv Opoziția Muncitorească și a adoptat o rezoluție privind „unitatea partidului", care interzicea existența fracțiunilor în interiorul

Partidului Comunist și care va fi folosită mai târziu de Stalin ca armă de excludere din partid a lui L. D. Troțki și a partizanilor lui, iar apoi a tuturor adversarilor regimului.

Intrat într-un proces de degradare internă în ciuda monopolului politic de care se bucura, incapabil să se reformeze ori să se mai mențină la putere, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice a fost dizolvat și proprietatea lui de pe teritoriul rus confiscată pe 6 noiembrie 1991, cu numai câteva săptămâni înainte de destrămarea URSS, printr-un decret al președintelui Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse, B. N. Elțin.

Bundul (Uniunea Generală a Muncitorilor Evrei din Lituania, Polonia și Rusia) – organizație socialistă, laică și antisionistă a muncitorilor evrei din Imperiul Țarist. Bundul a fost înființat la Vilnius în octombrie 1897, la Congresul de constituire al grupurilor social-democrate evreiești din Imperiul Rus. Cei mai importanți reprezentanți ai organizației au fost A. I. Kremer, M. I. Liber, V. D. Medem, R. Abramovici ș.a. La primul Congres al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR), din martie 1898, Bundul a intrat în partid ca organizație autonomă. La Congresul al II-lea al PMSDR din august 1903, Bundul s-a retras însă din partid, după ce congresul i-a respins cererea de federalizare a PMSDR și de recunoaștere a Bundului drept unic reprezentant al proletariatului evreiesc din Rusia. În aprilie 1906, pe baza unei hotărâri a Congresului al IV-lea (de unificare) al PMSDR, Bundul a reintrat în partid. Bundiștii au fost în general de partea aripii moderate a PMSDR (formate din economiști, menșevici, lichidatori ș.a.), iar în timpul Primului Război Mondial au avut o poziție politică social-patriotică. În 1917, Bundul, în frunte cu Liber, a sprijinit Guvernul Provizoriu, opunându-se Revoluției din Octombrie, iar în 1918 a criticat Tratatul de pace de la Brest-Litovsk și a sprijinit ideea reconvocării Adunării Constituante. Totuși, în urma nenumăratelor pogromuri organizate de forțele albe, numeroși membri ai Bundului au hotărât să sprijine regimul sovietic și organizația s-a împărțit în mai multe fracțiuni, dintre care unele, precum Bundul Comunist (Kombund) și Bundul Social-Democrat, au devenit în aprilie 1920 partide propriu-zise. În martie 1921, Bundul Comunist s-a autodizolvat și o parte dintre membrii săi au intrat în Partidul Comunist (bolșevic) din Rusia. În afara Rusiei, Bundul a continuat să fie influent în Lituania, Letonia și Polonia până în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

cadeții (Partidul Libertății Poporului) – principalul partid al burgheziei și intelectualității liberale din Rusia țaristă. Numiți astfel după inițialele celuilalt nume sub care era cunoscută organizația lor, Partidul Constituțional-Democrat, cadeții s-au constituit ca partid la un congres ținut la Moscova între 25 (12) și 31 (18) octombrie 1905, în timpul revoluției din acel an. Cei mai de seamă reprezentanți ai cadeților au fost P. N. Miliukov, S. A. Muromțev, V. A. Maklakov, A. I. Șingariov, P. B. Struve, F. I. Rodicev ș.a. Fără a hotărî în mod definitiv asupra formei republicane sau monarhice de guvernare, programul inițial al cadeților prevedea introducerea votului universal, adoptarea unei constituții, libertăți politice depline, drepturi pentru minoritățile naționale, ziua de lucru de opt ore și reforma agrară. La alegerile pentru Duma I de Stat din 1906, cadeții au obținut 30% din voturi, devenind cea mai mare organizație politică din adunare, și au format o alianță cu trudovicii, care le-a asigurat majoritatea. După dizolvarea Dumei I de către țar în iulie 1906, Partidul Cadet a răspuns prin Manifestul de la Vîborg, redactat de Miliukov, chemând la rezistență pasivă și la neplata impozitelor. În Duma a II-a de Stat, cadeții și-au păstrat importanța, dar, în Dumele a III-a și a IV-a, ei au devenit mai puțin numeroși din cauza amendării legii electorale în iunie 1907 și s-au transformat într-un grup de opoziție moderată, favorabil monarhiei constituționale și critic față de violența revoluționară. La începutul Primului Război Mondial, partidul s-a arătat gata să sprijine în chip necondiționat efortul de război al guvernului și s-a im-

plicat într-o serie de organizații create în acest scop, precum Comitetul Unic al Uniunii Zemstvelor și al Uniunii Orașelor (Zemgor). Odată însă cu înrăutățirea situației de pe front, cadeții au devenit nucleul opoziției din Dumă, care a luat în septembrie (august) 1915 forma Blocului Progresist, și i-au cerut țarului formarea unui guvern care să se bucure de „încrederea populară". După Revoluția din Februarie, cadeții au intrat în Guvernul Provizoriu, erodându-și treptat autoritatea din cauza unei serii de crize politice, iar la alegerile pentru Adunarea Constituantă organizate după Revoluția din Octombrie au primit în jur de 5% din voturi. Pe 11 decembrie (28 noiembrie) 1917, guvernul sovietic a scos conducerea Partidului Cadet în afara legii. În urma dizolvării Adunării Constituante de către regimul sovietic, cadeții au înființat numeroase organizații clandestine antibolșevice, la început împreună cu elemente socialiste de dreapta, iar apoi, după înfrângerea în 1919 a așa-numitei „contrarevoluții democratice", cu diverse grupuri militare albe. În emigrație, cadeții au revenit la o poziție mai de stânga, aripa condusă de Miliukov asociindu-se într-o Uniune Republican-Democratică cu alte organizații rusești din exil, fără a mai juca însă un mare rol politic.

cazacii – soldați-țărani din Ucraina și din alte regiuni ale Rusiei, care s-au bucurat în timpul Imperiului Țarist de anumite privilegii sociale și economice în schimbul serviciului militar. Primele detașamente de cazaci s-au format în secolul al XV-lea pe râurile Nipru, Don și Iaik (Ural), dincolo de hotarele statelor medievale rus și polono-lituanian. Având o origine etnică și socială amestecată și fiind formate din șerbi, meșteșugari sau negustori fugari, populațiile de cazaci s-au organizat militar pentru a se apăra atât împotriva raidurilor tătare, cât și a vecinilor feudali. Cele mai vestite comunități de cazaci au fost cele de pe cursul mijlociu și inferior al Niprului (zaporojenii) și de pe Don și aveau la bază principii de egalitate politică și socială, fiind în același timp complet autonome. Fiecare comunitate alegea în fruntea ei un ataman, iar adunarea generală a tuturor cazacilor (în Rusia – cercul (*krug*), în Ucraina – sfatul (*rada*)), care se reunea în general o dată pe an, alegea atamanul (în Ucraina, hatmanul) și bătrânii oștii. Puterile atamanului erau militare, administrative și judecătorești, dar ele se exercitau mai cu seamă în timp de război. În secolul al XVIII-lea, cazacii și-au pierdut treptat cea mai mare parte din autonomia politică și au fost transformați într-o pătură militară privilegiată, integrată în forțele armate ale Rusiei. De asemenea, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea, un număr de vechi oști căzăcești au fost desființate, în vreme ce au apărut altele noi, cu totul subordonate statului, dintre care unele au jucat un rol de seamă în colonizarea Siberiei, a Extremului Orient sau a Caucazului de Nord. La începutul secolului al XX-lea existau unsprezece oști căzăcești, numită fiecare după locul în care se găsea (Don, Kuban, Terek, Astrahan, Ural, Orenburg, Semirecie, Siberia, Transbaikalia, Amur și Ussuri), la care s-au adăugat apoi oastea cazacilor de pe Enisei și Regimentul cazacilor din Iakutia, înființate în 1917.

Unitatea de bază a comunității căzăcești era satul (*stanița*), care deținea pământul în proprietate comună, deși o lege din 1869, ce le îngăduia ofițerilor și funcționarilor publici să posede pământ în proprietate personală, a dus treptat la destrămarea coeziunii tradiționale a satelor căzăcești. Atamanii de staniță erau aleși de adunările cazacilor, însă atamanii din fruntea oștilor erau numiți de țar. Toate oștile căzăcești erau subordonate militar și administrativ Direcției generale a oștilor căzăcești din Ministerul rus de Război, iar din 1910 secției de cazaci a Statului-Major General al Ministerului de Război, în vreme ce funcția de ataman al tuturor oștilor căzăcești era deținută din 1827 de moștenitorul tronului rus. În 1916, totalul populației căzăcești din Rusia era de 4.434.000 de oameni, dintre care 285.400 în serviciul militar, care era obligatoriu pentru toți bărbații cazaci și dura 18 ani. În ajunul Primului Război Mondial, forțele

militare active ale cazacilor numărau 68.500 de oameni, împărțiți în 54 de regimente călare, 23 de baterii de artilerie, 6 batalioane de infanterie de recunoaștere, 11 unități independente, 4 escadroane independente, plus diverse trupe din Garda imperială. În 1917, puterea lor crescuse la 164 de regimente de cavalerie, 54 de baterii, 30 de batalioane de infanterie, 179 de unități independente și încă alte trupe, totalizând în jur de 200.000 de oameni.

Dacă, în timpul Revoluției din 1905, cazacii au fost un instrument al represiunii țariste, în timpul Revoluției din Februarie, unitățile căzăcești din Petrograd au trecut de partea insurecției populare, iar în regiunile Donului, Kubanului, Terekului și în Siberia au apărut în curând soviete de deputați ai cazacilor. La adunările generale ale oștilor căzăcești, primele ținute din vremea țarului Petru I și organizate în martie-mai 1917, guvernele și atamanii oștilor aleși acum au fost însă în general conservatori. Cu ajutorul Guvernului Provizoriu s-a înființat și un Consiliu al Uniunii Oștilor Căzăcești, care s-a organizat separat de Sovietul din Petrograd și a cărui conducere a fost după aceea favorabilă generalului L. G. Kornilov. După Revoluția din Octombrie, deși majoritatea cazacilor au luptat alături de Albi, o minoritate hotărâtă s-a declarat de partea bolșevicilor („cazacii roșii"), în timp ce, în Ucraina, un grup de autoproclamați cazaci liberi a sprijinit independența ucraineană. În timpul războiului civil, cazacii au încercat de asemenea să-și reînvie vechile libertăți și să-și asigure dominația asupra populației necazace din teritoriile lor, dar, în 1920, guvernul sovietic le-a abolit privilegiile, aplicând o politică de „decazacizare", iar, între 1928 și 1933, satele căzăcești au fost supuse colectivizării forțate. Printre conducătorii cazacilor din timpul Revoluției din 1917 s-au numărat atamanii A. M. Kaledin și P. N. Krasnov, istoricul și deputatul V. A. Harlamov ș.a.

Centrul – grup parlamentar existent în Duma a IV-a de Stat. Grupul număra 32 de deputați, în frunte cu basarabeanul P. N. Krupenski. Ideologia „fracțiunii de centru" era constituționalist-conservatoare, iar influența ei în 1917 a fost foarte redusă.

Centrul Republican – grupare contrarevoluționară a ofițerilor din armata rusă, activă în vara lui 1917 la Petrograd. Întemeiat în mai 1917 la o reuniune organizată în casa lui F. A. Lipski, membru în conducerea Băncii Siberiene, Centrul Republican i-a avut printre fondatori pe generalul L. G. Kornilov și pe colonelul P. P. Șuvalov. Președintele organizației a fost socialistul-populist K. V. Nikolaevski, iar vicepreședinți – fostul membru al Dumei de Stat P. N. Finisov, socialistul-populist A. A. Bogdanovski și socialistul-revoluționar L. L. Ruma. Scopul organizației era să pună capăt mișcării revoluționare de masă din Rusia. Până în iulie 1917, Centrul Republican s-a mărginit la propagandă, activând într-un cadru legal și aderând în mare parte la platforma Partidului Cadet. Ideea formării unui guvern ferm a venit curând după aceea, dar acțiunile grupului în septembrie (august) 1917, în timpul rebeliunii lui Kornilov, au fost lamentabile. Secția militară a Centrului Republican (în fruntea căreia s-au aflat la început colonelul V. N. Domanevski, apoi amiralul A. V. Kolceak, iar în cele din urmă colonelul L. P. Diusimetier) includea și reprezentanți ai unor organizații precum Liga Militară (generalul I. I. Fiodorov), Uniunea Ofițerilor din Armată și Flotă (colonelul L. N. Novosilțev), Uniunea Oștilor Căzăcești (colonelul A. I. Dutov), Uniunea Datoriei Militare (colonelul F. V. Vinberg), Uniunea Cavalerilor Ordinului „Sf. Gheorghe", Uniunea Invalizilor, Uniunea Prizonierilor de Război Evadați ș.a.

Comisia de Contact – comisie înființată pe baza unei hotărâri a Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd spre a „influența" și „controla" Guvernul Provizoriu apărut în urma Revoluției din Februarie. Formată pe 21 (8) martie 1917 la inițiativa menșevicilor și a socialiștilor-revoluționari, Comisia de Contact era compusă din M. I. Skobelev, I. M.

Steklov, N. N. Suhanov, V. N. Filippovski, N. S. Ciheidze, iar mai târziu și din V. M. Cernov și I. G. Țereteli. Comisia a fost desființată la sfârșitul lunii aprilie 1917, când funcțiile ei au fost preluate de Biroul Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd.

comitetele agrare – agenții funciare înființate de Guvernul Provizoriu după Revoluția din Februarie. Pe 1 aprilie (19 martie) 1917, în cadrul Ministerului Agriculturii a fost creat un Comitet Agrar General, iar apoi, printr-un decret din 4 mai (21 aprilie) 1917, au fost înființate comitete agrare locale (guberniale, județene, de plasă și sătești), în vederea „pregătirii reformei agrare și a elaborării de măsuri temporare urgente până la rezolvarea problemei agrare de către Adunarea Constituantă". Majoritatea în Comitetul General și în comitetele guberniale și județene le-a revenit cadeților și socialiștilor-revoluționari. Odată însă cu înmulțirea răscoalelor țărănești în septembrie-octombrie 1917, comitetele agrare de plasă s-au alăturat cererilor țăranilor de împărțire imediată a marii proprietăți funciare. După Revoluția din Octombrie, Comitetul Agrar General a fost desființat printr-o hotărâre a Consiliului Comisarilor Poporului din 1 ianuarie 1918 (19 decembrie 1917), în vreme ce comitetele agrare de la nivelurile inferioare au fost folosite de guvernul sovietic pentru a pune în practică Decretul asupra pământului adoptat la al II-lea Congres General al Sovietelor din noiembrie (octombrie) 1917. În vara lui 1918, comitetele agrare au fost fie dizolvate, fie reorganizate în secții agrare ale sovietelor.

comitetele de fabrică și uzină – organizații muncitorești apărute în Rusia după Revoluția din Februarie și implicate în administrarea întreprinderilor. Comitetele de fabrică și uzină au fost deosebit de active de-a lungul anului 1917, controlând angajările și concedierile forței de muncă, organizând detașamente de miliție muncitorească, impunând ziua de lucru de opt ore, căutând să asigure materiile prime și combustibilul necesar producției etc. În aceste comitete, bolșevicii au fost de la început mai puternici decât menșevicii. Prima Conferință a Comitetelor de Fabrică și Uzină din Petrograd a avut loc între 12 și 16 iunie (30 mai-3 iunie) 1917. Conferința a ales un Consiliu Central, alcătuit din 25 de persoane (dintre care 19 bolșevici), care a devenit instituția conducătoare a comitetelor de fabrică și uzină din toată Rusia. Între 20 (7) și 25 (12) august 1917 s-a ținut a doua conferință, la care s-a adoptat o cartă a comitetelor de fabrică și uzină. Până în toamna lui 1917, comitetele aveau consilii centrale și formau asociații orășenești și regionale în mai mult de cincizeci de centre industriale. Între 30 octombrie și 4 noiembrie (17-22 octombrie) 1917, la Petrograd s-a ținut prima Conferință Generală a Comitetelor de Fabrică și Uzină din Rusia. Aproximativ două treimi dintre delegați erau bolșevici. Conferința a adoptat o rezoluție în favoarea controlului muncitoresc asupra producției și a trecerii puterii în mâna sovietelor. În 1918, în acord cu hotărârile Primului Congres General al Sindicatelor din Rusia (ianuarie 1918) și ale celei de-a VI-a Conferințe a Comitetelor de Fabrică și Uzină din Petrograd (februarie 1918), comitetele de fabrică și uzină au fuzionat cu sindicatele, devenind organe subordonate acestora.

comitetele din armată – organizații ale soldaților din armata rusă apărute după Revoluția din Februarie. Prin Ordinul nr. 1 din 14 (1) martie 1917, Sovietul din Petrograd a lansat un apel de creare a unor „reprezentanțe ale rangurilor inferioare" din unitățile garnizoanei din Petrograd și din flotă, pentru a combate influența reacționară a ofițerilor vechiului regim. În curând, ordinul a ajuns să fie aplicat în întreaga Rusie, iar soldații și-au ales comitete la toate nivelurile (companie, regiment, brigadă, divizie, corp de armată, armată și front), în vreme ce la Petrograd s-a format un Comitet Central al armatei, care să țină legătura cu Marele Stat-Major. Până în mai 1917, în Rusia s-au înființat 50.000 de comitete de armată, cu un număr total de aproximativ 300.000 de membri. La început, comitetele de soldați și sovietele de deputați ai soldaților aveau autoritate asupra trupelor doar când era vorba de acțiuni politice, dar treptat, din cauza dezorga-

nizării generale a armatei, ele au preluat și sarcinile intendenței, iar în unele cazuri chiar și comanda militară a trupelor. În schimb, Marele Stat-Major și Ministerul de Război au încercat să mărginească rolul comitetelor din armată la activități administrative și culturale, introducând în ele ofițeri care să le readucă sub autoritatea guvernului. De asemenea, până în iunie 1917, menșevicii și socialiștii-revoluționari s-au bucurat de o mare influență în comitetele de soldați. După eșecul ofensivei rusești din vara lui 1917 împotriva austro-germanilor și mai ales după înfrângerea rebeliunii generalului L. G. Kornilov, bolșevizarea comitetelor din armată, în special a celor din spatele frontului, din Flota Balticii și de pe fronturile de nord și de vest, n-a mai putut fi oprită. După Revoluția din Octombrie, comitetele din armată au dobândit o autoritate deplină asupra trupelor, pe baza principiului de organizare electivă a puterii militare, confirmat printr-un decret al Consiliului Comisarilor Poporului din 29 (16) decembrie 1917. Ele au dispărut totuși în scurtă vreme, odată cu destrămarea vechii armate țariste.

comitetele pentru industria de război – organizații înființate de industriașii ruși în timpul Primului Război Mondial pentru a mobiliza economia națională în vederea efortului de război. Hotărârea de creare a comitetelor pentru industria de război a fost luată în iunie (mai) 1915, la al IX-lea Congres General al Reprezentanților Industriei și Comerțului. Primul Congres al Comitetelor pentru Industria de Război a avut loc în august (iulie) 1915, iar din Comitetul Central ales acum făceau parte octombristul și marele capitalist A. I. Gucikov (președinte), fabricantul A. I. Konovalov, bancherul M. I. Tereșcenko ș.a. Rolul principal în comitet îl juca burghezia moscovită. Până la începutul lui 1916 se formaseră 220 de comitete locale pentru industria de război, iar după aceea numărul lor a continuat să crească. În același timp, cu sprijinul menșevicilor și al socialiștilor-revoluționari, în vara lui 1915 au început să se înființeze diverse „grupuri muncitorești" afiliate acestor comitete, iar în cadrul Comitetului Central pentru Industria de Război a fost organizat un grup muncitoresc compus din zece membri, în frunte cu menșevicul K. A. Gvozdev. Totuși, până la sfârșitul anului, din totalul de 244 de comitete regionale și locale pentru industria de război, numai 76 organizaseră alegeri pentru „grupurile muncitorești" și numai în 58 fuseseră aleși reprezentanți ai muncitorilor. La începutul lui 1917, în încercarea de a distruge toate centrele opoziției burgheze din Rusia, guvernul țarist și-a intensificat presiunea asupra comitetelor pentru industria de război, le-a interzis congresul și a arestat pe 9 februarie (27 ianuarie) 1917 grupul muncitoresc de pe lângă Comitetul Central. După Revoluția din Februarie, conducătorii Comitetului Central pentru Industria de Război au ocupat diverse posturi ministeriale în Guvernul Provizoriu. Pe 31 martie 1918, comitetele pentru industria de război au fost transformate în „comitete pentru industria poporului", iar pe 24 iulie 1918 desființate.

comitetele salvării publice – organizații create în noiembrie (octombrie) 1917 pe lângă dumele orășenești din Petrograd și Moscova pentru a mobiliza forțele democratice rusești împotriva insurecției bolșevice. Inspirate de Comitetul Salvării Publice înființat la Paris de Convenția Națională în aprilie 1793, ambele comitete s-au format la inițiativa primarilor celor două orașe rusești, G. I. Șreider la Petrograd și V. V. Rudnev la Moscova. La Petrograd, Comitetul Salvării Publice, apărut pe 7 noiembrie (25 octombrie) 1917, s-a transformat a doua zi într-un Comitet al Salvării Patriei și Revoluției, alcătuit din socialiștii-revoluționari N. D. Avksentiev (președinte), A. R. Goț, V. M. Zenzinov și V. M. Cernov, precum și din membri ai Dumei Orășenești din Petrograd, ai primului Comitet Executiv Central al Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților, ai Comitetului Executiv al Sovietelor Țăranilor, ai sindicatelor de la poștă și telegraf, ai Preparlamentului etc. Pe 11 noiembrie (29 octombrie) 1917, socialiștii-revoluționari de dreapta au folosit comitetul pentru a organiza o rebeliune a iuncherilor din Petro-

grad împotriva proaspătului regim sovietic. După înfrângerea rebeliunii, comitetul s-a dezintegrat, însă o parte dintre membrii săi au format apoi Uniunea pentru Apărarea Adunării Constituante.

Comitetul Central al Flotei Balticii (Țentrobalt) – organ însărcinat cu coordonarea activității comitetelor de marinari din Flota Balticii în timpul anului 1917. Țentrobaltul a fost înființat la inițiativa marinarilor din Sovietul din Helsingfors și cu sprijinul comitetelor din Flota Balticii la o adunare desfășurată la bordul navei *Viola* între 11 și 13 mai (28-30 aprilie) 1917. Primul Comitet Central al Flotei Balticii era alcătuit din 33 de membri (31 după alte surse), dintre care 6 bolșevici și 4 simpatizanți ai acestora, și-i avea în fruntea lui pe bolșevicul P. E. Dîbenko (președinte) și pe R. R. Grundman și F. I. Efimov (vicepreședinți). În urma hotărârii primului Congres al Flotei Balticii, ținut între 7 și 28 iunie (25 mai-15 iunie) 1917, Țentrobaltul a fost lărgit la 63 de membri, care au fost aleși prin vot secret și direct de toate echipajele și personalul flotei – un delegat la 1.000 de oameni, pentru un mandat de 3 luni. Comitetul a devenit responsabil cu întreaga activitate politică din flotă și a fost deosebit de activ în timpul „Zilelor din Iulie" de la Petrograd, fiind din această cauză dizolvat pe 20 (7) iulie 1917 printr-un ordin al ministrului războiului și al marinei A. F. Kerenski. Următorul comitet, ales pe 23-24 (10-11) iulie 1917, a fost de asemenea dizolvat. Al treilea comitet, în funcție între 7 august (25 iulie) și 29 (16) octombrie 1917, a fost prezidat de Grundman, iar apoi de socialistul-revoluționar de stânga P. M. Sutîrin, secondat de bolșevicii A. V. Baranov și F. S. Avericikin. După al II-lea Congres al Flotei Balticii, desfășurat între 8 și 18 octombrie (25 septembrie-5 octombrie) 1917, a fost ales un nou Comitet Central, din care făceau parte Dîbenko (președinte), V. P. Evdokimov, Baranov, N. A. Hovrin, Avericikin, P. D. Malkov, G. A. Svetlicinîi, N. F. Izmailov ș.a. În timpul Revoluției din Octombrie, Țentrobaltul a fost responsabil cu pregătirea insurecției din Flota Balticii, punând crucișătorul *Aurora* la dispoziția Comitetului Militar Revoluționar și trimițând în noaptea de 6 noiembrie (24 octombrie) 1917 mai multe nave de război spre Petrograd. Pe 19 (6) decembrie 1917, comandamentul militar al Flotei Balticii a fost desființat și Țentrobaltul a preluat comanda militară a flotei. Al cincilea Comitet Central al Flotei Balticii, ales pe 15 (2) ianuarie 1918 și ajuns sub influența anarhiștilor, a fost dizolvat pe 13 februarie (31 ianuarie) 1918 de guvernul sovietic, care a creat în locul lui un nou comandament revoluționar, numit Consiliul Comisarilor Flotei Balticii.

Comitetul de Apărare a Industriei – organizație a marilor capitaliști din Rusia, activă în a doua jumătate a anului 1917. Numită și Comitet Principal al Industriei Unite, organizația a fost înființată în vara lui 1917, imediat după „Zilele din Iulie", la un congres al capitaliștilor ruși la care au participat Consiliul Congreselor Băncilor pe Acțiuni și reprezentanții a douăsprezece organizații patronale din industriile zahărului, lemnului, căilor ferate, pielăriei, metalurgiei, hârtiei ș.a. Programul Comitetului de Apărare a Industriei prevedea reinstaurarea ordinii în întreprinderi, limitarea salariilor muncitorilor, interzicerea grevelor etc.

Comitetul de Luptă cu Contrarevoluția – organ ad-hoc al sovietelor din Rusia, creat pentru a lupta împotriva rebeliunii generalului L. G. Kornilov. Înființat la Petrograd în seara zilei de 9 septembrie (27 august) 1917, comitetul era alcătuit din reprezentanți ai partidelor din soviete, ai Comitetului Executiv Central al Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților, ai Comitetului Executiv al Sovietelor Țăranilor, ai Centralei Sindicale și ai Sovietului din Petrograd. Cele mai importante acțiuni ale comitetului – dezarmarea grupurilor contrarevoluționare din Petrograd, recrutarea de voluntari pentru Gărzile Roșii, executarea de lucrări cu caracter defensiv etc. – au avut loc între 9 și 12 septembrie (27-30 august) 1917. Numit și Comitet al Apărării sau Comitet Militar

Revoluționar, Comitetul de Luptă cu Contrarevoluția a fost un precursor al Comitetului Militar Revoluționar de pe lângă Sovietul din Petrograd care va organiza insurecția bolșevică din noiembrie (octombrie) 1917.

Comitetul din Petersburg al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia – organ al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR) însărcinat cu coordonarea activității acestuia în capitala rusă. Condus de o mică Comisie Executivă și compus din reprezentanți ai comitetelor raionale din Petersburg ale PMSDR, comitetul a aparținut fracțiunii bolșevice a partidului, fiind numit de aceea și Comitetul din Petersburg al bolșevicilor. Lovit de represiunea țaristă, Comitetul din Petersburg n-a jucat aproape niciun rol în timpul Revoluției din Februarie, când funcțiile sale au fost preluate de Comitetul bolșevic din raionul Vîborg, și s-a reconstituit abia pe 15 (2) martie 1917. Din Comitetul din Petersburg au făcut parte N. K. Antipov, B. V. Avilov, B. A. Jemciujin, M. I. Kalinin, N. P. Komarov, L. M. Mihailov, V. M. Molotov, K. Orlov, N. I. Podvoiski, P. I. Stucika, V. V. Șmidt, K. I. Șutko, V. N. Zalejski și A. G. Șliapnikov. După Conferința Organizației Orășenești Petrograd a bolșevicilor din aprilie-mai (aprilie) 1917, în comitet au intrat M. I. Lațis, I. N. Stukov, G. I. Boki, E. N. Egorova, G. K. Ordjonikidze și M. P. Tomski. Datorită prezenței sale în capitala Rusiei, Comitetul din Petersburg a avut un rol important în desfășurarea evenimentelor din vara și toamna anului 1917.

Comitetul Executiv al Sindicatului Feroviarilor din Rusia (Vikjel) – organ central al sindicatelor căilor ferate rusești. Înființat la primul Congres General al Feroviarilor din Rusia, desfășurat la Moscova între 28 iulie și 7 septembrie (15 iulie-25 august) 1917, Vikjelul era compus din 14 socialiști-revoluționari, 6 menșevici, 3 bolșevici și alți 17 membri. În timpul Revoluției din Octombrie, comitetul n-a fost de partea insurecției bolșevice, amenințând cu o grevă feroviară generală, blocând transportul detașamentelor armate favorabile noii puteri și cerând negocieri pentru formarea unui „guvern socialist omogen”, din care să facă parte membri ai tuturor partidelor socialiste din Rusia. La discuțiile pe această temă, începute pe 11 noiembrie (29 octombrie) 1917, au participat reprezentanți ai bolșevicilor, ai menșevicilor-defensiști, ai menșevicilor-internaționaliști, ai socialiștilor-revoluționari de dreapta, ai socialiștilor-revoluționari de stânga, ai Sindicatului Funcționarilor de la Poștă și Telegraf, ai Dumei din Petrograd, ai Comitetului Executiv al Sovietelor de Deputați ai Țăranilor ș.a. Din partea bolșevicilor au fost prezenți L. B. Kamenev și G. I. Sokolnikov. După eșuarea negocierilor, Vikjelul a acceptat pe 3 decembrie (20 noiembrie) 1917 să recunoască guvernul sovietic, cu condiția să i se acorde controlul asupra administrației căilor ferate. Congresul General Extraordinar al Muncitorilor și Maiștrilor Feroviari din Rusia, organizat la inițiativa Consiliului Comisarilor Poporului între 25 (12) decembrie 1917 și 12 ianuarie 1918 (30 decembrie 1917), a adoptat însă o platformă politică favorabilă regimului sovietic, dând un vot de neîncredere Vikjelului. Apoi, la Congresul General Extraordinar al Feroviarilor din Rusia, ținut între 18 (5) ianuarie și 12 februarie (30 ianuarie) 1918 și organizat de fracțiunea de stânga a celui de-al II-lea Congres General al Feroviarilor din Rusia, s-a format un Comitet Executiv concurent, cunoscut sub acronimul de Vikjedor, ce a înlocuit Vikjelul.

Comitetul Executiv al Sovietului de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Petrograd – organ conducător al Sovietului din Petrograd. Ales în seara zilei de 12 martie (27 februarie) 1917, la prima ședință plenară a Sovietului Muncitorilor din Petrograd, Comitetul Executiv a fost alcătuit la început din Prezidiul Sovietului, 4 secretari ai prezidiului și alte 8 persoane, fiind completat a doua zi cu reprezentanți ai tuturor partidelor soci-

aliste reprezentate în Soviet. Componența Comitetului Executiv astfel format a fost următoarea: menșevicii N. S. Ciheidze (președinte), M. I. Skobelev (vicepreședinte), K. A. Gvozdev (secretar), K. S. Grinevici (secretar), G. G. Pankov (secretar), B. O. Bogdanov, B. S. Baturski și E. K. Sokolovski; trudovicii A. F. Kerenski (vicepreședinte), V. A. Aleksandrovici, L. M. Bramson și N. V. Ceaikovski (înlocuit mai târziu de V. B. Stankevici); intelectualii social-democrați nefracționiști N. D. Sokolov (secretar), I. M. Steklov, N. N. Suhanov, P. A. Krasikov și N. I. Kapelinski; bolșevicii A. G. Șliapnikov, P. A. Zaluțki și V. M. Molotov (apoi I. V. Stalin); socialiștii-revoluționari N. S. Rusanov și V. M. Zenzinov; bundiștii G. M. Erlih și M. G. Rafes (înlocuit mai târziu de M. I. Liber); socialiștii-populiști A. V. Peșehonov și V. I. Cernolusski; socialiștii letoni P. I. Stucika și M. I. Kozlovski; interraionistul I. I. Iurenev. Pe 14 (1) martie 1917, odată cu formarea Sovietului reunit de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Petrograd, în Comitetul Executiv au intrat și zece reprezentanți ai soldaților, printre care A. N. Paderin, F. F. Linde și A. D. Sadovski. Mai târziu, numărul membrilor Comitetului Executiv a crescut, iar componența lui s-a mai schimbat. La prima Conferință Generală a Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Rusia, desfășurată la Petrograd între 11 și 16 aprilie (29 martie-3 aprilie) 1917, Comitetul Executiv a fost completat cu 16 delegați din provincie, dintre care 6 reprezentanți ai armatei și flotei, devenind astfel o adevărată instituție națională. De asemenea, la ședințele sale puteau să participe cu drept de vot consultativ și foștii membri ai fracțiunilor social-democrate din toate legislaturile Dumei de Stat, comisarii Sovietului din Petrograd, cinci reprezentanți ai comisiei soldaților din Soviet, doi reprezentanți ai Biroului Central al Sindicatelor din Petrograd, precum și reprezentanți ai sovietelor raionale din Petrograd și ai redacției ziarului *Izvestia*.

Pe 16 (3) martie 1917, în subordinea Comitetului Executiv s-au înființat diverse comisii speciale, iar pe 27 (14) martie a fost alcătuit un birou restrâns, numit uneori și prezidiu, compus din 7 membri și însărcinat cu pregătirea plenarelor și conducerea afacerilor curente. Apoi, la sfârșitul (mijlocul) lui aprilie 1917 s-a hotărât formarea unui birou permanent, care să se ocupe de afacerile curente, din care bolșevicii au refuzat să facă parte și care a fost compus din 11 menșevici, 6 socialiști-revoluționari, 3 trudovici și 4 social-democrați nefracționiști.

În urma reînnoirii parțiale a Sovietului din Petrograd în timpul verii, la alegerile pentru Comitetul Executiv desfășurate pe 8 octombrie (25 septembrie) 1917, două treimi din cele 44 de locuri le-au revenit bolșevicilor, iar după Revoluția din Octombrie, pe 10 decembrie (27 noiembrie) 1917, a fost ales un nou Comitet Executiv, format din 34 de bolșevici și 10 socialiști-revoluționari de stânga.

Comitetul Executiv Central al Flotei (Țentroflot) – organ național ales pentru coordonarea activității diferitelor comitete centrale ale marinarilor din flota rusă. Înființat în iunie 1917 la primul Congres General al Sovietelor din Rusia, Țentroflotul a înlocuit secția navală a Sovietului din Petrograd, creată pe 29 (16) mai 1917. Membrii Țentroflotului au fost aleși dintre delegații care veniseră să reprezinte flota la congres, majoritatea fiind socialiști-revoluționari și menșevici. Socialistul-revoluționar de dreapta M. N. Abramov a devenit președintele comitetului, iar P. I. Klimenko – vicepreședinte. În timpul „Zilelor din Iulie", Țentroflotul a susținut Guvernul Provizoriu și Comitetul Executiv Central al Sovietelor, iar în timpul Revoluției din Octombrie, membrii săi, în frunte cu Abramov, s-au alăturat Comitetului antibolșevic al Salvării Patriei și Revoluției. Pe 9 noiembrie (27 octombrie) 1917, delegații marinarilor la al II-lea Congres General al Sovietelor din Rusia au dizolvat Țentroflotul și l-au înlocuit cu un Comitet Naval Revoluționar Provizoriu, condus de bolșevicul I. I. Vahrameev.

Comitetul Executiv Central Panrus al Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților – organ executiv al Congresului Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Rusia. Comitetul Executiv Central (CEC) a fost înființat la primul Congres General al Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Rusia, care a avut loc între 16 iunie și 7 iulie (3-24 iunie) 1917 la Petrograd. În CEC au intrat 107 menșevici, 101 socialiști-revoluționari, 35 de bolșevici, 8 social-democrați unificați, 4 trudovici și socialiști-populiști și 1 bundist. La ședința Comitetului Executiv Central din 5 iulie (22 iunie) 1917 a fost aprobată structura internă a comitetului, care includea un prezidiu, un birou, un secretariat și aproape douăzeci de secții. Președintele CEC a fost ales menșevicul N. S. Ciheidze. Prezidiul a fost alcătuit din nouă membri (printre care F. I. Dan, M. I. Liber, A. R. Goț și L. B. Kamenev), reprezentând cele trei grupări politice mai importante din CEC, iar biroul, care era organul executiv al plenului Comitetului Executiv Central, a fost format din 50 de persoane, alese după principiul proporționalității, pentru a reprezenta toate fracțiunile politice.

Comitetul Executiv Central astfel constituit a dăinuit până pe 9 noiembrie (27 octombrie) 1917, când al II-lea Congres General al Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Rusia a ales un CEC nou, avându-l ca președinte pe Kamenev și alcătuit din 101 persoane, dintre care 62 de bolșevici, 29 de socialiști-revoluționari de stânga, 6 social-democrați internaționaliști, 3 reprezentanți ai Partidului Socialist Ucrainean și 1 delegat din partea socialiștilor-revoluționari maximaliști. La congres s-a hotărât de asemenea ca ulterior comitetul să fie completat cu reprezentanți ai sovietelor țărănești și cu reprezentanți ai grupurilor politice antibolșevice care părăsiseră congresul.

Potrivit constituțiilor sovietice adoptate în 1918 și 1925, Comitetul Executiv Central a fost definit drept cel mai înalt organ legislativ, administrativ și de revizuire al Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse (RSFSR). Comitetul Executiv Central era ales de Congresul General al Sovietelor din RSFSR și era responsabil în fața acestuia, alegând la rândul lui un prezidiu cu putere legislativă, administrativă și de control. După adoptarea Constituției din 1937, Comitetul Executiv Central a fost înlocuit de Sovietul Suprem al RSFSR.

Comitetul Executiv Panrus al Sovietelor Țăranilor – organ executiv al Congresului Sovietelor de Deputați ai Țăranilor din Rusia. Comitetul Executiv Țărănesc a fost ales la Congresul General al Sovietelor de Deputați ai Țăranilor din Rusia, ținut între 17 mai și 10 iunie (4-28 mai) 1917 la Petrograd. Comitetul era compus din 200 de socialiști-revoluționari, printre care N. D. Avksentiev (președinte), A. F. Kerenski, E. K. Breșko-Breșkovskaia, N. V. Ceaikovski și V. N. Figner. După Revoluția din Octombrie, la Congresul General Extraordinar al Sovietelor de Deputați ai Țăranilor desfășurat între 24 noiembrie și 8 decembrie (11-25 noiembrie) 1917 la Petrograd, s-a hotărât ca Comitetul Executiv al Sovietelor Țăranilor să se unească cu Comitetul Executiv Central (CEC) al Sovietelor Muncitorilor și Soldaților, spre a forma un singur comitet, numit „de Deputați ai Muncitorilor, Soldaților și Țăranilor".

Comitetul Militar Revoluționar – organ aflat în subordinea Sovietului din Petrograd și principalul instrument politico-militar al insurecției bolșevice din noiembrie (octombrie) 1917. Propunerea de înființare a unui Comitet de Apărare Revoluționară a fost lansată pentru prima dată la ședința plenară a Sovietului din Petrograd din 22 (9) octombrie 1917. Pe 24 (11) octombrie, colegiul secției de soldați a Comitetului Executiv al Sovietului a elaborat un proiect de rezoluție în acest sens, iar regulamentul de funcționare a Comitetului Militar Revoluționar a fost aprobat de membrii Comitetului Executiv a doua zi. Înființarea Comitetului Militar Revoluționar a fost aprobată apoi de Congresul Sovietelor din Regiunea de Nord (desfășurat la Petrograd între 24 (11) și 26 (13)

octombrie), de secția de soldați a Sovietului din Petrograd (pe 26 (13) octombrie) și de plenul Sovietului din Petrograd (pe 29 (16) octombrie 1917).

În Comitetul Militar Revoluționar au intrat reprezentanți ai conducerii Sovietului din Petrograd, ai secției de soldați a acestuia, ai Gărzilor Roșii, ai Țentrobaltului, ai Țentroflotului și ai altor organizații. Componența Comitetului Militar Revoluționar s-a schimbat adesea, iar dintre cei 66 de membri inițiali care au putut fi identificați, 48 au fost bolșevici și 14 socialiști-revoluționari de stânga. Comitetul și-a delegat mai mult de 60 de comisari pe lângă diverse unități militare, arsenale, întreprinderi și instituții din Petrograd și împrejurimi, iar în subordinea lui au fost create diferite secții (de armament, de aprovizionare, de agitație etc.) și s-a înființat un birou de informații. Pe 3 noiembrie (21 octombrie) 1917, Comitetul Militar Revoluționar a ales în fruntea lui un mic birou (prezidiu), alcătuit din bolșevicii N. I. Podvoiski, V. A. Antonov-Ovseenko, A. D. Sadovski și din socialiștii-revoluționari de stânga P. E. Lazimir (președintele biroului) și G. N. Suharkov. Conducătorul efectiv al Comitetului Militar Revoluționar a fost însă L. D. Troțki, în calitate de președinte al Sovietului din Petrograd, iar statul-major propriu-zis a fost compus din Podvoiski, Antonov-Ovseenko și N. V. Krîlenko. Conducerea biroului comisarilor i-a revenit lui M. I. Lațis, iar secretariatul lui S. I. Gusev.

Sub pretextul organizării apărării capitalei ruse în eventualitatea unui atac lansat de trupele germane care cuceriseră Riga, Comitetul Militar Revoluționar s-a ocupat de mobilizarea forțelor revoluționare pentru a pune la cale o insurecție armată împotriva Guvernului Provizoriu, asigurând coordonarea dintre Gărzile Roșii, soldații din garnizoana Petrograd și marinarii din Flota Balticii. Pe 7 noiembrie (25 octombrie) 1917, prima proclamație a puterii sovietice, intitulată „Către cetățenii Rusiei!" și anunțând răsturnarea Guvernului Provizoriu, a fost lansată în numele Comitetului Militar Revoluționar. Odată însă cu intrarea deplină în funcție a noului guvern, comitetul și-a pierdut importanța și a fost dizolvat pe 18 (5) decembrie 1917.

Comitetul Provizoriu al Dumei de Stat – instituție ad-hoc creată în timpul Revoluției din Februarie. Comitetul a fost înființat pe 12 martie (27 februarie) 1917 de deputații Dumei a IV-a întruniți într-o consfătuire neoficială, iar scopul lui declarat a fost „menținerea ordinii la Petrograd și stabilirea de legături cu diferitele instituții și persoane". Ulterior, comitetul a hotărât să preia puterea de stat în propriile mâini și a numit 24 de comisari în fruntea ministerelor Rusiei. Din comitet făceau parte deputații de dreapta V. V. Șulghin și V. N. Lvov, octombriștii M. V. Rodzianko (președinte), S. I. Șidlovski și I. I. Dmitriukov, progresiștii V. A. Rjevski și A. I. Konovalov, cadeții P. N. Miliukov și N. V. Nekrasov, trudovicul A. F. Kerenski, menșevicul N. S. Ciheidze ș.a. Pe 14 (1) martie 1917, Comitetul Provizoriu al Dumei de Stat a fost recunoscut de facto de guvernele Marii Britanii și Franței. A doua zi, în urma unei înțelegeri încheiate cu Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd, Comitetul Provizoriu al Dumei de Stat a trecut la formarea primului Guvern Provizoriu. În următoarele luni, comitetul va juca un rol neînsemnat, dispărând odată cu dizolvarea oficială a Dumei a IV-a pe 19 (6) octombrie 1917.

Comitetul Regional al Armatei, Flotei și Muncitorilor din Finlanda – organ executiv al Congresului Armatei, Flotei și Muncitorilor Ruși din Finlanda. Comitetul a fost înființat la primul Congres Regional al Armatei, Flotei și Muncitorilor din Finlanda, desfășurat la Helsingfors între 30 aprilie și 2 mai (17-19 aprilie) 1917. La al III-lea Congres Regional al Armatei, Flotei și Muncitorilor din Finlanda, ce a avut loc între 22 (9) și 25 (12) septembrie 1917, a fost ales un comitet compus din 37 de bolșevici, 26 de socialiști-revoluționari de stânga și 2 menșevici, avându-l în frunte pe bolșevicul I. T. Smilga. Pe 3 octombrie (20 septembrie) 1917, Comitetul Regional al Armatei, Flotei și

Muncitorilor din Finlanda a preluat cu de la sine putere toate atribuțiile guvernului rus în Marele Ducat al Finlandei, iar apoi a jucat un rol important în insurecția bolșevică din noiembrie (octombrie) 1917.

Consiliul Comisarilor Poporului – cel mai înalt organ executiv și administrativ al puterii de stat sovietice, cu rol de guvern. Consiliul Comisarilor Poporului a fost înființat pe 8 noiembrie (26 octombrie) 1917, la al II-lea Congres General al Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Rusia. Prima lui componență a fost următoarea: președinte – Vladimir Ulianov (Lenin); Afaceri Interne – A. I. Rîkov; Agricultură – V. P. Miliutin; Muncă – A. G. Șliapnikov; Treburi Militare și Maritime – un comitet format din V. A. Ovseenko (Antonov), N. V. Krîlenko și P. E. Dîbenko; Comerț și Industrie – V. P. Noghin; Învățământ – A. V. Lunacearski; Finanțe – I. I. Skvorțov (Stepanov); Afaceri Externe – L. D. Bronștein (Troțki); Justiție – G. I. Oppokov (Lomov); Aprovizionare – I. A. Teodorovici; Poștă și Telegraf – N. P. Avilov (Glebov); Problemele Naționalităților – I. V. Djugașvili (Stalin). În următoarele săptămâni s-au creat și alte comisariate ale poporului. La început, toți comisarii au fost bolșevici, însă în timpul guvernului de coaliție dintre bolșevici și socialiștii-revoluționari de stânga (decembrie 1917-martie 1918), o parte dintre posturi le-au fost încredințate acestora din urmă. După adoptarea în iulie 1918 a Constituției Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse (RSFSR), instituția a primit numele de Consiliul Comisarilor Poporului al RSFSR, iar după formarea Uniunii Sovietice, o parte a atribuțiilor sale i-au revenit Consiliul Comisarilor Poporului al URSS (iulie 1923). Conform Constituției Uniunii Sovietice din 1924, componența Consiliului Comisarilor Poporului al URSS era stabilită prin decret al Comitetului Executiv Central al URSS, iar potrivit Constituției din 1936, prin decret al Sovietului Suprem al URSS În martie 1946, Consiliul Comisarilor Poporului al URSS a fost transformat în Consiliul de Miniștri al URSS.

Consiliul Congreselor Reprezentanților Industriei și Comerțului – organizație a marilor industriași, fabricanți și comercianți ruși. Consiliul a fost înființat în 1906 pentru a susține interesele politice și economice ale membrilor săi. Luptând împotriva mișcării greviste muncitorești, conducătorii consiliului au formulat și unele pretenții față de guvernul țarist, învinuindu-l că arată un „dispreț boieresc" pentru industria și comerțul național. În timpul Primului Război Mondial, Consiliul Congreselor Reprezentanților Industriei și Comerțului și-a arătat nemulțumirea față de mersul operațiilor militare și a cerut formarea unui guvern care să se bucure de „încrederea populară". Consiliul a sprijinit Guvernul Provizoriu apărut după Revoluția din Februarie și a fost desființat în urma Revoluției din Octombrie.

Consiliul de Stat – unul dintre organele superioare de stat din Rusia țaristă, responsabil cu aprobarea legilor înainte de a-i fi trimise împăratului spre ratificare. Consiliul de Stat fost înființat în 1810, pe baza unui proiect elaborat de M. M. Speranski, și avea funcția de organ legislativ consultativ. Membrii consiliului erau numiți sau confirmați de țar. După crearea Dumei de Stat, consiliul a fost privit ca un fel de „cameră superioară" și, printr-o lege din 5 martie (20 februarie) 1906, i s-a acordat dreptul de a aproba sau respinge proiectele de legi după ce erau discutate în Dumă. Începând cu 1906, Consiliul de Stat a fost compus dintr-un număr egal de reprezentanți aleși ai nobilimii, clerului și marii burghezii și de înalți demnitari numiți de țar. După Revoluția din Februarie, consiliul și-a încetat activitatea și a fost desființat în decembrie 1917 printr-un decret al Consiliului Comisarilor Poporului.

Consiliul Nobilimii Unite – organ executiv al organizațiilor nobilimii din Rusia țaristă. Consiliul a fost întemeiat în iunie (mai) 1906 la Petersburg, la primul Congres al Împuterniciților

Asociațiilor Guberniale ale Nobilimii, și a ființat până în noiembrie 1917. Scopul lui principal era apărarea regimului absolutist, a marii proprietăți moșierești și a privilegiilor aristocrației. Nobilimea Unită a ținut în total douăsprezece congrese, dintre care primul în iunie (mai) 1906, al doilea în noiembrie 1906 și restul în fiecare februarie sau martie al anilor care au urmat, iar Consiliul Nobilimii Unite era ales pe o perioadă de trei ani spre a asigura activitatea dintre congrese. În fruntea Consiliului Nobilimii Unite s-au aflat contele A. A. Bobrinski, prințul N. F. Kasatkin-Rostovski, contele D. A. Olsufiev, V. M. Purișkevici ș.a., iar un mare număr dintre membrii săi au intrat în Consiliul de Stat. Nobilimea Unită a încurajat măsurile autocratice ale țarului, precum dizolvarea primelor două Dume de Stat și adoptarea unei legi electorale mai restrictive în iunie 1907. În timpul Primului Război Mondial, unii dintre membrii consiliului au sprijinit opoziția burgheză și Blocul Progresist, pe când alții i-au susținut pe G. E. Rasputin și camarila de la Curte. După Revoluția din Februarie, Consiliul Nobilimii Unite a continuat să funcționeze doar în mod neoficial.

districtul militar Petrograd – district militar rusesc. Districtul militar Petrograd a fost înființat în 1864 de ministrul războiului D. A. Miliutin. Districtul dispunea de un Stat-Major propriu și avea în subordinea lui capitala și împrejurimile acesteia, precum și tot nordul Rusiei, Estonia, o parte a Livoniei (din 1870) și Finlanda (din 1905). Până în august 1914 a purtat numele de „districtul militar Petersburg", iar la 1 februarie 1924, prin ordinul Consiliului Militar Revoluționar al URSS, a fost botezat „districtul militar Leningrad". În timpul Revoluției din 1917, comandanții districtului militar Petrograd au fost pe rând generalii S. S. Habalov (26 (13) iunie 1916-12 martie (27 februarie) 1917), N. I. Ivanov (12 martie (27 februarie)-15 (2) martie), L. G. Kornilov (15 (2) martie-12 mai (29 aprilie)), E. A. Radkevici (12 mai (29 aprilie)-19 (6) mai), P. A. Polovțev (4 iunie (22 mai)-sfârșitul (mijlocul) lui iulie), O. P. Vasilkovski (1 august (19 iulie)-10 septembrie (28 august)), V. V. Teplov (11 septembrie (29 august)-17 (4) septembrie) și G. P. Polkovnikov (17 (4) septembrie-7 noiembrie (25 octombrie)). Pe 7 noiembrie (25 octombrie) 1917, spre a face față insurecției bolșevice, Guvernul Provizoriu l-a numit în locul lui Polkovnikov pe mai energicul general I. G. Bagratuni, în vreme ce nou-apărutul Consiliu al Comisarilor Poporului l-a numit pe 11 noiembrie (29 octombrie) 1917 în fruntea districtului militar Petrograd pe N. I. Podvoiski.

Divizia Sălbatică – unitate de cavalerie recrutată din rândul triburilor musulmane din Caucazul de Nord și Transcaucazia. „Divizia Sălbatică" a fost înființată pe 5 septembrie (23 august) 1914 și era alcătuită din voluntari ceceni, inguși, daghestanezi, cerchezi, azeri ș.a. Divizia număra trei brigăzi (în total șase regimente, comandate de ofițeri ruși), iar la începutul Primului Război Mondial s-a aflat sub comanda marelui-duce Mihail Aleksandrovici, fratele țarului. În septembrie (august) 1917, în timpul rebeliunii generalului L. G. Kornilov, „Divizia Sălbatică", condusă de generalul D. P. Bagration, a fost trimisă să ocupe capitala rusă, însă a fost convinsă să renunțe la atac de o delegație a Sovietului din Petrograd, ce avea în rândurile ei mai multe personalități musulmane. Trupele diviziei au fost expediate apoi în Caucaz, iar unitatea a fost dizolvată în ianuarie 1918.

Duma de Stat – cameră legislativă inferioară a Imperiului Țarist, înființată ca urmare a Revoluției din 1905. Deși atribuțiile ei erau în primul rând legislative, Duma de Stat nu putea schimba „legile fundamentale ale statului" (Constituția Imperiului Rus, promulgată pe 6 mai (23 aprilie) 1906 de țarul Nicolae al II-lea), iar legile votate de ea puteau fi respinse prin veto de țar, cu care Duma împărțea inițiativa legislativă. De asemenea, Duma putea fi dizolvată de împărat și nu controla numirea sau revocarea din funcție a miniștrilor, care erau răspunzători doar în fața suveranului.

Alegerile pentru Duma de Stat se făceau pe baza unui sistem de vot cenzitar și indirect. Duma I, care a fost boicotată de bolșevici și socialiști-revoluționari, s-a întrunit pentru prima dată pe 10 mai (27 aprilie) 1906. Dintre cei 478 de deputați ai adunării, 179 erau cadeți, 63 autonomiști (reprezentanți ai minorităților poloneză, ucraineană, estoniană, letonă și lituaniană), 16 octombriști, 105 fără partid, 97 trudovici și 18 social-democrați. Președinte al adunării a fost ales cadetul S. A. Muromțev. Pe 22 (9) iulie 1906, Duma I, de la tribuna căreia era criticată adeseori politica guvernului, în special în chestiunea agrară, a fost dizolvată de țar.

Duma a II-a, întrunită pe 5 martie (20 februarie) 1907, a avut o componență mai radicală decât Duma I. Din 518 deputați, 54 erau de dreapta (Sute Negre și octombriști), 76 autonomiști, 50 fără partid, 98 cadeți și 222 de stânga (social-democrați – inclusiv bolșevici –, socialiști-revoluționari, socialiști-populiști și trudovici). Președinte al adunării a fost ales cadetul F. A. Golovin. Ca și în Duma I, în centrul dezbaterilor a stat problema agrară, iar guvernul a hotărât să dizolve adunarea. În noaptea de 16 (3) iunie 1907, fracțiunea social-democrată din Dumă a fost arestată și Duma a fost dizolvată în aceeași zi. Acest act, legal potrivit constituției, a fost urmat însă de promulgarea de către țar a unei noi legi electorale, mai favorabile claselor avute și în primul rând moșierilor, care, făcută fără aprobarea Dumei, a fost considerată o adevărată lovitură de stat.

Duma a III-a s-a întrunit în cinci sesiuni legislative, desfășurate între 14 (1) noiembrie 1907 și 22 (9) iunie 1912. Aleasă pe baze noi, ea era dominată de Sutele Negre și de octombriști. Adunarea era compusă din 442 de deputați, dintre care 147 erau de dreapta și extremă dreaptă, 154 octombriști, 54 cadeți, 28 progresiști, 14 trudovici, 26 autonomiști și 19 social-democrați, inclusiv bolșevici. Președinte al adunării a fost ales octombristul N. A. Homiakov (urmat în 1910 de A. I. Gucikov, iar în 1911 de M. V. Rodzianko). Fiind un simplu instrument în mâna guvernului, Duma a III-a a fost singura care și-a dus mandatul până la capăt.

Duma a IV-a, ale cărei lucrări s-au desfășurat în cinci sesiuni legislative, s-a deschis pe 28 (15) noiembrie 1912. Din 442 de deputați, 65 erau de dreapta, 120 de dreapta moderată și naționaliști, 98 octombriști, 48 progresiști, 59 cadeți, 21 reprezentau grupurile naționale, 10 erau trudovici, 14 social-democrați și 7 fără partid. Președinte al adunării a fost ales octombristul M. V. Rodzianko. Ca și în cazul Dumelor I și a III-a, alegerile au fost boicotate de socialiști-revoluționari. În schimb, grupul social-democrat din Dumă avea 14 deputați, dintre care 7 menșevici (conduși de N. S. Ciheidze), 6 bolșevici (în frunte cu R. V. Malinovski) și 1 deputat de Varșovia, care-i sprijinea pe menșevici. Pe 8 august (26 iulie) 1914, imediat după izbucnirea Primului Război Mondial, Duma a organizat o sesiune extraordinară de o zi, la care s-au aprobat creditele de război cerute de guvern. Totuși, după primele înfrângeri ale armatelor țariste, adunarea a început să-și arate nemulțumirea și, în septembrie (august) 1915, 236 de deputați au format un așa-numit Bloc Progresist, într-o ultimă încercare a burgheziei ruse de a constrânge țarismul la minime reforme liberale. Drept răspuns, țarul a suspendat în mai multe rânduri activitatea Dumei. Deși nu s-a mai întrunit după Revoluția din Februarie, Duma a IV-a fost dizolvată în mod oficial de Guvernul Provizoriu abia pe 19 (6) octombrie 1917, fiind complet desființată ca instituție după Revoluția din Octombrie, printr-un decret al Consiliului Comisarilor Poporului din 31 (18) decembrie 1917.

Duma Orășenească din Petrograd – consiliu municipal al orașului Petrograd, însărcinat cu administrația locală. Duma Orășenească din Petersburg a fost creată în 1786, pe baza Cartei drepturilor orașelor din Imperiul Rus, promulgate un an mai devreme de împărăteasa Ecaterina cea Mare. În 1798, țarul Pavel I a înlocuit Duma Orășenească prin așa-zisul „Rathaus", dar Alexandru I a restaurat-o patru ani mai târziu. În 1846,

Nicolae I a lărgit numărul membrilor Dumei Orășenești de la șase la doisprezece, iar Alexandru al II-lea a organizat-o din nou odată cu reforma zemstvelor din anii 1870. După Revoluția din Februarie, deputații aleși în iunie (mai-iunie) 1917 în cele douăsprezece dume raionale din Petrograd au ales o Dumă Orășenească provizorie, din ai cărei 200 de membri 54 erau socialiști-revoluționari, 47 cadeți, 40 menșevici și 37 bolșevici. La alegerile directe pentru Duma Orășenească din 2 septembrie (20 august) 1917, socialiștii-revoluționari au obținut 75 de locuri, bolșevicii 67, cadeții 42 și menșevicii internaționaliști 8. În timpul Revoluției din Octombrie, Duma Orășenească, sub președinția socialistului-revoluționar G. I. Șreider, s-a aflat în fruntea opoziției democratice din capitală, organizând un Comitet al Salvării Publice antibolșevic. Pe 29 (16) noiembrie 1917, în urma unui decret al Consiliului Comisarilor Poporului, Duma Orășenească a fost dizolvată și la alegerile care au urmat bolșevicii au obținut 188 din cele 200 de locuri ale adunării, iar bolșevicul M. I. Kalinin a devenit șeful administrației orașului. În septembrie 1918, Duma Orășenească a fost abolită și funcțiile ei au fost preluate de Sovietul din Petrograd.

Flota Balticii – una dintre cele mai vechi instituții navale rusești, înființată de țarul Petru I în 1703. După războiul ruso-japonez din 1904-1905, în care s-a făcut celebră prin călătoria sa până în Extremul Orient, unde a fost însă aproape în întregime distrusă în bătălia din strâmtoarea Tsushima, Flota Balticii a fost refăcută și dotată cu numeroase vase de luptă moderne. Bazele flotei se găseau la Helsingfors, Kronstadt și Reval. La începutul Primului Război Mondial, Flota Balticii avea 4 cuirasate (*Gangut*, *Poltava*, *Petropavlovsk* și *Sevastopol*), 6 crucișătoare grele, 4 crucișătoare ușoare, 13 distrugătoare, 50 de șalupe torpiloare, 6 puitoare de mine, 13 submarine și 6 canoniere. Comandantul flotei în prima parte a anului 1917 a fost amiralul D. N. Verderevski, iar din 20 (7) iulie 1917, amiralul A. V. Razvozov. Marinarii Flotei Balticii au fost printre cei mai înflăcărați susținători ai bolșevicilor (în vara lui 1917, flota număra 12.000 de membri de partid) și au jucat un rol însemnat în timpul „Zilelor din Iulie" și al Revoluției din Octombrie. La alegerile pentru Adunarea Constituantă din noiembrie 1917, bolșevicii au obținut 58% din voturile Flotei Balticii, față de 39%, cât au avut socialiștii-revoluționari. La începutul lui 1918, flota și-a schimbat numele în Forțele Navale ale Mării Baltice. În timpul războiului civil, 20.000 de marinari din Flota Balticii au alcătuit detașamente trimise în toate colțurile Rusiei pentru a sprijini regimul sovietic.

Flota Mării Negre – una dintre cele mai prestigioase instituții navale rusești. Înființată în 1783 de prințul G. A. Potemkin, favoritul împărătesei Ecaterina cea Mare, Flota Mării Negre avea ca bază principală Sevastopolul. La începutul secolului al XX-lea, marinarii flotei au început să se implice în activități revoluționare, dintre care cele mai cunoscute s-au petrecut în timpul Revoluției din 1905: revolta de la bordul crucișătorului *Potemkin* în iunie și cea de pe crucișătorului *Oceakov* și de pe alte nave din Marea Neagră în noiembrie. La începutul Primului Război Mondial, Flota Mării Negre avea în componența ei 6 cuirasate, 2 crucișătoare, 17 distrugătoare, 12 șalupe torpiloare și 4 submarine. Din iulie 1916 până pe 20 (7) iunie 1917, flota s-a aflat sub comanda viceamiralului A. V. Kolceak, după care a trecut sub comanda contraamiralului V. K. Lukin, iar de pe 31 (18) iulie până pe 26 (13) decembrie 1917 a contraamiralului A. V. Nemitț. Spre deosebire de sovietele și de comitetele de marinari din Flota Balticii, cele din Flota Mării Negre au fost dominate în 1917 de menșevici și socialiști-revoluționari. În decembrie 1917, Sovietul conciliator din Sevastopol a fost dizolvat, iar în ianuarie 1918 regimul sovietic a fost instaurat în cele mai importante orașe de pe coasta Mării Negre. După încheierea păcii de la Brest Litovsk, o parte a Flotei Mării Negre a fost

retrasă din Crimeea la Novorossiisk, unde a fost sabordată în iunie 1918 la ordinul lui V. I. Lenin, în vreme ce restul a fost predat germanilor, iar apoi capturat de britanici și de Albi, revenind sub control sovietic abia în 1924.

Garda imperială – corp de elită al armatei imperiale ruse, însărcinat cu paza personală a țarului. Primele două regimente ale Gărzii imperiale au fost înființate de țarul Petru I în 1683. În timpul Revoluției din Februarie, trupele Gărzii încartiruite la Petrograd erau alcătuite mai cu seamă din rezerve. Componența Gărzii imperiale era următoarea: i) infanteria – formată din Regimentele Preobrajenski, Semionovski, Izmailovski, Egherski, Moskovski, Pavlovski, Finliandski, Keksgolmski, Petrogradski, Volînski, Litovski și din Regimentul de grenadieri; ii) brigada de trăgători – alcătuită din patru regimente de pușcași, un batalion de artilerie și o companie de grenadieri ai Palatului; iii) cavaleria – compusă din cincisprezece regimente (dintre care trei de cazaci, trei de lăncieri, două de husari, două de cuirasieri, unul de grenadieri și unul de dragoni) și din cavaleria de convoi, formată din patru escadroane de cazaci de escortă; iv) artileria – alcătuită din trei brigăzi de artilerie, o brigadă de artilerie călare (cinci baterii), o unitate de rezervă de artilerie pedestră (o baterie) și trei unități de pe lângă parcul de artilerie al Gărzii; v) unitățile mixte – un batalion naval, un batalion de geniști, un batalion de bicicliști, o unitate de blindate, un escadron de poliție militară și un regiment de cale ferată.

garnizoana din Petrograd – trupe încartiruite la Petrograd în vederea apărării orașului. Taberele de soldați din capitala rusă au apărut odată cu înființarea orașului în 1703, fiind plasate sub autoritatea comandantului-șef al Petersburgului. Începând cu 1720, termenul de „garnizoană" li s-a aplicat mai ales trupelor încartiruite în mod permanent în capitală și găzduite la început în fortăreața „Petru și Pavel". Sub țarul Pavel I, legile care reglementau organizarea garnizoanei au fost întărite. Prin imensa ei putere militară concentrată în capitala țării, garnizoana a jucat în chip inevitabil un rol hotărâtor în istoria politică a Imperiului Rus. În cursul Revoluției din 1905, rămânând credincioasă țarului, ea a asigurat salvarea monarhiei, în timp ce în timpul Revoluției din Februarie, alăturându-se revoltei muncitorești, a pecetluit soarta țarismului. Trupele din Petrograd au avut de asemenea un mare rol în timpul „Zilelor din Iulie" și în victoria insurecției bolșevice din noiembrie (octombrie) 1917.

În ajunul Revoluției din Februarie, coloana vertebrală a garnizoanei era formată din șaisprezece regimente de infanterie ale Gărzii imperiale și șase regimente de infanterie-rezervă ale armatei. Deși erau numite regimente, aceste unități erau de fapt batalioane de rezervă ale regimentelor de pe front. Regimentele de infanterie ale Gărzii aveau fiecare între 4.500 și 7.500 de oameni și includeau, alături de cele douăsprezece regimente tradiționale ale Gărzii, patru batalioane de pușcași-rezervă – două la Petrograd și două la Țarskoe Selo. Cele șase regimente de infanterie-rezervă ale armatei aveau fiecare între 10.000 și 19.000 de oameni și cuprindeau Regimentele 1 și 18 de infanterie-rezervă (la Petrograd), Regimentul 3 de infanterie-rezervă (la Peterhof), Regimentul 176 de infanterie-rezervă (la Krasnoe Selo), Regimentul 1 de mitraliori-rezervă (la Oranienbaum) și Regimentul 2 de mitraliori-rezervă (la Strelna). Restul garnizoanei era alcătuit din Regimentele 1 și 4 de cazaci de pe Don, răspândite în oraș și împrejurimi, din alte unități de rezervă, precum și din diverse școli militare. Estimările publicate până în prezent ale numărului trupelor staționate la Petrograd și în jurul capitalei în timpul Revoluției din Februarie variază foarte mult, fiind vorba probabil de un număr cuprins între 215.000 și 300.000 de oameni.

Gărzile Roșii – detașamente înarmate de muncitori active în Rusia în 1917. Primele detașamente de muncitori înarmați au apărut în timpul Revoluției din 1905 și au re-

apărut apoi în urma Revoluției din Februarie în orașe precum Petrograd, Moscova, Odessa, Harkov ș.a., când s-a făcut simțită nevoia unei forțe pentru menținerea ordinii în cartierele muncitorești și în fabrici. La început, apariția acestor detașamente a fost spontană, dar, pe măsură ce criza economică și politică din 1917 a crescut, ele au devenit tot mai organizate. Pe 30 (17) aprilie 1917, o adunare a reprezentanților detașamentelor înarmate de muncitori din Petrograd a format o comisie de înființare a Gărzilor Roșii, în vreme ce la Moscova hotărârea de a le crea a fost luată pe 27 (14) aprilie 1917 de comitetul local al bolșevicilor. Până în vară, toate marile orașe ale Rusiei aveau propriile Gărzi Roșii, care au activat la început în paralel cu milițiile muncitorești. În ajunul Revoluției din Octombrie, Gărzile Roșii din Petrograd numărau 20.000 de oameni, cele din Moscova între 10.000 și 12.000, iar, la nivel național, ele aveau între 150.000 și 175.000 de membri. Unitatea de bază a Gărzii Roșii era grupul (format din 13 persoane), după care veneau plutonul, ceata și batalionul (ce ajungea până la 600 de oameni). Recrutarea se făcea pe bază de voluntariat, iar unitatea de organizare era întreprinderea, deși existau și Gărzi Roșii de raion sau oraș. Numai muncitorii care erau membri ai partidelor socialiste sau ai sindicatelor și care erau recomandați de acestea puteau face parte din Gărzile Roșii. Printre persoanele care au jucat un rol important în organizarea Gărzilor Roșii s-au numărat I. I. Iurenev (președintele cartierului general al Gărzilor Roșii din Petrograd), N. I. Podvoiski, V. I. Nevski, A. S. Vedernikov, V. A. Avanesov ș.a. În timpul insurecției bolșevice din noiembrie (octombrie) 1917 de la Petrograd și Moscova, Gărzile Roșii au fost vârful de lance al rebeliunii, iar până la crearea Armatei Roșii, ele au rămas principala forță armată a revoluției, fiind desființate de Consiliul Comisarilor Poporului în aprilie 1918.

Guvernul Provizoriu – organism central al puterii de stat din Rusia apărut în urma Revoluției din Februarie, cu funcție de putere executivă supremă și de organ legislativ. Guvernul Provizoriu s-a format pe baza unui acord între Comitetul Provizoriu al Dumei de Stat din Rusia și conducătorii menșevici și socialiști-revoluționari ai Comitetului Executiv al Sovietului de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Petrograd. În cursul existenței sale, care ar fi trebuit să dureze până la întrunirea Adunării Constituante Panruse, Guvernul Provizoriu a fost remaniat de mai multe ori.

Primul Guvern Provizoriu, alcătuit pe 15 (2) martie 1917 și dominat de cadeți, a fost compus din următorii membri: prințul G. E. Lvov (președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de interne), cadetul P. N. Miliukov (Afaceri Externe), octombristul A. I. Gucikov (Război și Marină), cadetul N. V. Nekrasov (Transporturi), progresistul A. I. Konovalov (Comerț și Industrie), M. I. Tereșcenko (Finanțe), cadetul A. A. Manuilov (Educație), cadetul A. I. Șingariov (Agricultură), trudovicul A. F. Kerenski (Justiție), centristul V. N. Lvov (procurator suprem al Sfântului Sinod), octombristul I. V. Godnev (controlor de stat).

Criza politică cunoscută sub numele de „Zilele din Aprilie", urmată de demisia miniștrilor Miliukov și Gucikov, a dus la formarea pe 18 (5) mai 1917 a celui de-al doilea Guvern Provizoriu, care a fost totodată și primul guvern de coaliție între partidele burgheze și cele socialiste din Rusia. Noul guvern era compus din următoarele persoane: G. E. Lvov (președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de interne), Kerenski (Război și Marină), trudovicul P. N. Pereverzev (Justiție), Tereșcenko (Afaceri Externe), Nekrasov (Transporturi), Konovalov (Comerț și Industrie), Manuilov (Educație), Șingariov (Finanțe), socialistul-revoluționar V. M. Cernov (Agricultură), menșevicul I. G. Țereteli (Comunicații), menșevicul M. I. Skobelev (Muncă), socialistul-populist A. V. Peșehonov (Aprovizionare), prințul și cadetul D. I. Șahovskoi (Asistență Socială), V. N. Lvov (procurator suprem al Sfântului Sinod), Godnev (controlor de stat).

Neînțelegerile dintre ministrul muncii, Skobelev, și ministrul comerțului și industriei, Konovalov, au dus pe 31 (18) mai 1917 la demisia celui din urmă, iar după dispute în interiorul guvernului în legătură cu recunoașterea autonomiei Ucrainei a urmat, pe 15 (2) iulie 1917, demisia miniștrilor cadeți Șingariov, Manuilov și Șahovskoi. Pe 20 (7) iulie 1917 și-a dat demisia șeful guvernului, prințul Lvov, iar președinția Consiliului de Miniștri a fost preluată de Kerenski. În cele din urmă, pe 6 august (24 iulie) 1917 s-a format a doua coaliție guvernamentală, din care făceau parte: Kerenski (președinte al Consiliului de Miniștri și ministru al războiului și marinei), Nekrasov (locțiitor al prim-ministrului și ministru de finanțe), socialistul-revoluționar N. D. Avksentiev (Afaceri Interne), Tereșcenko (Afaceri Externe), socialistul-populist A. S. Zarudnîi (Justiție), cadetul S. F. Oldenburg (Educație), social-democratul S. N. Prokopovici (Comerț și Industrie), Cernov (Agricultură), menșevicul A. M. Nikitin (Comunicații), Skobelev (Muncă), Peșehonov (Aprovizionare), progresistul I. N. Efremov (Asistență Socială), cadetul P. P. Iurenev (Transporturi), cadetul A. V. Kartașev (procurator suprem al Sfântului Sinod) și cadetul F. F. Kokoșkin (controlor de stat).

Pe 7 septembrie (25 august) 1917 a început rebeliunea generalului L. G. Kornilov, iar a doua zi miniștrii cadeți au hotărât să părăsească guvernul. După înfrângerea rebeliunii, criza guvernamentală n-a putut fi rezolvată imediat, astfel încât, pe 14 (1) septembrie 1917, puterea i-a fost transferată în mod provizoriu unui directorat format din cinci persoane, în care cadeții n-au intrat în mod oficial, dar care fusese alcătuit pe seama unei înțelegeri cu ei și care era compus din următorii membri: Kerenski (ministru-președinte), Tereșcenko (Afaceri Externe), A. I. Verhovski (Război), D. N. Verderevski (Marină) și Nikitin (Comunicații).

Pe 8 octombrie (25 septembrie) 1917 s-a format a treia coaliție guvernamentală, alcătuită din următoarele persoane: Kerenski (ministru-președinte), Konovalov (locțiitor al prim-ministrului și ministru al comerțului și industriei), Tereșcenko (Afaceri Externe), Verhovski (Război), Verderevski (Marină), menșevicul K. A. Gvozdev (Muncă), menșevicul P. N. Maliantovici (Justiție), Prokopovici (Aprovizionare), M. V. Bernațki (Finanțe), S. S. Salazkin (Educație), cadetul N. M. Kișkin (Asistență Socială), socialistul-revoluționar S. L. Maslov (Agricultură – numit abia pe 16 (3) octombrie), Nikitin (Afaceri Interne și Comunicații), cadetul S. A. Smirnov (controlor de stat), Kartașev (Culte), A. V. Liverovski (Transporturi) și S. N. Tretiakov (președinte al Consiliului Economic).

Guvernul Provizoriu și-a continuat existența până în noaptea de 7 spre 8 noiembrie (25 spre 26 octombrie) 1917, când membrii lui, cu excepția lui Kerenski, au fost arestați la Palatul de Iarnă de detașamentele Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd. În ziua următoare, al II-lea Congres General al Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Rusia a proclamat trecerea puterii de stat în mâna sovietelor și a înlocuit guvernul rus printr-o nouă instituție, Consiliul Comisarilor Poporului, al cărei prim președinte a fost V. I. Lenin.

internaționaliștii unificați – grup menșevic de stânga format în timpul Primului Război Mondial, a cărui politică se revendica de la declarația adoptată în 1915 de Conferința Socialistă Internațională de la Zimmerwald. Membrii grupului cereau încheierea neîntârziată a unei păci generale, dar respingeau lozincile defetiste lansate de V. I. Lenin, precum și ideea transformării războiului mondial în război civil. Spre deosebire de menșevicii internaționaliști centriști de felul lui L. Martov, internaționaliștii unificați nu voiau, pe de altă parte, să continue să facă parte din aceeași organizație politică cu menșevicii defensiști. Printre cei mai importanți reprezentanți ai internaționaliștilor unificați s-au numărat V. A. Bazarov, A. N. Tihonov, V. A. Stroev, A. A. Blum și B. V. Avilov. După Revoluția din Februarie, membrii grupului s-au autointitulat „social-democrați nefracționiști", co-

agulându-se în jurul ziarului *Novaia Jizn* și străduindu-se să-i unească într-un singur partid pe bolșevici și pe menșevicii internaționaliști. Ei au criticat Guvernul Provizoriu burghez, propunând formarea unui guvern alcătuit numai din reprezentanți ai partidelor socialiste, dar s-au opus transferului puterii în mâna sovietelor, socotind că o revoluție socialistă în Rusia era prematură. În august 1917, internaționaliștii unificați s-au organizat în mod formal, înființând Organizația Social-Democraților Internaționaliști Unificați. După Revoluția din Octombrie, ei au continuat să-și desfășoare activitatea în Comitetul Executiv Central Panrus, în care delegații lor au jucat rolul de opoziție, iar în ianuarie 1918 au întemeiat Partidul Muncitoresc Social-Democrat (internaționalist) din Rusia, care a fuzionat în decembrie 1919 cu Partidul Comunist (bolșevic).

iuncherii – elevi ai școlilor militare din Rusia țaristă, rezervate în general copiilor claselor privilegiate. Modelul școlilor militare din Rusia au fost școlile de cadeți apărute în a doua jumătate a secolului al XVII-lea în Prusia pentru a pregăti vlăstarele nobilimii în vederea carierei de ofițer (de unde și originea germană a cuvântului rusesc *iunker*). În Rusia, prima instituție de acest fel a fost înființată în 1732 la Petersburg, sub numele de Corpul Cadeților. După reforma din 1863, corpurile cadeților au fost transformate în *gymnasium*-uri, devenind instituții de educație secundară generală, chiar dacă au păstrat un regim semimilitarizat, în vreme ce termenul de „iuncher" a început să li se atribuie elevilor din instituțiile superioare de învățământ militar, înființate acum pe lângă statele-majore ale armatei din districtele militare ale Rusiei. În 1882, *gymnasium*-urile militare au fost retransformate în corpuri ale cadeților și unele dintre ele au început să accepte elevi care nu erau de origine nobilă. Corpurile cadeților erau împărțite în companii, iar companiile în detașamente, fiind administrate de Direcția generală a instituțiilor de învățământ militar. În 1917, în Imperiul Țarist existau douăzeci și nouă de astfel de școli secundare, plus Corpul Naval și Corpul de Paji, cu un total de 10.000 de elevi. După Revoluția din Februarie, elevii militari au fost în marea lor majoritate susținători ai Guvernului Provizoriu, iar după Revoluția din Octombrie, pe 11-12 noiembrie (29-30 octombrie) 1917, la Petrograd a avut loc o revoltă antibolșevică a iuncherilor, zdrobită de noua putere sovietică. În 1918, în urma dizolvării vechii armate țariste, corpurile cadeților au fost desființate.

Liga Militară – organizație înființată după Revoluția din Februarie pentru a apăra interesele profesionale ale ofițerilor din armata rusă. Creată pe 12 aprilie (30 martie) 1917 la Petrograd, Liga Militară l-a avut ca prim președinte pe generalul I. I. Fiodorov (ales în fruntea ei pe 6 mai (23 aprilie) 1917), în vreme ce din conducere mai făceau parte douăzeci de persoane, printre care colonelul D. A. Lebedev, căpitanul L. L. Malevanov și prințul S. P. Mansîrev. Liga Militară a sprijinit ofensiva de pe front lansată de Guvernul Provizoriu în vara lui 1917. Ulterior, organizația s-a afiliat Centrului Republican, iar unii dintre membrii ei s-au implicat în rebeliunea generalului L. G. Kornilov.

menșevicii – fracțiune moderată a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR). Gruparea s-a născut la cel de-al II-lea Congres al PMSDR, desfășurat în august 1903 la Londra, în urma disputei dintre partizanii lui V. I. Lenin și cei ai lui L. Martov în legătură cu definirea calității de membru al partidului și când, la alegerea organelor centrale ale partidului, cei din urmă au fost mai puțin numeroși și, ca atare, au primit numele de „minoritari" (*menșeviki* în rusește). În afară de Martov, cei mai importanți conducători ai menșevicilor au fost P. B. Akselrod, A. S. Martînov, F. I. Dan, I. G. Țereteli și N. S. Ciheidze.

Odată cu trecerea timpului, ruptura dintre menșevici și opozanții lor, bolșevicii, a tot crescut. Afirmând, în numele marxismului ortodox, că înapoierea istorică a Rusiei o făcea nepregătită pentru o revoluție socialistă, menșevicii s-au orientat în lupta

antițaristă spre o alianță cu burghezia democratică, în vederea instaurării într-o primă etapă în Rusia a unui regim social-politic liberal. În schimb, bolșevicii au fost adepții unei alianțe între muncitori și țărani și au susținut multă vreme ideea unei dictaturi revoluționar-democratice a proletariatului și țărănimii, ca primă fază spre revoluția socialistă. În 1905, refuzând să recunoască Congresul al III-lea al PMSDR, organizat de bolșevici în aprilie-mai ale acelui an la Londra, menșevicii au convocat la Geneva o conferință proprie, la care s-au organizat ca fracțiune separată. După aceea, în ciuda unei reunificări formale la cel de-al IV-lea Congres al PMSDR din aprilie-mai 1906 de la Stockholm, cele două grupări au continuat să evolueze separat. Între 1908 și 1910, în perioada de reacțiune ce a urmat Revoluției Ruse din 1905, o parte dintre menșevici, printre care A. N. Potresov, au propus încetarea oricărei activități politice ilegale, fiind acuzați din cauza asta de Lenin de „lichidatorism". Ruptura definitivă dintre menșevici și bolșevici s-a produs în 1912, când a VI-a Conferință a PMSDR, organizată în ianuarie de bolșevici la Praga, i-a exclus pe lichidatori din partid, în vreme ce Conferința de la Viena a partidului, organizată de menșevici în august, a fost boicotată de bolșevici.

În timpul Primului Război Mondial, menșevicii s-au împărțit în două aripi: defensiștii (în frunte cu Ciheidze), dispuși să sprijine efortul național de război și să colaboreze în scop patriotic cu burghezia, și internaționaliștii (printre care Martov, Martînov, Akselrod și I. Larin), care se opuneau războiului și doreau încheierea cât mai grabnică a unei păci generale, fără a adera totuși la ideile defetiste ale lui Lenin. După Revoluția din Februarie, menșevicii împreună cu socialiștii-revoluționari au obținut majoritatea în sovietele proaspăt apărute în Rusia și au sprijinit Guvernul Provizoriu, participând la mai multe coaliții guvernamentale cu partidele burghezo-liberale. În același timp, la conferința menșevicilor din mai 1917 de la Petrograd, ca și la congresul partidului din septembrie (august) 1917, defensiștii au reușit să-și impună linia politică în fața internaționaliștilor.

După Revoluția din Octombrie, aripa internaționalistă a menșevicilor a preluat conducerea partidului la un congres extraordinar organizat între 13 și 20 decembrie (30 noiembrie-7 decembrie) 1917. Totuși, menșevicii și-au pierdut importanța politică, iar la alegerile pentru Adunarea Constituantă au obținut aproximativ 3% din voturi. În 1918, ei s-au opus dizolvării Adunării Constituante și încheierii Tratatului de pace de la Brest-Litovsk dintre Rusia Sovietică și Puterile Centrale și au criticat de asemenea politica comunismului de război pusă în practică de guvernul bolșevic. Partidul Menșevic a fost însă tolerat în timpul războiului civil de regimul sovietic, cu condiția să sprijine lupta împotriva Albilor, în vreme ce, în Georgia, menșevicii gruzini au reușit să obțină majoritatea la alegerile parlamentare din februarie 1919 și să formeze un guvern local condus de N. Jordania. În 1921, menșevicii au prezentat un program politic intitulat „Platforma Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia", în care cereau privatizarea unei părți din industria sovietică, drepturi politice egale pentru toate clasele societății și pluripartidism. După revolta antibolșevică a marinarilor de la Kronstadt din martie 1921, guvernul sovietic i-a scos pe menșevici în afara legii, iar mai mulți membri însemnați ai partidului, printre care Martov și Dan, au fost obligați să emigreze, în timp ce alții au ales să lucreze sub noul regim. Grupat în jurul publicației *Soțialisticeskii Vestnik*, menșevismul a rămas influent în Occident și a devenit, prin analizele sale politice și istorice, o referință intelectuală pentru înțelegerea situației din Rusia, supraviețuind, mai întâi în Germania și Franța, iar apoi în Statele Unite ale Americii, până la mijlocul anilor 1960.

miliția – corp de poliție înființat în Rusia imediat după Revoluția din Februarie. După dizolvarea vechii poliții țariste pe 23 (10) martie 1917, locul acesteia a fost luat de o „miliție populară", cu organe de conducere alese și pusă sub controlul administrației locale, de zemstvă și orășenești. Pe 30 (17) aprilie 1917, Guvernul Provizoriu a adoptat

un regulament care oferea baza legală de funcționare a miliției. Orice cetățean rus de peste 21 de ani putea face parte din organizație, cu condiția să nu aibă cazier judiciar și să nu fie analfabet. Unitățile locale ale acesteia erau subordonate administrațiilor locale și comisarilor Guvernului Provizoriu, iar singura parte din vechea poliție țaristă care a fost preluată de miliție au fost unitățile de criminalistică. În paralel cu miliția populară au continuat totuși să existe și miliții muncitorești, apărute în timpul Revoluției din Februarie și aflate oficial sub autoritatea sovietelor, care n-au fost dizolvate de guvern decât în vara lui 1917. Miliția populară a funcționat, în schimb, până la Revoluția din Octombrie, când întregul sistem al instituțiilor de stat ale Guvernului Provizoriu a fost abolit. Imediat după aceea, pe 10 noiembrie (28 octombrie) 1917, printr-un decret al Comisariatului pentru Afaceri Interne al Consiliului Comisarilor Poporului, a fost înființată „miliția proletară și țărănească", care a stat la originea viitoarei miliții din Uniunea Sovietică.

narodnicii – adepții unui curent agrar socialist existent în Rusia între 1860 și sfârșitul secolului al XIX-lea. Influențați de scrierile lui A. I. Herzen și N. G. Cernîșevski, narodnicii voiau să adapteze doctrina socialistă la condițiile social-istorice din Rusia și să creeze o societate bazată pe mici unități economice care să se administreze singure, reunite într-o federație politică liberă, care să țină loc de stat. În centrul doctrinei narodniciste stătea ideea unei căi de dezvoltare specific rusești, care ar fi putut evita capitalismul, și a unei treceri la socialism prin păstrarea și folosirea principiilor colectiviste ale obștii țărănești tradiționale. Narodnicii se opuneau astfel atât vestigiilor iobăgiei, cât și dezvoltării burgheze a țării. În același timp, în mișcarea narodnicistă s-au manifestat de la început două tendințe, una revoluționară și alta liberală. Cei mai importanți ideologi ai narodnicismului revoluționar din anii 1870 au fost M. A. Bakunin, P. L. Lavrov și P. N. Tkaciov. După ce încercarea de „a merge la popor" și de a-i converti pe țărani la ideile lor a eșuat, narodnicii au întemeiat în 1876 o societate secretă, care va deveni cunoscută în 1878 sub numele de Zemlia i volia (Pământ și Libertate), avându-i ca membri pe M. A. Natanson, A. D. Mihailov, G. V. Plehanov ș.a. În 1879, Zemlia i volia s-a scindat în două organizații independente: Narodnaia volia (Libertatea Poporului), condusă de un Comitet Executiv compus din A. I. Jeliabov, Mihailov, M. F. Frolenko, V. N. Figner, N. A. Morozov ș.a., și Cernîi peredel (Împărțirea Pământului), din care făceau parte Plehanov, O. V. Aptekman, P. B. Akselrod, V. I. Zasulici, L. G. Deutsch ș.a. Adeptă a comploturilor politice și a terorismului, Narodnaia volia a organizat mai multe asasinate politice, printre care cel din martie 1881 al țarului Alexandru al II-lea. Persecuția cruntă care a urmat, ca și faptul că lupta teroristă a narodnicilor nu era sprijinită de o mișcare revoluționară de masă, a făcut ca gruparea să se destrame în curând. În același timp, o parte dintre foștii narodnici s-au convertit la marxism, întemeind primele organizații social-democrate rusești. Totuși, Partidul Socialist-Revoluționar din Rusia, înființat în 1901, a continuat să se revendice de la tradiția narodnicistă.

oastea Donului – cea mai numeroasă oaste de cazaci din Rusia prerevoluționară. Primele așezări căzăcești de pe Don au fost înființate în secolul al XV-lea de fugari care luaseră calea stepei, părăsind Rusia centrală din cauza exploatării feudale. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, „Marea Oaste a Donului" era deja formată ca o comunitate organizată de-a lungul cursului inferior al fluviului. Deși a recunoscut autoritatea supremă a țarului Rusiei la sfârșitul secolului al XVI-lea, oastea s-a bucurat până în secolul al XVIII-lea de o mare autonomie, fiind condusă de cercul oștii (adunarea tuturor cazacilor, cel mai înalt organ administrativ și judecătoresc) și de șefii aleși de această adunare (un ataman, doi căpitani și un diac). În timpul campaniilor militare, cercul oștii alegea un ataman de campanie, cu autoritate nelimitată, iar oastea era împărțită în unități de o

sută sau cincizeci de oameni, având în fruntea lor proprii conducători. Treptat, o parte a libertăților căzăcești au fost abolite. Alegerea atamanilor de către oaste a fost suprimată de fapt în 1718 și de drept în 1738, iar alegerea bătrânilor în 1754. De asemenea, din 1763 s-a introdus o durată obligatorie de serviciu militar. În cele din urmă, în timpul răscoalei țărănești conduse de cazacul E. I. Pugaciov, regiunea Donului a fost ocupată de trupele țariste și în 1775 și-a pierdut independența.

În 1917, populația regiunii Donului era de aproximativ 3.500.000 de oameni, dintre care 42,3% erau cazaci, 25,5% țărani „băștinași", iar restul țărani veniți din alte regiuni ale Rusiei. Teritoriul oștii cuprindea 134 de stanițe căzăcești și 163 de plase țărănești, cazacii având în proprietate comună 64,5% din pământul regiunii (ce le era apoi împărțit și dat în folosință individuală), la care se mai adăuga o rezervă a oștii de 12,5%. În industria minieră și metalurgică locală erau angajați 140.000 de muncitori. În timpul Primului Război Mondial, oastea Donului a contribuit la forțele armate ruse cu 60 de regimente de cavalerie, 136 de unități independente, 6 batalioane de infanterie, 33 de baterii și 5 regimente de rezervă, cu un total de peste 100.000 de oameni, dintre care în jur de 6.000 de ofițeri. Revoluția din Februarie a permis restabilirea instituției cercului oștii, ca și alegerea atamanului de către oaste, ceea ce a dus la formarea unui guvern al oștii, condus de atamanul A. M. Kaledin. După Revoluția din Octombrie, bătrânii oștii au refuzat să recunoască guvernul sovietic, în vreme ce tinerimea cazacă, cazacii radicalizați întorși de pe front și populația necazacă din regiune au proclamat pe 23 martie 1918 o Republică Sovietică a Donului. În luptele ce au urmat, forțele sovietice au fost înfrânte, iar cercul oștii, reunit pe 18 mai 1918, și-a proclamat un stat propriu, Republica Donului. Totuși, deși au jucat un rol important în rândul forțelor antibolșevice din sudul Rusiei (în special prin Armata Donului și Forțele Armate ale Rusiei de Sud), cazacii de pe Don s-au înrolat și în Armata Roșie (mai ales în Armata întâi de cavalerie). În 1920, după victoria bolșevicilor în războiul civil, oastea Donului a fost desființată, însă unii dintre membrii ei au continuat să activeze sub acest nume în emigrație. Atamanii oștii Donului din timpul perioadei revoluționare și a războiului civil au fost: generalul Kaledin (1 iulie (18 iunie) 1917-11 februarie (29 ianuarie) 1918), generalul A. M. Nazarov (12 februarie (30 ianuarie)-18 februarie 1918), generalul P. N. Krasnov (16 mai 1918-15 februarie 1919) și generalul A. P. Bogaevski (15 februarie 1919-21 octombrie 1934).

octombriștii – membri ai Uniunii 17 Octombrie, reprezentând aripa de dreapta a liberalismului din Rusia țaristă. Octombriștii s-au organizat ca partid în noiembrie 1905, mai întâi la Moscova și apoi la Petersburg, luându-și numele de la manifestul din 30 (17) octombrie 1905, prin care țarul Nicolae al II-lea a acceptat în principiu instaurarea unei monarhii constituționale. Printre fondatorii Uniunii 17 Octombrie s-au numărat contele P. A. Gheiden, D. N. Șipov, M. A. Stahovici, A. I. Gucikov, N. I. Gucikov, N. A. Homiakov și M. V. Rodzianko. Programul inițial al octombriștilor, adoptat în februarie 1906, la primul lor congres, cuprindea o declarație privitoarea la unitatea și indivizibilitatea Rusiei, un proiect de monarhie constituțională bicamerală cu guvern responsabil în fața parlamentului și cereri de libertate politică în cadrele definite de Manifestul din Octombrie. Octombriștii credeau că problema agrară putea fi rezolvată prin acordarea de drepturi politice și de proprietate depline țăranilor și prin măsuri care să sprijine desprinderea țăranilor individuali din obștile sătești tradiționale. Programul lor mai prevedea încurajarea autoadministrării locale și crearea unei legislații a muncii. Gruparea octombriștilor a fost destul de slab reprezentată în primele două Dume de Stat (16, respectiv 54 de deputați), însă, după schimbarea legii electorale în 1907, octombriștii au obținut 154 de locuri în Duma a III-a și 98 în Duma a IV-a. În toamna lui 1906, nemulțumiți de declarațiile lui A. I. Gucikov, care aprobase anumite măsuri represive ale guvernului, Șipov, Stahovici și Gheiden au părăsit Uniunea 17 Octombrie

și au întemeiat Partidul Înnoirii Pașnice. La Congresul al II-lea al octombriștilor din mai 1907, programul politic a fost revăzut într-un spirit mai conservator. În decembrie 1913, octombriștii s-au rupt în trei fracțiuni: octombriștii de stânga (I. V. Godnev, S. I. Șidlovski, Homiakov ș.a.), octombriștii de zemstvă (printre care Rodzianko, N. I. Antonov și A. D. Protopopov) și octombriștii de dreapta (N. P. Șubinski, G. V. Skoropadski ș.a.). La începutul Primului Război Mondial, octombriștii au publicat o declarație de sprijinire a guvernului, însă, după înrăutățirea situației de pe front, s-au alăturat celorlalte grupări de opoziție din Dumă care au format în septembrie (august) 1915 Blocul Progresist. În timpul Revoluției din Februarie, octombriștii au jucat un rol important în abdicarea țarului și alcătuirea primului Guvern Provizoriu, iar în august 1917 au fost principalii organizatori ai Conferinței Personalităților Publice de la Moscova. După Revoluția din Octombrie, ei au luat parte la lupta împotriva regimului sovietic și începând cu 1920 au fost un element politic activ al emigrației ruse.

Ohrana – poliția secretă din Rusia țaristă. Numele organizației derivă dintr-o abreviere în limba rusă a denumirii oficiale: Departamentul pentru Apărarea Securității Publice și a Ordinii. Ohrana era alcătuită dintr-o rețea de agenții de anchetă politică aflate în subordinea Departamentului de poliție din cadrul Ministerului rus de Interne. Primele ei filiale au fost înființate la Petersburg în 1866 și la Moscova și Varșovia în 1880. În 1914, Ohrana avea 26 de agenții, operând la nivel de gubernie sau regiune. Cea mai importantă funcție a Ohranei era lupta împotriva terorismului politic și a activității revoluționare. Agenții ei erau atât detectivi care urmăreau din afară diversele organizații sau personalități politice, cât și agenți infiltrați (provocatori), iar metodele erau variate, mergând de la operații sub acoperire la citirea corespondenței private. Printre cei mai renumiți agenți ai Ohranei au fost E. F. Azef, șeful organizației teroriste a socialiștilor-revoluționari, preotul G. A. Gapon, organizatorul procesiunii muncitorești a cărei reprimare sângeroasă a dus la declanșarea Revoluției din 1905, R. V. Malinovski, conducătorul fracțiunii bolșevice din Duma a IV-a de Stat, și D. G. Bogrov, asasinul prim-ministrului rus P. A. Stolîpin. Suspecții arestați de poliția secretă erau deferiți justiției ruse. Ohrana a fost desființată imediat după Revoluția din Februarie.

Organizația din Armată a Partidului Muncitoresc Social-Democrat (bolșevic) din Rusia – organizație formată din membrii Partidului Bolșevic din armata țaristă. Urmărind încurajarea activității revoluționare în rândul soldaților, Organizația din Armată a fost înființată în timpul Revoluției din 1905, înaintea separării definitive dintre bolșevici și menșevici. În primăvara lui 1906, la primul congres al organizației, numeroși delegați au fost arestați, iar Conferința Generală ținută la Tammerfors în noiembrie-decembrie 1906 n-a avut urmări importante din cauza represiunii țariste. După Revoluția din Februarie, Organizația din Armată a fost reînviată în urma unei hotărâri a Comitetului din Petersburg al bolșevicilor din 22 (9) martie 1917, devenind deosebit de activă printre comitetele de soldați și de marinari din garnizoana Petrogradului, Flota Balticii și de pe frontul de nord, iar în aprilie 1917 a fost plasată sub autoritatea Comitetului Central. Printre conducătorii organizației s-au numărat V. A. Antonov-Ovseenko, G. I. Blagonravov, V. I. Nevski, N. I. Podvoiski, F. F. Raskolnikov, S. G. Roșal, A. F. Miasnikov, M. V. Frunze, S. M. Kirov, N. V. Krîlenko, K. A. Mehonoșin ș.a. La Conferința Generală a Organizațiilor Bolșevice din Armată, de pe front și din spatele frontului, care a adoptat statutul organizației și care s-a ținut între 29 iunie și 6 iulie (16-23 iunie) 1917 la Petrograd au participat 167 de delegați reprezentând 43 de organizații din armata de pe front și 17 din spatele frontului, ce aveau în total 26.000 de membri. Organizația din Armată a fost implicată în tulburările din timpul „Zilelor din Iulie" și în pregătirea Revoluției din Octombrie, ocupându-se cu instruirea Gărzilor

Roșii și coordonând acțiunile militare ale Comitetului Militar Revoluționar de pe lângă Sovietul din Petrograd. În urma demobilizării armatei țariste, Organizația din Armată a bolșevicilor a fost desființată în martie 1918.

Organizația Interraională a Social-Democraților Unificați – fracțiune a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR) activă la Petrograd și ocupând la început o poziție de mijloc între bolșevici și menșevici. În urma conferințelor ținute în 1912 la Praga și Viena de grupurile social-democrate rusești din emigrație, ce au dus la separarea definitivă a fracțiunilor bolșevică și menșevică ale PMSDR, la Petersburg au apărut două organizații social-democrate distincte: Comitetul din Petersburg al PMSDR (format din bolșevici) și Grupul de Inițiativă din Petersburg al PMSDR (reunind susținătorii așa-numitului „Bloc din August" și alcătuit în principal din menșevici). În aceste condiții, în noiembrie 1913, un grup de social-democrați din capitala rusă, ce s-a autointitulat Comisia Interraională a PMSDR, iar apoi Comitetul Interraional, și-a propus să militeze pentru reunificarea organizațiilor menșevice și bolșevice din Petersburg și după aceea a întregului partid, arătându-se deschis tuturor fracțiunilor social-democrate, cu excepția „lichidatorilor" (ce refuzau desfășurarea de activități politice ilegale). Grupul a fost condus la început de I. I. Iurenev, iar din mai 1917 de L. D. Troțki. În timpul Primului Război Mondial, care a modificat într-o oarecare măsură liniile despărțitoare dintre fracțiunile social-democrației rusești, interraioniștii au adoptat o poziție internaționalistă, fiind împotriva social-șovinismului, dar nefiind totuși de acord cu o ruptură completă de menșevici, dintre care o parte trecuseră în tabăra patriotică. După Revoluția din Februarie, interraioniștii s-au declarat în principiu de acord cu direcția politică adoptată de bolșevici, iar un număr însemnat de revoluționari ruși reveniți în aprilie-iunie 1917 din deportare sau exil, precum Troțki, A. A. Ioffe, A. V. Lunacearski, M. S. Urițki, D. B. Riazanov, V. Volodarski, D. Z. Manuilski ș.a., s-au alăturat Organizației Interraionale. La alegerile pentru dumele raionale din Petrograd care au avut loc în iunie (mai-iunie) 1917, interraioniștii au format un bloc cu bolșevicii, iar la Congresul al VI-lea al Partidului Muncitoresc Social-Democrat (bolșevic) din Rusia din august (iulie-august) 1917, Organizația Interraională, compusă în acel moment din 4.000 de oameni, a fost primită în Partidul Bolșevic. Mulți dintre membrii ei au jucat după aceea un rol important în Revoluția din Octombrie și în războiul civil.

Partidul Muncitoresc Socialist Unit Evreiesc – organizație evreiască activă mai cu seamă în părțile poloneze și ucrainene ale fostului Imperiu Țarist. Partidul a fost întemeiat în iulie (iunie) 1917 prin unirea Partidului Muncitoresc Socialist Sionist și a Partidului Muncitoresc Evreiesc Socialist și urmărea obținerea unei „autonomii naționale și personale" pentru populația evreiască din Rusia, precum și „unificarea clasei muncitoare evreiești, ca parte organică a națiunii evreiești și a proletariatului internațional". Unii dintre membrii partidului au fost aleși în Rada Centrală Ucraineană, iar conducătorul acestuia, M. Zilberfarb, a devenit vicesecretar pentru afacerile evreiești în Secretariatul General Ucrainean. Partidul a fost în general ostil Revoluției din Octombrie, iar delegații săi au părăsit al II-lea Congres General al Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Rusia din noiembrie (octombrie) 1917. În martie 1919, în urma mai multor pogromuri organizate de forțele albe, majoritatea partidului din Ucraina a fost însă de acord cu întemeierea Partidului Comunist Unit Evreiesc, care, împreună cu Bundul Comunist, a format în mai 1919 Uniunea Comunistă Evreiască, iar în august 1919 s-a integrat în Partidul Comunist (bolșevic) din Ucraina.

Partidul Socialist Polonez – partid politic de orientare muncitorească, ce avea printre obiectivele sale crearea unei republici poloneze independente și democratice. Partidul a fost înființat în 1893 pe baza unui program adoptat la Congresul Socialiștilor Polonezi ținut

în noiembrie 1892 la Paris, iar până în 1919 a activat mai cu seamă în partea poloneză integrată în Imperiul Țarist. Încă de la început, unii dintre conducătorii partidului, precum J. Piłsudski și S. Wojciechowski, au fost pentru restaurarea statului polonez printr-o insurecție națională poloneză de sine stătătoare, pe când grupul condus de L. Kulczycki, care s-a separat în 1900 autointitulându-se Partidul Socialist Polonez „Proletariat”, milita pentru o revoluție antițaristă generală, condusă de proletariatul întregului Imperiu Rus. După 1900, aripa de stânga a partidului a devenit tot mai puternică și, în iunie 1905, conducătorii acesteia, M. Bielecki, H. Walecki și F. Kon, au preluat conducerea organizației, care a fost foarte activă în timpul perioadei revoluționare dintre 1905 și 1907 din Rusia. La Congresul al IX-lea al partidului, desfășurat în noiembrie 1906 la Viena, acesta s-a scindat între aripa de stânga („levița”) și cea de dreapta („fracțiunea revoluționară”), formată din Piłsudski și partizanii lui. În timpul Primului Război Mondial, cei din urmă au lansat o campanie de sprijinire a Germaniei și Austro-Ungariei, în vreme ce majoritatea aripii de stânga a adoptat o poziție politică internaționalistă. După încheierea războiului, aripa de dreapta a participat la întemeierea statului polonez independent, fuzionând cu organizațiile partidului existente pe teritoriul polonez aflat până atunci sub stăpânire germană și austriacă și păstrând numele de Partidul Socialist Polonez, în timp ce aripa de stânga s-a unit în decembrie 1918 cu Social-Democrația din Polonia și Lituania și a format Partidul Muncitoresc Comunist din Polonia.

Partidul Socialist Polonez nu s-a opus intervenției armate poloneze în războiul civil din Rusia și a participat la o coaliție guvernamentală condusă de W. Witos în timpul contraofensivei sovietice din iulie 1920. După lovitura de stat a lui Piłsudski din mai 1926, partidul a trecut în rândurile opoziției parlamentare. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, organizația s-a scindat din nou: aripa de dreapta, care a adoptat denumirea de Libertate, Egalitate, Independență, a participat la formarea guvernului polonez aflat în exil la Londra, în vreme ce aripa de stânga a adoptat denumirea de Partidul Muncitoresc al Socialiștilor Polonezi. După 1944, acesta din urmă și-a reluat numele de Partidul Socialist Polonez, iar în decembrie 1948 a fuzionat cu Partidul Muncitoresc Polonez (înființat în 1942), dând naștere Partidului Muncitoresc Unit Polonez.

Preparlamentul (Consiliul Provizoriu al Republicii Ruse) – organ consultativ al Guvernului Provizoriu, înființat în urma unei hotărâri a Conferinței Democratice desfășurate la Petrograd în toamna anului 1917. Hotărârea formării Preparlamentului a fost luată pe 3 octombrie (20 septembrie) 1917, cu scopul de a crea aparența introducerii în Rusia a unui regim de guvernare parlamentar. Inițial, Preparlamentul trebuia să aibă 313 membri, reprezentând 15% din fiecare fracțiune sau grup al Conferinței Democratice, însă ultimul guvern de coaliție, format pe 8 octombrie (25 septembrie) 1917, i-a restrâns atribuțiile și i-a schimbat componența, incluzând în el și reprezentanți ai unor organizații sau instituții burgheze precum Partidul Cadet ori diverse asociații comerciale și industriale. Astfel, numărul membrilor Preparlamentului a crescut la 555, dintre care 135 erau socialiști-revoluționari, 92 menșevici, 30 socialiști-populiști, 75 cadeți și 58 bolșevici (sursele variază). Pe 18 (5) octombrie 1917, Comitetul Central al bolșevicilor a hotărât boicotarea Preparlamentului. Lucrările acestuia au început pe 20 (7) octombrie, când socialistul-revoluționar N. D. Avksentiev a fost ales președintele instituției. Preparlamentul a încetat să existe în urma insurecției bolșevice din 7 noiembrie (25 octombrie) 1917.

progresiștii – membri ai Partidului Progresist din Rusia. Ca tendință politică, progresismul a apărut imediat după Revoluția din 1905, fără a reuși însă să-și creeze de la început o organizație de sine stătătoare. După ce au fost activi doar ca o fracțiune parlamentară a Dumei a III-a de Stat, progresiștii și-au întemeiat propriul partid în noiembrie 1912,

iar în Duma a IV-a au avut 48 de reprezentanți. Principalii lor conducători au fost A. I. Konovalov, P. P. Riabușinski și I. N. Efremov. Ocupând o poziție intermediară între octombriști și cadeți, progresiștii au propus o politică de reforme moderate, în vederea instaurării unei monarhii constituționale și parlamentare, bucurându-se de sprijinul unei părți a intelectualității liberale, precum și al unor cercuri de mari industriași, în special moscoviți. În timpul Primului Război Mondial, partidul a participat alături de alte formațiuni de centru la înființarea Blocului Progresist, iar după Revoluția din Februarie unii dintre conducătorii lui au intrat în Guvernul Provizoriu. În primăvara lui 1917, o parte dintre progresiști, în frunte cu Konovalov, au trecut la Partidul Cadet, în vreme ce o altă parte, condusă de Efremov, au încercat să salveze partidul ca organizație independentă, schimbându-i numele în Partidul Radical-Democrat și militând pentru transformarea Rusiei într-o republică federală, precum și pentru continuarea coaliției de guvernare cu partidele socialiste. Partidul a încetat să mai existe curând după Revoluția din Octombrie.

Rada Centrală Ucraineană – consiliu național ucrainean creat pentru coordonarea mișcării de emancipare națională a ucrainenilor din Rusia. Rada Centrală a fost înființată pe 17 (4) martie 1917 la Kiev, la inițiativa Societății Progresiștilor Ucraineni. Prin hotărârea Congresului Național Ucrainean desfășurat între 19 (6) și 21 (8) aprilie 1917, Rada Centrală a fost transformată într-un parlament provizoriu, alcătuit la început din 150 de persoane reprezentând diverse asociații politice, culturale și profesionale și lărgit în lunile următoare până la 822 de membri cu delegați din partea armatei, a țăranilor și a muncitorilor. Printre organizațiile politice reprezentate în Radă s-au numărat Partidul Socialist-Revoluționar din Ucraina, Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Ucraina și Partidul Ucrainean al Socialiștilor-Federaliști. Cei mai de seamă membri ai Radei au fost istoricul și etnologul M. S. Grușevski (președinte), V. K. Vinnicenko, S. V. Petliura, S. A. Efremov, D. V. Antonovici ș.a. Pentru a asigura activitatea curentă și a pregăti lucrările Radei Centrale, în iunie 1917 s-a creat un consiliu restrâns (Mala Rada), alcătuit din 30 de membri, ce l-a avut în frunte pe același Grușevski.

Rada Centrală a adoptat patru mari proclamații, numite „Universale". Prima dintre ele, votată pe 23 (10) iunie 1917, proclama autonomia Ucrainei. Al Doilea Universal, adoptat pe 16 (3) iulie în urma unor negocieri cu Guvernul Provizoriu de la Petrograd, confirma autonomia Ucrainei și posibilitatea ucrainenilor de a-și înființa propriile detașamente militare. Ca reacție la insurecția bolșevică din 7 noiembrie (25 octombrie) 1917 și la dispariția Guvernului Provizoriu rus, pe 20 (7) noiembrie a fost adoptat al Treilea Universal, prin care se proclama înființarea Republicii Populare Ucrainene, cu Rada Centrală drept organ suprem de stat. În sfârșit, pe 22 (9) ianuarie 1918, după crearea de către bolșevici la Harkov a unui stat paralel și proclamarea unei Ucraine sovietice, Rada Centrală a adoptat un ultim Universal, declarând independența deplină a Ucrainei. La 8 februarie (26 ianuarie) 1918, detașamente sovietice au ocupat Kievul, obligând Rada să părăsească orașul și să ceară ajutorul trupelor germane. În același timp, la tratativele de pace de la Brest-Litovsk dintre Rusia Sovietică și Puterile Centrale, Rada Centrală a trimis o delegație proprie, care a încheiat cu Germania un tratat de pace separat. În martie 1918, Rada a revenit la Kiev, dar a fost dizolvată pe 29 aprilie 1918, chiar în ziua adoptării Constituției Republicii Populare Ucrainene, în urma unei lovituri de stat organizate de generalul P. P. Skoropadski.

Rumcerod – numele abreviat al Comitetului Executiv Central al Sovietelor de pe frontul românesc, din Flota Mării Negre și din districtul militar Odessa. Rumcerodul a fost înființat la primul Congres al Sovietelor de pe Frontul Românesc și din Regiunea Odessei, care s-a desfășurat între 23 mai și 9 iunie (10-27 mai) 1917 la Odessa. Co-

mitetul, în care majoritatea le-a revenit socialiștilor-revoluționari și menșevicilor, a fost în general favorabil Guvernului Provizoriu și ostil Revoluției din Octombrie. Pe 16 (3) decembrie 1917, Rumcerodul a fost dizolvat la ordinul Consiliului Comisarilor Poporului, iar al II-lea Congres al Sovietelor de pe Frontul Românesc și din Regiunea Odessei, ținut între 23 decembrie 1917 și 5 ianuarie 1918 (10-23 decembrie 1917), a recunoscut guvernul sovietic și a ales un nou Comitet Executiv, format din 180 de membri (70 de bolșevici, 55 de socialiști-revoluționari de stânga, 23 de reprezentanți ai unor organizații țărănești și 32 din alte partide). Președintele Rumcerodului a devenit bolșevicul V. G. Iudovski. În martie 1918, din cauza intervenției militare austro-germane, Rumcerodul a fost evacuat de la Odessa la Nikolaev, după care la Rostov pe Don și la Eisk, iar în mai 1918 și-a încetat activitatea.

Secretariatul General Ucrainean – organ executiv suprem al Ucrainei și ulterior al Republicii Populare Ucrainene. Secretariatul General Ucrainean a fost înființat pe 28 (15) iunie 1917 la propunerea Partidului Socialist-Revoluționar din Ucraina, iar atribuțiile sale, cu caracter politic, economic, militar și diplomatic, precum și componența sa au fost stabilite de Rada Centrală Ucraineană. La început, instituția a fost alcătuită din opt secretari și un cancelar general, avându-l ca președinte pe V. K. Vinnicenko. Negocierile purtate între 11 și 13 iulie (28-30 iunie) 1917 între Rada Centrală Ucraineană și o delegație a Guvernului Provizoriu de la Petrograd, condusă de A. F. Kerenski, M. I. Tereșcenko și I. G. Țereteli, au dus la recunoașterea Secretariatului General ca putere executivă supremă pe teritoriul ucrainean, cu excepția afacerilor externe, armatei, transportului și justiției și cu condiția includerii în componența Secretariatului a reprezentanților minorităților naționale din Ucraina, precum și a confirmării membrilor săi de către guvernul rus. Pe 17 (4) august 1917, un act emis de Kerenski și intitulat „Instrucțiune provizorie pentru Secretariatul General al Radei Centrale" a restrâns atribuțiile Secretariatului General, reducând totodată numărul membrilor săi și stabilind ca numirea lor să se facă, chiar dacă la recomandarea Radei Centrale, de guvernul rus. După Revoluția din Octombrie și proclamarea pe 20 (7) noiembrie 1917 a Republicii Populare Ucrainene, numărul membrilor Secretariatului a fost lărgit, iar puterea lor sporită. Secretariatul General a fost desființat odată cu declararea independenței Ucrainei pe 22 (9) ianuarie 1918, fiind înlocuit de Consiliul de Miniștri ai Poporului al Republicii Populare Ucrainene.

Seimul finlandez – numele rusesc purtat de Dieta, iar apoi de Parlamentul Marelui Ducat al Finlandei în perioada în care a fost parte a Imperiului Rus (1809-1917). După Revoluția Rusă din 1905, Dieta finlandeză a fost transformată dintr-o adunare de stări medievale într-un parlament unicameral format din 200 de membri aleși prin vot universal. Primele alegeri parlamentare ținute în martie 1907 au fost câștigate de Partidul Social-Democrat din Finlanda. În anii care au urmat, conflictele cu țarul Rusiei (care era și mare-duce al Finlandei) și cu guvernatorul general numit în fruntea guvernului finlandez (Senatul) au dus la dizolvarea Seimului și la organizarea de alegeri anticipate aproape în fiecare an. Parlamentul Finlandei a obținut o putere reală abia după Revoluția din Februarie, prin reconfirmarea de Guvernul Provizoriu rus a Constituției Finlandei și a autonomiei interne a acesteia (20 (7) martie 1917). Prima reunire a Seimului, ales încă din iulie 1916, a avut loc pe 14 aprilie (22 martie) 1917, cu următoarea componență: 103 deputați ai Partidului Social-Democrat, 33 ai Partidului Finlandez, 23 ai Partidului Junilor Finlandezi, 21 ai Partidului Popular Suedez, 19 ai Ligii Agrare și 1 deputat al Asociației Muncitorilor Creștini. De-a lungul anului 1917, disputele dintre guvernul rus și parlamentul finlandez, dar și dintre socialiștii finlandezi și partidele burgheze din interiorul Finlandei s-au înmulțit. Pe 25 (12) iulie 1917, Seimul i-a trimis Guvernului

Provizoriu rus o adresă prin care se proclama autoritatea legislativă supremă a Finlandei, exceptând sfera armatei și a afacerilor externe. Drept răspuns, guvernul rus a hotărât pe 31 (18) iulie să dizolve Seimul. La alegerile anticipate ținute la 1-2 octombrie 1917, Partidul Social-Democrat din Finlanda a pierdut majoritatea absolută din parlament, obținând doar 92 din cele 200 de locuri, iar puterea a fost preluată de o alianță a partidelor burgheze. Pe 15 noiembrie 1917, după înlăturarea de la putere a Guvernului Provizoriu rus în urma Revoluției din Octombrie, Seimul s-a declarat puterea supremă provizorie a Finlandei, iar pe 6 decembrie a proclamat independența țării, recunoscută pe 31 (18) decembrie 1917 de guvernul sovietic.

Senatul – organ legislativ, judecătoresc și executiv din Rusia țaristă. Senatul a fost înființat de țarul Petru I în 1711 pentru a înlocui Duma Boierilor și era prezidat de un procurator general care asigura legătura dintre suveran și adunare. Membrii Senatului erau numiți de țar. În secolul al XIX-lea, Senatul a devenit cea mai înaltă autoritate judiciară din Rusia, supraveghind totodată legalitatea activității tuturor instituțiilor oficiale. El era compus din mai multe departamente, dintre care două curți de casație (una pentru cauze penale, alta pentru cauze civile) și un departament de heraldică. Senatul a fost dizolvat după Revoluția din Octombrie printr-un decret al Consiliului Comisarilor Poporului din 5 decembrie (22 noiembrie) 1917.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse – organ conducător suprem al Bisericii Ortodoxe Ruse, creat de țarul Petru I pentru a înlocui Patriarhatul Moscovei. Sfântul Sinod a fost înființat în 1721 și trebuia să fie alcătuit, potrivit statutului, din doisprezece ierarhi ai bisericii numiți de țar. În practică însă, numărul acestora a fost mai mic, în vreme ce autoritatea Sinodului a fost micșorată în 1722, când Petru I a creat funcția de procurator suprem al Sfântului Sinod, deținută de un oficial guvernamental a cărui datorie era să supravegheze în numele suveranului buna activitate a instituției. După reunirea Dumei I de Stat în 1906, deputații au protestat împotriva subordonării Sinodului față de procurator și țar, dar restaurarea autonomiei bisericii nu s-a putut face decât după abdicarea țarului Nicolae al II-lea. Pe 18 (5) august 1917, Guvernul Provizoriu a abolit funcția de procurator suprem și a invitat Sinodul să convoace un sobor bisericesc panrus, care s-a reunit pe 28 (15) august 1917 la Moscova, spre a hotărî viitoarea formă de conducere a bisericii. În noiembrie 1917, cei 564 de delegați ai Soborului au restabilit patriarhatul și l-au ales pe mitropolitul Tihon al Moscovei în funcția de patriarh al întregii Rusii. Pe 14 (1) februarie 1918, autoritatea Sfântului Sinod a trecut asupra noului patriarh și a organelor de conducere colegiale ale Bisericii Ortodoxe Ruse.

Sindicatul Metalurgiștilor – organizație sindicală a salariaților din industria metalurgică rusească. Unificarea sindicatelor metalurgiștilor din Petrograd într-o organizație orășenească comună s-a făcut încă din aprilie 1917. În timpul Conferinței Generale a Sindicatelor din Rusia, desfășurate la Petrograd între 4 și 11 iulie (21-28 iunie) 1917, metalurgiștii au organizat și o conferință proprie de înființare a Sindicatului Panrus al Muncitorilor Metalurgiști. În fruntea Comitetului Central provizoriu format acum și compus din 5 bolșevici și 4 menșevici a fost ales bolșevicul A. G. Șliapnikov. În noiembrie (octombrie) 1917, Sindicatul Metalurgiștilor din capitala rusă, care număra 156.000 de membri, a fost un puternic susținător al insurecției bolșevice.

Sindicatul Tipografilor din Petrograd – cel mai vechi și mai bine organizat sindicat din capitala rusă și un bastion tradițional al menșevismului. În timpul Primului Război Mondial, Sindicatul Tipografilor a adoptat o atitudine patriotică, însă după Revoluția din Februarie conducerea sa a încercat să nu se amestece în politică. Cu toate acestea, după rebeliunea generalului L. G. Kornilov, sindicatul a adoptat sloganul politic: „Unitate

în acțiune a tuturor partidelor reprezentate în Soviet". În noiembrie (octombrie) 1917, Sindicatul Tipografilor din Petrograd număra 9.000 de membri și avea un comitet de conducere alcătuit din 14 social-democrați defensiști și 11 internaționaliști.

Social-Democrația din Letonia – organizație socialistă a muncitorilor letoni. Organizația a fost creată la Riga în vara anului 1904, la primul Congres al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Letonia. Printre cele mai importante personalități ale social-democrației letone s-au numărat P. I. Stucika, I. K. Berzin, M. Skujenieks ș.a. La Congresul al II-lea al partidului din iunie 1905 a fost adoptat un prim program politic, inspirat de Programul de la Erfurt al Partidului Social-Democrat din Germania, iar în timpul Revoluției din 1905, partidul s-a implicat în diverse acțiuni muncitorești. La Congresul al IV-lea (de unificare) al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR), ținut în aprilie-mai 1906 la Stockholm, social-democrații letoni au adoptat programul PMSDR și au intrat în partid ca organizație teritorială. După congres, ei au adoptat numele de Social-Democrația din Letonia și și-au format propriile fracțiuni bolșevică și menșevică, aflate în legătură cu corespondentele lor din restul Rusiei. În 1917 și în timpul războiului civil din Rusia, pușcașii letoni au fost printre cei mai de nădejde susținători din armată ai bolșevicilor, iar, în martie 1919, organizația a luat numele de Partidul Comunist din Letonia.

Social-Democrația din Regatul Poloniei și din Lituania – partid revoluționar al clasei muncitoare poloneze. Partidul a numărat în rândurile sale numeroase personalitățile remarcabile, precum R. Luxemburg, L. Jogiches, J. Marchlewski, A. Warski, F. E. Dzerjinski ș.a. Organizația a luat ființă în 1893 sub numele de Social-Democrația din Regatul Poloniei, iar la congresul din 1900 al organizațiilor social-democrate din Polonia și Lituania, social-democrații polonezi au fuzionat cu o parte dintre social-democrații lituanieni, luând denumirea de Social-Democrația din Regatul Poloniei și din Lituania. La Congresul al IV-lea (de unificare) al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR), ținut în aprilie-mai 1906 la Stockholm, gruparea a fost primită în PMSDR ca organizație teritorială. În perioada reacțiunii ce a urmat Revoluției Ruse din 1905, în interiorul Social-Democrației din Polonia și Lituania au apărut mai multe divergențe politice, care au dus la începutul lui 1912 la scindarea partidului între partizanii „conducerii principale", favorabili menșevicilor lichidatori, și partizanii „conducerii regionale", susținuți de organizațiile din Varșovia și Łódź și apropiați de bolșevici. În timpul Primului Război Mondial, cele două grupuri s-au unificat și i-au dat partidului o orientare internaționalistă, ostilă adepților din Polonia ai lui J. Piłsudski și democraților polonezi naționaliști. Social-Democrația din Polonia și Lituania a salutat Revoluția din Octombrie, iar în decembrie 1918, la Congresul de unificare cu aripa de stânga („levița") a Partidului Socialist Polonez, cele două organizații au fuzionat, formând Partidul Muncitoresc Comunist din Polonia.

socialiștii-populiști (enesii) – membri ai Partidului Socialist-Populist al Muncii. Partidul s-a format în toamna lui 1906, desprinzându-se din aripa de dreapta a Partidului Socialist-Revoluționar din Rusia. Socialiștii-populiști au continuat să adere la programul socialiștilor-revoluționari, respingând însă mijloacele teroriste de luptă politică ale acestora. În fruntea partidului s-au aflat N. V. Ceaikovski, A. V. Peșehonov, N. F. Annenski, V. A. Miakotin ș.a. Prima Conferință a Socialiștilor-Populiști s-a ținut între 29 aprilie și 3 mai (16-20 aprilie) 1907. Deși nu foarte numeros, partidul a reușit să-și trimită 16 deputați în Duma a II-a de Stat, însă, după schimbarea legii electorale în iunie 1907, activitatea lui a slăbit. În timpul Primului Război Mondial, socialiștii-populiști au adoptat o poziție politică patriotică, iar după Revoluția din Februarie, partidul a sprijinit Guvernul Provizoriu, în care a avut reprezentanți. La primul lor congres, ce s-a ținut între 30 iunie

și 6 iulie (17-23 iunie) 1917, socialiștii-populiști au fuzionat cu trudovicii, alegând un Comitet Central comun, din care făceau parte Peșehonov, Miakotin ș.a., și au renunțat la cele mai radicale idei de reformă agrară. Enesii au încercat să se opună Revoluției din Octombrie, luând parte în 1918 la lupta armată împotriva regimului sovietic și la așa-numita „contrarevoluție democratică". În anul următor, partidul și-a încetat existența.

socialiștii-revoluționari (eserii) – membri ai Partidului Socialist-Revoluționar. Partidul a fost întemeiat în iarna lui 1901-1902 prin unirea mai multor grupuri și cercuri narodnice rusești (Uniunea Socialiștilor-Revoluționari, Partidul Socialiștilor-Revoluționari ș.a.), care urmăreau să adapteze vechiul program țărănist al mișcării narodniciste din Rusia la noile condiții în care ajunsese țara în urma industrializării și a urbanizării de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Printre primii conducători ai eserilor s-au numărat G. A. Gherșuni, E. K. Breșko-Breșkovskaia, A. A. Argunov, N. D. Avksentiev, A. R. Goț, M. A. Natanson, N. I. Rakitnikov, V. V. Rudnev, N. S. Rusanov și I. A. Rubanovici. Ideologul organizației era V. M. Cernov. Cel dintâi congres al partidului, desfășurat în ianuarie 1906 la Imatra, în Finlanda, a adoptat două programe, unul minimal și altul maximal, primul prevăzând socializarea pământului și federalizarea statului, iar al doilea socializarea industriei. Planurile agrare ale eserilor urmăreau desființarea proprietății private asupra pământului și punerea lui la dispoziția obștilor sătești, aplicarea „principiului muncii" și al folosirii „egalitare" a terenului arabil, colectivizarea treptată și de bunăvoie a agriculturii și dezvoltarea cooperației.

Încă de la apariție, socialiștii-revoluționari au fost pentru utilizarea terorismului ca mijloc de destabilizare a regimului țarist, iar organizația lor de luptă, Boevaia Organizațiia, condusă de E. F. Azef și B. V. Savinkov, s-a aflat în spatele asasinării mai multor personaje oficiale, ceea ce i-a atras o mare popularitate. Pe de altă parte, eserii s-au arătat incapabili de unitate. În 1906, din partid s-a desprins o aripă de dreapta, nemulțumită că acesta nu se mărginea la programul minimal și nu renunța la terorism, care a format apoi Partidul Socialist-Populist al Muncii, și o aripă de stânga, ce dorea aplicarea imediată a programului maximal și care a dat naștere uniunii semianarhiste a „maximaliștilor". După 1908, majoritatea a ceea ce a mai rămas din partid a tins, la rândul ei, tot mai mult spre dreapta și a căutat să se transforme în reprezentantul legal al intereselor micilor proprietari de pământ din Rusia. Izbucnirea Primului Război Mondial a provocat însă noi diviziuni, de data asta între o dreaptă defensistă (Savinkov, Avksentiev), care cerea sprijinirea efortului național de război, și un grup de centru-stânga internaționalist (Rakitnikov, Cernov), care se opunea războiului și care a participat la conferințele socialiste internaționale de la Zimmerwald și Kienthal.

După Revoluția din Februarie, neînțelegerile dintre eseri au continuat, astfel încât stânga din partid, tot mai nemulțumită de politica conducerii, și-a creat în vara lui 1917 propria organizație, care va deveni complet independentă după Revoluția din Octombrie. La rândul ei, aripa de dreapta a partidului, condusă de Avksentiev și V. M. Zenzinov, căreia i s-a alăturat într-o oarecare măsură și Cernov și care a reușit să se impună la al III-lea Congres al eserilor, desfășurat între 7 și 17 iunie (25 mai-4 iunie) 1917 la Moscova, a sprijinit intrarea socialiștilor-revoluționari în Guvernul Provizoriu și amânarea reformelor agrare. Cu toate acestea, eserii au reușit să aibă în 1917 cea mai mare organizație politică din Rusia, cu cel puțin 1.000.000 de membri și cu aproape 500 de filiale regionale, dispunând de cea mai mare fracțiune din Comitetul Executiv Central al Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților și dominând Comitetul Executiv al Sovietelor de Țărani. De asemenea, la alegerile pentru Adunarea Constituantă din noiembrie 1917, eserii au obținut împreună cu aliații lor din Ucraina aproximativ 50% din voturi.

După Revoluția din Octombrie, socialiștii-revoluționari au organizat între 9 și 18 decembrie (26 noiembrie-5 decembrie) 1917 un nou congres, care a adoptat o linie de centru-stânga propusă de Cernov, și au hotărât să nu se opună în mod direct guvernului bolșevic, sperând să recâștige puterea cu ajutorul Adunării Constituante. După dizolvarea acesteia în ianuarie 1918, eserii au înființat în iunie 1918, la Samara, un Comitet al Membrilor Adunării Constituante (Komuci), care s-a alăturat forțelor albe. În septembrie 1918, în condițiile prelungirii războiului civil și după mai multe atentate teroriste puse pe seama socialiștilor-revoluționari, guvernul sovietic a declanșat „teroarea roșie", care va distruge partidul. Deși amnistia politică din februarie 1919 i-a îngăduit Comitetului Central eser să-și reia activitatea legală la Moscova, spre sfârșitul anului au reînceput persecuțiile. La mijlocul lui 1921, toți membrii Comitetului Central care nu se refugiaseră în străinătate au fost arestați, iar în iunie 1922 s-a desfășurat la Moscova procesul conducătorilor Partidului Socialist-Revoluționar (printre care Goț, D. D. Donskoi și E. M. Ratner), acuzați de încercarea de a răsturna pe calea armelor puterea sovietică, care s-a încheiat cu 12 condamnări la moarte, comutate în închisoare pe viață. În emigrație – la Praga, Berlin și Paris –, luptele intestine au continuat, în special între Cernov și A. F. Kerenski, ducând în cele din urmă la dispariția partidului.

socialiștii-revoluționari (eserii) de stânga – membri ai Partidului Socialist-Revoluționar de Stânga. Conduși de M. A. Spiridonova, B. D. Kamkov, I. Z. Șteinberg, M. A. Natanson ș.a., eserii de stânga s-au organizat ca fracțiune separată încă de la al III-lea Congres al Partidului Socialist-Revoluționar, desfășurat în iunie (mai-iunie) 1917 la Moscova. Alegerea la congres a unui Comitet Central în care aripile de stânga și de dreapta erau reprezentate în mod echilibrat a salvat totuși pentru o vreme unitatea partidului, chiar dacă hotărârea de continuare a războiului, precum și de amânare a reformei agrare până în momentul reunirii Adunării Constituante a provocat nemulțumirea stângii. Ruptura definitivă s-a produs la deschiderea celui de-al II-lea Congres General al Sovietelor din noiembrie (octombrie) 1917, când delegații socialiști-revoluționari de stânga au ales să nu respecte hotărârea Comitetului Central al partidului de a părăsi congresul, ci să participe la lucrările acestuia și să voteze principalele rezoluții alături de bolșevici.

Existența socialiștilor-revoluționari de stânga ca partid propriu-zis a fost oficializată la primul lor congres, desfășurat între 2 și 11 decembrie (19-28 noiembrie) 1917 la Petrograd. După ce au refuzat la început să formeze un guvern de coaliție împreună cu bolșevicii și au cerut crearea unui „guvern socialist omogen", din care să facă parte și menșevicii și socialiștii-revoluționari de dreapta, eserii de stânga au intrat totuși în decembrie 1917 în Consiliul Comisarilor Poporului, obținând șapte posturi de comisari. În 1918, eserii de stânga au aprobat dizolvarea Adunării Constituante, însă n-au fost de acord cu încheierea Tratatului de pace de la Brest-Litovsk dintre Rusia Sovietică și Puterile Centrale, iar în martie au demisionat în semn de protest din guvern. După ce l-au asasinat pe ambasadorul german la Moscova, contele W. von Mirbach, și au organizat o rebeliune antibolșevică în iulie 1918, socialiștii-revoluționari de stânga au fost excluși din organele de conducere ale sovietelor. O parte dintre ei au trecut la lupta armată împotriva guvernului sovietic, în vreme ce restul au creat Partidul Comuniștilor-Narodnici și Partidul Comuniștilor-Revoluționari, topindu-se în cele din urmă în Partidul Comunist (bolșevic) din Rusia.

sovietele – instituții politice apărute în timpul revoluțiilor ruse din 1905 și 1917, care au stat apoi la baza organizării statale a Uniunii Sovietice. Cuvântul rusesc *sovet* înseamnă „sfat" sau „consiliu", iar primele soviete au apărut în timpul Revoluției din 1905, ca instrumente de coordonare a mișcării greviste a muncitorilor, cum a fost, de pildă, cel înființat în mai 1905 de greviștii din Ivanovo-Voznesensk. În toamna aceluiași an, în multe alte orașe

și centre muncitorești din Rusia s-au format soviete de deputați ai muncitorilor (cele mai importante fiind cele din Petersburg și Moscova), iar în unele localități au apărut și soviete de soldați sau marinari ori soviete de țărani. După înfrângerea Revoluției din 1905, sovietele au dispărut, renăscând abia odată cu Revoluția din Februarie. La scurt timp după aceasta, sovietele muncitorilor s-au unit cu cele ale soldaților, în timp ce sovietele de deputați ai țăranilor au continuat să existe separat până după Revoluția din Octombrie. Pe front, comitetele din armată, alese la diverse niveluri (regiment, divizie etc.), au fost uneori echivalentul militar al sovietelor. Deputații sovietelor erau aleși în mod direct la adunările generale din întreprinderi, la mitingurile unităților militare și la adunările sătești și puteau fi revocați în orice clipă. În martie-aprilie 1917, numai în capitalele guberniale și de district și în centrele industriale importante ale Rusiei existau deja în jur de 600 de soviete ale muncitorilor și soldaților.

Imitațiile sovietelor rusești apărute în alte țări n-au avut același succes, deși, între 1918 și 1920, mai ales în Germania, Ungaria și țările baltice s-au înființat numeroase soviete (consilii) de muncitori, soldați sau țărani. După triumful Revoluției din Octombrie, sovietele au devenit, în schimb, unitatea politică fundamentală a statului rus, iar apoi a Uniunii Sovietice. Potrivit Constituției din 1918 a Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse, la baza statului se găseau sovietele locale (din orașe, târguri și sate), care erau alese de toți cetățenii de peste 18 ani angajați într-o activitate productivă, în vreme ce la vârf se afla Congresul General al Sovietelor, care era ales de soviete și constituia organul suprem al statului. Existau, de asemenea, congrese ale sovietelor la nivel de regiune, gubernie (district), județ (raion) și plasă, iar între congresele și adunările sovietelor, funcționarea sistemului era asigurată de Comitetul Executiv Central Panrus și de comitetele executive ale diverselor soviete locale. Deși constituțiile ulterioare au adus numeroase modificări acestei organizări, sovietele au supraviețuit în Rusia până după dispariția Uniunii Sovietice, fiind dizolvate în 1993 de B. N. Elțin, care le-a transformat în mici dume sau adunări.

Sovietul de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Petrograd – consiliu reprezentativ ales în mod direct de muncitorii și soldații din Petrograd. Sovietul din Petrograd a luat ființă pe 12 martie (27 februarie) 1917, în timpul Revoluției din Februarie, când un grup de inițiativă reunit la Palatul Tavriceski din Petrograd și alcătuit, printre alții, din menșevicii K. A. Gvozdev și B. O. Bogdanov, membri în grupul muncitoresc de pe lângă Comitetul Central pentru Industria de Război, și din N. S. Ciheidze și M. I. Skobelev, membrii fracțiunii menșevice din Duma a IV-a de Stat, a hotărât să lanseze un apel de formare a unui soviet al muncitorilor din capitala rusă. La prima ședință a Sovietului din seara aceleiași zile a fost ales un prezidiu, în frunte cu Ciheidze, iar a doua zi, Comitetul Executiv format în ajun a fost completat cu reprezentanți ai tuturor partidelor socialiste existente în Soviet. Pe 14 (1) martie 1917, soldații din garnizoana capitalei și-au trimis la rândul lor delegați care să-i reprezinte în Comitetul Executiv al Sovietului, iar deputații muncitorilor s-au unit cu cei ai soldaților, formând astfel un singur Soviet de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Petrograd. Pe 16 (3) martie 1917 au fost înființate primele comisii ale Sovietului: Comisia pentru problemele aprovizionării, Comisia pentru probleme militare, Comisia pentru paza orașului și Comisia de presă, din ai cărei membri s-a format nucleul redacției ziarului *Izvestia*. Sovietul și-a trimis de asemenea reprezentanți în vederea înființării de soviete raionale și a început recrutarea unei miliții muncitorești.

Treptat, Sovietul din Petrograd și-a extins autoritatea asupra întregii Rusii, devenind un rival al Guvernului Provizoriu și dând naștere la ceea ce s-a numit „dualitatea puterii". Comitetele sale au jucat un rol hotărâtor de-a lungul anului 1917, iar unele dintre ele

au luat parte în mod direct la insurecția bolșevică din noiembrie (octombrie) 1917. În primele luni, Sovietul a ajuns să numere aproape 3.000 de deputați (dintre care aproximativ 800 din partea muncitorilor și 2.000 a soldaților) și a fost dominat de menșevici și socialiști-revoluționari. Pe 22 (9) martie 1917, fracțiunea bolșevică din Soviet (în jur de 40 de membri) s-a organizat în mod oficial. Alegerile parțiale de deputați care au avut loc în lunile următoare au schimbat însă raportul de forțe. La mijlocul lui iulie, fracțiunea bolșevică număra deja 400 de membri, iar bolșevicii aveau majoritatea în secția de muncitori a Sovietului. După înfrângerea rebeliunii generalului L. G. Kornilov din septembrie (august) 1917, bolșevicii s-au bucurat de un nou val de susținere populară, astfel încât, pe 22 (9) septembrie, Sovietul a ales un prezidiu nou, dominat de bolșevici, iar pe 8 octombrie (25 septembrie) 1917, L. D. Troțki a devenit președintele adunării.

După Revoluția din Octombrie, Sovietul din Petrograd a fost rebotezat Sovietul de Deputați ai Muncitorilor și ai Armatei Roșii (aprilie 1918), iar în august 1920 a devenit Sovietul de Deputați ai Muncitorilor, Țăranilor și Armatei Roșii din Petrograd.

Sutele Negre – grupări de extremă dreaptă, monarhiste și antisemite din perioada de sfârșit a Imperiului Țarist. Printre precursoarele Sutelor Negre s-au numărat organizațiile Drujina Sfântă, Adunarea Rusă ș.a., ce reuneau membri reacționari ai intelighenției, birocrației, clerului și moșierilor din Rusia. Apoi, ca răspuns la intensificarea mișcării revoluționare, între anii 1905 și 1907 s-au înființat numeroase alte organizații de extremă dreaptă, precum Uniunea Poporului Rus (la Petersburg) sau Uniunea Cetățenilor Ruși și Partidul Monarhist Rus (la Moscova). Cei mai importanți membri ai Sutelor Negre au fost A. I. Dubrovin, V. M. Purișkevici, N. E. Markov, A. I. Trișatnîi, prințul M. L. Șahovskoi ș.a. Activitatea Sutelor Negre era coordonată de Consiliul Nobilimii Unite și sprijinită moral și financiar de autocrație și de camarila de la Curte. Sutele Negre au ținut patru congrese naționale, iar în toamna lui 1906 a fost ales un Comitet Director al Poporului Rus Unit, organizație ce reprezenta toate grupările. Cu toate acestea, după 1907, organizarea națională s-a destrămat, iar multe grupuri au intrat în declin. După Revoluția din Februarie, grupările încă existente au fost interzise, în vreme ce, după Revoluția din Octombrie, conducătorii și o parte dintre membrii de rând ai Sutelor Negre au luptat împotriva noii puteri sovietice.

trudovicii – membri ai Grupului Muncii, fracțiune politică din Duma de Stat a Rusiei țariste. Grupul a fost înființat în mai (aprilie) 1906 de deputați din Duma I care reprezentau țărănimea și intelectualitatea de orientare narodnicistă. Cele mai importante figuri ale trudovicilor au fost A. F. Aladin, S. V. Anikin, I. V. Jilkin, A. F. Kerenski ș.a. Trudovicii cereau desființarea tuturor îngrădirilor feudale și naționale, democratizarea administrației zemstvelor și a orașelor și introducerea votului universal în alegerile pentru Duma de Stat. Programul lor agrar avea ca punct de plecare principiile narodniciste de folosire egalitară a pământului, iar pentru a-l realiza ei propuneau crearea unui fond funciar al întregului popor, alcătuit din pământurile statului, ale coroanei, domeniale, mănăstirești și ale tuturor proprietarilor funciari, dacă proprietatea acestora depășea suprafața necesară normei de muncă individuale stabilite. Pentru pământurile proprietarilor funciari expropriate se prevedeau despăgubiri. În Duma de Stat, trudovicii au oscilat între cadeți și social-democrații revoluționari, iar în timpul Primului Război Mondial majoritatea lor au adoptat o poziție politică patriotică. După Revoluția din Februarie, trudovicii au sprijinit Guvernul Provizoriu și la al VI-lea lor Congres, ținut între 30 iunie și 6 iulie (17-23 iunie) 1917, s-au unit cu Partidul Socialist-Populist al Muncii. După Revoluția din Octombrie, trudovicii au luptat împotriva bolșevicilor, dar au dispărut în curând.

Uniunea Cavalerilor Ordinului „Sf. Gheorghe” – organizație patriotică a membrilor Ordinului „Sf. Gheorghe”. Instituit în 1769 de împărăteasa Ecaterina cea Mare, Ordinul „Sf. Gheorghe” a fost cea mai înaltă distincție militară a Imperiului Rus. După Revoluția din Februarie, cavalerii Ordinului „Sf. Gheorghe” s-au socotit și au fost socotiți drept cel mai patriotic și mai sigur element din Rusia. Prima lor asociație oficială a fost creată la începutul lui mai (sfârșitul lui aprilie) 1917 la Odessa, urmărind unirea tuturor forțelor naționale ale Rusiei și întărirea disciplinei din armată pentru a face față războiului cu Puterile Centrale. La începutul lui august (sfârșitul lui iulie) 1917, uniunea avea 118 filiale în toată țara, inclusiv la Petrograd și la cartierul general al armatei. Pe 14 (1) august 1917, la Moghilev s-a deschis Conferința Generală a Delegaților Filialelor Uniunii Cavalerilor „Sf. Gheorghe”, care a ales un Comitet Central format din 7 membri, în frunte cu căpitanul P. V. Skarjinski. Uniunea a intrat în legătură cu Centrul Republican, iar o parte a membrilor ei s-au implicat în rebeliunea generalul L. G. Kornilov. După înfrângerea rebeliunii, organizația a rămas activă, însă un grup de tineri ofițeri, care erau membri și în Sovietul din Petrograd, a hotărât pe 30 (17) septembrie 1917 s-o părăsească, spre a forma Uniunea Cavalerilor Socialiști ai Ordinului „Sf. Gheorghe”. După Revoluția din Octombrie, guvernul sovietic a desființat Ordinul „Sf. Gheorghe”, care a continuat totuși să fie acordat în timpul războiului civil în unele zone controlate de Albi.

Uniunea Datoriei Militare – organizație reacționară apărută în 1917, având drept obiectiv declarat „restabilirea spiritului nobil al armatei ruse”. Înființată în mai 1917 și condusă de colonelul monarhist F. V. Vinberg, uniunea urmărea să asigure legătura dintre diversele grupuri de ofițeri din armata rusă. Organizația a înființat numeroase regimente de voluntari, ceea ce a făcut-o să fie privită cu suspiciune de Guvernul Provizoriu. În vara lui 1917, Uniunea Datoriei Militare s-a afiliat Centrului Republican, care a și finanțat-o, și a fost implicată în rebeliunea generalului L. G. Kornilov.

Uniunea Generală a Orașelor din Rusia – organizație apărută în Rusia după izbucnirea Primului Război Mondial în vederea sprijinirii efortului național de război. Uniunea a fost creată la primul Congres General al Reprezentanților Consiliilor Municipale din Rusia, care a avut loc pe 21 (8)-22 (9) august 1914 la Moscova. Președintele uniunii a fost ales primarul Moscovei, M. V. Celnokov. Finanțată de guvern și prin colecte benevole, Uniunea Orașelor a activat în strânsă legătură cu Uniunea Generală a Zemstvelor, cu care a și fuzionat la 23 (10) iulie 1915, când s-a format Comitetul Unic al Uniunii Zemstvelor și al Uniunii Orașelor din Rusia, purtând numele prescurtat de Zemgor. În 1917, Uniunea Orașelor a sprijinit politica Guvernului Provizoriu, iar după Revoluția din Octombrie s-a implicat în lupta împotriva regimului sovietic.

Uniunea Generală a Zemstvelor din Rusia – organizație înființată în Rusia la începutul Primului Război Mondial pentru susținerea efortului național de război. Uniunea Generală a Zemstvelor a fost creată pe 12 august (30 iulie) 1914 la Moscova, la Congresul General al Zemstvelor din Rusia. Printre activitățile ei se numărau înființarea de spitale în spatele frontului pentru soldații răniți și bolnavi, confecționarea de îmbrăcăminte și încălțăminte de iarnă pentru armată etc. Mijloacele bănești ale uniunii proveneau din vistieria statului și din colecte. La sfârșitul lui 1916, Congresul Uniunii Generale a Zemstvelor a adoptat o rezoluție prin care-i cerea țarului constituirea unui „cabinet responsabil” în fața Dumei de Stat. După Revoluția din Februarie, președintele uniunii, prințul G. E. Lvov, a devenit prim-ministrul Guvernului Provizoriu. În 1917, în calitatea lor de consilii rurale, zemstvele au fost democratizate spre a fi transformate în organe ale puterii locale din regiunile agricole, dar, ca și dumele orășenești, ele n-au putut concura cu sovietele. După Revoluția din Octombrie, Uniunea Zemstvelor

a sprijinit forțele albe și intervenția armată străină în Rusia. În iulie 1918, printr-un decret al Consiliului Comisarilor Poporului, bunurile Uniunii Zemstvelor și ale Uniunii Orașelor au fost transferate Consiliului Economic Superior și organelor sale locale.

Uniunea Ofițerilor din Armată și Flotă – organizație activă în 1917 pe lângă cartierul general al armatei ruse, cu scopul de a proteja corpul ofițeresc față de actele de nesupunere și violență ale soldaților. Congresul de înființare a uniunii, la care au participat 300 de delegați ai ofițerilor de pe front, s-a desfășurat între 20 mai și 4 iunie (7-22 mai) 1917 la Moghilev. Comitetul General ales cu această ocazie îl avea ca președinte pe colonelul L. N. Novosilțev, fost deputat din partea cadeților în Duma de Stat, iar ca vicepreședinți pe coloneii V. M. Pronin și V. I. Sidorin. Președintele onorific al uniunii a fost ales generalul M. V. Alekseev. Ulterior, Uniunea Ofițerilor s-a afiliat Centrului Republican, iar o parte a membrilor ei s-au implicat în rebeliunea generalului L. G. Kornilov. După Revoluția din Octombrie, cei mai importanți conducători ai Uniunii Ofițerilor au luat parte la războiul civil, formând primele nuclee de rezistență armată împotriva bolșevicilor.

Uniunea Panrusă a Invalizilor de Război – organizație a combatanților infirmi din Primul Război Mondial. Primele asociații de întrajutorare ale veteranilor din Rusia au apărut încă dinaintea Revoluției din Februarie, iar începând cu 1915, la inițiativa Uniunii Generale a Orașelor și a Uniunii Generale a Zemstvelor, s-au organizat diverse instituții caritative în vederea ajutorării soldaților răniți pe front. După căderea monarhiei s-au înființat numeroase organizații de veterani, iar între 28 iunie și 10 iulie (15-27 iunie) 1917 la Petrograd a avut loc primul Congres General al Delegaților Invalizilor de Război, care s-a încheiat prin constituirea unei uniuni panruse. La rândul său, pe 12 iulie (29 iunie) 1917, Guvernul Provizoriu a hotărât crearea unui Comitet Național Provizoriu de Asistență a Invalizilor de Război, din care făceau parte reprezentanți ai Uniunii Panruse a Invalizilor de Război, ai Uniunii Zemstvelor, ai Uniunii Orașelor, ai Sovietului din Petrograd și ai guvernului. În principiu, asociațiile de invalizi de război erau niște organizații nepartizane și apolitice, având ca scop ajutorarea economică a membrilor lor și a familiilor acestora. După Revoluția din Octombrie, Uniunea Invalizilor de Război a făcut presiuni asupra Comisariatului Poporului pentru Asistență Socială pentru obținerea unor drepturi materiale și a recunoașterii simbolice. După ce pe 7 iulie 1919 Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Rusia a interzis secțiile de foști combatanți invalizi din propriile structuri de partid, conducerea partidului a declarat în august 1919 Uniunea Panrusă a Invalizilor de Război drept „inutilă" și a desființat-o la sfârșitul războiului civil.

Uniunea Personalităților Publice – alianță politică transpartinică, având ca obiectiv refacerea autorității interne a statului rus slăbite în urma Revoluției din Februarie, precum și continuarea cu succes a războiului Rusiei cu Puterile Centrale. Organizația era sprijinită de importanți bancheri, comercianți și industriași ruși cu vederi „moderne". La prima conferință a uniunii, desfășurată la Moscova între 21 (8) și 23 (10) august 1917, a fost ales un Comitet Executiv, din care făceau parte M. V. Rodzianko, P. N. Miliukov, generalul M. V. Alekseev, S. N. Tretiakov ș.a. A II-a Conferință, ținută la Moscova între 25 (12) și 27 (14) octombrie 1917, a încercat să întărească legăturile uniunii cu armata, în vreme ce câțiva membri ai organizației au primit portofolii în ultimul cabinet ministerial al lui A. F. Kerenski. După Revoluția din Octombrie, o parte dintre membrii uniunii au fugit din zona controlată de bolșevici, pe când alții au rămas pe loc, încercând să țină organizația în viață. Evoluând tot mai mult spre dreapta, Uniunea Personalităților Publice a supraviețuit până la mijlocul anului 1919.

Uniunea Poporului Rus – una dintre cele mai importante organizații monarhiste și naționaliste din Rusia prerevoluționară. Uniunea a fost întemeiată la Petersburg în toamna lui 1905 ca reacție la Manifestul din Octombrie și la promisiunile constituționaliste făcute de țarul Nicolae al II-lea în acel an. Scopul ei era apărarea tronului împotriva dușmanilor și a trădătorilor monarhiei, între care se numărau atât liberalii și socialiștii, cât și membrii mișcărilor naționaliste neruse. Organizația a fost condusă la început de A. I. Dubrovin, iar din 1910 de N. E. Markov. Bucurându-se de sprijinul moral și material al țarului, al poliției și al Bisericii Ortodoxe Ruse, uniunea a atins apogeul în 1908, când numărul membrilor ei a ajuns la peste 300.000, împărțiți în aproximativ 900 de filiale locale. Între 1907 și 1912 organizația a avut de asemenea 32 de deputați în Duma de Stat. După 1908, popularitatea uniunii a scăzut, mai multe grupări (printre care Uniunea Arhanghelului Mihail) rupându-se de ea, și a fost interzisă după Revoluția din Februarie.

Uniunea Proprietarilor de Pământ – organizație de apărare a intereselor marilor proprietari funciari din Rusia țaristă. Uniunea a fost întemeiată în timpul Revoluției din 1905, la Congresul Național al Proprietarilor de Pământ desfășurat la Moscova între 30 noiembrie și 3 decembrie (17-20 noiembrie) 1905. După înfrângerea revoluției, Uniunea Proprietarilor de Pământ a fost mai puțin activă, mulți dintre membrii ei migrând spre organizațiile Nobilimii Unite, dar a fost reînviată la sfârșitul anului 1916 de P. N. Balașov, pentru a ajuta la aprovizionarea cu alimente a frontului, ca și pentru a lupta împotriva monopolului de stat la cumpărarea de grâne. După Revoluția din Februarie, activitatea uniunii a crescut, numărul membrilor ei sporind, de la aproximativ 150 la începutul lui 1917 (împărțiți în șase filiale), la câteva mii în toamna aceluiași an (cu 45 de filiale provinciale). În mai 1917, la o conferință ținută la Moscova, Uniunea Proprietarilor de Pământ a adoptat un statut nou și a ales o nouă conducere, în frunte cu conservatorul moderat N. N. Lvov. După Revoluția din Octombrie și dizolvarea Adunării Constituante (unde a avut doi deputați), organizația a trecut în clandestinitate, opunându-se, sub conducerea lui V. I. Gurko și a lui A. V. Krivoșein, regimului sovietic. În martie 1918, uniunea s-a contopit cu Centrul de Dreapta, o grupare antibolșevică, și mulți dintre membrii ei au luptat în timpul războiului civil de partea Albilor, mai ales în sudul Rusiei. În anii 1920, Uniunea Proprietarilor de Pământ și-a continuat activitatea în emigrație, cu filiale la Paris, Sofia, Belgrad, Berlin și Londra.

Uniunea Socialistă a Tineretului Muncitor – organizație muncitorească de tineret înființată în iunie 1917 la Petrograd. După Revoluția din Februarie, în Rusia au apărut diverse cercuri și comitete ale tineretului muncitor, iar în aprilie și mai 1917, în fabricile din Petrograd, Moscova și din alte centre industriale s-au înființat mai multe asociații de tineret. Deși în mod oficial neafiliată niciunui partid politic, Uniunea Socialistă a Tineretului Muncitor din Petrograd a ajuns repede sub controlul bolșevicilor, reușind în același timp să se impună drept cea mai importantă organizație de tineret din capitală, înaintea altor asociații precum Muncă și Lumină, mai moderată politic și alcătuită din tineri menșevici, bolșevici, eseri, anarhiști ș.a. Pe 31 (18) august 1917 s-a ținut prima Conferință a Uniunii Socialiste a Tineretului Muncitor din Petrograd, ce număra deja 13.000 de membri, la care au fost adoptate programul și statutul organizației și a fost ales un Comitet Orășenesc, din care făceau parte V. P. Alekseev, E. N. Pîlaeva, O. L. Rîvkin, P. I. Smorodin ș.a. În ajunul Revoluției din Octombrie, comitetul uniunii s-a implicat în recrutarea de tineri proletari pentru Gărzile Roșii. La 29 octombrie 1918, organizația a participat la Moscova la primul Congres General al Uniunilor Tineretului Muncitor și Țărănesc din Rusia, care a avut ca rezultat înființarea Uniunii Tineretului Comunist (Comsomol).

Uniunea Sud-Estică a Oștilor Căzăcești, a Muntenilor din Caucaz și a Popoarelor Libere ale Stepelor – organizație ce urmărea crearea unui stat căzăcesc unit, ca parte a unei republici ruse federale. Uniunea a fost înființată la o adunare a cazacilor ținută pe 2 noiembrie (20 octombrie) 1917 la Vladikavkaz. Printre inițiatori se numărau atamanul cazacilor de pe Don, A. M. Kaledin, și atamanul cazacilor din Kuban, A. P. Filimonov, iar ideea a fost continuată mai târziu de atamanul P. N. Krasnov. Pe 29 (16) noiembrie 1917, la Ekaterinodar s-a format un guvern al uniunii, din care făceau parte câte doi reprezentanți ai cazacilor de pe Don, ai celor din Kuban, ai cazacilor de pe Terek, ai celor din Astrahan, ai cazacilor din Ural, ai Daghestanului și ai muntenilor din Caucaz și care a intrat în legătură cu guvernele naționaliste ale Transcaucaziei și Crimeei, cu Rada Centrală Ucraineană și cu reprezentanții Marii Britanii, Franței și Statelor Unite ale Americii. În mod oficial, Uniunea Sud-Estică a Oștilor Căzăcești, a Muntenilor din Caucaz și a Popoarelor Libere ale Stepelor a rămas activă până la dizolvarea ei pe 11 ianuarie 1920, dar, în realitate, ea și-a încetat existența încă din vara lui 1918, întrucât nici Roșii, nici Albii nu erau favorabili autonomiei căzăcești.

Uniunea Țărănească Panrusă – organizație politică de masă, creată pentru a reprezenta interesele țărănimii din Rusia. Congresul de înființare a Uniunii Țărănești s-a desfășurat la Moscova pe 13-14 august (31 iulie-1 august) 1905, când s-a stabilit statutul organizației și a fost ales un Comitet Central format din cinci intelectuali și trei țărani. Cele mai importante grupări politice din cadrul uniunii erau cea a socialiștilor-revoluționari și cea a viitorilor trudovici. Programul organizației era radical, prevăzând exproprierea fără despăgubire a marii proprietăți funciare, desființarea proprietății private asupra pământului și distribuirea acestuia spre folosire celor care-l lucrau cu propriile mâini și fără muncitori salariați. Uniunea cerea, de asemenea, convocarea unei Adunări Constituante alese prin vot universal. Reprimată de autoritățile țariste după 1906, organizația a renăscut în martie 1917, fiind favorabilă Guvernului Provizoriu și încercând să prevină confiscarea dezordonată a pământurilor moșierești. Uniunea Țărănească a fost părăsită de o parte dintre membri la congresul ei general ținut între 13 și 19 august (31 iulie-6 august) 1917 la Moscova. Organizația s-a opus Revoluției din Octombrie, iar în timpul războiului civil a alunecat spre dreapta, oferindu-și susținerea diverselor regimuri militare instaurate de Albi în Siberia, sudul Rusiei și Crimeea. Printre conducătorii Uniunii Țărănești s-a numărat trudovicul A. F. Aladin.

Personalități istorice și participanți la Revoluția din 1917 menționați în *Istoria Revoluției Ruse**

Abramovici, *Rafail* (pe numele adevărat, *Rein*, *Rafail Abramovici*) (1880-1963) – vechi revoluționar și conducător al Bundului. În 1905 a fost ales în Comitetul Central al acestei organizații, devenind în timpul Revoluției din 1905 reprezentantul Bundului în Sovietul din Petersburg. În perioada Primului Război Mondial s-a situat pe poziții politice centriste, iar după Revoluția din Februarie a aderat la aripa de dreapta a menșevicilor internaționaliști. După Revoluția din Octombrie a susținut ideea unui guvern de coaliție al tuturor partidelor socialiste din Rusia, iar în primăvara lui 1918 a fost împotriva încheierii păcii de la Brest-Litovsk. În 1920 a emigrat la Berlin, unde a fondat și condus împreună cu L. Martov revista *Soțialisticeskii Vestnik*. În 1923 s-a numărat printre fondatorii Internaționalei Muncitorești Socialiste și a fost membru în Comitetul Executiv al acesteia. După ascensiunea naziștilor în Germania s-a stabilit la Paris, iar în 1940 a plecat în SUA, unde a colaborat la ziarul socialist evreiesc *Vorwards*.

Adler, *Max* (1873-1937) – om politic și teoretician social-democrat, reprezentant al austromarxismului. A studiat dreptul la Universitatea din Viena, după care a lucrat ca avocat, iar ulterior a fost profesor de sociologie și filozofie socială la Universitatea din Viena. În 1893 s-a alăturat Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Austria, fiind foarte activ în diverse proiecte de educație populară ale partidului, iar în timpul Primului Război Mondial s-a situat pe poziții politice internaționaliste. Între anii 1904 și 1925 a editat, împreună cu R. Hilferding, publicația *Marx-Studien* și din 1927 a colaborat la *Der Klassenkampf*, revista Partidului Social-Democrat din Germania. Deși a simpatizat cu revoluția din Rusia, a criticat bolșevismul, considerând că modelul care putea să înlocuiască democrația parlamentară era cel al consiliilor muncitorești. A scris, printre altele, lucrările *Democrația și sistemul consiliilor muncitorești* (1919), *Concepția marxistă despre stat* (1922), *Kant și marxismul* (1925), *Manual de interpretare materialistă a istoriei* (2 vol., 1930-1931).

Akselrod, *Pavel Borisovici* (*Boruh-Pinhus Ioselevici*) (1850-1928) – vechi social-democrat și conducător al menșevicilor. În 1883 a luat parte la înființarea grupului Eliberarea Muncii, iar începând cu 1900 a făcut parte din redacția ziarului *Iskra*. După Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia a fost unul dintre cei mai activi menșevici. În 1912 a participat la constituirea Blocului din August, iar în timpul Primului Război Mondial s-a situat pe poziții politice centriste. După Revoluția din Februarie a fost membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd și a sprijinit Guvernul Provizoriu. După Revoluția din Octombrie, pe care a întâmpinat-o cu ostilitate, a emigrat în Germania. A murit la Berlin.

* Datele sunt indicate după calendarul gregorian (stil nou), însoțite în paranteză, acolo unde este cazul, de corespondentul din calendarul iulian (stil vechi). *(N. red.)*

Aladin, *Aleksei Fiodorovici* (1873-1927) – socialist-populist, deputat în Duma I de Stat și unul dintre conducătorii fracțiunii trudovicilor. În vara anului 1917 a fost principalul sfătuitor al generalului L. G. Kornilov. Ca inspirator al „afacerii Kornilov”, a fost arestat de Guvernul Provizoriu, însă ulterior a reușit să evadeze și să se alăture Albilor. A emigrat la Londra după încheierea războiului civil.

Aleksandra Fiodorovna (născută *Alix Viktoria Helene Luise Beatrix*) (1872-1918) – ultima țarină a Rusiei, soția țarului Nicolae al II-lea. A fost al șaselea copil al marelui-duce Ludovic al IV-lea de Hessa și de Rin și al prințesei Alice, fiica reginei Victoria a Marii Britanii și a prințului consort Albert de Saxa-Coburg-Gotha. După abdicarea țarului Nicolae al II-lea în urma Revoluției din Februarie, a fost plasată împreună cu soțul și copiii în arest la domiciliu, mai întâi la reședința imperială de la Țarskoe Selo, apoi la Tobolsk și Ekaterinburg, unde familia imperială a fost executată de bolșevici pe 16 iulie 1918.

Aleksandrov, *Pavel Aleksandrovici* (1866-1940) – jurist și funcționar. A studiat dreptul la Universitatea din Petersburg, după care a lucrat ca detectiv particular și ca procuror, investigând, printre altele, mai multe crime senzaționale. Începând cu 1916 a lucrat pe lângă Tribunalul din Petrograd, fiind însărcinat cu anchetarea cazurilor de maximă importanță, în special a celor de spionaj. După „Zilele din Iulie” s-a ocupat de pregătirea dosarului de trimitere în judecată a mai multor conducători bolșevici, printre care V. I. Lenin, G. E. Zinoviev și A. M. Kollontai, acuzați de înțelegere cu inamicul și de înaltă trădare. Investigația s-a prelungit mai multe luni și a fost suspendată după Revoluția din Octombrie. Arestat în mai multe rânduri de autoritățile sovietice, a fost deportat în Siberia în 1932. Revenit la Moscova la mijlocul anilor 1930, a fost arestat din nou în 1939 și condamnat la moarte un an mai târziu, pentru „acuzații nefondate aduse conducătorului proletariatului, V. I. Lenin, de colaborare cu Statul-Major General german”.

Alekseev, *Mihail Vasilievici* (1857-1918) – general țarist. Născut într-o familie cu veche tradiție militară, a fost unul dintre cei mai străluciți ofițeri ai generației sale. După izbucnirea Primului Război Mondial a devenit șeful Statului-Major al frontului de sud-vest, iar apoi comandantul frontului de nord-vest. Odată cu preluarea conducerii supreme a armatei de către țarul Nicolae al II-lea, a fost numit șeful Statului-Major al acestuia. În urma abdicării țarului, a ajuns comandantul suprem al armatei ruse, fiind însă înlocuit înaintea ofensivei din iulie (iunie) 1917 cu A. A. Brusilov. După înfrângerea rebeliunii generalului L. G. Kornilov, a redevenit șef al Marelui Stat-Major, dar a demisionat în septembrie 1917, în semn de protest față de politica dusă de A. F. Kerenski. După Revoluția din Octombrie a fost unul dintre întemeietorii mișcării Albilor, înființând împreună cu Kornilov o „armată de voluntari” în Caucazul de Nord. Boala l-a împiedicat să continue lupta, murind un an mai târziu.

Aleksei Nikolaevici Romanov (1904-1918) – țarevici, cel mai tânăr copil și singurul băiat al țarului Nicolae al II-lea și al țarinei Aleksandra Fiodorovna a Rusiei. După abdicarea tatălui său a fost plasat alături de părinți și de surori în arest la domiciliu; a fost executat de bolșevici împreună cu întreaga familie imperială pe 16 iulie 1918.

Aleksinski, *Grigori Alekseevici* (1879-1967) – fost bolșevic și membru al grupului „otzoviștilor”. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică social-șovinistă, iar după Revoluția din Februarie s-a alăturat grupului plehanovist Edinstvo. În iulie 1917, cu concursul serviciului de contraspionaj al armatei, a confecționat o serie de documente false, prin care a încercat să impună ideea că V. I. Lenin și o parte a conducerii bolșevice sunt agenți germani. Arestat în 1918, dar eliberat pe cauțiune, a emigrat, stabilindu-se în cele din urmă în Franța.

Alexandru al II-lea (în rusește, *Aleksandr II Nikolaevici*) (1818-1881) – țar al Rusiei. Membru al dinastiei Romanov, a fost fiul marelui-duce Nikolai Pavlovici, mai târziu țarul Nicolae I, și al prințesei Charlotte a Prusiei, mai târziu țarina Aleksandra Fiodorovna. A domnit între anii 1855 și 1881. În 1861 a înfăptuit o reformă agrară prin care țăranii au fost eliberați din șerbie, însă efectele reformei nu au îmbunătățit situația reală a țărănimii. A murit asasinat de un membru al organizației Narodnaia volia.

Alexandru al III-lea (în rusește, *Aleksandr III Aleksandrovici*) (1845-1894) – țar al Rusiei. Membru al dinastiei Romanov, a fost fiul marelui-duce Aleksandr Nikolaevici, mai târziu țarul Alexandru al II-lea, și al prințesei Maria de Hessa și de Rin, mai târziu țarina Maria Aleksandrovna. A domnit între anii 1881 și 1894; slavofil și conservator, a dus o politică antiliberală inflexibilă.

Alexandru I (în rusește, *Aleksandr I Pavlovici*) (1777-1825) – țar al Rusiei. Membru al dinastiei Romanov, a fost fiul marelui-duce Pavel Petrovici, mai târziu țarul Pavel I, și al ducesei Sophie Marie Dorothea Auguste Louise de Württenberg, mai târziu țarina Maria Fiodorovna. A domnit între anii 1801 și 1825, conducând Rusia în perioada războaielor napoleoniene. În primii ani de domnie a introdus câteva reforme minore, în special în educație, pe care le-a anulat în mare parte ulterior, când regimul său a devenit tot mai reacționar. A murit fără să lase moștenitori.

Andriușkin, *Pahomi Ivanovici* (1865-1887) – revoluționar narodnic. În 1886 a intrat la Universitatea din Petersburg și s-a alăturat unui grup ce pregătea un atentat împotriva țarului Alexandru al III-lea. Complotul a fost descoperit, iar membrii grupului au fost arestați în martie 1887 și închiși în fortăreața Schlüsselburg. Condamnat la moarte, a fost executat două luni mai târziu.

Anet, *Claude* (pe numele adevărat, *Schopfer*, *Jean*) (1868-1931) – scriitor și ziarist francez. Licențiat în litere, mare sportiv și călător, a fost martor ocular al Revoluției Ruse din 1917, în calitate de corespondent la Petrograd al cotidianului francez *Le Journal*. Pe lângă alte numeroase scrieri, a publicat lucrarea *Revoluția Rusă* (3 vol., 1917-1919).

Angarski (pe numele adevărat, *Klestov*), *Nikolai Semionovici* (1873-1941) – vechi bolșevic și literat. În 1902 a aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. În timpul Revoluției din Februarie a fost membru al Comitetului din Moscova al bolșevicilor și al Sovietului din Moscova. După Revoluția din Octombrie a lucrat o vreme în comerțul exterior, consacrându-se apoi activității editoriale. Acuzat de spionaj în favoarea germanilor, a fost arestat în 1940 și executat un an mai târziu.

Anselme, *Philippe Henri Joseph d'* (1864-1936) – general francez. A luptat în timpul Primului Război Mondial, în special în regiunea Balcanilor. După Revoluția din Octombrie a fost implicat în războiul civil din Rusia ca reprezentant al armatei franceze pe lângă Directoratul Republicii Populare Ucrainene.

Antonov-Ovseenko (pe numele adevărat, *Ovseenko*), *Vladimir Aleksandrovici* (în ucraineană, *Antonov-Ovsienko*, *Volodîmîr Oleksandrovîci*) (pseudonim literar, *Galski*, *A.*) (1883-1938) – unul dintre cei mai talentați organizatori militari bolșevici, participant activ la Revoluția din Octombrie și memorialist. Ofițer de formație, a intrat în mișcarea revoluționară în 1901. În 1910 a emigrat la Paris, aderând la menșevici, iar în timpul Primului Război Mondial a avut o poziție politică internaționalistă. A revenit în Rusia în mai 1917, intrând în Organizația Interraională, și în august același an a aderat la bolșevici, devenind membru al Comitetului Central și copreședinte al Organizației din Armată a bolșevicilor. În zilele lui Octombrie 1917 a fost membru al Comitetului Mi-

litar Revoluționar al Sovietului din Petrograd și unul dintre conducătorii asaltului împotriva Palatului de Iarnă. La cel de-al II-lea Congres General al Sovietelor a fost ales comisar al poporului pentru treburile militare și maritime. A luat parte la războiul civil în calitate de comandant al trupelor sovietice. Între 1922 și 1924 a fost șeful Direcției politice a Armatei Roșii, dar, ca membru al Opoziției de Stânga, influența lui a scăzut odată cu triumful lui I. V. Stalin. După un „exil diplomatic" în calitate de ambasador sovietic în mai multe țări europene, a fost arestat în octombrie 1937, condamnat la moarte și executat, fiind acuzat de participare la o „organizație troțkisto-teroristă de spionaj". A scris mai multe cărți de amintiri despre Revoluția din Octombrie, printre care volumul *În anul 1917* (1933).

Antonov-Saratovski (pe numele adevărat, *Antonov*), *Vladimir Pavlovici* (1884-1965) – conducător bolșevic din Saratov și memorialist. Membru din 1902 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a fost activ la Moscova în timpul Revoluției din 1905. În anii 1906-1907 s-a alăturat menșevicilor, dar în 1908 a revenit în rândul bolșevicilor. După Revoluția din Februarie a fost membru al Comitetului din Saratov al bolșevicilor, iar din octombrie (septembrie) 1917 președintele Sovietului din Saratov. A participat la Revoluția din Octombrie, iar ulterior a avut diverse funcții de conducere, în special în Ucraina, în cadrul Comisariatului Poporului pentru Afacerile Interne și în armată. Între 1921 și 1923 a fost rectorul Universității Comuniste „I. M. Sverdlov", iar din 1924 președintele Colegiului de drept penal de pe lângă Tribunalul Suprem al URSS. S-a pensionat în 1941. A fost autorul mai multor cărți de amintiri despre Revoluția din 1917, printre care *Anul roșu* (1927).

Apușkin, *Vladimir Aleksandrovici* (1868-1937) – jurist și general. Absolvent al Academiei Militare de Drept din Petersburg, a lucrat ca procuror militar și funcționar în diverse servicii ale armatei. După Revoluția din Februarie a fost membru al Comisiei extraordinare de anchetă a foștilor înalți funcționari civili și militari țariști. Trecut de partea regimului sovietic după Revoluția din Octombrie, a lucrat apoi în cadrul Departamentului de științe militare al Academiei Militaro-Politice a Armatei Roșii. În 1930 a fost deportat la Vologda. A scris mai multe lucrări de istorie militară și a fost unul dintre redactorii *Enciclopediei militare* (1911-1915).

Aroncik, *Aizik Borisovici* (*Ițhok-Aizik Berovici*) (1859-1888) – revoluționar narodnic. Membru al organizației Narodnaia volia, a participat la numeroase acte teroriste. În 1881 a fost arestat și condamnat la închisoare pe viață. Întemnițat în fortăreața „Petru și Pavel", a fost transferat în 1884, bolnav psihic, în fortăreața Schlüsselburg, unde a murit paralizat patru ani mai târziu.

Artiom (pe numele adevărat, *Sergheev*), *Fiodor Andreevici* (1883-1921) – unul dintre principalii activiști bolșevici din Ucraina. În 1902 a intrat în Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. După Revoluția din Februarie a condus grupul bolșevicilor din Sovietul din Harkov, fiind ales apoi membru în Comitetul Central al Partidului Bolșevic. După Revoluția din Octombrie a luat parte în mod activ la instaurarea puterii sovietice în Ucraina, având mai multe funcții importante de conducere.

Asquith, *Herbert Henry* (1852-1928) – om politic britanic, conducător al Partidului Liberal. Ales în parlament în 1886, a fost ministru de interne între 1892 și 1895, iar în anii 1905-1908 ministru de finanțe. Între 1908 și 1916 a ocupat funcția de prim-ministru, având un rol hotărâtor în intrarea Marii Britanii în Primul Război Mondial. Pe plan intern, a sprijinit adoptarea unor măsuri legislative cu caracter social, dar a fost totodată un adversar al introducerii dreptului de vot pentru femei.

Astrov, Nikolai Ivanovici (1868-1934) – conducător cadet, unul dintre fondatorii Partidului Libertății Poporului. A fost deputat în Duma I de Stat, iar în perioada aprilie (martie)-iulie 1917 primar al Moscovei; în august 1917 a participat ca delegat liberal la Conferința de Stat de la Moscova. După Revoluția din Octombrie a fost unul dintre cei mai energici organizatori ai opoziției albe.

Avanesov, *Varlaam Aleksandrovici* (pe numele adevărat, *Martirosov/Martirosian*, *Suren Karpovici*) (1884-1930) – revoluționar bolșevic. În 1903 a intrat în Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. Inițial menșevic, s-a alăturat taberei bolșevice în 1913. După Revoluția din Februarie a fost membru al Prezidiului Sovietului din Moscova și delegat din partea bolșevicilor la al II-lea Congres General al Sovietelor. În zilele lui Octombrie 1917 a fost membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd, iar ulterior a avut diverse funcții militare de conducere.

Avilov, *Boris Vasilievici* (1874-1938) – social-democrat, ziarist și statistician. Membru fondator al fracțiunii bolșevice a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR), a fost unul dintre organizatorii insurecției din Harkov din timpul Revoluției din 1905. A fost delegat la Congresul al III-lea al PMSDR din partea grupului bolșevic Vpered din Harkov, unde a încercat să medieze între bolșevici și menșevici. În 1917 a părăsit partidul, aderând la Organizația Social-Democraților Internaționaliști Unificați, și a colaborat la ziarul *Novaia Jizn*. La al II-lea Congres General al Sovietelor a fost ales în Comitetul Executiv Central. După Revoluția din Octombrie a lucrat la Direcția Centrală de Statistică și la Comisia de Stat a Planificării. A scris mai multe lucrări despre economia Rusiei.

Avksentiev, *Nikolai Dmitrievici* (1878-1943) – unul dintre conducătorii Partidului Socialist-Revoluționar, membru în Comitetul său Central. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică social-șovinistă, colaborând la diferite publicații defensiste și patriotice. După Revoluția din Februarie a fost președintele Comitetului Executiv Panrus al Sovietelor Țăranilor, ministru de interne în cel de-al treilea Guvern Provizoriu și președintele Consiliului Provizoriu al Republicii Ruse (Preparlamentul). După Revoluția din Octombrie a fost organizatorul a numeroase rebeliuni antibolșevice; ulterior a emigrat în străinătate.

Azef, *Evno* (*Iona*) *Fișelevici* (1869-1918) – unul dintre organizatorii Partidului Socialist-Revoluționar și conducătorul aripii sale teroriste. Începând din 1892 a fost agent al Ohranei, poliția secretă țaristă. Pentru a câștiga încrederea conducerii socialiștilor-revoluționari, a pus la cale și a săvârșit câteva atentate. În același timp, a denunțat poliției diverși membri ai partidului și ai organizației sale teroriste. În 1906 a împiedicat săvârșirea unui atentat împotriva ministrului de interne P. N. Durnovo, iar în 1907 împotriva țarului Nicolae al II-lea. A fost demascat în 1908.

Bagration, *Dmitri Petrovici* (1863-1919) – prinț, descendent al familiei regale gruzine, general în armata țaristă. În timpul Primului Război Mondial a fost numit comandant de brigadă în „Divizia Sălbatică" din Caucaz, iar după Revoluția din Februarie a devenit comandantul „Diviziei Sălbatice". Implicat în „afacerea Kornilov", a fost trecut în rezervă. După Revoluția din Octombrie s-a alăturat regimului sovietic, luând parte la organizarea unităților de cavalerie ale Armatei Roșii.

Bagratuni, *Iakov Gherasimovici* (1879-1943) – prinț și general. Născut într-o familie nobiliară armeană, a avut diverse funcții militare de conducere, cu precădere în Turkestan. A luptat în Primul Război Mondial, iar după Revoluția din Februarie a fost un susținător al reformelor democratice din armată. În iulie 1917 a fost numit șeful Statului-Major

al districtului militar Petrograd, iar în timpul Revoluției din Octombrie comandantul acestui district, fiind arestat în Palatul de Iarnă după cucerirea acestuia de către bolșevici. Eliberat în decembrie 1917, a fost numit de guvernul sovietic comisar militar al Armeniei. În 1920 a devenit ambasadorul primei Republici Armene în Marea Britanie, unde a rămas în exil până la sfârșitul vieții.

Bakunin, *Mihail Aleksandrovici* (1814-1876) – revoluționar și teoretician al anarhismului. Născut într-o familie nobiliară, a studiat filozofia la Moscova, apoi în străinătate, la Berlin și Dresda, unde s-a alăturat cercurilor socialiste la începutul anilor 1840. Ulterior a trăit în mai multe țări și orașe din Europa, implicându-se tot mai mult în mișcarea revoluționară europeană. Datorită activității sale politice, țarul Nicolae I i-a retras în 1844 titlul nobiliar, confiscându-i proprietățile și condamnându-l, în absență, la deportare pe viață în Siberia. Arestat de autoritățile prusace, a fost extrădat în 1851 în Rusia, petrecând următorii zece ani în închisoare și în deportare. În 1861 a reușit să evadeze și s-a întors în Europa Occidentală, unde s-a alăturat imediat mișcării revoluționare, având o influență însemnată asupra revoluționarilor italieni și spanioli. În 1868 a aderat la Internaționala I, de unde a fost expulzat împreună cu susținătorii săi în 1872 din cauza conflictului cu fracțiunea condusă de K. Marx. Un an mai târziu s-a stabilit în Elveția, murind la Berna în 1876. A fost autorul a numeroase lucrări politice și filozofice, printre cele mai importante și influente numărându-se *Dumnezeu și statul* (scrisă în 1871 și publicată postum în 1882) și *Etatism și anarhie* (1873).

Balk, *Aleksandr Pavlovici* (1866-1957) – ofițer și funcționar țarist. În anii 1903-1916 a lucrat în cadrul comandamentului poliției din Varșovia, iar în noiembrie 1916 a devenit primarul Petrogradului. În martie 1917 s-a opus forțelor revoluționare, motiv pentru care a fost arestat; eliberat de Guvernul Provizoriu în vara lui 1917, a emigrat în 1918 în Brazilia.

Baluev, *Piotr Semionovici* (1857-1923) – general țarist. Născut în familia unui ofițer, a absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1882. După Revoluția din Februarie a fost comandantul Armatei Speciale de pe frontul de sud-vest, iar în iulie 1917 a devenit comandantul Armatei a 11-a. În august (iulie) 1917 a fost comandant-șef al armatelor de pe frontul de sud-vest, iar după aceea, până în noiembrie 1917, comandantul frontului de vest. În 1918 s-a alăturat Armatei Roșii, iar după încheierea războiului civil s-a ocupat cu activitatea didactică.

Baranovski, *Vladimir Lvovici* (1882-1931?) – ofițer țarist și sovietic. Absolvent al Academiei Marelui Stat-Major în 1910, a ocupat diverse posturi de comandă în timpul Primului Război Mondial. Apropiat de A. F. Kerenski, a fost promovat după ce acesta a preluat conducerea armatei în 1917, devenind șef de cabinet la Ministerul de Război, iar apoi șef de cabinet al prim-ministrului și al comandantului suprem al armatei. De asemenea, în iulie 1917 a fost făcut colonel, iar în septembrie (august) 1917 general-maior, fiind numit apoi la comanda operativă a trupelor de pe frontul de nord. Arestat după Revoluția din Octombrie, a fost eliberat la începutul lui 1918, iar în toamna aceluiași an s-a alăturat Armatei Roșii. Arestat din nou în 1931 pentru activități contrarevoluționare, a fost deportat într-un lagăr de muncă forțată din Siberia, unde a și murit.

Barkovski, *Gheorghi Andreevici* (1870-1929) – general țarist. Și-a început cariera militară în 1891 în cadrul Gărzii imperiale. În timpul Primului Război Mondial a comandat diverse regimente și brigăzi ale armatei ruse, iar la începutul anului 1917 a fost numit comandantul Diviziei 75 de infanterie. A participat la războiul civil de partea Albilor, iar după aceea a emigrat în Franța.

Batkin, *Fiodor* (*Efraim*) *Isaakovici* (1892-1923) – student patriot. A luptat ca voluntar în Primul Război Mondial. În vara anului 1917 a fost conducătorul unei delegații de marinari din Flota Mării Negre organizate de amiralul A. V. Kolceak cu scopul de a combate defetismul și a ținut în această calitate mai multe discursuri patriotice la Moscova și Petrograd. În timpul războiului civil a luptat în sudul Rusiei de partea Albilor. Emigrat în 1920 în Turcia, a revenit doi ani mai târziu ilegal în Crimeea, fiind arestat de autoritățile sovietice și executat, sub acuzația de spionaj.

Bauer, *Otto* (1881-1938) – om politic și teoretician social-democrat, reprezentant al austromarxismului. A studiat dreptul la Universitatea din Viena și a fost activ politic încă din timpul studenției. În 1907 a fondat *Der Kampf*, organul teoretic al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Austria (PMSDA), iar în perioada 1907-1914 a fost secretarul grupului social-democrat din parlamentul imperial austriac. A luptat în Primul Război Mondial pe frontul de est, fiind luat prizonier de război în Rusia în primele luni ale războiului. Reîntors în Austria în 1917, a devenit conducătorul PMSDA după moartea lui Viktor Adler în 1918 și ministru al afacerilor externe în guvernul de coaliție dintre social-democrați și creștin-sociali din 1918-1919. În 1934 a emigrat, mai întâi la Brno, apoi la Paris, unde a editat revista *Der sozialistische Kampf*. A scris, printre altele, volumele *Problema naționalităților și social-democrația* (1907), *Bolșevism sau social-democrație?* (1920), *Revoluția austriacă* (1923), *Între două războaie mondiale?* (1936).

Bazarov (pe numele adevărat, *Rudnev*), *Vladimir Aleksandrovici* (1874-1939) – filozof și economist socialist. A intrat în mișcarea social-democrată în 1896, iar în anii 1905-1907 a colaborat la o serie de publicații bolșevice. Ulterior s-a îndepărtat de bolșevism și a propovăduit „zidirea de Dumnezeu” și empiriocriticismul, fiind unul dintre principalii reprezentanți ai revizuirii marxismului în spiritul filozofiei lui E. Mach. În 1917 a fost menșevic internaționalist și redactor la ziarul *Novaia Jizn* și s-a opus Revoluției din Octombrie. Începând din 1921 a lucrat în cadrul Comisiei de Stat a Planificării, iar în ultimii ani ai vieții s-a ocupat de traduceri literare și filozofice.

Belenki, *Grigori Iakovlevici* (*Grișa Hațkelevici*) (pseudonim, *Belinski*) (1885-1938) – revoluționar bolșevic, membru din 1901 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. Arestat de mai multe ori și apoi deportat pentru activitatea sa politică, a reușit să fugă în 1912 în străinătate. În timpul Primului Război Mondial a fost secretarul secției din Paris a bolșevicilor. După Revoluția din Februarie a revenit la Moscova, fiind membru al Comitetului Regional de Partid Moscova și delegat la Conferința Regională de la Moscova din august 1917 a bolșevicilor. Ulterior a luat parte la Revoluția din Octombrie. În 1926 s-a alăturat opoziției conduse de L. D. Troțki; a murit în timpul epurărilor staliniste de la sfârșitul anilor 1930.

Belețki, *Stepan Petrovici* (1872/1873-1918) – funcționar și om politic țarist. A ocupat funcții administrative importante la Vilnius și Samara, apoi a fost numit adjunctul șefului poliției (1909-1912) și în cele din urmă șeful poliției țariste (1912-1915). Între septembrie 1915 și februarie 1916 a fost adjunctul ministrului de interne. Arestat și întemnițat de Guvernul Provizoriu în timpul Revoluției din Februarie, a fost eliberat ulterior, însă în 1918 a fost arestat din nou și executat de bolșevici.

Beliaev, *Mihail Alekseevici* (1864-1918) – general țarist. Născut într-o familie cu veche tradiție militară, a absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1893. După izbucnirea Primului Război Mondial a activat la cartierul general al armatei țariste. Din iulie 1915 până în august 1916 a fost adjunctul ministrului de război, iar între 15 ianuarie (2 ianuarie) și 13 martie (28 februarie) 1917 ministru de război. Arestat în mai multe rânduri de

Guvernul Provizoriu, a fost eliberat după Revoluția din Octombrie. Rearestat de Ceka pentru „activități antisovietice”, a fost împușcat în septembrie 1918.

Benkendorf, *Aleksandr Konstantinovici* (născut *Benckendorff*, *Alexander von*) (1849-1917) – conte și diplomat țarist. A studiat în Franța și Germania, iar din 1869 a intrat în diplomația țaristă. În 1876 și-a întrerupt activitatea diplomatică, pe care și-a reluat-o ulterior în calitate de ambasador al Rusiei în Danemarca (1897-1903) și Marea Britanie (1903-1917). A fost maestru de ceremonii la manifestațiile patriotice din 1914.

Berkenheim, *Aleksandr Moiseevici* (1878-1932) – socialist-revoluționar, a lucrat în cooperație. După Revoluția din Februarie a fost președintele Comitetului pentru Aprovizionare din Moscova. După Revoluția din Octombrie a lucrat în străinătate în calitate de reprezentant al Uniunii Centrale a Cooperativelor de Consum, dar a fost acuzat de guvernul sovietic de activitate contrarevoluționară. În 1922 a emigrat în Polonia.

Berzin, *Ian Karlovici* (în letonă, *Bērziņš*, *Jānis*) (pe numele adevărat, *Ķuzis*, *Pēteris*) (1889-1938) – revoluționar bolșevic și comandant militar sovietic. De origine letonă, a aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Letonia în 1904. A fost arestat în mai multe rânduri de autoritățile țariste și condamnat la închisoare și deportare. Angajat ca muncitor la Petrograd, a participat la Revoluția din Februarie, iar în timpul Revoluției din Octombrie a fost membru al comitetelor bolșevice din Petrograd și din raionul Vîborg. În 1919 a fost vicecomisar al poporului pentru afaceri interne în efemera Republică Sovietică Socialistă Letonă, iar ulterior a fost șeful Direcției de informații a Armatei Roșii. În timpul războiului civil din Spania a fost principalul comisar militar al armatei republicane. Revenit în Uniunea Sovietică, a fost arestat, condamnat la moarte și executat în timpul epurărilor staliniste.

Berzin, Reingold Iosifovici (în letonă, *Bērziņš*, *Reinholds*) (1888-1938) – sublocotenent bolșevic. În timpul Revoluției din 1917 a fost activ în diverse comitete ale soldaților, iar în timpul războiului civil a avut mai multe funcții militare de conducere în Armata Roșie. Arestat în 1937, în timpul epurărilor staliniste, sub acuzația de spionaj, a fost judecat și executat un an mai târziu.

Blagonravov, *Gheorghi Ivanovici* (1896-1938) – locotenent și memorialist. Mobilizat în armată în 1914, s-a alăturat bolșevicilor în 1917. A fost membru al Organizației din Armată a bolșevicilor, iar în timpul Revoluției din Octombrie membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd; ulterior a avut diverse funcții importante în cadrul Ceka. Arestat în 1937 în timpul epurărilor staliniste sub acuzația de spionaj, a fost executat un an mai târziu. A scris în mai multe ocazii despre insurecția din Octombrie, o parte a amintirilor sale fiind publicate postum sub titlul „Zilele lui Octombrie în fortăreața «Petru și Pavel»” (1956).

Blanqui, *Louis-Auguste* (1805-1881) – revoluționar socialist francez. S-a implicat de tânăr în mișcarea revoluționară, alăturându-se grupului radical Societatea Prietenilor Poporului și participând în mod activ la înființarea unor organizații conspirative republicane (Societatea Familiilor, Societatea Anotimpurilor). Pentru activitatea sa revoluționară, ce a culminat cu o încercare de insurecție armată în 1839, a fost arestat și condamnat de numeroase ori la închisoare. A fost teoreticianul unui curent socialist radical, „blanquismul”, ce afirmă că revoluția nu poate fi lăsată în seama clasei muncitoare sau a mișcărilor populare, ci trebuie instaurată prin forța armelor de un mic grup de revoluționari, care va institui apoi o dictatură temporară.

Bleihman, *Iosif Solomovici* (1868-1921) – revoluționar anarhist comunist. A emigrat în SUA, unde s-a alăturat în 1904 anarhiștilor comuniști; revenit în Rusia, a activat ca propagan-

dist anarhist în anii 1913-1914, motiv pentru care a fost arestat și deportat în Siberia de autoritățile țariste. Eliberat după Revoluția din Februarie, a devenit unul dintre conducătorii Federației Anarhocomuniste din Petrograd, bucurându-se de succes printre muncitorii din capitala rusă și marinarii din Kronstadt. În vara lui 1917 a fost ales în Sovietul din Petrograd și s-a implicat activ în evenimentele din timpul „Zilelor din Iulie". După Revoluția din Octombrie a condus operațiunile de expropriere a burgheziei întreprinse la Moscova de grupurile de anarhiști. În 1918 a fost arestat de Ceka și apoi deportat, murind într-un lagăr de muncă în 1921.

Bobrinski, *Aleksei Aleksandrovici* (1852-1927) – conte, mare moșier, om politic și arheolog. Membru al unei familii descendente din Ecaterina cea Mare, a făcut studii incomplete de drept la Universitatea din Petersburg, după care a avut o carieră politică strălucită: mareșal al nobilimii din districtul, iar apoi gubernia Petersburg (1875-1898), senator (1896-1917), membru în conducerea Consiliului Nobilimii Unite (1906-1912), deputat în Duma a III-a de Stat, unde a fost vicepreședintele fracțiunii de dreapta (1907-1912), membru al Consiliului de Stat (1912-1917). A fost de asemenea adjunct al ministrului de interne (aprilie (martie)-august (iulie) 1916) și ministru al agriculturii (august (iulie)-noiembrie 1916). A părăsit Rusia în 1919, refugiindu-se la Berlin, iar apoi în Franța, unde a militat pentru cauza monarhistă.

Bogaevski, *Afrikan Petrovici* (1873-1934) – ofițer cazac. De origine nobilă, a absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1900, după care a slujit în rândul Gărzii imperiale. În 1915 a devenit șeful tuturor trupelor cazace de pe front. În ajunul Revoluției din Octombrie s-a retras în regiunea Donului, unde s-a implicat în curând în mișcarea Albilor. Devenit atamanul oastei Donului în februarie 1919, a fost unul dintre cei mai puternici și influenți conducători ai armatelor albe din sudul Rusiei. După victoria Armatei Roșii a emigrat, stabilindu-se în cele din urmă la Paris.

Bogdanov, *Boris Osipovici* (1884-1960) – conducător menșevic. Implicat în mișcarea social-democrată din Odessa încă din 1901, a luat parte la Revoluția din 1905 alături de marinarii din Flota Mării Negre. În 1906 s-a mutat la Petersburg, iar după 1907 a făcut parte dintre așa-numiții „lichidatori", care susțineau că partidul trebuia să acționeze doar în limitele legii. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică defensistă și a fost secretarul grupului muncitoresc de pe lângă Comitetul Central pentru Industria de Război. În timpul Revoluției din Februarie a fost unul dintre fondatorii Sovietului din Petrograd, devenind membru al Comitetului Executiv al acestuia, iar mai târziu al Comitetului Executiv Central al Sovietelor. S-a opus intrării socialiștilor în Guvernul Provizoriu și a fost un participant activ la lupta împotriva rebeliunii generalului L. G. Kornilov, făcând parte din Comitetul de Luptă cu Contrarevoluția. După rebeliunea lui Kornilov, a propus formarea unui guvern format din socialiști și democrați fără participarea cadeților. Ca membru al aripii de dreapta a Comitetului Central menșevic, s-a opus cu vehemență Revoluției din Octombrie, iar în primăvara lui 1918 a încercat să organizeze o opoziție muncitorească la regimul bolșevic. Arestat în 1922, a petrecut după aceea o mulțime de ani în închisoare și deportare, fiind eliberat definitiv abia în 1955.

Bolotnikov, *Ivan Isaevici* (1565-1608) – conducător de răscoală. Iobag fugit de pe moșie, a ajuns în câțiva ani să conducă o mică armată formată din țărani fugari, proscriși și vagabonzi, cu scopul de a distruge clasa conducătoare și a institui un nou sistem social. În august 1606 a reușit să învingă armatele țariste, apoi s-a unit cu alte grupuri de răsculați, unele conduse chiar de nobili nemulțumiți, împreună cu care a asediat Moscova în octombrie 1606; o lună mai târziu, neînțelegerile dintre armatele răzvrătiților au dus însă la dispersarea forțelor răsculate. După o luptă pe care a pierdut-o, armata lui Bolotnikov

s-a refugiat în primăvara lui 1607 la Tula, alăturându-se altor insurgenți aflați acolo; supuși unui asediu de câteva luni, răzvrătiții și-au negociat predarea, însă promisiunea autorităților de a-i ierta nu a fost ținută și au fost executați.

Bonci-Bruevici, *Mihail Dmitrievici* (1870-1956) – ofițer de carieră și memorialist. Născut la Moscova într-o familie nobiliară de origine poloneză, a fost fratele conducătorului bolșevic V. D. Bonci-Bruevici. În septembrie (august) 1915 a fost numit șeful Statului-Major al frontului de nord, iar în primăvara lui 1916 comandant al garnizoanei din Pskov, unde, după Revoluția din Februarie, a cooperat îndeaproape cu sovietele locale. În timpul rebeliunii generalului L. G. Kornilov a fost de partea Guvernului Provizoriu, care l-a numit pentru scurtă vreme comandant al frontului de nord. După Revoluția din Octombrie a fost unul dintre primii generali care au sprijinit puterea sovietică, ocupând importante posturi de conducere în Armata Roșie. Atât în 1923, cât și în 1931 a fost suspectat de activități antisovietice, însă până la urmă nu a fost pus sub acuzare. A fost autorul a numeroase lucrări de tactică militară și geodezie, precum și al unor memorii despre Revoluția din 1917 și războiul civil, printre care volumul *Toată puterea sovietelor* (1957).

Boș (născută *Maiș/Meisch*), *Evghenia Bogdanovna* (*Gotlibovna*) (1879-1925) – revoluționară și memorialistă bolșevică. Membră din 1901 a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, s-a situat după Congresul al II-lea din 1903 de partea bolșevicilor. Din 1907 a desfășurat activități revoluționare la Kiev. În 1912 a fost arestată și deportată în Siberia, de unde a evadat, locuind în Elveția (unde a participat la Conferința de la Berna din 1915 a bolșevicilor), Suedia și Norvegia. Revenită în Rusia după Revoluția din Februarie, a aderat în aprilie 1917 la ideile lui V. I. Lenin și a lucrat ca agitator în rândul soldaților; de asemenea, a fost activă în Comitetul din Kiev al bolșevicilor și a condus două comitete regionale de partid ucrainene. După Revoluția din Octombrie a devenit comisar pentru afaceri interne în Ucraina Sovietică, însă a demisionat în semn de protest după semnarea Tratatului de pace de la Brest-Litovsk. La începutul anilor 1920 a criticat birocrația sovietică și s-a alăturat opoziției conduse de L. D. Troțki. Grav bolnavă, s-a sinucis la începutul lui ianuarie 1925. După moarte i-a fost publicat volumul de memorii *Un an de luptă* (1925).

Bramson, *Leonti Moiseevici* (1869-1941) – publicist și politician. De profesie avocat, a fost unul dintre fondatorii grupului trudovic din Duma I de Stat. În 1917 a intrat în Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd ca reprezentant al socialiștilor-populiști (enesii) și al trudovicilor și a sprijinit Guvernul Provizoriu. După Revoluția din Octombrie a emigrat în apusul Europei.

Branting, *Karl Hjalmar* (1860-1925) – lider al Partidului Social-Democrat din Suedia și unul dintre conducătorii Internaționalei a II-a. În perioada 1887-1917 a fost (cu unele întreruperi) redactor al ziarului *Socialdemokraten*, organul central al partidului, iar în anii 1897-1925 deputat în Riksdag. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică social-șovinistă. Intrat în 1917 în guvernul de coaliție liberal-socialist al lui N. Edén, a sprijinit intervenția armată împotriva Rusiei Sovietice. În anii 1920, 1921-1923 și 1924-1925 s-a aflat în fruntea unor guverne social-democrate.

Brekman/Bregman, *Lazar Abramovici* (1894-1925) – revoluționar bolșevic. De profesie medic, a aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat (bolșevic) din Rusia în 1914. A fost un participant activ la Revoluția din 1917 ca membru al Comitetului din Kronstadt al bolșevicilor și ca vicepreședinte, iar apoi președinte al Comitetului Executiv al Sovietului din Kronstadt. În timpul războiului civil a contribuit la instaurarea „terorii roșii" de la Kronstadt, iar în 1920 a luptat împotriva Albilor în sudul Rusiei. Arestat de marinarii

insurgenți în timpul revoltei antibolșevice din martie 1921 de la Kronstadt, a reușit să scape cu viață, după care s-a mutat la Petrograd, unde a lucrat ca activist de partid până la sfârșitul vieții.

Breșko-Breșkovskaia (născută *Verigo*), *Ekaterina Konstantinovna* (poreclă: *Babușka*) (1844-1934) – una dintre organizatoarele și conducătoarele Partidului Socialist-Revoluționar, membră a aripii sale de dreapta. Și-a început activitatea politică în anii 1870, „mergând la popor". A fost arestată în repetate rânduri și deportată. După Revoluția din Februarie a sprijinit Guvernul Provizoriu, fiind adepta continuării războiului „până la victoria finală", și a fost membră în Comitetul Executiv Panrus al Sovietelor Țăranilor. La Congresul al III-lea al Partidului Socialist-Revoluționar (iunie (mai-iunie) 1917) a refuzat să facă parte din Comitetul Central al acestuia, în semn de protest față de nealegerea lui A. F. Kerenski în comitet. După Revoluția din Octombrie a luptat împotriva puterii bolșevice, iar în 1919 a emigrat, mai întâi în SUA, apoi în Franța.

Brouckère, *Louis de* (1870-1951) – om politic belgian. Militant de foarte tânăr în mișcarea socialistă belgiană, a îndeplinit numeroase funcții publice, printre care cele de consilier al orașului Bruxelles (1898-1904), consilier al provinciei Brabant (1900-1906), consilier al guvernului (1919-1921), senator (1925-1932) și ministru de stat (1945). A colaborat la cotidianul socialist *Le Peuple*, publicație la care a fost o perioadă redactor-șef și director. La începutul Primului Război Mondial s-a înrolat în armată, adoptând o poziție politică social-șovinistă. A fost directorul de cabinet și un apropiat al conducătorului Partidului Muncitoresc din Belgia, É. Vandervelde.

Brusilov, *Aleksei Alekseevici* (1853-1926) – ofițer de carieră. Născut la Tiflis, în Georgia, ca fiu de general, a urmat mai multe școli militare de elită. La începutul Primului Război Mondial a condus Armata a 8-a, devenind din martie 1916 comandantul frontului de sud-vest; a fost unul dintre artizanii puținelor victorii ale rușilor în Primul Război Mondial. După Revoluția din Februarie a fost numit pentru scurtă vreme (iunie (mai)-august (iulie) 1917) comandant suprem al armatei ruse, iar apoi consilier militar special al Guvernului Provizoriu. După Revoluția din Octombrie s-a retras din viața publică și a refuzat invitațiile albgardiștilor de a li se alătura. Chiar dacă avea convingeri monarhiste, Brusilov a considerat lupta împotriva guvernului sovietic o încercare de a submina interesele Rusiei. În 1919, după ce fiul său care s-a alăturat Armatei Roșii a fost capturat și executat de Albi, a început să coopereze cu bolșevicii, îndemnându-i și pe alți foști ofițeri țariști să facă la fel. A murit la Moscova și a fost înmormântat cu onoruri militare de puterea sovietică.

Bublikov, *Aleksandr Aleksandrovici* (1875-1941) – inginer. A fost membru al Partidului Progresiștilor și deputat în Duma a IV-a de Stat. A participat la Conferința de Stat de la Moscova din august 1917, pronunțându-se pentru o coaliție a burgheziei cu menșevicii. După Revoluția din Octombrie a emigrat.

Bubnov, *Andrei Sergheevici* (1884-1938) – revoluționar bolșevic. Membru din 1903 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a fost deputat în Duma a IV-a de Stat. A jucat un rol important în Revoluția din Octombrie ca membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd, ulterior având importante funcții politice și militare în Ucraina. Figură proeminentă în 1918 a „comuniștilor de stânga", a sprijinit mai târziu pentru scurt timp Opoziția de Stânga. Arestat în 1937 în timpul epurărilor staliniste, a fost condamnat la moarte și executat un an mai târziu. A fost autorul a numeroase lucrări, în special despre istoria războiului civil.

Buchanan, *George William* (1854-1924) – diplomat englez. Ambasador britanic în Rusia (1910-1918), a fost un apropiat al cercurile reacționare, iar în septembrie (august) 1917 a susținut rebeliunea generalului L. G. Kornilov. După Revoluția din Octom-

brie i-a sprijinit îndeaproape pe albgardiști și a participat la organizarea de comploturi antibolșevice, precum și la intervenția Antantei împotriva Rusiei Sovietice. În anii 1919-1921 a fost ambasador în Italia.

Budberg, *Aleksei Pavlovici von* (1869-1945) – baron, general și memorialist. Născut într-o familie nobiliară, a urmat mai multe școli militare de elită și a fost numit în diverse posturi de conducere în armata țaristă. În timpul Primului Război Mondial s-a aflat în fruntea comandamentului Statului-Major al Armatei a 10-a. După Revoluția din Octombrie s-a alăturat albgardiștilor, îndeplinind diverse funcții organizatorice. În 1920 a emigrat în SUA. Este autorul unui jurnal amănunțit și adesea citat despre războiul civil, în care critică aspru regimul instituit în 1919 de albgardiști în Siberia, pe care l-a cunoscut îndeaproape.

Buharin, *Nikolai Ivanovici* (1888-1938) – scriitor revoluționar și economist rus, conducător al bolșevicilor din Moscova în timpul Revoluției din 1917. Membru din 1906 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a emigrat în 1911. În timpul Primului Război Mondial a fost partizanul politicii internaționaliste a lui V. I. Lenin. Revenit în Rusia în mai 1917, a fost ales în august membru în Comitetul Central al bolșevicilor. După Revoluția din Octombrie, a devenit redactor al ziarului *Pravda*, iar mai târziu membru al Biroului Politic al Comitetului Central și președintele Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste. În 1918, în calitate de editor al revistei *Kommunist*, s-a aflat în fruntea grupului „comuniștilor de stânga", opunându-se semnării Tratatului de pace de la Brest-Litovsk. Susținător al comunismului de război, a devenit, începând cu 1921, un adept al Noii Politici Economice. După moartea lui Lenin, i s-a alăturat lui I. V. Stalin, pentru care a elaborat teoria socialismului într-o singură țară, și a combătut Opoziția de Stânga condusă de L. D. Troțki. În 1928, a intrat în conflict cu Stalin, opunându-se planurilor acestuia de industrializare și colectivizare forțate. Învinuit de „opoziție de dreapta", a fost exclus în 1929 din Biroul Politic, fiind totuși iertat un an mai târziu. În februarie 1937, a fost arestat sub acuzația de spionaj și a devenit vedeta ultimului mare proces de la Moscova („procesul celor treizeci și unu") din martie 1938. Condamnat la moarte, a fost executat imediat după pronunțarea sentinței. A fost autorul cărților *Abecedarul comunismului* (1920) (scrisă împreună cu E. A. Preobrajenski), *Economia perioadei de tranziție* (1920), *Materialismul istoric* (1921) ș.a., precum și al Constituției din 1936 a Uniunii Sovietice.

Bunakov, *I.* (pe numele adevărat, *Fundaminski*, *Ilia Isidorovici*) (1880-1942) – filozof și activist socialist-revoluționar. În anii 1900-1904 a studiat filozofia la Heidelberg și Halle. Teoretician și orator talentat, s-a alăturat în 1905 Comitetului din Moscova al Partidului Socialist-Revoluționar, devenind un cunoscut agitator în timpul Revoluției din 1905. După izbucnirea Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică defensistă, iar în timpul Revoluției din Februarie a fost unul dintre conducătorii aripii de dreapta a socialiștilor-revoluționari. După Revoluția din Octombrie a făcut parte din organizația antibolșevică Uniunea pentru Renașterea Rusiei. Ulterior a emigrat.

Burțev, *Vladimir Lvovici* (1862-1942) – revoluționar narodnic și publicist. Din pricina activității politice din timpul studenției, a fost exmatriculat de autoritățile țariste din universitățile din Petersburg și Kazan, iar în 1886 a fost închis și deportat în Siberia. În 1888 a evadat și s-a stabilit în Elveția și apoi la Londra. Revenit în Rusia în 1914, a fost arestat și deportat, dar a fost amnistiat un an mai târziu și s-a stabilit la Petrograd. După Revoluția din Februarie a fost un critic al bolșevicilor, pe care i-a acuzat că ar fi agenți germani. Arestat în timpul Revoluției din Octombrie, a fost eliberat în februarie 1918 și apoi a emigrat, sprijinind din străinătate mișcarea albgardistă. De-a lungul vieții a publicat numeroase volume și a editat câteva reviste.

Cachin, *Marcel* (1869-1958) – om politic francez. A fost membru din 1891 al Partidului Muncitoresc Francez, primul partid marxist din Franța, iar din 1905 al Secției Franceze a Internaționalei Muncitorești, organizația politică comună a socialiștilor francezi. În timpul Primului Război Mondial a adoptat poziții politice social-patriotice, iar după Revoluția din Februarie a vizitat Rusia, arătându-se favorabil lui A. F. Kerenski și Guvernului Provizoriu și criticându-i pe V. I. Lenin și pe bolșevici. Cu toate acestea, începând cu 1920 a sprijinit regimul sovietic și a fost unul dintre fondatorii Partidului Comunist Francez (PCF). Între 1918 și 1958 a fost directorul ziarului *L'Humanité*, iar între 1923 și 1958 membru în Biroul Politic al PCF. După al Doilea Război Mondial a fost deputat în Adunarea Națională.

Carol I (în englezește, *Charles*) (1600-1649) – rege al Angliei, Scoției și Irlandei. Membru al dinastiei Stuart, a fost fiul regelui Iacob al VI-lea al Scoției (din 1603 și Iacob I al Angliei și Irlandei) și al reginei Ana a Danemarcei. A domnit din 1625 până în 1649. Ca adept al absolutismului, s-a aflat într-un permanent conflict cu Parlamentul, pe care l-a dizolvat în nenumărate rânduri. După ce a reconvocat Parlamentul în 1640 și l-a dizolvat după numai trei săptămâni (Parlamentul cel Scurt), a fost nevoit să-l convoace în același an din nou (Parlamentul cel Lung). În 1642 a izbucnit un război civil între forțele regale și cele parlamentar-populare, încheiat cu victoria celor din urmă. La începutul lui 1649, Carol I a fost judecat, găsit vinovat de înaltă trădare și executat.

Cavaignac, *Louis-Eugène* (1802-1857) – general și om politic francez. A luat parte la cucerirea Algeriei (1831-1848), unde s-a făcut cunoscut prin metodele sale barbare de ducere a războiului. După Revoluția din februarie 1848 a fost numit guvernator al Algeriei, iar din mai 1848, după alegerea lui în Adunarea Constituantă, ministru de război al Franței; în iunie 1848 s-a aflat în fruntea represiunii militare care a înăbușit insurecția muncitorilor din Paris. Din iulie până în decembrie 1848 a fost șeful puterii executive franceze.

Ceaikovski, *Nikolai Vasilievici* (1850-1926) – socialist-revoluționar și socialist-populist, unul dintre veteranii mișcării narodniciste din Rusia. Născut într-o familie de nobili, a urmat studii de matematică și fizică la Universitatea din Petersburg. În anii Primului Război Mondial, a adoptat o poziție politică defensistă. După Revoluția din Februarie, a ajuns membru al Comitetului Central al Partidului Socialist-Populist al Muncii și a făcut parte din Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd și al Sovietelor de Deputați ai Țăranilor. Adversar hotărât al Revoluției din Octombrie, a fost unul dintre întemeietorii organizației antibolșevice Uniunea pentru Renașterea Rusiei. În august 1918, a devenit șeful „guvernului provizoriu din Regiunea de Nord", cu reședința la Arhanghelsk. După o scurtă ședere la Paris, a revenit în august 1920 în sudul Rusiei ca ministru al propagandei în guvernul contrarevoluționar al generalului A. I. Denikin. În aprilie 1920 a emigrat în Franța, iar mai târziu în Marea Britanie.

Cebîkin, *Aleksandr Nestorovici* (1857-1920) – general țarist. A intrat în serviciul militar în 1877, iar din 1894 a ocupat diverse funcții administrative în armată. În iunie 1916 a fost numit comandantul batalioanelor de rezervă ale Gărzii imperiale și ale trupelor de escortă din Petrograd. Intrat în concediu medical în ianuarie 1917, a fost pensionat pe caz de boală după Revoluția din Februarie.

Ceremisov, *Vladimir Andreevici* (1871-1938) – general și teoretician militar. A absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1899. În timpul Primului Război Mondial a avut mai multe funcții de conducere în Armatele a 12-a și a 7-a. După Revoluția din Februarie a fost numit comandantul Armatei a 8-a (iulie 1917) și comandantul frontului de nord (septembrie 1917). După Revoluția din Octombrie s-a retras din armată, iar în 1918

a emigrat, fără a se angaja în străinătate în vreo activitate politică. A scris mai multe volume de istorie și teorie militară.

Cerevanin, *N.* (pe numele adevărat, *Lipkin*, *Fiodor Andreevici*) (1868-1938) – economist, unul dintre conducătorii menșevismului de dreapta. În timpul Primului Război Mondial s-a situat pe poziții politice social-șoviniste. În 1917 a fost redactor la *Raboceaia Gazeta*, organul central al menșevicilor, și membru al Comitetului Central menșevic. Față de Revoluția din Octombrie a avut o atitudine ostilă. A publicat mai multe volume, printre care *Chestiunea organizării* (1904) și *Proletariatul și Revoluția Rusă* (1908).

Cernov, *Viktor Mihailovici* (1873-1952) – conducător și teoretician al Partidului Socialist-Revoluționar. Născut într-o familie din mica nobilime, a studiat dreptul la Universitatea din Moscova. În 1898 a întemeiat organizația Frăția pentru Apărarea Drepturilor Poporului, ce lupta pentru interesele țăranilor. În 1901 s-a alăturat Partidului Socialist-Revoluționar, fiind ales în 1903 în Comitetul său Central; de asemenea, a fost redactor al ziarului *Revoluționnaia Rossiia*, organul central al eserilor, impunându-se curând ca principalul teoretician al partidului. În 1907 a fost ales în Duma a II-a de Stat, devenind conducătorul deputaților socialiști-revoluționari. În anii Primului Război Mondial a aderat la aripa internaționalistă a Partidului Socialist-Revoluționar și a participat la Conferința Socialistă Internațională de la Zimmerwald din 1915. După Revoluția din Februarie a fost membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd și ministru al agriculturii în Guvernul Provizoriu în perioada mai-septembrie 1917. După Revoluția din Octombrie a susținut ideea unui „al treilea front", îndreptat și împotriva bolșevicilor, și împotriva albgardiștilor, iar în perioada 1918-1920 a trăit în clandestinitate, atât Roșii, cât și Albii căutând să-l aresteze. La sfârșitul lui 1920 a emigrat în străinătate. În exil, a scris în presa socialiștilor-revoluționari emigranți, dezvoltând teoria „socialismului constructiv", și a fost autorul unor scrieri memorialistice influente, în care analizează eșecul Partidului Socialist-Revoluționar în 1917.

Churchill (*Spencer-Churchill*), *Winston Leonard* (1874-1965) – om politic și scriitor britanic. Născut într-o familie aristocrată, a urmat mai multe școli militare, iar apoi a luptat ca tânăr ofițer în armată și a fost corespondent de război în Cuba, India, Sudan și Africa de Sud. În 1900 și-a început cariera politică în parlament ca reprezentant al Partidului Conservator. În timpul Primului Război Mondial a avut mai multe funcții de conducere în ministerele și secretariatele de stat pentru război. După Revoluția din Octombrie din Rusia a fost un susținător al intervenției străine împotriva bolșevicilor. În anii 1930 și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial a fost un adversar neînduplecat al Germaniei naziste. A fost ministru de finanțe (1924-1929) și prim-ministru (1940-1945 și 1951-1955). A scris numeroase lucrări istorice, memorialistice și literare, pentru care a fost recompensat în 1953 cu Premiul Nobel pentru literatură.

Ciheidze, *Nikolai* („*Karlo*") *Semionovici* (1864-1926) – important conducător menșevic. Născut într-o familie de mici nobili, a studiat la universitățile din Odessa (1887) și Harkov (1888), însă a fost exmatriculat din cauza activității politice. În 1892 a fost unul dintre fondatorii organizației social-democrate gruzine Al Treilea Grup. A aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia încă de la înființare (1898), aparținând ulterior taberei menșevice. Între 1907 și 1917 a fost deputat în Dumele a III-a și a IV-a de Stat, remarcându-se ca orator și publicist talentat. În timpul Primului Război Mondial s-a situat pe poziții centriste. După Revoluția din Februarie a ajuns membru în Comitetul Provizoriu al Dumei de Stat și președintele Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd. Ulterior, a fost ales și președintele Comitetului Executiv Central al Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților. În timpul Revoluției din Octombrie se afla în Gruzia și nu a mai revenit în Rusia. În 1919 a devenit președintele

Adunării Constituante din Gruzia, fiind și unul dintre autorii Constituției Republicii Democratice Gruzine adoptate în februarie 1921. O lună mai târziu, după instaurarea puterii sovietice în Gruzia, a fost forțat să emigreze, stabilindu-se (împreună cu restul membrilor guvernului gruzin din exil) la Paris, unde s-a sinucis în 1926.

Cihenkeli, *Akaki Ivanovici* (1874-1959) – conducător menșevic. Membru încă de la înființare al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a trecut în tabăra menșevică după scindarea partidului. Ales în 1912 deputat în Duma a IV-a de Stat, a adoptat poziții politice defensiste în timpul Primului Război Mondial. După Revoluția din Februarie a fost reprezentantul Guvernului Provizoriu în Transcaucazia, iar în anii 1918-1921 a fost ministru de externe în guvernul menșevic al Republicii Democratice Gruzine. După instaurarea puterii sovietice în Gruzia, a emigrat la Paris.

Ciudnovski, *Grigori Isaakovici* (1890-1918) – revoluționar bolșevic, participant la Revoluția din Octombrie. Membru din 1905 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a aparținut la început taberei menșevice. În 1917 a revenit din emigrație odată cu L. D. Troțki și a aderat la Organizația Interraională, alăturându-se apoi bolșevicilor. Ca membru al Organizației din Armată a bolșevicilor și al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd, a fost unul dintre conducătorii insurecției din Octombrie, participând la asaltul asupra Palatului de Iarnă. A murit în luptă în timpul războiului civil.

Ciugurin, *Ivan Dmitrievici* (1883-1947) – muncitor și ulterior responsabil sovietic, unul dintre conducătorii insurecției din Februarie. Activ în mișcarea revoluționară încă din 1902, a luat parte la Revoluția din 1905 ca muncitor la uzina Sormovo din Nijni Novgorod, fiind apoi arestat și deportat în repetate rânduri de autoritățile țariste. În 1916 a sosit la Petrograd, lucrând în diverse uzine și participând la Revoluția din Februarie în calitate de membru al Comitetului bolșevic din raionul Vîborg. După Revoluția din Octombrie a lucrat în Departamentul politic al Armatei Roșii și în Ceka, iar după 1921 în domeniul economic.

Clemenceau, *Georges Benjamin* (1841-1929) – jurnalist și om politic francez, de profesie medic. Activ politic din timpul studenției, a emigrat în SUA în anul 1865. Revenit în Franța în 1870, a fost ales în Adunarea Națională (ulterior Camera Deputaților), alăturându-se stângii radicale. A scris numeroase articole în presa vremii și a fondat mai multe reviste. A fost prim-ministru al Franței între anii 1906-1909 și 1917-1920. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică social-patriotică și a susținut ideea victoriei totale asupra Germaniei, fiind ulterior unul dintre arhitecții Tratatului de la Versailles.

Cromwell, *Oliver* (1599-1658) – om politic și comandant militar englez. Născut într-o familie din mica nobilime de țară, a fost membru al Camerei Comunelor atât în Parlamentul cel Scurt, cât și în Parlamentul cel Lung. A luptat în timpul războiului civil englez, ajungând datorită talentului său militar la conducerea întregii armate antiregaliste. După execuția regelui Carol I, a condus campaniile militare ale noii republici engleze în Irlanda (1649-1650) și Scoția (1650-1651). În 1653 a dizolvat parlamentul, conferindu-și puteri excepționale, sub titlul de lord protector al Angliei, Scoției și Irlandei.

Dan (pe numele adevărat, *Gurvici*), *Fiodor Ilici* (1871-1947) – important conducător menșevic. Născut la Petersburg într-o familie înstărită, a studiat medicina și s-a implicat de tânăr în mișcarea revoluționară, ca membru în grupul marxist Uniunea de Luptă pentru Eliberarea Clasei Muncitoare, fondat în toamna anului 1895 de V. I. Lenin și L. Martov. În 1896 a fost arestat pentru activitatea sa politică și deportat timp de trei ani la Viatka, unde a lucrat ca statistician și a scris un studiu despre țărănimea locală. La revenirea

din surghiun a aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, alegând în 1903 tabăra menșevică. După 1906 a făcut parte din conducerea fracțiunii menșevice din Dumele I și a II-a de Stat. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică internaționalistă, motiv pentru care a fost arestat și deportat în 1914, fiind însă mobilizat în armată ca chirurg un an mai târziu. După Revoluția din Februarie a fost ales membru în Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd și al Prezidiului Comitetului Executiv Central al Sovietelor și a fost partizanul defensismului revoluționar. După Revoluția din Octombrie s-a opus cu fermitate bolșevicilor, criticând regimul sovietic. În timpul războiului civil a fost mobilizat ca medic în Armata Roșie. Expulzat din Rusia la începutul anului 1922, s-a stabilit la Berlin, apoi la Paris și în cele din urmă la New York. A scris, printre altele, volumele *Doi ani de peregrinări, 1919-1921* (1922), *Ce este cu adevărat Rusia Sovietică* (1926), *Dictatura proletariatului* (1934), *Originile bolșevismului* (1946).

Danilov, *Nikolai Aleksandrovici* (1867-1934) – general țarist și ulterior sovietic. Absolvent al Academiei Marelui Stat-Major în 1893, a lucrat apoi ca ofițer și profesor de tactică militară. După izbucnirea Primului Război Mondial a fost numit șeful aprovizionării armatelor frontului de nord-vest. După Revoluția din Februarie a devenit comandantul Armatei a 2-a (iulie-decembrie (noiembrie) 1917). În 1918 s-a alăturat de bunăvoie Armatei Roșii, ocupând ulterior posturi didactice în instituțiile sovietice de învățământ militar superior. A scris diverse lucrări de istorie militară.

Danton, *Georges Jacques* (1759-1794) – unul dintre cei mai importanți oameni politici din perioada Revoluției Franceze, de profesie avocat. După răsturnarea monarhiei franceze (august 1792) a fost ministru de justiție în guvernul girondin, apoi deputat în Convenția Națională din partea Parisului și membru al Comitetului Salvării Publice. În zilele critice din august-septembrie 1792, când armatele intervenționiștilor străini înaintau spre Paris, a mobilizat forțele populare în apărarea patriei revoluționare. Ulterior, a încercat să-i împace pe iacobini, care urmăreau continuarea revoluției, cu girondinii, care căutau să-i frâneze mersul. În noaptea de 31 martie spre 1 aprilie 1794, Danton și adepții săi cei mai apropiați au fost arestați și trimiși în fața Tribunalului Revoluționar, fiind executați pe 5 aprilie.

Dașkevici, *Piotr Vasilievici* (1888-1938) – conducător revoluționar și apoi om de stat sovietic. A studiat filozofia la Universitatea din Petersburg, iar în 1910 s-a alăturat Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, devenind membru al fracțiunii bolșevice. A luptat în Primul Război Mondial ca sublocotenent. După Revoluția din Februarie a fost unul dintre conducătorii Organizației din Armată a bolșevicilor și a fost arestat de Guvernul Provizoriu în urma „Zilelor din Iulie". A fost membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd și a participat în mod direct la cucerirea Palatului de Iarnă în timpul Revoluției din Octombrie. Între 1918 și 1922 a avut mai multe funcții politice în Armata Roșie, iar între 1922 și 1926 a fost rectorul Institutului de Economie Națională „G. V. Plehanov". Mai târziu a lucrat în diverse ramuri economice. Arestat în 1937 în timpul epurărilor staliniste, a fost executat în anul următor.

Demianov, *Aleksandr Alekseevici* (1865-1925) – avocat și politician socialist-populist. A studiat dreptul la Universitatea din Petersburg, iar în 1906 a fost unul dintre fondatorii Partidului Socialist-Populist al Muncii. Imediat după Revoluția din Februarie a lucrat în cadrul Guvernului Provizoriu, conducând departamentul din Ministerul Justiției responsabil cu numirea judecătorilor, iar între mai și noiembrie (octombrie) 1917 a fost ministru adjunct al justiției. Din iulie (iunie) 1917 a fost de asemenea membru al Comitetului Central al enesilor. După Revoluția din Octombrie a coordonat în mod clan-

destin activitatea unui „mic guvern provizoriu” antibolșevic, iar la începutul lui 1918 a plecat în Caucaz, luând parte la viața politică din Abhazia și Gruzia. A emigrat în 1921, stabilindu-se în cele din urmă la Praga. Memoriile sale au fost publicate sub titlul *Serviciul meu în cadrul Guvernului Provizoriu* (1922).

Denikin, *Anton Ivanovici* (1872-1947) – general și memorialist. Născut într-o familie modestă în Polonia rusească, a absolvit Școala de Ofițeri de la Kiev (1892) și Academia Marelui Stat-Major (1899). În timpul Primului Război Mondial a fost activ pe mai multe fronturi și a obținut victorii în luptele din Galiția și Carpați; între septembrie 1916 și aprilie 1917 a fost comandantul Armatei a 8-a de pe frontul românesc, iar apoi comandant al frontului de vest (iunie (mai)-august 1917) și comandant al forțelor de pe frontul de sud-vest (începând cu august 1917). La început a acceptat Revoluția din Februarie, dar a devenit curând nemulțumit de mersul evenimentelor și s-a implicat în „afacerea Kornilov”, fiind arestat apoi de Guvernul Provizoriu. A reușit să evadeze, alăturându-se după Revoluția din Octombrie, în calitate de comandant, „armatei de voluntari” de pe Don. Între decembrie 1918 și martie 1920 a fost comandantul forțelor armate albe din sudul Rusiei. În urma eșecului ofensivei asupra Moscovei de la sfârșitul lui 1919 și a înfrângerilor din Caucazul de Nord de la începutului lui 1920, a părăsit Rusia. După o scurtă ședere la Londra, a locuit în Belgia și în Ungaria, emigrând la New York la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. Scriitor și orator talentat, a publicat numeroase lucrări și a susținut o mulțime de conferințe. Principala sa operă literară se intitulează *Istoria tulburărilor din Rusia* (5 vol., 1921-1926).

Desmoulins, *Lucie Simplice Camille Benoît* (1760-1794) – jurnalist și om politic din perioada Revoluției Franceze, de profesie avocat. Unul dintre cei mai importanți oratori din timpul revoluției și un publicist prolific, a înființat mai multe reviste, cea mai de efect fiind *Le Vieux cordelier*. După răsturnarea monarhiei franceze a fost secretarul Ministerului de Justiție condus de G. J. Danton, apoi deputat în Convenția Națională din partea Parisului, unde s-a alăturat Muntelui. În noaptea de 31 martie spre 1 aprilie 1794 a fost arestat ca partizan al lui Danton; trimis în fața Tribunalului Revoluționar, a fost executat pe 5 aprilie.

Deutsch, *Lev* (*Leiba-Ghirș*) *Grigorievici* (1855-1941) – revoluționar, participant la mișcarea narodnică, iar apoi la cea social-democrată. Născut într-o familie de negustori evrei, a făcut parte din organizația Zemlia i volia, iar apoi din organizația Cernîi peredel. În 1883 a participat la întemeierea grupului Emanciparea Muncii și a lucrat la editarea de literatură marxistă și la transportarea ei în Rusia. Tot în acel an a fost arestat în Germania și extrădat în Rusia, unde a fost condamnat la treisprezece ani de muncă silnică în Siberia. În 1901 a reușit să evadeze. A participat, ca delegat al grupului Emanciparea Muncii, la Congresul al II-lea al Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia; după congres a trecut în tabăra menșevicilor. În timpul Revoluției din 1905 s-a întors în Rusia, dar a fost arestat și închis imediat. A reușit din nou să evadeze și să fugă la Londra. În perioada Primului Război Mondial a adoptat o poziție social-șovinistă, iar după Revoluția din Februarie a fost redactor al ziarului *Edinstvo*, organ al menșevicilor-defensiști de dreapta. După Revoluția din Octombrie s-a retras din viața politică, a lucrat la publicarea operelor lui G. V. Plehanov și a scris o serie de articole consacrate istoriei mișcării de eliberare din Rusia.

Dimitriev, *Radko Ruskov* (1859-1918) – general bulgar. A studiat la școlile militare din Sofia și Petersburg și a participat la mai multe războaie purtate de Bulgaria. În timpul Primului Război Mondial a luptat în armata țaristă, în calitate de comandant de corp de armată. După Revoluția din Februarie a fost trecut în rezervă pentru atitudine indulgentă

față de comitele de soldați și s-a retras în sudul Rusiei. În timpul războiului civil a fost luat prizonier de bolșevici și executat.

Ditmar, *Nikolai Fiodorovici von* (1865-1919) – industriaș și politician țarist. Născut într-o familie de nobili, a înființat și condus o fabrică ce producea echipament minier. În 1902 a fost ales în Duma Orășenească din Harkov, iar în 1912 în Consiliul de Stat. Între 1906 și 1917 a fost președintele Consiliului Industriei Miniere din Rusia de Sud. În timpul războiului civil i-a sprijinit în mod activ pe albgardiști.

Diusimetier (în franceză, *Ducimetière*), *Leonid/Leon/Lev Pavlovici* (1883-după 1930) – colonel, membru al mișcării albgardiste. Fiul unui cetățean elvețian stabilit în Rusia, și-a început cariera de ofițer ca locotenent în Garda imperială. În 1914 a absolvit Academia Marelui Stat-Major, unde a și fost angajat în 1917 ca profesor de știință militară. A fost și instructor de aviație. Implicat în rebeliunea generalului L. G. Kornilov ca președinte al secției militare a Centrului Republican, a luptat după Revoluția din Octombrie împotriva regimului sovietic în sudul Rusiei și în Siberia. După încheierea războiului civil a emigrat la Shanghai, unde a și murit.

Dîbenko, Pavel Efimovici (1889-1938) – revoluționar bolșevic. Născut într-o familie de țărani ucraineni, a devenit marinar în Flota Balticii în 1911. În 1912 s-a alăturat bolșevicilor și a fost întemnițat de mai multe ori din cauza activității sale revoluționare. Ales președintele Țentrobaltului în 1917, a jucat un rol important în Revoluția din Octombrie, conducând apărarea Petrogradului în fața ofensivei contrarevoluționare. Între noiembrie (octombrie) 1917 și martie 1918 a fost comisar al poporului pentru treburile militare și maritime. În primăvara lui 1918 a fost acuzat de lașitate în fața dușmanului și exclus din guvern și din partid. După un proces în care a fost achitat, a avut în timpul războiului civil mai multe funcții militare și politice și a fost reprimit în partid în 1922. Arestat în 1938 în timpul epurărilor staliniste, a fost acuzat de corupție și spionaj, condamnat la moarte și executat.

Dmitri Pavlovici Romanov (1891-1942) – mare-duce al Rusiei. Nepot al țarului Alexandru al II-lea și văr primar cu țarul Nicolae al II-lea, a fost al doilea copil și singurul fiu al marelui-duce Pavel Aleksandrovici și al marii-ducese Aleksandra Gheorghievna, născută prințesa Alexandra a Greciei și Danemarcei. În noaptea de 29 (16) spre 30 (17) decembrie 1916 a participat la asasinarea lui G. E. Rasputin. Ca represalii, a fost trimis pe frontul din Persia, iar după Revoluția din 1917 s-a stabilit în Apus.

Dobrovolski, *Nikolai Aleksandrovici* (1854-1918) – om politic, ultimul ministru de justiție țarist. De origine nobilă, a studiat dreptul la Universitatea din Petersburg, iar apoi a lucrat în procuratură. În 1906 a devenit membru al Senatului, iar pe 2 ianuarie 1917 (20 decembrie 1916) a fost numit, datorită protecției lui G. E. Rasputin, ministru al justiției. Arestat în timpul Revoluției din Februarie, a fost interogat de Comisia extraordinară de anchetă a foștilor înalți funcționari civili și militari țariști înființată de Guvernul Provizoriu. Eliberat din detenție în vara lui 1917, a plecat în Caucazul de Nord. A fost arestat și executat de Ceka în octombrie 1918.

Dolgorukov/Dolgoruki, *Vasili Aleksandrovici* (1868-1918) – prinț și sfetnic al țarului Nicolae al II-lea. A fost mareșal al Curții între anii 1914 și 1916. După Revoluția din Februarie l-a însoțit pe fostul monarh în domiciliu forțat mai întâi la Țarskoe Selo, iar apoi la Tobolsk. În aprilie 1918 i s-a interzis însă să urmeze familia imperială în surghiun la Ekaterinburg, fiind arestat după sosirea sa acolo, acuzat de plănuirea unei evadări a țarului și executat în iulie de Ceka. A fost canonizat în 1981 de Biserica Ortodoxă Rusă din afara Rusiei.

Doroșenko, *Dmitri Ivanovici* (în ucraineană, *Doroșenko*, *Dmîtro Ivanovîci*) (1882-1951) – om de stat, istoric și memorialist ucrainean. În anii premergători Primului Război Mondial a fost colaborator la mai multe ziare ucrainene de factură liberal-naționalistă. După Revoluția din Februarie s-a alăturat Partidului Ucrainean al Socialiștilor-Federaliști. A fost membru al Radei Centrale Ucrainene, fiind totodată numit comisar în Galiția și Bucovina de Guvernul Provizoriu rus. În 1920 a emigrat. A fost autorul a numeroase lucrări despre istoria și cultura ucraineană.

Dragomirov, *Abram Mihailovici* (1868-1955) – general țarist. Începând din august 1916 a fost comandantul Armatei a 5-a, iar din aprilie 1917 comandant al frontului de nord, funcție pe care și-a pierdut-o în scurt timp, întrucât a criticat atitudinea tolerantă a Guvernului Provizoriu față de disciplina militară. După Revoluția din Octombrie s-a alăturat albgardiștilor. A emigrat după încheierea războiului civil.

Dubenski, *Dmitri Nikolaevici* (1857/1858-1923) – general și cronicar țarist. A urmat cursurile Academiei Marelui Stat-Major, pe care însă nu le-a absolvit. Ulterior a fost responsabil cu administrarea hergheliilor de cai ale armatei ruse. În timpul războiului ruso-japonez a început să publice cronici săptămânale despre desfășurarea luptelor, iar după aceea s-a făcut cunoscut prin numeroase cărți de popularizare a istoriei militare a Rusiei. În timpul Primului Război Mondial a fost cronicarul oficial al Curții imperiale, publicând patru volume de cronici sub titlul *Majestatea sa imperială, împăratul Nikolai Aleksandrovici, în armata activă*. După Revoluția din 1917 a emigrat în Germania. A publicat de asemenea niște note de jurnal despre Revoluția din Februarie intitulate *Cum a avut loc lovitura de stat din Rusia* (1922).

Dudarov/Dudorov, *Boris Petrovici* (1882-1965) – ofițer, creatorul corpului de aviație navală al Flotei Balticii. În timpul Primului Război Mondial a fost șeful Serviciului de comunicații aeriene al Mării Baltice, iar apoi comandantul Diviziei de aviație a Mării Baltice. Numit în iunie 1917 prim-adjunct al ministrului marinei, a fost făcut contraamiral în septembrie același an și trimis într-o misiune diplomatică în Japonia. Demis din serviciu după Revoluția din Octombrie, a rămas în Japonia, de unde a sprijinit mișcarea albă, iar în 1923 a emigrat în SUA.

Duhonin, *Nikolai Nikolaevici* (1876-1917) – general. Născut într-o familie de nobili, a absolvit în 1902 Academia Marelui Stat-Major, îndeplinind ulterior diverse funcții în armată. În septembrie 1917, în urma „afacerii Kornilov”, a fost numit de Guvernul Provizoriu șeful Statului-Major al comandantului suprem al armatei, A. F. Kerenski. După Revoluția din Octombrie a fost numit de Kerenski comandant suprem al armatei ruse, iar în această calitate a refuzat să recunoască guvernul sovietic. S-a numărat printre cele dintâi victime ale războiului civil, fiind linșat de trupele revoluționare la începutul lui decembrie 1917.

Durnovo, *Piotr Nikolaevici* (1845-1915) – înalt funcționar și om politic țarist. Născut într-o familie de nobili, a lucrat în Ministerul de Justiție și apoi în Ministerul de Interne. A fost șef al poliției (1881-1893), adjunct al ministrului de interne (1900-1905) și ministru de interne (1905-1906). În această ultimă calitate a ordonat aplicarea de măsuri represive draconice împotriva muncitorilor, țăranilor și soldaților în timpul Revoluției din 1905.

Dutov, *Aleksandr Ilici* (1879-1921) – colonel de cazaci. Fiu de ofițer cazac, a absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1908. În timpul Primului Război Mondial s-a aflat la conducerea unui regiment de cazaci, luptând pe frontul românesc. După Revoluția din Februarie a fost ales președinte al Uniunii Oștilor Căzăcești, iar în septembrie 1917 ataman al cazacilor din Orenburg. După Revoluția din Octombrie a condus așa-numita

„rebeliune de la Orenburg”, iar ulterior a avut mai multe posturi de conducere în armatele albgardiste. În martie 1921 a fost asasinat de un agent al Ceka.

Dzerjinski, *Feliks Edmundovici* (în poloneză, *Dzierżyński*, *Feliks*) (1877-1926) – vechi activist și revoluționar, unul dintre cei mai talentați organizatori bolșevici. Născut într-o familie de nobili polonezi, s-a implicat de tânăr în mișcarea socialistă, motiv pentru care a fost supus, în repetate rânduri, măsurilor de represiune ale guvernului țarist: a stat peste unsprezece ani în închisori, la ocnă și în deportare. A fost unul dintre organizatorii Social-Democrației din Regatul Poloniei și din Lituania. După Revoluția din Februarie a fost ales membru în Comitetul Central și în Secretariatul CC al Partidului Bolșevic. În timpul Revoluției din Octombrie a fost membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd, comandând Gărzile Roșii ce au capturat Oficiul Poștal Central din Petrograd. După fondarea Ceka a fost președintele ei pe întreaga Rusie. În 1918 s-a situat de partea „comuniștilor de stânga” și s-a împotrivit semnării păcii de la Brest-Litovsk. În timpul războiului civil a fost principalul responsabil cu aplicarea „terorii roșii”. Între martie 1919 și iulie 1923 a fost comisar al poporului pentru afacerile interne, iar în 1921 a devenit și comisar al poporului pentru căile de comunicație. Din 1924 a fost președintele Consiliului Economic Superior, fiind un susținător ferm al Noii Politici Economice și al politicilor favorabile țărănimii propuse de N. I. Buharin. Începând din iunie 1924 a fost membru supleant al Biroului Politic al CC al Partidului Comunist (bolșevic) al URSS și membru al Biroului Organizatoric al CC al PC (b). A fost un adversar al Opoziției Unificate conduse de L. D. Troțki, G. E. Zinoviev și L. B. Kamenev. A murit în urma unui infarct în iulie 1926.

Ebert, *Friedrich* (1871-1925) – om politic german. În 1889 s-a alăturat Partidului Social-Democrat din Germania (SPD), iar din 1891 a îndeplinit la Bremen mai multe funcții de conducere în cadrul partidului. În 1905 a fost ales secretar general, iar în 1913 a devenit copreședinte al SPD; de asemenea, în 1912 a devenit deputat în Reichstag. În timpul Primului Război Mondial s-a raliat poziției patriotice și militariste a guvernului german, iar în timpul Revoluției Germane din 1918-1919 s-a folosit de forțele militare și paramilitare conservatoare și contrarevoluționare pentru a înăbuși rebeliunile de stânga. După război a devenit primul cancelar al noii republici germane, iar din 1919 până în 1925 a fost primul președinte al Germaniei.

Efremov, *Ivan Nikolaevici* (1866-1945) – politician și publicist liberal. Membru al Partidului Progresist și al Blocului Progresist, a fost deputat în Dumele I, a III-a și a IV-a de Stat. După Revoluția din Februarie a fost ministru al asistenței sociale (august (iulie)-septembrie (august) 1917), apoi ambasador la Berna al Guvernului Provizoriu. Ultima parte a vieții și-a petrecut-o în emigrație, ca profesor de drept internațional.

Eliava, *Șalva Zurabovici* (1883-1937) – vechi bolșevic gruzin. În 1904 s-a alăturat fracțiunii bolșevice din Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. A participat la Revoluția din 1905 la Tiflis și Kutaisi, iar în 1911 s-a mutat la Petersburg și a lucrat la ziarul *Pravda* până în 1915, când a fost arestat și deportat la Vologda. După Revoluția din Februarie a fost ales președintele Comitetului Executiv al Sovietului din Vologda. După Revoluția din Octombrie a avut mai multe funcții politice de conducere, mai ales în Asia Centrală și Caucaz. A fost arestat, iar apoi executat în decembrie 1937, în timpul epurărilor staliniste.

Enghelhardt, *Boris Aleksandrovici* (1877-1962) – ofițer și om politic țarist. Colonel în armata țaristă, a fost și deputat în Duma a IV-a de Stat. În timpul Revoluției din Februarie a fost membru în Comitetul Provizoriu al Dumei de Stat și șeful Comisiei militare a comitetului, fiind totodată primul comandant militar al Petrogradului revoluționar. După

Revoluția din Octombrie a participat la mișcarea Albilor, apoi a emigrat. În străinătate a scris mai multe volume de literatură și memorialistică. Ulterior a revenit în URSS.

Eremeev, *Konstantin Stepanovici* (1874-1931) – vechi revoluționar bolșevic. Activ din 1896 în mișcarea social-democrată, a făcut parte ulterior din redacția mai multor publicații bolșevice și a fost membru în Biroul din Rusia al Comitetului Central al partidului. După Revoluția din Februarie a fost ales în Comitetul Central. În timpul Revoluției din Octombrie a fost membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd și delegat la al II-lea Congres General al Sovietelor, participând la insurecția bolșevică, precum și la respingerea contraatacului lui A. F. Kerenski și P. N. Krasnov asupra Petrogradului din noiembrie (octombrie) 1917. În decembrie 1917 a devenit comandantul trupelor districtului militar Petrograd, iar în iulie 1918 a luat parte la zdrobirea rebeliunii socialiștilor-revoluționari de stânga. Ulterior a avut mai multe funcții de conducere atât în cadrul Armatei și Marinei Roșii, cât și în domeniul editorial. A scris mai multe lucrări despre Revoluția din Octombrie și războiul civil.

Ermolenko, *Dmitri Spiridonovici* (1874-?) – sublocotenent în armata țaristă. A lucrat în serviciul de contraspionaj al armatei; după Revoluția din Februarie a fost calomniatorul lui V. I. Lenin, pe care l-a acuzat că este agent german.

Evdokimov, *Grigori Eremeevici* (1884-1936) – revoluționar bolșevic, iar apoi om de stat sovietic. Membru din 1903 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a fost arestat în repetate rânduri de autoritățile țariste. În 1917 a fost un agitator important al Comitetului din Petersburg al bolșevicilor și unul dintre organizatorii Gărzilor Roșii. După Revoluția din Octombrie a luat parte la războiul civil, iar după aceea a ocupat diverse posturi de conducere, fiind, printre altele, președintele Consiliului Sindicatelor din Petrograd (1922-1925). Membru al Opoziției Unificate, a fost exclus din partid în 1927, fiind însă reprimit un an mai târziu. Exclus a doua oară în 1934, a fost arestat și condamnat la opt ani de închisoare. Judecat din nou în august 1936, în timpul epurărilor staliniste, a fost condamnat la moarte și executat.

Evert, *Aleksei Ermolaevici* (1857-1918/1926) – general țarist. Născut într-o familie de nobili, a absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1882, ocupând ulterior mai multe funcții de comandă în diverse armate țariste. La începutul Primului Război Mondial a fost numit la comanda Armatei a 4-a, iar în august 1915 comandant al frontului de vest. După Revoluția din Februarie a fost demis din toate funcțiile militare, iar în 1918 a fost arestat de Ceka, soarta lui ulterioară nefiind bine cunoscută.

Fabergé, *Peter Carl Gustavovici* (1846-1920) – bijutier rus. Este cunoscut mai ales pentru „Ouăle Fabergé”, o serie de bijuterii în formă de ou de Paște create anual începând cu 1885 pentru familia imperială rusă la cererea țarilor Alexandru al III-lea și Nicolae al II-lea. După Revoluția din Octombrie, afacerea de lux pe care o conducea a fost naționalizată de guvernul sovietic, iar Fabergé a emigrat, stabilindu-se în cele din urmă în Elveția.

Fedorcenko, *Sofia Zaharovna* (1888-1959) – soră de caritate și scriitoare. Născută la Petersburg dintr-o mamă actriță de origine franceză și un tată inginer rus, a trăit atât la Paris, cât și în Rusia. Între 1914 și 1916 a fost infirmieră și soră de caritate în armata țaristă, experiență pe care a povestit-o într-o cărticică de mare succes, *Poporul în timp de război* (1917). A publicat ulterior alte două volume de memorii, unul dedicat epocii revoluției, celălalt războiului civil, precum și mai multe romane și scrieri pentru copii.

Feit, *Andrei Iulievici* (1864-1926) – medic și revoluționar eser. Fiu al unui medic de origine germană, a studiat medicina la Universitatea din Petersburg, unde a devenit activ în

mișcarea studențească revoluționară. A lucrat ca medic la Harkov; arestat în 1894 și deportat în Siberia, s-a alăturat Partidului Socialist-Revoluționar. Membru din 1905 în Comitetul Central al acestui partid, a participat la Revoluția din 1905 și a fost ales în Comitetul Executiv al Sovietului din Petersburg. Arestat și deportat din nou în Siberia în 1906, a reușit să evadeze și să se stabilească la Paris. În timpul Primului Război Mondial a fost medic voluntar în armata franceză. Apropiat de socialiști-revoluționari în 1917, a luptat pentru scurt timp în războiul civil de partea albgardiștilor, iar apoi s-a retras din politică și s-a consacrat medicinei.

Figner, *Vera Nikolaevna* (1852-1942) – revoluționară narodnică. Născută într-o familie de nobili, a studiat între 1872 și 1875 medicina la Zürich, unde a intrat în mișcarea revoluționară narodnică. În 1879 a aderat la organizația teroristă Narodnaia volia, iar în 1881 a fost implicată în organizarea asasinării țarului Alexandru al II-lea. Arestată de autorități, a fost condamnată în 1884 la moarte, pedeapsă comutată în douăzeci de ani de închisoare, apoi în exil administrativ. În 1906 a plecat în străinătate, unde a dus o campanie în sprijinul prizonierilor politici din Rusia; în perioada 1907-1909 s-a alăturat Partidului Socialist-Revoluționar. A revenit în Rusia în 1915, iar în 1917 a fost membră a Comitetului Executiv Panrus al Sovietelor de Deputați ai Țăranilor, fără a juca totuși un mare rol politic. După insurecția din Octombrie, față de care a fost extrem de rezervată, a publicat volumul *Memoriile unui revoluționar*, ce s-a bucurat de un mare succes și a fost tradus în numeroase limbi. Ulterior a activat în Societatea Foștilor Prizonieri și Deportați Politici și a scris diverse lucrări biografice și istorice.

Filippovski (*Samarin-Filippovski*), *Vasili Nikolaevici* (1882-1940) – revoluționar eser. În 1903 a aderat la Partidul Socialist-Revoluționar. Participant la Revoluția din Februarie, a fost membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd și al Comisiei de Contact. După Revoluția din Octombrie a fost ales deputat în Adunarea Constituantă, iar după dizolvarea acesteia a participat la lupta împotriva bolșevicilor. În 1920 a fost arestat de Ceka. Arestat din nou în 1933 și apoi în 1936, a fost condamnat la opt ani de închisoare și a murit într-un lagăr din regiunea Kolîma.

Filonenko, *Fiodor Dmitrievici* (1869-?) – preot și deputat. Hirotonit preot în 1893, a fost ales în 1912 deputat în Duma a IV-a de Stat din partea guberniei Podolia. A aparținut fracțiunii naționaliste din Dumă, iar din 1915 a fost membru al Blocului Progresist. După Revoluția din Februarie a fost comisar guvernamental pe frontul de nord, iar apoi pe frontul de sud-vest. Numit membru al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse în primăvara anului 1917, a participat la lucrările Soborului Bisericesc Panrus. A fost arestat în 1923 și 1924 de autoritățile sovietice și condamnat la doi ani de lagăr. După 1928 a slujit ca preot la Leningrad.

Filonenko, *Maksimilian Maksimilianovici* (1885-1960) – om politic, comisar militar și avocat. Născut în familia unui inginer de cale ferată, a fost membru al Partidului Socialist-Revoluționar. A participat la Primul Război Mondial ca sublocotenent, iar după Revoluția din Februarie a devenit comisarul Guvernului Provizoriu în Armata a 8-a și apoi comisar guvernamental la Marele Stat-Major. În timpul rebeliunii generalului G. E. Kornilov a încercat să medieze un compromis între acesta și A. F. Kerenski, dar în cele din urmă a trecut de partea celui din urmă și a făcut parte din delegația guvernamentală care l-a arestat pe Kornilov. După Revoluția din Octombrie a avut legături cu diverse organizații antibolșevice orientate spre terorism, iar în anii 1918-1919 a fost membru în Duma din Arhanghelsk, unde își avea sediul guvernul albgardist din Regiunea de Nord. În 1919 a emigrat în Franța, unde a profesat avocatura, iar în timpul celui de-al Doilea Război Mondial a participat la mișcarea franceză de rezistență.

Fiodorov, *Grigori Fiodorovici* (1891-1936) – vechi revoluționar bolșevic, de profesie muncitor metalurgist. Membru din 1907 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, și-a desfășurat activitatea de partid în mai multe orașe din Imperiul Țarist. După Revoluția din Februarie a fost președintele secției de muncitori a Sovietului din Petrograd, iar între mai (aprilie) și august 1917 membru în Comitetul Central al Partidului Bolșevic. Ca membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd, a participat la Revoluția din Octombrie, ulterior ocupând diverse funcții în structurile politice și guvernamentale sovietice și în Armata Roșie. În anul 1927 a fost exclus din partid din cauza activității în cadrul opoziției troțkiste, dar a fost reprimit un an mai târziu. Exclus din nou în 1934, a fost arestat și executat în timpul epurărilor staliniste.

Fișeliov, *Mihail Semionovici* (1888-1937) – revoluționar social-democrat, apoi bolșevic. Născut într-o familie mic-burgheză din Ucraina, a aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1907. Arestat de autoritățile țariste și deportat în Siberia, a reușit să evadeze în 1910 și a emigrat în SUA, unde a editat revista *Novîi Mir*. A revenit în Rusia în 1917 odată cu L. D. Troțki și s-a ocupat de organizarea sindicatului tipografilor din Harkov. Devenit bolșevic în 1919, a simpatizat în anii 1920 cu Opoziția de Stânga, căreia i-a tipărit platforma politică. În 1927 a fost exclus din partid și apoi condamnat la trei ani de deportare pentru „apartenență la o organizație troțkistă". Arestat în 1936 în timpul epurărilor staliniste, a fost condamnat la zece ani de închisoare, iar peste numai un an a fost judecat din nou, condamnat la moarte și executat.

Flerovski, *Ivan Petrovici* (1888-1959) – revoluționar bolșevic. De profesie învățător, a fost din 1905 membru al fracțiunii bolșevice a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR). A participat la Revoluția din 1905, iar între 1907 și 1909 a fost președintele comitetelor din Sornovo și Nijni Novgorod ale PMSDR. A fost arestat de autoritățile țariste și deportat de două ori pentru activitate politică. În timpul Revoluției din 1917 a fost reprezentantul Kronstadtului în Comitetul Militar Revoluționar din Petrograd și delegat la al II-lea Congres General al Sovietelor. După Revoluția din Octombrie a fost comisar general al Flotei Balticii, iar mai târziu a lucrat în cadrul instituțiilor economice sovietice, precum și în redacția mai multor reviste. A fost autorul unor memorii despre evenimentele de la Kronstadt din 1917.

Francis, *David Rowland* (1850-1927) – om politic și diplomat american. Și-a început cariera politică în 1885 ca primar al orașului St. Louis din statul american Missouri; în 1888 a fost ales guvernatorul statului Missouri, iar în perioada 1896-1897 a îndeplinit funcția de secretar pentru securitate internă al SUA. Între 1916 și 1917 a fost ambasadorul SUA la Petrograd. A publicat volumul de memorii *Rusia văzută din ambasada americană, aprilie 1916-noiembrie 1918* (1922).

Frederiks, *Vladimir Borisovici* (în finlandeză, *Freedericksz*, *Adolf Andreas Woldemar*) (1838-1927) – conte de origine finlandezo-rusă. Între 1897 și 1917 a fost ministrul Curții, ocupându-se de administrarea treburilor personale ale familiei imperiale ruse și de acordarea de onoruri și decorații. După Revoluția din Februarie a fost demis din toate funcțiile deținute și arestat pentru scurt timp. În 1924 i s-a permis să emigreze în Finlanda.

Frunze (în românește, *Frunză*), *Mihail Vasilievici* (1885-1925) – revoluționar, unul dintre cei mai importanți comandanți și teoreticieni militari sovietici. Născut la Bișkek în actualul Kirghistan, a aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1904, alăturându-se aripii bolșevice. Expulzat din Petersburg din pricina activității politice, a luat parte la insurecția de la Moscova din timpul Revoluției din 1905; după înfrângerea revoluției, a fost arestat și condamnat la moarte, însă pedeapsa i-a fost comutată în muncă silnică pe viață. A reușit să evadeze și să trăiască ilegal în Rusia, implicându-se în

activitatea de partid și intrând în 1916 în armata țaristă pentru a face agitație în rândul soldaților. În 1917 a condus mai multe grupuri bolșevice din Minsk, din Basarabia și de pe frontul de vest, iar în timpul Revoluției din Octombrie a fost unul dintre organizatorii muncitorilor și soldaților din Moscova. În perioada războiului civil a fost un important comandant militar al Armatei Roșii, activ pe mai toate fronturile. A fost membru al Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Ucraina (1920-1924) și al CC al PC (b) din Rusia (1921-1925). De asemenea, a fost un teoretician al războiului revoluționar, publicând numeroase cărți în anii 1919-1925.

Galperin, *Aleksandr Iakovlevici* (1879-1956) – avocat și om politic. Fiu de funcționar țarist, a studiat dreptul la Universitatea din Petersburg, iar apoi a lucrat ca avocat, intrând în legătură cu menșevicii. A lucrat de asemenea în calitate de consilier juridic la ambasada Marii Britanii din Rusia. În octombrie (septembrie) 1917 a devenit secretar general al ultimului Guvern Provizoriu, iar după Revoluția din Octombrie a trăit în semiclandestinitate, emigrând la sfârșitul anului 1918 în Anglia. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial s-a mutat o vreme în SUA, unde a lucrat pentru serviciile de informații britanice.

Gapon, *Gheorghi Apollonovici* (1870-1906) – preot și agent al Ohranei, poliția secretă țaristă. În ajunul Revoluției din 1905, a creat o organizație muncitorească legală, Uniunea Muncitorilor Industriali Ruși din Petersburg, încurajată de stat și subvenționată de Departamentul de poliție în scopuri diversioniste. Pe 22 (9) ianuarie 1905 a organizat o procesiune a muncitorilor din Petersburg, care trebuia să-i înmâneze țarului o petiție și care a fost reprimată fără milă („Duminica Sângeroasă"). A fugit apoi în străinătate, unde a avut legături strânse cu socialiștii-revoluționari. Întorcându-se în Rusia, a fost demascat ca agent provocator și omorât de aceștia din urmă.

George al V-lea (numele complet *George Frederik Ernest Albert*) (1865-1936) – rege al Marii Britanii. Membru al dinastiei de Saxa-Coburg-Gotha (până la 17 iulie 1917) și al dinastiei de Windsor (începând cu 17 iulie 1917), a fost fiul prințului de Wales Albert Edward, viitorul rege Eduard al VII-lea, și al prințesei de Wales Alexandra, viitoarea regină consoartă Alexandra a Danemarcei. A fost văr primar cu țarul Nicolae al II-lea al Rusiei. A domnit între anii 1910 și 1936, iar în 1911 a fost încoronat împărat al Indiei.

Gheghecikori, *Evgheni Petrovici* (1881-1854) – conducător menșevic. A fost deputat în Duma a III-a de Stat; în timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică defensistă. După Revoluția din Februarie a fost numit comisar al Guvernului Provizoriu în gubernia Kutaisi. A fost de asemenea delegat la primul Congres General al Sovietelor și membru în Comitetul Executiv Central Panrus. După Revoluția din Octombrie a avut mai multe funcții de conducere în Republica Democratică Gruzină. A emigrat după instaurarea regimului sovietic în Gruzia, stabilindu-se în Franța în 1922.

Gheiman, *Vasili Vasilievici* (pseudonim literar, *Vega*) (1870-?) – inginer, colonel, șofer de curse și publicist. A absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1898 și s-a ocupat o vreme cu cenzura militară. Ofițer al „Diviziei Sălbatice", a fost implicat în vara lui 1917 în pregătirea rebeliunii generalului L. G. Kornilov. A fost arestat în februarie 1918 la Petrograd, iar soarta lui ulterioară e necunoscută.

Gheneralov, *Vasili Denisovici* (1867-1887) – revoluționar narodnic. În 1886 a intrat la Universitatea din Petersburg și s-a alăturat unui grup ce pregătea un atentat împotriva țarului Alexandru al III-lea. Complotul a fost descoperit, iar membrii grupului au fost arestați în martie 1887 și închiși în fortăreața Schlüsselburg. Condamnat la moarte, a fost executat două luni mai târziu.

Ghinzburg/Ghinsburg, *Sofia Mihailovna* (1863/1865-1891) – revoluționară narodnică. A studiat medicina în Elveția, iar după ce s-a reîntors în Rusia în 1888, a încercat să refacă organizația Narodnaia volia, ce fusese distrusă în urma represiunii țariste. Arestată în 1889, a fost condamnată un an mai târziu la moarte, pedeapsa fiindu-i comutată în închisoare pe viață. Întemnițată în fortăreața Schlüsselburg, s-a sinucis în noiembrie 1891.

Glebov (pe numele adevărat, *Avilov*), *Nikolai Pavlovici* (1887-1937) – vechi revoluționar bolșevic, de profesie muncitor tipograf. Membru din 1904 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a aparținut fracțiunii bolșevice, desfășurându-și activitatea politică în mai multe orașe din Rusia. După Revoluția din Februarie a făcut parte din Comisia Executivă a Comitetului din Petersburg al bolșevicilor și din diverse organisme sindicale. După Revoluția din Octombrie a fost primul comisar însărcinat cu poșta și telegraful în Consiliul Comisarilor Poporului, ulterior îndeplinind diverse funcții de partid la Petrograd. În 1925 a făcut parte din opoziția antistalinistă, însă a capitulat doi ani mai târziu. Arestat în timpul epurărilor staliniste din 1937, a fost condamnat la moarte și executat pentru „apartenență la o organizație teroristă contrarevoluționară".

Globaciov, *Konstantin Ivanovici* (1870-1941) – general de jandarmi. Absolvent al Academiei Marelui Stat-Major, și-a început cariera militară în unitățile Gărzii imperiale. În februarie 1915 a devenit șeful Ohranei din Petrograd. Arestat după Revoluția din Februarie, a fost închis și anchetat de o comisie a Guvernului Provizoriu, fiind eliberat puțin înainte de Revoluția din Octombrie. A emigrat în 1919, stabilindu-se în cele din urmă în SUA. Amintirile sale, care acoperă perioada prerevoluționară și pe cea a războiului civil, au fost publicate postum sub titlul *Adevărul despre Revoluția Rusă. Memoriile fostului șef al Ohranei din Petrograd* (2009).

Goldenberg, *Iosif Petrovici* (1873-1922) – revoluționar social-democrat. În timpul Revoluției din 1905 a făcut parte din redacțiile mai multor publicații bolșevice. În 1907 a fost ales membru al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, din partea bolșevicilor, iar în 1910 a intrat în Biroul din Rusia al CC. În timpul Primului Război Mondial a fost defensist, adept al lui G. V. Plehanov. Între 1917 și 1919 a făcut parte dintre social-democrații grupați în jurul revistei *Novaia Jizn*, reintrând în Partidul Bolșevic în 1920.

Golițîn, *Nikolai Dmitrievici* (1850-1925) – prinț și înalt funcționar, ultimul prim-ministru țarist. Și-a început cariera în 1871 la Ministerul Afacerilor Interne, ulterior ocupând o serie de poziții de vârf în birocrația țaristă. În 1903 a fost numit senator, în 1912 membru al Consiliului de Stat și între 9 ianuarie și 12 martie 1917 (27 decembrie 1916-27 februarie 1917) a fost președintele Consiliului de Miniștri. Arestat după Revoluția din Februarie, a fost eliberat după Revoluția din Octombrie, însă nu i s-a permis să părăsească Rusia și a fost nevoit să îndeplinească diverse munci de jos. A fost executat în 1925 pentru apartenență la o „organizație monarhistă contrarevoluționară".

Goremîkin, *Ivan Logghinovici* (1839-1917) – om politic țarist. Născut într-o familie de nobili, a studiat dreptul la Petersburg și a intrat în birocrația de stat, întâi ca viceguvernator de gubernie, apoi ca funcționar în Ministerul de Justiție. În 1894 a fost numit senator, în 1895 ministru al afacerilor interne, în 1899 membru al Consiliului de Stat, iar în 1906 și, din nou, între anii 1914 și 1916 președinte al Consiliului de Miniștri. A fost considerat un specialist în „problema țărănească" și în diverse aspecte legislative, dând dovadă de conservatorism și opoziție față de reformele, în special agrare, cerute de Duma de Stat. După Revoluția din Februarie a fost arestat la ordinul Guvernului Provizoriu.

Eliberat în mai 1917, s-a retras la casa sa de la țară, unde a fost ucis în luna decembrie în timpul unui jaf.

Gorki, *Maxim* (pe numele adevărat, *Peșkov*, *Aleksei Maksimovici*) (1868-1936) – scriitor și activist politic. Născut la Nijni Novgorod și rămas orfan la o vârstă fragedă, a fost crescut de bunicii materni. A început să muncească încă din copilărie, schimbând numeroase slujbe și călătorind vreme de câțiva ani de-a lungul și de-a latul Imperiului Țarist. A lucrat ca ziarist la mai multe publicații de provincie și a debutat ca scriitor cu povestirea „Makar Cudra" (1892), dobândind în scurt timp o mare notorietate. În 1899 s-a alăturat mișcării social-democrate, opunându-se fățiș regimului țarist, motiv pentru care a fost închis, pe durate scurte, de mai multe ori. În 1902 s-a împrietenit cu V. I. Lenin, simpatizând după scindarea Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia cu fracțiunea bolșevică. Între 1906 și 1913 a trăit pe insula Capri, perioadă în care, împreună cu V. A. Bazarov, A. A. Bogdanov și A. V. Lunacearski, a fost adeptul „zidirii de Dumnezeu", o concepție filozofică ce îmbina marxismul cu religia. Revenit în Rusia, a avut relații strânse cu bolșevicii pe tot parcursul anilor 1914-1917. După Revoluția din Februarie s-a numărat printre editorii ziarului menșevic *Novaia Jizn*; după Revoluția din Octombrie, relațiile dintre el și bolșevici au devenit încordate, criticându-i în mod deschis pe Lenin și L. D. Troțki pentru reprimarea libertăților civile. În 1921 a părăsit Rusia Sovietică, locuind în mai multe orașe din Europa Occidentală, în special la Sorrento, în Italia. Începând cu 1928 a revenit în URSS de mai multe ori, în cele din urmă repatriind-se în 1932, la invitația lui I. V. Stalin, și făcând pace cu regimul. A murit de pneumonie la Moscova în 1936. Printre numeroasele sale scrieri se numără romanele *Foma Gordeev* (1899), *Mama* (1906) și *Viața lui Klim Samghin* (1925-1936), culegerile de proză scurtă *Celkaș* (1894) și *Schițe și povestiri* (1898), piesele de teatru *Azilul de noapte* (1902) și *Copiii soarelui* (1905), precum și trilogia autobiografică formată din volumele *Copilăria* (1913), *La stăpân* (1915-1916) și *Universitățile mele* (1923).

Goț, *Abram/Abraham Rafailovici* (1882/1886-1940) – conducător socialist-revoluționar. Născut într-o familie de negustori bogați, s-a alăturat în 1896 mișcării revoluționare, iar în 1906 aripii teroriste a socialiștilor-revoluționari. În scurt timp a fost arestat pentru organizarea unui atentat (eșuat) și a fost deportat administrativ până la Revoluția din Februarie. Membru al nucleului conducător al Sovietului din Petrograd și al Comitetului Executiv Central al Sovietelor, a fost ales apoi deputat în Adunarea Constituantă. S-a opus Revoluției din Octombrie, devenind, după dizolvarea Adunării Constituante, unul dintre fondatorii mai multor organizații socialist-revoluționare ce luptau atât împotriva bolșevicilor, cât și a forțelor albgardiste. În 1920 a fost arestat de guvernul sovietic, iar în iunie 1922 a fost condamnat la moarte (pedeapsă comutată apoi în cinci ani de închisoare). Începând cu 1927 a lucrat în cadrul Comisiei de Stat a Planificării. În 1937 a fost arestat din nou, fiind condamnat în 1939 la douăzeci și cinci de ani de închisoare. A murit în închisoare un an mai târziu.

Gracevski, *Mihail Fiodorovici* (1849/1853-1887) – revoluționar narodnic. Fiu de diacon, a studiat o vreme la seminarul teologic din Saratov, după care a devenit învățător de țară, iar apoi mecanic la un atelier feroviar. A fost arestat în repetate rânduri pentru activitate revoluționară. În 1879 a devenit membru al organizației Narodnaia volia, implicându-se în atentatul ce a dus la asasinarea țarului Alexandru al II-lea în martie 1881. Arestat în 1882, a fost condamnat la moarte un an mai târziu, pedeapsa fiindu-i comutată în închisoare pe viață. Întemnițat în fortăreața Schlüsselburg, s-a sinucis în noiembrie 1887.

Grey, *Edward* (1862-1933) – om politic britanic. În 1885 a fost ales în parlament din partea Partidului Liberal. Numit în 1892 subsecretar de stat pentru afacerile externe, a deținut

apoi funcția de ministru de externe (1905-1916), negociind imediat după numire o alianță strânsă cu Rusia țaristă. Ulterior a fost ambasador al Marii Britanii în SUA (1919-1920) și conducătorul grupului liberal din Camera Lorzilor.

Grigorovici, *Ivan Konstantinovici* (1853-1930) – amiral țarist. Născut într-o familie de nobili, a urmat o carieră militară în marina rusă. A luptat în războiul ruso-japonez și a ocupat posturi de conducere pe mai multe nave de război; în 1905 a fost numit șeful Statului-Major al Flotei Mării Negre, iar în 1909 comandant al bazei navale de la Kronstadt. Între 1911 și 1917 a fost ministrul marinei și, de asemenea, între 1913 și 1917, membru al Consiliului de Stat. Demis din toate funcțiile după Revoluția din Februarie, a emigrat în Franța în 1924.

Grimm, *Robert* (1881-1958) – unul dintre conducătorii Partidului Social-Democrat din Elveția. În anii 1909-1918 a fost secretarul acestui partid și redactor-șef al ziarului *Berner Tagwacht*. Începând din 1911 a fost deputat în parlamentul elvețian. În timpul Primului Război Mondial s-a situat pe poziții centriste; a fost președintele conferințelor socialiste internaționale de la Zimmerwald și Kienthal, precum și președintele Comisiei Socialiste Internaționale. A fost unul dintre organizatorii Uniunii Internaționale Muncitorești a partidelor socialiste, așa-numita Internațională a II-a½ sau Internațională de la Viena. În 1945-1946 a fost președintele Consiliului Național (camera inferioară a parlamentului elvețian).

Groman, *Vladimir Gustavovici* (1874-1940) – economist menșevic de dreapta. Membru al taberei menșevice din 1905, a fost autorul unuia dintre proiectele de program agrar prezentate la Congresul al IV-lea (de unificare) al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia și redactor la revista *Nașe Delo*. În timpul Primului Război Mondial s-a ocupat îndeaproape de problema creșterii prețurilor la alimente. După Revoluția din Februarie a lucrat la dezvoltarea unui plan economic național și a condus aprovizionarea Petrogradului. Din 1922 a activat în cadrul Comisiei de Stat a Planificării. Arestat în 1930, a fost judecat și condamnat la zece ani de închisoare în cadrul procesului economiștilor menșevici din 1931.

Gucikov, *Aleksandr Ivanovici* (1862-1936) – industriaș și om politic. Născut la Moscova în familia unui proprietar de fabrică, a studiat istoria la Universitatea din Moscova. După o tinerețe aventuroasă și o îmbogățire rapidă la cârma unei mari companii de asigurări, a intrat în politică și a fost ales deputat în Duma a III-a de Stat. Organizator și conducător al Partidului Octombriștilor, a fost în anii Primului Război Mondial președintele Comitetului Central pentru Industria de Război. După Revoluția din Februarie a fost ministrul războiului și al marinei în primul Guvern Provizoriu. În septembrie (august) 1917 a participat la organizarea rebeliunii generalului L. G. Kornilov. După Revoluția din Octombrie a luptat împotriva regimului sovietic, finanțându-i pe albgardiști. Ulterior a emigrat, mai întâi în Germania, apoi la Paris.

Guesde, *Jules* (pe numele adevărat, *Bazile*, *Jules Mathieu*) (1845-1922) – ziarist și om politic francez, unul dintre organizatorii și conducătorii mișcării socialiste din Franța și ai Internaționalei a II-a. A contribuit în mare măsură la răspândirea ideilor marxiste și la dezvoltarea mișcării socialiste franceze. În 1901 s-a numărat printre fondatorii Partidului Socialist din Franța, care, după fuziunea din 1905 cu Partidul Socialist Francez, partid reformist, și-a luat denumirea de Secția Franceză a Internaționalei Muncitorești. În timpul Primului Război Mondial s-a situat pe poziții politice social-șoviniste și a intrat în guvernul burghez al Franței, iar în 1920 s-a opus hotărârii Congresului de la Tours al Secției Franceze a Internaționalei Muncitorești de afiliere la Internaționala Comunistă.

Guilbeaux, *Henri* (1884-1938) – socialist și ziarist francez. În timpul Primului Război Mondial a editat revista *Demain*, iar în 1916 a participat la Conferința Socialistă Internațională de la Kienthal. În februarie 1919 a fost condamnat la moarte în contumacie de autoritățile franceze din cauza atitudinii sale internaționaliste din timpul războiului și a unei presupune colaborări cu inamicul. La începutul anilor 1930 a fost corespondentul ziarului *L'Humanité* în Germania. Ulterior a trecut pe poziții troțkiste, iar apoi a colaborat la presa naționalistă din Franța și a avut o atitudine ostilă față de Uniunea Sovietică.

Gurko (*Romeiko-Gurko*), *Vasili Iosifovici* (1864-1937) – general de cavalerie. Fiu al unui faimos general țarist, a absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1892, după care și-a început cariera în Regimentul de grenadieri al Gărzii imperiale. După izbucnirea Primului Război Mondial a avut mai multe funcții importante de comandă, iar între noiembrie 1916 și martie (februarie) 1917 a ținut locul generalului M. V. Alekseev, aflat în concediu de boală, în funcția de șef al Statului-Major al comandantului suprem al armatei. În aprilie (martie) 1917 a fost numit comandantul frontului de vest, fiind însă destituit două luni mai târziu de ministrul războiului A. F. Kerenski pentru rezistență la democratizarea armatei. Întemnițat pentru scurtă vreme în fortăreața „Petru și Pavel", a plecat în septembrie 1917 în Marea Britanie. S-a stabilit apoi în Italia, implicându-se în activitățile antisovietice ale emigrației ruse.

Gvozdev, *Kuzma Antonovici* (1882-1956?) – muncitor metalurgist și menșevic de dreapta. Simpatizant la început al aripii maximaliste a Partidului Socialist-Revoluționar, a aderat în 1908 la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, alăturându-se fracțiunii menșevice. A fost arestat și deportat în repetate rânduri. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică social-șovinistă și a fost președintele grupului muncitoresc din Comitetul Central pentru Industria de Război. După Revoluția din Februarie a fost secretar al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd și ministru adjunct, iar apoi ministru al muncii în Guvernul Provizoriu. Arestat după Revoluția din Octombrie, a fost eliberat în scurt timp. Din 1920 a lucrat în Consiliul Economic Superior. Arestat din nou în 1930, a fost condamnat apoi la zece ani de închisoare. La încheierea pedepsei, a fost condamnat la alți opt ani de detenție, după care a fost deportat în regiunea Krasnoiarsk.

Habalov, *Serghei Semionovici* (1858-1924) – general țarist. A luptat în războiul ruso-japonez, iar între anii 1900 și 1914 a fost profesor la mai multe școli militare din Rusia. La începutul Primului Război Mondial a fost numit guvernator militar al regiunii Ural, iar în iunie 1916 comandant al districtului militar Petrograd. Arestat și întemnițat de Guvernul Provizoriu după Revoluția din Februarie, a fost eliberat și pensionat după Revoluția din Octombrie. În 1919 s-a alăturat trupelor albgardiste din sudul Rusiei, iar în 1920 a emigrat la Salonic, unde a murit patru ani mai târziu.

Hanecki (pe numele adevărat, *Fürstenberg*), *Jakub* (în rusește, *Ganețki*, *Iakov Stanislavovici*) (1879-1937) – militant al mișcării revoluționare poloneze și ruse. Membru din 1896 al Social-Democrației din Regatul Poloniei, a participant la congresele al II-lea, al IV-lea și al V-lea ale Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, iar în 1907 a fost ales pentru scurtă vreme în Comitetul Central al acestuia. După 1912 a fost apropiat de bolșevici și de V. I. Lenin, iar în timpul Primului Război Mondial a aderat la stânga zimmerwaldiană. În 1917 a fost membru al Biroului din străinătate al CC bolșevic. După Revoluția din Octombrie a lucrat în cadrul Comisariatului Poporului pentru Finanțe, iar apoi a ocupat o serie de posturi importante în diplomație și în diverse organisme economice. În 1935 a fost numit director al Muzeului Revoluției din URSS. Arestat în timpul epurărilor staliniste, a fost condamnat la moarte și executat.

Haritonov, *Moisei Markovici/Motkovici* (1887-1948) – revoluționar bolșevic. Membru din 1905 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a trăit în Elveția din 1912 și a fost secretarul filialei din Zürich a Partidului Bolșevic. După Revoluția din Februarie a revenit în Rusia odată cu V. I. Lenin, iar după Revoluția din Octombrie a ocupat diverse funcții în partid, în armată și în domeniul economic. În 1927 a fost exclus din partid din cauza aderării la Opoziția Unificată condusă de L. D. Troțki, G. E. Zinoviev și L. B. Kamenev, însă a fost reprimit un an mai târziu, deținând în continuare diverse responsabilități.

Henderson, *Arthur* (1863-1935) – unul dintre conducătorii Partidului Laburist și ai mișcării sindicale britanice. În anii 1908-1910 și 1914-1917 a fost președintele grupului parlamentar laburist din Camera Comunelor. În timpul Primului Război Mondial s-a situat pe poziții politice social-șoviniste și a intrat în guvernul de coaliție al lui H. H. Asquith, iar apoi în cabinetul de război al lui D. Lloyd George. După Revoluția din Februarie a mers în Rusia pentru a face agitație în favoarea continuării războiului. În 1919 a fost unul dintre organizatorii Conferinței de la Berna (ce urmărea refacerea Internaționalei a II-a), iar din 1923 a fost președintele Comitetului Executiv al Internaționalei Muncitorești Socialiste. A făcut parte în repetate rânduri din guvernele Marii Britanii.

Henrietta Maria a Franței (în franțuzește, *Henriette Marie*) (1609-1669) – regină a Angliei, Scoției și Irlandei. De confesiune romano-catolică, a fost fiica regelui Henric al IV-lea al Franței și a Mariei de Medici. Căsătorită cu Carol I Stuart în 1625, la scurtă vreme după urcarea acestuia pe tron, a fost mama viitorilor regi englezi Carol al II-lea (1630-1685) și Iacob al II-lea (1633-1701). La izbucnirea războiului civil din Anglia s-a refugiat la curtea regelui Ludovic al XIV-lea al Franței. După Restaurație a revenit pentru scurtă vreme în Anglia, dar s-a înapoiat în Franța, unde a trăit până la moarte.

Hilferding, *Rudolf* (1877-1941) – om politic și teoretician social-democrat, reprezentant al austromarxismului. A studiat medicina (urmând totodată cursuri de istorie, economie politică și filozofie) la Universitatea din Viena și s-a implicat în mod activ în mișcarea socialistă studențească. În 1901 s-a alăturat Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Austria, iar în 1902 și-a început colaborarea la *Die Neue Zeit*, organul teoretic al Partidului Social-Democrat din Germania (SPD), scrierile sale bucurându-se de o receptare considerabilă. Între anii 1904 și 1925 a editat împreună cu Max Adler publicația *Marx-Studien*. În 1906 s-a mutat la Berlin și, după ce a predat scurt timp la școala de partid a social-democraților germani, a lucrat până în 1915 ca redactor al ziarului *Vorwärts*. În timpul Primului Război Mondial s-a opus liniei patriotice adoptate de conducerea SPD; cu toate acestea, a fost mobilizat pe front ca medic în armata austriacă. În 1918 a aderat la Partidul Social-Democrat Independent din Germania (USPD) și a fost timp de trei ani redactor-șef al ziarului partidului, *Die Freiheit*. În cursul anilor 1920 a criticat Partidul Comunist din Germania și s-a opus fuziunii dintre acesta și USPD, susținând în schimb ideea unirii USPD cu SPD. Între august și octombrie 1923 a fost ministru al finanțelor în guvernul german, iar anul următor a fost ales în Reichstag din partea SPD. Între 1924 și 1933 a fost editor al revistei *Die Gesellschaft*. După ascensiunea lui Hitler la putere a emigrat, stabilindu-se mai întâi în Elveția, iar din 1938 în Franța. În 1941 a fost predat de guvernul de la Vichy autorităților germane și ucis de Gestapo într-o închisoare din Paris. A publicat, printre alte numeroase studii, volumul *Capitalul financiar* (1910).

Hinciuk, *Lev Mihailovici* (1868-1939/1944) – om politic menșevic, ulterior înalt oficial sovietic. Membru al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia din 1903, s-a alăturat după scindarea partidului fracțiunii menșevice. În anii care au urmat a fost arestat de zece ori, petrecând 12 ani în închisoare și deportare. În timpul Revoluției

din 1905 a fost membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petersburg, iar după Revoluția din Februarie a fost președintele Sovietului din Moscova și membru în Comitetul Central al menșevicilor. În anii 1917-1920 a făcut parte din conducerea Cooperativei Muncitorești din Moscova, iar în 1920 a intrat în Partidul Comunist (bolșevic) din Rusia. În anii 1921-1926 a fost președintele consiliului de conducere al Uniunii Centrale a Cooperativelor de Consum. Susținător al lui I. V. Stalin în luptele pentru putere de după moartea lui V. I. Lenin, a fost numit reprezentantul comercial al URSS în Marea Britanie (1926-1927), iar apoi ambasador în Germania (1930-1934). Din 1934 a fost comisar al poporului pentru comerțul interior al Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse. Arestat în timpul epurărilor staliniste de la sfârșitul anilor 1930, soarta lui a rămas necunoscută.

Hoffmann, *Carl Adolf Maximilian* (1869-1927) – general prusac. A studiat la Academia Militară Prusacă, iar în 1887 a intrat în armata activă, doi ani mai târziu începându-și cariera în cadrul Statului-Major al forțelor armate prusace. La începutul Primului Război Mondial a fost numit în fruntea Statului-Major al Armatei a 8-a, apoi a Statului-Major al frontului de est. A fost unul dintre cei mai importanți strategi ai armatei germane și arhitect al principalelor victorii împotriva armatei ruse. După Revoluția din Octombrie din Rusia a condus delegația germană ce a negociat cu puterea sovietică Tratatul de pace de la Brest-Litovsk. În anii 1920 a publicat mai multe volume cu caracter memorialistic.

Hrușciov, *Aleksandr Grigorievici* (1871/1872-1932?) – om politic liberal. Conducător al Partidului Libertății Poporului (Cadet), a fost deputat în Duma I de Stat din partea guberniei Voronej. După Revoluția din Februarie a fost adjunct al ministrului agriculturii (martie-mai 1917), iar apoi adjunct al ministrului finanțelor. A fost închis mai multe luni împreună cu alți conducători liberali odată cu interzicerea Partidului Cadet de către guvernul bolșevic în decembrie (noiembrie) 1917. După 1922 a lucrat în cadrul Băncii de Stat sovietice.

Hvostov, *Aleksandr Alekseevici* (1857-1922) – om politic țarist. Născut într-o familie de nobili, și-a început cariera birocratică în 1884. Senator din 1906 și membru al Consiliului de Stat din 1912, a fost de asemenea ministru de justiție (iunie 1915- iulie 1916) și ministru de interne (iulie-septembrie 1916). A fost un adversar al lui G. E. Rasputin, iar după Revoluția din Februarie s-a retras din politică.

Iakovleva, *Varvara Nikolaevna* (1884-1941/1944) – revoluționară bolșevică. Născută la Moscova într-o familie din mica burghezie, a aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1904, alăturându-se fracțiunii bolșevice. A participat în mod activ la Revoluția din 1905. Arestată și deportată în două rânduri de autoritățile țariste, a reușit să evadeze. În 1912 a fost aleasă membră în primul Comitet Central pur bolșevic. După Revoluția din Februarie a fost în continuare membră în CC, iar în noiembrie (octombrie) 1917 a făcut parte din Comitetul Militar Revoluționar al Sovietului din Moscova. După Revoluția din Octombrie a ocupat diverse funcții politice și administrative importante în partid și în stat. În 1918 a făcut parte din grupul „comuniștilor de stânga", în 1920-1921 l-a sprijinit pe N. I. Buharin în dezbaterile cu privire la sindicate, iar în 1923 s-a alăturat opoziției troțkiste. În 1937, în timpul epurărilor staliniste, a fost arestată și condamnată la douăzeci de ani de închisoare pentru „apartenență la o organizație teroristă". A fost executată în închisoare.

Iakubov, *Vladimir Mihailovici* (1868-?) – colonel de jandarmi. În anii 1916-1917 a fost șeful secției de contrainformații a districtului militar Petrograd, remarcându-se prin câteva acțiuni reușite de contraspionaj. A fost arestat pentru scurtă vreme în timpul Revoluției din Februarie.

Ianușkevici, *Nikolai Nikolaevici* (1868-1918) – general țarist. A absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1896, iar la începutul Primului Război Mondial a fost numit șeful Statului-Major al marelui-duce Nikolai Nikolaevici, comandantul suprem al armatei ruse. Ulterior a lucrat în serviciul de aprovizionare al trupelor din Caucaz. După Revoluția din Februarie a fost trecut în rezervă. Arestat la începutul lui 1918 la Moghilev, a fost ucis de escortă pe drumul spre Petrograd.

Ianușkevici, *Nikolai Osipovici* (1883/1886-1918) – om politic. Membru al Dumei a IV-a de Stat, a fost numit după Revoluția din Februarie comisar guvernamental pe frontul de nord. În iulie (iunie) 1917 a devenit membru al Comitetului Executiv Central al Sovietelor, ca reprezentant al socialiștilor-populiști (enesii) din Lituania. După Revoluția din Octombrie s-a adaptat regimului sovietic, continuând să participe la congresele sovietelor și să fie membru în organele centrale ale acestora.

Iarciuk, *Efim Zaharovici* (pe numele adevărat, *Zaharev*, *Haim Zaharevici*) (1882/1883/1886-1937/1942) – revoluționar anarhist-bolșevic. Activ de tânăr în diverse grupări anarhiste, a emigrat în 1913 în SUA. Revenit în Rusia după Revoluția din Februarie, a fost ales în Sovietul din Kronstadt și a devenit un important organizator și propagandist. După Revoluția din Octombrie s-a implicat în activitatea Confederației Anarhosindicaliste Panruse. A fost arestat în 1921 în timpul revoltei antibolșevice a marinarilor de la Kronstadt, apoi eliberat din închisoare și expulzat. A trăit la Berlin până în 1925, când s-a întors în Rusia Sovietică. Arestat în timpul epurărilor staliniste din anii 1930, a fost ulterior executat.

Iaroslavski, *Emelian Mihailovici* (pe numele adevărat, *Gubelman*, *Minei Izrailevici*) (1878-1943) – vechi revoluționar bolșevic. Membru din 1898 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR), s-a alăturat fracțiunii bolșevice după scindarea partidului. În 1903 a fost ales membru al Comitetului din Moscova al PMSDR și redactor al ziarului militar *Kazarma*. A participat în mod activ la Revoluția din 1905. Arestat în 1908, a fost condamnat la șapte ani de muncă silnică și deportat la Irkutsk, unde a stat până în primăvara lui 1917. Revenit la Moscova, a fost unul dintre conducătorii insurecției bolșevice din oraș, luând parte la instaurarea puterii sovietice. În 1918 a aparținut pentru scurtă vreme grupului „comuniștilor de stânga". Ulterior a deținut numeroase funcții importante, printre care cele de membru al Comitetului Central al partidului (1921-1939), secretar al Comisiei Centrale de Control (1923-1934), membru al Comitetului Executiv Central al URSS (1923-1937) și membru în colegiul de redacție al revistei *Bolșevik* și al ziarului *Pravda*. A fost autorul mai multor cărți și articole de istorie a partidului și a mișcării muncitorești revoluționare, precum și al unor volume cu teme antireligioase.

Ignatiev, *Nikolai Nikolaevici* (1872-1962) – conte și general. Fiu de ambasador, a absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1897. În 1914 a fost numit comandantul Regimentului Preobrajenski, iar în timpul Primului Război Mondial a ocupat diverse alte posturi de comandă în Garda imperială. După Revoluția din Octombrie a participat la mișcarea albă, slujind în 1918 în armata generalului ucrainean P. P. Skoropadski. A emigrat în 1920, stabilindu-se în cele din urmă în Bulgaria.

Ioffe, *Adolf Abramovici* (1883-1927) – revoluționar și diplomat sovietic. Născut într-o familie bogată de negustori, s-a implicat în mișcarea revoluționară încă din timpul liceului. A aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1903, însă din cauza activității politice a fost nevoit să fugă în străinătate în anul următor. S-a întors în Rusia în timpul Revoluției din 1905, fiind arestat imediat și deportat în Siberia. A evadat și s-a stabilit la Viena, unde a studiat medicina și psihanaliza. Între 1908 și 1912 a editat

alături de L. D. Troțki ziarul *Pravda*. În 1912, în timpul unei vizite la Odessa, a fost arestat și deportat din nou în Siberia, de unde a fost eliberat în timpul Revoluției din Februarie. A aderat la Organizația Interraională și apoi li s-a alăturat bolșevicilor, fiind ales în Comitetul Central al partidului și în fruntea fracțiunii bolșevice din Duma Orășenească din Petrograd. Ca membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd, a luat parte în mod direct la Revoluția din Octombrie, iar apoi a condus delegația sovietică ce a semnat armistițiul cu Germania din decembrie 1917. Cu toate acestea, s-a opus semnării Tratatului de pace de la Brest-Litovsk. La sfârșitul anului 1918 a fost numit ambasador plenipotențiar în Germania, însă a fost expulzat de autoritățile germane, care l-au acuzat că instigă la revoluție. În cursul anilor 1920 a desfășurat o activitate diplomatică susținută, atât în negocieri de pace, cât și ca ambasador sovietic în diverse țări. Asocierea cu Troțki și cu Opoziția de Stânga l-a izolat însă politic. Grav bolnav (și neprimind din partea lui I. V. Stalin permisiunea de a pleca în străinătate la tratament), s-a sinucis.

Iudenici, *Nikolai Nikolaevici* (1862-1933) – ofițer de carieră. Născut la Moscova într-o familie de nobili, a absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1887, ocupând ulterior diverse posturi de comandă. În timpul Primului Război Mondial a fost unul dintre cei mai eficienți generali ai armatei ruse. După Revoluția din Februarie a fost numit la conducerea frontului din Caucaz; cu toate acestea, îngrozit de revoluție și reticent în a coopera cu Guvernul Provizoriu, s-a retras din serviciul activ în iunie 1917. Revenit la Petrograd, a fost un susținător al generalului L. G. Kornilov. După Revoluția din Octombrie a trăit un an în ilegalitate, iar apoi s-a alăturat armatelor albe, unde a avut mai multe funcții militare și administrative de conducere. În 1920 a emigrat în Franța.

Iurenev (pe numele adevărat, *Krotovski*), *Konstantin Konstantinovici* (alte pseudonime: *Iurenev*, *I. I.*; *Iurenev*, *Ilia*) (1888-1938) – conducător militar și diplomat sovietic. Fiu de muncitor feroviar, a intrat în Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1905. Asociat inițial cu bolșevicii, a devenit apoi membru al Organizației Interraionale. După Revoluția din Februarie a fost membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd; împreună cu alți interraioniști, a aderat în august 1917 la Partidul Bolșevic. În timpul Revoluției din Octombrie a jucat un rol important în calitate de conducător militar al Gărzilor Roșii. După ocuparea mai multor posturi de conducere în Armata Roșie, a fost, începând cu 1921, reprezentantul statului sovietic în numeroase țări. Arestat la începutul lui 1938, în timpul epurărilor staliniste, a fost judecat pentru spionaj, condamnat la moarte și executat.

Iusupov, *Feliks Feliksovici* (1887-1967) – prinț rus, unul dintre asasinii lui G. E. Rasputin. Născut la Petersburg în familia celui mai bogat aristocrat rus, a dus o viață de lux specifică clasei din care făcea parte. Între 1909 și 1913 a studiat artele frumoase la Universitatea Oxford. În 1914 s-a căsătorit cu prințesa Irina Aleksandrovna a Rusiei, singura nepoată de soră a țarului Nicolae al II-lea. În decembrie 1916 a participat în mod direct la asasinarea lui Rasputin, motiv pentru care a fost surghiunit pe una dintre moșiile sale. După Revoluția din Februarie a părăsit Rusia, stabilindu-se în 1920 la Paris, unde a trăit până la sfârșitul vieții. A publicat mai multe relatări despre implicarea sa în asasinarea lui Rasputin.

Iuvaciov, *Ivan Pavlovici* (pseudonim, *Miroliubov*, *I. P.*) (1860-1940) – revoluționar narodnic. Absolvent al Școlii Tehnice de Marină din Kronstadt, a devenit membru al organizației Narodnaia volia în 1882. Judecat în octombrie 1884 în „procesul celor paisprezece" și condamnat la cincisprezece ani de muncă silnică pentru activități teroriste, a petrecut patru ani în fortărețele „Petru și Pavel" și Schlüsselburg, unde a cunoscut o transformare

spirituală. Deportat apoi în insula Sahalin, a revenit în 1899 la Petersburg. În anii următori a participat la o serie de expediții geografice și a scris diverse monografii și cărți religioase.

Ivan al IV-lea (supranumit *Ivan cel Groaznic*; în rusește, *Ivan IV Vasilievici Groznîi*) (1530-1584) – mare-cneaz al Moscovei și al întregii Rusii (1533-1575 și 1576-1584), apoi și primul țar al Rusiei (1547-1584). Membru al dinastiei Ruric, a fost fiul lui Vasile al III-lea, mare-cneaz al Moscovei și al întregii Rusii, și al Elenei Vasilievna Glinskaia, a doua soție a acestuia. Prin cucerirea de teritorii întinse, a transformat în timpul domniei sale statul medieval rusesc într-un vast imperiu. A inițiat diverse reforme sociale și administrative, unele cu caracter modernizator, altele mai curând despotice, printre cele mai importante numărându-se aservirea boierimii și guvernarea prin intermediul unei birocrații formate din oameni de condiție modestă. Este cunoscut în istorie și din cauza comportamentului său de o cruzime ieșită din comun. A fost căsătorit de opt ori. După moartea sa, titlul de țar va fi adoptat de toți cei care-i vor urma la tronul Rusiei.

Ivanov, *Ignati Kirillovici* (1859-1886) – revoluționar narodnic. A studiat la Universitatea din Kiev, alăturându-se cercurilor narodnice locale. În 1880 a fost arestat și condamnat la moarte pentru activități teroriste, pedeapsa fiindu-i comutată în muncă silnică pe viață. Deportat într-o colonie de muncă forțată din Siberia, a participat la asasinarea unui deținut suspectat de trădare. În 1882 a fost transferat la Petersburg și închis în fortăreața „Petru și Pavel". Din pricina unor tulburări psihice grave, a fost mutat un an mai târziu într-un ospiciu din Kazan, iar apoi în fortăreața Schlüsselburg, unde a și murit.

Ivanov, *Nikolai Iudovici* (1851-1919) – general țarist. Născut într-o familie de ofițeri, a absolvit în 1869 Școala de Artilerie Mihailovski. A luptat în războiul ruso-turc din 1877-1878 și în războiul ruso-japonez. În 1907 a fost guvernator interimar al Kronstadtului, iar în anii 1908-1914 comandant al districtului militar Kiev. La începutul Primului Război Mondial i-a fost încredințată comanda frontului de sud-vest, iar în 1916 a fost numit în Consiliul de Stat și a devenit unul dintre consilierii militari ai țarului Nicolae al II-lea. Pe 12 martie (27 februarie) 1917 a fost numit comandant al districtului militar Petrograd, primind ordinul de a înăbuși revoluția din capitală. Arestat de Sovietul din Kiev, a fost întemnițat de Guvernul Provizoriu. Eliberat ulterior de A. F. Kerenski, s-a alăturat mișcării albgardiste și a luptat alături de o armată antibolșevică de cazaci în războiul civil. A murit de tifos la începutul anului 1919.

Izgoev, *Aleksandr Samoilovici* (pe numele adevărat, *Lande*, *Aron Solomonovici*) (1872-1935) – avocat, om politic și publicist, unul dintre conducătorii cadeților de dreapta. Inițial membru al grupului marxiștilor legali și un apropiat al lui P. B. Struve, a adoptat treptat poziții politice tot mai de dreapta, iar în 1906 a fost ales în Comitetul Central al Partidului Libertății Poporului (Cadet). După Revoluția din Octombrie a încercat să se opună regimului bolșevic, fiind arestat în mai multe rânduri, iar în 1922 expulzat în Germania.

Jdanov, *Vladimir Anatolievici* (1869-1932) – avocat și activist social-democrat. A studiat dreptul la universitățile din Moscova, Petersburg și Tartu, asociindu-se încă din timpul studenției mișcării social-democrate. A pledat apoi ca avocat în mai multe procese politice răsunătoare, fiind deportat de autoritățile țariste în două rânduri și revenind din Siberia abia după Revoluția din Februarie. A fost membru al Comisiei extraordinare de anchetă a foștilor înalți funcționari civili și militari țariști, iar din iulie 1917 comisar militar al Guvernului Provizoriu pe frontul de vest. Arestat după Revoluția din Octombrie, a fost eliberat la intervenția lui V. I. Lenin, implicându-se ca apărător în diverse

procese politice organizate de autoritățile bolșevice. Deportat pentru doi ani în 1922, a lucrat apoi ca jurist.

Jordania, *Noi Nikolaevici* (pseudonime: *Kostrov*; *Djordj*) (1868/1869-1953) – social-democrat, unul dintre conducătorii menșevicilor din Caucaz. Fiu de mic moșier, a studiat la Seminarul din Tiflis și la Institutul Veterinar din Varșovia, unde s-a apropiat de cercurile marxiste. Revenit în Gruzia la începutul anilor 1890, a fost unul dintre conducătorii organizației revoluționare Al Treilea Grup, fiind recunoscut drept cel mai important teoretician al social-democrației gruzine. Pentru a evita arestarea, între 1893 și 1897 a trăit în exil. Din 1903 a aderat la aripa menșevică a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia și a fost un critic acerb al bolșevicilor. A fost deputat în Duma I de Stat, iar în 1914 a colaborat la revista lui L. D. Troțki *Borba.* În timpul Primului Război Mondial a adoptat poziții politice defensiste. După Revoluția din Februarie a fost președintele Sovietului de Deputați ai Muncitorilor din Tiflis, iar în anii 1918-1921, șeful guvernului menșevic din Republica Democratică Gruzină. După instaurarea regimului sovietic în Gruzia, a emigrat la Paris.

Kaiurov, *Vasili Nikolaevici* (1876-1936) – muncitor bolșevic din raionul Vîborg și memorialist. Membru din 1899 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a aderat după Congresul al II-lea al partidului la fracțiunea bolșevică. A luat parte la Revoluția din 1905 ca muncitor metalurgist la uzinele din Nijni Novgorod. În 1912 s-a stabilit la Petersburg, devenind unul dintre cei mai importanți activiști bolșevici din raionul Vîborg. În iulie 1914 a participat la „greva generală” din capitală, iar în timpul Primului Război Mondial a avut o poziție politică antimilitaristă. În timpul Revoluției din Februarie a fost unul dintre organizatorii primelor demonstrații și proteste de stradă, devenind apoi membru în Comitetul Executiv al Sovietului Raional Vîborg. În timpul războiului civil a luptat cu Albii la Kazan și a fost șeful Departamentului politic al Armatei a 5-a (Roșii) pe frontul de răsărit. Ulterior a lucrat în domeniul economic în Siberia, iar în 1926 s-a mutat la Moscova, lucrând în Comisia de Istorie a Revoluției din Octombrie și a Partidului Comunist (bolșevic) din Rusia (Istpart), iar apoi la Institutul Lenin. Asociat la grupul antistalinist din jurul lui M. N. Riutin, a fost exclus din partid în 1932, iar un an mai târziu deportat în Bașkiria, după care la Alma-Ata, unde a și murit. A publicat mai multe scrieri despre Revoluția din 1917 și perioada premergătoare acesteia, printre care amintirile intitulate „Cele șase zile ale Revoluției din Februarie” (1923).

Kaledin, *Aleksei Maksimovici* (1861-1918) – general în armata țaristă și ataman al cazacilor de pe Don. Născut în familia unui ofițer cazac, a studiat la mai multe școli militare, absolvind Academia Marelui Stat-Major în 1889. În timpul Primului Război Mondial a avut diverse funcții de comandă, jucând un rol militar important pe frontul de sud-vest. După Revoluția din Februarie a refuzat să se supună ordinelor Guvernului Provizoriu cu privire la democratizarea armatei, motiv pentru care a fost demis. La 1 iulie (18 iunie) 1917 a fost ales ataman al oastei Donului. La Conferința de Stat de la Moscova din august 1917 a susținut ideea luării unor „măsuri hotărâte” pentru reinstaurarea ordinii în țară. Implicat în „afacerea Kornilov”, a fost arestat, însă a reușit să evadeze. După Revoluția din Octombrie a fost unul dintre conducătorii mișcării contrarevoluționare a cazacilor de pe Don, participând la crearea „armatei de voluntari”. La vestea pierderii unei bătălii de către trupele albe, a demisionat din funcția de ataman și s-a sinucis în februarie 1918.

Kalegaev/Kolegaev, *Andrei Lukici* (1887-1937) – socialist-revoluționar de stânga. După Revoluția din Februarie a fost membru al aripii de stânga a Partidului Socialist-Revoluționar și unul dintre organizatorii mișcării țărănești din Kazan. În calitate de președinte al Sovietului de Deputați ai Țăranilor din Kazan, s-a opus politicii Guver-

nului Provizoriu și a sprijinit ocuparea pământurilor de către țărani. După Revoluția din Octombrie a fost comisar al poporului pentru agricultură, însă a demisionat după semnarea Tratatului de pace de la Brest-Litovsk. A criticat politica bolșevicilor privitoare la micile proprietăți țărănești, precum și cenzura presei introdusă de aceștia.

Kalinin, *Mihail Ivanovici* (1875-1946) – vechi activist și revoluționar bolșevic. Născut într-o familie de țărani, a învățat la școala sătească, iar apoi s-a angajat muncitor la uzina Putilov din Petersburg, continuându-și studiile la seral. A activat în primele cercuri marxiste muncitorești ilegale, iar în 1896 s-a alăturat Uniunii de Luptă pentru Eliberarea Clasei Muncitoare, apoi Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. A lucrat în cadrul partidului la Petersburg, Tiflis, Reval și Moscova, fiind supus în repetare rânduri represiunii guvernului țarist, și a luat parte la Revoluția din 1905. În 1912 a fost unul dintre fondatorii ziarului bolșevic *Pravda*. În timpul Revoluției din Februarie a condus acțiunile de luptă ale muncitorilor și soldaților din Petrograd, după care a devenit membru al Comisiei Executive a Comitetului din Petersburg al bolșevicilor, participând la insurecția armată din noiembrie (octombrie) 1917. După Revoluția din Octombrie a fost primar, apoi comisar pentru probleme gospodărești al orașului Petrograd. În timpul războiului civil a lucrat ca propagandist. Din 1919 a fost membru al Comitetului Central al partidului și președintele Comitetului Executiv Central al Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse. Ulterior a devenit președintele Comitetului Executiv Central al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (din 1922), membru al Biroului Politic al CC al Partidului Comunist (bolșevic) al URSS (din 1926) și președintele Prezidiului Sovietului Suprem al URSS (din 1938). A fost un susținător al Noii Politici Economice, iar la mijlocul anilor 1920 a fost de partea lui I. V. Stalin în lupta pentru putere ce a urmat morții lui V. I. Lenin, chiar dacă ulterior a exprimat anumite rezerve cu privire la industrializarea și colectivizarea forțate.

Kamenev (pe numele adevărat, *Rozenfeld*), *Lev Borisovici* (1883-1936) – vechi revoluționar și conducător bolșevic. Născut la Moscova și crescut la Tiflis, a aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR) în 1901. Din cauza activității politice, în 1902 a fost arestat și exmatriculat din universitate, anii următori constituind pentru el o perioadă de represiune continuă din partea autorităților țariste, întreruptă de perioade de emigrare în străinătate. După scindarea partidului la Congresul al II-lea al PMSDR din 1903 s-a situat în tabăra bolșevică. Întors în Rusia în ianuarie 1914 pentru a conduce fracțiunea bolșevică din Duma a IV-a de Stat, a fost arestat în luna noiembrie a aceluiași an și deportat apoi în Siberia din pricina asocierii cu strategia defetistă a lui V. I. Lenin. După Revoluția din Februarie s-a întors la Petrograd și s-a alăturat redacției ziarului *Pravda*, susținând, spre deosebire de Lenin și de alți conducători bolșevici, ideea continuării războiului în numele „defensismului revoluționar". Ales în august 1917 în Comitetul Central al partidului, a fost, împreună cu G. E. Zinoviev, unul dintre cei care s-au opus în octombrie-noiembrie 1917 insurecției propuse de Lenin și sprijinite de ceilalți membri ai Comitetului Central, susținând în schimb ideea înlocuirii Guvernului Provizoriu cu o coaliție a tuturor partidelor socialiste. După Revoluția din Octombrie a ocupat o serie de posturi importante în administrația de stat și de partid sovietică, fiind, printre altele, vicepreședinte al Consiliului Comisarilor Poporului al URSS (iulie 1923-ianuarie 1926), membru al Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) (martie 1919-ianuarie 1926) și primul director al Institutului Lenin (1923-1926). În 1923 a format împreună cu I. V. Stalin și Zinoviev o troică la vârful partidului, într-o încercare de a opri presupusele ambiții dictatoriale ale lui L. D. Troțki, dar în 1925 i s-a alăturat împreună cu Zinoviev lui Troțki, formând așa-numita Opoziție Unificată, spre a lupta împotriva lui Stalin. Între 1927 și 1934 a fost exclus din partid și deportat de trei ori, iar pe 16 decembrie 1934 a fost arestat și apoi condamnat

la cinci ani de închisoare pentru „complicitate morală” la asasinarea șefului organizației de partid Leningrad, S. M. Kirov (ulterior adăugându-i-se încă cinci ani pentru complotare în vederea asasinării lui Stalin). Între 19 și 24 august 1936 a fost apoi unul dintre protagoniștii primului proces-spectacol de la Moscova; acuzat de apartenență la o organizație teroristă, a fost condamnat la moarte și împușcat.

Kamkov (pe numele adevărat, *Kaț*), *Boris Davidovici* (1885-1938) – socialist-revoluționar de stânga. Activ de tânăr în mișcarea revoluționară, a fost arestat în 1904 ca membru al aripii teroriste a Partidului Socialist-Revoluționar. Deportat în Siberia, a reușit să fugă în 1907 în străinătate. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică internaționalistă. Întors în Rusia în aprilie 1917, a fost ales în Sovietul din Petrograd, iar apoi în Comitetul Executiv Central al Sovietelor și a participat la al III-lea Congres al Partidului Socialist-Revoluționar, unde nu a reușit însă să fie ales în Comitetul Central. Opus războiului, ca și participării eserilor la Guvernul Provizoriu de coaliție cu partidele burgheze, a fost, împreună cu M. A. Spiridonova și M. A. Natanson, unul dintre primii organizatori ai fracțiunii socialiștilor-revoluționari de stânga, care s-a transformat după Revoluția din Octombrie într-un partid de sine stătător. În ianuarie 1918 a participat alături de bolșevici la dizolvarea Adunării Constituante, însă a fost un adversar înverșunat al păcii de la Brest-Litovsk, organizând în iulie 1918 la Moscova o rebeliune antibolșevică, și fiind după aceea arestat și deportat în mai multe rânduri de guvernul sovietic. În 1931 a fost din nou condamnat la închisoare în așa-numitul „proces al Partidului Muncitoresc-Țărănesc”, iar în 1933 a fost deportat la Arhanghelsk. Arestat pentru ultima dată în 1937, spre a fi folosit în procesul împotriva lui N. I. Buharin, a fost apoi condamnat la moarte și executat.

Kapelinski (pe numele adevărat, *Kaț*), *Naum Iurievici* (1890-?) – activist social-democrat. Apropiat de menșevici, a fost implicat în mișcarea cooperatistă, iar în timpul Primului Război Mondial a avut o poziție politică internaționalistă. În timpul Revoluției din Februarie a devenit membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd. Delegat la al II-lea Congres General al Sovietelor, s-a opus preluării puterii de către bolșevici. În 1930 a fost arestat împreună cu alți foști conducători menșevici și condamnat la cinci ani de închisoare. A fost eliberat condiționat în 1932, iar soarta lui ulterioară e necunoscută.

Kapsukas (*Mițkiavicius*/*Mițkevici-Kapsukas*), *Vințas*/*Vikenti Simanovici*/*Semenovici* (pe numele adevărat, *Mickevičius*, *Vincas*) (1880-1935) – unul dintre fondatorii și conducătorii mișcării comuniste din Lituania, scriitor, memorialist și teoretician marxist important. După o tinerețe petrecută în închisori și exil din cauza activității sale politice, a revenit în Rusia în 1917 și a fost editorul primului ziar bolșevic lituanian, *Tiesa*. A fost reprezentantul social-democrației lituaniene la al II-lea Congres General al Sovietelor din Rusia. După Revoluția din Octombrie a avut mai multe funcții de conducere în structurile comuniste lituaniene și bieloruse, iar apoi în cadrul Internaționalei Comuniste.

Karahan, *Lev Mihailovici* (în armeană, *Karahanian*, *Leon*) (1889-1937) – revoluționar de origine armeană. În 1904 a aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, sprijinindu-i pe menșevici. Membru mai târziu al Organizației Interraionale, li s-a alăturat bolșevicilor în mai 1917. A fost membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd, iar după Revoluția din Octombrie secretarul delegației sovietice ce a negociat pacea de la Brest-Litovsk. În anii 1918-1920 și 1927-1934 a fost comisar al poporului pentru afacerile externe; de asemenea, a fost ambasadorul statului sovietic în Polonia, China și Turcia. A fost arestat și executat în timpul epurărilor staliniste.

Karaulov, *Mihail Aleksandrovici* (1878-1917) – ofițer și politician cazac. Participant la războiul ruso-japonez, s-a dedicat ulterior politicii, fiind ales deputat în Dumele a II-a și

a IV-a de Stat. După Revoluția din Februarie a făcut parte din Comitetul Provizoriu al Dumei de Stat. În martie 1917 a fost numit comisar guvernamental al regiunii Terekului, funcție din care a demisionat în aceeași lună, după care a fost ales ataman al cazacilor de pe Terek. A fost un susținător al restabilirii disciplinei în armată și s-a opus cu tărie comitetelor de soldați. La sfârșitul lui decembrie 1917 a fost ucis de trupele revoluționare.

Karelin, *Vladimir Aleksandrovici* (1891-1938) – conducător socialist-revoluționar de stânga. A fost unul dintre fondatorii Partidului Socialist-Revoluționar de Stânga și membru în Comitetul Central al acestuia. Delegat la al II-lea Congres General al Sovietelor, a participat după Revoluția din Octombrie la coaliția de guvernare dintre bolșevici și eserii de stânga, ocupând postul de comisar al poporului pentru proprietatea de stat. A demisionat în semn de protest față de semnarea Tratatului de pace de la Brest-Litovsk, iar în iulie 1918 s-a numărat printre organizatorii rebeliunii de la Moscova a socialiștilor-revoluționari de stânga; arestat în februarie 1919, a fost eliberat în scurt timp. După 1921 a lucrat ca avocat la Harkov. Arestat din nou în 1937 în timpul epurărilor staliniste spre a fi folosit ca martor în procesul lui N. I. Buharin, a fost apoi condamnat la moarte și executat.

Karinski, *Nikolai Sergheevici* (1873-1948) – jurist și înalt funcționar. A studiat dreptul la Universitatea din Moscova, după care a început o carieră de avocat. După Revoluția din Februarie a fost numit comisar al guberniei Moscova (martie-mai 1917), iar apoi procuror și ulterior președinte al Curții de Justiție din Petrograd (mai-noiembrie (octombrie) 1917). În timpul războiului civil a ocupat diverse funcții în administrația guvernelor albe din sudul Rusiei, iar în 1920 a plecat în exil.

Kartașev, *Anton Vladimirovici* (1875-1960) – istoric al bisericii și profesor. A studiat teologia la Perm și Petersburg, lucrând apoi ca profesor de istoria bisericii. După Revoluția din Februarie a fost procurator suprem al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, apoi, după desființarea acestei funcții, ministru al cultelor în ultimul Guvern Provizoriu. După Revoluția din Octombrie a fost arestat, iar la începutul lui 1919 a emigrat, stabilindu-se în 1920 la Paris. Printre scrierile sale (publicate în străinătate) se numără *Reformă, reformare și împlinirea bisericii* (1922), *Critica biblică a Vechiului Testament* (1947) și *Istoria Bisericii Ruse* (1959).

Kautsky, *Karl Johann* (1854-1938) – unul dintre conducătorii social-democrației germane și ai Internaționalei a II-a. Născut la Praga într-o familie de artiști din mica burghezie, a studiat istoria, economia și filozofia la Universitatea din Viena. În 1875 s-a înscris în Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Austria, iar în 1880 s-a alăturat unui grup de socialiști germani aflați în exil la Zürich, sub influența cărora a devenit marxist. În 1883 a fondat revista *Die Neue Zeit*, care va ajunge în scurt timp cea mai influentă publicație a socialiștilor europeni și organul teoretic al Partidului Social-Democrat din Germania (SPD). Între 1885 și 1890 a locuit la Londra, fiind un colaborator apropiat al lui F. Engels. Alături de A. Bebel și E. Bernstein, a redactat în 1891 Programul de la Erfurt al SPD. La sfârșitul anilor 1890, când Bernstein a atacat doctrina „revoluționară" a partidului și a formulat o alternativă „revizionistă", Kautsky a devenit principalul apărător al marxismului „ortodox". La începutul Primului Război Mondial nu s-a opus în mod categoric aprobării creditelor de război de către Reichstag, ci a propus doar abținerea deputaților social-democrați de la vot, afirmând că Germania purta un război defensiv împotriva Rusiei țariste. Ulterior și-a schimbat poziția cu privire la natura războiului, iar în 1917 a părăsit Partidul Social-Democrat și s-a alăturat Partidului Social-Democrat Independent din Germania (USPD), revenind însă în SPD trei ani mai

târziu. După Revoluția din Octombrie a criticat încercarea bolșevicilor de a introduce socialismul într-o țară înapoiată, atrăgându-și replici vehemente din partea lui V. I. Lenin și L. D. Troțki. La mijlocul anilor 1920 s-a stabilit la Viena, dedicându-se cercetării și elaborării unei teorii materialiste a istoriei. Din cauza amenințării naziste, în martie 1938 s-a refugiat la Amsterdam, unde a murit în luna octombrie. A fost autorul cărților *Doctrinele economice ale lui Karl Marx* (1887), *Problema agrară* (1899), *Originea creștinismului* (1908), *Terorism și comunism* (1919), *Concepția materialistă asupra istoriei* (2 vol., 1927).

Kerenski, *Aleksandr Fiodorovici* (1881-1970) – avocat, deputat trudovic, vicepreședinte al Sovietului din Petrograd, prim-ministru și memorialist. Născut la Simbirsk, pe Volga, a absolvit Facultatea de Drept a Universității din Petersburg în 1904, intrând în barou, unde și-a câștigat o reputație națională ca avocat al apărării în procesele politice care au urmat Revoluției din 1905, an în care a aderat la Partidul Socialist-Revoluționar și a devenit totodată editorul ziarului partidului, *Burevestnik*. În 1912 a fost ales deputat în Duma a IV-a de Stat, unde s-a alăturat un timp trudovicilor, fiind președintele acestui grup. În timpul Primului Război Mondial a avut o poziție politică defensistă. A jucat un rol proeminent în Revoluția din Februarie, devenind pe rând ministru al justiției, ministru al războiului și marinei, iar apoi prim-ministru al Guvernului Provizoriu și comandant suprem al armatei. În iulie 1917 a fost responsabil de publicarea unor documente contrafăcute ce urmăreau să demonstreze că bolșevicii erau agenți germani. Stilul său autoritar de conducere, amânarea reformei agrare și a convocării Adunării Constituante, precum și tergiversarea încheierii păcii i-au îndepărtat pe mulți dintre susținătorii lui de stânga, astfel încât în iunie 1917 nu a mai fost ales în Comitetul Central al socialiștilor-revoluționari; de asemenea, declararea Rusiei republică la 14 (1) septembrie 1917 i-a îndepărtat și pe susținătorii săi de dreapta, care au văzut în acest act o uzurpare a prerogativelor Adunării Constituante. După Revoluția din Octombrie a părăsit Petrogradul și a încercat fără succes să organizeze o rezistență armată împotriva bolșevicilor. În 1918 a fugit în străinătate. Pe măsură ce forțele contrarevoluționare deveneau tot mai de dreapta, Kerenski și-a pierdut orice influență. În emigrație a trăit inițial la Berlin, iar apoi în Franța, unde a editat diverse periodice și a susținut numeroase conferințe. În 1940 s-a mutat în SUA. Din 1956 a fost profesor și cercetător la Hoover Institution de la Universitatea Stanford. Printre publicațiile sale importante se numără volumul de memorii *Rusia și punctul de răscruce al istoriei* (1965) și (ca editor, împreună cu R. Browder) cele trei tomuri *Guvernul Provizoriu al Rusiei, 1917. Documente* (1961).

Kiril Vladimirovici Romanov (1876-1938) – mare-duce al Rusiei, văr al țarului Nicolae al II-lea. Fiu al marelui-duce Vladimir Aleksandrovici și al marii-ducese Maria Pavlovna, a urmat o carieră în marina țaristă. După Revoluția din Februarie a recunoscut Guvernul Provizoriu, iar în vara anului 1917 a emigrat, stabilindu-se în cele din urmă în Franța. În străinătate a fost considerat de unele cercuri monarhiste drept moștenitorul legitim al tronului Rusiei.

Kișkin, *Nikolai Mihailovici* (1864-1930) – unul dintre conducătorii Partidului Libertății Poporului (Cadet). De profesie medic, a fost ministru al asistenței sociale în ultimul Guvern Provizoriu. În ajunul Revoluției din Octombrie a fost numit „dictatorul” Petrogradului. În 1919 a fost membru al Centrului Tactic, o organizație albgardistă din Moscova. În ultima parte a vieții a lucrat la Comisariatul Poporului pentru Sănătate.

Kitchener, *Horatio Herbert* (1850-1916) – feldmareșal britanic. Și-a început cariera ca ofițer în armatele coloniale britanice. În timpul celui de-al Doilea Război al Burilor a fost șeful Statului-Major și apoi comandant suprem al armatei britanice, fiind responsabil

cu înfiinţarea de lagăre de concentrare pentru inamicii buri. Între 1902 şi 1909 a fost comandant suprem al armatei din India. După izbucnirea Primului Război Mondial a fost numit secretar de stat pentru război în guvernul lui H. H. Asquith. A fost ucis pe 5 iunie 1916, când crucişătorul blindat cu care călătorea spre Rusia a fost torpilat de un submarin al armatei germane.

Kleinmihel (născută *Keller*), *Maria Eduardovna* (1846-1931) – contesă şi memorialistă. Născută într-o familie nobiliară de înalţi funcţionari cu origini etnice diverse (prusace, pe linie paternă, sârbo-poloneze, pe linie maternă), s-a căsătorit în 1872 cu contele N. P. Kleinmihel. Devenită văduvă în 1878, a călătorit prin Europa, ducând o viaţă mondenă cosmopolită. În 1893 a închiriat un conac pe insula Kamennîi Ostrov din Petersburg, pe care l-a reamenajat şi care a devenit un loc de recepţii şi baluri mascate, dar şi un salon politic. În timpul Primului Război Mondial, poziţia ei în societate s-a înrăutăţit, fiind socotită filogermană, iar în timpul Revoluţiei din Februarie casa i-a fost jefuită, în vreme ce ea însăşi a fost arestată pentru scurtă vreme şi interogată. După Revoluţia din Octombrie a fost plasată în arest la domiciliu, iar în aprilie 1919 a părăsit Petrogradul, stabilindu-se în Germania. În 1922 a publicat o carte de memorii intitulată *Amintiri dintr-o lume scufundată*. Ultimii ani ai vieţii i-a petrecut în Franţa.

Klembovski, *Vladislav Napoleonovici/Vladimir Nikolaevici* (1860-1921) – general în armata ţaristă. De la începutul lui iunie până la sfârşitul lui septembrie 1917 a fost comandantul frontului de nord; a participat la rebeliunea generalului L. G. Kornilov. Întemniţat în 1918, a fost eliberat în 1920 şi a servit o vreme în Armata Roşie în calitate de istoric şi specialist militar. Arestat din nou pentru trădare, a murit în închisoare.

Klimenko, *Mihail Filimonovici* (1856/1857-1884) – revoluţionar narodnic. Dat afară din Universitatea din Kiev pentru activităţi revoluţionare, a fost deportat în 1880 în Siberia. Evadat un an mai târziu, s-a raliat organizaţiei Narodnaia volia, implicându-se într-un atentat terorist nereuşit. În 1883 a fost condamnat la moarte, pedeapsa fiindu-i comutată în muncă silnică pe viaţă. A fost închis în fortăreaţa Schlüsselburg, unde s-a sinucis în octombrie 1884.

Knox, *Alfred William Fortescue* (1870-1964) – general britanic. În 1911 a fost numit şeful misiunii militare britanice din Rusia, devenind după izbucnirea Primului Război Mondial principalul ofiţer de legătură al Marii Britanii cu armata ţaristă şi câştigându-şi reputaţia de cel mai bine informat observator militar străin de pe scena rusească. După Revoluţia din Februarie a fost un mare susţinător al restaurării „ordinii" în armata rusă, sprijinindu-l în acest sens pe generalul L. G. Kornilov. După Revoluţia din Octombrie, pe care a caracterizat-o drept opera „unei mâini de fanatici", a devenit unul dintre artizanii intervenţiei militare a Antantei împotriva guvernului sovietic, oferind sprijin şi asistenţă armatelor albe. La încheierea războiului civil s-a întors la Londra, unde şi-a redactat memoriile intitulate *Cu armata rusă, 1914-1917* (2 vol., 1921). Între 1924 şi 1945 a fost parlamentar din partea Partidului Conservator.

Kobîlinski, *Evgheni Stepanovici* (1875-1927) – colonel. După Revoluţia din Februarie a fost numit comandantul detaşamentului special însărcinat cu paza familiei imperiale aflate în arest la domiciliu, mai întâi la Ţarskoe Selo, apoi la Tobolsk. Eliberat din funcţie după Revoluţia din Octombrie, a luptat în rândul albgardiştilor în timpul războiului civil. Arestat de bolşevici la sfârşitul anului 1919, s-a alăturat un an mai târziu Armatei Roşii. A fost executat în 1927 pentru legături cu albgardiştii ruşi emigraţi în Iugoslavia.

Kokoşkin, *Fiodor Fiodorovici* (1871-1918) – politician cadet. Membru fondator al Partidului Libertăţii Poporului (Cadet), a fost ales în 1906 deputat în Duma I de Stat. După

Revoluția din Februarie a făcut parte din al treilea Guvern Provizoriu, unde a avut funcția de controlor de stat. Arestat după Revoluția din Octombrie, a fost eliberat la scurt timp datorită stării precare de sănătate și internat în spital, unde a fost ucis de un marinar din Flota Balticii.

Kokovțev/Kokovțov, *Vladimir Nikolaevici* (1853-1943) – conte, unul dintre oamenii politici de seamă ai Rusiei țariste. A lucrat în birocrația de stat începând cu 1879. În anii 1904-1914 a fost (cu o întrerupere de scurtă durată) ministru de finanțe, iar din 1911 a deținut în același timp și postul de președinte al Consiliului de Miniștri. Demis în 1914 de țarul Nicolae al II-lea, s-a îndeletnicit în timpul Primului Război Mondial cu afaceri bancare de mari proporții. După Revoluția din Octombrie a emigrat la Paris.

Kolceak, *Aleksandr Vasilievici* (1874-1920) – amiral. Născut la Petersburg ca fiu de general, a luat parte la serviciul militar activ mai întâi în Orientul Îndepărtat (1895-1899), apoi la Kronstadt (1899-1900). În 1905 a lucrat la reorganizarea și modernizarea marinei rusești. Din 1912 a devenit comandantul unor distrugătoare din Marea Baltică, iar în iulie 1916 a fost numit comandant al Flotei Mării Negre. Deși monarhist, a fost printre primii ofițeri de rang înalt care și-au declarat în mod public sprijinul pentru Revoluția din Februarie. Cu toate acestea, și-a pierdut repede încrederea în Guvernul Provizoriu și în A. F. Kerenski, implicându-se în diverse organizații secrete contrarevoluționare. În iunie 1917, marinarii revoluționari din Sovietul din Sevastopol l-au forțat să părăsească conducerea Flotei Mării Negre, iar în august a plecat în SUA cu misiunea de a discuta o posibilă intervenție militară în sprijinul Guvernului Provizoriu. După Revoluția din Octombrie și-a oferit serviciile britanicilor, care l-au detașat în Mesopotamia, apoi a încercat fără succes să organizeze forțele antisovietice din Orientul Îndepărtat. La sfârșitul anului 1918, sprijinit de Misiunea Militară Britanică, a intrat în Siberia cu scopul de a se alătura trupelor albgardiste din sudul Rusiei. La 18 noiembrie 1918 a fost proclamat la Omsk „conducător suprem" al Rusiei de forțele armate contrarevoluționare, fiind recunoscut ca atare de toți șefii albgardiști importanți. După o ofensivă de succes în Ural (aprilie-mai 1919), a început să piardă teren în fața contraofensivei Armatei Roșii, astfel încât în ianuarie 1920 a demisionat din funcție, pe care i-a trecut-o generalului A. I. Denikin, și s-a plasat sub protecția Legiunii Cehoslovace, care l-a predat însă dușmanilor. Închis și interogat la Irkutsk de o comisie controlată de bolșevici, a fost executat în februarie 1920.

Kollontai (născută *Domontovici*), *Aleksandra Mihailovna* (1872-1952) – revoluționară bolșevică, una dintre figurile marcante ale comunismului sovietic. Fiică de general țarist, s-a născut la Petersburg și a avut parte de o copilărie și o educație privilegiate. A devenit de tânără militantă pentru drepturile femeilor și, din 1900, membră a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. După schisma partidului din 1903, a oscilat între fracțiunea menșevică și cea bolșevică. Din 1908 a trăit în emigrație în numeroase orașe europene. În timpul Primului Război Mondial s-a situat pe poziții internaționaliste, devenind în 1915 membră a Partidului Bolșevic și participând la organizarea elementelor internaționaliste de stânga din rândul social-democrației din țările scandinave și din SUA. După Revoluția din Februarie a revenit în Rusia și a fost aleasă în Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd, făcând agitație bolșevică printre marinarii din Flota Balticii și printre soldații din garnizoana Petrograd. În timpul „Zilelor din Iulie" a fost arestată de Guvernul Provizoriu și întemnițată; în august, deși se afla în închisoare, a fost aleasă în Comitetul Central al Partidului Bolșevic. După Revoluția din Octombrie a fost numită comisar al poporului pentru asistența socială, însă a demisionat din guvernul sovietic la sfârșitul lui februarie 1918, în semn de protest față de pacea de la

Brest-Litovsk. În timpul războiului civil a lucrat ca agitator în diverse organizații ale femeilor și pe front. A făcut parte din fracțiunea „comuniștilor de stânga" (1918) și din Opoziția Muncitorească (1920-1921), al cărei manifest l-a și scris. În 1920 a condus Secția pentru munca în rândul femeilor din CC al Partidului Comunist (bolșevic) din Rusia, iar în anii 1921-1922 Secretariatul internațional pentru problemele femeilor din Internaționala Comunistă. Cu toate acestea, teoria și practica amorului liber pe care Kollontai le-a susținut fățiș i-au șocat pe membrii conducerii bolșevice, astfel încât a fost demisă din toate posturile și trimisă în „exil diplomatic", devenind reprezentanta statului sovietic în Norvegia (1922-1926 și 1927-1930), Mexic (1926-1927) și Suedia (1930-1945). A fost unul dintre puținii vechi bolșevici care au supraviețuit epurărilor staliniste din anii 1930. În 1945 a revenit la Moscova și a lucrat până la sfârșitul vieții în cadrul Ministerului Afacerilor Externe. A fost autoarea cărților *Viața muncitorilor finlandezi* (1903), *Bazele sociale ale problemei femeilor* (1909), *Noua morală și clasa muncitoare* (1918), *Familia și statul comunist* (1919) ș.a.

Konașevici, *Vasili Petrovici* (1860-1915) – revoluționar narodnic. De meserie profesor, a fost membru al organizației Narodnaia volia. În 1887 a fost condamnat la moarte pentru uciderea unui inspector de poliție, pedeapsa fiindu-i comutată în închisoare pe viață. A fost închis mai întâi în fortăreața „Petru și Pavel", iar apoi în cea de la Schlüsselburg. Bolnav mental, a fost transferat în 1896 la Spitalul de Psihiatrie din Kazan, unde a și murit.

Konopliannikova, *Zinaida Vasilievna* (1878/1879-1906) – teroristă socialistă-revoluționară. După o perioadă în care a activat ca învățătoare la sat, s-a alăturat aripii teroriste a Partidului Socialist-Revoluționar. În 1906 a organizat un atentat în care l-a ucis pe generalul G. A. Min, comandantul Regimentului Semionovski al Gărzii imperiale, faptă pentru care a fost executată în același an.

Konovalov, *Aleksandr Ivanovici* (1875-1949) – mare industriaș moscovit. Deputat în Duma a IV-a de Stat din partea Partidului Progresiștilor, s-a numărat printre organizatorii așa-numitului Bloc Progresist. În anii 1915-1916 a fost vicepreședintele Comitetului Central pentru Industria de Război. În timpul Revoluției din Februarie a fost membru al Comitetului Provizoriu al Dumei de Stat, iar după aceea ministru al comerțului și industriei și apoi locțiitor al prim-ministrului în Guvernul Provizoriu. După Revoluția din Octombrie a emigrat, continuându-și activitatea politică la Paris.

Kornilov, *Lavr Gheorghievici* (1870-1918) – general țarist. Născut în Siberia într-o familie de cazaci, a urmat mai multe școli militare, printre care și Academia Marelui Stat-Major, pe care a absolvit-o în 1898. Între 1899 și 1904 a lucrat ca agent secret în cadrul Statului-Major al districtului militar Turkestan, efectuând numeroase misiuni sub acoperire în Mongolia, Turkestanul chinezesc, Afganistan, Persia și India. Între 1907 și 1911 a fost atașat militar în China. În timpul Primului Război Mondial a comandat o divizie de infanterie în cadrul Armatei a 8-a, fiind luat prizonier în mai 1915 de armata austriacă și internat într-un lagăr pentru ofițeri de lângă Viena. În iulie 1916 a reușit să evadeze și să se întoarcă în Rusia. Ca susținător al Revoluției din Februarie, a fost numit comandant al districtului militar Petrograd, însă a demisionat în scurtă vreme din cauza neînțelegerilor cu Guvernul Provizoriu. Ulterior a fost numit comandantul Armatei a 8-a, apoi comandantul frontului de sud-vest. La 1 august (19 iulie) 1917 a fost numit comandant suprem al armatei ruse, organizând o lună mai târziu o rebeliune militară în scopul cuceririi puterii și zdrobirii forțelor revoluționare. Împreună cu alți conspiratori (și viitori comandanți albgardiști) a fost arestat pe 14 (1) septembrie 1917, însă a reușit să evadeze și apoi să pună bazele „armatei de voluntari", devenind primul ei comandant.

A fost ucis în aprilie 1918, în timpul unei operațiuni militare pe care o organizase împotriva puterii sovietice.

Kozłowski, *Mieczysław* (în rusește, *Kozlovski*, *Mecislav Iulievici*) (1876-1927) – revoluționar polonez. Activ în mișcarea revoluționară încă de la începutul secolului al XX-lea, a fost membru al „conducerii principale" a Social-Democrației din Polonia și Lituania. După Revoluția din Februarie a făcut parte din Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd, din Comitetul Executiv Central al Sovietelor, din Comitetul din Petersburg al bolșevicilor și a fost președintele Dumei Raionale din Vîborg. După Revoluția din Octombrie a fost președintele Comisiei extraordinare de instrucție de la Petrograd, apoi membru al colegiului Comisariatului Poporului pentru Justiție și președintele Micului Consiliu al Comisarilor Poporului. În 1919 a fost numit comisar al poporului pentru justiție în efemera Republică Sovietică Socialistă Lituaniano-Bielorusă. Între 1923 și 1927 a fost jurisconsult principal la Comisariatul Poporului pentru Căile de Comunicație.

Krakovețki, *Arkadi Anatolievici* (1884-1937) – ofițer socialist-revoluționar. În 1905 a aderat la Partidul Socialist-Revoluționar, ocupându-se de propagandă și de munca organizatorică din armată. În 1907 a fost arestat și condamnat la închisoare și deportare. După Revoluția din Februarie a fost numit comisar militar al districtului Irkutsk, iar după Revoluția din Octombrie a luptat împotriva bolșevicilor, mai ales în Siberia. Reconciliat cu autoritățile sovietice în 1920, a fost recrutat de Ceka, pentru care a îndeplinit mai multe misiuni în străinătate. A fost arestat în calitate de „fost contrarevoluționar" și executat în timpul epurărilor staliniste de la sfârșitul anilor 1930.

Krasikov, *Piotr Ananievici* (1870-1939) – vechi revoluționar bolșevic. Activ în mișcarea revoluționară încă din 1893, la început în grupul Emanciparea Muncii, apoi în Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, s-a alăturat bolșevicilor după scindarea partidului din 1903. În timpul Revoluției din 1905 a fost membru al Comitetului din Petersburg al partidului și membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petersburg. După Revoluția din Februarie a fost membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd în calitate de social-democrat nefracționist, iar după Revoluția din Octombrie a deținut funcții importante în cadrul Comisariatului Poporului pentru Justiție și al Curții Supreme. Pensionat în 1938, a murit un an mai târziu.

Krasnov, *Piotr Nikolaevici* (1869-1947) – general de cavalerie și scriitor. Născut la Petersburg în familia unui general și istoric cazac, a studiat la mai multe școli militare de elită. În timpul Primului Război Mondial a condus diverse armate căzăcești. Imediat după Revoluția din Octombrie a lansat cu ajutorul unor trupe de cazaci un atac eșuat asupra Petrogradului și a fost arestat de autoritățile sovietice. Eliberat pe cuvânt de onoare, s-a alăturat trupelor albgardiste de pe Don. Între mai 1918 și februarie 1919 a fost atamanul oștii Donului. După câștigarea războiului civil de către Armata Roșie, a emigrat. În străinătate a publicat numeroase volume de ficțiune, istorie militară și memorii. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a fost un colaborator important al naziștilor. Capturat la sfârșitul războiului de britanici, a fost extrădat în URSS, unde a fost judecat, găsit vinovat de trădare și executat.

Krestinski, *Nikolai Nikolaevici* (1883-1938) – revoluționar bolșevic. A aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1903. Membru al fracțiunii social-democrate din Dumele a III-a și a IV-a de Stat, a fost deportat în 1914 la Ekaterinburg pentru opoziție față de război. După Revoluția din Februarie a fost activ în Comitetul Regional Ural al Bolșevicilor, iar în august 1917 a fost ales în Comitetul Central al Partidu-

lui Bolșevic. După Revoluția din Octombrie a deținut diverse funcții de conducere în Banca de Stat și a fost ambasador sovietic în Germania (1921-1930). În anii 1920 s-a alăturat pentru scurt timp Opoziției de Stânga și lui L. D. Troțki. În 1937, în timpul epurărilor staliniste, a fost arestat, fiind acuzat de spionaj și apoi executat.

Krivoșein, *Aleksandr Vasilievici* (1857-1921) – om de stat țarist. Născut la Varșovia într-o familie de nobili, a studiat dreptul la Universitatea din Petersburg și apoi și-a început cariera de funcționar de stat în diverse ministere. În 1906 a devenit membru al Consiliului de Stat, iar între 1908 și 1915 a fost ministru al agriculturii. După Revoluția din Februarie a încercat să organizeze eliberarea familiei imperiale din arest. După Revoluția din Octombrie a luat parte la rezistența albgardistă împotriva bolșevicilor. A murit în emigrație.

Krîlenko, *Nikolai Vasilievici* (1885-1938) – revoluționar și om de stat bolșevic. Membru din 1904 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a făcut parte din 1912 din redacția ziarului bolșevic *Pravda*. În anii 1911-1913 și-a îndeplinit stagiul militar, avansând până la gradul de sublocotenent. După Revoluția din Februarie a colaborat la ziarul *Soldatskaia Pravda* și a fost delegat la primul Congres General al Sovietelor din Rusia. A participat în mod activ la Revoluția din Octombrie, fiind unul dintre conducătorii Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd. A făcut parte din primul guvern sovietic în calitate de comisar al poporului pentru treburile militare și maritime, iar în noiembrie 1917 a fost numit comandant suprem al armatei. Începând din 1918 a lucrat în diverse organe ale justiției sovietice, iar în cele peste o sută de lucrări publicate a pus bazele „legalității socialiste" și ale „justiției revoluționare". A participat la organizarea marilor procese-spectacol de la Moscova din a doua jumătate a anilor 1930. Cu toate acestea, a fost arestat la începutul anului 1938, acuzat de spionaj și împușcat.

Krîmov, *Aleksandr Mihailovici* (1871-1917) – general țarist. A luptat atât în războiul ruso-japonez, cât și în Primul Război Mondial. În timpul „afacerii Kornilov" din septembrie (august) 1917, a încercat, la ordinul generalului L. G. Kornilov, să ocupe Petrogradul cu ajutorul unei divizii de cazaci; după eșecul acestei acțiuni, s-a sinucis.

Kropotkin, *Nikolai Dmitrievici* (1872-1937) – prinț și om de stat. Descendent dintr-o străveche familie aristocratică, a avut numeroase funcții importante în administrația țaristă, fiind printre altele viceguvernator al Curlandei (1907-1912) și viceguvernator al Livoniei (1912-1915). Mare moșier, a fost reprezentantul Camerei Agricole și al Societății Crescătorilor de Cai la Conferința de Stat de la Moscova din vara lui 1917. După Revoluția din Octombrie a emigrat în Germania.

Kropotkin, *Piotr Alekseevici* (1842-1921) – filozof, om de știință și revoluționar, unul dintre principalii conducători și teoreticieni ai anarhismului. Născut într-o veche familie nobiliară, a studiat la Corpul de Paji, după care și-a îndeplinit serviciul militar în Siberia Răsăriteană și a participat la mai multe expediții științifice în zonă. Aflat în străinătate, a aderat în 1872 la Internaționala I și s-a alăturat grupului lui M. A. Bakunin. După ce s-a înapoiat în Rusia, a participat ca anarhist la mișcarea narodnică, fapt pentru care a fost arestat în 1874 și închis în fortăreața „Petru și Pavel". În 1876 a evadat și a fugit peste graniță, unde a desfășurat o activitate politică susținută, înființând împreună cu câțiva revoluționari francezi două ziare, *L'Avant garde* (1877) și *Le Révolté* (1879), și publicând diverse articole și broșuri. În 1882 a fost arestat în Franța și condamnat la cinci ani de închisoare, fiind eliberat în 1886. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică șovinistă. Revenit în Rusia după Revoluția din Februarie, a susținut Guvernul Provizoriu, însă a refuzat un post de ministru pe care i l-a propus A.

F. Kerenski. După Revoluția din Octombrie a criticat fățiș guvernul bolșevic și pe V. I. Lenin, dar în 1919, într-o scrisoare adresată muncitorilor din Europa Occidentală, a recunoscut importanța istorică a Revoluției Ruse și i-a chemat pe muncitorii din Apus să împiedice intervenția militară împotriva Rusiei Sovietice. A scris o serie de lucrări științifice în domeniul geografiei și geologiei, precum și numeroase scrieri politice, cele mai importante fiind *Marea Revoluție Franceză, 1789-1793* (1893), *Memoriile unui revoluționar* (1898), *Comunism și anarhie* (1903), *Spiritul de revoltă* (1914).

Krupskaia, *Nadejda Konstantinovna* (1869-1939) – revoluționară și activistă comunistă, soția lui V. I. Lenin. Și-a început activitatea revoluționară în 1890, în cadrul cercurilor marxiste studențești din Petersburg, iar după aceea a desfășurat o propagandă social-democrată în rândurile muncitorilor. În 1895 a făcut parte din Uniunea de Luptă pentru Eliberarea Clasei Muncitoare din Petersburg. În 1896 a fost arestată și condamnată la trei ani de deportare. În 1898 a aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, iar în 1901 a emigrat, lucrând ca secretar de redacție al ziarului *Iskra* și apoi la ziarele bolșevice *Vpered* și *Proletarii*. În perioada Revoluției din 1905 a lucrat în Rusia ca secretar al Comitetului Central al partidului. În 1907 a emigrat din nou, iar începând cu 1912 l-a ajutat pe Lenin să mențină legăturile cu organizațiile de partid din Rusia, cu ziarul *Pravda* și cu fracțiunea bolșevică din Duma a IV-a de Stat. După Revoluția din Februarie, s-a înapoiat împreună cu Lenin la Petrograd și a lucrat în Secretariatul Comitetului Central al Partidului Bolșevic, participând la pregătirea Revoluției din Octombrie. După revoluție a fost membră a Colegiului Comisariatului Poporului pentru Învățământul Public, din 1921 a condus Direcția generală a învățământului politic (Glavpolitprosvet) din cadrul acestui comisariat, iar din 1929 a deținut funcția de adjunct al comisarului poporului pentru învățământul public. A scris o serie de lucrări cu privire la problemele învățământului, ale educației comuniste, ale mișcării de femei și de tineret. După moartea lui Lenin a avut inițial o poziție critică atât față de I. V. Stalin, cât și față de L. D. Troțki, împărtășind pozițiile politice ale lui G. E. Zinoviev și L. B. Kamenev, pe care i-a sprijinit la Congresul al XIV-lea al partidului din 1925 în lupta lor împotriva lui Stalin. În 1926 s-a alăturat Opoziției Unificate, însă a capitulat un an mai târziu și a votat pentru excluderea din partid a lui Troțki, Zinoviev și Kamenev, pe care o ceruse Stalin. A fost autoarea unui volum de amintiri despre Lenin.

Kucin, *Gheorghi Dmitrievici* (pseudonim, *Oranski*, *K.*) (1887/1889/1896-1937/1938) – ofițer menșevic. A făcut studii de economie și drept la Universitatea din Petersburg, iar în 1907 a aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, făcând parte dintre menșevicii lichidatori. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică defensistă și a luptat pe front ca ofițer de artilerie. După Revoluția din Februarie a devenit președintele comitetului de armată al Armatei a 12-a. Membru supleant în Comitetul Central menșevic, a fost de asemenea delegat la primele două congrese generale ale sovietelor și membru al primului Comitet Executiv Central. A fost activ în organizațiile menșevice clandestine de după Revoluția din Octombrie, fiind arestat de mai multe ori de guvernul sovietic. Arestat pentru ultima oară în 1935, a fost condamnat la trei ani de deportare la Orenburg, unde a fost executat în timpul epurărilor staliniste.

Kurlov, *Pavel Grigorievici* (1860-1923) – general țarist și memorialist. Născut într-o familie de ofițeri de carieră, a fost, între 1909 și 1911, adjunctul ministrului țarist al afacerilor interne P. A. Stolîpin, șef al poliției țariste și comandant al corpului de jandarmi. În timpul Primului Război Mondial a fost responsabil cu administrația civilă a statelor baltice, iar în 1916 a fost din nou pentru două luni viceministru de interne. Arestat și anchetat de Guvernul Provizoriu după Revoluția din Februarie, a emigrat în 1918. A

publicat un volum de memorii, *Sfârșitul Rusiei țariste* (1923), ce acoperă evenimentele politice din Rusia dintre anul 1904 și Revoluția din Octombrie.

Kuropatkin, *Aleksei Nikolaevici* (1848-1925) – general țarist. După studii la Academia Marelui Stat-Major, a lucrat ca atașat militar la Paris și Berlin, apoi în calitate de comandant al mai multor armate din Asia Centrală. A fost șeful Statului-Major al armatei țariste în timpul războiului ruso-turc din 1877-1878, ministru de război (1898-1904) și comandant al trupelor din Manciuria în războiul ruso-japonez. A luptat în Primul Război Mondial, deținând între februarie și august (iulie) 1916 funcția de comandant al frontului de nord, iar apoi a fost numit guvernator al districtului militar Turkestan. După Revoluția din Februarie, a fost confirmat în post de Guvernul Provizoriu, însă Sovietul din Tașkent l-a arestat și trimis la Petrograd, unde a abandonat orice activitate publică.

Kuroș, *Aleksandr Parfionovici* (1862-1918?) – viceamiral țarist. Absolvent al Corpului Naval în 1882, a fost comandantul mai multor vase rusești de război. A devenit viceamiral în august (iulie) 1916, iar pe 5 februarie (23 ianuarie) 1917 a fost numit comandantul fortăreței Kronstadt. Arestat în timpul Revoluției din Februarie, a fost eliberat la începutul toamnei lui 1917 și trecut în rezervă. După Revoluția din Octombrie a fost scos din serviciu, iar în septembrie 1918 a fost arestat de Ceka și cel mai probabil împușcat.

Kutepov, *Aleksandr Pavlovici* (1882-1930) – colonel albgardist. A luptat cu bravură în Primul Război Mondial, iar după Revoluția din Octombrie s-a alăturat „armatei de voluntari”, încredințându-i-se comanda mai multor unități militare albgardiste. După încheierea războiului civil a emigrat, stabilindu-se mai întâi în Serbia, apoi în Franța. Răpit în 1930 la Paris de agenți sovietici, a murit la scurtă vreme (cel mai probabil din cauza sedativelor administrate de răpitori).

Kutler, *Nikolai Nikolaevici* (1859-1924) – politician cadet. A lucrat la Ministerul de Finanțe, după care a devenit ministru al agriculturii și al reglementării proprietății funciare (1905-1906). Deputat în Dumele a II-a și a III-a de Stat, a fost unul dintre autorii proiectului de program agrar al cadeților. După Revoluția din Februarie a făcut parte din diferite comisii de pe lângă Ministerul Comerțului și Industriei, în care a reprezentat interesele industriașilor din sudul Rusiei, iar după Revoluția din Octombrie a lucrat la Comisariatul Poporului pentru Finanțe.

Kuzmin, *Andrei Illarionovici* (1878/1880-1920/1923) – căpitan socialist-revoluționar. A studiat ingineria la Kiev, iar în timpul războiului ruso-japonez a fost mobilizat în armată, participând în decembrie 1905 la rebeliunea soldaților și a muncitorilor din Krasnoiarsk, care a dus la crearea unei efemere „republici” locale, al cărei conducător a devenit. După înăbușirea revoltei a fugit la Paris, de unde a revenit de bunăvoie în Rusia în 1912, fiind condamnat la ani grei de temniță. Eliberat după Revoluția din Februarie, a fost numit adjunctul comandantului districtului militar Petrograd (mai-noiembrie 1917). După Revoluția din Octombrie a luat parte la atacul împotriva guvernului sovietic întreprins de trupele de cazaci ale generalului P. N. Krasnov. Plecat ulterior în Siberia, soarta lui nu e bine cunoscută.

Lafayette/La Fayette, *Gilbert du Motier de* (1757-1834) – aristocrat francez de orientare liberală, ofițer și om politic. În 1777 a călătorit în coloniile americane și a luptat în Revoluția Americană ca general de partea Armatei Continentale, devenind un apropiat al câtorva dintre cei mai proeminenți „părinți fondatori” ai Statelor Unite ale Americii (George Washington, Alexander Hamilton și Thomas Jefferson). După întoarcerea în Franța, a fost numit în Adunarea Notabililor (1787) și ales membru al Stărilor Generale (1789). În timpul Revoluției Franceze a fost unul dintre autorii Declarației drepturilor omului

și cetățeanului și comandant al Gărzii Naționale. Amenințat cu arestarea în 1792, a părăsit Franța, fiind în schimb reținut de trupele austriece și întemnițat timp de cinci ani. Eliberat în 1797, a revenit în Franța, însă a refuzat să participe la guvernarea lui Napoleon. În 1814, după Restaurație, a devenit membru al Camerei Deputaților. După 1830, în timpul Monarhiei din Iulie, a sprijinit la început domnia lui Ludovic-Filip, însă ulterior a criticat tendințele despotice ale monarhului.

Lapinski, *Pavel Liudvigovici* (pe numele adevărat, *Lewinson*, *Paweł*) (alte pseudonime: *Łapiński*, *Stanisław*; *Wolski*, *Andrzej*) (1879-1937) – socialist, apoi comunist polonez și sovietic, economist și publicist. Între 1906 și 1918 a fost unul dintre conducătorii aripii de stânga („levița") a Partidului Socialist Polonez. Internaționalist în timpul Primului Război Mondial, s-a întors în Rusia din emigrație în mai 1917 împreună cu L. Martov. A participat apoi la toate marile evenimente politice de la Petrograd din vara și toamna lui 1917, încercând să medieze între menșevici și bolșevici. În timpul Revoluției din Octombrie a fost delegat la al II-lea Congres General al Sovietelor. Devenit după aceea membru al Partidului Muncitoresc Comunist din Polonia, a lucrat în anii 1920 în diplomația sovietică. După 1930 a ajuns un cunoscut jurnalist internațional, colaborator al ziarului *Izvestia* și cercetător la Institutul de Economie Internațională și Politică Internațională al Academiei de Științe a URSS. A fost arestat și executat în timpul epurărilor staliniste.

Larin, *Iuri* (pe numele adevărat, *Lurie*, *Mihail Aleksandrovici/Zalmanovici*) (1882-1932) – economist și revoluționar menșevic. După Revoluția din 1905 a fost unul dintre conducătorii așa-numiților „lichidatori", care susțineau că Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia trebuia să acționeze doar în limitele legii. În 1912 a luat parte la Blocul din August, iar în anii Primului Război Mondial s-a raliat unei poziții centriste. După Revoluția din Februarie a condus grupul menșevicilor internaționaliști din jurul revistei *Internațional*. Intrat în august 1917 în Partidul Bolșevic, a lucrat după Revoluția din Octombrie în aparatul de stat și în diferite organisme economice.

Lașevici, *Mihail Mihailovici* (1884-1928) – revoluționar bolșevic. Membru din 1901 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, s-a alăturat bolșevicilor după schisma partidului din 1903. A lucrat în cadrul partidului la Odessa, Nikolaev, Ekaterinburg și în alte orașe. După Revoluția din Februarie a fost secretar, apoi președinte al fracțiunii bolșevice din Sovietul din Petrograd și membru al Comitetului din Petersburg al bolșevicilor. A jucat un rol proeminent în Revoluția din Octombrie, atât ca membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd, cât și în calitate de comandant al detașamentelor Gărzilor Roșii ce au ocupat Banca de Stat. În timpul războiului civil a avut mai multe funcții de comandă în Armata Roșie, ulterior lucrând în aparatul de stat. Ca susținător al lui G. E. Zinoviev, a fost un membru activ al Opoziției Unificate din anii 1925-1926, astfel încât la sfârșitul lui 1927 a fost exclus din partid, fiind reprimit un an mai târziu, după ce a capitulat.

Lațis, *Martîn Ivanovici* (în letonă, *Lācis*, *Mārtiņš*) (pe numele adevărat, *Sudrabs*, *Jānis*) (1888-1938) – revoluționar bolșevic și memorialist de origine letonă. Membru din 1905 al Social-Democrației din Letonia, și-a desfășurat apoi activitatea politică în Caucaz și la Moscova, în cadrul Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. În 1916 a fost arestat și deportat în Siberia, însă a evadat și a revenit în Rusia europeană. După Revoluția din Februarie a fost membru în Comitetul din Petersburg al bolșevicilor și apoi al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd. După Revoluția din Octombrie a lucrat în Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne, iar după aceea în Ceka. Odată cu încheierea războiului civil și-a desfășurat activitatea în aparatul

Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) și în diverse instituții economice; între 1935 și 1937 a fost directorul Institutului de Economie de la Moscova (Academia Plehanov). Arestat în timpul epurărilor staliniste pentru „activități contrarevoluționare”, a fost condamnat la moarte și executat. A fost autorul unor lucrări istorice despre Ceka.

Laval, *Pierre* (1883-1945) – om politic francez. Implicat în 1903 în mișcarea socialistă, a devenit după încheierea studiilor de drept un apărător al greviștilor, sindicaliștilor și agitatorilor de stânga în fața persecuțiilor autorităților franceze. În timpul Primului Război Mondial a fost membru al Camerei Deputaților din partea Confederației Generale a Muncii și a luat poziție împotriva războiului. Devenit în 1923 primarul unei localități din nordul Parisului și totodată un politician independent, a obținut un an mai târziu un loc de deputat în Adunarea Națională. Cariera sa a urmat apoi o linie ascendentă, oglindită atât de orientarea sa politică tot mai de dreapta, cât și de acumularea unei averi personale considerabile: a fost, printre altele, ministru al lucrărilor publice (1925), ministru al muncii (1930) și prim-ministru (1931-1932, 1935-1936). În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a făcut parte din Guvernul de la Vichy. Arestat după război, a fost judecat pentru trădare și executat.

Lazimir, *Pavel Evghenievici* (1891-1920) – socialist-revoluționar de stânga. De profesie felcer, a lucrat la spitalul militar din Petrograd, unde a desfășurat o propagandă revoluționară în rândul soldaților. După Revoluția din Februarie a fost membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd, ocupând diverse funcții legate de problemele soldaților. În timpul Revoluției din Octombrie i-a sprijinit pe bolșevici și a fost primul președinte al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd. Ulterior a lucrat în cadrul Comisariatului Poporului pentru Afacerile Interne și al Comisariatului Poporului pentru Treburile Militare și Maritime. În timpul războiului civil a fost membru al Consiliului Militar Revoluționar al frontului de sud (1918-1920). A murit de tifos în 1920.

Lebedev, *Piotr Aleksandrovici* (1877-1952) – activist bolșevic și publicist. Membru al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia din 1901, a înființat primul comitet social-democrat din Saratov. A studiat dreptul la Universitatea din Petersburg, lucrând ulterior ca avocat. După Revoluția din Februarie a fost ales deputat în Sovietul din Saratov, iar în octombrie (septembrie) 1917 a devenit vicepreședinte al Comitetului Executiv al acestuia. A participat în mod direct la instaurarea regimului sovietic la Saratov, fiind numit apoi comisar gubernial pentru justiție. După 1921 a ocupat diverse posturi de conducere în administrația sovietică centrală.

Ledru-Rollin, *Alexandre Auguste* (1807-1874) – om politic francez. Avocat al apărării în procesele intentate republicanilor în timpul domniei lui Ludovic-Filip, a fost ales deputat în 1841, remarcându-se drept cel mai răsunător apărător al intereselor clasei muncitoare. Prin discursurile sale ținute la întrunirile muncitorilor a contribuit la declanșarea Revoluției de la 1848, devenind apoi ministru de interne în Guvernul Provizoriu și sprijinind burghezia în fața revendicărilor proletariatului. În luna decembrie 1848 a candidat fără succes la alegerile pentru președinția Republicii Franceze. După alegerile generale din 1849 și încercarea nereușită a grupului republican Muntele, pe care l-a condus, de a obține în parlament demisia lui Ludovic-Napoleon Bonaparte și a miniștrilor săi, a fost nevoit să se exileze la Londra. A revenit în Franța abia după amnistia generală din 1870.

Leihtenbergski (în germană, *Leuchtenberg*), *Nikolai Nikolaevici* (1868-1928) – duce. Strănepot al țarului Nicolae I, a fost fiul prințului Nikolai Maksimilianovici Romanovski (al patrulea duce Leihtenbergski) și al soției sale morganatice Nadejda Sergheevna Annenkova. A fost totodată marchiz de La Ferté-Beauharnais și șeful casei de

Beauharnais. În 1912 a devenit colonel și aghiotantul țarului Nicolae al II-lea, alături de care s-a aflat și în timpul Revoluției din Februarie. După Revoluția din Octombrie a fost un membru activ al mișcării albgardiste, iar în 1920 a emigrat în Franța.

Lenin (pe numele adevărat, *Ulianov*), *Vladimir Ilici* (1870-1924) – scriitor revoluționar, fondatorul și conducătorul Partidului Bolșevic. S-a născut în orașul Simbirsk de pe Volga, într-o familie de nobilime măruntă cu înclinații liberal-radicale. Implicat de tânăr în mișcarea revoluționară, a fost exmatriculat în 1887 de la Universitatea din Kazan, motiv pentru care și-a continuat studiile de drept ca extern al Universității din Petersburg, obținând licența în 1891. Doi ani mai târziu s-a mutat la Petersburg, unde a devenit marxist și a fost unul dintre fondatorii și conducătorii Uniunii de Luptă pentru Eliberarea Clasei Muncitoare. Pentru activitatea sa politică, a fost condamnat în 1897 la trei ani de deportare în Siberia. Plecat în 1900 în Europa Occidentală, s-a alăturat conducerii Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR) – al cărui membru fusese de la înființare – ca redactor al ziarului partidului, *Iskra*. În 1903, la Congresul al II-lea al PMSDR ce a scindat partidul în două tabere, a fost inspiratorul și conducătorul fracțiunii bolșevice. Revenit pentru scurtă vreme în Rusia în timpul Revoluției din 1905 (fără să joace însă vreun rol important), s-a mutat apoi în Finlanda, întorcându-se în Europa de Apus la sfârșitul anului 1907. În perioada 1908-1912 a fost membru al Biroului din străinătate al Comitetului Central al PMSDR, pentru ca în 1912 să înființeze un Comitet Central separat, pur bolșevic, în care a fost membru până la sfârșitul vieții. În timpul Primului Război Mondial a locuit în Elveția și a adoptat o poziție politică internaționalist-revoluționară. A revenit la Petrograd după Revoluția din Februarie, pe 16 (3) aprilie 1917, iar după „Zilele din Iulie" a fost nevoit să se ascundă și să trăiască în ilegalitate în afara Petrogradului, din cauza unui ordin de arestare emis de Guvernul Provizoriu pe numele său. După Revoluția din Octombrie, în care a jucat un rol hotărâtor, a deținut mai multe posturi-cheie în aparatul de partid și de stat sovietic: președinte al Consiliului Comisarilor Poporului, membru al Biroului Politic al Partidului Comunist (bolșevic), președinte al Consiliului de Apărare al Muncitorilor și Țăranilor, membru în Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste. A supraviețuit unui atentat terorist înfăptuit de socialista-revoluționară F. E. Kaplan pe 30 august 1918. Începând cu 1921, problemele de sănătate tot mai grave l-au făcut incapabil să se ocupe îndeaproape de problemele partidului și ale statului. După moartea sa, survenită pe 21 ianuarie 1924, corpul i-a fost îmbălsămat și expus într-un mausoleu din Piața Roșie de la Moscova. A scris, printre altele, lucrările *Dezvoltarea capitalismului în Rusia* (1899), *Ce-i de făcut?* (1902), *Două tactici ale social-democrației în revoluția democratică* (1905), *Materialism și empiriocriticism* (1909), *Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului* (1916), *Statul și revoluția* (1918).

Levi, *Paul* (1883-1930) – social-democrat și comunist german, de profesie avocat. A fost membru din 1906 al Partidului Social-Democrat din Germania (SPD). Participant în 1915 la Conferința Socialistă Internațională de la Zimmerwald, a devenit membru al grupului elvețian al zimmerwaldienilor de stânga și a făcut totodată parte din Uniunea Spartacus. La Congresul de constituire al Partidului Comunist din Germania (KPD) din decembrie 1918 a fost ales în Comitetul Central al partidului. A fost delegat la Congresul al II-lea al Internaționalei Comuniste. În 1920 a fost ales deputat în Reichstag din partea KPD, însă în februarie 1921 a demisionat din CC al KPD, iar în aprilie a fost exclus din partid din cauza publicării broșurii *Calea noastră. Împotriva pucismului*, în care critica încercările comuniștilor germani de a prelua puterea fără sprijinul maselor. În 1922 s-a alăturat Partidului Social-Democrat Independent din Germania, împreună cu care a revenit în SPD.

Levițki, *Boris Antonovici* (1884-1919?) – general țarist. Absolvent al Academiei Marelui Stat-Major în 1911, a luat parte la Primul Război Mondial, iar în octombrie (septembrie) 1917 a fost promovat la rangul de general-maior, devenind totodată șeful Biroului militar al prim-ministrului A. F. Kerenski. În anii 1918-1919 a fost membru al unei organizații antisovietice clandestine de la Moscova. Arestat de Ceka în februarie 1919, a fost eliberat la câteva luni după aceea, după care a fost arestat din nou și executat.

Liber (pe numele adevărat, *Goldman*), *Mihail Isaakovici/Isaevici* (alte pseudonime: *Liber*, *Mark*; *Mark*; *Isaakov*; *Ber*) (1880-1937) – conducător al Bundului. Născut la Vilnius, a activat în mișcarea revoluționară lituaniană de la o vârstă foarte fragedă. În 1898 s-a alăturat social-democraților ruși, iar în 1900 a aderat la Uniunea Generală a Muncitorilor Evrei din Lituania, Polonia și Rusia (Bund). Ca agitator și reprezentant al Bundului în Sovietul din Petersburg, a fost o figură proeminentă în timpul Revoluției din 1905. În 1907 a fost ales în Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, iar în 1910 a fost arestat de autoritățile țariste, refugiindu-se apoi în străinătate. În 1914 a revenit la Petersburg, dar a fost arestat din nou și întemnițat, în ciuda poziției sale politice defensiste, fiind eliberat abia după Revoluția din Februarie, când a devenit unul dintre conducătorii menșevicilor de dreapta și ai Bundului din Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd. După Revoluția din Octombrie a trăit în Ucraina, de unde a criticat guvernul sovietic și a făcut campanie pentru o intervenție străină în Rusia și pentru o alianță cu liberalii împotriva bolșevicilor. Arestat în 1921, și-a petrecut restul vieții în închisoare și apoi ca deportat în Siberia și în Asia Centrală. În 1937 a fost arestat din nou la Alma-Ata și executat.

Liebknecht, *Karl Paul August Friedrich* (1871-1919) – militant de seamă al mișcării muncitorești germane și internaționale. De profesie avocat, a aderat de tânăr la mișcarea socialistă și a fost unul dintre conducătorii aripii de stânga din Partidul Social-Democrat din Germania. În 1912 a fost ales deputat în Reichstag. În anii Primului Război Mondial a adoptat o poziție internaționalistă radicală, luptând împotriva sprijinirii efortului de război al „propriului" guvern și fiind singurul deputat din Reichstag care pe 2 decembrie 1914 a votat împotriva aprobării creditelor de război. A fost unul dintre întemeietorii și conducătorii grupului Die Internationale, care a dat naștere mai târziu Uniunii Spartacus. În 1916 a fost condamnat la muncă silnică pentru propagandă antimilitaristă. În timpul Revoluției Germane din noiembrie 1918 s-a aflat, împreună cu R. Luxemburg, în fruntea muncitorilor germani revoluționari. A fost redactor al ziarului *Die Rote Fahne*, fondator al Partidului Comunist din Germania și unul dintre conducătorii insurecției muncitorilor berlinezi din ianuarie 1919. După înăbușirea insurecției a fost ucis, ca și Luxemburg, de membri ai milițiilor de extremă dreaptă germane.

Linde, *Fiodor Fiodorovici* (în germană, *Linde*, *Friedrich*) (1881-1917) – sergent revoluționar, inițiatorul „Zilelor din Aprilie". Membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd, a devenit ulterior comisar al Guvernului Provizoriu pe frontul de sud-vest, unde a fost ucis în luptă.

Linevici, *Nikolai Petrovici* (1839-1908) – general țarist. Ofițer de carieră, s-a remarcat în războiul ruso-turc din 1877-1878, precum și în timpul Răscoalei Boxerilor din China. În 1903 a fost numit guvernator general al Transbaikaliei. În timpul războiul ruso-japonez a fost mai întâi comandant de armată, apoi comandant suprem al armatelor ruse din Orientul Îndepărtat.

Linsingen, *Alexander Adolf August Karl von* (1850-1935) – general german. În timpul Primului Război Mondial a luptat în prima bătălie de pe Marna, după care a fost transferat pe frontul de est. În 1915 s-a aflat la comanda Armatei de Sud și pe urmă a Armatei de

pe Bug. După semnarea Tratatului de pace de la Brest-Litovsk a condus ocuparea de către trupele germane a unei mari părți din Ucraina și a Crimeei. În iunie 1918 a devenit guvernator militar al Berlinului, demisionând însă în luna noiembrie a aceluiași an.

Lisovski, *Iuri* (*Gheorghi*) *Ippolitovici* (pseudonim literar, *Vadimov*, *Evgheni*) (1879-1944) – colonel, procuror militar, poet și prozator. În 1916 a fost trimis în Franța pe lângă Statul-Major al Brigăzii 1 speciale de infanterie rusești detașate acolo. În calitate de procuror militar, a anchetat rebeliunea soldaților ruși din La Courtine din toamna lui 1917. După Revoluția din Octombrie a hotărât să nu se mai întoarcă în Rusia și a trăit în emigrație în Iugoslavia, Franța și Polonia.

Lloyd George, *David* (1863-1945) – om de stat și diplomat britanic, conducător al Partidului Liberal. Ales în 1890 în parlament, a fost apoi ministru al comerțului (1905-1908), ministru de finanțe (1908-1915), ministru de război (iunie-decembrie 1916) și prim-ministru al Marii Britanii (1916-1922). A reușit să consolideze pozițiile imperialismului englez în Orientul Apropiat și Mijlociu, precum și în Balcani, și a reprimat cu duritate mișcarea de eliberare națională a popoarelor din colonii și din țările dependente. După Revoluția din Octombrie din Rusia a fost unul dintre inspiratorii și organizatorii intervenției armate străine și ai blocadei împotriva statului sovietic. În urma unei serii de eșecuri politice, și-a dat demisia în 1922, însă a continuat să se bucure de influență politică până la sfârșitul vieții.

Lomov, *A.* (pe numele adevărat, *Oppokov*, *Gheorghi Ippolitovici*) (1888-1937/1938) – revoluționar bolșevic. Membru din 1903 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a cunoscut în repetate rânduri represiunea regimului țarist. După Revoluția din Februarie a devenit membru al Biroului Regional Moscova și al Comitetului din Moscova al bolșevicilor. În noiembrie (octombrie) 1917 a fost membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Moscova și vicepreședinte al Sovietului din Moscova, iar după Revoluția din Octombrie a devenit comisar al poporului la Justiție. „Comunist de stânga" în 1918, a avut ulterior funcții importante în domeniul economic. A fost condamnat la moarte și executat în timpul epurărilor staliniste de la sfârșitul anilor 1930.

Longuet, *Jean Laurent Frederick* (1876-1938) – socialist francez. Fiul lui Charles Longuet și al lui Jenny Marx, fiica lui K. Marx, a fost un militant al mișcării socialiste din Franța și al Internaționalei a II-a. A colaborat activ la presa socialistă franceză și internațională. În timpul Primului Război Mondial a condus minoritatea centrist-pacifistă a Secției Franceze a Internaționalei Muncitorești (SFIO), iar în perioada 1914-1924 a fost membru al Camerei Deputaților din Franța. În 1916 a fost unul dintre fondatorii și redactorii ziarului socialist *Le Populaire*. Din 1920 a făcut parte din conducerea aripii centriste a SFIO, iar în anii 1930 a fost membru al mai multor organizații internaționale de luptă împotriva fascismului și a războiului.

Loriot, *Fernand* (1870-1932) – socialist francez. În timpul Primului Război Mondial s-a situat pe poziții politice internaționaliste, iar la Conferința Socialistă Internațională de la Kienthal a aderat la stânga zimmerwaldiană. După anul 1920 a făcut parte din Partidul Comunist Francez, din care a fost exclus în 1927.

Lozovski, *A.* (pe numele adevărat, *Dridzo*, *Solomon Abramovici*) (1878-1952) – revoluționar bolșevic și om de stat sovietic. Membru al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia din 1901, s-a alăturat ulterior fracțiunii bolșevice. A participat la Revoluția din 1905, iar între 1909 și 1917 a trăit în exil la Geneva și Paris. Revenit în Rusia în vara lui 1917, a fost ales în iulie secretar al Consiliului Central al Sindicatelor. În timpul

Revoluției din Octombrie a fost un oponent al insurecției. Ulterior, a ocupat funcții importante în organizațiile sindicale sovietice, iar între 1921 și 1937 a fost secretar general al Internaționalei Sindicale Roșii. A fost de asemenea comisar adjunct (apoi ministru adjunct) al afacerilor externe al URSS (1939-1946), precum și membru în numeroase alte organisme ale statului sovietic și Internaționalei Comuniste. Arestat în ianuarie 1949, a fost acuzat de spionaj, condamnat la moarte și executat în august 1952, în cadrul campaniei antisemite a lui I. V. Stalin.

Ludendorff, *Erich Friedrich Wilhelm* (1865-1937) – general german. După studii strălucite la Școala de Cadeți de la Plön și la Academia de Război a Prusiei, a activat în cadrul Marelui Stat-Major de la Berlin. În timpul Primului Război Mondial a fost unul dintre principalii arhitecți ai victoriilor germane, iar din 1916 a împărțit cu Paul von Hindenburg comanda supremă a armatelor Imperiului German. După război a devenit una dintre cele mai importante figuri ale dreptei naționaliste și antisemite din Germania, participând la puciurile eșuate ale lui W. Kapp (1920) și A. Hitler (1923). Între 1924 și 1928 a fost deputat în Reichstag din partea Partidului Libertății Etnicilor Germani, iar în 1925 a candidat fără succes la președinția Germaniei. A publicat mai multe volume cu caracter memorialistic și ideologic, printre care *Amintirile mele de război, 1914-1918* (1919), *Conducerea războiului și politica* (1921), *Războiul total* (1935).

Ludovic al XVI-lea (numele complet *Louis-Auguste*) (1754-1793) – rege al Franței. Membru al dinastiei de Bourbon, a fost fiul Delfinului Ludovic-Ferdinand al Franței și al prințesei Maria Josepha de Saxonia, urmându-i la tron lui Ludovic al XV-lea, bunicul său. A fost rege al Franței și al Navarei (1774-1791) și rege al francezilor (1791-1792). Căsătorit din 1770 cu arhiducesa Maria Antoaneta a Austriei, a fost ultimul reprezentant al absolutismului monarhic din perioada Vechiului Regim. În urma evenimentelor ce au urmat Revoluției Franceze din 1789, Convenția Națională a hotărât la 21 septembrie 1792 abolirea monarhiei, iar pe 11 decembrie a început procesul fostului rege, acuzat de „conspirație împotriva libertății publice și siguranței generale a statului"; găsit vinovat, cetățeanul Ludovic Capet, cum a fost numit acum, a fost executat prin ghilotinare la 21 ianuarie 1793.

Lukomski, *Aleksandr Sergheevici* (1868-1939) – general și memorialist. A absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1897, iar apoi a fost numit pe rând în numeroase posturi militare de comandă. A fost șef adjunct al cancelariei Ministerului de Război (1913-1916) și adjunct al ministrului de război (1915-1916). După Revoluția din Februarie a fost comandantul Corpului Întâi de Armată, iar din iunie 1917 a fost numit șeful Statului-Major al comandantului suprem al armatei, lucrând apoi în subordinea generalului L. G. Kornilov, împreună cu care a fost arestat de Guvernul Provizoriu în timpul „afacerii Kornilov". Evadat din arest după Revoluția din Octombrie, s-a implicat în organizarea „armatei de voluntari" de pe Don și a ocupat mai multe posturi de comandă în forțele armate albgardiste. După încheierea războiului civil a emigrat în străinătate, unde a lucrat în calitate de consilier al generalului P. N. Vranghel, iar apoi al marelui-duce Nikolai Nikolaevici, la inițiativa căruia a fost numit, în 1926, șeful tuturor organizațiilor militare rusești din exil. A scris o carte de memorii intitulată *Amintirile generalului A. S. Lukomski* (2 vol., 1922), acoperind perioada Revoluției din 1917 și a războiului civil.

Lunacearski, *Anatoli Vasilievici* (1875-1933) – revoluționar, scriitor și om de stat sovietic. Născut la Poltava ca fiu al unui birocrat țarist, a fost atras de marxism din adolescență. Între 1895 și 1897 a studiat la Universitatea din Zürich. După încheierea studiilor a revenit în țară și s-a alăturat Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia încă de la fondarea acestuia în 1898; în anul următor a fost însă arestat și deportat. În 1902 s-a întors

în Elveția și a devenit adeptul lui A. A. Bogdanov, dar ideea îmbinării marxismului cu religia i-a atras critici dure din partea lui V. I. Lenin. A făcut parte din redacțiile ziarelor bolșevice *Vpered* și *Proletarii* (1904), iar în timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică internaționalistă și a devenit un apropiat al lui L. D. Troțki, pe care l-a ajutat să editeze ziarul *Nașe Slovo*. După Revoluția din Februarie s-a întors în Rusia și a aderat la Organizația Interraională, împreună cu care a fost primit în Partidul Bolșevic în august 1917. În această perioadă și-a câștigat o reputație de mare orator. A fost un membru activ al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd, iar după Revoluția din Octombrie a fost, până în 1929, comisar al poporului pentru învățământ. Lunacearski nu s-a implicat în luptele pentru putere de după moartea lui Lenin, concentrându-se, în schimb, cu mult succes pe campania de „lichidare a analfabetismului" și pe încurajarea creativității artistice din anii 1920. Din 1930 a fost membru al Academiei de Științe a URSS, iar în perioada 1930-1932 a fost reprezentantul statului sovietic la Liga Națiunilor. Numit în 1933 ambasador în Spania, a murit la scurt timp după aceea. A fost autorul cărților *Studii critice și polemice* (1905), *Scrisori despre literatura proletară* (1914), *Profiluri revoluționare* (1919/1923), *Teatrul și revoluția* (1924), *Profiluri literare* (1925) ș.a.

Luxemburg, *Rosa* (în poloneză, *Luksemburg*, *Róża*) (născută *Luxenburg*, *Rozalia*) (pseudonime: *Kruszyńska*, *Róża*; *Rózga*, *Maciej*; *Spartakus*) (1871-1919) – teoreticiană și militantă a mișcării muncitorești internaționale, unul dintre conducătorii aripii de stânga a Internaționalei a II-a. Numărându-se printre fondatorii Social-Democrației din Polonia, a participat începând din 1897 la mișcarea social-democrată germană. În timpul Primului Război Mondial s-a situat pe poziții politice internaționaliste. A fost unul dintre inițiatorii grupului Die Internationale, care a devenit ulterior Uniunea Spartacus, iar după Revoluția Germană din noiembrie 1918 a participat la Congresul de constituire a Partidului Comunist din Germania. Implicată în insurecția muncitorilor berlinezi din ianuarie 1919, a fost ucisă după înăbușirea acesteia, ca și K. Liebknecht, de membri ai milițiilor de extremă dreaptă germane. Printre lucrările sale importante se numără scrierile *Reformă socială sau revoluție?* (1899), *Acumularea capitalului* (1913), *Criza social-democrației* (1916), *Revoluția Rusă* (1918).

Lvov, *Gheorghi Evghenievici* (1861-1925) – prinț, mare moșier, fruntaș al zemstvelor și prim-ministru în primele două Guverne Provizorii. Născut într-o veche familie din nobilimea rusă, a studiat dreptul la Universitatea din Moscova, implicându-se apoi în mișcarea zemstvelor. A fost ales deputat în Dumele I și a II-a de Stat ca reprezentant al cadeților, însă a părăsit ulterior partidul și a devenit unul dintre cei mai de seamă activiști liberali independenți. În 1913 a fost ales primar al Moscovei, dar rezultatul nu a fost validat din cauza atitudinii sale critice față de guvern. În timpul Primului Război Mondial a fost președintele Uniunii Zemstvelor din Rusia, apoi unul dintre președinții Uniunii Generale a Zemstvelor și Orașelor. După Revoluția din Februarie a devenit prim-ministru și ministru al afacerilor interne în Guvernul Provizoriu, fiind considerat o figură neutră și de încredere, acceptabilă, așadar, pentru toate partidele și fracțiunile politice. Pe 20 (7) iulie 1917 a demisionat și l-a recomandat ca succesor pe colaboratorul său apropiat, A. F. Kerenski. În februarie 1918 a fost arestat de autoritățile sovietice și închis la Ekaterinburg, însă în mai 1918 a reușit să evadeze și să se refugieze la Omsk, de unde a plecat în străinătate spre a căuta sprijin pentru cauza albgardistă. După încheierea războiului civil a rămas în Franța, lucrând în diferite organizații de ajutorare a emigranților ruși.

Lvov, *Vladimir Nikolaevici* (1872-1930) – politician și moșier liberal. Membru al Partidului Progresiștilor și deputat în Dumele a III-a și a IV-a de Stat, a fost un colaborator al

Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse și un dușman al lui G. E. Rasputin. După Revoluția din Februarie a făcut parte din Comitetul Provizoriu al Dumei de Stat, iar apoi a fost numit procurator suprem al Sfântului Sinod, funcție din care a demisionat în iulie 1917. A fost implicat în „afacerea Kornilov". După Revoluția din Octombrie a activat în cadrul mișcării de reînnoire a Bisericii Ortodoxe Ruse.

Maklakov, *Vasili Alekseevici* (1869/1870-1957) – moșier și cadet de dreapta. De profesie avocat, a pledat în numeroase procese politice. A fost deputat în Dumele a II-a, a III-a și a IV-a de Stat din partea orașului Moscova și membru în Comitetul Central al Partidului Libertății Poporului (Cadet). În timpul Revoluției din Februarie a fost comisar al Comitetului Provizoriu al Dumei de Stat, iar în octombrie 1917 a fost numit ambasador al Guvernului Provizoriu la Paris. Revocat din funcție imediat după Revoluția din Octombrie, a rămas în străinătate, implicându-se în activitatea antisovietică a emigranților ruși din Franța.

Malahovski, *Vladimir Filippovici* (1894-1940) – revoluționar bolșevic și istoric. Născut într-o familie de muncitori din Petersburg, s-a alăturat aripii bolșevice a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1911. Mobilizat în armată în timpul Primului Război Mondial, s-a reîntors la Petrograd în a doua jumătate a anului 1917, devenind instructorul Gărzilor Roșii din raionul Vîborg și participând apoi în mod direct la insurecția din Octombrie. Ulterior a ocupat diverse funcții de conducere în administrația sovietică și a fost profesor la Universitatea Comunistă „I. M. Sverdlov". A scris mai multe cărți despre istoria Gărzilor Roșii și a mișcării revoluționare din Rusia.

Maliantovici, *Pavel Nikolaevici* (1869/1870-1939/1940) – jurist și om politic social-democrat. Înainte de 1917 a fost un renumit avocat al apărării în procesele politice ale vremii. După Revoluția din Februarie a fost ministru de justiție în ultimul Guvern Provizoriu. În timpul Revoluției din Octombrie a fost arestat în Palatul de Iarnă, după asedierea și cucerirea acestuia de către bolșevici. Eliberat la scurt timp, a militat pentru reconvocarea Adunării Constituante. Începând cu 1920 fost membru al baroului din Moscova. Arestat în 1937 în timpul epurărilor staliniste, a fost apoi condamnat la moarte pentru „activitate contrarevoluționară" și executat.

Manikovski, *Aleksei Alekseevici* (1865-1920) – general. După Revoluția din Februarie a fost secretar de stat la Ministerul de Război, iar în timpul Revoluției din Octombrie a fost arestat în Palatul de Iarnă, după asedierea și cucerirea acestuia de către bolșevici. Eliberat după ce a fost de acord să sprijine guvernul sovietic, a lucrat ca specialist militar în Armata Roșie, înființând și organizând forțele de artilerie. A murit într-un accident de tren.

Mansîrev, *Serafim Petrovici* (1866-1928) – prinț, cadet de dreapta și publicist. Absolvent al Facultății de Drept din Moscova, a devenit membru al Partidului Libertății Poporului (Cadet) în 1906. Din 1907 a lucrat ca avocat, iar în 1912 a fost ales deputat în Duma a IV-a de Stat. După Revoluția din Octombrie a trăit în țările baltice. A publicat, printre altele, un volum de memorii intitulat *Amintirile mele despre Duma de Stat* (1922).

Manuilski, *Dmitri Zaharovici* (în ucraineană, *Manuiilskîi*, *Dmîtro Zaharovîci*) (1883-1959) – revoluționar bolșevic de origine ucraineană. A aderat la mișcarea revoluționară social-democrată în 1903, participând la Revoluția din 1905 ca agitator bolșevic. În 1906 a fost arestat și deportat în Siberia, însă a reușit să evadeze și să se refugieze la Paris, unde a făcut studii de drept la Sorbona și a activat în cercurile revoluționare rusești din emigrație. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică internaționalistă și a colaborat cu L. D. Troțki la editarea ziarului *Nașe Slovo*. Revenit

în Rusia după Revoluția din Februarie, a devenit membru al Organizației Interraionale, după care s-a alăturat bolșevicilor, activând ca reprezentantul acestora în Duma Orășenească din Petrograd. În timpul Revoluției din Octombrie a fost comisar politic la Țarskoe Selo, iar începând cu anii 1920 a deținut funcții politice importante în Ucraina, precum și în cadrul Internaționalei Comuniste. Susținător al lui Stalin, a fost membru în Comitetul Central al Partidului Comunist al URSS din 1923 până în 1952. Începând cu 1944 a lucrat ca diplomat sovietic, pensionându-se în 1953.

Marat, *Jean-Paul* (1743-1793) – medic, filozof și om politic francez. După izbucnirea Revoluției Franceze a editat ziarul *L'Ami du peuple*, una dintre cele mai radicale publicații ale perioadei, în care a atacat fără milă grupurile și persoanele cele mai influente și mai conservatoare aflate la putere după revoluție. Nevoit să se refugieze la Londra la începutul lui 1790 din cauza activității sale politice, a revenit la Paris în scurt timp, trăind în mare parte în clandestinitate până în 1792. Deși nu aparținea niciunui partid sau fracțiuni, în septembrie 1792 a fost ales în Convenția Națională, iar după ce Franța a fost proclamată republică, și-a redenumit ziarul *Le Journal de la République française*. Polemicile acerbe cu girondinii l-au adus în fața Tribunalului Revoluționar, însă a fost achitat de acuzațiile de incitare la suprimarea Convenției Naționale. Nevoit să se retragă din Convenție din pricina bolii, a fost asasinat în iulie 1793 de o susținătoare a girondinilor. A publicat numeroase lucrări cu caracter filozofic, politic și științific.

Maria Antoaneta (numele complet, *Maria Antonia Josepha Johanna*) (1755-1793) – regină a Franței. Fiica lui Francisc I, împărat al Sfântului Imperiu Roman, și a împărătesei Maria Terezia, arhiducesă a Austriei și regină a Ungariei și Boemiei, a fost căsătorită din 1770 cu Delfinul Ludovic-August, viitorul rege Ludovic al XVI-lea al Franței. În urma evenimentelor ce au urmat Revoluției Franceze din 1789, Convenția Națională a hotărât la 21 septembrie 1792 abolirea monarhiei; pe 14 octombrie 1793 a început procesul fostei regine, acuzate de înaltă trădare; judecată și condamnată la moarte, a fost executată prin ghilotinare pe 16 octombrie.

Maria Pavlovna a Rusiei (numită și *Miechen* sau *Maria Pavlovna cea Bătrână*) (născută *Marie Alexandrine Elisabeth Eleonore zu Mecklenburg* (*-Schwerin*)) (1854-1920) – mare-ducesă a Rusiei. A fost fiica lui Frederic Francisc al II-lea, mare-duce de Mecklenburg-Schwerin, și a primei lui soții, prințesa Augusta de Reuß-Köstritz. În 1874 s-a căsătorit cu vărul ei de-al doilea, marele-duce Vladimir Aleksandrovici al Rusiei, al treilea fiu al țarului Alexandru al II-lea. La moartea soțului ei, în 1909, i-a succedat la președinția Academiei de Arte Frumoase din Rusia. Faimoasă în cercurile selecte din întreaga Europă pentru opulența și spiritul ei, s-a aflat într-o rivalitate permanentă cu familia imperială rusă și în special cu țarina Aleksandra Fiodorovna. S-a speculat că în iarna lui 1916-1917 a vrut să pună la cale o conspirație împotriva țarului Nicolae al II-lea, în speranța de a-l vedea pe fiul ei cel mare, marele-duce Kiril Vladimirovici, devenit regent și apoi țar. Plasată în domiciliu forțat în nordul Caucazului după Revoluția din Februarie, a fost nevoită să emigreze la terminarea războiului civil, murind la scurt timp după aceea.

Markov, *Serghei Leonidovici* (1878-1918) – profesor de strategie militară, general și unul dintre primii comandanți ai Albilor. Participant la războiul ruso-japonez, a devenit din 1911 profesor la Academia Marelui Stat-Major. În timpul Primului Război Mondial a comandat diverse unități militare, iar după Revoluția din Februarie a fost numit comandant adjunct al frontului de vest (iunie-iulie 1917), iar apoi al frontului de sud-vest (august-septembrie 1917). Implicat în „afacerea Kornilov", a fost arestat de Guvernul Provizoriu, însă a reușit să evadeze și să se alăture în calitate de comandant și instructor militar „armatei de voluntari" din sudul Rusiei. A murit în luptă la începutul războiului civil.

Martînov, *Aleksandr Pavlovici* (1875-1951) – ofițer de jandarmi. Și-a început cariera în jandarmerie în 1899, lucrând apoi în conducerea Ohranei. În 1912 fost numit în fruntea Ohranei din Moscova, unde a rămas până la Revoluția din Februarie. Deși și-a exprimat susținerea pentru Guvernul Provizoriu, a fost arestat în aprilie 1917, fiind eliberat abia după Revoluția din Octombrie. În primăvara lui 1918 s-a alăturat Albilor, lucrând în serviciul de contrainformații al Flotei Mării Negre. La încheierea războiului civil a părăsit Rusia și s-a stabilit în cele din urmă în SUA. Între 1933 și 1938 a scris niște amintiri apărute postum sub titlul *Serviciul meu în Corpul special de jandarmerie* (1972).

Martînov, *Evgheni Ivanovici* (1864-1937) – general și istoric. Născut într-o familie cu veche tradiție militară, a absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1889. În 1894 a fost numit membru al Comisiei istorico-militare de redactare a istoriei războiului ruso-turc din 1877-1878. Căzut prizonier pe frontul austriac în august 1914, a fost internat într-un lagăr de prizonieri de război, fiind o vreme deținut împreună cu generalul L. G. Kornilov. Revenit în Rusia în 1918, s-a alăturat Armatei Roșii, devenind șeful Direcției de aprovizionare din cadrul acesteia, iar ulterior profesor de strategie militară și membru în Comisia istorico-militară de studiere a războiului din 1914-1918. A colaborat la *Marea Enciclopedie Sovietică*. Ieșit la pensie în 1928, a fost arestat în 1931, iar apoi din nou în septembrie 1937, în timpul epurărilor staliniste, fiind condamnat la moarte și executat pentru agitație contrarevoluționară.

Martov, *L.* (pe numele adevărat, *Țederbaum*, *Iuli Osipovici*) (1873-1923) – unul dintre cei mai însemnați conducători menșevici. Născut la Constantinopol, unde tatăl său era corespondent de presă, a studiat fizica și matematica la Universitatea din Petersburg, însă a fost exmatriculat din cauza asocierii cu grupurile narodnice. În 1892 a aderat la mișcarea social-democrată și a colaborat cu V. I. Lenin la întemeierea și conducerea Uniunii de Luptă pentru Eliberarea Clasei Muncitoare. După trei ani de deportare în Siberia, s-a alăturat în străinătate redacției *Iskra*, ziarul Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR). Odată cu Congresul al II-lea al PMSDR din 1903, ce a scindat partidul în două tabere, a devenit unul dintre conducătorii menșevicilor. A fost, de asemenea, redactor al ziarului *Golos Soțial-Demokrata*. În timpul Primului Război Mondial a locuit în Elveția, adoptând o poziție politică de centru. Revenit în Rusia după Revoluția din Februarie, s-a alăturat menșevicilor internaționaliști, susținând totodată necesitatea formării unei coaliții de guvernare a „tuturor socialiștilor”, precum și a începerii de negocieri imediate pentru încheierea războiului. După Revoluția din Octombrie a fost un critic al guvernării bolșevice, pe care însă a sprijinit-o în lupta împotriva albgardiștilor și a intervențiilor militare străine. Tot mai marginalizat în politica vremii, a părăsit Rusia în 1920, spre sfârșitul războiului civil. Stabilit la Berlin, unde a fondat și editat ziarul *Soțialisticeskii Vestnik*, a ajutat totodată la organizarea Uniunii Internaționale Muncitorești a Partidelor Socialiste, așa-numita Internațională a II-a½ sau Internațională de la Viena. A murit de tuberculoză la Schömberg în 1923.

Maslov, *Semion Leontievici* (1873-1938) – socialist-revoluționar de dreapta, activ în mișcarea cooperatistă. După Revoluția din Februarie a făcut parte din Comitetul Executiv al Sovietelor de Deputați ai Țăranilor și a fost ministru al agriculturii în ultimul Guvern Provizoriu. După Revoluția din Octombrie a lucrat în cadrul unor organizații economice și al unor instituții științifice. Arestat în mai multe rânduri, a murit în timpul epurărilor staliniste. A scris o serie de lucrări cu privire la problemele agrare, dintre care cea mai cunoscută (din cauza criticii lui V. I. Lenin) s-a intitulat *Economia țărănească*.

Mazurenko, *Grigori* (*Iuri*) *Petrovici* (1885-1937) – locotenent menșevic, iar apoi comunist ucrainean. Membru al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia din 1904, a

participat la Revoluția din 1905. A studiat dreptul la Universitatea din Petersburg, iar în timpul Primului Război Mondial a luptat ca voluntar pe front. După Revoluția din Februarie a ajuns membru al Comitetului Executiv Central al Sovietelor și a luat parte la reprimarea bolșevicilor după „Zilele din Iulie”. După Revoluția din Octombrie a participat de partea regimului sovietic la războiul civil din Ucraina, devenind după 1920 unul dintre conducătorii Partidului Comunist (bolșevic) Ucrainean. Arestat în 1934, a fost condamnat la 10 ani de muncă forțată, iar în octombrie 1937 a fost condamnat la moarte și apoi executat.

Mehonoșin/Mehanoșin, *Konstantin Aleksandrovici* (1889-1938) – revoluționar bolșevic și memorialist. În 1906 a intrat în Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, aderând la tabăra bolșevică. Mobilizat în armata rusă în 1915, a devenit după Revoluția din Februarie membru al Sovietului din Petrograd și al Comitetului din Petersburg al bolșevicilor, iar din aprilie 1917 a fost unul dintre conducătorii Organizației din Armată a Partidului Bolșevic. În timpul „Zilelor din Iulie” a fost arestat și întemnițat de Guvernul Provizoriu. Eliberat în octombrie 1917, a devenit membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd și unul dintre principalii conducători ai insurecției din Octombrie. În timpul războiului civil a ocupat numeroase posturi importante de conducere în armată. Ulterior a fost atașat militar sovietic în Polonia (1926-1927) și a lucrat în cadrul Comisiei de Stat a Planificării (1927-1931), iar între 1931 și 1934 a fost membru al Colegiului Comisariatului Poporului pentru Căile de Comunicație. Arestat la sfârșitul anului 1937 în timpul epurărilor staliniste, a fost condamnat la moarte și executat pentru „activitate contrarevoluționară” în mai 1938. A scris în numeroase ocazii despre insurecția din Octombrie, o parte a amintirilor sale fiind publicate postum sub titlul „Statul-major de luptă al Revoluției din Octombrie” (1956).

Melniceanski, *Grigori* (*Gherșon*) *Natanovici* (1886-1937) – revoluționar bolșevic. Născut într-o familie mic-burgheză, a aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1902. Arestat în mai multe rânduri, a emigrat în 1910 în SUA, unde a devenit membru al Partidului Socialist din America. S-a reîntors în Rusia împreună cu L. D. Troțki în mai 1917. În timpul Revoluției din Octombrie a fost membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Moscova, iar ulterior a deținut diverse funcții în organismele economice și sindicale sovietice. A fost arestat, condamnat la moarte și executat în timpul epurărilor staliniste.

Meșcerski, *Vladimir Petrovici* (1839-1914) – prinț și jurnalist rus. Între anii 1872 și 1914 a fost editorul săptămânalului *Grașdanin*, publicație politică și literară conservatoare, subvenționată de autorități. A fost un protejat al țarilor Alexandru al III-lea și Nicolae al II-lea. A contribuit și la alte periodice ale vremii și a publicat câteva romane și volume de amintiri.

Mihail Aleksandrovici Romanov (1878-1918) – mare-duce al Rusiei, fratele ultimului țar rus, Nicolae al II-lea. Alungat o vreme din Rusia pentru faptul de a se fi însurat cu o femeie ce mai fusese căsătorită, i s-a îngăduit să se reîntoarcă în țară la începutul Primului Război Mondial, când i s-a încredințat comanda „Diviziei Sălbatice”. În timpul Revoluției din Februarie a refuzat să preia coroana care-i revenea conform actului de abdicare al lui Nicolae al II-lea, semnând pe 15 (2) martie 1917 o proclamație în care afirma că-și va asuma puterea supremă numai dacă poporul dorește acest lucru și numai după ce Adunarea Constituantă va hotărî forma de guvernare a țării. A fost executat la Perm de bolșevici pe 12 iunie 1918.

Miliukov, *Pavel Nikolaevici* (1859-1943) – istoric și om politic cadet. Născut la Moscova în familia unui arhitect, a absolvit Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității din

Moscova în 1882, unde a fost profesor de istorie între anii 1886 şi 1895. Concediat de la universitate şi exilat din cauza concepţiilor sale politice radicale, a petrecut următorul deceniu mai mult în străinătate, susţinând conferinţe în Bulgaria, Europa de Apus şi SUA. A fost activ în timpul Revoluţiei din 1905, luând parte la înfiinţarea Partidului Libertăţii Poporului (Cadet), din al cărui Comitet Central a făcut parte, şi la alcătuirea programului acestuia; de asemenea, a fost redactor al ziarului *Reci*, organul central al cadeţilor. Deputat în Dumele a III-a şi a IV-a de Stat, a adoptat o poziţie defensistă în timpul Primului Război Mondial, iar după Revoluţia din Februarie a susţinut necesitatea unei continuităţi între vechiul şi noul regim. A fost ministru de externe în primul Guvern Provizoriu, dar a fost forţat să demisioneze după scandalul provocat de dezvăluirea intenţiilor sale imperialiste şi a promisiunii făcute Antantei că Rusia va continua războiul „până la victoria finală". Devenit apoi un critic al guvernului, pe care l-a acuzat de îngăduinţă faţă de bolşevici, în timpul „afacerii Kornilov" a susţinut că singura soluţie la problemele Rusiei era dictatura militară. După Revoluţia din Octombrie s-a alăturat „armatei de voluntari" de pe Don, iar la sfârşitul anului 1918 a emigrat, mai întâi la Londra, apoi la Paris. Ulterior a publicat numeroase lucrări despre Revoluţia Rusă şi războiul civil, precum şi câteva volume de memorii. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial s-a refugiat în sudul Franţei pentru a scăpa de invazia nazistă şi a scris câteva texte în care lăuda regimul stalinist pentru rezistenţa în faţa lui Hitler şi întărirea statului. Printre cărţile sale importante se numără *Eseuri despre istoria culturii ruse* (3 vol., 1896-1903), *Rusia şi criza sa* (1905), *Bolşevismul. Un pericol internaţional* (1920), *Istoria celei de-a doua revoluţii ruse* (3 vol., 1921-1924).

Miliutin, *Vladimir Pavlovici* (1884-1937) – revoluţionar şi economist bolşevic. S-a alăturat Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1903, aderând la început la menşevici, iar din 1910 la bolşevici. Imediat după Revoluţia din Februarie a fost ales preşedintele Sovietului din Saratov, iar în mai (aprilie) 1917 membru al Comitetului Central bolşevic. În timpul Revoluţiei din Octombrie a intrat în Consiliul Comisarilor Poporului în calitate de comisar al poporului pentru agricultură. Favorabil unui guvern de coaliţie cu celelalte partide socialiste din Rusia, a demisionat însă după numai o săptămână din CC şi din guvern, în faţa refuzului conducerii partidului de a accepta împărţirea puterii. În perioada 1918-1921 a fost vicepreşedintele Consiliului Economic Superior, iar apoi a deţinut numeroase funcţii importante în aparatul economic şi de stat. Arestat în iulie 1937 în timpul epurărilor staliniste, a fost acuzat de activitate contrarevoluţionară şi executat.

Min, *Gheorghi Aleksandrovici* (1855-1906) – general ţarist, comandantul Regimentului Semionovski al Gărzii imperiale. A reprimat cu cruzime insurecţia muncitorească din decembrie 1905 de la Moscova. A murit în august 1906, împuşcat de socialista-revoluţionară Z. V. Konopliannikova.

Minakov, *Egor Ivanovici* (1854-1884) – revoluţionar narodnic. Membru al unui cerc revoluţionar din Odessa, a fost condamnat în 1879 la treizeci de ani de muncă silnică în Siberia. După mai multe încercări nereuşite de evadare, a fost adus înapoi în Rusia europeană în 1883 şi închis în fortăreaţa „Petru şi Pavel", iar apoi în cea de la Schlüsselburg. Aici a intrat în greva foamei şi a fost împuşcat în octombrie 1884, pentru lovirea medicului închisorii.

Minin, *Serghei Konstantinovici* (1882-1962) – revoluţionar bolşevic. Implicat din 1903 în mişcarea revoluţionară, a devenit după Revoluţia din Februarie preşedintele Sovietului din Ţariţîn şi al Comitetului din Ţariţîn al Partidului Bolşevic. După Revoluţia din Octombrie a avut mai multe funcţii de conducere în cadrul armatei. În 1923 a devenit

rectorul Universității Comuniste „I. M. Sverdlov", iar în 1925 al Universității de Stat din Leningrad. Din motive de sănătate, s-a retras din activitatea publică în 1927.

Minor, *Osip Solomonovici* (1861-1932/1934) – vechi revoluționar narodnic. La începutul anilor 1880 a intrat în organizația Narodnaia volia, fiind apoi arestat și condamnat la muncă silnică în mai multe rânduri. În 1901 a aderat în străinătate la Partidul Socialist-Revoluționar. Participant activ la Revoluția din 1905, a adoptat o poziție politică defensistă în timpul Primului Război Mondial. După Revoluția din Februarie a fost președintele Dumei Orășenești din Moscova. S-a opus Revoluției din Octombrie și apoi guvernării bolșevice, iar în 1919 a părăsit Rusia Sovietică, stabilindu-se la Paris.

Mirabeau (*Riqueti Mirabeau*), *Honoré Gabriel* (1749-1791) – conte și om politic francez. În 1788 a fost unul dintre fondatorii Societății Prietenilor Negrilor, care milita pentru abolirea sclaviei în colonii, iar în 1789 a fost ales în Stările Generale din partea stării a treia. În timpul Revoluției Franceze a avut o poziție moderată, favorabilă ideii de monarhie constituțională, și a fost unul dintre cei mai de succes oratori ai vremii și președintele Adunării Constituante. A participat la redactarea Declarației drepturilor omului și cetățeanului și a făcut parte din Clubul Iacobinilor, al cărui președinte a devenit în 1790. A murit în aprilie 1791 și a fost înmormântat cu onoruri în Panteonul din Paris. În 1792 au fost descoperite dovezi incriminatoare privind colaborarea sa cu forțele contrarevoluționare.

Mironov, *Nikolai Dmitrievici* (1880-1936) – indianist și om politic. A studiat la Universitatea din Petersburg și apoi la cea din Strasbourg, unde a obținut în 1903 un doctorat în filozofie indiană. Revenit în Rusia ca profesor la Universitatea din Moscova, a participat la Revoluția din 1905, aderând totodată la Partidul Socialist-Revoluționar. Ulterior și-a continuat activitatea științifică în Rusia și în străinătate. După Revoluția din Februarie a fost numit șeful Departamentului de contrainformații din cadrul Ministerului Justiției. După Revoluția din Octombrie a plecat la Irkutsk, predând la universitatea de acolo, iar apoi în China. Ulterior s-a stabilit în Tunisia, unde a și murit.

Mîșkin, *Ippolit Nikitici/Nikolaevici* (1848-1885) – revoluționar narodnic. De profesie stenograf, a condus o tipografie ce publica literatură politică ilegală. În 1875 a fost arestat și condamnat la zece ani de muncă silnică, iar ulterior la încă cincisprezece ani pentru un discurs politic împotriva țarismului. A evadat, însă a fost prins și închis în fortăreața Schlüsselburg, unde a fost împușcat pentru insultarea unui ofițer.

Molotov (pe numele adevărat, *Skriabin*), *Viaceslav Mihailovici* (1890-1986) – revoluționar bolșevic, apoi om politic și diplomat sovietic. Membru din 1906 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, s-a alăturat în scurt timp fracțiunii bolșevice a partidului. Arestat pentru activitatea sa politică în 1909, a fost deportat timp de doi ani. În 1911 s-a înscris la Politehnica din Petersburg, iar un an mai târziu s-a alăturat redacției ziarului bolșevic *Pravda*. La începutul Primului Război Mondial s-a mutat la Moscova. Arestat din nou în 1915, a fost deportat la Irkutsk, de unde a evadat un an mai târziu. Întors în capitala țaristă, a devenit membru al Comitetului din Petersburg al bolșevicilor. Imediat după Revoluția din Februarie a fost membru în Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd și a condus redacția *Pravdei*, iar în timpul Revoluției din Octombrie a fost membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd. În anii 1918-1920 a activat în Ucraina, devenind în 1920 secretar general al Partidului Comunist (bolșevic) de aici. Revenit la Moscova în 1921, a fost ales membru în Comitetul Central și în Biroul Organizatoric al CC. După numirea lui I. V. Stalin în funcția de secretar general al partidului în 1922, a devenit unul dintre colaboratorii lui apropiați, sprijinindu-l întotdeauna în timpul luptelor pentru putere din partid de

după moartea lui V. I. Lenin. În 1926 a devenit membru al Biroului Politic al CC, iar în perioada 1930-1941 a fost președintele Consiliului Comisarilor Poporului. Numit comisar al poporului pentru afacerile externe (1939-1949), a semnat pe 23 august 1939 Pactul Ribbentrop-Molotov. După invadarea Uniunii Sovietice de către Germania nazistă a negociat o alianță cu Marea Britanie și SUA și a apărat interesele sovietice la conferințele de pace ce au urmat celui de-al Doilea Război Mondial. După 1949, influența sa a început să scadă, deși între anii 1953 și 1956 a ocupat din nou funcția de ministru de externe. În 1957 și-a pierdut locul în Biroul Politic, iar în 1961 a fost înlăturat din toate funcțiile deținute și exclus din partid. Reabilitat parțial la începutul anilor 1970, a fost reprimit în partid în 1984.

Moltke, *Helmuth Karl Bernhard von* (1800-1891) – conte și general prusac. Născut în familia unui ofițer danez, a studiat la Școala de Cadeți din Copenhaga. În 1821 a intrat în serviciul Prusiei, iar în 1857 a fost numit șef al Marelui Stat-Major al armatei prusace, funcție pe care o va deține timp de treizeci de ani. A fost un important strateg și comandant militar, având un rol hotărâtor în războaiele purtate de Prusia cu Danemarca și Franța. După războiul franco-prusac din 1870-1871 a fost înnobilat și ridicat la rangul de mareșal pentru contribuția sa la victoria Prusiei și a devenit un erou național. În anii 1871-1891 a fost membru al Reichstagului. A publicat câteva volume de istorie politică și de strategie militară.

Morozova (născută *Hludova*), *Varvara Alekseevna* (1848-1917) – femeie de afaceri și cetățeană de onoare a orașului Moscova. Născută în familia unui bogat industriaș moscovit, a fost căsătorită de două ori, mai întâi cu fabricantul A. A. Morozov, iar apoi cu publicistul V. M. Sobolevski. S-a implicat în numeroase acțiuni caritabile și de mecenat. A murit în septembrie 1917, cu câteva săptămâni înainte de Revoluția din Octombrie.

Mrozovski, *Iosif Ivanovici* (1857-1934) – general de artilerie. A participat la războiul ruso-japonez și la primele lupte din timpul Primului Război Mondial. În toamna lui 1915 a fost numit comandantul districtului militar Moscova. Plasat în arest la domiciliu în timpul Revoluției din Februarie, a fost la scurtă vreme demis din serviciu. După Revoluția din Octombrie a emigrat în Franța.

Mstislavski (pe numele adevărat, *Maslovski*), *Serghei Dmitrievici* (alte pseudonime: *Bahar*; *Belozerski*; *Severnîi*; *Dmitriev*, *S.*) (1876-1943) – socialist-revoluționar de stânga, scriitor și memorialist. Născut într-o familie de nobili, a absolvit Facultatea de Fizică și Matematică a Universității din Petersburg. În 1904 a aderat la Partidul Socialist-Revoluționar. A luat parte la Revoluția din 1905, implicându-se în pregătirea unei rebeliuni armate la Petersburg și Kronstadt, iar în anii 1910-1911 a fost închis în fortăreața „Petru și Pavel", fiind acuzat de pregătirea unei revolte în Finlanda. În timpul Revoluției din Februarie a participat în calitate de comisar al Sovietului din Petrograd la arestarea lui Nicolae al II-lea și a familiei sale. A fost membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd, iar după Revoluția din Octombrie a făcut parte din Comitetul Executiv Central al Sovietelor și din Comitetul Central al Partidului Socialist-Revoluționar de Stânga, din care s-a retras ulterior. În anii 1922-1926 a fost redactor la unele publicații ale Internaționalei Sindicale Roșii. A lucrat de asemenea la *Marea Enciclopedie Sovietică* și la o serie de edituri din URSS. A publicat câteva volume despre Revoluția Rusă din 1917 și despre regimul sovietic, precum și mai multe romane, printre care se numără *Acoperișul lumii* (1925), *Fără sine* (1930) și *Ajunul. 1917* (1940).

Muralov, *Nikolai Ivanovici* (1877-1937) – vechi revoluționar bolșevic. S-a alăturat fracțiunii bolșevice a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1903 și a participat în mod activ la Revoluția din 1905. În 1914 a fost mobilizat în armată. După Revoluția

din Februarie a fost unul dintre organizatorii Sovietului din Moscova și membru în Comitetul din Moscova al bolșevicilor. Ca membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Moscova, a participat în mod direct la insurecția bolșevică din oraș. După Revoluția din Octombrie a deținut diverse posturi de conducere în cadrul armatei și a fost unul dintre principalii comandanți bolșevici din timpul războiului civil. În anii 1923-1927 a fost membru al opoziției troțkiste, motiv pentru care a fost exclus în 1927 din partid, iar în 1929 deportat în Siberia. A fost arestat, condamnat la moarte și executat în timpul epurărilor staliniste de la sfârșitul anilor 1930.

Muranov, *Matvei Konstantinovici* (1873-1959) – vechi bolșevic. De profesie lăcătuș, a aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1904. Deputat în Duma a IV-a de Stat din partea muncitorilor din gubernia Harkov, a făcut parte din fracțiunea bolșevică din Dumă. A colaborat la ziarul bolșevic *Pravda*. În noiembrie 1914 a fost arestat împreună cu ceilalți deputați bolșevici pentru opoziție față de război și deportat pe viață în nordul Siberiei. Eliberat după Revoluția din Februarie, s-a întors la Petrograd și în august 1917 a fost ales în Comitetul Central al bolșevicilor. În anii 1917-1923 a lucrat în cadrul aparatului CC, iar din 1922 până în 1934 a fost membru al Comisiei Centrale de Control a Partidului Comunist (bolșevic). Atât în 1917, cât și în timpul luptelor pentru putere de după moartea lui V. I. Lenin a fost un aliat apropiat al lui I. V. Stalin. S-a pensionat în 1939 și a murit la Moscova douăzeci de ani mai târziu.

Muraviov, *Mihail Artemievici* (1880-1918) – căpitan și aventurier. În 1917 a aderat la Partidul Socialist-Revoluționar, dar s-a alăturat apoi nou-înființatului Partid Socialist-Revoluționar de Stânga. A sprijinit Revoluția din Octombrie, iar imediat după aceea a fost numit în fruntea trupelor districtului militar Petrograd, comandând Gărzile Roșii ce au luptat împotriva contraatacului lui A. F. Kerenski și P. N. Krasnov. La începutul războiului civil s-a alăturat bolșevicilor, după care s-a apropiat de grupurile anarhiste. Pe 18 iulie 1918 a declanșat o revoltă antisovietică la Simbirsk, arestând autoritățile bolșevice locale și proclamând un „Guvern al Republicii de pe Volga". În scurt timp, cei care l-au sprijinit s-au întors împotriva lui și a fost ucis într-o încăierare.

Nabokov, *Konstantin Dmitrievici* (1872-1927) – diplomat rus. Frate mai mic al lui V. D. Nabokov, și-a început cariera diplomatică în 1896. În anii 1916-1917 a lucrat în cadrul ambasadei ruse din Marea Britanie; după Revoluția din Februarie a fost numit de Guvernul Provizoriu ambasador al Rusiei la Londra.

Nabokov, *Vladimir Dmitrievici* (1869/1870-1922) – conducător liberal și memorialist. Născut într-o familie de nobili (tatăl său, D. N. Nabokov, a fost ministru al justiției între 1878 și 1885), a studiat dreptul la Universitatea din Petersburg. Membru al Partidului Libertății Poporului (Cadet) încă de la înființare, a fost redactor până în 1917 al ziarului partidului, *Reci*. În 1906 a fost ales deputat în Duma I de Stat. După Revoluția din Februarie a fost secretar general al primului Guvern Provizoriu. După Revoluția din Octombrie s-a refugiat cu familia în Crimeea, iar apoi la Londra și Berlin, unde a murit asasinat de un albgardist. Amintirile sale despre Revoluția din 1917 au fost publicate postum sub titlul *Guvernul Provizoriu* (1923).

Nekrasov, *Nikolai Vissarionovici* (1879-1940) – politician cadet de stânga. În 1905 s-a numărat printre fondatorii Partidului Libertății Poporului (Cadet), iar între 1909 și 1915 a fost membru al Comitetului Central al Cadeților, de unde însă a demisionat în semn de protest față de colaborarea conducerii partidului cu guvernul țarist în chestiunea războiului. A fost deputat în Dumele a III-a și a IV-a de Stat. După Revoluția din Februarie a făcut parte din Comitetul Provizoriu al Dumei de Stat și din primele două Guverne Provizorii, unde a fost ministru al transporturilor. În vara anului 1917 a intrat în conflict

cu conducerea Partidului Cadet și a demisionat din partid. A devenit apoi locțiitor al prim-ministrului și ministru de finanțe în al treilea Guvern Provizoriu, iar între 17 septembrie și 7 noiembrie 1917 a ocupat funcția de (ultim) guvernator general al Finlandei. După Revoluția din Octombrie a lucrat în cadrul Uniunii Centrale a Cooperativelor (1921-1930). La sfârșitul anului 1930 a fost arestat, acuzat de complot și condamnat la zece ani de închisoare. Eliberat în 1933, a fost arestat din nou în 1939, fiind condamnat la moarte și executat un an mai târziu.

Nepenin, *Andrian/Adrian Ivanovici* (1871-1917) – viceamiral al flotei țariste. În septembrie 1916 a fost numit comandant al Flotei Mării Baltice. A fost ucis de marinarii răsculați la 17 (4) martie 1917.

Nevski, *Vladimir Ivanovici* (pe numele adevărat, *Krivobokov/Krivobok*, *Feodosi Ivanovici*) (1876-1937) – revoluționar bolșevic. Născut într-o familie de negustori bogați, a aderat încă de la înființare, în 1898, la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, iar după schisma din 1903 a trecut în tabăra bolșevică. Activ în timpul Revoluției din 1905, a fost arestat și deportat de mai multe ori de autoritățile țariste. În timpul Primului Război Mondial s-a implicat în mișcarea revoluționară din Ural. După Revoluția din Februarie a revenit la Petrograd și a devenit unul dintre conducătorii Organizației din Armată a bolșevicilor și editor al ziarelor *Soldatskaia Pravda* și *Soldat*. Ca membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd, a fost un participant direct la Revoluția din Octombrie. Între iulie 1918 și martie 1919 a fost comisar al poporului pentru căile de comunicație, ulterior ocupând diverse funcții importante în armată și în partid. În 1921 a luat parte la activitatea Opoziției Muncitorești, ceea ce a dus la marginalizarea lui în interiorul conducerii partidului. După aceea a lucrat în domeniul educației. Arestat în 1935, în timpul epurărilor staliniste, a fost condamnat la moarte și executat doi ani mai târziu, în calitate de „participant activ la o organizație teroristă antisovietică de dreapta".

Nicolae al II-lea (în rusește, *Nikolai II Aleksandrovici*) (1868-1918) – ultimul țar al Rusiei. Membru al dinastiei Romanov, a fost fiul marelui-duce Aleksandr Aleksandrovici, mai târziu țarul Alexandru al III-lea, și al prințesei Marie Sophie Frederikke Dagmar a Danemarcei, mai târziu țarina Maria Fiodorovna. A domnit între anii 1894 și 1917. După Revoluția din Februarie a fost plasat împreună cu familia în domiciliu forțat la Țarskoe Selo, iar în august 1917 a fost transferat la Tobolsk. Mutat la Ekaterinburg în aprilie 1918, a fost executat împreună cu țarina Aleksandra Fiodorovna și cu cei cinci copii ai lor (Olga, Tatiana, Maria, Anastasia și Aleksei) de bolșevici în noaptea de 16 spre 17 iulie 1918. A fost canonizat alături de întreaga familie imperială în anul 2000.

Nikitin, *Aleksei Maksimovici* (1876-1939?) – revoluționar menșevic, de profesie jurist. După Revoluția din Februarie a fost primul președinte al Sovietului din Moscova. A fost ministru al comunicațiilor în al treilea Guvern Provizoriu și ministru de interne în ultimul Guvern Provizoriu, precum și membru al directoratului condus de A. F. Kerenski. Arestat și eliberat în numeroase rânduri după Revoluția din Octombrie, a fost condamnat la moarte și executat în timpul epurărilor staliniste.

Nikolai Nikolaevici Romanov (1856-1929) – mare-duce al Rusiei, unchiul ultimului țar, Nicolae al II-lea. A fost fiul cel mare al marelui-duce Nikolai Nikolaevici (fiul țarului Nicolae I) și al marii-ducese Aleksandra Petrovna, născută ducesa Alexandra de Olenburg. Numit la începutul Primului Război Mondial comandant suprem al armatei ruse, a fost înlăturat din acest post în august 1915 și numit comandant al armatei din Caucaz și guvernator al Caucazului. Numit din nou comandant suprem al armatei după

abdicarea lui Nicolae al II-lea, nu a fost însă confirmat în funcție de Guvernul Provizoriu din cauza presiunii populare. După Revoluția din Octombrie a fugit în Franța, fiind considerat în unele cercuri monarhiste drept moștenitorul legitim al tronului Rusiei.

Noghin, *Viktor Pavlovici* (1878-1924) – bolșevic de dreapta. A aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1898, alăturându-se apoi fracțiunii bolșevice. A participat în mod activ la Revoluția din 1905. După Revoluția din Februarie a fost vicepreședintele, apoi președintele Sovietului de Deputați ai Muncitorilor din Moscova. După Revoluția din Octombrie a devenit comisar al poporului pentru comerț și industrie, iar începând din 1918 a deținut posturi importante în aparatul de stat și în cel economic.

Nolde, *Boris Emmanuilovici* (1876-1948) – baron liberal. De formație jurist, a lucrat ca înalt funcționar în Ministerul țarist al Afacerilor Externe. În timpul Primului Război Mondial s-a înscris în Partidul Libertății Poporului (Cadet), fiind imediat ales în Comitetul Central al acestuia. După Revoluția din Februarie a fost adjunctul lui P. N. Miliukov la Ministerul de Externe (martie-mai 1917) și membru în Consiliul juridic al Guvernului Provizoriu. Arestat pentru scurt timp după Revoluția din Octombrie, a emigrat în 1919 la Paris. A publicat mai multe volume de istorie și drept internațional, printre care se numără *Vechiul Regim și Revoluția Rusă* (1928) și *Alianța franco-rusă* (1936).

Noulens, *Joseph* (1864-1944) – om politic și diplomat francez. A fost deputat (1902-1919), apoi senator (1920-1924), precum și ministru de război (1913-1914), ministru de finanțe (iunie-august 1914) și ministru al agriculturii și aprovizionării (1919-1920) în guvernul francez. În luna mai 1917 a fost numit ambasadorul Franței la Petrograd, iar după Revoluția din Octombrie a colaborat îndeaproape cu forțele albgardiste. A publicat o carte de amintiri, *Ambasador în Rusia Sovietică* (2 vol., 1933), în care își relatează experiența diplomatică.

Novosilțev, *Leonid Nikolaevici* (1872-1934) – ofițer și om politic. De origine nobilă, a făcut studii militare și de drept, devenind apoi deputat în Dumele I și a IV-a de Stat din partea cadeților. În timpul Primului Război Mondial a fost comandant de baterie. După Revoluția din Februarie a devenit președintele Comitetului General al Uniunii Ofițerilor din Armată și Flotă. Arestat și închis vreme de două luni după rebeliunea generalului L. G. Kornilov, a participat apoi la lupta împotriva regimului sovietic. În 1920 s-a stabilit în Iugoslavia, unde a fost foarte activ în cercurile emigrației ruse.

O'Grady, *James* (1866-1934) – om politic britanic. Membru al Partidului Laburist Independent, a fost deputat în Parlamentul britanic între 1906 și 1924. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică social-patriotică, iar după Revoluția din Februarie a vizitat Rusia cu scopul de a convinge Guvernul Provizoriu să continue războiul. În 1919 a negociat cu succes un schimb de prizonieri între guvernul britanic și cel sovietic. În ultima parte a vieții a fost guvernator al Tasmaniei (1924-1930) și al Insulelor Falkland (1931-1934).

Olminski (pe numele adevărat, *Aleksandrov*), *Mihail Stepanovici* (1863-1933) – vechi revoluționar bolșevic. Activ în mișcarea revoluționară din 1884 și membru al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia încă de la înființarea acestuia în 1898, a făcut parte din fracțiunea bolșevică a partidului. A fost unul dintre colaboratorii apropiați ai lui V. I. Lenin și a lucrat ca redactor la ziarele *Vpered*, *Pravda* și *Novaia Jizn*. În timpul Revoluției din 1917 a fost activ la Moscova. Între 1921 și 1924 a fost membru al Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic). A publicat lucrări cu caracter istoric și memorialistic.

Olsufiev, *Dmitri Adamovici* (1862-1937) – conte și om politic. A fost unul dintre fondatorii Uniunii 17 Octombrie, iar apoi ai Blocului Progresist. A fost de asemenea membru al Consiliului Nobilimii Unite. După Revoluția din Februarie a participat ca delegat la lucrările Soborului Bisericesc Panrus, iar ulterior a emigrat.

Oranovski, *Vladimir Aloizievici* (1866-1917) – general de cavalerie. Absolvent în 1891 al Academiei Marelui Stat-Major, a ocupat diverse poziții militare importante în timpul Primului Război Mondial. La începutul lui mai (mijlocul lui aprilie) 1917 a fost numit comandantul Corpului 42 de armată, al cărui Stat-Major se găsea la Vîborg. Ulterior a fost transferat la Statul-Major al districtului militar Petrograd, iar din august 1917 a trecut în subordinea comandantului frontului de nord. Partizan al generalului L. G. Kornilov, a fost ucis de soldații din subordine pe 11 septembrie (29 august) 1917.

Ordjonikidze, *Grigori Konstantinovici* (pseudonim, *Sergo*) (1886-1937) – vechi revoluționar bolșevic. Născut în Gruzia în familia unui nobil scăpătat, s-a implicat de tânăr în mișcarea revoluționară. A fost membru al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia din 1903, desfășurându-și activitatea politică în Transcaucazia, iar pe urmă în Persia. În 1912 a fost ales în Biroul din Rusia al Comitetului Central al bolșevicilor, iar între 1912 și 1915 a fost arestat și întemnițat în Rusia, apoi deportat în Siberia, de unde a fost eliberat după Revoluția din Februarie. Revenit în luna iunie 1917 la Petrograd, a devenit membru în Comitetul din Petersburg al Partidului Bolșevic și în Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd. A participat la Revoluția din Octombrie, iar în timpul războiului civil a deținut importante funcții militare de conducere pe mai multe fronturi. Membru în Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Rusia din 1921, a condus Comisia Centrală de Control a partidului între 1926 și 1930, iar după aceea s-a alăturat Biroului Politic. În timpul luptelor pentru putere de după moartea lui V. I. Lenin l-a sprijinit mereu pe I. V. Stalin. A murit la începutul anului 1937 – în mod oficial de infarct, deși acum este aproape sigur că fie a fost ucis, fie s-a sinucis prin împușcare.

Orlov, *Vladimir Nikolaevici* (1868-1927) – prinț, unul dintre cei mai apropiați sfătuitori ai țarului Nicolae al II-lea. În 1906 a fost numit șef al cancelariei militare a țarului. În 1915, după o încercare nereușită de a-i discredita pe țarină și pe Rasputin, a căzut în dizgrație și a fost surghiunit în Caucaz. A părăsit Rusia după Revoluția din 1917.

Osipanov, *Vasili Stepanovici* (1861-1887) – revoluționar narodnic. A studiat la Universitatea din Kazan, perioadă în care a aderat la mișcarea revoluționară. În 1886 s-a transferat la Universitatea din Petersburg și s-a alăturat unui grup ce pregătea un atentat împotriva țarului Alexandru al III-lea. Complotul a fost descoperit, iar membrii grupului au fost arestați în martie 1887 și închiși în fortăreața Schlüsselburg. Condamnat la moarte, a fost executat două luni mai târziu.

Ozerov, *Ivan Hristoforovici* (1869-1942) – economist rus. A fost profesor la universitățile din Moscova și Petersburg și unul dintre cei mai importanți susținători ai dezvoltării burgheze a Rusiei țariste. În timpul Primului Război Mondial a fost membru al Consiliului de Stat, iar în august 1917 a fost delegat al băncilor agricole la Conferința de Stat de la Moscova. A publicat numeroase lucrări de economie.

Painlevé, *Paul* (1863-1933) – matematician și om politic francez. Profesor la mai multe instituții de învățământ superior, a candidat în 1910 la alegeri ca socialist independent și a fost ales deputat. A deținut funcțiile de ministru al învățământului public (1915-1916), ministru de război (1917, 1925-1929), prim-ministru (1917, 1925), ministru de finanțe (1925) și ministru al aviației (1930-1933).

Palcinski, *Piotr Ioakimovici/Akimovici* (1875-1929) – inginer și om politic. După Revoluția din 1905 a fost un simpatizant al aripii moderate a Partidului Socialist-Revoluționar. Ulterior a trăit vreme de opt ani în Europa Occidentală, dar a revenit în Rusia în 1911. În timpul Primului Război Mondial a făcut parte din Comitetul Central pentru Industria de Război. După Revoluția din Februarie s-a alăturat aripii de dreapta a Partidului Socialist-Revoluționar, fără a fi însă membru de partid, și a ocupat diverse poziții în organismele economice centrale ale Guvernului Provizoriu, susținând continuarea războiului și inspirând totodată sabotajele industriașilor. Pe 12 septembrie (30 august) 1917 a fost numit pentru scurtă vreme guvernator general al Petrogradului, iar în timpul Revoluției din Octombrie a fost comandantul apărării Palatului de Iarnă. Deși a criticat guvernarea sovietică, a lucrat ulterior în domeniul planificării industriale. În 1928 a fost arestat, iar un an mai târziu executat pentru sabotaj.

Paléologue, *Maurice* (1859-1944) – diplomat și scriitor francez. Intrat în 1880 în serviciul Ministerului de Externe, a lucrat ca secretar al ambasadelor din Tanger, Pekin și Roma; a fost ambasadorul Franței la Sofia (1907-1912) și la Petrograd (1914-1917). A publicat numeroase scrieri cu caracter memorialistic și istoric, precum și romane.

Parcevski, *Foma Iakovlevici* (în poloneză, *Parczewski*, *Tomasz*) (1880-1932) – profesor, comisar al orașului Kronstadt. A făcut studii de filozofie la Universitatea din Petersburg, iar odată cu izbucnirea Primului Război Mondial a fost mobilizat în armată. În 1916 a ajuns la Kronstadt, unde a combinat serviciul militar cu predatul la școală. După Revoluția din Februarie a fost membru al Sovietului din Kronstadt, iar între iunie (mai) și august 1917, guvernator și comisar civil al orașului. După Revoluția din Octombrie s-a ocupat cu activitatea didactică la Petersburg și în alte orașe rusești, iar în 1921 a plecat în Polonia, predând filozofia și istoria la liceu. A scris mai multe lucrări și articole de filozofie, precum și un volum de memorii, apărut postum sub titlul *Amintirile unui guvernator al Kronstadtului* (1935).

Parski, *Dmitri Pavlovici* (1866-1921) – general. Născut într-o familie de nobili, a absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1893 și a fost unul dintre susținătorii necesității reformelor în armata rusă. Din august (iulie) 1917 a fost comandantul Armatei a 12-a, iar din septembrie 1917 comandantul Armatei a 3-a. După Revoluția din Octombrie a fost înlăturat de la conducere pentru că a refuzat să negocieze pacea cu germanii, dar s-a alăturat ca voluntar Armatei Roșii în februarie 1918, încredințându-i-se mai multe posturi de comandă. A murit de tifos la Moscova.

Parvus, *Alexander* (în rusește, *Parvus*, *Aleksandr Lvovici*) (pe numele adevărat, *Ghelfand*, *Izrail Lazarevici*) (1869-1924) – revoluționar și publicist socialist. A activat în rândurile mișcării social-democrate din Rusia și din Germania, alăturându-se aripii de stânga a Partidului Social-Democrat din Germania. În 1903, după Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a aderat la menșevici. A fost inspiratorul teoriei „revoluției permanente" a lui L. D. Troțki. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică șovinistă; agent al imperialismului german, s-a îndeletnicit cu specula în stil mare și s-a îmbogățit din furniturile de război. În 1915 a editat revista *Die Glocke*.

Pavel Aleksandrovici Romanov (1860-1919) – mare-duce al Rusiei. A fost fiul țarului Alexandru al II-lea și al țarinei Maria Aleksandrovna, născută prințesa Maria de Hessa și de Rin. Deși hărăzit unei cariere militare, n-a avut înclinații marțiale. În 1888 s-a căsătorit cu prințesa Alexandra a Greciei și Danemarcei, care a murit însă trei ani mai târziu. S-a recăsătorit în 1902 cu o femeie nearistocrată, și din acest motiv i s-a interzis intrarea pe

teritoriul Rusiei, trăind în Occident. În 1914 a revenit în Rusia. Arestat în august 1918 de guvernul sovietic, a fost executat în ianuarie 1919.

Pavel I (în rusește, *Pavel I Petrovici*) (1754-1801) – țar al Rusiei. Membru al dinastiei Romanov, a fost fiul marelui-duce Piotr Fiodorovici, mai târziu țarul Petru al III-lea, și al marii-ducese Ekaterina Alekseevna, mai târziu țarina Ecaterina a II-a. A domnit între anii 1796 și 1801. În timpul scurtei sale domnii a luat unele măsuri privite de nobili ca un atac la adresa intereselor lor; a murit asasinat în urma complotului unor ofițeri de la Curte.

Pepeliaev, *Viktor Nikolaevici* (1885-1920) – politician cadet. Născut într-o familie de militari, a absolvit Facultatea de Drept a Universității din Tomsk în 1908 și a lucrat ulterior ca profesor de liceu. În 1912 a fost ales deputat în Duma a IV-a de Stat din partea cadeților. După Revoluția din Februarie a fost ales în Comitetul Central al Cadeților și numit totodată comisar guvernamental la Kronstadt. În vara lui 1917 a fost un susținător activ al încercărilor generalului L. G. Kornilov de a restabili disciplina în armată. După Revoluția din Octombrie a fost unul dintre organizatorii revoltei antibolșevice ratate a iuncherilor din Petrograd, iar ulterior a făcut parte din mai multe organizații albgardiste. În 1918 s-a alăturat regimului din Siberia al amiralului A. V. Kolceak, împreună cu care a fost arestat la Irkutsk și apoi executat de bolșevici la începutul anului 1920.

Pereverzev, *Pavel Nikolaevici* (1871-1944) – avocat trudovic, apropiat de socialiști-revoluționari. După Revoluția din Februarie a fost ministru de justiție în al doilea Guvern Provizoriu. În iulie 1917 a publicat mai multe documente false împotriva lui V. I. Lenin și a bolșevicilor, plăsmuite de G. A. Aleksinski împreună cu serviciul de contraspionaj militar. După Revoluția din Octombrie a emigrat, stabilindu-se în cele din urmă în Franța.

Peșehonov, *Aleksei Vasilievici* (1867-1933) – militant și publicist socialist-populist. În anii 1890 a fost narodnic liberal, colaborator la *Russkoe Bogatstvo*, iar cu începere din 1904 membru al redacției acestei reviste; a colaborat de asemenea la *Osvobojdenie*, revistă a burgheziei monarhiste liberale, și la *Revoliuționnaia Rossiia*, ziar al socialiștilor-revoluționari. Din 1906 a fost unul dintre conducătorii Partidului Socialiștilor-Populiști. După Revoluția din Februarie a fost membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd și ministru al aprovizionării în primele două guverne provizorii de coaliție, iar după Revoluția din Octombrie a luptat împotriva regimului sovietic. A emigrat în 1922.

Pétain, *Henri Philippe Bénoni Omer Joseph* (1856-1951) – general, apoi mareșal și om de stat francez. Militar de carieră, s-a făcut remarcat în Primul Război Mondial, când armatele pe care le-a condus au obținut victorii importante. În 1934 a fost numit ministru de război, iar în 1939 ambasador în Spania franchistă. După invadarea Franței de către Germania nazistă, a devenit conducătorul „regimului de la Vichy" și „șeful statului francez". În 1945 a fost judecat pentru colaboraționism și condamnat la moarte, pedeapsa fiindu-i comutată ulterior în închisoare pe viață.

Peterson, *Karl Andreevici* (în letonă, *Pētersons*, *Kārlis*) (1877-1926) – revoluționar și comandant militar. Membru din 1898 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a fost arestat în repetate rânduri de regimul țarist. Înrolat în armată în timpul Primului Război Mondial, a participat ca reprezentant al pușcașilor letoni la al II-lea Congres General al Sovietelor din noiembrie (octombrie) 1917, când a fost ales membru în Comitetul Executiv Central. În aprilie 1918 a fost numit de guvernul sovietic comisar al Diviziei de pușcași letoni, iar în 1919 a fost comisar al poporului pentru probleme militare în guvernul efemerei Republici Sovietice Socialiste Letone.

Petrovski, *Grigori Ivanovici* (1878-1958) – vechi bolșevic, ulterior activist de partid și de stat sovietic. Implicat în mișcarea muncitorească revoluționară încă din adolescență, s-a alăturat Uniunii de Luptă pentru Eliberarea Clasei Muncitoare și apoi Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. Participant activ la Revoluția din 1905, a făcut parte între 1913 și 1917 din primul Comitet Central pur bolșevic. Ca deputat în Duma a IV-a de Stat, a fost arestat în noiembrie 1914 și apoi deportat împreună cu ceilalți deputați bolșevici pentru opoziția față de război. Eliberat după Revoluția din Februarie, s-a alăturat Comitetului din Ekaterinoslav al Partidului Bolșevic. După Revoluția din Octombrie a fost comisar al poporului pentru afacerile interne al Rusiei (1917-1919), președinte al Comitetului Executiv Central al Ucrainei (1919-1938) și vicepreședinte al Comitetului Executiv Central al URSS (1922-1938); de asemenea, a deținut funcții importante în cadrul Partidului Comunist (bolșevic). În 1939 a fost demis din toate posturile de conducere și exclus din partid. Cu toate acestea, nu a fost executat, iar în 1940 a fost numit director adjunct al Muzeului Revoluției al URSS.

Petru I (supranumit *Petru cel Mare*; în rusește *Piotr I Alekseevici Veliki*) (1672-1725) – țar al Rusiei. Membru al dinastiei Romanov, a fost fiul țarului Alexei I și al țarinei Natalia Kirillovna Narîșkina. A domnit între anii 1682 și 1725 (împărțind între 1682 și 1696 domnia cu fratele său vitreg, Ivan al V-lea). A purtat o serie de războaie victorioase ce au transformat Rusia într-o mare putere europeană și a inițiat o adevărată revoluție culturală, o serie de reforme sociale și administrative cu caracter modernizator de mare impact, care au transformat puternic sistemul politic și social al țării.

Pianîh, *Ivan Emelianovici* (1863/1864/1865-1929) – țăran socialist revoluționar de dreapta. A fost deputat în Duma a II-a de Stat. Condamnat la moarte în 1909, sentința i-a fost comutată în închisoare pe viață. Eliberat după Revoluția din Februarie, a fost membru în Comitetul Executiv Panrus al Sovietelor Țăranilor, precum și participant la Conferința Democratică din septembrie-octombrie (septembrie) 1917 de la Petrograd și membru al Consiliului Provizoriu al Republicii Ruse (Preparlamentul). În timpul Revoluției din Octombrie a luat parte cu un mesaj de protest la al II-lea Congres General al Sovietelor. Ulterior, a fost arestat în mai multe rânduri de regimul sovietic și a murit în ajunul declanșării colectivizării complete a agriculturii.

Piatakov, *Gheorghi/Iuri Leonidovici* (1890-1937) – revoluționar bolșevic. Membru din 1910 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, și-a desfășurat activitatea politică în Ucraina și în străinătate. După Revoluția din Februarie a fost membru al Comitetului din Kiev al bolșevicilor, privind cu reticență „Tezele din aprilie” ale lui I. V. Lenin și pregătirile din toamnă pentru insurecție. După Revoluția din Octombrie a făcut parte din guvernul sovietic al Ucrainei și a deținut o serie de alte funcții importante. În perioada încheierii păcii de la Brest-Litovsk a adoptat poziția „comuniștilor de stânga”, apoi a fost adeptul platformei lui L. D. Troțki în timpul dezbaterii din partid cu privire la sindicate (1920-1921), iar între 1924 și 1927 a aderat la Opoziția de Stânga. Exclus din partid în 1927, a fost reprimit un an mai târziu. În 1937 a fost unul dintre protagoniștii celui de-al doilea proces-spectacol de la Moscova; acuzat de apartenență la un „centru troțkist ucrainean”, a fost condamnat la moarte și executat.

Piatnițki (pe numele adevărat, *Tarșis*; în poloneză, *Tarszys*), *Osip/Iosif Aronovici/Orinovici* (1882-1938) – vechi revoluționar bolșevic și memorialist. A fost membru din 1899 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, iar din 1903 al fracțiunii bolșevice. Arestat și deportat în mai multe rânduri pentru activitate revoluționară, a participat la Revoluția din 1905. În timpul Revoluției din Octombrie a fost membru în Comitetul din Moscova al bolșevicilor. În anii 1919-1920 a fost președintele Sindicatului Unit

al Feroviarilor, iar din 1921 a lucrat în cadrul Internaționalei Comuniste. A murit în timpul epurărilor staliniste. Amintirile sale despre Revoluția din 1917 au fost publicate sub titlul „Din munca mea la Comitetul din Moscova" (1923).

Pitirim (pe numele adevărat, *Oknov*, *Pavel Vasilievici*) (1858-1920) – episcop și membru al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse. Fiu de preot, a absolvit Academia Teologică din Kiev în 1883, când a și fost tuns călugăr. Cu ajutorul lui G. E. Rasputin, a devenit în decembrie (noiembrie) 1915 mitropolitul Petrogradului și al Ladogăi. La presiunea mulțimii, a acceptat să renunțe la funcție în timpul Revoluției din Februarie, retrăgându-se apoi la o mănăstire din nordul Caucazului.

Platon (pe numele adevărat, *Kulbuș*, *Pavel Petrovici*; în germană/estoniană, *Kulbusch*, *Paul*) (1869-1919) – episcop ortodox de origine estonă. După studii de teologie la Riga și Petersburg, a fost hirotonisit preot în 1894, slujind la Biserica Ortodoxă Estoniană din Petersburg. În ianuarie 1918 (decembrie 1917) a fost ales episcop de Reval, luându-și numele de Platon. La începutul anului 1919 a fost arestat și executat la Tartu de bolșevici. A fost canonizat în 1982 de Biserica Ortodoxă Rusă din exil, iar în 2000 de Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol.

Platten, *Fritz* (*Friedrich*) (1883-1942) – social-democrat de stânga, apoi comunist elvețian. Prezent ilegal în Rusia în timpul Revoluției din 1905, a participat la evenimentele revoluționare din acel an de la Riga. Din 1908 a fost secretarul casei de ajutor a emigranților ruși din Elveția, iar în anii 1912-1918 secretar al Partidului Social-Democrat din Elveția. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică internaționalistă și a participat la conferințele socialiste internaționale de la Zimmerwald și Kienthal. În martie-aprilie 1917 a fost principalul organizator al călătoriei lui V. I. Lenin din Elveția în Rusia. În 1919 a luat parte la întemeierea Internaționalei Comuniste, devenind membru în Biroul Internaționalei și colaborând la revista organizației. A fost unul dintre fondatorii Partidului Comunist din Elveția, iar în anii 1921-1923 a ocupat funcția de secretar al acestui partid. Emigrat apoi în Uniunea Sovietică, a lucrat la Institutul Agrar Internațional și la Institutul Pedagogic de Limbi Străine din Moscova. Arestat în 1937 în timpul epurărilor staliniste, a fost deportat într-un lagăr de muncă forțată de lângă Arhanghelsk, unde a murit în condiții neelucidate.

Plehanov, *Gheorghi Valentinovici* (pseudonime: *Beltov*, *N.*; *Maksimov-Drujbinin* ș.a.) (1856-1918) – filozof și revoluționar marxist. Născut în familia unui nobil mărunt, a studiat la Academia Militară din Voronej, apoi la Institutul Metalurgic din Petersburg. A aderat la mișcarea revoluționară în 1870, inițial ca narodnic, iar la începutul anilor 1880 a devenit marxist, fiind primul teoretician al acestui curent în Rusia. În 1883 a înființat la Geneva grupul Eliberarea Muncii, prima organizație marxistă rusă, și la începutul anilor 1900 a făcut parte din redacția ziarului *Iskra* și a revistei *Zaria*. După Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia s-a alăturat menșevicilor. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică social-șovinistă. Întors în Rusia după Revoluția din Februarie, a condus grupul Edinstvo – un grup de dreapta al menșevicilor defensiști. A avut o atitudine negativă față de Revoluția din Octombrie, considerând că în Rusia nu existau condiții pentru trecerea la socialism, dar n-a luat parte la lupta împotriva regimului sovietic. A publicat, printre altele, lucrările *Concepția materialistă asupra istoriei* (1891), *Dezvoltarea viziunii moniste asupra istoriei* (1895), *Rolul personalității în istorie* (1898), *Probleme fundamentale ale marxismului* (1908).

Podbelski, *Vadim Nikolaevici/Papievici* (1887-1920) – revoluționar bolșevic. Membru din 1905 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, și-a desfășurat activitatea politică la Tambov, apoi la Moscova. După Revoluția din Februarie a fost membru al

Comitetului din Moscova al Partidului Bolșevic și a lucrat în redacția ziarului *Soțial-Demokrat*. A fost membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Moscova și a participat în mod direct la Revoluția din Octombrie. În mai 1918 a fost numit comisar al poporului pentru poștă și telegraf.

Podvoiski, *Nikolai Ilici* (1880-1948) – revoluționar, organizator militar și memorialist bolșevic. A aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1901. Participant la Revoluția din 1905, a petrecut o scurtă perioadă în străinătate, revenind în Rusia în 1908 și lucrând în organizațiile social-democrate din Petersburg, Kostroma și Baku. Arestat în 1916, a fost eliberat după Revoluția din Februarie. În 1917 a fost unul dintre conducătorii Organizației din Armată a bolșevicilor și editor al ziarelor bolșevice *Soldatskaia Pravda* și *Rabocii i Soldat*. În timpul Revoluției din Octombrie a făcut parte din Prezidiul Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd și a condus asaltul asupra Palatului de Iarnă. După revoluție a fost comandantul districtului militar Petrograd, apoi a lucrat în Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne. În timpul războiului civil a avut un rol important în organizarea și conducerea Armatei Roșii. Ulterior a condus mai multe instituții (de rang secund) ale partidului și statului. S-a pensionat în 1935. A publicat, printre altele, volumul de amintiri *Garda Roșie în Zilele lui Octombrie* (1927).

Pohitonov, *Nikolai Danilovici* (1857-1896/1897) – revoluționar narodnic. Născut într-o familie de nobili, a absolvit Academia de Artilerie din Petersburg. Primele idei de opoziție politică i-au venit în timpul războiului ruso-turc din 1877-1878, iar în 1880 a aderat la organizația Narodnaia volia, formând în cadrul ei un nucleu alcătuit numai din militari. Arestat în 1883, a fost judecat în „procesul celor paisprezece” și condamnat la moarte pentru activitate revoluționară, pedeapsa fiindu-i comutată în închisoare pe viață. După zece ani de detenție în fortăreața din Schlüsselburg, a dat semne de nebunie, iar în 1896 a fost internat în Spitalul Militar din Petersburg, unde a și murit.

Poincaré, *Raymond Nicolas Landry* (1860-1934) – om de stat francez. De profesie avocat, a fost ales în 1887 în Camera Deputaților. Din 1893 a fost, în repetate rânduri, membru al guvernului francez. În 1912 a devenit prim-ministru, iar din 1913 până în 1920 președinte al Republicii Franceze. Din aceste posturi a contribuit în mare măsură la declanșarea Primului Război Mondial, fiind poreclit „Poincaré-războiul”. După Revoluția din Octombrie a fost unul dintre organizatorii intervenției militare străine împotriva Rusiei sovietice. În anii 1922-1924 și 1926-1929 a fost din nou prim-ministru al Franței.

Pokrovski, *Mihail Nikolaevici* (1868-1932) – istoric marxist și figură publică. Absolvent al Facultății de Istorie și Filologie a Universității din Moscova, a devenit în 1905 membru al fracțiunii bolșevice a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. După înfrângerea Revoluției din 1905 a plecat în exil, trăind mai cu seamă în Franța. În 1908 a făcut parte din grupul radical al „otzoviștilor”, ceea ce l-a făcut să-i părăsească un an mai târziu pe bolșevici, iar în 1913 a devenit membru al Organizației Interraionale. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică internaționalistă. Întors în Rusia după Revoluția din Februarie, a reintrat în august 1917 în Partidul Bolșevic. După Revoluția din Octombrie a fost pentru câteva luni președintele Sovietului din Moscova, iar în 1918 a făcut parte din gruparea comuniștilor de stânga și a fost numit adjunctul comisarului poporului pentru educație al Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse. Ulterior a fost ales în repetate rânduri în Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) și în Comitetul Executiv Central al Uniunii Sovietice. A fost de asemenea unul dintre conducătorii Academiei Comuniste, ai Institutului de Istorie și ai Institutului Profesorilor Roșii din URSS. În 1929 a devenit membru al Academi-

ei de Științe a Uniunii Sovietice. A fost creatorul așa-numitei „școli istorice sovietice marxiste", ce se opunea viziunii naționaliste și burgheze despre istoria Rusiei, precum și autorul a numeroase lucrări, printre care *Istoria Rusiei din cele mai vechi timpuri* (3 vol., 1896-1899) și *Istoria Rusiei în formă comprimată* (3 vol., 1920-1923).

Polivanov, *Aleksei Andreevici* (1855-1920) – general țarist. Născut într-o familie de nobili, a urmat o carieră militară. În anii 1899-1904 a făcut parte din Marele Stat-Major al armatei țariste, ajungând în 1905 șeful acestuia. Între 1906 și 1912 a fost adjunct al ministrului de război, fiind însă demis în urma cooperării cu liberalii din Dumă. Între 1912 și 1915 a făcut parte din Consiliul de Stat, iar între iunie 1915 și martie 1916 a fost ministru de război. În februarie 1920 s-a alăturat Armatei Roșii, dar a murit de tifos câteva luni mai târziu.

Polkovnikov, *Gheorghi Petrovici* (1883-1918) – colonel în armata rusă. Născut în familia unui ofițer de cazaci, a absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1912. Între septembrie și noiembrie (octombrie) 1917 a fost comandantul districtului militar Petrograd. Imediat după Revoluția din Octombrie a condus rebeliunea antibolșevică a iuncherilor din Petrograd, după care s-a refugiat pe Don, unde a fost capturat și împușcat de trupele roșii în martie 1918.

Polovțev/Polovțov, *Piotr Aleksandrovici* (1874-1964) – general țarist. Născut într-o familie de nobili, a urmat studii de inginerie la Institutul de Mine din Petersburg. A intrat în serviciul militar în 1897 și a participat ca ofițer la războiul ruso-japonez. În timpul Primului Război Mondial a fost o vreme comandantul „Diviziei Sălbatice", fiind decorat cu Ordinul „Sf. Gheorghe" pentru curaj pe câmpul de luptă. După Revoluția din Februarie a devenit comandantul districtului militar Petrograd (iunie (mai)-iulie 1917), iar în timpul „Zilelor din Iulie" a condus represiunea împotriva bolșevicilor. După Revoluția din Octombrie a emigrat în străinătate, stabilindu-se la Monte Carlo.

Poradelov, *Nikolai Nikolaevici* (1887-1948) – colonel în armata rusă. În octombrie (septembrie) 1917 a fost numit la comanda operativă a trupelor districtului militar Petrograd. În timpul Revoluției din Octombrie a asistat neputincios la cucerirea clădirii Marelui Stat-Major de către bolșevici. Închis pentru scurtă vreme, a emigrat ulterior în Franța.

Porș, *Nikolai Vladimirovici* (în ucraineană *Porș*, *Mîkola Volodîmîrovîci*) (1879-1944) – om politic ucrainean. De profesie avocat, a aderat în 1903 la Partidul Revoluționar Ucrainean, iar apoi a fost unul dintre conducătorii Partidului Muncitoresc Social-Democrat Ucrainean. După Revoluția din Februarie a fost președintele Sovietului de Deputați ai Muncitorilor din Ucraina și un membru activ al Radei Centrale Ucrainene. A fost totodată delegat la Conferința Democratică desfășurată în toamna anului 1917 la Petrograd și membru al Consiliului Provizoriu al Republicii Ruse (Preparlamentul). După Revoluția din Octombrie a fost numit secretar general pentru afaceri militare în Secretariatul General Ucrainean, luptând împotriva instaurării puterii sovietice în Ucraina. Arestat în perioada regimului militar al generalului P. P. Skoropadski, a fost eliberat și numit ambasador la Berlin în timpul Directoratului Republicii Populare Ucrainene, rămânând în Germania după înfrângerea acestuia de către bolșevici. A fost traducătorul în limba ucraineană al primului volum al *Capitalului* lui K. Marx.

Posnikov/Postnikov, *Aleksandr Sergheevici* (1846-1921/1922) – economist, profesor și om de stat. A studiat dreptul la Universitatea din Moscova, după care a început o carieră didactică, predând la diferite institute de studii superioare din Rusia. În 1912 a fost ales deputat în Duma a IV-a de Stat din partea guberniei Petersburg și s-a alăturat progresiștilor. După Revoluția din Februarie a fost președintele Comitetului Agrar General. Retras din politică după Revoluția din Octombrie, a lucrat ca profesor.

Potresov, Aleksandr Nikolaevici (1869-1934) – marxist național-liberal și menșevic de dreapta. A fost unul dintre fondatorii Uniunii de Luptă pentru Eliberarea Clasei Muncitoare și apoi ai Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. Arestat și deportat din cauza activității politice, a emigrat în 1900 în străinătate, unde s-a implicat în activitatea de partid, inclusiv în editarea ziarului *Iskra*. După schisma partidului s-a alăturat menșevicilor, iar după Revoluția din 1905 așa-numiților „lichidatori”, care susțineau că partidul trebuia să acționeze doar în limitele legii. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică social-șovinistă, iar în 1917 a editat ziarul *Den*, care a dus o campanie susținută împotriva bolșevicilor. A condamnat Revoluția din Octombrie, deoarece nu se conforma „legilor istoriei”, și a susținut ideea unei coaliții a socialiștilor cu liberalii pentru a-i înlătura pe bolșevici de la putere. A emigrat în 1924, iar în străinătate a colaborat la săptămânalul lui A. F. Kerenski, *Dni*.

Prjevalski, Mihail Alekseevici (1859-1934) – general țarist. Născut într-o familie nobiliară, și-a început cariera militară ca agent secret, apoi a deținut mai multe posturi de conducere în unitățile căzăcești. A luptat în Primul Război Mondial, iar între iunie (mai) 1917 și ianuarie 1918 (decembrie 1917) a fost comandantul frontului din Caucaz. La sfârșitul anului 1918 s-a alăturat „armatei” albgardiste „de voluntari”; în 1919 a emigrat în străinătate.

Prokopovici, Serghei Nikolaevici (1871-1955) – economist și publicist socialist-liberal. Născut într-o familie de nobili, s-a alăturat cercurilor politice radicale la începutul anilor 1890, fiind atras mai întâi de ideile narodniciste, apoi de marxism; a fost un reprezentant de seamă al „economismului” și unul dintre primii propagatori ai bernsteinismului în Rusia. După o scurtă perioadă de implicare în Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a ajuns un membru activ al Uniunii Eliberării, o organizație monarhist-liberală. În 1906 a devenit membru în Comitetul Central al Partidului Libertății Poporului (Cadet), părăsindu-i însă în scurt timp pe liberali din pricina șovinismului lor și a dezinteresului față de chestiunea muncii. În anii următori a fost redactor al publicației *Bez Zaglaviia*, o revistă semicadetă-semimenșevică. După Revoluția din Februarie a aderat la Partidul Menșevic și a fost ministru al comerțului și industriei și apoi ministru al aprovizionării în Guvernul Provizoriu. După Revoluția din Octombrie s-a opus regimului sovietic, fiind expulzat din URSS în 1922.

Protopopov, Aleksandr Dmitrievici (1866-1918) – politician și om de stat liberal. Mare moșier și fabricant, a fost fondatorul ziarului *Russkaia Volia* și unul dintre inspiratorii reacțiunii țariste. Deputat în Dumele a III-a și a IV-a de Stat din partea octombriștilor, a fost numit în ianuarie 1917 (decembrie 1916), cu sprijinul lui G. E. Rasputin, ministru de interne. În timpul Revoluției din Februarie a încercat să înăbușe prin forța armelor revolta muncitorilor și soldaților din Petrograd. Arestat de Guvernul Provizoriu, a fost executat de Ceka după Revoluția din Octombrie.

Pugaciov, Emelian Ivanovici (1742-1775) – militar cazac, conducătorul unei mari revolte țărănești. Fiu al unui mic moșier cazac de pe Don, s-a înrolat în armată la vârsta de șaptesprezece ani și a luptat în Războiul de Șapte Ani. În 1770 a fost acuzat de dezertare, iar următorii doi ani i-a petrecut ca fugar, fiind arestat și evadând de mai multe ori. În 1773, profitând atât de starea de nemulțumire a locuitorilor din Iaițk, cât și de asemănarea fizică cu țarul Petru al III-lea, asasinat în urma unei conspirații în 1762, a pretins că este țarul ucis și i-a îndemnat pe cazaci să pornească o revoltă împotriva stăpânirii. În scurt timp, răscoala a cuprins întreaga zonă aflată între Volga și Ural, iar răzvrătiților li s-a alăturat un număr uriaș de oameni, în special țărani. După mai multe victorii împotriva armatei țariste trimise împotriva lor, rebelii au fost în final înfrânți în 1774 lângă Țarițîn. Predat autorităților chiar de cazacii săi, Pugaciov a fost executat la

Moscova în 1775. „Răscoala lui Pugaciov” a avut un ecou durabil în Imperiul Țarist și a fost urmată de câteva reforme ce au îmbunătățit puțin soarta țăranilor.

Purișkevici, *Vladimir Mitrofanovici* (1870-1920) – politician și publicist de extremă dreaptă. Născut la Chișinău într-o familie de moșieri, a studiat la Universitatea din Odessa, apoi a lucrat mai mulți ani în cadrul zemstvelor din Basarabia și ca jurnalist. În timpul Revoluției din 1905 a fost unul dintre fondatorii și apoi vicepreședintele organizației extremiste Uniunea Poporului Rus, pe care a părăsit-o în 1908 pentru a întemeia gruparea monarhistă și antisemită Uniunea Arhanghelului Mihail. A fost de asemenea membru al Consiliului Nobilimii Unite și deputat în Dumele a II-a, a III-a și a IV-a de Stat, devenind cunoscut în întreaga Rusie pentru comportament scandalos și discursuri provocatoare. În decembrie 1916 a participat în mod direct la asasinarea lui G. E. Rasputin. În cursul anului 1917 a fost un critic acerb al Guvernului Provizoriu și a luat parte în august la Conferința de Stat de la Moscova. După Revoluția din Octombrie a încercat să organizeze o rezistență armată împotriva bolșevicilor, motiv pentru care a fost arestat de autoritățile sovietice și condamnat la patru ani de închisoare. Eliberat câteva luni mai târziu cu condiția să nu desfășoare nicio activitate politică, s-a alăturat imediat armatei albe. A murit de tifos în 1920.

Putilov, *Aleksei Ivanovici* (1866-1940) – mare industriaș și bancher rus. După studii la Universitatea din Petersburg, a lucrat începând din 1890 în cadrul Ministerului de Finanțe, iar în 1905 și 1906 a fost adjunctul ministrului. După 1906 a devenit director al mai multor întreprinderi industriale și financiare. După Revoluția din Octombrie a emigrat la Paris.

Radek, *Karl Berngardovici* (pe numele adevărat, *Sobelsohn*, *Karol*) (alte pseudonime: *Parabellum*; *Struthahn*, *A.*) (1885-1939) – revoluționar și publicist comunist. Născut în Galiția, a studiat la Universitatea din Cracovia, de unde a fost exmatriculat din cauza activității politice. În 1903 s-a alăturat Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, iar în 1905 a fost arestat și închis de autoritățile țariste; ulterior a emigrat și a lucrat în cadrul partidului în străinătate. În timpul Primului Război Mondial a colaborat îndeaproape cu V. I. Lenin și a fost activ în mișcarea socialistă internaționalistă. În aprilie 1917 a încercat să revină în Rusia odată cu Lenin, însă nu a fost lăsat să intre în țară și a rămas la Stockholm. După Revoluția din Octombrie a sosit în Rusia și a făcut parte din delegația sovietică ce a negociat pacea cu germanii, deși era un susținător al „comuniștilor de stânga”, opuși păcii. În noiembrie 1918 a plecat în Germania pentru a ajuta la organizarea Partidului Comunist de acolo, iar după insurecția eșuată a spartachiștilor a fost arestat și întemnițat de autoritățile germane. Întors în decembrie 1919 în Rusia, a devenit unul dintre conducătorii Internaționalei Comuniste și secretarul Comitetului Executiv al acestei organizații (1920-1924), precum și membru în Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Rusia (1919-1924). În timpul luptelor pentru putere de după moartea lui Lenin, a fost de partea lui L. D. Troțki și a Opoziției de Stânga, iar odată cu ascensiunea lui I. V. Stalin și-a pierdut toate posturile de conducere. În 1927 a fost exclus din partid și surghiunit la Tomsk. După ce a capitulat în 1929, a fost eliberat, iar un an mai târziu reprimit în partid. În 1936 s-a numărat printre protagoniștii celui de-al doilea proces-spectacol de la Moscova și a fost condamnat la zece ani de închisoare, unde a murit în 1939 ucis de un condamnat de drept comun.

Raev, *Nikolai Pavlovici* (1855-1919) – procurator suprem al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse. Fiu de preot, a lucrat în cadrul mai multor instituții de stat țariste. În septembrie (august) 1916 a fost numit procurator suprem al Sfântului Sinod; demis în martie 1917, s-a retras în Caucaz.

Rahia, *Ivan Abramovici* (1887-1920) – vechi revoluționar bolșevic. Membru din 1902 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a luat parte la Revoluția din 1905 și a fost activ în timpul Revoluției din Februarie. În august 1918 a fost unul dintre fondatorii Partidului Comunist din Finlanda. A fost omorât în 1920 la Petrograd de albgardiști.

Rakovski, *Cristian* (pe numele adevărat, *Stancev*, *Krăstio Gheorghiev*) (1873-1941) – revoluționar și publicist comunist, de profesie medic. Născut în Bulgaria într-o familie de negustori bogați, a locuit în mai multe țări europene, fiind adesea expulzat din pricina activității politice. A absolvit medicina la Universitatea din Geneva în 1897. Înainte de 1914 a fost unul dintre fondatorii partidelor social-democrate din Bulgaria și România și un membru proeminent al Internaționalei a II-a. În timpul Primului Război Mondial s-a numărat printre organizatorii Conferinței Socialiste Internaționale de la Zimmerwald din 1915. Din cauza propagandei împotriva războiului, a fost arestat în septembrie 1916 și închis la Iași de autoritățile române, fiind eliberat la 1 mai 1917 de soldații revoluționari ruși. După Revoluția din Octombrie s-a alăturat Partidului Bolșevic și a fost numit imediat în cele mai înalte funcții de conducere în Ucraina. În 1923, după un conflict cu I. V. Stalin în privința chestiunii naționalităților, a fost demis din toate posturile deținute în Ucraina și trimis în „exil diplomatic" ca ambasador sovietic în Marea Britanie (1923-1925) și Franța (1925-1927). În timpul luptelor pentru putere de după moartea lui V. I. Lenin, a fost un susținător al lui L. D. Troțki și un membru al Opoziției de Stânga, motiv pentru care a fost exclus din partid în 1927 și surghiunit la Astrahan și Barnaul. A fost unul dintre ultimii opozanți care au capitulat. În 1934 i s-a permis să revină la Moscova, unde a lucrat pe un post de conducere în Comisariatul Poporului pentru Sănătate. La sfârșitul lui 1937 a fost arestat și s-a numărat printre protagoniștii celui de-al treilea proces-spectacol de la Moscova din martie 1938. Condamnat la douăzeci de ani de închisoare, a fost executat la Orel în septembrie 1941.

Ramsay MacDonald, *James* (născut *McDonald Ramsay*, *James*) (1866-1937) – om politic britanic. A fost unul dintre fondatorii și conducătorii Partidului Laburist Independent și ai Partidului Laburist din Marea Britanie. A promovat o politică a colaborării între clase și a integrării treptate a socialismului în capitalism. La începutul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică pacifistă, însă după aceea a sprijinit războiul. În anii 1918-1920 a încercat să împiedice lupta muncitorilor englezi care se ridicaseră împotriva intervenției britanice în Rusia Sovietică. Ulterior a deținut postul de prim-ministru (1924 și 1929-1931). În 1931 fost exclus din Partidul Laburist, însă cu toate acestea s-a aflat în fruntea celor două „guverne de uniune națională" din anii 1931-1935.

Raskolnikov (pe numele adevărat, *Ilin*), *Fiodor Fiodorovici* (1892-1939) – ofițer de marină și memorialist bolșevic. În 1910 s-a alăturat fracțiunii bolșevice din Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, devenind în 1912 secretar de redacție al ziarului *Pravda*. În 1914 a intrat în marina rusească, însă nu a luptat în Primul Război Mondial, întrucât a studiat la Școala de Ofițeri de Marină din Petersburg (1914-1917) și a călătorit cu diverse însărcinări în Orientul Îndepărtat. După Revoluția din Februarie a fost vicepreședintele Sovietului din Kronstadt, editor al ziarului *Golos Pravdî*, membru al Comitetului din Kronstadt al Partidului Bolșevic și unul dintre conducătorii Organizației din Armată a bolșevicilor. În timpul „Zilelor din Iulie" a fost arestat de Guvernul Provizoriu, fiind eliberat pe 24 (11) octombrie 1917. După Revoluția din Octombrie i-a organizat pe marinarii Flotei Balticii ce au respins contraatacul lui A. F. Kerenski și P. N. Krasnov asupra Petrogradului, iar în timpul războiului civil a avut mai multe funcții de conducere în marina Armatei Roșii. Din pricina faptului că în timpul dezbaterii din partid cu privire la sindicate (1920-1921) l-a sprijinit pe L. D. Troțki și

că, în calitate de comandant al Flotei Balticii, a dat naștere nemulțumirilor ce au dus la revolta marinarilor de la Kronstadt din martie 1921, a fost demis din funcțiile deținute și numit ambasador în Afganistan. Apoi a lucrat în cadrul Internaționalei Comuniste și ca editor al mai multor reviste sovietice. Începând cu 1930 a fost din nou ambasador. În 1938, în timpul epurărilor de la Moscova, a fost chemat în țară, însă a refuzat să se supună ordinului și s-a mutat la Paris. Scos în afara legii de statul sovietic, a publicat în august 1939 o „Scrisoare deschisă către Stalin", în care-l acuza de distrugerea „celor mai importante cuceriri ale lui Octombrie". Câteva zile mai târziu a murit în condiții neelucidate. A scris mai multe cărți de amintiri despre Revoluția din 1917 și războiul civil, printre care *Kronstadtul și Petersburgul anului 1917* (1925).

Rasputin (pe numele adevărat, *Novîh*), *Grigori Efimovici* (1872-1916) – mistic și aventurier. Născut într-o familie de țărani din gubernia Tobolsk și dându-se drept „călugăr sfânt", „profet" și „tămăduitor", a reușit în 1907 să câștige încrederea familiei imperiale, bucurându-se de o mare influență la curtea țarului Nicolae al II-lea. În decembrie 1916 a fost ucis la Petrograd de un grup de monarhiști, care au încercat prin această acțiune să salveze prestigiul monarhiei și să înăbușe nemulțumirile în creștere din întreaga societate.

Ravici, *Sarra* (pseudonim, *Olga*) *Naumovna* (1879-1957) – revoluționară bolșevică. Membră din 1903 a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a emigrat în Elveția, unde a devenit prima soție a lui G. E. Zinoviev. S-a întors în Rusia după Revoluția din Februarie, făcând parte din grupul care l-a însoțit pe V. I. Lenin în vagonul plumbuit, și a devenit membră a Comitetului din Petersburg al bolșevicilor. După Revoluția din Octombrie a făcut parte din grupul „comuniștilor de stânga", iar apoi din Opoziția Unificată. A fost exclusă din partid în 1927, reprimită în 1928 și exclusă din nou în 1935, petrecând apoi numeroși ani în deportare.

Reed, *John* (1887-1920) – jurnalist, poet și activist social american. Născut la Portland, Oregon într-o familie înstărită, a fost admis în 1906 la Colegiul Harvard. În 1910, după absolvire, a întreprins o călătorie de câteva luni în Europa, vizitând Anglia, Franța și Spania. La întoarcerea în SUA, s-a stabilit la New York, lucrând ca jurnalist și publicând numeroase articole și poeme în diverse reviste. În 1913 a devenit foarte interesat de problemele sociale și politice, alăturându-se redacției publicației *The Masses* conduse de M. Eastman și implicându-se în politica muncitorească și sindicală. În același an a plecat în Mexic pentru a relata de la fața locului evenimentele Revoluției Mexicane, reportajele publicate în presa nord-americană consacrându-l drept unul dintre cei mai importanți corespondenți de război din SUA. La începutul Primului Război Mondial a plecat în Europa de Apus, dar nu a reușit să ajungă până pe frontul de vest, iar în 1915 a făcut o a doua călătorie, de data asta în răsăritul Europei. În august 1917 a plecat în Rusia, ajungând la Petrograd în septembrie, imediat după eșecul rebeliunii generalului L. G. Kornilov, și a rămas aici până la începutul lui 1918. Martor direct atât al evenimentelor premergătoare, cât și al celor imediat ulterioare insurecției din Octombrie, a fost unul dintre observatorii străini cu puternice simpatii pentru cauza bolșevică. Revenit în SUA, s-a implicat tot mai mult în activitatea politică, fiind arestat în câteva rânduri. În 1919, după ce a fost exclus din Partidul Socialist American, s-a numărat printre fondatorii Partidului Comunist din America, iar apoi a plecat la Moscova pentru a lucra în cadrul Internaționalei Comuniste. A murit un an mai târziu de tifos și a fost înmormântat cu onoruri lângă zidul Kremlinului. A fost autorul cărților *Mexicul insurgent* (1914), *Războiul în Europa de Est* (1916), *Zece zile care au zguduit lumea* (1919), *Structura statului sovietic* (1919) ș.a.

Remniov, *Afanasi Iosifovici* (1889-1919) – sublocotenent cu simpatii anarhocomuniste. A fost implicat în răzmerița marinarilor de la Kronstadt din timpul „Zilelor din Iulie". Arestat

de Guvernul Provizoriu, a fost întemnițat la Krestî împreună cu numeroși conducători ai Organizației din Armată a bolșevicilor. După Revoluția din Octombrie a participat la primele lupte duse de bolșevici împotriva forțelor albe. Arestat în aprilie 1918 de guvernul sovietic, care i-a acuzat trupele de banditism, a evadat, după care a fost arestat din nou în iulie 1919 și executat.

Renaudel, *Pierre* (1871-1935) – socialist francez, unul dintre conducătorii reformiști ai Partidului Socialist din Franța. În anii 1902-1914 a fost redactor al ziarului *Le Peuple*, iar între 1914 și 1920 redactor al ziarului *L'Humanité*. A fost de asemenea membru al Camerei Deputaților în anii 1914-1919 și 1924. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică social-șovinistă. În 1927 s-a retras de la conducerea Partidului Socialist, iar în 1933 a fost exclus din partid. Ulterior a organizat un alt grup socialist.

Renner, *Karl* (1870-1950) – om politic și teoretician social-democrat austriac, reprezentant al austromarxismului. A studiat dreptul la Universitatea din Viena, alăturându-se în 1896 Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Austria, pe care l-a reprezentat în parlamentul imperial austriac între 1907 și 1918. După prăbușirea Imperiului Austro-Ungar, a fost cancelar și totodată ministru al afacerilor externe al Austriei între anii 1918 și 1920, adoptând o serie de reforme cu caracter progresist, iar în perioada 1931-1933 a deținut funcția de președinte al parlamentului. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial s-a retras din politică. În aprilie 1945, cu puțin timp înainte de încheierea războiului, a format împreună cu alți politicieni un guvern provizoriu ce a militat pentru recunoașterea țării ca republică independentă și a devenit la sfârșitul aceluiași an primul președinte al Austriei postbelice. A scris, printre altele, lucrările *Stat și națiune* (1899), *Reînnoirea Austriei* (3 vol., 1916-1917), *Economia națională, economia mondială și socialismul* (1929), *La răscrucea dintre două epoci* (2 vol., 1946).

Riabușinski, *Pavel Pavlovici* (1871-1924) – bancher, industriaș și politician liberal. Din 1907 a editat ziarul *Utro Rossii* și a participat la crearea Partidului Progresiștilor, care exprima interesele marii burghezii. După Revoluția din Februarie s-a opus instituției sovietului și intrării socialiștilor în Guvernul Provizoriu, iar la Congresul Reprezentanților Industriei și Comerțului din august 1917 a amenințat că va înăbuși revoluția „cu mâna scheletică a foamei"; a fost, de altfel, unul dintre inițiatorii și organizatorii rebeliunii generalului L. G. Kornilov. După Revoluția din Octombrie a emigrat.

Riazanov (pe numele adevărat, *Goldendah*), *David Borisovici* (1870-1938) – revoluționar, teoretician și editor marxist. Născut la Odessa, s-a implicat din adolescență în mișcarea revoluționară, alăturându-se la început narodnicilor. Arestat în 1891, a fost condamnat la închisoare, iar ulterior la deportare. În 1900 a plecat la Berlin, unde a înființat un mic grup marxist, Borba, care a fost însă exclus din rândurile social-democrației rusești la Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. După ruptura dintre bolșevici și menșevici, nu s-a alăturat niciuneia dintre fracțiuni, iar în timpul Revoluției din 1905 a revenit în Rusia, dar a fost din nou arestat și condamnat la deportare. În 1907 a emigrat în Europa Occidentală, dedicându-se cercetărilor istorice cu privire la Internaționala I și la opera lui K. Marx și F. Engels, care l-au consacrat drept o autoritate de vârf în domeniul studiilor istorice despre marxism. În timpul Primului Război Mondial s-a situat pe poziții centriste. Reîntors după Revoluția din Februarie în Rusia, s-a alăturat Organizației Interraionale, iar apoi Partidului Bolșevic, fiind activ în mișcarea sindicală. În timpul Revoluției din Octombrie s-a opus insurecției și a susținut ideea unei coaliții de guvernare a tuturor partidelor socialiste. În 1921 a înființat Institutul Marx-Engels, care a desfășurat sub coordonarea sa mai multe proiecte editoriale, cel mai important fiind publicarea operelor complete ale lui Marx și Engels. În 1931 a fost exclus din partid și deportat la Saratov, unde a lucrat ca bibliotecar. Arestat din

nou în 1937 în timpul epurărilor staliniste, a fost condamnat la moarte și executat un an mai târziu.

Ribot, *Alexandre-Félix-Joseph* (1842-1923) – om de stat francez. De profesie avocat, a fost prim-ministru în anii 1892-1893, 1895 și 1917 și ministru în nenumărate cabinete ale Franței, exprimând interesele burgheziei imperialiste. A depus eforturi asidue pentru crearea alianței franco-ruse premergătoare Primului Război Mondial.

Rimski-Korsakov, *Aleksandr Aleksandrovici* (1849-1922) – politician de extremă dreaptă. Jurist de formație, a lucrat în Departamentul de criminalistică al Ministerului de Justiție țarist. În 1907 a supraviețuit unui atentat organizat de socialiști-revoluționari. A fost membru al mai multor organizații monarhiste de extremă dreaptă și vicepreședinte al Consiliului General al Uniunii Poporului Rus (1909-1910), precum și membru în Consiliul de Stat (1915-1917). În 1917 a sprijinit rebeliunea generalului L. G. Kornilov și a fost arestat la ordinul Guvernului Provizoriu. După Revoluția din Octombrie și-a continuat activitatea politică monarhistă la Moscova și Riga, iar în 1920 a emigrat la Berlin.

Rîkov, *Aleksei Ivanovici* (1881-1938) – revoluționar și om politic bolșevic. Membru al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR) încă de la înființare, a fost apropiat de fracțiunea bolșevică după 1903. A participat la Revoluția din 1905 și a fost membru în Comitetul Central al PMSDR între 1905 și 1907. În 1912 a fost arestat și deportat. Eliberat după Revoluția din Februarie, a devenit membru al Comitetului Executiv atât al Sovietului din Petrograd, cât și al Sovietului din Moscova, iar în august 1917 a fost ales în CC al Partidului Bolșevic. În timpul Revoluției din Octombrie a fost membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Moscova, dar a participat la insurecția din Petrograd. Ulterior a fost primul comisar al poporului pentru afacerile interne, însă a demisionat la scurt timp din CC și din guvern, cerând formarea unei coaliții guvernamentale a tuturor partidelor socialiste. La începutul lui 1918 a fost numit în cele mai înalte posturi de conducere ale economiei sovietice. În 1920 a fost ales din nou în CC, iar în 1922 în Biroul Politic. După moartea lui V. I. Lenin a devenit președintele Consiliului Comisarilor Poporului al URSS, funcție pe care a deținut-o până în decembrie 1930. A fost un susținător convins al Noii Politici Economice, iar în timpul luptelor pentru putere din anii 1920 l-a sprijinit pe I. V. Stalin împotriva Opoziției de Stânga și apoi a Opoziției Unificate. Cu toate acestea, după cotitura spre stânga a lui Stalin din 1928, a fost demascat ca „deviaționist de dreapta" și a început să-și piardă influența și funcțiile. La sfârșitul lui 1936 a fost exclus din partid, apoi arestat, iar în martie 1938 s-a numărat printre protagoniștii celui de-al treilea proces-spectacol de la Moscova, fiind condamnat la moarte și executat.

Robbins, *Raymond* (1873-1954) – avocat și politician american. În 1917 a călătorit în Rusia ca membru al misiunii Crucii Roșii americane, rămânând aici până spre sfârșitul războiului civil. La întoarcerea acasă, a devenit un militant pentru recunoașterea guvernului sovietic de către SUA, convingându-l în 1933 pe președintele american F. Delano Roosevelt să facă acest lucru.

Robespierre, *Maximilien Marie Isidore (de)* (1758-1794) – unul dintre cei mai importanți oameni politici din perioada Revoluției Franceze, de profesie avocat. În 1789 a fost ales în Stările Generale din partea stării a treia, după care a făcut parte din Adunarea Constituantă, din Adunarea Legislativă și din Convenția Națională. Membru al Clubului Iacobinilor și al Comitetului Salvării Publice, s-a situat pe întreg parcursul Revoluției Franceze de partea claselor de jos și a instituțiilor democratice, a militat pentru abolirea sclaviei și a jucat un rol important în procesul și execuția fostului rege Ludovic al XVI-lea. Acuzat de „tiranie" de câtiva membri ai Convenției Naționale, a fost arestat

pe 9 Termidor, Anul II (27 iulie 1794) și executat a doua zi alături de alți douăzeci și unu de colaboratori. Moartea sa a fost urmată de așa-numita perioadă a „reacțiunii termidoriene".

Rodicev, *Fiodor Izmailovici* (1853/1854/1856-1933) – moșier, avocat și politician cadet. Fruntaș al zemstvelor și unul dintre conducătorii Partidului Libertății Poporului (Cadet), a fost membru în Comitetul Central al acestui partid. A fost de asemenea deputat în toate cele patru Dume de Stat. După Revoluția din Februarie a fost numit de Guvernul Provizoriu comisar pentru problemele Finlandei. După Revoluția din Octombrie a fost ales deputat în Adunarea Constituantă. Arestat de autoritățile sovietice după asasinarea lui M. S. Urițki, a fost eliberat la scurt timp și s-a refugiat în sudul Rusiei, unde s-a alăturat forțelor albgardiste. Ulterior a emigrat în străinătate.

Rodzianko, *Mihail Vladimirovici* (1859-1924) – președinte al Dumei de Stat și memorialist. Mare moșier și monarhist, a fost unul dintre fondatorii și conducătorii Uniunii 17 Octombrie. Din aprilie (martie) 1911 a fost președintele Dumei a III-a și apoi al Dumei a IV-a de Stat. În timpul Revoluției din Februarie a fost membru în Comitetul Provizoriu al Dumei de Stat, iar apoi a participat la „consfătuirile private" ale membrilor Dumei. S-a numărat printre fondatorii Uniunii Personalităților Publice și a fost un susținător al rebeliunii generalului L. G. Kornilov. După Revoluția din Octombrie s-a alăturat albgardiștilor, încercând să unească toate forțele contrarevoluționare în lupta împotriva regimului sovietic. A emigrat în 1920 în Serbia, unde a scris un volum de amintiri publicat postum și intitulat *Domnia lui Rasputin. Prăbușirea unui imperiu* (1926).

Rogaciov, *Nikolai Mihailovici* (1856-1884) – revoluționar narodnic. De origine nobilă, a fost locotenent de artilerie, iar în 1880 a aderat la organizația Narodnaia volia, făcând parte din Centrul Militar Revoluționar al acesteia. Arestat în primăvara lui 1883, a fost judecat în „procesul celor paisprezece" și condamnat la moarte, fiind spânzurat în incinta fortăreței din Schlüsselburg în octombrie 1884.

Rogovski, *Evgheni Franțevici* (1888-1950) – socialist-revoluționar și comisar al primăriei din Petrograd. Membru al Partidului Socialist-Revoluționar din 1905, a făcut parte din aripa teroristă a acestuia. A fost arestat și deportat la Irkutsk. După Revoluția din Februarie s-a întors la Petrograd, lucrând în Duma Orășenească și fiind numit comisar al primăriei. În noiembrie 1917 a fost ales deputat în Adunarea Constituantă, iar după dizolvarea acesteia s-a alăturat armatelor antibolșevice; în noiembrie 1918 a fost însă arestat de albgardiști și expulzat în China. Ulterior s-a stabilit în Franța, iar în timpul celui de-al Doilea Război Mondial a luptat în Rezistența franceză.

Romanovski, *Ivan Pavlovici* (1877-1920) – general țarist. Născut într-o familie de nobili, a absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1903 și a avut funcții de conducere în statele-majore ale armatei ruse. A fost implicat în „afacerea Kornilov", fiind arestat apoi de Guvernul Provizoriu. A reușit să evadeze și s-a alăturat „armatei de voluntari" de pe Don. În timpul războiului civil a ocupat mai multe posturi de comandă în cadrul Statului-Major al generalului A. I. Denikin. În 1920, la scurt timp după ce a emigrat, a fost împușcat mortal la Constantinopol de un membru al extremei drepte monarhiste.

Root, *Elihu* (1845-1937) – om politic american. A studiat dreptul și a lucrat apoi ca avocat în baroul din New York. Între 1899 și 1904 a fost secretar al apărării și între 1905 și 1909 secretar de stat în guvernul federal al SUA. Între 1909 și 1915 a fost senator, iar în 1912 i-a fost decernat Premiul Nobel pentru pace. În iunie 1917 a fost trimis de președintele SUA într-o misiune la Petrograd, cu scopul de a convinge Guvernul Provizoriu rus să continue războiul de partea Antantei în schimbul unor ajutoare financiare. Ulterior a lucrat în cadrul mai multor instituții publice și private.

Roșal, *Semion Grigorievici* (1896-1917) – student revoluționar și erou al Kronstadtului. S-a implicat în mișcarea revoluționară încă din timpul liceului, iar în 1914 s-a alăturat Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. În 1915 a fost recrutat în armată și trimis pe frontul de nord, însă a fost curând arestat din cauza agitației revoluționare pe care a desfășurat-o în rândul soldaților. Eliberat din închisoare în timpul Revoluției din Februarie, a fost activ la Kronstadt ca membru al Organizației din Armată a bolșevicilor. Arestat și întemnițat de Guvernul Provizoriu în timpul „Zilelor din Iulie", a fost eliberat imediat după Revoluția din Octombrie și a luat parte la organizarea apărării capitalei împotriva contraatacului lui A. F. Kerenski și P. N. Krasnov. În decembrie 1917 a fost trimis pe frontul românesc în calitate de reprezentant al guvernului sovietic, însă a fost arestat la Iași de autoritățile militare române și executat.

Rudnev, *Vadim Viktorovici* (1874/1879-1940) – conducător socialist-revoluționar. A fost membru în Comitetul Central al Partidului Socialist-Revoluționar din 1907, când a fost arestat și condamnat la patru ani de deportare în Siberia. În 1911 s-a stabilit la Basel, iar în 1914 a revenit în Rusia, adoptând în timpul Primului Război Mondial poziții politice defensiste. După Revoluția din Februarie a fost conducătorul organizației din Moscova a socialiștilor-revoluționari, primar al Moscovei (din iulie 1917) și un susținător hotărât al lui A. F. Kerenski. După Revoluția din Octombrie a fost unul dintre conducătorii organizației Uniunea pentru Renașterea Rusiei. În 1919 a emigrat la Paris.

Rutenberg, *Piotr/Pinhas Moiseevici* (1879-1942) – inginer și activist politic rus. S-a alăturat Partidului Socialist-Revoluționar în perioada studiilor la Institutul Tehnologic din Petersburg, iar apoi a lucrat în calitate de șef de atelier la uzina Putilov. În 1906 l-a demascat pe G. A. Gapon ca agent al Ohranei, iar după uciderea acestuia de către socialiști-revoluționari a fost nevoit să se exileze în Italia, unde a devenit un activist important în mișcarea sionistă. După Revoluția din Februarie a revenit în Rusia și a fost numit vicepreședinte al Dumei Orășenești din Petrograd. Adversar al bolșevicilor, a fost arestat după Revoluția din Octombrie și eliberat în martie 1918. A emigrat un an mai târziu și s-a stabilit în Palestina.

Ruzski, *Nikolai Vladimirovici* (1854-1918) – general țarist. Absolvent al Școlii de Artilerie din Petersburg, iar apoi al Academiei Marelui Stat-Major, și-a început cariera de ofițer în războiul ruso-turc din 1877-1878. Între anii 1896 și 1902 a fost comandantul districtului militar Kiev. La izbucnirea Primului Război Mondial a fost numit comandantul Armatei a 3-a, după care i-a fost încredințată comanda frontului de nord-vest. În 1915 a fost numit în fruntea Armatei a 6-a, iar un an mai târziu la comanda frontului de nord. După Revoluția din Februarie, în timpul căreia a jucat un rol important în abdicarea țarului Nicolae al II-lea, a demisionat și s-a retras în Caucaz, iar după Revoluția din Octombrie s-a alăturat armatelor albe din sudul Rusiei. În timpul războiului civil a fost luat prizonier și executat de bolșevici.

Sabler, *Vladimir Karlovici* (1845-1929) – jurist și funcționar rus. A studiat dreptul la Universitatea din Moscova, iar apoi a lucrat ca jurist pentru Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse (1873-1905). În perioada 1906-1911 a fost membru în Consiliul de Stat, iar între anii 1911 și 1915 a îndeplinit funcția de procurator suprem al Sfântului Sinod. După Revoluția din Octombrie s-a retras din orice activitate publică; arestat de Ceka în 1918, a fost apoi eliberat și deportat la Tver.

Sadovski, *Andrei Dmitrievici* (1880-1927) – revoluționar bolșevic. De profesie inginer, a aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1901. După Revoluția din Februarie a fost membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd și

vicepreședinte al secției de soldați a acestuia, iar din iunie 1917 membru al Biroului fracțiunii bolșevice din Soviet. În timpul Revoluției din Octombrie a fost membru al Biroului Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd, fiind responsabil cu armamentul, comunicațiile și transportul. Ulterior a avut diverse funcții de conducere în organismele administrative și sindicale sovietice.

Saharov, *Vladimir Viktorovici* (1853-1920) – general de cavalerie. Absolvent al Academiei Marelui Stat-Major în 1878, a luat parte la războiul ruso-turc din 1877-1878, precum și la războiul ruso-japonez. În timpul Primului Război Mondial a comandat diverse corpuri de armată, iar din noiembrie (octombrie) 1916 a fost numit comandantul Armatei Dunării, înființate pentru a sprijini lupta României cu Puterile Centrale. În decembrie 1916 a devenit comandant adjunct al frontului românesc, aflându-se în mod formal sub comanda regelui Ferdinand I al României. Suspendat din funcție după Revoluția din Februarie, a rămas în România. A revenit în sudul Rusiei în timpul războiului civil, unde a fost capturat și împușcat de un grup de partizani din Crimeea.

Salazkin, *Serghei Sergheevici* (1862-1932) – savant și om politic. A făcut studii de fizică, matematică și medicină la universitățile din Petersburg și Kiev, apoi a lucrat în cadrul unor instituții medicale din Petersburg. În 1911 a fost concediat și expulzat din capitală pentru simpatizare cu mișcarea studențească. După Revoluția din Februarie a fost președintele Comitetului Executiv Țărănesc din Riazan și ministru al educației în ultimul Guvern Provizoriu. Arestat după Revoluția din Octombrie și apoi eliberat, a lucrat după aceea ca profesor la Universitatea Crimeea din Simferopol (1918-1925) și ca director al Institutului de Medicină Experimentală din Leningrad (1927-1931).

Samarin, *Aleksandr Dmitrievici* (1868-1930/1932) – om de stat țarist. Născut într-o renumită familie de nobili, a făcut studii de istorie și filologie la Universitatea din Moscova. A fost conducătorul nobilimii din gubernia Moscova (1908-1915), membru al Consiliului de Stat (1912-1915) și procurator suprem al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse (iulie-octombrie 1915). După Revoluția din Februarie s-a implicat în acțiunile de reformare a Bisericii Ortodoxe Ruse și a participat la lucrările Soborului Bisericesc Panrus. Începând cu 1918 a fost arestat în repetate rânduri de autoritățile sovietice și deportat o vreme în Siberia.

Savinkov, Boris Viktorovici (pseudonim literar, *Ropșin*, *V.*) (1879-1925) – terorist și om politic socialist-revoluționar. Membru începând cu 1898 al mai multor organizații social-democrate, a abandonat însă marxismul și în 1903 s-a alăturat în străinătate Partidului Socialist-Revoluționar, devenind în scurtă vreme conducătorul aripii teroriste a acestuia. În timpul Revoluției din 1905 a organizat mai multe asasinate ale unor notabilități țariste; arestat și condamnat la moarte în 1906, a reușit să evadeze din închisoare și să fugă în Franța. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică defensistă și a luptat ca voluntar în armata franceză. După Revoluția din Februarie a fost comisar guvernamental al frontului de sud-vest, adjunct al ministrului de război, iar apoi guvernator militar al Petrogradului; ulterior, din cauza rolului neclar pe care l-a jucat în timpul „afacerii Kornilov", a fost exclus atât din Guvernul Provizoriu, cât și din Partidul Socialist-Revoluționar. După Revoluția din Octombrie a participat la organizarea mai multor rebeliuni antisovietice și a intervenției militare străine împotriva bolșevicilor. La sfârșitul anului 1921 s-a stabilit la Paris, de unde a încercat să organizeze diverse comploturi împotriva regimului sovietic. Reîntors clandestin în 1924 în URSS, a fost arestat, judecat și condamnat la moarte, pedeapsă comutată ulterior în zece ani de închisoare. A murit în închisoare în condiții suspecte.

Sazonov, *Serghei Dmitrievici* (1860-1927) – diplomat țarist. Născut într-o veche familie de nobili, a intrat în 1893 în serviciul diplomatic țarist. În 1906 a fost numit ambasador al Rusiei la Vatican. Rechemat la Petersburg în 1909 pentru a lucra în Ministerul de Externe, a fost numit un an mai târziu în fruntea acestuia. Demis în iulie 1916, a fost numit în ianuarie 1917 ambasador în Marea Britanie, însă nu și-a luat postul în primire, întrucât nu a fost confirmat de Guvernul Provizoriu apărut după Revoluția din Februarie. După Revoluția din Octombrie s-a alăturat albgardiștilor, iar la sfârșitul războiului civil a emigrat în Franța.

Semașko, *Adam Iakovlevici* (1889-1937) – sublocotenent bolșevic. A aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1907. La începutul Primului Război Mondial a fost mobilizat în armată și a urmat un curs de mitraliere la Școala de Ofițeri de la Oranienbaum. Participant direct la Revoluția din Februarie, a devenit membru al Organizației din Armată a bolșevicilor, implicându-se în evenimentele din timpul „Zilelor din Iulie" de la Petrograd, după care a fugit din capitală, unde nu a revenit decât după Revoluția din Octombrie. În timpul războiului civil a fost arestat în două rânduri de Ceka pentru relațiile bune pe care le avea cu specialiștii militari burghezi din Armata Roșie, fiind salvat de L. D. Troțki. Ulterior a lucrat în Ministerul de Externe al Uniunii Sovietice și la ambasada URSS din Riga, devenind treptat tot mai critic față de regimul sovietic. Rechemat la Moscova în august 1923, a refuzat să se întoarcă în Rusia, fugind în Germania și apoi în Brazilia. Cuprins de regrete, a cerut doi ani mai târziu să i se îngăduie revenirea în Uniunea Sovietică. Sosit aici în februarie 1927, a fost arestat imediat, fiind acuzat de spionaj și condamnat la zece ani de muncă forțată. La ispășirea pedepsei, în octombrie 1937, a fost judecat din nou, condamnat la moarte și executat pentru plănuirea de activități teroriste.

Sembat, *Marcel* (1862-1922) – unul dintre conducătorii reformiști ai mișcării socialiste din Franța; ziarist. Membru al Camerei Deputaților din 1893, a adoptat în timpul Primului Război Mondial o poziție politică patriotică. Din august 1914 până în septembrie 1917 a fost ministru al lucrărilor publice în guvernul francez al „apărării naționale". În februarie 1915 a participat la Conferința de la Londra a socialiștilor din țările Antantei, convocată în scopul unirii lor pe baza unui program social-șovinist.

Serghei Aleksandrovici Romanov (1857-1905) – mare-duce al Rusiei. A fost fiul țarului Alexandru al II-lea și al țarinei Maria Aleksandrovna, născută ducesa Maria de Hessa-Darmstadt. În 1884 s-a căsătorit cu prințesa Elisabeta de Hessa și de Rin, sora prințesei Alix de Hessa și de Rin, ulterior țarina Aleksandra Fiodorovna. Numit guvernator al Moscovei în 1891, a devenit membru al Consiliului de Stat în 1894, iar în 1896 comandant al districtului militar Moscova. A fost asasinat în 1905 de un terorist socialist-revoluționar.

Sidorin, *Vladimir Ilici* (1882-1943) – colonel, iar mai târziu general cazac. A luptat în Primul Război Mondial, iar în a doua jumătate a anului 1917 a fost șeful Statului-Major al frontului de vest. Implicat în rebeliunea generalului L. G. Kornilov, a fost trimis de acesta în august 1917 la Petrograd pentru a pune bazele unei organizații secrete a ofițerilor. După Revoluția din Octombrie s-a alăturat trupelor albgardiste, după care a emigrat. În perioada interbelică a scris numeroase lucrări istorice despre războiul civil și armata de pe Don, iar în timpul celui de-al Doilea Război Mondial a simpatizat și colaborat cu regimul nazist.

Simanovici, *Aron Simhovici/Simonovici/Samuilovici* (1872-1944) – negustor, secretar al lui G. E. Rasputin și memorialist. De meserie ceasornicar, a reușit să facă avere din comerțul cu bijuterii, pe care le furniza marii nobilimi din Rusia, inclusiv membrilor

și apropiaților familiei imperiale. L-a întâlnit pe Rasputin în împrejurări care nu sunt pe de-a-ntregul cunoscute, devenind agentul financiar și confidentul acestuia. După Revoluția din Februarie a fost arestat, întemnițat și audiat de o comisie de anchetă a Guvernului Provizoriu. Eliberat pe cauțiune, a emigrat în Germania, stabilindu-se apoi la Paris. În iulie 1944 a fost deportat la Auschwitz, unde a și murit. A devenit cunoscut datorită cărții de memorii scrise în exil și intitulate *Rasputin și evreii. Amintirile secretarului personal al lui Grigori Rasputin* (1921).

Sinegub, *Valentin Konstantinovici* (1877-1965?) – ofițer monarhist. Decorat cu ordinul „Sf. Gheorghe” în timpul Primului Război Mondial, a fost promovat apoi până la gradul de colonel. După Revoluția din Octombrie a luptat în rândurile Albilor împotriva regimului sovietic. Emigrat în 1921 în Iugoslavia, a servit în armata de acolo.

Sklianski, *Efraim Markovici* (1892-1925) – medic și revoluționar bolșevic. Născut într-o familie din mica burghezie, s-a alăturat Partidului Bolșevic în 1913. În 1916 a absolvit Facultatea de Medicină a Universității din Kiev și imediat după aceea a fost recrutat în armată. După Revoluția din Februarie a fost ales delegatul soldaților în mai multe comitete de armată. A fost membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd și a participat în mod activ la Revoluția din Octombrie. În perioada războiului civil a fost cel mai apropiat colaborator al lui L. D. Troțki și unul dintre cei mai importanți organizatori ai Armatei Roșii, având numeroase funcții de conducere în sfera politică și militară. Ca parte a campaniei de subminare a autorității lui Troțki, a fost demis la începutul lui 1924 din toate posturile militare de conducere. În 1925, în timpul unei vizite în SUA, a murit înecat în Long Lake (statul New York).

Skobelev, *Matvei Ivanovici* (1885-1938) – conducător menșevic. Născut într-o familie bogată din Baku, s-a alăturat în 1903 Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. După Revoluția din 1905 a plecat în străinătate și a studiat la Politehnica din Viena, devenind în această perioadă un susținător al lui L. D. Troțki, pe care l-a ajutat să editeze publicația bilunară *Pravda* (1908-1912). A fost apoi deputat în Duma a IV-a de Stat și s-a alăturat menșevicilor. În timpul Primului Război Mondial s-a situat pe poziții centriste, iar după Revoluția din Februarie a fost vicepreședinte al Sovietului din Petrograd și vicepreședinte al Comitetului Executiv Central; de asemenea, în perioada mai-august 1917 a fost ministru al muncii în Guvernul Provizoriu. După Revoluția din Octombrie s-a opus regimului bolșevic și s-a mutat la Baku, în Azerbaidjanul independent, iar în 1920 la Paris. După adoptarea Noii Politici Economice s-a reconciliat cu regimul sovietic și a revenit în Rusia, lucrând în sistemul cooperației, iar apoi la Comisariatul Poporului pentru Comerțul Exterior și la Comitetul Unional al Radiodifuziunii. Din 1922 a devenit membru al Partidului Bolșevic. Arestat în 1938, în timpul epurărilor staliniste, a fost executat.

Skrîpnik/Skripnik, *Nikolai Alekseevici* (în ucraineană, *Skrîpnîk*, *Mîkola Oleksiiovîci*) (1872-1933) – vechi bolșevic, fondatorul și conducătorul Partidului Comunist (bolșevic) din Ucraina. S-a alăturat mișcării social-democrate în 1897, iar apoi Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, fiind arestat de cincisprezece ori și deportat de șapte ori de autoritățile țariste. În timpul Revoluției din Octombrie a fost membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd și ulterior a avut cele mai înalte funcții în Ucraina Sovietică. Îndepărtat de la putere în 1933, s-a sinucis la Harkov.

Skvorțov-Stepanov (pe numele adevărat, *Skvorțov*; pseudonimul literar, *Stepanov*), *Ivan Ivanovici* (1870-1928) – vechi revoluționar bolșevic. S-a alăturat mișcării revoluționare în 1892, iar din 1904 a făcut parte din fracțiunea bolșevică a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. A fost arestat, întemnițat și deportat de mai multe ori.

A făcut parte din redacția mai multor publicații bolșevice și a realizat prima traducere rusească a *Capitalului* lui K. Marx (1907-1909). După Revoluția din Februarie a fost redactor la *Izvestia* Sovietului din Moscova. După Revoluția din Octombrie a fost comisar al poporului pentru finanțe în primul guvern sovietic, iar ulterior a lucrat în redacția mai multor ziare și la Institutul Lenin.

Sluțki, *Anton Iosifovici* (1884-1918) – revoluționar bolșevic. S-a alăturat Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1905. După Revoluția din Februarie, a fost membru al Comisiei Executive a Comitetului din Petersburg al bolșevicilor, precum și conducătorul organizației de partid din uzina Obuhov. A fost de asemenea deputat în Duma Orășenească și în Sovietul din Petrograd. După Revoluția din Octombrie a fost ales în Comitetul Executiv Central al Sovietelor. Din martie 1918 a fost președintele Consiliului Comisarilor Poporului al Republicii Sovietice Taurida. A murit în Crimeea împușcat de naționaliștii tătari în aprilie 1918.

Smidovici, *Piotr Ghermoghenovici* (1874-1935) – vechi revoluționar bolșevic. Activ din 1894 în mișcarea revoluționară și membru al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia încă de la înființare, a făcut parte din fracțiunea bolșevică a partidului. Activ la Moscova în timpul Revoluției din 1905, și-a desfășurat apoi activitatea politică în mai multe orașe din Rusia. După Revoluția din Februarie a fost membru al Comitetului din Moscova al bolșevicilor și al Comitetului Executiv al Sovietului din Moscova. În timpul Revoluției din Octombrie a fost membru în Comitetul Militar Revoluționar de la Moscova. Ulterior a deținut diverse funcții administrative în partid și în stat.

Smilga, *Ivar* (în letonă, *Ivars*) *Tenisovici* (1892-1938) – revoluționar bolșevic. Născut în familia unui pădurar din Livonia, s-a alăturat Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1907. În anii 1909-1910 a studiat la Universitatea din Moscova, însă în 1911 a fost deportat pentru activitatea sa politică. Eliberat în 1914, s-a alăturat Comitetului din Petersburg al bolșevicilor, fiind arestat și deportat din nou un an mai târziu. Eliberat după Revoluția din Februarie, a fost ales în mai (aprilie) 1917 membru în Comitetul Central bolșevic. În timpul Revoluției din Octombrie a fost președintele Comitetului Regional al Armatei, Flotei și Muncitorilor din Finlanda. În timpul războiului civil a fost unul dintre cei mai importanți comisari militari ai Armatei Roșii, iar în 1919 a făcut parte din așa-numită „Opoziție din Armată", un grup de responsabili de partid care s-a ridicat împotriva metodelor lui L. D. Troțki de conducere a Armatei Roșii. Îndepărtat în 1920 din CC, a fost reprimit în 1925. În perioada 1921-1926 a lucrat în aparatul economic de stat. În 1927 s-a alăturat Opoziției Unificate conduse de Troțki, G. E. Zinoviev și L. B. Kamenev, motiv pentru care a fost exclus din partid și deportat. În 1930 i s-a permis să revină din surghiun, dar a fost arestat în 1935 și condamnat la cinci ani de închisoare. Acuzat în 1938 de „apartenență la o organizație teroristă", a fost condamnat la moarte și executat.

Smirnov, *Serghei Alekseevici* (1883-?) – industriaș, om politic și ministru în ultimul Guvern Provizoriu. Născut într-o familie de producători de textile, a absolvit Academia de Științe Comerciale din Moscova, devenind parte a unui grup de tineri capitaliști moscoviți cu vederi liberale și aderând la aripa de stânga a Partidului Progresiștilor. În timpul Primului Război Mondial a fost membru în Comitetul Central al Uniunii Generale a Orașelor din Rusia, precum și vicepreședintele Comitetului pentru Industria de Război din Moscova. După Revoluția din Februarie a intrat în Partidul Libertății Poporului (Cadet) și a fost unul dintre principalii organizatori ai Congresului Reprezentanților Industriei și Comerțului și ai Conferinței Personalităților Publice din august 1917 de la Moscova. În octombrie (septembrie) 1917 a devenit membru al Gu-

vernului Provizoriu în calitate de controlor de stat, fiind arestat de bolșevici în timpul Revoluției din Octombrie. Eliberat la începutul lui 1918, a emigrat în Germania, iar apoi în Franța, unde a și murit.

Sokolnikov, *Grigori Iakovlevici* (pe numele adevărat, *Brilliant*, *Ghirș Iankelevici*) (1888-1939) – revoluționar și om de stat bolșevic. A intrat în Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1905, alăturându-se bolșevicilor. A participat la Revoluția din 1905, iar în 1907 a fost arestat de autoritățile țariste și apoi deportat în Siberia. În 1909 a fugit în străinătate și a trăit în Elveția, iar pe urmă în Franța. În timpul Primului Război Mondial a colaborat la ziarul lui L. D. Troțki *Nașe Slovo*. După Revoluția din Februarie s-a întors în Rusia odată cu V. I. Lenin și a devenit membru al Comitetului din Moscova și al Biroului Regional Moscova ale Partidului Bolșevic și membru al redacției ziarului *Pravda*. După Revoluția din Octombrie a supravegheat naționalizarea băncilor din Rusia, iar în timpul războiului civil a deținut numeroase funcții importante în aparatul de stat și în cel militar. A fost un susținător al opoziției conduse de Troțki, pierzându-și din cauza asta după 1927 influența politică. Exclus din partid și arestat în 1936, a fost condamnat în 1937 la zece ani de închisoare pentru „apartenență la o organizație contrarevoluționară”. A murit în închisoare în 1939, în condiții neelucidate.

Sokolov, *Boris Fiodorovici* (1889-1979) – socialist-revoluționar și medic. Absolvent al Institutului Tehnologic din Tomsk, a aderat la Partidul Socialist-Revoluționar în 1907, când a și fost arestat pentru scurtă vreme de autoritățile țariste. În 1917, având grad de locotenent, a fost conducătorul activității din armată a Partidului Socialist-Revoluționar. După Revoluția din Octombrie a participat în mod activ la lupta împotriva regimului sovietic. În 1923 s-a stabilit în Franța, iar în 1946 s-a mutat în SUA. Pe lângă numeroase lucrări științifice în domeniul medical, a fost autorul mai multor cărți de literatură și eseistică. A publicat de asemenea volumele *Bolșevicii judecați de ei înșiși* (1919) și *Călătoria lui Cachin și Frossard în Rusia Sovietică* (1919).

Sokolov, *Nikolai Dmitrievici* (1870-1928) – social-democrat nefracționist. De profesie avocat, s-a implicat în numeroase procese politice ca apărător al revoluționarilor persecutați de regimul țarist și a fost foarte activ în timpul Revoluției din 1905. După Revoluția din Februarie a fost membru și secretar al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd și unul dintre autorii „Ordinului nr. 1 pe garnizoana districtului militar Petrograd”. Numit membru al Senatului, a fost de asemenea membru al Comisiei extraordinare de anchetă a foștilor înalți funcționari civili și militari țariști. După Revoluția din Octombrie a lucrat în calitate de consilier juridic în diverse instituții sovietice.

Solmssen (născut, *Salomonsohn*), *Georg Adolf* (1869-1957) – bancher german. Născut într-o familie de bancheri, a făcut studii de drept. A fost unul dintre proprietarii băncii Disconto-Gesellschaft (1911-1929), iar apoi membru în Consiliul de administrație al gigantului rezultat din fuziunea acesteia cu Deutsche Bank (1929-1934). După venirea naziștilor la putere a emigrat în Elveția.

Spiridonova, *Maria Aleksandrovna* (1884-1941) – conducătoare a eserilor de stânga. În 1904 a aderat la Partidul Socialist-Revoluționar, alăturându-se aripii sale teroriste. Pentru atentatul comis în 1906 împotriva lui G. N. Lujenovski, conducătorul pogromurilor organizate de Sutele Negre în gubernia Tambov, a fost condamnată la moarte, însă, la presiunea opiniei publice, pedeapsa i-a fost comutată în muncă silnică și deportare pe viață. A fost eliberată după Revoluția din Februarie, devenind unul dintre organizatorii aripii de stânga a eserilor, iar după formarea Partidului Socialist-Revoluționar de Stânga, în decembrie (noiembrie) 1917, a intrat în Comitetul său Central. După

Revoluția din Octombrie a fost favorabilă inițial unei coaliții a tuturor partidelor socialiste, însă a devenit curând susținătoarea coaliției de guvernare dintre bolșevici și socialiștii-revoluționari de stânga. Cu toate acestea, în primăvara lui 1918 a devenit extrem de critică față de guvernul sovietic. A luat parte activă la rebeliunea antibolșevică din iulie 1918 a eserilor de stânga, după care, în anii următori, a fost arestată, închisă pe perioade scurte și apoi eliberată de mai multe ori. În 1923 a fost condamnată la trei ani de deportare; de fapt, deportarea a durat pentru tot restul vieții. Arestată din nou în 1937 și condamnată în anul următor la douăzeci și cinci de ani de închisoare, a fost executată la Orel în septembrie 1941.

Spiridovici, *Aleksandr Ivanovici* (1873-1952) – general de jandarmi țarist și memorialist. După absolvirea Școlii Militare de Infanterie din Petersburg, a lucrat începând din 1899 în cadrul Ohranei, poliția secretă țaristă, ocupându-se în special de activitatea Partidului Socialist-Revoluționar. Din 1906 a fost șeful gărzii personale a țarului Nicolae al II-lea. În 1916 a fost numit primar al orașului Ialta. După Revoluția din Februarie a fost arestat la ordinul lui A. F. Kerenski, fiind ulterior eliberat pe cauțiune și reușind apoi să părăsească Rusia. Din 1920 s-a stabilit la Paris. A publicat mai multe volume cu caracter istoric și memorialistic, printre care *Memoriile unui jandarm* (1928) și *Istoria terorismului rus, 1886-1917* (1930).

Stal, *Liudmila Nikolaevna* (1872-1939) – veche revoluționară bolșevică. Membră din 1899 a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, și-a desfășurat activitatea politică în mai multe orașe din Rusia, fiind arestată și deportată în repetate rânduri. După Revoluția din Februarie a fost agitator bolșevic mai întâi la Petrograd, apoi la Kronstadt. A fost membră în Prezidiul Comitetului din Kronstadt al bolșevicilor și în Comitetul Executiv al Sovietului din Kronstadt. După Revoluția din Octombrie s-a ocupat de educația politică în Armata Roșie (1918-1920) și a fost membră a Secretariatului Internațional al Femeilor al Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste (1921-1923). Ulterior a lucrat în cadrul Muzeului Revoluției al URSS.

Stalin, *Iosif Vissarionovici* (pe numele adevărat, *Djugașvili*, *Ioseb Besarionis*) (1878-1953) – revoluționar și om politic bolșevic. Născut într-o familie săracă în orașul gruzin Gori, a studiat la seminarul ortodox din Tiflis, de unde a fost exmatriculat în 1899 din cauza convingerilor marxiste. În 1898 a aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, dedicându-și viața activității de „revoluționar de profesie". După schisma din partid s-a alăturat fracțiunii bolșevice, iar în 1912 a fost ales în primul Comitet Central pur bolșevic și a ajutat la fondarea ziarului partidului, *Pravda*. Înainte de Primul Război Mondial a fost arestat și închis ori deportat de șapte ori, ultima dată fiind surghiunit în Siberia la începutul anului 1913. Eliberat după Revoluția din Februarie, a revenit la Petrograd, unde a lucrat în echipa editorială a ziarului *Pravda* și a fost ales în Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd. Până la întoarcerea lui V. I. Lenin în Rusia a avut o poziție defensistă cu privire la război, favorabilă politicii militare a Guvernului Provizoriu, iar în timpul dezbaterilor din octombrie 1917 din partid cu privire la insurecție și cucerirea puterii, l-a susținut pe Lenin, chiar dacă cu o oarecare reticență. În august 1917 a fost ales în Comitetul Central al Partidului Bolșevic, iar ulterior și în Biroul Politic, în Biroul Organizatoric și în Secretariatul Comitetului Central, funcții pe care le-a deținut până la sfârșitul vieții. După Revoluția din Octombrie a fost comisar al poporului pentru problemele naționalităților (1917-1922), iar în timpul războiului civil a ocupat numeroase funcții importante în stat și în armată; de asemenea, în această perioadă a intrat în conflict deschis cu L. D. Troțki. În aprilie 1922 a fost ales secretar general al Partidului Comunist (bolșevic) din Rusia, iar în următorii ani, printr-o politică de alianțe conjuncturale și de numiri în poziții-cheie ale susținătorilor săi, și-a

consolidat și extins puterea. În anii 1926-1927 a reușit să-i elimine din partid pe Troțki și pe „troțkiști”, iar în 1930 i-a îndepărtat din funcțiile ocupate pe specialiștii militari din Armata Roșie. Ulterior s-a dezbărat de majoritatea vechilor bolșevici, cei mai mulți dintre aceștia fiind executați în timpul marilor epurări de la sfârșitul anilor 1930. A fost principalul arhitect al proiectelor de industrializare și colectivizare forțate din URSS, precum și al politicilor dezastruoase adoptate în anii 1930 de Internaționala Comunistă. Ideolog al teoriei „socialismului într-o singură țară”, a fost responsabil, după al Doilea Război Mondial, de instaurarea regimurilor comuniste în țările Europei de Est.

Stankevici, *Vladimir Benedictovici* (în lituaniană, *Stanka*, *Vladas* (născut, *Stankevičius*, *Vladimiras*)) (1884-1968?) – ofițer, activist politic, profesor și memorialist. De origine nobilă lituaniană, a absolvit Facultatea de Drept a Universității din Petersburg, iar în 1914 a devenit docent universitar. A fost membru al Partidului Socialist-Populist al Muncii și secretarul grupului socialist-populist din Duma de Stat. În timpul Primului Război Mondial a urmat cursuri de inginerie militară. După Revoluția din Februarie a devenit membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd, precum și unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai ministrului de război și apoi prim-ministrului A. F. Kerenski. În calitate de comisar pe frontul de nord, iar după aceea de comisar guvernamental la Marele Stat-Major, a fost inițiatorul unor măsuri destinate să prevină dezintegrarea armatei ruse. În timpul insurecției din Octombrie a încercat să organizeze apărarea Palatului de Iarnă împotriva detașamentelor bolșevice. În timpul războiului civil s-a aflat la Kiev și a vizitat de asemenea în secret Moscova și Petrogradul. Emigrat în 1919 în Germania, s-a stabilit apoi în Lituania, unde a ținut cursuri de drept penal la Universitatea din Kaunas. În 1944 s-a refugiat din fața Armatei Roșii în Germania, iar în 1949 s-a mutat în SUA. A scris o mulțime de lucrări în cele mai variate domenii, de la drept și economie la istorie și filozofie, precum și o carte de amintiri despre Revoluția Rusă, intitulată *Memorii. Război și revoluție* (1920).

Stark, *Leonid Nikolaevici* (1889-1937) – revoluționar și apoi diplomat sovietic. Membru din 1905 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a activat după Revoluția din Februarie ca agitator și ziarist la Helsingfors, bucurându-se de o mare popularitate în rândul marinarilor din Flota Balticii. În timpul Revoluției din Octombrie a fost comisar al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd, iar în perioada 1920-1937 ambasador sovietic. A murit în timpul epurărilor staliniste de la sfârșitul anilor 1930.

Steklov, *Iuri Mihailovici* (pe numele adevărat, *Nahamkis*, *Ovși Moiseevici*) (alt pseudonim, *Nevzorov*, *Iu.*) (1873-1941) – revoluționar și istoric bolșevic. Născut la Odessa, s-a alăturat mișcării social-democrate în 1893. Arestat în anul următor, a fost condamnat la zece ani de deportare în Siberia, dar a reușit să fugă în 1899 din Rusia, locuind următorii cinci ani la Paris. După Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia a aderat la bolșevici. A luat parte la Revoluția din 1905 și la activitatea Sovietului din Petersburg, fiind apoi din nou arestat și petrecând șase luni în închisoare. Între 1907 și 1910 a fost conducătorul fracțiunii social-democrate din Duma de Stat. Arestat în 1910 și expulzat din Rusia, a revenit aici la izbucnirea Primului Război Mondial. După Revoluția din Februarie a fost un susținător al „defensismului revoluționar”, devenind, în calitate de social-democrat nefracționist, membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd și al Comisiei de Contact. După Revoluția din Octombrie a fost membru al Comitetului Executiv Central al Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse, iar apoi al URSS, precum și redactor-șef al ziarului *Izvestia* (1917-1925) și redactor la numeroase reviste. Arestat în 1938 în timpul epurărilor staliniste, a fost

executat în 1941. A fost autorul cărților *Internaționala* (1918), *Karl Marx. Viața și opera* (1918), *Luptători pentru socialism* (1924) ș.a.

Stolîpin, *Piotr Arkadievici* (1862-1911) – om de stat al Rusiei țariste și mare moșier. Născut într-o familie din marea nobilime rusă, a fost între anii 1906 și 1911 președintele Consiliului de Miniștri și ministru al afacerilor interne. De numele lui este legată perioada de represiune politică ce a urmat Revoluției din 1905 („reacțiunea stolîpinistă" din anii 1907-1910), când pedeapsa cu moartea a fost folosită pe scară largă ca mijloc de înăbușire a mișcării revoluționare. De asemenea, a fost autorul unor reforme agrare ce au abolit sistemul țărănesc de proprietate comună asupra pământului, înlocuindu-l cu proprietatea privată, declarată inviolabilă, cu scopul de a constitui o pătură țărănească ce urma să sprijine regimul țarist la sate. În 1911 a fost asasinat la Kiev de un socialist-revoluționar, agent al Ohranei.

Struve, *Piotr Berngardovici* (1870-1944) – filozof, economist și istoric, unul dintre conducătorii Partidului Libertății Poporului (Cadet). Fiu al viceguvernatorului guberniei Perm, a absolvit în 1895 Facultatea de Drept a Universității din Petersburg. La începutul anilor 1890 a fost o figură influentă în cercurile social-democrate, pentru ca la sfârșitul deceniului să devină unul dintre reprezentanții de seamă ai „marxismului legal". Deși în 1898 a scris programul politic adoptat la primul Congres al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, ideile și simpatiile sale politice au evoluat repede spre liberalism. Din 1902 a fondat și condus influentul ziar liberal *Osvobojdenie*. A fost unul dintre teoreticienii și fondatorii Uniunii Eliberării, organizație monarhist-liberală, și apoi ai Partidului Cadet, iar între 1905 și 1915 a fost conducătorul și purtătorul de cuvânt al aripii de dreapta din Comitetul Central al acestui partid. În 1907 a fost ales deputat din partea cadeților în Duma a II-a de Stat. A fost unul dintre ideologii imperialismului rus, demisionând în timpul Primului Război Mondial din Partidul Cadet în semn de protest față de criticile aduse guvernului de către acesta. În anul 1917 a avut un rol secundar în politică, lucrând ca director al Departamentului economic al Ministerului Afacerilor Externe. După Revoluția din Octombrie a fost un susținător al luptei armate împotriva regimului sovietic și s-a alăturat „armatei" albe „de voluntari", în cadrul căreia a lucrat în administrația politică. La încheierea războiului civil a emigrat în străinătate. A fost autorul a sute de lucrări, printre cele mai cunoscute și influente numărându-se volumele de eseuri *Jaloane* (1909) și *Din adâncuri* (1918).

Stucika, *Piotr Ivanovici* (în letonă, *Stučka*, *Pēteris*) (1865-1932) – jurist și om politic leton, important militant bolșevic, apoi demnitar sovietic. A studiat dreptul la Universitatea din Petersburg, lucrând după aceea ca avocat stagiar și redactor al unui ziar progresist din Riga. După o perioadă de deportare în Siberia în anii 1890, a revenit la Riga și a fondat în 1904 filiala letonă a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, alăturându-se în 1906 fracțiunii bolșevice. După Revoluția din Februarie a făcut parte din Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd și din Comitetul din Petersburg al bolșevicilor și a lucrat în echipa editorială a ziarului *Pravda*; de asemenea, a fost membru în prezidiul celui de-al II-lea Congres General al Sovietelor. După Revoluția din Octombrie a lucrat în Comisariatul Poporului pentru Justiție, iar în timpul războiului civil a fost șeful unui efemer guvern sovietic leton (decembrie 1918-ianuarie 1920). Ulterior a revenit la Moscova, devenind din 1923 președintele Tribunalului Suprem al Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse.

Stukov, *Innokenti Nikolaevici* (1887-1837) – revoluționar bolșevic. Membru din 1905 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, s-a alăturat fracțiunii bolșevice. În 1917 a făcut parte din Comitetul din Petersburg, apoi din Comitetul Regional Moscova al bolșevicilor. După Revoluția din Octombrie a fost ales deputat în Adunarea Constituantă.

În cursul anilor 1920 a fost membru al Opoziției de Stânga conduse de L. D. Troțki. Arestat în 1936 în timpul epurărilor staliniste, a fost condamnat la moarte și executat.

Suhanov (pe numele adevărat, *Ghimmer*), *Nikolai Nikolaevici* (1882-1940) – economist social-democrat și memorialist. A aderat la Partidul Socialist-Revoluționar în 1903, căutând să îmbine narodnicismul cu marxismul, de care devenise tot mai influențat în urma contactului cu menșevicii. În 1904 a fost arestat pentru posesie de literatură politică ilegală. A participat la Revoluția din 1905, iar apoi s-a dedicat studiilor economice, publicând două cărți despre reforma agrară. Arestat din nou în 1911, a fost deportat la Arhanghelsk, iar în 1913 s-a stabilit la Petersburg, unde a lucrat în Ministerul Agriculturii și a fost editor al revistelor politice și literare *Sovremennik* și *Letopis*. În timpul Primului Război Mondial a avut o poziție politică internaționalistă, opunându-se participării Rusiei la război. După Revoluția din Februarie a fost ales membru în Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd în calitate de social-democrat nefracționist și a sprijinit Guvernul Provizoriu, cu excepția politicilor privitoare la război; de asemenea, s-a apropiat de menșevici și a colaborat la ziarul *Novaia Jizn*. După Revoluția din Octombrie a lucrat în diferite organe și instituții economice sovietice, opunându-se la sfârșitul anilor 1920 măsurilor dure de industrializare și colectivizare luate de I. V. Stalin. A fost arestat și condamnat la zece ani de închisoare în „procesul economiștilor menșevici" din 1931, pedeapsă comutată în 1935 în deportare în Siberia. Arestat din nou în 1937 și acuzat de spionaj în favoarea Germaniei, a fost executat în 1940. A fost autorul amintirilor istorice *Însemnări despre Revoluție* (7 vol., 1919-1923).

Suhanova (născută *Flakserman*), *Galina Konstantinovna* (*Lia Abramovna*) (1888-1958) – activistă bolșevică. Născută într-o familie cu tradiție revoluționară, s-a alăturat aripii bolșevice a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1905. A fost arestată în mai multe rânduri, iar în 1910 a fost deportată în gubernia Arhanghelsk, unde l-a cunoscut pe menșevicul N. N. Suhanov, cu care s-a căsătorit. Apartamentul ei din Petrograd a fost locul în care s-a luat hotărârea istorică a Comitetului Central bolșevic din 23 (10) octombrie 1917 de pregătire a insurecției armate împotriva Guvernului Provizoriu. După Revoluția din Octombrie a lucrat în diverse organisme de partid și de stat sovietice și la diferite edituri.

Suhomlinov, *Vladimir Aleksandrovici* (1848-1926) – general țarist. Absolvent al Academiei Marelui Stat-Major în 1874, a luptat în războiul ruso-turc din 1877-1878. După câțiva ani în care s-a aflat la conducerea districtului militar Kiev, a devenit șef al Marelui Stat-Major, iar în 1909 ministru de război. La începutul lui mai (sfârșitul lui aprilie) 1916 a fost arestat și acuzat de abuz de putere, corupție și înaltă trădare; condamnat la doi ani de închisoare, a fost eliberat la intervenția lui G. E. Rasputin după o jumătate de an și plasat în arest la domiciliu. Arestat și judecat din nou după Revoluția din Februarie, a fost achitat de acuzația de trădare, dar a fost găsit vinovat de neglijență în serviciu și încarcerat. Eliberat în mai 1918, a emigrat la scurtă vreme în Germania, unde a publicat un volum de *Amintiri* (1924). A murit în sărăcie lucie la Berlin în 1926.

Suvorin, *Aleksei Sergheevici* (1834-1912) – ziarist și editor. Și-a început activitatea de gazetar în presa de provincie; ulterior s-a mutat la Moscova și apoi la Petersburg, colaborând la publicațiile *Otecestvennîe Zapiski* și *Sovremennik*. În 1876 a făcut o cotitură bruscă spre reacțiune. Din 1876 până în 1912 a fost proprietar și editor al ziarului *Novoe Vremia*, organ al cercurilor reacționare ale nobilimii și ale funcționărimii birocratice. În 1917 *Novoe Vremia* era editat de fiii săi, M. A. Suvorin și B. A. Suvorin.

Suvorov, *Aleksandr Vasilievici* (1729/1730-1800) – general țarist. Considerat unul dintre cei mai importanți comandanți militari ruși din istorie, a luptat în majoritatea războaie-

lor și campaniilor purtate de Imperiul Țarist în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, pentru meritele sale deosebite în luptă fiindu-i acordate numeroase titluri nobiliare, decorații și onoruri. A publicat mai multe scrieri, printre care celebrul manual *Știința victoriei* (1797).

Svatikov, *Serghei Grigorievici* (1880-1942) – istoric și publicist social-democrat. A studiat la Universitatea din Petersburg, de unde a fost exmatriculat din pricina activității politice, și la Universitatea din Heidelberg. Membru al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, s-a alăturat fracțiunii menșevice. După Revoluția din 1905 a făcut parte dintre așa-numiții „lichidatori", care susțineau că partidul trebuia să acționeze doar în limitele legii. După Revoluția din Februarie a fost comisar al Guvernului Provizoriu în străinătate, având ca misiune demascarea agenților poliției țariste din Europa Occidentală. După Revoluția din Octombrie s-a alăturat mișcării albgardiste, iar în 1920 a emigrat la Paris.

Sverdlov, *Iakov* (*Iankel/Eșua-Solomon*) *Mihailovici* (*Movșevici/Miraimovici*) (pseudonime: *Andrei*; *Maks*; *Permiakov*, *Mihail*; *Smirnov* ș.a.) (1885-1919) – conducător bolșevic. Născut la Nijni Novgorod, a intrat în Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1901, devenind „revoluționar de profesie". După schisma partidului s-a alăturat imediat fracțiunii bolșevice, desfășurând o activitate revoluționară susținută în numeroase orașe din Rusia. În timpul Revoluției din 1905 a condus organizațiile bolșevice din Ural. A fost deseori victimă a persecuțiilor regimului țarist, petrecând doisprezece ani în închisoare și deportare. În 1912 a fost cooptat ca membru în Comitetul Central al bolșevicilor și în Biroul din Rusia al CC; de asemenea, a făcut parte din redacția ziarului *Pravda*. Între 1914 și 1916 a fost deportat în Siberia împreună cu I. V. Stalin, față de care a căpătat o mare aversiune. Revenit la Petrograd după Revoluția din Februarie, a condus Secretariatul CC bolșevic, funcție pentru care era extrem de potrivit, având o memorie extraordinară și cunoscându-i personal pe aproape toți membrii partidului. Ca membru al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd, a participat în mod direct la înfăptuirea Revoluției din Octombrie. La 21 (8) noiembrie 1917 a fost ales președintele Comitetului Executiv Central al Sovietelor din Rusia. În aceeași lună a fost ales deputat în Adunarea Constituantă, însă a fost totodată unul dintre principalii instigatori ai dizolvării ei. A devenit cel mai de încredere aliat al lui V. I. Lenin, jucând un rol important în acceptarea de către partid a păcii de la Brest-Litovsk. Tot el a fost cel care a semnat ordinul de execuție a familiei imperiale ruse. În prima parte a anului 1918 a fost președintele comisiei de redactare a Constituției Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse. În anul următor sănătatea i s-a deteriorat și a murit la Orel în martie 1919.

Sveșnikov, *Nikolai Fiodorovici* (1888-?) – muncitor bolșevic. A început să lucreze în fabrică de la 15 ani. În 1907 a aderat la aripa bolșevică a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. Activ la început la Nijni Novgorod, din 1913 s-a mutat la Petersburg. A participat la Revoluția din Februarie, iar apoi la cea din Octombrie în calitate de membru al Comitetului bolșevic din raionul Vîborg.

Șablovski, *Iosif Sighizmundovici* (în letonă, *Šablovskis*, *Josifs*) (1873-1934) – jurist de origine letonă. A practicat avocatura la Riga. După Revoluția din Februarie a fost comisar guvernamental pentru afaceri juridice în Livonia, apoi procuror militar-naval general. Pe 10 septembrie (28 august) 1917 a fost numit președintele Comisiei extraordinare de anchetă a „afacerii Kornilov". După Revoluția din Octombrie a revenit la Riga, lucrând ca jurisconsult în diplomația letonă.

Șcedrin, *Nikolai Pavlovici* (1858-1919) – revoluționar narodnic. De profesie învățător, a fost membru al organizațiilor Zemlia i volia și Cernîi peredel și unul dintre fondatorii Sindicatului Muncitorilor din Rusia de Sud. Arestat și condamnat la moarte de două ori, sentința i-a fost comutată în 1881 în muncă silnică pe viață. În 1884 a fost închis în fortăreața Schlüsselburg, unde a stat până în 1895. Din 1896 a fost internat la Spitalul Psihiatric din Kazan, unde a și murit.

Șcerbaciov, *Dmitri Grigorievici* (1857-1932) – general țarist. A absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1884, începându-și cariera militară în unitățile Gărzii imperiale. În timpul Primului Război Mondial s-a aflat la comanda mai multor unități militare, obținând diverse victorii. După Revoluția din Februarie a fost numit comandantul frontului românesc, iar după Revoluția din Octombrie comandantul frontului ucrainean (ce a încorporat frontul românesc și frontul de sud-vest), funcție din care a negociat în martie 1918 câteva aranjamente militare și administrative în favoarea României. Din noiembrie 1918 a fost negociator între armatele albe și Antantă. Retras în 1920 la Nisa, a trăit dintr-o pensie pe care i-a plătit-o guvernul român.

Șcerbatov, *Nikolai Borisovici* (1868-1943) – prinț și om politic țarist. Absolvent al Corpului de Paji, a lucrat între 1895 și 1897 în cadrul Ministerului Proprietății de Stat. În 1905 s-a numărat printre fondatorii Partidului Lege și Ordine, al cărui președinte a devenit în același an, iar între 1905 și 1907 a fost membru al Nobilimii Unite, organizație reacționară a marilor moșieri. În 1907 a fost ales mareșal al nobilimii. Între iunie și octombrie (septembrie) 1915 a fost ministru de interne și ulterior membru al Consiliului de Stat. După Revoluția din Octombrie a emigrat în Germania.

Șeinman, *Aron Lvovici* (1886-1944) – revoluționar bolșevic. Membru din 1903 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a făcut parte din fracțiunea bolșevică. După Revoluția din Februarie a fost președintele Sovietului din Helsingfors. După Revoluția din Octombrie a lucrat în comerțul exterior, după care a fost directorul Băncii de Stat sovietice. Plecat în 1929 în concediu în Germania, a rămas în străinătate, stabilindu-se la Londra.

Șer, *Vasili Vladimirovici* (1883/1884-1940) – locotenent și revoluționar menșevic. Membru al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, s-a alăturat fracțiunii menșevice în 1905. După Revoluția din Februarie a fost secretar al Sovietului de Deputați ai Soldaților din Moscova și membru al Comitetului Central menșevic; după evenimentele din iulie 1917 a fost numit comandant-adjunct al districtului militar Moscova, apoi șef al Direcției politice din Ministerul de Război. După Revoluția din Octombrie a lucrat în mai multe instituții economice sovietice. În 1931 a fost arestat și condamnat la zece ani de închisoare în cadrul „procesului economiștilor menșevici".

Șevîriov, *Piotr Iakovlevici* (1863-1887) – revoluționar narodnic. A studiat la Universitatea din Kazan, apoi s-a transferat la Universitatea din Petersburg, unde a organizat un club ilegal, Uniunea Studenților. În 1886 a organizat împreună cu A. I. Ulianov un grup ce pregătea un atentat împotriva țarului Alexandru al III-lea. Complotul a fost descoperit, iar membrii grupului au fost arestați în martie 1887 și închiși în fortăreața Schlüsselburg. Condamnat la moarte, a fost executat două luni mai târziu.

Șidlovski, *Serghei Iliodorovici* (1861-1922) – octombrist și memorialist, mare proprietar de pământ. Născut într-o familie de nobili din gubernia Voronej, a devenit în 1900 membru al conducerii Băncii Funciare Țărănești. În 1905 a fost numit directorul Departamentului agriculturii din Ministerul Proprietății de Stat, dar a demisionat în 1906. Ales în

1907 deputat în Duma a III-a de Stat, a fost o vreme vicepreședintele adunării (1909-1910), iar în Duma a IV-a a fost conducătorul aripii de stânga a octombriștilor. Din 1915 până în 1917 a fost președintele Biroului Blocului Progresist. În timpul Revoluției din Februarie a fost membru al Comitetului Provizoriu al Dumei de Stat, iar după aceea a luat parte la Conferința de Stat de la Moscova și la lucrările Consiliului Provizoriu al Republicii Ruse (Preparlamentul), fiind de asemenea membru în Comitetul Executiv al Uniunii Personalităților Publice. Retras în 1918 din activitatea politică, a emigrat în 1920 în Estonia, unde a și murit. A fost autorul unei cărți de *Memorii* (2 vol., 1923).

Șingariov, *Andrei Ivanovici* (1869-1918) – cadet și fruntaș al zemstvelor, de profesie medic. Membru din 1907 în Comitetul Central al Partidului Libertății Poporului (Cadet), a fost deputat în Dumele a II-a și a III-a de Stat din partea guberniei Voronej, iar în Duma a IV-a din partea orașului Petersburg; a fost de asemenea unul dintre conducătorii fracțiunii cadeților din Dumă și ai Blocului Progresist. După Revoluția din Februarie a fost ministru al agriculturii, iar apoi ministru de finanțe în Guvernul Provizoriu.

Șliapnikov, *Aleksandr Gavrilovici* (pseudonime: *Aleksandr*; *Belenin*) (1885-1937) – revoluționar, sindicalist și memorialist bolșevic. Născut într-o familie săracă, a lucrat în fabrică de la vârsta de 13 ani. În 1901 s-a alăturat Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. După o serie de arestări și întemnițări a emigrat în 1908 în Europa de Apus, unde a lucrat în mai multe fabrici din Franța, Germania și Anglia. Revenit în Rusia în 1914, a fost cooptat în Comitetul Central și în Biroul din Rusia al CC al bolșevicilor (1915-1917). După Revoluția din Februarie a fost membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd și al Comitetului din Petersburg al bolșevicilor, precum și președintele Sindicatului Metalurgiștilor. După Revoluția din Octombrie a fost membru al Consiliului Comisarilor Poporului, iar în timpul războiului civil a ocupat o mulțime de posturi de conducere în armată, revenind ulterior în fruntea Sindicatului Metalurgiștilor. În anii 1920-1921 a fost unul dintre conducătorii Opoziției Muncitorești, protestând atât împotriva autoritarismului statului sovietic față de muncitori, cât și a influenței crescânde a „specialiștilor burghezi". Începând cu 1925 a fost numit în mai multe funcții administrative de rang secund. În acești ani și-a redactat memoriile și a fost arestat și interogat de nenumărate ori pentru activitate fracționistă. Exclus în 1933 din partid, a fost deportat în Karelia (1934) și Astrahan (1935). În septembrie 1936, în timpul epurărilor staliniste, a fost arestat din nou și executat un an mai târziu în calitate de contrarevoluționar. A publicat mai multe cărți despre Revoluția Rusă, printre care *Zilele din Februarie la Petersburg* (1925) și *Anul 1917* (4 vol., 1923-1931).

Șmidt, *Vasili Vladimirovici* (1866-1938) – revoluționar bolșevic. S-a alăturat Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1905, simpatizând cu bolșevicii. În 1907 a emigrat în Germania, iar în 1911 a revenit în Rusia și a fost activ în sindicatele metalurgiștilor. După Revoluția din Februarie a fost secretar al Comitetului din Petersburg al bolșevicilor și totodată secretar al Consiliului Sindicatelor din Petrograd. În timpul Revoluției din Octombrie a fost un membru activ al Comitetului Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd. A fost comisar al poporului pentru muncă (1918-1923), după care a ocupat alte funcții guvernamentale importante. În anii 1930 a intrat în conflict cu I. V. Stalin și a fost trimis în Orientul Îndepărtat; arestat în 1937, a fost acuzat de spionaj și executat un an mai târziu.

Șotman, *Aleksandr Vasilievici* (1880-1937) – muncitor și activist bolșevic. Membru din 1899 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR), s-a alăturat în 1903 fracțiunii bolșevice. A participat la Revoluția din 1905 și a fost arestat în repetate rânduri. În anii 1911-1912 a făcut parte din Comitetul din Helsingfors al Partidului Soci-

al-Democrat din Finlanda. În 1913 a fost cooptat în Comitetul Central și în Biroul din Rusia al CC al PMSDR. După Revoluția din Februarie a activat în orașul Tomsk, apoi în Finlanda, iar după Revoluția din Octombrie a avut funcții importante în domeniul economic. Arestat în iunie 1937, a fost acuzat de apartenență la o organizație troțkistă și executat în luna octombrie a aceluiași an.

Șreider, *Grigori Ilici* (1860-1940) – jurnalist socialist-revoluționar și primar al Petrogradului. Simpatizant în tinerețe al organizației Narodnaia volia, a aderat după 1900 la Partidul Socialist-Revoluționar. A lucrat ca ziarist, fondând și colaborând la numeroase publicații. După Revoluția din 1905 a emigrat în Italia, revenind în Rusia în primăvara lui 1917. În urma alegerilor pentru dumele raionale din Petrograd din iunie (mai-iunie) 1917, a fost ales primar interimar al capitalei ruse, fiind reales primar după alegerile municipale din luna septembrie (august) a aceluiași an. A participat la Conferința Democratică din toamna lui 1917 și a fost membru al Consiliului Provizoriu al Republicii Ruse (Preparlamentul), precum și deputat în Adunarea Constituantă. În timpul Revoluției din Octombrie s-a aflat în fruntea Comitetului antibolșevic al Salvării Publice din Petrograd. Arestat de autoritățile sovietice, a fost eliberat în scurt timp. În 1918 a condus la Ekaterinodar Comitetul de sud-est al Membrilor Adunării Constituante. A emigrat în străinătate în 1919, continuându-și activitățile politice și jurnalistice și rămânând o figură proeminentă a Partidului Socialist-Revoluționar. A murit în Franța.

Știurmer, *Boris Vladimirovici* (1848-1917) – baron și om politic țarist. A studiat dreptul la Universitatea din Petersburg, începându-și apoi activitatea în cadrul Ministerului de Justiție și în cel de Interne. În 1879 a fost numit maestru de ceremonii la Curtea țaristă. În anii 1890 a fost guvernator al mai multor gubernii, iar în 1904 a fost numit în Consiliul de Stat. Între februarie (ianuarie) și noiembrie 1916 a fost președintele Consiliului de Miniștri, cumulând și funcțiile de ministru de interne (martie-iulie 1916) și de ministru de externe (iulie-noiembrie 1916). Arestat de Guvernul Provizoriu după Revoluția din Februarie, a murit în spitalul închisorii în care era deținut în septembrie (august) 1917.

Ștromberg, *Aleksandr Pavlovici* (1854-1884) – baron și revoluționar narodnic. Absolvent al Școlii Navale din Petersburg, a servit ca locotenent în marina rusă. A fost unul dintre conducătorii aripii din armată ai organizației Narodnaia volia, înființând în 1880 un cerc militar printre marinarii de la Kronstadt. Arestat în 1881, a fost mai întâi deportat în Siberia, iar în octombrie 1884 a fost judecat pe baza unor dovezi suplimentare în „procesul celor paisprezece”, fiind condamnat la moarte și apoi spânzurat în incinta fortăreței din Schlüsselburg.

Șulghin, *Vasili Vitalievici* (1878-1976) – moșier și deputat monarhist. A fost deputat în Dumele a II-a, a III-a și a IV-a de Stat, profesor de istorie la Universitatea din Kiev și redactor al ziarului *Kievlianin*, organ al naționaliștilor ruși. După Revoluția din Februarie a fost membru al Comitetului Provizoriu al Dumei de Stat, însă a refuzat apoi să se alăture Guvernului Provizoriu. După Revoluția din Octombrie a fost unul dintre organizatorii „armatei” albe „de voluntari”. Ulterior a emigrat în Iugoslavia, unde a fost capturat în 1944 de forțele de securitate sovietice și trimis la Moscova. Judecat și condamnat la douăzeci și cinci de ani de închisoare pentru „activitate antisovietică”, a fost eliberat în 1956.

Șurkanov, *Vasili Egorovici* (1876-?) – membru al Partidului Bolșevic și agent al Ohranei. Muncitor metalurgist, a făcut parte din Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia și a fost ales deputat în Duma a III-a de Stat din partea muncitorilor din gubernia Harkov. În 1912 a ajuns vicepreședintele Sindicatului Metalurgiștilor din Petrograd și

membru în Comitetul din Petersburg al bolșevicilor, iar în 1913 a devenit un colaborator al poliției secrete țariste. După Revoluția din Februarie, Guvernul Provizoriu a publicat o listă cu agenții provocatori ai Ohranei. Arestat, a dispărut la scurt timp după aceea.

Taganțev, *Nikolai Stepanovici* (1843-1923) – jurist și om de stat. A studiat dreptul la Universitatea din Petersburg, unde a și predat după aceea, lucrând totodată ca înalt funcționar în cadrul Ministerului de Justiție. În 1887 a devenit membru al Senatului. A scris numeroase lucrări de drept penal, fiind un susținător al abolirii pedepsei cu moartea.

Teodorovici, *Ivan Adolfovici* (în poloneză, *Teodorowicz*, *Iwan*) (1875-1937) – revoluționar bolșevic. Vechi social-democrat de origine nobilă poloneză, și-a început activitatea revoluționară în 1895; a făcut parte din Uniunea de Luptă pentru Eliberarea Clasei Muncitoare, iar apoi din Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR), aderând în 1903 la fracțiunea bolșevică. În timpul Revoluției din 1905 a fost membru în Comitetul din Petersburg al PMSDR și în redacția ziarului bolșevic *Proletarii*. Ulterior și-a desfășurat activitatea în mai multe orașe din Rusia. După Revoluția din Octombrie a fost comisar al poporului pentru aprovizionare și a luptat în războiul civil. În anii 1920 a lucrat în cadrul Comisariatului Poporului pentru Agricultură, iar apoi în domeniul editorial. A fost arestat și condamnat la moarte în timpul epurărilor staliniste de la sfârșitul anilor 1930.

Tereșcenko, *Mihail Ivanovici* (în ucraineană, *Tereșcenko*, *Mîhailo Ivanovîci*) (1886-1956) – capitalist liberal, bancher și moșier ucrainean. Născut într-o familie bogată de proprietari ai unor fabrici de zahăr, a fost ales în 1912 deputat în Duma a IV-a de Stat, fiind un apropiat al Partidului Progresiștilor. În anii 1915-1917 a fost președintele Comitetului pentru Industria de Război din Kiev și membru în Comitetul Central pentru Industria de Război. După Revoluția din Februarie a fost ministru de finanțe, iar apoi ministru al afacerilor externe în Guvernul Provizoriu, fiind adeptul politicii de continuare a războiului „până la victoria finală". În timpul Revoluției din Octombrie a fost arestat în Palatul de Iarnă odată cu ceilalți miniștri ai Guvernului Provizoriu și întemnițat. În primăvara lui 1918 a reușit să evadeze și să fugă în Norvegia, stabilindu-se ulterior în Franța.

Thomas, *Albert* (1878-1932) – om politic francez. A studiat istoria la Școala Normală Superioară din Paris și la Universitatea din Berlin, apropiindu-se în timpul studenției de mediile sindicaliste și cooperatiste. Membru al Federației Naționale a Cooperativelor de Consum, a colaborat la ziarul socialist *L'Humanité*, s-a numărat printre fondatorii revistei *Revue syndicaliste* și a fost redactor-șef al publicației *Revue socialiste*. În 1904 și-a început cariera politică în calitate de consilier municipal la Champigny-sur-Marne, oraș al cărui primar va deveni în 1912. În 1910 a fost ales deputat socialist. În timpul Primului Război Mondial a fost subsecretar de stat la Ministerul de Război (1915-1916) și ministru al armamentului și producției de război (1916-1917). În 1916 și 1917 a călătorit în Rusia pentru a convinge autoritățile de necesitatea lansării unei ofensive puternice împotriva germanilor. În 1919 a fost unul dintre organizatorii Conferinței de la Berna (care urmărea refacerea Internaționalei a II-a), iar între anii 1919 și 1932 a condus Biroul Internațional al Muncii de pe lângă Liga Națiunilor.

Tihonovici, *Aleksandr Pahomovici* (1855-1884) – revoluționar narodnic. Sublocotenent în armata țaristă, a fost membru al organizației Narodnaia volia. În octombrie 1884 a fost judecat în „procesul celor paisprezece" și condamnat la moarte pentru activitatea sa politică, pedeapsa fiindu-i comutată în închisoare pe viață. Întemnițat în fortăreața din Schlüsselburg, a murit în condiții neclare după mai multe tentative de sinucidere.

Tîrkov, *Nikolai Dmitrievici* (1871-1931) – ofițer de marină. Născut într-o familie de nobili, a fost fiu de ofițer de marină și fratele amiralului V. D. Tîrkov. În timpul războiului ruso-japonez a fost comandantul torpilorului *Burnîi* și a participat la apărarea orașului Port-Arthur. În timpul Primului Război Mondial a comandat diverse nave de luptă, printre care crucișătorul *Admiral Makarov*, iar în iulie 1917 a fost numit comandantul fortăreței Kronstadt. Trecut în rezervă în luna septembrie a aceluiași an, a fost rechemat în marină în 1920. A fost arestat și închis pentru câteva luni un an mai târziu, după care a lucrat în marina comercială și în domeniul minelor.

Tomski (pe numele adevărat, *Efremov*), *Mihail Pavlovici* (1880-1936) – conducător bolșevic. Născut într-o familie de muncitori, a fost de meserie tipograf. În 1904 s-a alăturat Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia și i-a sprijinit pe bolșevici. În timpul Revoluției din 1905 a fost activist sindical la Reval. Arestat de mai multe ori, în 1911 a fost condamnat la cinci ani de muncă silnică și deportat în Siberia. După Revoluția din Februarie a revenit la Petrograd și a devenit membru al Comisiei Executive a Comitetului din Petersburg al bolșevicilor și editor al ziarului *Metallist*. După Revoluția din Octombrie a deținut o serie de funcții de conducere în structurile centrale ale sindicatelor sovietice. Ales în 1919 în Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Rusia, a devenit în 1922 și membru al Biroului Politic, sprijinindu-l pe I. V. Stalin împotriva lui L. D. Troțki în luptele pentru putere de după moartea lui V. I. Lenin; a fost, de asemenea, un susținător al Noii Politici Economice. Începând cu 1929 a făcut parte, împreună cu N. I. Buharin și A. I. Rîkov, din așa-numita Opoziție de Dreapta din interiorul partidului, pierzându-și toate funcțiile importante (cu excepția celei de membru în CC). Începând cu 1932 a condus Editura de Stat. S-a sinucis în august 1936 după ce a aflat din presă că inculpații din primul proces-spectacol de la Moscova afirmaseră că se făcea vinovat de spionaj.

Trepov, *Aleksandr Fiodorovici* (1862-1928) – om politic țarist. După studii la Corpul de Paji, a lucrat în cadrul Ministerului de Interne (1889-1892) și a fost mareșal al nobilimii (1892-1895). În 1914 a fost numit în Consiliul de Stat. Între 1915 și 1916 a fost ministru al transportului, căilor ferate și comunicațiilor, iar între noiembrie 1916 și ianuarie 1917 (decembrie 1916) președintele Consiliului de Miniștri. Arestat pentru scurt timp după Revoluția din Octombrie, a devenit unul dintre conducătorii mișcării albgardiste, mai întâi în Finlanda (1918-1919), apoi în Franța, unde a emigrat în 1920.

Tretiakov, *Serghei Nikolaevici* (1882-1944) – bancher și politician liberal. Născut într-o familie de industriași, și-a făcut averea în industria textilă. A participat la crearea Partidului Progresiștilor, fiind membru în Comitetul Central al acestuia. În 1912 a fost președintele Bursei din Moscova, iar în timpul Primului Război Mondial președintele Comitetului pentru Industria de Război din Moscova. A fost de asemenea președintele Consiliului Economic în ultimul Guvern Provizoriu. Arestat de autoritățile sovietice imediat după Revoluția din Octombrie, a fost eliberat în februarie 1918. A ajutat la fondarea Centrului Național, organizație albgardistă din Moscova, iar ulterior a făcut parte din conducerea regimurilor instaurate de armatele albe în Siberia și în Crimeea. După încheierea războiului civil a emigrat la Paris. În 1929 a devenit agent NKVD; arestat în 1942 de Gestapo ca agent sovietic, a fost apoi executat.

Trubețkoi, *Grigori Nikolaevici* (1873/1874-1930) – prinț liberal. Descendent al unei vechi familii nobiliare, a studiat la Universitatea din Moscova, iar din 1896 a început o carieră în diplomația țaristă, pe care a întrerupt-o în 1906 pentru a se dedica publicisticii liberale. În 1912 și-a reluat cariera diplomatică, iar în 1917 a fost directorul oficiului diplomatic de pe lângă Marele Stat-Major și un organizator al Soborului Bisericesc Panrus.

După Revoluția din Octombrie s-a alăturat regimului albgardist din sudul Rusiei, după care a emigrat la Paris.

Turkestanov (în gruzină, *Turkestanișvili/Turkistanișvili*), *Vasili Gheorghievici* (1871-1937) – prinț, colonel de jandarmi, șeful Secției de contrainformații a Marelui Stat-Major. Născut într-o familie nobiliară de origine gruzină, a intrat în serviciul de contrainformații în 1911, fiind numit șeful filialei din Moscova a serviciilor de contraspionaj rusești. În 1915 a devenit șeful Biroului central de evidență militară și al Departamentului de contrainformații al Direcției generale a Marelui Stat-Major. După Revoluția din Februarie, odată cu desființarea jandarmeriei, a fost transferat la infanterie, iar în mai 1918 a fost pensionat pe caz de boală. A fost arestat și împușcat de NKVD în noiembrie 1937.

Țereteli, *Irakli* („*Kaki*") *Gheorghievici* (1881-1959) – conducător menșevic. Născut în Gruzia într-o familie nobiliară, a început în 1900 studii de drept la Universitatea din Moscova, dar s-a alăturat în scurt timp mișcării revoluționare. În 1902 a fost arestat și deportat în Siberia; eliberat un an mai târziu, a devenit membru al Comitetului din Tiflis al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia și editor al publicației *Kvali*, în care a combătut concepția lui V. I. Lenin cu privire la organizarea partidului. În 1907 a fost ales deputat în Duma a II-a de Stat, unde a devenit conducătorul fracțiunii social-democrate. După dizolvarea Dumei a fost arestat și închis, iar pe urmă deportat la Irkutsk. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică internaționalistă. Revenit la Petrograd după Revoluția din Februarie, a fost ales membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd, fiind acum adeptul unei politici defensiste. În mai 1917 a intrat în Guvernul Provizoriu ca ministru al comunicațiilor, iar între 20 (7) iulie și 6 august (24 iulie) 1917 a fost ministru interimar de interne. Opozant al Revoluției din Octombrie, a fost ales deputat în Adunarea Constituantă, iar după dizolvarea acesteia s-a refugiat în Gruzia și a devenit o figură importantă în Seimul Transcaucazian. După proclamarea în mai 1918 a Republicii Democratice Gruzine, convingerile sale internaționaliste l-au condamnat însă la marginalizare politică. În 1919 a fost vicepreședintele delegației gruzine la Conferința de Pace de la Paris ce a urmat încheierii Primului Război Mondial, iar după instaurarea în 1921 a puterii sovietice în Gruzia, a emigrat la Paris și a fost activ în Internaționala Muncitorească Socialistă, în cadrul căreia a fost membru al Comitetului Executiv și reprezentantul social-democraților gruzini în Biroul Socialist Internațional. Din 1940 s-a stabilit în SUA; a murit la New York.

Țihon, *Anton Mihailovici* (1887-1939) – activist bolșevic. Născut într-o familie de țărani, a aderat la aripa bolșevică a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1906. După Revoluția din Octombrie a ocupat diverse posturi de conducere în organismele sovietice. Între 1930 și 1934 a fost membru al Comitetului Central al partidului. Arestat în 1938, în timpul epurărilor staliniste, a fost condamnat la moarte și executat un an mai târziu.

Ulianov, *Aleksandr Ilici* (1866-1887) – revoluționar narodnic, fratele mai mare al lui V. I. Lenin. În 1883 a intrat la Universitatea din Petersburg și s-a alăturat mișcării revoluționare. În 1886 a organizat împreună cu P. I. Șevîriov un grup ce pregătea un atentat împotriva țarului Alexandru al III-lea. Complotul a fost descoperit, iar membrii grupului au fost arestați în martie 1887 și închiși în fortăreața Schlüsselburg. Condamnat la moarte, a fost executat două luni mai târziu.

Uralov (pe numele adevărat, *Kisliakov*), *Serghei Gherasimovici* (1893-1969) – revoluționar bolșevic. Membru din 1914 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, și-a

desfășurat activitatea politică la Saratov și Petrograd. După Revoluția din Februarie a fost membru în Comitetul din Moscova al bolșevicilor și apoi secretar al organizației bolșevice din Saratov, iar din vara lui 1917 s-a mutat la Petrograd, lucrând în Consiliul Central al comitetelor de fabrică și uzină din Petrograd. A fost un participant direct la insurecția din Octombrie, iar în timpul războiului civil a lucrat în cadrul Ceka, după care a deținut diverse funcții de conducere în mai multe comisariate ale poporului. În perioada 1944-1953 a lucrat în Ministerul Apărării. S-a pensionat în 1953.

Urițki, *Moisei* (*Mihail*) *Solomovici* (1873-1918) – revoluționar social-democrat. A absolvit Facultatea de Drept a Universității din Kiev în 1897, implicându-se din timpul studenției în mișcarea revoluționară. Membru al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia de la înființare, s-a alăturat la început Bundului, iar din 1903 menșevicilor. A fost arestat și deportat de mai multe ori. La izbucnirea Primului Război Mondial a părăsit Rusia, stabilindu-se în cele din urmă în Franța, unde a colaborat cu L. D. Troțki la editarea ziarului *Nașe Slovo*. Reîntors în Rusia după Revoluția din Februarie, a aderat la Organizația Interraională și s-a alăturat bolșevicilor în august 1917, fiind ales în Comitetul Central al partidului. A fost membru în Comitetul Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd și a jucat un rol important în pregătirea și înfăptuirea insurecției din Octombrie. În 1918 a fost unul dintre conducătorii „comuniștilor de stânga”. A lucrat în cadrul Comisariatului Poporului pentru Afacerile Externe și din martie 1918 a fost șeful Ceka din Petrograd. Pe 30 august 1918 a fost asasinat de un ofițer cu simpatii narodnice.

Urusov, *Serghei Dmitrievici* (1862-1937) – prinț și om politic rus. A fost mareșal al nobilimii (1887-1896), fruntaș al zemstvelor (1890-1892), guvernator al Basarabiei (1903-1904) și guvernator al Tverului (1904-1905). Ales deputat în Duma de Stat, a fost arestat în 1906 și închis pentru semnarea așa-numitului „Manifest de la Vîborg”. După Revoluția din Februarie a fost adjunctul prințului G. E. Lvov la Ministerul de Interne. Arestat și eliberat de mai multe ori după Revoluția din Octombrie, a fost ales membru al Adunării Constituante din partea Partidului Libertății Poporului (Cadet). În timpul războiului civil a lucrat în calitate de contabil al Marinei Roșii, iar ulterior în diverse instituții sovietice.

Ustinov, *Serghei Mihailovici* (1876?-?) – ofițer de contrainformații și memorialist. Începând cu 1915 a fost șef-adjunct al Secției de contraspionaj a Statului-Major al Flotei Mării Negre, iar apoi șeful Secției de contrainformații de la Nikolaev. După Revoluția din Octombrie s-a alăturat „armatei de voluntari” din sudul Rusiei. A scris o carte de amintiri intitulată *Însemnările unui șef de contrainformații* (1923), care acoperă anii Primului Război Mondial și ai războiului civil.

Vandervelde, *Émile* (1866-1938) – om politic belgian. Conducător al Partidului Muncitoresc din Belgia, a fost totodată președintele Comitetului Executiv al Biroului Socialist Internațional al Internaționalei a II-a (1901-1916). În anii Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică social-șovinistă. După Revoluția din Februarie a venit în Rusia ca să facă agitație pentru continuarea războiului, iar față de Revoluția din Octombrie a avut o atitudine ostilă, sprijinind organizarea intervenției militare străine împotriva Rusiei Sovietice. După încheierea Primului Război Mondial a depus eforturi susținute pentru refacerea Internaționalei a II-a. În anii 1925-1927 a fost ministru de externe al Belgiei și a participat la încheierea acordurilor de la Locarno (1925).

Varnava (pe numele adevărat, *Nakropin*, *Vasili Aleksandrovici*) (1859-1924) – episcop ortodox. Fiu de țărani, a fost tuns călugăr în anul 1897, iar un an mai târziu a fost hirotonit preot. Datorită protecției lui G. E. Rasputin, în septembrie (august) 1911 a devenit

episcop-vicar de Kargopol în cadrul eparhiei Olonețului, iar în noiembrie 1913 arhiepiscop al Tobolskului și Siberiei. Conflictul pe care l-a avut în 1915 cu procuratorul suprem al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, A. D. Samarin, și pe care l-a câștigat datorită intervenției țarului Nicolae al II-lea la cererea lui Rasputin a provocat un scandal în societate. După Revoluția din Februarie a fost forțat să renunțe la funcție, retrăgându-se la o mănăstire. A murit la Moscova.

Vasiliev, *Aleksei Tihonovici* (1869-1928/1930) – director al Departamentului de poliție. Fiu de funcționar, a absolvit Facultatea de Drept din Kiev în 1891, după care a urmat o carieră juridică. A fost ultimul director țarist al Departamentului de poliție în perioada noiembrie (octombrie) 1916-martie (februarie) 1917. Arestat în timpul Revoluției din Februarie, a fost întemnițat în fortăreața „Petru și Pavel", iar apoi în închisoarea Krestî, fiind anchetat de o comisie a Guvernului Provizoriu și eliberat în toamna lui 1917. După Revoluția din Octombrie s-a retras în Ucraina, iar apoi a emigrat. A murit în Franța.

Vegman, *Veniamin Davidovici/Davîdovici* (1873-1936) – revoluționar bolșevic și jurnalist. Având la început simpatii narodniciste, s-a alăturat în 1896 social-democraților din Odessa. În 1898 a plecat în străinătate, colaborând la revistele social-democrate rusești din exil, și a făcut studii superioare incomplete la Universitatea din Viena. Revenit în Rusia în 1913, a fost arestat un an mai târziu și condamnat la cinci ani de deportare în Siberia. După Revoluția din Februarie a editat la Tomsk ziarul Sovietului local, iar în vara lui 1917 a fost ales președintele Comitetului gubernial Tomsk al Partidului Muncitoresc Social-Democrat (unit) din Rusia, iar ulterior al aripii bolșevice a partidului. În timpul războiului civil și-a continuat activitatea politică în Siberia, iar după aceea a lucrat în domeniul cultural. Arestat în 1936 în timpul epurărilor staliniste, a murit în timpul anchetei în circumstanțe neclare.

Veigher-Redemeister/Reidemeister, *Valerian Adolfovici* (1888-1938) – istoric al culturii și activist politic socialist-revoluționar. Născut într-o familie de nobili ruși de origine germană, a absolvit Facultatea de Istorie și Filologie a Universității din Petersburg. În timpul Primului Război Mondial a audiat câteva cursuri de drept la Universitatea din Kazan, după care a lucrat ca profesor de gimnaziu, implicându-se totodată în activitatea Partidului Socialist-Revoluționar și având contacte strânse cu A. F. Kerenski. După Revoluția din Februarie a fost numit delegat guvernamental special pentru sectorul civil al districtului militar Petrograd. Fugit împreună cu Kerenski din Petrograd în timpul Revoluției din Octombrie, s-a stabilit în 1919 la Vitebsk, angajându-se ca lector la Universitatea Proletară, iar apoi la Institutul de Educație Populară din localitate. A fost arestat pentru scurtă vreme în 1924, trăind după aceea la Leningrad. Arestat din nou în februarie 1938, a fost condamnat la moarte și executat.

Verderevski, *Dmitri Nikolaevici* (1873-1946) – amiral țarist. A luptat în războiul ruso-japonez și în Primul Război Mondial, iar în 1916 a fost numit comandantul Diviziei de submarine din Flota Balticii. După Revoluția din Februarie a fost șeful Statului-Major al Flotei Balticii, iar din septembrie 1917, ministru al marinei în directoratul condus de A. F. Kerenski, iar apoi în ultimul Guvern Provizoriu; a susținut ideea retragerii Rusiei din război. În timpul Revoluției din Octombrie a fost arestat în Palatul de Iarnă odată cu ceilalți miniștri; eliberat a doua zi, nu s-a alăturat mișcării albgardiste, iar în 1918 a emigrat. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a susținut regimul sovietic.

Verhovski, *Aleksandr Ivanovici* (1886-1938) – ofițer în armata țaristă, ulterior în Armata Roșie. Născut la Petersburg într-o veche familie de nobili, a absolvit Academia Marelui Stat-Major în 1911. În timpul Primului Război Mondial a ocupat diverse

funcții în statele-majore ale armatelor țariste, iar după Revoluția din Februarie a fost pentru scurtă vreme vicepreședintele Sovietului din Sevastopol. Devenit un apropiat al socialiștilor-revoluționari, a fost numit în iunie (mai) 1917 comandantul trupelor din districtul militar Moscova. A fost un susținător al guvernului în timpul „afacerii Kornilov", ajungând apoi ministru de război în directoratul condus de A. F. Kerenski și în ultimul Guvern Provizoriu. A demisionat însă pe 1 noiembrie (19 octombrie) 1917, după ce Consiliul Provizoriu al Republicii Ruse (Preparlamentul) i-a respins propunerea de a demobiliza o mare parte din armată și de a semna o pace separată cu Puterile Centrale. După Revoluția din Octombrie s-a alăturat grupurilor de socialiști-revoluționari ce se pregăteau în vederea rezistenței armate împotriva puterii sovietice, dar în iunie 1918 a fost arestat de Ceka și închis. În februarie 1919 s-a alăturat Armatei Roșii, iar din 1921 a lucrat în cadrul Academiei Militare a Armatei Roșii. A fost arestat în 1931 în timpul represiunii ofițerilor sovietici ce serviseră mai înainte în armata țaristă și condamnat la moarte, dar pedeapsa i-a fost comutată în zece ani de închisoare. Eliberat în 1934, după ce a folosit perioada de detenție pentru a scrie o serie de lucrări importante de teorie și istorie militară, a fost reprimit în Academia Militară. Arestat din nou în 1938, în timpul epurărilor staliniste, a fost condamnat la moarte și executat pentru apartenență la o organizație contrarevoluționară.

Vinberg, *Fiodor Viktorovici* (1868-1927) – ofițer, om politic și jurnalist de extremă dreaptă. Angajat la început în Ministerul de Interne, a intrat apoi în armată. A fost membru al grupării monarhiste și antisemite Uniunea Arhanghelului Mihail, iar după 1913 a fost activ în jurnalismul de dreapta. După Revoluția din Februarie a fost președintele Uniunii Datoriei Militare și a complotat împotriva Guvernului Provizoriu în timpul rebeliunii generalului L. G. Kornilov. Arestat de bolșevici după Revoluția din Octombrie, a fost eliberat în 1918 și s-a alăturat albgardiștilor, după care a emigrat în Germania, unde s-a implicat în politica și jurnalismul de extremă dreaptă, și ulterior în Franța. A publicat volumul *Calea crucii* (1921).

Vinnicenko, *Vladimir Kirillovici* (în ucraineană, *Vînnîcenko*, *Volodîmîr Kîrîlovîci*) (1880-1951) – scriitor și om politic ucrainean. În 1905 a fost unul dintre membrii fondatori ai Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Ucraina și redactor al ziarului partidului, însă cea mai mare parte a anilor 1906-1914 a petrecut-o în străinătate, pentru a scăpa de represiunea autorităților țariste. În timpul Primului Război Mondial a locuit în ilegalitate lângă Moscova, iar după Revoluția din Februarie s-a întors la Kiev și a fost ales vicepreședintele Radei Centrale Ucrainene și apoi președintele Secretariatului General Ucrainean și secretar general la Secretariatul Afacerilor Interne. După declararea independenței Ucrainei în ianuarie 1918, a intrat în conflict cu aripa de dreapta a conducerii. A emigrat la Viena și a devenit conducătorul Grupului din Străinătate al Partidului Comunist Ucrainean, pe care însă a fost nevoit să-l părăsească din cauza criticilor sale la adresa regimului sovietic. Stabilit în Franța, s-a dedicat în următorii treizeci de ani activității literare. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a refuzat propunerile de colaborare ale naziștilor și a fost închis într-un lagăr de concentrare. A scris numeroase opere literare și istorice, printre care și o istorie a revoluției ucrainene, *Renașterea națiunii* (3 vol., 1920).

Viren, *Robert Nikolaevici* (1857-1917) – amiral țarist. Absolvent al Academiei Navale, a fost ofițer, apoi comandant pe mai multe nave de luptă din Flota Balticii. A luptat în războiul ruso-japonez. În anii 1907-1908 a fost comandantul Flotei Mării Negre, iar în 1909 a devenit comandantul portului Kronstadt și guvernator militar al Kronstadtului. La începutul Revoluției din Februarie a fost unul dintre ofițerii țariști uciși de marinarii răsculați.

Vitolin, *Piotr Ianovici* (în letonă, *Vītoliņš*, *Pēteris*) (1892-1938) – activist bolșevic. De origine letonă, a aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1908. În 1916 a fost arestat și deportat în Siberia. După Revoluția din Februarie s-a mutat la Kaluga, devenind președintele organizației locale a bolșevicilor, iar după Revoluția din Octombrie președintele Consiliului Comisarilor Poporului al efemerei Republici Sovietice Kaluga. Participant la războiul civil, a ocupat mai târziu diferite posturi în administrația sovietică. Arestat în 1937 în timpul epurărilor staliniste, a fost acuzat de terorism și executat în anul următor.

Vîrubova (născută *Taneeva*), *Anna Aleksandrovna* (1884-1964) – doamnă de companie și memorialistă. S-a alăturat de tânără Curții țariste, devenind treptat confidenta și cea mai bună prietenă a țarinei Aleksandra Fiodorovna, nu în ultimul rând pentru că a fost o înfocată adeptă a lui G. E. Rasputin. În 1907 s-a căsătorit cu ofițerul A. V. Vîrubov, de care a divorțat după un an și jumătate. În timpul Primului Război Mondial a lucrat ca infirmieră pentru Crucea Roșie. Arestată de Guvernul Provizoriu după Revoluția din Februarie, a fost întemnițată timp de cinci luni și apoi eliberată. La sfârșitul anului 1920 a fugit în Finlanda, unde și-a petrecut restul vieții. A publicat volumul memorialistic *Amintiri de la Curtea Rusiei* (1923).

Vîșnegradski, *Aleksandr Ivanovici* (1867-1925) – om de afaceri, bancher. Fiu al unui ministru de finanțe țarist, a absolvit dreptul la Universitatea din Petersburg, fiind după aceea membru în consiliile de administrație ale mai multor mari companii industriale. A lucrat de asemenea în Ministerul de Finanțe, iar după 1906 a fost membru al conducerii Băncii de Comerț Internațional din Petersburg. Arestat și închis pentru scurtă vreme după Revoluția din Octombrie, a emigrat în Franța.

Voitinski, *Vladimir Savelevici* (1885-1960) – revoluționar social-democrat. Membru din 1905 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a fost reprezentantul bolșevicilor în Sovietul din Petersburg în timpul Revoluției din 1905. Arestat și exilat în Siberia, a emigrat în 1913 în SUA. După Revoluția din Februarie s-a alăturat menșevicilor, împărtășindu-le poziția defensistă cu privire la război și devenind membru în Comitetul Executiv Central al Sovietelor și comisar guvernamental pe frontul de nord. După Revoluția din Octombrie a luat partea la încercarea nereușită a lui A. F. Kerenski de a organiza un contraatac militar împotriva bolșevicilor. Emigrat în apusul Europei, s-a implicat împreună cu K. Kautsky în mai multe proteste publice îndreptate împotriva abuzurilor regimului sovietic. În 1935 a plecat în SUA, unde a locuit până la sfârșitul vieții.

Volodarski, *V.* (pe numele adevărat, *Goldștein*, *Moisei Markovici*) (1891-1918) – revoluționar social-democrat. Și-a început activitatea revoluționară în 1905 în Bund, dar s-a alăturat curând social-democraților ucraineni, afiliați menșevicilor. Deseori arestat, a fost deportat în 1911 la Arhanghelsk; amnistiat în 1913, a emigrat în SUA și a fost activ în Partidul Socialist din America. În timpul Primului Război Mondial a avut o poziție politică internaționalistă. Întors în Rusia după Revoluția din Februarie, a făcut parte din Organizația Interraională, alăturându-se în august 1917 Partidului Bolșevic și devenind unul dintre cei mai cunoscuți oratori și agitatori bolșevici. A fost membru al Comitetului din Petersburg al bolșevicilor, iar din septembrie 1917 și al Prezidiului Sovietului din Petrograd. În ajunul Revoluției din Octombrie a fost un adversar al ideii insurecției. Ales membru în Biroul Comitetului Executiv Central la al II-lea Congres General al Sovietelor, a fost apoi numit comisar pentru problemele presei, propagandei și agitației în guvernul sovietic. A murit asasinat de un terorist socialist-revoluționar în iunie 1918.

Vraciov, *Ivan Iakovlevici* (1898-1997) – revoluționar bolșevic. Născut într-o familie modestă, a început să muncească de la 11 ani. A aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat

(bolșevic) din Rusia imediat după Revoluția din Februarie. În primăvara lui 1917 a fost trimis ca soldat la Voronej, unde a ajuns membru în Comitetul Executiv al Sovietului local. Participant activ la războiul civil, a fost apoi membru al Opoziției de Stânga conduse de L. D. Troțki și a fost exclus din partid în 1927. Reprimit în 1930, a fost arestat în 1936 și apoi deportat. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a luat parte la lupte ca voluntar în Armata Roșie. Arestat din nou în 1949, a fost condamnat la douăzeci și cinci de ani de muncă forțată, sub acuzația de troțkism. A fost eliberat și reabilitat în 1956. În timpul Perestroicii s-a bucurat de atenția publică în calitate de martor și supraviețuitor al represiunii staliniste.

Warburg, *Max Moritz* (1867-1946) – bancher german. Între 1910 și 1938 a fost directorul băncii M. M. Warburg & Co. din Hamburg, iar înainte de Primul Război Mondial a fost consilier al împăratului Wilhelm al II-lea al Germaniei. S-a presupus, fără a exista dovezi concludente, că în 1916 a fost trimis la Stockholm pentru a negocia un armistițiu cu Rusia țaristă. În anii 1919-1920 a făcut parte din delegația germană la tratativele de pace de la Versailles. În 1938, după ce banca M. M. Warburg & Co. a fost „arianizată" de naziști, a emigrat în SUA.

Wilhelm al II-lea (numele complet *Friedrich Wilhelm Viktor Albert*) (1859-1941) – ultimul împărat al Germaniei și rege al Prusiei. Membru al dinastiei de Hohenzollern și văr primar cu țarina Aleksandra Fiodorovna a Rusiei, a fost fiul prințului Friedrich, mai târziu împăratul Frederic al III-lea al Germaniei, și al prințesei Victoria, fiica reginei Victoria a Marii Britanii și viitoare împărăteasă a Germaniei. A domnit între anii 1888 și 1918. A abdicat la începutul Revoluției Germane din noiembrie 1918, petrecându-și restul vieții în exil în Olanda.

Witte, *Serghei Iulievici* (1849-1915) – conte și om politic țarist. Absolvent al Facultății de Fizică și Matematică a Universității din Odessa, a lucrat inițial în domeniul căilor ferate la Odessa, Petersburg și Kiev. Între 1889 și 1891 a fost director pentru căile ferate în Ministerul de Finanțe, iar apoi ministru al transporturilor (1892) și ministru al finanțelor (1892-1903). A fost președinte al Comitetului de Miniștri (o funcție întru câtva onorifică) în perioada 1903-1906, apoi președinte al Consiliului de Miniștri între noiembrie 1905 și mai 1906, când a demisionat după ce a devenit evident că țarul Nicolae al II-lea nu era dispus să pună în aplicare reformele anunțate după Revoluția din 1905. Ulterior a fost membru în Consiliul de Stat. În 1914 a încercat fără succes să-l convingă pe țar să nu intre în conflictul armat ce avea să devină Primul Război Mondial.

Woodrow Wilson, *Thomas* (1856-1924) – savant și om politic, președinte al Statelor Unite ale Americii. Născut în familia unui pastor din sudul Statelor Unite, a studiat dreptul la Universitatea din Virginia și a obținut doctoratul în științe politice la Universitatea Johns Hopkins. Profesor și cercetător la mai multe instituții de învățământ superior, a fost între 1902 și 1910 președintele Universității Princeton. Membru al Partidului Democrat, a fost guvernator al statului New Jersey (1911-1913) și președinte al SUA timp de două mandate (1913-1921). A susținut adoptarea unei legislații mai progresiste, iar la izbucnirea Primului Război Mondial a adoptat o politică de neutralitate față de părțile beligerante. În aprilie 1917 a cerut Congresului să declare război Germaniei și să se alăture Antantei în efortul de a învinge Puterile Centrale. La începutul anului 1918 și-a prezentat „Cele paisprezece puncte", schița unui proiect de restabilire a păcii în Europa. În 1919, după încheierea războiului, s-a implicat în negocierile purtate la Conferința de Pace de la Paris (încheiate cu semnarea Tratatului de la Versailles) și a fost principalul promotor al formării Ligii Națiunilor.

Zalejski, *Vladimir Nikolaevici* (pseudonime: *Iuri*; *Vladimir*) (1880-1957) – revoluționar bolșevic. Membru din 1902 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a

fost supus în repetate rânduri represiunii țariste. După Revoluția din Februarie a fost membru al Comisiei Executive a Comitetului din Petersburg al bolșevicilor, după care a lucrat în organizația bolșevică din Helsingfors, fiind ales în Comitetul Regional al Armatei, Flotei și Muncitorilor din Finlanda. După Revoluția din Octombrie a lucrat la Comisariatul Poporului pentru Poștă și Telegraf. Participant la războiul civil, s-a ocupat apoi cu activități culturale și didactice.

Zalesski, *Piotr Ivanovici* (1867-1929?) – general țarist și memorialist. Absolvent al Academiei Marelui Stat-Major în 1895, a avut diverse funcții de comandă în timpul Primului Război Mondial. Din mai (aprilie) 1917 a fost comandantul Diviziei a 6-a de cavalerie. În timpul războiului civil s-a alăturat armatei albe a Donului, iar ulterior a emigrat în Germania. A fost autorul cărții *Cauzele catastrofei rusești* (1925).

Zaluțki, *Piotr Antonovici* (1887-1937) – revoluționar bolșevic. La început socialist-revoluționar, s-a alăturat mișcării social-democrate în 1904, luând parte apoi la Revoluția din 1905. Membru din 1907 al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, a făcut parte din fracțiunea bolșevică, iar din 1916 a fost membru al Biroului din Rusia al Comitetului Central. În timpul Revoluției din 1917 a fost membru al Sovietului din Petrograd și al Comisiei Executive a Comitetului din Petersburg al bolșevicilor. Comisar politic al Armatei Roșii în anii 1918-1920, a avut apoi diverse funcții de conducere în organismele centrale și locale de partid. A fost unul dintre cei mai activi membri ai opoziției troțkiste. În 1927 a fost exclus din partid, însă a fost reprimit un an mai târziu. Arestat și eliberat de mai multe ori, a fost în cele din urmă executat în timpul epurărilor staliniste.

Zarudnîi, *Aleksandr Sergheevici* (1863-1934) – avocat și om politic. Simpatizant al mișcării revoluționare, a fost arestat în 1887 în urma descoperii unei încercări de asasinare a țarului Alexandru al III-lea, dar a fost eliberat din lipsă de probe. Între 1895 și 1899 a fost procuror la tribunalul din Petersburg, iar din 1901 avocat al apărării în mai multe procese politice. În anii 1905-1906 a fost membru în Biroul Central al sindicatelor din Petersburg. După Revoluția din Februarie a aderat la Partidul Socialiștilor-Populiști (enesii) și a lucrat în Ministerul de Justiție, iar în vara lui 1917 a fost ministru de justiție în al treilea Guvern Provizoriu. A participat la Conferința Democratică, unde a criticat guvernul pentru continuarea războiului și a cerut limitarea puterilor lui A. F. Kerenski, precum și formarea unei coaliții de guvernare la care să participe atât bolșevicii, cât și cadeții. După Revoluția din Octombrie s-a retras din viața politică, iar în anii 1920 a făcut parte din baroul din Leningrad.

Zasulici, *Vera Ivanovna* (1849-1919) – militantă de seamă a mișcării narodnice, iar mai târziu a mișcării social-democrate din Rusia. A luat parte la înființarea și activitatea organizației Cernîi peredel și apoi a grupului Eliberarea Muncii. În 1881 a fost destinatara unei importante scrisori a lui K. Marx despre problema obștii rusești ca posibilă bază economico-socială pentru o viitoare societate socialistă în Rusia. Începând din 1900 a făcut parte din redacția ziarului *Iskra* și a revistei *Zaria*. În 1903, după Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, s-a numărat printre conducătorii menșevicilor, alăturându-se după Revoluția din 1905 așa-numiților „lichidatori”, care susțineau că partidul trebuia să acționeze doar în limitele legii. În timpul Primului Război Mondial a avut o poziție politică social-șovinistă, iar față de Revoluția din Octombrie a avut o atitudine negativă.

Zavadski, *Serghei Vladislavovici/Vladislavici* (1871-1935) – jurist și critic literar. A urmat dreptul la Universitatea din Moscova, unde a audiat și cursuri de istorie și filologie. În 1915 a devenit procuror la Curtea de Justiție din Petrograd, iar la începutul anului 1917 a fost numit membru al Curții de casație pentru cauze civile a Senatului. Imediat

după Revoluția din Februarie a devenit adjunctul președintelui Comisiei extraordinare de anchetă a foștilor înalți funcționari civili și militari țariști, fiind însă demis din funcție după numai câteva luni. În 1918 a fost secretar de stat în guvernul ucrainean al generalului P. P. Skoropadski. Emigrat în Cehoslovacia, a desfășurat o amplă activitate academică și literară în cercurile rusești din exil.

Zavoiko, *Vasili Stepanovici* (1875-1947) – activist de dreapta. Jurnalist și intrigant politic, a fost totodată un bogat speculant imobiliar și investitor. După Revoluția din Februarie a fost ordonanța și secretarul generalului L. G. Kornilov. După Revoluția din Octombrie a emigrat în SUA.

Zenzinov, *Vladimir Mihailovici* (1880-1953) – conducător socialist-revoluționar și memorialist. Născut la Moscova într-o familie de negustori, a studiat filozofia, economia, dreptul și istoria la Universitățile din Berlin, Halle și Heidelberg. Revenit în Rusia în 1904, s-a alăturat Partidului Socialist-Revoluționar, fiind ales în 1908 membru în Comitetul Central al acestuia. A fost arestat și deportat în Siberia de mai multe ori, însă a reușit să evadeze și să se stabilească în străinătate. În timpul Primului Război Mondial a adoptat o poziție politică defensistă, devenind unul dintre conducătorii aripii de dreapta a partidului. După Revoluția din Februarie a ajuns membru în Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd și unul dintre redactorii ziarului eser *Delo Naroda*. Adversar al puterii sovietice, a luat parte după Revoluția din Octombrie la înființarea mai multor organizații de luptă împotriva bolșevicilor; cu toate acestea, la sfârșitul lui 1918 a fost expulzat în China de regimul de la Omsk al amiralului A. V. Kolceak. Ulterior s-a stabilit în Franța, desfășurând o vastă activitate publicistică în presa emigranților ruși. După izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial s-a stabilit la New York. A fost autorul mai multor cărți de memorii și a scris pe larg despre mișcarea revoluționară și evenimentele din timpul Revoluției Ruse și al războiului civil.

Zinoviev, *Grigori Evseevici* (pe numele adevărat, *Radomîslski*, *Ovsei/Evsei-Gherș/Gherșen/Gherșon Aronovici*) (1883-1936) – vechi revoluționar și conducător bolșevic. Născut într-o familie din mica burghezie, a aderat la Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în 1901, intrând în tabăra bolșevică imediat după 1903. În timpul Revoluției din 1905 a fost activ ca agitator politic la Petersburg. Din 1908 până în 1917 s-a aflat în emigrație, făcând parte din redacția ziarelor *Proletarii* și *Soțial-Demokrat*, iar în 1912 a fost ales în primul Comitet Central pur bolșevic. În timpul Primului Război Mondial a avut o poziție politică internaționalistă. După Revoluția din Februarie s-a întors în Rusia odată cu V. I. Lenin și a lucrat în redacția ziarului *Pravda*, fiind în același timp unul dintre cei mai talentați și mai de efect oratori bolșevici. Ca membru al CC al Partidului Bolșevic s-a opus insurecției din Octombrie, susținând în schimb ideea înlocuirii Guvernului Provizoriu cu o coaliție a tuturor partidelor socialiste. După Revoluția din Octombrie a ocupat o serie de posturi importante, printre care cel de șef al organizației de partid Petrograd și de președinte al Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste. În timpul dezbaterii din partid cu privire la sindicate (1920-1921) a sprijinit poziția lui Lenin, iar în 1921 a fost ales în Biroul Politic, devenind astfel una dintre cele mai puternice figuri din partid. În 1923 a format împreună cu I. V. Stalin și L. B. Kamenev o troică la vârful partidului, într-o încercare de a opri presupusele ambiții dictatoriale ale lui L. D. Troțki, dar doi ani mai târziu i s-a alăturat împreună cu Kamenev lui Troțki, formând așa-numita Opoziție Unificată, spre a lupta împotriva lui Stalin. În 1926 și-a pierdut funcțiile de conducere atât din partid, cât și din Internaționala Comunistă, iar în 1927 a fost exclus din partid și deportat la Voronej. Reprimit un an mai târziu, după ce a capitulat în fața lui Stalin, a fost numit în posturi secundare în birocrația sovietică. Pe 16 decembrie 1934 a fost arestat și apoi condamnat la zece ani de închisoare pentru

„complicitate morală” la asasinarea șefului organizației de partid din Leningrad, S. M. Kirov. În perioada 19-24 august 1936 a fost apoi unul dintre protagoniștii primului proces-spectacol de la Moscova; acuzat de trădare, spionaj și terorism, a fost împușcat, fiind primul vechi bolșevic executat de Stalin.

Znamenski, *Serghei Filimonovici* (1878-?) – trudovic și socialist-revoluționar maximalist. A studiat istoria și filologia la Universitatea din Petersburg, devenind apoi profesor. A fost membru al Comitetului Central al trudovicilor și un apropiat al lui A. F. Kerenski, participând la Revoluția din Februarie ca sublocotenent într-un regiment de infanterie. Ulterior a devenit membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd. După Revoluția din Octombrie a plecat în Extremul Orient. Deportat de regimul sovietic în regiunea Komi din nordul Rusiei, iar mai târziu în Asia Centrală, soarta lui din ultima perioadă a vieții a rămas necunoscută.

Lista publicațiilor menționate în *Istoria Revoluției Ruse*[*]

Bednota (Sărăcimea) – cotidian pentru țărani editat de Comitetul Central al Partidului Comunist din Rusia, iar ulterior din Uniunea Sovietică. A apărut la Moscova între martie 1918 și ianuarie 1931, având ca predecesoare ziarele *Derevenskaia Bednota* (Sărăcimea satelor), *Derevenskaia Pravda* (Adevărul satelor) și *Soldatskaia Pravda* (Adevărul soldaților).

Birjevîe Vedomosti (Buletinul bursei) – ziar burghez fondat în 1880 în scopuri comerciale. A apărut la Petersburg, la început de trei ori pe săptămână, apoi zilnic, iar în cele din urmă de două ori pe zi. După Revoluția din Februarie, a adoptat o poziție antibolșevică. A fost interzis la mijlocul lunii noiembrie (sfârșitul lui octombrie) 1917.

Delo Naroda (Cauza poporului) – cotidian politic și literar, publicație a grupărilor centriste din Partidul Socialist-Revoluționar (Eser) din Rusia. A apărut la Petrograd începând cu martie 1917, devenind din iunie organul Comitetului Central al socialiștilor-revoluționari. I-a avut printre colaboratori pe V. M. Cernov, A. R. Goț, A. F. Kerenski și N. D. Avksentiev. Datorită orientării sale antibolșevice, ziarul a fost închis la 27 (14) ianuarie 1918. Și-a reluat apariția la Samara în octombrie 1918 și la Moscova în martie 1919, după care a fost interzis definitiv.

Hufvudstadsbladet (Ziarul capitalei) – cel mai important ziar de limbă suedeză din Finlanda, de orientare liberală. A fost fondat de August Schauman la Helsinki în 1864.

Iskra (Scânteia) – primul ziar marxist rusesc publicat în străinătate și distribuit în mod ilegal în întreaga Rusie. Redacția a fost formată la început din șase membri: V. I. Lenin, G. V. Plehanov, L. Martov, P. B. Akselrod, V. I. Zasulici și A. N. Potresov. Ziarul a devenit în scurtă vreme punctul de coagulare și organul central al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. Primul număr a apărut la 24 (11) decembrie 1900. În urma celui de-al doilea Congres al PMSDR din vara lui 1903, la care a avut loc ruptura dintre bolșevici și menșevici, redacția a fost restrânsă la trei membri (Lenin, Plehanov și Martov). În noiembrie 1905, după refuzul lui Martov de a face parte din noua redacție, Lenin a fost constrâns să se retragă din fruntea ziarului, în vreme ce vechii săi redactori au fost readuși la conducere de Plehanov. Ziarul a devenit astfel o publicație menșevică, continuându-și apariția până în octombrie 1905.

Izvestia (Știri) – (1) cotidian, organul Sovietului de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Petrograd. Primul număr a apărut la 13 martie (28 februarie) 1917 la Petrograd, sub numele de *Izvestiia Petrogradskogo Soveta Rabocih Deputatov* (Știrile Sovietului de Deputați ai Muncitorilor din Petrograd). La 15 (2) martie, cotidianul și-a schimbat nu-

[*] Datele sunt indicate după calendarul gregorian (stil nou), însoțite în paranteză, acolo unde este cazul, de corespondentul din calendarul iulian (stil vechi). *(N. red.)*

mele în *Izvestiia Petrogradskogo Soveta Rabocih i Soldatskih Deputatov* (Știrile Sovietului de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Petrograd). După primul Congres General al Sovietelor din Rusia din iunie-iulie (iunie) 1917, ziarul a devenit organul Comitetului Executiv Central al Sovietelor, având o orientare politică esero-menșevică. După cel de-al II-lea Congres General al Sovietelor din noiembrie (octombrie) 1917, redacția a fost schimbată, iar ziarul a adoptat o poziție bolșevică. Odată cu mutarea guvernului sovietic la Moscova (martie 1918), publicația a fost editată în acest oraș sub numele de *Izvestiia Vserossiiskogo Țentralnogo Ispolnitelnogo Komiteta Sovetov Krestiianskih, Rabocih, Soldatskih i Kazaciih Deputatov* (Știrile Comitetului Executiv Central Panrus al Sovietelor de Deputați ai Țăranilor, Muncitorilor, Soldaților și Cazacilor). După formarea Uniunii Sovietice, publicația a devenit organul Comitetului Executiv Central al URSS și al Comitetului Executiv Central al Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse, iar ulterior ziarul oficial al Prezidiului Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice; – (2) cotidian, organul Sovietului de Deputați ai Muncitorilor din Moscova. Primul număr a apărut la 28 (15) martie 1917 sub numele de *Izvestiia Moskovskogo Soveta Rabocih Deputatov* (Știrile Sovietului de Deputați ai Muncitorilor din Moscova), avându-l ca redactor pe I. I. Skvorțov-Stepanov. Din mai 1917, publicația a căzut sub influență menșevică, redevenind bolșevică în septembrie 1917. În timpul insurecției din noiembrie (octombrie) 1917, ziarul a fost publicat sub denumirea de *Izvestiia VRK* (Știrile Comitetului Militar Revoluționar). La 28 (15) noiembrie 1917 a primit numele de *Izvestiia Moskovskogo Soveta Rabocih i Soldatskih Deputatov* (Știrile Sovietului de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Moscova), iar la 16 (3) ianuarie 1918 de *Izvestiia Sovetov Rabocih, Soldatskih i Krestiianskih Deputatov Moskvî i Moskovskoi Oblasti* (Știrile Sovietelor de Deputați ai Muncitorilor, Soldaților și Țăranilor din Moscova și Regiunea Moscovei). La 22 iunie 1918, publicația s-a contopit cu organul oficial al Comitetului Executiv Central Panrus al Sovietelor de Deputați ai Țăranilor, Muncitorilor, Soldaților și Cazacilor – vezi *Izvestia* (1).

Izvestiia Krestiianskih Sovetov (Știrile Sovietelor Țărănești) – cotidian, organul oficial al Sovietelor de Deputați ai Țăranilor din Rusia. A apărut la Petrograd între 22 (9) mai și decembrie 1917, când a fost interzis din cauza atitudinii sale ostile față de Revoluția din Octombrie.

Kalendar Kommunista (Calendarul comunistului) – almanah sovietic publicat la Moscova între anii 1923 și 1931. Publicația cuprindea explicații amănunțite legate de istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, a Comsomolului, a Internaționalei Comuniste etc.

Le Matin (Dimineața) – cotidian francez apărut la Paris între 1883 și 1944. În timpul Primului Război Mondial, ziarul a adoptat o poziție naționalistă, după care a alunecat tot mai mult spre extrema dreaptă. A fost interzis după eliberarea Franței de către Aliați.

Le Temps (Timpul) – cotidian francez apărut la Paris între 1861 și 1942. Ziarul exprima interesele cercurilor dominante din Franța, fiind un oficios al Ministerului francez al Afacerilor Externe. Și-a întrerupt apariția în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, după ocuparea sudului Franței de către germani.

Les Révolutions de Paris (Revoluțiile Parisului) – cotidian francez de orientare revoluționară moderată, editat la Paris începând cu 12 iulie 1789. Principalii săi redactori au fost E. Loustalot, S. Maréchal, P.-G. Chaumette și F. d'Églantine. Și-a încetat apariția în timpul Terorii, la 28 februarie 1794.

Listok „Pravdî" – vezi *Pravda*.

Malenkaia Gazeta (Mica gazetă) – ziar bulevardier, apropiat mișcării Sutelor Negre. A apărut la Petrograd între septembrie 1914 și iulie 1917, avându-l ca editor pe A. A. Suvorin, fiul unui magnat al presei ruse. După Revoluția din Februarie, ziarul a atacat cu înverșunare Partidul Bolșevic.

Nașe Slovo (Cuvântul nostru) – ziar rusesc de orientare internaționalistă apărut la Paris între ianuarie 1915 și septembrie 1916. Din septembrie 1916 până în martie 1917, a fost publicat sub numele de *Nacealo* (Începutul). Ziarul a apărut cu sprijinul financiar al lui Cristian Rakovski și i-a avut printre colaboratori pe L. Martov, L. D. Troțki, V. A. Antonov-Ovseenko și M. S. Urițki. În primăvara lui 1917, redactorii săi s-au întors în Rusia, unii dintre ei aderând după aceea la Partidul Bolșevic.

Novaia Jizn (Viața nouă) – cotidian publicat de un grup de menșevici-internaționaliști și scriitori din jurul revistei *Letopis* (Cronica). Printre colaboratorii ziarului s-au numărat Maxim Gorki și N. N. Suhanov. Primul număr a apărut la Petrograd la 1 mai (18 aprilie) 1917. Deși interzis de Guvernul Provizoriu între 15 (2) și 21 (8) septembrie 1917, ziarul a continuat să apară sub denumirea de *Svobodnaia Jizn* (Viața liberă). Redacția lui a întâmpinat cu ostilitate Revoluția din Octombrie. De la 1 iunie 1918, ziarul a apărut în două ediții, una la Petrograd, alta la Moscova, ambele fiind interzise de guvernul sovietic în iulie 1918.

Novîi Mir (Lumea nouă) – revistă rusească publicată la New York în anii 1916-1917 de emigranții social-democrați ruși din Statele Unite. Editată de N. I. Buharin și A. M. Kollontai, publicația i-a avut printre colaboratori pe L. D. Troțki și V. Volodarski.

Novoe Vremia (Timpuri noi) – cotidian apărut la Petersburg între anii 1868 și 1917. La început de orientare liberală, ziarul a ajuns în 1876 în proprietatea magnatului presei A. S. Suvorin, devenind un organ al mediilor rusești ultraconservatoare. A fost interzis la 8 noiembrie (26 octombrie) 1917 de Comitetul Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd.

Pravda (Adevărul) – cel dintâi cotidian bolșevic de masă publicat în mod legal. Primul număr a apărut la Petersburg în ziua de 5 mai (22 aprilie) 1912. La 21 (8) iulie 1914, ziarul a fost interzis, reluându-și apariția abia după Revoluția din Februarie, ca organ al Comitetului Central și al Comitetului din Petersburg al Partidului Muncitoresc Social-Democrat (bolșevic) din Rusia. Între iulie și noiembrie (octombrie) 1917, spre a evita măsurile represive luate împotriva sa de Guvernul Provizoriu, publicația a fost nevoită să adopte diverse alte nume: *Listok „Pravdî”* (Buletinul „Pravdei”), *Proletarii* (Proletarul), *Rabocii* (Muncitorul), *Rabocii Put* (Calea muncitorească), revenind la vechea denumire abia după Revoluția din Octombrie. În martie 1918, sediul ziarului s-a mutat la Moscova. Între 1918 și 1925, *Pravda* a fost publicația oficială a Partidului Comunist al Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse, iar ulterior, până în 1991, a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.

Proletarii – vezi *Pravda*.

Raboceaia Gazeta (Gazeta muncitorească) – cotidian menșevic. A apărut la Petrograd între 20 (7) martie și 13 decembrie (30 noiembrie) 1917. Din 12 septembrie (30 august) 1917, a fost organul Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Social-Democrat (unificat) din Rusia. Printre colaboratorii săi s-au numărat P. B. Akselrod, N. S. Ciheidze, F. I. Dan, L. Martov, I. G. Țereteli și V. I. Zasulici.

Rabocii – vezi *Pravda*.

Rabocii i Soldat (Muncitorul și soldatul) – (1) vezi *Soldatskaia Pravda*; – (2) cotidian, organ al Sovietului de Deputați ai Muncitorilor și Soldaților din Petrograd. A apărut la Petrograd între 30 (17) octombrie 1917 și februarie 1918.

Rabocii Put – vezi *Pravda*.

Reci (Cuvântarea) – cotidian, organul central al Partidului Libertății Poporului (Cadet) din Rusia. Primul număr a apărut la Petersburg la 8 martie (23 februarie) 1906 și i-a avut ca redactori pe P. N. Miliukov și I. V. Ghessen. A fost interzis la 8 noiembrie (26 octombrie) 1917 de Comitetul Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd. A continuat totuși să apară până în august 1918 sub diverse alte nume: *Nașa Reci* (Cuvântarea noas-

tră), *Svobodnaia Reci* (Cuvântarea liberă), *Vek* (Epoca), *Novaia Reci* (Noua cuvântare), *Naș Vek* (Epoca noastră).

Russkaia Volia (Voința rusească) – cotidian burghez fondat la inițiativa ministrului țarist al afacerilor interne A. D. Protopopov și finanțat de marile bănci. A apărut la Petrograd începând cu decembrie 1916. După Revoluția din Februarie, ziarul a dus o campanie de calomnii împotriva bolșevicilor. A fost interzis la 7 noiembrie (25 octombrie) 1917 de Comitetul Militar Revoluționar al Sovietului din Petrograd.

Russkie Vedomosti (Buletinul rus) – organul aripii de dreapta a Partidului Libertății Poporului (Cadet) din Rusia. A apărut la Moscova începând cu anul 1863, iar până în 1905 a exprimat concepțiile intelectualității liberale moderate. A fost interzis în martie 1918.

Russkoe Slovo (Cuvântul rusesc) – cotidian de orientare burghezo-liberală publicat la Moscova începând cu 1895. După Revoluția din Februarie, a sprijinit Guvernul Provizoriu și s-a opus bolșevicilor. Interzis la 9 decembrie (26 noiembrie) 1917 de Comitetul Militar Revoluționar al Sovietului din Moscova, ziarul a continuat să apară după ianuarie 1918 sub numele de *Novoe Slovo* (Cuvântul cel nou) și *Nașe Slovo* (Cuvântul nostru). A fost închis definitiv la 6 iulie 1918.

Soldat – vezi *Soldatskaia Pravda*.

Soldatskaia Pravda (Adevărul soldaților) – cotidian bolșevic destinat mai cu seamă frontului. A apărut la Petrograd începând cu 28 (15) aprilie 1917, ca publicație a Organizației din Armată a Comitetului din Petersburg al bolșevicilor. De la 1 iunie (19 mai) 1917, a devenit ziarul Organizației din Armată a Comitetului Central bolșevic. Redacția era formată, printre alții, din V. I. Nevski și N. I. Podvoiski. Suspendată după „Zilele din Iulie", publicația a continuat să apară sub numele de *Rabocii i Soldat* (Muncitorul și soldatul) și *Soldat* (Soldatul). Din 9 noiembrie (27 octombrie) 1917, a revenit la vechea denumire. Și-a încetat apariția în martie 1918, fiind înlocuită de ziarul *Bednota*.

Soțial-Demokrat (Social-democratul) – (1) ziar publicat în mod ilegal între martie (februarie) 1908 și februarie (ianuarie) 1917, ca organ central al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. După apariția în Rusia a unui prim număr, editarea publicației a fost mutată în străinătate, mai întâi la Paris, apoi la Geneva. Din decembrie 1911, ziarul a fost condus de V. I. Lenin și a avut un rol important în coagularea diverselor grupări internaționaliste ruse apărute în timpul Primului Război Mondial; – (2) revistă bolșevică fondată la Iakutsk în martie 1917. Primii săi redactori au fost E. M. Iaroslavski și G. I. Petrovski. Ulterior, ziarul a purtat diverse nume, iar din iulie 1932 s-a numit *Soțialisticeskaia Iakutiia* (Iacutia socialistă).

The Times (Timpurile) – cotidian britanic fondat la Londra în 1785 și susținător tradițional al burgheziei engleze conservatoare. Până în 1788, a apărut sub numele de *The Daily Universal Register* (Jurnalul obștesc). În iulie 1914, a sprijinit ideea intrării Marii Britanii în război. Datorită rețelei sale de corespondenți, ziarul a fost bine informat în legătură cu evenimentele din 1917 din Rusia.

Utro Rossii (Dimineața Rusiei) – cotidian liberal, organul industriașilor din Moscova. A fost publicat la Moscova începând cu septembrie 1907. După o primă închidere în aprilie 1918, ziarul a continuat să apară până în iulie 1918 sub numele de *Zaria Rossii* (Zorii Rusiei).

Vestnik Vremennogo Pravitelstva (Buletinul informativ al Guvernului Provizoriu) – cotidian guvernamental apărut la Petrograd între 18 (5) martie și 8 noiembrie (26 octombrie) 1917. Ziarul conținea apeluri ale guvernului, legi, decrete, note diplomatice, informații despre război, precum și relatări ale ședințelor Guvernului Provizoriu, ale Comitetului Provizoriu al Dumei de Stat, ale Conferinței de Stat, ale Consiliului Republicii (Preparlamentul) și ale altor organisme oficiale.

Referințe bibliografice*

Friedrich Engels

„Engels către Eduard Bernstein”, in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 35, București, Editura Politică, 1984.

„Engels către Marx. 26 septembrie 1851”, in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 27, București, Editura Politică, 1966.

Johann Wolfgang Goethe

Faust, traducere de Lucian Blaga, cu ilustrații de Franz Xaver Simm, ediție îngrijită de Dan Flonta, București, Editura Humanitas, 2015.

V. I. Lenin

„Adunarea activului Organizației Moscova a PC (b) din Rusia. 6 decembrie 1920. Raport cu privire la concesiuni”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 42, București, Editura Politică, 1966.

„Al V-lea Congres General al Sovietelor de Deputaţi ai Muncitorilor, Țăranilor, Soldaţilor și Ostașilor Roșii din Rusia. 4-10 iulie 1918. Raportul Consiliului Comisarilor Poporului. 5 iulie”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 36, București, Editura Politică, 1965.

„Al doilea Congres General al Sovietelor de Deputaţi ai Muncitorilor și Soldaţilor din Rusia. 25-26 octombrie (7-8 noiembrie) 1917. Către muncitori, soldaţi, ţărani!”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 35, București, Editura Politică, 1965.

„Al doilea Congres General al Sovietelor de Deputaţi ai Muncitorilor și Soldaţilor din Rusia. 25-26 octombrie (7-8 noiembrie) 1917. Cuvânt de încheiere la raportul asupra păcii. 26 octombrie (8 noiembrie)”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 35, București, Editura Politică, 1965.

„Al doilea Congres General al Sovietelor de Deputaţi ai Muncitorilor și Soldaţilor din Rusia. 25-26 octombrie (7-8 noiembrie) 1917. Hotărâre cu privire la formarea guvernului muncitoresc și ţărănesc”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 35, București, Editura Politică, 1965.

„Al doilea Congres General al Sovietelor de Deputaţi ai Muncitorilor și Soldaţilor din Rusia. 25-26 octombrie (7-8 noiembrie) 1917. Raport asupra păcii. 26 octombrie (8

* Această listă cuprinde lucrările citate în *Istoria Revoluției Ruse* a căror traducere existentă în limba română a fost preluată în cadrul ediției de față. *(N. red.)*

noiembrie)”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 35, București, Editura Politică, 1965.

„Al doilea Congres General al Sovietelor de Deputaţi ai Muncitorilor și Soldaţilor din Rusia. 25-26 octombrie (7-8 noiembrie) 1917. Raport asupra pământului. 26 octombrie (8 noiembrie)”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 35, București, Editura Politică, 1965.

„Al IX-lea Congres General al Sovietelor din Rusia. 23-28 decembrie 1921. Cu privire la politica internă și externă a republicii. Raportul CEC din Rusia și al Consiliului Comisarilor Poporului. 23 decembrie 1921”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 44, București, Editura Politică, 1967.

„Al VIII-lea Congres General al Sovietelor din Rusia. 22-29 decembrie 1920. Raportul Comitetului Executiv Central din Rusia și al Consiliului Comisarilor Poporului cu privire la politica externă și internă. 22 decembrie”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 42, București, Editura Politică, 1966.

„Al IV-lea Congres General Extraordinar al Sovietelor din Rusia. 14-16 martie 1918. Cuvânt de încheiere la raportul cu privire la ratificarea tratatului de pace. 15 martie”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 36, București, Editura Politică, 1965.

„Al treilea Congres General al Sovietelor de Deputaţi ai Muncitorilor, Soldaţilor și Țăranilor din Rusia. 10-18 (23-31) ianuarie 1918. Raportul de activitate al Consiliului Comisarilor Poporului. 11 (24) ianuarie”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 35, București, Editura Politică, 1965.

„Alegerile pentru Adunarea Constituantă și dictatura proletariatului”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 40, București, Editura Politică, 1966.

„Atitudinea social-democraţiei faţă de mișcarea ţărănească”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 11, București, Editura Politică, 1962.

„Bilet către L. B. Kamenev”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 49, București, Editura Politică, 1968.

„Bolșevicii trebuie să ia puterea”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Către A. G. Șliapnikov. 28 noiembrie 1914”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 49, București, Editura Politică, 1968.

„Către Comitetul Central al PMSDR”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Către I. S. Ganețki”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 49, București, Editura Politică, 1968.

„Către I. S. Ganețki și K. B. Radek”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 49, București, Editura Politică, 1968.

„Câteva teze”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 27, București, Editura Politică, 1964.

„Ce-a dovedit procesul Fracțiunii muncitorești social-democrate din Rusia?”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 26, București, Editura Politică, 1964.

„Conferinţa a IV-a a Sindicatelor și a Comitetelor de Întreprindere din Moscova. 27 iunie-2 iulie 1918. Cuvânt de încheiere la raportul asupra momentului actual. 28 iunie”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 36, București, Editura Politică, 1965.

„Conferinţa a IV-a a Sindicatelor și a Comitetelor de Întreprindere din Moscova. 27 iunie-2 iulie 1918. Raport asupra momentului actual. 27 iunie”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 36, București, Editura Politică, 1965.

„Conferinţa a șaptea Generală (din aprilie) a PMSD (b) din Rusia. 24-29 aprilie (7-12 mai) 1917. Cuvânt de încheiere la raportul cu privire la momentul actual. 24 aprilie (7 mai)”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964.

„Conferinţa a șaptea Generală (din aprilie) a PMSD (b) din Rusia. 24-29 aprilie (7-12 mai) 1917. Cuvântare cu privire la problema naţională. 29 aprilie (12 mai)”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964.

„Conferinţa a șaptea Generală (din aprilie) a PMSD (b) din Rusia. 24-29 aprilie (7-12 mai) 1917. Cuvântare în susţinerea rezoluţiei cu privire la momentul actual. 29 aprilie (12 mai)”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964.

„Conferinţa a șaptea Generală (din aprilie) a PMSD (b) din Rusia. 24-29 aprilie (7-12 mai) 1917. Raport asupra problemei agrare. 28 aprilie (11 mai)”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964.

„Conferinţa a șaptea Generală (din aprilie) a PMSD (b) din Rusia. 24-29 aprilie (7-12 mai) 1917. Raport cu privire la momentul actual. 24 aprilie (7 mai)”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964.

„Conferinţa a șaptea Generală (din aprilie) a PMSD (b) din Rusia. 24-29 aprilie (7-12 mai) 1917. Rezoluţie cu privire la momentul actual”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964.

„Conferința Organizației Guberniale Moscova a PC (b) din Rusia. 20-22 noiembrie 1920”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 42, București, Editura Politică, 1966.

„Conferința Organizației Orășenești Petrograd a PMSD (b) din Rusia. 14-22 aprilie (27 aprilie-5 mai) 1917. Cuvânt de încheiere la raportul cu privire la momentul actual. 14 (27) aprilie”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964.

„Conferinţa Organizaţiei Orășenești Petrograd a PMSD (b) din Rusia. 14-22 aprilie (27 aprilie-5 mai) 1917. Două replici în cursul dezbaterilor asupra problemei alegerilor comunale. 22 aprilie (5 mai)”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964.

„Conferinţa Organizaţiei Orășenești Petrograd a PMSD (b) din Rusia. 14-22 aprilie (27 aprilie-5 mai) 1917. Raport cu privire la momentul actual și la atitudinea faţă de Guvernul Provizoriu. 14 (27) aprilie”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964.

„Congresul al VIII-lea al PC (b) din Rusia. 18-23 martie 1919. Cuvânt de încheiere la raportul asupra programului partidului. 19 martie”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 38, București, Editura Politică, 1966.

„Congresul al VIII-lea al PC (b) din Rusia. 18-23 martie 1919. Raportul de activitate al Comitetului Central. 18 martie”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 38, București, Editura Politică, 1966.

„Congresul al șaptelea Extraordinar al PC (b) din Rusia. 6-8 martie 1918. Raport cu privire la revizuirea programului și la schimbarea denumirii partidului. 8 martie”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 36, București, Editura Politică, 1965.

„Congresul al șaptelea Extraordinar al PC (b) din Rusia. 6-8 martie 1918. Raportul politic al Comitetului Central. 7 martie", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 36, București, Editura Politică, 1965.

„Congresul al șaptelea Extraordinar al PC (b) din Rusia. 6-8 martie 1918. Rezoluţie asupra războiului și a păcii", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 36, București, Editura Politică, 1965.

„Congresul al VI-lea General, Extraordinar al Sovietelor de Deputaţi ai Muncitorilor, Ţăranilor, Cazacilor și Ostașilor Roșii din Rusia. 6-9 noiembrie 1918. Cuvântare cu privire la situaţia internaţională. 8 noiembrie", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 37, București, Editura Politică, 1965.

„Congresul al III-lea al Internaţionalei Comuniste. 22 iunie-12 iulie 1921. Raport asupra tacticii PC din Rusia. 5 iulie", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 44, București, Editura Politică, 1967.

„Congresul al III-lea al Internaţionalei Comuniste. 22 iunie-12 iulie 1921. Tezele raportului asupra tacticii PC din Rusia", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 44, București, Editura Politică, 1967.

„Congresul al XI-lea al PC (b) din Rusia. 27 martie-2 aprilie 1922. Raportul politic al Comitetului Central al PC (b) din Rusia. 27 martie", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 45, București, Editura Politică, 1967.

„Congresul al X-lea al PC (b) din Rusia. 8-16 martie 1921. Raport cu privire la înlocuirea predării obligatorii a surplusurilor de produse agricole printr-un impozit în natură. 15 martie", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 43, București, Editura Politică, 1966.

„Congresul de Unificare al PMSDR. 10-25 aprilie (23 aprilie-8 mai) 1906. Cuvânt de încheiere în problema agrară", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 12, București, Editura Politică, 1962.

„Criza s-a maturizat", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Cu privire la lozinci", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Cuvântare rostită în faţa agitatorilor trimiși în provincie. 23 ianuarie (5 februarie) 1918", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 35, București, Editura Politică, 1965.

„Cuvântare rostită la cel de-al doilea Congres General al Comisarilor Muncii. 22 mai 1918", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 36, București, Editura Politică, 1965.

„Cuvântare rostită la cel de-al IV-lea Congres General al Muncitorilor din Industria de Confecţii. 6 februarie 1921", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 42, București, Editura Politică, 1966.

„Cuvântare rostită la mitingul de la Casa Poporului «Alekseev». 23 august 1918", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 37, București, Editura Politică, 1965.

„Cuvântare rostită la mitingul de la Muzeul Politehnic. 23 august 1918", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 37, București, Editura Politică, 1965.

„Cuvântare rostită la o adunare a secretarilor de celule din Organizaţia Moscova a PC (b) din Rusia. 26 noiembrie 1920", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 42, București, Editura Politică, 1966.

„Cuvântare rostită la primul Congres al Comunelor și Artelurilor Agricole. 4 decembrie 1919”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 39, București, Editura Politică, 1966.

„Cuvântare rostită la primul Congres General al Consiliilor Economice din Rusia. 26 mai 1918”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 36, București, Editura Politică, 1965.

„Cuvântare rostită la primul Congres General al Învăţământului din Rusia. 28 august 1918”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 37, București, Editura Politică, 1965.

„Cuvântare rostită la primul Congres General al Secţiilor Agrare, al Comitetelor Sără-cimii și Comunelor Agricole din Rusia. 11 decembrie 1918”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 37, București, Editura Politică, 1965.

„Cuvântare rostită la Sovietul de Deputaţi ai Muncitorilor, Țăranilor și Ostașilor Roșii din Moscova. 23 aprilie 1918”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 36, București, Editura Politică, 1965.

„Cuvântare rostită la ședinţa comună a CEC din Rusia, a Sovietului din Moscova, a comitetelor de întreprindere și a sindicatelor din Moscova. 29 iulie 1918”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 37, București, Editura Politică, 1965.

„Cuvântare rostită la ședinţa comună a CEC din Rusia, a Sovietului din Moscova și a Congresului General al Sindicatelor din Rusia. 17 ianuarie 1919”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 37, București, Editura Politică, 1965.

„Cuvântare rostită la ședinţa festivă a Sovietului de Deputaţi ai Muncitorilor, Țăranilor și Ostașilor Roșii din Moscova, a Comitetului Organizaţiei Moscova a PC (b) din Rusia și a Consiliului Orășenesc al Sindicatelor din Moscova, închinată celei de-a treia aniversări a Revoluţiei din Octombrie. 6 noiembrie 1920”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 42, București, Editura Politică, 1966.

„Cuvântare rostită la ședința plenară a Sovietului din Moscova. 20 noiembrie 1922”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 45, București, Editura Politică, 1967.

„Cuvântări în legătură cu problema războiului și a păcii”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 35, București, Editura Politică, 1965.

„Declaraţia drepturilor poporului muncitor și exploatat”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 35, București, Editura Politică, 1965.

„Despre compromisuri”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Despre cooperaţie”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 45, București, Editura Politică, 1967.

„Despre dualitatea puterii”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964.

„Despre impozitul în natură”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 43, București, Editura Politică, 1966.

„Despre sarcinile proletariatului în actuala revoluţie”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964.

„Despre «stângismul» copilăros și despre spiritul mic-burghez”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 36, București, Editura Politică, 1965.

„Din jurnalul unui publicist”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

Două tactici ale social-democrației în revoluția democratică, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 11, București, Editura Politică, 1962.

„Eroii falsului și greșelile bolșevicilor", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Eroii Internaționalei de la Berna", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 38, București, Editura Politică, 1966.

„Etapele, orientarea și perspectivele revoluţiei", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 12, București, Editura Politică, 1962.

„Internaționala a III-a și locul ei în istorie", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 38, București, Editura Politică, 1966.

„În dar noului născut... «noului» guvern", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 32, București, Editura Politică, 1964.

„Însemnările unui publicist", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 44, București, Editura Politică, 1967.

„Învățămintele crizei", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964.

„Mai bine mai puţin, dar mai bine", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 45, București, Editura Politică, 1967.

„Marxismul și insurecţia", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Ne amenință ruina economică", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 32, București, Editura Politică, 1964.

„O problemă fundamentală a revoluţiei", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Planurile broșurii «Despre impozitul în natură»", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 43, București, Editura Politică, 1966.

„Prețioasele mărturisiri ale lui Pitirim Sorokin", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 37, București, Editura Politică, 1965.

„Primul Congres General al Cadrelor din Domeniul Învăţământului Extrașcolar. 6-19 mai 1919", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 38, București, Editura Politică, 1966.

„Primul Congres General al Sovietelor de Deputaţi ai Muncitorilor și Soldaţilor din Rusia. 3-24 iunie (16 iunie-7 iulie) 1917. Cuvântare cu privire la atitudinea faţă de Guvernul Provizoriu. 4 (17) iunie", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 32, București, Editura Politică, 1964.

„Primul Congres General al Sovietelor de Deputaţi ai Muncitorilor și Soldaţilor din Rusia. 3-24 iunie (16 iunie-7 iulie) 1917. Cuvântare cu privire la război. 9 (22) iunie", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 32, București, Editura Politică, 1964.

„Proiect de rezoluție cu privire la momentul politic actual", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Raport asupra politicii externe, prezentat la ședinţa comună a CEC din Rusia și a Sovietului din Moscova. 14 mai 1918", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 36, București, Editura Politică, 1965.

„Raport prezentat la Conferinţa Comitetelor de Întreprindere din Gubernia Moscova. 23 iulie 1918", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 36, București, Editura Politică, 1965.

„Raport prezentat la 4 (17) aprilie 1917 în cadrul adunării bolșevicilor participanţi la Consfătuirea Generală a Sovietelor de Deputaţi ai Muncitorilor și Soldaţilor", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964.

„Revizuirea programului agrar al partidului muncitoresc", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 12, București, Editura Politică, 1962.

„Revoluția, ofensiva și partidul nostru", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 32, București, Editura Politică, 1964.

Revoluţia proletară și renegatul Kautsky, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 37, București, Editura Politică, 1965.

„Revoluţia Rusă și războiul civil", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Revoluție dezlânată", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 32, București, Editura Politică, 1964.

Sarcinile imediate ale puterii sovietice, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 36, București, Editura Politică, 1965.

„Scrisoare adresată lui I. T. Smilga, președinte al Comitetului Regional al Armatei, Flotei și Muncitorilor din Finlanda", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Scrisoare către Comitetul Central al PMSD (b) din Rusia", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Scrisoare către Comitetul Central, Comitetul din Moscova, Comitetul din Petrograd, și membrii bolșevici ai Sovietelor din Petersburg și Moscova", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Scrisoare către Conferinţa Organizaţiei Orășenești Petrograd", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Scrisoare către membrii Comitetului Central", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Scrisoare către membrii Partidului Bolșevic", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Scrisoare către muncitorii americani", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 37, București, Editura Politică, 1965.

„Scrisoare către redacţia ziarului «Proletarskoe Delo»", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Scrisoare către tovarăși", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Scrisoare către tovarășii bolșevici participanţi la Congresul Regional al Sovietelor din Regiunea de Nord", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Scrisoare de rămas bun către muncitorii elveţieni", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964.

„Scrisori cu privire la tactică", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964.

„Sfaturile unuia care nu e de faţă", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Social-democraţia și guvernul revoluţionar provizoriu", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 10, București, Editura Politică, 1962.

Statul și revoluția. Învățătura marxismului despre stat și sarcinile proletariatului în revoluție, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 33, București, Editura Politică, 1964.

„Stângismul" – boala copilăriei comunismului, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 41, București, Editura Politică, 1966.

„Ședinţa CEC din Rusia. 29 aprilie 1918. Raport cu privire la sarcinile imediate ale puterii sovietice", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 36, București, Editura Politică, 1965.

„Ședinţa Comitetului Central al PMSD (b) din Rusia. 16 (29) octombrie 1917. Intervenţii", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Ședinţa Comitetului Central al PMSD (b) din Rusia. 10 (23) octombrie 1917. Raport", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Ședinţa Comitetului Central al PMSD (b) din Rusia. 10 (23) octombrie 1917. Rezoluţie", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Ședinţa comună a CEC din Rusia, a Sovietului de Deputaţi ai Muncitorilor, Ţăranilor și Ostașilor Roșii din Moscova și a sindicatelor. 4 iunie 1918", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 36, București, Editura Politică, 1965.

„Ședinţa comună a CEC din Rusia, a Sovietului din Moscova, a comitetelor de întreprindere și a sindicatelor. 22 octombrie 1918. Raport", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 37, București, Editura Politică, 1965.

„Ședinţa Sovietului de Deputaţi ai Muncitorilor și Soldaţilor din Petrograd. 25 octombrie (7 noiembrie) 1917. Rezoluţie", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 35, București, Editura Politică, 1965.

„Telegrama către bolșevicii care pleacă în Rusia", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964.

„Teze pentru Congresul al II-lea al Internaţionalei Comuniste", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 41, București, Editura Politică, 1966.

„Teze pentru raportul la Conferinţa din 8 octombrie a Organizaţiei Petersburg, precum și pentru rezoluţie și pentru mandatul celor care urmează să fie aleși delegaţi la congresul partidului", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

„Trei crize", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 32, București, Editura Politică, 1964.

„Vor putea păstra bolșevicii puterea de stat?", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 34, București, Editura Politică, 1965.

Niccolò Machiavelli

Principele, traducere de Nina Façon, revăzută și adnotată de Monica Fekete, prefață de Gian Mario Anselmi, București, Editura Humanitas, 2006.

Curzio Malaparte

Tehnica loviturii de stat, traducere de Mihaela Gliga, ediția a II-a, revizuită, București, Editura Nemira, 2007.

Karl Marx

„Burghezia și contrarevoluţia", in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 6, București, Editura Politică, 1959.

Capitalul. Critica economiei politice, vol. 1, in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 23, București, Editura Politică, 1966.

Contribuţii la critica economiei politice, in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 13, București, Editura Politică, 1962.

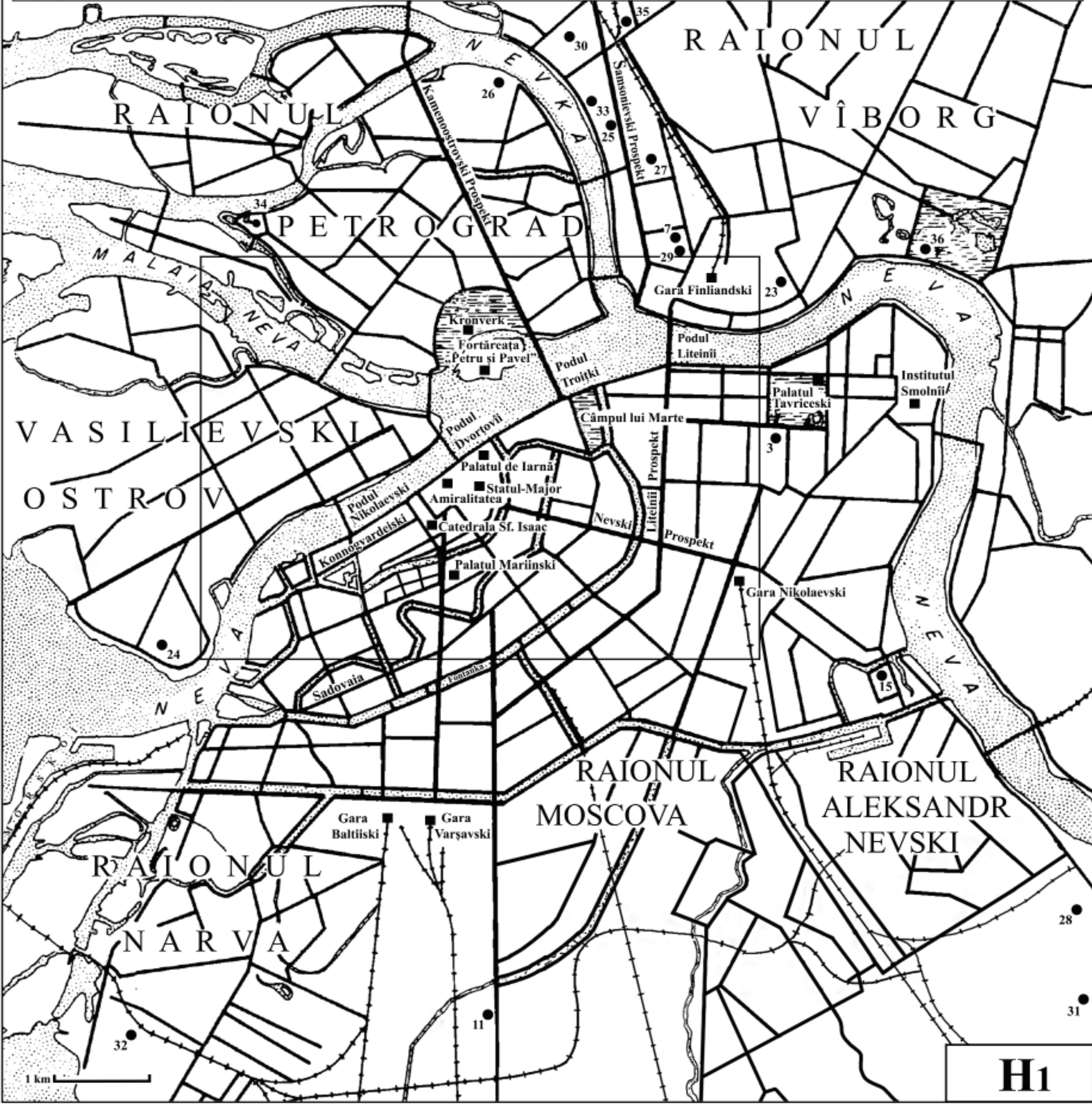
Luptele de clasă în Franța. 1848-1850, in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 7, București, Editura Politică, 1960.

„Marx către Engels. 7 septembrie 1853", in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 28, București, Editura Politică, 1967.

„Procesul «Noii gazete renane»", in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 6, București, Editura Politică, 1959.

John Reed

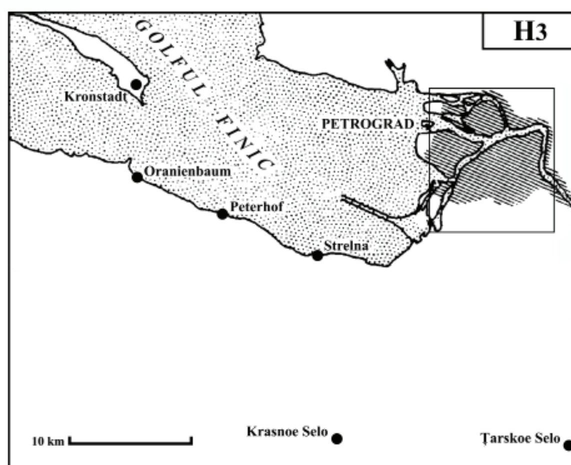
Zece zile care au zguduit lumea, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1957.

PETROGRAD 1917
RAIONUL VÎBORG
RAIONUL PETROGRAD
MALAIA NEVA
NEVKA
NEVA
VASILIEVSKI OSTROV
Kamenoostrovski Prospekt
Samsonievski Prospekt
Gara Finliandski
Podul Liteinîi
Kronverk
Fortăreața Petru și Pavel
Podul Troițki
Podul Dvortovîi
Câmpul lui Marte
Palatul Tavriceski
Institutul Smolnîi
Palatul de Iarnă
Statul-Major
Amiralitatea
Podul Nikolaevski
Konnogvardeiski
Catedrala Sf. Isaac
Palatul Mariinski
Nevski Prospekt
Liteinîi Prospekt
Gara Nikolaevski
Sadovaia
Fontanka
RAIONUL MOSCOVA
RAIONUL ALEKSANDR NEVSKI
RAIONUL NARVA
Gara Baltiiski
Gara Varșavski
1 km
H1

H2

NEVA
Kronverk
Fortăreața „Petru și Pavel"
Gara Finliandski
Podul Liteinîi
Podul Troițki
Câmpul lui Marte
VASILIEVSKI OSTROV
Podul Dvorțovîi
Palatul de Iarnă
Amiralitatea
Statul-Major
Podul Nikolaevski
Catedrala Sf. Isaac
Morskaia
Catedrala Kazan
Ekaterininski
Liteinîi Prospekt
Nevski Prospekt
Konnogvardeiski
Moika
Palatul Mariinski
Sadovaia
Fontanka
Gara Nikolaevski
1 km

1 - Casa Poporului (H2)
2 - Castelul Litovski (H2)
3 - Cazărmile Gărzii imperiale (H1)
4 - Centrala telefonică (H2)
5 - Circul Modern (H2)
6 - Comitetul din Petersburg al bolșevicilor (H2)
7 - Comitetul din raionul Vîborg al bolșevicilor (H1)
8 - Corpul Cadeților (H2)
9 - Duma Orășenească (H2)
10 - Fabrica de țevi (H2)
11 - Fabrica Skorohod (H1)
12 - Gostinîi Dvor (H2)
13 - Krestî (H2)
14 - Manejul (H2)
15 - Mănăstirea Aleksandr Nevski (H1)
16 - Palatul Anicikov (H2)
17 - Palatul de Marmură (H2)
18 - Palatul Kșesinskaia (H2)
19 - Poșta (H2)
20 - Senatul (H2)
21 - Teatrul Aleksandriiski (H2)
22 - Telegraful (H2)
23 - Uzina Arsenal (H1)
24 - Uzina Baltiiski (H1)
25 - Uzina Baranovski (H1)
26 - Uzina Duflon (H1)
27 - Uzina Ericsson (H1)
28 - Uzina Nevski (H1)
29 - Uzina Nobel (H1)
30 - Uzina Novîi Lessner (H1)
31 - Uzina Obuhov (H1)
32 - Uzina Putilov (H1)
33 - Uzina Starîi Parviainen (H1)
34 - Uzina Vulcan (H1)
35 - Uzinele Renault (H1)
36 - Vila Durnovo (H1)

Istoria Revoluției Ruse

Volumul I

Revoluția din Februarie

PREFAŢĂ LA EDIȚIA RUSĂ

Revoluţia din Februarie este considerată o revoluţie *democratică* în sensul cel mai propriu. Din punct de vedere politic, ea s-a desfășurat sub conducerea a două partide democratice: cel al socialiștilor-revoluţionari și cel al menșevicilor. Întoarcerea la „învăţăturile” Revoluţiei din Februarie constituie și azi o dogmă oficială a așa-numitei democraţii. Toate acestea te fac să te gândești că ideologii democraţi ar trebui probabil să se grăbească să tragă nişte concluzii istorice şi teoretice din experienţa lui Februarie, să afle cauzele eșecului acesteia, să stabilească și care sunt, de fapt, „învăţăturile” ei și care este calea pentru a le realiza. Ambele partide democratice se îndeletnicesc cu această ocupaţie de peste treisprezece ani și fiecare dintre ele dispune de un stat-major format din scriitori cărora nu li se poate contesta nicidecum experienţa. Și, cu toate acestea, nu avem nicio lucrare demnă de atenţie despre revoluţia democratică. În mod evident, conducătorii partidelor conciliatoare nu se hotărăsc să refacă mersul Revoluţiei din Februarie, în care au avut șansa să aibă un rol așa de important. Oare nu e uimitor acest fapt? Nu, el este cu totul în firea lucrurilor. Conducătorii democraţiei vulgare tratează cu atât mai mare teamă Revoluţia din Februarie cu cât jură pe învăţăturile ei atât de impalpabile. Faptul că tocmai ei au ocupat timp de câteva luni în cursul anului 1917 niște posturi de conducere este ceea ce-i și face să-și îndepărteze privirile de la evenimentele de atunci. Căci rolul deplorabil al menșevicilor și al socialiștilor-revoluţionari (cât de ironic sună azi aceste nume!) a reflectat nu numai slăbiciunea personală a conducătorilor lor, ci și degenerarea istorică a democraţiei vulgare, ca și faptul că, în calitatea ei *democratică*, Revoluţia din Februarie era sortită pieirii.

Problema este că – şi asta e principala concluzie a acestei cărţi – Revoluţia din Februarie a fost numai un înveliș în care se ascundea nucleul Revoluţiei din Octombrie. Istoria Revoluţiei din Februarie este istoria eliberării nucleului Revoluţiei din Octombrie de sub straturile sale conciliatoare. Dacă democraţii vulgari ar avea curajul să prezinte în mod obiectiv mersul evenimentelor, atunci ar putea să ceară întoarcerea la Februarie tot așa de puţin pe cât ar putea să facă un spic să se întoarcă la sământa care i-a dat naștere. Iată

de ce inspiratorii regimului din Februarie sunt obligaţi astăzi să închidă ochii în faţa momentului lor istoric culminant, care este chiar momentul culminant al neputinţei lor.

Ce-i drept, se poate spune că, în persoana profesorului de istorie Miliukov, liberalismul a încercat totuși să tragă o concluzie din „a doua revoluţie rusă".[1] Dar Miliukov nu ascunde deloc faptul că a suportat cu greutate Revoluţia din Februarie. Exista oare vreo posibilitate ca un monarhist naţional-liberal să se convertească la democraţie, fie și la una vulgară, doar pentru simplul motiv, că, de fapt, se împăcase cu republica atunci când nu-i mai rămăsese nimic altceva de făcut? Dar, chiar lăsând de o parte consideraţiile politice, lucrarea lui Miliukov despre Revoluţia din Februarie nu poate fi considerată nicidecum o lucrare știinţifică. Conducătorul liberalismului apare în *Istoria* sa ca o victimă, ca un reclamant, nu ca un istoric. Cele trei cărţi ale ei sunt citite ca un întins editorial din ziarul *Reci* din zilele înfrângerii mișcării korniloviste. Miliukov acuză toate clasele și toate partidele că n-au ajutat clasa și partidul lui să concentreze puterea în mâinile lor. Miliukov îi atacă pe democraţi pentru că n-au vrut sau n-au putut să fie continuatorii naţional-liberalilor. În același timp, el e obligat să depună singur mărturie că, cu cât democraţii s-au apropiat de naţional-liberalism, cu atât au pierdut sprijinul maselor. În cele din urmă, nu-i va mai rămâne decât să acuze poporul rus că a săvârșit infracţiunea numită revoluţie. În toată perioada în care și-a scris întinsul editorial în trei volume, Miliukov a căutat să-i găsească pe iniţiatorii acestei tulburări rusești în cancelaria lui Ludendorff. Aşa cum se ştie, patriotismul cadeţilor constă în aceea că cele mai mari evenimente din istoria poporului rus sunt explicate prin regia agenturilor germane, deşi se străduieşte în acelaşi timp ca, în folosul „poporului rus", să cucerească Constantinopolul de la turci. Lucrarea istorică a lui Miliukov încheie în mod demn orbita politică a naţional-liberalismului rusesc.

Revoluţia, ca și istoria în general, poate fi înţeleasă numai ca un proces obiectiv, condiţionat istoric. Evoluţia popoarelor impune unele sarcini care nu pot fi îndeplinite prin alte metode în afara revoluţiei. În anumite epoci, aceste metode se aplică cu așa de mare putere, încât toată naţiunea este atrasă în vâltoarea tragică. Nu există nimic mai jalnic decât moralizarea prilejuită de marile catastrofe sociale! Aici e pe deplin potrivită regula lui Spinoza: nu trebuie să plângem, nici să râdem, ci să înţelegem.

Revoluţia repune și reexaminează în profunzime problemele economiei, statului, politicii, dreptului, ca și problemele familiei, ale personalităţii, ale creaţiei artistice. Nu există niciun domeniu al creaţiei umane în care revo-

[1] Urmând Revoluţiei din 1905, cea din 1917 a fost numită uneori și „a doua revoluţie rusă". Cf. P. N. Miliukov, *Istorija vtoroj russkoj revoljucii* [*Istoria celei de-a doua revoluţii ruse*], vol. 1-3, Sofia, Rossijsko-bolgarskoe knigoizdatelstvo, 1921-1924. *(N. tr.)*

luţiile cu adevărat naţionale să nu fi stabilit jaloane uriașe. Acest lucru – să observăm în treacăt – constituie manifestarea cea mai convingătoare a monismului dezvoltării istorice. Scoţând la iveală toate straturile societăţii, revoluţia aruncă o lumină puternică asupra problemelor principale ale sociologiei, cea mai nefericită dintre științe, pe care gândirea academică o hrănește cu oţet și cu ghionturi. Problemele economiei și ale statului, ale clasei și ale naţiunii, ale partidului și ale clasei, ale personalităţii și ale societăţii se pun mereu în timpul marilor răsturnări sociale cu o forţă a tensiunii extrem de mare. Chiar dacă revoluţia nu rezolvă niciuna dintre problemele care au generat-o, ea dezvăluie pe de-a-ntregul problemele vieţii sociale. Iar în sociologie, mai mult decât în alte domenii, arta cunoașterii este o artă a descoperirii.

Nu putem spune că lucrarea noastră este exhaustivă. Cititorul are în faţa ochilor în primul rând o istorie *politică* a revoluţiei. Problemele de economie sunt discutate numai în măsura în care sunt necesare înţelegerii procesului politic. Problemele culturii sunt lăsate cu totul în afara cadrului cercetării. Totuși, nu trebuie să uităm că procesul revoluţiei, adică lupta directă a claselor pentru putere, este, prin însăși natura sa, un proces politic.

Autorul speră să poată publica volumul al doilea al *Istoriei*, consacrat Revoluţiei din Octombrie, în toamna acestui an.

L. Troţki

25 februarie 1931
Prinkipo

PREFAŢĂ

În primele două luni ale lui 1917, Rusia era încă o monarhie a Romanovilor. Peste numai opt luni, la cârmă se vor afla bolșevicii, despre care prea puţină lume știa câte ceva la începutul anului și ai căror conducători erau încă acuzaţi, în clipa venirii la putere, de înaltă trădare. În istorie nu se poate găsi o altă întorsătură la fel de bruscă, mai ales dacă nu uităm că e vorba despre o naţiune de o sută cincizeci de milioane de suflete. E clar că, oricum le-am privi, evenimentele din 1917 merită să fie studiate.

Istoria unei revoluţii, ca orice altă istorie, trebuie să povestească în primul rând ce și cum s-a întâmplat. Totuși, asta nu e de ajuns. Chiar din povestire trebuie să devină limpede de ce lucrurile s-au întâmplat așa, și nu altfel. Evenimentele nu pot nici să fie privite ca o simplă înlănţuire de întâmplări, nici înșirate pe firul unei morale preexistente. Ele trebuie să se supună propriilor legităţi. Și tocmai înţelegerea acestora este socotită de autor ca fiind sarcina sa.

Trăsătura cea mai evidentă a unei revoluţii este implicarea directă a maselor în evenimentele istorice. În vremuri obișnuite, statul, atât cel monarhic, cât și cel democratic, se ridică deasupra naţiunii; istoria este făcută de specialiștii în domeniu: monarhi, miniștri, birocraţi, parlamentari, ziariști. Dar, în momentele de cumpănă, când vechea ordine nu mai este deloc suportată de mase, ele sparg zăgazurile ce le separă de arena politică, îi răstoarnă pe reprezentanţii lor tradiţionali și creează prin intervenţia lor un punct de plecare pentru un nou regim. Dacă asta e bine sau nu n-au decât s-o judece moraliștii. Noi însă vom lua faptele așa cum apar în mersul obiectiv al evenimentelor. Pentru noi, istoria revoluţiei este în primul rând istoria imixtiunii violente a maselor în domeniul unde li se hotărăsc propriile destine.

Într-o societate cuprinsă de revoluţie, clasele se află în luptă. Totuși, este extrem de clar că schimbările care au loc în fundamentele economice ale societăţii și în substratul social al claselor în perioada dintre începutul și sfârșitul revoluţiei sunt cu totul insuficiente pentru a explica mersul revoluţiei înseși, care, într-un interval scurt de timp, aruncă în aer instituţii seculare, creează altele noi și le răstoarnă la rândul lor și pe acestea. Dinamica evenimentelor

revoluţionare este determinată în mod direct de modificări rapide, tensionate și pătimașe în psihologia unor clase formate înainte de revoluţie.

Problema este că societatea nu-și schimbă instituţiile atunci când e nevoie, așa cum își schimbă un meșter instrumentele. Dimpotrivă, ea consideră în realitate instituţiile ce planează deasupra ei ca pe ceva dat pentru totdeauna. Timp de decenii, critica opoziţiei este numai o supapă de protecţie în faţa nemulţumirilor maselor și condiţia stabilităţii ordinii sociale: de exemplu, asta a fost în principiu funcţia pe care a avut-o critica făcută de social-democraţie. E nevoie de niște condiţii cu totul excepţionale, independente de voinţa unor persoane sau a unor partide, spre a smulge nemulţumirile din lanţurile conservatorismului și a împinge masele la revoltă.

Prin urmare, în perioada revoluţiei, schimbarea rapidă a opiniilor și a dispoziţiilor maselor nu rezultă din flexibilitatea și mobilitatea psihicului omenesc, ci, dimpotrivă, din conservatorismul lui profund. Rămânerea cronică în urmă a ideilor și a relaţiilor faţă de noile condiţii obiective până în clipa în care ultimele se abat asupra oamenilor sub forma unei catastrofe este cea care produce în perioada revoluţiei mișcarea în formă de salturi a ideilor și a pasiunilor, ce le apare capetelor simple de poliţiști ca fiind pur și simplu rezultatul acţiunii unor „demagogi".

Masele nu intră în revoluţie cu un plan pregătit de refacere a societăţii, ci cu sentimentul acut de a nu mai putea suporta vechiul regim. Numai pătura conducătoare a clasei are un program politic, ce mai are totuși nevoie de testul evenimentelor și de aprobarea maselor. Principalul proces politic al revoluţiei constă tocmai în înţelegerea de către clasă a sarcinilor ce rezultă din criza socială, în orientarea activă a maselor după metoda aproximărilor succesive. Etapele distincte ale procesului revoluţionar, marcate de schimbarea unor partide cu altele, din ce în ce mai extremiste, indică presiunea crescândă a maselor spre stânga, până când elanul mișcării se lovește de obstacole obiective. Când se întâmplă asta, începe reacţiunea: dezamăgirea anumitor pături ale clasei revoluţionare, creșterea indiferenţei acestora și chiar întărirea poziţiilor forţelor contrarevoluţionare. Asta a fost, cel puţin, schema vechilor revoluţii.

Numai pe baza studierii proceselor politice din mijlocul maselor se poate înţelege rolul partidelor și al conducătorilor, pe care nu suntem nicidecum înclinaţi să-i ignorăm. Ei constituie un element extrem de important al acestui proces, deși nu unul independent. Fără o organizare conducătoare, energia maselor s-ar risipi ca un abur ce nu este băgat într-un cilindru cu piston. Totuși, ceea ce pune totul în mișcare nu e nici cilindrul, nici pistonul, ci aburul.

Greutăţile care stau în calea studierii schimbărilor din conștiinţa maselor în epoca revoluţiei sunt mai mult decât evidente. Clasele asuprite fac istoria în uzine, în cazărmi, în sate, pe străzile orașelor. În plus, ele sunt cele mai puţin

obișnuite s-o înregistreze. Perioadele de înaltă tensiune a pasiunilor sociale lasă, de fapt, puţin loc contemplării și abstractizării. Toate muzele – până și cea plebee a jurnalismului, în pofida șoldurilor ei puternice – o duc greu în timpul revoluţiei. Și totuși, situaţia istoricului nu e deloc lipsită de speranţă. Însemnările sunt incomplete, disparate, întâmplătoare. Dar, în lumina evenimentelor însele, aceste frânturi permit adesea să se ghicească orientarea și ritmul procesului ascuns. Nu știu dacă e bine sau rău, dar pe baza schimbărilor din conștiinţa maselor își întemeiază partidul revoluţionar tactica sa. Calea istorică a bolșevismului stă mărturie a faptului că un asemenea calcul se poate face, cel puţin într-o formă grosolană. Și atunci de ce lucrul care-i este îngăduit unui politician revoluţionar în vâltoarea luptei să nu-i fie permis retroactiv și unui istoric?

Totuși, procesele care se produc în conștiinţa maselor nu sunt nici autonome, nici independente. Oricât de mult s-ar supăra idealiștii și eclecticii, conștiinţa este determinată totuși de existenţă. Premisele Revoluţiei din Februarie și ale înlocuitoarei sale, cea din Octombrie, trebuie căutate în condiţiile istorice de formare a Rusiei, a economiei ei, a claselor ei, a statului ei, în presiunile făcute asupra ei de alte state. Și, fiindcă cea mai mare enigmă este faptul că *prima* ţară din lume care a adus proletariatul la putere a fost o ţară înapoiată, va trebui să căutăm explicaţia acestui lucru mai întâi în *caracterul specific* al acestei ţări înapoiate, și anume în ceea ce o deosebește de alte ţări.

Particularităţile istorice ale Rusiei și ponderea lor specifică sunt descrise de noi în primele capitole ale acestei cărţi, unde se face o scurtă prezentare a dezvoltării societăţii rusești și a forţelor ei interne. Sperăm ca schematismul inevitabil al acestor capitole să nu-l sperie pe cititor. În continuarea cărţii, el va întâlni aceleași forţe sociale în acţiune.

Lucrarea noastră nu se bazează deloc pe amintiri personale. Faptul că autorul ei a fost un participant la evenimente nu l-a scutit de obligaţia de a-și construi expunerea pe baza unor documente bine verificate. Autorul cărţii vorbește despre sine, în măsura în care e nevoie de asta într-o asemenea desfășurare a acţiunii, la persoana a treia. Și nu e un simplu procedeu literar: tonul subiectiv, inevitabil în autobiografii și memorii, n-ar fi fost acceptabil într-o lucrare istorică.

Totuși, faptul că autorul a luat parte la luptă îi ușurează, firește, înţelegerea nu numai a psihologiei agenţilor individuali sau colectivi, dar și a legăturii interne a evenimentelor. Acest avantaj poate avea rezultate pozitive dacă se respectă o condiţie: să nu se bazeze pe mărturiile propriei memorii nici când e vorba de lucruri mărunte, nici când e vorba de cele mari, nici când e vorba de fapte, nici când e vorba de motive sau stări de spirit. Autorul crede că, atât cât a depins de el, a respectat această condiţie.

Rămâne problema poziţiei politice a autorului care, în calitate de istoric, are aceeași perspectivă pe care a avut-o și ca participant la evenimente. Desigur, cititorul nu e obligat să împărtășească opiniile politice ale autorului, pe care cel din urmă nu are niciun temei să le ascundă. În schimb, cititorul are dreptul să ceară ca lucrarea istorică să nu fie o apologie a unei poziţii politice, ci o prezentare fundamentată intern a procesului real al revoluţiei. O lucrare istorică va răspunde în întregime menirii sale abia atunci când evenimentele se desfășoară în paginile ei în toată necesitatea lor naturală.

Oare pentru asta e nevoie de așa-numita „imparţialitate" istorică? Nimeni n-a explicat încă foarte clar în ce anume trebuie să constea aceasta. Citate adesea, cuvintele lui Clemenceau cum că revoluţia trebuie luată *en bloc*, ca un întreg, sunt, în cel mai bun caz, o găselniţă spirituală: cum poţi să declari că ești adeptul unui întreg a cărui esenţă stă în dezbinare? Aforismul lui Clemenceau a fost dictat în parte de rușinea pentru niște strămoși prea hotărâţi, în parte de stângăcia urmașului în faţa umbrelor lor.

Unul dintre cei mai reacţionari și de aceea la modă istorici din Franţa contemporană, L. Madelin, care a calominat așa de elegant Marea Revoluţie, adică nașterea naţiunii franceze, afirmă că „istoricul trebuie să urce pe zidul orașului asediat și să-i vadă în același timp atât pe asediatori, cât și pe asediaţi": numai așa se poate ajunge la „dreptatea reconciliatoare". Totuși, chiar lucrările lui Madelin demonstrează că, dacă se urcă pe zidul ce separă cele două tabere, acesta o face numai în calitate de spion al reacţiunii. Bine măcar că e vorba de niște tabere din trecut: în timpul revoluţiei, statul pe zid e însoţit de mari pericole. De fapt, în momentele pline de primejdie, preoţii „dreptăţii reconciliatoare" stau de regulă între patru pereţi, așteptând să vadă de partea cui va fi victoria.

Un cititor serios și critic n-are nevoie de o imparţialitate perfidă, care-i aduce cupa împăcării cu otrava bine infuzată a urii reacţionare pe fundul ei, ci de o bună-credinţă știinţifică, una care, pentru simpatiile și antipatiile ei deschise, nemascate, se sprijină pe studiul sincer al faptelor, pe stabilirea legăturii lor reale, pe descoperirea legităţilor mișcării lor. Aceasta este singura obiectivitate istorică posibilă și totodată pe deplin suficientă, căci ea nu se verifică și nu se certifică prin bunele intenţii ale istoricului, pentru care, de altfel, poate garanta numai el, ci prin legitatea descoperită de acesta a procesului istoric însuși.

*

Izvoarele acestei cărţi sunt alcătuite din nenumărate publicaţii periodice, ziare și reviste, memorii, procese-verbale și alte materiale, în parte manuscrise, dar în principal editate de Institutul de Istorie a Revoluţiei de la Moscova și Leningrad. Am considerat de prisos să facem trimiteri în text la anumite publicaţii, pentru că asta l-ar fi îngreunat pe cititor. Dintre lucrările colective de istorie, am folosit mai ales *Ocerki po istorii Oktjabrskoj revoliucii* [*Studii despre istoria Revoluţiei din Octombrie*] (Moscova-Leningrad, 1927). Scrise de autori diferiţi, părţile care alcătuiesc aceste *Studii* au o valoare inegală, dar conţin în orice caz un material faptic extrem de bogat.

Datele cronologice ale cărţii noastre sunt indicate mereu pe stil vechi, adică cu o rămânere în urmă de 13 zile faţă de calendarul internaţional, inclusiv faţă de cel sovietic de astăzi. Autorul a fost obligat să folosească acel calendar care era în vigoare în timpul revoluţiei. Ce-i drept, n-ar fi fost prea greu să trecem datele pe stil nou. Dar o asemenea operaţie, eliminând unele dificultăţi, ar fi dat naștere altora, mai însemnate. Răsturnarea monarhiei a intrat în istorie sub numele de „Revoluţia din Februarie". Conform calendarului occidental, ea a avut totuși loc în martie. Demonstraţia armată împotriva politicii imperialiste a Guvernului Provizoriu a intrat în istorie sub numele de „Zilele din Aprilie", dar, după calendarul occidental, a avut loc în mai. Fără să ne mai oprim la alte evenimente și date intermediare, să mai spunem că Revoluţia din Octombrie a avut loc, potrivit calculului european, în noiembrie. Calendarul însuși, așa cum vedem, a luat culoarea evenimentelor și un istoric nu poate să se descurce cu cronologia revoluţionară folosind niște simple operaţii aritmetice. Cititorul va binevoi numai să reţină că, înainte de a da jos calendarul bizantin, revoluţia trebuia să dea jos instituţiile care-l foloseau.

Prinkipo, 14 noiembrie 1930

L. Troţki

I. PARTICULARITĂŢILE DEZVOLTĂRII RUSIEI

Cea mai importantă, mai statornică trăsătură a istoriei Rusiei o constituie încetineala dezvoltării sale, cu înapoierea economică ce rezultă de aici, cu caracterul primitiv al formelor sociale, cu nivelul scăzut de cultură.

Populaţia unei câmpii uriașe și aspre, deschise în faţa vânturilor din Răsărit și a năvălitorilor din Asia, a fost condamnată de natura însăși la o înapoiere îndelungată. Lupta cu nomazii a durat aproape până la sfârșitul secolului al XVII-lea. Lupta cu vânturile ce aduc iarna ger, iar vara secetă nu s-a încheiat nici până astăzi. Agricultura – baza întregii dezvoltări – a progresat pe căi extensive: în nord se tăiau și se ardeau copaci, în sud erau deşţelenite stepele virgine; natura era luată în stăpânire în întindere, nu în profunzime.

Pe vremea când barbarii apuseni s-au așezat pe ruinele culturii romane, unde multe pietre vechi au devenit pentru ei material de construcţie, slavii Răsăritului n-au găsit nicio moștenire în câmpia posomorâtă: predecesorii lor se aflaseră pe o treaptă chiar și mai joasă decât erau ei. Popoarele din Europa de Apus, care s-au fixat rapid în graniţele lor naturale, au creat concentrările economice și culturale ale orașelor industriale. Populaţia din câmpia răsăriteană, la primele semne de aglomeraţie, se adâncea în păduri sau se ducea la margini, în stepă. În Apus, ţăranii cu iniţiativă și întreprinzători au devenit orășeni, meșteșugari, negustori. Elementele active și curajoase din Răsărit au devenit în parte negustori, dar în cea mai mare parte cazaci, grăniceri, coloniști. Procesul de diferenţiere socială, intensiv în Apus, a fost întârziat în Răsărit, fiind erodat de procesul de expansiune. „Ţarul Moscoviei, deși creștin, guvernează peste niște oameni cu mintea leneșă”, scria Vico, un contemporan al lui Petru I. „Mintea leneșă” a moscoviţilor reflecta ritmul lent al dezvoltării economice, lipsa de formă a relaţiilor de clasă, sărăcia istoriei interne.

Vechile civilizaţii ale Egiptului, Indiei și Chinei au avut un caracter destul de autonom și au dispus de îndeajuns de mult timp ca, în ciuda forţelor lor scăzute de producţie, să-și ducă relaţiile sociale până la o perfecţiune la fel de migăloasă precum cea la care meșteșugarii din aceste ţări și-au dus articolele.

Nu numai din punct de vedere geografic, dar și din punct de vedere social și istoric, Rusia s-a aflat între Europa și Asia. Ea s-a deosebit de Apusul european, dar și de Răsăritul asiatic, apropiindu-se în diferite perioade, prin diferite trăsături, când de unul, când de altul. Răsăritul i-a dat jugul tătăresc, care a intrat ca un element important în edificarea statului rus. Apusul i-a fost un dușman și mai amenințător, dar în același timp și un învăţător. Rusia n-a avut posibilitatea de-a se mula după formele Răsăritului, pentru că a fost mereu nevoită să se adapteze presiunii militare și economice a Apusului.

Existenţa relaţiilor feudale în Rusia, negată de istoricii de altădată, poate fi considerată, pe seama cercetărilor de mai târziu, ca demonstrată incontestabil. Mai mult, principalele elemente ale feudalismului rusesc au fost aceleași ca în Apus. Dar până și faptul că existenţa epocii feudale a trebuit demonstrată prin intermediul unor dispute ştiinţifice îndelungate arată îndeajuns lipsa de maturitate a feudalismului rusesc, lipsa lui de formă, sărăcia monumentelor sale culturale.

O ţară înapoiată asimilează cuceririle materiale și intelectuale ale ţărilor avansate. Dar asta nu înseamnă că le urmează orbește, reproducând toate etapele trecutului lor. Teoria repetării ciclurilor istorice – Vico și adepţii lui de mai târziu – se bazează pe observaţii ale traiectoriilor unor culturi vechi, precapitaliste, iar în parte pe primele experimente ale dezvoltării capitaliste. Într-adevăr, caracterul provincial și episodic al întregului proces făcea ca etapele culturale să se repete într-o oarecare măsură în fiecare focar nou. Capitalismul a însemnat totuși depășirea acestor condiţii. El a pregătit și în oarecare sens a înfăptuit universalizarea și permanentizarea dezvoltării omenirii. În felul acesta este exclusă posibilitatea de repetare a formelor de dezvoltare ale unor naţiuni diferite. Deși obligată să se ţină după ţările avansate, o ţară înapoiată nu respectă cozile: privilegiul înapoierii istorice – și un asemenea privilegiu există – îi îngăduie sau, mai bine zis, o obligă să-și însușească lucrurile de-a gata, înaintea unor termene prevăzute, sărind peste o serie de etape intermediare. Sălbaticii schimbă arcul cu carabina dintr-odată, fără a mai face drumul care se afla între aceste arme în trecut. Coloniștii europeni din America n-au luat istoria de la capăt. Faptul că Germania sau Statele Unite au depășit din punct de vedere economic Anglia a fost determinat tocmai de stadiul de înapoiere al dezvoltării lor capitaliste. Dimpotrivă, anarhia conservatoare din industria minieră britanică, precum și din capul lui MacDonald și al prietenilor lui, este preţul plătit pentru trecut, când Anglia a jucat mult prea multă vreme rolul de hegemon capitalist. Dezvoltarea unei naţiuni înapoiate din punct de vedere istoric duce la nevoie la o împletire originală a unor stadii diferite ale procesului istoric. Traiectoria generală are un caracter nesistematic, complex, combinat.

Firește, posibilitatea de a sări peste stadiile intermediare nu e deloc absolută; la urma urmelor, dimensiunile ei sunt definite de capacitatea economică și culturală a ţării respective. O naţiune înapoiată își micșorează adesea realizările împrumutate de-a gata din exterior prin adaptarea lor la cultura ei mult mai primitivă. Procesul însuși de asimilare are în acest fel un caracter contradictoriu. Astfel, introducerea unor elemente de tehnică și a unor deprinderi occidentale, mai ales militare și în domeniul manufacturii, în timpul lui Petru I a dus la întărirea iobăgiei, ca principală formă de organizare a muncii. Armamentul european și împrumuturile europene – produse incontestabile ale unei culturi mult superioare – au dus la consolidarea ţarismului, care a frânat, la rândul lui, dezvoltarea ţării.

Legitatea istorică n-are nimic în comun cu schematismul pedant. Inegalitatea, legea cea mai comună a procesului istoric, se observă în modul cel mai izbitor și mai complex în soarta unor ţări întârziate. Sub biciul necesităţii externe, înapoierea e obligată să facă salturi. Din legea universală a inegalităţii rezultă o altă lege, care, pentru că n-are un nume mai potrivit, poate fi numită legea *dezvoltării combinate*, în sensul apropierii unor etape diferite de drum, al combinării unor stadii diferite, al amalgamării de forme arhaice cu unele extrem de moderne. Fără această lege, luată, se-nţelege, cu tot conţinutul ei material, nu poate fi înţeleasă istoria Rusiei, ca și, de altfel, a oricărei ţări de nivelul al doilea, al treilea și al zecelea din punct de vedere cultural.

Sub presiunea Europei mai bogate, statul rus a înghiţit o parte relativă cu mult mai mare din bogăţia socială decât în Apus și în felul acesta nu numai că a condamnat masele populare la o dublă sărăcie, dar a și slăbit bazele claselor avute. Având nevoie în același timp de sprijinul celor din urmă, el le-a forţat și reglementat formarea. Ca urmare, clasele privilegiate birocratizate n-au putut niciodată să se ridice la adevărata lor înălţime și statul s-a apropiat astfel în Rusia cu atât mai mult de un despotism asiatic.

Autocraţia bizantină, adoptată în mod oficial de ţarii moscoviţi de la începutul secolului al XVI-lea, i-a supus pe boierii feudali cu ajutorul nobilimii de curte și și-a supus nobilimea prin faptul că i-a făcut pe ţărani robii acesteia, pentru a se transforma astfel în absolutismul imperial petersburghez. Înapoierea întregului proces se caracterizează foarte bine prin aceea că iobăgia, născută la sfârșitul secolului al XVI-lea, s-a format în secolul al XVII-lea, a ajuns la apogeu în secolul al XVIII-lea și a fost abolită din punct de vedere juridic abia în 1861.

Pe urmele nobilimii, clerul a jucat un rol deloc neglijabil, dar unul de serviciu, în formarea autocraţiei ţariste. Biserica nu s-a ridicat niciodată în Rusia la o înălţime poruncitoare precum în Apusul catolic: ea s-a mulţumit cu rolul de servitor spiritual al autocraţiei și și-a făcut un merit din această

supunere. Episcopii și mitropoliţii dispuneau de putere numai în calitate de sprijinitori ai puterii seculare. Patriarhii se schimbau odată cu ţarii. În perioada petersburgheză, supunerea bisericii faţă de stat a devenit și mai mare. Două sute de mii de preoţi și călugări erau, de fapt, o parte a birocraţiei, un fel de poliţie a religiei. În schimbul acestui lucru, monopolul clerului ortodox în chestiunile credinţei, pământurile și veniturile lui erau apărate de jandarmi.

Slavofilia, mesianism al înapoierii, și-a construit filozofia pe ideea că poporul rus și biserica lui sunt profund democratice, iar Rusia oficială reprezintă birocraţia germană impusă de Petru. Marx a remarcat în legătură cu asta: „e la fel cum dobitocii teutonici îi învinuiesc pe francezi de despotismul lui Frederic al II-lea etc., ca și când pentru dresarea sclavilor înapoiaţi nu ar fi întotdeauna nevoie de sclavi civilizaţi”.[1] Această scurtă observaţie demolează nu numai vechea filozofie a slavofililor, dar și noile revelaţii ale „rasiștilor”.

Sărăcia, și nu numai a feudalismului rusesc, dar și a întregii istorii vechi a Rusiei, și-a găsit cea mai tristă expresie în lipsa unor orașe medievale adevărate, în calitate de centre meșteșugăresc-comerciale. Meșteșugurile n-au apucat să se rupă în Rusia de agricultură și au păstrat un caracter rudimentar. Vechile orașe rusești erau niște centre comerciale, administrative, militare și moșierești, prin urmare, consumatoare, nu producătoare. Până și Novgorodul, mai apropiat de Hansă și care n-a cunoscut jugul tătăresc, a fost numai un oraș comercial, nu industrial. E adevărat, risipirea meșteșugurilor ţărănești în atâtea regiuni a creat nevoia de intermediari comerciali la scară mare. Dar negustorii ambulanţi nu puteau ocupa nicidecum în viaţa socială rolul pe care-l avea în Apus burghezia măruntă și mijlocie, meșteșugăresc-corporativă și comercial-industrială, legată indisolubil de mediul ei înconjurător ţărănesc. În plus, principalele drumuri ale comerţului rusesc duceau în străinătate, asigurând încă din vechime un rol conducător capitalului comercial străin și dând un caracter semicolonial întregului schimb de mărfuri, în care negustorul rus era un intermediar între orașele occidentale și satele rusești. Acest tip de relaţii economice s-a dezvoltat în continuare în epoca capitalismului rusesc și și-a găsit expresia-limită în războiul imperialist.

Lipsa de însemnătate a orașelor rusești, care a contribuit în cea mai mare măsură la dezvoltarea unui tip de stat asiatic, a exclus în mod deosebit posibilitatea Reformei, adică înlocuirea ortodoxiei feudal-birocratice cu o formă modernizată de creștinism, adaptată nevoilor societăţii burgheze. Lupta împotriva bisericii de stat nu s-a ridicat mai sus de sectele ţărănești, incluzând-o și pe cea mai puternică dintre ele, schisma credincioșilor de rit vechi.[2]

---

[1] „Marx către Engels. 7 septembrie 1853”, in Karl Marx şi Friedrich Engels, *Opere*, vol. 28, Bucureşti, Editura Politică, 1967, p. 256. *(N. red.)*

[2] Mișcarea reformatoare întreprinsă de patriarhul Nikon între anii 1650 și 1660, urmărind modernizarea cărţilor și a ritualului bisericesc, s-a lovit de conservatorismul unei mari părţi a clerului

Cu vreo cincisprezece ani înainte de Marea Revoluție Franceză, în Rusia a izbucnit mișcarea cazacilor, a țăranilor și a muncitorilor iobagi din Ural, cunoscută sub numele de Răscoala lui Pugaciov.[3] Ce i-a lipsit acestei răscoale populare amenințătoare să se transforme în revoluție? Starea a treia. Fără democrația industrială a orașelor, războiul țărănesc nu se putea transforma în revoluție, așa cum sectele țărănești n-au putut să se ridice până la nivelul unei Reforme. Rezultatul răscoalei lui Pugaciov a fost, dimpotrivă, consolidarea absolutismului birocratic, care s-a dovedit încă o dată, în momente grele, apărătorul intereselor nobiliare.

Europenizarea țării, care a început în mod formal în timpul lui Petru, a devenit în cursul secolului următor din ce în ce mai mult o necesitate a înseși clasei dominante, adică a nobilimii. În 1825, intelighenția aristocratică, conștientizând această nevoie la nivel politic, a organizat o lovitură de stat militară cu scopul restrângerii autocrației. Sub presiunea dezvoltării burgheze europene, nobilimea progresistă a încercat, prin urmare, să ia locul stării a treia care lipsea. Totuși, ea dorea să combine regimul liberal cu fundamentele dominației castei sale și de aceea s-a temut foarte mult să-i ridice pe țărani. Nu e uimitor că acest complot a rămas încercarea unor ofițeri admirabili, dar izolați, care și-au rupt gâtul aproape fără luptă. Asta este semnificația revoltei decembriștilor.

Moșierii care dispuneau de fabrici au fost primii din categoria lor care au început să încline spre înlocuirea iobăgiei cu munca salariată. Îi împingea spre asta și exportul crescând de grâne rusești în străinătate. În 1861, birocrația nobiliară, sprijinindu-se pe moșierii liberali, și-a făcut propria reformă țărănească. În timpul acestei operații, liberalismul burghez neputincios a jucat rolul unui cor supus. N-are rost să mai spunem că țarismul a rezolvat principala problemă a Rusiei, adică problema agrară, într-o formă și mai zgârcită, și mai hoțească decât a tranșat monarhia prusacă în cursul deceniului următor principala problemă a Germaniei, și anume unitatea ei națională. Rezolvarea problemelor unei clase cu mâinile altei clase este chiar una dintre acele metode combinate proprii țărilor înapoiate.

Totuși, legea dezvoltării combinate se observă cel mai bine în istoria și în caracterul industriei rusești. Apărută târziu, aceasta n-a repetat dezvoltarea țărilor avansate, ci s-a inserat în ea, adaptând la propria înapoiere cele mai noi realizări. Dacă ansamblul evoluției economice a Rusiei a sărit peste epocile corporațiilor meșteșugărești și ale manufacturilor, diverse domenii ale industriei au făcut de asemenea o serie de salturi peste anumite etape tehnice și de producție care în Apus luaseră decenii. Datorită acestui fapt, industria

și a populației. Credincioșii care s-au împotrivit reformelor, numiți mai apoi de rit vechi, au fost persecutați, părăsind adeseori hotarele imperiului. *(N. tr.)*

[3] Răscoala țărănească a cazacilor din Ural din anii 1773-1775. *(N. tr.)*

rusească s-a dezvoltat în anumite perioade în ritmuri extrem de rapide. Între prima revoluţie și război, producţia industrială a Rusiei a crescut de aproximativ două ori. Acest lucru li s-a părut unor istorici ruși un temei suficient pentru a conchide că „legenda despre înapoierea și dezvoltarea înceată trebuie abandonată”.[4] De fapt, posibilitatea unei dezvoltări așa de rapide a fost determinată tocmai de rămânerea în urmă care, vai, s-a păstrat nu numai până în momentul lichidării vechii Rusii, ci și ca o moștenire a ei până în zilele noastre.

Principalul indicator al nivelului economic al unui popor îl constituie productivitatea muncii, care, la rândul ei, depinde de ponderea semnificativă a industriei în economia generală a ţării. În ajunul războiului, când Rusia ţaristă a atins punctul culminant al bunăstării sale, venitul naţional pe cap de locuitor era de 8-10 ori mai mic decât în Statele Unite, lucru care nu este uimitor dacă avem în vedere că 4/5 din populaţia activă a Rusiei era ocupată cu agricultura, în timp ce, în Statele Unite, unei persoane ocupate cu agricultura îi reveneau 2,5 ocupate în industrie. Să mai spunem și că, în ajunul războiului, în Rusia erau 0,4 kilometri de cale ferată la suta de kilometri pătraţi, în Germania – 11,7, în Austro-Ungaria – 7. Ceilalţi coeficienţi comparativi sunt de același ordin.

Dar tocmai în domeniul economiei, așa cum am spus, legea dezvoltării combinate se manifestă cu cea mai mare putere. În timp ce, în marea sa masă, agricultura ţărănească rămăsese până la revoluţie aproape la nivelul secolului al XVII-lea, industria Rusiei, prin tehnica și prin structura sa capitalistă, se afla la nivelul ţărilor avansate, iar în unele privinţe chiar le depășea. În 1914, micile întreprinderi cu până la 100 de muncitori dispuneau în Statele Unite de 35% din numărul total al muncitorilor industriali, pe când în Rusia abia de 17,8%. În situaţia unei ponderi aproximativ egale a întreprinderilor mijlocii și mari, de 100-1.000 de muncitori, întreprinderile-gigant, cu peste 1.000 de muncitori fiecare, angajau în SUA 17,8% din numărul total al muncitorilor, pe când în Rusia 41,4%! În cele mai mari raioane industriale, ultimul procent era și mai mare: în Petrograd – 44,4%, în Moscova – chiar 57,3%. Rezultate asemănătoare se obţin și dacă vom compara industria rusească cu cea britanică sau germană. Acest fapt – indicat de noi pentru prima oară în 1908 – se potrivește cu greu cu reprezentarea banală despre înapoierea economică a Rusiei. Dar, de fapt, el nu neagă înapoierea, ci doar o completează dialectic.

Contopirea capitalului industrial cu cel bancar s-a petrecut în Rusia la o scară cum probabil nu s-a mai întâmplat în nicio altă ţară. Dar supunerea industriei faţă de bănci a însemnat în același timp și supunerea ei faţă de pieţele financiare occidentale. Industria grea (metal, cărbune, petrol) era controlată

[4] Afirmaţia îi aparţine profesorului M. N. Pokrovski. Vezi Anexa I.

aproape în întregime de capitalul financiar străin, care și-a creat în Rusia un sistem auxiliar și intermediar de bănci. Industria ușoară a mers pe același drum. Dacă străinii stăpâneau în general cam 40% din toate capitalurile pe acţiuni din Rusia, pentru domeniile de frunte ale industriei acest procent era mult mai mare. Se poate spune fără niciun fel de exagerare că pachetul principal de acţiuni al băncilor, uzinelor și fabricilor rusești se afla în străinătate, iar partea care le revenea capitalurilor din Anglia, Franţa și Belgia era aproape de două ori mai mare decât cea a celor din Germania.

Pe seama condiţiilor de apariţie a industriei rusești și a structurii acesteia se poate stabili caracterul social al burgheziei ruse și fizionomia ei politică. Însăși marea concentrare industrială însemna deja că între vârfurile capitaliste și masele populare nu exista ierarhia păturilor de tranziţie. La acest lucru se adăuga faptul că proprietarii celor mai mari întreprinderi industriale, bancare și de transport erau străini, care nu se bucurau numai de venitul obținut în Rusia, dar și de influenţă politică în parlamentele străine și care nu numai că nu susţineau lupta pentru parlamentarismul rusesc, dar adesea i se și împotriveau: e de ajuns să ne aducem aminte de rolul rușinos jucat de Franţa oficială. Acestea au fost motivele elementare și de neînlăturat ale izolării politice și ale caracterului antipopular ale burgheziei rusești. Dacă, în zorii istoriei sale, aceasta fusese prea necoaptă pentru a face o Reformă, ea s-a dovedit răscoaptă când a venit vremea să conducă o revoluţie.

În acord cu mersul general de dezvoltare a ţării, rezervorul din care s-a format clasa muncitoare din Rusia n-a fost domeniul meșteșugurilor, ci agricultura, nu orașul, ci satul. În același timp, proletariatul rusesc nu s-a format treptat de-a lungul secolelor, trăgând după sine povara trecutului, ca în Anglia, ci în salturi, pe calea unei schimbări bruște de situaţie, de legături, de relaţii și a unei rupturi brutale cu trecutul. Tocmai acest lucru – în combinaţie cu jugul concentrat al ţarismului – i-a făcut pe muncitorii ruși deschiși spre cele mai curajoase concluzii ale ideilor revoluţionare, la fel cum industria rusească întârziată s-a dovedit receptivă la ultimul răcnet al organizării capitaliste.

Proletariatul rusesc a repetat în permanență scurta istorie a originii sale. În timp ce în industria metalurgică, mai ales la Petersburg, se cristalizase un strat de proletari din tată-n fiu, care o rupseseră complet cu satul, în Ural predomina încă tipul de semiproletar-semiţăran. Afluxul anual de forţă de muncă proaspătă de la sate în toate raioanele industriale a reînnoit legătura proletariatului cu principalul său rezervor social.

Incapacitatea politică a burgheziei a fost determinată în mod direct de natura relaţiilor ei cu proletariatul și cu ţărănimea. Ea n-a putut să-i tragă după sine pe muncitorii care i se opuneau cu dușmănie în viaţa de zi cu zi și care au învăţat foarte devreme să-și formuleze problemele într-un mod

general. Dar ea s-a dovedit în aceeași măsură incapabilă să tragă după sine ţărănimea, întrucât era legată printr-o reţea de interese comune cu moșierii și se temea de cutremure la nivelul proprietăţii, oricare ar fi fost ele. Întârzierea Revoluţiei Ruse s-a dovedit astfel o problemă nu numai de cronologie, ci și de structură socială a naţiunii.

Anglia și-a făcut revoluţia puritană când toată populaţia ei nu depășea cinci milioane și jumătate de suflete, din care jumătate de milion se afla la Londra. Franţa, în epoca revoluţiei sale, avea și ea la Paris doar o jumătate de milion din cele 25 de milioane ale populaţiei sale. Rusia de la începutul secolului al XX-lea număra o populaţie de circa 150 de milioane de oameni, din care peste 3 milioane reveneau Petrogradului și Moscovei. În spatele acestor cifre comparative se ascund mari diferenţe sociale. Atât Anglia secolului al XVII-lea, cât și Franţa secolului al XVIII-lea nu cunoșteau încă proletariatul modern. Între timp, în Rusia, clasa muncitoare din toate ramurile de muncă, atât de la orașe, cât și de la sate, număra spre anul 1905 nu mai puţin de 10 milioane de suflete, ceea ce însemna, împreună cu familiile, peste 25 de milioane, adică mai mult decât populaţia Franţei în epoca Marii Revoluţii. Trecând de la meșteșugarii vajnici și de la ţăranii liberi ai armatei lui Cromwell – prin sanculoţii din Paris – la proletarii industriali ai Petersburgului, revoluţia și-a schimbat mecanismul social, metodele și, în acest fel, și obiectivele.

Evenimentele anului 1905 au fost prologul ambelor revoluţii din 1917: cea din Februarie și cea din Octombrie. Prologul conţinea toate elementele dramei, numai că ele n-au fost dezvoltate până la capăt. Războiul ruso-japonez a cutremurat ţarismul. Pe fondul mișcării maselor, burghezia liberală a speriat monarhia prin opoziţia sa. Muncitorii s-au organizat independent de burghezie și în opoziţie faţă de ea sub forma sovietelor, care au prins atunci viaţă pentru prima oară. Ţărănimea s-a ridicat pentru pământ pe uriașa întindere a ţării. Ca și ţăranii, facţiunile revoluţionare din armată s-au îndreptat spre sovietele care, în clipele de maximă efervescenţă a revoluţiei, i-au cerut în mod deschis monarhiei puterea. Totuși, toate forţele revoluţionare se manifestau atunci pentru prima oară, n-aveau experienţă și le lipsea încrederea. Liberalii s-au retras în mod demonstrativ din revoluţie chiar în clipa în care s-a descoperit că nu e de ajuns să clatini ţarismul, mai trebuie să-l și dai jos. Ruptura bruscă a burgheziei de popor – moment în care a luat cu sine și cele mai importante cercuri ale intelighenţiei democratice – i-a ușurat monarhiei dezbinarea armatei, alegerea trupelor fidele și răfuiala sângeroasă cu muncitorii și ţăranii. Deși și-a rupt câteva coaste, ţarismul a ieșit totuși viu și destul de puternic din încercările anului 1905.

Care au fost însă schimbările suferite în raportul de forţe în timpul dezvoltării istorice de unsprezece ani care a separat prologul de dramă? Ţarismul a ajuns în această perioadă la o și mai mare contradicţie cu nevoile dezvoltării

istorice. Burghezia a devenit mult mai puternică din punct de vedere economic, dar, așa cum am văzut, această putere se întemeia pe o mai mare concentrare a industriei și pe un rol crescut al capitalului străin. Impresionată de lecţiile anului 1905, burghezia a devenit și mai conservatoare și suspicioasă. Rolul burgheziei mici și mijlocii, neînsemnat și înainte, a scăzut și mai mult. Intelighenţia democrată nu avea, în general vorbind, niciun sprijin social solid. Ea putea avea o influenţă politică tranzitorie, dar nu putea juca un rol independent: dependenţa ei de liberalismul burghez crescuse extrem de mult. În aceste condiţii, numai tânărul proletariat îi putea da ţărănimii un program, un steag, o conducere. Uriașele sarcini care, în felul acesta, s-au ridicat în faţa lui au generat nevoia imperioasă pentru o formă revoluţionară specifică de organizare, care să poată cuprinde în chip nemijlocit masele populare și să le facă apte de acţiune revoluţionară sub conducerea muncitorilor. Astfel, sovietele anului 1905 au căpătat o dezvoltare uriașă în 1917. Faptul că sovietele – să remarcăm imediat – nu constituie o simplă emanaţie a întârzierii istorice a Rusiei, ci un produs al dezvoltării combinate este demonstrat cel puţin de faptul că proletariatul unei ţări industriale mai dezvoltate, precum Germania, n-a găsit în timpul avântului revoluţionar din 1918-1919 o altă formă de organizare în afară de soviete.

Revoluţia din 1917 încă mai avea ca sarcină directă răsturnarea monarhiei birocratice. Dar, spre deosebire de vechile revoluţii burgheze, forţa hotărâtoare o reprezenta acum o clasă nouă, care se formase pe baza industriei concentrate, clasă înarmată cu o nouă organizare și cu noi metode de luptă. Legea dezvoltării combinate se va manifesta aici într-o formă extremă: după ce a început cu răsturnarea putregaiului medieval, revoluţia va aduce la putere în numai câteva luni proletariatul, cu partidul comunist în frunte.

Prin sarcinile sale iniţiale, Revoluţia Rusă a fost, așadar, o revoluţie democratică. Dar ea a pus problema democraţiei politice într-un fel nou. În timp ce muncitorii au împânzit ţara cu soviete, incluzând în ele soldaţi și, în parte, ţărani, burghezia continua să se târguiască, întrebându-se dacă să convoace sau nu Adunarea Constituantă. Pe măsura desfășurării evenimentelor, această problemă va apărea în faţa noastră în toată concreteţea sa. Aici vrem numai să marcăm locul sovietelor în succesiunea istorică a ideilor și a formelor revoluţionare.

La mijlocul secolului al XVII-lea, revoluţia burgheză din Anglia s-a desfășurat sub învelișul Reformei religioase. Lupta pentru dreptul de a se ruga după propria carte de rugăciuni s-a identificat cu lupta împotriva regelui, a aristocraţiei, a prinţilor bisericii și a Romei. Prezbiterienii și puritanii erau profund convinși că pun interesele lor pământești sub protecţia de nezdruncinat a providenţei divine. Chestiunile pentru care se luptau noile clase se împleteau în conștiinţele lor cu texte din Biblie și cu forme ale ritualului bi-

sericesc. Emigranţii au luat cu ei peste ocean această tradiţie pecetluită cu sânge. De aici și vitalitatea extraordinară a interpretărilor anglo-saxone ale creștinismului. Vedem și astăzi cum miniștrii „socialiști" ai Marii Britanii își apără lașitatea cu aceleași texte magice în care oamenii din secolul al XVII-lea căutau justificarea curajului lor.

În Franţa, care a sărit peste Reformă, Biserica Catolică a supravieţuit în calitate de biserică de stat până la revoluţie, care n-a găsit în textele Bibliei, ci în abstracţiunile democraţiei o expresie și o fundamentare a sarcinilor societăţii burgheze. Oricare ar fi ura conducătorilor de azi ai Franţei faţă de iacobinism, rămâne o realitate faptul că, tocmai datorită activităţii dure a lui Robespierre, își mai păstrează ei posibilitatea de a-și ascunde domnia conservatoare prin formule cu ajutorul cărora a fost aruncată odinioară în aer vechea societate.

Fiecare dintre marile revoluţii a marcat o nouă etapă a societăţii burgheze și noi forme de conștiinţă a claselor ei. Așa cum Franţa a sărit peste Reformă, așa și Rusia a sărit peste democraţia formală. Partidul revoluţionar din Rusia, care era menit să-și pună amprenta pe o întreagă epocă, n-a căutat o expresie pentru sarcinile revoluţiei în Biblie și nici în creștinismul secularizat al unei democraţii „pure", ci în relaţiile materiale ale claselor sociale. Sistemul sovietelor a dat acestor relaţii expresia cea mai simplă, nemascată, transparentă. Domnia oamenilor muncii și-a găsit pentru prima oară o formă în sistemul sovietelor, care, oricare ar fi viitoarele lui peripeţii istorice, a pătruns la fel de ferm în conștiinţa maselor pe cât au făcut-o la vremea lor sistemul Reformei și cel al democraţiei pure.

II. RUSIA ŢARISTĂ ÎN RĂZBOI

Participarea Rusiei la război a fost contradictorie în motive și scopuri. De fapt, lupta sângeroasă se dădea pentru dominaţia mondială. În acest sens, ea depășea puterile Rusiei. Așa-numitele obiective militare ale Rusiei înseși (Strâmtorile turcești, Galiţia, Armenia) aveau un caracter provincial și puteau fi atinse numai accidental, în măsura în care corespundeau cu interesele participanţilor la război.

În același timp, în calitate de mare putere, Rusia nu putea să nu participe la încleștarea ţărilor capitaliste avansate, așa cum nu putuse în epoca precedentă să nu introducă la ea în ţară uzine, fabrici, căi ferate, puști rapide și avioane. Printre istoricii ruși din școala nouă, disputele frecvente despre măsura în care Rusia ţaristă era coaptă pentru o politică imperialistă modernă au din loc în loc un caracter scolastic, pentru că examinează Rusia pe arena internaţională în mod izolat, ca pe un factor independent. De fapt, ea era numai o verigă a sistemului.

India lua parte la război, și în esenţă, și în formă, ca o colonie a Angliei. Implicarea Chinei, „voluntară" din punct de vedere formal, însemna, de fapt, amestecul unui rob în încăierarea dintre stăpâni. Participarea Rusiei se afla undeva la mijloc între participarea Franţei și participarea Chinei. Rusia plătea în felul acesta dreptul de a fi aliată cu ţările avansate, de a împrumuta capital și de a achita dobânzi la el, adică, de fapt, dreptul de a fi o colonie privilegiată a aliaţilor săi; dar, în același timp, și dreptul de a oprima și de a jefui Turcia, Persia, Galiţia, de fapt, pe cei mai slabi și mai înapoiaţi decât ea. Imperialismul dualist al burgheziei ruse avea la bază caracterul de agentură a unor forţe mondiale mult mai puternice.

Compradorii chinezi reprezintă tipul clasic de burghezie naţională constituită ca o agentură de intermediere între capitalul financiar străin și economia propriei ţări. În ierarhia mondială a statelor, Rusia avea înainte de război un rol mult mai mare decât China. Ce loc ar fi ocupat ea după război dacă n-ar fi fost revoluţia este o altă problemă. Dar autocraţia rusă, pe de o parte,

burghezia rusă, de partea cealaltă, purtau în ele trăsături de comprador marcate din ce în ce mai puternic: trăiau și se hrăneau din imperialismul străin, îl slujeau și, dacă nu s-ar fi sprijinit pe el, n-ar fi putut să se menţină. E adevărat, în cele din urmă, n-au rezistat nici cu sprijinul lui. Burghezia rusă de tip semicomprador avea interese imperialiste mondiale tot așa cum un agent plătit în procente împărtășește interesele patronului său.

Armata este instrumentul războiului. Pentru că, în mitologia naţională, fiecare armată este considerată invincibilă, nici clasele stăpânitoare din Rusia nu vedeau de ce să facă o excepţie cu armata ţaristă. În realitate însă, ea era o forţă serioasă numai faţă de populaţiile semibarbare, de vecinii mărunţi și de statele în descompunere; pe arena europeană, ea putea acţiona numai într-o coaliţie; în chestiunile de apărare, își îndeplinea misiunea doar în combinaţie cu imensitatea spaţiului, cu numărul mic al populaţiei și cu drumurile impracticabile. Suvorov fusese un virtuoz al armatei de ţărani iobagi. Revoluţia Franceză, ce a deschis ușile unei noi societăţi și unei noi arte militare, a condamnat la moarte armata lui Suvorov.

Abolirea parţială a iobăgiei și introducerea serviciului militar obligatoriu au modernizat armata în aceleași limite ca și ţara, adică au introdus în armată toate contradicţiile unei naţiuni care avea în faţă ca sarcină înfăptuirea propriei revoluţii burgheze. E adevărat, armata ţaristă era construită și înarmată după model occidental; dar asta privea mai mult forma decât esenţa. Între nivelul cultural al ţăranului-soldat și nivelul tehnicii militare nu era nicio corespondenţă. În corpul de comandă își găseau expresia incultura, lenea și hoţia specifice claselor stăpânitoare din Rusia. Industria și transportul și-au dovedit nu o dată incapacitatea în faţa cererilor concentrate din timp de război. Înarmate, după cum se părea, așa cum trebuie în prima zi de război, trupele s-au trezit în curând nu numai fără arme, dar și fără cizme. În războiul ruso-japonez, armata ţaristă demonstrase cât valorează. În epoca contrarevoluţiei, monarhia a umplut cu ajutorul Dumei magaziile militare și a peticit din greu armata, inclusiv reputaţia ei de invincibilitate. În 1914 a venit o nouă verificare, mult mai grea.

În timpul războiului, Rusia s-a găsit imediat într-o dependenţă de sclav faţă de aliaţii săi în privinţa dotării militare și a finanţelor. Asta era doar expresia militară a dependenţei ei generale faţă de ţările capitaliste avansate. Dar ajutorul din partea aliaţilor n-a salvat situaţia. Insuficienţa muniţiei, numărul mic de fabrici de producere a ei, reţeaua slabă de căi ferate pentru transportarea acesteia au tradus rămânerea în urmă a Rusiei în limbajul clar de înţeles al înfrângerilor, care le-au adus aminte naţional-liberalilor că strămoșii lor nu făcuseră revoluţia burgheză și că urmașii rămâneau de aceea datori în faţa istoriei.

Primele zile ale războiului au fost și primele zile ale rușinii. După o serie de catastrofe parţiale, în primăvara anului 1915 s-a declanșat retragerea generală. Generalii s-au răzbunat pentru lipsa lor criminală de capacitate pe populaţia pașnică. Întinderi uriașe au fost pustiite cu violenţă. Lăcustele omenești erau gonite cu biciul în spatele frontului. Dezastrul de pe front era completat cu cel din interior.

La întrebările neliniștite ale colegilor lui despre situaţia de pe front, ministrul de război, generalul Polivanov, a răspuns cuvânt cu cuvânt: „Îmi pun speranţa în întinderile de nepătruns, în noroiul de netrecut și în mila cuviosului Nicolae de la Mira Liciei, protectorul Sfintei Rusii" (ședinţa din 4 august 1915). Peste o săptămână, generalul Ruzski recunoștea în faţa acelorași miniștri: „Cerinţele moderne ale tehnicii militare sunt peste puterile noastre. În orice caz, nu putem să-i ajungem din urmă pe germani". Iar asta nu era o situație de moment. Ofiţerul Stankevici transmite cuvintele unui genist: „E inutil să luptăm cu germanii, căci nu suntem în stare să facem nimic. Până și noile metode de luptă se transformă pentru noi în cauze de eșec". Există o mulţime de asemenea ecouri.

Singurul lucru pe care generalii ruși l-au făcut cu mare zel a fost să-și procure carne de tun din ţară. Cu carnea de vită și cu cea de porc se purtau cu mult mai mare grijă. Niște nulităţi cenușii de la Statul-Major, precum Ianușkevici, care se găsea în anturajul lui Nikolai Nikolaevici, și Alekseev, din anturajul ţarului, astupau toate spărturile prin noi mobilizări și se consolau pe sine și pe aliaţi cu coloane de cifre, când era nevoie de coloane de luptători. Au fost mobilizaţi circa 15 milioane de oameni, care umpleau depourile, cazărmile, punctele de etapă, se înghesuiau, băteau pasul pe loc și se călcau în picioare, enervaţi și blestemând. Dacă aceste mase de oameni aveau o valoare iluzorie pentru front, ele contribuiau, în schimb, în mod activ la starea de degringoladă din spatele frontului. Se înregistrau circa cinci milioane și jumătate de morţi, răniţi și prizonieri. Numărul dezertărilor creștea. Deja în iulie 1915, miniștrii se plângeau: „Sărmana Rusie! Până și armata ei, care, în vremurile de altădată, umplea lumea cu bubuitul victoriilor..., până și ea este formată numai din lași și dezertori".

Miniștrii înșiși, făcând glume ca niște ticăloși demni de spânzurătoare pe seama „curajului generalilor de a se retrage", pierdeau în același timp ore întregi cu dezbaterea problemei dacă să evacueze sau nu moaștele sfinţilor din Kiev. Ţarul spunea că nu e nevoie, pentru că „germanii nu vor risca să le atingă, iar, dacă o să le atingă, va fi cu atât mai rău pentru ei". Dar Sinodul trăsese deja concluzia: „Când o să plecăm, o să luăm cu noi tot ce e mai scump". Asta nu se întâmpla în epoca cruciadelor, ci în secolul al XX-lea, când știrile despre înfrângerile rușilor se transmiteau prin radio.

Succesele Rusiei în faţa Austro-Ungariei se datorau mai mult situaţiei din Austro-Ungaria decât celei din Rusia. Monarhia habsburgică în descompunere avea de mult nevoie de un gropar, căruia nu-i cerea o prea mare calificare. Rusia avusese și în trecut succes împotriva unor state ce se destrămau din interior, precum Turcia, Polonia sau Persia. Frontul de sud-vest al trupelor rusești, îndreptat împotriva Austro-Ungariei, a cunoscut mari victorii, care l-au scos în evidenţă faţă de celelalte fronturi. Aici s-au distins niște generali care, e adevărat, n-au dovedit prin nimic un talent militar, dar n-au fost, cel puţin, pătrunși de acel fatalism al comandanţilor mereu înfrânţi. Din acest mediu au ieșit câţiva dintre viitorii „eroi" albi ai războiului civil.

Toţi căutau pe cine să dea vina. Evreii au fost acuzaţi în bloc de spionaj. Au fost omorâţi oameni cu nume germane. Statul-Major al marelui-duce Nikolai Nikolaevici a ordonat să fie împușcat colonelul de jandarmi Miasoedov, ca spion german, ceea ce, se pare, nu era adevărat. Suhomlinov, ministrul de război, un om găunos și îngălat, a fost arestat fiind acuzat, poate nu fără temei, de trădare. Ministrul britanic de externe Grey i-a spus președintelui delegaţiei parlamentare ruse: guvernul dumneavoastră e foarte curajos dacă se hotărăște să-și acuze în timp de război ministrul de război de trădare. Statele-majore și Duma acuzau Curtea că e germanofilă. Toţi la un loc îi invidiau și-i urau pe aliați. Comandanţii francezi își cruţau armata, scoţându-i în faţă pe soldaţii ruși. Anglia se mișca încet. În saloanele din Petrograd și în statele-majore de pe front se glumea cu drăgălășenie: „Anglia a jurat să se lupte până la ultima picătură de sânge... a soldatului rus". Glumiţele acestea alunecau până jos și ajungeau și pe front. „Totul pentru război!" spuneau miniștrii, deputaţii, generalii, ziariștii. „Da – începea să se gândească soldatul din tranșee –, toţi sunt gata să lupte până la ultima picătură... de sânge al meu."

Armata rusă a avut în timpul războiului cei mai mulţi morţi dintre toate armatele care au luat parte la abatorul popoarelor, și anume circa două milioane și jumătate de suflete sau 40% din pierderile tuturor armatelor Antantei. În primele luni, soldaţii piereau sub proiectile fără să se gândească sau se gândeau prea puţin. Dar, din zi în zi, căpătau experienţă, experienţa amară a celor de jos care nu sunt comandaţi cum trebuie. Ei măsurau amploarea harababurii generale prin deplasările fără rost făcute cu tălpi ce le cădeau și prin numărul de mese nemâncate. Din amestecul sângeros de oameni și lucruri se ridica un cuvânt care spunea tot: *absurditate*. Iar în limbajul soldaţilor cuvântul era mult mai colorat.

Cel mai repede s-a dezintegrat infanteria ţărănească. Artileria, cu un mare procent de muncitori industriali, se deosebește, în general, printr-o mai mare predispoziţie la ideile revoluţionare: acest lucru s-a văzut în mod limpede în 1905. Dacă în 1917, dimpotrivă, artileria a arătat un mai mare conservatorism decât infanteria, cauza este că prin detașamentele de infanterie treceau

ca printr-o sită mase de oameni tot mai noi și mai puţin instruite; artileria însă, care avusese pierderi mai puţine, își păstrase vechile cadre. Același lucru se observa și la alte trupe speciale. Dar, în cele din urmă, a cedat și artileria.

În timpul retragerii din Galiţia s-a dat următorul ordin secret al comandantului suprem: soldaţii să fie biciuiţi pentru dezertare și pentru alte infracţiuni. Soldatul Pireiko povestește: „Au început să-i bată pe soldaţi cu nuielele pentru cea mai mică greșeală, de pildă, pentru o absenţă nepermisă de câteva ore de la unitate, iar uneori erau bătuţi pur și simplu ca prin asta să se ridice moralul trupelor". Deja pe 17 septembrie 1915, Kuropatkin nota, citându-l pe Gucikov: „Gradele inferioare au pornit la luptă cu moralul ridicat. Acum sunt obosite și, din cauza retragerii permanente, și-au pierdut credinţa în victorie". Cam tot pe atunci ministrul de interne vorbea despre cei 30.000 de soldaţi în convalescenţă aflaţi la Moscova: „Este o debandadă nebunească, fără nicio disciplină, sunt numai scandalagii care se iau la harţă cu sectoriștii (de curând, unul a fost omorât de soldaţi), care-i eliberează pe arestaţi ș.a.m.d. Fără îndoială că, în caz de tulburări, toată această hoardă va trece de partea mulţimii". Același soldat Pireiko scrie: „Toţi erau interesaţi numai de pace... Cine va învinge și cum va fi pacea – asta interesa mai puţin armata: ea avea nevoie de pace cu orice preţ, căci obosise de atâta război".

O femeie cu spirit de observaţie, S. Fedorcenko, a auzit, pe când era soră de caritate, discuţiile soldaţilor, gândurile lor, aproape, și le-a notat cu pricepere pe câteva pagini. În felul acesta a apărut o cărticică, *Poporul în timp de război*, care îngăduie să se arunce o privire în acel laborator în care bombele, sârma ghimpată, gazele otrăvitoare și ticăloșia puterii au prelucrat în cursul acelor lungi luni conștiinţa câtorva milioane de ţărani ruși și în care, alături de oase de oameni, au pârâit și prejudecăţi seculare. În multe aforisme rostite de soldaţi erau cuprinse deja lozincile viitorului război civil.

Generalul Ruzski se plângea în decembrie 1916 că Riga era piaza-rea a frontului de nord. Ea era un „cuib de contrapropagandă", ca și Dvinskul. Generalul Brusilov confirma: din raionul Riga, trupele veneau demoralizate, soldaţii refuzau să pornească la atac, un comandant de companie fusese luat în baionete, fusese nevoie să fie împușcaţi câţiva oameni ș.a.m.d. „Terenul propice descompunerii complete a armatei se vedea cu mult înainte de revoluţie", recunoaște Rodzianko, care era în legătură cu ofiţerii și vizitase frontul.

La început, elementele revoluţionare disparate au fost înghiţite aproape fără urmă în armată. Dar, pe măsură ce creștea nemulţumirea generală, ele au ieșit la suprafaţă. Trimiterea pe front, sub formă de pedeapsă, a muncitorilor care făceau grevă completa rândurilor agitatorilor, iar retragerile le măreau audienţa. „Armata din spatele frontului și mai ales de pe front – raporta Ohrana – este plină de elemente, dintre care unele sunt capabile să devină o forţă activă de revoltă, iar altele pot doar să refuze să ia parte la acţiuni

de represiune." Direcţia gubernială de jandarmi din Petrograd transmitea în octombrie 1916, pe baza raportului unui împuternicit al Uniunii Zemstvelor, că moralul armatei era neliniștitor, relaţiile dintre ofiţeri și soldaţi, extrem de încordate, că aveau loc chiar ciocniri sângeroase și că peste tot întâlneai mii de dezertori. „Oricine a fost în apropierea armatei trebuie să rămână cu impresia definitivă și convingătoare a incontestabilei descompuneri morale a trupelor." Din prudenţă, raportul mai spunea că, deși multe dintre aceste informaţii păreau puţin credibile, ele trebuiau totuși crezute, pentru că mulţi medici care se întorseseră din armata operativă făcuseră informări în același spirit.

Moralul celor din spatele frontului corespundea moralului de pe front. La conferinţa Partidului Cadet din octombrie 1916, cea mai mare parte a delegaţilor au remarcat apatia și lipsa de încredere în sfârșitul victorios al războiului „la toate păturile populaţiei, dar mai ales la ţară și în mediul sărăcimii de la orașe". Pe 30 octombrie 1916, directorul Departamentului de poliţie scria în registrul de informări despre „aparenta oboseală produsă de război, vizibilă pretutindeni și la toate păturile populaţiei, și dorinţa unei păci cât mai grabnice, fără nici cel mai mic interes pentru condiţiile în care ar fi încheiată".

Peste câteva luni, toţi acești domni, deputaţi și poliţiști, generali și împuterniciţi ai zemstvelor, medici și foști jandarmi, vor afirma la unison că revoluţia a ucis patriotismul din armată și că bolșevicii le-au smuls din mâini o victorie sigură.

*

Corifeii acestui cor al patriotismului belicos au fost, fără îndoială, constituţional-democraţii (cadeţii). După ce și-a rupt legăturile problematice cu revoluţia încă de la sfârșitul lui 1905, liberalismul a ridicat la începutul perioadei contrarevoluţionare steagul imperialismului. Era o urmare firească: din moment ce nu exista posibilitatea de a curăţa ţara de vechiturile feudale, pentru a-i asigura burgheziei poziţia dominantă, nu mai rămânea decât să se încheie o alianţă cu monarhia și nobilimea, pentru a-i asigura capitalului cea mai bună poziţie pe arena mondială. Dacă este adevărat că această catastrofă mondială a fost pregătită din diverse părţi, astfel încât ea a fost într-o anumită măsură neașteptată chiar și pentru persoanele cele mai responsabile de organizarea ei, atunci e la fel de incontestabil că, în pregătirea ei, liberalismul rus, ca animator al politicii externe a monarhiei, n-a ocupat nicidecum ultimul loc. Războiul din 1914 a fost întâmpinat cu toată îndreptăţirea de conducătorii burgheziei ruse ca fiind războiul lor. La ședinţa solemnă a Dumei de Stat din 26 iulie 1914, reprezentantul fracţiunii cadeţilor a declarat: „Noi nu punem condiţii și nu avem cereri, ci punem pur și simplu în balanţă voinţa noastră fermă de a-l învinge pe dușman". Unitatea naţională a devenit și în

Rusia doctrină oficială. În timpul manifestaţiilor patriotice de la Moscova, marele maestru de ceremonii, contele Benkendorf, le-a declarat diplomaţilor: „Ei bine, unde-i revoluţia pe care ne-au prezis-o cei de la Berlin?” „O idee asemănătoare – explică ambasadorul francez Paléologue – părea să-i stăpânească pe toţi.” Oamenii considerau de datoria lor să cultive și să răspândească iluzii în legătură cu o situaţie care, s-ar fi zis, interzicea categoric așa ceva.

N-a durat mult până să primească niște lecţii dure. Deja la scurtă vreme după începutul războiului, unul dintre cei mai expansivi cadeţi, avocatul și moșierul Rodicev, a exclamat la ședinţa Comitetului Central al partidului său: „Păi oare chiar credeţi că poţi învinge cu neghiobii ăștia?” Evenimentele au arătat că nu poţi învinge cu neghiobii. După ce și-a pierdut mai mult de jumătate din credinţa în victorie, liberalismul a încercat să folosească prilejul oferit de război pentru a curăţa camarila și a forţa monarhia să primească un aranjament. Principala armă folosită a fost învinuirea partidei de la Curte de germanofilie și de pregătire a unei păci separate.

În primăvara lui 1915, când trupele lipsite de arme se retrăgeau de pe toate fronturile, în sferele guvernamentale se hotărâse, nu fără presiunea aliaţilor, atragerea industriei private în producţia militară. O „Conferinţă Specială” creată în acest scop i-a adunat laolaltă, alături de birocraţi, pe cei mai influenţi industriași. Uniunile zemstvelor și cele ale orașelor, apărute la începutul războiului, ca și comitetele pentru industria de război, create în primăvara lui 1915, au devenit cele mai puternice puncte de sprijin ale burgheziei în lupta pentru victorie și putere. Bazându-se pe aceste organizaţii, Duma de Stat trebuia să se manifeste și mai convingător ca un mijlocitor între burghezie și monarhie.

Perspectivele politice largi n-au abătut totuși privirea de la problemele serioase ale zilei. De la Conferinţa Specială, ca dintr-un rezervor central, zeci și sute de milioane, ce se transformau apoi în miliarde, erau distribuite prin canale ramificate, irigând din belșug industria și satisfăcând pe drum o mulţime de apetituri. În Duma de Stat și în presă au fost făcute publice câteva profituri de război pe anul 1915-1916: compania ce le aparţinea textiliștilor liberali Riabușinski din Moscova declarase un profit net de 75%; manufactura din Tver – chiar 111%; laminorul de cupru Kolciughin câștigase peste 12 milioane la un capital de bază de 10 milioane. În acest sector, virtutea patriotismului era recompensată cu dărnicie și în chip neîntârziat.

Specula de tot felul și jocul la bursă au atins paroxismul. Averi uriașe au apărut din spuma însângerată. Lipsa de pâine și de combustibil din capitală nu l-a împiedicat pe bijutierul Curţii Fabergé să se laude că nu făcuse niciodată niște obiecte așa de minunate. Doamna de companie Vîrubova povestește că în niciun sezon nu se comandaseră veșminte așa de bogate ca în iarna lui 1915-1916 și nu se cumpăraseră atâtea briliante. Cluburile de

noapte erau pline de eroi din spatele frontului, de dezertori legali sau pur și simplu de oameni respectabili mult prea bătrâni pentru front, dar îndeajuns de tineri pentru bucuriile vieţii. Marii-duci nu se lăsaseră mai prejos la acest banchet pe timp de ciumă. Nimeni nu se temea să cheltuie prea mult. De sus cădea o ploaie neîntreruptă de aur. „Societatea” își întindea mâinile și buzunarele, damele aristocrate își ridicau poalele sus, toţi umblau prin noroiul murdar – bancheri, intendenţi, industriași, balerine ale ţarului și ale marilor-duci, ierarhi pravoslavnici, doamne de companie, deputaţi liberali, generali de pe front și din spatele lui, avocaţi radicali, farisei străluciţi de ambele sexe, numeroși nepoţi și mai ales nepoate. Toţi se grăbeau să înșface și să înfulece, îngroziţi că ploaia binefăcătoare se va opri, și toţi respingeau cu indignare ideea rușinoasă a unei păci premature.

Câștigurile comune, înfrângerile externe, pericolele interne apropiau partidele claselor avute. Duma, scindată în ajunul războiului, și-a creat în 1915 o majoritate de opoziţie patriotică care a luat numele de „Blocul Progresist”. Scopul lui declarat oficial a fost, se-nţelege, „satisfacerea nevoilor create de război”. Din partea stângii n-au intrat în bloc social-democraţii și trudovicii, din partea dreptei, firește, grupurile Sutelor Negre. Toate celelalte fracţiuni din Dumă – cadeţii, progresiștii, trei grupuri de octombriști, Centrul și o parte a naţionaliștilor – au intrat în bloc sau au aderat la el, la fel ca și grupurile naţionale: polonezii, lituanienii, musulmanii, evreii ș.a.m.d. Pentru a nu-l speria pe ţar cu formula unui guvern responsabil, blocul cerea „un guvern unit, format din persoane care se bucură de încrederea ţării”. Ministrul de interne, prinţul Șcerbatov, a caracterizat la vremea lui Blocul Progresist ca pe o „uniune temporară provocată de temerile faţă de revoluţia socială”. Pentru a înţelege asta nu era nevoie, de fapt, de prea mare perspicacitate. Miliukov, conducătorul cadeţilor și astfel și al blocului de opoziţie, spunea la o conferinţă a partidului său: „Noi mergem pe un vulcan... Tensiunea a atins cote maxime... E de ajuns să se arunce un chibrit aprins din imprudenţă și o să izbucnească un incendiu groaznic... Oricare ar fi puterea, bună sau rea, acum e nevoie mai mult ca niciodată de o voinţă fermă”.

Speranţa că ţarul, sub presiunea înfrângerilor, va face concesii era așa de mare, încât în presa liberală apăruse în august lista completă a presupusului „cabinet al încrederii”, având ca prim-ministru pe președintele Dumei, Rodzianko (într-o altă variantă, pentru acest rol era propus președintele Uniunii Zemstvelor, prinţul Lvov), ca ministru de interne pe Gucikov, ca ministru de externe pe Miliukov ș.a.m.d. Cea mai mare parte a acestor persoane, care se pronunţau pentru o alianţă cu ţarul împotriva revoluţiei, se vor afla peste un an și jumătate în postura de membri ai guvernului „revoluţionar”. Istoria și-a permis, nu o dată, asemenea ieșiri. De data asta cel puţin, gluma s-a dovedit scurtă.

Cea mai mare parte a miniștrilor cabinetului lui Goremîkin erau speriați, nu mai puţin decât cadeţii, de mersul lucrurilor și de aceea înclinau spre un acord cu Blocul Progresist. „Guvernul care nu se bazează pe încrederea nici a deţinătorului puterii supreme, nici a armatei, nici a orașelor, nici a zemstvelor, nici a nobililor, nici a negustorilor, nici a muncitorilor nu numai că nu poate să lucreze, dar nu poate nici să existe. Este o absurditate evidentă." Cu aceste cuvinte aprecia prinţul Șcerbatov, în august 1915, guvernul din care făcea parte în calitate de ministru de interne. „Dacă aranjăm totul așa cum se cuvine și lăsăm o portiță de scăpare – spunea ministrul de externe Sazonov –, atunci cadeţii vor fi primii care să cadă de acord. Miliukov este un mare burghez și se teme cel mai mult de o revoluţie socială. Dar și majoritatea cadeţilor tremură pentru capitalurile lor." La rândul lui, și Miliukov considera că Blocul Progresist va trebui „să cedeze cumva". Ambele părţi erau, prin urmare, gata să se târguiască și părea că totul merge ca pe roate. Dar, pe 29 august, prim-ministrul Goremîkin, împovărat de ani și de onorurile de birocrat, un cinic bătrân, ce făcea politică între două pasienţe și care scăpa de toate plângerile spunând că războiul „nu-l privește", s-a dus să-i prezinte ţarului un raport la Statul-Major și s-a întors cu mesajul că totul trebuia să rămână la locul său, cu excepţia încăpăţânatei Dume, care trebuia suspendată pe 3 septembrie. Citirea ucazului ţarului de suspendare a Dumei a fost ascultată fără niciun cuvânt de protest: deputaţii au strigat un „Ura!" pentru ţar și au plecat.

În ce fel a reușit guvernul ţarist, care nu se sprijinea pe nimeni, după cum recunoștea chiar el, să se mai menţină peste un an și jumătate după aceea? Succesele temporare ale trupelor rusești și-au spus fără îndoială cuvântul, la care s-a adăugat efectul binefăcătoarei ploi de aur. Ce-i drept, succesele de pe front s-au terminat curând, dar profitul din spatele frontului a continuat să se facă. Totuși, adevăratul motiv al întăririi monarhiei cu douăsprezece luni înaintea răsturnării ei au fost marile divergenţe din interiorul nemulţumirii populare. Șeful Ohranei din Moscova raporta despre alunecarea spre dreapta a burgheziei din cauza „fricii de posibilitatea unor excese revoluţionare după război": în timpul războiului, cum vedem, revoluţia era socotită încă exclusă. Industriașii erau neliniștiţi, în plus, de „cochetarea cu proletariatul a unor conducători ai comitetelor pentru industria de război". Concluzia generală a colonelului de jandarmi Martînov, pentru care lectura din obligație profesională a literaturii marxiste nu rămăsese fără urmări, spunea că motivul unei oarecare îmbunătăţiri a situaţiei politice îl constituia „diferenţierea din ce în ce mai mare a claselor sociale, care descoperă existenţa unor contradicţii profunde între interesele lor, ce se simt extrem de acut în aceste vremuri".

Suspendarea Dumei în septembrie 1915 a fost o provocare directă adusă burgheziei, nu muncitorilor. Dar, în vreme ce liberalii s-au risipit în strigăte de „Ura!" – e adevărat, nu foarte entuziaste –, muncitorii din Petrograd

și din Moscova au răspuns cu greve de protest. Acest lucru i-a răcit și mai mult pe liberali: se temeau și mai tare de amestecul unui al treilea nechemat în dialogul lor de familie cu monarhia. Ce era însă de făcut mai departe? În mârâitul ușor al aripii sale de stânga, liberalismul s-a oprit la reţeta cunoscută: să rămână exclusiv pe tărâmul legal și să facă birocraţia „oarecum inutilă" prin asumarea funcţiilor patriotice. Lista cabinetului liberal a trebuit lăsată deocamdată deoparte.

Între timp, situaţia s-a înrăutăţit de la sine. În mai 1916, Duma a fost convocată din nou, dar nimeni, la drept vorbind, nu știa de ce. În orice caz, Duma nu avea intenţia să cheme la revoluţie. Iar, în afară de asta, ea nu avea ce face. „În această sesiune – își amintește Rodzianko – lucrările s-au desfășurat apatic, deputaţii veneau rar pe la ședinţe... Lupta permanentă părea inutilă, guvernul nu voia să asculte de nimic, dezordinea creștea și ţara mergea spre pieire." În teama burgheziei de revoluţie și în neputinţa ei în lipsa acesteia, monarhia și-a găsit de-a lungul anului 1916 un fel de sprijin social.

Spre toamnă, situaţia s-a înrăutăţit și mai mult. Lipsa de speranţă a războiului devenise evidentă pentru toţi, indignarea maselor populare ameninţa să se reverse. Atacând ca și mai înainte partida de la Curte pentru „germanofilie", liberalii socoteau în același timp că trebuie să vadă care sunt șansele păcii, pregătindu-și ziua de mâine. Numai așa se explică negocierile de la Stockholm ale unuia dintre conducătorii Blocului Progresist, deputatul Protopopov, cu diplomatul german Warburg, în toamna anului 1916. Delegaţia Dumei, care făcea vizite de prietenie în Franţa și Anglia, a putut să se convingă la Paris și la Londra, fără prea mare efort, că aliaţii cei dragi aveau de gând să stoarcă în timpul războiului toate forţele vitale din Rusia, pentru ca, după victorie, să facă din această ţară înapoiată terenul principal al exploatării lor economice. O Rusie distrusă la remorca Antantei victorioase ar fi însemnat colonizarea Rusiei. Clasele avute rusești n-aveau altă ieșire decât să încerce să se elibereze din îmbrăţișarea prea strânsă a Antantei și să găsească un drum de sine stătător spre pace, folosind antagonismul celor două tabere puternice. Întâlnirea președintelui delegaţiei Dumei cu diplomatul german, ca prim pas pe acest drum, a însemnat și o ameninţare la adresa aliaţilor, cu scopul de a obţine concesii, precum și tatonarea unei posibilităţi efective de apropiere de Germania. Protopopov acţiona în acord nu numai cu diplomaţia ţaristă – întâlnirea respectivă a avut loc în prezenţa ambasadorului rus din Suedia –, dar și cu întreaga delegaţie a Dumei de Stat. În același timp, liberalii urmăreau prin această iscodire și un scop propriu, la fel de important: Sprijină-te pe noi – păreau să-i spună ei ţarului – și o să-ţi aranjăm o pace separată mai bună și mai serioasă decât a lui Știurmer. După planul lui Protopopov, adică al celor ce-l împingeau de la spate, guvernul rus trebuia să-i anunţe pe aliaţi „cu câteva luni înainte" că e nevoit să curme războiul, iar dacă aliaţii ar fi

refuzat să poarte tratative de pace, Rusia trebuia să încheie o pace separată cu Germania. În mărturia sa, scrisă după revoluţie, Protopopov spune ca și cum ar fi fost de la sine înţeles că „toţi oamenii inteligenţi din Rusia, iar printre ei aproape toţi conducătorii Partidului «Libertăţii Poporului» (K-D), erau convinși că Rusia nu poate să continue războiul".

Ţarul, căruia Protopopov i-a dat la întoarcere raportul despre călătorie și negocieri, privea cu deplină bunăvoinţă ideea păcii separate. Dar nu vedea niciun motiv să-i atragă în această afacere pe liberali. Faptul că Protopopov a fost inclus în treacăt în camarila Palatului, după ce a rupt-o cu Blocul Progresist, se explică prin caracterul acestui fante care s-a îndrăgostit, după cum spune chiar el, de ţar și de ţarină și, în același timp, de portofoliul de ministru de interne. Dar episodul trădării liberalismului de către Protopopov nu schimbă deloc sensul general al politicii externe liberale, ca fiind o combinaţie de lăcomie, lașitate și viclenie.

Duma s-a reunit pe 1 noiembrie. Tensiunea din ţară devenise insuportabilă. Din partea Dumei se așteptau pași hotărâţi. Trebuia să se facă ceva sau, cel puţin, să se spună. Blocul Progresist s-a dovedit din nou nevoit să treacă la acuzații parlamentare. Când enumera de la tribună pașii cei mai importanţi ai guvernului, Miliukov întreba de fiecare dată: „Este prostie sau trădare?" Și alţi deputaţi au ridicat tonul. Guvernul aproape că nu găsea apărători. El a răspuns în felul său: cuvântările oratorilor Dumei au fost interzise în presă. De aceea s-au și răspândit în milioane de exemplare. Nu exista nicio cancelarie guvernamentală, din spatele frontului, dar și de pe front, unde să nu se copieze cuvântările interzise, adesea cu completări ce corespundeau temperamentului copistului. Rezonanţa discursurilor din 1 noiembrie a fost așa de mare, că i-a înspăimântat până și pe acuzatori.

Un grup de extremă dreaptă, birocraţi adevăraţi, admiratori ai lui Durnovo, învingătorul revoluţiei din 1905, i-a transmis în acest moment ţarului o notă programatică. Ochii funcţionarilor cu mare experienţă, care trecuseră prin școala serioasă a poliţiei, vedeau destul de departe, presimţind lucruri rele, iar dacă reţeta lor nu era bună era numai pentru că nu exista, de fapt, niciun leac împotriva bolilor vechiului regim. Autorii notei luau poziţie împotriva oricăror concesii făcute opoziţiei burgheze, iar asta nu pentru că liberalii ar fi voit să meargă prea departe, cum credeau plebeii din Sutele Negre, pe care funcţionarii reacţionari îi priveau de sus, nu, problema era că liberalii erau „așa de slabi, așa de fărâmiţaţi și, s-o spunem direct, așa de lipsiţi de har, încât victoria lor ar fi fost pe cât de scurtă, pe atât de lipsită de stabilitate". Slăbiciunea principalului partid de opoziţie, cel „constituţional-democrat" (cadet), era dată chiar de numele lui: el se numea democrat, dar era în esenţă burghez și, deși un partid al unor moșieri liberali, trecuse în program răscumpărarea forțată a pământurilor. „Fără acești ași din mâneca altuia –

scriau consilierii de taină, folosindu-se de imaginile lor obișnuite –, cadeţii nu sunt decât o asociaţie numeroasă de avocaţi liberali, profesori și funcţionari de la tot felul de ministere, nimic mai mult.” Altceva era cu revoluţionarii. Recunoașterea însemnătăţii partidelor revoluţionare era însoţită în această notă de un scrâșnet din dinţi: „Pericolul și forţa acestor partide e dată de faptul că au o idee, au bani (!), au o masă pregătită și bine organizată”. Partidele revoluţionare „se bazează pe bună dreptate pe simpatia marii majorităţi a ţăranilor, care-i vor urma pe proletari imediat ce conducătorii revoluţionari le vor arăta cu degetul pământul altora”. Ce ar aduce în acest caz alcătuirea unui guvern responsabil în faţa parlamentului? „Înăbușirea totală și definitivă a partidelor de dreapta, înghiţirea treptată a partidelor intermediare (Centrul, conservatorii liberali, octombriștii și progresiștii) de către Partidul Cadeţilor, care ar avea la început o importanţă hotărâtoare. Dar cadeţii ar risca aceeași soartă... Și după aceea? După aceea ar urma mulţimea revoluţionară, Comuna, pieirea dinastiei, pogromuri împotriva claselor avute și, în cele din urmă, ţăranul-tâlhar.” Nu putem să nu recunoaștem că furia reacţionar-poliţienească se ridica aici până la nivelul unei anumite previziuni istorice.

Partea pozitivă a programului nu era nouă, dar era coerentă: guvern format din adepţii nemiloși ai autocraţiei; abolirea Dumei; stare de asediu în cele două capitale; pregătirea unor forţe pentru înăbușirea tulburărilor. Programul acesta a și fost, de fapt, pus la baza politicii guvernamentale a ultimelor luni de dinaintea revoluţiei. Dar succesul lui presupunea o forţă care se aflase în mâinile lui Durnovo în iarna lui 1905, dar care nu mai exista în toamna anului 1916. Monarhia încerca de aceea să sugrume ţara puţin câte puţin și pe bucăţi. Guvernul a fost reînnoit după principiul „oamenii noștri”, credincioși în chip necondiţionat ţarului și ţarinei. Dar acești „oameni ai noștri”, întâi de toate trădătorul Protopopov, erau neînsemnaţi și jalnici. Duma n-a fost dizolvată, ci, din nou, suspendată. Declararea stării de asediu la Petrograd a fost amânată pentru o dată la care, între timp, revoluţia deja învinsese, iar forţele militare pregătite pentru înăbușirea răscoalei fuseseră și ele cuprinse de revoltă. Toate acestea se vor vedea în două-trei luni.

Liberalismul făcea între timp ultimele eforturi de a salva situaţia. Toate organizaţiile burgheziei cenzitare susţineau discursurile din noiembrie ale opoziţiei din Dumă cu o serie de noi declaraţii. Cea mai cutezătoare s-a dovedit rezoluţia din 9 decembrie a Uniunii Orașelor: „Criminali iresponsabili și fanatici îi pregătesc Rusiei înfrângerea, rușinea și robia”. Duma de Stat era chemată „să nu rupă rândurile până când nu va fi creat un guvern responsabil”. Până și Consiliul de Stat, organul birocraţiei și al marii proprietăţi, se pronunţa pentru chemarea la putere a unor persoane care se bucurau de încrederea ţării. O cerere asemănătoare a făcut și Congresul Nobilimii Unite:

pietrele acoperite de mușchi începuseră să vorbească. Dar nu s-a schimbat nimic. Monarhia n-a dat din mână ce-i mai rămăsese din putere.

După ezitări și tergiversări, ultima sesiune a ultimei Dume a fost stabilită pentru 14 februarie 1917. Până la venirea revoluţiei rămăseseră mai puţin de două săptămâni. Erau așteptate demonstraţii. În organul cadeţilor, *Reci*, alături de declaraţia comandantului districtului militar Petrograd, generalul Habalov, care interzicea demonstraţiile, fusese publicată o scrisoare a lui Miliukov, care-i prevenea pe muncitori să se ferească de „sfaturi prostești și periculoase" venite din „surse obscure". În pofida grevelor, deschiderea Dumei s-a făcut destul de liniștit. Lăsând impresia că nu mai este interesată de chestiunea puterii, Duma a început să se ocupe de o problemă pur practică, deși acută: alimentele. Atmosfera era apatică, își va aminti mai târziu Rodzianko, „se simţea neputinţa Dumei, oboseala unei lupte inutile". Miliukov repeta că Blocul Progresist „va acţiona prin cuvinte și numai prin cuvinte". Astfel a intrat Duma în vâltoarea Revoluţiei din Februarie.

III. PROLETARIATUL ȘI ŢĂRĂNIMEA

Proletariatul rus a făcut primii săi pași în condiţiile politice ale unui stat despotic. Greve interzise de lege, cercuri clandestine, proclamaţii ilegale, demonstraţii de stradă, ciocniri cu poliţia și cu armata – asta a fost școala creată de combinarea condiţiilor capitalismului ce se dezvolta rapid cu absolutismul care se preda încet. Concentrarea muncitorilor în întreprinderi-gigant, caracterul intens al presiunii statului, în sfârșit, impulsivitatea unui proletariat tânăr și proaspăt au făcut ca greva politică, așa de rară în Apus, să devină în Rusia principala metodă de luptă.

Anii	Numărul participanţilor la greve politice (în mii)
1903	87[1]
1904	25
1905	1.843
1906	651
1907	540
1908	93
1909	8
1910	4
1911	8
1912	550
1913	502
1914 (prima jumătate)	1.059
1915	156
1916	310
1917 (ianuarie-februarie)	575

Cifrele grevelor muncitorești de la începutul secolului sunt indicii cei mai importanţi din istoria politică a Rusiei. Cu toată dorinţa de a nu încărca

[1] Pentru anii 1903 și 1904, datele se referă la toate grevele, între care au predominat fără îndoială cele economice.

textul cu cifre, nu se poate să nu includem în el tabelul grevelor politice din Rusia din perioada 1903-1917. Datele, reduse la cea mai simplă expresie a lor, se referă numai la întreprinderile supuse inspecţiei de fabrică; căile ferate, industria minieră, meșteșugurile și, în general, întreprinderile mici, ca să nu mai vorbim de agricultură, nu intră, din diverse motive, în calcul. Dar schimbările din curba grevelor în diverse perioade arată nu mai puţin grăitor.

Avem în faţa ochilor curba, unică în felul ei, a temperaturii politice a unei naţiuni ce purta în pântecele său o mare revoluţie. Într-o ţară înapoiată, cu un proletariat puţin numeros – în întreprinderile supuse inspecţiei de fabrică erau circa un milion și jumătate de muncitori în 1905, circa două milioane în 1917! –, mișcarea grevistă a capătat o amploare nemaicunoscută nicăieri în lume. În condiţiile slăbiciunii democraţiei mic-burgheze, ale fărâmiţării și miopiei politice a mișcării ţărănești, greva revoluţionară a muncitorilor a devenit berbecul pe care naţiunea în curs de trezire l-a îndreptat împotriva zidului absolutismului. 1.843.000 de participanţi la greve politice numai în 1905 – desigur, muncitorii care au luat parte la mai multe greve sunt număraţi aici de mai multe ori –, această cifră ne permite ea singură să arătăm cu degetul în tabel anul revoluţiei, chiar dacă n-am ști nimic despre calendarul politic al Rusiei.

În 1904, primul an al războiului ruso-japonez, inspecţia de fabrică indică numai 25.000 de greviști. În 1905, greviștii politici și economici erau, la un loc, 2.863.000, de o sută cincisprezece ori mai mulţi decât în anul precedent. Acest salt uimitor ne face să ne gândim că proletariatul, obligat de mersul evenimentelor să improvizeze o asemenea activitate revoluţionară nemaivăzută, trebuia să scoată cu orice preţ din adâncurile sale o organizaţie care să corespundă amplorii luptei și măreţiei sarcinilor: această organizaţie au fost sovietele, născute din prima revoluţie și devenite organele grevei generale și ale luptei pentru putere.

Înfrânt în urma insurecției din decembrie 1905, proletariatul a făcut eforturi uriașe să apere în cursul următorilor doi ani o parte a poziţiilor câștigate. Așa cum arată cifrele grevelor, acești ani au fost legaţi încă de revoluţie, marcând totuși deja un reflux. Următorii patru ani (1908-1911) apar în oglinda statisticii grevelor ca ani ai contrarevoluţiei victorioase. Criza economică care li s-a suprapus a consumat și mai mult proletariatul rămas deja fără vlagă. Adâncimea căderii a fost simetrică înălţimii la care se ridicase avântul. Convulsiile naţiunii și-au lăsat amprenta în aceste cifre simple.

Înviorarea industrială începută în 1910 i-a pus pe muncitori pe picioare și a dat un nou imbold energiei lor. Cifrele din anii 1912-1914 repetă aproape datele din 1905-1907, dar în ordine inversă: nu de la creștere la scădere, ci de la scădere la creștere. Pe baze istorice noi, mai înalte – muncitorii sunt acum mai mulţi și au mai multă experienţă –, s-a deschis un nou atac revoluţionar.

Prin numărul greviștilor politici, prima jumătate a lui 1914 s-a apropiat în mod limpede de anul culminant al primei revoluţii. Dar declanșarea războiului a rupt cu brutalitate acest proces. Primele luni ale acestuia au fost marcate de imobilitatea politică a clasei muncitoare. În primăvara lui 1915, amorţirea a început însă să se ducă. S-a deschis un nou ciclu de greve politice, care va culmina în februarie 1917 cu revolta muncitorilor și a soldaţilor.

Fluxurile și refluxurile brutale ale luptei de masă au făcut în curs de câţiva ani proletariatul rus de nerecunoscut. Uzine care, cu doi-trei ani înainte, făceau grevă printr-un acord unanim în urma oricărui act poliţienesc arbitrar își pierduseră acum cu totul orice aspect revoluţionar și nu se mai împotriveau celor mai monstruoase crime ale puterii. Marile înfrângeri descurajează pentru multă vreme. Elementele revoluţionare își pierd puterea asupra maselor. În conștiinţa acestora se ridică prejudecăţi și superstiţii care n-au apucat încă să se stingă. Între timp, elementele cenușii de la sate diluează rândurile muncitorilor. Scepticii dau din cap ironici. Așa a fost în anii 1907-1911. Dar procesele moleculare din interiorul maselor vindecă rănile psihologice lăsate de înfrângeri. O nouă cotitură a evenimentelor sau un imbold economic ascuns deschid un nou ciclu politic. Elementele revoluţionare își găsesc din nou publicul. Lupta renaște la un nivel mai înalt.

Pentru a înţelege cele două curente principale din cadrul clasei muncitoare rusești trebuie să avem în vedere faptul că menșevismul s-a format în mod definitiv în anii reacţiunii și ai refluxului, bazându-se în principal pe pătura subţire de muncitori care o rupseseră cu revoluţia, în timp ce bolșevismul, înfrânt cu cruzime în perioada reacţiunii, a început să se ridice cu repeziciune în anii de dinaintea războiului, pe creasta noului val revoluţionar. „Cel mai energic, mai vioi și mai capabil de luptă neobosită, de rezistenţă și de organizare permanentă este acel element, sunt acele organizaţii și acele persoane care se concentrează în jurul lui Lenin” – cu aceste cuvinte aprecia Departamentul de poliţie activitatea bolșevicilor din anii de dinainte de război.

În iulie 1914, în vreme ce diplomaţii băteau ultimele cuie în crucea destinată răstignirii Europei, Petrogradul clocotea în cazanul său revoluţionar. Președintele Republicii Franceze, Poincaré, a fost nevoit să depună o coroană de flori pe mormântul lui Alexandru al III-lea în ultimele ecouri ale unei lupte de stradă și în primele sunete ale manifestărilor patriotice.

Oare, dacă n-ar fi izbucnit războiul, mișcarea ofensivă de masă din anii 1912-1914 ar fi dus la însăși răsturnarea ţarismului? E foarte greu de răspuns cu deplină convingere la această întrebare. Procesul ducea inevitabil la revoluţie. Dar prin ce etape ar fi trebuit el să treacă? Oare revoluţia n-ar fi fost sortită unei alte înfrângeri? De cât timp ar fi avut nevoie muncitorii pentru a ridica ţăranii și a cuceri armata? La toate aceste întrebări avem numai presupuneri. Războiul, în orice caz, a dat la început procesul înapoi, însă pentru

a-l accelera cu atât mai puternic în perioada următoare și a-i asigura victoria zdrobitoare.

La primul sunet al tobei, mișcarea revoluţionară a murit. Cele mai active straturi ale muncitorilor au fost mobilizate. Elementele revoluţionare au fost trimise din uzine pe front. Pentru greve se dădeau pedepse grele. Presa muncitorească a fost măturată. Sindicatele au fost gâtuite. În ateliere au năvălit sute de mii de femei, adolescenţi, ţărani. Războiul, în combinaţie cu prăbușirea Internaţionalei[2], a dezorientat politic extraordinar de mult masele și a dat posibilitatea administraţiei uzinelor, care ridicase capul, să ţină discursuri patriotice în numele acestora, trăgând după ea o parte însemnată a muncitorilor și făcându-i pe cei mai curajoși și mai hotărâţi să se închidă în așteptare. Ideea revoluţionară a continuat să mocnească în cercuri mici și tăcute. Pe vremea aceea, nimeni din uzine n-avea curajul să se numească „bolșevic", pentru a nu fi arestat sau bătut de muncitorii înapoiaţi.

Fracţiunea bolșevică din Dumă, slabă numericește, s-a dovedit a nu fi la înălţime în momentul izbucnirii războiului. Împreună cu deputaţii menșevici, ea a făcut o declaraţie în care se obliga „să apere bunurile culturale ale poporului de orice încercare îndreptată împotriva lor, indiferent de unde ar fi venit". Duma a subliniat cu aplauze această cedare de poziţie. Niciuna dintre organizaţiile și grupările rusești ale partidului n-a adoptat în mod deschis poziţia defetistă pe care o susţinea Lenin din străinătate. Totuși, procentul de patrioţi din rândurile bolșevicilor s-a dovedit neînsemnat. Spre deosebire de narodnici și de menșevici, bolșevicii au început deja din 1914 să desfășoare în mijlocul maselor o propagandă scrisă și orală împotriva războiului. Deputaţii din Dumă și-au revenit în curând din rătăcire și și-au reluat munca revoluţionară, despre care puterea era foarte îndeaproape informată datorită sistemului ramificat de provocatori. E de ajuns să spunem că, din cei șapte membri ai Comitetului de partid din Petersburg, trei se aflau în ajunul războiului în serviciul Ohranei. Așa se juca ţarismul de-a v-aţi ascunselea cu revoluţia. În noiembrie, deputaţii bolșevici au fost arestaţi. A început o distrugere generală a partidului în toată ţara. În februarie 1915, dosarul fracţiunii din Dumă era audiat la tribunal. Deputaţii s-au comportat cu prudenţă. Kamenev, inspiratorul intelectual al fracţiunii, s-a delimitat de poziţia defetistă a lui Lenin, ca și Petrovski, președintele de azi al Comitetului Executiv Central din Ucraina. Departamentul de poliţie remarca cu plăcere că sentinţa dură primită de deputaţi n-a stârnit niciun fel de mișcare de protest din partea muncitorilor.

S-ar fi zis că războiul schimbase clasa muncitoare. Și, într-o oarecare măsură, chiar așa era: la Petrograd, componenţa muncitorilor se înnoise aproape cu 40%. Continuitatea revoluţionară se întrerupsese cu brutalitate.

[2] E vorba de a doua Internațională Socialistă, înființată în 1889 la Paris. *(N. red.)*

Tot ce existase înainte de război, inclusiv fracţiunea din Dumă a bolșevicilor, fusese brusc aruncat în urmă și aproape se cufundase în uitare. Dar, sub învelișul fragil al liniștii, al patriotismului, în parte chiar al monarhiei, în mase se acumula starea de spirit pentru o nouă explozie.

În august 1915, miniștrii ţariști își spuneau între ei că muncitorii „caută peste tot trădare, vânzare și sabotaj în folosul germanilor și sunt atrași să caute vinovaţi pentru eșecurile noastre de pe front". Într-adevăr, în această perioadă, critica maselor se trezise și – în parte în chip sincer, în parte spre a se proteja – adopta adesea poziţia „apărării patriei". Dar ideea aceasta era numai un punct de plecare. Nemulţumirea muncitorilor făcea pași din ce în ce mai mari, făcându-i pe șefii de echipă, pe muncitorii din Sutele Negre și pe funcţionarii din administraţie să tacă și permiţându-le muncitorilor bolșevici să ridice capul.

De la critică, masele au trecut la acţiune. Indignarea și-a găsit expresia mai ales în tulburările datorate crizei de alimente, ce au căpătat uneori forma unor revolte locale. Femeile, bătrânii, adolescenţii se simţeau la piaţă sau pe stradă mai independenţi și mai îndrăzneţi decât muncitorii mobilizaţi în uzine. În mai, la Moscova, mișcarea s-a transformat într-un pogrom al germanilor. Deși participanţii la el fuseseră mai ales scursorile orașului, ce acţionau sub protecția poliţiei, totuși, posibilitatea unui asemenea pogrom în Moscova industrială arată că muncitorii nu se treziseră încă îndeajuns pentru a-și impune lozincile și disciplina orășenilor mărunţi cuprinși de neliniște. Răspândite în întreaga ţară, tulburările produse de criza alimentară au distrus hipnoza războiului și au deschis drumul grevelor.

Afluxul de forţă de muncă nouă în uzine și goana lacomă după profituri de război au atras după sine o înrăutăţire a condiţiilor de muncă și au dat naștere celor mai grosolane moduri de exploatare. Creșterea preţurilor a redus automat salariul. Grevele economice au apărut ca un reflex inevitabil al maselor, cu atât mai furtunos, cu cât fusese ţinut în frâu. Grevele erau însoţite de mitinguri, de redactarea unor rezoluţii politice, de ciocniri cu poliţia, urmate adesea de împușcături și victime.

Lupta a cuprins în primul rând regiunea centrală a textilelor. Pe 5 iunie, poliţia a tras o salvă în ţesătorii din Kostroma: patru morţi, nouă răniţi. Pe 10 august, armata trăgea în muncitorii din Ivanovo-Voznesensk: șaisprezece morţi, treizeci de răniţi. În mișcarea textiliștilor au fost implicaţi soldaţi din batalionul local. Împușcăturilor de la Ivanovo-Voznesensk le-au răspuns ca ecou greve de protest în diferite părţi ale ţării. În paralel, se dezvolta lupta economică. Textiliștii mergeau adesea în primele rânduri.

În comparaţie cu prima jumătate a lui 1914, mișcarea constituia un mare pas înapoi în privinţa forţei de presiune și a clarităţii lozincilor. E simplu: în luptă erau implicate în mare măsură mase proaspete, în condiţiile unei

risipiri totale a păturii conducătoare a muncitorilor. Totuși, în primele greve din perioada războiului se simţea deja apropierea marilor lupte. Ministrul de justiţie Hvostov spunea pe 16 august: „Dacă acum n-au loc demonstraţii armate ale muncitorilor este numai pentru că nu sunt organizaţi". Goremîkin[3] se exprima mai precis: „Pentru conducătorii muncitorilor, problema vine din insuficienţa organizării, care a fost afectată de arestarea a cinci membri ai Dumei". Ministrul de interne[4] adăuga: „Membrii Dumei (bolșevici) nu pot fi amnistiaţi – ei sunt centrul organizator al mișcării muncitorești în cele mai periculoase manifestări ale ei". În orice caz, oamenii aceștia nu se înșelau în legătură cu dușmanul adevărat.

În timp ce, chiar și în momentul celei mai mari tulburări și dorinţe de-a ajunge la o înțelegere cu liberalii, guvernul considera necesar să dea în cap ca și mai înainte revoluţiei muncitorești, adică bolșevicilor, marea burghezie se străduia să colaboreze cu menșevicii. Speriaţi de amploarea grevelor, industriașii liberali au făcut o încercare de a le impune muncitorilor disciplina patriotică, acceptându-i pe aleșii acestora în comitetele pentru industria de război. Ministrul de interne se plângea că e foarte greu să lupţi împotriva acestei toane a lui Gucikov: „Toată chestiunea asta se petrece sub steagul patriotismului și în numele intereselor apărării". Totuși, trebuie să remarcăm că poliţia însăși evita să-i aresteze pe social-patrioţi, văzând în ei niște aliaţi indirecţi în lupta împotriva grevelor și a „exceselor" revoluţionare. Pe încrederea exagerată în forţa socialismului patriotic se baza convingerea Ohranei că, atât timp cât va dura războiul, nu va fi nicio revoltă.

La alegerile pentru comitetele pentru industria de război, defensiștii, conduși de energicul muncitor metalurgist Gvozdev – o să-l întâlnim mai târziu ca ministru al muncii în guvernul revoluţionar de coaliţie –, s-au dovedit în minoritate. Totuși, ei s-au folosit de sprijinul nu numai al burgheziei liberale, dar și al birocraţiei pentru a-i înlătura pe cei ce boicotau sub conducerea bolșevicilor aceste comitete și pentru a sili proletariatul din Petersburg să accepte o reprezentare în aceste organe ale patriotismului industrial. Poziţia menșevicilor a fost marcată cu claritate în discursul cu care unul dintre reprezentanţii lor li s-a adresat în cele din urmă industriașilor din comitet: „Trebuie să cereţi ca puterea birocratică existentă azi să iasă din scenă, să vă cedeze vouă locul, în calitate de moștenitori ai actualului regim". Tânăra prietenie politică creștea văzând cu ochii. Imediat după revoluţie, va da și roade.

Războiul a produs daune îngrozitoare mișcării din ilegalitate. După arestarea fracţiunii din Dumă, bolșevicii nu mai aveau nicio organizaţie centralizată de partid. Comitetele locale aveau o existenţă episodică și nu ţineau

[3] Prim-ministru în această perioadă. *(N. tr.)*
[4] Pe atunci, N. A. Maklakov (1871-1918). *(N. tr.)*

mereu legătura cu raioanele. Acţionau doar grupuri, cercuri disparate și indivizi singuratici. Totuși, însufleţirea luptei greviste tocmai începute le dădea în uzine curaj și forţă. Treptat, s-au găsit unii pe alţii, creând legături raionale. Munca în ilegalitate renăștea. La Departamentul de poliţie se scria mai târziu: „De la începutul războiului, leniniștii, care au în spatele lor majoritatea organizaţiilor social-democrate clandestine din Rusia, au pus în circulaţie în cele mai mari centre ale lor (precum Petrograd, Moscova, Harkov, Kiev, Tula, Kostroma, gubernia Vladimir, Samara) o cantitate considerabilă de proclamaţii revoluţionare, cerând încetarea războiului, răsturnarea guvernului existent și instituirea republicii, ceea ce a avut ca rezultat palpabil organizarea de către muncitori de greve și tulburări".

Aniversarea tradiţională a marșului muncitorilor spre Palatul de Iarnă, care trecuse aproape neobservată cu un an în urmă, a provocat pe 9 ianuarie 1916 o mare grevă. Mișcarea grevistă a crescut de două ori în acest an. Ciocnirile cu poliţia au însoţit fiecare grevă mai mare și mai susţinută. Faţă de armată, muncitorii afișau o prietenie demonstrativă și Ohrana a remarcat nu o dată acest fapt neliniștitor.

Industria militară se umfla, înghiţind în jurul ei toate resursele și șubrezind terenul pe care stătea. Ramurile pașnice ale producţiei au început să se stingă. În pofida tuturor planurilor, din reglementarea economiei n-a ieșit nimic. Deja incapabilă să ia această chestiune în mâinile sale din cauza împotrivirii puternicelor comitete pentru industria de război, birocraţia nu accepta totuși să-i lase burgheziei rolul regulator. Haosul creștea. Muncitorii pricepuţi fuseseră înlocuiţi de unii nepricepuţi. Bazinele carbonifere, uzinele și fabricile din Polonia au fost în curând pierdute: în cursul primului an de război a dispărut cam o cincime din forţa industrială a ţării. Până la 50% din producţie era pentru nevoile armatei și ale războiului, inclusiv 75% din ţesăturile produse în ţară. Transportul supraaglomerat devenise neputincios în a furniza uzinelor cantitatea necesară de combustibil și de materie primă. Războiul nu numai că înghiţea tot venitul naţional curent, dar începuse să treacă în mod serios și la consumarea capitalului de bază al ţării.

Industriașii făceau din ce în ce mai puţine concesii muncitorilor, iar guvernul răspundea ca de obicei la fiecare grevă cu represalii severe. Toate acestea împingeau gândurile muncitorilor de la particular la general, de la economie la politică: „Trebuie să facem grevă toţi o dată". Așa se naște ideea unei greve generale. Procesul de radicalizare a maselor e oglindit extrem de grăitor în statistica grevelor. În 1915, la grevele politice au participat de două ori și jumătate mai puţini muncitori decât la conflictele economice; în 1916 – de două ori mai puţini; în primele două luni ale lui 1917, grevele politice au cuprins deja de șase ori mai mulţi muncitori decât cele economice. Rolul

Petrogradului este indicat printr-o singură cifră: în anii războiului, el a dat circa 72% dintre greviștii politici!

În focul luptei ard destule credinţe vechi. Ohrana raporta „cu durere” că, dacă ar reacţiona conform cerinţelor legii la „toate cazurile de ofensă obraznică și deschisă adusă Înălţimii Sale, atunci numărul proceselor bazate pe articolul 103 ar atinge cifre inimaginabile”. Totuși, conștiinţa maselor rămânea în urma acţiunii lor propriu-zise. Presiunea îngrozitoare a războiului și ruina au accelerat procesul de luptă în așa măsură, încât mase largi de muncitori nici n-au apucat să se elibereze până la revoluţie de multe din opiniile și prejudecăţile aduse de la ţară sau din familiile orășenești mic-burgheze. Faptul acesta își va pune amprenta pe primele luni ale Revoluţiei din Februarie.

Spre sfârșitul lui 1916, preţurile au crescut în salturi. La inflaţie și la dezorganizarea transportului s-a adăugat lipsa directă a mărfurilor. Cererea populaţiei a fost redusă în acea vreme cu mai mult de jumătate. Curba mișcării muncitorești a urcat repede. Din octombrie, lupta a atins stadiul hotărâtor, unind toate formele nemulţumirii: Petrogradul își lua avânt pentru saltul din Februarie. Prin uzine se desfășurau numeroase mitinguri. Temele erau: alimentele, scumpirile, războiul, guvernul. Se răspândeau fluturași bolșevici. Apăruseră grevele politice. La ieșirea de la uzină aveau loc demonstraţii improvizate. Se vedeau cazuri de fraternizare a anumitor uzine cu soldaţii. O grevă furtunoasă de protest a izbucnit împotriva procesului marinarilor revoluţionari din Flota Balticii. Ambasadorul francez i-a atras atenţia primministrului Știurmer asupra unui fapt despre care fusese informat, anume că soldaţii trăseseră în poliţie. Știurmer l-a liniștit pe ambasador: „Represaliile o să fie nemiloase”. În noiembrie, un grup însemnat de muncitori mobilizaţi a fost luat din uzinele din Petrograd pentru a fi trimis pe front. Anul se încheia extrem de furtunos.

Comparând situaţia cu cea din 1905, directorul Departamentului de poliţie, Vasiliev, a ajuns la o concluzie foarte neliniștitoare: „Starea de spirit a opoziţiei a atins cote extraordinare, la care nu s-a ajuns niciodată la nivel de mase largi în sus-menţionata perioadă tulbure”. Vasiliev nu-și punea nădejdea în garnizoană. Nici gărzile poliţiei nu i se păreau cu totul de încredere. Ohrana informa despre revigorarea lozincii grevei generale și despre pericolul renașterii terorismului. Soldaţii și ofiţerii care veneau de pe front spuneau despre situaţia existentă: „Ce să mai zicem? Trebuie luat și împuns ticălosul ăla. Dacă am fi noi aici, n-am mai sta prea mult pe gânduri” ș.a.m.d.

Șliapnikov, membru în Comitetul Central al bolșevicilor, el însuși fost muncitor metalurgist, povestește care era starea de spirit a muncitorilor din acele zile: „Uneori, era de ajuns un fluierat, puţină gălăgie, ca muncitorii să-l ia drept semnal de oprire a lucrului”. Amănuntul acesta este remarcabil în

același timp și ca simptom politic, și ca trăsătură psihologică: revoluţia se află deja în nervii oamenilor, înainte de a ieși în stradă.

Provincia a trecut prin aceleași etape, numai că mai încet. Creșterea numerică a participanţilor la mișcare și creșterea spiritului de luptă au mutat centrul de greutate de la textiliști la metalurgiști, de la grevele economice la cele politice, de la provincie la Petrograd. Primele două luni ale lui 1917 au dat 575.000 de greviști politici, din care partea leului îi revenea capitalei. În pofida unui nou prăpăd făcut de poliţie în ajunul lui 9 ianuarie, 150.000 de muncitori au făcut grevă în capitală la aniversarea acelei zile sângeroase. Tensiunea era mare, metalurgiștii erau în primele rânduri, muncitorii simţeau din ce în ce mai tare că nu mai era cale de întoarcere. La fiecare uzină a apărut un nucleu activ, cel mai adesea în jurul bolșevicilor. Grevele și mitingurile au fost neîntrerupte în cursul primelor două săptămâni din februarie. Pe 8, la uzina Putilov, poliţiștii au fost supuși „unei grindine de fragmente de fier și zgură". Pe 14, în ziua deschiderii Dumei, circa 90.000 de oameni au făcut grevă la Petersburg. Câteva întreprinderi s-au oprit și la Moscova. Pe 16, puterea a hotărât să introducă la Petrograd cartele de pâine. Această noutate a acţionat și mai tare asupra nervilor. Pe 19, mai mulţi oameni, mai ales femei, s-au adunat lângă chioșcurile de alimente, toţi cerând pâine. Peste o zi, în unele părţi ale orașului a avut loc spargerea magazinelor de pâine. Acestea erau deja primele scăpărări ale focului revoltei care se va dezlănţui peste câteva zile.

*

Îndrăzneala revoluţionară a proletariatului rus nu-și avea originea numai în el însuși. Deja situaţia lui de minoritate a naţiunii ne spune că el n-ar fi putut da luptei o asemenea amploare și cu atât mai puţin să se impună în fruntea statului dacă n-ar fi avut un sprijin puternic în popor. Acest sprijin i l-a adus chestiunea agrară.

Semieliberarea întârziată a ţăranilor din anul 1861 găsise agricultura aproape la același nivel la care se aflase și cu două secole mai înainte. În condiţiile unor tehnici arhaice de muncă, menţinerea vechiului fond de pământuri aflat în proprietate comună – știrbit fraudulos în timpul reformei – a ascuţit în mod automat criza suprapopulării sătești, care era în același timp și o criză a sistemului de asolament trienal. Ţărănimea se simţea prinsă ca într-o capcană, mai ales că procesul se desfășura nu în secolul al XVII-lea, ci în al XIX-lea, adică în condiţiile unei economii monetare avansate, care avea de la plugul de lemn pretenţii ce puteau fi satisfăcute numai de tractor. Iar aici vedem din nou alăturarea unor trepte distincte ale procesului istoric și, prin urmare, o ascuţire extremă a contradicţiilor.

Savanţii agronomi și economiști propovăduiau ideea după care exista îndeajuns pământ, cu condiţia cultivării sale raţionale, adică îi propuneau ţăranului să facă un salt pe o treaptă mult mai înaltă a tehnicii și a culturii, fără să-i deranjeze nici pe moșier, nici pe vechil, nici pe ţar. Dar niciun regim economic, mai ales unul agrar, care este mult mai conservator, n-ar fi părăsit scena înainte de a-și fi epuizat toate posibilităţile. Înainte de a se vedea obligat să treacă la o cultură economică mai intensivă, ţăranul trebuia să facă un ultim experiment de extindere a culturii sale bazate pe asolament trienal. Acest lucru se putea face, în mod evident, numai pe seama pământurilor care nu aparţineau ţăranilor. Sufocându-se în înghesuiala spaţiului său agricol, sub cnutul usturător al fiscului și al pieţei, ţăranul trebuia în chip inevitabil să facă încercarea de-a se descotorosi pentru totdeauna de moșier.

În ajunul primei revoluţii, cantitatea generală de pământ arabil din Rusia europeană era apreciată la 280 de milioane de desetine.[5] Loturile de pământ aparţinând obștilor ţărănești constituiau circa 140 de milioane, cele ale Coroanei – peste 5 milioane, cele ale bisericilor și mănăstirilor – circa două milioane și jumătate. Proprietatea privată, reprezentată de 30.000 de mari moșieri, ce aveau fiecare în proprietate peste 500 de desetine, însemna astfel 70 de milioane de desetine, adică aceeași cantitate care revenea, de exemplu, la 10 milioane de familii ţărănești. Această statistică funciară constituia programul gata făcut al unui război ţărănesc.

În prima revoluţie nu se reușise lichidarea moșierilor. Masa ţărănească nu se ridicase în întregul ei, mișcarea de la sate nu coincisese cu cea de la orașe, armata, compusă din ţărani, șovăise și, în cele din urmă, furnizase forţe suficiente pentru înăbușirea muncitorilor. Imediat ce Regimentul de gardă Semionovski înăbușise insurecția de la Moscova, monarhia renunţase la orice idee de restrângere a pământurilor moșierilor, ca și a drepturilor sale autocrate.

Totuși, deși înfrântă, revoluția n-a trecut fără să lase urme la sate. Guvernul a anulat vechile rate de răscumpărare a pământului și a deschis noi căi de strămutare în Siberia. Speriaţi, moșierii n-au făcut doar concesii însemnate la plata arendei, dar au și trecut la o vânzare mai rapidă a latifundiilor lor. De aceste roade ale revoluţiei s-au bucurat ţăranii cei mai înstăriţi, care aveau posibilitatea de a arenda și cumpăra pământ moșieresc.

Totuși, cea mai mare înlesnire pentru apariţia în rândurile ţăranilor a unor fermieri capitaliști a adus-o legea din 9 noiembrie 1906, principala reformă a contrarevoluţiei victorioase. Acordând chiar și unei mici minorităţi de ţărani din obște dreptul de a acţiona împotriva voinţei majorităţii și de a tăia din pământurile comune loturi independente, legea din 9 noiembrie a fost un fel de obuz capitalist lansat împotriva obștii. Președintele Consiliului

[5] Unitate de măsură echivalentă cu 1,092 hectare. *(N. tr.)*

de Miniștri, Stolîpin, a definit esenţa noii politici guvernamentale în chestiunea ţărănească drept „un pariu făcut pe cei puternici". Ea urmărea să împingă pătura de sus a ţăranilor să pună mâna pe pământurile obștii prin cumpărarea de loturi „eliberate" și să-i transforme pe noii fermieri capitaliști în reazem al regimului. Cu toate acestea, era mai ușor să-ţi propui o asemenea sarcină decât s-o rezolvi. În încercarea de a înlocui problema ţărănească cu cea a culacilor, contrarevoluţia trebuia să-și rupă gâtul.

La 1 ianuarie 1916, două milioane și jumătate de gospodari aveau în proprietate privată 17 milioane de desetine. Alte două milioane de gospodari cereau să li se aloce 14 milioane de desetine. Acest lucru arăta ca un succes colosal al reformei. Dar gospodăriile astfel formate erau în majoritatea lor cu totul neviabile, fiind numai un material destinat selecţiei naturale. În timp ce moșierii cei mai rămași în urmă și ţăranii mărunţi vindeau întruna, unii – latifundiile lor, ceilalţi – peticele lor de pământ, principalul cumpărător se dovedea a fi noua burghezie ţărănească. Gospodăria rurală intrase în stadiul unei creșteri capitaliste neîndoielnice. Exportul de produse agricole din Rusia crescuse în cinci ani (1908-1912) de la un miliard de ruble la unul și jumătate. Asta însemna că marile mase de ţărani se proletarizau, iar păturile de sus ale satului aruncau pe piaţă tot mai multe grâne.

În locul legăturilor forţate din cadrul obștii ţărănești s-a dezvoltat repede cooperarea voluntară, care, în câţiva ani, a reușit să pătrundă destul de puternic în masele ţărănești și a devenit numaidecât obiectul unei idealizări liberale și democratice. Totuși, în cooperative, forţa reală o aveau numai ţăranii bogaţi, pe care, în ultimă instanţă, acestea îi și slujeau. Inteligenţia narodnicistă, care-și concentrase principalele forțe pe ideea cooperației, și-a mutat în cele din urmă iubirea de popor pe șinele solide ale burgheziei. În felul acesta a fost mai ales pregătit blocul partidului „anticapitalist" al eserilor cu Partidul Cadeţilor, capitalist *par excellence*.

Păstrând aparenţa opoziţiei la politica agrară a reacţiunii, liberalismul privea totuși cu mare speranţă spre distrugerea capitalistă a obștii. „În sate se naște o mică burghezie puternică – scria prinţul liberal Trubeţkoi –, străină prin întreaga sa esenţă și formaţie atât idealurilor nobilimii unite, cât și visurilor socialiste."

Dar această medalie minunată avea și un revers. Din obște nu se evidenţiaseră numai „o mică burghezie puternică", ci și antipozii ei. Numărul ţăranilor care-și vânduseră loturile din care nu puteau trăi crescuse spre începutul războiului până la un milion, ceea ce însemna aproape cinci milioane de suflete de populaţie proletarizată. Un material destul de exploziv îl constituiau de asemenea milioanele de ţărani săraci, cărora nu le mai rămăsese nimic de făcut decât să se ţină de loturile lor flămânde. În mediul ţărănimii se reproduceau, prin urmare, acele contradicţii care subminaseră foarte de timpuriu

în Rusia dezvoltarea societăţii burgheze în general. Noua burghezie rurală, care trebuia să fie un reazem pentru proprietarii mai vechi și mai puternici, se dovedea la fel de ostilă principalelor mase de ţărani pe cât erau și vechii proprietari faţă de poporul luat ca întreg. Înainte de a deveni un reazem al regimului, burghezia ţărănească avea nevoie la rândul ei de o ordine puternică pentru a se menţine pe poziţiile cucerite. În aceste condiţii, nu e de mirare că chestiunea agrară își păstrase actualitatea în toate Dumele. Toţi simţeau că nu se rostise încă ultimul cuvânt. Țăranul deputat Petricenko declarase odată de la tribuna Dumei: „Oricâte dezbateri faceţi, n-o să creaţi un alt glob pământesc. Va trebui deci să ne daţi pământul acesta, pe care ne găsim". Acest ţăran nu era nici bolșevic, nici eser; dimpotrivă, era un deputat de dreapta, un monarhist.

Mișcarea agrară, care se potolise, la fel ca și lupta grevistă a muncitorilor, la sfârșitul lui 1907, a renăscut în parte începând cu 1908 și s-a intensificat în cursul anilor următori. E adevărat, lupta s-a mutat în mare măsură în interiorul obștii: acesta era și calculul politic al reacţiunii. Erau dese ciocnirile între ţărani înarmaţi prilejuite de împărţirea pământurilor obștii. Dar nici lupta împotriva moșierilor nu s-a oprit. Ţăranii incendiau conacele boierești, recoltele, paiele, fără să cruţe cu ocazia asta nici pământurile individuale scoase fără voia membrilor din obște.

Asta era starea în care războiul a găsit comunitatea ţărănească. Guvernul a luat din sate circa 10 milioane de cultivatori și aproximativ 2 milioane de cai. Gospodăriile slabe au slăbit și mai mult. A crescut numărul ţăranilor care n-aveau semănături. Odată însă cu cel de-al doilea an de război, până și mijlocașii au început să se resimtă. Ostilitatea ţăranilor faţă de război se adâncea de la o lună la alta. În octombrie 1916, conducerea jandarmeriei din Petrograd raporta că în sate nu se mai credea în succesul războiului: potrivit cuvintelor agenţilor de asigurări, ale învăţătorilor, negustorilor ș.a., „toţi așteaptă cu mare nerăbdare momentul în care se va încheia în sfârșit acest război blestemat..." Mai mult, „peste tot se discută chestiuni politice, se iau hotărâri îndreptate împotriva moșierilor și a negustorilor, se organizează celule ale diverselor organizaţii... Deocamdată nu există un centru coordonator, dar trebuie să ne gândim că ţăranii o să se unească prin intermediul cooperativelor care cresc de la o oră la alta în toată Rusia". Unele lucruri sunt exagerate, uneori jandarmul a anticipat ceea ce urma să se întâmple, dar fără îndoială că, în esenţă, avea dreptate.

Clasele avute nu puteau să nu prevadă că satul își va prezenta nota de plată, dar dădeau la o parte gândurile întunecate, sperând să scape cumva din această situaţie. Despre acest subiect, curiosul ambasador francez Paléologue a avut în timpul războiului diverse conversaţii cu fostul ministru al agriculturii Krivoșein, cu fostul prim-ministru Kokovţev, cu contele Bobrinski,

mare moșier, cu președintele Dumei de Stat Rodzianko, cu marele industriaș Putilov și cu alţi oameni celebri. Iată ce a aflat cu această ocazie: pentru a pune în practică o reformă agrară radicală, era nevoie de munca permanentă a unei armate de trei sute de mii de arpentori vreme de cel puţin cincisprezece ani; dar, în acest timp, gospodăriile ar fi ajuns la numărul de 30 de milioane și, prin urmare, toate socotelile preliminare ar fi devenit inutile. În ochii moșierilor, funcţionarilor și bancherilor, reforma agrară se prezenta, în felul acesta, precum cvadratura cercului. Nici nu mai are rost să spunem că o asemenea scrupulozitate matematică îi era cu totul străină ţăranului. El credea că trebuie să scape în primul rând de boier, iar după aceea, o să vadă el.

Dacă satul rămăsese, cu toate acestea, relativ liniștit în anii războiului era pentru că forţele lui active se aflau pe front. Soldaţii nu uitaseră de pământ, cel puţin când nu se gândeau la moarte, iar gândurile ţăranilor legate de viitor erau pătrunse în tranșee de mirosul prafului de pușcă. Dar, chiar și învăţând să mânuiască arma, ţăranii n-ar fi putut să facă totuși niciodată singuri, prin forţe proprii, o revoluţie agrar-democratică, adică propria lor revoluţie. Aveau nevoie de o conducere. Pentru prima dată în istoria universală, ţăranul urma să găsească un conducător în persoana muncitorului. Aici se afla trăsătura care deosebea în mod esenţial și, am putea spune, total Revoluţia Rusă de toate cele de dinaintea ei.

În Anglia, iobăgia dispăruse, de fapt, spre sfârșitul secolului al XIV-lea, adică cu două secole înainte de a apărea în Rusia și cu patru secole și jumătate înainte de a fi abolită aici. Exproprierea proprietăţii funciare ţărănești durase în Anglia, trecând prin Reformă și două revoluţii, până în secolul al XIX-lea. Dezvoltarea capitalistă, negrăbită din afară, avusese în felul acesta destul timp pentru a lichida independenţa ţărănimii cu multă vreme înainte ca proletariatul să se trezească la viaţă.

În Franţa, lupta cu absolutismul regal, cu aristocraţia și cu prinţii bisericii obligase burghezia de diverse niveluri să facă în mai multe etape o revoluţie agrară radicală la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Multă vreme după aceea, ţăranii independenţi constituiseră un reazem al regimului burghez, iar în 1871 ajutaseră burghezia să înfrângă Comuna din Paris.

În Germania, burghezia se dovedise incapabilă de o rezolvare revoluţionară a chestiunii agrare, iar în 1848 îi predase pe ţărani moșierilor, așa cum Luther îi predase prinţilor cu trei secole și ceva în urmă, în timpul războiului ţărănesc. Pe de altă parte, la jumătatea secolului al XIX-lea, proletariatul german era încă destul de slab pentru a prelua conducerea ţărănimii. Datorită acestui fapt, dezvoltarea capitalistă a Germaniei primise un termen suficient, deși nu așa de îndelungat ca în Anglia, dar totuși îndeajuns, pentru a subordona propriilor interese agricultura rezultată din revoluţia burgheză neterminată.

Reforma ţărănească din 1861 din Rusia fusese făcută de o monarhie nobiliară și funcţionărească sub presiunea nevoilor societăţii burgheze, dar în condiţiile unei complete neputinţe politice a burgheziei. Caracterul emancipării ţărănești era de așa natură că transformarea capitalistă forţată a ţării făcea în mod inevitabil din problema agrară un motiv de revoluţie. Burghezii ruși visau la o dezvoltare agrară de tip ba francez, ba danez, ba american – oricum ar fi fost, numai rusească nu. Totuși, lor nu le dăduse prin minte să se doteze din vreme cu o istorie franceză sau cu o structură socială americană. În pofida trecutului său revoluţionar, intelighenţia democratică se va afla la momentul hotărâtor alături de burghezia liberală și de moșieri, nu de satul revoluţionar. În asemenea condiţii, numai clasa muncitoare putea să conducă revoluţia ţărănească.

Legea dezvoltării combinate a ţărilor întârziate – în sensul unui amestec original de elemente de înapoiere cu factorii cei mai noi – ni se prezintă aici într-o formă desăvârșită și ne oferă în același timp cheia înţelegerii problemei fundamentale a Revoluţiei Ruse. Dacă chestiunea agrară, ca moștenire a barbariei vechii istorii rusești, ar fi fost rezolvată de burghezie, dacă ar fi putut fi rezolvată de aceasta, proletariatul din Rusia n-ar fi ajuns nicidecum la putere în 1917. Pentru a realiza statul sovietic a fost nevoie de apropierea și de întrepătrunderea reciprocă a doi factori de natură cu totul diferită: războiul ţărănesc, adică o mișcare caracteristică zorilor dezvoltării burgheze, și răscoala proletariatului, adică o mișcare ce marchează apusul societăţii burgheze. Aceasta este esenţa anului 1917.

IV. ŢARUL ȘI ŢARINA

Cartea aceasta nu e consacrată câtuși de puţin acelor cercetări psihologice independente care încearcă în zilele noastre să înlocuiască analiza socială și istorică. În câmpul nostru vizual se află în primul rând marile forţe motrice ale istoriei, care au un caracter suprapersonal. Monarhia este una dintre ele. Dar toate aceste forţe acţionează prin intermediul oamenilor. Iar monarhia este legată din principiu de ceea ce este personal. Acest lucru justifică deja interesul pentru personalitatea monarhului pe care mersul evenimentelor l-a ciocnit de revoluţie. Mai mult, sperăm ca în continuare să arătăm măcar în parte unde se termină elementul personal al unei personalităţi – adesea mult mai aproape decât am fi ispitiți să credem – și cât de des un „semn distinctiv" al feţei este numai o zgârietură individuală lăsată de o legitate mult mai înaltă.

Nicolae al II-lea a primit ca moștenire de la strămoși nu numai un mare imperiu, ci și o revoluţie. Ei nu i-au dat nicio calitate care să-l facă potrivit pentru conducerea unui imperiu sau măcar a unei gubernii ori a unui judeţ. Valului istoric care se apropia din ce în ce mai aproape de porţile palatului, ultimul dintre Romanovi i-a opus o nepăsare surdă: s-ar fi zis că între conștiinţa și epoca sa se afla un mediu transparent, dar absolut impenetrabil.

Persoanele din apropierea ţarului își vor aminti nu o dată după revoluţie că, în momentele cele mai tragice ale domniei, în timpul predării Port-Arthurului și al scufundării flotei la Tsushima, apoi, peste zece ani, în timpul retragerii trupelor rusești din Galiţia, iar apoi, peste încă doi ani, în zilele ce au premers abdicării sale, când toţi cei din jurul lui erau înnebuniţi, speriaţi, cutremuraţi, numai Nicolae își păstra calmul. El se interesa mereu de numărul de verste[1] făcute în cursul călătoriilor sale prin Rusia, își amintea de episoade de la vânătorile din trecut, de anecdote de la întâlnirile oficiale, de fapt, se interesa de nimicurile vieţii lui obișnuite, când deasupra bubuiau tunetele și șerpuiau fulgerele. „Ce-i asta? – se întreba unul dintre generalii

[1] Unitate de măsură echivalentă cu 1,068 kilometri. *(N. tr.)*

care-l însoţeau. E vorba oare de un calm uriaș, aproape de necrezut, obţinut prin educaţie, de credinţă în predestinarea divină a evenimentelor sau de o insuficientă conștientizare a faptelor?" Răspunsul este cuprins pe jumătate în întrebare. Așa-numita „educaţie" a ţarului, capacitatea lui de a se stăpâni în cele mai extraordinare condiţii, nu se poate explica nicidecum numai prin dresajul exterior: substanţa ei se găsea în indiferenţa internă, în sărăcia forţelor spirituale, în slăbiciunea impulsurilor volitive. Masca indiferenţei, care în anumite cercuri este numită educaţie, se contopea la Nicolae în mod natural cu însăși figura lui.

Jurnalul ţarului e mai preţios decât orice alte mărturii: de la o zi la alta, de la un an la altul, pe paginile lui se întind însemnările triste ale goliciunii sufletești. „M-am plimbat multă vreme și am omorât două ciori. Am luat ceaiul pe lumină." Plimbare pe jos, plimbare cu barca. Și din nou ciori și din nou ceai. Totul la limita fiziologiei. Slujbele bisericești sunt pomenite pe același ton ca și băutul peste măsură.

În zilele ce au premers deschiderii Dumei de Stat[2], când toată ţara era cutremurată de convulsii, Nicolae scria: „14 aprilie. M-am plimbat într-o cămașă subţire și am reluat plimbările cu caiacul. Am băut ceai pe balcon. Stana a luat masa de prânz și s-a plimbat cu noi. Am citit". Niciun cuvânt despre obiectul lecturii: un roman englezesc sentimental sau un raport al Departamentului de poliţie? „15 aprilie. Am acceptat demisia lui Witte. Marie și Dmitri au luat prânzul cu noi. I-am condus cu mașina la palat."

În ziua hotărârii de dizolvare a Dumei, când cercurile funcţionarilor, dar și ale liberalilor treceau prin paroxismul fricii, ţarul scria în jurnal: „7 iulie. Vineri. O dimineaţă foarte ocupată. Am întârziat jumătate de oră la micul dejun al ofiţerilor... A fost furtună și o mare zăpușeală. Ne-am plimbat împreună. L-am primit pe Goremîkin; am semnat decretul de dizolvare a Dumei! Am luat masa la Olga și Petia. Am citit toată seara". Semnul de exclamare legat de dizolvarea iminentă a Dumei este expresia maximă a emoţiei lui.

Deputaţii Dumei dizolvate au chemat poporul să refuze plata impozitelor și îndeplinirea obligaţiilor militare. Au avut loc o serie de revolte militare: la Sveaborg, la Kronstadt, pe vapoare, în unităţile militare; terorismul revoluţionar împotriva înalţilor funcţionari s-a reluat la proporţii nemaivăzute. Ţarul scria: „9 iulie. Duminică. S-a întâmplat! Duma a fost astăzi închisă. După liturghie, la micul dejun, am observat la mulţi niște feţe trase... Vremea a fost minunată. În timpul plimbării, l-am întâlnit pe unchiul Mișa, care a venit ieri de la Gatcina. Până la prânz și toată seara am fost ocupat. M-am plimbat cu caiacul". Că s-a plimbat cu caiacul, asta se spune, dar cu ce-a fost ocupat, asta nu se spune. Și așa e mereu.

---

[2] Este vorba despre Duma I de Stat, ale cărei lucrări s-au deschis în aprilie 1906. *(N. red.)*

Mai departe, în aceleași zile fatidice: „14 iulie. După ce m-am îmbrăcat, am pornit pe bicicletă la baie și m-am scăldat cu plăcere în mare". „15 iulie. M-am scăldat de două ori. A fost foarte cald. Am luat prânzul amândoi. A fost furtună." „19 iulie. Dimineaţă m-am scăldat. Am fost primiţi la fermă. Unchiul Vladimir și Ceaghin au fost aici la micul dejun." Revoltele și exploziile cu dinamită abia de sunt prinse într-o singură remarcă: „Simpatice evenimente!", care uimește prin nepăsarea ieftină ce nu ajunge niciodată la un cinism conștient.

„La nouă și jumătate dimineaţa, ne-am dus la Detașamentul Kaspiiski... M-am plimbat multă vreme. Timpul a fost minunat. M-am scăldat în mare. După ceai, i-am primit pe Lvov și Gucikov." Niciun cuvânt despre faptul că o primire așa de neobișnuită a doi liberali fusese provocată de încercarea lui Stolîpin de a-i include pe politicienii din opoziţie în guvernul său. Prinţul Lvov, viitorul șef al Guvernului Provizoriu, va povesti imediat după aceea despre această primire la ţar: „M-am așteptat să-l văd pe împărat doborât de durere, dar, în loc de asta, a venit la mine un individ vesel, vioi, într-o cămașă zmeurie".

Orizontul ţarului nu era mai larg decât orizontul unui mărunt funcţionar de poliţie, cu singura deosebire că ultimul cunoștea totuși mai bine realitatea și era mai puţin pătruns de superstiţii. Singurul ziar pe care Nicolae l-a citit ani la rând și din care-și lua ideile era un săptămânal editat pe banii statului de prinţul Meșcerski, un ziarist josnic, vândut, dispreţuit chiar și în cercul său alcătuit dintr-o clică birocratică reacţionară. Ţarul și-a păstrat neatinse vederile de-a lungul a două războaie și două revoluţii: între conștiinţa lui și evenimente se afla mereu mediul impenetrabil al indiferenţei.

Nicolae a fost socotit, nu fără temei, un fatalist. Trebuie numai să adăugăm că fatalismul lui era exact opusul credinţei active în propria „stea". Dimpotrivă, Nicolae se considera un ghinionist. Fatalismul său era numai o formă de autoapărare pasivă în faţa evoluţiei istorice și mergea mână în mână cu un bun-plac mărunt în motivaţiile sale psihologice, dar monstruos prin urmări.

„Vreau și de aceea așa trebuie să fie. Lozinca asta – scrie contele Witte – s-a manifestat în toate acţiunile acestui conducător slab, care numai din slăbiciune a făcut tot ceea ce i-a caracterizat domnia – vărsare la grămadă de sânge mai mult sau mai puţin nevinovat și de cele mai multe ori complet fără rost..."

Nicolae a fost comparat uneori cu stră-străbunicul său aproape nebun, Pavel, sugrumat de camarilă cu acordul propriului său fiu, Alexandru cel „Binecuvântat". Acești doi Romanovi au fost într-adevăr asemănători prin lipsa lor de încredere faţă de toată lumea, izvorâtă din neîncrederea în propria persoană, prin suspiciunea ce însoţește o nulitate atotputernică, prin sentimentul de om năpăstuit, prin conștiinţa, am putea spune, de paria încoronat. Dar Pavel era mult mai colorat, în nebunia lui exista un element de

fantezie, deși iresponsabil. La urmașul lui însă totul era opac, nu exista nicio trăsătură clară.

Nicolae nu era doar șovăielnic, ci și perfid. Adulatorii îl numeau șarmant, fermecător, datorită moliciunii sale în raporturile cu curtenii. Dar ţarul arăta o blândeţe deosebită tocmai acelor demnitari pe care se hotărâse să-i alunge: ministrul, fermecat peste măsură în timpul audienţei, găsea la el acasă o scrisoare de demitere. Era un fel de răzbunare pentru propria nulitate.

Nicolae întorcea cu ostilitate spatele la tot ce era talentat și însemnat. Se simţea bine numai printre oameni lipsiţi de har și cu mintea săracă, făţarnici, ramoliţi, la care putea să se uite de sus. Avea amorul său propriu, chiar destul de rafinat, dar nu activ, fără o fărâmă de iniţiativă, invidios și defensiv. Din principiu, îi alegea pe miniștri reducând tot mai mult ștacheta. Pe oamenii cu minte și caracter îi chema numai în situaţii extreme, când nu mai era nicio altă soluţie, așa cum sunt chemaţi chirurgii să salveze o viaţă. Așa s-a întâmplat cu Witte, iar apoi cu Stolîpin. Ţarul resimţea faţă de amândoi o ostilitate ascunsă cu greu. După trecerea crizei, se grăbea să se descotorosească de consilierii care erau prea înalţi pentru el. Selecţia era făcută așa de sistematic, că președintele ultimei Dume, Rodzianko, a îndrăznit pe 7 ianuarie 1917, când revoluţia bătea deja la ușă, să-i spună ţarului: „Maiestate, în jurul vostru n-a mai rămas niciun om de nădejde și cinstit: cei mai buni au fost îndepărtaţi cu toţii sau au plecat și au rămas numai cei cu faimă proastă”.

Toate eforturile burgheziei liberale de a găsi un limbaj comun cu Curtea n-au dus nicăieri. Rodzianko, neobosit și gălăgios, a încercat prin rapoartele sale să-l trezească pe ţar. Degeaba! Acesta tăcea nu numai în faţa dovezilor, dar și a insolenţelor, pregătind în liniște dizolvarea Dumei. Marele-duce Dmitri, fostul favorit al ţarului și viitor participant la uciderea lui Rasputin, s-a plâns complicelui său, prinţul Iusupov, că, la ședinţele Statului-Major, ţarul devenea pe zi ce trecea tot mai indiferent faţă de tot ce era în jur. În opinia lui Dmitri, ţarului i se dădea să bea nu știu ce licoare care-i amorţea facultăţile mentale. „Se zvonea – scrie la rândul său istoricul liberal Miliukov – că starea asta de apatie mentală și morală a ţarului era întreţinută de consumul mărit de alcool.” Toate acestea erau scorneli sau exagerări. Ţarul n-avea nevoie să apeleze la narcotice: „licoarea” ucigașă se afla în sângele său. Numai că manifestarea ei părea extrem de surprinzătoare pe fondul marilor evenimente ale războiului și al crizei interne care a dus la revoluţie. Rasputin, care era un psiholog, spunea fără prea multă vorbă despre ţar că „îi lipsește ceva în interior”.

Acest om șters, plat și „bine-crescut” era crud. Nu era vorba de cruzimea activă, care urmărește niște scopuri istorice, a lui Ivan cel Groaznic sau Petru – ce avea Nicolae al II-lea în comun cu ei? –, ci de cruzimea lașă a unui epigon speriat de sentimentul pieirii inevitabile. Chiar în zorii domniei sale, Nicolae îi lăuda pe „bravii din Regimentul Fanagoria” pentru împușcarea unor

muncitori. „Citea” mereu „cu plăcere” cum erau snopite cu nagaicele elevele „tunse scurt” sau cum erau sparte capetele oamenilor fără apărare în timpul pogromurilor evreiești. Transfug încoronat, tânjea din tot sufletul după scursorile societăţii, după bătăușii din Sutele Negre și nu numai că-i plătea cu generozitate din vistieria statului, dar îi plăcea să stea de vorbă cu ei despre faptele lor eroice și să-i ierte, atunci când îi omorau din întâmplare pe deputaţii din opoziţie. Witte, care se aflase în fruntea guvernului în timpul înăbușirii primei revoluţii, scrie în memoriile sale: „Când ieșirile inutile și crude ale conducătorilor acestor detașamente au ajuns până la urechile împăratului, ele au primit încuviinţarea sau, cel puţin, protecţia lui”. Ca răspuns la cererea guvernatorului general al provinciilor baltice de a-l demite pe un oarecare căpitan-locotenent Richter, care „a executat după bunul său plac, fără niciun fel de judecată, niște persoane care nu i s-au împotrivit”, ţarul a scris pe raport: „Bravo lui!” Asemenea încuviinţări sunt fără număr. Acest om „fermecător”, lipsit de voinţă, de ţel, de imaginaţie era mai înfricoșător decât orice tiran din istoria veche și nouă.

Ţarul se afla sub influenţa uriașă a ţarinei, care a crescut cu anii și cu greutăţile. Împreună formau un întreg. Deja această combinaţie arată în ce măsură, sub presiunea circumstanţelor, la ceea ce este personal se adaugă elementul de grup. Dar mai înainte trebuie să vorbim și despre ţarină.

Maurice Paléologue, fost ambasador al Franţei la Petrograd în timpul războiului, un psiholog rafinat pentru academicieni francezi și portărese, oferă un portret destul de îngrijit al ultimei ţarine: „Neliniște morală, melancolie cronică, plictiseală nemărginită, alternanţă de entuziasm și astenie, gânduri chinuitoare despre lumea cealaltă și invizibilă, superstiţii – oare toate aceste trăsături, care se manifestau așa de clar în personalitatea împărătesei, nu sunt trăsături caracteristice poporului rus?” Oricât de ciudat ar fi, în această minciună dulceagă există un sâmbure de adevăr. Doar nu degeaba satiricul rus Saltîkov i-a numit pe miniștrii și pe guvernatorii proveniţi din rândul baronilor baltici „germani cu suflet rusesc”: fără îndoială că tocmai străinii, nelegaţi prin nimic de popor, au creat cea mai curată cultură de administrator „cu adevărat rus”.

Dar de ce poporul a plătit totuși cu atâta ură sinceră o ţarină care, după cuvintele lui Paléologue, i-a preluat așa de bine sufletul? Răspunsul e simplu: pentru a-și justifica noua poziţie, nemţoaica asta și-a însușit cu o frenezie rece toate tradiţiile și poveţele Evului Mediu rusesc, cel mai sărac și mai grosolan dintre toate, într-o perioadă în care poporul făcea mari eforturi de-a se elibera de propria barbarie medievală. Această prinţesă de Hessa era literalmente posedată de demonul autocraţiei: urcată din colţișorul ei uitat de lume la înălţimea despotismului bizantin, ea nu voia pentru nimic în lume să dea un pas înapoi. În ortodoxie a găsit o mistică și o magie potrivite pentru noul

ei destin. Credea cu atât mai mult în chemarea sa, cu cât devenea mai clară ticăloșia vechiului regim. Cu un caracter puternic și o capacitate de exaltare seacă și aspră, ţarina îl completa pe ţarul lipsit de voinţă, dominându-l.

Pe 17 martie 1916, cu un an înainte de revoluţie, când ţara epuizată se zbătea deja în cleștii înfrângerilor și ai distrugerii, ţarina îi scria soţului la Statul-Major: „... Nu trebuie să accepţi nicio concesie, niciun guvern responsabil în faţa parlamentului ș.a.m.d., nimic din ce vor *ei*. Acesta trebuie să fie războiul tău și pacea ta, onoarea ta și a patriei noastre și în niciun caz a Dumei. Ei n-au dreptul să spună niciun cuvânt în aceste chestiuni”. Cel puțin acesta era un program închegat și tocmai prin asta era ea stăpână pe ţarul veșnic nehotărât.

După plecarea lui Nicolae pe front în calitate de comandant suprem fictiv, ţarina a fost cea care a început să se ocupe de treburile interne. Miniștrii veneau la ea cu rapoartele ca la o regentă. Împreună cu o mică camarilă, ea complota împotriva Dumei, împotriva miniștrilor, împotriva generalilor de la Statul-Major, împotriva lumii întregi și, în parte, chiar împotriva ţarului. Pe 6 decembrie 1916, ţarina îi scria ţarului: „... Din moment ce ai spus o dată că vrei să-l păstrezi pe Protopopov, imediat ce el (prim-ministrul Trepov) va cuteza să se ridice împotriva ta, să baţi cu pumnul în masă, să nu cedezi, să fii stăpân, să asculţi de soţioara ta fermă și de Prietenul nostru, să crezi în noi”. Peste trei zile, din nou: „Tu știi că ai dreptate, ţine capul sus, poruncește-i lui Trepov să lucreze cu el... – dă cu pumnul în masă”. Frazele acestea par născocite. Dar ele sunt luate din scrisori autentice. Și nici nu poţi să născocești așa ceva.

Pe 13 decembrie, ţarina îi susura din nou ţarului: „Numai nu un guvern responsabil, care i-a înnebunit pe toţi. Totul se va liniști și va fi bine, dar vor să-ţi simtă mâna. De ani buni deja mi se spune mereu același lucru: «Rusiei îi place să simtă biciul» – asta e natura *lor*!” Prinţesa ortodoxă din Hessa, cu educaţie de Windsor și cu coroană bizantină pe cap, nu numai că „întrupa” sufletul rusesc, dar îl și dispreţuia organic: natura *lor* cere biciul, îi scria ţarina rusă ţarului rus despre poporul rus cu două luni și jumătate înainte ca monarhia să se prăbușească în prăpastie.

În ciuda forţei sale de caracter, ţarina nu era mai presus de soţ din punct de vedere intelectual, ci îi era mai degrabă inferioară; ea căuta chiar mai mult decât el societatea oamenilor simpli. Prietenia apropiată și îndelungată care i-a legat pe ţar și pe ţarină de doamna de companie Vîrubova dă măsura nivelului spiritual al cuplului autocrat. Vîrubova își spunea ea singură proastă, și asta nu din modestie. Witte, căruia nu-i putem nega privirea ageră, o caracterizează ca pe „cea mai obișnuită, mai proastă duduie din Petersburg, urâtă, semănând cu un balon de aluat dospit”. În societatea acestei persoane, pe care

o curtau pătimaș bătrâni funcţionari de stat, ambasadori și finanţiști și care avea totuși minte să nu uite de propriile buzunare, ţarul și ţarina petreceau ore întregi, se sfătuiau cu ea despre mersul lucrurilor, corespondau cu ea și despre ea. Era mai influentă decât Duma de Stat și chiar decât guvernul.

Dar Vîrubova însăși era numai un mediu al „Prietenului”, a cărui autoritate se înălţa deasupra celor trei. „... Asta este opinia mea *particulară* – îi scria ţarina ţarului –, dar voi încerca să aflu ce crede Prietenul nostru.” Părerea Prietenului nu era una particulară, ea hotăra. „Eu sunt tare – insista ţarina peste câteva săptămâni –, dar ascultă-mă, *adică* ascultă-l pe Prietenul nostru și ai încredere în noi în toate... Eu sufăr pentru tine ca pentru un copil delicat, blând la suflet, care are nevoie de conducere, dar care ascultă de sfătuitori proști, în timp ce un om trimis de Dumnezeu îi spune ce trebuie să facă.”

Prietenul trimis de Dumnezeu era Grigori Rasputin.

„... Rugăciunile și ajutorul Prietenului nostru, și atunci totul o să fie bine.”

„Dacă nu L-am fi avut pe El, totul ar fi fost de mult pierdut, sunt absolut convinsă de asta.”

*

De-a lungul întregii domnii a lui Nicolae și a Aleksandrei, la Curte au fost aduși vraci și posedaţi nu numai din toată Rusia, dar și din alte ţări. Existau pentru asta anumiţi furnizori speciali, funcţionari înalţi, care se grupau în jurul oracolului favorit în momentul acela, formând în preajma monarhului o cameră superioară puternică. Iar de bigote bătrâne cu titlul de contese, de funcţionari obosiţi de atâta inactivitate și de finanţiști ce arendaseră ministere întregi nu se ducea lipsă. Privind cu gelozie spre concurenţa nepatentată din partea hipnotizatorilor și a vrăjitorilor, înalţii ierarhi ai Bisericii Ortodoxe se grăbeau să-și îndrepte pașii spre templul central al intrigii. Witte numea acest cerc aflat la guvernare, de care chiar el se ciocnise de două ori, „camarila de palat îndrăcită”.

Cu cât dinastia se izola mai tare și cu cât autocratul se simţea mai părăsit, cu atât mai mult avea el nevoie de ajutor de pe lumea cealaltă. Unii sălbatici, pentru a invoca vremea bună, învârt în aer o tăbliţă legată de o sfoară. Ţarul și ţarina se foloseau de tăbliţe în cele mai diferite scopuri. În vagonul ţarului se afla o capelă întreagă plină de icoane mari și mici și de tot felul de obiecte de cult care se opuneau mai întâi artileriei japoneze, apoi celei germane.

La drept vorbind, nivelul cercului de la Curte nu se schimbase prea tare de la o generaţie la alta. În timpul lui Alexandru al II-lea, supranumit „Eliberatorul”, marii-duci credeau cu sinceritate în duhurile casei și în vrăjitoare. În timpul lui Alexandru al III-lea nu a fost mai bine, ci doar mai liniște.

„Camarila îndrăcită" existase întotdeauna, schimbându-și componenţa și înnoindu-și tehnicile. Nicolae al II-lea n-a creat, ci a moștenit de la strămoși atmosfera de Ev Mediu sălbatic de la Curte. Dar ţara se schimbase în aceste decenii, problemele se complicaseră, cultura se ridicase și cercul de la Curte se dovedea rămas mult în urmă. Dacă monarhia fusese forţată să facă concesii noilor forţe, ea nu apucase deloc să se modernizeze în interior, dimpotrivă, se închisese în sine, iar spiritul medieval se concentrase sub presiunea urii și a fricii până ce căpătase caracterul unui coșmar respingător ce stătea înălţat deasupra ţării.

În ajunul lui 1 noiembrie 1905, adică chiar în momentul cel mai critic al primei revoluţii, ţarul scria în jurnal: „Am făcut cunoștință cu omul lui Dumnezeu Grigori din gubernia Tobolsk". Acesta era chiar Rasputin, un ţăran din Siberia cu o cicatrice nevindecată la cap, dobândită în urma loviturilor primite pentru furtul de cai. Ieșit la iveală la momentul potrivit, „omul lui Dumnezeu" și-a găsit în curând funcţionari care să-l ajute – mai bine zis, ei l-au găsit pe el – și astfel s-a format un nou cerc la conducere, care a pus cu putere mâna pe ţarină și, prin intermediul ei, pe ţar.

Începând cu iarna lui 1913-1914, în societatea înaltă din Petersburg se vorbea deja pe faţă că de clica lui Rasputin depind toate numirile, furniturile și contractele. „Stareţul" însuși se transformase treptat într-o instituţie de stat. Era păzit cu grijă și urmărit la fel de atent de ministerele concurente. Cei de la filajul Departamentului de poliţie ţineau un jurnal pe ore al vieţii lui și n-au omis să raporteze că, atunci când și-a vizitat satul natal, Pokrovskoe, s-a luat la bătaie beat și plin de sânge cu tatăl său pe stradă. În aceeași zi, pe 9 septembrie 1915, Rasputin trimisese două telegrame amicale: una la Ţarskoe Selo, ţarinei, cealaltă la Statul-Major, ţarului.

Într-un limbaj demn de epopee, cei de la filaj înregistrau zi de zi chefurile Prietenului. „Azi s-a întors la cinci dimineaţa, beat mort." „În noaptea de 25 spre 26, la Rasputin a înnoptat actriţa V." „A venit cu prinţesa D. (soţia șambelanului de la curtea ţarului) la hotel Astoria..." Și alături: „S-a întors acasă de la Ţarskoe Selo pe la unsprezece seara". „Rasputin a venit acasă foarte beat cu prinţesa Ș. și au plecat împreună numaidecât." În dimineaţa sau seara zilei următoare, el a făcut o călătorie la Ţarskoe Selo. La întrebarea compătimitoare a celui de la filaj de ce e așa de gânditor, stareţul a răspuns: „Nu pot să mă hotărăsc dacă să convoc Duma sau să n-o convoc". Apoi, din nou: „S-a întors acasă la cinci dimineaţa, destul de beat". Și așa, vreme de luni și ani, aceeași melodie s-a auzit pe trei clape: „destul de beat", „foarte beat" și „beat mort". Aceste comunicate de importanţă statală erau strânse laolaltă și confirmate prin semnătură de generalul de jandarmi Globaciov.

Apogeul influenţei lui Rasputin a durat șase ani, ultimii ani ai monarhiei. „Viaţa lui la Petersburg – povestește prinţul Iusupov, participant într-o oa-

recare măsură la această viaţă, iar mai apoi ucigașul lui Rasputin – s-a transformat într-un chef permanent, într-o beţie de ocnaș pe capul căruia a căzut deodată norocul." „Am avut la dispoziţia mea – scria președintele Dumei, Rodzianko – o mulţime de scrisori de la mame ale căror fiice fuseseră dezonorate de desfrânatul cel obraznic." În același timp, mitropolitul Petrogradului, Pitirim, ca și arhiepiscopul Varnava, care abia știa să scrie, își datorau locurile lui Rasputin. Sabler, procuratorul suprem[3] al Sfântului Sinod, s-a menţinut cu ajutorul lui Rasputin și tot din voinţa acestuia a fost demis prim-ministrul Kokovţev, care nu dorise să-l primească pe „stareţ". Rasputin i-a numit pe Știurmer președinte al Consiliului de Miniștri, pe Protopopov ministru de interne, pe Raev nou procurator suprem al Sinodului, ca și pe mulţi alţii. Ambasadorul Republicii Franceze, Paléologue, a obţinut o întâlnire cu Rasputin, s-a sărutat cu el și a exclamat: „*Voilà, un veritable illuminé*!"[4], spre a câștiga în felul acesta inima ţarinei pentru cauza Franţei. Evreul Simanovici, agentul financiar al stareţului, care figura în dosarele poliţiei judiciare în calitate de cartofor și cămătar, l-a înălțat, prin intermediul lui Rasputin, ca ministru al justiţiei pe un ins cu totul necinstit, Dobrovolski.

„Păstrează la tine mica listă – îi scria ţarina ţarului despre noile numiri –, Prietenul nostru a rugat să vorbești despre toate astea cu Protopopov." Peste două zile: „Prietenul nostru spune că Știurmer mai poate rămâne o vreme președintele Consiliului de Miniștri". Și din nou: „Protopopov îl venerează pe Prietenul nostru și va fi binecuvântat".

Într-una din zilele în care cei de la filaj înregistrau numărul de sticle și de femei, ţarina își exprima mâhnirea într-o scrisoare către ţar: Rasputin fusese „acuzat că sărutase niște femei ș.a.m.d. Citește-i pe apostoli: ei îi sărutau pe toţi ca formă de salut". Aluzia la apostoli i-ar fi convins cu greu pe informatorii poliţiei. Într-o altă scrisoare, ţarina mergea și mai departe. „În timpul citirii Evangheliei de seară – scria ea –, m-am gândit așa de mult la Prietenul nostru: cum cărturarii și fariseii îl hăituiau pe Hristos, prefăcându-se că sunt perfecţiunea... Da. De fapt, nimeni nu-i profet în ţara lui."

Comparaţia lui Rasputin cu Hristos era obișnuită în acest cerc și nu era deloc întâmplătoare. Spaima faţă de forţele înfricoșătoare ale istoriei era mult prea mare pentru ca cuplul imperial să se poată mulţumi cu un Dumnezeu impersonal și cu umbra fără trup a lui Hristos din Evanghelie. Era nevoie de o nouă venire a „Fiului Omului". În Rasputin, monarhia respinsă și în agonie a găsit un Hristos după chipul și asemănarea sa.

---

[3] Apărut în urma reformelor bisericești ale lui Petru cel Mare, care au dus, printre altele, la abolirea patriarhatului, procuratorul suprem era un oficial guvernamental plasat în fruntea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse în scopul menţinerii acesteia sub controlul cât mai direct al statului. *(N. red.)*

[4] *Iată un clarvăzător adevărat*; în franceză în original. *(N. tr.)*

„Dacă Rasputin n-ar fi existat – a spus un om din vechiul regim, senatorul Taganţev –, ar fi trebuit inventat." În aceste cuvinte există mai multă substanţă decât s-a gândit autorul lor. Dacă sub numele de huliganism se înţelege expresia extremă a parazitismului antisocial de la fundul societăţii, atunci putem numi rasputinism huliganismul încoronat de la vârful ei.

V. IDEEA UNEI REVOLUŢII DE PALAT

Dar oare de ce n-au încercat cercurile conducătoare, ce căutau o scăpare din calea revoluţiei, să se descotorosească de ţar și de anturajul lui? Au vrut, dar n-au avut curaj. N-au avut nici credinţă în cauza lor, nici fermitate. Ideea unei revoluţii de palat a plutit în aer, până a fost înghiţită de revoluţia de stat. Trebuie să ne oprim asupra acestui lucru, pentru a ne reprezenta mai clar relaţiile din ajunul exploziei dintre monarhie și vârfurile aristocraţiei, birocraţiei și burgheziei.

Clasele avute erau în întregime monarhiste: prin forţa intereselor, deprindere și lașitate. Dar ele voiau o monarhie fără Rasputin. Monarhia le răspundea: Luaţi-mă așa cum sunt. Ca răspuns la cererile de guvern decent, ţarina i-a trimis ţarului la Statul-Major un măr primit din mâinile lui Rasputin și i-a cerut să-l mănânce pentru a-și întări voinţa. „Adu-ţi aminte – spunea ea ca-ntr-o incantaţie – că până și monsieur Philippe (un șarlatan hipnotizator francez) spunea că nu se poate să dai o constituţie, pentru că așa ceva ar însemna moartea ta și a Rusiei...” „Fii Petru cel Mare, Ivan cel Groaznic, împăratul Pavel, strivește-i pe toţi sub tine!”

Ce amestec respingător de frică, superstiţie și înstrăinare răutăcioasă de ţară! E adevărat, se poate spune că, cel puţin la vârf, familia imperială nu era chiar așa de singură: doar Rasputin era mereu înconjurat de o constelaţie de doamne din lumea bună, iar șamanismul domnea în general în aristocraţie. Dar mistica fricii nu unește, dimpotrivă, separă. Fiecare se salvează în felul său. Multe case aristocratice își aveau sfinţii concurenţi. Până și la vârful lumii petersburgheze, familia imperială era parcă ciumată, înconjurată de o carantină de neîncredere și ostilitate. Doamna de companie Vîrubova își amintește: „Îmi dădeam seama foarte bine și simţeam în toţi cei din jur răutate faţă de aceia pe care-i divinizam și simţeam că această răutate capătă dimensiuni îngrozitoare...”

Pe fondul purpuriu al războiului, în vuietul deslușit al cutremurelor subterane, privilegiaţii nu renunţaseră nicio clipă la plăcerile vieţii, dimpotrivă, se

bucurau de ele din plin. Dar la ospeţele lor apărea din ce în ce mai des un schelet ce-i ameninţa cu degetele sale osoase. Atunci începeau să creadă că toate necazurile sunt produse de firea respingătoare a lui Alix, de lipsa de voinţă vicleană a ţarului, de această proastă lacomă de Vîrubova și de Hristosul siberian cu cicatrice la cap. Valuri de presimţiri insuportabile treceau prin clasele dominante, se strângeau ca niște spasme de la margini spre centru și izolau din ce în ce mai mult vârful conducător atât de urât de la Ţarskoe Selo. În memoriile sale, la drept vorbind destul de mincinoase, Vîrubova a exprimat îndeajuns de clar starea de spirit de atunci de la vârf: „Mă întrebam pentru a suta oară: ce s-a întâmplat cu societatea din Petrograd? Oare toţi s-au îmbolnăvit sufletește ori s-au molipsit de nu știu ce epidemie ce bântuie pe timp de război? E greu de înţeles, dar ăsta-i adevărul: toţi erau într-o stare de surescitare anormală".

Printre cei care-și pierduseră minţile se afla și marea familie a Romanovilor, toată această adunătură lacomă, obraznică și urâtă de toţi, formată din mari-duci și ducese. Speriaţi de moarte, ei încercau să se smulgă din cercul ce se strângea în jurul lor, lingușeau aristocraţia cuprinsă de frondă, bârfeau cuplul imperial și se tot împungeau între ei și-i împungeau pe cei din jurul lor. Unchii augușți i se adreseau ţarului cu scrisori povăţuitoare în care, printre rândurile de respect, se auzea un mârâit și un scrâșnet de dinţi.

După Revoluţia din Octombrie, Protopopov a descris într-un mod nu prea elegant, dar plastic starea de spirit a celor de sus: „Înainte de revoluţie, până și clasele cele mai înalte afișau un spirit de frondă. În saloanele din lumea bună și în cluburi se făcea o critică dură și lipsită de bunăvoinţă a politicii guvernului; se luau de-a fir a păr și se discutau relaţiile care se formaseră în familia imperială; se răspândeau povestiri anecdotice despre șeful statului; se scriau versuri; mulţi mari-duci vizitau pe faţă aceste adunări și prezenţa lor dădea în ochii publicului o veridicitate deosebită povestirilor caricaturale și exagerărilor pline de răutate. Conștiinţa pericolului acestui joc nu s-a trezit până în ultima clipă".

Acuzaţia de germanofilie și chiar de legătură directă cu dușmanul dădea o gravitate deosebită zvonurilor despre camarila de la Curte. Rodzianko, gălăgios și nu prea profund, declară de-a dreptul: „La o analiză logică, legătura și corespondenţa existentă între aspiraţiile lor erau așa de vizibile, încât, pentru mine cel puţin, nu exista nicio urmă de îndoială despre legătura directă dintre Statul-Major german și cercul lui Rasputin: asta era mai presus de orice îndoială". Simpla trimitere la evidenţa „logică" slăbește destul de mult tonul categoric al acestei mărturii. Nici chiar după revoluţie n-a fost descoperită vreo dovadă a legăturilor cercului lui Rasputin cu Statul-Major german. Altfel stăteau lucrurile cu așa-numita „germanofilie". Desigur, nu era vorba de simpatiile și de antipatiile naţionale ale ţarinei nemţoaice, ale prim-ministrului Știurmer, ale contesei Kleinmihel, ale ministrului Curţii, contele Frederiks, și ale altor

domni cu nume nemţești. Memoriile cinice ale bătrânei intrigante Kleinmihel demonstrează cu o claritate remarcabilă ce caracter transnaţional definea marea aristocraţie din toate ţările Europei, legată prin relaţii de rudenie, de moștenire, de dispreţ faţă de tot ce-i era inferior și, *last but not least*[1], de adulter cosmopolit în vechile castele, în staţiunile balneare la modă și la curţile Europei. Cu mult mai reale erau antipatiile organice ale servitorimii de la Curte faţă de avocaţii ce făceau plecăciuni adânci în faţa Republicii Franceze, ca și simpatiile reacţionarilor, cu nume atât teutone, cât și slave, faţă de spiritul cu adevărat prusac al regimului de la Berlin, care le impusese atâta vreme respect cu mustăţile lui cănite, cu apucăturile de Moș Teacă și cu prostia lui plină de sine.

Dar nu acesta era factorul hotărâtor. Pericolul venea chiar din logica situaţiei, căci Curtea nu putea să nu caute o salvare într-o pace separată, iar asta cu atât mai multă insistenţă cu cât situaţia devenea mai periculoasă. Așa cum o să vedem în continuare, liberalismul năzuia, în persoana conducătorilor săi, să-și rezerve pentru sine pacea separată, în perspectiva venirii sale la putere. Dar tocmai de aceea ducea o propagandă șovinistă turbată, înșelând poporul și terorizând Curtea. Iar camarila nu îndrăznea să-și arate adevărata faţă înainte de vreme într-o chestiune așa de delicată și era chiar obligată să ia un ton patriotic fals, tatonând în același timp terenul păcii separate.

În memoriile sale, generalul Kurlov, fostul șef al poliţiei, ce aparţinea camarilei lui Rasputin, neagă, se-nţelege, legăturile și simpatiile faţă de Germania ale protectorilor săi, dar adaugă imediat: „Nu-l putem acuza pe Știurmer pentru opinia lui că războiul cu Germania a fost cea mai mare nenorocire a Rusiei și că el n-a avut niciun fundament politic serios". Totuși, nu trebuie să uităm că Știurmer, cel care avea o „opinie" așa de interesantă, era șeful guvernului unei ţări care purta un război cu Germania. În ajunul intrării sale în guvern, ultimul ministru de interne al ţarului, Protopopov, dusese la Stockholm tratative cu un diplomat german și-i raportase despre ele ţarului. Rasputin însuși, după cuvintele aceluiași Kurlov, „socotea războiul cu Germania drept o mare nenorocire pentru Rusia". În sfârșit, împărăteasa îi scria ţarului pe 5 aprilie 1916: „... Să nu îndrăznească să spună că El are ceva în comun cu germanii, el e bun și mărinimos cu toţi, precum Hristos, indiferent ce religie are omul; așa trebuie să fie un creștin adevărat".

Desigur, de acest creștin adevărat, care aproape că nu ieșea din starea de beţie, se puteau apropia foarte bine, alături de escroci, de cămătari și de codoși aristocratici, și spioni adevăraţi. Nu sunt excluse asemenea „legături". Dar patrioţii din opoziţie puneau problema într-un mod mai direct și mai larg: ei o acuzau pe ţarină pur și simplu de trădare. În memoriile sale, scrise cu mult mai târziu, generalul Denikin depune mărturie: „În armată se purtau

[1] *Nu în ultimul rând*; în engleză în original. *(N. tr.)*

discuţii cu voce tare, fără nicio jenă nici de loc, nici de moment, despre cererea insistentă a împărătesei de pace separată, despre trădarea ei față de feldmareșalul Kitchener, despre a cărui călătorie se spunea că ea îi informase pe germani ș.a.m.d. Această circumstanţă a jucat un rol uriaș în starea de spirit a armatei, în relaţia ei cu dinastia și cu revoluţia". Același Denikin povestește că, după revoluţie, la o întrebare directă în legătură cu trădarea împărătesei, generalul Alekseev a răspuns „neclar și fără chef" că, atunci când s-au luat la mână hârtiile, s-a găsit în posesia ţarinei o hartă pe care erau însemnate amănunţit trupele de pe întregul front și că pe el, Alekseev, acest fapt l-a mâhnit foarte tare... „N-a mai spus niciun cuvânt – adaugă semnificativ Denikin –, a schimbat discuţia." O fi avut sau nu ţarina o hartă misterioasă, dar generalii ghinioniști nu s-au dat în lături de la a arunca pe ea o parte a răspunderii pentru înfrângerea lor. Fără îndoială, acuzaţiile de trădare aduse Curţii pătrunseseră în armată mai cu seamă de sus în jos, de la statele-majore incapabile.

Dar, dacă ţarina însăși, căreia ţarul i se supunea în toate, îi preda lui Wilhelm secretele militare și chiar capetele comandanţilor de oști aliate, atunci ce putea să mai urmeze, dacă nu o răfuială cu cuplul imperial? Iar pentru că adevăratul conducător al armatei și al partidei antigermane era considerat marele-duce Nikolai Nikolaevici, acesta a fost promovat oarecum datorită funcţiei în rolul de protector suprem al revoluţiei de palat. Asta a fost și pricina pentru care ţarul, la insistenţa lui Rasputin și a ţarinei, l-a înlăturat pe marele-duce, luând în mâinile sale comanda supremă a armatei. Țarinei însă îi fusese frică până și de întâlnirea dintre nepot și unchi de la predarea funcţiei. „Drăguţul meu, încearcă să fii precaut – îi scria ea ţarului la Statul-Major – și nu-l lăsa pe Nikolașa să te înșele cu cine știe ce promisiuni sau cu altceva de felul ăsta – ţine minte că Grigori te-a salvat de el și de oamenii lui cei răi... adu-ţi aminte, în numele Rusiei, ce-au vrut ei să facă: să te alunge (asta nu-i o bârfă, Orlov avea deja toate hârtiile pregătite), iar pe mine să mă trimită la mănăstire..."

Fratele ţarului, Mihail, îi spunea lui Rodzianko: „Toată familia știe cât de periculoasă poate fi Aleksandra Fiodorovna. Pe fratele meu și pe ea îi înconjoară numai trădători. Toţi oamenii cumsecade au plecat. Dar ce-i de făcut în această situaţie?" Într-adevăr, ce anume era de făcut în această situaţie?

În prezenţa propriilor fii, marea-ducesă Maria Pavlovna a insistat ca Rodzianko să-și asume iniţiativa „înlăturării" ţarinei. Rodzianko i-a propus să considere că această discuţie nu avusese loc, altminteri fiind obligat, prin forţa jurământului, să-i raporteze ţarului că marea-ducesă îi propune președintelui Dumei s-o anihileze pe împărăteasă. În felul acesta, isteţul șambelan a transformat ideea uciderii ţarinei într-o nevinovată glumă de salon.

Guvernul însuși se găsea din când în când într-o opoziţie puternică faţă de ţar. Încă din 1915, deci cu un an și jumătate înainte de revoluţie, la ședinţele de guvern se rosteau în mod deschis discursuri care și acum par incredi-

bile. Ministrul de război, Polivanov: „Numai o politică împăciuitoare faţă de societate poate salva situaţia. Zăgazurile de acum, șubrede, nu pot preveni o catastrofă”. Ministrul marinei, Grigorovici: „Nu-i un secret că armata n-are încredere în noi și așteaptă schimbări”. Ministrul de externe, Sazonov: „Popularitatea ţarului și autoritatea lui în ochii maselor populare sunt zdruncinate în mod serios”. Ministrul de interne, prinţul Șcerbatov: „În situaţia creată, cu toţii suntem nepotriviţi pentru conducerea Rusiei... E nevoie fie de-o dictatură, fie de-o politică de împăcare” (ședinţa din 21 august 1915). Nici una, nici alta nu mai puteau fi de folos acum; nici una, nici alta nu mai puteau fi puse în practică. Ţarul nu se hotărâse pentru dictatură, amâna politica împăciuitoare și nu accepta demisiile miniștrilor care se considerau nepotriviţi. Importantul funcţionar care a luat notiţele a adăugat un scurt comentariu la cuvintele miniștrilor: e limpede, urmează să atârnăm de felinare.

Este evident că, într-o asemenea stare de spirit, până și în cercurile birocratice se vorbea despre necesitatea unei lovituri de palat ca fiind singurul mijloc de prevenire a revoluţiei ce se apropia. „Dacă aș fi închis ochii – își amintește unul dintre participanţii la asemenea discuţii –, aș fi putut crede că mă aflu în societatea unor revoluţionari înveteraţi.”

Un colonel de jandarmi care ancheta, la ordin special, armata din sudul Rusiei a conturat în raportul său un tablou sumbru: prin eforturile propagandei, ce se lega mai ales de germanofilia împărătesei și a ţarului, armata era pregătită pentru ideea unei revoluţii de palat. „La adunările ofiţerilor, discuţiile acestea se poartă pe faţă și nu întâmpină opoziţia necesară din partea întregului comandament superior.” Protopopov mărturisește, la rândul său, că „un număr însemnat de persoane din comandamentul superior agreau ideea revoluţiei; anumite persoane erau în legătură și sub influenţa principalilor activiști ai așa-numitului Bloc Progresist”.

Amiralul Kolceak, care urma să devină faimos mai târziu, va arăta în faţa comisiei reunite a sovietelor de după înfrângerea trupelor sale de către Armata Roșie că avusese legături cu mulţi membri din opoziţie ai Dumei, ale căror discursuri le salutase, întrucât el „avea o atitudine negativă faţă de puterea de dinainte de revoluţie”. În planurile revoluţiei de palat, Kolceak n-a fost totuși implicat.

După uciderea lui Rasputin și surghiunirea marilor-duci ce a urmat acestui fapt, înalta societate a început deodată să vorbească despre necesitatea unei revoluţii de palat. Prinţul Iusupov povestește că la marele-duce Dmitri, arestat la palat, veneau ofiţeri de la câteva regimente, propunând tot felul de planuri de acţiune fermă, „cu care el, firește, nu putea fi de acord”.

Se spunea că și diplomaţia aliaţilor era implicată în complot, cel puţin prin persoana ambasadorului britanic. Acesta a făcut în ianuarie 1917, fără îndoială la iniţiativa liberalilor ruși, o încercare de a-l influenţa pe Nicolae,

după ce a cerut mai înainte sancţionarea guvernului său. Nicolae l-a ascultat atent și politicos pe ambasador, i-a mulţumit și a început să vorbească despre alte chestiuni. Protopopov i-a raportat lui Nicolae despre legăturile lui Buchanan cu principalii activiști ai Blocului Progresist și a propus ca ambasadorul britanic să fie supravegheat. Nicolae se pare că n-ar fi încuviinţat această propunere, considerând urmărirea unui ambasador „neconformă cu tradiţiile internaţionale". Cu toate acestea, Kurlov nu se sfiește să afirme că „serviciile de informaţii au remarcat zi de zi legături între conducătorul Partidului Cadeţilor, Miliukov, și ambasadorul englez". Prin urmare, tradiţiile internaţionale n-au fost o piedică. Dar nici încălcarea lor n-a ajutat prea mult: nu s-a descoperit niciun complot de palat.

Oare a existat el în realitate? Nimic nu indică asta. Acest „complot" era mult prea larg, cuprinzând mult prea multe și diverse cercuri pentru a fi un complot. El plutea în aer ca stare de spirit a vârfurilor societăţii petersburgheze, ca idee tulbure de salvare sau ca lozincă a disperării. Dar nu s-a condensat așa încât să devină un plan practic.

În secolul al XVIII-lea, înalta aristocraţie corectase nu o dată în mod practic ordinea venirii la tron, întemniţându-i sau sugrumându-i pe împăraţii incomozi: această operaţiune fusese făcută ultima dată cu Pavel în 1801. Prin urmare, nu se poate spune că revoluţia de palat contravenea tradiţiilor monarhiei ruse: dimpotrivă, ea îi aparţinea ca un element indispensabil. Dar aristocraţia nu se mai simţea de multă vreme bine în șa. Onoarea sugrumării ţarului și a ţarinei fusese cedată burgheziei liberale. Or, conducătorii celei din urmă nu arătau cu mult mai multă fermitate.

Capitaliștii liberali Gucikov și Tereșcenko, ca și apropiatul lor, generalul Krîmov, au fost adesea pomeniţi după revoluţie ca alcătuind nucleul complotiștilor. Într-adevăr, duelgiul Gucikov, fost voluntar în armata ridicată de buri împotriva Angliei și un liberal cu pinteni, trebuia să-i apară „opiniei publice" ca figura cea mai potrivită pentru un complot. Căci doar nu era să fie guralivul profesor Miliukov! Și, fără îndoială, Gucikov trebuie să se fi gândit nu o dată la o lovitură bună și scurtă, prin care un regiment din Gardă să înlocuiască și să prevină revoluţia. Și Witte, în *Memoriile* sale, vorbește despre Gucikov, pe care-l ura, ca despre un admirator al Junilor Turci și al metodelor de răfuială ale acestora cu un sultan nepotrivit. Dar Gucikov, care nu apucase în anii tinereţii să-și arate zelul de june turc, îmbătrânise serios. Și, lucrul cel mai important, adeptul lui Stolîpin nu putea să nu vadă diferenţa dintre condiţiile din Rusia și cele din vechea Turcie și să nu se întrebe: oare nu se va dovedi lovitura de palat acel impuls final care, în loc de a preveni revoluţia, va declanșa avalanșa, fiind astfel un medicament mai ucigător decât boala însăși?

În literatura consacrată Revoluţiei din Februarie, pregătirile pentru o revoluţie de palat sunt prezentate ca un fapt bine stabilit. Miliukov se expri-

mă așa: „Înfăptuirea ei era prevăzută deja pentru februarie”. Denikin mută înfăptuirea în martie. Amândoi pomenesc „planul” de a opri pe drum trenul imperial, de a cere abdicarea și, în cazul unui refuz, care părea inevitabil, de a trece la „înlăturarea fizică” a ţarului. Miliukov adaugă că, anticipând o posibilă lovitură de stat, capii Blocului Progresist care nu luaseră parte la complot și care nu fuseseră înștiinţaţi „cu precizie” de pregătirea lui discutau în cerc restrâns cum e mai bine să fie folosită o lovitură în caz de reușită. Unii cercetători marxiști din ultimii ani iau și ei de bună versiunea pregătirii practice a loviturii. În acest caz, în treacăt fie spus, se poate urmări cât de ușor și de ferm își ocupă locul legendele în știinţa istoriei.

Cea mai importantă dovadă a complotului este socotită adesea o povestire savuroasă a lui Rodzianko, care demonstrează tocmai faptul că n-a existat niciun complot. În ianuarie 1917, generalul Krîmov a venit de pe front în capitală și s-a plâns în faţa membrilor Dumei că nu se mai poate continua așa: „Dacă vă hotărâţi să aplicaţi această metodă radicală (înlăturarea ţarului), atunci o să vă susţinem”. *Dacă* vă hotărâţi!... Octombristul Șidlovski a exclamat furios: „N-avem de ce să-l cruţăm și de ce să ne fie milă, dacă el distruge Rusia”. În disputa zgomotoasă sunt introduse de asemenea cuvintele reale sau imaginare ale lui Brusilov: „Dacă va trebui să alegem între ţar și Rusia, eu o să fiu de partea Rusiei”. *Dacă* va trebui! Tânărul milionar Tereșcenko a luat cuvântul ca un ţaricid hotărât. Cadetul Șingariov a spus: „Generalul are dreptate: lovitura e necesară... *Dar cine se va hotărî s-o facă?*” Tocmai despre asta era vorba: cine se va hotărî s-o facă? Asta este esenţa mărturiei lui Rodzianko, care, în ce-l privește, a fost împotriva revoluţiei de palat. Timp de câteva săptămâni, planul, după câte se pare, n-a prea avansat. Se vorbea despre oprirea trenului imperial, dar nu rezultă deloc cine trebuia să facă această operaţiune.

Câtă vreme a fost tânăr, liberalismul rusesc i-a susţinut cu bani și cu simpatie pe revoluţionarii teroriști, în speranţa că, prin bombele lor, aceștia o să împingă monarhia în braţele sale. Niciunul dintre acești stimabili domni nu era obișnuit să-și riște capul. Dar rolul principal nu l-a jucat frica personală, ci cea de clasă: acum e rău, își spuneau ei, dar să nu fie cumva și mai rău. În orice caz, dacă Gucikov-Tereșcenko-Krîmov s-ar fi îndreptat în chip serios spre o revoluţie de palat, adică ar fi pregătit-o în mod practic, mobilizând forţe și mijloace, acest lucru ar fi fost cunoscut foarte limpede și cu precizie după revoluţie, căci participanţii, mai ales executanţii tineri, de care ar fi fost nevoie în mare număr, n-ar fi avut niciun motiv să păstreze tăcerea asupra unei fapte de vitejie „aproape” înfăptuite: după Februarie, asta le-ar fi asigurat o carieră. Totuși, n-au existat asemenea dezvăluiri. Este evident că nici Gucikov, nici Krîmov n-au mers mai departe de oftaturile patriotice de la un pahar de vin și o ţigară. Personajele subţiri ale frondei aristocratice, ca și cele greoaie ale opoziţiei plutocratice, n-au găsit curaj să corecteze prin acţiune mersul nefavorabil al lucrurilor.

În mai 1917, unul dintre cei mai elocvenţi și mai găunoși liberali, Maklakov, a exclamat la o consfătuire privată a Dumei, pe care revoluţia o va da la o parte împreună cu monarhia: „Dacă urmașii vor blestema această revoluţie, o să ne blesteme și pe noi, că n-am reușit s-o prevenim printr-o revoluţie de sus!” Iar mai târziu, deja în emigraţie, Kerenski își va arăta și el, după Maklakov, tristeţea: „Da, Rusia cenzitară a întârziat prea mult cu realizarea la timp a unui *coup d'État* de sus (despre care s-a vorbit așa de mult și pentru care s-au făcut așa de multe pregătiri (?)), a întârziat să prevină explozia stihială a statului”.

Aceste două exclamaţii încheie tabloul, arătând că, și după ce revoluţia și-a dezlănţuit toate forţele neînfrânate, niște iluminaţi triviali continuau să creadă că ea ar fi putut fi prevenită „la timp” de schimbarea capului dinastiei!

*

N-a existat destulă fermitate pentru o „mare” revoluţie de palat. Dar de aici s-a născut planul pentru una mai mică. Complotiștii liberali n-au îndrăznit să-l dea jos pe actorul principal al monarhiei; marii-duci s-au hotărât să scape de sufleorul lui: în uciderea lui Rasputin, ei au văzut ultimul mijloc de salvare a dinastiei.

Căsătorit cu o Romanovă, prinţul Iusupov l-a atras de partea cauzei pe marele-duce Dmitri Pavlovici și pe deputatul monarhist Purișkevici. Ei au încercat să-l atragă și pe liberalul Maklakov, în mod evident, pentru a da crimei un caracter „larg naţional”. Celebrul avocat a refuzat cu prudenţă, dotându-i totuși pe complotiști cu otravă. Un amănunt de mare stil! Complotiștii considerau, nu fără temei, că automobilul unui Romanov va ușura transportul cadavrului după crimă: blazonul marelui-duce își găsise o utilizare. În continuare, lucrurile s-au desfășurat ca într-un scenariu de film pentru oameni cu gusturi proaste. În noaptea de 16 spre 17 decembrie, Rasputin, atras la un chef, a fost omorât în vila lui Iusupov.

Cu excepţia camarilei restrânse și a admiratoarelor mistice, clasele conducătoare au socotit uciderea lui Rasputin ca un act salvator. Supus arestului la domiciliu, marele-duce, ale cărui mâini erau, după spusele ţarului, mânjite cu sânge de ţăran – deși un Hristos, Rasputin era totuși un ţăran! –, a fost vizitat cu simpatie de toţi membrii casei imperiale care se aflau la Petersburg. Sora ţarinei, văduva marelui-duce Serghei, a spus într-o telegramă că se roagă pentru criminali și le binecuvântează fapta patriotică. Până la apariţia interdicţiei de a-l pomeni pe Rasputin, ziarele au publicat articole elogioase. La teatre s-a încercat să se manifesteze în onoarea criminalilor. Trecătorii se felicitau pe stradă. „În locuinţele particulare, la adunările ofiţerilor, în restaurante – își aduce aminte prinţul Iusupov – se bea în sănătatea noastră; în uzine, muncitorii strigau «Ura!» în cinstea noastră.” Putem admite foarte

bine că muncitorii n-au fost triști când au aflat de uciderea lui Rasputin. Dar strigătele lor de „Ura!” n-aveau nimic în comun cu speranţele de renaștere a dinastiei.

Camarila lui Rasputin s-a dat la fund în așteptarea unor vremuri mai bune. Rasputin a fost îngropat pe ascuns de toată lumea: au fost prezenţi ţarul, ţarina, fiicele ţarului și Vîrubova; în jurul trupului sfântului Prieten, fost hoţ de cai, omorât de marii-duci, familia imperială trebuia să se simtă ea însăși proscrisă. Totuși, nici îngropat Rasputin nu și-a găsit liniștea. Când Nicolae și Aleksandra Romanov au fost puși sub arest, soldaţii de la Ţarskoe Selo au dezgropat mormântul și au deschis sicriul. La capul celui ucis se afla o icoană cu inscripţia: Aleksandra, Olga, Tatiana, Maria, Anastasia, Ania. Guvernul Provizoriu a trimis un împuternicit pentru a aduce, nu se știe de ce, cadavrul la Petrograd. Mulţimea s-a împotrivit și împuternicitul a trebuit să ardă cadavrul pe loc.

După uciderea Prietenului, monarhia a mai trăit numai zece săptămâni. Dar această scurtă perioadă încă i-a aparţinut. Rasputin nu mai era, dar umbra lui continua să domnească. În pofida tuturor așteptărilor complotiștilor, cuplul imperial a început să-i promoveze după ucidere cu o și mai mare putere pe cei mai dispreţuiţi membri ai clicii lui Rasputin. Pentru a-l răzbuna pe Rasputin, un nemernic celebru a fost numit ministru al justiţiei. Câţiva mari-duci au fost exilaţi din capitală. Se spunea că Protopopov se ocupă cu spiritismul, invocând spiritul lui Rasputin. Laţul acestei situaţii fără ieșire s-a strâns și mai mult.

Uciderea lui Rasputin a jucat un rol însemnat, dar nu cel pe care-l așteptau făptașii și inspiratorii. Ea n-a slăbit criza, ci a adâncit-o. Peste tot se vorbea despre crimă: în palate, la statele-majore, în uzine și în casele ţăranilor. Concluzia apărea de la sine: nici măcar marii-duci n-au alte soluţii împotriva camarilei îndrăcite decât otrava și revolverul. Poetul Blok a scris despre uciderea lui Rasputin: „... glonţul care i-a pus capăt a nimerit chiar în inima dinastiei imperiale”.

*

Deja Robespierre îi amintise Adunării Legislative că opoziţia nobilimii, după ce slăbise monarhia, pusese în mișcare burghezia, iar, după ea, masele populare. Robespierre prevenise în același timp că, în restul Europei, revoluţia nu se va putea desfășura așa de repede ca în Franţa, căci clasele privilegiate din celelalte ţări învăţaseră din experienţa nobilimii franceze și nu vor contribui la declanșarea revoluţiei. Făcând această analiză remarcabilă, Robespierre greșise totuși în presupunerea că, prin opoziţia sa nechibzuită, nobilimea franceză ar fi dat o dată pentru totdeauna o lecţie nobilimii din alte ţări. Rusia a arătat din nou, și în 1905, și, mai ales, în 1917, că o revoluţie îndreptată

împotriva autocraţiei și a regimului semifeudal, prin urmare, împotriva nobilimii, se bucură la primii săi pași de cooperarea, nesistematică, contradictorie, dar cu toate acestea extrem de activă, nu numai a nobilimii obișnuite, dar și a vârfurilor ei celor mai privilegiate, incluzând aici și membri ai dinastiei. Acest fenomen istoric remarcabil poate părea a contrazice teoria împărţirii în clase a societăţii, dar, de fapt, el contravine numai înţelegerii ei vulgare.

Revoluţia apare când toate antagonismele societăţii ajung la tensiunea maximă. Dar tocmai acest lucru face ca situaţia să fie insuportabilă chiar și pentru clasele vechii societăţi, adică pentru cei care sunt condamnaţi la dispariţie. Fără a da mai multă greutate decât merită analogiilor biologice, e bine totuși să amintim că actul nașterii devine la un anumit moment ireversibil atât pentru organismul mamei, cât și pentru făt. Opoziţia claselor privilegiate exprimă incompatibilitatea stării lor sociale tradiţionale cu nevoile existenţei ulterioare a societăţii. Birocraţia conducătoare începe să scape totul din mâini. Aristocraţia, simţindu-se în centrul ostilităţii generale, dă vina pe birocraţie. Aceasta din urmă acuză aristocraţia, iar apoi, împreună sau separat, își îndreaptă nemulţumirea spre vârful monarhic al puterii lor.

Prinţul Șcerbatov, care, după ce avusese anumite funcţii în instituţiile nobilimii, fusese chemat în mod temporar ca ministru, spunea: „Și Samarin, și eu suntem foști conducători guberniali ai nobilimii. Până acum, nimeni nu ne-a considerat de stânga și nici noi nu ne considerăm așa. Dar niciunul dintre noi nu poate accepta o situaţie a statului în care monarhul și guvernul lui să se afle într-un dezacord radical cu toate persoanele rezonabile din societate (despre intrigile revoluţionare nu merită să vorbim) – cu nobilii, negustorii, orașele, zemstvele și chiar cu armata. Dacă nu vor să ţină seama de opinia noastră, atunci datoria noastră este să plecăm".

Nobilimea vedea cauza tuturor problemelor în faptul că monarhia orbise sau își pierduse minţile. Clasa privilegiată nu înţelegea că, de fapt, nu putea exista o politică prin care vechea societate să fie împăcată cu cea nouă; cu alte cuvinte, nobilimea nu se putea împăca cu soarta sa de condamnat, transformându-și agonia morţii într-o opoziţie împotriva celei mai sfinte forţe a vechiului regim, adică a monarhiei. Violenţa și iresponsabilitatea opoziţiei aristocratice se explică prin răsfăţul istoric de care s-au bucurat vârfurile nobilimii și prin temerile lor ajunse de nesuportat faţă de revoluţie. Lipsa de sistem și caracterul contradictoriu al frondei nobiliare se explică prin faptul că era vorba despre opoziţia unei clase ce nu mai avea ieșire. Dar, ca o lampă care, înainte de a se stinge, aruncă o lumină puternică, deși plină de funingine, și nobilimea a trecut, înainte de a dispărea, printr-o explozie de opoziţie care aducea cele mai mari servicii dușmanilor ei de moarte. Aceasta este dialectica acestui proces, care nu numai că se potrivește cu teoria împărţirii în clase a societăţii, dar se poate explica numai cu ajutorul ei.

VI. AGONIA MONARHIEI

În urma cutremurului, dinastia s-a prăbușit ca un fruct putred, înainte chiar ca revoluţia să ajungă să se ocupe de chestiunile ei cele mai urgente. Imaginea vechii clase conducătoare ar rămâne incompletă dacă n-am încerca să arătăm în cel fel și-a întâmpinat monarhia ceasul căderii sale.

Ţarul se afla la Statul-Major, la Moghilev, unde nu se dusese pentru că ar fi fost nevoie de el acolo, ci pentru a scăpa de tulburările din Petrograd. Cronicarul Curţii, generalul Dubenski, care se afla în preajma ţarului la Statul-Major, nota în jurnalul său: „Aici a început o viaţă liniștită. Totul o să fie ca odinioară. Nu e nimic de așteptat din partea lui (din partea ţarului). Pot fi numai niște cauze exterioare, întâmplătoare, care să facă să se schimbe ceva...” Pe 24 februarie, ţarina îi scria lui Nicolae la Statul-Major, în engleză, ca de obicei: „Sper ca Kedrinski de la Dumă (e vorba de Kerenski) să fie spânzurat pentru discursurile lui îngrozitoare – este necesar (e o lege în timp de război) și ăsta va fi un exemplu. Toţi așteaptă și imploră să-ţi arăţi fermitatea”. Pe 25, la Statul-Major a venit o telegramă de la ministrul de război cum că în capitală erau greve, printre muncitori începuseră niște tulburări, dar erau luate măsuri, nu era nimic serios. Într-un cuvânt: nu era nici prima și nici ultima oară!

Ţarina, care-l învăţa mereu pe ţar să nu facă concesii, încerca și acum să se ţină tare. Pe 26, cu intenţia clară de a întări curajul slab al lui Nicolae, ea i-a telegrafiat spunându-i că „în oraș e liniște”. Dar, într-o telegramă de seară, trebuia deja să accepte că „în oraș nu e bine deloc”. Într-o scrisoare, ea spunea: „Trebuie să li se spună în faţă muncitorilor să nu facă greve, iar dacă fac, atunci să fie trimiși, ca pedeapsă, pe front. Nu trebuie deloc să se tragă focuri de armă, ci e nevoie numai de ordine și nu trebuie lăsaţi să treacă podurile”. Da, era nevoie de puţine lucruri: *numai* de ordine! Dar lucrul cel mai important era ca muncitorii să nu fie lăsaţi în centru; lasă-i să se sufoce în neputinţa plină de furie a suburbiilor lor.

În dimineaţa de 27 februarie, în capitală a fost trimis de pe front generalul Ivanov, cu un batalion „Sf. Gheorghe” și cu puteri dictatoriale, pe care însă acesta trebuia să le facă publice abia după ce va fi ocupat Ţarskoe Selo.

„E greu să-ţi imaginezi – își va aminti generalul Denikin, care se va exersa și el mai târziu în dictatura militară – o figură mai nepotrivită, un bătrân ramolit, care înţelegea prea puţin conjunctura politică, nemaiavând nici forţă, nici energie, nici voinţă, nici severitate.” Alegerea a căzut pe Ivanov din cauza amintirilor lăsate de prima revoluţie: cu unsprezece ani în urmă, acesta supusese Kronstadtul. Dar acești ani nu trecuseră fără urmă: pacificatorii îmbătrâniseră, pacificaţii se maturizaseră. Fronturile de nord și de vest au primit ordin să pregătească trupe pentru a fi trimise la Petrograd. În mod evident, se credea că au timp suficient. Ivanov însuși presupunea că totul se va încheia repede și bine; și-a amintit chiar să-și trimită aghiotantul să cumpere de la Moghilev alimente pentru cunoștinţele din Petrograd.

Pe 27 februarie dimineaţa, Rodzianko i-a trimis ţarului o nouă telegramă, care se încheia cu cuvintele: „A venit ceasul de pe urmă, când se va hotărî soarta patriei și a dinastiei”. Ţarul i-a spus ministrului Curţii, Frederiks: „Grasul ăsta de Rodzianko mi-a scris iar tot felul de prostii, la care nici măcar n-o să-i răspund”. Dar nu, nu erau prostii! Și va trebui să răspundă.

Pe la amiaza zilei de 27, la Statul-Major a venit un raport al lui Habalov despre revolta Regimentelor Pavlovski, Volînski, Litovski și Preobrajenski și despre nevoia de a trimite unităţi sigure de pe front. Peste o oră, de la ministrul de război a sosit o telegramă destul de liniștitoare: „Tulburările ce au început de dimineaţă în anumite unităţi militare sunt înăbușite cu fermitate și energie de companiile și batalioanele credincioase datoriei lor... Sunt absolut convins că în curând se va instaura liniștea...” Totuși, după ora șapte seara, același Beliaev raporta deja că „tulburările din armată nu pot fi înăbușite de puţinele unităţi care au rămas credincioase datoriei lor” și cerea sosirea cât mai grabnică a unor unităţi cu adevărat sigure și în număr suficient „pentru acţiuni simultane în diferite părţi ale orașului”.

În această zi, Consiliul de Miniștri a socotit potrivit ca, din proprie autoritate, să înlăture din mijlocul său cauza presupusă a tuturor nenorocirilor: pe ministrul de interne pe jumătate nebun Protopopov. În același timp, generalul Habalov a pus în circulaţie un act pregătit pe ascuns de guvern, care declara că, din ordinul Maiestăţii Sale, Petrogradul se afla în stare de asediu. Astfel, și aici a fost o combinaţie de rece și cald, deși probabil neintenţionată și, în orice caz, inutilă. Nici n-au apucat măcar să lipească prin oraș foile cu proclamarea stării de asediu: primarul Balk n-avea nici clei, nici pensule. De fapt, puterii acesteia nu-i reușea nimic, căci aparţinea deja împărăţiei umbrelor.

Principala umbră a ultimului guvern imperial era prinţul Goliţîn, un septuagenar care condusese mai înainte niște instituţii de binefacere ale ţarinei și care fusese promovat de ea în funcţia de șef al guvernului într-o perioadă de război și revoluţie. Când prietenii l-au întrebat pe acest „blajin boier

rus", pe acest „bătrân ramolit", după cum îl caracteriza baronul liberal Nolde, de ce a acceptat un post plin de atâta bătaie de cap, Goliţîn a răspuns: „Pentru a avea cât mai multe amintiri plăcute". În orice caz, nu și-a atins scopul. Despre starea de spirit din acele ore a ultimului guvern ţarist aflăm din următoarea povestire a lui Rodzianko. La prima veste despre marșul mulţimii către Palatul Mariinski, unde se desfășurau ședinţele de guvern, în clădire au fost stinse numaidecât toate luminile. Cei din guvern voiau un singur lucru: ca revoluţia să nu-i bage în seamă. Se pare că zvonul fusese fals, n-a fost niciun atac și, când au aprins din nou lumina, unul dintre membrii guvernului ţarist a fost găsit, „spre mirarea sa", sub masă. Ce amintiri o fi păstrat el de acolo nu se știe.

Dar nici starea de spirit a lui Rodzianko însuși nu era, se pare, la înălţime. După o lungă, dar zadarnică încercare de a prinde guvernul la telefon, președintele Dumei a încercat să-l sune din nou pe prinţul Goliţîn. Acesta i-a răspuns: „Vă rog să nu vă mai adresaţi mie, mi-am depus demisia". Auzind vestea, Rodzianko, potrivit povestirii secretarului său credincios, s-a lăsat greu în fotoliu și și-a acoperit faţa cu mâinile... „Doamne Dumnezeule, ce grozăvie!... Fără putere... Anarhie... Sânge..." și a început să plângă încet. În clipa stingerii fantomei senile a puterii ţariste, Rodzianko se simţea nefericit, părăsit, orfan. Ce departe era în acel moment de gândul că a doua zi va trebui să „conducă" revoluţia!

Răspunsul telefonic al lui Goliţîn se explică prin faptul că, pe 27 seara, Consiliul de Miniștri s-a recunoscut definitiv incapabil să facă faţă stării create și i-a propus ţarului să pună în fruntea guvernului o persoană care se bucura de încrederea generală. Ţarul i-a răspuns lui Goliţîn: „În ce privește schimbările din cadrul personalului, consider că sunt inacceptabile în actualele circumstanţe. Nicolae". Ce alte circumstanţe mai aștepta? În același timp, ţarul cerea să se ia „măsurile cele mai ferme" pentru înăbușirea revoltelor. Era mai ușor de zis decât de făcut.

A doua zi, pe 28, a slăbit în cele din urmă și moralul neîmblânzitei ţarine. „E nevoie de concesii – i-a telegrafiat ea lui Nicolae. Grevele continuă. Multe trupe au trecut de partea revoluţiei. Alix." A fost nevoie de răscoala întregii Gărzi, a întregii garnizoane pentru a o face pe această prinţesă din Hessa, susţinătoare plină de zel a autocraţiei, să accepte că „e nevoie de concesii". Acum și ţarul începea să bănuiască că „grasul ăsta de Rodzianko" nu-i comunicase niște prostii. Nicolae s-a hotărât să se alăture familiei sale. Poate că era împins ușor de la spate de generalii de la Statul-Major, care nu se simţeau în apele lor.

La început, trenul imperial a mers fără niciun incident. Ca de obicei, îi ieșeau în întâmpinare șefi de jandarmi și guvernatori. Departe de viforul revoluţiei, în vagonul obișnuit, în mijlocul suitei obișnuite, ţarul, din câte se

pare, a pierdut din nou sentimentul deznodământului iminent. Pe 28 februarie, la ora trei, când soarta lui fusese deja hotărâtă de mersul evenimentelor, el i-a trimis ţarinei o telegramă de la Viazma: „E o vreme minunată. Sper că vă simţiţi bine, că sunteţi liniștiţi. Au fost trimise multe trupe de pe front. Nicky care te iubește tandru". În locul concesiilor pentru care insistase chiar și ţarina, ţarul care iubea tandru trimisese trupe de pe front. Dar, în pofida „vremii minunate", ţarul va fi nevoit să se ciocnească peste numai câteva ore de furtuna revoluţionară. Trenul a ajuns până la gara Vișera, însă feroviarii nu i-au dat voie să treacă mai departe: „Podul e stricat". Cel mai probabil, pretextul acesta fusese inventat chiar de suită, pentru a masca situaţia. Nicolae a încercat să treacă sau au încercat să-l ducă prin Bologoe, pe linia de cale ferată Nikolaevskaia, dar trenul n-a fost lăsat nici pe-acolo. Lucrul acesta era mult mai grăitor decât orice telegramă de la Petrograd. Ţarul era rupt de Statul-Major și nu putea ajunge în capitala sa. Prin niște simpli „pioni", muncitorii feroviari, revoluţia îi dădea regelui șah!

Cronicarul Curţii, Dubenski, care-l însoţea pe ţar în tren, nota în jurnal: „Toţi recunosc că întorsătura asta nocturnă de la Vișera reprezintă o noapte istorică... Pentru mine e foarte limpede că problema constituţiei e rezolvată; ea va fi probabil introdusă... Toţi spun că trebuie să ne târguim cu ei, cu membrii Guvernului Provizoriu". În faţa barierei lăsate, în spatele căreia pândea un pericol de moarte, contele Frederiks, prinţul Dolgoruki, ducele Leihtenbergski, toţi, toţi marii domni sunt acum pentru constituţie. Nici nu se mai gândesc la luptă. Trebuie numai să se târguiască, adică să încerce din nou să mintă, ca în 1905.

În vreme ce trenul rătăcea așa, fără să-și găsească drumul, ţarina îi trimitea ţarului telegramă după telegramă, chemându-l să se întoarcă cât putea de repede. Dar telegramele i se întorceau de la telegraf cu o notă scrisă cu creion albastru: „Locul în care se află destinatarul e necunoscut". Funcţionarii de la telegraf nu puteau să-l găsească pe ţarul Rusiei.

Spre Palatul Tavriceski mărșăluiau regimente cu fanfară și steaguri. Un echipaj din Gardă se pusese în mișcare sub comanda marelui-duce Kiril Vladimirovici, care, așa cum notează contesa Kleinmihel, luase imediat o alură revoluţionară. Santinelele plecaseră. Apropiaţii părăsiseră palatul. „Se salva care cum putea", își amintește Vîrubova. Prin palat alergau grupuri de soldaţi revoluţionari și, cu o curiozitate lacomă, se uitau peste tot. Înainte ca cei de sus să hotărască ce se va întâmpla, cei de jos transformaseră palatul ţarilor în muzeu.

Ţarul, despre care nu se știa unde se află, a luat-o spre Pskov, spre Statul-Major al frontului de nord, comandat de bătrânul general Ruzski. În suita ţarului, propunerile se schimbau întruna. Ţarul trăgea de timp. El mai calcula în zile și săptămâni acolo unde revoluţia făcea deja numărătoarea în minute.

Poetul Blok l-a caracterizat pe ţarul ultimelor luni ale monarhiei după cum urmează: „Încăpăţânat, dar lipsit de voinţă, nervos, dar uzat în toate privinţele, lipsit de încredere în oameni, hărţuit și precaut în cuvinte, nu-și mai era propriul stăpân. Încetase să mai înţeleagă situaţia și nu mai făcea niciun pas clar, predându-se cu totul în mâinile celor pe care chiar el îi adusese la putere”. Și cât trebuie să fi crescut această lipsă de voinţă, hărţuială, precauţie și suspiciune în ultimele zile din februarie și primele zile din martie!

În cele din urmă, Nicolae a hotărât să trimită – deși, după câte se pare, n-a trimis – o telegramă lui Rodzianko, pe care-l ura așa de tare, spunând că, de dragul salvării patriei, îi încredinţează alcătuirea unui nou guvern, rezervându-și însă numirea miniștrilor de externe, de război și al marinei. Ţarul voia încă să se târguiască cu „ei”: doar spre Petrograd se îndreptau „multe trupe”.

Generalul Ivanov a ajuns într-adevăr fără să întârzie la Ţarskoe Selo: în mod evident, feroviarii nu se hotărâseră să intre în conflict cu batalionul „Sf. Gheorghe”. Generalul va recunoaște mai târziu că, pe drum, fusese nevoit să-și folosească de trei-patru ori „autoritatea părintească” faţă de gradele inferioare care fuseseră obraznice cu el: le pusese în genunchi. Imediat după sosirea „dictatorului” la Ţarskoe Selo, autorităţile locale i-au raportat că o ciocnire a batalionului „Sf. Gheorghe” cu armata ar pune în pericol familia imperială. Pur și simplu se temeau pentru ele însele și-l sfătuiau, împăciuitoare, să plece fără întârziere înapoi.

Generalul Ivanov i-a pus celuilalt „dictator”, Habalov, zece întrebări la care a primit răspunsuri precise. O să le reproducem în întregime, merită acest lucru:

Întrebările lui Ivanov:

1. Ce unităţi sunt în ordine și care fac tulburări?
2. Ce gări sunt păzite?
3. În ce părţi ale orașului se păstrează ordinea?
4. Ce autorităţi conduc aceste părţi ale orașului?
5. Toate ministerele funcţionează cum trebuie?
6. Ce autorităţi ale poliţiei se află acum la dispoziţia dumneavoastră?
7. Ce instituţii tehnice și economice ale Ministerului de Război sunt azi la dispoziţia dumneavoastră?
8. Ce cantitate de alimente e la dispoziţia dumneavoastră?
9. A ajuns în mâinile rebelilor o mare cantitate de arme, artilerie și muniţie?
10. Ce unităţi militare și state-majore sunt la dispoziţia dumneavoastră?

Răspunsurile lui Habalov:

1. Am la dispoziţia mea, în clădirea principală a Amiralităţii, patru companii ale Gărzii, cinci escadroane și sotnii, două baterii; celelalte trupe au trecut de partea revoluţionarilor sau au rămas neutre, după cum s-au înţeles cu ei. Anumiţi soldaţi și bande umblă prin oraș, dezarmând ofiţerii.
2. Toate gările sunt în mâinile revoluţionarilor și sunt păzite cu stricteţe de ei.
3. Tot orașul e în mâna revoluţionarilor, telefonul nu funcţionează, nu există legătură cu unităţile din oraș.
4. Nu pot să răspund.
5. Miniștrii sunt arestaţi de către revoluţionari.
6. Niciuna.
7. Nu sunt.
8. Nu am alimente la dispoziţie. La 25 februarie, rezervele de făină ale orașului erau 5.600.000 de puduri.[1]
9. Tot ce ţine de artilerie e în mâinile revoluţionarilor.
10. Am la dispoziţia mea personală pe șeful Statului-Major al districtului; n-am nicio legătură cu celelalte centre de comandă ale districtului.

După ce a primit o informare așa de directă asupra situaţiei, generalul Ivanov „a acceptat" să-și întoarcă eșalonul necantonat în gara Dno. „În felul acesta – conchide unul dintre principalele personaje de la Statul-Major, generalul Lukomski –, din deplasarea cu puteri dictatoriale a generalului Ivanov n-a ieșit nimic decât scandal."

De fapt, scandalul a fost unul liniștit, înecându-se neobservat în valul de evenimente. Dictatorul a trimis probabil alimentele cunoștinţelor sale din Petrograd și a avut o lungă discuţie cu ţarina: ea i-a vorbit despre activitatea ei plină de abnegaţie din infirmeriile militare și s-a plâns că armata și poporul sunt lipsite de recunoștinţă.

Între timp, la Pskov veneau, via Moghilev, vești din ce în ce mai negre. Rămasă la Petrograd, Garda personală a Înălţimii Sale, în care fiecare soldat era știut pe nume și felicitat de către familia imperială, se prezentase la Duma de Stat, cerând permisiunea să-i aresteze pe ofiţerii care refuzaseră să ia parte la insurecție. Viceamiralul Kuroș raporta că nu credea să mai poată lua măsuri de potolire a rebeliunii de la Kronstadt, pentru că nu putea garanta pentru nicio unitate. Amiralul Nepenin telegrafia că Flota Balticii recunoscuse Comitetul Provizoriu al Dumei de Stat. Comandantul corpului de armată din Moscova, Mrozovski, anunţa: „Cea mai mare parte a trupelor și artileria s-au predat revoluţionarilor în puterea cărora se află acum tot orașul; primarul și ajutorul lui au plecat din primărie". Au plecat însemna au fugit.

[1] Unitate de măsură echivalentă cu 16,38 kilograme. *(N. tr.)*

Toate acestea i s-au comunicat ţarului în seara zilei de 1 martie. S-au tot purtat discuţii până noaptea târziu spre a-l convinge să apeleze la un guvern responsabil. În sfârșit, pe la două noaptea, ţarul a acceptat, iar anturajul lui a respirat ușurat. Socotindu-se ca de la sine înţeles că, în felul acesta, problema revoluţiei fusese rezolvată, s-a poruncit în același timp să fie întoarse pe front acele trupe care fuseseră trimise spre Petrograd pentru înăbușirea răscoalei. Ruzski s-a grăbit să-i comunice în zori vestea cea bună lui Rodzianko. Dar ceasul ţarului rămăsese mult în urmă. Rodzianko, spre care năvăleau deja la Palatul Tavriceski democraţii, socialiștii, soldaţii, deputaţii muncitorilor, i-a răspuns lui Ruzski: „Cele propuse nu sunt de ajuns și e pusă în discuţie problema dinastiei... Peste tot, trupele trec de partea Dumei și a poporului, cerând o abdicare în favoarea fiului, sub regenţa lui Mihail Aleksandrovici". În realitate, trupele nu se gândiseră să-l ceară nici pe fiu, nici pe Mihail Aleksandrovici. Rodzianko le atribuise pur și simplu soldaţilor și poporului acea lozincă cu care Duma mai spera să ţină în frâu revoluţia. Dar, oricum, concesia ţarului sosea cu întârziere: „Anarhia atinge asemenea dimensiuni, că eu (Rodzianko) am fost obligat în seara asta să numesc un guvern provizoriu. Din păcate, declaraţia a venit prea târziu..." Aceste cuvinte măreţe demonstrează că președintele Dumei apucase să-și usuce lacrimile după Goliţîn. Ţarul a citit discuţia lui Rodzianko cu Ruzski și a ezitat, apoi a recitit-o și a hotărât să aștepte. Dar, între timp, comandanţii de oști începuseră deja să sune alarma: chestiunea îi privea puţintel și pe ei!

Generalul Alekseev a organizat la ceas de noapte un fel de plebiscit printre comandanţii militari ai fronturilor. Bine că revoluţiile moderne se fac cu ajutorul telegrafului, așa încât primele reacţii și ecouri ale deţinătorilor puterii sunt fixate pentru istorie pe panglica de hârtie. Convorbirile feldmareșalilor ţarului din noaptea de 1 spre 2 martie constituie un document omenesc de un interes extraordinar. Trebuia oare ţarul să abdice sau nu? Comandantul frontului de vest, generalul Evert, era de acord să-și comunice părerea numai după ce se vor fi exprimat generalii Ruzski și Brusilov. Comandantul frontului românesc, generalul Saharov, a cerut să i se comunice mai înainte concluziile celorlalţi comandanţi. După multe tărăgăneli, acest militar strălucit a declarat că iubirea lui fierbinte pentru monarh nu îngăduia sufletului său să se împace cu acceptarea „propunerii rușinoase"; cu toate acestea, „plângând în hohote", îl sfătuia pe ţar să abdice, pentru a evita „niște pretenţii și mai ticăloase". Generalul-aghiotant Evert a explicat cu chibzuinţă necesitatea abdicării: „Iau toate măsurile ca informaţiile despre starea de acum din capitală să nu ajungă la armată, pentru a o feri de tulburări neîndoielnice. Nu există niciun mijloc de a curma revoluţia din capitale[2]". Marele-duce Nikolai Nikolaevici,

[2] E vorba de Petrograd și Moscova. *(N. red.)*

de pe frontul din Caucaz, îl ruga în genunchi pe ţar să accepte „măsura extremă" și să renunţe la tron; o rugăminte identică venea de la generalii Alekseev, Brusilov și de la amiralul Nepenin. La rândul său, Ruzski s-a exprimat verbal tot pentru asta. Generalii întinseseră cu respect șapte ţevi de pistol la tâmplele monarhului adulat. Temându-se să nu piardă momentul de împăcare cu noua putere și temându-se la fel de mult de propriile trupe, comandanţii de oști, obișnuiţi cu cedarea poziţiilor, i-au dat ţarului și comandantului suprem un sfat unanim: să iasă de pe scenă fără luptă. Nu mai era vorba de îndepărtatul Petrograd, împotriva căruia, pare-se, se puteau trimite trupe, ci de frontul de la care trebuia să se ia aceste trupe.

După ce a ascultat un raport așa de bine prezentat, ţarul a hotărât să renunţe la tronul pe care deja nu-l mai avea. A fost pregătită o telegramă către Rodzianko, potrivită evenimentului: „Nu există jertfă pe care să n-o accept în numele binelui real și al salvării mamei noastre dragi, Rusia. De aceea, sunt gata să renunţ la tron în favoarea fiului meu, cu condiţia să rămână lângă mine până la majorat, sub regenţa fratelui meu, marele-duce Mihail Aleksandrovici. Nicolae". Totuși, telegrama n-a fost trimisă nici de data asta, pentru că venise mesajul plecării din capitală spre Pskov a deputaţilor Gucikov și Șulghin. Acest lucru a fost un nou prilej de a amâna hotărârea. Ţarul a poruncit să i se dea înapoi telegrama. În mod evident, se temea să nu scadă prea mult din preţ și încă mai aștepta niște vești liniștitoare, mai bine zis, spera la o minune. Pe deputaţii care au venit la el, Nicolae i-a primit la miezul nopţii de 2 spre 3 martie. Nu se petrecuse nicio minune și nu mai avea cum să se eschiveze. Ţarul a declarat pe neașteptate că nu se poate despărţi de fiu – oare ce speranţe tulburi îi treceau prin cap? – și a semnat o declaraţie de abdicare în favoarea fratelui său. În același timp, au fost semnate niște decrete pentru Senat de numire a prinţului Lvov ca președinte al Consiliului de Miniștri și a lui Nikolai Nikolaevici în calitate de comandant suprem al armatei. Se părea că suspiciunile de familie ale ţarinei fuseseră îndreptăţite: „Nikolașa" cel atât de odios revenea la putere împreună cu complotiștii. Gucikov credea, pare-se, în mod serios că revoluţia se va împăca cu augustul comandant suprem. Iar acesta din urmă a acceptat de asemenea numirea ca valabilă. Chiar a încercat, timp de câteva zile, să dea niște dispoziţii și să cheme la îndeplinirea datoriei patriotice. Totuși, revoluţia l-a îndepărtat fără să clipească.

Pentru a păstra aparenţa unei decizii libere, declaraţia de abdicare a fost datată ora trei după-amiaza, sub pretextul că hotărârea iniţială de abdicare a ţarului fusese luată la acea oră. Dar „hotărârea" din timpul zilei, cea care transmitea tronul fiului, nu fratelui, fusese, de fapt, retrasă în speranţa unei întorsături favorabile a evenimentelor. Totuși, nimeni n-a atras atenţia asupra acestui lucru cu voce tare. Ţarul a făcut o ultimă încercare de a-și salva imaginea în faţa deputaţilor odioși, care, la rândul lor, au acceptat falsificarea unui

act istoric, adică păcălirea poporului. Monarhia ieșea de pe scenă păstrându-și stilul. Dar nici cei ce-i luaseră locul nu s-au dezminţit. Probabil chiar credeau că omisiunea lor era un act de mărinimie a învingătorului faţă de cel învins.

Îndepărtându-se puţin de la stilul impersonal al jurnalului său, Nicolae nota pe 2 martie: „Dimineaţă a venit Ruzski și mi-a citit discuţia telegrafică foarte lungă cu Rodzianko. Din cuvintele lui, situaţia de la Petrograd e de așa natură, că un guvern format din membrii Dumei de Stat va fi neputincios în a întreprinde ceva, căci are împotriva sa Partidul Social-Democrat, reprezentat de un comitet muncitoresc. E nevoie de abdicarea mea. Ruzski a transmis această discuţie la Statul-Major lui Alekseev și tuturor comandanţilor de fronturi. La ora douăsprezece și jumătate au venit răspunsurile. Pentru salvarea Rusiei și menţinerea armatei pe front, m-am hotărât să fac acest pas. Am acceptat, iar de la Statul-Major s-a trimis un proiect de declaraţie. Seara au venit de la Petrograd Gucikov și Șulghin, cu care am stat de vorbă și le-am transmis declaraţia refăcută. La unu noaptea, am plecat din Pskov cu un sentiment greu; în jur e numai trădare, lașitate, minciună".

Tristeţea lui Nicolae, trebuie să recunoaștem, nu era lipsită de temei. Nu demult, pe 28 februarie, generalul Alekseev le telegrafia tuturor comandanţilor de fronturi: „Asupra noastră a tuturor apasă obligaţia sfântă faţă de ţar și patrie de a păstra în mijlocul trupelor armatei operative credinţa în datorie și jurământ". Or, peste două zile, Alekseev îi chema pe aceiași comandanţi de fronturi să încalce credinţa în „datorie și jurământ". Printre cei de la înaltul comandament nu s-a găsit nimeni care să ia partea ţarului său. Toţi s-au grăbit să se urce în corabia revoluţiei, cu calculul sigur că-și vor găsi acolo niște cabine confortabile. Generalii și amiralii și-au dat jos monogramele imperiale și și-au pus panglici roșii. Mai târziu se va vorbi despre un singur om credincios, un comandant de corp de armată, care a murit de apoplexie în timpul rostirii noului jurământ. Dar nu s-a stabilit dacă inima i-a explodat din cauza sentimentului monarhist ofensat sau din alte motive. Firește, funcţionarii de stat nu erau obligaţi să arate mai mult curaj decât militarii. Fiecare s-a salvat cum a putut.

Pe de altă parte, era limpede că ceasul monarhiei nu se potrivea cu ceasul revoluţiei. Pe 3 martie, în zori, Ruzski a fost chemat din nou din capitală prin firul direct. Rodzianko și prinţul Lvov îi cereau să oprească declaraţia ţarului, care venea din nou prea târziu. Poate unii s-ar fi împăcat cu înscăunarea lui Aleksei, spuneau evaziv noii stăpânitori, dar cea a lui Mihail era cu totul nepotrivită. Ruzski, nu fără o doză de venin, și-a arătat părerea de rău că deputaţii Dumei care veniseră în ajun nu fuseseră îndeajuns de bine informaţi despre scopul și misiunea călătoriei lor. Dar deputaţii și-au găsit și ei o justificare. „Pe neașteptate pentru noi toţi a izbucnit o revoltă a soldaţilor așa cum n-am mai văzut", îi explica șambelanul lui Ruzski, de parcă toată viaţa numai

asta făcuse, observase revoltele soldaţilor. „Proclamarea lui Mihail ca împărat va pune paie pe foc și va începe o distrugere nemiloasă a tot ceea ce se poate distruge." Cum mai erau ei toţi răscoliţi, apăsaţi, zdruncinaţi, contorsionaţi!

Generalii au înghiţit în tăcere și această nouă „pretenţie ticăloasă" a revoluţiei. Numai Alekseev și-a ușurat sufletul într-o informare telegrafică către comandanţii de front: „Partidele de stânga și deputaţii muncitorilor fac presiuni puternice asupra președintelui Dumei, iar mesajele lui Rodzianko nu sunt deschise și sincere". Numai de sinceritate duceau lipsă generalii în aceste ore!

Între timp însă, ţarul s-a mai răzgândit o dată. După ce a venit de la Pskov la Moghilev, el i-a înmânat fostului său șef de stat-major, Alekseev, pentru a fi trimisă la Petrograd, o mică foaie de hârtie în care-și exprima acordul de a-și transmite tronul fiului. În mod evident, combinaţia asta i se părea, în cele din urmă, mult mai promiţătoare. După cum povestește Denikin, Alekseev a luat telegrama și... nu a trimis-o. El socotea că cele două declaraţii care fuseseră deja prezentate armatei și ţării erau suficiente. Dezacordul acesta se explică prin faptul că nu numai ţarul și sfătuitorii lui, dar și liberalii din Dumă gândeau mai încet decât revoluţia.

Înainte de a pleca definitiv de la Moghilev pe 8 martie, ţarul, deja arestat în mod formal, a scris un mesaj către armată, încheind cu cuvintele: „Cine se gândește acum la pace, cine dorește asta e un trădător de ţară, un vânzător". Era o încercare sugerată de cineva de a-i lipsi pe liberali de posibilitatea de a folosi acuzaţia de germanofilie. Încercarea a rămas fără urmări: nici n-au îndrăznit să publice mesajul.

Așa s-a încheiat o domnie care a fost un lanţ neîntrerupt de eșecuri, nenorociri, dezastre și mișelii, începând cu tragedia de la Hodînka din timpul încoronării[3], trecând prin împușcarea greviștilor și a ţăranilor răsculaţi, prin războiul ruso-japonez, prin înăbușirea groaznică a Revoluţiei din 1905, prin execuţii nenumărate, prin expediţii de pedeapsă și pogromuri naţionale și terminând cu participarea nebunească și josnică a Rusiei la războiul mondial josnic și nebunesc.

După spusele Vîrubovei, la sosirea la Ţarskoe Selo, unde a fost închis împreună cu familia în palat, ţarul a spus încetișor: „Nu există judecată dreaptă printre oameni". De fapt, tocmai aceste cuvinte demonstrau foarte bine că judecata istorică dreaptă, deși târzie, există totuși.

---

[3] Tragedia de la Hodînka a fost o busculadă soldată cu mai multe mii de victime petrecută la 18 (30, pe stil nou) mai 1896 pe un câmp din apropierea Moscovei în timpul unei festivităţi organizate în cinstea încoronării lui Nicolae al II-lea. *(N. red.)*

*

Asemănarea dintre ultimul cuplu al Romanovilor și perechea regală franceză din epoca Marii Revoluţii sare în ochi. A fost remarcată în literatură, dar în trecere și fără să se tragă vreun fel de concluzii. De fapt, ea nu este deloc întâmplătoare, așa cum pare la prima vedere, și oferă un material preţios pentru observaţii.

Separaţi unul de altul de cinci pătrimi de secol, ţarul și regele apar în anumite momente ca niște actori care îndeplinesc același rol. Perfidia pasivă, pânditoare, dar răzbunătoare constituie trăsătura distinctivă a amândurora, cu deosebirea că, la Ludovic, ea era mascată de o bonomie îndoielnică, iar la Nicolae de afabilitate. Amândoi lasă impresia unor oameni care sunt împovăraţi de meseria lor și, în același timp, nu sunt de acord să cedeze nici măcar o mică parte din acele drepturi pe care nu știau deloc să le folosească. Jurnalele ambilor, înrudite chiar și prin stil sau prin lipsa lui, dezvăluie același vid sufletesc apăsător.

Austriaca și nemţoaica din Hessa se află, la rândul lor, într-o simetrie evidentă. Amândouă reginele sunt mai presus de regii lor nu numai prin statura fizică, ci și prin cea morală. Maria Antoaneta era mai puţin bigotă decât Aleksandra Fiodorovna și, spre deosebire de ultima, profund dedată plăcerilor. Dar amândouă dispreţuiau la fel de mult poporul, nu suportau ideea de concesie și nu aveau deloc încredere în curajul soţilor lor, pe care-i priveau de sus – Antoaneta, cu o nuanţă de dispreţ; Aleksandra, cu milă.

Când autorii de memorii, apropiaţi la vremea lor de Curtea de la Petersburg, încep să ne asigure că, dacă ar fi fost o persoană particulară, Nicolae al II-lea ar fi lăsat amintiri frumoase în urma lui, ei repetă pur și simplu vechiul clișeu binevoitor despre Ludovic al XVI-lea, îmbogăţindu-ne prea puţin atât în privinţa cunoașterii istoriei, cât și a naturii umane.

Am văzut deja indignarea prinţului Lvov, când, în toiul evenimentelor tragice ale primei revoluţii, a văzut în faţa sa, în locul unui ţar mâhnit, „un *individ vesel, vioi*, într-o cămașă zmeurie". Fără să știe asta, prinţul repeta remarca guvernatorului Morris, care, în 1790, scria despre Ludovic la Washington: „Ce poţi aștepta de la un om care, fiind în situaţia lui, mănâncă, bea și doarme bine; *de la un individ așa de bun, care-i mai vesel ca oricine?*"

Când Aleksandra Fiodorovna profeţea cu trei luni înainte de căderea monarhiei: „Totul o să se îndrepte în direcţia bună, visele Prietenului nostru înseamnă așa de mult!", ea numai o repeta pe Maria Antoaneta, care, cu o lună înainte de abolirea puterii regale, scria: „Simt o vioiciune în suflet și ceva îmi spune că în curând o să fim fericiţi și salvaţi". În timp ce se scufundau, amândouă aveau vise frumoase.

Unele elemente asemănătoare au, firește, un caracter întâmplător și sunt interesante numai ca anecdote istorice. Mult mai importante sunt acele tră-

sături care au fost altoite sau pur și simplu impuse de forţa atotputernică a circumstanţelor și care aruncă o lumină puternică asupra interdependenţei dintre personalitate și factorii obiectivi ai istoriei.

„El nu știa să vrea: iată care era principala lui trăsătură de caracter”, spune un istoric reacţionar francez despre Ludovic. Aceste cuvinte par scrise despre Nicolae. Niciunul nu știa să vrea. Însă amândoi știau să nu vrea. Dar, la drept vorbind, ce puteau să „vrea” ultimii reprezentanţi ai unei cauze istorice pierdute fără speranţă?

„De obicei, asculta, zâmbea și rar se hotăra să facă ceva. De obicei, primul lui cuvânt era *nu*.” Despre cine e vorba? Din nou despre Capet. Dar, în acest caz, felul de a acţiona al lui Nicolae era un plagiat total. Amândoi mergeau spre prăpastie „cu coroana trasă pe ochi”. Dar oare e mai ușor să te duci cu ochii deschiși în prăpastia pe care oricum nu poţi s-o eviţi? Ce s-ar fi schimbat, de fapt, dacă și-ar fi tras coroana spre ceafă?

Psihologilor profesioniști ar trebui să li se recomande să facă o crestomaţie de enunţuri simetrice ale lui Nicolae și Ludovic, ale Aleksandrei și Antoanetei și ale apropiaţilor lor despre ei. Nu s-ar duce lipsă de material, iar rezultatul ar fi o mărturie istorică extrem de instructivă în folosul psihologiei materialiste: excitaţii asemănătoare (desigur, nicidecum identice) produc, în condiţii asemănătoare, reflexe asemănătoare. Cu cât e mai puternic excitantul, cu atât mai repede va depăși el particularităţile personale. La gâdilat oamenii reacţionează diferit, la fier încins – la fel. Așa cum un ciocan cu abur transformă într-o plăcuţă și un glob, și un cub, tot la fel, sub presiunea unor evenimente mult prea mari și ineluctabile, cei ce rezistă sunt zdrobiţi, iar marginile „individualităţii” dispar.

Ludovic și Nicolae au fost ultimii reprezentanţi ai unei dinastii ce a trăit furtunos. Cunoscutul echilibru al amândurora, calmul și „veselia” din momentele grele erau expresia rezultată din bună-creștere a sărăciei forţelor lor interioare, a slăbiciunii descărcărilor nervoase, a sărăciei resurselor spirituale. Castraţi moral, lipsiţi amândoi cu totul de imaginaţie și de spirit creator, ei au avut atâta minte pentru a-și simţi trivialitatea și au arătat o ostilitate plină de invidie faţă de orice lucru dăruit și însemnat. Amândoi au fost nevoiţi să conducă o ţară în condiţiile unor crize interne profunde și ale unei treziri revoluţionare a poporului. Amândoi s-au apărat împotriva pătrunderii unor idei noi și a valului de forţe ostile. Lipsa de hotărâre, făţărnicia și minciuna au fost, la amândoi, expresia nu atât a unei slăbiciuni personale, cât a imposibilităţii totale de a se menţine pe poziţiile moștenite.

Dar care era situaţia soţiilor lor? Aleksandra, într-o mai mare măsură decât Antoaneta, a fost ridicată pe culmea cea mai înaltă a visurilor unei prinţese, mai ales ale uneia dintr-un loc uitat de lume, cum era Hessa, prin căsătoria cu un stăpânitor cu puteri nelimitate al unei ţări puternice. Amândouă

erau pătrunse până peste poate de misiunea lor înaltă: Antoaneta – într-un chip mai frivol, Aleksandra – în spiritul ipocriziei protestante transpuse în slavona bisericească. Eșecurile domniei și nemulţumirea crescândă a poporului au călcat fără milă peste acea lume fantastică pe care o construiseră pentru sine aceste capete așa de înfierbântate, dar, la urma urmelor, de găină. De aici și înverșunarea crescândă, dușmănia sufocantă faţă de poporul străin care nu se pleca în faţa lor, ura faţă de miniștrii care, cum-necum, ţineau seama de lumea ostilă, adică de ţară, înstrăinarea chiar și de propria Curte și supărarea permanentă pe soţul care nu confirma așteptările stârnite în ele pe când le fusese logodnic.

Istoricii și biografii cu aplecare psihologică caută adesea și găsesc ceva personal și aleatoriu acolo unde, într-o personalitate, se răsfrâng mari forţe istorice. Este aceeași eroare de viziune ca și în cazul curtenilor care-l considerau pe ultimul ţar rus un „ghinionist" înnăscut. El însuși credea că se născuse sub o stea nefericită. De fapt, ghinionul lui venea din contradicţiile dintre acele scopuri vechi pe care i le transmiseseră strămoșii și noile condiţii istorice în care se afla. Când anticii spuneau că Jupiter ia mintea celui pe care vrea să-l piardă, ei rezumau într-o formulă superstiţioasă niște observaţii istorice profunde. În cuvintele lui Goethe despre raţiunea care devine nonsens[4] – „*Vernunft wird Unsinn*" – se află aceeași idee despre un Jupiter impersonal al dialecticii istorice, care ia mintea instituţiilor depășite istoric și-i condamnă la eșec pe apărătorii lor. Textul cu rolurile lui Romanov și Capet fusese scris de dinainte de către mersul general al dramei istorice. În sarcina actorilor reveneau numai niște nuanţe de interpretare. Ghinionul lui Nicolae, ca și cel al lui Ludovic, își avea rădăcinile nu în horoscopul personal, ci în horoscopul istoric al monarhiei birocratice bazate pe stări. Amândoi au fost în primul rând epigonii absolutismului. Nulitatea lor morală, izvorând din epigonismul lor dinastic, i-a conferit acestuia din urmă un caracter extrem de nefast.

Se poate protesta: dacă Alexandru al III-lea ar fi băut mai puţin, atunci ar fi putut trăi cu mult mai mult, iar revoluţia s-ar fi ciocnit de un ţar făcut din alt aluat și n-ar fi existat niciun fel de simetrie cu Ludovic al XVI-lea. Totuși, o asemenea obiecţie nu afectează cu nimic cele spuse mai sus. Nu intenţionăm deloc să negăm importanţa personalităţii în mecanica procesului istoric, nici pe cea a întâmplării pentru personalitate. Trebuie numai ca personalitatea istorică, cu toate particularităţile ei, să nu fie luată ca o enumerare seacă de trăsături psihologice, ci ca o realitate vie, crescută din anumite condiţii sociale și reacţionând la ele. Așa cum un trandafir nu-și pierde parfumul după ce botanistul ne spune cu ce ingrediente ale solului și atmosferei se hrănește, așa și expunerea rădăcinilor sociale ale personalităţii nu-i ia nici aroma, nici mirosul urât.

---

[4] Cf. Johann Wolfgang Goethe, *Faust*, traducere de Lucian Blaga, cu ilustrații de Franz Xaver Simm, ediție îngrijită de Dan Flonta, București, Editura Humanitas, 2015, p. 90. *(N. red.)*

Ideea invocată mai sus, și anume că Alexandru al III-lea ar fi putut trăi mai multă vreme, pune în lumină aceeași problemă și dintr-o altă perspectivă. Putem admite că Alexandru al III-lea n-ar fi intrat în 1904 în război cu Japonia. În acest fel, prima revoluţie ar fi fost amânată. Până când? Poate că „revoluţia anului 1905”, adică prima încercare de forţe, prima breșă în sistemul absolutismului, ar fi fost atunci un simplu preludiu la cea de-a doua revoluţie, republicană, și la cea de-a treia, proletară. De data asta, sunt posibile numai niște supoziţii mai mult sau mai puţin interesante. Dar, în orice caz, e incontestabil că revoluţia n-a izvorât din caracterul lui Nicolae al II-lea și că Alexandru al III-lea n-ar fi rezolvat problemele ei. E de ajuns să amintim că nicăieri și nicicând trecerea de la orânduirea feudală la cea burgheză nu s-a făcut fără niște cutremure puternice. Nu mai departe decât ieri am văzut asta în China, iar azi o vedem din nou în India. Singurul lucru pe care-l putem spune este că deosebirile dintre politicile monarhiei, deosebirile dintre personalităţile monarhilor ar fi putut apropia sau îndepărta revoluţia și și-ar fi pus amprenta asupra mersului ei intern.

Cu câtă încăpăţânare plină de furie și neputinţă a încercat ţarismul să se apere chiar și în ultimele luni, săptămâni și zile, când partida sa era deja pierdută fără speranţă. Dacă Nicolae însuși n-avea voinţă, lipsa ei era completată de ţarină. Rasputin a apărut ca un instrument de acţiune al unei clici care se lupta cu înverșunare pentru conservare. Chiar și la această scară redusă, personalitatea ţarului era înghiţită de un grup ce reprezenta o concentrare a trecutului și ultima lui convulsie. „Politica” vârfului aristocraţiei de la Ţarskoe Selo pusă faţă în faţă cu revoluţia era formată din reflexele unui răpitor hăituit și slăbit. Dacă urmărești un lup în stepă cu un automobil rapid, animalul va sufla în cele din urmă epuizat și se va întinde la pământ neputincios. Dar încercaţi să-i puneţi o zgardă; va încerca să vă sfâșie sau, cel puţin, să vă rănească. Și, de altfel, ce-i mai rămâne de făcut în asemenea condiţii?

Liberalii presupuneau că se mai putea face ceva. În loc să ajungă la timp la o înţelegere cu burghezia cenzitară și astfel să prevină revoluţia – acesta era actul de acuzare al liberalismului împotriva ultimului ţar –, Nicolae evita cu încăpăţânare concesiile și, până și în ultimele zile, deja cu securea deasupra capului, când fiecare clipă conta, tot trăgea de timp, se târguia cu destinul și rata ultimele posibilităţi. Toate astea sunau convingător. Ce păcat însă că liberalismul, care știa atâtea mijloace infailibile de salvare a monarhiei, n-a găsit asemenea mijloace și pentru sine!

Ar fi absurd să afirmăm că ţarismul n-a făcut concesii niciodată, în nicio condiţie. Le-a făcut, dacă ele i se păreau necesare pentru autoconservare. După înfrângerea din Crimeea, Alexandru al II-lea a trecut la un fel de semieliberare a iobagilor și la o serie de reforme în domeniile zemstvelor, tribunalelor, presei, instituţiilor de învăţământ ș.a.m.d. Ţarul însuși a mărtu-

risit atunci gândul care-i inspirase transformările: eliberarea ţăranilor *de sus*, pentru a nu se elibera *de jos*. Sub presiunea primei revoluţii, Nicolae al II-lea a dat un fel de constituţie. Stolîpin a început să demoleze obștea ţărănească pentru a extinde arena forţelor capitaliste. Totuși, pentru ţarism, toate aceste reforme aveau un sens doar în măsura în care concesiile particulare păstrau întregul, adică bazele societăţii bazate pe stări și monarhia însăși. Când urmările reformelor au început să se reverse peste aceste margini, monarhia a dat inevitabil înapoi. În a doua jumătate a domniei sale, Alexandru al II-lea a subminat reformele din prima ei jumătate. Alexandru al III-lea a mers și mai departe pe calea contrareformelor. În octombrie 1905, Nicolae al II-lea s-a plecat în faţa revoluţiei, apoi a dizolvat dumele create de el însuși și, imediat ce revoluţia a început să slăbească, a dat o lovitură de stat. De-a lungul a trei sferturi de veac – dacă e să începem cu reformele lui Alexandru al II-lea – s-a dat o luptă, când subterană, când deschisă, a forţelor istorice care depășea cu mult calităţile personale ale diverșilor ţari și care s-a încheiat cu răsturnarea monarhiei. Numai în cadrele istorice ale acestui proces se poate găsi locul anumitor ţari, al caracterelor și al „biografiilor" lor.

Nici cel mai autocrat dintre despoţi nu prea seamănă cu o individualitate „liberă", care-și pune amprenta pe evenimente după bunul său plac. El este întotdeauna agentul încoronat al claselor privilegiate, care dau o formă societăţii după chipul și asemănarea lor. Câtă vreme aceste clase nu și-au epuizat misiunea, monarhia este solidă și încrezătoare în sine. Ea are atunci în mâini un aparat al puterii credincios și o paletă nelimitată de executanţi, căci oamenii cei mai înzestraţi n-au trecut încă în tabăra opusă. Personal sau prin intermediul unui favorit, monarhul poate deveni atunci purtătorul unei sarcini istorice mari și progresiste. E altceva când soarele vechii societăţi se îndreaptă hotărât spre apus: clasele privilegiate se transformă din organizatori ai vieţii naţionale într-o excrescenţă parazitară; după ce și-au pierdut funcţia de conducere, ele își pierd conștiinţa misiunii lor și încrederea în forţele proprii; nemulţumirea de sine se transformă în nemulţumire faţă de monarhie; dinastia este izolată; cercul de oameni fideli până la capăt se restrânge; nivelul lor scade; între timp, pericolul crește; vin forţe noi; monarhia își pierde capacitatea de a avea orice fel de iniţiativă creatoare; ea se apără, se retrage, respinge – acţiunile ei capătă automatismul reflexelor celor mai simple. De această soartă n-a scăpat nici despoţia semiasiatică a Romanovilor.

Dacă ne reprezentăm ţarismul în agonie într-o secţiune verticală, ca să spunem așa, atunci Nicolae era trunchiul unei clici ale cărei rădăcini coborau în trecutul condamnat fără drept de apel. În secţiunea orizontală a istoriei monarhiei, Nicolae era ultima verigă din lanţul dinastiei. Strămoșii lui cei mai apropiaţi, care făcuseră și ei parte, la vremea lor, din colective familiale, de castă și birocratice, numai că mult mai mari, încercaseră tot felul de măsuri și

metode de conducere pentru a apăra vechiul regim social de destinul ce venea asupra lui și, cu toate acestea, îi lăsaseră lui Nicolae ca moștenire un imperiu haotic, care purta deja revoluţia în pântecele său. Dacă lui Nicolae îi mai rămânea vreo alegere, atunci era numai între moduri diferite de pieire.

Liberalismul visa la o monarhie după model englez. Dar oare pe Tamisa parlamentarismul s-a format pe calea unei evoluţii pașnice? A fost el oare rodul prevederii „libere" a unui monarh anume? Nu, el s-a format ca rezultat al unei lupte care a durat secole și în care unul dintre regi și-a lăsat capul la răspântie.

Comparaţia istorică și psihologică dintre Romanovi și Capeţi începută mai sus se poate extinde de altfel foarte bine și la cuplul regal britanic din epoca primei revoluţii. Carol I prezenta în principiu aceeași combinaţie de trăsături cu care memorialiștii și istoricii i-au înzestrat, cu mai mult sau mai puţin temei, pe Ludovic al XVI-lea și pe Nicolae al II-lea. „Carol a rămas pasiv – scrie Montagu –, a cedat, chiar dacă fără nicio plăcere, acolo unde nu era în stare să opună rezistenţă, însă a apelat la minciună și n-a dobândit nici popularitate, nici încredere." „Nu era un om prost – spune un alt istoric despre Carol Stuart –, dar îi lipsea tăria de caracter... Rolul de piază-rea l-a jucat pentru el soţia lui, Henrietta a Franţei, sora lui Ludovic al XIII-lea, pătrunsă de ideile absolutismului chiar mai mult decât Carol." Nu vom detalia caracteristicile acestui al treilea cuplu regal – primul în ordine cronologică – strivit de revoluţia naţională. Vom remarca numai că, și în Anglia, ura s-a concentrat în primul rând împotriva reginei, ca franţuzoaică și papistă, care era învinuită de intrigi cu Roma, de legături secrete cu rebelii irlandezi și de uneltiri cu Curtea franceză.

Dar Anglia avea cel puţin secolele la dispoziţia sa. Ea era pionierul civilizaţiei burgheze. Ea nu se afla sub jugul altor naţiuni, dimpotrivă, le aducea pe acestea tot mai mult sub jugul său. Ea exploata toată lumea. Acest lucru a micșorat contradicţiile interne, a îngăduit acumularea de conservatorism, a contribuit la abundenţa și permanenţa unor depuneri de grăsime sub forma stratului parazitar al landlorzilor, a monarhiei, a Camerei Lorzilor și a bisericii de stat. Datorită privilegiilor istorice excepţionale ale dezvoltării Angliei burgheze, conservatorismul amestecat cu elasticitate a trecut de la instituţii în moravuri. De acest lucru nu contenesc nici astăzi să se entuziasmeze tot felul de filistini continentali de felul profesorului rus Miliukov sau al austromarxistului Otto Bauer. Dar tocmai acum, când Anglia, înghesuită în toată lumea, își risipește ultimele resurse ale fostelor sale privilegii, conservatorismul ei își pierde elasticitatea și, chiar în persoana laburiștilor, se transformă într-o reacţiune înverșunată. Pus în faţa revoluţiei indiene, „socialistul" MacDonald nu găsește alte metode decât cele folosite de Nicolae al II-lea pentru a se opune Revoluţiei Ruse. Numai un orb nu poate să nu vadă că Marea Britanie

se îndreaptă spre niște cutremure revoluţionare uriașe, în care vor pieri fără urmă resturile ei de conservatorism, dominaţia ei mondială și mașina ei guvernamentală de astăzi. MacDonald pregătește aceste cutremure la fel de rău cum a făcut-o, la vremea lui, Nicolae al II-lea și cu la fel de multă orbire. Așa cum vedem, și el este o bună ilustrare a rolului personalităţii „libere" în istorie!

Cum ar fi putut să fie, în schimb, Rusia, cu dezvoltarea ei întârziată, la coada tuturor naţiunilor europene, cu baza ei economică așa de sărăcăcioasă sub picioare, capabilă să dea naștere în cadrul formelor ei sociale unui „conservatorism elastic" – dezvoltat în mod special pentru nevoile liberalismului academic și ale umbrei lui de stânga, socialismul reformist? Rusia rămăsese mult prea mult în urmă, iar când imperialismul mondial a început s-o strângă în menghină, ea s-a văzut obligată să-și trăiască istoria politică foarte repede. Dacă Nicolae ar fi acceptat cererile liberalismului și l-ar fi înlocuit pe Știurmer cu Miliukov, mersul evenimentelor s-ar fi deosebit puţin în formă, dar nu în esenţă. Într-adevăr, exact acesta a fost drumul urmat în a doua etapă a revoluţiei de către Ludovic, când a chemat Gironda la putere: asta nu l-a scăpat de ghilotină nici pe Ludovic însuși, nici mai apoi Gironda. Contradicţiile sociale acumulate trebuiau să explodeze și, odată răbufnite, să-și ducă până la capăt acţiunea de curăţare. În faţa presiunii maselor populare, care își aduseseră în sfârșit în arenă nemulţumirile, necazurile, obidele, pasiunile, speranţele, iluziile și ţelurile, combinaţiile de la vârf ale monarhiei cu liberalismul au avut o însemnătate episodică și au putut influenţa numai ordinea evenimentelor, poate numărul actelor jucate, dar în niciun caz dezvoltarea generală a dramei și încă și mai puţin deznodământul ei teribil.

VII. CINCI ZILE
(23-27 februarie 1917)

Pe 23 februarie era Ziua Internaţională a Femeii. În cercurile social-democrate se prevăzuse ca această zi să fie marcată în maniera obișnuită: adunări, cuvântări, manifeste. În ajun, nimănui nu-i trecuse prin cap că Ziua Femeii putea deveni prima zi a revoluţiei. Niciuna dintre organizaţii nu chemase în această zi la grevă. Mai mult, chiar și organizaţia bolșevică cea mai combativă, și anume Comitetul din raionul Vîborg, format numai din muncitori, se abţinuse de la grevă. Starea de spirit a maselor, așa cum notează Kaiurov, unul dintre conducătorii muncitorilor din raion, era foarte încordată, fiecare grevă ameninţând să se transforme într-o ciocnire deschisă. Dar comitetul socotea că nu venise timpul pentru acţiuni de luptă: nici partidul nu era îndeajuns de consolidat, nici muncitorii nu aveau prea multe legături cu soldaţii; de aceea, se luase hotărârea să nu se lanseze o chemare la grevă, iar acţiunile revoluţionare să fie pregătite pentru un viitor nedeterminat. Această linie fusese trasată de comitet în ajunul zilei de 23 februarie și se părea că toţi o aprobaseră. Dar, în dimineaţa următoare, în pofida tuturor directivelor, muncitoarele textiliste de la câteva fabrici au părăsit lucrul și au trimis câteva delegate la metalurgiști cu apelul de a susţine greva. „Călcându-și pe inimă", scrie Kaiurov, bolșevicii le-au acceptat cererea, urmaţi de muncitorii menșevici și eseri. Dar, din moment ce era grevă de masă, trebuia ca toţi muncitorii să fie chemaţi în stradă și ei înșiși să se așeze în frunte: propunerea a fost a lui Kaiurov, iar Comitetul din Vîborg a fost nevoit s-o aprobe. „Ideea unei manifestaţii le venise muncitorilor de multă vreme, numai că în acel moment nimeni nu bănuia în ce se va transforma." Să ţinem minte această mărturie a unui participant, foarte importantă pentru înţelegerea mecanicii evenimentelor.

Lumea era absolut sigură că, în caz de demonstraţie, soldaţii vor fi scoși din cazărmi în stradă împotriva muncitorilor. La ce va duce asta? E timp de război, puterea nu e înclinată să glumească. Dar, pe de altă parte, pe timp de război, soldatul din „rezervă" nu e un soldat vechi din armata regulată. O

fi el oare la fel de ameninţător? Pe tema asta s-a discutat mult în cercurile revoluţionare, dar mai degrabă într-un mod abstract, pentru că nimeni, cu siguranţă nimeni – putem afirma în mod categoric acest lucru, pe baza tuturor materialelor – nu s-a gândit atunci că 23 februarie va deveni începutul unei ofensive hotărâte împotriva absolutismului. Era vorba de o demonstraţie cu niște perspective neclare, dar, în orice caz, limitate.

Rezultă, așadar, că Revoluţia din Februarie a fost începută de cei de jos, care au depășit opoziţia propriilor organizaţii revoluţionare, iar iniţiativa a fost luată cu de la sine putere de partea cea mai asuprită și mai înrobită a proletariatului – muncitoarele textiliste, printre care, trebuie să presupunem, erau destule soţii de soldaţi. Ultimul imbold l-au dat cozile la pâine, din ce în ce mai mari. Circa 90.000 de muncitoare și muncitori au făcut grevă în ziua aceea. Dispoziţia de luptă s-a transformat în demonstraţii, mitinguri și înfruntări cu poliţia. Mișcarea s-a răspândit în raionul Vîborg, cu marile lui întreprinderi, iar de acolo s-a mutat în Peterburgskaia Storona. În celelalte părţi ale orașului, după mărturiile Ohranei, n-au fost greve și demonstraţii. În această zi, în ajutorul poliţiei au fost chemate și niște unităţi militare, după câte se pare, puţin numeroase, dar n-au fost ciocniri cu ele. Mulţimea de femei, nu numai muncitoare, s-a îndreptat spre Duma Orășenească, cerând pâine. Era ca și cum ai fi cerut lapte de la un ţap. În diverse părţi ale orașului au apărut steaguri roșii și inscripţiile de pe ele arătau că muncitorii vor pâine, însă nu și autocraţie și nici război. Ziua Femeii s-a desfășurat cu bine, într-o stare de spirit înflăcărată și fără victime. Dar ce se ascundea în ea n-a bănuit nimeni, nici măcar spre seară.

A doua zi, mișcarea nu numai că n-a scăzut, ci s-a dublat: pe 24 februarie, cam jumătate dintre muncitorii industriali ai Petrogradului au fost în grevă. De dimineaţă, muncitorii și-au făcut apariţia la uzine fără să intre la lucru, au ţinut adunări, iar apoi au început marșurile spre centru. În mișcare au fost cuprinse noi cartiere și noi grupe de populaţie. Lozinca „Pâine" a fost înlocuită sau acoperită de lozincile: „Jos autocraţia!" și „Jos războiul!" Pe Nevski Prospekt s-au ţinut demonstraţii neîntrerupte: mai întâi, muncitori în mase compacte, cântând cântece revoluţionare, mai târziu, o mulţime pestriţă de orășeni și, în ea, șepcile albastre ale studenţilor. „Oamenii care se plimbau ne arătau simpatie, iar soldaţii din infirmeriile militare ne salutau agitând care ce putea." Oare câţi își dădeau seama ce însemnau aceste gesturi de simpatie ale soldaţilor bolnavi faţă de demonstranţi? Cazacii au atacat totuși tot timpul mulţimea, deși fără prea multă înverșunare, iar caii lor erau plini de spumă; demonstranţii s-au dat într-o parte și s-au adunat la loc. Mulţimea nu era cuprinsă de frică. „Cazacii promit să nu tragă", se transmitea din gură-n gură. Era limpede că muncitorii se înţelegeau cu anumiţi cazaci. Mai târziu totuși, dragoni aproape beţi au apărut înjurând, au năvălit în mulţime și au început

să lovească cu lăncile peste capete. Demonstranţii și-au adunat toate puterile și nu s-au împrăștiat. „N-o să tragă.” Într-adevăr, n-au tras.

Un senator liberal, care observase tramvaiele moarte de pe străzi – dar oare asta n-a fost a doua zi și memoria l-a înșelat? –, unele cu geamurile sparte, altele culcate pe o parte la pământ, lângă șine, și-a amintit de zilele lui iulie 1914 din ajunul războiului: „Părea că se reia o încercare mai veche”. Ochiul senatorului nu se înșela – continuitatea era evidentă –, istoria lua capetele rupte de război ale firului revoluţionar și le înnoda.

De-a lungul întregii zile, mulţimi de oameni au trecut dintr-o parte a orașului într-alta, împrăștiate tot mai hotărât de poliţie, blocate și înghesuite de cavaleriști și, într-o oarecare măsură, de trupe de infanterie. Alături de strigătele „Jos poliţia!” se auzea din ce în ce mai des un „Ura!” la adresa cazacilor. Era grăitor. Faţă de poliţie, mulţimea încerca o ură înverșunată. Poliţia călare era alungată cu fluierături, pietre, bucăţi de gheaţă. Cu soldaţii, muncitorii se purtau cu totul altfel. În jurul cazărmilor, pe lângă santinele, patrule și cordoane se aflau mulţimi de muncitori și de muncitoare, schimbând cuvinte prietenești cu ele. Era o etapă nouă, care apăruse în urma numărului mare de greve și a confruntării muncitorilor cu armata. O asemenea etapă e inevitabilă în fiecare revoluţie. Dar ea pare mereu nouă și se petrece într-adevăr de fiecare dată altfel: cei care citiseră și scriseseră despre ea n-o recunoșteau acum.

În acea zi, la Duma de Stat se povestea că o mulţime uriașă de oameni umpluse ochi toată piaţa Znamenskaia, tot Nevski Prospektul și toate străzile învecinate și că se observase un fenomen cu totul nemaivăzut: mulţimea, revoluţionară, iar nu patriotică, întâmpina cazacii și regimentele cu fanfară cu strigăte de „Ura!” La întrebarea ce înseamnă asta, un trecător i-a răspuns unui deputat: „Un poliţist a lovit o femeie cu cravașa, iar cazacii s-au amestecat și au gonit poliţia”. Dacă s-a întâmplat așa sau altfel, nimeni nu mai poate verifica. Dar mulţimea credea că așa a fost, că era posibil să se întâmple astfel. Această credinţă nu căzuse din cer, ci apăruse în urma unei experienţe prealabile și de aceea trebuia să se transforme într-o garanţie a victoriei.

După adunarea de dimineaţă, muncitorii de la Ericsson, unele dintre cele mai moderne uzine din raionul Vîborg, ieșiseră în masă, cu totul vreo 2.500 de oameni, pe Samsonievski Prospekt și dăduseră într-un loc îngust peste cazaci. Făcându-și drum cu piepturile cailor, ofiţerii au intrat primii în mulţime. După ei, pe toată lăţimea Prospektului, veneau cazacii călări. Era un moment hotărâtor! Dar călăreţii au trecut cu grijă, ca o panglică lungă, prin coridorul tocmai deschis de ofiţeri. „Unii dintre ei zâmbeau – își aduce aminte Kaiurov –, iar unul chiar le-a făcut cu ochiul muncitorilor.” Nu degeaba făcuse cazacul cu ochiul. Muncitorii făcuseră dovada unui curaj prietenesc, nu dușmănos, faţă de cazaci și îi molipsiseră ușor și pe aceștia. Cel care făcuse cu ochiul a găsit imitatori. În pofida unor noi încercări ale ofiţerilor, cazacii,

fără să încalce fățiș disciplina, n-au împrăștiat mulţimea cu înverșunare, ci au trecut prin ea. Asta s-a repetat de trei-patru ori și a apropiat și mai mult părţile. Cazacii au început să răspundă individual la întrebările muncitorilor și chiar să intre în scurte discuţii. Din disciplină mai rămăsese numai o pojghiţă foarte subţire și transparentă, care, iată, ameninţa să plesnească. Ofiţerii s-au grăbit să-și îndepărteze călăreţii de mulţime și, abandonând ideea de a dispersa muncitorii, i-au pus pe cazaci de-a curmezișul străzii, în lanţ, pentru a nu-i lăsa pe demonstranţi să meargă spre centru. Nici acest lucru n-a ajutat: stând ţintuiţi locului așa cum se cuvine, cazacii nu i-au împiedicat totuși pe muncitori să „ţâșnească" pe sub cai. Revoluţia nu stă să-și aleagă căile: la primii săi pași, ea s-a îndreptat spre victorie pe sub pântecele cailor cazacilor. Ce episod remarcabil! Și e remarcabil ochiul povestitorului, care a surprins toate meandrele procesului. Nu e însă de mirare, căci povestitorul era un conducător care avea în spate peste două mii de oameni: ochiul comandantului care se teme de cravașele și gloanţele dușmanului privește ager.

Se pare că schimbarea din interiorul armatei s-a văzut mai întâi în rândurile cazacilor, acești străvechi jandarmi și pacificatori. Asta nu înseamnă totuși că cazacii erau mai revoluţionari decât alţii. Dimpotrivă, acești proprietari puternici, călare pe caii lor, care ţineau atât de mult la particularităţile lor căzăcești, dispreţuitori faţă de ţăranii simpli, neîncrezători faţă de muncitori, aveau multe elemente de conservatorism. Dar tocmai de aceea transformările produse de război se observau mult mai clar la ei. În plus, doar ei erau trași în toate părţile, trimiși pretutindeni, confruntaţi cu poporul, ţinuţi în tensiune și supuși cei dintâi încercărilor. Toate aceste lucruri îi epuizaseră, voiau să se ducă acasă și făceau cu ochiul: Acţionaţi, ziceau ei, dacă puteţi, noi n-o să vă împiedicăm. Totuși, toate acestea erau numai niște simptome pline de subînţeles. Armata era încă armată, legată prin disciplină, iar iţele principale erau în mâna monarhiei. Masele de muncitori nu erau înarmate. Conducătorii nici nu se gândeau încă la un deznodământ hotărâtor.

În ziua aceea, printre celelalte probleme de la ședinţa Consiliului de Miniștri s-a aflat și cea a tulburărilor din capitală. Grevă? Demonstraţii? Nu era prima dată. Totul fusese prevăzut, se dăduseră dispoziţii. S-a trecut pur și simplu la chestiunile următoare.

Și care erau dispoziţiile? În pofida faptului că pe 23-24 februarie fuseseră bătuţi douăzeci și opt de poliţiști – precizia cuceritoare a cifrelor! –, comandantul districtului militar, generalul Habalov, care era aproape un dictator, n-a ordonat deschiderea focului. Nu din bunăvoinţă: totul fusese prevăzut și stabilit de dinainte, urma să vină ea și vremea focului.

Revoluţia a fost o surpriză numai în ce privește momentul. Dar, de fapt, ambii poli – și cel revoluţionar, și cel guvernamental – se pregătiseră cu grijă pentru ea, se pregătiseră ani îndelungaţi, se pregătiseră întruna. În ceea

ce-i privea pe bolșevici, toată activitatea lor de după 1905 nu fusese altceva decât o pregătire pentru cea de-a doua revoluţie. Dar și activitatea guvernului fusese, în mare parte, o pregătire pentru înăbușirea noii revoluţii. Acest aspect al activităţii guvernamentale a căpătat în toamna lui 1916 un caracter foarte planificat. O comisie aflată sub președinţia lui Habalov a încheiat în a doua jumătate a lui ianuarie 1917 elaborarea extrem de amănunțită a unui plan de înăbușire a unei noi revolte. Orașul a fost împărţit în șase districte poliţienești, care se împărţeau în raioane. În fruntea tuturor forţelor armate a fost pus comandantul trupelor de rezervă ale Gărzii, generalul Cebîkin. Regimentele au fost împărţite pe raioane. În fiecare dintre cele șase districte poliţienești, poliţia, jandarmeria și armata au fost unite sub comanda unor ofiţeri de stat-major anume desemnaţi. Cavaleria cazacilor a rămas la dispoziţia lui Cebîkin însuși, pentru operaţiuni de mai mare amploare. Ordinea represaliilor era următoarea: mai întâi urma să acţioneze numai poliţia, apoi urmau să intre în scenă cazacii cu cravașele și doar în cazul unei nevoi reale urmau să treacă la acţiune soldaţii cu puști și mitraliere. Planul acesta, ce era o dezvoltare a experienţei anului 1905, a și fost pus în practică în februarie. Nenorocirea n-a venit din lipsa prevederii, nici din viciile planului însuși, ci de la materialul uman. Aici ameninţa să dea totul greș.

Pe hârtie, planul se baza pe toată garnizoana, ce număra o sută cincizeci de mii de soldaţi; dar, în realitate, intrau în calcul numai vreo zece mii: pe lângă poliţiști, care erau trei mii și jumătate, o speranţă sigură mai erau unităţile de instrucţie. Acest lucru se explică prin componenţa garnizoanei de atunci din Petrograd, care era formată aproape exclusiv din unităţi de rezervă, în primul rând din paisprezece batalioane de rezervă de pe lângă Regimentele Gărzii, ce se aflau pe front. În plus, în garnizoană intrau: un regiment de rezervă de infanterie, un batalion de rezervă de bicicliști, o divizie de rezervă de blindate, niște mici unităţi de geniști și de artilerie și două regimente de cazaci de pe Don. Era mult, chiar prea mult. Enormele unităţi de rezervă erau formate dintr-o masă umană care fie aproape că nu fusese instruită, fie reușise să scape deja de instrucţie. Dar, de fapt, așa era în esenţă toată armata.

Habalov s-a ţinut cu stricteţe de planul pe care-l elaborase. În prima zi, pe 23 februarie, intervenise exclusiv poliţia, pe 24 fusese scoasă în stradă în primul rând cavaleria, însă pentru acţiuni cu cravașa și lancea. Folosirea infanteriei și a focului urma să se facă în funcţie de evoluţia ulterioară a evenimentelor. Iar evenimentele nu s-au lăsat așteptate.

Pe 25, greva s-a extins și mai mult. Din datele guvernamentale, la ea au participat în această zi 240.000 de muncitori. Păturile mai rămase în urmă s-au luat după avangardă, un număr deja însemnat de mici întreprinderi au intrat în grevă, tramvaiele au fost oprite, centrele comerciale n-au mai funcţionat. În cursul zilei, de grevă s-au alipit și studenţii institutelor de învăţământ

superior. Zeci de mii de oameni s-au dus la amiază spre Catedrala Kazan și spre străzile din împrejurimi. S-au făcut încercări de a organiza mitinguri stradale, au avut loc o serie de ciocniri cu poliţia. Lângă statuia lui Alexandru al III-lea au început să ia cuvântul diverși oratori. Poliţia călare a deschis focul. Un vorbitor a căzut rănit. Focuri de armă trase din mulţime au omorât un comisar de poliţie, l-au rănit pe șeful poliţiei și încă pe alţi poliţiști. În jandarmi s-a aruncat cu sticle, petarde și grenade de mână. Războiul îi învăţase pe oameni arta asta. Soldaţii au dat dovadă de pasivitate, uneori chiar de dușmănie faţă de poliţie. În mulţime se transmitea cu emoţie că, atunci când poliţiștii au început să tragă lângă statuia lui Alexandru al III-lea, cazacii au tras o salvă în faraonii călare (asta era porecla sergenţilor de stradă), iar aceștia au fost nevoiţi să fugă de acolo în galop. Și probabil că nu era o legendă răspândită pentru a ridica moralul, fiindcă episodul, deși în feluri diferite, a fost confirmat din mai multe părţi.

Muncitorul bolșevic Kaiurov, unul dintre conducătorii autentici ai acestor zile, povestește că, sub ochii trupei de cazaci, demonstranţii fuseseră risipiţi într-un loc de cravașele poliţiei călare și că el, Kaiurov, și încă câţiva muncitori nu i-au urmat pe cei ce fugiseră, ci, după ce și-au dat jos căciulile, s-au apropiat de cazaci, spunând: „Fraţi cazaci, ajutaţi-i pe muncitori în lupta pentru cererile lor pașnice, vedeţi cum se poartă faraonii cu noi, niște muncitori flămânzi. Ajutaţi-ne!" Tonul acesta umil în mod conștient, căciulile acestea în mâini – ce calcul psihologic precis, ce gest inimitabil! Toată istoria luptelor de stradă și a victoriilor revoluţionare e plină de asemenea improvizaţii. Dar ele dispar fără urmă în vâltoarea marilor evenimente – iar istoricilor nu le rămâne decât învelișul generalităţilor. „Cazacii au schimbat priviri într-un fel anume – continuă Kaiurov – și nici n-am apucat noi să plecăm, că s-au și năpustit în încăierare." Iar peste câteva minute, lângă poarta gării, mulţimea îl ridica pe braţe pe un cazac care, sub privirile ei, tăiase cu baioneta un comisar de poliţie.

Poliţia a dispărut în curând cu totul, adică a început să acţioneze pe ascuns. Dar au apărut soldaţii cu armele în mâini. Muncitorii le-au spus neliniștiţi: „Tovarăși, oare aţi venit să apăraţi poliţia?" Ca răspuns, au primit un grosolan „Dă-i drumul!" O nouă încercare de a sta de vorbă cu ei s-a încheiat la fel. Soldaţii erau posaci, îi rodea un vierme și nu puteau suporta ca întrebarea să nimerească chiar în miezul neliniștii lor.

Între timp, dezarmarea faraonilor devenise o lozincă generală. Poliţia era un dușman crunt, implacabil, urât și care urăște. Nici nu putea fi vorba despre atragerea ei de cealaltă parte. Poliţiștii erau bătuţi sau omorâţi. Cu totul altfel stătea treaba cu armata: mulţimea evita din toate puterile ciocnirile cu ea; dimpotrivă, căuta căi de-a o atrage de partea ei, de-a o convinge, de-a o interesa, de-a și-o apropia, de-a o contopi în sine. În pofida zvonurilor favorabile

despre comportamentul cazacilor, poate ușor exagerate, mulţimea se purta totuși cu prudenţă faţă de cavalerie. Cavaleristul stă sus, deasupra mulţimii, și sufletul lui e despărțit de sufletul demonstrantului prin cele patru picioare ale calului. Silueta la care trebuie să te uiţi de jos în sus ţi se pare mereu mai importantă și mai ameninţătoare. Infanteria e însă alături, pe caldarâm, mai aproape și mai accesibilă. Faţă de ea, mulţimea încerca să se apropie cât mai mult, s-o privească în ochi, să-i transmită răsuflarea fierbinte. Un rol însemnat în relaţiile dintre muncitori și soldaţi l-au jucat muncitoarele. Mai curajoase decât bărbaţii, ele se îndreptau spre lanţul de soldaţi, puneau mâinile pe carabine, implorau, aproape porunceau: „Daţi-vă jos baionetele, uniţi-vă cu noi". Soldaţii erau tulburaţi, se rușinau, se uitau unii la alţii neliniștiţi, ezitau, unul s-a hotărât primul, iar baionetele s-au ridicat vinovate deasupra umerilor celor ce veneau spre ele, lanţul s-a rupt, un „Ura!" plin de bucurie și recunoștinţă a cutremurat văzduhul, soldaţii au fost înconjuraţi, peste tot au început discuţii, reproșuri, chemări – revoluţia mai făcuse un pas înainte.

De la Statul-Major, Nicolae i-a trimis un ordin telegrafic lui Habalov ca dezordinile să se curme „deja de mâine". Voinţa ţarului coincidea cu veriga următoare a „planului" lui Habalov, așa că telegrama a slujit numai de imbold suplimentar. A doua zi urma să se audă armata. Oare nu era prea târziu? Deocamdată nu se putea spune. Întrebarea se punea, dar era departe de-a fi primit un răspuns. Indulgenţa cazacilor, ezitările celorlalte unităţi de infanterie erau numai niște episoade foarte promiţătoare, pe care ecoul străzii atente le repeta de mii de ori. Acest lucru era de ajuns pentru a însufleţi mulţimea revoluţionară, dar era prea puţin pentru victorie. Mai ales că existau și episoade cu totul opuse. În a doua jumătate a zilei, un detașament de dragoni, pretinzând că răspunde la împușcăturile de pistol venite din mulţime, deschisese lângă Gostinîi Dvor primul foc împotriva demonstranţilor: după informaţiile trimise de Habalov la Statul-Major, trei persoane fuseseră omorâte și zece rănite. Era o avertizare serioasă! În același timp, Habalov ameninţase că toţi muncitorii care se aflau pe listele de încorporabili urmau să fie trimiși pe front dacă nu se întorceau la lucru până pe 28. Generalul dăduse un ultimatum de trei zile, adică îi dăduse revoluţiei un termen mai mare decât avea ea nevoie pentru a-l da jos pe Habalov și, în plus, monarhia. Dar asta se va vedea abia după victorie. În seara zile de 25, nimeni nu știa încă ce va aduce ziua de mâine.

Să încercăm să ne reprezentăm și mai clar logica interioară a mișcării. Pe 23 februarie, sub steagul Zilei Femeii, a început o insurecţie coaptă de multă vreme și mult timp reţinută a maselor muncitoare din Petrograd. Prima treaptă a insurecţiei a fost greva. În trei zile, ea s-a extins și a devenit practic generală. Asta a fost de ajuns pentru a le da maselor încredere și a le împinge înainte. Greva, care căpăta un caracter din ce în ce mai ofensiv, era combinată cu demonstraţii, ceea ce a dus la ciocniri ale maselor revoluţionare

cu armata. Faptul acesta a mutat întreaga problemă la un nivel superior, unde nu se putea rezolva decât prin forţa armelor. Primele zile au adus o serie de succese parţiale, dar mai degrabă simptomatice decât materiale.

O insurecţie revoluţionară care durează câteva zile poate avea un curs victorios numai în situaţia în care urcă din treaptă în treaptă și marchează noi și noi succese. Oprirea din seria succeselor e primejdioasă, baterea pasului pe loc este ucigătoare. Dar chiar și succesele însele nu sunt de ajuns; e nevoie ca masele să afle la vreme despre ele și să apuce să le aprecieze. Poţi rata victoria și într-un moment când e suficient să întinzi mâna pentru a o avea. Acest lucru s-a mai întâmplat în istorie.

Primele trei zile au fost zile de creștere și de ascuţire a luptei. Dar, chiar din acest motiv, mișcarea a atins un nivel la care succesele simptomatice nu mai erau de ajuns. Toate masele active ieșiseră în stradă. Cu poliţia se descurcau cu succes și fără efort. În ultimele două zile, armata fusese deja implicată în evenimente: a doua zi, numai cavaleria, a treia, și infanteria. Acestea au respins mulţimile și au făcut baricade, alteori au fost doar prezente în preajmă, dar aproape niciodată nu s-au folosit de arme de foc. Cei de sus nu se grăbeau să încalce planul, în parte subapreciind ceea ce se întâmpla – o greșeală de viziune a reacţiunii ce o completa în mod simetric pe cea a conducătorilor revoluţiei –, în parte neavând încredere în armată. Dar tocmai în ziua a treia, prin forţa evoluţiei luptei, precum și prin forţa ordinului dat de ţar, guvernul s-a văzut obligat să introducă cu adevărat armata în acţiune. Muncitorii au înţeles asta, mai ales cei din frunte, cu atât mai mult cu cât în ajun dragonii trăseseră deja. Problema se punea acum în deplinătatea ei pentru ambele părţi.

În noaptea de 25 spre 26 februarie, în diferite părţi ale orașului au fost arestate câteva sute de persoane ce făceau parte din diferite organizaţii revoluţionare, inclusiv cinci membri ai Comitetului din Petersburg al bolșevicilor. Acest lucru marca și el trecerea guvernului la ofensivă. Ce va fi azi? Cum se vor trezi muncitorii după focurile de armă de ieri? Și, lucrul cel mai important: ce va spune armata? Zorii zilei de 26 februarie erau acoperiţi de o ceaţă de neclarităţi și de alarmă.

Din cauza arestării Comitetului din Petrograd, conducerea tuturor activităţilor din oraș a trecut în mâinile raionului Vîborg. Poate că tot răul spre bine: conducerea superioară a partidului rămăsese într-o întârziere fără speranță. Abia în dimineaţa zilei de 25, Biroul Comitetului Central al bolșevicilor hotărâse, în sfârșit, răspândirea unui manifest cu îndemnul la grevă generală în toată Rusia. În momentul ieșirii de sub tipar a manifestului, dacă o fi apărut de fapt, greva generală din Petrograd se transformase deja în întregime în insurecţie armată. Conducerea observa mișcarea de sus, ezita, era în urmă, adică nu conducea, ci stătea la remorca mișcării.

Cu cât te apropiai de uzine, cu atât fermitatea creștea. Totuși, în ziua aceea, pe 26, și în raioane domnea neliniștea. Flămânzi, obosiţi, înfriguraţi, cu o mare răspundere istorică pe umeri, conducătorii din Vîborg s-au adunat în afara orașului, prin grădini de legume, pentru a schimba impresiile de peste zi și a stabili împreună traseul... a ce? Al unei noi demonstraţii? Dar unde va duce o demonstraţie neînarmată, din moment ce guvernul se hotărâse să meargă până la capăt? Întrebarea asta sfredelea conștiinţele. „Un singur lucru era clar: revolta va fi lichidată.” Aici auzim vocea deja cunoscutului nostru Kaiurov și, în primul moment, pare că nu e vocea lui. Așa de jos căzuse barometrul înaintea furtunii.

La ora când ezitările îi cuprinseseră până și pe revoluţionarii cei mai apropiaţi de mase, mișcarea însăși mersese, de fapt, mult mai departe decât își imaginau participanţii la ea. Încă din ajun, din seara zilei de 25 februarie, Vîborgskaia Storona era în întregime în mâinile răsculaţilor. Secţiile de poliţie fuseseră vandalizate, unii poliţiști fuseseră omorâţi, cea mai mare parte a lor se ascunseseră. Primăria pierduse cu totul legătura cu o mare parte a capitalei. Pe 26 dimineaţa s-a aflat că nu numai Vîborgskaia Storona, dar și Peski, aproape până la Liteinîi, era în puterea răsculaţilor. Cel puţin așa prezentau situaţia rapoartele poliţiei. Într-un oarecare sens, acest lucru era adevărat, deși e puţin probabil ca răsculaţii să-și fi dat seama de el: în multe cazuri, poliţia își părăsise fără îndoială cuibul cu mult înainte de a fi ameninţată de muncitori. Dar, indiferent de asta, evacuarea raioanelor industriale de către poliţie nu putea să aibă în ochii muncitorilor o importanţă hotărâtoare, căci armata nu-și spusese încă ultimul cuvânt. Insurecţia „este lichidată”, spuneau cei mai curajoși dintre curajoși. De fapt, ea doar se întindea.

26 februarie căzuse într-o duminică, uzinele nu lucrau și acest lucru n-a îngăduit ca, dimineaţa, forţa de împotrivire a mulțimii să se măsoare prin nivelul grevei. Mai mult, muncitorii nu s-au putut aduna în uzine, așa cum făcuseră în zilele de dinainte, iar asta a îngreunat demonstraţiile. De dimineaţă, pe Nevski era liniște. Acestea au fost orele la care ţarina îi telegrafiase ţarului: „În oraș e liniște”. Dar liniștea n-a durat prea mult. Treptat, muncitorii s-au concentrat și s-au mișcat din toate suburbiile spre centru. Nefiind lăsaţi să treacă pe poduri, au luat-o pe gheaţă: doar era încă februarie și toată Neva era un pod de gheaţă. Focurile de armă trase în mulţimea de pe gheaţă n-au fost de ajuns pentru a o opri. Orașul se transformase. Peste tot erau patrule, baraje, formaţiuni de cavalerie. Drumul spre Nevski a fost apărat cu și mai mare înverșunare. Din când în când se auzeau salve plecând din niște locuri de pândă nevăzute. Numărul morţilor și al răniţilor creștea. Trăsurile salvării alergau în diferite direcţii. Nu puteai să-ţi dai seama mereu de unde și cine trage. Fără îndoială că poliţia, deja păţită, se hotărâse să nu se mai expună. Ea trăgea de la ferestre, prin ușile balcoanelor, din spatele coloanelor, din poduri.

Se făceau ipoteze care se transformau ușor în legende. Se spunea că, pentru înspăimântarea demonstranţilor, mulţi soldaţi fuseseră îmbrăcaţi în mantale de poliţie. Se spunea că Protopopov amplasase numeroase cuiburi de mitralieră în podurile caselor. Comisia creată după revoluţie nu va descoperi aceste cuiburi. Dar asta nu înseamnă că n-au putut exista. Totuși, în acea zi, poliţia a trecut în planul al doilea, iar în acţiune au intrat definitiv trupele armatei. Lor li s-a ordonat cu severitate să tragă, iar soldaţii, în primul rând detașamente de instrucţie, adică școlile de subofiţeri ale regimentelor, au tras. Din datele oficiale, în acea zi au fost până la patruzeci de morţi și tot atâţia răniţi, fără a-i pune la socoteală pe cei care fuseseră luaţi și duși de mulţime. Lupta trecuse la stadiul hotărâtor. Oare mulţimea urma să se retragă din faţa gloanţelor la periferie? Nu, ea nu s-a retras. Ea voia să obţină ceea ce dorea.

Petersburgul funcţionăresc, burghez, liberal era speriat. Președintele Dumei de Stat, Rodzianko, a cerut în acea zi să se trimită trupe de încredere de pe front; apoi, „s-a răzgândit" și i-a recomandat ministrului de război Beliaev să alunge mulţimea nu cu foc, ci cu apă rece din furtunurile pompierilor. După ce s-a sfătuit cu generalul Habalov, Beliaev a răspuns că stropirea cu apă va avea un rezultat contrar, „tocmai pentru că-i trezește". Așa decurgeau discuţiile de la vârfurile liberale, funcţionărești și poliţienești în legătură cu avantajele relative ale dușului rece sau fierbinte pentru poporul răsculat. Rapoartele poliţiei din acea zi stau mărturie că furtunurile pompierilor n-ar fi fost suficiente: „În timpul tulburărilor s-a observat, ca fenomen general, o atitudine provocatoare a mulţimilor de protestatari faţă de armată, în care au aruncat cu pietre și cu bucăţi de gheaţă luate de pe stradă ca răspuns la propunerea de a se dispersa. Când armata a tras în sus focuri de avertisment, mulţimea nu numai că nu s-a împrăștiat, dar asemenea salve au fost primite cu râsete. Dispersarea mulţimii a fost cu putinţă abia după ce a început să se tragă în ea cu gloanţe de război, însă participanţii s-au ascuns, în marea lor majoritate, în curţile caselor din apropiere, apărând din nou în stradă după încetarea focului". Acest raport de poliţie indică temperatura extrem de ridicată a maselor. Ce-i drept, e puţin probabil ca mulţimea să fi început singură bombardarea armatei cu pietre și gheaţă, chiar dacă aceasta era formată din contingentele școlilor de subofiţeri: e ceva ce s-ar fi potrivit prea puţin psihologiei răsculaţilor și tacticii lor înţelepte faţă de armată. În plus, pentru a justifica crimele în masă, culorile din raport nu sunt chiar cele reale și nu sunt aranjate așa cum au fost în realitate. Dar esenţialul este redat cu exactitate și cu o claritate uimitoare: mulţimea nu mai voia să se retragă, se împotrivea cu mult optimism, rămânea în stradă chiar și după salvele ucigașe, se agăţa nu de viaţă, ci de caldarâm, de pietre, de gheaţă. Mulţimea nu era pur și simplu înverșunată, ci curajoasă. Asta pentru că, în pofida împușcăturilor, ea nu-și pierduse credinţa în armată. Ea miza pe victorie și voia s-o obţină cu orice preţ.

Presiunea muncitorilor asupra armatei a crescut, răspunzând presiunii asupra armatei din partea puterii. Garnizoana din Petrograd a intrat definitiv în miezul evenimentelor. Perioada de așteptare, care durase aproape trei zile, când o mare parte a garnizoanei putuse păstra o neutralitate prietenoasă față de răsculaţi, se apropia de sfârșit. „Trageţi în dușman!” poruncea monarhia. „Nu trageţi în fraţi și surori!” strigau muncitorii și muncitoarele. Și nu numai asta: „Veniţi cu noi!” Astfel, pe străzi și în pieţe, lângă poduri, lângă porţile cazărmilor se desfășura o luptă neîntreruptă, când dramatică, când neobservată, dar mereu disperată pentru sufletul soldatului. În lupta aceasta, în aceste contacte violente ale muncitorilor și muncitoarelor cu soldaţii, sub răpăitul neîntrerupt al puștilor și al mitralierelor, se hotăra soarta puterii, a războiului și a ţării.

Deschiderea focului asupra demonstranţilor a sporit nesiguranţa din rândurile conducătorilor acestora. Amploarea însăși a mișcării începea să li se pară periculoasă. Până și la ședinţele Comitetului din Vîborg din seara de 26 februarie, adică cu douăsprezece ore înainte de victorie, se discuta dacă n-ar fi timpul să se pună capăt grevelor. Acest lucru poate părea uimitor. Dar să nu uităm că victoria se vede mult mai ușor a doua zi decât în ajun. De altfel, starea de spirit se schimbă adesea sub impactul evenimentelor și al veștilor. Descurajarea se transformă repede într-un avânt plin de viaţă. Kaiurovii și Ciugurinii aveau destul curaj personal, dar, din când în când, îi frământa sentimentul de răspundere pentru mulţime. Printre muncitorii obișnuiți se observa un grad mai mic de ezitare. Despre starea lor de spirit, un agent foarte informat al Ohranei, Șurkanov, care juca un rol important în organizaţia bolșevicilor, le raporta șefilor: „Pentru că trupele armatei n-au împiedicat mulţimea – scria provocatorul –, ci, în anumite situaţii, chiar au luat măsuri de paralizare a intenţiilor ofiţerilor de poliţie, masele au căpătat sentimentul impunităţii și azi, după două zile de mers nestingherit pe stradă, când cercurile revoluţionare au lansat lozincile: «Jos războiul!» și «Jos autocraţia!», poporul e convins că a început revoluţia, că succesul e de partea maselor, că puterea e neputincioasă în a înăbuși mișcarea pentru că unităţile militare sunt de partea ei, că victoria decisivă e aproape de vreme ce trupele vor trece azi-mâine în mod deschis de partea forţelor revoluţionare, că mișcarea deja începută nu se va potoli, ci va crește mereu până la o victorie deplină și revoluţie”. Caracterizare remarcabilă prin concizie și claritate! Raportul constituie un foarte important document istoric. Desigur, asta nu i-a împiedicat pe muncitorii victorioși să-l împuște pe autorul lui.

Provocatorii, al căror număr era uriaș, mai ales la Petrograd, se temeau mai mult ca oricine de victoria revoluţiei. Ei duceau o politică proprie: la întrunirile bolșevice, Șurkanov apăra acţiunile extreme; în raporturile către Ohrană, el sugera ideea folosirii hotărâte a armelor. Poate că, în acest scop,

Șurkanov a încercat să exagereze până și încrederea ofensivă a muncitorilor. Dar, în linii mari, el avea dreptate: evenimentele îi vor confirma în curând judecata.

Conducătorii celor două tabere ezitau și-și dădeau cu presupusul, fiindcă niciunii nu puteau ști a priori care era raportul de forţe. Semnele exterioare încetaseră definitiv să mai fie o unitate de măsură: una dintre principalele trăsături ale crizei revoluţionare constă chiar în contradicţia ascuțită dintre conștiinţă și vechile forme ale legăturilor sociale. Noul raport de forţe începuse să se cuibărească pe ascuns în conștiinţa muncitorilor și a soldaţilor. Însă tocmai trecerea la ofensivă a guvernului, stârnită de ofensiva anterioară a maselor revoluţionare, a schimbat noul raport de forţe dintr-unul potenţial într-unul real. Muncitorul se uita cu aviditate și poruncitor în ochii soldatului, iar acesta, neliniștit și nesigur, își muta privirea: asta însemna deja că soldatul nu mai putea garanta pentru sine. Muncitorul se apropia atunci cu mai mare curaj de soldat. Acesta, posac, dar fără dușmănie, mai degrabă vinovat, tăcea, iar uneori, din ce în ce mai des, răspundea cu o severitate prefăcută, pentru a ascunde cât de neliniștită i se zbătea inima în piept. Așa s-a făcut schimbarea. Era limpede că soldatul își scutura de pe el firea de soldat. Nici el nu se recunoștea pe sine când făcea asta. Șefii spuneau că soldatul s-a îmbătat de revoluţie; soldatului i se părea, dimpotrivă, că se trezise după opiul din cazărmi. Așa s-a pregătit ziua hotărâtoare, cea de 27 februarie.

Totuși, deja în ajun se petrecuse un fapt care, în pofida caracterului său episodic, dă o culoare nouă tuturor evenimentelor din 26 februarie: spre seară se răsculase compania a patra a Regimentului de gardă Pavlovski. În raportul scris al unui inspector de poliţie se indica foarte clar motivul revoltei: „nemulţumire faţă de unitatea de instrucţie din același regiment, care s-a aflat în formaţie pe Nevski și a tras în mulţime”. Cine a înștiinţat compania a patra despre acest lucru? Din întâmplare, informaţia s-a păstrat. Pe la ora două în timpul zilei, spre cazărmile Regimentului Pavlovski a venit o mulţime de muncitori: întrerupându-se unul pe altul, ei au înștiinţat despre deschiderea focului pe Nevski. „Spuneţi-le tovarășilor voștri că și cei din Pavlovski trag în noi, am văzut pe Nevski soldaţi în uniforma voastră.” Era un reproș usturător, un îndemn pătimaș. „Toţi erau tulburaţi și palizi.” Sămânţa nu căzuse pe piatră. Pe la ora șase, compania a patra a părăsit fără permisiune cazărmile sub comanda unui subofiţer – cine era el? Numele lui a fost înghiţit fără urmă în șirul de sute și mii de asemenea nume eroice – și a pornit-o spre Nevski, pentru a-și retrage de acolo unitatea de instrucţie. Nu era vorba de o revoltă a soldaţilor din cauza cărnii sărate pline de viermi, era un act de mare iniţiativă revoluţionară. Pe drum, compania s-a ciocnit cu o trupă de poliţie călare, a tras, un poliţist și un cal au fost omorâţi, un alt poliţist și un alt cal au fost

răniţi. Mai departe nu cunoaștem drumul celor răsculaţi, prinși în viforul de pe stradă. Compania s-a întors în cazărmi și a dat alarma în întreg regimentul. Dar armele fuseseră ascunse; după unele surse, soldaţii aveau la îndemână numai treizeci de puști. În curând au fost înconjuraţi de cei din Regimentul Preobrajenski. Nouăsprezece soldaţi din Regimentul Pavlovski au fost arestaţi și băgaţi la carceră; ceilalţi s-au predat. Din alte informaţii, conducerea a constatat în acea seară lipsa a douăzeci și unu de soldaţi și puști. O scurgere periculoasă! Acești douăzeci și unu de soldaţi vor căuta toată noaptea aliaţi și apărători. Numai victoria revoluţiei îi mai putea salva. Probabil că muncitorii urmau să afle de la ei ceea ce se întâmplase. Nu era un semn rău pentru luptele din ziua următoare.

Nabokov, unul dintre cei mai importanţi conducători liberali, ale cărui amintiri veridice par din loc în loc un jurnal al partidului și al clasei sale, revenea acasă pe jos la ora unu noaptea dintr-o vizită, pe străzile întunecoase și neliniștite, „tulburat și cu presimţiri sumbre". Se prea poate ca la una dintre intersecţii să fi dat de un fugar din Regimentul Pavlovski. Amândoi s-au grăbit să se despartă: n-aveau ce să-și spună. În cartierele muncitorești și în cazărmi, unii stăteau de veghe sau ţineau ședinţe, alţii dormeau iepurește, ca în bivuac, și-și imaginau cu febrilitate ziua următoare. Acolo a găsit adăpost soldatul fugar de la Pavlovski.

*

Ce sărace sunt însemnările luptelor de stradă din zilele lui Februarie, sărace chiar și în comparaţie cu însemnările la fel de anemice ale luptelor din Octombrie. În Octombrie, partidul îi va conduce zi de zi pe răsculaţi; în articolele, chemările și procesele sale verbale e notată măcar înlănţuirea exterioară a luptei. Dar în Februarie n-avem așa ceva. Masele aproape că n-au fost deloc conduse de sus. Ziarele tăceau, căci domnea greva. Fără să se uite în urmă, mulţimea și-a făcut singură istoria. E aproape imposibil de refăcut tabloul viu al evenimentelor care s-au întâmplat în stradă. Bine măcar dacă vom putea reface înlănţuirea lor generală și legitatea lor internă.

Guvernul, care nu scăpase încă din mâini aparatul puterii, privea ansamblul evenimentelor chiar mai rău decât partidele de stânga, care, așa cum știm, erau departe de a fi la înălţime. După deschiderea focului „încununată de succes" din 26 februarie, miniștrii și-au tras pentru o clipă sufletul. În zorii zilei de 27, Protopopov a raportat calm că, din informaţiile primite, „o parte a muncitorilor au de gând să se întoarcă la lucru". Dar muncitorilor nici nu le trecea prin minte să se întoarcă la strunguri. Deschiderea focului și eșecurile din ajun nu descurajaseră masele. Cum se explică asta? În mod evident, minusurile erau depășite de niște plusuri. Revărsându-se pe străzi, ciocnindu-se

cu dușmanul, scuturându-i de umeri pe soldaţi, târându-se pe sub burţile cailor, atacând, luând-o la fugă, lăsând cadavre la intersecţii, punând din când în când mâna pe armă, transmiţând vești, prinzând zvonuri, mulţimea răsculată devenise o creatură colectivă cu un număr uriaș de ochi, urechi, tentacule. Spre noapte, revenită din arena luptei acasă, în cartierele muncitorești, mulţimea a trecut în revistă impresiile de peste zi și, dând la o parte ceea ce era mărunt și întâmplător, și-a făcut cu grijă bilanţul. În noaptea de 26 spre 27 februarie, bilanţul acesta era aproape identic cu raportul prezentat puterii de provocatorul Șurkanov.

De dimineaţă, muncitorii au început să curgă din nou spre uzine și, la adunările generale, au hotărât să continue lupta. Extrem de hotărâţi erau, ca de obicei, cei din Vîborg. Dar și în celelalte cartiere mitingurile matinale au fost pline de entuziasm. Să se continue lupta! Ce însemna însă asta în ziua aceea? Greva generală dusese la demonstraţiile revoluţionare ale unor mulţimi uriașe, iar demonstraţiile duseseră la ciocniri cu armata. În ziua aceea, a continua lupta însemna a chema la o insurecţie armată. Totuși, chemarea asta n-a fost lansată de nimeni. Ea a fost impusă ineluctabil de evenimente, dar n-a fost deloc pusă pe ordinea de zi a partidului revoluţionar.

În cele mai critice momente, arta conducerii revoluţionare constă, în nouă situaţii din zece, în capacitatea de a ști să asculţi ce spun masele, așa cum Kaiurov surprinsese mișcarea sprâncenei cazacului, numai că la o scară mult mai mare. Capacitatea neîntrecută de a asculta mulțimea a fost marea forţă a lui Lenin. Dar Lenin nu era la Petrograd. Statele-majore „socialiste” legale și ilegale, alde Kerenski, Ciheidze, Skobelev și toţi cei care se învârteau în jurul lor, vorbeau numai despre precauţii și se opuneau mișcării. Dar și statul-major central al bolșevicilor, format din Șliapnikov, Zaluţki și Molotov, dovedea o uimitoare neputinţă și lipsă de iniţiativă. De fapt, raioanele și cazărmile se reprezentau singure. Primul apel adresat armatei a fost lansat abia pe 26 de către una dintre organizaţiile social-democrate apropiate de bolșevici. Apelul acesta, care avea un caracter destul de ezitant – nu cuprindea nici măcar îndemnul de a trece de partea poporului –, a fost difuzat în dimineaţa zilei de 27 prin toate raioanele. „Totuși – afirmă conducătorul organizaţiei, Iurenev –, ritmul evenimentelor revoluţionare era de așa natură, că lozincile noastre rămâneau mereu în urmă. În momentul când manifestele au ajuns în mijlocul soldaţilor, aceștia se puseseră deja în mișcare.” Cât privește centrul bolșevic, Șliapnikov va scrie un apel adresat soldaţilor abia pe 27 dimineaţa, la cererea lui Ciugurin, unul dintre cei mai buni conducători ai muncitorilor din zilele lui Februarie. Va fi fost el oare tipărit? În cel mai bun caz, apelul a putut să apară doar la sfârșitul partidei, și nicidecum să influenţeze evenimentele din 27 februarie. Trebuie să stabilim, așadar, ca o regulă generală că, în acele zile, conducătorii au fost cu atât mai tare rămași în urmă cu cât se aflau mai sus.

Dar insurecţia, nenumită încă așa de nimeni, ajunsese totuși la ordinea zilei. Toate gândurile muncitorilor erau îndreptate spre armată. Oare vom izbuti s-o punem în mișcare? Căci astăzi nu mai ajunge agitaţia asta izolată. Cei din Vîborg au organizat un miting lângă cazarma Regimentului Moskovski. Acţiunea a fost un eșec: era oare tare greu pentru un ofiţer sau un sergent să miște maneta mitralierei? Muncitorii au fost alungaţi cu un foc puternic. O încercare asemănătoare s-a petrecut lângă cazărmile regimentului de rezervă. Și acolo a fost același lucru: între muncitori și soldaţi s-au aflat ofiţerii cu mitraliera. Conducătorii muncitorilor erau neobosiţi, căutau arme, le cereau de la partid. Iar răspunsul era: Armele sunt la soldaţi, luaţi-le de acolo. Asta știau și ei. Dar cum să le ia? Oare astăzi o să piardă totul? Așa s-a ajuns la punctul critic al luptei. Fie mitraliera va mătura insurecţia, fie insurecţia va pune mâna pe mitralieră.

În amintirile sale, Șliapnikov, figură importantă în centrul de atunci al bolșevicilor de la Petersburg, povestește că, atunci când muncitorii i-au cerut arme, fie și pistoale, el i-a refuzat, trimiţându-i la armele din cazărmi. Voia în felul acesta să evite ciocnirile sângeroase dintre muncitori și soldaţi, mizând totul pe agitaţie, adică pe câștigarea soldaţilor prin cuvinte și exemple. Nu știm alte mărturii care să confirme sau să infirme această hotărâre a unui conducător important din acele zile, ce arată mai degrabă ezitare decât spirit vizionar. Conducătorilor le-ar fi fost mai simplu să recunoască că n-aveau arme. Firește, soarta fiecărei revoluţii ţine la un moment dat de subminarea stării de spirit a armatei. Împotriva unei forţe armate numeroase, disciplinate, bine înarmate și conduse cu pricepere, masele populare neînarmate sau aproape neînarmate n-ar putea învinge. Pe de altă parte, orice criză naţională profundă nu poate, într-un grad mai mare sau mai mic, să nu cuprindă și armata; în felul acesta, împreună cu condiţiile unei revoluţii cu adevărat populare se pregătește și posibilitatea – chiar dacă nu și garanţia – victoriei ei. Totuși, trecerea armatei de partea celor răsculaţi nu se petrece de la sine și nu este doar rezultatul agitaţiei. Armata nu e omogenă, iar elementele ei antagoniste sunt ţinute laolaltă prin teroarea disciplinei. În ajunul ceasului hotărâtor, soldaţii revoluţionari nu știu încă ce forţă reprezintă și care e influenţa lor posibilă. Desigur, și masele de muncitori sunt eterogene. Dar ele au incomparabil mai multe posibilităţi de a-și verifica rândurile în procesul de pregătire a ciocnirii decisive. Grevele, mitingurile, demonstraţiile sunt tot atâtea acte de luptă, dar și indicatori ai ei. Nu toată mulţimea ia parte la greve. Nu toţi greviștii sunt gata de luptă. În momentele cele mai critice, pe stradă se află cei mai hotărâţi. Cei care ezită, care sunt obosiţi sau conservatori stau acasă. Aici, selecţia revoluţionară se produce de la sine, oamenii sunt cernuţi prin sita evenimentelor. Altfel stau lucrurile cu armata. Soldaţii revoluţionari, simpatizanţi, ezitanţi sau dușmănoși rămân legaţi printr-o disciplină rigidă,

ale cărei fire sunt concentrate până în ultima clipă în pumnii ofiţerilor. Zi de zi, soldaţii sunt așezaţi în „rândul întâi” sau „al doilea”; dar cum se vor împărţi ei în răzvrătiţi și supuși?

Momentul psihologic al trecerii soldaţilor de partea revoluţiei este pregătit de un proces molecular îndelungat, care, ca toate procesele din natură, are punctul său critic. Dar cum să-l definim? Armata poate fi pregătită să treacă de partea poporului, dar nu primește din afară imboldul necesar. Conducerea revoluţionară nu crede încă în posibilitatea de a avea armata de partea ei și trece pe lângă victorie. După o asemenea posibilitate de rebeliune care s-a copt, dar a rămas neînfăptuită, în armată poate veni o reacţie: soldaţii își pierd speranţa aprinsă în suflete, își bagă din nou gâtul în jugul disciplinei și, la o nouă întâlnire cu muncitorii, vor fi iar împotriva răsculaţilor, mai ales de la depărtare. În acest proces sunt multe elemente imponderabile sau care cu greu pot fi cântărite, curenţi care se întretaie, convingeri colective și autoconvingeri. Dar, din tot acest amalgam complicat de forţe materiale și psihice, rezultă cu mare claritate o concluzie: masa soldaţilor este cu atât mai capabilă să îndrepte baioneta într-o parte sau să treacă cu ea de partea poporului cu cât e mai convinsă că răsculaţii chiar s-au răsculat, că nu este o simplă demonstraţie după care va trebui să se întoarcă din nou în cazarmă și să dea raportul, că este o luptă pe viaţă și pe moarte, că poporul poate învinge dacă soldații trec de partea lui și că acest lucru nu numai că va face pedeapsa imposibilă, dar va aduce și o ușurare a întregii lor existenţe. Cu alte cuvinte, schimbarea stării de spirit a soldaţilor poate fi produsă de răsculaţi numai în cazul în care ei înșiși sunt gata să smulgă victoria cu orice preţ, adică și cu preţul sângelui. Iar această hotărâre supremă nu poate și nici nu vrea vreodată să se lipsească de arme.

Ora critică a contactului dintre mulţimea ce face presiuni și soldaţii care-i taie calea are minutul ei critic: este atunci când bariera cenușie încă nu a cedat, când încă se mai ţine umăr lângă umăr, dar deja ezită, iar ofiţerul, adunându-și ultimele forţe de fermitate, dă comanda „Foc!” Strigătul mulţimii, urletele de groază și ameninţările asurzesc vocea comenzii, dar numai pe jumătate. Armele se clatină, mulţimea presează. Atunci ofiţerul îndreaptă ţeava pistolului spre cel mai suspect dintre soldaţi. Din minutul critic apare acum clipa critică. Moartea celui mai curajos soldat, spre care ceilalţi se uită fără să vrea, împușcătura în mulţime trasă de subofiţer cu pușca smulsă de la cel ucis – și iată că bariera se strânge, armele se descarcă singure, împrăștiind mulţimea pe străduţe și curţi. Dar de câte ori, începând cu anul 1905, a fost altfel: chiar în clipa critică, atunci când ofiţerul e gata să apese pe trăgaci, o împușcătură din mulţimea care-și are Kaiurovii și Ciugurinii ei i-o ia înainte. Acest lucru hotărăște nu numai soarta ciocnirii de stradă, dar poate și soarta întregii zile, chiar a întregii insurecţii.

Sarcina pe care și-o luase Șliapnikov, și anume să-i ferească pe muncitori de ciocnirile violente cu armata, nedându-le răsculaţilor pe mână arme de foc, era, de fapt, imposibil de îndeplinit. Înainte de a se ajunge la ciocnirea cu armata avuseseră loc nenumărate ciocniri cu poliţia. Lupta de stradă începuse cu dezarmarea „faraonilor” atât de urâţi, iar revolverele lor trecuseră în mâinile răsculaţilor. Numai că ele erau niște arme slabe, aproape de jucărie, în comparaţie cu puștile, mitralierele și tunurile dușmanului. Dar oare acestea din urmă se găseau într-adevăr în mâinile unui dușman? Muncitorii cereau arme pentru a verifica acest lucru. Era o chestiune psihologică. Or, chiar și într-o insurecţie, procesele psihice sunt inseparabile de cele materiale. Drumul spre pușca soldatului trecea prin revolverul luat de la faraon.

Trăirile soldaţilor în acele ore erau mai puţin active decât cele ale muncitorilor, dar la fel de adânci. Să ne reamintim că garnizoana era formată mai cu seamă din batalioane de rezervă, alcătuite din mai multe mii de oameni destinați completării regimentelor aflate pe front. Oamenii aceștia, în marea lor majoritate capi de familie, erau sortiţi să meargă în tranșee când războiul era deja pierdut, iar ţara ruinată. Ei nu voiau război, voiau să se întoarcă acasă, la gospodăriile lor. Ei știau foarte bine ce se întâmpla la Curte și nu simţeau nici cel mai mic atașament faţă de monarhie. Ei nu voiau să lupte cu germanii și cu atât mai puţin cu muncitorii din Petersburg. Ei urau clasa conducătoare din capitală, care huzurea în timp de război. În mijlocul lor se aflau muncitori cu trecut revoluţionar, care știau să dea o expresie generală acestei stări de spirit.

Sarcina era de a-i aduce pe soldaţi de la o stare de nemulţumire revoluţionară profundă, dar încă nemanifestată, la niște acţiuni deschise de protest sau, pentru început, la refuzul de a acţiona, în semn de protest. În a treia zi de luptă, soldaţii pierduseră definitiv posibilitatea de a se mai menţine pe poziţiile unei neutralităţi binevoitoare faţă de insurecţie. Numai frânturi întâmplătoare din ce se petrecea în acele ore pe linia de contact dintre muncitori și soldaţi au ajuns până la noi. Am văzut cum muncitorii li se plânseseră în ajun cu vehemenţă soldaţilor din Regimentul Pavlovski de purtarea trupelor lor de instrucţie. Asemenea scene, asemenea discuţii, reproșuri, chemări se desfășurau în toate părţile orașului. Soldaţilor nu le mai rămăsese prea mult timp pentru ezitări. În ajun, fuseseră puși să tragă, acum, o să fie puși din nou. Iar muncitorii nu se predau, nu se retrăgeau, voiau să-și atingă ţelul în bătaia gloanţelor. Și cu ei erau și muncitoare, soţii, mame, surori, iubite. Și apoi era chiar acea oră despre care se vorbise atât de des în șoaptă, pe la colţuri: „Dacă toţi împreună...” Or, chiar în clipa celor mai mari chinuri, a unei groaze insuportabile faţă de viitor, a unei uri ce-i sufoca faţă de cei care-i obligau la rolul de călău, au început să se audă în cazărmi primele voci ale unei indignări deschise, iar în aceste voci, rămase și ele anonime, toată cazarma ușurată s-a recunoscut cu entuziasm. Așa s-a înălţat peste pământ ziua prăbușirii monarhiei Romanovilor.

La adunarea de dimineaţă organizată la neobositul Kaiurov, la care participau aproape patruzeci de reprezentanţi de la uzine și fabrici, majoritatea s-a pronunţat pentru continuarea mișcării. Majoritatea, dar nu toţi. Păcat că nu se poate stabili care a fost majoritatea. În acele ore însă nu mai era vreme de procese-verbale. De fapt, hotărârea venea cu întârziere: adunarea a fost întreruptă de vestea ameţitoare despre rebeliunea soldaţilor și despre deschiderea închisorilor. „Șurkanov s-a sărutat cu toţi cei prezenţi." Sărutarea Iudei, dar, din fericire, nu înaintea unei răstigniri.

De dimineaţă, înainte de ieșirea din cazărmi, batalioanele de rezervă ale Gărzii se răsculaseră unul după altul, continuând ceea ce compania a patra a Regimentului Pavlovski începuse în ajun. În documente, însemnări, amintiri, acest eveniment grandios al istoriei omenirii a lăsat numai o amprentă ștearsă și neclară. Mulțimile asuprite, chiar și atunci când se ridică pe cele mai mari înălţimi ale creaţiei istorice, povestesc prea puţin despre ele însele și notează încă și mai puţin. Iar solemnitatea molipsitoare a victoriei mătură apoi activitatea memoriei. Să luăm ce avem.

Primii care s-au ridicat au fost soldaţii din Regimentul Volînski. Încă de la șapte dimineaţa, un comandant de batalion l-a sunat pe Habalov la telefon pentru a-i comunica o veste groaznică: trupele de instrucţie, adică trupele anume destinate activităţii de menţinere a ordinii, refuzaseră să iasă, iar șeful lor fusese omorât sau se împușcase singur în faţa frontului; a doua versiune a fost, de fapt, infirmată în curând. Arzând podurile în urma lor, cei din Regimentul Volînski au dat fuga să lărgească baza răscoalei: asta era de-acum singura lor salvare. Au dat fuga la cazărmile vecine ale Regimentelor Litovski și Preobrajenski, „chemându-i" pe soldaţi, așa cum greviștii îi cheamă pe muncitori când trec de la o uzină la alta. Puţin după aceea, Habalov a primit un raport că soldaţii din Regimentul Volînski nu numai că nu predaseră puștile, cum poruncise generalul, dar, împreună cu cei din Regimentele Preobrajenski și Litovski și, ceea ce era și mai înfricoșător, „unindu-se cu muncitorii", vandalizaseră cazărmile diviziei de jandarmi. Acest lucru arată că experienţa din ziua precedentă a soldaţilor din Regimentul Pavlovski nu fusese zadarnică: răsculaţii au găsit conducători și, în același timp, un plan de acţiune.

În primele ore ale zilei de 27 februarie, muncitorii își imaginau că rezolvarea problemei insurecţiei era mult mai îndepărtată decât era în realitate. Mai bine zis, ei credeau că mai au totul de făcut, în timp ce sarcina lor era deja în proporţie de nouă zecimi înfăptuită. Presiunea revoluţionară a muncitorilor asupra cazărmilor a coincis cu mișcarea revoluţionară deja existentă în rândurile soldaţilor de pe stradă. În cursul acestei zile, cele două mari valuri s-au unit pentru a șterge fără urmă și a lua cu ele mai întâi acoperișul, apoi pereţii, iar mai târziu și fundaţia vechii clădiri.

Ciugurin a apărut printre cei dintâi la sediul bolșevicilor, cu o pușcă în mână și cu o bandă de mitralieră peste umăr, „murdar tot, dar radios și victorios”. Cum să nu radieze! Soldaţii cu arme în mâini trec de partea noastră! Pe alocuri, muncitorii reușiseră deja să se unească cu soldaţii, să intre în cazărmi, să primească puști și gloanţe. Cei din raionul Vîborg împreună cu cea mai hotărâtă parte a soldaţilor au schiţat un plan de acţiune: capturarea secţiilor de poliţie în care se retrăseseră poliţiștii înarmaţi; dezarmarea tuturor poliţiștilor; eliberarea muncitorilor ce se aflau închiși în secţii, precum și a deţinuţilor politici din închisori; zdrobirea detașamentelor guvernamentale din oraș; unirea cu alte unităţi militare încă nerăsculate și cu muncitorii din celelalte cartiere.

Regimentul Moskovski n-a trecut de partea insurecţiei fără o luptă interioară. Uimitor e că în regimente au fost atât de puţine asemenea lupte. Vârfurile puterii monarhice au început să se rostogolească neputincioase odată lipsite de sprijinul mulţimii de soldaţi și fie s-au ascuns prin unghere, fie s-au grăbit să-și schimbe pielea. „La ora două după-amiaza – își amintește Koroliov, un muncitor de la uzina Arsenal –, odată cu ieșirea Regimentului Moskovski, ne-am înarmat... Am luat câte un revolver și câte o pușcă, am luat cu noi și un grup de soldaţi ce venise la noi (unii dintre ei ne rugaseră să-i comandăm și să le spunem ce să facă) și am pornit spre strada Tihvinskaia, pentru a asedia o secţie de poliţie.” După cum se vede, muncitorilor nu le era deloc greu să le arate soldaţilor „ce să facă”.

Veștile cele bune ale victoriei veneau una după alta: răsculaţii puseseră mâna pe niște blindate! Drapate cu steaguri roșii, ele băgau groaza prin cartiere în toţi cei care încă nu se supuseseră. Acum nu mai era nevoie să se târască pe sub burta calului căzăcesc. Revoluţia se ridicase în picioare!

Pe la ora douăsprezece, Petrogradul a devenit din nou câmpul unor acţiuni militare: tiruri de pușcă și mitralieră se auzeau de peste tot. Nu se putea stabili mereu cine și unde trage. Un singur lucru era clar: trăgeau trecutul și viitorul. Erau și multe împușcături trase aiurea: niște adolescenţi trăgeau din niște pistoale pe care le găsiseră întâmplător. Arsenalul a fost spart: „se spune că numai pistoalele luate de acolo au fost câteva zeci de mii”. Coloane de fum se întindeau spre cer de la clădirile cuprinse de flăcări ale Tribunalului Regional și ale secţiilor de poliţie. În unele puncte, înfruntările și tirurile s-au înmulţit, transformându-se în adevărate bătălii. Pe Samsonievski Prospekt, muncitorii au mers spre barăcile în care se aflau soldaţii de la trupele de bicicliști, dintre care o parte se înghesuiau la poartă. „Ce staţi așa, tovarăși?” Soldaţii zâmbeau – „nu zâmbeau a bine”, va spune unul dintre participanţi –, tăceau, iar ofiţerii le-au poruncit cu brutalitate muncitorilor să plece de-acolo. Și în timpul Revoluţiei din Februarie, ca și în timpul celei din Octombrie, bicicliștii s-au dovedit împreună cu cavaleriștii cele mai conservatoare părţi

ale armatei. În faţa gardului s-au înghesuit în curând muncitori și soldaţi revoluţionari. Batalionul suspect trebuia scos de acolo! Cineva a spus că se trimisese după blindate: altfel, din câte se părea, n-aveai cum să-i cucerești pe bicicliștii care se fortificaseră și scoseseră mitralierele. Dar mulţimii îi era greu să aștepte: ea era nerăbdătoare și agitată și, în nerăbdarea ei, avea dreptate. Au răsunat primele împușcături din ambele părţi. Dar îi împiedica gardul de scânduri, ce-i separa pe soldaţi de revoluţie. Atacatorii s-au hotărât să pună gardul jos. O parte au dărâmat-o, alta au ars-o. Barăcile au rămas descoperite; erau vreo douăzeci. Bicicliștii s-au concentrat în două-trei. Barăcile libere au fost numaidecât incendiate. Peste șase ani, Kaiurov își va aminti: „Barăcile în flăcări și gardul dat jos, tirul de mitraliere și puști, feţele surescitate ale asediatorilor, camionul care ni se alăturase, plin cu revoluţionari înarmaţi, și, în sfârșit, blindatul care a apărut, cu gurile strălucitoare ale armelor sale, formau un tablou minunat, de neuitat". Această Rusie veche, ţaristă, iobăgistă, de popi și poliţiști ardea cu barăcile și gardurile ei, era numai foc și fum, își dădea sufletul în sughiţul tirurilor de mitraliere. Cum să nu se entuziasmeze Kaiurov, zeci, sute, mii de astfel de Kaiurovi! Blindatul sosit între timp a tras câteva salve de tun în baraca în care se instalaseră ofiţerii și soldaţii trupelor de bicicliști. Comandantul apărării a fost omorât, ofiţerii, după ce și-au smuls epoleţii și semnele distinctive, au fugit prin grădinile din spatele barăcilor, ceilalţi s-au predat. Asta a fost poate cea mai mare dintre confruntările acelei zile.

Rebeliunea armatei căpătase între timp un caracter epidemic. În acea zi, doar unităţile care nu găsiseră timp să se revolte nu s-au răsculat. Spre seară s-au alăturat mișcării și soldaţii din Regimentul Semionovski, celebru pentru înăbușirea cu cruzime a insurecţiei moscovite din 1905: cei unsprezece ani nu trecuseră fără urmări! Pe când era deja noapte, soldaţii din Regimentul Semionovski împreună cu trupele de vânători i-au chemat afară pe ostașii din Regimentul Izmailovski, ai căror șefi îi ţineau încuiaţi în cazărmi: regimentul acesta, care, pe 3 decembrie 1905, înconjurase și arestase primul Soviet din Petrograd, era considerat și acum unul dintre cele mai retrograde. Garnizoana ţaristă din capitală, care număra o sută cincizeci de mii de soldaţi, se risipise, se topise, dispăruse. Spre noapte, nu mai exista.

După vestea de dimineaţă despre rebeliunea regimentelor, Habalov a încercat să opună încă rezistenţă, îndreptând împotriva răsculaţilor un detașament combinat de circa 1.000 de oameni, cu instrucţiunile cele mai draconice. Dar soarta detașamentului a rămas învăluită în mister. „În ziua aceea a început să se întâmple ceva de necrezut – va povestesti după revoluţie incomparabilul Habalov. Detașamentul s-a pus în mișcare, s-a pus în mișcare având în frunte un ofiţer curajos, hotărât (e vorba de colonelul Kutepov), dar... niciun rezultat." Companiile trimise pe urmele acestui detașament au

dispărut și ele fără urmă. Generalul a început să formeze niște rezerve în Piaţa Palatului, dar „nu erau gloanţe și n-aveam de unde să fac rost de ele". Toate aceste informaţii provin din depoziţiile originale ale lui Habalov făcute în faţa comisiei de anchetă a Guvernului Provizoriu. Unde dispăruseră însă detașamentele de represiune? Nu e greu să bănuim: îndată ce s-au pornit, ele au fost înghiţite de insurecţie. Muncitori, femei, adolescenţi, soldaţi răsculaţi au înconjurat din toate părţile detașamentele lui Habalov, fie considerându-le de-ale lor, fie încercând să și le facă astfel, și nu le-au dat voie să se miște decât împreună cu mulţimea uriașă. Să te lupţi cu o masă care se lipea așa de tare de tine, care nu se mai temea de nimic, infinită, pătrunzând peste tot, era ca și cum ai fi făcut scrimă într-un aluat.

Odată cu rapoartele despre revolta unor noi și noi regimente veneau și cererile de unităţi de încredere pentru potolirea celor răsculaţi, pentru paza Centralei telefonice, a Castelului Litovski, a Palatului Mariinski și a altor locuri încă și mai importante. Habalov a cerut prin telefon să i se trimită unităţi de încredere de la Kronstadt, dar comandantul i-a răspuns că și el se teme pentru fortăreaţă. Habalov încă nu știa că rebeliunea trecuse și în garnizoanele învecinate. Generalul a încercat sau a lăsat impresia că încearcă să transforme Palatul de Iarnă într-o redută, dar planul a fost abandonat imediat ca irealizabil, iar ultimul mănunchi de trupe „credincioase" s-a mutat la Amiralitate. Acolo, dictatorul s-a îngrijit, în fine, să facă o treabă foarte importantă, care nu suferea amânare: să tipărească, pentru a fi făcute cunoscute, două ultime acte guvernamentale: unul cu demisia „pe motiv de boală" a lui Protopopov, celălalt decretând starea de asediu la Petrograd. Cu ultimul act trebuia să se grăbească, pentru că, peste numai câteva ore, armata lui Habalov urma să ridice „asediul" din Petrograd și să fugă de la Amiralitate pe la casele ei. Numai pentru că nu fusese informată, revoluţia nu l-a arestat încă din seara zilei de 27 pe generalul dotat cu puteri dictatoriale, dar care deja nu mai era așa de înfricoșător. Acest lucru se va face fără nicio greutate a doua zi.

Asta să fi fost oare toată împotrivirea înfricoșătorului Imperiu Rus în faţa unui pericol de moarte? Da, asta a fost aproape tot, în pofida marii experienţe în răfuiala cu poporul și a planurilor elaborate atât de meticulos. Mai târziu, după ce-și vor fi venit în fire, monarhiștii vor explica ușurinţa victoriei populare din Februarie prin caracterul special al garnizoanei din Petrograd. Dar întregul mers ulterior al revoluţiei respinge această explicaţie. E adevărat, chiar la începutul anului fatidic, camarila îi sugerase ţarului ideea reînnoirii garnizoanei din capitală, iar țarul se lăsase convins foarte ușor de faptul că cavaleria Gărzii, socotită ca deosebit de credincioasă, fusese ținută „destul de multă vreme sub foc" și-și binemerita odihna în cazărmile sale de la Petrograd. Totuși, în urma recomandărilor pline de respect venite de pe front, ţarul a fost de acord să schimbe patru dintre Regimentele Gărzii călare cu

trei echipaje din Garda navală. Potrivit versiunii lui Protopopov, schimbul ar fi fost făcut de conducerea armatei, pasămite, fără acordul ţarului și cu gând viclean: „Marinarii erau selectaţi dintre muncitori și constituiau elementul cel mai revoluţionar din armată”. Dar asta e o mare prostie. Ofiţerii superiori ai Gărzii, mai ales cei din cavalerie, făceau pur și simplu o carieră mult prea frumoasă pe front, pentru a da buzna în spatele lui. Mai mult, ei trebuie să se fi gândit nu fără groază la sarcinile de represiune ce li se vor atribui în fruntea unor regimente care dobândiseră pe front o cu totul altă dispoziţie decât cea avută pe câmpul de instrucţie din capitală. Așa cum vor arăta în curând evenimentele de pe front, Garda călare nu se mai deosebea prin nimic de restul cavaleriei, iar marinarii Gărzii mutaţi în capitală n-au jucat deloc un rol activ în Revoluţia din Februarie. Adevărul este că ţesătura putrezită a regimului crăpase și niciun fir nu mai era întreg...

În timpul zilei de 27 februarie, mulţimea i-a eliberat fără vărsare de sânge pe deţinuţii politici din numeroasele închisori din capitală. Printre ei se număra și gruparea patriotică a Comitetului pentru Industria de Război, arestată pe 26 februarie, precum și membrii Comitetului din Petersburg al bolșevicilor, ridicaţi de Habalov cu patruzeci de ore în urmă. În afara porţilor închisorii, separarea politică s-a făcut numaidecât: menșevicii patrioţi au pornit-o spre Dumă, unde se împărţeau rolurile și posturile; bolșevicii s-au dus în raioane, la muncitori și la soldaţi, pentru a încheia alături de ei cucerirea capitalei. Dușmanul nu trebuia lăsat să-și tragă sufletul. O revoluţie, mai mult ca oricare alt lucru, trebuie dusă până la capăt.

Nu se poate spune cine a avut ideea de a duce regimentele răsculate la Palatul Tavriceski. Un asemenea traseu politic rezulta din întreaga situaţie. Toate elementele radicale care nu erau legate de mase se îndreptaseră în mod firesc spre Palatul Tavriceski, văzut drept centrul de informare al opoziţiei. E foarte probabil ca tocmai aceste elemente, care au simţit dintr-odată, pe 27, avântul unor forţe pline de viaţă, să fi devenit ghizii Gărzii răsculate. Rolul acesta era unul de onoare și de-acum aproape lipsit de pericole. Prin întreaga sa așezare, palatul lui Potiomkin se dovedea cum nu se poate mai potrivit spre a deveni centrul revoluţiei. Grădina Tavriceski era separată numai printr-o singură stradă de orășelul militar în care erau amplasate cazărmile Gărzii și o serie de instituţii militare. E adevărat, vreme de mai mulţi ani, această parte a orașului fusese socotită de către guvern și de către revoluţionari a fi însuși bastionul militar al monarhiei. Și chiar așa și era. Dar acum totul se schimbase. Rebeliunea soldaţilor izbucnise în sectorul Gărzii. Trupele răsculate trebuiau doar să treacă strada pentru a da peste grădina Palatului Tavriceski, care era separată numai printr-un cvartal de Neva. Iar dincolo de Neva se întindea raionul Vîborg, cazanul cu aburi al revoluţiei: era de ajuns ca muncitorii să treacă podul Aleksandrovski sau, dacă el era ridicat, să treacă pe Neva înghe-

ţată pentru a ajunge la cazărmile Gărzii sau la Palatul Tavriceski. Astfel, acest triunghi de nord-est al Petersburgului, eterogen și contradictoriu la origine – Garda, palatul lui Potiomkin și uzinele gigantice –, s-a strâns cu putere laolaltă, devenind baza de operaţii a revoluţiei.

În clădirea Palatului Tavriceski s-au creat sau cel puţin s-au conturat diferite centre, inclusiv statul-major de campanie al insurecţiei. Nu se poate spune că acesta ar fi avut un caracter foarte serios. Ofiţerii „revoluţionari", adică ofiţerii care fuseseră cumva, fie și dintr-o neînţelegere, legaţi în trecut de revoluţie, dar care rataseră moţăind insurecţia, s-au grăbit după victoria ei să-și facă simţită prezenţa sau, la chemarea altora, să se pună „în serviciul revoluţiei". Ei au analizat situaţia în profunzime, dând din cap cu pesimism. Aceste mase entuziaste de soldaţi, adesea neînarmate, nu erau deloc capabile de luptă. Nici artilerie, nici mitraliere, nici transmisiuni, nici comandanţi. Dușmanul avea nevoie numai de-o singură unitate puternică! Pe moment, mulţimile revoluţionare împiedicau, e adevărat, orice operaţiune planificată de stradă. Dar noaptea muncitorii o să plece acasă, orășenii o să se potolească, orașul o să rămână pustiu. Dacă Habalov va lovi în cazărmi cu o unitate puternică, va putea deveni stăpân pe situaţie. Gândul acesta, trebuie s-o spunem, o să revină, în diferite forme, în toate etapele revoluţiei. Daţi-mi un regiment puternic, o să spună nu o dată în cercul lor coloneii cei impetuoși, și-o să vă mătur în doi timpi și trei mișcări toată mizeria asta. Unii, așa cum vom vedea, o să și încerce. Dar toţi vor fi nevoiţi să repete cuvintele lui Habalov: „Detașamentul s-a pus în mișcare având în frunte un ofiţer curajos, dar... niciun rezultat".

Și de unde să apară? Cel mai solid dintre toate detașamentele posibile era format din poliţiști și jandarmi, iar, în parte, din unităţile de instrucţie ale unor regimente. Or, aceste trupe se dovediseră jalnice în faţa presiunii maselor autentice, așa cum se vor dovedi și batalioanele „Sf. Gheorghe" și școlile de iuncheri de peste opt luni, din Octombrie. De unde să fi luat monarhia unitatea asta militară salvatoare, gata și aptă să intre într-o luptă lungă și disperată cu orașul de două milioane de oameni? Revoluţia le părea neajutorată coloneilor buni la vorbe, pentru că era încă îngrozitor de haotică: peste tot numai mișcare fără ţel, șuvoaie ce se opuneau unele altora, vârtejuri umane, siluete uimite, rămase parcă subit fără cuvinte, mantale murdare, studenţi gesticulând, soldaţi fără arme, arme fără soldaţi, adolescenţi trăgând în aer, larmă a mii de voci, viscole de zvonuri neînfrânate, alarme false, bucurii mincinoase – părea că e de ajuns să agiţi o sabie deasupra acestui haos și totul o să ţâșnească în lături, fără urmă. Dar asta era o mare eroare de perspectivă. Haosul era numai aparent. Sub el se producea o cristalizare hotărâtă a maselor în noile albii. Aceste mulţimi nenumărate nu stabiliseră încă foarte clar ce doreau, dar erau pătrunse de o ură aprigă faţă de ceea ce nu mai doreau. În

spatele lor se afla o prăpastie istorică ce nu mai putea fi umplută. Nu mai era cale de întoarcere. Chiar dacă s-ar fi găsit cineva să le alunge, peste o oră ar fi început să se adune din nou, iar al doilea val ar fi fost mai neobosit și mai sângeros. După Zilele din Februarie, atmosfera din Petrograd va deveni așa de fierbinte, că fiecare unitate militară ostilă ajunsă în acest cuptor puternic sau care numai se va apropia de el se va transforma pălită de respiraţia lui, își va pierde încrederea în sine, se va simţi paralizată și, fără să lupte, se va încredinţa milei învingătorului. De asta se va convinge a doua zi generalul Ivanov, trimis de ţar de pe front cu un batalion „Sf. Gheorghe". Peste cinci luni, aceeași soartă o va avea generalul Kornilov. Peste opt – Kerenski.

Pe străzi, în zilele anterioare, cazacii păruseră cei mai îngăduitori: asta pentru că erau cei mai asupriţi. Dar când s-a ajuns la rebeliunea directă, cavaleria și-a mai justificat o dată reputaţia ei de conservatoare, rămânând în urma infanteriei. Pe 27, ea a continuat să păstreze aparenţa unei neutralităţi în așteptare. Chiar dacă Habalov nu se mai baza pe cavalerie, revoluţia se temea totuși de ea.

O enigmă mai era deocamdată și fortăreaţa „Petru și Pavel", de pe insuliţa scăldată de Neva din faţa Palatului de Iarnă și a reședinţelor marilor-duci. În spatele zidurile sale, garnizoana fortăreţei era sau părea a fi o lume cu totul protejată de influenţe exterioare. În fortăreaţă nu exista artilerie permanentă, dacă lăsăm deoparte un tun vechi, care le anunţa zilnic petersburghezilor amiaza. Dar acum pe ziduri erau puse arme de campanie, aţintite spre pod. Ce se pregătea acolo? Statul-major de la Palatul Tavriceski își spărsese noaptea capul, gândindu-se ce să facă cu fortăreaţa, iar în fortăreaţă oamenii erau chinuiţi de întrebarea ce va face revoluţia cu ei. În dimineaţa zilei următoare, enigma s-a rezolvat: „cu condiţia intangibilităţii corpului ofiţeresc", fortăreaţa se preda Palatului Tavriceski. Dându-și seama de situaţie, ceea ce nu era așa de greu, ofiţerii fortăreţei se grăbiseră să prevină mersul inevitabil al evenimentelor.

Spre seara zilei de 27, la Palatul Tavriceski au venit soldaţi, muncitori, studenţi, orășeni. Ei sperau să-i găsească aici pe oamenii care știau tot, să afle informaţii și indicaţii. În palat au fost aduse cu braţele arme din toate părţile, care au fost depozitate într-una dintre camere, transformată în arsenal. Totodată, statul-major al revoluţiei aflat în palat a trecut în timpul nopții la lucru. El a trimis echipe să păzească gările și iscoade în toate direcţiile din care puteau veni pericole. Soldaţii au îndeplinit cu plăcere și fără să cârtească, deși extrem de dezordonat, dispoziţiile noii puteri. Ei au cerut însă de fiecare dată un ordin scris: iniţiativa a venit, probabil, de la resturile de comandanţi rămase pe lângă regimente sau de la conţopiștii militari. Însă aceștia aveau dreptate: trebuia să se facă foarte repede ordine în acest haos. Statul-major al revoluţiei, ca și sovietul care a apărut imediat, n-avea încă o ștampilă. Revo-

luţia trebuia să se îngrijească și de gospodăria birocratică. Odată cu trecerea timpului, din păcate, va face asta din plin.

Revoluţia a început căutarea dușmanilor. Prin oraș s-au făcut arestări – „arbitrare", vor spune cu reproș liberalii. Dar toată revoluţia era arbitrară. La Palatul Tavriceski erau aduși mereu oameni reţinuţi: președintele Consiliului de Stat, miniștri, poliţiști, agenţi ai Ohranei, o contesă „germanofilă", tot felul de ofiţeri de jandarmi. Unii funcţionari, ca Protopopov, au venit aici de bunăvoie pentru a fi arestaţi: era mai sigur așa. „Pereţii sălii care răsunaseră de imnurile de slavă aduse absolutismului auzeau acum doar oftaturi și plânsete – va povesti mai târziu contesa eliberată. Un general arestat s-a așezat neputincios pe un scaun din apropiere. Câţiva membri ai Dumei mi-au oferit cu amabilitate o ceașcă de ceai. Cutremurat până în adâncul sufletului, generalul spunea tulburat: «Contesă, suntem martorii pieirii unei mari ţări!»"

Între timp, ţara cea mare, care n-avea de gând să piară, trecea pe lângă acești oameni ai trecutului tropăind din cizme, pocnind din paturile armelor, cutremurând aerul cu strigăte și călcându-i pe toţi pe picioare. Revoluţiile s-au remarcat întotdeauna prin lipsă de respect: probabil pentru că clasele dominante nu se îngrijiseră la timp să le cultive oamenilor bunele maniere.

Palatul Tavriceski a devenit temporar Stat-Major, centru guvernamental, arsenal și închisoare pentru o revoluţie care nu-și ștersese încă de pe frunte sângele și sudoarea. Aici, în această vâltoare, s-au strecurat și dușmani descurcăreţi. A fost descoperit din întâmplare un colonel de jandarmi travestit, care, într-un colţișor, își lua de zor notiţe, nu pentru istorie, ci pentru tribunalele militare. Soldaţii și muncitorii au vrut să termine numaidecât cu el. Dar oamenii de la „statul-major" i-au luat partea și l-au eliberat cu ușurinţă din mulţime. În acele clipe, revoluţia era încă mărinimoasă, încrezătoare, cu inima blândă. Ea va deveni nemiloasă numai după o lungă serie de trădări, înșelătorii și încercări sângeroase.

Prima noapte a revoluţiei victorioase a fost plină de neliniște. Comisarii improvizaţi pentru a supraveghea gările și alte puncte, în mare parte aleși la întâmplare din rândurile inteligenţiei datorită legăturilor lor personale, inși descurcăreţi, cunoștinţe îndepărtate ale revoluţiei – niște subofiţeri, mai ales din rândul muncitorilor, ar fi fost mult mai folositori! –, au început să devină nervoși, să vadă peste tot pericole, să-i enerveze pe soldaţi și să telefoneze întruna la Palatul Tavriceski, cerând întăriri. Și acolo oamenii erau tulburaţi, dădeau telefoane, trimiteau întăriri care, cel mai adesea, nici nu ajungeau. „Cei ce primeau ordine – povestește unul dintre membrii statului-major nocturn de la palat – nu le îndeplineau; cei ce acţionau o făceau fără ordin..."

Fără ordin acţionau și cartierele muncitorești. Conducătorii revoluţionari, cei care-și scoseseră în stradă uzinele, cuceriseră secţiile de poliţie, chemaseră apoi după ei regimentele și distruseseră adăposturile contrarevoluţiei,

nu se grăbeau să se ducă la Palatul Tavriceski, la statul-major, la centrele de conducere, ci, dimpotrivă, dădeau din cap ironic și fără încredere în direcţia aceea: curajoșii s-au grăbit să împartă pielea ursului, pe care nu ei l-au omorât și care nu și-a dat încă sufletul. Muncitorii bolșevici, precum și cei mai buni muncitori din celelalte partide de stânga își petreceau zilele pe străzi, nopţile în statele-majore din cartiere, ţineau legătura cu cazarma, pregăteau ziua următoare. În prima noapte a victoriei, ei au continuat și au întărit cele realizate în cursul primelor cinci zile și nopţi. Ei erau nucleul tânăr al revoluţiei, încă mult prea șubrede, așa cum este orice revoluţie în primele ei momente.

Nabokov, membru al centrului cadet și cunoscut deja nouă, care, în acest timp, era un dezertor cu acte în regulă la Statul-Major[1], a plecat ca de obicei în ziua de 27 la serviciu și a rămas la cancelarie până la ora trei, fără să știe nimic despre evenimente. Seara, pe Morskaia, s-au auzit împușcături – Nabokov le-a auzit din apartamentul său –, au trecut blindate, soldaţi și marinari alergau lipindu-se de pereţi. Respectabilul liberal îi observa prin ferestrele laterale ale marchizei. „Telefonul continua să funcţioneze și, ţin minte, mi se transmiteau informaţii din partea prietenilor mei despre ce se petrecuse în cursul zilei. La ora obișnuită, ne-am dus la culcare.” Omul acesta va deveni în curând unul dintre inspiratorii Guvernului Provizoriu revoluţionar (!), în calitate de secretar general al acestuia. A doua zi, un bătrân necunoscut se va apropia de el pe stradă – vreun funcţionar de la un birou mărunt sau poate un profesor –, își va da jos pălăria și-i va spune: „Vă mulţumim pentru tot ce-aţi făcut pentru popor”. Nabokov va povesti chiar el despre asta cu o mândrie modestă.

---

[1] E vorba de Statul-Major al armatei, a cărui clădire se găsea alături de Palatul de Iarnă. *(N. red.)*

VIII. CINE A CONDUS INSURECŢIA DIN FEBRUARIE?

Avocaţii și jurnaliștii claselor afectate de revoluţie au consumat mai târziu destulă cerneală pentru a demonstra că în februarie ar fi avut loc, de fapt, o revoltă a muierilor, urmată apoi de o rebeliune a soldaţilor și că aceste lucruri au fost date după aceea drept revoluţie. Ludovic al XVI-lea voise și el să creadă la vremea sa că luarea Bastiliei era o răzmeriţă, dar i s-a explicat respectuos că era o revoluţie. Cei care pierd din cauza revoluţiei sunt arareori înclinaţi să-i recunoască numele adevărat, căci acesta, în pofida eforturilor reacţionarilor plini de ciudă, e înconjurat în memoria oamenilor de o aură a eliberării din vechile lanţuri și superstiţii. Privilegiaţii din toate secolele, ca și lacheii lor, au încercat întotdeauna să declare revoluţia care i-a dat jos ca fiind, spre deosebire de revoluţiile precedente, doar o răzmeriţă, o tulburare sau o revoltă a gloatelor. Clasele care și-au trăit traiul nu se remarcă printr-o mare inventivitate.

Curând după 27 februarie s-au făcut încercări de a pune semnul egalităţii între Revoluţia din Februarie și lovitura de stat militară a Junilor Turci, la care, așa cum știm, se visase destul de mult în straturile de sus ale burgheziei ruse. Apropierea asta era totuși așa de nepotrivită, că a întâmpinat o opoziţie serioasă chiar într-unul dintre ziarele burgheze. Tugan-Baranovski, un economist care trecuse în tinereţe prin școala lui Marx, o varietate rusească a lui Sombart, scria pe 10 martie în *Birjevîe Vedomosti*: „Revoluţia turcă a constat într-o rebeliune victorioasă a armatei, pregătită și înfăptuită de conducătorii acesteia. Soldaţii au fost numai niște executanţi ascultători ai planurilor ofiţerilor lor. Însă acele regimente ale Gărzii care pe 27 februarie au răsturnat tronul rus au venit fără ofiţeri... Nu armata, ci muncitorii au început răscoala. Nu generalii, ci soldaţii s-au dus la Duma de Stat. Iar soldaţii nu i-au susţinut pe muncitori pentru că îndeplineau ascultători indicaţiile ofiţerilor lor, ci pentru că... au simţit legătura lor de sânge cu muncitorii, care erau o clasă de truditori ca și ei. Ţăranii și muncitorii – iată cele două clase sociale care au făcut Revoluţia Rusă”.

Cuvintele acestea n-au nevoie nici de îndreptări, nici de completări. Evoluţia ulterioară a revoluţiei le-a confirmat și le-a întărit îndeajuns sensul.

La Petersburg, ultima zi a lui februarie a fost și prima zi de după victorie: zi de entuziasm, de îmbrăţișări, de lacrimi pline de bucurie, de efuziuni pline de cuvinte, dar, între timp, și de lovituri finale date dușmanului. Pe străzi încă mai răpăiau împușcături. Se spunea că „faraonii" lui Protopopov, care nu aflaseră despre victoria poporului, trăgeau în continuare de sus. De jos se trăgea spre poduri, ferestre de mansardă și clopotniţe, unde se presupunea că se află fantomele înarmate ale ţarismului. Pe la ora patru a fost cucerită Amiralitatea, unde se adăpostiseră ultimele rămășiţe a ceea ce constituise mai înainte puterea de stat. Organizaţii revoluţionare și grupuri improvizate făceau arestări în oraș. Închisoarea din Schlüsselburg a fost cucerită fără nicio împușcătură. Noi și noi regimente treceau de partea revoluţiei, atât în capitală, cât și în împrejurimi.

La Moscova, răsturnarea regimului a fost numai un ecou al insurecţiei de la Petrograd. Starea de spirit printre muncitori și soldaţi a fost aceeași, dar exprimată cu mai puţină putere. Câteva orientări mai de stânga în mediul burgheziei. O și mai mare slăbiciune a organizaţiilor revoluţionare ca la Petrograd. În timp ce evenimentele de pe Neva începuseră deja, inteligheнţia radicală moscovită a organizat o conferinţă pe tema „Ce-i de făcut", fără a ajunge la nicio concluzie. Abia pe 27 februarie, în fabricile și uzinele din Moscova au început grevele, apoi demonstraţiile. Ofiţerii le spuneau soldaţilor prin cazărmi că afară se răsculaseră scursorile, care trebuiau puse la punct. „Dar deja – povestește soldatul Șișilin – soldaţii înţelegeau exact invers cuvântul scursori." Pe la ora două, lângă clădirea Dumei Orășenești au apărut mai mulţi soldaţi din diferite regimente, căutând să se alăture revoluţiei. A doua zi, grevele au crescut. Mulţimile s-au dus spre Dumă cu steaguri. Un soldat din compania de motorizate, Muralov, vechi bolșevic și agronom, un uriaș cu suflet mare și plin de curaj, a condus la Dumă prima unitate militară completă și disciplinată, care a ocupat stația radio și alte puncte. Peste opt luni, Muralov va comanda armata din districtul militar Moscova.

Au fost deschise închisorile. Același Muralov a scos un camion plin cu deţinuţi politici eliberaţi. Un comisar de poliţie, cu mâna la cozoroc, l-a întrebat pe revoluţionar dacă ar trebui eliberaţi și evreii. Dzerjinski, proaspăt eliberat din închisoare, care încă nu-și schimbase hainele de deţinut, a luat cuvântul în clădirea Dumei, unde se forma deja Sovietul de deputaţi. Artileristul Dorofeev povestește că muncitorii de la fabrica de dulciuri Siu au venit pe 1 martie cu steaguri în cazarma brigăzii de artilerie să fraternizeze cu soldaţii și că mulţi nu mai puteau de bucurie și plângeau. Au fost și împușcături disparate în oraș, de după colţuri, dar, în general, n-au existat nici ciocniri armate, nici victime: pentru Moscova a dat socoteală Petrogradul.

Într-o serie de orașe din provincie, mișcarea a început abia pe 1 martie, după ce revoluţia se încheiase chiar și la Moscova. La Tver, muncitorii au plecat de la serviciu demonstrând spre cazărmi și, amestecându-se cu soldaţii, au pornit-o pe străzile orașului. Atunci încă se mai cânta „Marseilleza", nu „Internaţionala". La Nijni-Novgorod, lângă clădirea Dumei Orășenești, care, în cea mai mare parte a orașelor, a jucat rolul Palatului Tavriceski, s-au adunat mii de oameni. După cuvântarea primarului, muncitorii, purtând steaguri roșii, au plecat să elibereze din închisori deţinuţii politici. Spre seară, optsprezece din cele douăzeci și una de unităţi militare din garnizoană trecuseră deja de bunăvoie de partea revoluţiei. La Samara și Saratov au avut loc mitinguri și s-au organizat soviete de deputaţi ai muncitorilor. La Harkov, șeful poliţiei, care apucase să se informeze la gară despre revoluţie, a venit în trăsură în faţa mulţimii agitate și, după ce și-a ridicat cascheta în aer, a strigat din toţi rărunchii: „Trăiască revoluţia, ura!" La Ekaterinoslav, vestea a venit de la Harkov. În fruntea manifestaţiei mergea adjunctul șefului poliţiei, ţinând în mână o sabie lungă, ca în timpul paradelor din zilele de sărbătoare. Când s-a văzut în cele din urmă în chip limpede că monarhia nu se mai ridică, în instituţii au început să se dea jos cu grijă și să se ascundă prin poduri portretele ţarului. Astfel de anecdote, adevărate sau inventate, circulau în număr mare în cercurile liberale, care nu apucaseră încă să-și piardă gustul pentru tonul glumeţ la adresa revoluţiei. Muncitorii, ca și garnizoanele soldaţilor, trăiau evenimentele altfel.

În legătură cu o serie de alte orașe din provincie (Pskov, Orel, Rîbinsk, Penza, Ţariţîn ș.a.), la 2 martie, cronica notează: „S-a răspândit vestea răsturnării puterii și populaţia a trecut de partea revoluţiei". Descrierea aceasta, deși sumară, redă în principiu corect ceea ce s-a întâmplat.

La ţară, informaţiile despre revoluţie au venit din cele mai apropiate orașe, în parte de la autorităţi, dar în primul rând prin intermediul târgurilor, al muncitorilor și al soldaţilor lăsaţi la vatră. Satul primea revoluţia mai încet și cu mai puţin entuziasm decât orașul, dar la fel de profund: el o lega de război și pământ.

Nu e o exagerare să spunem că Revoluţia din Februarie a fost făcută de către Petrograd. Restul ţării a trecut de partea lui. Nicăieri în afara Petrogradului n-a fost vreo luptă. Nu s-a găsit în toată ţara niciun grup de populaţie, partid, instituţie sau unitate militară care să se fi hotărât să apere vechiul regim. Acest lucru arată cât de neîntemeiate sunt consideraţiile tardive ale reacţionarilor când cred că, dacă cavaleria Gărzii s-ar fi găsit la Petrograd sau dacă Ivanov ar fi adus de pe front o brigadă serioasă, soarta monarhiei ar fi fost alta. Nici în spatele frontului, nici pe front nu s-a găsit nicio brigadă sau regiment care să lupte pentru Nicolae al II-lea.

Revoluţia a fost făcută la iniţiativa și prin forţele unui singur oraș, care constituia cam a șaptezeci și cincea parte din populaţia ţării. Se poate spu-

ne, dacă doriţi, că cel mai mare act democratic a fost făcut în modul cel mai nedemocratic. Toată ţara a fost pusă în faţa faptului împlinit. Perspectiva convocării unei Adunări Constituante nu schimba situaţia, căci termenele și modalităţile de convocare a acestei adunări naţionale reprezentative urmau să fie stabilite de niște organe rezultate în urma victoriei insurecţiei din Petrograd. Acest fapt aruncă o lumină puternică asupra întrebării legate de funcţia formelor democratice în general, iar în epocile revoluţionare în mod special. Revoluţiile au lovit întotdeauna cu putere în fetișizarea juridică a voinţei populare, iar loviturile au fost cu atât mai necruţătoare cu cât aceste revoluţii au fost mai profunde, mai curajoase, mai democratice.

S-a spus destul de des, mai ales în legătură cu Marea Revoluţie Franceză, că centralizarea extremă a monarhiei i-a permis mai apoi capitalei revoluţionare să gândească și să acţioneze pentru toată ţara. Această explicaţie este superficială. Dacă revoluţia are tendinţe centraliste nu este pentru a imita monarhia dărâmată, ci datorită nevoilor ineluctabile ale noii societăţi, care nu se împacă deloc cu particularismul. Dacă în revoluţie capitala joacă un rol dominant, ca și cum ar concentra în sine în anumite momente voinţa poporului, asta se întâmplă pentru că ea, capitala, exprimă cel mai clar și duce până la capăt tendinţele principale ale noii societăţi. Provincia ia pașii capitalei ca pe propriile sale intenţii, dar deja puse în practică. Rolul iniţiator al centrului nu înseamnă încălcarea democraţiei, ci înfăptuirea ei dinamică. Totuși, în marile revoluţii, ritmul acestei dinamici n-a coincis niciodată cu ritmul unei democraţii formale, reprezentative. Provincia a preluat acţiunile centrului, dar cu întârziere. În cazul unei evoluţii rapide a evenimentelor, ce caracterizează o revoluţie, acest lucru a dus la crize acute ale parlamentarismului revoluţionar, cu neputință de rezolvat prin metodele democraţiei. În toate revoluţiile autentice, reprezentativitatea naţională și-a frânt inevitabil gâtul în dinamica revoluţiei, al cărei focar principal a fost capitala. Așa a fost în secolul al XVII-lea în Anglia, în secolul al XVIII-lea în Franţa, în secolul al XX-lea în Rusia. Rolul capitalei a fost determinat nu de tradiţiile centralismului birocratic, ci de situaţia clasei revoluţionare conducătoare, a cărei avangardă era concentrată, în mod firesc, în orașul principal: acest lucru a fost la fel de adevărat și pentru burghezie, și pentru proletariat.

Când victoria din Februarie s-a confirmat în întregime, au început să fie numărate victimele. La Petrograd s-au numărat: 1.443 de morţi și răniţi, inclusiv 869 de militari, dintre care 60 de ofiţeri. În comparaţie cu victimele oricărei bătălii din Marele Măcel, aceste cifre impresionante sunt neînsemnate. Presa liberală a numit Revoluţia din Februarie nesângeroasă. În zilele armoniei generale și ale amnistiei reciproce a partidelor politice, nimeni n-a căutat să restabilească adevărul. Albert Thomas, mereu prieten cu învingăto-

rul, chiar și cu o insurecţie victorioasă, scria atunci despre „cea mai însorită, cea mai sărbătorească, cea mai nesângeroasă revoluţie rusă". E adevărat, el spera că ea va rămâne la dispoziţia bursei franceze. Dar, la urma urmelor, nu Thomas a inventat praful de pușcă. Pe 27 iunie 1789, Mirabeau exclamase: „Ce fericire că această mare revoluţie se va împlini fără fapte urâte și fără lacrimi!... Istoria ne povestește mult prea mult numai despre faptele unor animale de pradă... Putem spera că începem o istorie a oamenilor". Când cele trei stări s-au constituit în Adunare Naţională, strămoșii lui Albert Thomas scriau: „Revoluţia s-a încheiat, ea n-a costat nicio picătură de sânge". Și, de altfel, trebuie să recunoaștem că, până în clipa aceea, chiar nu cursese sânge. Nu ca în Februarie. Dar legenda despre revoluţia nesângeroasă s-a menţinut cu îndârjire, răspunzând nevoilor burghezului liberal de a prezenta lucrurile de parcă puterea i-ar fi venit de la sine.

Chiar dacă Revoluţia din Februarie n-a fost deloc nesângeroasă, tot nu putem să nu fim uimiţi de numărul neînsemnat de victime, atât în momentul revoluţiei, cât și, mai ales, în prima perioadă de după el. Doar era vorba de plata pentru asuprire, prigoană, batjocură, injurii josnice, la care, de-a lungul secolelor, fuseseră supuse masele populare din Rusia! Marinarii și soldaţii s-au răfuit, e adevărat, din loc în loc cu cei mai ticăloși dintre torţionari, în persoana ofiţerilor. Dar numărul unor asemenea răfuieli a fost la început neînsemnat în comparaţie cu numărul vechilor obide sângeroase. Mulţimea a renunţat la bunăvoinţă numai mai târziu, când s-a convins că clasele dominante vor să tragă totul înapoi și să-și însușească o revoluţie nefăcută de ele, așa cum și-au însușit mereu și bunurile vieţii pe care nu ele le-au produs.

*

Tugan-Baranovski are dreptate când spune că Revoluţia din Februarie a fost făcută de către muncitori și ţărani, ultimii în persoana soldaţilor. Dar mai rămâne întrebarea: cine a condus revoluţia? Cine a ridicat muncitorii? Cine a scos în stradă soldaţii? După victorie, aceste întrebări au devenit obiect de luptă politică. Ele au fost tranșate în modul cel mai simplu printr-o formulă universală: revoluţia n-a fost condusă de nimeni, ea s-a întâmplat de la sine. Teoria „stihialităţii" nu era numai pe placul sufletelor acelor domni care încă mai ieri administrau, judecau, acuzau, apărau, făceau comerţ sau comandau pașnic, iar azi se grăbeau să se ralieze revoluţiei, dar și al multor politicieni profesioniști și foști revoluţionari, care, după ce dormiseră în timpul revoluţiei, voiau să creadă că, în această privinţă, nu se deosebesc de ceilalţi.

În curioasa sa *Istorie a tulburărilor din Rusia*, generalul Denikin, fost comandant suprem al Armatei Albe, spune despre 27 februarie: „În această zi hotărâtoare n-au fost conducători, a fost numai stihia. În curentul ei ame-

ninţător nu se vedeau pe atunci nici scopuri, nici plan, nici lozinci”. Istoricul savant Miliukov nu rămâne mai prejos decât generalul pasionat de scris. Până la revoluţie, conducătorul liberal prezentase orice idee revoluţionară ca fiind sugerată de Statul-Major german. Dar situaţia s-a complicat după ce revoluţia i-a adus pe liberali la putere. Acum, sarcina lui Miliukov nu era de a dezonora revoluţia atribuind-o iniţiativei casei de Hohenzollern, ci, dimpotrivă, de a nu le recunoaște revoluţionarilor onoarea iniţiativei. Liberalismul a adoptat în întregime teoria caracterului stihial și impersonal al revoluţiei. Miliukov trimite cu simpatie la semiliberalul-semisocialistul Stankevici, un docent universitar devenit comisar guvernamental pe lângă Marele Cartier General. „Masele s-au pus singure în mișcare, supunându-se unei chemări interioare, inconștiente... – scrie Stankevici despre Zilele din Februarie. Cu ce lozincă au ieșit soldaţii? Cine i-a condus când au ocupat Petrogradul, când au incendiat Tribunalul Regional? Nu o idee politică, nu o lozincă revoluţionară, nu un complot și nu o insurecţie, ci o mișcare stihială, ce a ars imediat toată vechea putere, fără să mai lase nimic din ea.” Stihialitatea capătă aici un caracter aproape mistic.

Același Stankevici aduce o mărturie deosebit de preţioasă: „La sfârșitul lui ianuarie s-a întâmplat să mă întâlnesc într-un cerc extrem de intim cu Kerenski... Toţi aveau o părere foarte proastă în legătură cu posibilitatea unei manifestări populare, temându-se că, odată pornită, mișcarea populară de masă putea să ajungă în albiile extremei stângi, ceea ce ar fi creat foarte mari greutăţi în purtarea războiului”. Opiniile cercului lui Kerenski nu se deosebeau, de fapt, deloc de cele ale cadeţilor. Nu de aici putea veni iniţiativa.

„Revoluţia a căzut ca un tunet din senin – spunea reprezentantul Partidului Eserilor, Zenzinov. Să fim sinceri: ea a apărut ca un lucru neașteptat, mare și plin de bucurie chiar și pentru noi, revoluţionarii, care am lucrat la ea ani mulţi și am așteptat-o mereu.”

Nu cu mult mai bună a fost situaţia menșevicilor. Unul dintre jurnaliștii din emigraţia burgheză povestește despre întâlnirea sa din 24 februarie, dintr-un vagon de tramvai, cu Skobelev, viitor ministru în guvernul revoluţionar: „Acest social-democrat, unul dintre conducătorii mișcării, mi-a spus că tulburările au caracterul unor jafuri ce trebuie neapărat înăbușite. Acest lucru nu l-a împiedicat pe Skobelev să afirme, o lună mai târziu, că el și prietenii lui au făcut revoluţia”. Probabil că aici culorile sunt îngroșate. Dar, în esenţă, poziţia social-democraţilor legali, a menșevicilor, e redată destul de aproape de realitate.

În sfârșit, unul dintre conducătorii de mai târziu ai aripii de stânga a socialiștilor-revoluţionari, Mstislavski, care va trece în cele din urmă la bolșevici, spune despre insurecţia din februarie: „Pe oamenii de atunci din partid revoluţia ne-a prins dormind, ca pe fecioarele nebune din Evanghelie”. Nu

putem spune în ce măsură semănau cu niște fecioare, dar, într-adevăr, dormeau cu toţii.

Cum a stat treaba cu bolșevicii? În parte, știm deja. Trei oameni erau pe atunci principalii conducători ai organizaţiei bolșevice ilegale din Petrograd: foștii muncitori Șliapnikov și Zaluţki și fostul student Molotov. Șliapnikov, care locuise destul de multă vreme în străinătate și se afla în legătură apropiată cu Lenin, a fost, din punct de vedere politic, cel mai matur și mai activ dintre cei trei membri ce compuneau Biroul Comitetului Central. Totuși, chiar amintirile lui Șliapnikov confirmă cel mai bine că evenimentele i-au depășit cu totul pe cei trei. Până în ultimul ceas, conducătorii au crezut că era vorba despre o manifestare revoluţionară printre multe altele, și nicidecum despre o insurecţie armată. Kaiurov, pe care-l știm deja, unul dintre conducătorii raionului Vîborg, afirmă categoric: „Energiile conducătoare de la centrele de partid nu se simţeau deloc... Comitetul din Petrograd fusese arestat, iar reprezentantul Comitetului Central, tov. Șliapnikov, era incapabil să dea directive pentru ziua ce urma să vină”.

Slăbiciunea organizaţiilor ilegale era un rezultat direct al raidurilor poliţienești, care dăduseră niște rezultate extraordinare pentru guvern pe fundalul stării de spirit patriotice de la începutul războiului. Orice organizaţie, inclusiv una revoluţionară, are tendinţa de a rămâne în urma bazei sale sociale. Organizaţiile ilegale ale bolșevicilor de la începutul lui 1917 nu-și reveniseră încă de pe urma presiunii și împrăștierii la care fuseseră supuse, în timp ce, în rândul maselor, avântul patriotic fusese înlocuit brusc de indignarea revoluţionară.

Pentru a ne reprezenta mai clar situaţia de la nivelul conducerii revoluţionare, trebuie să ne aducem aminte că revoluţionarii cu cea mai mare autoritate, conducătorii partidelor de stânga, se aflau în emigraţie, iar o parte erau închiși sau deportaţi. Cu cât mai periculos fusese un partid pentru vechiul regim, cu atât mai decapitat se prezentase el în momentul revoluţiei. Narodnicii aveau fracţiunea din Dumă condusă de radicalul apartinic Kerenski. Conducătorul oficial al socialiștilor-revoluţionari, Cernov, se afla în emigraţie. Menșevicii aveau în Dumă o fracţiune proprie, în frunte cu Ciheidze și Skobelev. Martov era în emigraţie. Dan și Ţereteli – deportaţi. Un mare număr din inteligheнţia socialistă cu trecut revoluţionar se grupase în jurul fracţiunilor de stânga, narodnică și menșevică. Acest lucru crea aparenţa unui stat-major politic, dar unul care era capabil, în realitate, să apară numai după victorie. Bolșevicii nu mai aveau nicio fracţiune în Dumă: cei cinci deputaţi muncitori, în care guvernul ţarist văzuse un centru organizatoric revoluţionar, fuseseră arestaţi în primele luni ale războiului. Lenin era în emigraţie, Zinoviev era cu el, Kamenev – deportat, la fel ca și conducătorii-practicieni puţin cunoscuţi pe atunci: Sverdlov, Rîkov, Stalin. Social-democratul polo-

nez Dzerjinski, care încă nu aparţinea bolșevicilor, era condamnat la muncă silnică. Conducătorii întâmplători, tocmai pentru că se obișnuiseră să acţioneze sub o conducere a cărei autoritate fusese incontestabilă, nu se considerau nici ei și nu erau consideraţi nici de alţii capabili să joace un rol hotărâtor în evenimentele revoluţionare.

Dar, dacă Partidul Bolșevic nu le-a putut asigura răsculaţilor o conducere care să se bucure de autoritate, atunci despre celelalte organizaţii politice nici nu mai avem ce vorbi. În felul acesta pare să se confirme convingerea larg răspândită, cum că Revoluţia din Februarie a avut un caracter stihial. Totuși, această convingere e profund greșită sau, în cel mai bun caz, lipsită de substanță.

Lupta din capitală n-a durat o oră sau două, ci cinci zile. Conducătorii au încercat s-o potolească. Masele au răspuns cu o presiune sporită și au mers înainte. În faţa lor stătea vechiul stat, dincolo de a cărui faţadă tradiţională se presupunea că exista încă o forţă puternică, burghezia liberală și Duma de Stat, uniunile zemstvelor și ale orașelor, organizaţiile pentru industria de război, academiile, universităţile, presa ramificată și, în sfârșit, două partide socialiste puternice, care opuneau presiunii de jos o rezistenţă patriotică. În Partidul Bolșevicilor, insurecţia își avea organizaţia cea mai apropiată, dar decapitată, cu niște cadre fărâmiţate, cu niște celule ilegale slabe. Și, cu toate acestea, revoluţia, pe care în acele zile n-o așteptase nimeni, s-a întins și, tocmai când, privită de sus, mișcarea părea să se stingă, ea a crescut dintr-odată, cu o convulsie puternică, și a obţinut victoria.

De unde venea însă această forţă nemăsurată de rezistenţă și presiune? Nu e de ajuns să vorbim despre înverșunare. Înverșunarea e prea puţin. Muncitorii din Petrograd, oricât de mult ar fi fost ei diluaţi în anii războiului cu material uman neprelucrat, purtau în sine o mare experienţă revoluţionară. În rezistenţa și presiunea lor exista, în ciuda absenţei conducerii și a opoziţiei venite de sus, o apreciere a forţelor nu mereu exprimată, dar îndreptăţită de viaţă, ca și propria socoteală strategică.

În ajunul războiului, stratul revoluţionar al muncitorilor îi urmase pe bolșevici, trăgând după sine și masele. De îndată ce a început războiul, situaţia s-a schimbat profund: straturile conservatoare au ridicat capul, atrăgând după ele o parte însemnată a clasei, în vreme ce elementele revoluţionare s-au trezit izolate și au amuţit. În timpul războiului, situaţia a început să se schimbe, mai întâi încet, însă după înfrângeri din ce în ce mai repede și mai radical. O nemulţumire activă a cuprins întreaga clasă muncitoare. E adevărat, în cercuri largi, această nemulţumire avea o nuanţă patriotică, care însă n-avea nimic în comun cu patriotismul calculat și laș al claselor avute, ce amânau toate problemele interne până la victorie. Tocmai războiul, victimele lui, ororile lui, rușinea lui au împins nu numai straturile vechi de muncitori, ci și pe

cele noi la o confruntare cu regimul ţarist, o confruntare de o violenţă sporită, și le-au dus la concluzia: nu se mai poate răbda! Concluzia era generală, ea ţinea masele laolaltă și le dădea o mai mare putere de presiune.

Armata se umflase, înglobând în ea milioane de muncitori și ţărani. Fiecare avea pe cineva în armată: un fiu, un soţ, un frate, o rudă. Armata nu mai era, ca înainte de război, separată de oameni. Aceștia se întâlneau acum mult mai des cu soldaţii, îi conduceau când plecau pe front, trăiau cu ei când veneau în permisie, intrau în vorbă cu ei despre război pe străzi și în tramvaie, îi vizitau în infirmeriile militare. Cartierele muncitorești, cazărmile, frontul, în mare măsură și satele deveniseră niște vase comunicante. Muncitorii știau ce simte și ce gândește un soldat. Ei purtau o grămadă de discuţii despre război, despre oamenii care se îmbogăţesc pe seama războiului, despre generali, despre guvern, despre ţar și ţarină. Soldatul spunea despre război: Să fie blestemat! Iar muncitorul răspundea despre guvern: Să fie blestemat! Soldatul spunea: De ce tăceţi aici, în centru? Muncitorul răspundea: Nu poţi face nimic cu mâinile goale, încă din 1905 ne-am izbit de armată... Soldatul cădea pe gânduri: Dacă ne-am ridica toţi deodată! Muncitorul: Chiar așa, toţi deodată! Înainte de război, asemenea discuţii se purtau în grup restrâns și aveau un caracter conspirativ. Acum, ele aveau loc peste tot, cu orice ocazie și aproape deschis, cel puţin în cartierele muncitorești.

Ohrana ţaristă își arunca uneori sonda cu succes. Cu două săptămâni înainte de revoluţie, un informator din Petrograd, care semna cu porecla Krestianinov, făcuse un raport despre o discuţie dintr-un tramvai ce traversa un cartier muncitoresc. Un soldat povestea că opt oameni din regimentul lui erau la ocnă, pentru că, în toamna de dinainte, refuzaseră să tragă în muncitorii de la uzina Nobel și trăseseră în poliţie. Discuţia era purtată deschis, fiindcă, în cartierele muncitorești, poliţiștii și iscoadele preferau să rămână neobservaţi: „O să le-o plătim noi", a încheiat soldatul. Mai departe, raportul spune: „Un maistru i-a zis: «Pentru asta trebuie să ne organizăm, să fim toţi ca unul». Soldatul a răspuns: «Nu vă faceţi griji, la noi deja de mult e totul organizat... Ajunge cât sânge au supt, oamenii suferă în tranșee, iar ei se îmbuibă aici». Nu s-au întâmplat lucruri deosebite. 10 februarie 1917. Krestianinov". Incomparabil, eposul informatorului! „Nu s-au întâmplat lucruri deosebite." Se vor întâmpla, și încă foarte curând: discuţia din tramvai anunţa apropierea lor implacabilă.

Caracterul stihial al insurecţiei este ilustrat de Mstislavski cu un exemplu ciudat: când „Uniunea Ofiţerilor de la 27 Februarie", care a apărut imediat după revoluţie, a încercat să stabilească printr-un chestionar cine a fost primul care a scos Regimentul Volînski în stradă, ea a primit șapte declaraţii numind șapte iniţiatori ai acestei acţiuni hotărâtoare. E foarte probabil, adăugăm noi, ca o parte a iniţiativei să fi aparţinut într-adevăr mai multor soldaţi;

nu este exclus nici ca iniţiatorul principal să fi căzut în timpul luptelor de stradă, luându-și cu sine numele în neant. Ceea ce nu reduce însă importanţa istorică a iniţiativei lui anonime. Și mai important este însă un alt aspect al problemei, care ne duce dincolo de hotarele cazărmii. Răscoala batalioanelor Gărzii, care a izbucnit ca o surpriză pentru cercurile liberale și ale socialiștilor legali, n-a fost deloc neașteptată pentru muncitori. Fără răscoala celor din urmă n-ar fi ieșit în stradă nici Regimentul Volînski. Ciocnirea stradală a muncitorilor cu cazacii, pe care un avocat a observat-o de la fereastră și despre care i-a vorbit la telefon unui deputat, le apărea amândurora ca un episod al unui proces impersonal: lăcusta de la uzine se ciocnea cu lăcusta din cazărmi. Dar nu astfel i se înfăţișau lucrurile cazacului care îndrăznise să-i facă muncitorului cu ochiul, nici muncitorului care pricepuse imediat că cazacul „a făcut cu ochiul a bine". Contopirea moleculară a armatei și a poporului s-a petrecut întruna. Muncitorii au urmărit temperatura armatei și au simţit imediat apropierea punctului critic. Tocmai acest lucru a dat o forţă așa de puternică asaltului maselor încrezătoare în victorie.

Aici trebuie să cităm remarca exactă a unui funcţionar liberal, care a încercat să tragă niște concluzii la observaţiile sale despre Februarie: „Se obișnuiește să se spună: mișcarea a început ca o stihie, soldaţii au ieșit singuri în stradă. Nu pot deloc accepta asta. Și ce înseamnă, de fapt, cuvântul «stihie»?... «Generarea spontanee» este mai puţin potrivită în sociologie decât în știinţele naturii. Pentru că niciunul dintre conducătorii revoluţionari renumiţi n-a putut să-și pună firma pe mișcare, asta nu o face să fie impersonală, ci numai anonimă". Acest fel de a pune problema, incomparabil mai serios decât trimiterile lui Miliukov la agenţii germani și la stihialitatea rusească, aparţine unui fost procuror pe care revoluţia l-a prins în funcţia de senator al ţarului. Poate că tocmai stagiul la tribunal i-a permis lui Zavadski să considere că o insurecţie revoluţionară nu poate să apară nici la comanda unor agenţi străini, nici în maniera unui proces impersonal al naturii.

Același autor relatează două episoade care i-au permis să arunce o privire ca prin gaura cheii în laboratorul procesului revoluţionar. Vineri, 24 februarie, când nimeni de sus nu se aștepta încă la o revoluţie în zilele apropiate, tramvaiul cu care mergea senatorul a cotit-o cu totul pe neașteptate, bubuind așa de tare, că geamurile au început să zornăie, iar unul chiar s-a spart, de pe Liteinîi pe o stradă laterală, unde s-a oprit. Conductorul i-a invitat pe toţi să coboare: „Vagonul nu merge mai departe!" Pasagerii au protestat, au ocărât, dar au coborât. „Văd și acum faţa conductorului care tăcea: plină de mânie și hotărâtă, parcă avea înfăţișare de lup." Circulaţia tramvaielor se oprise peste tot, oriunde te uitai. Acest conductor hotărât, în care funcţionarul liberal întrezărise deja o „înfăţișare de lup", trebuie să fi avut un mare simţ al datoriei

pentru a opri cu de la sine putere un vagon cu funcţionari pe o stradă din Petersburgul imperial aflat în război. Tocmai asemenea conductori au oprit vagonul monarhiei cam cu aceleași cuvinte: „Vagonul nu merge mai departe!” și au dat jos din el birocraţia, fără să facă diferenţa, din cauza grabei, între generalii de jandarmi și senatorii liberali. Conductorul de pe Liteinîi era un factor conștient al istoriei. El trebuie să fi fost educat mai dinainte.

În timpul incendiului de la Tribunalul Regional, un jurist liberal, din cercul aceluiași senator, a început să-și manifeste pe stradă părerea de rău că pier laboratorul de expertiză judiciară și arhiva notarială. Un om în vârstă, cu înfăţișare posacă, ce arăta a muncitor, a protestat supărat: „Casele și pământul știm și noi să le împărţim, și încă fără arhiva ta!” Probabil episodul e ornamentat literar. Dar asemenea muncitori în vârstă, care știau să dea replica necesară, erau destui în mulţime. Ei n-aveau nici cea mai mică legătură cu focul de la Tribunalul Regional: la ce bun? Dar ei nu puteau fi în niciun caz speriaţi de asemenea „excese”. Ei înarmau masele cu ideile necesare nu numai împotriva poliţiei ţariste, ci și a juriștilor liberali, care se temeau mai cu seamă ca, în focul revoluţiei, să nu ardă cumva actele notariale de proprietate. Acești severi politicieni anonimi ai uzinei și ai străzii nu căzuseră din cer: ei trebuie să fi fost educaţi.

Înregistrând evenimentele din ultimele zile ale lui februarie, Ohrana remarca de asemenea că mișcarea e „ca o stihie”, adică nu e planificată de o conducere de sus; dar adăuga imediat: „întregul proletariat a fost prelucrat de propagandă”. Observaţia era foarte corectă: profesioniștii luptei cu revoluţia, înainte de a ocupa ei înșiși celulele eliberate de revoluţionari, au prins mult mai bine imaginea procesului ce se desfășura decât conducătorii liberalismului.

Mistica caracterului stihial nu explică nimic. Pentru a aprecia corect situaţia și a stabili momentul loviturii împotriva dușmanului, era nevoie ca masele, stratul lor conducător să aibă propriile cereri adresate evenimentelor istorice și propriile criterii pentru a le aprecia. Cu alte cuvinte, era nevoie nu de o masă în general, ci de acea masă a muncitorilor din Petrograd și, de fapt, din Rusia care trecuse prin Revoluţia din 1905, prin insurecţia de la Moscova din decembrie 1905 și care se ciocnise de Regimentul Semionovski. Mai era nevoie ca în această masă să fie răspândiţi muncitori care se gândiseră la experienţa anului 1905, criticaseră iluziile constituţionaliste ale liberalilor și ale menșevicilor, își însușiseră perspectiva revoluţiei, se gândiseră de zeci de ori la problema armatei, observaseră cu atenţie ce se întâmpla în mediul ei și fuseseră în stare să extragă din observaţiile proprii niște concluzii revoluţionare pe care să le transmită și altora. Era nevoie, în sfârșit, să existe în unităţile din garnizoană soldaţi cu vederi progresiste, cuprinși sau măcar atinși în trecut de propaganda revoluţionară.

În fiecare uzină, în fiecare atelier, în fiecare companie, în fiecare ceainărie, într-o infirmerie militară, într-un punct de etapă, chiar și într-un sat pustiit se desfășura lucrarea moleculară a ideii revoluţionare. Peste tot erau oameni care interpretau evenimentele, mai ales din rândul muncitorilor, care erau întrebaţi ce se mai auzea, de la care se aștepta cuvântul necesar. Acești conducători, lăsaţi adesea singuri, se hrăneau cu frânturile unor generalizări revoluţionare ce ajungeau până la ei pe diverse căi sau aflau chiar ei din ziarele liberale, printre rânduri, ceea ce aveau nevoie. Instinctul lor de clasă era ascuţit de un criteriu politic și, chiar dacă ideile lor nu erau duse toate până la capăt, gândirea lor lucra mereu, cu perseverență și constanță, în aceeași direcţie. Elementele de experienţă, critică, iniţiativă, abnegaţie pătrundeau în mase și constituiau mecanismul interior, inaccesibil unei priviri superficiale, dar totuși hotărâtor, al mișcării revoluţionare ca proces conștient.

De obicei, tot ce se întâmplă în interiorul mulțimilor le apare politicienilor fuduli ai liberalismului și ai socialismului domesticit ca un proces instinctiv, petrecându-se parcă într-un furnicar sau într-un stup de albine. De fapt, gândul care sfredelea mulţimea de muncitori era mult mai curajos, mai pătrunzător și mai conștient decât acele mici gânduri care amuză clasele educate. Mai mult, gândul acesta era și mai știinţific – nu numai pentru că era fertilizat într-o mare măsură de metodele marxismului, dar mai ales pentru că se hrănea neîntrerupt cu experienţa vie a maselor cărora în curând le va fi scris să intre în arena revoluţionară. Caracterul știinţific al unei gândiri constă în corespondenţa ei cu un proces obiectiv și în capacitatea de a influenţa acest proces și de a-l conduce. Această calitate se întâlnea ea, oare, fie și într-o mică măsură, în ideile cercurilor conducătoare entuziasmate de Apocalipsă și crezând în visele lui Rasputin? Sau poate că ideile liberalismului, care spera ca înapoiata Rusie, luând parte la încleștarea marilor giganţi capitaliști, să obţină în același timp și victoria, și parlamentarismul, erau cele întemeiate știinţific? Ori poate că viaţa intelectuală a cercurilor inteligenţiei, care se conforma cu servilism unui liberalism senil încă din copilărie, apărându-și în același timp aparenta independenţă prin niște întorsături de frază moarte de multă vreme, era cea știinţifică? De fapt, tocmai aici domnea împărăţia imobilităţii spirituale, a fantomelor, a superstiţiilor și a ficţiunilor, dacă doriţi, împărăţia „caracterului stihial". Ca atare, oare nu avem dreptul să răsturnăm cu totul filozofia liberală a Revoluţiei din Februarie? Da, avem dreptul să spunem: în timp ce societatea oficială – toată această suprastructură cu mai multe etaje a claselor conducătoare, a straturilor, grupurilor, partidelor și clicilor – trăia de la o zi la alta din inerţie și automatism, hrănindu-se cu resturile unor idei uzate, surdă la cererile implacabile ale evoluţiei, fermecată de fantome și neprevăzând nimic, în masele muncitorești avea loc un proces independent și profund de creștere nu numai a urii faţă de conducători, dar și a aprecierii critice a nepu-

tinţei acestora, de acumulare de experienţă și conștiinţă creatoare, care se va încheia cu insurecţia revoluţionară și cu victoria ei.

La întrebarea pusă mai sus – cine a condus insurecţia din februarie? – putem răspunde, prin urmare, cu destulă siguranţă: muncitorii căliţi și conștienţi, educaţi în mare parte de exemplul partidului lui Lenin. Dar aici trebuie să adăugăm: această conducere s-a dovedit suficientă pentru a asigura victoria insurecţiei, dar n-a fost în măsură să transfere numaidecât conducerea revoluţiei avangardei proletariatului.

IX. PARADOXUL REVOLUŢIEI DIN FEBRUARIE

Insurecţia a învins. Dar cui i-a transmis ea puterea smulsă de la monarhie? Trecem aici la problema centrală a Revoluţiei din Februarie: cum și de ce a ajuns puterea în mâinile burgheziei liberale?

Tulburărilor începute pe 23 februarie nu li s-a acordat importanţă în cercurile Dumei și ale „societăţii" burgheze. Deputaţii liberali și ziariștii patriotici se adunau ca și mai înainte prin saloane, discutau chestiuni legate de Triest și Fiume și confirmau din nou nevoia Rusiei de Dardanele. În vreme ce decretul de suspendare a Dumei era deja semnat, o comisie a parlamentului discuta în fugă despre transferul problemei alimentelor către administraţia orășenească. Cu mai puţin de douăsprezece ore înainte de rebeliunea batalioanelor Gărzii, Societatea pentru Legăturile dintre Slavi asculta pașnică raportul anual. „Numai când m-am întors pe jos acasă de la această adunare – își amintește unul dintre deputaţi – m-a frapat o liniște cumva apăsătoare și pustietatea de pe străzile de obicei însuflețite." O pustietate apăsătoare se formase în jurul vechilor clase conducătoare, strângându-le deja inima urmașilor lor de a doua zi.

Până pe 26, seriozitatea mișcării devenise clară atât pentru guvern, cât și pentru liberali. În această zi au avut loc discuţii între miniștri și membrii Dumei în vederea unui acord, discuţii asupra cărora liberalii au păstrat mai apoi secretul. În mărturiile sale, Protopopov spune că liderii blocului din Dumă ceruseră ca și mai înainte numirea unor miniștri noi, din rândul persoanelor care se bucurau de încrederea publică: „măsura asta poate va potoli poporul". Dar, așa cum știm, ziua de 26 a fost un moment de relaxare în mersul revoluţiei și, pentru scurtă vreme, guvernul s-a simţit mai puternic. Când Rodzianko a apărut la Goliţîn pentru a-l convinge să-și dea demisia, prim-ministrul i-a arătat în timpul răspunsului un dosar de pe birou, în care se afla pregătit decretul de suspendare a Dumei, cu semnătura lui Nicolae, dar nedatat. Data a fost pusă de Goliţîn. Cum de s-a hotărât guvernul să facă un asemenea pas în clipa presiunii în creștere a revoluţiei? În privinţa asta, birocraţia condu-

cătoare avea de mult o idee fermă. „Că o să fim cu Blocul sau fără el, pentru mișcarea muncitorească e același lucru. Cu această mișcare ne putem descurca cu alte mijloace, iar până acum Ministerul de Interne s-a descurcat." Așa se exprimase Goremîkin încă din august 1915. Pe de altă parte, birocraţia socotea că Duma nu se va hotărî să facă niciun pas curajos în cazul suspendării. Din nou, încă din august 1915, când se discutase problema suspendării Dumei nemulţumite, ministrul de interne, prinţul Șcerbatov, spusese: „Puţin probabil ca cei din Dumă să se hotărască să treacă la o insubordonare fățișă. În fond, în marea lor majoritate, ei sunt niște lași și tremură pentru pielea lor". Prinţul nu se exprimase prea elegant, dar, în orice caz, avea dreptate. Prin urmare, în lupta cu opoziţia liberală, birocraţia se simţea pe un teren destul de tare.

În ziua de 27 dimineaţa, deputaţii, alarmaţi de evenimentele ce luau amploare, s-au adunat într-o ședinţă ordinară. Cea mai mare parte a lor au aflat abia acolo că Duma fusese suspendată. Acest lucru părea cu atât mai neașteptat, cu cât în ajun se mai purtaseră discuţii pașnice cu guvernul. „Și cu toate acestea – scrie Rodzianko cu mândrie –, Duma s-a supus legii, sperând totuși să găsească o ieșire din această situaţie încurcată, și n-a făcut nicio declaraţie cum că nu se va suspenda și că se va reuni cu forţa." Deputaţii s-au adunat într-o consfătuire privată, în care și-au împărtășit unul altuia neputinţa. Un liberal moderat, Șidlovski, își va aminti mai târziu, nu fără sarcasm, de propunerea făcută de un cadet de extremă stângă, Nekrasov, viitor susţinător al lui Kerenski: „Să se instituie dictatura militară, încredinţându-se puterea unui general popular". Între timp, conducătorii Blocului Progresist, ce lipsiseră de la consfătuirea privată a Dumei, au încercat o măsură practică de salvare. După ce l-au chemat la Petersburg pe marele-duce Mihail, i-au propus să accepte rolul de dictator, „să oblige" personalul guvernului să-și dea demisia și să ceară de la ţar, prin fir direct, să „acorde" un guvern responsabil. În acele ore, când se ridicau primele regimente ale Gărzii, conducătorii burgheziei liberale făceau o ultimă încercare de a înăbuși insurecţia cu ajutorul unei dictaturi dinastice și, în același timp, de a se înţelege cu monarhia pe seama revoluţiei. „Lipsa de hotărâre a marelui-duce – se plânge Rodzianko – a contribuit la ratarea acestui moment favorabil."

Cu câtă ușurinţă credea intelighenţia radicală în propriile dorinţe o arată socialistul apartinic Suhanov, care începuse în acea perioadă să joace un anumit rol politic la Palatul Tavriceski. „Mi s-a transmis noutatea politică principală a acelor ore matinale din ziua aceea de neuitat – povestește el în întinsele sale amintiri: decretul de suspendare a Dumei de Stat fusese promulgat, iar Duma a răspuns refuzând să plece și alegând un Comitet Provizoriu." Aceste cuvinte le scrie un om care aproape că nu ieșea din Palatul Tavriceski și care-i trăgea acolo de nasturi pe deputaţii notorii. În a sa istorie

a revoluţiei, Miliukov declară în chip categoric, pe urmele lui Rodzianko: „După o serie de cuvântări înflăcărate, membrii Dumei au luat hotărârea să nu plece din Petrograd, dar nicidecum «să nu se separe unii de alţii» ca instituţie, așa cum s-a format mai apoi legenda”. „Să nu se separe unii de alţii” ar fi însemnat să-și ia asupra lor fie și o iniţiativă întârziată. „Să nu plece” din oraș însemna să se spele pe mâini și să aștepte să vadă în ce direcţie se vor îndrepta lucrurile. Credulitatea lui Suhanov are totuși niște circumstanţe atenuante. Zvonul că Duma adoptase o rezoluţie revoluţionară de a nu se supune decretului ţarului fusese lansat în grabă de jurnaliștii de la Dumă în buletinul lor informativ, singura publicaţie ce apărea pe atunci, din cauza grevei generale. Pentru că insurecţia învinsese în cursul zilei, deputaţii nu s-au grăbit deloc să-și îndrepte greșeala, întreţinând iluzia prietenilor lor de stânga: abia în emigraţie vor trece ei la restabilirea adevărului. Episodul pare secundar, dar e plin de semnificaţii. Rolul revoluţionar al Dumei în ziua de 27 februarie a fost în întregime un mit, ce s-a născut din credulitatea politică a inteligheنţiei radicale, bucuroase și speriate de revoluţie, care nu credea în capacitatea maselor de a duce treaba până la capăt și care dorea să treacă cât mai repede de partea burgheziei cenzitare.

Printre memoriile deputaţilor ce făceau parte din majoritatea parlamentară s-a păstrat, din fericire, o povestire despre cum a întâmpinat Duma revoluţia. Din povestirea prinţului Mansîrev, unul dintre cadeţii de dreapta, rezultă că printre deputaţii care s-au adunat în număr mare în dimineaţa zilei de 27 nu erau nici membri ai prezidiului, nici lideri ai partidelor, nici conducători ai Blocului Progresist: ei aflaseră deja de suspendare și de insurecţie și preferau să stea ascunși cât mai mult timp; în plus, chiar în acele ore, duceau probabil tratative cu Mihail în vederea dictaturii. „În Dumă domnea tulburarea generală și confuzia – spune Mansîrev. Până și discuţiile însufleţite încetaseră, iar în locul lor se auzeau oftaturi și replici scurte, cum ar fi «Uite unde am ajuns», sau mărturisirea fricii pentru propria persoană.” Așa povestește un deputat moderat, care ofta mai tare decât ceilalţi. Pe la ora două, când conducătorii au fost nevoiţi să apară la Dumă, secretarul prezidiului a adus o veste plină de bucurie, dar neîntemeiată: „Tulburările vor fi înăbușite în curând, pentru că s-au luat măsuri”. Se poate ca prin „măsuri” să se fi avut în vedere tratativele în vederea dictaturii. Dar Duma era copleșită și aștepta cuvântul hotărâtor de la conducătorul Blocului Progresist. „Nu putem să luăm acum nicio hotărâre – a declarat Miliukov –, pentru că amploarea tulburărilor nu ne este cunoscută, la fel cum nu ne este cunoscut nici de partea cui se află cea mai mare parte a trupelor locale, a muncitorilor și a organizaţiilor publice. Trebuie să adunăm informaţii precise despre toate acestea și abia atunci vom putea discuta situaţia, acum e încă devreme.” La ora două după-amiaza, pe 27 februarie, totul era încă „devreme” pentru liberalism! „Să adunăm informaţii”

însemna să ne spălăm pe mâini și să așteptăm să vedem deznodământul luptei. Dar nici nu și-a încheiat Miliukov discursul, pe care, de fapt, îl începuse astfel încât să nu-l termine cu nimic clar, că în sală a intrat repede Kerenski, extrem de tulburat; mulţimi uriașe de oameni și soldaţi vin spre Palatul Tavriceski, spunea el, și au de gând să ceară Dumei să ia puterea în propriile mâini!... Deputatul radical știa cu precizie ce urmau să ceară mulţimile uriașe de oameni. De fapt, Kerenski era primul care cerea ca Duma să preia puterea, Dumă care, în sufletul ei, încă mai spera ca insurecţia să fie înăbușită. Anunţul lui Kerenski a produs „o nedumerire generală și priviri speriate". Totuși, nici n-a apucat să termine, că a fost întrerupt de un aprod al Dumei, care a intrat speriat: primele unităţi ale soldaţilor au ajuns la palat, detașamentul de pază de la scară nu i-a lăsat înăuntru, șeful pazei pare grav rănit. Peste un minut s-a dovedit că soldaţii intraseră deja în palat. Mai târziu, în discursuri și articole se va spune că soldaţii veniseră să salute Duma și să depună jurământ în faţa ei. Dar, acum, toţi erau cuprinși de o panică de moarte. Apa le ajunsese până la gât. Conducătorii au început să șușotească. Trebuia obţinută o amânare. Rodzianko a făcut în grabă propunerea care i s-a șoptit de a forma un Comitet Provizoriu. Strigăte de aprobare. Dar toţi voiau s-o șteargă cât mai repede, așa că nu mai era vreme de alegeri. Speriat ca și ceilalţi, președintele a propus să i se încredinţeze consiliului bătrânilor crearea comitetului. Din nou strigăte de aprobare de la puţinii care mai rămăseseră în sală: cea mai mare parte apucaseră deja să dispară. Asta a fost prima reacţie a Dumei suspendate de ţar în faţa insurecţiei victorioase.

Între timp, revoluţia crease în aceeași clădire, numai că în partea mai puţin elegantă a ei, un alt organ. Conducătorii revoluţionari nu fuseseră nevoiţi să-l inventeze. Experienţa sovietelor din 1905 se întipărise pentru totdeauna în conștiinţa muncitorilor. La fiecare nou avânt al mișcării, chiar și în timpul războiului, ideea sovietelor renăscuse aproape de la sine. Și, deși bolșevicii și menșevicii se deosebeau profund în înţelegerea rolului sovietelor – eserii n-aveau în această privinţă nicio părere categorică –, forma însăși de organizare era cumva în afara discuţiei. Menșevicii eliberaţi din închisoare, membri ai Comitetului pentru Industria de Război, s-au întâlnit la Palatul Tavriceski cu activiștii mișcării sindicale și cooperatiste, ce aparţineau aceleiași aripi de dreapta, și cu deputaţii menșevici din Dumă Ciheidze și Skobelev și au format numaidecât un Comitet Executiv Provizoriu al Sovietului de Deputaţi ai Muncitorilor, care, în cursul zilei, a fost completat mai cu seamă cu foști revoluţionari ce pierduseră legătura cu masele, dar își păstraseră „numele". Comitetul Executiv, care-i cuprindea și pe bolșevici, i-a chemat pe muncitori să-și aleagă neîntârziat deputaţii. Prima ședinţă a fost stabilită pentru seară, la Palatul Tavriceski. Ea a avut loc, într-adevăr, la ora nouă și a sancţionat

componenţa Comitetului Executiv, completându-l cu reprezentanţii oficiali ai tuturor partidelor socialiste. Dar nu în asta a stat semnificaţia primei adunări a reprezentanţilor proletariatului victorios din capitală. La ședinţă au rostit saluturi delegaţii regimentelor răsculate. Printre ei erau și soldaţi cu totul obișnuiţi, pe care insurecţia îi făcuse parcă confuzi și care abia își mișcau limba. Dar tocmai ei au găsit cuvintele pe care nu le găsise niciun orator. A fost una dintre cele mai patetice scene ale revoluţiei, care și-a simţit forţa, a simţit numărul mare de mase pe care le trezise la viață, sarcinile grandioase, mândria izbânzii, emoţia plină de bucurie în faţa zilei de mâine, ce trebuia să fie și mai frumoasă decât cea de azi. Revoluţia n-avea încă propriul ritual, strada era plină de fum, mulțimile nu știau să cânte noile cântece, iar ședinţa se desfășura în dezordine, nestingherită, ca un râu ce inundă malurile. Sovietul se îneca în propriul entuziasm. Revoluţia era deja puternică, dar avea încă o naivitate de copil.

La această primă ședinţă s-a hotărât unirea garnizoanei cu muncitorii într-un soviet comun de deputaţi ai muncitorilor și soldaţilor. Cine a propus primul această rezoluţie? Ea a venit probabil din mai multe părţi, mai bine zis, din toate părţile, ca un ecou al acelei fraternizări a muncitorilor și soldaţilor care hotărâse în acea zi soarta revoluţiei. Totuși, nu se poate să nu remarcăm că, potrivit lui Șliapnikov, social-patrioţii au protestat la început împotriva atragerii armatei în politică. Din clipa nașterii sale, Sovietul, în persoana Comitetului Executiv, a început să acţioneze ca o putere suverană. A ales o comisie provizorie pentru problemele aprovizionării și i-a stabilit sarcina de a se îngriji de răsculaţi și de garnizoană în general. A organizat în jurul său un stat-major revoluţionar provizoriu – totul se numea provizoriu în acele zile –, despre care a fost deja vorba mai sus. Pentru a-i împiedica pe funcţionarii vechii puteri să dispună de mijloace financiare, Sovietul a hotărât să pună o gardă revoluţionară la Banca de Stat, la Trezorerie, la Monetărie și la Imprimeria de Stat. Sarcinile și funcţiile Sovietului vor crește mereu sub presiunea maselor. Revoluţia își va găsi aici centrul incontestabil. Muncitorii, soldaţii și, în curând, și ţăranii se vor adresa de acum numai Sovietului: în ochii lor, el va reprezenta concentrarea tuturor speranţelor și a tuturor autorităţilor, întruparea revoluţiei înseși. Dar și reprezentanţii claselor avute vor căuta la Soviet, deși scrâșnind din dinţi, apărare, sfaturi, rezolvarea conflictelor.

Totuși, deja în aceste prime ore ale victoriei, când, cu o rapiditate uluitoare și cu o forţă de neînvins, se constituia noua putere a revoluţiei, acei socialiști care se aflau în fruntea Sovietului priveau alarmaţi în jur, în căutarea unui „stăpân” adevărat. Ei socoteau ca de la sine înţeles că puterea trebuie să treacă în mâna burgheziei. Aici s-a făcut principalul nod politic al noului regim: unul dintre fire ducea în sala Comitetului Executiv al Muncitorilor și Soldaţilor, altul – în încăperea conducerii partidelor burgheze.

La ora trei după-amiaza, când victoria era complet asigurată în capitală, consiliul bătrânilor a ales un „Comitet Provizoriu al Membrilor Dumei", format din partidele Blocului Progresist, la care urmau să fie adăugaţi Ciheidze și Kerenski. Ciheidze a refuzat, Kerenski ezita. Denumirea indica într-o manieră prevăzătoare că nu era vorba de un organ oficial al Dumei de Stat, ci de un organ privat de consfătuire a membrilor Dumei. Conducătorii Blocului Progresist au dezbătut până la capăt doar o singură chestiune: cum să se ferească de răspundere și să nu se lege la mâini. Sarcina Comitetului a fost stabilită cu o duplicitate căutată: „menţinerea ordinii și stabilirea legăturilor cu diferitele instituţii și persoane". Niciun cuvânt despre ce ordine doreau să menţină domnii aceștia, nici care erau instituţiile cu care se pregăteau să stabilească legături. Încă nu întindeau pe faţă mâinile spre blana ursului: dacă animalul nu era mort, dacă era numai grav rănit? Abia la ora unsprezece, în seara zilei de 27 februarie, când, după cum recunoaște Miliukov, „devenise clară întreaga amploare a mișcării revoluţionare, Comitetul Provizoriu a hotărât să facă încă un pas și să ia puterea în propriile mâini în clipa în care ea cădea din mâinile guvernului". Pe neobservate, noul organ s-a transformat din Comitet al Membrilor Dumei în Comitet al Dumei înseși: pentru a da o aparenţă juridică succesiunii guvernamentale nu exista un mijloc mai bun decât falsul. Dar Miliukov păstrează tăcerea în privința celui mai important lucru: conducătorii Comitetului Executiv al Sovietului, care se formase în timpul zilei, apucaseră să-și facă apariţia la Comitetul Provizoriu, cerându-i cu insistenţă să preia puterea. Acest imbold prietenesc și-a avut efectul. Mai pe urmă, Miliukov va explica hotărârea Comitetului Dumei prin faptul că guvernul s-ar fi pregătit să trimită trupe fidele împotriva răsculaţilor, „iar pe străzile capitalei situaţia ameninţa să ajungă până la adevărate bătălii". De fapt, guvernul n-avea niciun fel de trupe, iar revoluţia era deja de domeniul trecutului. Rodzianko va scrie mai târziu că, dacă ar fi refuzat puterea, „Duma ar fi fost arestată și masacrată în întregime de trupele răsculate, iar puterea ar fi ajuns în mâna bolșevicilor". Desigur, este o exagerare absurdă, cu totul în spiritul stimabilului șambelan; dar ea reflectă fără greș starea de spirit a Dumei, care a interpretat preluarea puterii ca pe un act de siluire politică.

Într-o asemenea stare de spirit, decizia nu era ușor de luat. Rodzianko ezita extrem de agitat, tot întrebându-i pe ceilalţi: „Ce se va întâmpla? Înseamnă asta rebeliune sau nu?" Deputatul monarhist Șulghin i-a răspuns, după cum spune chiar el: „Nu înseamnă nicidecum rebeliune. Luaţi puterea ca un supus adevărat... Dacă miniștrii au fugit, atunci cineva trebuie totuși să-i înlocuiască... Pot fi două rezultate: totul se va liniști – și atunci împăratul va numi un nou guvern, chiar noi o să dăm înapoi puterea. Iar dacă lucrurile nu se vor liniști, atunci, dacă nu luăm noi puterea, o s-o ia alţii, cei care i-au ales deja pe ticăloșii din uzine..." Nu trebuie să ne legăm de cuvintele de ocară, ca

de precupeaţă, la adresa muncitorilor ale unui gentleman reacţionar: revoluţia îi călcase tare de tot pe coadă pe acești domni. Morala era clară: dacă va învinge monarhia, o să fim cu ea; dacă va învinge revoluţia, o să încercăm s-o furăm.

Consfătuirea a durat vreme îndelungată. Conducătorii democraţi așteptau neliniștiţi hotărârea. În cele din urmă, Miliukov a ieșit din cabinetul lui Rodzianko. Avea o înfăţișare solemnă. Când s-a apropiat de delegaţia Sovietului, Miliukov a spus: „Am luat o hotărâre, o să luăm noi puterea...” „N-am întrebat ce înseamnă noi – își amintește cu entuziasm Suhanov. N-am mai întrebat nimic. Dar eu, cum se spune, am simţit cu toată fiinţa mea noua situaţie. Am simţit cum corabia revoluţiei, aruncată în acele ore de furtună în deplina voie a stihiilor, ridicase pânzele, căpătase stabilitate și regularitate în mișcări, în mijlocul furtunii groaznice și al balansului.” Ce formă sofisticată de recunoaștere prozaică a dependenţei servile a democraţiei mic-burgheze de liberalismul capitalist! Și ce greșeală fatală de viziune politică: transmiterea puterii către liberali nu numai că nu va da stabilitate corabiei statului, dimpotrivă, începând din acea zi, această transmitere de putere va fi sursa neputinţei revoluţiei, a haosului teribil, a înverșunării maselor, a prăbușirii frontului și, după aceea, a înverșunării extraordinare din războiul civil.

*

Dacă ne uităm numai înapoi, spre secolele trecute, atunci transmiterea puterii în mâinile burgheziei pare destul de firească: în toate revoluţiile trecute, pe baricade s-au luptat muncitori, calfe, în parte studenţi, soldaţii au trecut de partea lor, dar puterea a fost culeasă apoi de burghezia serioasă, care privise cu precauţie baricadele de la fereastră. Revoluţia din Februarie 1917 s-a deosebit însă de celelalte revoluţii printr-un caracter social incomparabil mai mare și prin nivelul politic mai înalt al clasei revoluţionare, prin neîncrederea dușmănoasă a răsculaţilor faţă de burghezia liberală și prin apariţia, drept urmare, chiar în momentul victoriei a unui nou organ al puterii revoluţionare, Sovietul, care se sprijinea pe forţa armată a maselor. În aceste condiţii, transmiterea puterii în mâinile unei burghezii izolate și neînarmate cere niște explicaţii.

Înainte de toate, trebuie să privim mai îndeaproape raportul de forţe apărut în urma revoluţiei. Oare democraţia sovietelor nu a fost obligată de circumstanţe obiective să renunţe la putere în folosul marii burghezii? Nici măcar burghezia nu s-a așteptat la asta. Știm deja că ea nu numai că nu aștepta nicio putere de la revoluţie, ci, dimpotrivă, vedea în aceasta un pericol de moarte pentru întreaga sa poziţie socială. „Partidele moderate nu numai că nu doreau revoluţia – scrie Rodzianko –, ci pur și simplu se temeau de ea. Mai ales Partidul Libertăţii Poporului («cadeţii»), aflat în flancul stâng al grupărilor moderate și având, de aceea, mai multe puncte de contact cu

partidele revoluţionare din ţară, era îngrijorat foarte tare de catastrofa ce se apropia.” Experienţa anului 1905 le spusese mult prea clar liberalilor că victoria muncitorilor și a ţăranilor putea fi pentru burghezie la fel de periculoasă ca și monarhia. Se părea că mersul insurecţiei din februarie nu făcuse decât să confirme această previziune. Oricât de lipsite de formă ar fi fost, din multe puncte de vedere, ideile politice ale maselor revoluţionare din acele zile, linia de separare dintre oamenii muncii și burghezie era, în orice caz, trasată în mod ireconciliabil.

Apropiat de cercurile liberale, docentul universitar Stankevici, prieten, iar nu dușman al Blocului Progresist, caracterizează astfel starea de spirit a acestor cercuri din a doua zi de după revoluţia pe care nu reușiseră s-o evite: „În mod oficial, triumfau, proslăveau revoluţia, strigau «Ura!» în onoarea luptătorilor pentru libertate, se împodobeau cu panglici roșii și mergeau pe sub steagurile roșii... Dar, în sufletul lor, în discuţiile între patru ochi, se îngrozeau, se cutremurau și se simţeau prizonierii unei stihii dușmănoase, ce mergea pe un drum necunoscut. Niciodată nu voi uita figura lui Rodzianko, acest boier masiv și mare personaj, când, păstrând o demnitate plină de măreţie, dar cu o expresie de adâncă suferinţă și disperare îngheţată pe faţă, trecea prin mulţimea de soldaţi fără centiroane de pe coridoarele Palatului Tavriceski. În mod oficial, se spunea: «Soldaţii au venit să susţină Duma în lupta ei cu guvernul», dar, de fapt, Duma fusese abolită încă din primele zile. Și aceeași expresie era pe feţele tuturor membrilor Comitetului Provizoriu al Dumei și în cercurile care se aflau în jurul lor. Se spunea că, întorși acasă, reprezentanţii Blocului Progresist plângeau cuprinși de isterie din cauza disperării neputincioase”. Această mărturie vie e mai preţioasă decât orice consideraţie sociologică referitoare la raportul de forţe. Potrivit propriei povestiri, Rodzianko era cuprins de o indignare neputincioasă, văzând că niște soldaţi necunoscuţi, „nu se știe din a cui dispoziţie”, arestau funcţionarii de stat ai vechiului regim și-i aduceau la Dumă. Șambelanul se transformase astfel într-un fel de șef de închisoare pentru niște oameni cu care nu împărtășea, desigur, aceleași puncte de vedere, dar care rămâneau pentru el niște oameni din cercul său. Șocat de acest „arbitrar”, Rodzianko l-a invitat pe Șceglovitov, care fusese și el arestat, în cabinetul său, dar soldaţii au refuzat în mod categoric să i-l predea pe funcţionarul atât de urât. „Când am încercat să-mi manifest autoritatea – povestește Rodzianko –, soldaţii s-au strâns în jurul prizonierului lor și, cu înfăţișarea cea mai provocatoare, mai cutezătoare, au arătat spre puștile lor, după care, fără a mai pierde vremea, l-au dus pe Șceglovitov nu se știe unde.” Oare se pot confirma mai bine cuvintele lui Stankevici, care spune că regimentele venite, chipurile, să susţină Duma, de fapt o aboliseră?

Că puterea se aflase din primele ore în mâinile Sovietului, în această privinţă, cei din Dumă își puteau permite și mai puţine iluzii decât oricine altci-

neva. Deputatul octombrist Șidlovski, unul dintre conducătorii Blocului Progresist, își amintește: „Sovietul a luat în stăpânire toate birourile de poștă și telegraf, toate gările din Petrograd, toate tipografiile, așa că fără permisiunea lui nu se putea trimite nicio telegramă, nu se putea pleca din Petrograd, nu se putea tipări niciun manifest". În această caracterizare simplă a raportului de forţe trebuie adusă o precizare: „înstăpânirea" Sovietului asupra telegrafului, a căilor ferate, a tipografiilor ș.a.m.d. însemna numai că muncitorii și angajaţii acestor întreprinderi nu voiau să se supună nimănui altcuiva decât Sovietului.

Plângerea lui Șidlovski este ilustrată cum nu se poate mai bine de un episod care a avut loc chiar în toiul tratativelor legate de putere dintre conducătorii Sovietului și cei ai Dumei. Ședinţa lor comună a fost întreruptă de mesajul că Rodzianko era chemat prin fir direct de la Pskov, unde se afla ţarul după rătăcirile sale pe căile ferate. Atotputernicul președinte al Dumei a declarat că nu se duce singur la telegraf. „Domnii deputaţi ai muncitorilor și soldaţilor să-mi dea o pază sau să vină cu mine, că acolo, la telegraf, o să mă aresteze. Ei bine, da! Voi aveţi forţa și puterea – a continuat el tulburat. Firește, puteţi să mă arestaţi... Poate că o să ne arestaţi pe toţi, nu știm!..." Asta se întâmpla pe 1 martie, la mai puţin de două zile după ce puterea fusese „luată" de către Comitetul Provizoriu în fruntea căruia se afla Rodzianko.

Și totuși, cum de au ajuns liberalii la putere în asemenea circumstanţe? Cine și cum i-a împuternicit să formeze guvernul în urma revoluţiei de care se speriaseră, căreia i se opuseseră, pe care încercaseră s-o înăbușe, care fusese înfăptuită de mase ostile lor și cu asemenea fermitate și curaj, încât Sovietul muncitorilor și al soldaţilor apărut în urma insurecţiei ajunsese stăpânul firesc și incontestabil al situaţiei?

Să ascultăm acum și cealaltă parte, cea care predase puterea. „Poporul nu înclina spre Duma de Stat – scrie Suhanov despre Zilele din Februarie –, nu era interesat de ea și nu se gândea, nici politic, nici tehnic, s-o facă centrul mișcării sale." Mărturia asta este cu atât mai remarcabilă cu cât autorul ei va depune peste câteva ore toate eforturile pentru a-i transmite puterea Comitetului Dumei de Stat. „Miliukov înţelegea de minune – spune mai departe Suhanov despre tratativele din 1 martie – că Comitetul Executiv avea toată libertatea să dea sau să nu dea puterea unui guvern cenzitar." Putem oare să ne exprimăm mai categoric? Putea fi o situaţie politică mai clară? Și, cu toate acestea, în totală contradicţie cu situaţia și cu el însuși, Suhanov spune imediat: „Puterea ce venea în locul ţarismului trebuia să fie numai una burgheză... Trebuia să ţinem cursul pe o asemenea direcţie. Altfel, insurecţia urma să eșueze, iar revoluţia să piară". Revoluţia urma să piară fără Rodzianko!

Problema raportului viu dintre forţele sociale era înlocuită aici de o schemă a priori și de o terminologie convenţională: tocmai în asta stătea esenţa intelectualismului intelighenţiei. Dar o să vedem mai departe că acest inte-

lectualism nu era deloc platonic: el a îndeplinit o funcţie politică cât se poate de reală, chiar dacă cu ochii închiși.

Nu l-am citat întâmplător pe Suhanov. În această primă perioadă, inspiratorul Comitetului Executiv n-a fost președintele lui, Ciheidze, un provincial cinstit și mărginit, ci tocmai Suhanov, omul cel mai puţin făcut, la drept vorbind, pentru conducerea unei revoluţii. Jumătate narodnic, jumătate marxist, mai degrabă observator de bună-credinţă decât politician, mai degrabă jurnalist decât revoluţionar, mai degrabă moralist decât jurnalist, el era capabil să aibă o concepţie revoluţionară doar câtă vreme nu trebuia pusă în practică. Internaţionalist pasiv în timpul războiului, a hotărât încă din primele zile ale revoluţiei că trebuie să dea cât mai repede și puterea, și războiul în mâna burgheziei. Ca teoretician, cel puţin prin nevoia, dacă nu prin capacitatea lui de a fi coerent până la capăt, el era mai presus de ceilalţi membri ai Comitetului Executiv de atunci. Dar forţa lui cea mai importantă stătea totuși în abilitatea de a traduce în limbaj doctrinar trăsăturile organice ale acestei frăţii de oameni cu blană diferită, dar de același neam: lipsa de credinţă în propriile forţe, groaza faţă de mase și atitudinea arogant-respectuoasă faţă de burghezie. Lenin l-a numit pe Suhanov unul dintre cei mai buni reprezentanţi ai micii burghezii. Iar acesta era cel mai măgulitor lucru care se putea spune despre el.

Numai că nu trebuie să uităm că era vorba, în primul rând, de o mică burghezie de tip nou, capitalist, formată din angajaţi ce lucrau în industrie, comerţ și bănci, din funcţionari ai capitalului, pe de o parte, și dintr-o birocraţie muncitorească, pe de alta, adică de acea *nouă clasă de mijloc* în numele căreia cunoscutul social-democrat german Eduard Bernstein a întreprins, la sfârșitul secolului trecut, revizuirea concepţiei revoluţionare a lui Marx. Pentru a arăta felul în care revoluţia muncitorilor și a ţăranilor i-a predat burgheziei puterea, trebuie să introducem o verigă intermediară în lanţul politic: democraţii mic-burghezi și socialiștii de tipul lui Suhanov, jurnaliști și politicieni din noua clasă de mijloc, care învăţau masele că dușmanul este burghezia, dar care se temeau îngrozitor să le elibereze de sub comanda acestui dușman. Contradicţia dintre caracterul revoluţiei și caracterul guvernului ce a rezultat din ea se explică prin caracterul contradictoriu al acestui nou mediu mic-burghez așezat între masele revoluţionare și burghezia capitalistă. În desfășurarea evenimentelor ulterioare ale revoluţiei, rolul politic al democraţiei mic-burgheze de tip nou ni se va înfățișa în deplinătatea lui. Deocamdată, ne mărginim la câteva cuvinte.

Doar o minoritate a clasei revoluţionare luase parte în mod direct la insurecţie, dar forţa acestei minorităţi fusese dată de sprijinul sau, cel puţin, de simpatia majorităţii. Sub focul dușmanului, minoritatea activă și combativă împinsese în chip inevitabil în faţă elementele ei cele mai revoluţionare

și mai pline de abnegaţie. Fusese deci firesc dacă, în luptele din Februarie, pe primul loc se aflaseră muncitorii bolșevici. Dar situaţia s-a schimbat după momentul victoriei, când s-a trecut la consolidarea ei politică. La alegerile pentru organele și instituţiile revoluţiei victorioase au fost chemate și s-au revărsat mase largi, mult mai numeroase decât cele care luptaseră cu arma în mână. Acest lucru nu s-a întâmplat numai în cazul organelor generale ale democraţiei, cum erau dumele orășenești și zemstvele sau, mai târziu, Adunarea Constituantă, ci și în cazul organelor de clasă, precum sovietele de deputaţi ai muncitorilor. În clipa încleștării directe cu ţarismul, marea majoritate a muncitorilor, menșevici, eseri sau fără partid, îi susţinuse pe bolșevici. Dar numai o minoritate redusă de muncitori înţelegea prin ce anume se deosebeau bolșevicii de celelalte partide socialiste. În schimb, toţi muncitorii trăgeau o graniţă clară între ei înșiși și burghezie. Ceea ce a determinat situaţia politică de după victorie. Muncitorii au votat pentru socialiști, adică pentru cei care erau nu numai împotriva monarhiei, dar și a burgheziei, și n-au făcut aproape nicio deosebire între cele trei partide socialiste. Or, pentru că menșevicii și eserii dispuneau de mult mai multe cadre din rândul intelighenţiei, care veneau spre ei din toate părţile, și au avut în felul acesta numaidecât la îndemână un mare grup de agitatori, alegerile, chiar și cele din fabrici și uzine, au înclinat puternic balanţa în favoarea lor.

O presiune în aceeași direcţie, dar cu o forţă incomparabil mai mare, venea dinspre armata trezită la viață. Garnizoana din Petrograd trecuse de partea muncitorilor în a cincea zi de insurecţie. După victorie, ea a fost chemată să ţină alegeri pentru soviete. Soldaţii i-au ales încrezători pe cei care fuseseră pentru revoluţie și împotriva ofiţerilor monarhiști și care știau să vorbească despre asta cu voce tare; era vorba de voluntari, conţopiști, felceri, tineri ofiţeri din vreme de război proveniţi din rândurile intelighenţiei, mici funcţionari militari, adică de clasa cea mai de jos a acelei „noi clase de mijloc". Începând din martie, aproape toţi s-au înscris pe capete în Partidul Eserilor, care, prin confuzia ideilor sale, răspundea cum nu se poate mai bine stării lor sociale intermediare și mărginirii lor politice. În felul acesta, reprezentanţii garnizoanei s-au dovedit incomparabil mai moderaţi și mai burghezi decât masele de soldaţi. Dar ultimele nu-și dădeau seama de această diferenţă: ea urma să fie descoperită în experienţa lunilor ulterioare. Muncitorii, la rândul lor, se străduiau să se apropie cât mai mult de soldaţi, pentru a consolida alianţa cucerită prin sânge și a înarma și mai puternic revoluţia. Însă, pentru că purtătorii de cuvânt ai armatei erau mai cu seamă proaspeţii eseri, acest lucru nu putea să nu ridice autoritatea acestui partid alături de aliaţii lui, menșevicii, în ochii muncitorilor înșiși. Așa s-a ajuns la dominarea sovietelor de către cele două partide conciliatoare. E de ajuns să spunem că, până și în Sovietul din raionul Vîborg, rolul conducător l-au avut la început

muncitorii menșevici. Pe atunci, bolșevismul clocotea încă surd în străfundurile adânci ale revoluţiei. Chiar și în Sovietul din Petrograd, oficialităţile bolșevice reprezentau o minoritate neînsemnată, care, de altfel, nici nu-și definise prea clar sarcinile.

Astfel s-a creat paradoxul Revoluţiei din Februarie. Puterea era în mâinile socialiștilor democratici. Ea nu le revenise nicidecum din întâmplare, pe calea unei lovituri blanquiste; nu, ea le fusese încredinţată în mod deschis de către masele victorioase ale poporului. Masele acestea nu numai că nu arătau încredere și susţinere faţă de burghezie, dar nici n-o separau de nobilime și birocraţie. Ele își puneau armele numai la dispoziţia sovietelor. Între timp, singura preocupare a socialiștilor, ajunși așa de ușor la conducerea sovietelor, era să vadă dacă burghezia, atât de izolată politic, de urâtă de mase și de ostilă revoluţiei, va accepta sau nu să ia puterea din mâinile lor. Acordul ei trebuia obţinut cu orice preţ; dar, pentru că burghezia nu putea, firește, renunţa la programul ei burghez, atunci noi, „socialiștii", trebuia să renunţăm la programul nostru: să păstrăm tăcerea în privinţa monarhiei, a războiului, a pământului, numai ca burghezia să accepte darul puterii. Făcând această manevră, „socialiștii", ironici parcă cu ei înșiși, au continuat să numească burghezia nu altfel decât dușman de clasă. În formele rituale ale liturghiei era introdus, astfel, un act de sacrilegiu provocator. Lupta de clasă dusă până la capăt înseamnă însă luptă pentru puterea de stat. Principala calitate a revoluţiei este că ea duce până la capăt lupta de clasă. Revoluţia este chiar luptă directă pentru putere. Cu toate acestea, „socialiștii" noștri nu erau preocupaţi să ia puterea de la așa-numitul dușman de clasă, care n-o avea și n-o putea dobândi prin forţe proprii, ci, dimpotrivă, să i-o încredinţeze acestuia cu orice preţ. Oare nu era acesta un paradox? El pare cu atât mai uimitor, cu cât experienţa Revoluţiei Germane din 1918 nu exista pe atunci, iar omenirea nu fusese încă martoră la grandioasa și mult mai plina de succes operaţiune de același tip săvârșită de „noua clasă de mijloc" ce conduce social-democraţia germană.

Cum au explicat conciliatorii acest comportament? O primă explicaţie avea un caracter doctrinar: pentru că revoluţia era burgheză, socialiștii nu trebuiau să se compromită luând puterea – lasă burghezia să răspundă singură pentru sine. Acest lucru suna foarte radical. În realitate însă, printr-o aparentă intransigenţă, mica burghezie își masca slugărnicia faţă de puterea bogăţiei, a educaţiei, a censului. Mica burghezie îi recunoștea celei mari un soi de drept de primogenitură la putere, independent de raportul de forţe. În fond, era aceeași mișcare aproape instinctivă care-l face pe un negustor mărunt sau pe un profesor să se dea respectuos la o parte la gară sau la teatru, pentru a-l lăsa pe Rothschild să treacă. Argumentele doctrinarilor au servit numai drept compensaţie pentru conștiinţa propriei nimicnicii. Peste numai două luni, când va deveni limpede că burghezia nu putea ţine prin propriile forţe puterea

ce i s-a cedat, conciliatorii își vor arunca fără greutate convingerile „socialiste" și vor intra într-un guvern de coaliţie: nu pentru a scoate burghezia de acolo, ci, dimpotrivă, pentru a o salva; nu în pofida voinţei ei, ci, dimpotrivă, la propunerea ei, care suna ca o poruncă. Într-adevăr, burghezia îi va ameninţa pe democraţi că, în caz de refuz, va lăsa puterea să le cadă pe cap.

A doua explicaţie pentru refuzul puterii avea o aparenţă mai practică, chiar dacă nu era mai serioasă în esenţă. Suhanov, cu care am făcut deja cunoștință, invocă mai cu seamă „fărâmiţarea" Rusiei democratice: „... În mâinile democraţiei nu exista pe atunci nicio organizaţie cât de cât solidă și influentă, nici de partid, nici profesională, nici municipală". Asta sună a bătaie de joc! Despre sovietele de deputaţi ai muncitorilor și soldaţilor, socialistul care vorbește în numele sovietelor nu rostește aici niciun cuvânt. De fapt, mulţumită tradiţiei anului 1905, sovietele au apărut ca din pământ, devenind numaidecât incomparabil mai puternice decât toate celelalte organizaţii care vor încerca mai târziu să concureze cu ele (municipalităţi, cooperative și, în parte, sindicate). În ce privește ţărănimea, o clasă fărâmiţată prin însăși natura ei, ea era pe atunci mai organizată ca niciodată datorită războiului și revoluţiei: războiul adunase ţăranii în armată, iar revoluţia dăduse armatei un caracter politic! Cel puţin opt milioane de ţărani erau uniţi în companii și escadroane, și ei și-au constituit imediat reprezentanţe revoluţionare prin intermediul cărora puteau fi mobilizaţi în orice moment cu un simplu telefon. Oare semăna asta a „fărâmiţare"?

E adevărat, se poate spune că, în momentul în care se hotărâse chestiunea puterii, democraţia nu știa încă cum se va comporta armata de pe front. Nu vom pune întrebarea dacă exista cel mai mic motiv de teamă sau de speranţă că militarii de pe front, epuizaţi de război, ar fi vrut să susţină burghezia imperialistă. E de ajuns că toată această problemă s-a rezolvat în întregime în cursul următoarelor două-trei zile, folosite de conciliatori tocmai pentru pregătirea în culise a guvernului burghez. „Revoluţia s-a încheiat cu succes pe 3 martie", recunoaște Suhanov. În pofida trecerii întregii armate de partea sovietelor, conducătorii acestora vor respinge puterea cu toate forţele: cu cât se concentra mai mult în mâinile lor, cu atât se temeau mai tare de ea.

Dar de ce? În ce fel democraţii, „socialiștii", care se bazau în mod direct pe niște mase de oameni cum nu mai cunoscuse nicio democraţie din istorie, niște mase dotate în plus cu o experienţă însemnată, disciplinate și înarmate, organizate în soviete, în ce fel deci această democraţie puternică și în aparenţă solidă putea să se teamă de putere? Această enigmă, ce pare așa de greu de lămurit, se explică prin faptul că democraţia n-avea încredere în cei ce-o sprijineau, se temea de masele însele, nu credea în soliditatea încrederii acestora în ea și se temea cel mai mult de „anarhie", adică de faptul că, după ce va lua puterea, va ajunge în exercitarea acesteia un fel de jucărie în mâna așa-numitelor

stihii dezlănţuite. Cu alte cuvinte, democraţia nu se simţea o conducătoare a poporului în clipa elanului lui revoluţionar, ci o aripă de stânga a ordinii burgheze, o antenă a acesteia întinsă spre mulțimi. Ea se numea socialistă și chiar se considera așa pentru a masca, nu numai faţă de mase, dar și faţă de sine, rolul ei efectiv: fără o asemenea autoamăgire, ea n-ar fi putut să-l îndeplinească. Astfel se explică paradoxul principal al Revoluţiei din Februarie.

În seara zilei de 1 martie, la ședinţa Comitetului Dumei s-au prezentat reprezentanţii Comitetului Executiv: Ciheidze, Steklov, Suhanov și alţii, pentru a discuta condiţiile susţinerii noului guvern de către Soviet. Programul democraţilor eliminase cu totul chestiunile legate de război, republică, pământ, ziua de lucru de opt ore și se reducea la o singură cerere: să li se dea partidelor de stânga libertatea agitaţiei. Frumos exemplu de dezinteres dat popoarelor și secolelor: socialiștii, în mâinile cărora se afla toată puterea și de care depindea în întregime dacă să dea sau să nu dea libertate de agitaţie altora, au transmis puterea „dușmanilor de clasă" cu condiţia ca aceștia să le promită... libertatea agitaţiei. Rodzianko se temea să se ducă la telegraf și le spunea lui Ciheidze și lui Suhanov: „Puterea e la voi, puteţi să ne arestaţi pe toţi". Ciheidze și Suhanov îi răspundeau: „Luaţi puterea, dar numai să nu ne arestaţi pentru propagandă". Când studiezi tratativele dintre conciliatori și liberali și, de fapt, toate episoadele relaţiilor dintre aripile de stânga și de dreapta de la Palatul Tavriceski din acele zile, pare că, pe o scenă gigantică, pe care se desfășura drama istorică a unui popor, un grup de actori provinciali, folosindu-se de un colţișor liber și de pauză, jucau un trivial vodevil în travesti.

Conducătorii burgheziei, trebuie să le dăm dreptate, nu se așteptau la așa ceva. Poate că s-ar fi temut mai puţin de revoluţie dacă ar fi luat în calcul o asemenea politică din partea conducătorilor ei. E adevărat, ei ar fi greșit și în acest caz, dar cel puţin împreună cu aceștia din urmă. Temându-se totuși că burghezia nu va accepta să preia puterea nici în condiţiile propuse, Suhanov a dat un ultimatum ameninţător: „În afară de noi, nimeni nu poate ţine stihia în frâu... E o singură soluţie: acceptaţi condiţiile noastre". Cu alte cuvinte: acceptaţi programul, care este programul vostru, iar pentru asta, vă promitem să îmblânzim mulţimea care ne-a dat puterea. Sărmani îmblânzitori de stihii!

Miliukov era uimit. „Nici nu se gândise să-și ascundă satisfacţia – își amintește Suhanov –, precum și plăcuta uimire." Când însă delegaţii Sovietului au adăugat, pentru mai multă importanţă, că acestea erau condiţiile lor „finale", Miliukov s-a înduioșat de-a dreptul și i-a încurajat cu fraza: „Da, v-am auzit și mă gândeam cât de departe a ajuns mișcarea noastră muncitorească după 1905..." Pe același ton de crocodil binevoitor va discuta la Brest-Litovsk și dinastia Hohenzollernilor cu delegaţii Radei ucrainene, recunoscându-le maturitatea politică înainte de a-i înghiţi. Și nu este meritul lui

Suhanov, nici vina lui Miliukov dacă democraţia sovietelor n-a fost înghiţită de burghezie.

Burghezia a primit puterea pe la spatele poporului. Ea n-avea niciun sprijin în clasele muncitoare. În schimb, împreună cu puterea, ea a primit acum și un fel de sprijin la mâna a doua: menșevicii și eserii, ridicaţi de mase, îi înmânaseră cu de la sine putere un mandat de încredere burgheziei. Dacă privim această operaţiune prin prisma unei democraţii formale, atunci avem un tablou al alegerilor în două trepte, în care menșevicii și eserii joacă rolul tehnic de verigă de mijloc, adică de alegători ai cadeţilor. Dacă privim problema din punct de vedere politic, atunci va trebui să spunem că conciliatorii au înșelat încrederea maselor, chemându-i la putere pe cei împotriva cărora fuseseră ei înșiși aleși. În sfârșit, dintr-un punct de vedere mult mai profund, social, chestiunea se punea astfel: partidele mic-burgheze, care, în condiţii obișnuite, se arătaseră extrem de pretenţioase și de mulţumite de sine, s-au speriat de propria inconsistenţă imediat ce s-au văzut ridicate de revoluţie la înălţimea puterii și s-au grăbit să predea cârma reprezentanţilor capitalului. În acest act de prostraţie s-a văzut imediat fragilitatea îngrozitoare a noii clase de mijloc și dependenţa ei umilitoare de marea burghezie. Conștientizând sau numai simţind că oricum nu vor putea păstra prea mult puterea în mâinile lor, că în curând vor trebui să o predea fie dreptei, fie stângii, democraţii au hotărât că e mai bine s-o dea azi unor liberali serioși decât mâine unor reprezentanţi extremiști ai proletariatului. Dar, și într-o asemenea lumină și în pofida condiţionării lor sociale, rolul conciliatorilor nu încetează să fi fost unul plin de perfidie faţă de mase.

Acordându-le încrederea socialiștilor, muncitorii și soldaţii s-au trezit, pe neașteptate pentru ei, expropriaţi politic. Erau nedumeriţi, neliniștiţi, dar n-au găsit numaidecât o ieșire din situaţie. Aleșii lor îi asurzeau de sus cu argumente la care n-aveau un răspuns pregătit, dar care contraziceau în întregime sentimentele și intenţiile lor. Încă din timpul Revoluţiei din Februarie, tendinţele revoluţionare ale mulțimilor n-au mai coincis deloc cu tendinţele conciliatoare ale partidelor mic-burgheze. Proletarul și ţăranul nu votaseră pentru menșevic și eser în calitate de conciliator, ci în calitate de adversar al ţarului, al moșierului și al capitalistului. Dar, votând pentru aceștia, ei au creat un zid despărţitor între ei și ţelurile lor. Acum nu mai puteau să meargă înainte fără să se lovească de zidul pe care-l ridicaseră și fără să-l dea jos. Acesta a fost uimitorul quiproquo din relaţiile dintre clase, așa cum au fost ele scoase la iveală de Revoluţia din Februarie.

*

La acest paradox principal s-a adăugat imediat altul. Liberalii au fost de acord să ia puterea din mâna socialiștilor numai cu condiţia ca monarhia să accepte să ia puterea din mâinile lor.

În timp ce Gucikov și monarhistul Șulghin, cu care am făcut deja cunoștință, se duseseră la Pskov pentru a salva dinastia, problema monarhiei constituţionale era în centrul tratativelor dintre cele două comitete de la Palatul Tavriceski. Miliukov încerca să-i convingă pe democraţii care-i aduseseră puterea în palme că Romanovii nu mai puteau fi periculoși acum, că Nicolae trebuia, desigur, înlăturat, dar că ţareviciul Aleksei, cu Mihail ca regent, ar fi putut asigura foarte bine binele ţării: „Unul este un copil bolnav, celălalt – un ins complet idiot". Să mai adăugăm caracterizarea făcută candidatului la postul de ţar de către monarhistul liberal Șidlovski: „Mihail Aleksandrovici s-a tot ferit din toate puterile să se amestece în treburile statului, oricare ar fi fost ele, consacrându-se în întregime călăriei". O recomandare minunată, mai ales dacă era să-i fie repetată mulţimii. După fuga lui Ludovic al XVI-lea la Varennes, Danton spusese în clubul iacobinilor că un om slab la minte nu poate fi rege. Liberalii ruși credeau, dimpotrivă, că mintea slabă a monarhului este cea mai frumoasă podoabă a unui regim constituţional. De fapt, nu era deloc un argument forţat, ci calculat după psihologia blegilor de stânga, chiar dacă era grosolan chiar și pentru ei. În cercurile largi ale filistinilor liberali circula ideea că Mihail era „angloman", fără a se preciza dacă asta se referea la săritul cu calul sau la parlamentarism. Dar argumentul cel mai important era nevoia unui „simbol familiar al puterii", altfel poporul urmând să creadă că a venit anarhia.

Democraţii ascultau, se minunau politicos și încercau să-i convingă... să proclame republica? Nu, ci numai să nu rezolve problema în avans. Punctul al treilea al condiţiilor Comitetului Executiv spunea: „Guvernul Provizoriu nu trebuie să întreprindă niciun pas pentru a hotărî în avans viitoarea formă de guvernământ". Miliukov a făcut un ultimatum din problema monarhiei. Democraţii erau disperaţi. Dar atunci le-au sărit în ajutor masele. La mitingurile ţinute la Palatul Tavriceski, nimeni, nici muncitorii, dar nici soldaţii, nu voia absolut niciun un ţar și nu era nicio cale de a-i convinge. Cu toate acestea, Miliukov a încercat să meargă împotriva curentului și să salveze tronul și dinastia peste capetele aliaţilor de stânga. În a sa istorie a revoluţiei, el remarcă în treacăt că, spre sfârșitul zilei de 2 martie, tulburarea produsă de comunicatul său despre regenţa lui Mihail „a crescut în mod considerabil". Rodzianko pictează mult mai colorat efectul produs în mulțime de manevrele monarhiste ale liberalilor. Abia întors de la Pskov cu actul abdicării lui Nicolae în favoarea lui Mihail, Gucikov s-a dus, la cererea unor muncitori, de la gară în atelierele feroviarilor, a povestit ce se întâmplase și, după ce a citit

actul de abdicare, a încheiat: „Trăiască împăratul Mihail!" Rezultatul a fost neașteptat. Oratorul a fost, după cum povestește Rodzianko, arestat de îndată de muncitori, se pare chiar ameninţat cu împușcarea. „Cu mare greutate au reușit să-l elibereze cu ajutorul unei companii ce făcea de pază la un regiment din apropiere." Rodzianko, ca întotdeauna, exagerează câte ceva, dar, în linii mari, prezintă totul corect. Ţara era așa de sătulă de monarhie, că nu mai putea deloc s-o înghită. Masele revoluţionare nu admiteau ideea unui nou ţar!

În faţa unei asemenea situaţii, membrii Comitetului Provizoriu s-au îndepărtat unul după altul de Mihail – nu definitiv, ci „până la Adunarea Constituantă": acolo o să vedem. Numai Miliukov și Gucikov au rămas până la capăt de partea monarhiei și-și condiţionau de acest lucru participarea la cabinet. Ce era de făcut? Democraţii credeau că, fără Miliukov, nu se putea face un guvern burghez, iar fără un guvern burghez nu putea fi salvată revoluţia. Certurile și încercările de convingere s-au desfășurat întruna. La consfătuirea din dimineaţa zilei de 3 martie, părerea legată de nevoia „de a-l convinge pe marele-duce să abdice" – prin urmare, el era considerat ţar! – se pare că triumfase în Comitetul Provizoriu. Cadetul de stânga Nekrasov apucase să și redacteze proiectul abdicării. Dar, pentru că Miliukov rămăsese încăpăţânat pe poziţii, atunci, după noi certuri pătimașe, s-a găsit în cele din urmă o soluţie: „ambele părţi își prezintă în faţa marelui-duce părerile și, fără a discuta mai mult, îi lasă marelui-duce hotărârea". În felul acesta, „un ins complet idiot", căruia fratele cel mare, aruncat de pe tron de insurecţie, încercase, în contradicţie chiar cu statutele dinastiei, să-i strecoare tronul, devenise pe neașteptate un superarbitru în problema construcţiei statale a ţării revoluţionare. Oricât ar părea de incredibil, concursul acesta legat de soarta statului chiar a avut loc. Pentru a-l convinge pe marele-duce să se rupă de grajduri în favoarea tronului, Miliukov l-a asigurat că există posibilitatea de a aduna în afara Petrogradului o forţă militară care să-i apere drepturile. Cu alte cuvinte, nici nu apucase bine să primească puterea din mâinile socialiștilor, că Miliukov avansa planul unui *coup d'État* monarhist. La încheierea pledoariilor „pentru" și „împotrivă", care au fost destule, marele-duce a cerut un timp de gândire. După ce l-a invitat într-o altă cameră pe Rodzianko, Mihail l-a întrebat direct: Oare noii oameni de la putere îi garantează numai coroana sau și capul? Extraordinarul șambelan a răspuns că-i poate promite monarhului doar să moară, în caz de nevoie, alături de el. Acest lucru nu l-a încălzit deloc pe pretendent. După ce l-a îmbrăţișat pe Rodzianko, a ieșit alături de el la deputaţii care-l așteptau. Mihail Romanov, „destul de ferm", a declarat că refuză înalta, dar riscanta funcţie. Atunci Kerenski, care, în aceste negocieri, întrupa conștiinţa democraţiei, a sărit entuziasmat de pe scaun, spunând: „Înălţimea Voastră, sunteţi un om nobil!" și a jurat că de-acum va spune peste tot acest lucru. „Patosul lui Kerenski – comentează sec Miliukov – se armoniza destul de prost cu proza

deciziei luate." Nu putem să nu fim de acord. Textul acestui intermezzo chiar că nu lăsa loc niciunui patos. Comparaţia pe care am făcut-o mai sus cu un vodevil din colţul unei arene antice trebuie completată cu faptul că scena era separată în două prin paravane: într-o parte, revoluţionarii îi implorau pe liberali să salveze revoluţia, iar în cealaltă parte, liberalii implorau monarhia să salveze liberalismul.

Reprezentanţii Comitetului Executiv erau în mod sincer nedumeriţi de ce un om așa de cult și de vizionar ca Miliukov se încăpăţânează în privinţa monarhiei și este gata chiar să renunţe la putere dacă lui, pe lângă aceasta, nu i-l dau și pe Romanov. Monarhismul lui Miliukov nu era totuși nici doctrinar, nici romantic, ci, dimpotrivă, izvora dintr-un calcul simplu de proprietari speriaţi. În simplitatea lui se afla și slăbiciunea sa lipsită de speranţă. Istoricul Miliukov putea, e adevărat, să amintească faptul că Mirabeau, conducătorul burgheziei revoluţionare franceze, năzuise și el la vremea lui să împace revoluţia cu regele. Și acolo, la origine fusese frica proprietarilor pentru proprietăţile lor: era mai precaut să le ascundă în spatele monarhiei, așa cum monarhia se ascundea în spatele bisericii. Dar, în 1789, tradiţia puterii regale în Franţa se bucura încă de o recunoaștere generală, ca să nu mai vorbim că toată Europa din jurul ei era monarhică. Ţinându-se de rege, burghezia franceză rămânea pe un teren comun cu poporul, cel puţin în sensul în care se folosea de superstiţiile poporului împotriva lui. Cu totul alta era situaţia din Rusia lui 1917. Pe lângă prăbușirile și avariile regimului monarhist în diverse ţări ale lumii, monarhia rusă fusese ea însăși ireversibil subminată încă din 1905. După 9 ianuarie, popa Gapon îl blestemase pe ţar și „neamul lui de vipere". Sovietul de deputaţi ai muncitorilor din 1905 se situase în chip deschis pe tărâmul republicii. Sentimentele monarhiste ale ţăranilor, pe care multă vreme se bazase și monarhia și în spatele cărora burghezia își ascundea propriul monarhism, s-au dovedit pur și simplu inexistente. Contrarevoluţia armată, care se va ridica mai târziu, începând cu Kornilov, se va dezice, chiar dacă într-un mod făţarnic, însă nu mai puţin demonstrativ, de puterea ţaristă: așa de puţine rădăcini monarhiste mai rămăseseră în popor. Dar aceeași revoluţie din 1905 care rănise de moarte monarhia subminase pentru totdeauna și tendinţele republicane schimbătoare ale burgheziei „progresiste". Contrazicându-se, aceste două procese se completau unul pe altul. Simţind, încă din primele ore ale Revoluţiei din Februarie, că se îneacă, burghezia era gata să se agaţe și de un fir de pai. Monarhia nu-i era necesară pentru că ar fi fost credinţa comună ei și poporului, ci, dimpotrivă, pentru că burghezia nu putea să opună nimic credinţelor poporului în afara unei fantome încoronate. Clasele „educate" ale Rusiei intrau în arena revoluţiei nu ca vestitoarele unui stat raţional, ci ca apărătoarele unor instituţii medievale. Neavând un sprijin în popor ori în sine, ele îl căutau deasupra lor. Arhimede pretindea că poate răsturna

Pământul dacă i se dă un punct de sprijin. Miliukov, dimpotrivă, căuta un punct de sprijin spre a păstra după revoluție neatins pământul moșieresc. În această privinţă, el se simţea mult mai apropiat de generalii ţariști anchilozaţi și de ierarhii Bisericii Ortodoxe decât de acei democraţi domesticiţi care nu erau preocupaţi de altceva decât de bunăvoinţa liberalilor. Neputând frânge revoluţia, Miliukov se hotărâse cu fermitate s-o tragă pe sfoară. Era gata să înghită multe: libertăţi cetăţenești pentru soldaţi, municipalităţi democratice, Adunare Constituantă, dar cu o condiţie: să i se dea punctul de sprijin al lui Arhimede sub forma monarhiei. El se gândea ca treptat, pas cu pas, să facă din monarhie o axă în jurul căreia să se grupeze generalii, birocraţia reînnoită, prinţii bisericii, proprietarii, toţi cei nemulţumiţi de revoluţie și, începând cu un „simbol”, să creeze treptat un adevărat frâu monarhic aruncat asupra maselor obosite în cele din urmă de atâta revoluţie. Numai să câștige puţin timp! Un alt conducător al Partidului Cadeţilor, Nabokov, va explica mai târziu ce avantaj capital s-ar fi obţinut dacă Mihail ar fi acceptat tronul: „Ar fi fost eliminată chestiunea fatidică a convocării Adunării Constituante în timp de război”. Aceste cuvinte trebuie reţinute: lupta pentru termenele de convocare a Adunării Constituante va ocupa un mare loc între Februarie și Octombrie, cadeţii negând categoric intenţia de a amâna convocarea reprezentativităţii populare, în timp ce făceau cu perseverenţă și încăpăţânare o politică de plantare de obstacole. Dar vai, făcând asta, ei vor fi nevoiţi să se bazeze numai pe forţele proprii: nu primiseră camuflajul monarhic. După dezertarea lui Mihail, Miliukov nu se mai putea agăţa nici măcar de un fir de pai.

X. NOUA PUTERE

Ruptă de popor, legată mult mai strâns de capitalul financiar străin decât de masele muncitoare din propria ţară, ostilă revoluţiei care a învins, burghezia rusă întârziată nu putea să găsească în nume propriu nicio justificare a pretenţiilor sale la putere. Totuși, era nevoie de o justificare, căci revoluţia supunea unei verificări dure nu numai drepturile moștenite, ci și noile pretenţii. Cel mai puţin capabil să prezinte maselor argumente convingătoare era președintele Comitetului Provizoriu, Rodzianko, care ajunsese în primele zile de după revoluţie în fruntea ţării revoluţionare.

Șambelan pe lângă Alexandru al II-lea, ofiţer de cavalerie în Regimentul Gărzii, conducător gubernial al nobilimii, șambelan al lui Nicolae al II-lea, monarhist convins, moșier bogat și activist al zemstvei, membru al Partidului Octombriștilor, deputat al Dumei de Stat, Rodzianko a fost ales în cele din urmă președintele ei. Asta se întâmpla pe vremea când Gucikov renunţase la împuternicirile sale, în calitatea lui de „june turc" căzut în dizgraţia Curţii, iar Duma sperase ca, prin intermediul șambelanului, să ajungă mai ușor la inima monarhului. Rodzianko a făcut tot ce-a putut: l-a asigurat fără făţărnicie pe ţar de fidelitatea lui faţă de dinastie, a cerut ca pe un gest de milostivire să-i fie prezentat moștenitorului și i s-a recomandat acestuia drept „cel mai mare și mai gras om din Rusia". În pofida tuturor acestor giumbușlucuri bizantine, șambelanul nu l-a cucerit pe ţar în favoarea constituţiei, iar ţarina, în scrisorile sale, îl numea pe Rodzianko pur și simplu un ticălos. În timpul războiului, președintele Dumei i-a pricinuit, fără îndoială, ţarului multe momente neplăcute, punându-l în încurcătură în timpul rapoartelor lui personale prin niște informări ample, o critică patriotică și profeţii sumbre. Rasputin îl considera pe Rodzianko dușmanul său personal. Apropiat de banda de la Curte, Kurlov vorbește despre „obrăznicia lui Rodzianko, adăugată unei mărginiri evidente". Witte vorbea cu superioritate despre președintele Dumei, dar puţin mai bine: „e un om deloc prost, destul de înţelegător; totuși, principala calitate a lui Rodzianko nu constă în mintea lui, ci în voce – are o voce de bas minuna-

tă”. Rodzianko a încercat mai întâi să învingă revoluţia cu ajutorul furtunului de pompieri; a plâns când a aflat că guvernul prinţului Goliţîn a fugit din post; a refuzat cu groază puterea pe care i-o aduseseră socialiștii; apoi s-a hotărât s-o ia, dar numai ca un supus adevărat, pentru a înmâna monarhului cu prima ocazie obiectul pierdut. Nu e vina lui Rodzianko dacă nu s-a ivit un asemenea prilej. Dar revoluţia, cu ajutorul acelorași socialiști, i-a dat șambelanului marea posibilitate de a-și exersa vocea tunătoare de bas în faţa regimentelor răsculate. Deja pe 27 februarie, căpitanul de cavalerie în rezervă Rodzianko îi spunea regimentului de cavalerie venit la Palatul Tavriceski: „Ostași pravoslavnici, ascultaţi sfatul meu. Sunt om bătrân, n-o să vă amăgesc – daţi ascultare ofiţerilor, ei nu vă învaţă lucruri rele și o să dea ordine în deplin acord cu Duma de Stat. Trăiască sfânta Rusie!” Orice ofiţer din Gardă ar fi fost gata să accepte o asemenea revoluţie. Dar soldaţii erau nedumeriţi: de ce mai fusese atunci nevoie să o facă? Rodzianko se temea de soldaţi, se temea de muncitori, îi considera pe Ciheidze și pe ceilalţi oameni de stânga drept agenţi germani și, conducând revoluţia, se tot uita în urmă să vadă dacă nu-l arestează Sovietul.

Figura lui Rodzianko e puţin ridicolă, dar nu întâmplătoare: șambelanul cu voce minunată de bas personifica alianţa celor două clase conducătoare din Rusia: moșierii și burghezia – la care se alipise și clerul progresist; Rodzianko însuși era foarte cuvios și priceput la cântările bisericești, iar burghezii liberali, independent de relaţia lor cu ortodoxia, considerau alianţa cu biserica la fel de necesară pentru ordine ca și alianţa cu monarhia.

Respectabilul monarhist, care primise puterea de la complotiști, răsculaţi și tiranicizi, era în acele zile de nerecunoscut. Alţi membri ai Comitetului se simţeau puţin mai bine. Unii dintre ei, de fapt, nici nu apăruseră la Palatul Tavriceski, socotind situaţia încă insuficient de clară. Cei mai înţelepţi mergeau pe vârfuri în jurul focului revoluţiei, tușind din cauza fumului și spunându-și: Las' să ardă până la capăt și atunci o să încercăm și noi să frigem ceva. După ce a fost de acord să preia puterea, Comitetul nu s-a hotărât imediat să formeze un guvern. „În așteptarea momentului potrivit pentru a forma un guvern”, cum se exprimă Miliukov, Comitetul s-a mărginit să numească dintre membrii Dumei niște comisari în cele mai înalte instituţii guvernamentale: ceea ce lăsa încă posibilitatea unei retrageri.

La Ministerul de Interne a fost trimis un deputat neînsemnat, dar, poate, mai puţin fricos, Karaulov, care, pe 1 martie, a dat ordin să fie arestaţi toţi ofiţerii poliţiei stradale și secrete, ca și cei ai corpului de jandarmi. Acest gest revoluţionar ameninţător avea un caracter pur platonic, pentru că poliţia fusese arestată înainte de orice ordin și închisoarea era pentru ea singurul adăpost în faţa răzbunărilor. Mult mai târziu va vedea reacţiunea în actul demonstrativ al lui Karaulov începutul tuturor necazurilor ulterioare.

Comandant al Petrogradului a fost numit colonelul Enghelhardt, un ofiţer de la un regiment al Gărzii, proprietarul unor grajduri de cai de curse şi mare latifundiar. În loc să-l aresteze pe „dictatorul" Ivanov, venit de pe front pentru a potoli tulburările din capitală, Enghelhardt i-a pus la dispoziţie un ofiţer reacţionar în calitate de şef de stat-major; la urma urmelor, erau toţi din acelaşi cerc.

La Ministerul Justiţiei a fost trimis luceafărul avocaturii liberale moscovite, elocventul şi găunosul Maklakov, care i-a lăsat pe birocraţii reacţionari să înţeleagă în primul rând că nu vrea să fie ministru din mila revoluţiei şi, „uitându-se în spate la un tovarăş curier care intra", a spus în franţuzeşte: „*Le danger est à gauche*".[1]

Muncitorii şi soldaţii nu trebuiau să ştie franţuzeşte pentru a simţi în toţi aceşti domni pe duşmanii lor înverşunaţi.

Rodzianko a făcut totuşi puţină vreme gălăgie în fruntea Comitetului. Candidatura lui la preşedinţia guvernului revoluţionar a căzut de la sine: un mijlocitor între proprietari şi monarhie nu era în mod evident potrivit pentru a mijloci între proprietari şi revoluţie. El n-a ieşit însă din scenă, încercând cu încăpăţânare să însufleţească Duma ca o contrapondere la Soviet şi rămânând neîncetat în mijlocul tuturor încercărilor de concentrare a contrarevoluţiei burghezo-moşiereşti. O să mai auzim de el.

La 1 martie, Comitetul Provizoriu a trecut la formarea guvernului, promovându-i în componenţa lui pe acei oameni pe care Duma îi tot recomandase ţarului începând cu 1915 ca bucurându-se de încrederea ţării – era vorba de mari latifundiari şi industriaşi, deputaţi de opoziţie ai Dumei, conducători ai Blocului Progresist. Fapt este că revoluţia realizată de muncitori şi soldaţi nu s-a reflectat deloc în componenţa guvernului revoluţionar. O excepţie a fost Kerenski. Amplitudinea Rodzianko-Kerenski a fost amplitudinea oficială a Revoluţiei din Februarie.

Kerenski a intrat în guvern cumva în calitate de ambasador plenipotenţiar. Totuşi, legătura lui cu revoluţia era cea a unui avocat de provincie care pledase la procese politice. Kerenski nu fusese un revoluţionar, ci numai se învârtise în preajma revoluţiei. Când a ajuns pentru prima oară în Duma a IV-a datorită situaţiei sale legale, Kerenski a devenit preşedintele fracţiunii cenuşii şi impersonale a trudovicilor, care erau un fruct anemic al încrucişării politice dintre liberalism şi narodnicism. N-avea nici pregătire teoretică, nici şcoală politică, nici capacitate de abstractizare, nici voinţă politică. Toate aceste calităţi erau înlocuite de o minte sprintenă, de o impulsivitate uşoară şi de acea elocvenţă care nu acţionează asupra ideii sau voinţei, ci asupra nervilor. Discursurile din Dumă, într-un spirit de radicalism declamator care

[1] *Pericolul vine din stânga*; în franceză în original. *(N. tr.)*

nu ducea lipsă de ocazii, i-au creat lui Kerenski, dacă nu popularitate, atunci celebritate. În timpul războiului, în calitate de patriot, Kerenski considerase distrugătoare ideea de revoluţie, ca și liberalii. El a recunoscut revoluţia atunci când a venit și când, agăţându-se de aparenta lui popularitate, l-a purtat așa de ușor în sus. Firește, revoluţia se identifica pentru el cu noua putere. Comitetul Executiv hotărâse totuși că, într-o revoluţie burgheză, puterea trebuie să aparţină burgheziei. Formula asta i se părea falsă lui Kerenski, fie și pentru că îi trântea în faţă ușile guvernului. El era foarte convins că socialismul său nu era o piedică în calea revoluţiei burgheze, așa cum nici aceasta nu aducea vreo atingere socialismului său. Comitetul Provizoriu al Dumei a hotărât să încerce să-l rupă pe deputatul radical de Soviet și a reușit asta fără efort, oferindu-i portofoliul justiţiei pe care tocmai îl refuzase Maklakov. Kerenski i-a prins pe prietenii săi pe culoare și i-a întrebat: Să-l ia sau nu? Prietenii nu se îndoiau că el se hotărâse deja să accepte. Suhanov, foarte favorabil lui Kerenski în acea perioadă, a remarcat la acesta – e adevărat, în niște amintiri scrise mai târziu – „credința în nu știu ce misiune... și o extrem de mare iritare împotriva celor care nu ghiciseră încă misiunea asta". În cele din urmă, prietenii, printre care și Suhanov, l-au sfătuit pe Kerenski să accepte portofoliul: așa va fi oricum mai sigur; prin intermediul omului lor, vor putea ști ce fac liberalii ăștia vicleni. Dar, împingându-l în șoaptă pe Kerenski la căderea în păcatul spre care și el năzuia oricum din toate puterile, conducătorii Comitetului Executiv i-au refuzat numirea oficială. Comitetul Executiv se pronunţase deja, i-a amintit Suhanov lui Kerenski, și a pune din nou problema în Soviet „n-ar fi deloc sigur", căci Sovietul putea răspunde pur și simplu: „Puterea trebuie să aparţină democraţiei sovietelor". Asta e, cuvânt cu cuvânt, povestirea lui Suhanov – o combinaţie incredibilă de naivitate și cinism. Inspiratorul întregului teatru guvernamental recunoaște în chip deschis că, încă de pe 2 martie, Sovietul din Petrograd era înclinat în favoarea preluării formale a puterii care, în realitate, îi aparţinuse încă din seara de 27 februarie și că numai pe la spatele muncitorilor și al soldaţilor, fără știinţa lor și în pofida voinţei acestora, conducătorii socialiști au putut expropria puterea în folosul burgheziei. În povestirea lui Suhanov, înţelegerea democraţilor cu liberalii are toate semnele juridice necesare ale unei crime împotriva revoluţiei – un adevărat complot secret împotriva puterii poporului și a drepturilor lui.

Văzând nerăbdarea lui Kerenski, conducătorii Comitetului Executiv și-au spus că nu dădea bine ca un socialist să ia o bucăţică de putere din mâinile celor de la Dumă, care tocmai primiseră întreaga putere din mâinile socialiștilor. Era mai bine dacă Kerenski ar fi făcut asta pe proprie răspundere. Într-adevăr, printr-un instinct fără greș, acești domni găseau pentru orice situaţie o ieșire cât mai sofisticată și mai falsă. Dar Kerenski nu voia să intre în guvern în sacoul de deputat radical; el avea nevoie de mantia de împu-

ternicit al revoluţiei victorioase. Pentru a nu se lovi de împotrivire, el nu s-a adresat pentru numire nici partidului al cărui membru se proclamase, nici Comitetului Executiv, unde era adjunctul președintelui. Fără să-i prevină pe conducători, la ședinţa plenară a Sovietului, care, în acele prime zile, era încă un miting haotic, a cerut cuvântul pentru o declaraţie extraordinară și, în cuvântarea pe care unii o numesc incoerentă, alţii isterică – lucruri care, de fapt, nu sunt contradictorii –, a cerut să i se acorde încrederea și a vorbit despre dispoziţia lui generală de a muri pentru revoluţie și despre dispoziţia sa mai concretă de a prelua portofoliul de ministru al justiţiei. A fost de ajuns să pomenească despre nevoia unei amnistii politice complete și a judecării funcţionarilor de stat ţariști, ca să stârnească aplauze furtunoase din partea adunării lipsite de experienţă și neconduse de nimeni. „Farsa asta – își amintește Șliapnikov – le-a produs multora o indignare profundă și o repulsie faţă de Kerenski.” Dar nimeni nu i-a răspuns: după ce transmiseseră puterea burgheziei, socialiștii, așa cum știm deja, voiau să evite discutarea acestei chestiuni în faţa mulțimii. N-a fost niciun vot. Kerenski a hotărât să interpreteze aplauzele ca pe un mandat de încredere. În felul său, avea dreptate. Sovietul era fără îndoială pentru intrarea socialiștilor în guvern, văzând în asta un pas spre lichidarea guvernului burghez cu care nu se împăcase nicio clipă. Oricum ar fi stat lucrurile, după ce a dat peste cap doctrina oficială a puterii, Kerenski și-a dat, pe 2 martie, acordul pentru postul de ministru al justiţiei. „Era foarte mulţumit de numirea sa – povestește octombristul Șidlovski – și ţin minte foarte bine că, în încăperea Comitetului Provizoriu, stând întins pe un fotoliu, vorbea cu înflăcărare despre cum o să pună el în Rusia justiţia pe un piedestal inaccesibil.” Ceea ce Kerenski a și demonstrat, într-adevăr, peste câteva luni, în procesul împotriva bolșevicilor.

Menșevicul Ciheidze, căruia liberalii, conduși de un calcul nu prea complicat și de tradiţia internaţională, voiau să-i strecoare, într-un moment greu, Ministerul Muncii, a refuzat categoric și a rămas președintele Sovietului de Deputaţi. Mai puţin sclipitor decât Kerenski, Ciheidze era făcut totuși dintr-un material mult mai serios.

Miliukov, conducătorul incontestabil al Partidului Cadeţilor, a devenit axa Guvernului Provizoriu, deși nu era formal în fruntea lui. „De fapt, Miliukov nu putea fi comparat cu ceilalţi tovarăși ai săi de cabinet – va scrie cadetul Nabokov după ce o va fi rupt cu Miliukov –, ca forţă raţională, ca om cu niște cunoștinţe uriașe, aproape nesecate și cu o minte mare.” Suhanov, care a aruncat asupra lui Miliukov vina pentru prăbușirea liberalismului rusesc, scrie totuși: „Miliukov era pe atunci figura centrală, sufletul și creierul tuturor cercurilor politice burgheze... Fără el n-ar fi existat nicio politică burgheză în prima perioadă a revoluţiei”. Cu toată solemnitatea lor exagerată, aceste ecouri pun în evidenţă supremaţia incontestabilă a lui Miliukov faţă de

ceilalţi politicieni ai burgheziei ruse. Forţa lui stătea în ceea ce constituia și slăbiciunea lui: el exprima în limbajul politicii mai bine și mai închegat decât toţi ceilalţi soarta burgheziei ruse, adică lipsa ei de ieșire din punct de vedere istoric. Dacă menșevicii se vor plânge că Miliukov a distrus liberalismul, se poate spune cu mai mult temei că liberalismul l-a distrus pe Miliukov.

În pofida neoslavismului său reîncălzit în scopuri imperialiste, Miliukov a rămas mereu un occidentalist burghez. El făcuse din victoria în Rusia a civilizaţiei europene ţelul partidului său. Dar, pe măsură ce a avansat, a început să se teamă de acele căi revoluţionare pe care o apucaseră popoarele occidentale. Occidentalismul lui s-a redus, de aceea, la o invidie neputincioasă faţă de Occident.

Burgheziile engleză și franceză construiseră o nouă societate după chipul și asemănarea lor. Cea germană venise mai târziu și fusese nevoită multă vreme să stea în zeama de ovăz a filozofiei. Germanii au inventat sintagma „concepţie despre lume”[2], pe care n-o au nici englezii, nici francezii: în timp ce naţiunile occidentale făceau o lume nouă, germanii o concepeau. Dar burghezia germană, săracă în acţiuni politice, a creat filozofia clasică, iar asta a fost o contribuţie serioasă. Cea rusă a venit și mai târziu. E adevărat, ea a tradus sintagma germană „concepţie despre lume” în rusește, și încă în câteva variante, dar astfel a demonstrat foarte clar, alături de neputinţă politică, o sărăcie filozofică ucigătoare. Ea importa idei la fel cum importa și tehnică, stabilind pentru aceasta din urmă niște taxe mari, iar pentru primele – carantina fricii. Acestea erau trăsăturile clasei sale, cărora Miliukov fusese chemat să le dea o expresie politică.

Fost profesor de istorie la Moscova, autor al unui număr însemnat de lucrări știinţifice, apoi fondator al Partidului Cadeţilor, care se formase în urma alianţei dintre moșierii liberali și uniunea intelighenţiei de stânga, Miliukov a fost cu totul lipsit de acea trăsătură insuportabilă de diletantism politic, parţial boierească, parţial intelectuală, care era specifică celei mai mari părţi a politicienilor liberali ruși. Miliukov își trata cu mare seriozitate profesia, iar asta îl scotea în evidenţă.

În general, înainte de 1905, liberalii ruși se rușinaseră să fie socotiți liberali. O pojghiţă de narodnicism și mai târziu de marxism le servise multă vreme drept culoare necesară de camuflaj. În această capitulare rușinoasă, dar, de fapt, deloc profundă în faţa socialismului a unor cercuri burgheze destul de largi, inclusiv a unei serii de industriași tineri, se vedea lipsa încrederii în sine a unei clase care apăruse destul de devreme pentru a concentra în mâinile sale milioane, dar prea târziu pentru a sta în fruntea naţiunii. Părinţii bărboși, ţărani și prăvăliași îmbogăţiţi, strânseseră avere fără să se gândească la rolul lor

[2] E vorba de termenul *Weltanschauung*. *(N. red.)*

social. Fiii absolviseră universităţi în perioada de fermentare prerevoluţionară a ideilor și, când au încercat să-și găsească locul în societate, nu s-au grăbit să se pună sub steagul liberalismului, deja uzat în ţările avansate, decolorat și plin de pete. Pentru o perioadă, ei le-au dat revoluţionarilor o parte a sufletului și chiar o mică parte a veniturilor lor. Acest lucru li s-a întâmplat într-o și mai mare măsură reprezentanţilor profesiilor liberale: în anii tinereţii, ei au trecut în număr mare prin aria simpatiilor socialiste. Profesorul Miliukov n-a suferit niciodată de pojarul socialismului. El era un burghez organic și nu se rușina de acest lucru.

E adevărat, în epoca primei revoluţii, Miliukov nu renunţase încă la speranţele de a se sprijini pe masele revoluţionare prin intermediul partidelor socialiste domesticite. Witte a povestit că, la cererea pe care le-o făcuse cadeţilor, în timpul formării cabinetului său constituţional din octombrie 1905, „de a tăia coada revoluţionară”, aceștia îi răspunseseră că nu se puteau lipsi de forţele înarmate ale revoluţiei, tot așa cum nici Witte nu se putea lipsi de armată. De fapt, și atunci fusese vorba de un șantaj: pentru a-și crește preţul, cadeţii îl speriaseră pe Witte cu mulţimile de care erau ei înșiși speriaţi. Tocmai experienţa din 1905 îl convinsese pe Miliukov că, oricât de puternice ar fi fost simpatiile liberale ale grupurilor socialiste ale inteligheniei, forţele autentice ale revoluţiei, masele, nu-și vor preda niciodată arma burgheziei și, cu cât vor fi mai înarmate, cu atât vor fi mai periculoase pentru aceasta. După ce a spus în chip deschis că steagul roșu era doar o cârpă roșie, Miliukov, cu o ușurare evidentă, a lichidat aventura pe care, de fapt, n-o începuse niciodată în mod serios.

Ruperea de popor a așa-numitei „inteligheniţii” a fost una dintre temele tradiţionale ale jurnalisticii rusești, iar liberalii, spre deosebire de socialiști, înţelegeau prin inteligheniţie toate clasele „educate”, adică avute. După ce această ruptură li s-a prezentat într-un chip catastrofal liberalilor în timpul primei revoluţii, ideologii claselor „educate” au trăit parcă într-o așteptare permanentă a judecăţii de apoi. Unul dintre scriitorii liberali, un filozof nelegat de convenţiile politicii, a exprimat această frică de mulţime cu o forţă care amintește de caracterul reacţionar epileptic al lui Dostoievski: „Oricum am fi, nu trebuie doar să nu visăm la contopirea cu poporul – trebuie să ne temem de el mai mult decât de toate pedepsele puterii și să binecuvântăm această putere care numai prin baionetele și închisorile ei ne separă de furia populară”. Cu un asemenea sentiment politic, puteau oare liberalii să viseze la conducerea unei naţiuni revoluţionare? Toată politica lui Miliukov a fost marcată de pecetea deznădejdii. În clipa crizei naţionale, partidul condus de el se gândea cum să se ferească de lovitură, nu cum s-o dea.

Ca scriitor, Miliukov se exprimă greoi, cu multe cuvinte și e obositor. Așa a fost și ca orator. Decorativul nu-i este propriu. Lucrul acesta ar fi putut

fi un plus dacă politica zgârcită a lui Miliukov n-ar fi avut nevoie în chip așa de limpede de un camuflaj sau dacă ar fi avut cel puţin paravanul obiectiv al unei mari tradiţii; or, el n-avea la îndemână nici măcar una mică. Politica oficială din Franţa, chintesenţa egoismului burghez și a vicleniei, are doi susţinători puternici: tradiţia și retorica. Când se susţin una pe alta, ele îl înconjoară pe fiecare om politic burghez cu un înveliș protector, chiar dacă e vorba de un funcţionar prozaic al marilor proprietari, cum e Poincaré. Nu e vina lui Miliukov că n-a avut strămoși patetici și că politica egoismului burghez trebuia aplicată la graniţa dintre Europa și Asia.

„Alături de simpatiile pentru Kerenski – citim în amintirile eserului Sokolov despre Revoluţia din Februarie –, a existat, chiar de la început, o mare antipatie, deloc mascată și ciudată în felul ei, pentru Miliukov. N-am înţeles și nici acum nu înţeleg de ce acest activist social respectat era așa de nepopular." Dacă filistinii ar fi înţeles motivul entuziasmului lor pentru Kerenski și al lipsei de iubire faţă de Miliukov, ar fi încetat să mai fie filistini. Mic-burghezul nu-l iubea pe Miliukov pentru că Miliukov exprima mult prea prozaic și realist, fără încondeieri, esenţa politică a burgheziei ruse. Când se privea în oglinda lui Miliukov, mic-burghezul vedea că e cenușiu, interesat, laș și, așa cum se întâmplă de obicei, se supăra pe oglindă.

Când observa la rândul său grimasele nemulţumite ale burghezului liberal, Miliukov spunea liniștit și sigur: „Mic-burghezul e prost". El rostea aceste cuvinte fără iritare, aproape cu blândeţe, dorind să spună: dacă mic-burghezul nu mă înţelege azi, nu-i nimic, o să înţeleagă mai târziu. Miliukov avea convingerea fermă că burghezul nu-l va trăda și, supunându-se logicii situaţiei, va veni după el, după Miliukov, căci n-avea unde să se ducă în altă parte. Și într-adevăr, după Revoluţia din Februarie, toate partidele burgheze, chiar și cele de dreapta, s-au dus după conducătorul cadeţilor, ocărându-l uneori și chiar blestemându-l.

Altfel au stat lucrurile cu politicienii democraţi de nuanţă socialistă, cu vreun Suhanov, de pildă. Acesta nu era pur și simplu un mic-burghez, ci, dimpotrivă, un politician profesionist, destul de rafinat în meseria sa măruntă. Acest politician n-avea cum să pară „deștept", căci bătea prea tare la ochi contradicţia permanentă dintre ce voia și unde ajungea. Dar el o făcea pe deșteptul, amesteca lucrurile și exaspera. Pentru a-l face să te urmeze, trebuia să-l păcălești, recunoscându-i independenţa, ba chiar acuzându-l de abuz în conducere, de putere absolută. Acest lucru îl măgulea și-l făcea să se împace cu rolul de slujitor. Tocmai într-o discuţie cu acești socialiști isteţi a aruncat Miliukov fraza sa: „Mic-burghezul e prost". Era o măgulire fină: „Inteligenţi suntem numai noi". De fapt însă, tocmai în acel moment, el le punea prietenilor democraţi belciugul de nas. Cu acest belciug au fost ei mai târziu daţi jos.

Lipsa personală de popularitate nu-i îngăduia lui Miliukov să stea în fruntea guvernului: el a luat externele, care fuseseră specialitatea sa și în Dumă.

Ministrul de război al revoluţiei s-a dovedit a fi marele industriaș din Moscova Gucikov, cu care am făcut deja cunoștință, în tinereţe liberal cu tentă aventuristă, apoi persoană de încredere a marii burghezii de pe lângă Stolîpin în timpul înăbușirii primei revoluţii. Dizolvarea primelor două Dume, unde dominaseră cadeţii, dusese la lovitura de stat din 3 iunie 1907, care urmărise schimbarea legii electorale în folosul partidului lui Gucikov, ce va conduce mai apoi ultimele două Dume până la revoluţie. Când în 1911, la Kiev, se dezvelise statuia lui Stolîpin, omorât de un terorist, Gucikov depusese coroana aplecându-se în tăcere până la pământ – era un gest făcut în numele clasei. În Dumă, Gucikov se consacrase mai cu seamă chestiunilor legate de „puterea militară" și mersese mână în mână cu Miliukov în pregătirea războiului. În calitate de președinte al Comitetului Central pentru Industria de Război, Gucikov îi reunise pe industriași sub steagul opoziţiei patriotice, fără să-i împiedice deloc pe conducătorii Blocului Progresist, inclusiv pe Rodzianko, să-și încălzească mâinile cu furniturile pentru front. Recomandarea revoluţionară a lui Gucikov era semilegenda legată de numele lui în pregătirea unei revoluţii de palat. În plus, fostul șef al poliţiei afirmase că Gucikov „și-a permis în discuţii particulare despre monarh să folosească un epitet extrem de ofensator". Acest lucru este foarte probabil, dar Gucikov nu era o excepţie. Ţarina preacinstită îl ura pe Gucikov, folosea la adresa lui în scrisori niște ocări grosolane și-și manifestase speranţa că va fi spânzurat „de un copac înalt". De fapt, ţarina îi avea pe mulţi în vedere în același fel. Oricum ar fi, cel ce se aplecase până la pământ în faţa călăului primei revoluţii a ajuns ministru de război în timpul celei de-a doua.

Ministru al agriculturii a fost numit cadetul Șingariov, un medic de provincie, devenit mai apoi deputat în Dumă. Cei mai apropiaţi tovarăși de idei din partid îl considerau o mediocritate onestă sau, așa cum se exprimă Nabokov, „un intelectual provincial rus, făcut nu pentru nivelul guvernamental, ci gubernial sau judeţean". Radicalismul nedefinit al tinereţii apucase să se ducă de multă vreme și principala grijă a lui Șingariov era să le dovedească claselor avute maturitatea sa de om de stat. Deși vechiul program al cadeţilor vorbea despre „exproprierea forţată a pământurilor moșierilor cu o despăgubire dreaptă", niciun proprietar nu lua în serios acest program, mai ales acum, în anii inflaţiei de război, iar Șingariov socotea că sarcina lui principală era să amâne rezolvarea problemei agrare, ameţindu-i pe ţărani cu mirajul Adunării Constituante, pe care cadeţii nu voiau s-o convoace. În chestiunea agrară și în cea a războiului, Revoluţia din Februarie își va rupe în cele din urmă gâtul. Șingariov a ajutat și el la asta cum a putut.

Portofoliul finanţelor l-a primit un tânăr cu numele de Tereșcenko. „De unde l-au luat?" se întrebau cu uimire oamenii la Palatul Tavriceski. Cunoscătorii răspundeau că este proprietarul unor fabrici de zahăr, are moșii, păduri și o grămadă de alte bogăţii apreciate la 80 de milioane de ruble-aur, e președintele Comitetului pentru Industria de Război din Kiev, are o pronunţie franţuzească bună și, în plus, e cunoscător într-ale baletului. Se mai adăuga cu subînţeles că, în calitate de tovarăș apropiat al lui Gucikov, Tereșcenko aproape că luase parte la complotul care trebuia să-l dea jos pe Nicolae al II-lea. Revoluţia, care a oprit acest complot, l-a ajutat pe Tereșcenko.

În cele cinci zile ale lui Februarie, când pe străzile reci ale capitalei se desfășurau luptele revoluţionare, prin faţa noastră a trecut de câteva ori ca o umbră silueta unui liberal dintr-o familie de demnitari, fiul unui fost ministru al ţarului, Nabokov, o figură aproape simbolică în corectitudinea sa plină de sine și în asprimea sa egoistă. Nabokov petrecuse zilele hotărâtoare ale insurecţiei între cei patru pereţi ai cancelariei sau în familie, „într-o așteptare surdă și neliniștită". Acum, devenise secretar general al Guvernului Provizoriu, de fapt, ministru fără portofoliu. În emigraţia de la Berlin, unde va fi omorât de glonţul izolat al unui albgardist, el va lăsa niște însemnări nu lipsite de interes despre Guvernul Provizoriu. Să-i recunoaștem acest merit.

Dar am uitat să-l numim pe prim-ministrul de care, de fapt, toţi vor uita în cele mai serioase momente ale scurtului său mandat. Pe 2 martie, când a prezentat în cadrul unui miting de la Palatul Tavriceski noul guvern, Miliukov l-a numit pe prinţul Lvov „întruparea societăţii rusești prigonite de regimul ţarist". Mai târziu, în a sa istorie a revoluţiei, Miliukov va remarca cu prudență că în fruntea guvernului a fost pus prinţul Lvov, cineva „puţin cunoscut personal de marea majoritate a membrilor Comitetului Provizoriu". Istoricul va încerca aici să ia de pe umerii politicianului răspunderea alegerii. De fapt, prinţul se numărase de multă vreme printre membrii aripii de dreapta a Partidului Cadet. După dizolvarea primei Dume, la celebra adunare a deputaţilor din Vîborg, când aceștia se adresaseră populaţiei cu chemarea rituală a liberalismului supărat să nu se mai plătească impozite, prinţul Lvov fusese și el prezent, dar nu semnase proclamaţia. Nabokov își amintește că, imediat după sosirea la Vîborg, prinţul se îmbolnăvise, iar boala lui fusese „atribuită emoţiei în care se afla". După cum se vede, prinţul nu era făcut pentru cutremure revoluţionare. Extrem de moderat, prinţul Lvov suportase în toate organizaţiile pe care le condusese, din cauza unei indiferenţe politice ce trecea drept largheţe de vederi, un mare număr de intelectuali de stânga, de foști revoluţionari, de patrioţi socialiști ce se ascundeau de război. Ei lucrau la fel de bine ca funcţionarii, nu furau și, în același timp, îi creau prinţului un fel de popularitate. Prinţ, bogat și liberal, el reprezenta o figură impunătoare

pentru burghezul mediu. Ca atare, prinţul Lvov fusese vizat ca prim-ministru și în timpul ţarului. Dacă punem la un loc tot ceea ce tocmai am spus, va trebui să recunoaștem că șeful guvernului Revoluţiei din Februarie era un gol evident, deși strălucitor. Rodzianko ar fi fost, în orice caz, mult mai colorat.

Cronica istoriei legendare a statului rus începe cu o povestire despre trimișii triburilor slave care s-au dus la prinţii scandinavi cu rugămintea: „Veniţi să ne stăpâniţi și să domniţi peste noi". Nefericiţii reprezentanţi ai democraţiei socialiste au transformat legenda istorică în realitate, nu în secolul al IX-lea, ci în al XX-lea, cu singura diferenţă că nu s-au adresat unor prinţi de peste mări și ţări, ci de la ei. Astfel, în urma insurecţiei victorioase a muncitorilor și soldaţilor, la putere au ajuns câţiva moșieri și industriași foarte bogaţi, care nu se remarcau prin nimic, diletanţi politici lipsiţi de program, având în fruntea lor un prinţ ce nu iubea emoţiile.

Componenţa guvernului a fost primită cu satisfacţie la ambasadele aliaţilor, în saloanele burgheze și birocratice și în straturile largi ale burgheziei mijlocii și, în parte, ale celei mici. Prinţul Lvov, octombristul Gucikov, cadetul Miliukov – numele acestea sunau liniștitor. Numele lui Kerenski îi făcea, poate, să se încrunte pe aliaţi, dar nu-i speria. Cei mai vizionari își dădeau seama: în ţară era totuși revoluţie; cu un cal de ham așa de nădejde cum era Miliukov, un cal lăturaș mai iute nu putea să fie decât folositor. Așa trebuie să fi meditat ambasadorul francez Paléologue, căruia îi plăceau metaforele rusești.

În mediul muncitorilor și al soldaţilor, componenţa guvernului a trezit imediat sentimente ostile sau, în cel mai bun caz, o profundă nedumerire. Numele de Miliukov și Gucikov nu puteau să producă vreun sunet de aprobare nu numai în fabrici, dar nici în cazărmi. În acest sens, s-au păstrat numeroase mărturii. Ofiţerul Mstislavski transmite alarma înnegurată a soldaţilor că puterea trecuse de la un ţar la un prinţ: oare a meritat să se verse sânge pentru așa ceva? Stankevici, care făcea parte din cercul intim al lui Kerenski, a trecut pe 3 martie pe la batalionul său de geniști, companie după companie, recomandând noul guvern, pe care-l socotea cel mai bun dintre toate cele posibile și despre care vorbea cu mare însufleţire. „Dar în sală se simţea un curent rece." Numai când oratorul l-a numit pe Kerenski, soldaţii „au arătat o satisfacţie adevărată". Pe atunci, opinia publică a micii burghezii din capitală apucase deja să-l transforme pe Kerenski în eroul central al revoluţiei. Soldaţii, într-o mai mare măsură decât muncitorii, voiau să vadă în Kerenski o contrapondere la guvernul burghez și erau nedumeriţi doar de faptul că el era singur acolo. Dar Kerenski nu era o contrapondere, ci o completare, o acoperire, o podoabă. El apăra aceleași interese ca și Miliukov, numai că la lumina bliţului.

*

Care a fost constituţia reală a ţării după instaurarea noii puteri?

Reacţiunea monarhistă se ascundea prin cotloane. De îndată ce au izbucnit primele ape ale potopului, proprietarii de toate tipurile și orientările s-au grupat sub steagul Partidului Cadet, care a devenit numaidecât singurul partid nesocialist și, în același timp, de extremă dreaptă din arena deschisă.

Mulțimile au mers în număr mare spre socialiștii care se contopeau în conștiinţa lor cu sovietele. Nu numai muncitorii și soldaţii de la uriașele garnizoane din spatele frontului, dar și oamenii mărunţi de toate felurile din orașe, meseriași, negustori ambulanţi, mici funcţionari, vizitii, portari, servitori de toate felurile, se simţeau străini de Guvernul Provizoriu și de cancelaria lui și căutau o putere mai apropiată, mai accesibilă. Tot în număr mare s-au prezentat la Palatul Tavriceski și delegaţii ţăranilor. Mulţimile se năpusteau spre soviete ca spre niște arcuri de triumf ale revoluţiei. Tot ce rămăsese în afara graniţelor sovietelor ieșea parcă din cadrele revoluţiei și părea a aparţine unei alte lumi. Așa și era: în afara sovietelor rămânea lumea proprietarilor, în care toate culorile se amestecau acum într-o singură culoare de protecţie, de un roz cenușiu.

Nu toate masele muncitoare au participat la alegerea sovietelor, nu toate s-au trezit în același timp, nu toate straturile de oameni asupriţi au îndrăznit imediat să creadă că revoluţia îi privea și pe ei. În conștiinţa multora se mișca numai o speranţă abia vizibilă. În soviete venea tot ce era activ în mase, iar în timpul revoluţiei, mai mult ca în orice alt moment, caracterul activ învinge; și, pentru că activitatea mulțimii creștea de la o zi la alta, baza sovietelor se lărgea mereu. Asta a și fost singura bază reală a revoluţiei.

În Palatul Tavriceski erau două jumătăţi: Duma și Sovietul. Comitetul Executiv a fost înghesuit la început în niște cancelarii înguste, prin care curgea un șuvoi omenesc neîntrerupt. Deputaţii Dumei au încercat să se simtă stăpâni în încăperile lor de paradă. Dar îngrăditurile au fost luate în curând de revărsarea revoluţiei. În pofida întregii lipse de hotărâre a conducătorilor săi, Sovietul s-a lărgit întruna, iar Duma a fost înghesuită pe la colţuri. Noul raport de forţe își croia drum peste tot.

Deputaţii la Palatul Tavriceski, ofiţerii la regimentele lor, comandând în statele lor majore, directorii și administratorii la uzine, căi ferate, telegraf, moșierii sau administratorii la moșii – toţi s-au simţit în primele zile ale revoluţiei sub supravegherea deloc binevoitoare și neobosită a maselor. În ochii acestora, Sovietul era expresia organizată a lipsei lor de încredere în cei care le asupriseră. Tipografii urmăreau bănuitori textul articolelor culese, feroviarii urmăreau neliniștiţi și vigilenţi trenurile militare, telegrafiștii citeau de mai multe ori textul telegramelor, soldaţii schimbau întruna priviri la fiecare

mișcare suspectă a ofiţerului, muncitorii îl zvârleau din uzină pe meșterul care era membru în Sutele Negre și-l ţineau sub supraveghere pe directorul liberal. Duma devenise din primele ore ale revoluţiei, iar Guvernul Provizoriu, din primele lui zile, un rezervor în care curgeau plângerile și obidele păturilor de sus ale societăţii, protestele lor împotriva „exceselor", observaţiile lor amare și presimţirile lor negre.

„Fără burghezie nu putem pune stăpânire pe aparatul de stat", medita mic-burghezul socialist, privind temător spre clădirile oficiale, de unde îl privea cu orbitele goale scheletul vechiului stat. El a găsit soluția așezând oarecum un cap liberal pe aparatul decapitat de revoluţie. Noii miniștri au intrat în ministerele ţariste și, după ce au luat în stăpânire mașinile de scris, telefoanele, curierii, stenografele și funcţionarii, s-au convins din zi în zi că mașina mergea în gol.

Kerenski își va aminti mai târziu că Guvernul Provizoriu „a luat puterea în mâinile sale în a treia zi de anarhie panrusă, când pe toată întinderea pământului rusesc nu numai că nu exista nicio putere, dar nu mai rămăsese literalmente niciun sectorist". Sovietele de deputaţi ai muncitorilor și soldaţilor, care conduceau masele de milioane de oameni, nu se puneau: ele erau doar un element al anarhiei. Lipsa de supraveghere a ţării se vedea din dispariţia sectoristului. În această mărturisire de credinţă a celui mai de stânga ministru avem cheia întregii politici a guvernului.

Din dispoziţia prinţului Lvov, posturile de guvernator au fost ocupate de președinţii administraţiilor guberniale ale zemstvelor, care se deosebeau prea puţin de predecesorii lor; adesea erau niște moșieri de tip feudal, care îi socotiseră chiar și pe guvernatori drept niște iacobini. În fruntea judeţelor au ajuns președinţii administraţiilor judeţene. Sub denumirea proaspătă de comisari, populaţia i-a recunoscut pe vechii ei dușmani. „Aceiași popi bătrâni, însă cu un nume foarte înălţător", cum spusese odată Milton despre Reforma lașă a prezbiterienilor. Comisarii guberniali și judeţeni au luat în stăpânire mașinile de scris, copiștii și funcţionarii guvernatorilor și ai ispravnicilor, dar numai pentru a se convinge că aceia nu le lăsaseră moștenire nicio putere. Viaţa în gubernii și în judeţe se concentra în jurul sovietelor. Dualitatea puterii s-a răspândit în felul acesta de sus în jos. În diverse localităţi însă, conducătorii sovietelor, tot eseri și menșevici, erau oameni mai simpli și nu voiau să renunţe întotdeauna la puterea care le fusese încredinţată de circumstanţe. Ca atare, activitatea comisarilor provinciali consta în principal în plângeri că nu puteau să-și îndeplinească deloc sarcinile.

A doua zi după formarea guvernului liberal, burghezia a simţit că n-a dobândit puterea, ci, dimpotrivă, a pierdut-o. Cu tot bunul-plac fantezist al clicii lui Rasputin de până la revoluţie, puterea reală a acestei clici avusese un

caracter limitat. Influenţa burgheziei asupra treburilor statului fusese uriașă. Însăși participarea Rusiei la război fusese în mare parte opera burgheziei, nu a monarhiei. Dar lucrul cel mai important era că puterea ţaristă le asigurase proprietarilor uzinele, pământurile, băncile, casele, ziarele lor și că, prin urmare, în chestiunile vitale, puterea fusese *a lor*. Revoluţia din Februarie a schimbat situaţia în două direcţii opuse: ea a înmânat în mod solemn burgheziei atributele exterioare ale puterii, dar, în același timp, i-a luat acea parte a dominaţiei reale pe care o avusese înainte de revoluţie. Funcţionarii de ieri de la Uniunea Zemstvelor, unde fusese stăpân prinţul Lvov, și de la Comitetul pentru Industria de Război, unde comandase Gucikov, ajunseseră acum, sub numele de eseri și menșevici, stăpânii situaţiei din ţară și de pe front, de la orașe și de la sate, numindu-i pe Lvov și Gucikov miniștri și punându-le apoi condiţii, de parcă îi angajaseră ca pe niște băieţi de prăvălie.

Pe de altă parte, după ce a creat guvernul burghez, Comitetul Executiv nu s-a putut deloc hotărî să spună, ca Dumnezeul biblic, că este bine ceea ce a făcut. Dimpotrivă, s-a grăbit să mărească numaidecât distanţa dintre sine și lucrul mâinilor sale, declarând că se pregătește să susţină noua putere numai dacă ea va sluji cu credință revoluţia democratică. Guvernul Provizoriu știa foarte bine că nu putea rezista nicio oră fără sprijinul democraţiei oficiale; or, sprijinul îi era promis numai ca recompensă pentru o purtare frumoasă, adică pentru îndeplinirea unor sarcini de care se simţea străin și a căror rezolvare democraţia însăși tocmai o refuzase. Guvernul n-a știut niciodată între ce limite își putea manifesta puterea sa pe jumătate de contrabandă. Iar conducătorii Comitetului Executiv nu puteau să-i spună mereu acest lucru de dinainte, căci și lor le era greu să ghicească în ce moment va izbucni nemulţumirea din propriul mediu, ca reflectare a nemulţumirii maselor. Burghezia va pretinde că socialiștii au păcălit-o. La rândul lor, socialiștii se vor teme că, prin cererile lor premature, liberalii nu făceau altceva decât să tulbure masele, înrăutăţind această situaţie deloc ușoară. „*În măsura în care*" – această exprimare echivocă va marca întreaga perioadă de dinaintea lui Octombrie, devenind formula juridică a minciunii interne a regimului corcit al Revoluţiei din Februarie.

Pentru a acţiona asupra guvernului, Comitetul Executiv a format o comisie specială pe care, în mod politicos, dar caraghios, a numit-o „de Contact". Organizarea puterii revoluţionare era în felul acesta construită în mod oficial pe baza principiului convingerii reciproce. Scriitorul mistic de un oarecare renume Merejkovski a găsit un precedent pentru un asemenea regim numai în *Vechiul Testament*: regii lui Israel aveau pe lângă ei niște proroci. Dar prorocii biblici, ca și prorocul ultimului Romanov, primeau cel puţin inspiraţia direct din ceruri și regii nu îndrăzneau să-i contrazică: în felul acesta era asigurată unitatea puterii. Cu totul altfel stătea treaba cu prorocii Sovietului: ei proroceau numai loviţi de inspiraţia propriei gândiri mărginite. În plus,

miniștrii liberali credeau că nimic bun nu putea veni de la Soviet. Ciheidze, Skobelev, Suhanov și ceilalți se duceau la guvern și încercau de multe ori să-l convingă să facă concesii: miniștrii protestau; delegaţii se întorceau la Comitetul Executiv, îl presau cu autoritatea guvernului, intrau din nou în contact cu miniștrii și o luau de la capăt. Această moară complicată nu măcina nimic.

Toţi se plângeau în Comisia de Contact. Mai ales Gucikov se plângea în faţa democraţilor de dezordinile din armată produse de îngăduinţa Sovietului. Uneori, ministrul de război al revoluţiei „vărsa... în sens propriu și literal lacrimi sau cel puţin își ștergea cu sârg ochii cu batista". El presupunea, nu fără îndreptăţire, că uscarea lacrimilor unșilor lui Dumnezeu era funcţia propriu-zisă a prorocilor.

Pe 9 martie, generalul Alekseev, care se afla în fruntea Statului-Major, i-a telegrafiat ministrului de război: „Ne paște jugul german dacă o să închidem ochii la activitatea Sovietului". Gucikov i-a răspuns extrem de lăcrimos: guvernul, din păcate, nu dispunea de o putere reală; armata, căile ferate, poșta, telegraful erau în mâinile Sovietului. „Se poate spune fără ocolișuri că Guvernul Provizoriu există numai pentru că i-o îngăduie Sovietul."

Au trecut săptămâni, iar situaţia nu s-a îmbunătăţit deloc. Când, la începutul lui aprilie, Guvernul Provizoriu a trimit niște deputaţi ai Dumei pe front, el le-a spus, scrâșnind din dinţi, să nu intre în niciun dezacord cu delegaţii Sovietului. Deputaţii liberali s-au simţit în tot timpul călătoriei ca și cum ar fi fost sub escortă, dar își dădeau seama că fără asta, în pofida împuternicirilor lor înalte, n-ar fi putut nu numai să apară în faţa soldaţilor, dar nici să găsească loc într-un vagon. Acest amănunt prozaic din amintirile prinţului Mansîrev completează foarte bine corespondenţa lui Gucikov cu Statul-Major, lămurindu-ne în legătură cu esenţa constituţiei din Februarie. Unul dintre criticii spirituali ai reacţiunii caracteriza, nu fără temei, situaţia în felul următor: „Vechea putere stă închisă în fortăreaţa «Petru și Pavel», iar cea nouă – în arest la domiciliu".

Dar oare chiar nu avea Guvernul Provizoriu alt sprijin în afară de susţinerea ambiguă a conducătorilor Sovietului? Unde dispăruseră clasele avute? Întrebarea e întemeiată. Legate prin trecutul lor de monarhie, clasele avute s-au grăbit să se regrupeze după revoluţie în jurul noii axe. Încă de pe 2 martie, Consiliul Reprezentanţilor Industriei și Comerţului, reprezentantul capitalului unit din toată ţara, „s-a înclinat în faţa faptei de eroism a Dumei de Stat" și s-a pus „cu totul la dispoziţia" Comitetului ei. Zemstva și dumele orășenești au mers pe același drum. Pe 10 martie, și Consiliul Nobilimii Unite, sprijinul Tronului, i-a chemat, în limbajul lașităţii patetice, pe toţi rușii „să se unească în jurul Guvernului Provizoriu, singura putere legitimă din Rusia de azi". Aproape în același timp, instituţiile și organele claselor avute au început să condamne dualitatea puterii, făcând responsabile sovietele pentru

tulburări; au făcut asta mai întâi cu precauţie, apoi cu tot mai mult curaj. Pe urmele stăpânilor au venit după aceea administraţia superioară, uniunile profesiilor liberale, funcţionarii de stat. Din armată soseau telegrame fabricate în statele-majore, adrese și rezoluţii de același fel. Presa liberală a început o campanie „pentru o singură putere", care, în lunile următoare, a căpătat caracterul unui tir intens îndreptat împotriva conducătorilor sovietelor. Totul arăta extrem de impresionant. Numărul mare de instituţii, de nume cunoscute, de rezoluţii, de articole, fermitatea tonului – toate acestea aveau un efect asigurat asupra conducătorilor sensibili ai Comitetului Executiv. Și totuși, această paradă ameninţătoare a claselor avute n-avea în spate nicio forţă serioasă. Dar forţa proprietăţii? vor protesta în faţa bolșevicilor socialiștii mic-burghezi. Proprietatea este o relaţie între oameni. Ea reprezintă o forţă uriașă câtă vreme se bucură de recunoașterea generală, care este susţinută de un sistem de constrângeri numit drept și stat. Dar tocmai în asta consta esenţa situaţiei, că vechiul stat se prăbușise dintr-odată și tot dreptul vechi era pus de mase sub semnul întrebării. În uzine, muncitorii se socoteau din ce în ce mai mult stăpâni, iar proprietarul era un musafir nepoftit. Și mai puţin siguri se simţeau moșierii în sate, faţă în faţă cu ţăranii posaci care-i urau și departe de puterea în a cărei existenţă, din cauza distanţelor mari, crezuseră la început. Or, lipsiţi de posibilitatea de a dispune de proprietate și chiar de a o apăra, proprietarii încetau să mai fie niște proprietari adevăraţi, devenind niște mic-burghezi foarte speriaţi, care nu puteau să ofere guvernului lor niciun fel de sprijin, căci ei înșiși aveau nevoie de așa ceva. În scurtă vreme, au început să blesteme guvernul pentru slăbiciunea lui, deși în persoana guvernului ei își blestemau, de fapt, propria soartă.

Între timp, activitatea comună a Comitetului Executiv și a guvernului își luase parcă sarcina de a demonstra că arta conducerii în timp de revoluţie constă într-o pierdere de timp logoreică. În cazul liberalilor, acest lucru se făcea dintr-un calcul conștient. Convingerea lor fermă era că toate chestiunile trebuiau amânate, cu excepţia uneia singure – depunerea jurământului de credinţă faţă de Antantă.

Miliukov i-a informat pe colegii săi de existenţa acordurilor secrete. Kerenski n-a fost impresionat de ele. După câte se pare, numai procuratorul suprem al Sfântului Sinod, un anume Lvov, plin de surprize și având același nume cu prim-ministrul, dar fără a fi prinţ, s-a indignat furios și chiar a numit aceste acorduri niște „tâlhării și escrocherii", ceea ce a stârnit neîndoielnic zâmbetul dispreţuitor al lui Miliukov („Mic-burghezul e prost") și propunerea de a trece repede la chestiunile curente. Într-o declaraţie oficială, guvernul a promis convocarea Adunării Constituante în cel mai scurt timp, care nu era totuși în mod intenţionat precizat. Despre forma de stat, niciun cuvânt: guvernul spera încă să reîntoarcă raiul pierdut al monarhiei. În reali-

tate, esenţa declaraţiei se găsea în obligaţia de a duce războiul până la victorie și de „a îndeplini neabătut acordurile încheiate cu aliaţii". În privința celei mai grave probleme cu care se confrunta poporul, revoluţia se făcuse parcă numai pentru a declara: totul rămâne ca mai înainte. Pentru că democraţii acordau recunoașterii noii puteri din partea Antantei o însemnătate mistică – un târgoveţ mărunt este un nimeni până ce banca nu-i recunoaște creditul –, Comitetul Executiv a înghiţit în tăcere declaraţia imperialistă din 6 martie. „Niciun organ oficial al democraţiei – se va întrista Suhanov peste un an – n-a reacţionat public la actul Guvernului Provizoriu, care necinstea încă de la naștere revoluţia noastră în ochii Europei democratice."

Pe 8 a apărut, în fine, din laboratorul guvernamental decretul de amnistie. Până atunci, porţile închisorilor fuseseră deja deschise în toată ţara de către popor, deportaţii politic se întorseseră într-un șuvoi dens de mitinguri, entuziasm, fanfară, discursuri și flori. Decretul suna ca un ecou întârziat al cancelariei. Pe 12 a fost proclamată abolirea pedepsei cu moartea. Peste patru luni, aceeași pedeapsă va fi reintrodusă pentru soldaţi. Kerenski promisese să ridice justiţia la o înălţime nemaivăzută. Într-un acces de entuziasm, el chiar a pus în practică propunerea Comitetului Executiv de a-i admite pe reprezentanţii muncitorilor și soldaţilor ca membri ai tribunalelor de pace. A fost singura măsură în care se simţea pulsul revoluţiei și care, de aceea, a stârnit groază în toţi eunucii justiţiei. Dar lucrurile s-au oprit aici. Avocatul Demianov, care ocupa sub Kerenski o funcţie importantă în minister și era de asemenea „socialist", a hotărât, după cum spunea chiar el, să urmeze principiul păstrării tuturor vechilor funcţionari: „Politica guvernului revoluţionar nu trebuie să persecute pe nimeni fără nevoie". Asta a fost în esenţă regula întregului Guvern Provizoriu, care se temea cel mai tare să nu supere cumva pe cineva din mediul claselor dominante, fie și birocraţia ţaristă. Nu numai judecătorii, dar și procurorii ţarismului au rămas în posturile lor. Desigur, mulțimea se putea supăra. Dar asta îi privea de-acum pe membrii Sovietului: mulțimea nu intra în vizorul guvernului.

Un soi de curent de aer proaspăt a venit numai de la temperamentalul procurator suprem deja pomenit, Lvov, care a făcut un raport oficial despre „idioţii și ticăloșii" care ţineau ședinţe în Sfântul Sinod. Miniștrii au ascultat destul de neliniștiţi aceste caracterizări savuroase, dar Sinodul a continuat să rămână o instituţie de stat, iar ortodoxia – religie de stat. Până și componenţa Sinodului s-a păstrat: revoluţia nu trebuia să se certe cu nimeni.

Și membrii Consiliului de Stat, servitori credincioși a doi sau trei împăraţi, au continuat să ţină ședinţe sau, cel puţin, să primească salarii. Acest fapt a căpătat în curând o semnificaţie simbolică. Prin fabrici și cazărmi s-a protestat zgomotos. Comitetul Executiv era tulburat. Guvernul a pierdut două ședinţe ca să discute chestiunea destinului și a salariului membrilor Consiliu-

lui de Stat și n-a putut ajunge la nicio soluţie. Într-adevăr, cum să deranjeze niște oameni respectabili, printre care se aflau și mulţi cunoscuţi apropiaţi?

Miniștrii lui Rasputin erau încă închiși în fortăreaţă, iar Guvernul Provizoriu se grăbea să le fixeze o pensie foștilor miniștri. Acest lucru suna ca o ironie sau ca o voce de pe lumea cealaltă. Dar guvernul nu voia să se certe cu predecesorii săi, deși aceștia se aflau acum la închisoare.

Senatorii au continuat să moţăie în uniformele lor brodate și, când senatorul de stânga Sokolov, de curând ridicat la această demnitate de către Kerenski, a cutezat să apară în surtuc negru, a fost pur și simplu dat afară din ședinţă: senatorii ţarului nu se temeau să se certe cu Revoluţia din Februarie, dacă se convinseseră că guvernul ei n-are dinţi.

Pe vremuri, Marx descoperise cauza prăbușirii Revoluţiei din Martie din Germania în faptul că „ea a reformat numai vârful politic, lăsând neatinse toate bazele lui: vechea birocraţie, vechea armată, pe vechii judecători, născuţi, crescuţi și încărunţiţi în slujba absolutismului”.[3] Socialiștii de felul lui Kerenski au căutau salvarea chiar în ceea ce Marx văzuse a fi cauza pieirii. Marxiștii menșevici erau cu Kerenski, nu cu Marx.

Singurul domeniu în care guvernul a arătat iniţiativă și ritm revoluţionar s-a dovedit legislaţia societăţilor pe acţiuni: decretul de reformă a apărut chiar pe 17 martie. Restricţiile legate de naţionalitate și religioase au fost anulate abia peste trei zile. În componenţa guvernului erau destule persoane care suferiseră în vechiul regim tocmai din cauza imperfecţiunilor sistemului societăţilor pe acţiuni.

Muncitorii cereau nerăbdători ziua de lucru de opt ore. Guvernul se prefăcea surd de ambele urechi. Acum era război, toţi trebuiau să se sacrifice în folosul patriei. În plus, asta era treaba Sovietului: n-avea decât să-i liniștească pe muncitori.

Problema pământului se punea în chip și mai ameninţător. Aici trebuia să se facă măcar ceva. Împuns de proroci, ministrul agriculturii, Șingariov, a prevăzut crearea unor comitete agrare locale, fără a le stabili totuși de dinainte nici funcţiile, nici sarcinile. Ţăranii și-au imaginat că aceste comitete urmau să le dea pământ. Moșierii credeau că aceste comitete urmau să le ocrotească proprietatea. Astfel, laţul ţărănesc, mult mai nemilos decât celelalte, s-a strâns chiar de la început de gâtul regimului din Februarie.

Potrivit doctrinei oficiale, toate chestiunile ridicate de revoluţie fuseseră amânate până la Adunarea Constituantă. Oare puteau să anticipeze voinţa naţională niște democraţi constituţionali ireproșabili, care, vai, nu reușiseră să-l pună în fruntea acestei voinţe pe Mihail Romanov? Între timp, pregătirea

[3] Karl Marx, „Procesul «Noii gazete renane»”, in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 6, București, Editura Politică, 1959, p. 257. *(N. red.)*

viitoarei reprezentanţe naţionale se făcea cu o seriozitate așa de birocratică și cu o încetineală așa de calculată, că Adunarea Constituantă se transformase într-un miraj. Abia pe 25 martie, la aproape o lună de la insurecţie – o lună de revoluţie! –, guvernul a hotărât convocarea unei impozante conferinţe speciale pentru elaborarea legii electorale. Dar conferinţa n-a mai avut loc. În a sa *Istorie a revoluţiei*, atât de falsă, Miliukov spune încurcat că, din pricina unor obstacole, „activitatea conferinţei speciale n-a avut loc în timpul primului guvern". Obstacolele ţineau de felul în care urma să fie constituită conferinţa și de obligaţiile ei. Sarcina era de a amâna Adunarea Constituantă pentru vremuri mai bune: până la victorie, până la pace sau până la calendele korniloviste.

Burghezia rusă, care venise pe lume prea târziu, ura de moarte revoluţia. Dar ura ei n-avea putere, trebuia să aștepte și să tragă sfori. Fără să aibă posibilitatea de a răsturna și de a sugruma revoluţia, burghezia se baza pe epuizarea ei.

XI. DUALITATEA PUTERII

În ce constă esenţa dualităţii puterii? Nu se poate să nu ne oprim la această problemă a cărei lămurire n-am întâlnit-o încă în literatura istorică. Și totuși, dualitatea puterii este o stare specifică unei crize sociale, nefiind întâlnită doar în Revoluţia Rusă din 1917, deși a fost remarcată în mod clar tocmai aici.

În orice societate există clase antagoniste, iar clasa lipsită de putere încearcă cu necesitate și în diverse grade să îndrepte mersul statului în direcţia sa. Totuși, asta nu înseamnă nicidecum că în societate ar domni două sau mai multe puteri. Caracterul unui regim politic este determinat în mod direct de relaţia dintre clasele asuprite și cele dominante. Câtă vreme clasa dominantă reușește să impună întregii societăţi formele sale economice și politice ca fiind singurele posibile, va exista o singură putere, condiţie necesară a stabilităţii oricărui regim.

Dominaţia simultană a iuncherilor și a burgheziei – în forma de tip Hohenzollern sau în cea republicană – nu înseamnă dualitatea puterii, oricât de puternice ar fi conflictele temporare dintre cei doi participanţi la putere: baza lor socială e comună, iar confruntările lor nu ameninţă cu scindarea aparatului de stat. Regimul dualității puterii apare numai în urma unei ciocniri neîmpăcate între clase, fiind posibil, așadar, numai într-o epocă revoluţionară și formând unul dintre elementele ei de bază.

Mecanica politică a revoluţiei constă în trecerea puterii de la o clasă la alta. Răsturnarea violentă se face de obicei într-o perioadă scurtă de timp. Dar nicio clasă istorică nu se ridică de la starea de supunere la cea de dominare dintr-odată, peste noapte, chiar dacă e noaptea revoluţiei. Ea trebuie să fi ocupat înainte de asta o poziţie extrem de independentă faţă de clasa dominantă oficială; mai mult, ea trebuie să fi concentrat în sine speranţele claselor și categoriilor intermediare, nemulţumite de starea de lucruri existentă, dar incapabile să aibă un rol independent. Pregătirea istorică a revoluţiei duce în perioada prerevoluţionară la o situaţie în care clasa chemată să realizeze noul

sistem social, deși nu este încă stăpâna ţării, concentrează totuși în mâinile sale o parte importantă a puterii statale, în timp ce aparatul oficial al statului rămâne în continuare în mâinile vechilor stăpâni. Acesta este punctul de plecare al dualităţii puterii din orice revoluţie.

Dar nu este singura ei formă. Dacă clasa cea nouă, adusă la putere de o revoluţie pe care nu o voise, este, de fapt, deja veche, o clasă întârziată din punct de vedere istoric, dacă ea a apucat să se uzeze înainte de încoronarea ei oficială, dacă, atunci când vine la putere, își găsește un adversar îndeajuns de matur și cu mâinile întinse spre cârma statului, atunci, în locul primului echilibru instabil al dualităţii puterii, revoluţia politică aduce un altul, uneori și mai instabil. Victoria asupra „anarhiei" dualităţii puterii constituie, în fiecare nouă etapă, sarcina revoluţiei sau... a contrarevoluţiei.

Dualitatea puterii nu numai că nu presupune, ci, la drept vorbind, exclude împărţirea puterii în jumătăţi egale și, în general, un echilibru formal al puterii. Nu este un fapt constituţional, ci revoluţionar. Ea demonstrează că încălcarea echilibrului social a fisurat deja suprastructura de stat. Dualitatea puterii apare acolo unde clasele ostile se bazează pe niște forme de organizare a statului cu totul incompatibile – una, ce și-a trăit traiul, alta, ce abia se formează –, care, la fiecare pas, se încurcă una pe cealaltă în sfera conducerii statului. Partea de putere obţinută de fiecare dintre aceste clase în luptă este stabilită de raportul de forţe și de mersul luptei.

Prin însăși esenţa sa, o asemenea stare nu poate fi stabilă. Societatea are nevoie de o concentrare a puterii și, prin intermediul clasei dominante sau, în cazul de faţă, al celor două clase semidominante, se îndreaptă implacabil spre ea. Scindarea puterii nu anunţă altceva decât războiul civil. Totuși, înainte ca aceste clase și partide concurente să se hotărască pentru război, mai ales dacă se tem de amestecul unei a treia forţe, ele pot fi obligate să rabde destul de multă vreme și chiar să sancţioneze cumva sistemul dualităţii puterii. Cu toate acestea, el va exploda în chip inevitabil. Războiul civil conferă dualităţii puterii expresia cea mai grăitoare, una teritorială: fiecare dintre cele două puteri, după ce și-a creat un teren întărit, duce o luptă pentru restul teritoriului, care suportă adesea dualitatea puterii sub forma invaziei succesive a celor două puteri aflate în luptă, până ce una dintre ele se impune definitiv.

Revoluţia Engleză a secolului al XVII-lea, tocmai pentru că a fost o mare revoluţie, care a întors naţiunea pe dos, este un exemplu clar de alternare a două puteri, cu treceri bruște de la una la alta sub forma războiului civil.

Mai întâi, puterii regale, bazate pe clasele privilegiate sau pe vârfurile acestor clase, aristocraţi și episcopi, i se va opune burghezia și straturile de moșieri apropiate ei. Guvernul burgheziei va fi parlamentul prezbiterian, bazat pe City-ul londonez. Luptei prelungite a acestor două regimuri i se va pune capăt printr-un război civil deschis. Cele două centre guvernamentale,

Londra și Oxford, își vor crea propriile armate, dualitatea puterii va lua o formă teritorială, deși, cum se întâmplă mereu într-un război civil, delimitările teritoriale vor fi extrem de instabile. Parlamentul va învinge. Regele va fi luat prizonier, așteptându-și soarta.

S-ar fi zis că se creaseră astfel condiţii pentru o putere unică a burgheziei prezbiteriene. Dar, încă înainte de înfrângerea puterii regale, armata parlamentară se va transforma într-o forţă politică de sine stătătoare. Ea îi va concentra în rândurile sale pe independenţi, mici burghezi cuviincioși și hotărâţi, meseriași și agricultori. Armata se va implica autoritar în viaţa socială, nu pur și simplu ca o forţă armată, ca o gardă pretoriană, ci ca o reprezentanţă politică a unei clase noi, opunându-se burgheziei avute și bogate. Ca atare, armata va crea un nou organ statal, ce se va ridica deasupra conducerii militare – un consiliu de deputaţi ai soldaţilor și ofiţerilor („agitatori"). Va urma o nouă perioadă de dualitate a puterii: cea a parlamentului prezbiterian și a armatei independenţilor. Dualitatea puterii va duce la o confruntare deschisă. Burghezia se va dovedi neputincioasă în a opune propria armată „armatei-model" a lui Cromwell, adică plebeilor înarmaţi. Conflictul se va încheia cu epurarea parlamentului prezbiterian cu ajutorul sabiei independenţilor. Din parlament vor rămâne numai rămășițele, se va institui dictatura lui Cromwell. Păturile de jos ale armatei, sub conducerea nivelatorilor, aripa de extremă stângă a revoluţiei, vor încerca să opună domniei conducătorilor militari, granzilor din armată, regimul lor propriu, cu adevărat plebeian. Dar noua dualitate a puterii nu se va dezvolta: nivelatorii, păturile de jos ale micii burghezii, n-aveau și nici nu puteau să aibă încă propriul drum istoric. Cromwell se va răfui în curând cu adversarii. Pentru câţiva ani, se va stabili un nou echilibru politic, de fapt deloc stabil.

În timpul Marii Revoluţii Franceze, Adunarea Constituantă, a cărei coloană vertebrală era formată din vârfurile stării a treia, va concentra în mâinile sale puterea, fără a anula totuși în întregime prerogativele regelui. Perioada Adunării Constituante va fi perioada unei dualităţi acute a puterii, care se va încheia cu fuga regelui la Varennes și care va fi lichidată formal abia prin instituirea republicii.

Prima Constituţie franceză (1791), construită pe ficţiunea deplinei independenţe a puterii legislative de cea executivă și invers, va ascunde, de fapt, sau va încerca să ascundă de popor realitatea dualităţii puterii: cea a burgheziei, care se întărise definitiv în Adunarea Naţională după cucerirea de către popor a Bastiliei, și cea a vechii monarhii, care se baza încă pe vârfurile nobilimii, ale clerului, ale birocraţiei și ale militarilor, ca să nu mai vorbim de speranţele unei intervenţii străine. În acest regim contradictoriu se afla și nucleul prăbușirii lui inevitabile. Ieșirea putea fi găsită fie în distrugerea reprezentativităţii burgheze prin forţele reacţiunii europene, fie în ghilotinarea regelui și a monarhiei. Parisul și Koblenzul trebuiau să-și măsoare forţele.

Dar, mai înainte ca lucrurile să ajungă la război și ghilotină, va intra în scenă Comuna din Paris, sprijinindu-se pe straturile de jos ale stării a treia din oraș și pretinzând din ce în ce mai curajos puterea de la reprezentanţii oficiali ai naţiunii burgheze. Se va crea o nouă dualitate a puterii, ale cărei prime manifestări se vor vedea începând cu 1790, când burghezia mare și mijlocie era încă ferm instalată în administraţie și municipalităţi. Ce imagine uimitoare – și, în același timp, atât de ponegrită! – a eforturilor straturilor de plebei de a se ridica de jos, din subsolurile și catacombele societăţii, și de a ieși în acea arenă interzisă, unde oamenii cu peruci și *culottes* hotărau soarta naţiunii. Părea că baza însăși, călcată în picioare de burghezia luminată, prinsese viaţă și începuse să se miște, capete de oameni ieșeau la iveală din masa amorfă, mâini pline de bătături se întindeau în sus, voci răgușite, dar cutezătoare răsunau! Districtele Parisului, bastarzii revoluţiei, vor începe să-și aibă propria viaţă. Ele vor fi recunoscute – n-aveai cum să nu le recunoști! – și vor fi transformate în secţii. Dar ele vor rupe inevitabil barierele și vor primi de jos un aflux de sânge proaspăt, deschizând, în ciuda legii, accesul în rândurile lor celor fără drepturi, sărmanilor, sanculoţilor. În același timp, municipalităţile sătești vor deveni o acoperire a răscoalei ţărănești împotriva legalităţii burgheze care proteja proprietatea feudală. Astfel, de sub a doua naţiune va apărea a treia.

Secţiile pariziene se vor opune mai întâi Comunei, care era încă dominată de burghezia respectabilă. Printr-o pornire curajoasă, pe 10 august 1792, secţiile vor pune mâna pe Comună. De-acum, Comuna revoluţionară se va opune Adunării Legislative, iar apoi Convenţiei Naţionale, care rămăseseră în urma mersului și a sarcinilor revoluţiei, înregistrând evenimentele, dar nemaifăcându-le, căci nu dispuneau de energia, îndrăzneala și unanimitatea noii clase care apucase să se ridice de pe fundul districtelor pariziene și găsise sprijin în satele cele mai înapoiate. Așa cum secţiile au pus mâna pe Comună, așa și Comuna va pune stăpânire, pe calea unei noi insurecţii, pe Convenţia Naţională. Fiecare dintre aceste etape va fi marcată în mod limpede de o dualitate a puterii, ambele aripi străduindu-se să impună o putere unică și fermă: cea de dreapta – pe calea apărării, cea de stânga – pe calea atacului. Necesitatea dictaturii, atât de caracteristică revoluţiei, dar și contrarevoluţiei, va apărea din contradicţiile insuportabile ale dualităţii puterii. Trecerea de la o formă a puterii la alta se va face prin intermediul războiului civil. Marile etape ale revoluţiei, adică transferul puterii la noi clase sau categorii, nu vor coincide deloc în acest proces cu ciclurile instituţiilor reprezentative, care vor veni în urma dinamicii revoluţiei, ca o umbră întârziată. În cele din urmă, dictatura revoluţionară a sanculoţilor se va contopi, e adevărat, cu dictatura Convenţiei – dar a căreia dintre ele? Va fi o adunare curăţată cu ajutorul Terorii de girondinii care, încă în ajun, mai domneau în ea, o Convenţie decapitată, adaptată dominaţiei unei noi forţe sociale. Astfel, pe treptele dualităţii pute-

rii, Revoluţia Franceză va urca vreme de patru ani spre punctul ei culminant. Începând cu 9 Termidor, tot pe treptele dualităţii puterii, ea va începe să coboare. Și, din nou, războiul civil va preceda fiecare coborâre, așa cum însoţise mai înainte fiecare urcare. Acesta va fi felul în care noua societate își va căuta echilibrul de forţe.

Luptând cu birocraţia lui Rasputin și colaborând cu ea, burghezia rusă își va consolida extrem de mult poziţiile politice în timpul războiului. Exploatând înfrângerile ţarismului, ea va concentra în mâinile sale, prin intermediul Uniunii Zemstvelor și al celei a orașelor, ca și al comitetelor pentru industria de război, o mare putere, dispunând singură de uriașe resurse de stat, reprezentând, de fapt, un fel de guvern paralel. În timpul războiului, miniștrii ţarului se vor plânge că prinţul Lvov era cel care asigura dotarea armatei, hrana acesteia, îngrijirile medicale, făcând chiar și frizerii pentru soldaţi. „Trebuie să terminăm cu toate acestea sau să-i dăm pe mână întreaga putere", va spune încă din 1915 ministrul Krivoșein. El nu-și închipuia că, peste un an și jumătate, Lvov va primi „întreaga putere", însă nu din mâinile ţarului, ci din cele ale lui Kerenski, Ciheidze și Suhanov. Numai că, deja de a doua zi, va apărea o nouă dualitate a puterii: alături de semiguvernul liberal din ajun, acum legitimat în mod formal, va crește un guvern neoficial, dar cu atât mai activ, al maselor muncitoare, sub forma sovietelor. Din acest moment, Revoluţia Rusă va începe să crească până la înălţimea unui eveniment de însemnătate istorică universală.

Totuși, în ce consta originalitatea dualităţii puterii din timpul Revoluţiei din Februarie? În timpul evenimentelor din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, dualitatea puterii reprezentase de fiecare dată o etapă firească a luptei, impusă participanţilor de raportul temporar de forţe, fiecare dintre părţi încercând să înlocuiască dualitatea puterii cu puterea sa unică. În cazul revoluţiei din 1917, am văzut că democraţia oficială a creat în mod conștient și intenţionat dubla putere, refuzând din răsputeri să preia întreaga putere în mâinile sale. La prima vedere, dualitatea puterii n-a luat naștere în urma unei lupte a claselor pentru putere, ci ca urmare a „cedării" voluntare a puterii de către o clasă celeilalte. Străduindu-se să iasă din regimul dualităţii puterii, „democraţia" rusă n-a găsit altă soluţie decât să se îndepărteze de putere. Este tocmai ceea ce am numit paradoxul Revoluţiei din Februarie.

Comportamentul de la 1848 al burgheziei germane faţă de monarhie poate oferi o anumită analogie. Dar analogia nu e completă. Burghezia germană năzuia, e adevărat, cu orice preţ să împartă puterea cu monarhia printr-un acord. Dar burghezia n-avea deplinătatea puterii în mâinile sale și nici nu voia deloc să i-o cedeze în întregime monarhiei. „Burghezia prusiană era deţinătorul *nominal* al puterii; ea nu se îndoia niciun moment că forţele vechiului stat i s-au pus la dispoziţie fără niciun fel de gânduri ascunse și că toţi,

fără excepţie, s-au transformat în adepţi devotaţi ai propriei ei atotputernicii" (Marx și Engels).[1] Democraţia rusă din 1917, după ce dispusese în momentul insurecţiei de întreaga putere, n-a năzuit s-o împartă pur și simplu cu burghezia, ci să-i predea acesteia statul în întregime. Asta înseamnă, dacă vreţi, că, în primul sfert al secolului al XX-lea, democraţia rusă oficială apucase să se descompună politic mai mult decât burghezia liberală germană de la mijlocul secolului al XIX-lea. Ceea ce era cu totul firesc, căci ea reprezenta reversul ridicării din ultimele decenii a proletariatului ce luase locul meșteșugarilor lui Cromwell și al sanculoţilor lui Robespierre.

Dacă privim chestiunea mai în profunzime, dubla putere a Guvernului Provizoriu și a Comitetului Executiv era doar o reflexie. Pretendentul la o nouă putere putea fi doar proletariatul. Bazându-se într-un mod nesigur pe muncitori și soldaţi, conciliatorii au fost nevoiți să ţină dubla contabilitate a împăraților și prorocilor. Dubla putere a liberalilor și a democraţilor nu făcea decât să reflecte dubla putere deocamdată ascunsă a burgheziei și a proletariatului. Când bolșevicii îi vor da la o parte pe conciliatori din fruntea sovietelor – iar asta se va întâmpla peste câteva luni –, dualitatea ascunsă a puterii va ieși la suprafaţă și va fi ajunul Revoluţiei din Octombrie. Până în acel moment, revoluţia va trăi în lumea reflexiilor politice. Reflectându-se în moralismul intelighenţiei socialiste, dualitatea puterii, etapă a luptei de clasă, se va transforma într-o idee regulatoare. Tocmai în felul acesta a și ajuns ea în centrul dezbaterii teoretice. Nimic nu-i degeaba. Caracterul reflectat al dualităţii puterii din Februarie ne-a permis să înţelegem mai bine acele etape ale istoriei în care dualitatea puterii a apărut ca un episod extrem de sângeros în lupta dintre două regimuri. În același fel, lumina reflectată și slabă a lunii îngăduie concluzii importante despre lumina soarelui.

Particularitatea fundamentală a Revoluţiei Ruse a constat într-o maturitate mult mai mare a proletariatului rusesc în comparaţie cu masele urbane din vechile revoluţii; acest lucru a dus mai întâi la paradoxul unei dualităţi semifantomatice a puterii, iar apoi a împiedicat adevărata dualitate a puterii să se rezolve în favoarea burgheziei. Căci chestiunea stătea așa: fie burghezia urma să pună într-adevăr mâna pe vechiul aparat de stat, după ce-l va fi înnoit pentru scopurile sale, iar sovietele urmau să fie anihilate; fie sovietele urmau să stea la baza noului stat, după ce vor fi lichidat nu numai vechiul aparat, dar și dominaţia acelor clase pe care le slujise. Menșevicii și eserii se orientau spre prima soluţie. Bolșevicii – spre cea de-a doua. Clasele asuprite, care, cum spunea Marat, n-avuseseră altădată nici cunoștinţe, nici deprindere, nici conducere pentru a-și duce până la capăt treaba începută, s-au găsit

[1] Karl Marx, „Burghezia și contrarevoluţia", in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 6, p. 122. *(N. red.)*

înarmate în Revoluţia Rusă din secolul al XX-lea cu toate aceste lucruri. Au învins bolșevicii.

La un an după victoria lor, aceeași problemă se va repeta într-un nou raport de forţe în Germania. Social-democraţia va urmări instituirea unei puteri democratice a burgheziei și lichidarea sovietelor. Luxemburg și Liebknecht se vor orienta spre dictatura sovietelor. Vor învinge social-democraţii. Hilferding și Kautsky în Germania, Max Adler în Austria vor propune „combinarea" democraţiei cu sistemul sovietelor și introducerea sovietelor muncitorești în constituţie. Acest lucru ar fi însemnat să transformi un război civil potenţial sau făţiș într-o componentă a regimului de stat. Nu se poate imagina o utopie mai curioasă. Singura ei justificare pe pământ german era poate o veche tradiţie: democraţii din Württemberg voiseră încă de la 1848 o republică cu un duce în frunte.

Oare fenomenul dualităţii puterii – insuficient sesizat până acum – contravine teoriei marxiste a statului, care privește guvernul ca pe un comitet executiv al clasei conducătoare? Este ca și cum ai spune: Oare oscilaţia preţurilor sub influenţa cererii și a ofertei contravine teoriei valorii bazate pe muncă? Oare abnegaţia unei femele care-și apără puiul contravine teoriei luptei pentru supravieţuire? Nu, în aceste situaţii găsim numai o combinaţie mai sofisticată a acelorași legi. Dacă statul este organizarea dominaţiei unei clase, iar revoluţia este schimbarea clasei dominante, atunci trecerea puterii din mâinile unei clasei în mâinile celeilalte trebuie în mod necesar să creeze stări contradictorii ale statului, cel mai adesea sub forma dualităţii puterii. Raportul de forţe dintre clase nu este o mărime matematică ce poate fi calculată a priori. Când vechiul regim și-a pierdut echilibrul, noul raport de forţe poate fi stabilit numai în urma verificării reciproce în luptă. Asta este revoluţia.

S-ar zice că această notă teoretică ne-a abătut de la evenimentele anului 1917. Dar, de fapt, ea ne poartă chiar în inima lor. Tocmai în jurul chestiunii dualităţii puterii se va da lupta dramatică a partidelor și a claselor. Numai de la înălţimea teoriei putem s-o vedem și s-o înţelegem corect.

XII. COMITETUL EXECUTIV

Ceea ce s-a format în ziua de 27 februarie la Palatul Tavriceski sub denumirea de Comitet Executiv al Sovietului de Deputaţi ai Muncitorilor avea, în esenţă, puţine în comun cu acest nume. Sovietul de deputaţi ai muncitorilor din 1905, strămoșul sistemului, se născuse dintr-o grevă generală. El reprezentase în chip nemijlocit masele în luptă. Conducătorii grevei deveniseră deputaţi ai Sovietului. Selecţia membrilor se făcuse în focul luptei. Organul conducător fusese ales de Soviet pentru conducerea în continuare a luptei. Tocmai Comitetul Executiv din 1905 fusese cel care pusese pe ordinea de zi insurecţia armată.

Datorită răscoalei regimentelor, Revoluţia din Februarie a învins înainte ca muncitorii să creeze soviete. După victoria revoluţiei, Comitetul Executiv s-a format cu de la sine putere, înainte de Soviet, în afara uzinelor și a regimentelor. Era vorba aici de o iniţiativă clasică a radicalilor, care se ţin la distanţă de lupta revoluţionară, dar sunt gata să culeagă roadele ei. Conducătorii adevăraţi ai muncitorilor nu părăsiseră încă străzile, dezarmându-i pe unii, înarmându-i pe alţii, consolidând victoria. Cei mai atenţi la viitor au fost imediat neliniștiţi de veștile despre apariţia la Palatul Tavriceski a nu știu cărui soviet de deputaţi ai muncitorilor. Așa cum burghezia liberală, în așteptarea unei revoluţii de palat care trebuia făcută de cineva, pregătise în toamna lui 1916 un guvern de rezervă, pentru a-l impune noului ţar în caz de succes, așa și intelighenţia radicală și-a format subguvernul său de rezervă în clipa victoriei din Februarie. Și, cum se implicase, cel puţin în trecut, în mișcarea muncitorească și era înclinată să se acopere de tradiţiile ei, ea și-a numit copilul Comitet Executiv al Sovietului. A fost unul dintre acele falsuri pe jumătate premeditate de care este plină istoria, inclusiv istoria insurecţiilor populare. Când evenimentele iau o întorsătură revoluţionară, dar continuitatea este întreruptă, păturile „educate" chemate acum să participe la putere pun mâna cu plăcere pe nume și simboluri legate de amintirile eroice ale maselor. Cuvintele maschează adesea esenţa lucrurilor, mai ales când acest lucru este cerut

de interesele păturilor influente. Autoritatea uriașă a Comitetului Executiv, chiar din ziua apariţiei sale, s-a bazat pe aparenta lui continuitate cu Sovietul din 1905. Comitetul, confirmat de prima adunare haotică a Sovietului, a avut după aceea o influenţă hotărâtoare atât asupra componenţei Sovietului, cât și asupra politicii lui. Influenţa asta a fost cu atât mai conservatoare, cu cât nu fusese vorba de o selecţie firească a reprezentanţilor revoluţionari, așa cum se întâmplă în atmosfera fierbinte a luptei. Insurecţia rămăsese deja în urmă, toţi erau ameţiţi de victorie, se gândeau cum să-și organizeze existenţa în noile condiţii, relaxându-și sufletele, iar, în parte, și capetele. A fost nevoie de luni de noi conflicte și de lupte în condiţii noi, cu reașezarea firească a oamenilor ce a decurs de aici, pentru ca sovietele, din organe care încununaseră post-factum victoria, să devină organe autentice de luptă și de pregătire a unei noi insurecţii. Și insistăm asupra acestui aspect al problemei, mai ales că a rămas până acum cu totul în umbră.

Totuși, nu numai condiţiile de apariţie a Comitetului Executiv și a Sovietului au definit caracterul lor moderat și conciliator: au existat cauze mult mai profunde și mai durabile ce au acţionat în aceeași direcţie.

Soldaţii din Petrograd erau în număr de peste 150.000. Muncitorii și muncitoarele de toate categoriile – cel puţin de patru ori mai mulţi. Cu toate acestea, în Soviet, la doi delegaţi ai muncitorilor reveneau cinci ai soldaţilor. Normele de reprezentare erau foarte elastice și existau tot felul de condiţii favorabile soldaţilor. În timp ce muncitorii își alegeau un reprezentant la o mie, micile unităţi militare trimiteau cu de la sine putere adesea chiar doi. Postavul cenușiu soldăţesc devenise fondul general al Sovietului.

Dar, și dintre civili, nu toţi erau aleși de muncitori. În Soviet au ajuns destui indivizi invitaţi personal, prin protecţie sau pur și simplu datorită firii lor băgăcioase – avocaţi și medici radicali, studenţi, jurnaliști –, ce erau reprezentanții unor grupări dubioase sau, cel mai adesea, ai propriei ambiţii. Această deformare evidentă a caracterului Sovietului a fost acceptată cu plăcere de conducătorii care abia așteptau să dilueze esenţa prea concentrată a uzinelor și a cazărmilor cu apa călduţă a unor mic-burghezi educaţi. Mulţi dintre acești nou-veniţi din întâmplare, aventurieri, impostori și oratori obișnuiţi ai tribunelor, au dat multă vreme la o parte cu coatele lor autoritare muncitorii tăcuţi și soldaţii nehotărâţi.

Dacă așa stăteau lucrurile la Petrograd, nu e greu să ne imaginăm cum arătau ele în provincie, unde victoria venise în întregime fără luptă. Toată ţara era plină de soldaţi. Garnizoanele din Kiev, Helsingfors, Tiflis nu erau mai prejos în număr decât cea din Petrograd; la Saratov, Samara, Tambov, Omsk se aflau câte 70.000-80.000 de soldaţi; la Iaroslavl, Ekaterinoslav, Ekaterinburg – câte 60.000; într-o serie de orașe – câte 50.000, 40.000 și 30.000. Reprezentarea în soviete era organizată diferit în locuri diferite, dar

peste tot armata a fost pusă în poziţie privilegiată. Din punct de vedere politic, acest lucru se datora dorinţei muncitorilor înșiși de a se apropia cât mai mult de soldaţi. Conducătorii erau la fel de încântaţi să-i mulţumească pe ofiţeri. Peste numărul însemnat de locotenenţi și sublocotenenţi aleși la început de către soldaţi, se dădea adesea, mai ales în provincie, o mare reprezentare personalului de comandă. Ca urmare, militarii aveau în multe soviete o majoritate zdrobitoare. Masele de soldaţi, care nu apucaseră încă să dobândească o fizionomie politică, determinau, prin reprezentanţii lor, fizionomia sovietelor.

În orice sistem reprezentativ se află un element de nepotrivire. El este foarte mare în a doua zi de după o revoluţie. Deputaţii soldaţilor neajutoraţi din punct de vedere politic s-au dovedit a fi adesea în zilele acelea niște oameni cu totul străini de soldaţi și de revoluţie, tot felul de intelectuali și semiintelectuali, ce se ascundeau în garnizoanele din spatele frontului și care, de aceea, se arătau extrem de patrioţi. Astfel s-a creat o diferenţă între starea de spirit din cazărmi și cea din soviete. Ofiţerul Stankevici, pe care soldaţii din batalionul lui îl primiseră sumbri și neîncrezători după revoluţie, avea, în schimb, succes în discursurile ţinute la secţia de soldaţi despre tema arzătoare a disciplinei. „De ce în Soviet – se întreba el – starea de spirit e mult mai destinsă și mai plăcută decât în batalion?" Această nedumerire naivă mărturisește a nu știu câta oară cât e de greu pentru sentimentele adevărate ale celor de jos să-și facă drum în sus.

Cu toate acestea, încă din 3 martie, mitingurile soldaţilor și ale muncitorilor au început să-i ceară Sovietului înlăturarea neîntârziată a Guvernului Provizoriu al burgheziei liberale și preluarea de către el însuși a puterii. Iniţiativa i-a aparţinut și de astă dată raionului Vîborg. Și, într-adevăr, putea să existe o cerere mai de înţeles și mai apropiată de inima maselor? Dar, în curând, această agitaţie a fost întreruptă: nu numai pentru că defensiștii o respinseseră cu putere, ci și pentru că – lucru și mai grav – conducerea bolșevică se înclinase, de fapt, încă din prima jumătate a lui martie, în faţa regimului de dualitate a puterii. Or, în afară de bolșevici, nimeni nu putea pune fără înconjur problema puterii. Conducătorii din Vîborg au fost nevoiţi să dea înapoi. Totuși, muncitorii din Petrograd n-au crezut nicio clipă în noul guvern și nu l-au socotit drept al lor. În schimb, ei îi ascultau cu atenţie pe soldaţi, încercând să nu li se opună într-un chip prea brutal. Soldaţii însă, care abia buchiseau primele fraze ale politicii, deși, ca niște ţărani, n-aveau încredere în domnii de tot felul, ascultau cu încordare de reprezentanţii lor, care, la rândul lor, ascultau cu respect de conducătorii autorizaţi ai Comitetului Executiv; în ceea ce-i privea pe aceștia din urmă, ei numai asta făceau, ascultau cu neliniște pulsul burgheziei liberale. Pe această ascultare de jos în sus se va baza totul, pentru o vreme.

Totuși, sentimentele păturilor de jos răzbăteau la suprafaţă și chestiunea puterii, îndepărtată în chip artificial, apărea de fiecare dată, chiar dacă într-o formă mascată. „Soldaţii nu știu pe cine să asculte", se plângeau raioanele și provincia, aducând astfel la urechile Comitetului Executiv nemulţumirile legate de dualitatea puterii. Delegaţiile flotelor Balticii și Mării Negre au declarat pe 16 martie că erau gata să-i dea ascultare Guvernului Provizoriu atât timp cât acesta va sprijini Comitetul Executiv. Cu alte cuvinte, ele se pregăteau să nu mai asculte de guvern. Cu timpul, nota aceasta va deveni tot mai insistentă. „Armata și populaţia trebuie să se supună numai dispoziţiilor Sovietului", va hotărî Regimentul 172 de rezervă, formulând imediat corolarul: „Acele dispoziţii ale Guvernului Provizoriu care vin în contradicţie cu hotărârile Sovietului nu vor fi luate în considerare". Comitetul Executiv va sancţiona o asemenea situaţie cu un sentiment amestecat de satisfacţie și de neliniște. Guvernul o va suporta scrâșnind din dinţi. Niciunul nu putea face altceva.

Încă de la începutul lui martie, în toate orașele mari și în centrele industriale s-au format soviete. De aici, în următoarele săptămâni, ele s-au răspândit în întreaga ţară. Satele au început să fie atinse abia în aprilie-mai. La început, în numele ţăranilor vorbise în primul rând armata.

Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd a căpătat în mod evident importanța unei instituţii de stat. Celelalte soviete au luat exemplul capitalei, adoptând unul după altul rezoluţii de sprijinire condiţionată a Guvernului Provizoriu. Deși, în primele luni, relaţiile dintre Sovietul din Petrograd și cele din provincie au fost bune, fără conflicte și neînţelegeri serioase, nevoia unei organizaţii la nivelul întregului stat rezulta din întreaga situaţie. La o lună de la răsturnarea autocraţiei a fost convocată prima Conferinţă a Sovietelor, incompletă și cu o componenţă unilaterală. Deși sovietele locale au constituit două treimi din cele o sută optzeci și cinci de organizaţii reprezentate, ele erau mai cu seamă soviete ale soldaţilor; împreună cu reprezentanţii organizaţiilor de pe front, delegaţii militari, în primul rând ofiţeri, s-au găsit într-o majoritate zdrobitoare. S-au auzit discursuri care îndemnau la purtarea războiului până la victorie și strigăte împotriva bolșevicilor, în ciuda comportamentului lor mai mult decât moderat. Conferinţa a completat Comitetul Executiv din Petrograd cu șaisprezece provinciali conservatori, legitimându-i caracterul de instituţie de stat.

Aripa dreaptă se întărise și mai mult. De-acum, cei nemulţumiţi vor fi speriaţi din ce în ce mai tare cu provincia. Dispoziţia de reglementare a componenţei Sovietului din Petrograd, dată încă din 14 martie, aproape că n-a fost aplicată. Iar asta pentru că oricum nu hotărau sovietele locale, ci Comitetul Executiv Panrus. Conducătorii oficiali ocupaseră o poziţie aproape intangibilă. Cele mai importante decizii erau luate în Comitetul Executiv,

mai bine zis în nucleul lui conducător, după un acord prealabil cu nucleul guvernului. Sovietul fusese lăsat deoparte. Era tratat ca un miting: „Nu acolo, nu în adunările generale se făcea politica și toate aceste «plenuri» n-aveau în mod evident nicio însemnătate practică” (Suhanov). Mulţumiţi de sine, stăpânii destinelor credeau că, după ce le-au încredinţat conducerea, sovietele își îndepliniseră, de fapt, rolul. Viitorul apropiat va arăta că nu era așa. Mulţimea este extrem de răbdătoare, dar nu e deloc un lut din care să poţi modela ce dorești. Iar în perioadele revoluţionare, ea învaţă repede. În asta stă puterea principală a revoluţiei.

*

Pentru a înţelege mai bine evoluţia ulterioară a evenimentelor, trebuie să ne oprim o clipă la caracteristicile celor două partide care au format un bloc strâns unit încă de la începutul revoluţiei, au dominat în soviete, în municipalităţile democratice, la congresele așa-numitei democraţii revoluţionare și care au reușit chiar să-și păstreze majoritatea – ce-i drept, tot mai împuţinată – până la Adunarea Constituantă, care a devenit ultima strălucire a forţei lor recente, ca o roșeaţă de pe un vârf de munte luminat de soarele ce a apus.

Dacă burghezia rusă a apărut mult prea târziu pentru a fi democratică, democraţia rusă voia, din același motiv, să fie considerată socialistă. Ideologia democratică se consumase iremediabil în cursul secolului al XIX-lea. La granița cu secolul al XX-lea, intelighenţia radicală rusă avea nevoie de o tentă socialistă dacă voia să aibă deschidere la mase. Acesta a fost motivul istoric general care a dus la crearea a două partide intermediare: al menșevicilor și al socialiștilor-revoluţionari. Fiecare dintre ele avea totuși o genealogie și o ideologie proprii.

Opiniile menșevicilor se formaseră pe o bază marxistă. Din cauza înapoierii Rusiei, despre care am mai vorbit, marxismul n-a fost la început aici o critică a societăţii capitaliste, cât un argument pentru dezvoltarea burgheză inevitabilă a ţării. Istoria a folosit cu șiretenie, atunci când a avut nevoie, o teorie diluată a revoluţiei proletare pentru a europeniza cu ajutorul ei într-un spirit burghez cercurile largi ale intelighenţiei narodnice anchilozate. În acest proces, menșevicilor li s-a dat un rol mai mare. Constituind aripa de stânga a intelighenţiei burgheze, ei au legat-o pe aceasta de straturile cele mai moderate ale muncitorilor, ce năzuiau spre o activitate legală în jurul Dumei și în sindicate.

Socialiștii-revoluţionari, dimpotrivă, s-au luptat la nivelul teoriei cu marxismul, fiind însă influenţaţi în parte de el. Ei se socoteau un partid care realizase unitatea intelighenţiei, a muncitorilor și a ţăranilor – sub conducerea, firește, a raţiunii critice. În domeniul economic, ideile lor erau un amestec greu digerabil de tot felul de sedimente istorice, reflectând condiţiile con-

tradictorii ale existenţei ţărănimii într-o ţară care devenea repede capitalistă. Viitoarea revoluţie nu era văzută de eseri nici ca burgheză, nici ca socialistă, ci ca „democratică”, ceea ce înlocuia printr-o formulă politică conţinutul social. Ei își marcau astfel un drum între burghezie și proletariat și, prin urmare, și rolul de arbitru între ele. După Februarie, putea să pară că eserii reușiseră să se apropie foarte mult de o asemenea situaţie.

Încă din timpul primei revoluţii, eserii avuseseră rădăcini în ţărănime. În primele luni ale lui 1917, toată inteligherţia sătească și-a însușit formula narodnicistă tradiţională: „Pământ și libertate”. Spre deosebire de menșevici, care fuseseră mereu un partid pur urban, socialiștii-revoluţionari păreau să-și fi găsit un puternic sprijin la sate. Mai mult, ei dominau chiar și în orașe: în soviete, prin intermediul secţiilor de soldaţi, și în primele municipalităţi democratice, unde adunau majoritatea absolută a voturilor. Puterea partidului părea nemăsurată. De fapt, era vorba de o aberaţie politică. Partidul pentru care votează toată lumea, mai puţin acea minoritate care știe cu cine să voteze, nu este un partid, așa cum limba în care vorbesc bebelușii din toate ţările nu este o limbă naţională. Partidul Eserilor se prezenta ca o denumire solemnă pentru tot ceea ce era necopt, lipsit de formă și confuz în Revoluţia din Februarie. Cine nu moștenise din trecutul prerevoluţionar suficiente motive să voteze pentru cadeţi sau pentru bolșevici vota pentru eseri. Or, cadeţii se aflau în tabăra închisă a proprietarilor. Bolșevicii erau încă puţin numeroși, de neînţeles, chiar înfricoșători. Votul pentru eseri însemna votul pentru revoluţie în general și nu obliga la nimic. În orașe, însemna năzuinţa soldaţilor de a se apropia de partidul care era de partea ţăranilor, năzuinţa unei părţi înapoiate a muncitorilor de a se ţine aproape de soldaţi, năzuinţa populaţiei orășenești mărunte de a nu se rupe de soldaţi și ţărani. În această perioadă, carnetul de membru al Partidului Eser apărea ca un document provizoriu de intrare în instituţia revoluţiei și-și va păstra validitatea până la schimbarea cu un alt carnet, cu un caracter mult mai serios. Nu degeaba se spunea despre acest mare partid, care-i înghiţea pe toţi și pe toate, că era numai un mare zero.

Încă din vremea primei revoluţii, menșevicii deduseseră necesitatea alianţei cu liberalii din caracterul burghez al revoluţiei și puseseră această alianţă mai presus de colaborarea cu ţărănimea, care nu părea un aliat de nădejde. Bolșevicii, dimpotrivă, construiseră întreaga perspectivă a revoluţiei pe alianţa proletariatului cu ţărănimea împotriva burgheziei liberale. Pentru că eserii se socoteau în primul rând un partid ţărănesc, ar fi fost de așteptat să vedem în timpul revoluţiei o alianţă a bolșevicilor cu narodnicii, ca o contrapondere la alianţa menșevicilor cu burghezia liberală. În realitate, în Revoluţia din Februarie a avut loc o regrupare diferită. Menșevicii și socialiștii-revoluţionari au format o uniune strânsă, care era completată de blocul lor cu burghezia liberală, iar bolșevicii au rămas complet izolaţi în câmpul oficial al politicii.

Acest fapt inexplicabil la prima vedere era, în realitate, extrem de logic. Socialiştii-revoluţionari nu erau deloc un partid ţărănesc, în pofida simpatiei uriaşe cu care erau primite la sate lozincile lor. Nucleul principal al partidului, cel care-i stabilea politica efectivă şi care-i promova din propriul mediu pe miniştri şi funcţionari, era mult mai mult legat de cercurile liberale şi radicale ale oraşului decât de masele răsculate ale ţăranilor. Acest nucleu conducător, care se umflase îngrozitor din cauza afluxului din martie de eseri carierişti, s-a speriat de moarte de amploarea mişcării ţărăneşti care se desfăşura sub lozincile lui. Fireşte, narodnicii proaspăt apăruţi le doreau ţăranilor tot binele, dar nu voiau să vadă cântând cocoşul roşu. Groaza eserilor faţă de satele răsculate era paralelă cu groaza menşevicilor faţă de ofensiva proletariatului; în întregul său, spaima democratică era reflectarea pericolului foarte real pe care-l constituia pentru clasele avute mişcarea celor asupriţi şi care le făcea să se concentreze într-o singură tabără, cea a reacţiunii burghezo-moşiereşti. Blocul eserilor cu guvernul moşierului Lvov însemna ruperea de revoluţia agrară, aşa cum blocul menşevicilor cu industriaşii şi bancherii de felul lui Gucikov, Tereşcenko şi Konovalov era, la rândul lui, o rupere de mişcarea proletariatului. În aceste condiţii, uniunea menşevicilor şi a eserilor nu însemna colaborarea proletariatului şi a ţărănimii, ci o coaliţie de partide care o rupseseră cu proletariatul şi cu ţărănimea în favoarea unui bloc cu clasele avute.

Din cele spuse se vede limpede cât de fictiv era socialismul ambelor partide democratice; dar acest lucru nu înseamnă deloc că democratismul lor nu era real. Dimpotrivă, tocmai slăbiciunea democratismului avea nevoie de un camuflaj socialist. Proletariatul rus ducea o luptă pentru democraţie într-un antagonism ireconciliabil cu burghezia liberală. Partidele democratice, ce formaseră un bloc cu burghezia liberală, trebuiau inevitabil să intre în conflict cu proletariatul. Acestea au fost rădăcinile sociale ale viitoarei lupte crunte dintre conciliatori şi bolşevici.

Dacă e să reducem procesele conturate mai sus la mecanica lor goală, de clasă, care, desigur, nu fusese conştientizată până la capăt de membrii şi nici chiar de conducătorii celor două partide conciliatoare, rezultă aproximativ următoarea împărţire a funcţiilor istorice. Burghezia liberală nu mai putea stăpâni masele. De aceea, se temea de revoluţie. Dar revoluţia era necesară dezvoltării burgheze. De burghezia cenzitară s-au despărţit două detaşamente formate din fraţii ei mai tineri şi din fii. Unul dintre detaşamente s-a îndreptat spre muncitori, celălalt spre ţărani. Ei au încercat să-i atragă la sine şi pe unii, şi pe alţii, demonstrând în chip sincer şi cu patos că sunt socialişti şi ostili burgheziei. În felul acesta, au căpătat, într-adevăr, o influenţă însemnată în popor. Dar, în curând, efectul ideilor lor i-a depăşit. Burghezia a simţit pericolul de moarte şi a dat semnalul de alarmă. Ambele detaşamente despărţite de ea, menşevicii şi eserii, au răspuns în cor la chemarea capului familiei.

Depășind vechile neînţelegeri, ei s-au încolonat și, întorcând spatele maselor, au sărit în ajutorul societăţii burgheze.

Socialiștii-revoluţionari păreau fărâmicioși și molâi, chiar în comparaţie cu menșevicii. În toate momentele importante, ei le păreau bolșevicilor doar ca niște cadeţi de mâna a treia. Cadeţilor le păreau ca niște bolșevici de mâna a treia. Locul categoriei a doua îl ocupau, în ambele cazuri, menșevicii. Baza lor mișcătoare și lipsa de formă a ideologiei lor au dus la o selecţie de persoane corespunzătoare: toţi conducătorii eseri purtau pecetea a ceva neterminat, a superficialităţii și instabilităţii sentimentale. Se poate spune fără niciun fel de exagerare că un bolșevic de rând dovedea un spirit mai pătrunzător în politică, adică în relaţiile dintre clase, decât cei mai renumiţi conducători eseri.

Fără să aibă criterii stabile, eserii arătau aplecare spre imperativele morale. N-are rost să explicăm că pretenţiile moraliste nu-i împiedicau deloc să se folosească în marea politică de potlogării mărunte, de fapt, așa de caracteristice partidelor intermediare, fără bază stabilă, doctrină clară și coloană vertebrală morală autentică.

În blocul menșevicilor și al eserilor, locul conducător îl aveau menșevicii, în pofida faptului că, numeric, majoritatea era incontestabil de partea eserilor. În această împărţire de roluri se manifesta în felul său hegemonia orașului asupra satului, ascendentul micii burghezii urbane asupra celei rurale, în sfârșit, superioritatea intelectuală a intelighenţiei „marxiste" asupra intelighenţiei care se ţinea de sociologia „rusească autentică" și se fudulea cu sărăcia vechii istorii a Rusiei.

Așa cum știm deja, în primele săptămâni de după revoluţie, niciunul dintre partidele de stânga n-a avut în capitală un stat-major adevărat. Conducătorii recunoscuţi de toată lumea ai partidelor socialiste se aflau în emigraţie. Conducătorii din eșalonul doi erau pe drum spre centru dinspre Orientul Îndepărtat. Acest lucru a produs printre conducătorii provizorii o stare de spirit precaută și plină de așteptare, care i-a împins și mai mult unul spre altul. Niciunul dintre grupurile conducătoare nu și-a dus în acele săptămâni gândurile până la capăt. Lupta partidelor din Soviet avea un caracter deosebit de pașnic: era vorba de un fel de nuanţe ale aceleiași „democraţii revoluţionare". E adevărat, odată cu întoarcerea din deportare a lui Ţereteli (19 martie), conducerea Sovietului a făcut o trecere destul de bruscă spre dreapta, spre asumarea răspunderii directe pentru guvern și război. Dar și bolșevicii, sub influenţa celor întorși din deportare, Kamenev și Stalin, au luat-o pe la jumătatea lui martie cu putere spre dreapta, așa că distanţa dintre majoritatea din Soviet și opoziţia de stânga va ajunge la începutul lui aprilie chiar mai mică decât fusese la începutul lui martie. Adevărata diferenţiere a început puţin mai târziu. Chiar putem indica data precisă a acestui moment: 4 aprilie, a doua zi după sosirea lui Lenin la Petrograd.

Partidul menșevicilor avea în fruntea diferitelor sale orientări o serie de figuri remarcabile, dar niciun conducător revoluţionar. Aripa de extremă dreaptă, condusă de vechii dascăli ai social-democraţiei rusești – Plehanov, Zasulici, Deutsch –, se aflase pe o poziţie patriotică încă din timpul autocraţiei. Chiar în ajunul Revoluţiei din Februarie, Plehanov, care îmbătrânise într-un chip deplorabil, scrisese într-un ziar american că grevele și celelalte forme de luptă ale muncitorilor din Rusia ar fi fost în acel moment o crimă. Cercuri mult mai largi de vechi menșevici, printre care figuri ca Martov, Dan, Ţereteli, se aflaseră în tabăra celor de la Zimmerwald, refuzând orice răspundere pentru război. Dar internaţionalismul menșevicilor de stânga, ca și al eserilor de stânga, ascundea în cele mai multe cazuri o opoziţie democratică. Revoluţia din Februarie i-a împăcat pe cei mai mulţi dintre acești „zimmerwaldieni" cu războiul, în care vedeau de-acum o apărare a revoluţiei. Cel mai hotărât pe acest drum a mers Ţereteli, care i-a tras după el pe Dan și pe ceilalţi. Martov, care prinsese începutul războiului în Franţa și s-a întors din străinătate abia pe 9 mai, nu putea să nu vadă că foștii săi tovarăși de idei ajunseseră după Revoluţia din Februarie la poziţia pe care Guesde, Sembat și alţii o adoptaseră în 1914, când își luaseră sarcina de a apăra republica burgheză împotriva absolutismului german. După ce va ajunge în fruntea aripii de stânga a menșevicilor, care nu va reuși să se ridice la un rol cât de cât serios în revoluţie, Martov va rămâne în opoziţie faţă de politica lui Ţereteli și a lui Dan, opunându-se în același timp apropierii dintre menșevicii de stânga și bolșevici. Cel care va vorbi în numele menșevismului oficial va fi Ţereteli, care va fi urmat de o majoritate incontestabilă: patrioţii de dinainte de revoluţie se vor uni fără greutate cu patrioţii lotului din Februarie. Plehanov va avea totuși grupul său, cu totul șovinist, care va rămâne în afara partidului și chiar a Sovietului. Fracţiunea lui Martov, care nu va părăsi partidul, nu va avea ziarul ei, așa cum nu va avea nici politica sa. Ca întotdeauna în timpul marilor evenimente istorice, Martov și-a pierdut capul în chip iremediabil și a rămas suspendat în aer. În 1917, ca și în 1905, revoluţia aproape că nu l-a remarcat pe acest om remarcabil.

Președintele fracţiunii menșevice din Dumă, Ciheidze, a devenit aproape automat președintele Sovietului din Petrograd, iar mai apoi și al Comitetului Executiv Central. În îndeplinirea obligaţiilor sale, el s-a străduit să introducă toată rezerva sa de conștiinţă, acoperindu-și permanenta lipsă de încredere în sine prin glume destul de simple. Purta amprenta de neșters a provinciei. Gruzia muntoasă, ţară a soarelui, a viilor, a ţăranilor și a micilor nobili, cu un mic procent de muncitori, produsese o largă pătură de intelighenţie de stânga, temperamentală, dar care, în marea ei majoritate, nu se ridica mai sus de orizontul mic-burghez. În toate cele patru Dume, Gruzia trimisese ca deputaţi niște menșevici și, în toate cele patru fracţiuni, deputaţii

ei jucaseră rolul de conducători. Gruzia a devenit Gironda Revoluţiei Ruse. Dacă girondinii din secolul al XVIII-lea fuseseră acuzaţi de federalism, girondinii Gruziei au început prin apărarea unei Rusii unice și indivizibile și au sfârșit în separatism.

Figura cea mai remarcabilă a Girondei gruzine a fost, fără îndoială, fostul deputat în cea de-a doua Dumă Ţereteli, care, imediat după întoarcerea din deportare, a preluat conducerea nu numai a menșevicilor, dar și a majorităţii de atunci din Soviet. Fără să fie teoretician, nici măcar jurnalist, dar orator remarcabil, Ţereteli a fost și a rămas un radical de felul celor din sudul Franţei. În condiţiile rutinei parlamentare, se simţea ca peștele în apă. Dar se născuse într-o epocă revoluţionară și se intoxicase în tinereţe cu o doză de marxism. În orice caz, dintre toţi menșevicii, el a arătat în timpul evenimentelor revoluţiei cea mai mare anvergură și năzuinţa de a face ceva. Tocmai de aceea a contribuit mai mult decât alţii la prăbușirea regimului din Februarie. Ciheidze i se va supune lui Ţereteli cu totul, deși, din când în când, se va speria de obtuzitatea sa doctrinară, care-l apropia pe fostul revoluţionar deportat de reprezentanţii conservatori ai burgheziei.

Menșevicul Skobelev, care-și datora proaspăta popularitate statutului de deputat din ultima Dumă, lăsa – iar asta nu numai din cauza aspectului său tineresc – impresia unui student care joacă pe o scenă privată rolul unui om de stat. Skobelev se va specializa în potolirea „exceselor", în anihilarea conflictelor locale și, de fapt, în astuparea crăpăturilor dualității puterii, până ce va fi inclus, cu rolul nefericit de ministru al muncii, în guvernul de coaliţie din mai.

Cea mai importantă figură din rândul menșevicilor era Dan, vechi militant al partidului, considerat mereu a doua figură după Martov. Dacă menșevismul avea în general în sânge moravurile și spiritul social-democraţiei germane din epoca decăderii sale, atunci Dan părea chiar un membru al conducerii partidului german, un Ebert la o scară mai mică. Un an mai târziu, politica ce nu-i izbutise acestui Ebert rusesc în Rusia îi va reuși de minune germanului Dan în Germania. Totuși, cauza nu vor fi oamenii, ci condiţiile.

Dacă Ţereteli era vioara întâi din orchestra majorităţii din Soviet, Liber cânta, din toate puterile plămânilor, cu ochii injectaţi de sânge, la un clarinet răsunător. Era un menșevic din Uniunea Muncitorilor Evrei (Bund), cu un vechi trecut revoluţionar, foarte sincer, foarte temperamental, foarte elocvent, foarte mărginit și năzuind cu patimă să se arate un patriot adevărat și un om de stat de fier. Liber deborda literalmente de ură faţă de bolșevici.

Falanga liderilor menșevici poate fi închisă cu fostul bolșevic de extremă stângă Voitinski, un participant de marcă la prima revoluţie, care fusese condamnat la muncă silnică și o rupsese cu partidul în martie din motive de patriotism. Ajuns la menșevici, Voitinski va deveni, așa cum se cuvenea, un

devorator profesionist de bolșevici. Îi va lipsi doar temperamentul pentru a se compara cu Liber în persecutarea foștilor lui tovarăși de idei.

Statul-major al narodnicilor era la fel de eterogen, dar mult mai puţin important și strălucit. Așa-numiţii socialiști-populiști, care constituiau flancul de extremă dreaptă, erau conduși de un vechi emigrant, Ceaikovski, al cărui șovinism belicos era comparabil cu al lui Plehanov, fără a avea însă nici talentele, nici trecutul acestuia. Alături de el se afla bătrâna Breško-Breškovskaia, pe care eserii o numeau „bunica Revoluţiei Ruse", dar care-și dădea toată silinţa să intre în rolul de nașă a contrarevoluţiei ruse. Anarhistul veteran Kropotkin, care păstrase din tinereţe o slăbiciune pentru narodnici, se folosea de război pentru a condamna tot ce propovăduise vreme de aproape jumătate de secol: cel ce negase statul susţinea Antanta, iar dacă critica dualitatea puterii din Rusia, n-o făcea în numele anarhiei, ci în cel al puterii unice a burgheziei. Totuși, bătrânii aceștia vor juca mai degrabă un rol decorativ, deși Ceaikovski, mai târziu, în războiul împotriva bolșevicilor, va sta în fruntea unuia dintre guvernele Albilor finanţate de Churchill.

Primul loc în rândul eserilor, mult înaintea celorlalţi, dar nu în partid, ci deasupra partidului, îl ocupa Kerenski, un om fără niciun trecut de partid. Va trebui în continuare să ne întâlnim nu o dată cu această figură providenţială, a cărei forţă o constituia, în perioada dualităţii puterii, combinaţia între slăbiciunile liberalismului și slăbiciunile democraţiei. Intrarea formală în Partidul Eserilor n-a afectat relaţia plină de dispreţ a lui Kerenski faţă de partide în general: se socotea un ales direct al naţiunii. Dar și Partidul Eserilor încetase pe atunci să mai fie un partid, devenind un zero grandios, cu adevărat naţional. În Kerenski, el își găsise conducătorul potrivit.

Viitor ministru al agriculturii, iar mai apoi și președinte al Adunării Constituante, Cernov era, fără îndoială, figura cea mai reprezentativă a vechiului Partid al Eserilor, fiind socotit, nu întâmplător, inspiratorul, teoreticianul și conducătorul acestuia. Având cunoștinţe serioase, dar nesistematizate, mai degrabă bucher decât om educat, Cernov avea mereu la dispoziţie o selecţie nelimitată de citate potrivite diferitelor ocazii, care multă vreme au uimit tineretul rus, învăţându-l însă prea puţine lucruri. La o singură întrebare n-avea răspuns acest conducător vorbăreţ: Pe cine și unde conduce? Formulele eclectice ale lui Cernov, presărate cu morală și versuleţe, au strâns laolaltă la un moment dat un public destul de divers, care, în momentele critice, va trage în toate direcţiile. Nu-i de mirare dacă Cernov opunea cu încântare de sine metoda proprie de formare a unui partid „sectarismului" lui Lenin.

Cernov a sosit din străinătate la cinci zile după Lenin: în cele din urmă, Anglia îl lăsase să treacă. Numeroaselor saluturi venite din partea Sovietului, conducătorul celui mai mare partid le-a răspuns cu cea mai lungă cuvânta-

re, despre care Suhanov, pe jumătate eser, spune așa: „Nu numai eu, dar și mulţi alţi patrioţi din Partidul Eser ne-am încruntat și am dat din cap, întrebându-ne de ce cântă așa de neplăcut, de ce se maimuţărește așa de ciudat, de ce-și dă ochii peste cap și vorbește întruna ca nuca-n perete". Tot restul activităţii lui Cernov din timpul revoluţiei se va desfășura după diapazonul primei lui cuvântări. După câteva încercări de a se opune dinspre stânga lui Kerenski și Ţereteli, Cernov, strâns din toate părţile, se va preda fără luptă, se va curăţa de zimmerwaldismul său din emigraţie, va intra în Comisia de Contact, iar mai târziu și în guvernul de coaliţie. Tot ce va face va cădea prost. De aceea, se va hotărî să se eschiveze. Abţinerea de la vot va deveni pentru el o formă de existenţă politică. Din aprilie până în octombrie, autoritatea lui se va topi chiar mai repede decât rândurile partidului său. Cu toate deosebirile dintre Cernov și Kerenski, care se urau reciproc, amândoi își aveau rădăcinile în întregime în trecutul prerevoluţionar, în vechea societatea rusă lipsită de vlagă, în inteligheniţia jigărită și pretenţioasă, care ardea de dorinţa de a învăţa masele populare, de a le proteja și a le face bine, dar cu totul incapabilă să le asculte, să le înţeleagă și să înveţe de la ele. Or, fără asta, nu există politică revoluţionară.

Avksentiev, care se va ridica prin partid până la cele mai înalte posturi ale revoluţiei – președinte al Comitetului Executiv al deputaţilor ţăranilor, ministru de interne, președinte al Preparlamentului –, era deja o caricatură perfectă de om politic: un încântător profesor de rusă de la un gimnaziu de fete din Orel – asta e tot ce putem spune despre el. E adevărat, activitatea lui politică se va dovedi mult mai dăunătoare decât personalitatea sa.

Un rol important, dar mai degrabă de culise, l-a jucat, în fracţiunea eserilor și în nucleul de conducere al Sovietului, Goţ. Terorist dintr-o familie revoluţionară cunoscută, Goţ era mai puţin pretenţios și mai întreprinzător decât cei mai apropiaţi prieteni politici ai săi. Dar, în calitate de așa-zis „practician", el s-a mărginit la chestiuni de bucătărie, lăsând marile probleme în seama altora. De fapt, trebuie să adăugăm că nu era nici orator, nici scriitor și că principala lui resursă era autoritatea personală, plătită cu ani buni de muncă silnică.

În esenţă, i-am numit pe toţi cei care puteau fi socotiţi în cercul de conducere al narodnicilor. Mai departe veneau niște figuri cu totul întâmplătoare, cum ar fi Filippovski, despre care nimeni nu putea spune de ce, la drept vorbind, a atins chiar vârful Olimpului din Februarie: un rol hotărâtor l-a jucat, trebuie să presupunem, uniforma lui de ofiţer de marină.

Alături de conducătorii oficiali ai celor două partide dominante din Comitetul Executiv, mai erau mulţi oameni „sălbatici", singuratici, participanţi mai vechi la mișcare în diverse etape ale ei, oameni care părăsiseră lupta cu multă vreme înainte de insurecţie, iar acum, după ce se întorseseră grăbiţi sub steagul revoluţiei victorioase, nu se repezeau să-și pună de gât un jug de par-

tid. În toate chestiunile principale, „sălbaticii” vor merge pe linia majorităţii din Soviet. La început, ei au avut chiar rolul conducător. Dar, pe măsură ce se vor întoarce din deportare și din emigraţie conducătorii oficiali, acești oameni fără partid vor trece în poziţia secundă, politica va începe să capete o formă, iar spiritul de partid va intra în drepturile sale.

Oponenţii Comitetului Executiv din tabăra reacţiunii vor atrage nu o dată atenţia că în el predomina elementul alogen: evrei, gruzini, letoni, polonezi ș.a.m.d. Deși aceștia constituiau un procent scăzut faţă de masa totală a membrilor Comitetului Executiv, ei ocupau, fără îndoială, un loc foarte important în prezidiu, în diverse comisii, printre raportori ș.a.m.d. Pentru că inteligheţia naţionalităţilor asuprite, concentrată în primul rând în orașe, umpluse din belșug rândurile revoluţionarilor, este de înţeles de ce numărul alogenilor a fost extrem de mare printre revoluţionarii din vechea generaţie. Experienţa lor, deși nu mereu de bună calitate, îi făcea de neînlocuit în procesul de edificare a unor forme sociale noi. Totuși, încercările de a explica politica sovietelor și mersul întregii revoluţii printr-o pretinsă predominare a alogenilor sunt complet stupide. Naţionalismul arată, și în acest caz, dispreţ faţă de naţiunea activă, adică faţă de popor, prezentându-l în perioada marii lui treziri naţionale ca pe un prostănac în mâinile unor străini de ocazie. Dar de ce și cum au primit alogenii o asemenea forţă miraculoasă asupra milioanelor băștinașe? De fapt, în timpul unei profunde răsturnări istorice, masa naţiunii pune adesea la lucru acele elemente care erau încă asuprite în ajun și care, de aceea, sunt cele mai hotărâte să dea expresie noilor sarcini. Dar nu străinii conduc revoluţia, ci revoluţia populară se folosește de străini. Așa a fost chiar și în timpul marilor reforme venite de sus. Politica lui Petru I n-a încetat să fie naţională, când, părăsind vechile drumuri, a adus în slujba sa străini din interiorul și din afara Rusiei. Meșterii din suburbia germană și căpitanii de vas olandezi exprimau mai bine în acea perioadă nevoia de dezvoltare naţională din Rusia decât popii ruși, aduși odinioară de greci, sau boierii moscoviţi, care și ei se plângeau de dominaţia străinilor, deși proveneau din străinii care formaseră statul rus. În orice caz, inteligheţia alogenă din 1917 era împărţită între aceleași partide ca și cea rusă, suferind de aceleași vicii și făcând aceleași greșeli, iar, printre menșevici și eseri, tocmai alogenii erau cuprinși de o râvnă deosebită pentru apărarea și unitatea Rusiei.

Așa arăta Comitetul Executiv, organul suprem al democraţiei. Două partide care-și pierduseră iluziile, dar își păstraseră prejudecăţile, cu un stat-major de conducători incapabili să treacă de la vorbă la faptă, ajunseseră în fruntea revoluţiei chemate să smulgă lanţurile seculare și să pună bazele unei societăţi noi. Toată activitatea conciliatorilor va deveni o înlănţuire de contradicţii chinuitoare, care vor obosi masele populare și vor pregăti convulsiile războiului civil.

Muncitorii, soldaţii, ţăranii luaseră evenimentele în serios. Ei credeau că sovietele create de ei trebuiau să se apuce de îndată de eliminarea acelor calamităţi care duseseră la apariţia revoluţiei. Toţi se îndreptau spre soviete. Fiecare aducea ceea ce-l chinuia. Și cine nu era chinuit de ceva? Se cereau hotărâri, se spera ajutor, se aștepta dreptate, se stăruia pe răzbunare. Protectori, reclamanţi, solicitanţi, demascatori considerau că, în sfârșit, puterea ostilă fusese înlocuită cu una a lor. Poporul credea în Soviet, poporul era înarmat, deci Sovietul era puterea. Așa înţelegeau ei lucrurile. Și oare n-aveau dreptate? Șuvoiul neîntrerupt de soldaţi, muncitori, soţii de soldaţi, târgoveţi mărunţi, funcţionari, mame, taţi deschidea și închidea ușile, căuta, întreba, plângea, cerea, impunea măsuri, arătând uneori exact care să fie acestea, transformând din mers Sovietul într-o putere revoluţionară. „Acest lucru nu era deloc în interesul și, în orice caz, nu intra în planurile Sovietului însuși", se plânge cunoscutul nostru Suhanov, care se lupta, firește, din toate puterile cu acest proces. Cu succes oare? Vai, el este imediat nevoit să recunoască că „aparatul Sovietului a început fără să vrea, de la sine, în afara voinţei Sovietului, să dea la o parte mașina de stat oficială, care mergea din ce în ce mai mult în gol". Dar ce făceau doctrinarii capitulării, mecanicii mersului în gol? „Trebuia să ne împăcăm și să preluăm anumite funcţii guvernamentale – recunoaște melancolic Suhanov –, susţinând în același timp ficţiunea după care conducerea se afla la Palatul Mariinski." Iată cu ce se ocupau acești oameni într-o ţară ruinată, cuprinsă de flacăra războiului și a revoluţiei: prin măsuri de mascaradă protejau prestigiul unui guvern pe care poporul îl respingea organic. Să moară revoluţia, dar să trăiască ficţiunea!... Or, în același timp, puterea pe care acești oameni o dădeau afară pe ușă intra din nou pe fereastră, găsindu-i de fiecare dată nepregătiţi și punându-i într-o postură ridicolă sau nedemnă.

Încă din noaptea de 28 februarie, Comitetul Executiv interzisese presa monarhistă și stabilise un sistem de autorizare a ziarelor. S-au auzit proteste. Cel mai tare tare strigau cei care se obișnuiseră să le închidă gura tuturor. Peste câteva zile, Comitetul s-a lovit din nou de problema libertăţii presei: să permită sau nu apariţia ziarelor reacţionare? Au apărut dezacorduri. Doctrinarii de felul lui Suhanov erau pentru o libertate absolută a presei. Ciheidze n-a fost mai întâi de acord: cum poţi să lași o armă la dispoziţia necontrolată a dușmanilor de moarte? Pe de altă parte, nimănui nu i-a trecut prin minte să lase această problemă hotărârii guvernului. Oricum ar fi fost degeaba: muncitorii tipografi recunoșteau numai dispoziţiile Sovietului. Pe 5 martie, Comitetul Executiv a confirmat: publicaţiile de dreapta urmau să fie închise, iar apariţia noilor ziare urma să fie supusă autorizării Sovietului. Dar, deja pe 10, această dispoziţie a fost anulată la presiunea cercurilor burgheze. „Trei zile au fost de ajuns pentru a ne băga minţile în cap", scrie Suhanov triumfător. Este un triumf neîntemeiat! Presa nu stă deasupra societăţii. Condiţiile existenţei

ei în timpul revoluţiei reflectă însuși mersul revoluţiei. Când aceasta ia sau e gata să ia forma unui război civil, niciuna dintre taberele aflate în luptă nu va admite existenţa presei dușmane pe teritoriul ei de influenţă, așa cum nu va lăsa de bunăvoie să-i scape din mâini controlul arsenalelor, al căilor ferate și al tipografiilor. În lupta revoluţionară, presa este numai un fel particular de armă. În orice caz, dreptul la cuvânt nu e mai presus de dreptul la viaţă. Iar revoluţia își însușește ambele drepturi. Se poate stabili ca o lege faptul că guvernele revoluţionare sunt cu atât mai liberale, cu atât mai tolerante, cu atât mai „binevoitoare" faţă de reacţiune, cu cât e mai neînsemnat programul lor, cu cât sunt mai legate de trecut, cu cât e mai conservator rolul lor. Și dimpotrivă, cu cât mai grandioase îi sunt sarcinile, cu cât încalcă mai multe drepturi dobândite și interese, cu atât mai concentrată e puterea revoluţionară, cu atât mai făţișă e dictatura ei. O fi bine sau nu, dar asta e calea pe care a mers înainte până acum omenirea.

Sovietul avusese dreptate când voise să păstreze în mâinile sale controlul asupra tipăriturilor. De ce a renunţat el atunci așa de ușor? Pentru că, în general, refuza o luptă serioasă. El păstra tăcerea în privinţa păcii, a pământului, chiar a republicii. După ce transmisese puterea burgheziei conservatoare, el nu mai avea niciun motiv să se teamă de presa de dreapta, nici posibilitatea de a se lupta cu ea. În schimb, la puţine luni după asta, guvernul susţinut de Soviet va începe să se răfuiască nemilos cu presa de stânga. Ziarele bolșevicilor vor fi închise unul după altul.

Pe 7 martie, Kerenski declama la Moscova: „Nicolae al II-lea este în mâinile mele... N-o să fiu niciodată un Marat al Revoluţiei Ruse... Sub supravegherea mea personală, Nicolae al II-lea va pleca în Anglia..." Doamnele au aruncat cu flori, studenţii au aplaudat. Dar păturile de jos au început să se agite. Până acum, nicio revoluţie serioasă, adică una care are ce pierde, nu-l lăsase pe monarhul decăzut să plece în străinătate. Muncitorii și soldaţii au cerut cu insistenţă arestarea Romanovilor. Comitetul Executiv simţea că nu se poate glumi cu chestiunea asta. S-a stabilit ca Sovietul să ia în mâinile sale cazul Romanovilor: astfel se recunoștea în mod oficial că guvernul nu prezenta încredere. Comitetul Executiv a dat ordin ca Romanov să nu fie lăsat să treacă pe nicio cale ferată și, de aceea, trenul ţarului rătăcea pe șine. Unul dintre membrii Comitetului Executiv, muncitorul Gvozdev, un menșevic de dreapta, a fost însărcinat cu arestarea lui Nicolae. Kerenski fusese dezaprobat și, împreună cu el, întregul guvern. Dar acesta, în loc să-și dea demisia, s-a supus în tăcere. Deja pe 9 martie, Ciheidze îi raporta Comitetului Executiv că guvernul „a refuzat" ideea de a-l trimite pe Nicolae în Anglia. Familia ţarului a fost pusă sub arest la Palatul de Iarnă. Acesta era felul în care Comitetul Executiv își fura puterea de sub propria pernă. Iar de pe front veneau cereri tot mai insistente: fostul ţar să fie mutat în fortăreaţa „Petru și Pavel".

Revoluţiile au însemnat mereu o bulversare a proprietăţii, nu numai în ordine legislativă, ci și prin confiscările înfăptuite de mase. De fapt, revoluţiile agrare nu s-au petrecut niciodată în istorie în alt fel: reforma legală a venit întotdeauna în urma incendiilor. În orașe, rolul confiscărilor a fost mai mic: revoluţiile burgheze n-aveau ca sarcină să scuture proprietatea burgheză. Dar se pare că n-a existat revoluţie în care mulțimile să nu fi luat în stăpânire în scop social clădiri ce aparţinuseră înainte dușmanilor poporului. Imediat după Revoluţia din Februarie, partidele au ieșit din ilegalitate, au apărut uniuni profesionale, mitingurile se desfășurau neîntrerupt, în toate raioanele existau soviete proprii – toţi aveau nevoie de încăperi. Diverse organizaţii au confiscat casele de vacanţă nelocuite ale miniștrilor ţarului sau palatele goale ale balerinelor imperiale. Victimele s-au plâns sau chiar puterea s-a amestecat din proprie iniţiativă în această chestiune. Dar, pentru că cei care făcuseră confiscările aveau adevărata putere, iar puterea oficială era o fantomă, procurorii au trebuit în cele din urmă să se adreseze aceluiași Comitet Executiv, cerând restabilirea drepturilor încălcate ale balerinelor ale căror funcţii nu prea complicate fuseseră răsplătite gras de membrii dinastiei din fondurile poporului. S-a pus, bineînţeles, în mișcare Comisia de Contact, miniștrii au ţinut o ședinţă, s-a întrunit biroul Comitetului Executiv, s-au trimis delegaţii la cei ce făcuseră confiscările și afacerea s-a întins pe câteva luni bune.

Suhanov spune că, în calitate de „om de stânga”, n-avea nimic împotriva celor mai radicale imixtiuni legislative în dreptul de proprietate, dar că, dimpotrivă, era un „dușman inveterat al oricăror confiscări”. Prin asemenea formule își acopereau amărâţii ăștia de stânga inconsistenţa. Un guvern cu adevărat revoluţionar ar fi putut, fără îndoială, să reducă la minimum confiscările haotice printr-un decret dat la momentul potrivit care să îngăduie rechiziţionarea de încăperi. Dar conciliatorii de stânga cedaseră puterea unor fanatici ai proprietăţii, pentru a le predica apoi zadarnic mulțimilor – sub cerul liber – respectul faţă de legalitatea revoluţionară. Clima din Petrograd nu e benefică platonismului.

Cozile la pâine dăduseră ultimul impuls revoluţiei. Ele s-au dovedit de asemenea prima ameninţare pentru noul regim. Încă de la ședinţa de constituire a Sovietului s-a hotărât să fie creată o comisie pentru problemele aprovizionării. Guvernul se gândea prea puţin cum să dea de mâncare capitalei. El nu s-ar fi dat în lături nici de la supunerea ei prin înfometare. Sarcina va cădea, așadar, pe umerii Sovietului. El avea la dispoziţie economiști și statisticieni cu oarecare experienţă practică, ce lucraseră mai înainte în organele economice și administrative ale burgheziei. Erau, în marea lor majoritate, menșevici din aripa de dreapta, precum Groman și Cerevanin, sau foști bolșevici care o luaseră mult spre dreapta, precum Bazarov și Avilov. Dar, imediat ce s-au confruntat cu problema aprovizionării populaţiei din capitală, ei au fost nevo-

iţi, din cauza întregii situaţii, să propună niște măsuri foarte radicale, pentru a pune frâu speculei și a organiza piaţa. Într-o serie de ședinţe ale Sovietului s-a pus la punct un întreg sistem de măsuri de „socialism de război", care includea declararea tuturor rezervelor de cereale drept bun al statului, stabilirea de preţuri fixe la pâine care să fie corelate cu preţuri de asemenea fixe la produsele industriale, un control guvernamental al producţiei, un schimb reglementat de mărfuri cu satul. Conducătorii Comitetului Executiv se priveau neliniștiţi; fără să știe ce altceva să propună, ei au fost de partea acestor rezoluţii radicale. Membrii Comisiei de Contact le transmiteau apoi jenaţi guvernului. Guvernul promitea să le studieze. Dar nici prinţul Lvov, nici Gucikov, nici Konovalov n-aveau chef să controleze, să rechiziţioneze și să se îngrădească pe ei înșiși și pe prietenii lor. Toate dispoziţiile economice ale Sovietului se loveau de împotrivirea pasivă a aparatului guvernamental, în măsura în care nu erau puse în practică, din proprie iniţiativă, de sovietele locale. Singura măsură practică pe care Sovietul din Petrograd a luat-o în privinţa aprovizionării a fost restrângerea consumului la o raţie fixă: un funt[1] și jumătate de pâine pentru persoanele ce prestau muncă fizică, un funt pentru celelalte. E adevărat, limitarea asta aproape că nu aducea nicio schimbare în bugetul alimentar real al populaţiei din capitală: cu un funt sau un funt și jumătate se poate trăi. Năpasta foametei de zi cu zi nu apăruse încă. Vreme de ani – nu de luni, ci de ani –, revoluţia va trebui să strângă din ce în ce mai tare cureaua pe pântecele supt. Ea va îndura această probă. Acum, nu foamea o chinuia, ci necunoscutul, cursul nehotărât al evenimentelor, nesiguranţa zilei de mâine. Greutăţile economice, agravate de cele treizeci și două de luni de război, băteau la ușile și ferestrele noului regim. Ruina din transporturi, lipsa diverselor tipuri de materii prime, uzura unei părţi importante a utilajelor, inflaţia ameninţătoare, dezordinea din circulaţia mărfurilor – toate acestea cereau măsuri curajoase și rapide. Abordându-le pe linie economică, conciliatorii le făceau, pe de altă parte, imposibil de rezolvat pe linie politică. Fiecare problemă economică de care se loveau se transforma într-o condamnare a dualităţii puterii și fiecare decizie pe care trebuiau s-o semneze îi frigea groaznic la degete.

Problema zilei de lucru de opt ore a devenit cea mai mare probă de verificare a raportului de forţe. Insurecţia învinsese, dar greva generală continua. Muncitorii credeau în mod cât se poate de serios că schimbarea de regim trebuia să aducă schimbări și în destinele lor. Acest lucru a stârnit de îndată neliniștea noilor conducători, și liberali, și socialiști. Partidele și ziarele patriotice au început să strige: „Soldaţii în cazărmi, muncitorii la strunguri!" Deci totul va fi ca mai înainte? se întrebau muncitorii. Deocamdată, asta este, răspundeau încurcaţi menșevicii. Dar muncitorii au înţeles: dacă nu vor fi

[1] Unitate de măsură echivalentă cu 0,453 grame. *(N. tr.)*

schimbări acum, atunci nu vor fi nici mai târziu. Burghezia le-a lăsat socialiștilor problema reglării chestiunii cu muncitorii. Sub pretextul că victoria obţinută „a asigurat într-o măsură suficientă poziţia clasei muncitoare în lupta ei revoluţionară" – într-adevăr, oare nu veniseră moșierii liberali la putere? –, Comitetul Executiv a hotărât pe 5 martie reluarea lucrului în raionul Petrograd. Muncitorii la strunguri! Așa de puternic era egoismul blindat al claselor educate, liberali și socialiști deopotrivă. Oamenii aceștia credeau că milioanele de muncitori și de soldaţi împinși la insurecţie de presiunea de nestăvilit a nemulţumirilor și a speranţelor se vor împăca liniștiţi după victorie cu vechile condiţii de viaţă. Din cărţile de istorie, conducătorii trăseseră concluzia că așa se întâmplase în celelalte revoluţii. Dar nu, nici măcar în trecut nu fusese așa. Dacă muncitorii fuseseră goniţi în vechiul lor staul, asta se făcuse pe ocolite, printr-o serie de înfrângeri și minciuni. Marat a înțeles foarte bine crudul revers social al revoluţiilor politice. De aceea și este el așa de calomniat de istoricii oficiali. „Revoluţia se înfăptuiește și este susţinută numai de către clasele de jos ale societăţii – scria el cu o lună înainte de revoluţia din 10 august 1792 –, de toţi acei oropsiţi pe care bogăţia nerușinată îi tratează drept canalii și pe care romanii, cu cinismul lor obișnuit, i-au numit cândva proletari." Și ce le dă revoluţia acestor oropsiţi? „După un oarecare succes de început, mișcarea este în cele din urmă înfrântă; îi lipsesc mereu cunoștinţele, deprinderile, mijloacele, armele, conducătorii, un plan de acţiune și rămâne fără apărare în faţa complotiștilor, care dispun de experienţă, abilitate și viclenie." Nu e interesant că Kerenski n-a vrut să fie un Marat al Revoluţiei Ruse?

Unul dintre foștii căpitani ai industriei rusești, V. Auerbah, povestește indignat că „cei de jos au înţeles revoluţia ca pe un fel de lăsata-secului: servitoarele, de pildă, au dispărut cu zilele, se tot plimbau cu niște panglici roșii, mergeau cu automobilele și se întorceau numai în zori, pentru a se spăla și a pleca din nou la petrecere". E uimitor că, încercând să arate decăderea morală produsă de revoluţie, demascatorul prezintă comportamentul servitoarei prin acele trăsături care, cu excepţia panglicii roșii, reproduc cum nu se poate mai bine viaţa obișnuită a unei patriciene burgheze. Da, revoluţia era interpretată de asupriţi ca o sărbătoare sau ca un ajun de sărbătoare și prima mișcare a salahoarelor trezite de ea consta în slăbirea jugului sclaviei cotidiene, umilitoare, apăsătoare, fără ieșire. Clasa muncitoare ca întreg nu putea și nu voia însă să se mulţumească numai cu panglicile roșii – ca simbol al victoriei câștigate pentru alţii. La uzinele din Petrograd era tulburare. Un număr mare de întreprinderi au hotărât în mod deschis să nu se supună dispoziţiei Sovietului. Desigur, muncitorii erau gata să se ducă la strunguri, căci asta era necesar, dar în ce condiţii? Muncitorii cereau o zi de lucru de opt ore. Menșevicii le-au amintit că, în 1905, când muncitorii încercaseră să introducă prin forță ziua de lucru de opt ore, fuseseră înfrânţi: „Lupta pe două fronturi – cu re-

acţiunea și cu capitaliștii – este prea mult pentru proletariat”. Asta era ideea lor centrală. Menșevicii recunoșteau, la drept vorbind, caracterul inevitabil al unei viitoare rupturi cu burghezia. Dar această recunoaștere pur teoretică nu-i obliga la nimic. Ei credeau că nu trebuie să forţeze ruptura. Iar pentru că burghezia nu era aruncată în tabăra reacţiunii de frazele înflăcărate ale oratorilor și ziariștilor, ci de mișcarea independentă a claselor muncitoare, menșevicii se opuneau din toate puterile luptei economice a muncitorilor și ţăranilor. „Pentru clasa muncitoare – propovăduiau ei –, chestiunile sociale nu sunt acum pe primul plan. Acum, ea trebuie să obţină libertatea politică.” Dar muncitorii nu puteau pricepe în ce consta această libertate abstractă. Ei voiau mai întâi puţină libertate pentru mușchii și nervii lor. Și făceau presiuni asupra stăpânilor lor. Ce ironie: tocmai pe 10 martie, când un ziar menșevic scria că ziua de lucru de opt ore nu era la ordinea zilei, Asociaţia Industriașilor și Fabricanţilor, care se văzuse nevoită în ajun să intre în legături oficiale cu Sovietul, își declara acordul pentru introducerea zilei de lucru de opt ore și pentru organizarea de comitete de fabrică și de uzină. Industriașii se arătau mai perspicace decât strategii democraţi ai Sovietului. Nu e de mirare, căci, în uzine, patronii stăteau faţă în faţă cu muncitorii, care, în aproape jumătate din întreprinderile din Petrograd – în majoritatea lor, cele mai mari –, părăseau strungurile după opt ore de muncă. Ei își luau singuri ceea ce le refuzaseră guvernul și Sovietul. Când presa liberală va compara extaziată gestul industriașilor ruși din 10 martie 1917 cu gestul aristocraţiei franceze din 4 august 1789, ea va fi mult mai aproape de adevărul istoric decât ar fi crezut: ca și feudalii de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, capitaliștii ruși acţionau mânaţi de bâta nevoii și, printr-o cedare temporară, sperau să-și asigure în viitor recuperarea lucrurilor pierdute. Una dintre publicaţiile cadeţilor, încălcând minciuna oficială, va recunoaște direct: „Spre nefericirea menșevicilor, bolșevicii au obligat deja prin teroare Asociaţia Fabricanţilor să accepte introducerea urgentă a zilei de lucru de opt ore”. În ce consta teroarea, știm deja. Muncitorii bolșevici au ocupat, fără îndoială, primele rânduri în această mișcare și, din nou, ca în zilele hotărâtoare ale lui Februarie, marea majoritate a muncitorilor i-au urmat.

Sovietul condus de menșevici a înregistrat cu un sentiment foarte amestecat măreața victorie obţinută, de fapt, în ciuda sa. Conducătorii rușinaţi au fost nevoiţi totuși să mai facă un pas înainte și să-i propună Guvernului Provizoriu să decreteze înainte de Adunarea Constituantă ziua de lucru de opt ore pentru întreaga Rusie. Dar guvernul, în acord cu industriașii, s-a încăpăţânat și, așteptând zile mai bune, a refuzat să îndeplinească o cerere prezentată fără nicio insistenţă.

În regiunea Moscova s-a declanșat aceeași luptă, care a durat însă mai mult. Și aici, Sovietul a cerut reluarea lucrului în pofida opoziției muncitorilor. La una dintre cele mai mari uzine, rezoluţia împotriva încetării grevei a

adunat șapte mii de voturi pentru, față de șase mii contra. Aproximativ la fel au reacţionat și alte întreprinderi. Pe 10 martie, Sovietul a confirmat încă o dată obligativitatea reîntoarcerii neîntârziate la strung. Deși munca a început după aceea în marea majoritate a uzinelor, aproape peste tot s-a declanșat o luptă pentru reducerea zilei de lucru. Muncitorii își corectau conducătorii prin acţiune. Sovietul din Moscova, care s-a încăpăţânat ceva mai multă vreme, a fost nevoit în cele din urmă, pe 21 martie, să introducă ziua de lucru de opt ore printr-o dispoziţie proprie. Industriașii s-au supus imediat. În provincie, lupta s-a dus și în aprilie. Aproape peste tot, sovietele s-au abţinut mai întâi și s-au opus, dar apoi, sub presiunea muncitorilor, au intrat în parlamentări cu antreprenorii; în locurile unde aceștia nu cădeau la înţelegere, sovietele au fost nevoite să decreteze singure introducerea zilei de lucru de opt ore. Ce breșă în sistem!

Guvernul s-a ţinut în mod intenţionat la distanţă. În același timp, sub conducerea șefilor liberali, s-a declanșat o campanie furibundă împotriva muncitorilor. Pentru a-i înfrânge, s-a hotărât să fie stârniţi soldaţii împotriva lor. Reducerea zilei de lucru însemna doar slăbirea frontului. Oare te puteai gândi numai la tine pe timp de război? Oare în tranșee se numărau orele? Când clasele avute o iau pe calea demagogiei, ele nu se opresc cu niciun preţ. Agitaţia a căpătat un caracter nebunesc și, în curând, a fost mutată în tranșee. În amintirile sale de pe front, soldatul Pireiko recunoaște că agitaţia, făcută mai ales de niște socialiști apăruţi peste noapte din rândurile ofiţerilor, nu era deloc lipsită de succes. „Dar toată problema corpului ofiţeresc, care încerca să-i aţâţe pe soldaţi împotriva muncitorilor, era că erau ofiţeri. Era încă mult prea proaspăt întipărit în mintea fiecărui soldat ce fusese ofiţerul pentru el în trecut." Această prigoană a muncitorilor a fost foarte acerbă în capitală. Industriașii împreună cu statul-major al cadeţilor au găsit mijloace nelimitate și forţă pentru a face agitaţie în garnizoană. „În a doua decadă a lui martie – povestește Suhanov –, la toate răspântiile, în tramvaie, în orice loc public, puteai vedea muncitori și soldaţi care se luau la harţă într-o luptă neobosită a cuvintelor." Aveau loc și încăierări. Muncitorii au înţeles pericolul și s-au ferit de el cu pricepere. Pentru asta a fost de ajuns să spună adevărul, să prezinte cifrele profiturilor de război, să le arate soldaţilor uzinele și atelierele cu huruitul mașinilor, cu flăcările infernale ale cuptoarelor – frontul lor permanent, pe care aduceau și ei jertfe nenumărate. La iniţiativa muncitorilor au început să se organizeze în uzine vizite regulate ale unor unităţi ale garnizoanei, mai cu seamă în uzinele care lucrau pentru apărare. Vizitele s-au încheiat cu o fraternizare solemnă. Ziarele socialiste au publicat numeroase rezoluţii ale unităţilor militare în care se vorbea despre solidaritatea lor indestructibilă cu muncitorii. Pe la jumătatea lui aprilie, obiectul conflictului a dispărut din

paginile ziarelor. Presa burgheză a tăcut. Astfel, după victoria economică, muncitorii au obţinut-o și pe cea politică și morală.

Evenimentele prilejuite de lupta pentru ziua de lucru de opt ore au avut o mare importanţă pentru desfășurarea ulterioară a revoluţiei. Muncitorii au câștigat câteva ore libere pe săptămână pentru a citi, a se duce la adunări, precum și pentru a face exerciţii cu pușca, care vor deveni regulate din momentul creării miliţiei populare. După o lecţie așa de clară, muncitorii au început să-i urmărească mai bine pe conducătorii sovietelor. Autoritatea menșevicilor a suferit o lovitură serioasă. Bolșevicii s-au întărit în uzine și, în parte, și în cazărmi. Soldatul a devenit mai atent, mai gânditor, mai precaut: și-a dat seama că cineva stă cu ochii pe el. Planul viclean al demagogiei s-a întors împotriva inspiratorilor săi. În locul unei înstrăinări și vrajbe, s-a ajuns la o legătură mai strânsă între muncitori și soldaţi.

În pofida idilei contactului, guvernul ura Sovietul, pe conducătorii lui și protecţia acestora. El a arătat acest lucru cu prima ocazie. Pentru că Sovietul îndeplinea adesea funcţii guvernamentale, mai ales la cererea guvernului însuși, când era nevoie să potolească masele, Comitetul Executiv a cerut să i se dea niște subsidii modeste pentru cheltuieli. Guvernul a refuzat și, în pofida insistenţei repetate a Sovietului, a ţinut-o pe-a lui: nu poate da fonduri de stat unei „organizaţii private". Sovietul a tăcut. Bugetul Sovietului a rămas în sarcina muncitorilor, care nu oboseau niciodată să facă colecte bănești pentru nevoile revoluţiei.

În același timp, ambele părţi, și liberalii, și socialiștii, păstrau decorul prieteniei reciproce depline. La Conferinţa Panrusă a Sovietelor, existenţa unei dualităţi a puterii a fost calificată drept invenţie. Kerenski i-a asigurat pe delegaţii din armată că între guvern și Soviet exista o unitate deplină în sarcini și scopuri. Cu aceeași ardoare au negat dualitatea puterii și Ţereteli, Dan și alţi stâlpi ai Sovietului. Cu ajutorul minciunii, ei încercau să consolideze un regim ridicat pe minciună.

Totuși, regimul începuse să se clatine încă din primele săptămâni. Conducătorii erau neobosiţi când venea vorba de combinaţii organizatorice: încercau să se bazeze pe reprezentanţi de ocazie împotriva maselor, pe soldaţi împotriva muncitorilor, pe noile dume, zemstve și cooperative împotriva sovietelor, pe provincie împotriva capitalei și, în cele din urmă, pe ofiţeri împotriva poporului.

Forma sovietelor nu cuprinde în sine niciun fel de forţă mistică. Ea nu e nicidecum lipsită de viciile oricărui sistem reprezentativ, inevitabile cât timp și acesta din urmă e inevitabil. Dar forţa ei constă în faptul că reduce toate aceste vicii la minimum. Se poate spune cu convingere – iar experienţa va confirma în curând acest lucru – că orice altă formă de reprezentare, atomi-

zând masele, le-ar fi îngăduit acestora să-și manifeste voinţa activă în cursul revoluţiei cu mult mai greu și cu mult mai mare întârziere. Dintre toate formele de reprezentare revoluţionară, sovietul este cea mai flexibilă, mai nemijlocită și mai transparentă. Dar totuși este numai o formă. Ea nu poate da mai mult decât ceea ce poate introduce în ea mulţimea la un moment dat. Dar ea le poate ușura maselor înţelegerea greșelilor făcute și îndreptarea lor. Aceasta a și fost una dintre cele mai mari garanţii ale dezvoltării revoluţiei.

Care erau însă proiectele politice ale Comitetului Executiv? Puţin probabil ca vreunul dintre conducătorii lui să fi avut niște proiecte gândite până la capăt. Suhanov va afirma mai târziu că planul lui fusese de a-i ceda burgheziei puterea numai pe termen scurt, astfel încât, după ce se va fi întărit, democraţia să poată prelua cum se cuvine această putere. Totuși, această teorie, naivă în felul ei, are în mod evident un caracter retrospectiv. În orice caz, la vremea aceea, ea n-a fost formulată de nimeni. Sub conducerea lui Ţereteli, ezitările Comitetului Executiv, dacă n-au încetat, au fost, cel puţin, organizate într-un sistem. Ţereteli a declarat în chip deschis că, fără o putere burgheză solidă, revoluţia era ameninţată de o pieire inevitabilă. Democraţia trebuia să se mărginească la a face presiuni asupra burgheziei liberale, având grijă să n-o împingă în tabăra reacţiunii printr-un pas neatent, ci, dimpotrivă, s-o susţină în măsura în care ea va consolida cuceririle revoluţiei. La urma urmelor, acest regim intermediar trebuia să se încheie cu o republică burgheză și cu socialiștii în calitate de opoziţie parlamentară.

Piatra de poticnire pentru conducători n-a fost atât proiectul general, cât programul de acţiune de zi cu zi. Conciliatorii au promis mulțimii să obţină de la burghezie, pe calea „presiunii", o politică democratică internă și externă. Fără îndoială, sub presiunea maselor populare, clasele dominante au făcut concesii nu o dată în istorie. Dar presiunea înseamnă, în cele din urmă, ameninţarea de a alunga de la putere clasa dominantă și de a-i lua locul. Or, tocmai această armă nu se afla în mâinile democraţiei. Chiar ea, de bunăvoie, încredinţase puterea burgheziei. În momentele de conflict, nu democraţia ameninţa să ia puterea, ci, dimpotrivă, burghezia o speria cu ideea de a i-o da înapoi. În felul acesta, principala pârghie din mecanismul presiunii se afla în mâinile burgheziei. Asta explică și faptul că, în pofida neputinţei sale, guvernul se împotrivea cu succes tuturor somaţiilor cât de cât serioase ale conducătorilor sovietelor.

La jumătatea lui aprilie, până și Comitetul Executiv s-a dovedit a fi un organ mult prea mare pentru tainele politice ale nucleului conducător, care s-a întors cu totul cu faţa spre liberali. S-a format un birou compus numai din defensiști de dreapta. De-acum, marea politică se va face în cercul lor. Totul parcă se liniștise și aranjase. Ţereteli avea o putere nelimitată în Soviet.

Kerenski se înălța din ce în ce mai sus. Dar tocmai în acest moment au început să se vadă foarte limpede primele semne neliniștitoare venind de jos, dinspre mase. „E uimitor – scrie Stankevici, un apropiat al cercului lui Kerenski – că, tocmai în momentul în care s-a organizat Comitetul, când răspunderea pentru activitatea lui a fost preluată de un birou ales numai dintre partidele defensiste, tocmai în momentul acela, el a scăpat din mâini conducerea maselor, care s-au îndepărtat de el.” Uimitor? Nu, ci doar conform necesităţii.

XIII. ARMATA ȘI RĂZBOIUL

Disciplina din armată se clătinase puternic încă din lunile care au precedat revoluţia. Putem să ne uităm la numeroase reclamaţii ale ofiţerilor din acea perioadă: soldaţii nu erau respectuoși cu comandanţii, atitudinea faţă de cai, faţă de bunurile statului, până și faţă de armele din dotare era sub orice critică, în trenurile militare era haos. Nu peste tot lucrurile stăteau la fel de prost. Dar, peste tot, lucrurile se îndreptau în aceeași direcţie: spre prăbușire.

Acum se adăugase și cutremurul revoluţiei. Răscoala garnizoanei din Petrograd se făcuse nu doar fără ofiţeri, dar și împotriva acestora. În momentele critice, comandanţii își ascunseseră pur și simplu capetele. Pe 27 februarie, deputatul octombrist Șidlovski vorbise cu ofiţerii din Regimentul Preobrajenski, în mod evident pentru a le lua pulsul și a afla care era atitudinea lor faţă de Dumă. Or, printre aristocraţii din Gardă, el a descoperit o neînţelegere completă – deși, poate, pe jumătate prefăcută – faţă de ceea ce se întâmpla: toţi erau niște monarhiști speriaţi. „Mare mi-a fost mirarea – povestește Șidlovski – când, a doua zi dimineaţa, am văzut pe stradă tot Regimentul Preobrajenski mergând în formaţie, într-o ordine exemplară, cu fanfara în frunte, fără niciun ofiţer...” De fapt, unele unităţi veniseră la Palatul Tavriceski cu comandanţii lor sau, mai bine spus, își aduseseră comandanţii cu ele. Ofiţerii se simţeau în alaiul solemn ca niște prizonieri. Contesa Kleinmihel, care observase aceste scene fiind arestată, se exprimă mai clar: ofiţerii semănau cu niște berbeci duși la tăiere.

Nu Revoluţia din Februarie a creat ruptura dintre soldaţi și ofiţeri, ea a înlesnit numai ieșirea ei la suprafaţă. În conștiinţa soldaţilor, răscoala împotriva monarhiei era în primul rând o răscoală împotriva corpului ofiţeresc. „Încă din dimineaţa zilei de 28 februarie – își amintește cadetul Nabokov, care purta pe atunci uniformă – devenise periculos să ieși, pentru că ofiţerilor începuseră să li se smulgă epoleţii.” Așa arăta în garnizoană prima zi a noului regim!

Cea dintâi grijă a Comitetului Executiv a fost să-i împace pe soldaţi și pe ofiţeri. Asta nu însemna decât că unităţile militare trebuiau să se supună

foștilor comandanţi. Întoarcerea ofiţerilor la regimente trebuia, în opinia lui Suhanov, să prevină apariţia în armată a unei „anarhii generale sau a unei dictaturi a soldaţilor ignoranţi și înfierbântaţi". Acești revoluţionari, ca și liberalii, se temeau de soldaţi, nu de ofiţeri. În schimb, muncitorii împreună cu „soldaţii ignoranţi" se temeau de tot felul de neplăceri tocmai din partea preastrăluciților ofiţeri. Împăcarea era de aceea extrem de nesigură.

Stankevici descrie în felul următor atitudinea soldaţilor faţă de ofiţerii care se întorseseră în mijlocul lor după insurecţie: „Se dovedise că, încălcând disciplina și ieșind din cazărmi nu numai fără ofiţeri, dar... în multe cazuri împotriva ofiţerilor, chiar omorându-i pe cei care-și îndepliniseră datoria, soldații făcuseră o mare faptă eroică de eliberare. Dar, dacă acest lucru fusese ceva eroic și dacă acum ofiţerimea însăși afirma asta, atunci de ce nu-i scosese chiar ea pe soldaţi în stradă? Căci totul ar fi fost mult mai ușor și mai sigur dacă ar fi procedat așa. Acum, după dobândirea victoriei, ofițerii se raliaseră la acest act eroic. Dar cât de sincer și pentru cât timp?" Cuvintele acestea sunt cu atât mai grăitoare, cu cât autorul lor făcuse chiar el parte dintre acei ofiţeri de „stânga" cărora nici prin gând nu le trecuse să-și scoată soldaţii în stradă.

În dimineaţa zilei de 28, pe Samsonievski Prospekt, comandantul unei unităţi de geniști le-a explicat soldaţilor săi că „guvernul cel urât de toată lumea fusese dat jos", că se formase unul nou, în frunte cu prinţul Lvov, deci că trebuiau să se supună ca mai înainte ofiţerilor. „Iar acum, vă rog să intraţi în cazărmi, la locurile voastre." Câţiva soldaţi au strigat: „Am înţeles!", însă cei mai mulți se uitau pierduți: asta era tot? Kaiurov a văzut din întâmplare scena asta. A fost cutremurat. „Daţi-mi voie să spun și eu câteva cuvinte, domnule comandant"... și, fără să mai aștepte permisiunea, a pus o întrebare: „Oare pentru a schimba un moșier cu altul s-a vărsat timp de trei zile sângele muncitorilor pe străzile Petrogradului?" Kaiurov luase numaidecât taurul de coarne. Întrebarea pusă de el va fi tema luptei din următoarele luni. Antagonismul dintre soldaţi și ofiţeri era o reflectare a urii dintre ţăran și moșier.

În provincie, comandanţii, care apucaseră, după câte se pare, să primească instrucţiuni, au prezentat evenimentele în același fel: împăratul și-a consumat forţele cu grijile ţării și acum era obligat să transmită povara conducerii fratelui său. Răspunsul se vedea pe feţele soldaţilor, se plânge un ofiţer dintr-un loc uitat de lume din Crimeea: Ce mi-e Nicolae, ce mi-e Mihail – tot aia e! Când totuși același comandant a fost obligat a doua zi dimineață să-i comunice batalionului vestea victoriei revoluţiei, soldaţii, după spusele lui, renăscură. Întrebările, gesturile, privirile lor demonstrau în mod clar „munca perseverentă, îndelungată pe care cineva o desfășurase cu insistenţă asupra acestor creiere întunecate, cenușii, neobișnuite să gândească". Ce prăpastie între ofiţerul al cărui creier se adapta fără niciun efort la ultima telegramă de la Petrograd și acești soldaţi care, deși greoi, dar într-un chip sincer, își

arătau părerea față de evenimentele pe care le cântăreau singuri în palma lor noduroasă!

După ce a recunoscut în mod formal revoluția, înaltul comandament s-a hotărât, de fapt, să nu-i dea voie să se propage pe front. Șeful Statului-Major de la cartierul general le-a ordonat comandanților de fronturi ca, în cazul apariției în sectoarele lor a unor delegații de revoluționari, pe care generalul Alekseev le numea, pe scurt, bande, să le aresteze de îndată și să le trimită pe loc în fața curții marțiale. A doua zi, același general cerea guvernului, în numele „Înălțimii Sale", marele-duce Nikolai Nikolaevici, „să pună capăt tuturor evenimentelor ce se petrec acum în unitățile armatei din spatele frontului", cu alte cuvinte, revoluției.

Comandanții au amânat cât mai mult informarea armatei operative în legătură cu insurecția, nu atât din fidelitate față de monarhie, cât mai ales din frică față de revoluție. Pe unele fronturi s-a organizat o adevărată carantină: scrisorile de la Petrograd erau interceptate, cei veniți de acolo erau reținuți – vechiul regim fura în felul acesta de la eternitate câteva zile în plus. Vestea despre revoluție n-a ajuns până pe linia frontului mai devreme de 5-6 martie – și în ce formă? Cam cum am descris-o mai sus: marele-duce fusese numit comandant suprem, țarul abdicase în numele patriei, iar restul, tot așa. În multe tranșee, poate chiar în majoritatea, informațiile despre revoluție veneau mai degrabă de la germani decât de la Petrograd. Se mai puteau îndoi oare soldații că toți șefii lor erau implicați într-un complot de ascundere a adevărului? Și mai puteau ei oare să creadă, fie și cât negru sub unghie, în aceiași ofițeri care, peste două-trei zile, își vor agăța panglici roșii la haină?

Șeful Statului-Major al Flotei Mării Negre povestește că vestea despre evenimentele de la Petrograd n-a produs la început vreo influență vizibilă asupra marinarilor. Dar, imediat ce-au apărut din capitală primele ziare socialiste, „într-o clipită, starea de spirit a unităților s-a schimbat, au început mitingurile și din toate crăpăturile au ieșit la lumină agitatori criminali". Amiralul nu înțelegea pur și simplu ceea ce se petrecea sub ochii lui. Nu ziarele produseseră schimbarea stării de spirit. Ele alungaseră numai îndoielile marinarilor în legătură cu profunzimea revoluției, îngăduindu-le să-și arate pe față adevăratele sentimente fără să se teamă de pedeapsă din partea șefilor. Portretul politic al ofițerimii din Flota Mării Negre, inclusiv propriul portret, e descris de același autor printr-o frază: „Cea mai mare parte a ofițerilor credeau că, fără țar, patria va pieri". Iar democrații credeau că patria va pieri fără revenirea unor asemenea luceferi printre marinarii cei ignoranți.

Corpul de comandă al armatei și al flotei s-a împărțit în curând în două aripi: una încerca să se mențină în posturi, adaptându-se revoluției, înscriindu-se la eseri, în vreme ce, mai târziu, o parte a lor au încercat să pătrundă chiar și la bolșevici. Alții, dimpotrivă, o făceau pe grozavii, încercau să se opu-

nă noilor rânduieli, urmând să intre însă în curând într-un conflict violent și să fie măturaţi de vâltoarea soldaţilor. Asemenea regrupări sunt așa de firești, încât s-au repetat în toate revoluţiile. Ofiţerii neîmpăcaţi ai monarhiei franceze, cei care, după cum spunea unul dintre ei, „s-au luptat cât au putut", au suferit mai puţin din pricina soldaţilor nesupuși, cât din cauza servilismului nobililor lor colegi. În cele din urmă, cea mai mare parte a vechiului corp de comandă se va împuţina, va fi înlăturată și doar o mică parte va fi reeducată și asimilată. Într-o formă mai dramatică, ofiţerii împărtășeau soarta claselor din care erau recrutaţi.

Armata este de fapt o frântură a societăţii pe care o servește, cu singura deosebire că ea dă relaţiilor sociale un caracter concentrat, reducându-le trăsăturile pozitive și negative la o expresie-limită. Nu degeaba războiul n-a scos în faţă niciun nume de militar din Rusia. Înaltul comandament a fost caracterizat destul de plastic de cineva care a trăit în mijlocul lui: „Multă aventură, multă incultură, mult egoism, multe intrigi, carierism, lăcomie, lipsă de talent și obtuzitate – scrie generalul Zalesski – și foarte puţine cunoștinţe, talente, dorinţă de a-și risca viaţa și chiar confortul și sănătatea". Nikolai Nikolaevici, care a fost primul comandant suprem al armatei, se remarca numai printr-o statură înaltă și o bădărănie augustă. Generalul Alekseev, o mediocritate cenușie, cel mai bătrân conţopist militar al armatei, te impresiona prin sârguinţa lui. Kornilov, un conducător curajos, luptător, era socotit până și de admiratorii lui ca un om cam simpluţ; Verhovski, ministrul de război al lui Kerenski, va vorbi mai târziu despre Kornilov ca despre o inimă de leu cu cap de berbec. Brusilov și amiralul Kolceak erau, să admitem, cumva superiori altora prin inteligenţă, dar atât. Lui Denikin nu-i lipsea caracterul, dar în celelalte privinţe era un general de armată obișnuit, care citise cinci sau șase cărţi. Iar după ei veneau alde Iudenici, Dragomirov, Lukomski, vorbitori sau nu de franceză, băutori obișnuiţi sau băutori de cursă lungă, dar niște nulităţi absolute.

În corpul ofiţeresc exista, e adevărat, o largă reprezentare nu numai a nobililor, dar și a burgheziei și a Rusiei democratice. Războiul adusese în rândurile armatei zeci de mii de tineri din mica burghezie, sub formă de ofiţeri, funcţionari în administraţia militară, medici, ingineri. Cercurile acestea, care erau aproape în întregime în favoarea continuării războiului până la victorie, simţeau nevoia unor măsuri ample, dar, în cele din urmă, se supuneau comandanţilor reacţionari: în timpul ţarului, de frică, iar după revoluţie, din convingere, tot așa cum, în spatele frontului, democraţia era supusă burgheziei. Partea conciliatoare a ofiţerimii a împărtășit mai apoi soarta nefericită a partidelor conciliatoare, cu singura diferenţă că, pe front, situaţia era mult mai gravă. În Comitetul Executiv puteai păstra mai multă vreme duplicitatea, însă în faţa soldaţilor era mai greu.

Fără a fi în stare să înnoiască armata, reaua-voinţă și fricţiunile dintre ofiţerii democraţi și cei aristocraţi au adus un element suplimentar în procesul descompunerii ei. Fizionomia armatei era determinată de vechea Rusie și era o fizionomie profund iobăgistă. Ca odinioară, ofiţerii socoteau că cel mai bun soldat era tânărul ţăran supus, care nu-și punea mintea la treabă și în care nu se trezise încă conștiinţa de persoană umană. Asta era tradiţia „naţională" a armatei ruse, tradiţia lui Suvorov, bazată pe o agricultură primitivă, pe iobăgie și pe comunitatea sătească. În secolul al XVIII-lea, Suvorov făcuse încă minuni cu acest material. Cu o dragoste de mare senior, Lev Tolstoi a idealizat în Platon Karataev vechiul tip de soldat rus, care se supunea fără cârtire naturii, bunului-plac și morţii (*Război și pace*). Revoluţia Franceză, care a deschis porţile pătrunderii extraordinare a individualismului în toate domeniile activităţii umane, a pus cruce artei militare a lui Suvorov. În decursul secolului al XIX-lea, ca și în secolul al XX-lea, în toată perioada dintre Revoluţia Franceză și cea Rusă, armata ţaristă, ca armată de iobagi, a fost mereu bătută. Corpul de comandă care se formase pe acest tărâm „naţional" se remarca prin dispreţ faţă de personalitatea soldatului, prin spirit de mandarinism pasiv, prin incultură în domeniul meseriei sale, prin lipsă completă de eroism și printr-un dar extraordinar al hoţiei. Autoritatea ofiţerilor se menţinea prin semne distinctive exterioare, prin ritualul respectării rangului, printr-un sistem de represiuni și chiar printr-un anumit limbaj convenţional, un josnic dialect de sclavi – „s-a-nţeles", „în niciun caz", „nu pot să știu" –, în care soldaţii vorbeau cu ofiţerul. Acceptând din gură revoluţia și jurând credinţă Guvernului Provizoriu, mareșalii ţarului au aruncat pur și simplu în spinarea dinastiei căzute propriile păcate. Ei au acceptat cu milostivire ca Nicolae al II-lea să fie numit ţap ispășitor pentru tot trecutul. Dar, mai departe, n-au făcut un pas! De unde să înţeleagă ei că esenţa morală a revoluţiei consta în însufleţirea acelei mase umane pe a cărei imobilitate spirituală stătea întreaga lor bunăstare? Numit la comanda frontului, Denikin declara la Minsk: „Recunosc revoluţia în totalitate și în chip necondiţionat. Dar revoluţionarea armatei și introducerea demagogiei în interiorul ei le consider periculoase pentru ţară". Formulă clasică de obtuzitate de general! În ceea ce-i privea pe generalii obișnuiți, aceștia, după cum spune Zalesski, cereau un singur lucru: „Numai pe noi să nu ne atingeţi, că restul ne e complet indiferent!" Totuși, revoluţia nu putea să nu-i atingă. Provenind din clase privilegiate, ei n-aveau cum să câștige ceva, ci doar să piardă multe. Îi ameninţa nu doar pierderea privilegiilor de comandă, dar și a proprietăţii funciare. La adăpostul loialităţii faţă de Guvernul Provizoriu, ofiţerii reacţionari au dus totuși o luptă înverșunată împotriva sovietelor. Iar când s-au convins că revoluţia pătrunde nestăvilită în masele de soldaţi și în satele lor natale, ei au văzut

în asta o trădare nemaiauzită din partea lui Kerenski, a lui Miliukov și chiar a lui Rodzianko. Despre bolșevici, ce să mai vorbim?

Condiţiile de existenţă ale marinei militare conţineau în sine, într-o măsură și mai mare decât în armată, nuclee vii de război civil. Viaţa marinarilor în cutiile de oţel unde erau înghesuiţi vreme de câţiva ani nu se deosebea întotdeauna nici măcar prin hrană de viaţa ocnașilor. Alături de ei însă, ofiţerii, în marea lor majoritate din cercuri privilegiate, care aleseseră de bunăvoie soarta pe mare ca fiind chemarea lor, identificau patria cu ţarul, pe ţar cu ei înșiși și vedeau în marinar cea mai puţin preţioasă parte a navei militare. Două lumi în întregime străine și închise trăiau în strânsă apropiere, nescăpându-se una pe alta din ochi. Navele flotei erau ancorate în orașele industriale de la malul mării, cu un număr mare de muncitori necesari construcţiei și reparaţiei vaselor. Mai mult, chiar și pe vase, în componenţa echipelor de mașiniști și în serviciile tehnice se aflau mulţi muncitori calificaţi. Iată condiţiile care transformaseră marina militară într-o mină revoluţionară. În revoluţiile și revoltele militare din toate ţările, marinarii au fost substanţa cea mai explozivă; nescăpând nicio ocazie, ei s-au răfuit aproape întotdeauna cu duritate cu ofiţerii lor. Marinarii ruși n-au fost o excepţie.

La Kronstadt, insurecţia a fost însoţită de o explozie de răzbunare sângeroasă împotriva comandanţilor, care, îngroziţi de propriul trecut, încercaseră să ascundă de marinari revoluţia. Una dintre primele victime a fost comandantul flotei, amiralul Viren, care se bucura de o ură binemeritată. O parte a ofiţerilor au fost arestați de marinari. Ofiţerii lăsaţi în libertate au fost dezarmaţi.

La Helsingfors și Sveaborg, amiralul Nepenin nu lăsase să pătrundă nicio veste despre Petrogradul răsculat până în noaptea de 4 martie, terorizându-i între timp pe marinari și pe soldaţi prin măsuri de represiune. Răscoala a izbucnit, cu toate acestea, și mai violent aici, durând o noapte și o zi. Mulţi ofiţeri au fost arestaţi. Cei mai urâţi au fost băgaţi sub gheaţă. „Judecând după povestirea lui Skobelev despre comportamentul autorităţilor din Helsingfors și al ofiţerilor din flotă – scrie Suhanov, altminteri deloc îngăduitor cu «soldaţii ignoranţi» –, trebuie să ne mirăm că aceste excese au fost așa de puține."

Dar, și în rândul trupelor de infanterie, evenimentele n-au trecut fără răfuieli sângeroase, care au venit în câteva valuri. Mai întâi a fost răzbunarea pentru trecut, pentru ofensele josnice aduse soldaţilor. Amintirile tăioase ca niște plăgi nu lipseau. Începând cu 1915, în armata ţaristă se introdusese în mod oficial pedeapsa disciplinară cu nuielele. Ofiţerii îi băteau pe soldaţi, adesea capi de familie, după bunul lor plac. Dar n-a fost întotdeauna vorba numai despre trecut. La Conferinţa Panrusă a Sovietelor, raportorul însărcinat cu chestiunile militare va spune că, între 15 și 17 martie, în armata operativă se dăduseră încă ordine de pedepsire corporală a soldaţilor. Un deputat al

Dumei întors de pe front povestea cum, în lipsa ofiţerilor, cazacii îi spuseseră: „Uitaţi, dumneavoastră vorbiţi despre ordinul dat (probabil celebrul «Ordin nr. 1», despre care vom mai vorbi). El a fost primit de ieri, dar, azi, comandantul mi-a dat una peste bot". Bolșevicii se duceau să prevină excesele soldaţilor tot așa de des ca și conciliatorii. Dar răzbunările sângeroase erau la fel de inevitabile ca și reculul de la o împușcătură. În orice caz, liberalii n-au avut alt temei să numească nesângeroasă Revoluţia din Februarie decât acela că ea le adusese puterea.

Unii dintre ofiţeri se încăpăţânau să stârnească conflicte violente din cauza panglicilor roșii, care, în ochii soldaţilor, erau simbolul ruperii de trecut. Acesta a fost motivul pentru care a fost omorât comandantul Regimentului Sumski. Un comandant de corp de armată, după ce le-a cerut unor trupe de întărire nou-venite să dea jos panglicile roșii, a fost arestat de soldaţi și băgat la carceră. Au fost multe ciocniri și din cauza portretelor ţarului, care nu fuseseră înlăturate din încăperile ofiţerilor. Era oare vorba de un semn de fidelitate faţă de monarhie? În majoritatea cazurilor era numai o lipsă de încredere în durabilitatea revoluţiei și o asigurare personală. Dar, în spatele portretelor, soldaţii vedeau nu fără temei fantoma ascunsă a vechiului regim.

Nu niște măsuri chibzuite venite de sus, ci mișcările furtunoase pornite de jos au dus la instituirea noului regim în armată. Puterea disciplinară a ofiţerilor n-a fost abolită, nici limitată; ea a decăzut pur și simplu de la sine în ultimele săptămâni ale lunii martie. „Era clar – spune șeful Statului-Major al Flotei Mării Negre – că, dacă un ofiţer ar fi încercat să-i aplice o pedeapsă disciplinară unui marinar, n-ar fi avut forţe s-o ducă la îndeplinire." Aici se află unul dintre semnele unei revoluţii populare autentice.

Odată cu prăbușirea puterii disciplinare, incapacitatea practică a ofiţerilor nu mai era mascată de nimic. Stankevici, care nu poate fi acuzat că n-avea spirit de observaţie sau interes pentru armată, ne prezintă și în acest caz un raport ucigător despre corpul de comandă: instrucţia se desfășura încă după vechile regulamente, care nu mai corespundeau deloc nevoilor războiului. „Asemenea exerciţii erau numai o probă de răbdare și de supunere din partea soldaţilor." Firește, vina pentru incapacitatea ofiţerilor a fost pusă imediat pe seama revoluţiei.

Gata să treacă numaidecât la o răzbunare cruntă, soldaţii erau înclinaţi de asemenea spre o credulitate copilărească și o recunoștinţă profundă. Pentru o clipă, deputatul Filonenko, preot și liberal, le-a apărut celor de pe front ca purtătorul ideilor de eliberare, păstorul revoluţiei. Vechile reprezentări religioase s-au unit într-un mod uimitor cu noua credinţă. Soldaţii l-au purtat pe preot pe braţe, l-au ridicat deasupra capetelor, l-au așezat grijulii în sanie, iar el, mai târziu, va raporta plin de entuziasm Dumei: „Nu puteam să ne despărţim. Ne sărutau mâinile și picioarele". Deputatului i se părea că Duma avea

în armată o autoritate uriașă. De fapt, revoluţia era cea care avea autoritate și care arunca o strălucire orbitoare asupra unor siluete disparate, întâmplătoare.

Epurarea simbolică făcută de Gucikov la vârfurile armatei – demiterea câtorva zeci de generali – n-a dat niciun fel de satisfacţie soldaţilor, dar, în schimb, a creat în ofiţerii superiori o stare de nesiguranţă. Fiecare se temea că-și va pierde locul, iar majoritatea s-a lăsat purtată de val, adaptându-se situaţiei și ţinând pumnul strâns în buzunar. Și mai rău stăteau lucrurile cu ofiţerii medii și inferiori, care se ciocneau mereu cu soldaţii. Aici, de fapt, n-a existat niciun fel de epurare guvernamentală. Căutând o cale legală, artileriștii dintr-o baterie de pe front le scriau Comitetului Executiv și Dumei de Stat despre comandantul lor: „Fraţilor..., vă rugăm cu mare supunere să-l daţi jos pe dușmanul nostru intern Vancehaza". Neprimind răspuns, soldaţii începeau de regulă să acţioneze prin mijloace proprii: nesupunere, izgonire, chiar arestare. Abia după aceea se trezeau și șefii, îi îndepărtau pe cei arestaţi sau bătuţi, încercând uneori să-i pedepsească pe soldaţi, dar cel mai adesea lăsându-i nepedepsiţi, ca să nu complice și mai mult lucrurile. Astfel se crea o situaţie insuportabilă pentru ofiţeri, fără a face cumva mai clară situaţia soldaţilor.

Până și mulţi ofiţeri de front, cei serios preocupaţi de soarta armatei, insistau pe nevoia unei curăţiri generale a corpului de comandă: fără asta, spuneau ei, nici vorbă să te gândești la renașterea capacităţii de luptă a trupelor. Soldaţii le prezentau deputaţilor Dumei niște argumente la fel de convingătoare. Înainte, când erau jigniți, trebuiau să li se plângă șefilor, care de obicei nu le luau în seamă plângerile. Ce trebuiau însă să facă acum? Șefii rămăseseră aceiași, deci și soarta plângerilor va fi aceeași. „La întrebarea asta era foarte greu să răspunzi", recunoaște un deputat. Dar, de fapt, această întrebare simplă cuprindea în sine întreaga soartă a armatei și-i prevestea viitorul.

Nu trebuie să ne imaginăm că relaţiile din armată erau aceleași pe toată întinderea ţării, în toate tipurile de arme și în toate unităţile militare. Nu, varietatea era foarte mare. Dacă marinarii din Flota Mării Baltice au răspuns la prima veste despre revoluţie printr-o răfuială cu ofiţerii, alături, în garnizoana Helsingfors, ofiţerii au ocupat încă de la începutul lui aprilie o poziţie conducătoare în sovietul soldaţilor, iar la solemnităţi, din partea socialiștilor-revoluţionari vorbea un general impunător. Asemenea contraste între ură și încredere erau destule. Dar totuși armata era un sistem de vase comunicante și dispoziţiile politice ale soldaţilor și marinarilor înclinau spre același nivel.

Disciplina s-a menţinut oarecum, câtă vreme soldaţii au crezut în niște schimbări rapide și ferme. „Dar, când soldaţii au văzut – spune un delegat de pe front – că totul a rămas ca mai înainte, că e același jug, aceeași robie și același întuneric, aceeași batjocură, atunci au început tulburările." Natura, căreia nu i-a trecut prin minte să înzestreze toţi oamenii cu cocoașe, l-a dăruit,

ca un făcut, și pe soldat cu un sistem nervos. Revoluţiile au rolul de a aminti din când în când această îndoită scăpare.

În spatele frontului, ca și pe front, motive întâmplătoare duceau cu ușurință la conflicte. Soldaţii primiseră dreptul de a frecventa liber, „alături de ceilalţi cetăţeni”, teatrele, adunările, concertele ș.a.m.d. Mulţi soldaţi interpretau asta ca pe un drept de a intra gratis la teatru. Ministrul le-a explicat că „libertatea” trebuia înţeleasă în sens abstract. Dar masele populare răsculate nu și-au descoperit niciodată o înclinaţie spre platonism sau kantianism.

Ţesătura uzată a disciplinei se rupea în feluri diferite, în momente diferite, în garnizoane și unităţi militare diferite. Adesea, comandantul își imagina că, în regimentul sau în divizia lui, totul mersese bine până la apariţia ziarelor sau până la sosirea unui agitator din afară. În realitate, forţele care acţionau erau mult mai profunde și mai puternice.

Deputatul liberal Ianușkevici s-a întors de pe front cu ideea generală după care dezorganizarea se manifesta în cea mai mare măsură în unităţile militare „verzi”, adică acolo unde erau ţărani. „În unităţile mai revoluţionare, soldaţii se înţeleg foarte bine cu ofiţerii.” De fapt, disciplina s-a păstrat cel mai bine la doi poli: în cavaleria privilegiată, formată din ţărani înstăriţi, și în artilerie sau, în general, în trupele tehnice, cu un mare procent de muncitori și intelectuali. Cel mai mult au rezistat cazacii proprietari, care se temeau de o revoluţie agrară în care marea lor majoritate puteau numai să piardă, nu să câștige. De mai multe ori după revoluţie, unităţi disparate de cazaci au îndeplinit activităţi de represiune. Dar, în general, diferenţa a stat numai în ritmul și termenele descompunerii.

Lupta surdă avea fluxul și refluxul ei. Ofiţerii încercau să se adapteze. Soldaţii începeau din nou să aștepte. Dar, după potoliri trecătoare, după zile și săptămâni de armistiţiu, ura socială, ce descompunea armata vechiului regim, atingea o tensiune și mai mare. Ea exploda tot mai des cu niște vâlvătăi tragice. La Moscova, într-unul din circuri a fost convocată o adunare a invalizilor, soldaţi și ofiţeri laolaltă. Oratorul, un invalid, a început să vorbească tăios de la tribună în favoarea ofiţerilor. S-a stârnit o larmă de proteste, bătăi din picioare, bastoane, cârje. „Domnilor ofiţeri, oare de câtă vreme îi tot jigniţi pe soldaţi cu nuielele și cu pumnul?” Oameni răniţi, contuzionaţi, mutilaţi stăteau ca niște ziduri unii în faţa celorlalţi: soldaţii infirmi împotriva ofiţerilor infirmi, majoritatea împotriva minorităţii, cârjele împotriva cârjelor. În această scenă de coșmar de pe arena circului se afla deja sămânţa viitoarei furtuni a războiului civil.

*

Deasupra tuturor relaţiilor și contradiţiilor din armată, ca și din ţară, plutea o întrebare care se putea rezuma într-un singur cuvânt: *războiul*. De la Marea Baltică la Marea Neagră, de la Marea Neagră la Marea Caspică și mai departe, până în adâncurile Persiei, pe un front imens, se aflau șaizeci și opt de corpuri de infanterie și nouă de cavalerie. Ce se va întâmpla cu ele în continuare? Ce se va întâmpla cu războiul?

În privinţa dotării militare, armata se consolidase considerabil la începutul revoluţiei. Producţia internă pentru nevoile de război crescuse, în același timp sporise și materialul militar, mai ales de artilerie, primit de la aliaţi prin Murmansk și Arhanghelsk. Puștile, tunurile, proiectilele erau într-o cantitate incomparabil mai mare decât în primii ani ai războiului. Avusese loc o desfășurare de noi divizii de infanterie. Fuseseră lărgite și trupele de geniu. Pe această bază, unii dintre comandanţii nenorocoși vor încerca mai târziu să demonstreze că Rusia se afla în acel moment în ajunul victoriei și că numai revoluţia a împiedicat-o să câștige. Cu doisprezece ani mai înainte, Kuropatkin și Linevici afirmaseră cu aceeași convingere că Witte îi împiedicase să-i distrugă pe japonezi. De fapt, la începutul lui 1917, Rusia era mai departe ca niciodată de victorie. În timp ce crescuseră dotările militare, în armată se ivise, spre sfârșitul lui 1916, o criză acută de alimente, iar tifosul și scorbutul făceau mai multe victime decât luptele. Problemele de transport îngreunau din ce în ce mai mult deplasările, iar asta a redus la zero combinaţiile strategice ce presupuneau mișcări însemnate de soldaţi. Capac la toate, o mare lipsă de cai condamna adesea artileria la imobilitate. Dar totuși marea problemă nu era aici: starea morală a armatei era cea lipsită de speranţă. Ea putea fi prezentată așa: armata ca armată nu mai exista. Înfrângerile, retragerile, ticăloșiile celor de la conducere subminaseră în cele din urmă trupele. Acest lucru nu putea fi îndreptat prin măsuri administrative, așa cum, prin asemenea măsuri, nu se putea schimba sistemul nervos al ţării. Soldatul se uita acum la mormanul de proiectile cu aceeași repulsie ca în faţa unei grămezi de carne plină de viermi: toate i se păreau inutile, proaste, o înșelătorie și o hoţie. Nici ofiţerul nu-i putea spune ceva convingător, iar, de-acum, nici nu mai putea să-i mute fălcile. Ofiţerul se considera el însuși păcălit de comandanţii superiori și, în același timp, se simţea adesea responsabil în locul șefilor faţă de soldat. Armata avea o boală incurabilă. Ea era încă potrivită pentru a-și spune cuvântul în mersul revoluţiei. Dar, pentru război, ea nu mai exista. Nimeni nu mai credea în victorie – nici ofiţerii, nu doar soldaţii. Nimeni nu mai voia să lupte – nici armata, nici poporul.

E adevărat, în cancelariile înalte, unde se ducea o altă viaţă, încă se vorbea din inerţie despre mari operaţiuni, despre un atac la primăvară, despre cucerirea Strâmtorilor turcești. În Crimeea chiar se pregătea, pentru acest

ultim scop, un mare detașament. La ministere se anunţa că pentru desant va fi ales cel mai bun element al armatei. Din Petrograd fuseseră trimiși ostași din Gardă. Totuși, din povestirea unui ofiţer care făcuse exerciţii cu aceștia pe 25 februarie, adică cu două zile înainte de revoluţie, trupele suplimentare se dovediseră extrem de proaste. În acești ochi albaștri, căprui și cenușii nu exista nicio dorinţă de luptă... „Toate gândurile lor, toate năzuinţele lor erau numai și numai la pace."

Asemenea mărturii sunt nenumărate. Revoluţia doar scosese la suprafaţă ceea ce existase și mai înainte. Lozinca „Jos războiul!" a devenit, de aceea, una dintre principalele lozinci ale Zilelor din Februarie. Ea a apărut la demonstraţiile femeilor, la muncitorii din Vîborgskaia Storona și în cazărmile ostașilor din Gardă.

Când deputaţii au inspectat frontul la începutul lui martie, soldaţii, mai ales cei în vârstă, întrebau invariabil: „Și ce se spune despre pământ?" Deputaţii răspundeau evaziv că problema agrară va fi rezolvată de Adunarea Constituantă. Dar atunci s-a auzit o voce ce trăda gândul ascuns al tuturor: „Ce rost mai are pământul dacă eu n-o să mai fiu, atunci nu-mi mai trebuie pământ". Acesta a fost punctul de plecare al programului soldaţilor: mai întâi pace, apoi pământ.

La Conferinţa Panrusă a Sovietelor de la sfârșitul lui martie, unde s-a făcut auzită multă bravadă patriotică, unul dintre delegaţi, ce venise direct din tranșeele soldaţilor, a transmis foarte amănunțit felul în care primise frontul vestea revoluţiei: „Toţi soldaţii au spus: Slavă Domnului, poate că acum o să fie în curând pace". Tranșeele îi încredinţaseră acestui delegat să transmită la congres: „Suntem gata să ne punem viaţa la bătaie pentru libertate, dar totuși, tovarăși, vrem să se termine cu războiul". Asta era vocea vie a realităţii, mai ales cea din a doua jumătate a mesajului. De răbdat mai răbdăm puţin, dacă e nevoie, dar acolo, sus, ar face bine să se grăbească cu pacea.

Trupele ţariste din Franţa, adică dintr-un mediu complet străin pentru ele, erau puse în mișcare de aceleași sentimente și treceau prin aceleași etape ale descompunerii ca armata din patrie. „Când am auzit că ţarul a abdicat – îi explica în străinătate unui ofiţer un soldat în vârstă, neștiutor de carte –, ne-am și gândit că atunci o să se termine și cu războiul... Că doar ţarul ne-a trimis la război... și de ce am eu libertate dacă trebuie să putrezesc din nou în tranșee?" Era filozofia autentic soldăţească a revoluţiei, nu una adusă din afară: niciun agitator nu putea imagina asemenea cuvinte simple și convingătoare.

Liberalii și socialiștii semiliberali au încercat mai apoi să prezinte revoluţia ca pe o revoltă patriotică. Pe 11 martie, Miliukov le explica ziariștilor francezi: „Revoluţia Rusă a fost făcută pentru a îndepărta obstacolele care stau în drumul Rusiei spre victorie". Aici, făţărnicia mergea mână în mână

cu autoamăgirea, deși, trebuie să presupunem, făţărnicia copleșea restul. Reacţionarii sinceri vedeau lucrurile mai limpede. Von Struve, un panslavist german, ortodox de sorginte luterană și monarhist de sorginte marxistă, a definit totuși mai bine, chiar dacă în limba urii reacţionare, sursele reale ale revoluţiei. „În măsura în care la revoluţie au participat mase populare și mai cu seamă soldaţi – scria el –, ea n-a fost o explozie patriotică, ci o demobilizare ilegală distrugătoare, îndreptată împotriva continuării războiului, adică făcută pentru curmarea acestuia."

Împreună cu o idee adevărată, aceste cuvinte conţin totuși și calomnii. Demobilizarea distrugătoare a apărut, de fapt, tocmai pe fondul războiului. Nu revoluţia a creat-o, dimpotrivă, chiar a oprit-o într-o oarecare măsură. Dezertările, foarte numeroase în ajunul revoluţiei, au scăzut în primele săptămâni de după insurecţie. Armata aștepta. În speranţa că revoluţia va aduce pacea, soldaţii nu refuzau să pună umărul la sprijinirea frontului: că doar altfel noul guven n-avea cum să încheie pacea.

„Soldaţii își exprimă în mod limpede opinia – raporta, pe 23 martie, șeful unei divizii de grenadieri – că putem numai să ne apărăm, nu să atacăm." Rapoartele militare și cele politice repetau pe diferite voci această idee. Sublocotenentul Krîlenko, vechi revoluţionar și viitor comandant suprem al bolșevicilor, mărturisește că, pentru soldaţi, problema războiului se rezolva pe atunci prin formula: „Să ţinem frontul, să nu trecem la atac". Într-un limbaj mai solemn, dar sincer, asta însemna apărarea libertăţii.

„Nu se poate să înfigem baionetele în pământ!" Sub influenţa unor sentimente tulburi și contradictorii, soldaţii refuzau adesea pe atunci să-i asculte pe bolșevici. Aveau impresia, poate influenţaţi de anumite discursuri stângace, că bolșevicii nu se preocupau de apărarea revoluţiei și că ar fi putut împiedica guvernul să încheie pacea. Ziarele și agitatorii social-patrioţi îi asigurau tot mai mult pe soldaţi de asta. Dar, chiar nelăsându-i uneori pe bolșevici să vorbească, soldaţii respinseseră cu fermitate încă din primele zile ale revoluţiei ideea atacului. Politicienii din capitală vedeau aici o neînţelegere ce putea fi risipită dacă soldaţii ar fi fost presaţi cum trebuie. Agitaţia în favoarea războiului a crescut foarte mult. În milioane de exemplare, presa burgheză prezenta sarcinile revoluţiei în lumina unui război purtat până la victorie. Conciliatorii susţineau această agitaţie – mai întâi cu jumătate de gură, apoi cu mai mult curaj. Influenţa bolșevicilor, foarte slabă printre soldaţi în momentul revoluţiei, s-a redus și mai mult când mii de muncitori, care fuseseră trimiși pe front din cauza grevelor, au părăsit rândurile armatei. Astfel, dorinţa de pace aproape că nu găsea o expresie deschisă și clară tocmai acolo unde era cea mai intensă. Comandanţilor și comisarilor care căutau iluzii liniștitoare, o asemenea situaţie le dădea posibilitatea de a se amăgi în privinţa stării reale a lucrurilor. În articolele și în discursurile de atunci întâlnim adesea afirmaţii

cum că soldaţii refuzau să atace numai din cauza înţelegerii greșite a formulei „fără anexiuni și contribuţii”. Conciliatorii nu-și cruţau eforturile în a explica cum un război de apărare îngăduie și atacul, iar uneori chiar îl cere. De parcă despre o asemenea scolastică era vorba! Atacul însemna reluarea războiului. Menţinerea frontului în așteptare însemna armistiţiu. Teoria și practica războiului de apărare luau pentru soldaţi forma unui acord la început tacit, iar apoi deschis cu germanii: „Nu ne atingeţi și nici noi nu vă atingem”. Mai mult de-atât armata nu putea să mai dea războiului.

Soldaţii cădeau cu atât mai puţin pradă îndemnurilor militariste, cu cât, sub forma pregătirii de atac, ofiţerii reacţionari încercau în mod evident să ia din nou frâiele în mână. Printre soldaţi a început să circule fraza: „Baioneta împotriva nemţilor, patul puștii împotriva dușmanului din interior”. Baioneta era destinată în orice caz apărării. Soldaţii din tranșee nu se gândeau la cucerirea Strâmtorilor. Dorinţa de pace constituia un puternic curent subteran, care, în curând, urma să răzbată la suprafaţă.

Fără să nege că încă de dinainte de revoluţie „se observaseră” semne negative în armată, Miliukov va încerca să afirme totuși, la multă vreme după revoluţie, că armata ar fi fost capabilă să realizeze sarcinile pe care i le trasase Antanta. „Propaganda bolșevică – scrie el în calitate de istoric – n-a pătruns nicidecum de îndată pe front. În prima lună sau lună și jumătate de la revoluţie, armata rămăsese sănătoasă.” Toată problema este privită în planul propagandei, de parcă astfel s-ar epuiza procesul istoric. Sub forma unei lupte întârziate cu bolșevicii, cărora le atribuie un fel de forţă mistică, Miliukov duce o luptă cu faptele. Am văzut deja cum arăta armata în realitate. Să vedem acum cum apreciau chiar comandanţii capacitatea ei de luptă în primele săptămâni și chiar în primele zile de după revoluţie.

Pe 6 martie, comandantul suprem al frontului de nord, generalul Ruzski, îi transmitea Comitetului Executiv că soldaţii refuzau cu totul să se supună autorităţii; era nevoie de sosirea pe front a unor personalităţi populare, pentru a aduce cumva liniștea în rândurile armatei.

Șeful Statului-Major al Flotei Mării Negre povestește în amintirile sale: „Din primele zile ale revoluţiei a fost clar pentru mine că războiul nu se mai putea purta și că era pierdut”. După părerea lui, aceeași opinie o avea și Kolceak și, dacă rămăsese totuși în funcţia de comandant al flotei, o făcuse numai pentru a preveni agresiunile asupra corpului ofiţeresc.

Contele Ignatiev, care ocupa un post înalt de comandă în Gardă, îi scria în martie lui Nabokov: Trebuie să înţelegem foarte limpede că războiul e terminat, că nu mai putem lupta și că nu vom mai lupta. Oamenii inteligenţi trebuie să găsească un mijloc de a lichida războiul fără prea multă durere, altfel va avea loc o catastrofă... Gucikov îi spunea pe atunci lui Nabokov că primea asemenea scrisori cu miile.

Niște ecouri în aparenţă mai favorabile, extrem de rare, sunt anulate de obicei de explicaţiile care le însoţesc. „Dorinţa trupelor de a obţine victoria s-a păstrat – raporta comandantul Armatei a 2-a, Danilov –, iar în unele unităţi chiar a crescut.” Dar observa imediat: „Disciplina s-a prăbușit... Este de dorit ca acţiunile ofensive să fie amânate până când starea de spirit critică se va calma (una-trei luni)”. Apoi un adaos neașteptat: „Trupele de întărire ajung numai în proporţie de 50%; dacă vor dispărea tot așa și de-acum înainte și vor fi la fel de indisciplinate, nu ne putem baza pe succesul ofensivei”.

„Divizia e pe deplin capabilă de acţiuni defensive”, raporta viteazul comandant al celei de-a 51-a divizii de infanterie, adăugând imediat: „Trebuie să scăpăm armata de influenţa deputaţilor soldaţilor și ai muncitorilor”. Totuși, nu era chiar așa de simplu!

Șeful Diviziei 182 îi raporta comandantului corpului de armată: „Din zi în zi apar tot mai dese neînţelegeri în privinţa unor lucruri care sunt, de fapt, niște fleacuri, dar care sunt ameninţătoare prin caracter, soldaţii sunt tot mai nervoși, cu atât mai mult ofiţerii”.

Deocamdată a fost vorba de mărturii izolate, deși numeroase. Dar iată, pe 18 martie, la Statul-Major a avut loc o conferinţă a gradelor superioare în legătură cu starea armatei. Concluziile organelor centrale de comandă au fost unanime. „În lunile următoare nu se pot trimite pe front suplimentări de trupe, căci în toate unităţile de rezervă au loc frământări. Armata e suferindă. Se va reuși probabil îmbunătăţirea relaţiilor dintre ofiţeri și soldaţi abia peste 2-3 luni (generalii nu înţelegeau că boala va progresa în continuare). Deocamdată însă se observă o scădere a moralului în rândul corpului ofiţeresc, frământări în rândul trupelor, un număr mare de dezertări. Starea de luptă a armatei e redusă și e foarte greu în prezent să ne bazăm pe ea pentru ofensivă.” Concluzia: „Este imposibil să fie duse acum la îndeplinire operaţiile active plănuite pentru primăvară”.

În următoarele săptămâni, situaţia va continua să se înrăutăţească rapid și mărturiile se tot înmulţesc.

La sfârșitul lui martie, comandantul Armatei a 5-a, generalul Dragomirov, îi scria generalului Ruzski: „Combativitatea oamenilor s-a prăbușit. Nu numai că soldaţii n-au nicio dorinţă de atac, dar și simpla rezistenţă defensivă a slăbit așa de mult, încât ameninţă rezultatul războiului... Politica, care a pus stăpânire pe toate straturile din armată..., a făcut ca întreaga masă de soldaţi să dorească un singur lucru – încetarea războiului și întoarcerea acasă”.

Nemulţumit de noile rânduieli, generalul Lukomski, unul dintre pilonii Statului-Major reacţionar, a trecut la începutul revoluţiei la comanda unui corp de armată și a descoperit, așa cum povestește chiar el, că disciplina se menţinea numai în unităţile de artilerie și de geniu, în care erau mulţi ofiţeri

și soldaţi de carieră. „Cât privește cele trei divizii de infanterie, ele erau pe calea unei ruine totale."

Dezertările, care se reduseseră după revoluţie sub influenţa speranţelor, s-au reluat apoi sub influenţa dezamăgirii. Într-o singură săptămână, între 1 și 7 aprilie, au dezertat, din informările generalului Alekseev, circa opt mii de soldaţi de pe fronturile de nord și de vest. „Cu mare uimire – îi scria el lui Gucikov – citesc rapoartele iresponsabile despre «minunata» stare de spirit a armatei. La ce bun? Pe nemţi nu-i înșelăm, iar pentru noi e o autoamăgire fatală."

Trebuie să remarcăm că, deocamdată, aproape că nu existau trimiteri la bolșevici: cea mai mare parte a ofiţerilor abia își însușiseră această denumire ciudată. Dacă în rapoarte se vorbește despre motivele descompunerii armatei, sunt pomenite ziarele, agitatorii, sovietele, „politica" – într-un cuvânt, Revoluţia din Februarie.

Mai erau și câţiva șefi optimiști, care sperau că totul se va aranja. Mai mulţi erau cei care închideau ochii în mod intenţionat în faţa faptelor, pentru a nu face neplăceri noii puteri. Și, dimpotrivă, un număr însemnat de comandanţi, mai ales superiori, exagerau în mod conștient semnele descompunerii, pentru a obţine din partea puterii măsuri ferme, cărora ei, la drept vorbind, nu puteau sau nu se hotărau să le spună pe nume. Dar tabloul general este incontestabil. Dând de o armată bolnavă, revoluţia a îmbrăcat procesul accelerat al descompunerii acesteia în forme politice, care căpătau de la o săptămână la alta o evidenţă tot mai nemiloasă. Revoluţia ducea până la capăt nu numai dorinţa pătimașă de pace, dar și dușmănia masei soldaţilor faţă de comandament și de clasele conducătoare în general.

La jumătatea lui aprilie, Alekseev i-a prezentat personal un raport guvernului despre starea de spirit a armatei și, după câte se pare, n-a cruţat culorile. „Îmi amintesc foarte bine – scrie Nabokov – ce sentiment de groază și de lipsă de speranţă mă cuprinsese." Putem să presupunem că, la prezentarea acestui raport, care trebuie să fi privit numai primele șase săptămâni de după revoluţie, a fost de faţă și Miliukov; cel mai probabil, el l-a adus pe Alekseev, încercând să-și sperie colegii și, prin intermediul lor, pe prietenii socialiști. Gucikov, într-adevăr, a avut după aceea o discuţie cu reprezentanţii Comitetului Executiv. „Au început fraternizările periculoase – se plângea el. Au fost înregistrate cazuri de nesupunere directă. Ordinele se discută mai întâi în organizaţiile armatei și la mitingurile generale. În anumite unităţi, nici n-au voit să audă de operaţiuni active... Când oamenii speră că mâine va fi pace – spunea Gucikov nu fără temei –, nu pot fi puși să-și pună azi pielea la bătaie." De aici, ministrul de război trăgea concluzia: „Trebuie încetat să se mai vorbească cu voce tare despre pace". Dar, pentru că tocmai revoluţia

îi învăţase pe oameni să vorbească cu voce tare despre ceea ce spuneau mai înainte în șoaptă, asta însemna: trebuie terminat cu revoluţia.

Desigur, încă din prima zi de război, soldatul nu voise nici să moară, nici să lupte. Dar el nu voise asta la fel cum un cal de la artilerie nu vrea să tragă o armă grea prin noroi. Asemeni calului, el nu crezuse că ar putea scăpa de povara ce-i căzuse în spate. Între voinţa lui și evenimentele războiului nu exista nicio legătură. Revoluţia îi arătase această legătură. Pentru milioane de soldaţi, ea începuse să însemne dreptul la o viaţă mai bună, în primul rând dreptul la viaţă în general, dreptul de a-și feri viaţa de gloanţe și de proiectile și, în același timp, faţa de pumnul ofiţerului. Acesta e sensul în care s-a spus mai sus că principalul proces psihologic din armată a constat în trezirea personalităţii. În explozia vulcanică de individualism, care a luat adesea forme anarhice, clasele educate vedeau trădarea naţiunii. Dar, de fapt, în cuvântările furtunoase ale soldaţilor, în protestele lor neînfrânate, chiar și în excesele lor sângeroase, abia atunci se forma naţiunea, dintr-un material brut, impersonal, preistoric. Curentul acesta de individualism al maselor, atât de urât de burghezie, era provocat de caracterul Revoluţiei din Februarie, de faptul că era o revoluţie *burgheză*.

Dar acesta n-a fost singurul ei conţinut. Căci, în afară de ţăran și de fiul lui soldat, la revoluţie luase parte și muncitorul. El se simţea de mult o personalitate, intrase în război nu numai cu ură faţă de acesta, dar și cu ideea luptei împotriva lui, iar revoluţia nu însemnase pentru el doar faptul brut al victoriei, ci și victoria parţială a propriilor idei. Răsturnarea monarhiei era pentru muncitor numai o primă treaptă și el n-a zăbovit prea multă vreme pe ea, grăbindu-se spre alte ţeluri. Toată problema pentru el era cât de mult îl vor susţine soldatul și ţăranul. „Ce rost mai are pământul dacă eu n-o să mai fiu? – se întreba soldatul. Ce-mi trebuie mie libertatea – spunea el după muncitor în faţa ușii inaccesibile a teatrului – dacă cheile libertăţii sunt la stăpâni?” Astfel, prin haosul uriaș al Revoluţiei din Februarie se întrevedeau deja contururile de oţel ale celei din Octombrie.

XIV. CERCURILE CONDUCĂTOARE ȘI RĂZBOIUL

Ce aveau de gând să facă Guvernul Provizoriu și Comitetul Executiv cu un asemenea război și cu o asemenea armată?

În primul rând, trebuie să înţelegem politica burgheziei liberale, pentru că ea era vioara întâi. La prima vedere, politica militară a liberalismului a rămas una ofensiv-patriotică, de cucerire, implacabilă. În realitate, ea era contradictorie, perfidă și a devenit repede defetistă.

„Chiar dacă n-ar fi fost revoluţia, războiul tot ar fi fost pierdut și, după toate probabilităţile, ar fi fost încheiată o pace separată", va scrie mai târziu Rodzianko, ale cărui consideraţii nu se remarcă prin originalitate, dar tocmai de aceea exprimă foarte bine opinia generală a cercurilor liberal-conservatoare. Răscoala batalioanelor Gărzii nu le prevestea claselor avute victoria externă, ci înfrângerea internă. În această privinţă, liberalii n-aveau cum să-și facă iluzii, căci ei prevăzuseră pericolul, luptându-se cum puteau împotriva lui. Optimismul revoluţionar neașteptat al lui Miliukov, ce declara revoluţia o treaptă spre victorie, era, de fapt, ultima resursă a disperării. Chestiunea războiului și a păcii încetase în proporţie de trei sferturi să mai fie pentru liberali una de sine stătătoare. Ei simţeau că nu vor putea folosi revoluţia pentru război. O altă sarcină se ridica imperativ în faţa lor: să folosească războiul împotriva revoluţiei.

Problemele legate de situaţia mondială a Rusiei de după război – datorii și noi împrumuturi, pieţe de capital și pieţe de desfacere – li se puneau, firește, încă de pe atunci conducătorilor burgheziei ruse. Dar nu aceste probleme le determinau în mod nemijlocit politica. Acum nu era vorba despre asigurarea celor mai avantajoase condiţii internaţionale pentru Rusia burgheză, ci despre salvarea regimului burghez ca atare, fie și cu preţul vlăguirii în continuare a Rusiei. „Mai întâi trebuie să ne însănătoșim – spunea clasa greu rănită – și abia după aceea să punem treburile în ordine." A se însănătoși însemna a se răfui cu revoluţia.

Întreţinerea hipnozei militare și a sentimentelor șoviniste îi asigurau burgheziei singura legătură încă posibilă cu masele, în primul rând cu armata, împotriva așa-numiţilor partizani ai adâncirii revoluţiei. Sarcina era de a-i prezenta poporului războiul moștenit de la ţarism, împreună cu foștii săi aliaţi și cu fostele lui obiective, ca pe unul nou, ca pe o apărare a cuceririlor și a speranţelor revoluţionare. Numai să se poată obţine asta – dar cum? Liberalismul conta cu putere pe posibilitatea de a îndrepta împotriva revoluţiei întreaga organizare a opiniei publice patriotice care-i servise în ajun împotriva clicii lui Rasputin. Nereușind salvarea monarhiei, ca pe o instanţă supremă de apel împotriva poporului, liberalismul avea cu atât mai mare nevoie să se agaţe de aliaţi: în timpul războiului, Antanta însemna oricum o instanţă supremă incomparabil mai puternică decât ar fi fost propria monarhie.

Continuarea războiului trebuia să justifice păstrarea vechiului aparat militar și birocratic, amânarea Adunării Constituante, supunerea ţării revoluţionare politicii frontului, adică generalilor care se uniseră cu burghezia liberală. Toate chestiunile interne, în primul rând cea agrară, și toată legislaţia socială erau amânate până la terminarea războiului, care, la rândul ei, era amânată până la victoria în care liberalii nu credeau. Războiul de uzură a dușmanului se transformase într-un război de uzură a revoluţiei. Poate că acesta nu era un plan închegat, discutat și cântărit la ședințele oficiale. Dar nici nu era nevoie. Planul rezulta din toată politica precedentă a liberalismului și din circumstanţele create de revoluţie.

Obligat să meargă pe calea războiului, Miliukov n-avea, se-nţelege, temeiuri să refuze de dinainte participarea la împărţirea prăzii. Căci speranţele în victoria aliaţilor rămăseseră pe deplin reale, iar odată cu intrarea în război a Americii crescuseră și mai mult. E adevărat, Antanta era una, iar Rusia, alta. Conducătorii revoluţiei burgheze se învăţaseră în decursul timpului să înţeleagă că, în condiţiile slăbiciunii economice și militare a Rusiei, victoria Antantei asupra Puterilor Centrale urma să se transforme inevitabil în victoria ei asupra Rusiei, care, în toate variantele posibile, trebuia să iasă din război înfrântă și slăbită. Dar imperialiștii liberali se hotărâseră să închidă în mod conștient ochii în faţa acestei perspective. Altceva nici nu mai aveau de făcut. În cercul său, Gucikov declara pe faţă că numai o minune mai putea salva Rusia și că speranţa într-o minune era chiar programul lui ca ministru de război. Miliukov avea nevoie de mitul victoriei pentru politica internă. Nu are nicio importanţă în ce măsură credea chiar el în acest mit. Dar afirma răspicat: Constantinopolul trebuie să fie al nostru. Și aici, el acţiona cu cinismul său propriu. Pe 20 martie, ministrul rus al afacerilor externe va încerca să-i convingă pe ambasadorii aliaţi să trădeze Serbia, pentru a cumpăra în acest fel trădarea Bulgariei faţă de Puterile Centrale. Ambasadorul francez s-a încruntat. Miliukov a insistat totuși pe „nevoia de a renunţa în această chestiune

la considerente sentimentale" și, în același timp, la acel neoslavism pe care-l propovăduia el însuși de pe vremea înăbușirii primei revoluţii. Nu degeaba îi scrisese Engels lui Bernstein încă din 1882: „Așadar, la ce se reduce, de fapt, toată șarlatania rusă-panslavistă? La cucerirea Constantinopolului, și nimic altceva".[1]

Acuzele de germanofilie, chiar de vânzare la nemţi, care fuseseră îndreptate în ajun împotriva camarilei de la palat, erau îndreptate acum cu tăișul otrăvit împotriva revoluţiei. Cu cât trecea timpul, cu atât mai curajos, mai tare și mai obraznic răsuna această notă în discursurile și articolele Partidului Cadet. Înainte de a pune stăpânire pe apele turcești, liberalismul tulbura izvoarele și otrăvea fântânile revoluţiei.

Firește, nu toţi conducătorii liberali – sau, în orice caz, nu de îndată – au luat după revoluţie o poziţie intransigentă în chestiunea războiului. Mulţi se aflau încă în atmosfera stării de spirit de dinaintea revoluţiei, care fusese legată de perspectiva păcii separate. Anumiţi conducători cadeţi vor vorbi despre asta mai târziu cu deplină sinceritate. Nabokov, după propria mărturie, începuse să discute deja de pe 7 martie cu membrii guvernului despre pacea separată. Câţiva membri ai centrului cadet au încercat împreună să-i demonstreze conducătorului lor imposibilitatea prelungirii războiului. „Miliukov, cu claritatea sa rece, a arătat – după cum spune baronul Nolde – că scopurile războiului trebuiau atinse." Generalul Alekseev, apropiat în această perioadă de cadeţi, îl susţinea pe Miliukov, afirmând că „armata poate fi ridicată". Cel chemat s-o ridice era, în mod evident, acest organizator de catastrofe de la Statul-Major.

Unii dintre liberalii și democraţii mai naivi nu înţelegeau cursul urmat de Miliukov și-l considerau pe acesta cavalerul fidelităţii faţă de aliaţi, un Don Quijote al Antantei. Ce prostie! După ce bolșevicii vor lua puterea, Miliukov nu va sta nicio clipă pe gânduri să se ducă în Kievul ocupat de germani și să-și propună serviciile guvernului Hohenzollernilor, care, e adevărat, nu se va prea grăbi să le accepte. Scopul imediat al lui Miliukov va fi să primească pentru lupta cu bolșevicii chiar acel aur german cu a cărui stafie încercase mai înainte să păteze revoluţia. Multor liberali, apelul lui Miliukov din 1918 către Germania le va părea la fel de greu de înţeles ca și programul lui de distrugere a Germaniei din primele luni ale lui 1917. Dar erau feţele aceleiași medalii. Pregătindu-se să-și trădeze aliaţii, așa cum făcuse mai înainte cu Serbia, Miliukov nu se va trăda nici pe sine, nici clasa sa. El va desfășura aceeași politică și nu e vina lui dacă ea nu arăta prea frumos. Tatonând în timpul ţarismului drumul păcii separate cu scopul de a evita revoluţia, cerând

[1] „Engels către Eduard Bernstein", in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 35, București, Editura Politică, 1984, p. 275. *(N. red.)*

război până la capăt pentru a-i veni de hac Revoluţiei din Februarie, căutând mai târziu alianţa cu Hohenzollernii pentru a da jos Revoluţia din Octombrie, Miliukov va rămâne totuși credincios intereselor celor avuţi. Dacă nu va reuși să-i ajute, lovindu-se mereu de un nou perete, e pentru că și mandatarii lui se aflau în încurcătură.

Ceea ce i-a lipsit lui Miliukov în primele momente de după revoluţie a fost o ofensivă a dușmanului, un pumn nemţesc zdravăn în craniul revoluţiei. Din păcate, din cauza condiţiilor climaterice, martie și aprilie erau neprielnice pe frontul rusesc pentru operaţiuni de mare amploare. Și, lucrul cel mai important, germanii, a căror situaţie devenise din ce în ce mai grea, se hotărâseră, după mari ezitări, să lase Revoluţia Rusă să-și urmeze propriul curs. Numai generalul Linsingen avusese o iniţiativă personală pe râul Stohod, pe 20-21 martie. Succesul lui speriase guvernul german și, în același timp, îl bucurase pe cel rus. Cu aceeași nerușinare cu care exagerase pe vremea ţarului cele mai mici succese, Statul-Major exagera acum înfrângerea de pe Stohod. Imediat în urma lui a venit presa liberală. Cazurile de destabilizare, de panică și pierderile din rândul trupelor rusești erau descrise cu aceeași pasiune cu care, mai înainte, erau descriși prizonierii și trofeele de război. Burghezia și generalii trecuseră în mod limpede pe poziţii defetiste. Dar Linsingen a fost oprit de un ordin de sus și frontul a îngheţat din nou în noroiul de primăvară și în așteptare.

Ideea de a folosi războiul împotriva revoluţiei putea avea șanse de succes numai cu condiţia ca partidele intermediare, în spatele cărora se aflau masele populare, să fie de acord să-și asume rolul de mecanism de transmisie al politicii liberale. Nu stătea în puterea liberalismului să lege ideea războiului de cea a revoluţiei: ieri încă predicase că revoluţia va fi ruinătoare pentru război. Trebuia să transfere sarcina asta democraţiei. Dar, desigur, ei nu trebuia să i se dezvăluie „secretul”. Ea nu trebuia să fie iniţiată în aceste planuri, ci prinsă în laţ. Trebuia agăţată cu ajutorul prejudecăţilor sale, al îngâmfării ei cu mintea sa de om de stat, al fricii de anarhie, al înclinării ei superstiţioase în faţa burgheziei.

În primele zile, socialiștii – suntem nevoiţi, pentru economie, să-i numim așa pe menșevici și pe eseri – nu știau ce să facă cu acest război. Ciheidze ofta: „Am vorbit tot timpul împotriva războiului, cum pot să îndemn eu acum la continuarea lui?” Pe 10 martie, Comitetul Executiv a hotărât să-i trimită un mesaj de salut lui Franz Mehring. Prin această mică demonstraţie, aripa stângă încerca să-și liniștească conștiinţa socialistă nu foarte exigentă. Despre războiul propriu-zis, Sovietul continua să păstreze tăcerea. Conducătorii se temeau să nu provoace în această chestiune o ciocnire cu Guvernul Provizoriu și să întunece săptămânile de miere ale „contactului”. Nu mai puţin, ei se temeau de controverse în propriul cerc. Printre ei se aflau și defensiști,

și zimmerwaldieni. Și unii, și alţii își supraapreciau dezacordurile. Cercuri largi ale intelighenţiei revoluţionare suferiseră în timpul războiului o renaștere burgheză profundă. Patriotismul, făţiș sau mascat, legase intelighenţia de clasele conducătoare, rupând-o de mase. Drapelul Zimmerwaldului, cu care se acoperise aripa stângă, n-o obligase la prea multe, dar, în același timp, îi îngăduise să nu-și arate solidaritatea patriotică cu clica lui Rasputin. Însă, acum, regimul Romanovilor fusese răsturnat. Rusia devenise o ţară democratică. Libertatea ei, care iriza toate culorile, se contura cu claritate pe fondul poliţienesc al Europei strânse în chingile dictaturii militare. Oare nu vom apăra revoluţia noastră împotriva Hohenzollernilor?! exclamau vechii și noii patrioţi ajunși în fruntea Comitetului Executiv. Zimmerwaldienii de felul lui Suhanov și Steklov aminteau nesiguri că războiul rămânea unul imperialist: oare nu declaraseră liberalii că revoluţia trebuia să garanteze anexiunile plănuite în timpul ţarului? „Cum pot să îndemn eu acum la continuarea războiului?” se neliniștea Ciheidze. Dar, pentru că zimmerwaldienii înșiși fuseseră iniţiatorii transmiterii puterii către liberali, protestele lor rămâneau suspendate în aer. După câteva săptămâni de ezitări și împotriviri, prima parte a planului lui Miliukov a fost destul de bine pusă în practică cu sprijinul lui Ţereteli: democraţii cei slabi de înger, care se socoteau socialiști, se vor înhăma la jugul războiului și, sub biciul liberalilor, vor încerca din toate puterile lor slăbuţe să asigure victoria... victoria Antantei asupra Rusiei, a Americii asupra Europei.

Principala funcţie a conciliatorilor consta în comutarea energiei revoluţionare a maselor la cablurile patriotismului. Ei încercau, pe de o parte, să facă să renască capacitatea militară a armatei – iar asta era greu – și, pe de altă parte, să îndemne guvernele Antantei să renunţe la jafuri – ceea ce era ridicol. În ambele direcţii, ei vor trece de la iluzii la decepţii și de la greșeli la umilinţe. Să indicăm primele jaloane de pe acest drum.

În orele măreţiei sale de scurtă durată, Rodzianko apucase să dea ordinul de întoarcere imediată a soldaţilor în cazărmi și de supunere în faţa ofiţerilor. Iritarea garnizoanei iscată din pricina asta a făcut ca Sovietul să-și consacre una dintre primele ședinţe chestiunii destinului viitor al soldatului. În atmosfera fierbinte a acelor ore, în haosul unei ședinţe ce semăna cu un miting, sub dictarea directă a soldaţilor, care nu apucaseră încă să fie deranjaţi de conducătorii absenţi, a apărut celebrul „Ordin nr. 1”, singurul document onorabil al Revoluţiei din Februarie, o cartă a libertăţilor armatei revoluţionare. Paragrafele lui curajoase, care le permiteau soldaţilor intrarea organizată pe un nou drum, dispuneau: să se creeze în toate unităţile militare comitete alese; să se aleagă reprezentanţi ai soldaţilor în Soviet; în toate acțiunile de natură politică, soldaţii să se supună Sovietului și comitetelor acestuia; armele să fie ţinute sub controlul comitetelor de companie și batalion și „să nu fie date în niciun caz ofiţerilor”; în formaţie, să se păstreze o disciplină militară extrem

de severă, în afara formaţiei – toate drepturile civile; se interziceau grosolăniile faţă de soldaţi, mai ales tutuirea ș.a.m.d.

Acestea erau concluziile trase de soldaţii din Petrograd din participarea lor la revoluţie. Oare puteau fi altele? Nimeni n-a îndrăznit să se împotrivească. În timpul elaborării „ordinului", conducătorii Sovietului erau prinși cu griji mult mai înalte: ei duceau tratative cu liberalii. Asta le-a îngăduit să aibă un alibi când au trebuit să dea socoteală în faţa burgheziei și a comandamentului militar.

Odată cu Ordinul nr. 1, Comitetul Executiv, care apucase între timp să-și dea seama de ce se întâmplă, a trimis la tipografie, ca antidot, un mesaj către soldaţi care, sub pretextul condamnării linșajului ofiţerilor, cerea supunere faţă de vechiul corp de comandă. Tipografii au refuzat pur și simplu să culeagă documentul. Autorii lui democraţi au fost foarte indignaţi: încotro ne îndreptăm? Totuși, n-ar fi corect să credem că tipografii urmăreau să provoace o răfuială sângeroasă cu ofiţerii. Dar chemarea la supunere faţă de corpul de comandă ţarist a doua zi după revoluţie li se părea totuna cu deschiderea porţilor contrarevoluţiei. Desigur, tipografii își depășiseră drepturile. Dar ei nu se simţeau numai niște tipografi. Era vorba, în opinia lor, de viaţa revoluţiei.

În acele prime zile, când soarta ofiţerilor care se întorceau în regimente îi neliniștea extrem de mult atât pe soldaţi, cât și pe muncitori, Organizaţia Interraională a social-democraţilor, apropiată de bolșevici, a formulat această problemă dureroasă cu un curaj revoluţionar. „Pentru nu fi păcăliţi de către nobili și ofiţeri – suna proclamaţia ei indignată către soldaţi –, alegeţi-vă singuri comandanţii de pluton, de companie și de regiment. Acceptaţi-i numai pe acei ofiţeri pe care-i știţi ca prieteni ai poporului." Și ce să vezi? Proclamaţia, care răspundea pe deplin situaţiei, a fost confiscată numaidecât de către Comitetul Executiv, iar Ciheidze a numit-o provocatoare în discursurile sale. Democraţii, așa cum vedem, nu se jeneau deloc să restrângă libertatea presei când loviturile trebuiau date la stânga. Din fericire, propria lor libertate era îndeajuns de limitată. Susţinând Comitetul Executiv ca pe organul lor suprem, muncitorii și soldaţii vor corecta în toate momentele importante politica conducătorilor, intervenind direct.

Peste numai câteva zile, Comitetul Executiv a încercat, cu ajutorul „Ordinului nr. 2", să anuleze primul ordin, limitându-i câmpul de acţiune la districtul militar Petrograd. Zadarnic! Ordinul nr. 1 era de neclintit, căci el nu inventa nimic, ci numai consfinţea ceea ce ieșise la suprafaţă pretutindeni, în spatele frontului, ca și pe front, și cerea să fie recunoscut. Aflaţi în faţa soldaţilor, până și deputaţii liberali se fereau de întrebări și reproșuri invocând Ordinul nr. 1. Dar, în marea politică, acest ordin curajos a devenit argumentul principal al burgheziei împotriva sovietelor. Generalii bătuţi au descoperit

de-acum în Ordinul nr. 1 principalul obstacol care-i împiedica să zdrobească trupele germane. Se considera că ordinul pornise din Germania. Conciliatorii nu oboseau să se scuze de cele făcute și-i enervau pe soldaţi, încercând să ia cu dreapta ceea ce dăduseră cu stânga.

Între timp, în Soviet, cea mai mare parte a deputaţilor obișnuiţi începuseră deja să ceară alegerea comandanţilor. Democraţii au început să se agite. Negăsind argumente suplimentare, Suhanov îi speria pe deputaţi cu faptul că burghezia, căreia i se încredinţase puterea, nu va fi de acord cu aceste alegeri. Democraţii se ascundeau făţiș în spatele lui Gucikov. În jocul lor, liberalii ocupau locul pe care monarhia ar fi trebuit să-l ocupe în jocul liberalismului. „Când m-am întors de la tribună la locul meu – povestește Suhanov –, am dat de un soldat care mi-a tăiat drumul și care, ameninţându-mă cu pumnul, striga furios, vorbind despre domnii care n-au fost niciodată în pielea soldaţilor." După acest „exces", democratul nostru, care-și pierduse cu totul echilibrul, a dat fuga să-l caute pe Kerenski și, numai cu ajutorul acestuia din urmă, „treaba a fost cumva aranjată". Oamenii aceștia numai asta făceau, aranjau treburile.

Vreme de două săptămâni, ei au reușit să se prefacă că nu observă războiul. În cele din urmă, alte amânări n-au mai fost posibile. Pe 14 martie, Comitetul Executiv i-a prezentat Sovietului un proiect de manifest scris de Suhanov și intitulat „Către popoarele din lumea întreagă". La scurtă vreme, presa liberală a numit acest document, care-i reunea pe conciliatorii de dreapta și de stânga, Ordinul nr. 1 din domeniul politicii externe. Dar această apreciere măgulitoare era la fel de falsă ca și documentul la care se referea. Ordinul nr. 1 fusese un răspuns onest al păturilor de jos la problemele pe care revoluţia i le punea armatei. Manifestul din 14 martie era un răspuns viclean al păturilor de sus la problemele puse cu onestitate de soldaţi și muncitori.

Desigur, manifestul exprima dorinţa de pace, și încă de pace democratică, fără anexiuni și contribuţii. Dar imperialiștii occidentali se deprinseseră să folosească această frazeologie cu multă vreme înainte de Revoluţia din Februarie. Tocmai în numele unei păci durabile, oneste, „democratice" se pregătea pe atunci Wilson să intre în război. Cucernicul Asquith făcea în parlament o clasificare savantă a anexiunilor, din care rezulta fără urmă de îndoială că erau condamnate drept imorale toate acele anexiuni care contraveneau intereselor Marii Britanii. În ceea ce privea diplomaţia franceză, esenţa ei consta în a traduce cât mai mult în termeni de eliberare aviditatea prăvăliașului și a cămătarului. Documentul Sovietului, care nu era lipsit de sinceritatea simpluţă a îndemnurilor, a căzut în mod fatal în albia umblată a făţărniciei franceze oficiale. Manifestul promitea „să apere cu fermitate propria noastră libertate" de militarismul străin. Tocmai asta urmăreau social-patrioţii francezi încă din august 1914. „A venit timpul ca popoarele să ia în propriile mâini problema războiului și a păcii", spunea manifestul, ai cărui autori, în

numele poporului rus, tocmai încredinţaseră marii burghezii această problemă. Pe muncitorii din Germania și Austro-Ungaria manifestul îi îndemna: „Refuzaţi să mai slujiţi ca armă de cucerire și violenţă în mâinile regilor, moșierilor și bancherilor!” Cuvintele acestea erau o chintesenţă a minciunii, căci conducătorii Sovietului nici nu se gândeau să rupă alianţa cu regii Marii Britanii și ai Belgiei, cu împăratul Japoniei, cu moșierii și bancherii proprii și din toate ţările Antantei. După ce-i cedaseră conducerea politicii externe lui Miliukov, care tocmai urmărise nu demult să transforme Prusia Orientală în gubernie rusească, conducătorii Sovietului îi chemau pe muncitorii germani și austro-ungari să urmeze exemplul Revoluţiei Ruse. Condamnarea teatrală a măcelului nu schimba nimic; și papa se ocupa de asta. Cu ajutorul unor fraze patetice îndreptate împotriva unor umbre de bancheri, moșieri și regi, conciliatorii transformau Revoluţia din Februarie într-o armă a unor regi, moșieri și bancheri reali. Încă din telegrama de salut adresată Guvernului Provizoriu, Lloyd George apreciase Revoluţia Rusă ca pe o dovadă a faptului că „actualul război este la baza sa o luptă pentru un guvern popular și pentru libertate”. „La baza sa”, manifestul din 14 martie se solidariza cu Lloyd George și oferea un sprijin preţios propagandei militariste din America. Avea de trei ori dreptate ziarul lui Miliukov când scria că „proclamaţia, care începe pe niște note pacifiste tipice, se dezvoltă, de fapt, într-o ideologie comună cu cea a tuturor aliaţilor noștri”. Totuși, dacă liberalii ruși vor ataca nu o dată în chip violent manifestul, iar cenzura franceză nici măcar nu-i va îngădui să apară, asta va fi numai din teama de interpretarea care-i era dată acestui document de către masele revoluţionare, dar încă credule.

Deși scris de un zimmerwaldian, manifestul însemna victoria de principiu a aripii patriotice. Sovietele locale au prins semnalul. Lozinca „Război războiului!” a fost declarată inacceptabilă. Până și în Ural și în Kostroma, unde bolșevicii erau puternici, manifestul patriotic a primit o aprobare unanimă. Și nici nu e de mirare: doar nici în Sovietul din Petrograd bolșevicii nu respinseseră acest document mincinos.

Peste câteva săptămâni, poliţa a trebuit parţial plătită. Guvernul Provizoriu a făcut un împrumut de război, care, desigur, a fost numit „împrumutul libertăţii”. Ţereteli a arătat că, de vreme ce guvernul își îndeplinea „în ansamblu și integral” obligaţiile, democraţia trebuia să susţină împrumutul. În Comitetul Executiv, aripa opoziţiei a adunat mai mult de o treime din voturi. Dar, la plenara Sovietului (22 aprilie), numai o sută doisprezece deputaţi din aproape două mii au votat împotriva împrumutului. De aici s-a tras uneori concluzia că Comitetul Executiv ar fi fost mai de stânga decât Sovietul. Dar nu era adevărat. Sovietul era numai mai cinstit decât Comitetul Executiv. Dacă războiul însemna apărarea revoluţiei, atunci trebuiau daţi bani războiului, trebuia susţinut împrumutul. Comitetul Executiv nu era mai

revoluţionar, ci mai ezitant. El trăia numai din ambiguităţi și aluzii. Susţinea „în ansamblu și integral" guvernul impus de el, dar își asuma responsabilitatea pentru război numai „în măsura în care". Aceste mici vicleșuguri erau străine maselor. Soldaţii nu puteau să se lupte „în măsura în care", nici să moară „în ansamblu și integral".

Pentru a consfinţi victoria ideii de stat asupra aiurelilor, generalul Alekseev, care, pe 5 martie, se pregătea să împuște banda de propagandiști, a fost pus la 1 aprilie în mod oficial în fruntea forţelor armate. De-acum, totul era în ordine. Inspiratorul politicii externe a ţarismului, Miliukov, era ministrul afacerilor externe. Conducătorul armatei din timpul ţarului, Alekseev, era comandantul militar suprem al revoluţiei. Continuitatea fusese restabilită în întregime.

În același timp, conducătorii Sovietului erau obligaţi de logica situaţiei să desfacă nodurile plasei pe care chiar ei o ţesuseră. Democraţia oficială se temea de moarte de acei comandanţi pe care ea însăși îi tolera și susţinea. Ea nu putea să nu le opună propriul control, încercând să și-l bazeze pe soldaţi și să-l facă, în măsura posibilului, totodată independent de ei. În ședinţa din 6 martie, Comitetul Executiv a recunoscut că era de dorit să-și introducă propriii comisari în toate unităţile și instituţiile militare. Astfel, s-a creat o triplă legătură: unităţile își delegau reprezentanţii în Soviet; Comitetul Executiv își trimitea comisarii în unităţi; în sfârșit, în fruntea fiecărei unităţi se afla un comitet ales, care reprezenta un fel de celulă de bază a Sovietului.

Una dintre cele mai importante obligaţii ale comisarilor era supravegherea loialităţii politice a statelor-majore și a corpului de comandă. „Regimul democratic l-a depășit probabil în această privinţă pe cel autocrat", exclamă nemulţumit Denikin și se laudă imediat cu abilitatea Statului său Major, care intercepta și-i transmitea corespondenţa cifrată a comisarilor cu Petrogradul. Să-i supraveghezi pe monarhiști și pe moșieri, ce poate stârni o indignare mai mare? E cu totul altceva să furi corespondenţa comisarilor cu guvernul. Dar, oricum ar fi stat lucrurile cu morala, relaţiile din interiorul aparatului de conducere a armatei se văd foarte bine: părţile se temeau una de alta și se urmăreau cu ostilitate. Erau legate numai de teama comună de soldaţi. Și generalii, și amiralii, oricare ar fi fost speranţele și planurile lor viitoare, vedeau limpede că, fără acoperirea democratică, n-aveau zile bune. Statutul comitetelor din flotă a fost elaborat de Kolceak. Acesta se baza pe faptul că le va sugruma în viitor. Dar, pentru că acum nu puteai să faci un pas fără comitete, Kolceak s-a tot agitat pe lângă Statul-Major pentru aprobarea lor. Tot așa, generalul Markov, unul dintre viitorii comandanţi ai Albilor, a trimis la începutul lui aprilie la minister proiectul introducerii unor comisari pentru verificarea loialităţii corpului de comandă. În felul acesta, „legile seculare ale armatei", adică tradiţiile birocratismului militar, se frângeau ca niște fire de paie sub presiunea revoluţiei.

Soldaţii se îndreptau spre comitete din motive opuse, unindu-se în jurul lor împotriva corpului de comandă. Și, chiar dacă comitetele îi apărau pe comandanţi de soldaţi, asta se întâmpla numai până la un punct. Situaţia unui ofiţer care avusese o ciocnire cu comitetul devenea de neîndurat. În felul acesta s-a format dreptul nescris al soldaţilor de a-i da jos pe șefi. Din spusele lui Denikin, spre luna iulie, de pe frontul de vest plecaseră aproape șaizeci de comandanţi – de la comandanţi de corp de armată până la comandanţi de regiment. Asemenea demiteri aveau loc și în interiorul regimentelor.

Între timp, la Ministerul de Război, la Comitetul Executiv, la ședințele Comisiei de Contact se desfășura o migăloasă muncă de cancelarie, care urmărea crearea unor forme „raţionale" de relaţii în interiorul armatei și întărirea autorităţii șefilor, reducând comitetele de armată la un rol secundar, mai ales administrativ. Dar, în vreme ce conducătorii superiori curăţau cu umbra unei mături umbra revoluţiei, comitetele se extindeau într-un sistem puternic centralizat, care ducea către Comitetul Executiv din Petrograd, întărindu-i acestuia puterea organizatorică asupra armatei. Totuși, Comitetul Executiv s-a folosit de această putere în primul rând pentru ca, prin intermediul comisarilor și al comitetelor, să atragă din nou armata în război. Soldaţii se întrebau tot mai des cum se făcea că niște comitete alese de ei exprimau adesea nu ceea ce gândeau ei, soldaţii, ci ceea ce doreau șefii de la ei.

Tranșeele au început să trimită din ce în ce mai mulţi delegați în capitală pentru a afla ce se întâmpla. De la începutul lui aprilie, această mișcare a celor de pe front a devenit neîntreruptă, în fiecare zi având loc la Palatul Tavriceski discuţii colective, soldaţii tocmai sosiţi izbutind cu greu să pătrundă în tainele politicii Comitetului Executiv, care n-avea un răspuns clar la nicio întrebare. Armata ajungea cu greutate la aceeași poziţie cu Sovietul, pentru a se convinge cu atât mai mult de lipsa de consistenţă a conducerii acestuia.

Neavând curajul să se opună făţiș Sovietului, liberalii au încercat totuși să continue lupta pentru controlul armatei. Firește, șovinismul trebuia să constituie legătura politică cu ea. La una dintre întrevederile cu cei veniţi de pe front, ministrul cadet Șingariov a apărat ordinul dat de Gucikov împotriva „unei indulgenţe excesive" faţă de prizonieri, vorbind despre „atrocităţile germane". Ministrul n-a obţinut nici cea mai mică înţelegere. Adunarea s-a pronunţat cu claritate pentru ușurarea sorţii prizonierilor. Erau aceiași oameni pe care liberalii îi acuzau, printre altele, de excese și atrocităţi. Dar soldaţii de pe front aveau criteriile lor. Ei socoteau îndreptăţit să te răzbuni pe un ofiţer care insulta soldaţii, dar li se părea o ticăloșie să te răzbuni pe un prizonier de război german pentru niște eterne atrocităţi reale sau închipuite ale lui Ludendorff. Normele moralei eterne rămâneau, vai, străine acestor ţărani grosolani și păduchioși.

Din încercarea burgheziei de a pune stăpânire pe armată s-a născut o întrecere – care, de fapt, n-a dus nicăieri – între liberali și conciliatori la Congresul Deputaţilor Frontului de Vest din 7-10 aprilie. Primul congres al unuia dintre fronturi trebuia să fie o verificare politică hotărâtoare a armatei și ambele părţi au trimis la Minsk cele mai bune forţe ale lor. Din partea Sovietului: Ţereteli, Ciheidze, Skobelev, Gvozdev; din partea burgheziei: Rodzianko însuși, Demostenele cadeţilor, Rodicev și alţii. O emoţie puternică domnea în clădirea arhiplină a teatrului din Minsk și se revărsa în valuri prin oraș. Din comunicatele delegaţilor se contura tabloul situaţiei reale. Pe tot frontul aveau loc fraternizări, soldaţii luau din ce în ce mai des iniţiativa, corpul de comandă nici nu se putea gândi la măsuri de represiune. Ce puteau spune aici liberalii? În faţa acestui public pătimaș, ei au renunţat imediat la ideea de a opune niște rezoluţii proprii celor ale Sovietului. S-au mărginit la niște note patriotice în discursurile de salut și, în curând, au șters putina. Bătălia a fost câștigată de democraţi fără luptă. Aceștia nu fuseseră nevoiţi să conducă masele împotriva burgheziei, ci să le înfrâneze. Lozinca păcii, împletită ambiguu cu cea a apărării revoluţiei, în spiritul manifestului din 14 martie, a domnit peste tot congresul. Rezoluţia Sovietului referitoare la război a fost adoptată cu 610 voturi pentru, faţă de 8 împotrivă și 46 de abţineri. Ultima speranţă a liberalilor de a opune frontul și spatele frontului, armata și Sovietul s-a făcut praf. Dar și conducătorii democraţi s-au întors de la congres mai degrabă speriaţi de victoria lor decât inspiraţi de ea. Ei văzuseră duhurile stârnite de revoluţie și simţiseră că duhurile acestea le depășeau puterea.

XV. BOLȘEVICII ȘI LENIN

Pe 3 aprilie, Lenin a revenit la Petrograd din emigraţie. Abia din acest moment a început Partidul Bolșevic să se facă auzit mai cu putere și, lucrul cel mai important, cu o voce proprie.

Prima lună a revoluţiei fusese pentru bolșevism o perioadă de confuzie și ezitare. În „manifestul" Comitetului Central al bolșevicilor, care fusese redactat imediat după victoria insurecţiei, se spunea că „muncitorii din fabrici și uzine, precum și trupele răsculate trebuie să-și aleagă neîntârziat reprezentanţi în Guvernul Revoluţionar Provizoriu". Manifestul fusese tipărit în organul oficial al Sovietului fără comentarii și proteste, de parcă ar fi fost vorba de o chestiune academică. Dar înșiși bolșevicii de la conducere dădeau lozincilor lor o valoare pur demonstrativă. Ei nu acţionau ca niște reprezentanţi ai unui partid proletar care se pregătea să-și înceapă propria luptă pentru putere, ci ca aripa de stânga a democraţiei, care, proclamându-și principiile, era gata să joace pentru o perioadă nedeterminată rolul de opoziţie loială.

Suhanov afirmă că, la ședinţa Comitetului Executiv din 1 martie, în centrul dezbaterii au stat numai condiţiile transmiterii puterii: împotriva faptului ca atare – formarea unui guvern burghez – nu s-a ridicat nicio voce, deși, dintre cei treizeci și nouă de membri ai Comitetului Executiv, unsprezece erau bolșevici și adepţi ai lor, iar cei trei membri ai conducerii bolșevice centrale, Zaluţki, Șliapnikov și Molotov, erau prezenţi la ședinţă.

A doua zi, în Soviet, după cum povestește chiar Șliapnikov, dintre cei patru sute de deputaţi prezenţi, numai nouăsprezece au votat împotriva transmiterii puterii către burghezie, în timp ce fracţiunea bolșevică număra deja vreo patruzeci de persoane. Votul însuși a trecut cu totul neobservat, ca o procedură parlamentară formală, fără contrapropuneri clare din partea bolșevicilor, fără luptă și fără vreo agitaţie în presa bolșevică.

Pe 4 martie, Biroul Comitetului Central a adoptat o rezoluţie ce vorbea despre caracterul contrarevoluţionar al Guvernului Provizoriu și despre necesitatea orientării spre o dictatură democratică a proletariatului și a ţărănimii.

Comitetul din Petrograd, care a socotit pe bună dreptate această rezoluţie ca pur academică, pentru că nu indica deloc ce trebuia făcut în acel moment, a abordat problema din celălalt capăt. „Luând act de rezoluţia referitoare la Guvernul Provizoriu adoptată de Soviet", el declara că „nu se opune puterii Guvernului Provizoriu în măsura în care..." De fapt, asta era poziţia menșevicilor și a eserilor, numai că împinsă în linia a doua a tranșeelor. Rezoluţia făţiș oportunistă a Comitetului din Petrograd contrazicea numai formal poziţia Comitetului Central, al cărei academism nu însemna altceva decât o resemnare politică în faţa faptului împlinit.

Înclinarea în tăcere sau cu anumite condiţii în faţa burgheziei guvernamentale n-a fost întâmpinată cu o simpatie unanimă în partid. Bolșevicii muncitori s-au ciocnit de la început de Guvernul Provizoriu ca de un avanpost ostil ce le apăruse în cale. Comitetul din Vîborg a organizat mitinguri în care mii de muncitori și soldaţi au acceptat aproape în unanimitate rezoluţia care-i cerea Sovietului să ia puterea. Un participant activ la această agitaţie, Dinghelștedt, mărturisește: „Nu s-ar fi găsit niciun miting, nicio adunare a muncitorilor care să respingă o rezoluţie ca a noastră, dacă cineva le-ar fi propus-o". Menșevicii și eserii s-au temut la început să-și expună pe față propria poziţie legată de putere în faţa publicului de muncitori și soldaţi. Datorită succesului ei, rezoluţia celor din Vîborg a fost tipărită și lipită sub formă de afiș. Dar Comitetul din Petrograd a interzis pur și simplu această rezoluţie și cei din Vîborg au fost nevoiţi să se supună.

În privinţa conţinutului social al revoluţiei și a perspectivelor dezvoltării ei, poziţia conducerii bolșevice era la fel de confuză. Șliapnikov povestește: „Eram de acord cu menșevicii că trăim un moment de dezintegrare revoluţionară a relaţiilor feudale, iobăgiste, că în locul lor vor veni tot felul de «libertăţi» specifice relaţiilor burgheze". *Pravda* scria în primul său număr: „Sarcina principală este... introducerea regimului republican democratic". În instrucţiunile sale date deputaţilor muncitorilor, Comitetul din Moscova declara: „Proletariatul dorește să obţină libertăţi spre a putea lupta pentru socialism – ţelul său final". Evocarea tradiţională a „ţelului final" sublinia îndeajuns distanţa istorică care mai era de parcurs până la socialism. Nimeni nu mergea mai departe de atât. Temerea de a nu trece dincolo de limitele revoluţiei democratice dicta o politică de așteptare, de conformism și de retragere în faţa conciliatorilor.

Nu e greu de înţeles ce influenţă proastă avea asupra periferiei lipsa de caracter politic a centrului. Ne vom mărgini la mărturia unuia dintre conducătorii organizaţiei din Saratov: „Partidul nostru, care participase în mod activ la insurecţie, pierduse influenţa asupra maselor, care a fost înșfăcată de menșevici și eseri. Care erau lozincile bolșevicilor, nimeni nu știa... tabloul era tare neplăcut".

Bolșevicii de stânga, în primul rând muncitori, au încercat din toate puterile să străpungă carantina. Dar nici ei nu știau cum să răspundă argumentelor despre caracterul burghez al revoluţiei și despre pericolul izolării proletariatului. Călcându-și pe inimă, ei s-au supus directivelor conducerii. Diversele orientări din interiorul bolșevismului s-au ciocnit între ele încă din prima zi cu destulă duritate, dar niciuna nu și-a dus ideile până la capăt. *Pravda* reflecta această stare tulbure și în mișcare a ideilor partidului fără să pună ordine în ea. Situaţia s-a complicat și mai mult pe la jumătatea lui martie, după sosirea din deportare a lui Kamenev și Stalin, care au întors brusc spre dreapta cârma politicii oficiale a partidului.

Bolșevic aproape chiar de la apariţia bolșevismului, Kamenev se aflase mereu în flancul de dreapta al partidului. Nu lipsit de pregătire teoretică și de simţ politic, cu o mare experienţă în lupta fracţionară din Rusia și cu o rezervă de observaţii politice pe care le făcuse în Occident, Kamenev, mai bine decât mulţi alţi bolșevici, prindea ideile generale ale lui Lenin, dar numai pentru a le da în practică o interpretare cât mai pașnică. Nu te puteai aștepta din partea lui nici la independenţă în hotărâri, nici la iniţiativă în acţiune. Propagandist remarcabil, orator, ziarist nu prea sclipitor, dar chibzuit, Kamenev era valoros mai ales în timpul parlamentărilor cu alte partide și pentru informaţiile obţinute din alte cercuri ale societăţii, aducând mereu din asemenea incursiuni o fărâmă din stările de spirit străine partidului. Aceste trăsături ale lui Kamenev erau așa de evidente, că aproape nimeni nu s-a înșelat în legătură cu fizionomia lui politică. Suhanov remarcă la el lipsa „unghiurilor ascuţite": el „trebuia tras mereu după tine, și, dacă uneori se mai împotrivea, n-o făcea prea tare". În același spirit scrie și Stankevici: relaţiile dintre Kamenev și adversari erau „așa de blânde, că ţi se părea că și el se rușina de caracterul implacabil al poziţiei sale; în Comitetul Executiv, el nu era, fără îndoială, un dușman, ci numai o opoziţie". La asta aproape că nu mai ai ce să adaugi.

Stalin reprezenta un tip de bolșevic cu totul diferit, și prin structura sa psihică, și prin caracterul activităţii sale de partid: un organizator puternic, primitiv din punct de vedere teoretic și politic. Dacă Kamenev, în calitate de publicist, trăise mai mulţi ani cu Lenin în emigraţie, Stalin, în calitate de așa-zis practician, fără un orizont teoretic larg, fără prea mari interese politice și fără cunoașterea limbilor străine, era de neseparat de pământul rusesc. Asemenea militanţi apărau în străinătate numai în treacăt, pentru a primi instrucţiuni, a cădea de acord asupra sarcinilor viitoare și a se întoarce din nou în Rusia. Stalin se distingea printre practicieni prin energia sa, prin încăpăţânare și prin inventivitate în mișcările de culise. Dacă Kamenev „se jena", datorită firii sale, de concluziile practice ale bolșevismului, Stalin, dimpotrivă, era înclinat să apere fără nici cea mai mică atenuare concluziile practice pe care și le însușise, combinând insistenţa cu grosolănia.

În ciuda caracterelor lor diferite, Kamenev și Stalin au ocupat nu întâmplător o poziţie comună la începutul revoluţiei: ei se completau unul pe celălalt. O concepţie revoluţionară fără o voinţă revoluţionară este precum un ceas cu arcul stricat: limba politică a lui Kamenev rămânea mereu în urma sarcinilor revoluţionare. Dar lipsa unei concepţii politice ample îl condamnă și pe cel mai voluntar politician la nehotărâre atunci când apar evenimente mari și complexe. Empiricul Stalin era deschis influenţelor străine nu la nivelul voinţei, ci al ideii. Astfel, un publicist fără voinţă și un organizator fără orizont și-au dus în martie bolșevismul până la marginea menșevismului. În acest context, Stalin s-a dovedit și mai puţin capabil decât Kamenev să aibă o poziţie proprie în Comitetul Executiv, unde intrase ca reprezentant al partidului. În procesele-verbale sau în presă nu s-a păstrat nicio propunere, declaraţie ori protest în care Stalin să fi exprimat punctul de vedere bolșevic în contrapondere la ploconeala „democraţiei" în faţa liberalismului. Suhanov spune în *Însemnările* sale: „În acest timp, în Comitetul Executiv, în afară de Kamenev, la bolșevici a apărut și Stalin... În timpul activităţii sale modeste din Comitetul Executiv, (el) a lăsat, nu numai asupra mea, impresia unei pete cenușii, care licărea uneori palid și fără urmă. La drept vorbind, altceva nu se mai poate spune despre el". Dacă, în general, Suhanov îl subapreciază în mod evident pe Stalin, el îi descrie totuși în chip corect lipsa de personalitate politică în Comitetul Executiv conciliator.

Pe 14 martie, manifestul „Către popoarele din lumea întreagă", ce explica victoria Revoluţiei din Februarie potrivit intereselor Antantei și care însemna victoria unui nou social-patriotism republican de marcă franceză, a fost adoptat *în unanimitate* în Soviet. Acest lucru însemna un succes incontestabil pentru Kamenev-Stalin, obţinut, după cum se pare, fără prea multă luptă. *Pravda* scria despre acest act ca despre un „compromis conștient între diferitele orientări reprezentate în Soviet". Ar trebui să adăugăm că acest compromis însemna o ruptură directă cu orientarea lui Lenin, care, în Soviet, nu era deloc reprezentată.

Kamenev, care era membru al redacţiei din străinătate a organului central, Stalin, care era membru în Comitetul Central, și Muranov, un deputat al Dumei revenit și el din Siberia, au îndepărtat vechea redacţie, mult prea de „stânga", a *Pravdei* și, bazându-se pe niște drepturi problematice, au luat, pe 15 martie, ziarul în mâinile lor. În articolul programatic al noii redacţii se declara că bolșevicii vor susţine cu fermitate Guvernul Provizoriu, „în măsura în care va lupta cu reacţiunea sau contrarevoluţia". În chestiunea războiului, noii conducători se exprimau la fel de categoric: cât timp armata germană se supune împăratului ei, soldatul rus trebuie „să stea stoic în postul său, să răspundă la glonte cu glonte și la proiectil cu proiectil". „Lozinca noastră nu este un «Jos războiul!» lipsit de conţinut. Lozinca noastră este presiune asupra

Guvernului Provizoriu spre a-l constrânge... să facă o încercare de a convinge toate ţările beligerante să deschidă neîntârziat tratative... Dar, până atunci, fiecare rămâne în postul său de luptă!" Ideile, ca și formulările, erau profund defensiste. Programul presiunii asupra guvernului imperialist cu scopul de a-l „convinge" să acţioneze în mod pașnic era programul lui Kautsky în Germania, al lui Jean Longuet în Franţa, al lui MacDonald în Anglia, în niciun caz programul lui Lenin, care chema la răsturnarea dominaţiei imperialiste. Răspunzând presei patriotice, *Pravda* mergea chiar mai departe. „Orice «spirit defetist» – scria ea – sau, mai bine zis, ceea ce presa ilizibilă de sub protecţia cenzurii ţariste numea astfel a murit în momentul în care pe străzile Petrogradului a apărut primul regiment revoluţionar." Era o îndepărtare categorică de Lenin. „Defetismul" nu fusese nicidecum inventat de presa ostilă protejată de cenzură, ci fusese proclamat de Lenin prin formula: „Înfrângerea Rusiei este răul cel mai mic". Apariţia primului regiment revoluţionar și chiar răsturnarea monarhiei nu schimbau caracterul imperialist al războiului. „Ziua ieșirii primului număr al *Pravdei* transformate, 15 martie, a fost – povestește Șliapnikov – o zi de bucurie pentru defensiști. În întregul Palat Tavriceski, de la aferiștii Comitetului Dumei de Stat până la inima democraţiei revoluţionare, reprezentate de Comitetul Executiv, s-a răspândit următoarea noutate: victoria bolșevicilor moderaţi, raţionali asupra celor extremiști. Chiar și în Comitetul Executiv am fost întâmpinaţi cu zâmbete veninoase... Când acest număr din *Pravda* a fost primit în uzine, el a stârnit o mare nedumerire printre membrii partidului nostru și printre cei care ne simpatizau, ca și o mulţumire înveninată din partea adversarilor noștri... Indignarea din cartiere era uriașă, iar când proletarii au aflat că *Pravda* fusese preluată de trei foști conducători ai ei reveniţi din Siberia, au cerut excluderea lor din partid."

Pravda a fost nevoită să tipărească un protest vehement al celor din Vîborg: „Dacă el (ziarul) nu vrea să piardă încrederea cartierelor muncitorești, trebuie să poarte și va purta lumina conștiinţei revoluţionare, oricât de orbitoare ar fi ea pentru bufniţele burgheze". Protestele venite de jos au obligat redacţia să devină mai precaută în exprimări, dar nu să-și schimbe politica. Chiar și primul articol sosit între timp din străinătate al lui Lenin a trecut pe lângă urechile redacţiei. Orientarea era spre dreapta pe toată linia. „În agitaţia noastră – povestește Dinghelștedt, care reprezenta aripa de stânga – am fost nevoiţi să ţinem seama de principiul dualităţii puterii... și să demonstrăm caracterul inevitabil al acestui drum ocolit în faţa unei mase de muncitori și soldaţi care, timp de o jumătate de lună de viaţă politică intensă, fusese educată într-o cu totul altă înţelegere a misiunii sale."

Firește, politica partidului era în toată ţara aceeași ca în *Pravda*. În multe soviete, rezoluţiile în legătură cu chestiunile esenţiale erau adoptate acum în unanimitate: bolșevicii se înclinau pur și simplu în faţa majorităţii din soviete.

La Conferinţa Sovietelor din Regiunea Moscova, bolșevicii s-au raliat la rezoluţia social-patrioţilor privitoare la război. În sfârșit, la Conferinţa panrusă a reprezentanţilor a optzeci și două de soviete, ce a avut loc la Petrograd la sfârșitul lui martie și la începutul lui aprilie, bolșevicii au votat pentru rezoluţia oficială privitoare la putere susţinută de Dan. Această apropiere politică extremă de menșevici a contribuit la dezvoltarea unor tendinţe de unire. În provincie, bolșevicii și menșevicii au intrat în organizaţii comune. Fracţiunea Kamenev-Stalin se transforma tot mai mult în flancul stâng al așa-numitei democraţii revoluţionare și se iniţia în mecanismul „presiunii" parlamentare din culise asupra burgheziei, pe care o completa cu presiunea din culise asupra democraţiei.

*

Partea din străinătate a Comitetului Central și redacţia organului central *Soţial-Demokrat* constituiau centrul spiritual al partidului. Lenin, cu Zinoviev drept ajutor, ducea toată munca de conducere. Obligaţiile de mare răspundere ale secretariatului le îndeplinea soţia lui Lenin, Krupskaia. În munca practică, acest mic centru se baza pe sprijinul câtorva zeci de bolșevici emigraţi. Ruperea de Rusia devenise în timpul războiului cu atât mai insuportabilă, cu cât poliţia militară a Antantei își strânsese rândurile. Explozia revoluţiei, care era așteptată de așa multă vreme și cu atâta încordare, i-a luat prin surprindere. Anglia a refuzat categoric să-i lase pe emigranţii internaţionaliști, ale căror liste le ţinea cu grijă, să treacă spre Rusia. Lenin se tot agita în celula de la Zürich, căutând căi de ieșire. Printre sutele de planuri ce se schimbau unele cu altele era și acela de a pleca cu pașaportul unui scandinav surdo-mut. În același timp, Lenin nu rata nicio ocazie de a-și face auzită din Elveţia vocea. Încă de pe 6 martie, el telegrafiase prin Stockholm la Petrograd: „Tactica noastră: neîncredere totală, niciun sprijin noului guvern, pe Kerenski îl suspectăm îndeosebi, înarmarea proletariatului este singura chezășie, alegeri imediate pentru Duma din Petrograd, nicio apropiere de alte partide".[1] Numai pomenirea alegerilor pentru Dumă în loc de Soviet avea, în această primă directivă, un caracter episodic și va cădea în curând; celelalte puncte, exprimate cu tonul categoric al telegrafului, indică deja în întregime orientarea generală a politicii. În același timp, Lenin a început să trimită la *Pravda* „Scrisorile" sale „din depărtare", care, bazându-se pe frânturi de informaţie din străinătate, cuprind o analiză închegată a situaţiei revoluţionare. Noutăţile din ziarele străine i-au îngăduit să tragă în curând concluzia că Guvernul Provizoriu, cu ajutorul direct nu numai al lui Kerenski, dar și al lui Ciheidze,

[1] V. I. Lenin, „Telegrama către bolșevicii care pleacă în Rusia", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, București, Editura Politică, 1964, p. 7. *(N. red.)*

îi păcălea cu mare succes pe muncitori, prezentând războiul imperialist ca pe unul de apărare. Pe 17 martie, el a expediat prin intermediul unor prieteni o scrisoare la Stockholm, plină de neliniște: „Partidul nostru s-ar compromite pentru totdeauna, s-ar sinucide politicește dacă s-ar lăsa înșelat în felul acesta... voi prefera chiar o ruptură imediată cu oricare dintre membrii partidului nostru, oricine ar fi el, decât să fac concesii social-patriotismului...”[2] După această amenințare aparent impersonală, destinată totuși unor persoane anume, Lenin implora: „Kamenev trebuie să înţeleagă că asupra lui apasă o răspundere de însemnătate istorică *mondială*”.[3] Kamenev era aici numit pentru că era vorba de chestiuni politice de principiu. Dacă Lenin ar fi avut în vedere o sarcină practică, de luptă, și-ar fi amintit mai degrabă de Stalin. Dar tocmai în momentele când Lenin încerca să transmită prin Europa fumegândă încordarea voinţei sale, Kamenev, cu ajutorul lui Stalin, o cârmea brusc în direcţia social-patriotismului.

Diverse planuri – machiaj, peruci, pașapoarte împrumutate sau false – cădeau unul după altul ca imposibil de realizat. În același timp, ideea trecerii prin Germania devenea din ce în ce mai concretă. Acest plan îi speria pe cei mai mulţi dintre emigranţi și nu numai pe patrioţi. Martov și alţi menșevici nu se hotărau să adopte iniţiativa îndrăzneaţă a lui Lenin și continuau să bată zadarnic la porţile Antantei. Mai târziu, reproșurile legate de călătoria prin Germania vor veni chiar și din partea multor bolșevici, din cauza greutăţilor pe care „vagonul plumbuit” le va crea în domeniul agitaţiei. Lenin a văzut de la bun început aceste dificultăţi viitoare. Cu puţin înainte de plecarea de la Zürich, Krupskaia scria: „Desigur, în Rusia, patrioţii o să facă mare gălăgie, dar trebuie să fim pregătiţi pentru așa ceva”. Problema se punea astfel: fie să rămână în Elveţia, fie să treacă prin Germania. Nu exista nicio altă cale. Oare putea Lenin să ezite măcar o clipă în plus? Exact peste o lună, Martov, Akselrod și alţii vor fi nevoiţi să vină pe urmele lui Lenin.

În organizarea unei asemenea călătorii neobișnuite printr-o ţară dușmană în timp de război se văd principalele trăsături ale lui Lenin-politicianul: îndrăzneala ideii și atenţia meticuloasă la punerea ei în practică. În acest mare revoluţionar se afla un notar pedant, care-și înțelegea totuși rolul și care a trecut la întocmirea actului său de îndată ce asta putea ajuta cauzei distrugerii tuturor actelor notariale. Condiţiile călătoriei prin Germania, formulate cu o grijă extraordinară, au stat la baza unui tratat internaţional original între redacţia unui ziar de emigranţi și imperiul Hohenzollernilor. Lenin a cerut pentru tranzit exteritorialitate totală: niciun control al persoanei călătorilor, al pașapoartelor și al bagajelor acestora, nimeni să nu aibă dreptul să intre în

[2] V. I. Lenin, „Către I. S. Ganețki”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 49, București, Editura Politică, 1968, p. 459-460. *(N. red.)*
[3] *Ibid.*, p. 463. *(N. red.)*

vagon pe durata călătoriei (de aici legenda despre „vagonul plumbuit”). La rândul său, grupul de emigranţi se obliga să ceară eliberarea din Rusia a unui număr egal de prizonieri civili – germani și austro-ungari.

Împreună cu câţiva revoluţionari străini s-a elaborat o declaraţie. „Internaţionaliștii ruși care... pleacă acum în Rusia pentru a sluji acolo cauzei revoluţiei ne vor ajuta să-i ridicăm pe proletarii din alte ţări, mai ales pe proletarii din Germania și Austria, împotriva guvernelor lor”, așa spunea procesul-verbal semnat de Loriot și Guilbeaux din partea Franţei, de Paul Levi din partea Germaniei, de Platten din partea Elveţiei, de deputaţi de stânga suedezi ș.a.m.d. În aceste condiţii și cu aceste precauţii au plecat la sfârșitul lui martie din Elveţia treizeci de emigranţi ruși – o încărcătură de o forţă explozivă neobișnuită chiar și printre vagoanele cu muniţii ale războiului.

În scrisoarea de rămas-bun adresată muncitorilor din Elveţia, Lenin le-a adus aminte de declaraţia organului central al bolșevicilor din toamna lui 1915: dacă revoluţia va aduce la putere în Rusia un guvern republican care ar dori să continue războiul imperialist, bolșevicii vor fi împotriva apărării patriei republicane. Acum apăruse o asemenea situaţie. „Lozinca noastră este: niciun sprijin guvernului Gucikov-Miliukov!”[4] Cu aceste cuvinte, Lenin intra de-acuma pe teritoriul revoluţiei.

Membrii Guvernului Provizoriu nu vedeau totuși niciun motiv de neliniște. Nabokov povestește: „La una dintre ședinţele din martie ale Guvernului Provizoriu, într-o pauză, în timpul unei discuţii mai lungi pe tema propagandei bolșevice în creștere, Kerenski a declarat hohotind isteric, cum îi era obiceiul: «Dar staţi puţin, că o să vină însuși Lenin, și abia atunci o să înceapă totul cu adevărat...»” Kerenski avea dreptate: lucrurile adevărate abia acum urmau să înceapă. Totuși, după spusele lui Nabokov, miniștrii nu vedeau în asta niciun motiv de neliniște: „Chiar faptul de a se fi adresat Germaniei va submina așa de mult autoritatea lui Lenin, că nu vom mai fi nevoiţi să ne temem de el”. Cum era de așteptat, miniștrii erau tare vizionari.

Prieteni și discipoli au mers să-l întâmpine pe Lenin în Finlanda. „Cum a intrat în compartiment și s-a așezat pe canapea – povestește Raskolnikov, un tânăr ofiţer de marină bolșevic –, Vladimir Ilici s-a și năpustit asupra lui Kamenev: «Ce se scrie la voi în *Pravda*? Am văzut câteva numere și v-am ocărât zdravăn»...” Așa arăta întâlnirea de după câţiva ani de despărţire. Ceea ce n-a împiedicat-o să fie caldă.

Cu sprijinul Organizaţiei din Armată, Comitetul din Petrograd a mobilizat câteva mii de muncitori și soldaţi pentru întâmpinarea solemnă a lui Lenin. O divizie prietenă de blindate a trimis pentru asta toate vehiculele

[4] V. I. Lenin, „Scrisoare de rămas bun către muncitorii elvețieni”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, p. 91. *(N. red.)*

existente. Comitetul s-a hotărât să meargă la gară împreună cu blindatele: revoluţia stârnise deja pasiunile pentru acești monștri bonţi, pe care era așa de avantajos să-i ai de partea ta pe străzile orașului.

Descrirea întâlnirii oficiale, care a avut loc în așa-numita Sală a Țarului de la gara Finliandski, constituie o pagină foarte vie din însemnările numeroase și destul de palide ale lui Suhanov. „Lenin a intrat sau, mai curând, a dat fuga în Sala Țarului cu o pălărie rotundă în cap, cu faţa rece și cu un buchet mare în mâini. Ajungând în grabă în mijlocul sălii, s-a oprit în faţa lui Ciheidze de parcă se lovise de un obstacol cu totul neașteptat. Și atunci Ciheidze, fără să renunţe la înfăţișarea-i posacă, a rostit următorul discurs «de salut», adoptând nu numai spiritul, nu numai formularea, dar și tonul unei lecţii de morală: «Tovarășe Lenin, în numele Sovietului din Petrograd și al întregii revoluţii, vă salutăm în Rusia... Noi credem însă că principala sarcină a democraţiei revoluţionare este acum apărarea revoluţiei noastre de orice atentat la adresa ei, atât dinăuntru, cât și din afară... Sperăm că împreună cu noi veţi urmări aceste scopuri». Ciheidze a tăcut. Din cauza surprinderii, m-am pierdut... Dar Lenin, se vede, știa prea bine cum să se poarte într-o asemenea situaţie. Stătea în picioare cu o asemenea înfăţișare, de parcă tot ce se întâmpla n-avea nici cea mai mică legătură cu el: se tot uita în jur, privea atent feţele celor din preajmă și chiar tavanul sălii «ţarului», îndreptându-și buchetul (care nu se potrivea deloc cu toată înfăţișarea sa), iar după asta, întors deja cu spatele la delegaţia Comitetului Executiv, «a răspuns» așa: «Dragi tovarăși, soldaţi, marinari și muncitori. Sunt fericit să salut în persoana voastră revoluţia rusă victorioasă, să vă salut ca pe avangarda armatei proletare mondiale... Nu e departe clipa când, la chemarea tovarășului nostru Karl Liebknecht, popoarele își vor întoarce armele împotriva exploatatorilor lor capitaliști... Revoluţia Rusă înfăptuită de voi a deschis o epocă nouă. Trăiască revoluţia socialistă mondială!»...”

Suhanov are dreptate – buchetul nu se potrivea deloc cu înfăţișarea lui Lenin, îl deranja, fără îndoială, și-l stingherea prin nepotrivirea sa pe fondul sever al evenimentelor. Și, în general, lui Lenin nu prea-i plăceau florile în buchet. Dar mult mai mult trebuie că-l stingherea această primire oficială și făţarnic-moralizatoare din salonul de onoare al gării. Ciheidze valora mai mult decât cuvântul său de salut. El se temea într-o oarecare măsură de Lenin. Dar, cu siguranţă, i se sugerase că trebuie să-l pună la punct pe „sectant” chiar de la început. În completarea discursului lui Ciheidze, care arăta nivelul jalnic al conducerii, un tânăr comandant al unui echipaj de marină, care a luat cuvântul în numele marinarilor, a avut ideea strălucită să-și exprime dorinţa ca Lenin să devină membru al Guvernului Provizoriu. Iată felul în care l-a întâmpinat Revoluţia din Februarie, șubredă, guralivă și încă prostuţă, pe omul care venise cu intenţia fermă de a-i da idee și voinţă. Deja

aceste prime impresii, înzecindu-i neliniștea adusă cu el, au stârnit în Lenin un sentiment de protest greu de reprimat. Să ne suflecăm cât mai repede mânecile! Adresându-se marinarilor și muncitorilor, iar nu lui Ciheidze, revoluţiei mondiale, iar nu defensiștilor, lui Liebknecht, iar nu Guvernului Provizoriu, Lenin a făcut la gară numai o mică repetiţie a politicii sale de mai târziu.

Și totuși, această revoluţie stângace l-a primit numaidecât și fără să stea pe gânduri la sânul ei pe conducător. Soldaţii au cerut ca Lenin să fie urcat pe unul dintre blindate și nu i-a mai rămas decât să se supună. Noaptea ce se lăsase dădea alaiului un efect deosebit. În luminile stinse ale celorlalte blindate, bezna era străpunsă de farurile mașinii cu care mergea Lenin. Raza smulgea din întunericul străzii grupuri agitate de muncitori, soldaţi, marinari, chiar pe aceia care făcuseră marea revoluţie, dar lăsaseră să le scape puterea printre degete. Fanfara militară a tăcut pe drum de câteva ori, pentru a-i da lui Lenin posibilitatea să-și repete în diverse variante discursul de la gară în faţa unor noi și noi ascultători. „A fost un triumf strălucit – spune Suhanov – și chiar oarecum simbolic."

În Palatul Kșesinskaia, în cuibul de atlaz al unei balerine de la Curte transformat în statul-major al bolșevicilor – combinaţia asta trebuie să fi amuzat ironia mereu trează a lui Lenin –, au reînceput saluturile. Asta era deja prea mult. Lenin a suportat șuvoaiele de cuvinte de laudă așa cum un pieton nerăbdător așteaptă să se oprească ploaia sub o poartă întâmplătoare. El simţea bucuria sinceră stârnită de sosirea sa, dar îi părea rău că sunt așa de multe cuvinte în bucuria asta. Chiar tonul saluturilor oficiale i se părea copiat, afectat, într-un cuvânt, împrumutat de la democraţia mic-burgheză, declamatoare, sentimentală și falsă. El vedea că revoluţia, fără să-și fi precizat încă obiectivele și căile, își crease deja o etichetă obositoare. Zâmbea binevoitor-dojenitor, privind la ceas, iar din când în când căsca probabil fără să se jeneze. Nici nu apucaseră să se încheie ecourile ultimului salut, că neobișnuitul musafir a tăbărât asupra acestui public cu o cascadă de idei înflăcărate, care sunau adesea ca o biciuire. În acea perioadă, arta stenografiei nu fusese încă descoperită de bolșevism. Nimeni nu făcea însemnări, toţi erau mult prea prinși de ceea ce se întâmpla. Cuvântarea nu s-a păstrat, a rămas numai impresia generală din amintirile auditorilor, dar și ea a fost supusă prelucrării timpului: a fost adăugat ceva entuziasm, s-a mai șters din frică. Însă, de fapt, principala impresie lăsată de discurs, chiar și printre apropiaţii lui Lenin, a fost tocmai una de spaimă. Toate formulele obișnuite, care apucaseră să capete într-o lună o soliditate ce părea de nezdruncinat din cauza nenumăratelor repetiţii, au explodat una după alta sub privirile auditorilor. Scurtul răspuns al lui Lenin de la gară, aruncat peste capul unui Ciheidze surprins, a fost dezvoltat aici într-un discurs de două ore adresat nemijlocit cadrelor bolșevice din Petrograd.

Întâmplător, în calitate de musafir admis prin bunăvoinţa lui Kamenev – Lenin nu suporta asemenea favoruri –, Suhanov, care nu era membrul niciunui partid, a fost prezent la această adunare. Datorită lui avem o descriere făcută de cineva din afară, pe jumătate ostilă, pe jumătate entuziastă, a primei întâlniri a lui Lenin cu bolșevicii din Petersburg.

„Nu pot să uit acest discurs ce semăna cu un tunet, care m-a cutremurat și m-a uimit nu numai pe mine, un eretic care nimerise acolo din întâmplare, dar și pe drept-credincioși. Pot spune că nimeni nu se așteptase la așa ceva. Părea că toate stihiile ieșiseră din vizuinile lor și că duhul distrugerii generale, care nu cunoaște nici limită, nici îndoială, nici greutăţi omenești, nici calcule omenești, plutea prin sala Palatului Kșesinskaia, deasupra capetelor discipolilor fascinaţi."

Pentru Suhanov, calculele și greutăţile omenești erau în primul rând ezitările cercului redacţional de la *Novaia Jizn* reunit la un ceai la Maxim Gorki. Calculele lui Lenin erau mai profunde. Nu stihiile zburau prin sală, ci gândul omenesc care nu se intimidează în faţa stihiilor și care încearcă să le înţeleagă pentru a le lua în stăpânire. Dar, oricum, impresia e redată extrem de viu.

„Când am ajuns aici împreună cu tovarășii mei – a spus Lenin potrivit relatării lui Suhanov –, am crezut că, de la gară, vom fi duși direct la «Petru și Pavel». După cum se vede, suntem departe de asta. Să ne păstrăm totuși speranţa că nu vom scăpa, că nu vom evita acest lucru." În timp ce, pentru alţii, revoluţia era totuna cu consolidarea democraţiei, pentru Lenin, perspectiva apropiată ducea direct la fortăreaţa „Petru și Pavel". Părea o glumă sinistră. Dar Lenin n-avea deloc de gând să glumească, și, odată cu el, nici revoluţia.

„Reforma agrară realizată pe cale legislativă a fost respinsă imediat – se plânge Suhanov –, ca și celelalte politici ale Sovietului. A proclamat însușirea în mod organizat a pământului de către ţărani, fără să se mai aștepte... vreo putere a statului."

„N-avem nevoie de nicio republică parlamentară, n-avem nevoie de nicio democraţie burgheză, n-avem nevoie de niciun guvern în afară de sovietele de deputaţi ai muncitorilor, soldaţilor și muncitorilor agricoli!"

În același timp, Lenin s-a delimitat categoric de majoritatea din Soviet, socotind-o în tabăra dușmană. „Pe atunci, numai acest lucru era de ajuns ca să-l ia ameţeala pe ascultător!"

„Numai stânga zimmerwaldiană apără interesele proletariatului și ale revoluţiei mondiale – expune Suhanov cu indignare ideile lui Lenin. Restul sunt aceiași oportuniști care spun cuvinte frumoase, dar, în fapt,... trădează cauza socialismului și a maselor muncitoare."

„A atacat cu hotărâre tactica pe care o avuseseră grupurile conducătoare din partid și anumiţi tovarăși înainte de sosirea lui – îl completează Raskolnikov pe Suhanov. În sală erau prezenţi cei mai importanţi lucrători de partid.

Dar, și pentru ei, cuvântarea lui Lenin a fost o adevărată revelaţie. Ea a pus un Rubicon între tactica de ieri și cea de azi." Rubiconul, așa cum vom vedea, n-a fost pus dintr-odată.

N-au fost discuţii în jurul raportului: toţi erau mult prea tulburaţi și fiecare voia să-și pună cât de cât gândurile în ordine. „Am ieșit afară – încheie Suhanov. Aveam o senzaţie de parcă aș fi fost lovit cu niște lanţuri în noaptea aceea. Un singur lucru era clar: eu, un om fără partid, n-aveam ce căuta pe același drum cu Lenin!" Firește că nu!

A doua zi, Lenin i-a prezentat partidului un scurt raport scris despre opiniile sale, care va deveni unul dintre cele mai importante documente ale revoluţiei, sub numele de „Tezele din 4 aprilie". Tezele exprimau niște gânduri simple în cuvinte simple, accesibile tuturor. Republica care a apărut în urma Revoluţiei din Februarie nu este republica noastră și războiul pe care-l duce ea nu este războiul nostru. Sarcina bolșevicilor este de a răsturna guvernul imperialist. Acesta se menţine însă cu ajutorul eserilor și al menșevicilor, care se sprijină, la rândul lor, pe credulitatea maselor populare. Noi suntem în minoritate. În aceste condiţii, nici nu poate fi vorba de vreo violenţă din partea noastră. Trebuie să învăţăm masele să nu mai aibă încredere în conciliatori și defensiști. „Trebuie să li se explice cu răbdare."[5] Succesul unei asemenea politici, ce decurge din întreaga situaţie, e asigurat, iar el ne va conduce la dictatura proletariatului, și astfel dincolo de limitele regimului burghez. O s-o rupem în întregime cu capitalul, o să-i publicăm tratatele secrete și o să chemăm muncitorii din lumea întreagă s-o rupă cu burghezia și să lichideze războiul. Începem revoluţia mondială. Numai succesul ei va consolida succesul nostru și va asigura trecerea la regimul socialist.

Tezele lui Lenin au fost publicate în numele lui și numai în numele lui. Instituţiile centrale ale partidului le-au primit cu o ostilitate atenuată numai de nedumerire. Nimeni – nicio organizaţie, niciun grup, nicio persoană – nu și-a pus semnătura pe ele. Chiar și Zinoviev, care venise împreună cu Lenin din străinătate, unde ideile i se formaseră timp de zece ani sub influenţa directă și de zi cu zi a lui Lenin, s-a retras tăcut într-o parte. Totuși, îndepărtarea aceasta n-a fost ceva neașteptat pentru învăţătorul care-l cunoștea mult prea bine pe cel mai apropiat discipol. Dacă Kamenev era un propagandist-popularizator, atunci Zinoviev era un agitator și, conform exprimării lui Lenin, nimic altceva decât un agitator. Pentru a fi un conducător îi lipsea în primul rând simţul răspunderii. Dar nu numai asta. Lipsită de o disciplină interioară, gândirea lui Zinoviev era cu totul incapabilă de activitate teoretică și se topea în intuiţia fără formă a agitatorului. Datorită unui fler excepţio-

[5] V. I. Lenin, „Despre sarcinile proletariatului în actuala revoluţie", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, p. 117. *(N. red.)*

nal, el prindea din zbor toate formulele de care avea nevoie, adică acelea care aveau cea mai puternică influenţă asupra maselor. Și ca jurnalist, și ca orator, el rămânea tot un agitator, cu singura diferenţă că în articole apăreau mai cu seamă laturile lui slabe, în timp ce în discursuri predominau cele puternice. Mult mai îndrăzneț și de neoprit în munca de agitaţie decât oricare altul dintre bolșevici, Zinoviev era și mai puţin capabil decât Kamenev de iniţiativă revoluţionară. Era nehotărât ca toţi demagogii. Trecând din arena ciocnirilor dintre fracţiuni în arena luptelor de masă directe, Zinoviev s-a separat aproape involuntar de învăţătorul său.

*

În ultimii ani n-au lipsit încercările de a demonstra că criza din aprilie a partidului a fost de scurtă durată, o tulburare aproape accidentală. Toate astea cad la prima confruntare cu faptele.[6]

Ceea ce am aflat deja despre activitatea din martie a partidului a scos la iveală o profundă contradicţie între Lenin și conducerea de la Petersburg. Contradicţia va ajunge la apogeu chiar în momentul sosirii lui Lenin. În același timp cu Conferinţa panrusă a reprezentanţilor celor optzeci și două de soviete unde Kamenev și Stalin votaseră în favoarea rezoluţiei referitoare la putere introduse de eseri și menșevici, la Petrograd a avut loc Conferinţa panrusă de partid a bolșevicilor. Pentru a descrie starea de spirit și opiniile din interiorul partidului, mai bine zis, al păturii lui superioare, așa cum se formase aceasta în urma războiului, conferinţa, chiar la sfârșitul căreia va sosi Lenin, prezintă un interes deosebit. Citirea proceselor-verbale, needitate până acum, stârnește adesea nedumerire: oare partidul reprezentat de acești delegaţi e cel care va lua puterea peste șapte luni cu o mână de fier?

De la revoluţie trecuse deja o lună – o perioadă destul de lungă și pentru o revoluţie, și pentru un război. Între timp, în partid nu se clarificaseră părerile legate de principalele probleme ale revoluţiei. Patrioţii extremi, cum ar fi Voitinski, Eliava și alţii, luau parte la conferinţă alături de persoane care se considerau internaţionaliste. Procentul de patrioţi declaraţi, incomparabil mai mic decât la menșevici, era totuși însemnat. Conferinţa în ansamblu n-a rezolvat problema dacă să se rupă de propriii patrioţi sau să se unească cu patrioţii menșevismului. În intervalul dintre ședinţele conferinţei bolșevice a avut loc o reuniune comună a bolșevicilor și a menșevicilor – delegaţi la Conferinţa Sovietelor – pentru a discuta problema războiului. Cel mai neobosit

---

[6] În marea lucrare colectivă care a apărut sub coordonarea profesorului Pokrovski, *Ocerki po istorii Oktjabrskoj revoliucii* [*Studii despre istoria Revoluției din Octombrie*] (vol. 2, Moscova, 1927), „rătăcirii" din aprilie îi este consacrată lucrarea apologetică a unui anume Baievski, care, din cauza tratării fără menajamente a faptelor și a documentelor, ar trebui numită cinică, dacă n-ar fi de-o neajutorare de copil.

patriot menșevic, Liber, a declarat la această reuniune: „Mai vechea împărţire în bolșevici și menșevici trebuie abandonată și trebuie să vorbim numai despre poziţia noastră faţă de război". Bolșevicul Voitinski s-a grăbit să declare că era gata să semneze sub fiecare cuvânt al lui Liber. Împreună, bolșevici și menșevici, patrioţi și internaţionaliști căutau o formulă comună care să le exprime poziţia faţă de război.

Opiniile conferinţei bolșevice și-au găsit, fără îndoială, cea mai corectă expresie în raportul prezentat de Stalin în legătură cu poziţia faţă de Guvernul Provizoriu. Trebuie să expunem aici ideea centrală a raportului, care n-a fost publicat până acum, așa cum n-au fost publicate nici procesele-verbale în general. „Puterea s-a împărţit între două organe, dintre care niciunul n-are deplinătatea puterii. Fricţiunile și lupta dintre ele există și trebuie să existe. Rolurile s-au împărţit. Sovietul a luat iniţiativa transformărilor revoluţionare; Sovietul este conducătorul revoluţionar al poporului răsculat, organul care controlează Guvernul Provizoriu. În schimb, Guvernul Provizoriu are în fapt rolul de a consolida cuceririle poporului revoluţionar. Sovietul mobilizează forţe, controlează. Guvernul Provizoriu, opunându-se, intervenind, are rolul de a consolida acele cuceriri ale poporului pe care acesta le-a realizat deja în mod concret. O asemenea situaţie are și laturi negative, dar și pozitive: acum nu este avantajos pentru noi să grăbim evenimentele ori procesul de respingere a păturilor burgheze, care se vor îndepărta în cele din urmă în chip inevitabil de noi."

Așezându-se deasupra claselor, raportorul prezenta relaţia dintre burghezie și proletariat ca pe o simplă diviziune a muncii. Muncitorii și soldaţii fac revoluţia, Gucikov și Miliukov o „consolidează". Găsim aici concepţia tradiţională a menșevismului, care era o copie incorectă a evenimentelor din 1789. Această abordare a procesului istoric dintr-o perspectivă de inspector, împărţirea de sarcini diferitelor clase și critica superioară a îndeplinirii lor erau caracteristice tocmai conducătorilor menșevismului. Ideea că nu era avantajos să grăbești îndepărtarea burgheziei de revoluţie fusese mereu criteriul superior al întregii politici a menșevicilor. În realitate, acest lucru însemna temperarea și slăbirea mișcării maselor, pentru a nu-i speria pe aliaţii liberali. În sfârșit, concluzia lui Stalin referitoare la Guvernul Provizoriu se reducea în întregime la formula ambiguă a conciliatorilor: „În măsura în care Guvernul Provizoriu consolidează pașii revoluţiei, îl sprijinim și noi; în măsura în care este contrarevoluţionar, susţinerea Guvernului Provizoriu este inacceptabilă".

Raportul lui Stalin a fost prezentat pe 29 martie. A doua zi, raportorul oficial al Conferinţei Sovietelor, social-democratul Steklov, care nu era membrul niciunui partid, a apărat același sprijin condiţionat acordat Guvernului Provizoriu și a conturat, luat de val, un asemenea tablou al activităţii „consolidatorilor" revoluţiei – împotrivire faţă de reformele sociale, înclina-

re spre monarhie, protejare a forţelor contrarevoluţionare, pofte anexioniste –, încât conferinţa bolșevicilor a abandonat neliniștită perspectiva susţinerii guvernului. Bolșevicul de dreapta Noghin declara: „... raportul lui Steklov a adus o idee nouă: e clar că nu despre *sprijin*, ci despre *opoziţie* trebuie să vorbim acum". Skrîpnik a ajuns și el la concluzia că, după raportul lui Steklov, „s-au schimbat multe: nu mai putem vorbi de sprijinirea guvernului. Există un complot al Guvernului Provizoriu împotriva poporului și a revoluţiei". Stalin, care cu o zi înainte pictase tabloul idilic „al diviziunii muncii" între guvern și Soviet, s-a văzut obligat să elimine punctul referitor la sprijin. Discuţii scurte și superficiale s-au învârtit în jurul întrebării dacă să se susţină totuși Guvernul Provizoriu „în măsura în care" sau numai acţiunile sale revoluţionare. Un delegat din Saratov, Vasiliev, declara pe bună dreptate: „Toţi avem aceeași poziţie faţă de Guvernul Provizoriu". Krestinski formula situaţia și mai clar: „În ceea ce privește pașii practici, nu există neînțelegeri între Stalin și Voitinski". În ciuda faptului că Voitinski va trece la menșevici imediat după conferinţă, Krestinski avea totuși oarecare dreptate: renunţând să mai amintească în mod deschis de sprijin, Stalin nu renunţase, de fapt, la el. Numai Krasikov, unul dintre acei vechi bolșevici care se îndepărtaseră de partid un număr de ani, iar acum, încărcat cu experienţa vieţii, încerca să revină în rândurile lui, va încerca să pună problema de principiu. Krasikov nu se temea să ia taurul de coarne. Oare nu aveaţi de gând să instauraţi dictatura proletariatului? a întrebat el ironic. Însă conferinţa a trecut pe lângă ironie, dar și pe lângă problemă, ca și cum n-ar fi meritat atenţie. Rezoluţia conferinţei chema democraţia revoluţionară să îndemne Guvernul Provizoriu „la o luptă foarte energică pentru lichidarea completă a vechiului regim", adică îi dădea partidului proletar rolul de guvernantă a burgheziei.

A doua zi s-a discutat propunerea lui Ţereteli de unificare a bolșevicilor cu menșevicii. Stalin s-a arătat foarte favorabil propunerii. „Trebuie s-o facem. Trebuie să ne stabilim propria propunere de unificare. E posibilă o unificare pe linia Zimmerwald-Kienthal." Molotov, îndepărtat de Kamenev și de Stalin din redacţia *Pravdei* pentru orientarea mult prea radicală dată ziarului, a început să protesteze: Ţereteli dorește să unească elemente prea diferite, chiar și pe sine se numește zimmerwaldian, unificarea pe linia asta e greșită. Dar Stalin o ţinea pe-a lui. „Nu trebuie să mergem prea departe – spunea el – și nici să preîntâmpinăm dezacordurile. Nu există viaţă de partid fără dezacorduri. Vom depăși în interiorul partidului toate dezacordurile mărunte." Întreaga luptă dusă de Lenin în anii războiului împotriva social-patriotismului și a măștii lui pacifiste se dusese parcă pe apa Sâmbetei. În septembrie 1916, prin intermediul lui Șliapnikov, Lenin le scria cu mare insistenţă celor de la Petrograd: „Spiritul conciliator și unificările sunt lucrurile cele mai periculoase pentru partidul muncitorilor din Rusia, nu numai o formă de idiotism,

dar chiar moartea partidului... Trebuie să ne sprijinim numai pe aceia care au înţeles întreaga amăgire a ideii de unitate și toată necesitatea ruperii de această frăţie (de Ciheidze & Co) în Rusia". Această avertizare nu fusese înţeleasă. Neînțelegerile cu Ţereteli, șeful blocului conducător din Soviet, erau declarate de Stalin drept dezacorduri mărunte, care puteau fi „depășite" în interiorul partidului comun. Acest criteriu ne oferă cea mai bună posibilitate de apreciere a opiniilor de atunci ale lui Stalin.

Pe 4 aprilie, Lenin a apărut la conferința partidului. Discursul lui, care comenta „Tezele", a trecut peste lucrările reuniunii ca un burete umed de profesor care șterge de pe tablă cele scrise de un elev încurcat.

„De ce n-aţi luat puterea?" a întrebat Lenin. La Conferinţa Sovietelor, cu puţin înainte de acest moment, Steklov explicase în chip confuz motivele neluării puterii: prima etapă era o revoluţie burgheză, era război ș.a.m.d. „Astea-s prostii – a declarat Lenin. Fapt este că proletariatul nu e suficient de conștient și de organizat. Trebuie să recunoaștem acest lucru: forţa materială se află în mâinile proletariatului, dar burghezia s-a dovedit a fi conștientă și organizată. E un lucru monstruos, dar trebuie să-l recunoaștem sincer și deschis și să spunem poporului că proletariatul nu a putut pune mâna pe putere pentru că nu e conștient și organizat."[7]

Din planul pseudoobiectivității, în spatele căreia se ascundeau capitulanţii politici, Lenin a mutat toată chestiunea în plan subiectiv. Proletariatul n-a luat puterea în februarie pentru că Partidul Bolșevicilor n-a fost la înălţimea sarcinilor obiective și n-a putut să-i împiedice pe conciliatori să exproprieze politic masele populare în folosul burgheziei.

În ajun, avocatul Krasikov spusese provocator: „Dacă credem că a venit vremea să instaurăm dictatura proletariatului, atunci așa trebuie să punem problema. Noi avem, fără îndoială, forţa fizică pentru a lua puterea". Președintele îi retrăsese atunci cuvântul lui Krasikov, motivând că în clipa aceea se discutau sarcini practice, iar nu chestiunea dictaturii. Dar Lenin socotea că singura sarcină practică era tocmai pregătirea dictaturii proletariatului. „Particularitatea momentului actual în Rusia – spunea el în «Teze» – constă în *trecerea* de la prima etapă a revoluţiei – care, din cauza nivelului insuficient de conștiinţă și de organizare a proletariatului, a predat puterea în mâinile burgheziei – *la a doua etapă* a ei, care trebuie să dea puterea în mâinile proletariatului și ale păturilor sărace ale ţărănimii."[8]

Conferinţa, ca și *Pravda*, limita sarcinile revoluţiei la transformări democratice înfăptuite prin intermediul Adunării Constituante. Împotriva acestui

---

[7] V. I. Lenin, „Raport prezentat la 4 (17) aprilie 1917 în cadrul adunării bolșevicilor participanţi la Consfătuirea Generală a Sovietelor de Deputaţi ai Muncitorilor și Soldaţilor", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, p. 107. *(N. red.)*
[8] *Ibid. (N. red.)*

lucru, Lenin declara: „Viaţa și revoluţia împing Adunarea Constituantă pe un plan secundar. Dictatura proletariatului există, dar oamenii nu știu încă ce să facă cu ea".[9]

Delegaţii se uitau unii la alţii. Își spuneau că Ilici stătuse cam mult în străinătate, nu vedea lucrurile prea bine, nu le înţelegea. Dar raportul lui Stalin despre diviziunea înţeleaptă a muncii între guvern și Soviet s-a scufundat pentru totdeauna în trecutul ireversibil. Chiar și Stalin tăcea. De-acum, urma să tacă pentru multă vreme. Numai Kamenev se va apăra.

Încă de la Geneva, Lenin avertizase în scrisori că era gata s-o rupă cu oricine va face concesii în chestiunea războiului, a șovinismului și a înţelegerii cu burghezia. Acum, faţă-n faţă cu pătura conducătoare a partidului, el a deschis atacul pe toată linia. Dar, la început, el n-a numit niciun bolșevic. Dacă avea nevoie de un exemplu viu de falsitate, de jumătate de măsură, arăta cu degetul spre cei care nu erau membri de partid, Steklov sau Ciheidze. Era maniera obișnuită a lui Lenin: nimeni nu trebuia să fie legat de poziţia sa, pentru a le da celor prudenţi posibilitatea să abandoneze lupta la timp și, în felul acesta, să-i slăbească pe viitorii dușmani deschiși. Kamenev și Stalin socoteau că, prin participarea de după Februarie la război, soldaţii și muncitorii apărau revoluţia. Lenin credea că soldaţii și muncitorii luau parte la război ca și mai înainte, și anume ca robi supuși capitalului. „Chiar și bolșevicii noștri – spunea el, strângându-și laţul în jurul adversarilor – manifestă încredere faţă de guvern. Acest fapt nu poate fi explicat decât printr-o ameţeală de pe urma revoluţiei. Aceasta poate însemna pieirea socialismului... Dacă așa stau lucrurile, drumurile noastre se despart. Mai bine rămân în minoritate."[10] Nu era o simplă ameninţare retorică. Era un drum clar și bine gândit.

Fără să-i numească nici pe Kamenev, nici pe Stalin, Lenin era obligat totuși să numească ziarul: „*Pravda* cere *guvernului* să renunţe la anexiuni. A cere unui guvern al capitaliștilor să renunţe la anexiuni e o absurditate, o batjocură revoltătoare..."[11] Nemulţumirea reţinută răzbătea aici într-o notă înaltă. Dar oratorul s-a înfrânat imediat: el voia să spună exact ce trebuie, nimic mai mult. În trecere, aluziv, Lenin oferea reguli incomparabile de politică revoluţionară: „Când masele declară că n-au nevoie de cuceriri, le cred. Când Gucikov și Lvov declară că nu vor cuceriri, sunt niște mincinoși. Când muncitorul spune că vrea să-și apere ţara, vorbește în el instinctul omului asuprit".[12] Acest criteriu, când e să-l rostești, pare simplu ca viaţa însăși. Dar greutatea stă tocmai în faptul de a-l rosti la timp.

---

[9] *Ibid.*, p. 112. *(N. red.)*
[10] *Ibid.*, p. 107-108. *(N. red.)*
[11] *Ibid.*, p. 108. *(N. red.)*
[12] *Ibid.*, p. 106-107. *(N. red.)*

În legătură cu proclamaţia Sovietului „Către popoarele din lumea întreagă”, care-i dăduse ziarului liberal *Reci* motivul să declare la un moment dat că tema pacifismului se dezvolta la noi într-o ideologie comună cu a aliaţilor noștri, Lenin s-a exprimat mai precis și mai clar: „Specific pentru Rusia este trecerea nemaipomenit de rapidă de la violenţa brutală la înșelăciunea cea mai rafinată”.[13]

„Dacă această proclamaţie – scria Stalin despre manifest – va ajunge la masele largi (din Occident), ea va reîntoarce fără îndoială sute și mii de muncitori la lozinca uitată «Proletari din toate ţările, uniţi-vă!».”

„Apelul Sovietului de Deputaţi ai Muncitorilor – obiecta Lenin – nu conţine niciun cuvânt care să fie pătruns de conștiinţa de clasă. Totul nu-i decât vorbărie goală!”[14] Documentul, mândria zimmerwaldienilor autohtoni, era în ochii lui Lenin numai unul dintre instrumentele acelei „înșelăciuni dintre cele mai rafinate”.

Până la sosirea lui Lenin, *Pravda* nici nu vorbise, de fapt, despre stânga zimmerwaldiană. Când vorbise despre Internaţională, nu spusese despre care anume era vorba. Lenin a numit asta „kautskismul” *Pravdei*. „La Zimmerwald și la Kienthal – a declarat el la conferinţa partidului – a predominat centrul... Noi declarăm că am format stânga și am rupt cu centrul... Curentul stângii zimmerwaldiene există în toate ţările lumii. Masele trebuie să-și dea seama că socialismul s-a scindat în lumea întreagă.”[15]

Cu trei zile înainte de asta, Stalin se declarase chiar la această conferinţă gata să treacă peste dezacordurile cu Ţereteli pe bazele de la Zimmerwald-Kienthal, adică pe bazele kautskismului. „Am auzit – spunea Lenin – că în Rusia există tendinţa de unificare cu defensiștii. Asta-i o trădare a socialismului. Cred că e mai bine să rămâi singur, așa cum a rămas Liebknecht: unul contra 110.”[16] Acuzaţia de trădare a socialismului, deocamdată fără a numi pe cineva, nu era aici doar un cuvânt tare: ea exprima în întregime poziţia lui Lenin faţă de bolșevicii care le întindeau un deget social-patrioţilor. Spre deosebire de Stalin, care credea posibilă unirea cu menșevicii, Lenin socotea inacceptabil să mai împartă cu ei fie și numele comun de social-democraţi. „În ceea ce mă privește – spunea el –, propun să fie schimbată denumirea partidului, să-l numim *Partidul Comunist*.”[17] „În ceea ce mă privește” însemna că nimeni, niciun participant la conferinţă nu era de acord cu acest gest simbolic de ruptură definitivă de Internaţionala a II-a.

---

[13] *Ibid.*, p. 105. *(N. red.)*
[14] *Ibid.*, p. 109. *(N. red.)*
[15] *Ibid.*, p. 114. *(N. red.)*
[16] *Ibid. (N. red.)*
[17] *Ibid.*, p. 113. *(N. red.)*

„Vă e teamă să vă deziceţi de vechile amintiri?" îi întreba oratorul pe delegaţii tulburaţi, nedumeriţi, în parte nemulţumiţi. Dar atunci „când te primenești, trebuie să-ţi scoţi cămașa murdară și să-ţi pui una curată".[18] Și insista din nou: „Nu vă cramponaţi de un cuvânt vechi, care este complet mucegăit. Doriţi să construiţi un partid nou... și atunci toţi cei ce sunt asupriţi vor veni la voi".[19]

În faţa enormităţii sarcinilor încă neîncepute, în faţa tulburării ideologice din propriile rânduri, gândul presant la timpul preţios pierdut fără rost cu întâlniri, saluturi, rezoluţii rituale îi smulgea un ţipăt oratorului: „E timpul să terminăm cu cuvântările de salut, cu rezoluţiile și să ne apucăm de treabă. Trebuie să trecem la o muncă concretă, lucidă".[20]

Peste o oră, Lenin a fost obligat să-și repete discursul la o adunare generală stabilită de mai înainte a bolșevicilor și menșevicilor, unde cuvintele lui li s-au părut majorităţii ascultătorilor ceva între bătaie de joc și delir. Cei mai îngăduitori ridicau din umeri. Omul ăsta e căzut în mod clar din Lună: de cum a coborât după o absenţă de zece ani de pe treptele gării Finliandski, propovăduiește preluarea puterii de către proletariat. Cei mai puţin binevoitori dintre patrioţi aminteau de vagonul plumbuit. Stankevici mărturisește că discursul lui Lenin i-a bucurat mult pe adversarii lui: „Omul care spune asemenea prostii nu e periculos. Bine că a venit, acum îl vede toată lumea... acum se combate singur pe sine".

Dar, de fapt, cu toată îndrăzneala patosului revoluţionar, cu toată fermitatea inflexibilă de a se despărţi chiar și de vechii tovarăși de idei și de luptă, dacă nu erau capabili să meargă în pas cu revoluţia, discursul lui Lenin, în care toate părţile erau echilibrate, era pătruns de un realism profund și de o înţelegere fără greș a maselor. Tocmai de aceea însă, el trebuie să le fi părut fantastic democraţilor care alunecau pe deasupra.

Bolșevicii erau o minoritate neînsemnată în soviete, iar Lenin avea de gând să ia puterea. Oare nu era ăsta aventurism? În felul în care punea Lenin problema nu era însă nicio umbră de aventurism. El nu ignora nicio clipă prezenţa unei dispoziţii „oneste" de defensism în rândul maselor populare. Chiar dacă Lenin nu se topea în ele, el nu se gândea să acţioneze pe la spatele lor. „Noi nu suntem niște șarlatani – spunea el ca răspuns la viitoarele proteste și acuze. Trebuie să ne bazăm numai pe conștiinţa maselor. Chiar dacă rămânem în minoritate, nu-i nimic. Merită să renunţăm pentru un timp la situaţia de conducători, nu trebuie să ne temem că vom rămâne în minoritate."[21] A nu

[18] *Ibid. (N. red.)*
[19] *Ibid.*, p. 114. *(N. red.)*
[20] *Ibid.*, p. 108. *(N. red.)*
[21] *Ibid.*, p. 106. *(N. red.)*

te teme să rămâi în minoritate, chiar și singur, asemeni lui Liebknecht, unul contra 110, acesta era laitmotivul discursului.

„Adevăratul guvern este Sovietul de Deputaţi ai Muncitorilor... în Soviet, partidul nostru este în minoritate... N-ai ce-i face. Nu ne rămâne decât să explicăm cu răbdare, sistematic și stăruitor că tactica lor e greșită. Atâta vreme cât suntem în minoritate, ducem o muncă de critică pentru a scăpa masele de înșelăciune. Noi nu vrem ca masele să ne creadă pe cuvânt. Nu suntem șarlatani. Noi dorim ca masele să se elibereze de greșelile lor pe baza propriei *experienţe*."[22] Nu vă temeţi să rămâneţi în minoritate! Nu pentru totdeauna, ci pentru o vreme. Va veni și ora bolșevismului. „Linia noastră se va dovedi a fi justă... toţi cei ce sunt asupriţi vor veni la noi, pentru că războiul îi va aduce la noi, nu vor avea altă ieșire."[23]

„La conferinţa reunită – povestește Suhanov –, Lenin a apărut ca întruparea vie a sciziunii. Îmi aduc aminte de Bogdanov (un menșevic important), care stătea la doi pași de tribuna oratorului. Dar ăsta e un delir, l-a întrerupt el pe Lenin, este delirul unui nebun!... E o rușine să aplauzi așa un galimatias, a strigat el, adresându-se publicului, palid de furie și dispreţ, vă faceţi de rușine! Și vă mai ziceţi marxiști!"

Goldenberg, un fost membru al Comitetului Central bolșevic, care în acel timp se afla în afara partidului, a apreciat în timpul dezbaterilor tezele lui Lenin cu următoarele cuvinte ucigătoare: „Mulţi ani, locul lui Bakunin în revoluţia rusă a rămas neocupat, acum, el este ocupat de Lenin".

„Programul acestuia n-a fost întâmpinat pe atunci atât cu nemulţumire – își va aminti mai târziu eserul Zenzinov –, cât cu ironii, așa de absurd și de himeric le părea tuturor."

În seara aceleiași zile, într-o discuţie care a avut loc între doi socialiști și Miliukov în ajunul întâlnirii Comisiei de Contact, s-a ajuns să se vorbească despre Lenin. Skobelev l-a apreciat ca pe un „un om de mult apus, care se află în afara mișcării". Suhanov a împărtășit părerea lui Skobelev și a mai spus că Lenin „a ajuns acum atât de inacceptabil, că nu mai e deloc periculos pentru interlocutorul meu Miliukov". Distribuirea rolurilor în această discuţie era totuși aceea pe care o descrisese Lenin: socialiștii protejau liniștea liberalilor de îngrijorările pe care ar fi putut să li le provoace bolșevicii.

Vestea că Lenin fusese declarat un prost marxist a ajuns până și la urechile ambasadorului englez. „Printre anarhiștii care au sosit de curând... – așa nota Buchanan – se găsește și Lenin, venit din Germania într-un vagon plumbuit. El a apărut pentru prima oară în public la o adunare a Partidului Social-Democrat și a fost prost primit."

---

[22] *Ibid.*, p. 109. *(N. red.)*
[23] *Ibid.*, p. 108. *(N. red.)*

Cel mai indulgent pe atunci cu Lenin era, ca să spunem așa, Kerenski, care a declarat pe neașteptate în cercul membrilor Guvernului Provizoriu că voia să se ducă la Lenin, explicând ca răspuns la întrebările nedumerite: „Doar trăiește într-o atmosferă cu totul izolată, nu știe nimic, privește totul prin ochelarii fanatismului său, nu e nimeni lângă el care să-l ajute cât de cât să se orienteze în ceea ce se întâmplă”. Asta este mărturia lui Nabokov. Dar Kerenski nu și-a găsit până la urmă timp pentru a-l orienta pe Lenin în ceea ce se întâmpla.

Tezele din aprilie ale lui Lenin nu numai că au stârnit indignarea uimită a dușmanilor și adversarilor. Ele au împins o serie de vechi bolșevici în tabăra menșevismului sau în grupul intermediar care se învârtea în jurul ziarului lui Gorki. Această pierdere n-a avut o însemnătate politică serioasă. Mult mai importantă a fost impresia produsă de poziţia lui Lenin asupra păturii conducătoare a partidului. „În primele zile de la sosirea sa – scrie Suhanov –, izolarea lui completă printre toţi tovarășii conștienţi din partid nu poate fi pusă deloc la îndoială.” „Până și tovarășii lui de partid, bolșevicii – confirmă eserul Zenzinov –, i-au întors tulburaţi spatele.” Autorii acestor comentarii se întâlneau zilnic în Comitetul Executiv cu conducătorii bolșevicilor și aveau informaţii de primă mână.

Dar există o mulţime de asemenea mărturii și din rândurile bolșevicilor. „Când au apărut «Tezele» lui Lenin – își va aduce aminte Ţihon mai târziu, estompând foarte mult culorile, la fel ca majoritatea vechilor bolșevici care s-au poticnit pe parcursul Revoluţiei din Februarie –, în partidul nostru s-au simţit unele ezitări, mulţi dintre tovarăși au susţinut că Lenin dă dovadă de deviaţie sindicalistă, că e rupt de Rusia, că nu ţine seama de momentul prezent ș.a.m.d.” Unul dintre activiștii bolșevici de marcă din provincie, Lebedev, scrie: „La sosirea lui Lenin în Rusia, agitaţia lui – la început nu prea înţeleasă nici de noi, bolșevicii –, ce părea utopică, explicabilă prin lunga îndepărtare de viaţa rusă, a fost treptat acceptată de noi și a intrat, putem spune, în sângele nostru”. Zalejski, membru al Comitetului din Petrograd și unul dintre organizatorii întâmpinării lui Lenin, se exprimă mai direct: „Tezele lui Lenin au produs impresia unei bombe ce a explodat”. Zalejski confirmă și el izolarea completă a lui Lenin după o primire atât de fierbinte și de impresionantă. „În acea zi (4 aprilie), tovarășul Lenin n-a găsit adepţi pe faţă nici măcar în rândurile noastre.”

Totuși, mai importantă este mărturia *Pravdei*. Pe 8 aprilie, la patru zile de la prezentarea publică a tezelor, când toţi avuseseră vreme să se explice îndeajuns între ei și să se înţeleagă, redacţia *Pravdei* scria: „În ceea ce privește schema generală a tov. Lenin, ea ni se pare de nefolosit, pentru că pornește de la premisa că revoluţia burghezo-democratică e înfăptuită și mizează pe o transformare imediată a acestei revoluţii într-una socialistă”. Organul central

al partidului declara astfel în chip deschis în faţa clasei muncitoare și a dușmanilor ei că se delimitează de conducătorul unanim recunoscut al partidului în chestiunea de căpătâi a revoluţiei, pentru care cadrele bolșevice se pregătiseră ani îndelungaţi. Fie și atât și e de ajuns ca să înţelegem profunzimea crizei din aprilie a partidului, apărute din ciocnirea a două linii ce nu se puteau împăca. Fără depășirea acestei crize, revoluţia nu putea merge mai departe.

XVI. REÎNARMAREA PARTIDULUI

Cum se explică, așadar, izolarea extraordinară a lui Lenin de la începutul lui aprilie? Cum de a putut apărea o asemenea situaţie? Și cum s-a ajuns la reînarmarea cadrelor bolșevismului?

Începând cu anul 1905, Partidul Bolșevic purtase lupta împotriva autocraţiei sub lozinca „dictaturii democratice a proletariatului și a ţărănimii". Lozinca, precum și fundamentarea ei teoretică veniseră de la Lenin. Spre deosebire de menșevici, al căror teoretician, Plehanov, se luptase neîncetat cu „ideea greșită despre posibilitatea de a face o revoluţie burgheză fără burghezie", Lenin considerase că burghezia rusă nu mai era capabilă de a-și conduce revoluţia. Numai proletariatul și ţărănimea, într-o alianţă strânsă, puteau realiza revoluţia democratică împotriva monarhiei și a moșierilor. După Lenin, victoria acestei alianţe trebuia să instaureze o dictatură democratică, care nu numai că n-ar fi fost identică cu dictatura proletariatului, ci i s-ar fi și opus, întrucât sarcina ei n-ar fi fost crearea societăţii socialiste și nici măcar a formelor de tranziţie spre ea, ci doar o curăţare nemiloasă a grajdurilor medievale ale lui Augias. Scopul luptei revoluţionare fusese stabilit foarte clar prin trei lozinci de luptă – republica democratică, confiscarea pământurilor moșierilor, ziua de lucru de opt ore –, numite familiar cele trei balene ale bolșevismului, în analogie cu cele trei balene pe care, conform credinţelor populare vechi, se sprijină Pământul.

Chestiunea posibilităţii dictaturii democratice a proletariatului și a ţărănimii fusese legată de o altă chestiune, și anume de posibilitatea ţărănimii de a-și face propria revoluţie, adică de a propune o nouă putere, capabilă să lichideze monarhia și proprietatea funciară aristocratică. Ce-i drept, lozinca dictaturii democratice presupunea participarea la guvernul revoluţionar și a unor reprezentanţi ai muncitorilor. Dar participarea aceasta era limitată de dinainte de rolul proletariatului ca aliat de stânga în rezolvarea problemelor revoluţiei ţărănești. Ideea populară și chiar recunoscută oficial a *hegemoniei* proletariatului în revoluţia democratică nu putea, prin urmare, să însemne decât că partidul muncitoresc îi va ajuta pe ţărani cu armele politice din ar-

senalul său, le va sugera cele mai bune căi și metode de lichidare a societăţii feudale și le va arăta cum să le pună în practică. În orice caz, discuţiile despre rolul conducător al proletariatului în revoluţia burgheză nu însemnau deloc că proletariatul ar fi urmat să folosească revolta ţărănească pentru ca, bazându-se pe ea, să aducă la ordinea zilei propriile sarcini istorice, adică trecerea directă la societatea socialistă. Hegemonia proletariatului în revoluţia democratică se deosebea în mod clar de dictatura proletariatului și îi era opusă în polemici. Cu aceste idei fusese educat Partidul Bolșevic începând cu primăvara lui 1905.

Mersul real al Revoluţiei din Februarie încălcase schema obișnuită a bolșevismului. E adevărat, revoluţia fusese făcută de o alianţă a muncitorilor și ţăranilor. Faptul că ţăranii participaseră mai ales sub forma soldaţilor nu schimba lucrurile. Comportarea armatei ţărănești a ţarismului ar fi avut o însemnătate hotărâtoare chiar și în cazul în care revoluţia ar fi izbucnit pe timp de pace. Cu atât mai mult era firesc ca, în condiţii de război, o armată de mai multe milioane de oameni să camufleze în primele momente ţărănimea. După victoria insurecţiei, muncitorii și soldaţii se treziseră stăpânii situaţiei. Din acest motiv, s-ar fi putut spune că se instaurase o dictatură democratică a muncitorilor și ţăranilor. Totuși, în fapt, Revoluţia din Februarie dusese la un guvern burghez, în vreme ce puterea claselor avute era limitată de puterea sovietelor muncitorilor și soldaţilor, care nu fusese impusă până la capăt. Toate cărţile erau amestecate. În locul unei dictaturi revoluţionare, adică al unei puteri foarte concentrate, se instituise un regim dual instabil, unde slaba energie a cercurilor conducătoare era consumată inutil pentru depășirea neînțelegerilor interne. Acest regim nu fusese prevăzut de nimeni. Și nici nu-i poţi cere unei prognoze să arate, pe lângă tendinţele principale de evoluţie, și combinaţiile lor episodice. „Ca și cum se poate face o mare revoluție știind dinainte cum trebuie dusă până la capăt! – va exclama Lenin mai târziu. Ca și cum asta s-ar putea învăța din cărți! Nu, hotărârea noastră nu putea rezulta decât din experiența maselor.”[1]

Dar gândirea omenească e conservatoare, iar gândirea revoluţionarilor e uneori extrem de conservatoare. Cadrele bolșevice din Rusia au continuat să păstreze vechea schemă, socotind că Revoluţia din Februarie, în ciuda faptului evident că cuprindea în sine două regimuri incompatibile, era numai o primă etapă a unei revoluţii burgheze. La sfârșitul lui martie, Rîkov a trimis *Pravdei*, în numele social-democraţilor din Siberia, o telegramă de salut cu ocazia victoriei „revoluţiei naţionale”, a cărei sarcină era „cucerirea libertăţii

[1] V. I. Lenin, „Congresul al VIII-lea al PC (b) din Rusia. 18-23 martie 1919. Raportul de activitate al Comitetului Central. 18 martie”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 38, București, Editura Politică, 1966, p. 140. *(N. red.)*

politice". Toţi bolșevicii de la conducere socoteau fără excepţie – nu cunoaștem niciuna – că dictatura democratică nu venise încă. După ce Guvernul Provizoriu al burgheziei „se va fi epuizat", se va institui dictatura democratică a muncitorilor și ţăranilor, ca anticameră a unui regim burghez parlamentar. Asta era o perspectivă complet greșită. Regimul care apăruse în urma Revoluţiei din Februarie nu numai că nu pregătea o dictatură democratică, dar era și dovada vie și suficientă că aceasta era, de fapt, imposibilă. Faptul că democraţia conciliatoare nu le transmisese liberalilor puterea din întâmplare, din ușurătatea lui Kerenski și din mărginirea lui Ciheidze, se va vedea în următoarele opt luni, când ea se va lupta din toate puterile pentru păstrarea guvernului burghez, îi va reprima pe muncitori, pe ţărani și pe soldaţi și va cădea la 25 octombrie la datorie, în calitate de aliată și apărătoare a burgheziei. Dar chiar de la început a fost limpede că, dacă democraţia, care avea în faţa ei niște sarcini uriașe și un sprijin nelimitat din partea maselor, refuzase de bunăvoie puterea, asta nu se datora unor principii și prejudecăţi politice, ci situaţiei lipsite de speranţă a micii burghezii în societatea capitalistă, mai ales în perioade de război și revoluţie, când se hotărăsc chestiunile fundamentale ale existenţei ţărilor, popoarelor și claselor. Când i-a înmânat sceptrul lui Miliukov, mica burghezie a spus: Nu, sarcinile acestea sunt prea mari pentru mine.

Ţărănimea, care ridicase pe umerii ei democraţia conciliatoare, conţinea în sine într-o formă primară toate clasele societăţii burgheze. Împreună cu mica burghezie din orașe, care, în Rusia, n-a jucat totuși niciodată un rol serios, ea era acea protoplasmă din care se diferenţiaseră noile clase în trecut și din care acestea continuau să se diferenţieze și în prezent. Ţărănimea avea mereu două feţe: una îndreptată spre proletariat, alta spre burghezie. Poziţia intermediară, conciliatoare a partidelor „ţărănești", cum ar fi Partidul Eserilor, se putea menţine numai în condiţiile unei stagnări politice relative; într-o epocă revoluţionară venea inevitabil clipa în care mica burghezie trebuia să aleagă. Eserii și menșevicii își făcuseră alegerea din prima clipă. Ei au lichidat în fașă „dictatura democratică", pentru a o împiedica să devină o punte spre dictatura proletariatului. Dar, tocmai în felul acesta, ei i-au deschis drumul celei din urmă, numai că din direcţia inversă: nu prin intermediul lor, ci împotriva lor.

În mod evident, dezvoltarea ulterioară a revoluţiei se putea face numai pornind de la noile fapte, nu de la vechile scheme. Prin reprezentanţii lor, masele fuseseră atrase, pe jumătate împotriva voinţei lor, pe jumătate inconștient, în mecanismul dualităţii puterii. Acum, ele trebuiau să treacă prin el pentru a se convinge în practică că acest mecanism nu le va da nici pacea, nici pământul. Pentru mase, a respinge regimul dualităţii puterii însemna de-acuma a o rupe cu eserii și menșevicii. Dar era absolut evident că întoarcerea politică a muncitorilor și a soldaţilor în direcţia bolșevicilor, răsturnând

toată construcţia dualităţii puterii, nu putea însemna altceva decât instaurarea dictaturii proletariatului, bazată pe o alianţă între muncitori și ţărani. În cazul înfrângerii maselor populare, pe ruinele puterii bolșevice se putea stabili numai o dictatură militară a capitalului. „Dictatura democratică" era, în ambele cazuri, exclusă. Îndreptându-și privirea spre ea, bolșevicii se întorceau, de fapt, spre o stafie din trecut. În felul acesta i-a găsit Lenin, care venise cu intenţia fermă de a scoate partidul pe un drum nou.

E adevărat, înainte de începutul Revoluţiei din Februarie, nici Lenin însuși nu schimbase formula dictaturii democratice cu vreo alta, fie și într-o formă condiţională ori ipotetică. A avut el oare dreptate? Noi credem că nu. Ceea ce s-a întâmplat în partid după revoluţie a scos la iveală într-un chip mult prea ameninţător întârzierea reînarmării, care, de altfel, în condiţiile date, putea fi făcută numai de Lenin. El era pregătit pentru asta. Își încinsese oţelul și-l forjase în focul războiului. Perspectiva generală a procesului istoric se schimbase sub ochii lui. Cutremurul războiului apropiase brusc data unei posibile revoluţii socialiste în Occident. Rămânând în continuare democratică, Revoluţia Rusă trebuia, după Lenin, să dea un imbold revoluţiei socialiste din Europa, care urma să atragă apoi și Rusia întârziată în vâltoarea ei. Asta a fost concepţia generală a lui Lenin când a părăsit Zürichul. Scrisoarea, deja citată de noi, adresată muncitorilor elveţieni spunea: „Rusia e o ţară ţărănească, una dintre cele mai înapoiate ţări din Europa. *În mod nemijlocit*, în această ţară socialismul *nu poate* să învingă *imediat*. Dar experienţa anului 1905 arată că, datorită caracterului ţărănesc al ţării, în care s-a păstrat imensul fond funciar al nobililor-moșieri, revoluţia burghezo-democratică din Rusia *poate* lua o foarte mare amploare și revoluţia noastră poate deveni *prologul* revoluţiei socialiste mondiale, o *treaptă* spre aceasta".[2] În acest sens, Lenin scria acum pentru prima oară că proletariatul rus *va începe* revoluţia socialistă.

Asta a fost veriga intermediară dintre vechea poziţie a bolșevismului, care limita revoluţia la scopuri democratice, și noua lui poziţie, pe care Lenin i-a prezentat-o pentru prima oară partidului în tezele sale din 4 aprilie. Perspectiva trecerii imediate la dictatura proletariatului părea cu totul neașteptată, contrazicând tradiţia, și pur și simplu nu putea fi concepută. Aici trebuie să amintim că, până la explozia Revoluţiei din Februarie și în primele momente de după ea, prin troţkism nu se înţelegea ideea că, între graniţele naţionale ale Rusiei, nu se poate construi o societate socialistă (ideea unei asemenea „posibilităţi" n-a fost, de fapt, exprimată de nimeni înainte de 1924 și e puţin probabil să-i fi trecut cuiva prin minte), ci ideea că proletariatul Rusiei poate ajunge la putere mai devreme decât proletariatul occidental și că, în acest caz, el nu se va putea păstra în limitele dictaturii democratice, ci va trebui să treacă

[2] V. I. Lenin, „Scrisoare de rămas bun către muncitorii elveţieni", p. 92. *(N. red.)*

la primele măsuri socialiste. Nu e nicio mirare că „Tezele din aprilie” ale lui Lenin au fost combătute ca fiind troţkiste.

Obiecţiile „vechilor bolșevici” s-au dezvoltat în mai multe direcții. Principala dispută s-a dat în jurul întrebării dacă revoluţia burghezo-democratică se încheiase sau nu. Pentru că revoluţia agrară nu se făcuse încă, adversarii lui Lenin afirmau pe bună dreptate că revoluţia democratică nu fusese dusă până la capăt și, prin urmare, conchideau ei, nu era loc nici pentru o dictatură a proletariatului, chiar dacă condiţiile sociale din Rusia ar fi permis-o, de fapt, într-o perioadă mai mult sau mai puţin apropiată. Tocmai așa punea problema redacţia *Pravdei* în pasajul pe care l-am citat mai sus. Mai târziu, la Conferinţa din aprilie, Kamenev va repeta: „Lenin n-are dreptate când spune că revoluţia burghezo-democratică s-a încheiat... Reminiscenţa clasică a feudalismului – proprietatea moșierească – nu e încă lichidată... Statul nu e transformat într-o societate democratică... E devreme să spui că democraţia burgheză și-a epuizat posibilităţile”.

„Dictatura democratică – protesta și Tomski –, iată care este baza noastră... Trebuie să organizăm puterea proletariatului și a ţărănimii și trebuie s-o distingem de Comună, pentru că acolo puterea e numai a proletariatului.”

„În faţa noastră se află niște sarcini revoluţionare uriașe – le ţinea isonul Rîkov. Dar îndeplinirea acestor sarcini nu ne scoate încă din cadrele regimului burghez.”

Lenin vedea, desigur, la fel de bine ca și oponenţii lui că revoluţia democratică nu se încheiase, mai bine zis că, abia ce începuse, o și dădea înapoi. Dar tocmai de aici rezulta că ea putea fi dusă până la capăt numai în condiţiile dominaţiei unei clase noi, iar aici se putea ajunge numai dacă masele erau smulse de sub influenţa menșevicilor și a eserilor, adică de sub influenţa indirectă a burgheziei liberale. Legătura acestor partide cu muncitorii și mai ales cu soldaţii se hrănea din ideea apărării – „apărării ţării” sau „apărării revoluţiei”. Lenin cerea de aceea o politică fermă faţă de toate nuanţele de social-patriotism. Partidul trebuia să se rupă de masele rămase în urmă, pentru ca apoi să le scoată din starea lor de rămânere în urmă. „Vechiul bolșevism trebuie abandonat – repeta el. Trebuie să facem o demarcație între linia micii burghezii și cea a proletariatului salariat.”[3]

La o privire superficială s-ar fi zis că vechii adversari își schimbaseră armele. Menșevicii și eserii reprezentau acum o majoritate a muncitorilor și a soldaţilor care părea să fi înfăptuit în practică alianţa politică a proletariatului și a ţărănimii pe care bolșevicii o tot predicaseră mai înainte împotriva menșevicilor. Iar Lenin cerea ca avangarda proletară să renunţe la alianţa asta. De

[3] V. I. Lenin, „Conferința Organizației Orășenești Petrograd a PMSD (b) din Rusia. 14-22 aprilie (27 aprilie-5 mai) 1917. Cuvânt de încheiere la raportul cu privire la momentul actual. 14 (27) aprilie”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, p. 250. *(N. red.)*

fapt, fiecare dintre părţi rămăsese fidelă faţă de sine. Menșevicii, ca de obicei, își vedeau misiunea în susţinerea burgheziei liberale. Alianţa lor cu eserii era numai un mijloc de extindere și consolidare a acestei susţineri. Dimpotrivă, ruperea avangardei proletare de blocul mic-burghez însemna pregătirea unei alianţe între muncitori și ţărani sub conducerea Partidului Bolșevic, ceea ce însemna dictatura proletariatului.

Alt tip de obiecţii au plecat de la înapoierea Rusiei. Puterea clasei muncitoare ar fi însemnat în mod inevitabil trecerea la socialism. Dar economia și cultura Rusiei nu erau coapte pentru așa ceva. Trebuia să ducem la bun sfârșit revoluţia democratică. Numai o revoluţie socialistă în Occident putea justifica la noi o dictatură a proletariatului. Acestea au fost argumentele lui Rîkov la Conferinţa din aprilie. Faptul că situaţia cultural-economică din Rusia nu era satisfăcătoare pentru construirea societăţii socialiste era ceva elementar pentru Lenin. Dar societatea nu e alcătuită deloc atât de raţional, încât termenele pentru dictatura proletariatului să cadă exact în momentul în care condiţiile economice și culturale să fie coapte pentru socialism. Dacă omenirea s-ar dezvolta așa de ordonat, n-ar mai fi nevoie de dictatură și nici de revoluţie în general. Toată problema e că o societate istorică reală este profund lipsită de armonie, iar asta cu cât e mai înapoiată în dezvoltarea ei. Faptul că, într-o ţară așa de înapoiată precum Rusia, burghezia apucase să putrezească înainte de victoria deplină a regimului burghez și că nimeni în afara proletariatului n-o putea înlocui la conducerea naţiunii era o expresie a acestei lipse de armonie. Înapoierea economică a Rusiei nu scăpa clasa muncitoare de obligaţia de a îndeplini sarcina ce-i revenea, ci numai adauga îndeplinirii ei niște dificultăţi extreme. Lui Rîkov, care repeta că socialismul trebuia să vină din ţările cu o industrie mai dezvoltată, Lenin i-a dat un răspuns simplu, dar suficient: „Nu se poate spune cine va începe și cine va termina”.[4]

*

În 1921, când partidul, încă departe de împietrirea sa birocratică, își va aprecia trecutul cu aceeași libertate cu care își pregătea viitorul, unul dintre bolșevicii cei mai vechi, Olminski, care luase parte în calitate de conducător la activitatea presei de partid din toate etapele dezvoltării sale, se va întreba cum se explică că Revoluţia din Februarie găsise partidul pe o cale oportunistă și ce i-a permis apoi acestuia să o cotească așa de brusc pe calea lui Octombrie. Autorul va vedea pe bună dreptate sursa rătăcirilor din martie în faptul că partidul „păstrase prea multă vreme” o orientare spre dictatura

---

[4] V. I. Lenin, „Conferinţa a șaptea Generală (din aprilie) a PMSD (b) din Rusia. 24-29 aprilie (7-12 mai) 1917. Cuvânt de încheiere la raportul cu privire la momentul actual. 24 aprilie (7 mai)”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, p. 369. *(N. red.)*

democratică. „Revoluţia asta nu poate fi decât o revoluţie burgheză... Iată – spune Olminski – un raţionament care era obligatoriu pentru fiecare membru de partid, poziţia oficială a partidului, lozinca lui permanentă și invariabilă până la Revoluţia din Februarie 1917 și chiar o vreme după aceea.” Drept exemplu, Olminski ar fi putut trimite la *Pravda*, care, încă înainte de Stalin și Kamenev, adică în perioada redacţiei „de stânga”, care-l inclusese chiar pe Olminski, scria (pe 7 martie) ca despre ceva de la sine înţeles: „Desigur, la noi încă nu se pune problema căderii dominaţiei capitalului, numai a căderii dominaţiei autocraţiei și a feudalismului...” Din cauza acestui ţel mărunt s-a produs și înrobirea partidului de către burghezia democratică. „De unde a apărut Revoluţia din Octombrie – se va întreba mai departe același autor –, cum de s-a întâmplat ca partidul, de la conducătorii lui până la membrii de rând, să renunţe așa de «brusc» la ceea ce socotise ca adevăr nestrămutat vreme de aproape două decenii?”

Suhanov, în calitate de adversar, pune aceeași problemă altfel. „Cum și în ce fel a reușit Lenin să-i învingă pe bolșevicii săi?” Într-adevăr, victoria lui Lenin în interiorul partidului n-a fost doar completă, dar și foarte rapidă. În privinţa asta, adversarii nu și-au cruţat ironia, vorbind despre regimul personal care domnea în Partidul Bolșevic. La întrebarea pusă chiar de el, Suhanov dă un răspuns întru totul în spiritul principiului eroic: „Genialul Lenin era o autoritate istorică, ăsta e un aspect al problemei. Celălalt e că, în afară de Lenin, în partid nu mai era nimeni și nimic. Cei câţiva generali mai importanţi nu însemnau nimic fără Lenin, așa cum câteva planete gigantice nu înseamnă nimic fără soare (îl las acum pe Troţki deoparte, care pe atunci era încă în afara rândurilor ordinului)”. Aceste rânduri curioase încearcă să explice influenţa lui Lenin prin autoritatea sa, așa cum capacitatea de a adormi a opiului este explicată prin puterea lui de somnifer. O asemenea explicaţie nu ne face totuși să avansăm prea mult.

Influenţa reală a lui Lenin în partid era, fără îndoială, foarte mare, dar în niciun caz nelimitată. Ea n-a devenit fără drept de apel nici mai târziu, după Octombrie, când autoritatea lui Lenin va crește extraordinar, fiindcă partidul îi măsurase forţa cu măsura evenimentelor mondiale. Cu atât mai insuficiente sunt trimiterile gratuite la autoritatea personală a lui Lenin în cazul lui aprilie 1917, când toată pătura conducătoare a partidului apucase să ia o poziţie contrară celei a lui Lenin.

Olminski se apropie mai bine de soluţia problemei când demonstrează că, în ciuda formulei sale de revoluţie burghezo-democratică, partidul se pregătea, de fapt, de multă vreme, prin întreaga sa atitudine politică faţă de burghezie și democraţie, să preia conducerea proletariatului într-o luptă nemijlocită pentru putere. „Noi (sau, cel puţin, mulţi dintre noi) – spune Olminski – am ţinut inconștient direcţia spre revoluţia proletară, crezând că o ţinem

spre o revoluţie burghezo-democratică. Cu alte cuvinte, noi am pregătit Revoluţia din Octombrie imaginându-ne că o pregătim pe cea din Februarie." E o concluzie foarte valoroasă, care e în același timp și o mărturie ireproșabilă!

În educaţia teoretică a partidului revoluţionar existase un element de contradicţie, care-și găsise expresia în formula ambiguă a „dictaturii democratice" a proletariatului și ţărănimii. Vorbind despre raportul lui Lenin de la conferinţă, o delegată a exprimat și mai simplu ideea lui Olminski: „Prognoza pe care au făcut-o bolșevicii s-a dovedit greșită, dar tactica a fost corectă".

În „Tezele din aprilie", care păreau așa de paradoxale, Lenin s-a sprijinit împotriva vechii formule pe tradiţia vie a partidului – pe înverșunarea acestuia faţă de clasele dominante și pe ostilitatea lui faţă de orice jumătate de măsură –, în timp ce „vechii bolșevici" opuneau niște amintiri – chiar dacă proaspete, dar deja de arhivă – dezvoltării concrete a luptei de clasă. Lenin avea un sprijin mult prea solid, pregătit de întreaga istorie a luptei bolșevicilor cu menșevicii. Aici trebuie să amintim că programul social-democrat oficial era în acea vreme încă comun pentru bolșevici și menșevici, iar obiectivele practice ale revoluţiei democratice arătau pe hârtie la fel la ambele partide. În realitate însă, ele nu erau deloc aceleași. Imediat după revoluţie, muncitorii bolșevici luaseră iniţiativa luptei pentru ziua de lucru de opt ore; menșevicii proclamaseră această revendicare ca prematură. Bolșevicii fuseseră în fruntea acţiunilor de arestare a funcţionarilor ţariști, menșevicii se opuseseră „exceselor". Bolșevicii trecuseră cu energie la crearea unei miliţii muncitorești, menșevicii încetiniseră înarmarea muncitorilor, nedorind să se certe cu burghezia. Netrecând încă peste limita democraţiei burgheze, bolșevicii acţionaseră sau căutaseră să acţioneze ca niște revoluţionari intransigenţi, deși deturnaţi de la drumul lor de către propria conducere; în schimb, menșevicii își sacrificaseră la fiecare pas programul democratic în interesul alianţei cu liberalii. Lipsiţi cu totul de aliaţi democratici, Kamenev și Stalin erau suspendaţi în aer.

Ciocnirea din aprilie a lui Lenin cu statul-major general al partidului n-a fost singura de acest fel. În toată istoria bolșevismului, cu excepţia câtorva episoade care, de fapt, confirmă regula, toţi conducătorii partidului s-au găsit *la dreapta* lui Lenin în toate momentele importante. Oare a fost o întâmplare? Nu! De aceea a și devenit Lenin conducătorul incontestabil al celui mai revoluţionar partid din istoria universală, pentru că gândirea și voinţa lui au fost, în cele din urmă, pe măsura imenselor posibilităţi revoluţionare ale ţării și epocii. Unora le-au lipsit un centimetru sau doi, adesea chiar mai mult.

Aproape toată pătura conducătoare a Partidului Bolșevic se aflase, în lunile sau chiar anii de dinainte de revoluţie, în afara muncii active. Mulţi luaseră cu ei în închisori și deportare impresiile apăsătoare ale primelor luni de război și suferiseră în singurătate sau în grupuri mici din pricina prăbușirii Internaţionalei. Dacă, aflaţi în rândurile partidului, ei arătaseră îndeajuns de

multă deschidere la ideile revoluţiei – ceea ce îi și legase de bolșevism –, odată izolaţi, ei s-au dovedit incapabili să reziste presiunii mediului înconjurător și să facă o apreciere marxistă a evenimentelor. Salturile uriașe petrecute în sânul maselor în doi ani și jumătate de război rămăseseră aproape în afara câmpului lor vizual. În schimb, revoluţia nu numai că îi smulsese din izolare, dar îi și pusese, din cauza autorităţii de care se bucurau, în posturi importante în partid. Prin starea lor de spirit, aceste elemente erau adesea mult mai aproape de intelighenţia „zimmerwaldiană" decât de muncitorii revoluţionari din uzine.

„Vechii bolșevici", care, în aprilie 1917, își subliniau cu patos această titulatură, au fost condamnaţi la înfrângere fiindcă apărau tocmai acel element al tradiţiei de partid care nu trecuse proba istoriei. „Fac parte din rândul vechilor bolșevici leniniști – spunea, de exemplu, Kalinin la conferinţa de la Petrograd din 14 aprilie – și cred că vechiul leninism nu se dovedește nicidecum nepotrivit pentru acest moment particular, uimindu-mă declaraţia tov. Lenin cum că vechii bolșevici au devenit în prezent un obstacol." În acele zile, Lenin a fost nevoit să asculte destule voci supărate. În realitate, rupând-o cu formula tradiţională a partidului, Lenin însuși nu înceta deloc să fie „leninist": el arunca cochilia uzată a bolșevismului pentru a chema la o nouă viaţă nucleul ei.

Împotriva vechilor bolșevici, Lenin a găsit un sprijin într-o altă pătură a partidului, deja călită, dar mai proaspătă și mai legată de mase. În Revoluţia din Februarie, muncitorii bolșevici jucaseră, așa cum știm, un rol hotărâtor. Ei socoteau ca de la sine înţeles ca puterea să fie luată de acea clasă care obţinuse victoria. Aceiași muncitori protestaseră furtunos împotriva cursului luat de Kamenev-Stalin, iar raionul Vîborg ameninţase chiar cu excluderea din partid a „conducătorilor". Același lucru se observase și în provincie. Aproape peste tot existau bolșevici de stânga, care erau acuzaţi de maximalism și chiar de anarhism. Muncitorilor revoluţionari le lipseau numai resursele teoretice pentru a-și apăra poziţiile. Dar erau gata să răspundă la prima chemare clară.

Spre această pătură de muncitori, care se ridicase definitiv în picioare în timpul deșteptării din anii 1912-1914, s-a orientat Lenin. Încă de la începutul războiului, când guvernul îi dăduse partidului o lovitură grea, zdrobind fracţiunea bolșevică din Dumă, Lenin, vorbind despre viitoarea muncă revoluţionară, indicase „mii de muncitori conștienţi", educaţi de partid, „din rândurile cărora, în pofida tuturor greutăţilor, se va forma din nou un colectiv de conducători".[5] Despărţit de ei de două fronturi, aproape fără nicio legătură, Lenin nu se rupsese totuși niciodată de aceștia. „Chiar dacă războiul, închisoarea, Siberia, ocna le va rări rândurile, reducând numărul lor la o cincime

[5] V. I. Lenin, „Către A. G. Șliapnikov. 28 noiembrie 1914", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 49, p. 39. *(N. red.)*

sau o zecime, această pătură *nu va putea* fi nimicită. Ea trăiește. Ea este pătrunsă de spirit revoluţionar și de antișovinism."[6] În cugetul său, Lenin trăise evenimentele împreună cu acești muncitori bolșevici, trăsese împreună cu ei concluziile necesare, numai că într-o formă mai amplă și mai curajoasă decât ei. În lupta cu lipsa de fermitate a statului-major și a păturii largi de ofiţeri din partid, Lenin s-a sprijinit încrezător pe pătura lui de subofiţeri, care-i reflecta mai bine pe muncitorii bolșevici obișnuiți.

Forţa temporară a social-patrioţilor și slăbiciunea ascunsă a aripii oportuniste a bolșevicilor veneau din faptul că primii se bazau pe prejudecăţile și pe iluziile de moment ale maselor, iar ultimii se adaptaseră acestora. Principala forţă a lui Lenin stătea în aceea că el înţelegea logica internă a mișcării și-și orienta politica după ea. El nu le impunea maselor planul său. El ajuta masele să-și conștientizeze și să-și pună în practică propriul plan. Când Lenin a redus toate problemele revoluţiei la una singură – „să li se explice cu răbdare" –, asta însemna că conștiinţa maselor trebuia pusă în acord cu circumstanţele în care le adusese procesul istoric. Muncitorul sau soldatul dezamăgit de politica conciliatorilor trebuia să treacă pe poziţia lui Lenin fără să mai întârzie în etapa intermediară a lui Kamenev-Stalin.

Odată făcute publice, formulele leniniste au pus într-o lumină cu totul nouă pentru bolșevici experienţa lunii de dinainte și experienţa fiecărei zile noi. În marea mulțime a membrilor de partid a început o diferenţiere rapidă: spre stânga, spre stânga, spre tezele lui Lenin. „Raion după raion – spune Zalejski – au trecut de partea lui, iar la Conferinţa de partid panrusă, ce a avut loc pe 24 aprilie, organizaţia din Petersburg s-a pronunţat în întregime pentru teze."

Lupta pentru reînarmarea cadrelor bolșevice, începută în seara zilei de 3 aprilie, era în mare terminată spre sfârșitul lunii.[7] Conferinţa partidului, care a avut loc la Petrograd între 24 și 29 aprilie, a tras concluziile lunii martie, o lună de ezitări oportuniste, și ale lunii aprilie, o lună de criză acută. Între

---

[6] V. I. Lenin, „Ce-a dovedit procesul Fracțiunii muncitorești social-democrate din Rusia?", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 26, București, Editura Politică, 1964, p. 174-175. *(N. red.)*

[7] Chiar în ziua în care Lenin sosea la Petrograd, pe cealaltă parte a Oceanului Atlantic, la Halifax, poliţia navală britanică dădea jos de pe un vapor norvegian, *Christiania Fjord*, șase [în original: „cinci" – în mod evident o scăpare *(n. red.)*] emigranţi ce se întorceau de la New York în Rusia: Troţki, Ciudnovski, Melniceanski, Muhin, Fișeliov și Romancenko. Aceste persoane vor reuși să sosească la Petrograd abia pe 5 mai, când reînarmarea politică a bolșevicilor fusese, măcar în mare, înfăptuită. De aceea, nu credem că e posibil să introducem în textul povestirii noastre o expunere a opiniilor despre revoluţie dezvoltate de Troţki în cotidianul de limbă rusă ce apărea la New York. Dar, pentru că, pe de altă parte, cunoașterea acestor opinii îi va ușura cititorului înţelegerea viitoarelor regrupări din partid și mai ales lupta de idei din ajunul lui Octombrie, socotim necesar să punem deoparte această informaţie și s-o includem la sfârșitul volumului, sub forma unei anexe. Cititorul care nu se interesează de studierea mai amănunţită a pregătirii teoretice a Revoluţiei din Octombrie poate trece liniștit pe lângă această anexă.

timp, partidul crescuse semnificativ și în număr, și în valoare politică. 149 de delegaţi îi reprezentau pe cei 79.000 de membri de partid, dintre care 15.000 la Petrograd. Pentru un partid până mai ieri ilegal, iar acum antipatriotic, era o cifră impresionantă, și Lenin a repetat-o de câteva ori cu plăcere. Fizionomia politică a conferinţei s-a schiţat încă de la alegerea prezidiului, format din cinci membri: în el nu fuseseră incluși nici Kamenev, nici Stalin, principalii vinovaţi de neplăcerile din martie.

În ciuda faptului că, pentru partid în general, problemele delicate primiseră deja un răspuns categoric, mulţi dintre conducători, legaţi încă de trecut, au rămas la această conferinţă în opoziţie sau în semiopoziţie faţă de Lenin. Stalin tăcea și aștepta. Dzerjinski, în numele „mai multor" participanţi, care „nu erau de acord în principiu cu tezele raportorului", a cerut să fie ascultat un coraport din partea unor „tovarăși care trăiseră în mod practic revoluţia, alături de noi". Era o aluzie clară la natura emigrantă a tezelor lui Lenin. Într-adevăr, Kamenev a luat cuvântul la conferinţă cu un coraport în apărarea dictaturii burghezo-democratice. Rîkov, Tomski, Kalinin au încercat să se menţină, într-o măsură sau alta, pe poziţiile lor din martie. Kalinin a continuat să apere unirea cu menșevicii, în interesul luptei cu liberalismul. Un activist de frunte de la Moscova, Smidovici, se plângea amar în discursul său: „Oriunde vorbim ni se arată o sperietoare, sub forma tezelor tov. Lenin". Mai înainte, pe vremea când moscoviţii votau pentru rezoluţiile menșevicilor, viaţa era mult mai liniștită.

În calitate de discipol al Rosei Luxemburg, Dzerjinski a luat cuvântul împotriva dreptului naţiunilor la autodeterminare, acuzându-l pe Lenin de protejarea unor tendinţe separatiste ce slăbeau proletariatul Rusiei. Acuzat la rândul lui de sprijinire a șovinismului velicorus, Dzerjinski a răspuns: „Pot să-i reproșez (lui Lenin) că apără punctul de vedere al șoviniștilor polonezi, ucraineni și alţii". Acest dialog nu era lipsit de picanterie politică: velicorusul Lenin îl acuza pe polonezul Dzerjinski de șovinism velicorus îndreptat împotriva polonezilor și era acuzat de acesta din urmă de șovinism polonez. Dreptatea politică era și de data asta în întregime de partea lui Lenin. Politica lui în privinţa naţionalităţilor a devenit unul dintre cele mai importante elemente ale Revoluţiei din Octombrie.

Opoziţia se stingea în mod evident. În chestiunile delicate, ea n-a adunat mai mult de șapte voturi. Totuși, a existat o excepţie curioasă și clară, legată de relaţiile internaţionale ale partidului. Chiar la sfârșit, în ședinţa din seara de 29 aprilie, Zinoviev a prezentat, în numele unei comisii, un proiect de rezoluţie: „Participarea la Conferinţa internaţională a zimmerwaldienilor stabilită pentru 18 mai (la Stockholm)". Procesul-verbal spune: „a fost acceptată cu un singur vot împotrivă". Acest singur vot împotrivă a fost al lui Lenin. El cerea ruperea de Zimmerwald, unde majoritatea se dovedise în cele din urmă

formată din independenţii germani și din pacifiștii neutri de felul elveţianului Grimm. Dar, pentru cadrele rusești de partid, Zimmerwaldul fusese aproape identic în toată perioada războiului cu bolșevismul. Delegaţii nu erau încă de acord să renunţe la numele de social-democraţi, nici s-o rupă cu Zimmerwaldul, care rămânea în ochii lor o legătură cu masele Internaţionalei a II-a. Lenin a încercat, cel puţin, să limiteze participarea la viitoarea conferinţă la o simplă activitate de informare. Zinoviev s-a arătat împotrivă. Propunerea lui Lenin n-a trecut. Atunci, el a votat împotriva rezoluţiei în general. Nimeni nu l-a susţinut. A fost ultima izbucnire a stărilor de spirit „din martie", agăţarea de poziţiile din trecut, groaza de „izolare". Conferinţa n-a mai avut totuși loc, tocmai din cauza acelor probleme interne ale Zimmerwaldului care-l și făcuseră pe Lenin s-o rupă cu el. Respinsă în chip unanim, politica de boicot a fost pusă în felul acesta în practică.

Caracterul brutal al schimbării petrecute în politica partidului era evident pentru toţi. Șmidt, un muncitor bolșevic, viitor comisar al poporului pentru muncă, spunea la Conferinţa din aprilie: „Lenin a dat o nouă orientare caracterului activităţii de partid". Potrivit lui Raskolnikov – care va scrie, e adevărat, câţiva ani mai târziu –, în aprilie 1917, Lenin „a realizat Revoluţia din Octombrie în conștiinţa conducătorilor partidului... Tactica partidului nostru n-a urmat o linie dreaptă; după sosirea lui Lenin, ea a făcut o cotitură bruscă la stânga". O veche bolșevică, Liudmila Stal, a judecat schimbarea care avusese loc într-un fel mai direct și mai precis: „Înainte de sosirea lui Lenin, toţi tovarășii bâjbâiau prin întuneric – spunea ea pe 14 aprilie, la Conferinţa Orășenească. Erau numai formulele anului 1905. Văzând că poporul crea în mod spontan, nu puteam să-i dăm lecţii... Tovarășii noștri erau nevoiți să se mărginească la pregătirea prin mijloace parlamentare a Adunării Constituante și nu se gândeau deloc la posibilitatea de a merge mai departe. Acceptând lozincile lui Lenin, vom face ceea ce ne spune viaţa însăși. Nu trebuie să ne temem de Comună, pentru că ea ar însemna, chipurile, un guvern muncitoresc. Comuna din Paris n-a fost numai a muncitorilor, a fost și a micii burghezii". Putem fi de acord cu Suhanov că reînarmarea partidului „a fost cea mai importantă și mai fundamentală victorie a lui Lenin, încheiată în primele zile din mai". Ce-i drept, Suhanov socotește că Lenin a înlocuit în această operaţiune arma marxistă cu cea anarhistă.

Rămâne să ne întrebăm – și nu este o întrebare fără importanţă, deși este mai ușor de pus decât de răspuns la ea – cum s-ar fi desfășurat revoluţia dacă Lenin n-ar fi ajuns în Rusia în aprilie 1917. Dacă expunerea noastră arată și demonstrează ceva este – sperăm noi – că Lenin n-a fost demiurgul procesului revoluţionar, că el doar s-a inserat în lanţul unor forţe istorice obiective. Dar, în acest lanţ, el a fost o mare verigă. Dictatura proletariatului rezulta din întreaga situație. Dar ea mai trebuia și instaurată. Ea nu putea fi instau-

rată fără partid. Or, partidul putea să-și îndeplinească misiunea numai dacă o înţelegea. De aceea a și fost necesar Lenin. Înainte de sosirea lui, niciunul dintre conducătorii bolșevici n-a îndrăznit să pună un diagnostic revoluţiei. Conducerea Kamenev-Stalin a fost aruncată de mersul evenimentelor spre dreapta, spre social-patrioţi: între Lenin și menșevism, revoluţia nu lăsa loc pentru poziţii intermediare. Lupta internă din Partidul Bolșevic era absolut inevitabilă. Sosirea lui Lenin doar a grăbit procesul. Influenţa lui personală a scurtat criza. Dar putem oare spune cu certitudine că partidul și-ar fi găsit drumul și fără el? N-am îndrăzni nicidecum să afirmăm asta. Factorul timp e cel care hotărăște, iar a posteriori e greu să consulţi ceasul istoriei. În orice caz, materialismul dialectic nu are nimic în comun cu fatalismul. Criza pe care conducerea oportunistă urma în mod inevitabil s-o producă ar fi avut, fără Lenin, un caracter deosebit de violent și de prelungit. Între timp, condiţiile războiului și ale revoluţiei nu i-ar fi lăsat partidului prea mult timp pentru îndeplinirea misiunii sale. Astfel, nu e deloc exclus ca partidul dezorientat și scindat să fi lăsat să-i scape ocazia revoluţionară pentru multă vreme. Rolul personalităţii apare aici cu adevărat la niște dimensiuni uriașe. Trebuie numai să înţelegem corect rolul acesta, luând personalitatea ca pe o verigă în lanţul istoriei.

Sosirea „neașteptată" a lui Lenin din străinătate după o lungă absenţă, larma neobosită a presei în jurul numelui său, ciocnirea lui cu toţi conducătorii propriului partid și victoria rapidă asupra lor – într-un cuvânt, învelișul exterior al evenimentelor – au contribuit din plin în acest caz la contrapunerea mecanică a persoanei, eroului, geniului la condiţiile obiective, masă, partid. De fapt, un asemenea contrast este cu totul unilateral. Lenin n-a fost un element întâmplător al evoluţiei istorice, ci un produs al întregului trecut al istoriei ruse. El se afla cu rădăcinile adânc înfipte în el. Alături de avangarda muncitorilor, el a participat la toată lupta lor vreme de un sfert de secol înainte. „Întâmplarea" n-a constituit-o amestecul lui în evenimente, ci mai degrabă acel fir de pai cu care Lloyd George a încercat să-i bareze calea. Lenin nu s-a opus partidului din afară, ci a fost manifestarea lui cea mai închegată. Când îl educa, se educa și pe sine în el. Divergenţele lui cu pătura conducătoare a bolșevicilor au însemnat lupta dintre viitorul partidului și trecutul lui. Dacă Lenin n-ar fi fost smuls artificial din partid de condiţiile emigraţiei și ale războiului, mecanica exterioară a crizei n-ar fi fost așa de dramatică și n-ar fi ascuns așa de mult continuitatea internă a evoluţiei partidului. Din importanţa extraordinară pe care a luat-o sosirea lui Lenin rezultă numai că conducătorii nu apar la nimereală, ci sunt selectaţi și formaţi timp de decenii, că nu pot fi înlocuiţi după bunul-plac, că excluderea lor mecanică din luptă îi produce partidului o rană vie și, în unele situaţii, îl poate chiar paraliza pentru multă vreme.

XVII. „ZILELE DIN APRILIE”

Pe 23 martie, Statele Unite intrau în război. În aceeași zi, Petrogradul își înmormânta victimele Revoluţiei din Februarie. O manifestare de doliu, dar, după starea de spirit, de o solemnitate plină de viaţă a fost puternicul acord final al simfoniei ce durase cinci zile. La înmormântare au venit toţi: și cei care se luptaseră umăr la umăr alături de morţi, și cei care-i reţinuseră de la luptă, și, probabil, cei care-i omorâseră, însă cei mai mulţi au fost cei care rămăseseră în afara luptei. Alături de muncitori, soldaţi, oameni mărunţi de la oraș, erau aici și studenţi, miniștri, ambasadori, burghezi serioși, ziariști, oratori, conducătorii tuturor partidelor. Sicrie roșii, purtate pe braţele muncitorilor și ale soldaţilor, au fost aduse din toate cartierele pe Câmpul lui Marte. Când sicriele au început să fie lăsate în groapă, din fortăreaţa „Petru și Pavel”, cutremurând mulţimea nenumărată de oameni, a bubuit prima salvă de doliu. Tunurile sunau altfel: erau tunurile noastre și salva noastră. Raionul Vîborg adusese cincizeci și unu de sicrie roșii. Era numai o parte a jertfelor cu care se mândrea el. În alaiul celor din Vîborg, cel mai compact dintre toate, se vedeau numeroase steaguri bolșevice. Dar ele fâlfâiau pașnic alături de altele. Chiar pe Câmpul lui Marte au rămas numai membrii guvernului, ai Sovietului și ai Dumei de Stat, deja moarte, dar care se eschiva cu încăpăţânare de la propria înmormântare. Într-o singură zi, au defilat pe acolo, cu steaguri și fanfare, cel puţin opt sute de mii de oameni. Și, deși, din calculele prealabile ale celor mai înalte autorităţi militare, o asemenea mulţime de oameni nu putea nicidecum trece în timpul prevăzut fără un imens haos și vârtej distructiv, manifestaţia s-a desfășurat totuși în deplină ordine, semnificativă pentru acele alaiuri revoluţionare unde domnesc conștiinţa satisfăcută de a fi săvârșit pentru prima oară niște fapte măreţe și speranţa că totul va merge în continuare spre bine. Numai această stare de spirit a fost cea care a menţinut ordinea, căci organizarea era încă slabă, fără experienţă și nesigură pe sine.

Chiar episodul înmormântării era, s-ar fi spus, o dezminţire suficientă a legendei despre revoluţia nesângeroasă. Cu toate acestea, starea de spirit ce

domnea la înmormântare reproducea parţial atmosfera acelor prime zile când apăruse această legendă.

Douăzeci și cinci de zile mai târziu – între timp, sovietele căpătaseră mai multă experienţă și încredere în sine – a avut loc sărbătorirea zilei de 1 Mai după calendarul occidental (18 aprilie pe stil vechi). Toate orașele din ţară au fost inundate de mitinguri și demonstraţii. Nu numai întreprinderile industriale, dar nici instituţiile de stat, orășenești și ale zemstvelor n-au lucrat. La Moghilev, unde-și avea sediul Statul-Major, în fruntea manifestaţiei s-au aflat cavalerii Ordinului „Sf. Gheorghe". Coloana Statului-Major, care nu-i înlocuise pe generalii ţariști, a trecut cu propria pancartă de 1 Mai. Sărbătoarea antimilitarismului proletar s-a amestecat cu o manifestaţie de patriotism vopsită în culori revoluţionare. Diversele pături ale populaţiei și-au adus la sărbătoare propriul spirit, iar împreună s-au contopit într-un ansamblu extrem de vag, în parte, fals, dar, în general, măreţ.

În cele două capitale și în centrele industriale, la ceremonii au dominat muncitorii, iar în mulţimea lor s-au conturat deja destul de clar – prin steaguri, pancarte, cuvântări, proteste – nucleele puternice ale bolșevismului. De-a lungul faţadei uriașe a Palatului Mariinski, adăpostul Guvernului Provizoriu, a fost întinsă o fâșie roșie, curajoasă, cu inscripţia: „Trăiască Internaţionala a Treia!" Puterea, care nu scăpase încă de timiditatea sa administrativă, n-a îndrăznit să rupă această pancartă neplăcută și neliniștitoare. Se părea că toţi sărbătoreau. Sărbătorea, cum putea, și armata operativă. Soseau informaţii despre adunările, cuvântările, steagurile și cântecele revoluţionare din tranșee. Soseau ecouri și dinspre partea germană.

Războiul nu se îndrepta încă spre final, ci, dimpotrivă, se lărgea necontenit. Nu demult, chiar în ziua înmormântării victimelor revoluţiei, un contingent întreg intrase în luptă pentru a-i da un nou imbold. Între timp, în toate părţile Rusiei, la alaiuri luau parte, împreună cu soldaţii, și prizonierii de război, cu aceleași steaguri, uneori și cu același imn, în limbi diferite. În această uriașă sărbătoare, ce semăna cu o inundaţie ce ștergea diferenţele de clasă, de partid și de idei, demonstraţia comună a soldaţilor ruși și a prizonierilor austro-ungari era un fapt strălucitor, dătător de speranţă, care-ţi îngăduia să te gândești că, în ciuda a toate, revoluţia va aduce o lume mai bună.

Asemeni înmormântării din martie, sărbătoarea de 1 Mai s-a desfășurat în deplină ordine, fără ciocniri și victime, ca o solemnitate „naţională". Totuși, o ureche atentă putea surprinde fără greutate în rândurile muncitorilor și ale soldaţilor niște note nerăbdătoare și chiar ameninţătoare. Era din ce în ce mai greu să trăiești. Și, într-adevăr, preţurile creșteau ameninţător, muncitorii cereau un salariu minim, antreprenorii se împotriveau, numărul conflictelor din uzine creștea mereu. Aprovizionarea cu alimente se înrăutăţise, se redusese raţia de pâine, fuseseră introduse cartele și la cereale. Nemulţumirea

creștea și în garnizoană. Statul-Major al districtului, pregătindu-se de reprimarea soldaţilor, scosese din Petrograd unităţile cele mai revoluţionare. La adunarea generală a garnizoanei din 17 aprilie, soldaţii, care ghiciseră intenţiile dușmănoase, au propus încetarea evacuării trupelor din capitală: această cerere va deveni tot mai fermă în viitor, odată cu fiecare nouă criză a revoluţiei. Dar rădăcina tuturor necazurilor era războiul, al cărui sfârșit nu se întrevedea. Când va aduce, așadar, revoluţia pacea? Ce păzesc Kerenski și Ţereteli? Mulţimea îi asculta din ce în ce mai atentă pe bolșevici, privindu-i pieziș, așteptând, unii pe jumătate dușmănoși, alţii însă cu încredere. Sub disciplina solemnă a sărbătorii, sentimentele erau încordate, mulţimea fierbea.

Totuși, nimeni, nici măcar autorii pancartei de pe Palatul Mariinski, nu presupunea că următoarele două-trei zile vor rupe pojghiţa de unitate naţională a revoluţiei. Niște evenimente ameninţătoare, prevăzute de mulţi ca inevitabile, dar pe care nimeni nu le așteptase așa de repede, s-au apropiat deodată foarte mult. Imboldul a fost dat de politica externă a Guvernului Provizoriu, adică de problema războiului. Nimeni altul decât Miliukov a fost cel care a aprins fitilul.

Istoria chibritului și a fitilului este aceasta. În ziua intrării Americii în război, ministrul de externe al Guvernului Provizoriu, aflat într-o stare de bună dispoziție, le-a prezentat ziariștilor programul său: cucerirea Constantinopolului, cucerirea Armeniei, împărţirea Austriei și a Turciei, cucerirea Persiei de Nord și, în plus, se-nţelege, dreptul naţiunilor la autodeterminare. „În toate discursurile sale – așa îl explică istoricul Miliukov pe ministrul Miliukov –, el a subliniat cu fermitate scopurile pacifiste ale războiului de eliberare, dar le-a pus mereu în strânsă legătură cu obiectivele naţionale și cu interesele Rusiei.” Interviul i-a neliniștit pe conciliatori. „Când se va curăţa politica externă a Guvernului Provizoriu de falsitate? – exclama nemulţumit ziarul menșevicilor. De ce Guvernul Provizoriu nu le cere guvernelor aliate o declarație de refuz deschis și ferm al anexiunilor?” Oamenii vedeau falsitate în limba sinceră a răpitorului. În mascarea pacifistă a poftelor, ei erau gata să vadă o eliberare de fals. Speriat de izbucnirea democraţilor, Kerenski s-a grăbit să declare prin intermediul biroului de presă: programul lui Miliukov constituie numai o opinie personală. Faptul că autorul opiniei personale era ministru de externe se socotea, firește, o pură întâmplare.

Ţereteli, care avea talentul de a reduce fiecare problemă la un loc comun, a început să insiste asupra nevoii unei declaraţii guvernamentale care să afirme că, pentru Rusia, războiul era unul exclusiv de apărare. Împotrivirea lui Miliukov și, în parte, a lui Gucikov a fost înfrântă și, pe 27 martie, guvernul a dat o declaraţie afirmând că „scopul Rusiei libere nu este dominarea altor popoare, nici deposedarea lor de patrimoniul naţional, nici cucerirea cu forţa a unor teritorii străine”, ci „respectarea în totalitate a obligaţiilor luate faţă de

aliaţii noștri". Astfel, regii și prorocii dualității puterii își proclamau intenţia de a intra în împărăţia cerurilor în alianţă cu paricizii și cu adulterinii. Pe lângă toate celelalte, domnii aceștia erau lipsiţi de simţul ridicolului.

Declaraţia din 27 martie n-a fost salutată numai de toată presa conciliatoare, dar și de *Pravda* lui Kamenev-Stalin, care scria în editorialul său, cu patru zile înainte de sosirea lui Lenin: „În mod clar și ferm, Guvernul Provizoriu... a declarat public că scopul Rusiei libere nu este dominarea altor popoare" ș.a.m.d. Presa engleză a interpretat imediat și cu mare plăcere renunţarea Rusiei la anexiuni ca fiind o renunţare la Constantinopol, fără a avea, desigur, deloc intenţia să facă, la rândul ei, la fel. Ambasadorul rus la Londra a dat alarma și a cerut de la Petrograd explicaţii cum că principiul „păcii fără anexiuni nu este acceptat de Rusia în mod necondiţionat, ci în măsura în care nu contravine intereselor noastre vitale". Dar tocmai asta era formula lui Miliukov: să promiţi că nu vei jefui ceea ce nu-ţi trebuie. Parisul, spre deosebire de Londra, nu numai că-l susţinea pe Miliukov, dar îl și îmboldea, sugerându-i prin Paléologue nevoia unei politici mai ferme faţă de Soviet.

Prim-ministrul de atunci, Ribot, enervat de flecăreala de la Petrograd, a întrebat la Londra și la Roma „dacă nu socotesc necesar să invite Guvernul Provizoriu să pună capăt oricărui echivoc". Londra a răspuns că e mai înţelept „să-i lase pe socialiștii francezi și italieni trimiși în Rusia să acţioneze direct asupra tovarășilor lor de idei".

Trimiterea în Rusia a socialiștilor aliaţi fusese făcută la iniţiativa Statului-Major rus, adică a vechilor generali ţariști. „Noi ne bazăm pe el – scria Ribot despre Albert Thomas – pentru a da o anumită fermitate deciziilor Guvernului Provizoriu." Miliukov s-a plâns totuși că Thomas era prea apropiat de conducătorii Sovietului. Ribot i-a răspuns că Thomas „năzuiește sincer" să susţină punctul de vedere al lui Miliukov, promițând totuși să-și îndemne ambasadorul la un sprijin și mai activ.

Declaraţia din 27 martie, deși goală, i-a neliniștit totuși pe aliaţi, care au văzut în ea o concesie făcută Sovietului. De la Londra se ameninţa cu pierderea încrederii în „puterea militară a Rusiei". Paléologue se plângea de „sfiiciunea și nehotărârea declaraţiei". Chiar de asta avea nevoie Miliukov. În speranţa că va primi ajutorul aliaţilor, Miliukov a intrat într-un joc mare, ce-i depășea în mod evident resursele. Principala lui idee a fost să îndrepte războiul împotriva revoluţiei, iar prima sarcină pe acest drum era demoralizarea democraţiei. Dar conciliatorii începuseră, tocmai în aprilie, să se arate tot mai nervoși și să se agite în chestiunile de politică externă, căci asupra lor se făceau presiuni de jos. Guvernul avea nevoie de un împrumut. Masele însă, cu toată dorinţa lor de apărare, erau gata să sprijine un împrumut pentru pace, nu unul pentru război. Era nevoie ca ele să întrevadă măcar aparenţa unei perspective de pace.

Dezvoltându-și politica de salvare prin locuri comune, Ţereteli a propus să i se ceară Guvernului Provizoriu transmiterea unei note către aliaţi asemănătoare declaraţiei interne din 27 martie. În schimbul acestui lucru, Comitetul Executiv se angaja să asigure votarea în Soviet a „împrumutului libertăţii”. Miliukov a acceptat schimbul – împrumut contra notă –, dar s-a gândit să obţină un profit dublu din înţelegere. Lăsând impresia că explică declaraţia, nota o dezavua. Ea cerea ca frazele pacifiste ale noii puteri să nu dea „nici cel mai mic motiv de a crede că revoluţia care a avut loc a dus la o slăbire a rolului Rusiei în lupta comună a aliaţilor. Dimpotrivă, năzuinţa generală de a purta războiul mondial până la victoria finală s-a întărit numai...” Nota exprima în continuare siguranţa că învingătorii „vor găsi un mijloc de a obţine acele *garanţii* și *sancţiuni* necesare pentru prevenirea unor noi ciocniri sângeroase în viitor”. Cuvintele „garanţii” și „sancţiuni”, puse la insistenţa lui Thomas, nu însemnau în limba hoţească a diplomaţiei, mai ales franceze, decât anexiuni și contribuţii. În ziua sărbătorii de 1 Mai, Miliukov a transmis prin telegraf nota scrisă la dictarea diplomaţilor aliaţi către guvernele Antantei și numai după aceea i-a trimis-o Comitetului Executiv și, în același timp, ziarelor. Guvernul a evitat Comisia de Contact, iar conducătorii Comitetului Executiv s-au trezit în postura unor cetăţeni obișnuiți. Chiar dacă conciliatorii n-au găsit în notă decât ceea ce auziseră și mai înainte de la Miliukov, totuși, ei nu puteau să nu vadă în ea un act ostil premeditat. Nota îi dezarma în faţa maselor și le cerea o alegere directă între bolșevism și imperialism. Oare nu acesta fusese scopul lui Miliukov? Totul ne face să credem că nu fusese doar atât: intenţia lui mergea mai departe.

Încă din martie, Miliukov încercase din toate puterile să învie proiectul nefast al cuceririi Dardanelelor printr-un desant rusesc și dusese numeroase tratative cu generalul Alekseev, încercând să-l convingă să conducă cu energie această operaţiune care trebuia, în opinia lui, să pună democraţia, ostilă anexiunilor, în faţa faptului împlinit. Nota lui Miliukov din 18 aprilie a fost un desant paralel lansat asupra malului prost apărat al democraţiei. Cele două acţiuni – cea militară și cea politică – se completau una pe alta și, în caz de succes, se justificau reciproc. Într-adevăr, învingătorii nu sunt judecaţi. Dar lui Miliukov nu-i era scris să fie învingător. Pentru desant ar fi avut nevoie de două-trei sute de mii de soldaţi. Iar chestiunea a eșuat din cauza unui fleac: refuzul soldaţilor. Ei erau de acord să apere revoluţia, dar nu să și atace. Atacul plănuit de Miliukov asupra Dardanelelor nu s-a mai produs. Iar acest lucru a subminat toate celelalte iniţiative ale lui. Și trebuie să recunoaștem că nu erau prost gândite... cu condiţia victoriei.

Pe 17 aprilie, la Peterburg avusese loc o manifestaţie patriotică de coșmar a invalizilor: un număr uriaș de răniţi din infirmeriile militare ale capitalei, oameni fără picioare, fără mâini, bandajaţi, se deplasase spre Palatul Tavriceski.

Cei care nu puteau merge fuseseră duși în camioane. Pe steaguri scria: „Război până la capăt". Era o manifestaţie de disperare a rămășiţelor umane ale războiului imperialist, care voiau ca revoluţia să nu recunoască că sacrificiul lor nu avusese niciun rost. Dar, în spatele manifestanţilor, stătea Partidul Cadet, mai bine zis, Miliukov, care-și pregătea marea lovitură de a doua zi.

Pe 19 noaptea, într-o şedinţă extraordinară, Comitetul Executiv a discutat nota trimisă în ajun guvernelor aliate. „După prima lectură – povestește Stankevici –, toţi au recunoscut la unison și în mod categoric că nu era ceea ce aștepta Comitetul." Dar pentru notă răspundea întregul guvern, inclusiv Kerenski. Prin urmare, trebuiau înainte de orice să salveze guvernul. Ţereteli a început să „descifreze" nota care nu era cifrată și să-i descopere tot mai multe merite. Skobelev a explicat cu profunzime că, de fapt, nu se putea cere o „suprapunere totală" între năzuinţele democraţiei și cele ale guvernului. Înţelepţii s-au chinuit așa până-n zori, dar n-au găsit nicio soluţie. Spre dimineaţă, s-au împrăștiat hotărând să se întâlnească din nou peste câteva ore. Ei se bazau, desigur, pe proprietatea timpului de a vindeca orice rană.

A doua zi, nota a apărut în toate ziarele. *Reci* o comenta într-un spirit provocator bine gândit. Presa socialistă se arăta foarte iritată. Menșevica *Raboceaia Gazeta*, care încă nu apucase, precum Ţereteli și Skobelev, să se elibereze de aburii indignării de cu seară, scria că Guvernul Provizoriu a publicat un „act care este o bătaie de joc faţă de năzuinţele democraţiei" și-i cerea Sovietului măsuri ferme, „pentru a-i preîntâmpina urmările îngrozitoare". Presiunea din ce în ce mai mare a bolșevicilor se simţea foarte limpede în aceste fraze.

Comitetul Executiv a reluat ședinţa, dar numai pentru a se convinge din nou de incapacitatea sa de a ajunge la vreo concluzie. S-a hotărât să se convoace o plenară extraordinară a Sovietului „pentru informare" – de fapt, pentru a tatona gradul de nemulţumire al păturilor de jos și a câștiga timp pentru propriile ezitări. În același timp erau prevăzute tot felul de ședinţe de contact, în urma cărora să se aleagă praful de întreaga chestiune.

Dar, în această agitaţie rituală a regimului dualităţii puterii, a intervenit pe neașteptate a treia forţă. În stradă au ieșit mulţimi cu arme în mâini. Printre baionetele soldaţilor se vedeau literele pancartelor: „Jos Miliukov!" Pe alte pancarte se lăfăia și Gucikov. În coloanele nemulţumite era greu să-i recunoști pe demonstranţii de la 1 Mai.

Istoricii au numit în mod convenţional „stihială" această mișcare, întrucât niciun partid nu și-a asumat iniţiativa manifestaţiei. Chemarea directă în stradă a venit de la un oarecare Linde, care și-a înscris în felul acesta numele în istoria revoluţiei. „Om de știinţă, matematician, filozof", Linde nu era membrul niciunui partid, era cu tot sufletul de partea revoluţiei și voia din toată inima ca ea să înfăptuiască ceea ce promisese. Nota lui Miliukov și co-

mentariile din *Reci* îl indignaseră. „Fără să se sfătuiască cu nimeni... – povestește biograful său –, el a trecut numaidecât la acţiune..., s-a dus la Regimentul Finliandski, a convocat comitetul și i-a propus să se pornească imediat spre Palatul Mariinski... Propunerea lui Linde a fost acceptată și, la ora trei după-amiaza, o demonstraţie impresionantă a soldaţilor din acest regiment a pornit-o pe străzile Petrogradului cu niște pancarte provocatoare.” După Regimentul Finliandski au venit și soldaţii din Regimentul 180 de rezervă, din Regimentele Moskovski, Pavlovski, Keksgolmski, marinarii din echipajul numărul doi al Flotei Balticii, cu totul cam între 25.000 și 30.000 de oameni, toţi înarmați. În cartierele muncitorești s-a iscat agitaţie, s-a oprit lucrul și uzine întregi au ieșit în stradă în urma regimentelor.

„Marea majoritate a soldaţilor nu știau de ce veniseră – ne asigură Miliukov, de parcă apucase să-i întrebe. În afară de soldaţi, la demonstraţie luau parte și muncitori adolescenţi, care au declarat cu glas tare (!) că li se plătiseră pentru asta câte 10-15 ruble.” Sursa plăţii e clară: „sarcina îndepărtării ambilor miniștri (Miliukov și Gucikov) fusese dată direct din Germania”. Miliukov n-a venit cu această explicaţie profundă în toiul luptei din aprilie, ci la trei ani de la evenimentele din Octombrie, care vor arăta îndeajuns de clar că nimeni n-avea nevoie să plătească zilnic o grămadă de bani pentru ca masele populare să-l urască pe Miliukov.

Violenţa neașteptată a demonstraţiei din aprilie se explică prin reacţia nemijlocită a mulțimii la înșelătoria venită de sus. „Cât timp guvernul nu va obţine pacea, va trebui să ne apărăm.” Acest lucru fusese spus fără entuziasm, dar cu convingere. Se presupunea că sus se va face totul pentru obţinerea păcii. Ce-i drept, bolșevicii începuseră să susţină că guvernul voia continuarea războiului în vederea jafului. Să fi fost însă oare cu putinţă? Dar Kerenski? Îi știm pe conducătorii Sovietului încă din Februarie, doar ei au venit primii la noi în cazărmi, ei sunt pentru pace. În plus, Lenin a sosit de la Berlin, pe când Ţereteli a fost la ocnă. Trebuie să mai răbdăm niţel... În același timp, uzinele și regimentele înaintate adoptaseră din ce în ce mai ferm lozincile bolșevice de politică a păcii: publicarea înţelegerilor secrete și ruptura cu planurile de cucerire ale Antantei, o propunere deschisă de pace imediată adresată tuturor ţărilor beligerante. Asta era starea de spirit, complexă și ezitantă, în care căzuse nota din 18 aprilie. Cum așa? Deci cei de sus nu sunt pentru pace, ci pentru vechile țeluri ale războiului? Prin urmare, noi așteptăm și suportăm degeaba? Jos!.... Dar cine jos? Oare au dreptate bolșevicii? Nu se poate. Dar nota? Așadar totuși cineva ne vinde pielea aliaţilor ţarului? Din simpla comparaţie a presei cadeţilor cu cea a conciliatorilor rezulta că, înșelând încrederea generală, Miliukov se pregătea să ducă o politică de cucerire împreună cu Lloyd George și Ribot. Kerenski însuși declara că atacarea Constantinopolului era „opinia personală” a lui Miliukov. Așa a izbucnit această mișcare.

Dar ea n-a fost omogenă. Anumite elemente mai înflăcărate din mediul revoluţionarilor au supraapreciat totuși volumul și maturitatea politică a mișcării, fiindcă izbucnise așa de puternic și de repede. În rândul trupelor și în uzine, bolșevicii au desfășurat o activitate energică. Cererea de „a-l da jos pe Miliukov", care era un fel de program minimal al mișcării, a fost completată cu pancarte împotriva Guvernului Provizoriu în general, deși diferitele grupuri înţelegeau asta în mod diferit: unii, ca pe o lozincă de propagandă, alţii, ca pe un obiectiv de îndeplinit imediat. Lansată în stradă de către soldaţi și marinari înarmaţi, lozinca „Jos Guvernul Provizoriu!" a introdus în chip inevitabil în rândurile demonstranţilor o undă de insurecţie armată. Grupuri însemnate de muncitori și soldaţi erau gata să dea jos numaidecât Guvernul Provizoriu. Ele au încercat să pătrundă în Palatul Mariinski, să-i ocupe intrările, să-i aresteze pe miniștri. Skobelev a fost chemat pentru salvarea acestora, iar el și-a îndeplinit cu atât mai bine misiunea, cu cât Palatul Mariinski s-a dovedit a fi gol.

Din cauza bolii lui Gucikov, guvernul își ţinuse de data asta ședinţa în apartamentul lui privat. Dar nu această întâmplare i-a ferit pe miniștri de arestul care, de fapt, nici nu-i amenința. Armata de 25-30.000 de soldaţi care ieșise în stradă pentru a se lupta cu cei ce voiau prelungirea războiului era mai mult decât suficientă pentru a da jos un guvern chiar și mai puternic decât cel în fruntea căruia se afla prinţul Lvov. Însă demonstranţii n-aveau scopul acesta. Ei voiau, de fapt, numai să arate cu pumnul sub fereastră, ca domnii de sus să nu-și mai rânjească colţii spre Constantinopol și să se ocupe așa cum se cuvine de problema păcii. În felul acesta, soldaţii credeau că-i ajută pe Kerenski și Ţereteli împotriva lui Miliukov.

Generalul Kornilov s-a prezentat la ședinţa guvernului aducând vești despre demonstraţiile armate ce aveau loc și declarând că, în calitate de comandant al trupelor din districtul militar Petrograd, dispunea de forţe suficiente pentru a înăbuși tulburările cu mână de fier: aștepta numai un ordin. Kolceak, care era prezent din întâmplare la ședinţa guvernului, va povesti după aceea, la procesul care a precedat execuţia sa, că prinţul Lvov și Kerenski s-au arătat împotriva încercării de a folosi armele împotriva demonstranţilor. Miliukov nu s-a exprimat direct, dar a rezumat situaţia în sensul că domnii miniștri pot, desigur, să chibzuiască cât doresc, dar asta nu-i va împiedica să ajungă la închisoare. Nu poate fi nicio îndoială că Kornilov acţiona mână în mână cu centrul cadet.

Conducătorii conciliatori au reușit fără prea mare efort să-i îndemne pe soldaţii care demonstrau să plece din piaţa Palatului Mariinski și chiar să-i trimită înapoi în cazărmi. Tulburarea stârnită în oraș n-a revenit totuși la matcă. Mulţimile se adunau în continuare, se desfășurau mitinguri, la intersecţii oamenii discutau în contradictoriu, iar în tramvai se împărţeau în-

tre partizani și adversari ai lui Miliukov. Pe Nevski și pe străzile dimprejur, oratori burghezi stârneau agitaţie împotriva lui Lenin – trimis din Germania pentru a-l da jos pe marele patriot Miliukov. La periferii, în cartierele muncitorești, bolșevicii încercau să îndrepte nemulţumirea trezită de notă și de autorul ei către guvern în general.

Plenara Sovietului s-a reunit la ora șapte seara. Conducătorii nu știau ce să-i spună auditoriului, care fremăta din pricina tensiunii însuflețite. Ciheidze a explicat într-o grămadă de cuvinte că, după ședinţă, va urma o întâlnire cu Guvernul Provizoriu. Cernov a agitat sperietoarea războiului civil iminent. Fiodorov, un muncitor metalurgist, membru al Comitetului Central al bolșevicilor, a protestat, spunând că războiul civil începuse deja și că Sovietului nu-i mai rămânea decât să se sprijine pe el și să ia puterea în mâini. „Erau niște cuvinte noi și pe atunci foarte înfricoșătoare – scrie Suhanov. Din cauza stării de spirit generale, ele nimereau chiar la ţintă și aveau un ecou pe care nici mai înainte și nici multă vreme după aceea nu l-au mai avut bolșevicii în Soviet.”

Spre surpriza tuturor, punctul central al ședinţei a fost totuși discursul confidentului lui Kerenski, socialistul liberal Stankevici. „Tovarăși, de ce trebuie să «trecem la acţiune»? – a întrebat el. Împotriva cui să folosim forţa? Doar toată forţa sunteţi dumneavoastră și acele mase care se află în spatele dumneavoastră... Priviţi, acum e șapte fără cinci. (Stankevici a întins mâna spre ceasul de pe perete, toată sala s-a întors cu faţa într-acolo.) Hotărâţi ca Guvernul Provizoriu să nu mai existe, să-și dea demisia. O să dăm telefon de aici și, peste cinci minute, își va depune mandatul. De ce e nevoie pentru asta de forţă, de acţiune, de război civil?” În sală s-au auzit aplauze furtunoase, exclamaţii entuziaste. Oratorul voia să sperie Sovietul, trăgând o concluzie extremă din situaţia creată, dar s-a speriat el însuși de efectul discursului său. Adevărul rostit la întâmplare despre puterea Sovietului a ridicat adunarea deasupra voinţei jalnice a conducătorilor ei, care se preocupau cel mai tare să împiedice Sovietul să ia vreo decizie. „Cine va înlocui guvernul? a protestat unul dintre oratori la aplauze. Noi? Dar nouă ne tremură mâinile...” Era o caracterizare fără egal a conciliatorilor, niște conducători bombastici cu mâini tremurătoare.

Prim-ministrul Lvov, parcă pentru a-l completa pe Stankevici dinspre cealaltă parte, a făcut a doua zi următoarea declaraţie: „Până acum, Guvernul Provizoriu s-a bucurat de un sprijin constant din partea organului conducător al Sovietului. În ultimele două săptămâni... guvernul e pus sub semnul întrebării. În asemenea condiţii... e mai bine ca Guvernul Provizoriu să-și dea demisia”. Vedem din nou care era adevărata constituţie a Rusiei lui Februarie!

La Palatul Mariinski a avut loc întâlnirea Comitetului Executiv cu Guvernul Provizoriu. În discursul de deschidere, prinţul Lvov s-a plâns de cam-

pania întreprinsă de cercurile socialiste împotriva guvernului și, pe jumătate supărat, pe jumătate ameninţător, a vorbit despre demisie. Pe rând, miniștrii au început să zugrăvească greutăţile la a căror acumulare contribuiseră chiar ei din toate puterile. Miliukov, întors cu spatele la flecăreala din sală, vorbea de la balcon în faţa demonstranţilor cadeţi. „Văzând pancartele cu inscripţia «Jos Miliukov!»..., nu mă tem pentru Miliukov. Mă tem pentru Rusia!" Așa redă istoricul Miliukov cuvintele modeste pe care Miliukov-ministrul le-a rostit în faţa mulţimii adunate în piaţă. Ţereteli i-a cerut guvernului o nouă notă. Cernov a găsit o ieșire genială, propunându-i lui Miliukov să treacă la Ministerul Educaţiei Naţionale: Constantinopolul ca obiect al geografiei era în orice caz mai puţin periculos decât ca obiect al diplomaţiei. Miliukov a refuzat totuși categoric atât să se întoarcă la știinţe, cât și să scrie o nouă notă. Conducătorii Sovietului nu s-au lăsat prea mult rugaţi și au acceptat o „explicaţie" a vechii note. Rămâneau să se găsească câteva fraze a căror minciună să fie destul de bine acoperită în cuvinte democratice și situaţia ar fi putut fi considerată salvată, iar, odată cu ea, și portofoliul lui Miliukov.

Dar terţul neliniștit nu voia deloc să se liniștească. Ziua de 21 aprilie a adus un nou val al mișcării, mai puternic decât cel de cu o zi înainte. Acum a făcut apel să se iasă la demonstraţie Comitetul din Petrograd al bolșevicilor. În ciuda contraagitaţiei menșevicilor și a eserilor, mase uriașe de muncitori au pornit spre centru din Vîborgskaia Storona, iar apoi și din alte cartiere. Comitetul Executiv a trimis în întâmpinarea manifestanţilor niște pacifiști cu autoritate, în frunte cu Ciheidze. Dar muncitorii voiau să-și spună cuvântul răspicat, și aveau ce spune. Un cunoscut ziarist liberal descria în *Reci* manifestaţia muncitorilor de pe Nevski: „În faţă se aflau cam o sută de oameni înarmaţi; în urma lor veneau rânduri ordonate de bărbaţi și femei neînarmaţi – mii de oameni. Lanţuri vii de o parte și de alta. Cântece. M-au uimit feţele lor. Aceste mii de persoane aveau aceeași faţă extatică, monahală ca în primele secole ale creștinismului, neîmpăcată, gata fără milă de crime, inchiziţie, moarte". Ziaristul liberal privise în ochi revoluţia muncitorească și simţise pentru o clipă fermitatea ei concentrată. Cât de puţin semănau muncitorii aceștia cu adolescenţii lui Miliukov, năimiţi de Ludendorff cu 15 ruble pe zi!

În ziua aceea, la fel ca în ajun, demonstranţii nu ieșiseră să dea jos guvernul, deși trebuie să presupunem că marea lor majoritate se gândiseră deja serios la chestiunea asta, iar o parte erau gata și acum să ducă demonstraţia mult dincolo de sentimentele majorităţii. Ciheidze le-a propus manifestanţilor să se întoarcă în cartierele lor. Dar conducătorii acestora au răspuns cu asprime că muncitorii știau și singuri ce să facă. Era o notă nouă și Ciheidze va trebui să se obișnuiască cu ea în cursul viitoarelor săptămâni.

În timp ce conciliatorii încercau să-i convingă și să-i calmeze pe demonstranţi, cadeţii îi provocau și-i aţâţau. Deși nu fusese autorizat să folosească

armele cu o zi înainte, Kornilov nu numai că nu-și abandonase planul, ci, dimpotrivă, luase măsuri chiar în dimineața aceea pentru a opune demonstranților cavaleria și artileria. Contând mult pe îndrăzneala generalului, cadeţii și-au chemat printr-un manifest separat partizanii pe străzi, dorind în mod limpede să împingă lucrurile până la un conflict hotărâtor. Chiar dacă nu izbutise să organizeze un desant pe litoralul Dardanelelor, Miliukov continua să-și desfășoare ofensiva cu Kornilov în calitate de avangardă, cu Antanta în calitate de rezervă grea. Nota trimisă pe la spatele Sovietului și editorialul din *Reci* trebuiau să joace pentru cancelarul liberal al Revoluţiei din Februarie rolul depeșei de la Ems.[1] „Cine este pentru Rusia și pentru libertatea ei trebuie să se adune în jurul Guvernului Provizoriu și să-l susţină”, așa spunea proclamaţia Comitetului Central al cadeţilor, care-i invita pe toţi bunii cetăţeni în stradă, pentru a lupta împotriva partizanilor păcii neîntârziate.

Nevski, principala arteră a burgheziei, s-a transformat într-un mare miting cadet. O manifestaţie considerabilă, condusă de membrii Comitetului Central al cadeţilor, s-a îndreptat spre Palatul Mariinski. Peste tot se vedeau afișe noi, abia scoase din tipografii: „Încredere deplină în Guvernul Provizoriu”, „Trăiască Miliukov!” Miniștrii aveau un aer de sărbătoare: se dovedea că aveau „poporul” lor, cu atât mai vizibil, cu cât emisarii Sovietului făcuseră mari eforturi să dizolve mitingurile revoluţionare, îndreptând demonstraţiile muncitorilor și ale soldaţilor din centru spre periferie și oprind cazărmile și uzinele să iasă în stradă.

Sub steagul apărării guvernului a avut loc prima mobilizare deschisă și amplă a forţelor contrarevoluţionare. În centrul orașului au apărut camioane cu ofiţeri, iuncheri, studenţi înarmaţi. Au ieșit în stradă cavalerii Ordinului „Sf. Gheorghe”. Tineretul răsfăţat a organizat pe Nevski un tribunal și acolo, pe loc, stabilea cine era leninist și „spion german”. Existau deja ciocniri și victime. Prima încăierare sângeroasă, așa cum s-a transmis, a început de la o încercare a ofiţerilor de a le lua muncitorilor un steag cu o lozincă împotriva Guvernului Provizoriu. Ciocnirile au devenit tot mai înverșunate, a început să se tragă, iar după-amiază tirul a devenit aproape neîntrerupt. Nimeni nu știa exact cine și de ce trage. Dar apăruseră deja victimele acestui tir dezordonat, provocat în parte din rea-voinţă, în parte din panică. Temperatura crescuse.

Nu, ziua asta nu semăna deloc cu o manifestaţie de unitate naţională. Două lumi se aflau faţă în faţă. Coloanele de patrioţi scoase în stradă de Partidul Cadet împotriva muncitorilor și a soldaţilor erau formate numai din păturile burgheze ale populaţiei, ofiţeri, funcţionari, inteligenţie. Două șuvoaie

[1] Depeșa de la Ems – telegramă oficială trimisă presei și ambasadelor străine la 14 iulie 1870 de Bismarck, cancelarul Prusiei. Publicarea acesteia a stârnit furia opiniei publice franceze și a contribuit la declanșarea războiului franco-prusac din 1870, încheiat cu înfrângerea Franţei. *(N. red.)*

de oameni, unul pentru Constantinopol, altul pentru pace, soseau din părţi diferite ale orașului. Deosebindu-se prin componenţa socială, nesemănând deloc la înfăţișare, cu inscripţii ostile pe pancarte, ele foloseau pumni, beţe și chiar arme de foc în ciocnirile lor.

La Comitetul Executiv a sosit vestea neașteptată că Kornilov aducea tunuri în Piaţa Palatului. Iniţiativă personală a comandantului de district militar? Nu, firea și cariera ulterioară ale lui Kornilov demonstrează că generalul cel curajos a fost mereu dus de nas de câte cineva – funcţie pe care, de data asta, o îndeplineau conducătorii cadeţi. Aceștia chemaseră masele în stradă numai bazându-se pe implicarea lui Kornilov și pentru a face această implicare necesară. Unul dintre istoricii mai tineri remarcă foarte bine că încercarea lui Kornilov de a aduce în Piaţa Palatului școlile militare nu s-a petrecut atunci când existase o nevoie reală sau aparentă de a apăra Palatul Mariinski în faţa mulţimii dușmănoase, ci în momentul de vârf al manifestaţiei cadeţilor.

Totuși, planul lui Miliukov-Kornilov a căzut, și încă într-un mod foarte rușinos. Oricât de naivi ar fi fost conducătorii Comitetului Executiv, ei nu puteau să nu înţeleagă că era vorba de capetele lor. Încă înainte de primele ciocniri sângeroase de pe Nevski, Comitetul Executiv trimisese în toate unităţile militare din Petrograd și din împrejurimi o dispoziţie prin telegraf, cerând să nu se trimită nicio unitate pe străzile capitalei fără semnătura Sovietului. Acum, când intenţiile lui Kornilov ieșiseră la iveală, Comitetul Executiv, în ciuda tuturor declaraţiilor sale solemne, a pus mâna pe cârmă, nu numai cerându-i comandantului să-și retragă numaidecât trupele, dar și însărcinându-i pe Skobelev și pe Filippovski să cheme înapoi, în numele Sovietului, trupele deja ieșite. „Să nu ieșiţi în stradă cu arma în mână în aceste zile agitate decât la chemarea Comitetului Executiv. *Numai Comitetul Executiv are dreptul de a dispune de voi*." De-acum înainte, orice ordin de scoatere a trupelor în afara protocoalelor obișnuite trebuia trimis pe un document oficial al Sovietului și semnat de cel puţin două persoane împuternicite în acest sens. Se părea că Sovietul interpretase acţiunile lui Kornilov în chip deloc echivoc, ca pe o încercare din partea contrarevoluţiei de a stârni un război civil. Dar, anulând prin ordinul său puterea comandantului districtului militar, Comitetul Executiv nu s-a gândit totuși deloc să-l înlocuiască pe Kornilov: oare putea el să atenteze la prerogativele puterii? „Îi tremurau mâinile." Tânărul regim era învăluit de ficţiuni, așa cum un bolnav e înconjurat de perne și comprese. Din punctul de vedere al raportului de forţe, e totuși instructiv că nu numai unităţile militare, dar și școlile de ofiţeri refuzaseră să iasă în stradă fără aprobarea Sovietului, iar asta încă înainte de primirea ordinului lui Ciheidze. Neplăcerile neprevăzute de cadeţi, care veneau una după alta, erau urmările inevitabile ale faptului că, în momentele de revoluţie naţională, burghezia

rusă se dovedea o clasă antinaţională – ceea ce putea fi mascat o vreme prin dualitatea puterii, dar nu putea fi îndreptat.

După cum se vede, criza din aprilie se pregătea să se termine meci nul. Comitetul Executiv reușise să ţină masele în pragul dualităţii puterii. La rândul său, guvernul recunoscător explicase că, prin „garanţii” și „sancţiuni”, trebuia să se înţeleagă tribunale internaţionale, limitarea înarmării și alte lucruri minunate de felul acesta. Comitetul Executiv s-a grăbit să se agaţe de aceste concesii terminologice și cu 34 de voturi la 19 a declarat chestiunea închisă. Pentru a-și calma rândurile neliniștite, majoritatea a mai dat câteva dispoziţii: să se întărească controlul activităţii Guvernului Provizoriu; să nu se emită niciun act politic important fără notificarea prealabilă a Comitetului Executiv; să se schimbe radical componenţa guvernului. Dualitatea puterii existentă în fapt era transpusă în limba juridică a constituţiei. Dar asta n-a schimbat cu nimic natura lucrurilor. Aripa stângă n-a putut obţine de la majoritatea conciliatoare nici măcar demisia lui Miliukov. Totul trebuia să rămână ca mai înainte. Deasupra Guvernului Provizoriu se înălţa controlul mult mai real al Antantei, de care Comitetul Executiv nici nu se gândea să se atingă.

În seara zilei de 21, Sovietul din Petrograd a făcut bilanţul. Ţereteli a prezentat un raport despre proaspăta victorie a înţelepţilor conducători, care punea capăt oricăror interpretări false ale notei din 27 martie. În numele bolșevicilor, Kamenev a propus formarea unui guvern format numai de către soviete. Kollontai, o revoluţionară populară, care trecuse în timpul războiului de la menșevici la bolșevici, a propus să se organizeze un vot popular în cartierele Petrogradului și în împrejurimi în legătură cu tipul de guvern provizoriu dorit de acestea. Dar asemenea propuneri au trecut aproape neobservate în Soviet: chestiunea părea epuizată. Marea majoritate a acceptat rezoluţia împăciuitoare a Comitetului Executiv cu numai treisprezece voturi împotrivă. E adevărat, majoritatea deputaţilor bolșevici se aflau încă împreună cu fabricile lor, pe străzi, la demonstraţii. Dar rămâne totuși neîndoielnic că, în grosul Sovietului, n-a existat nicio mișcare în direcţia bolșevicilor.

Sovietul a recomandat să se renunţe vreme de două zile la orice fel de demonstraţie de stradă. Dispoziţia a fost acceptată în unanimitate. Nimeni nu avea nicio umbră de îndoială că toţi se vor supune acestei hotărâri. Și, într-adevăr, nimeni – muncitori, soldaţi, tineret burghez, Vîborgskaia Storona ori Nevski Prospekt – n-a îndrăznit să încalce ordinul Sovietului. Liniștea a fost obţinută fără nicio măsură de constrângere. Era de ajuns ca Sovietul să se simtă stăpânul situaţiei, ca să fie așa și în realitate.

Între timp, la redacţiile ziarelor de stânga soseau zeci și zeci de rezoluţii din uzine și regimente cerând demisia neîntârziată a lui Miliukov, uneori chiar a întregului Guvern Provizoriu. Nu numai Petrogradul se tulburase.

La Moscova, muncitorii părăsiseră strungurile, soldaţii ieșiseră din cazărmi, umplând străzile cu proteste furtunoase. Comitetul Executiv a primit în zilele următoare telegrame de la zeci de soviete locale împotriva politicii lui Miliukov și făgăduind susţinere deplină Sovietului. Asemenea voci veneau și de pe front. Dar totul trebuia să rămână ca mai înainte.

„În cursul zilei de 21 aprilie – va spune Miliukov mai târziu –, în stradă predomina o stare de spirit favorabilă guvernului." Firește, el are în vedere străzile pe care le observase de la balcon după ce marea majoritate a muncitorilor și soldaţilor se întorseseră acasă. De fapt, guvernul se dovedise cu totul descoperit. Nicio forţă serioasă nu se afla în spatele lui. Tocmai am auzit asta de la Stankevici și chiar de la prinţul Lvov. Și atunci ce însemnau asigurările lui Kornilov că avea forţe suficiente pentru a se descurca cu răsculaţii? Nimic altceva decât ușurătatea extremă a unui general respectabil. Ea va ajunge la apogeu în august, când complotistul Kornilov va trimite împotriva Petrogradului niște trupe inexistente. Problema era că Kornilov continua să judece trupele în funcţie de corpul de comandă. Fără îndoială, ofiţerii erau în majoritate cu el, adică erau gata, sub pretextul apărării Guvernului Provizoriu, să rupă coastele Sovietului. Soldaţii erau pentru Soviet, fiind, ca sentimente, mult mai la stânga decât Sovietul. Dar, pentru că Sovietul însuși era de partea Guvernului Provizoriu, rezulta că, pentru apărarea acestuia, Kornilov ar fi putut scoate în stradă soldaţii Sovietului conduși de ofiţeri reacţionari. Datorită regimului dualităţii puterii, toţi se jucau unul cu altul de-a baba oarba. Totuși, îndată ce conducătorii Sovietului le porunciseră trupelor să nu iasă din cazărmi, Kornilov rămăsese în aer, împreună cu Guvernul Provizoriu cu tot.

Și, cu toate acestea, guvernul n-a căzut. Masele care au început atacul nu erau deloc gata să-l ducă până la capăt. Conducătorii conciliatori puteau de aceea să încerce în continuare să întoarcă regimul din Februarie la punctul lui de plecare. Uitând sau dorind să-i facă pe alţii să uite că Comitetul Executiv fusese nevoit să preia controlul armatei în mod deschis și împotriva puterii „legitime", *Izvestia* Sovietului se plângea pe 22 aprilie: „Sovietele n-au căutat să ia puterea. Cu toate acestea, pe multe din steagurile partizanilor Sovietului erau scrise cereri de răsturnare a guvernului și de trecere a întregii puteri în mâinile Sovietului..." Și, într-adevăr, oare nu era revoltător că muncitorii și soldaţii voiseră să-i ademenească pe conciliatori cu puterea, închipuindu-și, cu alte cuvinte, în chip serios că acești domni erau capabili să se folosească de ea într-un mod revoluţionar?

Nu, eserii și menșevicii nu voiau puterea. Așa cum am văzut, rezoluţia bolșevică care cerea trecerea puterii în mâna sovietelor adunase în Sovietul din Petrograd un număr neînsemnat de voturi. La Moscova, rezoluţia de neîncredere în Guvernul Provizoriu, propusă de bolșevici pe 22 aprilie, a adunat, din mai multe sute de voturi, doar șaptezeci și patru. E adevărat, Sovietul din

Helsingfors, deși acolo predominau eserii și menșevicii, a votat în aceeași zi o rezoluţie curajoasă pentru acel moment, oferindu-i Sovietului din Petrograd ajutorul său armat pentru a îndepărta „Guvernul Provizoriu imperialist”. Dar o asemenea rezoluţie, adoptată sub presiunea directă a marinarilor din flota de război, era o excepţie. În marea lor majoritate, reprezentanţii unor mase așa de aproape cu o zi în urmă de insurecție împotriva Guvernul Provizoriu au rămas în soviete în întregime pe tărâmul dualităţii puterii. Ce însemna asta?

Contradicţia ce sare în ochi dintre fermitatea ofensivei maselor și jumătatea de măsură a reflectării ei politice nu era întâmplătoare. Într-o epocă revoluţionară, masele asuprite sunt atrase în acţiune directă mai ușor și mai repede decât învaţă să dea dorinţelor și cerinţelor lor o expresie închegată prin intermediul unor reprezentanţi. Cu cât e mai abstract sistemul de reprezentare, cu atât mai mult rămâne el în urma ritmului evenimentelor determinat de acţiunile mulțimii. Reprezentarea în soviete, care e cea mai puţin abstractă dintre toate, are niște avantaje incalculabile în condiţiile unei revoluţii: e de ajuns să amintim că dumele democratice, alese pe baza propriilor regulamente din 17 aprilie, nestânjenite de nimic și de nimeni, s-au dovedit complet neputincioase în a concura cu sovietele. Dar, cu toate avantajele legăturii lor organice cu uzinele și regimentele, adică cu masele active, sovietele erau totuși o reprezentanţă și, prin urmare, nu erau scutite de convenţionalismul și deformările parlamentarismului. Contradicţia reprezentativităţii, chiar și a celei din soviete, constă în aceea că reprezentarea este necesară acţiunii maselor, dar, pe de altă parte, devine cu ușurință un obstacol conservator în calea acestora. Ieșirea practică din această contradicţie se face de fiecare dată prin înnoirea reprezentativităţii. Dar această operaţiune, deloc simplă, este, mai ales într-o perioadă de revoluţie, rezultatul acţiunii directe și de aceea rămâne în urma ei. În orice caz, a doua zi după semiinsurecţia din aprilie, mai bine zis, după sfertul de insurecţie – o semiinsurecţie va avea loc doar în iulie –, în Soviet s-au întrunit în ședinţă aceiași deputaţi ca și în ajun și, când s-au trezit din nou într-o atmosferă obișnuită, au votat pentru propunerile conducătorilor cu care erau obișnuiţi.

Dar asta nu înseamnă nicidecum că furtuna din aprilie a trecut fără să lase urme în Soviet, în sistemul din Februarie în general și, cu atât mai mult, în masele însele. Implicarea uriașă a muncitorilor și a soldaţilor în evenimentele politice, deși nedusă până la capăt, va schimba situaţia politică, va da un impuls mișcării generale a revoluţiei, va accelera regrupările inevitabile și va obliga politicienii de cabinet și de culise să uite de planurile lor din ajun și să-și adapteze acţiunile la noile circumstanţe.

Nici n-au lichidat conciliatorii bine pornirea de război civil, imaginându-și că totul a revenit în vechea matcă, că a început criza guvernamentală. Liberalii nu mai voiau să guverneze fără participarea directă a socialiștilor

la guvern. Socialiștii, obligaţi de logica dualităţii puterii să accepte această condiţie, au cerut, la rândul lor, o lichidare demonstrativă a programului Dardanelelor, ceea ce însemna în mod inevitabil îndepărtarea lui Miliukov. Pe 2 mai, Miliukov s-a văzut obligat să părăsească rândurile guvernului. Astfel, lozinca demonstraţiei din 20 aprilie s-a împlinit cu o întârziere de douăsprezece zile și împotriva voinţei conducătorilor Sovietului.

Pe de altă parte, tergiversările și amânările au subliniat încă și mai mult neputinţa celor care guvernau. Miliukov, care se pregătise să provoace o ruptură bruscă în raportul de forţe cu ajutorul generalului său, a zburat din guvern cu zgomot, ca un dop. Generalul-luptător s-a văzut obligat că ceară să fie eliberat din funcţie. Miniștrii nu mai păreau a fi oamenii zilei. Guvernul implora Sovietul să accepte o coaliţie. Toate acestea pentru că mulțimile apăsaseră pe capătul lung al pârghiei.

Asta nu înseamnă totuși că partidele conciliatoare au devenit mai apropiate de muncitori și soldaţi. Dimpotrivă, evenimentele din aprilie, care au arătat câte lucruri neașteptate se ascund în mase, i-au împins pe conducătorii democraţi și mai spre dreapta, de partea unei apropieri mai strânse de burghezie. Din acest moment, linia patriotică s-a impus definitiv. Majoritatea Comitetului Executiv a devenit mai unită. Radicalii lipsiţi de formă, de felul lui Suhanov, Steklov ș.a., care nu demult inspiraseră politica Sovietului și încercaseră să apere câte ceva din tradiţiile socialismului, au fost daţi la o parte. Ţereteli a stabilit un puternic curs conservator și patriotic, care era o adaptare a politicii lui Miliukov la reprezentanţa maselor muncitoare.

Comportamentul Partidului Bolșevic în zilele din aprilie n-a fost uniform. Evenimentele au luat partidul prin surprindere. Criza internă abia se încheiase și se desfășura o pregătire intensă pentru Conferinţa de partid. Sub impresia agitaţiei extreme din cartiere, unii bolșevici s-au pronunţat pentru răsturnarea Guvernului Provizoriu. Comitetul din Petrograd, care pe 5 martie votase încă o rezoluţie de încredere condiţionată în Guvernul Provizoriu, acum ezita. S-a hotărât organizarea unei demonstraţii pe 21 aprilie, dar scopul ei n-a fost stabilit destul de limpede. O parte a Comitetului din Petrograd i-a scos pe muncitori și pe soldaţi în stradă cu intenţia, e adevărat, nu prea clară, de a încerca în treacăt să răstoarne Guvernul Provizoriu. În aceeași direcţie au acţionat și anumite elemente de stânga aflate în afara partidului. După toate probabilităţile, s-au amestecat și anarhiștii, nu prea numeroși, dar agitaţi. În unităţile militare s-au prezentat anumite persoane care au cerut automobile blindate și, în general, sprijin, fie pentru arestarea Guvernului Provizoriu, fie pentru o luptă de stradă cu adversarii. Divizia de blindate apropiată bolșevicilor a declarat totuși că nu pune nimănui la dispoziţie mașini decât la ordinul Comitetului Executiv.

Cadeţii au încercat în tot felul să-i acuze pe bolșevici de ciocnirile sângeroase ce au avut loc. Dar comisia specială a Sovietului a stabilit foarte clar

că tirul n-a pornit din stradă, ci de la porţi și ferestre. În ziare s-a publicat comunicatul procurorului: „Tirul a fost desfășurat de scursori ale societăţii, cu scopul de a instiga la tulburări și dezordine, care sunt întotdeauna în avantajul huliganilor”.

Dușmănia faţă de bolșevici a partidelor conducătoare din Soviet nu atinsese încă acea tensiune care, peste două luni, în iulie, va acoperi definitiv și raţiunea, și conștiinţa. Ministerul Justiţiei, deși cu vechea componenţă, își regăsise disciplina în urma revoluţiei și, în aprilie, nu-și permitea încă să aplice împotriva extremei stângi metodele Ohranei ţariste. Atacul lui Miliukov a fost respins fără greutate și pe această direcţie.

Comitetul Central a chemat la ordine aripa de stânga a bolșevicilor și pe 21 aprilie a declarat că interzicerea de către Soviet a demonstraţiilor era foarte corectă și trebuia respectată necondiţionat. „Lozinca «Jos Guvernul Provizoriu!» nu este acum de actualitate – spunea rezoluţia Comitetului Central –, pentru că, fără o majoritate solidă (adică conștientă și organizată) a poporului care să fie de partea proletariatului revoluţionar, o asemenea lozincă este fie o frază, fie duce la niște încercări cu caracter aventurist.” Rezoluţia considera că sarcinile momentului erau critica, propaganda și cucerirea majorităţii în soviete, ca premisă pentru cucerirea puterii. Adversarii au văzut în această declaraţie fie o retragere a unor conducători speriaţi, fie o manevră vicleană. Dar noi știm deja care era poziţia fundamentală a lui Lenin în chestiunea puterii; acum, el învăţa partidul să aplice „Tezele din aprilie” plecând de la experienţa evenimentelor.

Cu trei săptămâni înainte, Kamenev se declara „fericit” să voteze cu menșevicii și cu eserii o rezoluţie comună privind Guvernul Provizoriu, iar Stalin dezvolta teoria diviziunii muncii între cadeţi și bolșevici. Ce departe erau acum aceste zile și aceste teorii! După lecţia Zilelor din Aprilie, Stalin s-a arătat, în sfârșit, pentru prima oară împotriva unui „control” binevoitor exercitat asupra Guvernului Provizoriu, renunţând cu precauție la părerea avută mai înainte. Dar această manevră a trecut neobservată.

În ce a constat elementul de aventurism din politica unora dintre părţile partidului? va întreba Lenin la conferinţa care se va deschide imediat după zilele ameninţătoare. În încercarea de a acţiona prin violenţă acolo unde nu mai este sau nu este încă loc pentru violenţa revoluţionară. „Poţi doborî pe unul pe care poporul îl știe că face uz de violenţă. Acum însă nu există oameni care să facă uz de violenţă, tunurile și armele se află în mâinile soldaţilor și nu în ale capitaliștilor; capitaliștii își ating acum scopul nu prin violenţă, ci prin înșelăciune, așa încât acum nu poţi face agitaţie pe tema violenţei – ar fi absurd... Am lansat lozinca demonstraţiilor pașnice. Intenţia noastră a fost să facem o recunoaștere pașnică a forţelor dușmanului, fără a da bătălia, dar Comitetul din Petersburg a luat-o ceva mai la stânga... Odată cu lozinca justă

«Trăiască sovietele de deputaţi ai muncitorilor și soldaţilor!» a fost lansată o lozincă greșită: «Jos Guvernul Provizoriu». Într-un moment de acţiune nu era nimerit s-o iei «ceva mai la stânga». Noi considerăm aceasta drept o foarte mare crimă, drept dezorganizare."[2]

Ce stă la baza evenimentelor dramatice dintr-o revoluţie? Schimbările din raportul de forţe. De ce sunt produse ele? În primul rând de oscilațiile claselor intermediare – ţărănime, mică burghezie, armată. Amplitudinea oscilațiilor între imperialismul cadet și bolșevism era uriașă. Aceste oscilații se îndreptau în același timp în două direcţii opuse. Reprezentanţii politici ai micii burghezii, vârfurile ei, conducătorii conciliatori înclinau tot mai spre dreapta, în direcţia burgheziei. Masele asuprite, dimpotrivă, trăgeau de fiecare dată din ce în ce mai tare și mai curajos spre stânga. Exprimându-se împotriva aventurismului conducătorilor organizaţiei din Petrograd, Lenin o făcea cu o anumită rezervă: dacă masele intermediare ar fi înclinat în mod serios, profund și constant în direcţia noastră, n-am fi stat nicio clipă pe gânduri să dăm afară guvernul din Palatul Mariinski. Dar încă nu se ajunsese aici. Criza din aprilie, care se consumase în stradă, n-a fost „prima oscilare a masei micburgheze și semiproletare *și nici ultima*!"[3] Sarcina noastră era deocamdată „să explicăm cu răbdare", să pregătim următoarea mișcare, mai profundă, mai conștientă, a maselor în direcţia noastră.

În ceea ce privea proletariatul, întoarcerea lui spre bolșevici căpătase în timpul lunii aprilie un caracter foarte clar. Muncitorii se prezentau la comitetele de partid, întrebând cum să treacă din Partidul Menșevic în cel Bolșevic. În uzine, ei începuseră să le pună cu insistenţă întrebări deputaţilor lor în legătură cu politica externă, războiul, dualitatea puterii, aprovizionarea și, în urma acestor examene, deputaţii eseri sau menșevici erau înlocuiţi din ce în ce mai des cu cei bolșevici. Cotitura bruscă începuse cu sovietele de cartier, care erau cele mai apropiate de uzine. În sovietele din Vîborgskaia Storona, din Vasilievski-Ostrov, din raionul Narva, bolșevicii s-au trezit spre sfârșitul lui aprilie, oarecum dintr-odată, pe neașteptate în majoritate. Era un fapt de mare însemnătate, dar conducătorii Comitetului Executiv, absorbiţi de politica înaltă, priveau cu superioritate agitaţia bolșevicilor din cartierele muncitorești. Totuși, raioanele au început din ce în ce mai limpede să facă presiuni asupra centrului. Prin uzine, fără știrea Comitetului din Petrograd, se desfășura o campanie energică și plină de succes pentru realegerea de reprezentanţi

---

[2] V. I. Lenin, „Conferinţa a șaptea Generală (din aprilie) a PMSD (b) din Rusia. 24-29 aprilie (7-12 mai) 1917. Raport cu privire la momentul actual. 24 aprilie (7 mai)", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, p. 357, și V. I. Lenin, „Conferinţa a șaptea Generală (din aprilie) a PMSD (b) din Rusia. 24-29 aprilie (7-12 mai) 1917. Cuvânt de încheiere la raportul cu privire la momentul actual. 24 aprilie (7 mai)", p. 367-368. *(N. red.)*

[3] V. I. Lenin, „Învățămintele crizei", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, p. 332. *(N. red.)*

în Sovietul Orășenesc de Deputaţi ai Muncitorilor. Suhanov consideră că, spre începutul lui mai, o treime din proletariatul din Petrograd era cu bolșevicii. În orice caz, nu mai puţin și, în același timp, partea lui cea mai activă. Caracterul amorf din martie dispăruse, se formaseră liniile politice, iar tezele „fanteziste” ale lui Lenin prindeau contur în raioanele Petrogradului.

Fiecare pas înainte al revoluţiei a fost provocat sau impus de intervenţia directă a maselor, în majoritatea cazurilor cu totul neașteptată pentru partidele din soviete. După Revoluţia din Februarie, când muncitorii și soldaţii dăduseră jos monarhia fără să întrebe pe nimeni, conducătorii Comitetului Executiv au socotit că rolul maselor se încheiase. Dar au greșit teribil. Masele nu se pregăteau deloc să părăsească scena. Deja la începutul lui martie, în timpul campaniei pentru ziua de lucru de opt ore, muncitorii au smuls o concesie capitalului, în ciuda faptului că pe umerii lor stăteau menșevicii și eserii. Sovietul a fost nevoit să înregistreze o victorie obţinută fără el și împotriva lui. Demonstraţia din aprilie a fost a doua corectură de același fel. Fiecare dintre manifestările mulțimii, independent de scopul ei nemijlocit, însemna un avertisment adresat conducerii. El a fost întâi mai moale, dar apoi tot mai ferm. În iulie, se va transforma în ameninţare. În octombrie, va veni deznodământul.

În toate momentele critice, masele s-au implicat într-un mod „stihial”, cu alte cuvinte, supunându-se propriilor concluzii extrase din experienţa politică și conducătorilor lor încă nerecunoscuţi oficial. Asimilând diferite elemente de agitaţie politică, ele și-au tradus singure, în limbajul acţiunii, concluziile ce rezultau de aici. Nu bolșevicii ca partid au condus campania pentru ziua de lucru de opt ore. Și nu bolșevicii au chemat mulțimea la manifestaţia din aprilie. Bolșevicii nu vor chema masele înarmate în stradă nici la începutul lui iulie. Numai în octombrie partidul va reuși definitiv să-și potrivească pasul cu masele și va ieși în fruntea lor, deja însă nu pentru o demonstraţie, ci pentru o revoluţie.

XVIII. PRIMA COALIŢIE

În ciuda tuturor teoriilor, declaraţiilor și lozincilor oficiale, puterea era numai pe hârtie de partea Guvernului Provizoriu. Cu toată rezistenţa așa-numitei democraţii, revoluţia mergea înainte, ridica mase noi, consolida sovietele, îi înarma, deși într-o măsură redusă, pe muncitori. Comisarii locali ai guvernului și „comitetele obștești" care funcţionau pe lângă ei și în care predominau, de obicei, reprezentanţii organizaţiilor burgheze au fost daţi la o parte în mod firesc și fără eforturi de către soviete. În cazurile în care agenţii puterii centrale au încercat să se împotrivească, au apărut conflicte grave. Comisarii au acuzat sovietele locale că nu recunoșteau puterea centrală. Presa burgheză a început să urle că Kronstadtul, Schlüsselburgul sau Ţariţînul s-au rupt de Rusia și s-au transformat în republici autonome. Sovietele locale au protestat împotriva acestei aiureli. Miniștrii erau tulburaţi. Socialiștii guvernamentali s-au dus la faţa locului, încercând să convingă, să ameninţe și să se justifice în faţa burgheziei. Dar nimic n-a schimbat raportul de forţe. Caracterul ireversibil al proceselor care subminau dualitatea puterii se vedea și în faptul că, deși în ritm diferit, ele se desfășurau în toată ţara. Din organe de control, sovietele se transformau în organe administrative. Ele nu se împăcau nicidecum cu teoria împărţirii puterii și se implicau în conducerea armatei, în conflictele economice, în chestiunile de aprovizionare și de transport și chiar în chestiunile judecătorești. Sub presiunea muncitorilor, sovietele au decretat ziua de lucru de opt ore, au înlocuit administratorii prea reacţionari, i-au destituit pe cei mai insuportabili comisari ai Guvernului Provizoriu, au făcut arestări și percheziţii, au închis ziare ostile. Din cauza greutăţilor de aprovizionare tot mai mari și a lipsei de produse, sovietele din provincie au trecut la impunerea de taxe, la interzicerea exportului în afara guberniei și la rechiziţionarea rezervelor. Totuși, pretutindeni, în fruntea sovietelor se aflau eserii și menșevicii, care respingeau revoltaţi lozinca bolșevică „toată puterea sovietelor".

Foarte instructivă în acest sens este activitatea Sovietului din Tiflis, chiar în inima Girondei menșevice, care dăduse Revoluţiei din Februarie conducători precum Ţereteli și Ciheidze și care le va da mai apoi și adăpost, după ce se vor fi consumat fără speranţă la Petrograd. Sovietul din Tiflis, condus de Jordania, viitorul șef al Gruziei independente, era obligat la fiecare pas să încalce principiile partidului dominant acolo, al menșevicilor, și să acţioneze ca o putere de stat. Sovietul a confiscat pentru nevoile sale o tipografie particulară, a făcut arestări, a concentrat în mâinile sale ancheta și procesele cazurilor politice, a raţionalizat pâinea, a taxat produsele alimentare și obiectele de primă necesitate. Distanţa dintre doctrina oficială și viaţă, apărută din primele zile, a tot crescut în cursul lunilor martie și aprilie.

La Petrograd se respecta, cel puţin, decorul, deși, așa cum am văzut, nu întotdeauna. Zilele din Aprilie dezvăluiseră totuși foarte clar neputinţa Guvernului Provizoriu, care nu avea un sprijin serios nici măcar în capitală. În ultima decadă a lui aprilie, guvernul lâncezea și se stingea. „Kerenski spunea cu tristeţe că guvernul deja nu mai există, că el nu lucrează, ci numai își discută situaţia” (Stankevici). Despre acest guvern se poate spune, de fapt, că, până în Zilele lui Octombrie, fie va trece în momentele dificile prin crize, fie, în momentele dintre crize..., abia va exista. Tot „discutându-și situaţia”, el nu va găsi vreme să se pună pe treabă.

Din criza produsă în aprilie de repetiţia generală a viitoarelor lupte, trei ieșiri erau teoretic posibile. Fie puterea trebuia să-i revină în întregime burgheziei: ceea ce se putea realiza numai pe calea unui război civil; Miliukov încercase, dar nu izbutise. Fie puterea trebuia predată în întregime sovietelor: ceea ce se putea face fără niciun război civil, printr-o simplă ridicare de mână, ajungea numai să vrei. Dar conciliatorii nu doreau să vrea asta, iar masele încă își păstrau credinţa în ei, deși cam șubrezită. În felul acesta, ambele soluţii principale – pe linie burgheză, ca și pe linie proletară – se dovedeau imposibile. Rămânea a treia posibilitate: soluţia confuză, hibridă, lașă, reușită doar pe jumătate a compromisului. Numele ei era coaliţie.

La sfârșitul Zilelor din Aprilie, socialiștii nu se gândeau încă la o coaliţie: de fapt, oamenii aceștia nu vor prevedea niciodată nimic. Prin rezoluţia din 21 aprilie, Comitetul Executiv transformase în mod oficial dualitatea puterii dintr-un fapt într-un principiu constituţional. Dar bufniţa raţiunii își luase și de data asta zborul mult prea târziu: consfinţirea juridică a formei apărute în martie de dualitate a puterii – regii și prorocii – avea loc în clipa în care forma aceasta fusese aruncată în aer de presiunea mulţimii. Socialiștii au încercat să nu ţină seama de acest lucru. Miliukov povestește că, atunci când guvernul a pus problema coaliţiei, Ţereteli a declarat: „Ce folos aveţi dacă intrăm în cabinetul vostru? Căci... dacă veţi fi intransigenţi, vom fi obligaţi să ieșim cu zgomot din ministere”. Ţereteli încerca să-i sperie pe liberali cu viitorul său

„zgomot". Ca de obicei, pentru a-și justifica politica, menșevicii făceau apel la interesele burgheziei înseși. Dar apa ajunsese până la gât. Kerenski a speriat Comitetul Executiv: „Guvernul se află acum într-o situaţie imposibilă, zvonurile despre demisie nu sunt niciun fel de joc politic". În același timp se făcea presiune și din partea cercurilor burgheze. Duma Orășenească de la Moscova a votat o rezoluţie în favoarea coaliţiei. Pe 26 aprilie, după ce terenul fusese pregătit îndeajuns, Guvernul Provizoriu a anunţat într-o declaraţie specială nevoia de a atrage în munca guvernamentală „acele forţe active constructive ale ţării care n-au luat parte până acum la ea". Problema era pusă pe faţă.

Sentimentele împotriva coaliţiei erau destul de puternice. La sfârșitul lui aprilie, sovietele din Moscova, Tiflis, Odessa, Ekaterinburg, Nijni-Novgorod, Tver și altele s-au declarat împotriva intrării socialiștilor la guvernare. Motivele lor au fost foarte clar exprimate de unul dintre conducătorii menșevici de la Moscova: dacă socialiștii o să intre în guvern, nu va mai fi nimeni care să păstreze mișcarea maselor „în matca cuvenită". Dar această idee le era greu de insuflat muncitorilor și soldaţilor, împotriva cărora era, de fapt, îndreptată. Masele, în măsura în care nu-i urmau încă pe bolșevici, erau în favoarea intrării socialiștilor în guvern. Dacă era bine ca un Kerenski să fie ministru, atunci șase Kerenski erau și mai bine. Mulțimea nu știa că asta se numea o coaliţie cu burghezia și că burghezia voia să se ascundă de popor în spatele socialiștilor. Din cazarmă, coaliţia arăta altfel decât din Palatul Marinski. Masele voiau ca, prin intermediul socialiștilor, să-i scoată pe burghezi de la guvernare. Astfel, cele două presiuni, ce mergeau în direcţii diferite, s-au unit pentru o clipă într-una singură.

La Petrograd, o serie de unităţi militare, inclusiv divizia de blindate ce simpatiza cu bolșevicii, s-au declarat pentru un guvern de coaliţie. Pentru coaliţie a votat în mare majoritate și provincia. La eseri predomina o stare de spirit favorabilă coaliţiei; ei se temeau numai să nu intre în guvern fără menșevici. În sfârșit, pentru coaliţie era și armata. Unul dintre delegaţii ei va exprima foarte bine mai târziu, la Congresul din iunie al Sovietelor, atitudinea frontului faţă de chestiunea puterii: „Noi am crezut că acel geamăt pe care l-a scos armata când a aflat că socialiștii nu vor să intre în guvern și să lucreze cu oameni în care n-au încredere, în vreme ce toată armata e obligată să continue să moară împreună cu oameni în care n-are încredere – că geamătul acesta a fost auzit la Petrograd".

O importanţă hotărâtoare în această chestiune, ca și în altele, a avut-o războiul. Socialiștii se pregătiseră la început să se ţină departe de război, ca și de putere, și să mai aștepte puţin. Dar războiul nu aștepta. Nu așteptau nici aliaţii. Nu voia să mai aștepte nici frontul. Chiar în timpul crizei guvernamentale, la Comitetul Executiv s-au prezentat niște delegaţi de pe front, care le-au pus conducătorilor următoarea întrebare: Luptăm sau nu luptăm? Asta în-

semna: Vă asumaţi răspunderea războiului sau nu? Nu se mai putea păstra tăcerea. Aceeași întrebare o punea și Antanta, într-un limbaj semiameninţător.

Ofensiva din aprilie de pe frontul occidental îi costase foarte scump pe aliaţi și nu dăduse niciun rezultat. Sub influenţa Revoluţiei Ruse și a eșecului ofensivei în care se puseseră atâtea speranţe, în armata franceză începuseră șovăielile. Armata, după cuvintele mareșalului Pétain, „îţi scăpa printre degete”. Pentru a opri acest proces ameninţător, guvernul francez avea nevoie de o ofensivă rusă, iar, înainte de asta, măcar de o promisiune fermă de ofensivă. Pe lângă ușurarea poverii materiale care trebuia obţinută astfel, mai era nevoie cât mai repede de smulgerea aureolei de pace din jurul Revoluţiei Ruse, de distrugerea speranţei din inimile soldaţilor francezi, de compromiterea revoluţiei prin amestecarea ei în crimele Antantei, de călcarea în picioare a steagului insurecţiei muncitorilor și soldaţilor ruși în sângele și noroiul măcelului imperialist.

Pentru a atinge acest scop înalt s-au pus în mișcare toate pârghiile. Printre ele, un loc important îl ocupau socialiștii patrioţi din Antantă. Cei mai experimentaţi dintre ei au fost trimiși în Rusia revoluţionară. Ei au sosit înarmaţi până-n dinţi cu o conștiinţă îngăduitoare și o limbă dezlegată. „Socialpatrioţii străini... – scrie Suhanov – au fost primiţi cu braţele deschise la Palatul Mariinski. Branting, Cachin, O’Grady, de Brouckère și alţii se simţeau acolo în mediul lor și făceau cu miniștrii noștri front comun împotriva Sovietului.” Trebuie să recunoaștem că până și Sovietul conciliator nu se simţea adesea în apele sale cu acești domni.

Socialiștii aliaţi au mers pe toate fronturile. „Generalul Alekseev – scria Vandervelde – a făcut totul ca eforturile noastre să se unească cu cele întreprinse puţin mai devreme de delegaţiile marinarilor de la Marea Neagră, de Kerenski și Albert Thomas, pentru a încheia ceea ce el a numit pregătirea morală a ofensivei.” Președintele celei de-a Doua Internaţionale și fostul șef al Statului-Major al lui Nicolae al II-lea găsiseră astfel un limbaj comun în lupta pentru idealurile luminoase ale democraţiei. Renaudel, unul dintre conducătorii socialismului francez, putea exclama ușurat: „Acum putem să vorbim fără să roșim despre un război al dreptăţii”. Cu o întârziere de trei ani, omenirea a aflat că oamenii aceștia avuseseră oarece temeiuri să roșească.

La 1 mai, după ce trecuse prin toate formele de șovăială posibile, Comitetul Executiv a hotărât, cu o majoritate de 41 de voturi la 18 și cu 3 abţineri, să ia parte în cele din urmă la guvernul de coaliţie. Împotrivă au votat numai bolșevicii și un grup de menșevici internaţionaliști.

Nu e lipsit de interes să notăm că o victimă a acestei mai mari apropieri a democraţiei de burghezie a fost conducătorul recunoscut al acesteia din urmă, Miliukov. „Nu eu am plecat, ei m-au făcut să plec”, va spune el mai pe urmă. Gucikov fusese înlăturat încă de pe 30 aprilie, după ce refuzase să semneze

„Declaraţia drepturilor soldatului”. Cât de întunecată era pe atunci perspectiva pentru liberali se vede din aceea că, pentru a salva coaliţia, Comitetul Central al Partidului Cadeţilor s-a hotărât să nu mai insiste să-l păstreze pe Miliukov în vechiul guvern. „Partidul și-a trădat conducătorul”, scrie cadetul de dreapta Izgoev. De fapt, nu prea avea de ales. Același Izgoev spune foarte just: „La sfârșitul lui aprilie, Partidul Cadet a fost lovit în moalele capului. Din punct de vedere moral, el a primit o lovitură din care nu și-a mai putut reveni niciodată”.

Dar, și în cazul lui Miliukov, ultimul cuvânt l-a avut Antanta. Anglia era întru totul de acord să accepte un „democrat” mai reţinut în locul patriotului cu Dardanelele. Henderson, care venise la Petrograd cu împuternicirea de a-l înlocui, în caz de nevoie, pe Buchanan în postul de ambasador, a socotit, după ce a aflat cum merg lucrurile, că o asemenea înlocuire era de prisos. Într-adevăr, Buchanan era chiar la locul potrivit, căci se dovedea un adversar ferm al anexiunilor, în măsura în care acestea nu se potriveau cu apetitul Marii Britanii. „Din moment ce Rusia n-are nevoie de Constantinopol – îi șoptea el delicat lui Tereșcenko –, va fi cu atât mai bine cu cât va declara mai repede acest lucru.” La început, Franţa l-a sprijinit pe Miliukov. Dar aici și-a jucat rolul Thomas, care, după Buchanan și conducătorii Sovietului, s-a pronunţat împotriva lui Miliukov. În felul acesta, politicianul așa de urât de mulțime a fost părăsit de aliaţi, democraţi și, în sfârșit, de către propriul partid.

De fapt, Miliukov nu merita o execuţie așa de crudă, cel puţin nu din aceste mâini. Dar coaliţia cerea o jertă de purificare. Miliukov le-a fost prezentat maselor ca un duh rău, care pângărise marele marș solemn spre pacea democratică. Sacrificându-l pe Miliukov, coaliţia se curăţa dintr-o lovitură de păcatele imperialismului.

La 5 mai, componenţa guvernului de coaliţie și programul lui au fost aprobate de Sovietul din Petrograd. Bolșevicii au adunat împotriva coaliţiei numai o sută de voturi. „Adunarea i-a salutat călduros pe miniștrii oratori... – povestește ironic Miliukov despre această reuniune. Cu aceleași aplauze furtunoase l-a salutat totuși și pe Troţki, care sosise din America în ajun, «un vechi conducător al primei revoluţii», care a condamnat categoric intrarea socialiștilor în guvern, afirmând că «dualitatea puterii» nu va dispărea acum, ci «doar se va muta în guvern» și că adevărata putere unică, ce «va salva» Rusia, va veni numai când se va face «pasul următor – transmiterea puterii în mâinile deputaţilor muncitorilor și soldaţilor». Atunci va veni «o epocă nouă – epoca sângelui și a fierului, dar nu într-o luptă a unei naţiuni împotriva altei naţiuni, ci a clasei suferinde, subjugate împotriva claselor dominante».” Aceasta e prezentarea lui Miliukov. În încheierea discursului său, Troţki a formulat trei reguli pentru politica maselor – „trei porunci revoluţionare: să nu ai încredere în burghezie; să-i controlezi pe conducători; să te bazezi numai pe

forţele tale". Legat de acest discurs, Suhanov remarcă: „În mod evident, el nu se aștepta la aprobarea cuvintelor sale". Și, într-adevăr, oratorul a plecat de la tribună într-o atmosferă mai rece decât cea în care venise. Suhanov, extrem de sensibil la ce discutau intelectualii pe culoare, adaugă: „Despre el, care nu intrase în Partidul Bolșevic, circulau deja zvonuri că ar fi «mai rău ca Lenin»".

Socialiștii au primit șase portofolii din cincisprezece. Ei voiau să fie în minoritate. Chiar și după ce se hotărâseră să participe în mod deschis la putere, ei continuau să joace în opoziţie. Prinţul Lvov a rămas prim-ministru. Kerenski a devenit ministru de război și al marinei. Cernov – ministrul agriculturii. Miliukov a fost înlocuit în postul de ministru al afacerilor externe de un cunoscător al baletului, Tereșcenko, care devenise în același timp persoana de încredere a lui Kerenski și Buchanan. Cei trei căzuseră de acord că Rusia se poate descurca foarte bine și fără Constantinopol. În fruntea justiţiei a ajuns un avocat neînsemnat, Pereverzev, care va dobândi apoi o glorie de scurtă durată în legătură cu procesul din iulie al bolșevicilor. Ţereteli s-a mărginit la portofoliul poștelor și telegrafului, pentru a-și păstra timp pentru Comitetul Executiv. Skobelev, care a devenit ministrul muncii, a promis într-un moment de neatenţie să restrângă profitul capitaliștilor cu totul, cu 100% – fraza asta a prins repede aripi. Pentru simetrie, ministru al industriei și comerţului a fost numit un foarte mare industriaș moscovit, Konovalov. El a adus cu sine câteva figuri ale Bursei din Moscova, care au primit posturi importante în stat. De altfel, peste numai două săptămâni, Konovalov își va da demisia, protestând în felul acesta faţă de „anarhia" din economie, iar Skobelev va renunţa chiar mai repede să atenteze la profituri și se va apuca de lupta cu anarhia, înăbușind grevele și chemându-i pe muncitori să se restrângă ei înșiși.

Declaraţia guvernului a constat, așa cum stă bine unei coaliţii, din locuri comune. Ea vorbea despre o politică externă activă în folosul păcii, despre soluţii la problema aprovizionării și despre pregătiri în vederea rezolvării chestiunii agrare. Toate erau numai niște fraze umflate. Singurul punct serios, cel puţin ca intenţie, vorbea despre pregătirea armatei „pentru acţiuni de apărare și ofensivă, spre a preveni o posibilă înfrângere a Rusiei și a aliaţilor ei". La această sarcină se și rezuma, de fapt, întregul interes al coaliţiei, care se crease ca o ultimă șansă dată Antantei în Rusia.

„Guvernul de coaliţie – scria Buchanan – reprezintă pentru noi ultima și aproape singura speranţă de salvare a situaţiei militare de pe acest front." În felul acesta, în spatele platformelor, discursurilor, acordurilor și voturilor conducătorilor liberali și democraţi ai Revoluţiei din Februarie se afla regizorul imperialist, în persoana Antantei. Obligaţi să intre în grabă în componenţa guvernului în numele intereselor frontului Antantei, ostil revoluţiei, socialiștii și-au asumat cam o treime din putere și tot războiul.

Noul ministru al afacerilor externe a fost nevoit să întârzie cu două săptămâni publicarea răspunsurilor guvernelor aliate la declaraţia din 27 martie, pentru a obţine niște schimbări stilistice care să mascheze polemica lor cu declaraţia cabinetului de coaliţie. „Politica externă activă în folosul păcii" se vedea de-acum în faptul că Tereșcenko corecta sârguincios textul telegramelor diplomatice compuse pentru el de vechile servicii ale cancelariei și, tăind „pretenţii", scria „solicitări îndreptăţite", iar în loc de „asigurarea intereselor", scria „binele popoarelor". Miliukov vorbește cu un ușor scrâșnet de dinţi despre urmașul său: „Diplomaţii aliaţi știau că terminologia «democratică» a depeșelor lui era o concesie involuntară faţă de cerinţele momentului și o tratau cu îngăduinţă".

Thomas și Vandervelde, care sosise nu demult, nu stăteau cu mâinile în sân: ei interpretau cu zel „binele popoarelor" după nevoile Antantei și-i prelucrau nu fără succes pe naivii din Comitetul Executiv. „Skobelev și Cernov – raporta Vandervelde – protestează energic împotriva oricărei idei de pace prematură." Nu e de mirare dacă Ribot, bazându-se pe asemenea ajutoare, putea să declare încă de pe 9 mai în parlamentul francez că se pregătea să-i dea un răspuns mulţumitor lui Tereșcenko, „fără să renunţe la nimic".

Da, adevăraţii stăpâni ai situaţiei nu se pregăteau deloc să renunţe la ceea ce puteau câștiga. Chiar în acele zile, Italia proclamase independenţa Albaniei și o pusese imediat sub protectoratul ei. Nu era o lecţie proastă despre cum trebuia procedat. Guvernul Provizoriu s-a pregătit să protesteze, nu atât în numele democraţiei, cât mai ales din cauza tulburării „echilibrului" din Balcani, dar neputinţa l-a făcut să-și înghită limba la vreme.

Nouă în politica externă a coaliţiei era numai apropierea grăbită de America. Această prietenie proaspătă oferea trei avantaje extrem de importante: Statele Unite nu erau așa de compromise cu ticăloșiile războiului precum Franţa și Anglia; republica transatlantică oferea mari perspective Rusiei în chestiunea împrumuturilor și a dotărilor militare; în sfârșit, diplomaţia lui Wilson – o combinaţie de fariseism democratic și pungășie – se potrivea cum nu se poate mai bine cu nevoile stilistice ale Guvernului Provizoriu. După ce a trimis în Rusia misiunea senatorului Root, Wilson s-a adresat Guvernului Provizoriu cu una dintre epistolele sale pastorale, în care a declarat: „Niciun popor nu trebuie să fie supus cu forţa unei stăpâniri sub care nu dorește să trăiască". Scopul războiului era definit de către președintele american într-un mod nu prea clar, dar ademenitor: „să asigure pacea viitoare a lumii și bunăstarea și fericirea viitoare ale popoarelor". Ce putea fi mai bine? Tereșcenko și Ţereteli numai de asta aveau nevoie: de credite proaspete și de locurile comune ale pacifismului. Cu ajutorul primelor și sub acoperirea celor din urmă, se puteau apuca de pregătirea ofensivei pe care Shylock o cerea de pe Sena, scuturându-și neobosit poliţele.

Pe 11 mai, Kerenski a plecat pe front, începându-și campania de agitaţie în favoarea ofensivei. „Valul de entuziasm din armată tot crește și se lărgește”, îi raporta Guvernului Provizoriu noul ministru de război, cuprins de entuziasmul propriilor discursuri. Pe 14 mai, Kerenski dădea ordin armatei: „O să mergeţi acolo unde o să vă conducă comandanții voștri”, și, pentru a îndulci această perspectivă bine cunoscută și așa de puţin atrăgătoare pentru soldaţi, adăuga: „O să duceţi pacea în vârful baionetelor voastre”. Pe 22 mai, prudentul general Alekseev, de altfel destul de lipsit de talent, era destituit și înlocuit, în calitate de comandant suprem, cu un general mai flexibil și mai întreprinzător, Brusilov. Democraţii pregăteau din toate puterile ofensiva, adică marea catastrofă a Revoluţiei din Februarie.

*

Sovietul era organul muncitorilor și al soldaţilor, adică al ţăranilor. Guvernul Provizoriu era organul burgheziei. Comisia de Contact era organul de conciliere. Coaliţia a simplificat mecanismul, transformând însuși Guvernul Provizoriu într-o comisie de contact. Dar dualitatea puterii n-a fost deloc înlăturată. Faptul că Ţereteli era membru al Comisiei de Contact sau ministru al poștelor nu rezolva problema. În ţară existau două organizaţii de stat incompatibile: ierarhia vechilor și noilor funcţionari numiţi de sus, care era încununată cu Guvernul Provizoriu, și sistemul de soviete alese, care cobora până la cea mai îndepărtată companie de pe front. Aceste două sisteme de stat se bazau pe clase diferite, care abia se pregăteau să-și plătească poliţele istorice. Acceptând să intre în coaliţie, conciliatorii contau pe abolirea pașnică, treptată a sistemului sovietelor. Li se părea că forţa sovietelor, concentrată în persoana lor, se va revărsa de-acum în guvernul oficial. Kerenski îl asigura categoric pe Buchanan că „sovietele o să moară de moarte naturală”. Speranţa asta va deveni în curând doctrina oficială a conducătorilor conciliatori. După părerea lor, centrul de greutate al vieţii locale trebuia să se mute dinspre soviete spre noile organe democratice de autoadministrare locală. Locul Comitetului Executiv Central urma să fie luat de Adunarea Constituantă. Guvernul de coaliţie se pregătea în felul acesta să devină puntea către un regim de republică burgheză parlamentară.

Dar problema era că revoluţia nu voia și nu putea să meargă pe această cale. Soarta noilor dume orășenești era în acest sens o anticipare clară. Dumele fuseseră alese pe baza celor mai largi drepturi electorale. Soldaţii votaseră alături de populaţia civilă, femeile alături de bărbaţi. În luptă se înscriseseră patru partide. *Novoe Vremia*, vechiul oficios al guvernului ţarist, unul dintre cele mai necinstite ziare din lume – și asta înseamnă ceva! –, îi chemase pe cei de dreapta, pe naţionaliști, pe octombriști să voteze pentru cadeţi. Dar, când

neputinţa politică a claselor avute s-a arătat până la capăt, majoritatea ziarelor burgheze au avansat lozinca: „Votaţi pentru cine vreţi, numai nu pentru bolșevici!” În toate dumele și zemstvele, cadeţii au format aripa de dreapta, iar bolșevicii, minoritatea de stânga din ce în ce mai puternică. Majoritatea, de obicei zdrobitoare, le-a revenit eserilor și menșevicilor.

S-ar fi zis că noile dume, care se distingeau de soviete printr-un grad mai mare de reprezentativitate, trebuiau să se bucure de o mai mare autoritate. Mai mult, în calitate de instituţii social-juridice, dumele aveau marele avantaj de a fi susţinute oficial de către stat. Miliţia, aprovizionarea, transportul urban, educaţia se aflau oficial în subordinea dumelor. Sovietele, în calitate de instituţii „private”, n-aveau nici buget, nici drepturi. Și, cu toate acestea, puterea a rămas în mâna sovietelor, iar dumele au devenit, în fapt, niște comisii municipale pe lângă soviete. Întrecerea dintre sistemul sovietelor și democraţia formală a fost, prin rezultatele sale, cu atât mai uimitoare, cu cât se desfășura sub conducerea acelorași partide, eser și menșevic, care, dominând în dume ca și în soviete, erau profund convinse că sovietele trebuiau să lase locul dumelor și chiar ele încercau să facă tot ce puteau pentru asta.

Explicaţia acestui fenomen extraordinar, la care s-a reflectat prea puţin în vâltoarea evenimentelor, este simplă: municipalităţile, ca, în general, orice instituţii democratice, pot acţiona numai pe baza unor relaţii sociale stabile, adică a unui sistem determinat de proprietate. Or, esenţa revoluţiei stă în faptul că pune această bază fundamentală sub semnul întrebării și că răspunsul poate fi găsit numai în urma unei probe revoluţionare deschise a raportului de forţe dintre clase. Sovietele, în ciuda politicii conducerii lor, erau o organizaţie de luptă a claselor asuprite, care, conștient și semiconștient, se uniseră pentru a schimba bazele structurii sociale. În schimb, municipalităţile dădeau o reprezentare egală tuturor claselor populaţiei, care era redusă la niște cetăţeni abstracţi, și, în condiţiile revoluţiei, erau foarte asemănătoare cu o conferinţă diplomatică la care se poartă discuţii într-un limbaj convenţional și făţarnic, în timp ce taberele ostile reprezentate acolo se pregătesc cu febrilitate de luptă. În zilele obișnuite ale revoluţiei, municipalităţile duceau o existenţă pe jumătate fictivă. Dar, în momentele de cotitură, când intervenţia maselor stabilea direcţia viitoare a evenimentelor, municipalităţile săreau în aer, iar elementele lor componente se regăseau de părţile opuse ale baricadelor. Ar fi fost de ajuns să se compare rolurile paralele ale sovietelor și municipalităţilor între mai și octombrie pentru a se prevedea soarta Adunării Constituante.

De altfel, guvernul de coaliţie nu se grăbea cu convocarea acesteia din urmă. Liberalii, care, în ciuda aritmeticii democratice, erau majoritari în guvern, nu se grăbeau să devină o aripă de dreapta neputincioasă în Adunarea Constituantă, așa cum erau în noile dume. Conferinţa specială organizată

pentru convocarea Adunării Constituante a început să lucreze abia la sfârșitul lui mai, la trei luni de la revoluţie. Juriștii liberali tăiau fiecare fir de păr în șaisprezece, agitau în retorte toate depunerile democratice, luau la nesfârșit în discuţie drepturile electorale ale armatei, întrebându-se dacă trebuia sau nu să le dea drept de vot dezertorilor, care erau cu milioanele, și membrilor fostei familii imperiale, care era formată din câteva zeci de persoane. Despre data convocării nu se spunea nimic. De fapt, a ridica această chestiune la conferinţă era socotit o lipsă de tact, de care erau în stare numai bolșevicii.

Săptămânile treceau, dar, în ciuda speranţelor și a profeţiilor conciliatorilor, sovietele nu mureau. Din când în când, adormite și zăpăcite de conducătorii lor, cădeau, e adevărat, într-un fel de prostraţie, dar, la primul semnal de pericol, se puneau pe picioare și se vedea în chip limpede pentru toată lumea că sovietele erau stăpânele situaţiei. Deși încercau să saboteze sovietele, eserii și menșevicii erau nevoiţi să le recunoască întâietatea în toate momentele importante. Asta se vedea, în primul rând, în faptul că cele mai bune forţe ale ambelor partide erau concentrate în soviete. În municipalităţi și zemstve erau trimiși oameni de rangul al doilea: tehnicieni, administratori. Același lucru se observa și la bolșevici. Numai cadeţii, care n-aveau acces în soviete, își concentraseră cele mai bune forţe ale lor în organele de autoadministrare locală. Dar minoritatea burgheză lipsită de speranţă nu putea să le transforme pe acestea într-un sprijin.

Astfel, nimeni nu socotea municipalităţile ca fiind organele sale. Antagonismele tot mai ascuţite dintre muncitori și industriași, soldaţi și ofiţeri, ţărani și moșieri nu puteau fi discutate în chip deschis în municipalităţi sau în zemstve, cum se făcea în interiorul propriului cerc: în soviete, pe de o parte, la adunările „private” ale Dumei de Stat și, de fapt, la orice consfătuire a politicienilor cenzitari, pe de altă parte. Puteai să te înţelegi cu adversarul în privinţa unor mărunţișuri, dar nu în chestiuni de viaţă și de moarte.

Dacă e să preluăm formula lui Marx, care afirmă că guvernul este un comitet al clasei conducătoare, atunci trebuie să spunem că „comitetele” autentice ale claselor aflate în luptă pentru putere se aflau în afara guvernului de coaliţie. În cazul Sovietului, reprezentat în guvern ca minoritate, lucrul acesta era absolut evident. Dar asta nu era mai puţin adevărat și în cazul majorităţii burgheze. Liberalii n-aveau nicio posibilitate de a se înţelege în chip serios și cu folos în prezenţa socialiștilor în legătură cu chestiunile ce priveau burghezia. Eliminarea lui Miliukov, conducătorul recunoscut și incontestabil al burgheziei, în jurul căruia se strângea statul-major al proprietarilor, a avut un caracter simbolic, demonstrând până la capăt poziţia excentrică din toate punctele de vedere a guvernului. Viaţa se învârtea în jurul a două focare, dintre care unul era la stânga, iar celălalt la dreapta Palatului Mariinski.

Fără a avea curajul să-și spună părerile în interiorul guvernului, miniștrii trăiau într-o atmosferă de convenţionalism pe care chiar ei o creaseră. Dualitatea puterii, mascată de coaliţie, va deveni o școală a dualităţii gândirii, a ipocriziei și, în general, a duplicităţii. Guvernul de coaliţie va suferi timp de șase luni o serie de crize, de restructurări și modificări, dar trăsăturile lui principale de neputinţă și de falsitate și le va păstra până la moarte.

XIX. OFENSIVA

În armată, ca și în ţară, avea loc o regrupare neîntreruptă a forţelor: cei de jos o luau spre stânga, cei de sus, spre dreapta. Așa cum Comitetul Executiv devenise instrumentul de care Antanta se folosea pentru îmblânzirea revoluţiei, comitetele din armată, ce apăruseră ca reprezentanţe ale soldaţilor împotriva corpului de comandă, se transformaseră în ajutoare ale corpului de comandă împotriva soldaţilor.

Componenţa comitetelor era pestriţă. Existau destule elemente patriotice care identificau în mod sincer războiul cu revoluţia și care erau gata să pornească cu curaj la ofensiva impusă de sus și să-și dea viaţa pentru o cauză străină. Alături de ele se aflau eroii vorbelor, niște Kerenski de divizie și regiment. În sfârșit, existau și destui descurcăreţi și băgăcioși, care, ajungând în comitete, scăpaseră de tranșee, obţinând și privilegii. Orice mișcare de masă, mai ales în primul ei stadiu, ridică inevitabil pe valul său toate aceste varietăţi de oameni. Numai că perioada conciliatorilor va fi în mod special bogată în palavragii și cameleoni. Dacă oamenii alcătuiesc programele, și programele îi formează pe oameni. Școala politicii de contact a devenit în timpul revoluţiei o școală a uneltirilor și intrigilor.

Regimul dualităţii puterii excludea posibilitatea creării unei forţe militare. Cadeţii erau urâţi de masele populare, iar în armată erau obligaţi să-și schimbe numele în eseri. Dar nici democraţia nu putea face să renască armata, din același motiv din care nu putea să ia puterea în propriile mâini: cele două lucruri erau inseparabile. Ca o curiozitate, ce ilustrează totuși foarte bine situaţia, Suhanov observă că Guvernul Provizoriu n-a organizat nicio paradă militară la Petrograd: liberalii și generalii nu voiau să ia parte la o paradă a Sovietului, dar își dădeau bine seama că fără Soviet parada nu putea fi făcută.

Ofiţerii superiori se apropiau tot mai mult de cadeţi – în așteptarea momentului când vor putea ridica capul niște partide mai reacţionare. Inteligenţia mic-burgheză putea da armatei un număr însemnat de ofiţeri inferiori, așa cum o făcuse și în timpul ţarismului. Dar ea nu era în stare să creeze

un corp de comandă după chipul și asemănarea ei, căci ea însăși n-avea un chip propriu. După cum o va arăta mersul ulterior al revoluţiei, corpul de comandă putea sau să fie luat de-a gata de la aristocraţie și burghezie, așa cum vor face Albii, sau să fie recrutat și format pe baza selecţiei proletare, așa cum vor face bolșevicii. Democraţii mic-burghezi nu puteau să facă nici una, nici alta. Ei trebuiau să-i convingă, să-i roage, să-i păcălească pe toţi, iar când nu le ieșea nimic, să transmită disperaţi puterea ofiţerilor reacţionari pentru a-i insufla poporului ideile revoluţionare corecte.

Plăgile vechii societăţi, care distrugeau organismul armatei, au început să apară una după alta. Chestiunea naţională, sub toate formele ei – și Rusia avea o mulţime –, pătrundea din ce în ce mai mult în masa soldaţilor, care, mai mult de jumătate, nu era formată din ruși. Antagonismele naţionale se împleteau și se intersectau în diverse planuri cu cele de clasă. Politica guvernului în domeniul naţional, ca și în toate celelalte, era ezitantă, confuză și părea de aceea de două ori mincinoasă. Anumiţi generali se tot jucau cu formaţiunile naţionale de felul „corpului musulman cu disciplină franceză" de pe frontul românesc. Și într-adevăr, noile unităţi naţionale se dovedeau, de obicei, a fi cele mai stabile părţi ale vechii armate, căci erau formate în jurul unei idei noi, sub un drapel nou. Cârpeala asta naţională nu era totuși de durată: ea va fi aruncată în aer de dezvoltarea ulterioară a luptei de clasă. Dar însuși procesul de constituire a contingentelor naţionale, care ameninţa să cuprindă jumătate din armată, a făcut-o pe aceasta să se topească, descompunând vechile unităţi înainte de a apuca să formeze altele noi. Astfel, necazurile veneau din toate părţile.

În a sa *Istorie*, Miliukov scrie că armata a fost distrusă de „conflictul dintre ideile «revoluţionare» și cele normale ale disciplinei militare, dintre «democratizarea» armatei și păstrarea capacităţii ei de luptă", iar sub disciplină „normală" trebuie să înţelegem ceea ce se întâmpla în timpul ţarismului. Istoricul ar fi trebuit să știe totuși că orice mare revoluţie a adus cu sine moartea vechii armate, iar asta ca urmare nu a ciocnirii unor principii abstracte de disciplină, ci a unor clase vii. Revoluţia nu numai că admite în armată o disciplină severă, dar o și creează. Totuși, disciplina asta nu poate fi instituită de reprezentanţii clasei date jos de revoluţie.

„Doar este un fapt evident – scria pe 26 septembrie 1851 un german cu judecată către un altul – că dezorganizarea armatelor și slăbirea completă a disciplinei au fost atât condiţia, cât și rezultatul oricărei revoluţii victorioase de până acum."[1] Toată istoria omenirii a cunoscut această lege simplă și incontestabilă. Dar, pe urmele liberalilor, socialiștii ruși, care aveau în spatele

[1] „Engels către Marx. 26 septembrie 1851", in Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 27, București, Editura Politică, 1966, p. 337. *(N. red.)*

lor anul 1905, n-au înţeles acest lucru, deși i-au numit nu o dată pe cei doi germani, dintre care unul era Friedrich Engels, iar celălalt Karl Marx, învăţătorii lor. Menșevicii credeau în chip cât se poate de serios că armata, care tocmai făcuse o revoluţie, va continua vechiul război sub vechea comandă. Iar acești oameni îi numeau pe bolșevici utopiști.

La începutul lui mai, la o conferinţă a Statului-Major, generalul Brusilov a caracterizat foarte limpede starea corpului de comandă: 15-20% se adaptase din convingere noilor reguli; o parte a ofiţerilor începuseră să se pună bine cu soldaţii și să-i stârnească împotriva corpului de comandă; dar cea mai mare parte a lor, cam 75%, nu se puteau adapta, se simţeau ofensați, se retrăseseră în cochilie și nu știau ce să facă. Marea majoritate a ofiţerilor mai era și cu totul nefolositoare din punct de vedere strict militar.

La o conferinţă cu generalii, Kerenski și Skobelev s-au scuzat din toate puterile pentru revoluţia care, vai, „continuă" și de care trebuiau să ţină seama. La asta, generalul Gurko, din Sutele Negre, le-a răspuns miniștrilor pe un ton moralizator: „Dumneavoastră spuneţi că «revoluţia continuă». Ascultaţi-ne... Opriţi revoluţia și lăsaţi-ne pe noi, militarii, să ne facem datoria până la capăt". Kerenski se va repezi cu atâta putere să răspundă așteptării generalilor, încât unul dintre ei, viteazul Kornilov, va fi cât pe ce să-l sugrume în îmbrățișarea lui.

Politica de conciliere din timpul revoluţiei a fost o politică de oscilări febrile între clase. Kerenski a fost o întrupare a acestor oscilări. Pus în fruntea armatei, care, în general, e de neconceput fără un regim clar, precis, Kerenski a devenit un instrument nemijlocit al descompunerii ei. Denikin dă o listă curioasă de persoane din comandamentul superior care au fost destituite pentru că n-au știut să se alinieze la direcţia care trebuia, deși, la drept vorbind, nimeni nu știa, în primul rând Kerenski, care era acea direcţie. Alekseev i-a revocat pe Ruzski, care era comandant de front, și pe Radko Dimitriev, comandant de armată, pentru slăbiciune și îngăduinţă faţă de comitete. Din aceleași motive, Brusilov l-a îndepărtat pe lașul de Iudenici. Kerenski l-a destituit pe însuși Alekseev, ca și pe comandanţii de front Gurko și Dragomirov pentru rezistenţă la democratizarea armatei. Brusilov l-a îndepărtat pe generalul Kaledin din același motiv și, în cele din urmă, a fost demis și el, din cauza unei îngăduințe prea mari faţă de comitete. Kornilov a plecat de la comanda districtului militar Petrograd din cauza incapacităţii de a se adapta la democraţie. Asta nu l-a împiedicat să fie numit la comanda unui front, iar apoi și în funcţia de comandant suprem. Denikin a fost dat jos din postul de șef al Statului-Major al lui Alekseev pentru stilul lui de comandă în mod evident feudal, dar a fost numit în curând comandant al frontului de vest. Aiureala asta, care demonstra că sus nu se știa ce se vrea, a coborât apoi până la companii și a accelerat descompunerea armatei.

Deși le cereau soldaţilor să asculte de ofiţeri, comisarii nu aveau încredere în aceștia din urmă. Chiar în toiul ofensivei, la ședinţa Sovietului din Moghilev, de la sediul Statului-Major, unul dintre membrii Sovietului declara în prezenţa lui Kerenski și a lui Brusilov: „Prin acţiunile lor, 88% dintre ofiţerii Statului-Major creează pericolul unor manifestări contrarevoluţionare". Pentru soldaţi, ăsta nu era un secret. Ei avuseseră destul timp să-și cunoască ofiţerii înainte de revoluţie.

De-a lungul întregii luni mai, rapoartele corpului de comandă exprimau, de jos până sus, aceeași idee: „Atitudinea faţă de ofensivă este, în general, negativă, mai ales în cadrul infanteriei". Uneori se adăuga: „E puţin mai bună în rândurile cavaleriei și destul de veselă la artilerie".

La sfârșitul lui mai, când trupele fuseseră deja desfășurate pentru ofensivă, un comisar de pe lângă Armata a 7-a îi telegrafia lui Kerenski: „În Divizia a 12-a, Regimentul 48 a pornit cu efectivul complet, Regimentele 45 și 46 la jumătate din efectivul de luptă; 47 refuză să pornească. Dintre regimentele Diviziei a 13-a, Regimentul 50 a pornit cu efectivul aproape complet; Regimentul 51 promite să pornească mâine; 49 nu a pornit conform graficului, iar 52 a refuzat să pornească și i-a arestat pe toţi ofiţerii săi". Același tablou se vedea aproape peste tot. La raportul comisarului, guvernul a răspuns: „Regimentele 45, 46, 47 și 52 să fie reformate, ofiţerii și soldaţii care au îndemnat la nesupunere să fie trimiși în judecată". Asta suna ameninţător, dar nu speria pe nimeni. Soldaţii care nu doreau să lupte nu se temeau nici de reformare, nici de tribunal. În timpul desfășurării trupelor a fost nevoie adesea să fie trimise unele unităţi împotriva celorlalte. Instrumentul represiunii au fost cel mai adesea cazacii, ca și în timpul ţarului, numai că acum erau conduși de socialiști: doar era vorba de apărarea revoluţiei.

Pe 4 iunie, cu mai puţin de două săptămâni înainte de începerea ofensivei, șeful Statului-Major raporta: „Frontul de nord se află încă în stare de fierbere, continuă fraternizarea cu dușmanul, atitudinea infanteriei faţă de ofensivă e negativă... Pe frontul de vest, situaţia e neclară. Pe cel de sud-vest se observă o anumită îmbunătăţire a stării de spirit... Pe cel românesc nu se observă vreo ameliorare, infanteria nu dorește ofensiva".

La 11 iunie 1917, comandantul Regimentului 61 scria: „Mie și ofiţerilor nu ne mai rămâne decât să ne salvăm, pentru că de la Petrograd a venit un soldat din compania a 5-a, un leninist... Deja, mulţi dintre soldaţii și ofiţerii buni au fugit". Apariţia unui singur leninist în regiment se dovedea de ajuns ca ofiţerii să se împrăștie. E clar că soldatul care sosise juca rolul primului cristal dintr-o soluţie saturată. De fapt, nu trebuie să ne gândim că era vorba neapărat de-un bolșevic. În această epocă, corpul de comandă îi numea leniniști pe toţi soldaţii care ridicau vocea ceva mai curajos decât alţii împotriva ofensivei. Mulţi dintre acești „leniniști" credeau încă sincer că Lenin fusese

trimis de Wilhelm. Comandantul Regimentului 61 a încercat să-şi sperie soldaţii cu pedepse din partea guvernului. Un soldat a protestat: „Am dat jos vechiul guvern, o să-l dăm jos și pe Kerenski". Erau cuvinte noi. Ele erau alimentate de agitaţia bolșevicilor, pe care o depășeau însă cu mult.

De la Flota Mării Negre, care se afla sub conducerea eserilor și era considerată, spre deosebire de echipajele de la Kronstadt, un bastion al patriotismului, fusese trimisă prin ţară încă de la sfârșitul lui aprilie o delegaţie specială formată din 300 de oameni, în frunte cu un student vioi, Batkin, care fusese îmbrăcat în marinar. În delegaţia asta, multe lucruri semănau cu o mascaradă, dar era vorba și de un entuziasm sincer. Delegaţia împrăștia prin ţară ideea războiului purtat până la victorie, dar, de la o săptămână la alta, ascultătorii erau din ce în ce mai dușmănoși. În timp ce marinarii de la Marea Neagră își tot moderau tonul predicii lor în favoarea ofensivei, la Sevastopol a sosit o delegaţie de la Flota Balticii pentru a predica pacea. Cei din nord au avut un succes mai mare în sud, decât cei din sud în nord. Sub influenţa celor din Kronstadt, marinarii din Sevastopol au trecut pe 8 iunie la dezarmarea corpului de comandă și la arestarea celor mai urâţi ofiţeri.

La ședinţa Congresului Sovietelor din 9 iunie, Troţki a întrebat cum era posibil ca, „în această exemplară Flotă a Mării Negre, care a trimis prin toată ţara delegaţii patriotice, în acest cuib de patriotism organizat, să apară, într-un moment așa de critic, o asemenea explozie? Ce demonstrează acest lucru?" N-a primit niciun răspuns.

Lipsa de autoritate și zăpăceala din armată îi chinuiau pe toţi: pe soldaţi, pe comandanţi și pe cei din comitete. Toţi aveau mare nevoie de o ieșire din situaţie. Celor de sus li se părea că ofensiva va învinge debandada și va aduce claritate. Într-un anumit sens, era adevărat. În vreme ce Ţereteli și Cernov se pronunţau la Petrograd pentru ofensivă respectând toate modulaţiile retoricii democratice, cei din comitetele de pe front trebuiau să deschidă, mână în mână cu ofiţerii, lupta împotriva noului regim din armată, incompatibil cu războiul, dar fără de care revoluţia era de neimaginat. Rezultatele acestei întorsături s-au arătat foarte repede. „Pe zi ce trecea, membrii comitetului o luau în mod limpede spre dreapta – povestește unul dintre ofiţerii din marină –, dar, în același timp, era vizibilă scăderea autorităţii lor în faţa marinarilor și a soldaţilor." Totuși, pentru război era nevoie tocmai de soldaţi și marinari.

Cu încuviinţarea lui Kerenski, Brusilov a început formarea unor batalioane de șoc alcătuite din voluntari, recunoscând astfel în mod deschis nepregătirea armatei. La această iniţiativă au aderat numaidecât cele mai variate elemente, adesea aventurieri, de felul căpitanului Muraviov, care, mai târziu, după Revoluţia din Octombrie, va trece la eserii de stânga, ca apoi, după niște acţiuni furtunoase și strălucite în felul lor, să trădeze puterea sovietică și să fie răpus de un glonte bolșevic sau de propriul glonte, nu se știe. Nu mai are rost

să spunem că ofiţerii contrarevoluţionari s-au agăţat cu aviditate de batalioanele de șoc, ca de o formă legală de restabilire a propriei puteri. Totuși, ideea n-a avut aproape niciun ecou în masele de soldaţi. Căutătoarele de aventuri au creat batalioane de femei – „husarii negri ai morţii”. Unul dintre aceste batalioane a fost în Octombrie ultima forţă armată a lui Kerenski de apărare a Palatului de Iarnă. Dar toate acestea puteau ajuta prea puţin la nimicirea militarismului german. Or, tocmai asta era sarcina lor.

Ofensiva, promisă aliaţilor de la Statul-Major pentru începutul primăverii, fusese amânată de la o săptămână la alta. Dar, acum, Antanta nu mai era deloc de acord cu o nouă amânare. Cerând o ofensivă imediată, aliaţii nu s-au zgârcit cu mijloacele. Alături de incantaţiile patetice ale lui Vandervelde au venit ameninţările cu încetarea furnizării de muniţie. Consulul general italian de la Moscova a declarat în presă, nu în cea italiană, ci în cea rusească, că, în cazul unei păci separate încheiate de Rusia, aliaţii îi vor da Japoniei libertate de mișcare în Siberia. Ziarele liberale, nu de la Roma, ci de la Moscova, au publicat cu entuziasm patriotic ameninţările obraznice, mutându-le de la pacea separată la amânarea ofensivei. Aliaţii nu s-au jenat nici în alte privinţe: au trimis, de exemplu, artilerie rebutată – 35% dintre armele primite din străinătate nu rezistau la un tir moderat de două săptămâni. Anglia a subţiat creditele. Dar America, noua protectoare, i-a oferit Guvernului Provizoriu, fără cunoștinţa Angliei, un credit de 75 de milioane de dolari pentru viitoarea ofensivă.

Susţinând presiunile aliaţilor și organizând o agitaţie nebunească în favoarea ofensivei, burghezia rusească era totuși neîncrezătoare în izbânda acesteia, refuzând să subscrie la împrumutul libertăţii. Monarhia răsturnată s-a folosit între timp de ocazie pentru a aminti de existenţa ei: într-o declaraţie adresată Guvernului Provizoriu, Romanovii și-au arătat dorinţa de a subscrie la împrumut, dar au adăugat că „mărimea subscripţiei va depinde de faptul dacă vistieria va da bani pentru întreţinerea membrilor familiei imperiale”. Toate acestea se citeau în armată, care știa că majoritatea Guvernului Provizoriu, ca și majoritatea ofiţerilor superiori, spera în continuare în restaurarea monarhiei.

Dreptatea ne obligă să remarcăm că, în tabăra aliaţilor, nu toţi erau de acord cu Vandervelde, Thomas și Cachin, care împingeau armata rusă în prăpastie. Existau și voci precaute. „Armata rusă este numai o faţadă – spunea generalul Pétain –, ea se va prăbuși dacă se va pune în mișcare.” În același sens se exprima, de exemplu, și misiunea americană. Dar au învins celelalte consideraţii. Trebuia să fie scos sufletul revoluţiei. „Fraternizarea germano-rusă – va explica mai târziu Painlevé – făcea asemenea ravagii (*faisait de tels ravages*), că, dacă lăsai armata rusă nemișcată, însemna să riști ca ea să se descompună repede.”

Pregătirea ofensivei pe linie politică a fost făcută de Kerenski și Ţereteli, care, la început, s-au ascuns chiar și de cei mai apropiaţi tovarăși de idei. În timp ce conducătorii mai puţin iniţiaţi continuau să vorbească întruna despre apărarea revoluţiei, Ţereteli insista din ce în ce mai clar pe nevoia armatei de a fi gata de acţiune. Cernov s-a împotrivit, adică a cochetat, cel mai mult. La ședinţa Guvernului Provizoriu din 17 mai, „ministrul ţăranilor", cum își spunea el, a fost încolţit cu întrebări dacă era adevărat că, la un miting, nu arătase simpatia necesară pentru ofensivă. S-a dovedit că Cernov declarase următoarele: „Ofensiva nu mă privește pe mine, politicianul; este treaba strategilor de pe front". Oamenii aceștia se jucau de-a v-aţi ascunselea cu războiul, ca și cu revoluţia. Dar numai pentru o vreme.

Pregătirea ofensivei a fost însoţită, se-nţelege, de creșterea luptei cu bolșevicii. Ei erau acuzaţi din ce în ce mai des de dorinţa de a încheia o pace separată. Posibilitatea ca pacea separată să fie singura soluţie venea chiar din situaţia dată, adică din slăbiciunea și epuizarea Rusiei în comparaţie cu celelalte ţări beligerante. Dar nimeni nu măsurase încă forţa noului factor: revoluţia. Bolșevicii socoteau că se putea evita perspectiva unei păci separate numai dacă războiului i se opunea cu curaj, până la capăt, forţa și autoritatea revoluţiei. Pentru asta trebuia în primul rând să se rupă alianţa cu propria burghezie. Pe 9 iunie, Lenin declara la Congresul Sovietelor: „Când se afirmă că noi tindem la o pace separată, se spune un neadevăr. Noi spunem: niciun fel de pace separată, cu niciun fel de capitaliști, și în primul rând nu cu capitaliștii ruși. Guvernul Provizoriu însă a încheiat o pace separată cu capitaliștii ruși. Jos cu această pace separată!"[2] „Aplauze", remarcă procesul-verbal. Erau aplauzele unei minorităţi din congres, și tocmai de aceea foarte înflăcărate.

În Comitetul Executiv, unora le lipsea încă fermitatea, alţii doreau să se ascundă în spatele unui organ cu mai mare autoritate. În ultimul moment, s-a hotărât să i se spună lui Kerenski că ordinul de ofensivă n-ar fi bine-venit înaintea unei rezoluţii a Congresului Sovietelor. Declaraţia introdusă chiar la prima ședinţă a congresului de către fracţiunea bolșevicilor spunea că „ofensiva poate numai să dezorganizeze definitiv armata, opunând trupele unele altora", și că „congresul trebuie să respingă neîntârziat presiunea contrarevoluţionară sau să-și asume în întregime și în mod deschis responsabilitatea pentru această politică".

Hotărârea Congresului Sovietelor în favoarea ofensivei a fost numai o formalitate democratică. Totul era deja gata. Artileriștii luaseră de mult la ochi poziţiile dușmane. Pe 16 iunie, în ordinul trimis armatei și flotei, Kerenski

---

[2] V. I. Lenin, „Primul Congres General al Sovietelor de Deputaţi ai Muncitorilor și Soldaţilor din Rusia. 3-24 iunie (16 iunie-7 iulie) 1917. Cuvântare cu privire la război. 9 (22) iunie", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 32, București, Editura Politică, 1964, p. 304. *(N. red.)*

a vorbit despre comandantul suprem ca despre „conducătorul nostru acoperit de victorii" și, arătând necesitatea „unei lovituri imediate și hotărâte", a încheiat cu cuvintele: „Vă ordon, înainte!"

Într-un articol scris în ajunul ofensivei, care comenta declaraţia fracţiunii bolșevice de la Congresul Sovietelor, Troţki spunea: „Politica guvernului distruge de la rădăcină posibilitatea unor acţiuni militare de succes... Premisele materiale ale ofensivei sunt extrem de nefavorabile. Organizarea aprovizionării armatei reflectă tabloul general al ruinei economice, împotriva căreia guvernul, în componenţa sa de azi, nu poate întreprinde nicio măsură radicală. Premisele morale ale ofensivei sunt și mai defavorabile. Guvernul... și-a dezvăluit în faţa armatei... incapacitatea de a stabili politica Rusiei independent de voinţa aliaţilor imperialiști. Rezultatul nu poate fi decât descompunerea progresivă a armatei... Dezertarea în masă... nu mai este în condiţiile de azi simplul rezultat al unei voinţe individuale vicioase, ci devine expresia totalei incapacităţi a guvernului de a suda armata revoluţionară printr-o unitate interioară a scopurilor..." Arătând mai departe că guvernul nu se poate hotărî „să abolească neîntârziat proprietatea funciară a moșierilor, singura măsură care l-ar convinge și pe cel mai înapoiat ţăran că revoluţia asta este revoluţia lui", articolul conchidea: „în asemenea condiţii materiale și morale, ofensiva trebuie să aibă inevitabil caracterul unei aventuri".

Corpul de comandă considera aproape în întregime că ofensiva, fără speranţă din punct de vedere militar, era provocată numai de un calcul politic. După ce-și inspectase frontul, Denikin îi raporta lui Brusilov: „Nu cred în niciun succes al ofensivei". Un element în plus de nesiguranţă era dat chiar de calitatea corpului de comandă. Stankevici, ofiţer și patriot, mărturisește că pregătirea tehnică a operaţiunii excludea victoria, independent de starea morală a trupelor: „Ofensiva fusese organizată sub orice critică". O delegaţie de ofiţeri, în frunte cu președintele Uniunii Ofiţerilor, cadetul Novosilţev, s-a prezentat la conducerea Partidului Cadet, avertizând că ofensiva era condamnată la eșec și că va duce numai la distrugerea celor mai bune trupe. Înaltele autorităţi s-au eschivat în faţa acestei avertizări cu ajutorul unor fraze generale: „Există speranţa – spunea șeful Statului-Major de la cartierul general, generalul reacţionar Lukomski – că începutul unor lupte încununate de succes poate va schimba psihologia maselor, iar șefii vor prelua din nou frâiele smulse din mâinile lor". Ăsta era chiar scopul principal: preluarea frâielor.

Potrivit unui plan elaborat de multă vreme, se preconiza ca lovitura principală să fie dată cu forţele frontului de sud-vest, în direcţia Lvov; fronturile de nord și vest aveau sarcini cu caracter auxiliar. Ofensiva trebuia să înceapă în același timp pe toate fronturile. În curând, s-a văzut că planul acesta depășea cu mult posibilităţile comandamentului. S-a hotărât atunci ca fronturile să avanseze unul după altul, începând cu cele mai puţin importante. Dar și asta

s-a dovedit imposibil. „Atunci, comandamentul superior – spune Denikin – a hotărât să renunţe la orice planificare strategică și a fost nevoit să le ordone fronturilor să înceapă operaţiunea atunci când vor fi gata." Totul era lăsat la bunul-plac al providenţei. Lipseau numai icoanele ţarinei. Au încercat să le înlocuiască cu icoanele democraţiei. Kerenski a mers peste tot, îndemnând, binecuvântând. Ofensiva a început: pe 16 iunie, pe frontul de sud-vest; pe 7 iulie – pe cel de vest; pe 8 – pe cel de nord; pe 9 – pe cel românesc. Înaintarea ultimelor trei fronturi, de fapt fictivă, a coincis cu începutul prăbușirii frontului principal, cel de sud-vest.

Kerenski îi raporta Guvernului Provizoriu: „Astăzi este o mare victorie a revoluţiei. Pe 18 iunie, armata revoluţionară rusă a trecut cu mare entuziasm la ofensivă". „A avut loc evenimentul mult așteptat – scria ziarul cadet *Reci* –, care a întors Revoluţia Rusă la zilele ei cele mai bune." Pe 19 iunie, bătrânul Plehanov declama în faţa unei manifestaţii patriotice: „Cetăţeni! Dacă vă întreb ce zi e azi, o să-mi spuneţi că e luni. Dar este o greșeală: azi e o duminică, renașterea[3] ţării noastre și a democraţiei din întreaga lume. Rusia, care a dat jos jugul ţarismului, a hotărât să dea jos și jugul dușmanului". Ţereteli spunea în aceeași zi la Congresul Sovietelor: „Se deschide o pagină nouă în istoria marii Revoluţii Ruse... Succesele armatei noastre revoluţionare nu trebuie salutate numai de către democraţia rusă, ci și... de toţi cei care năzuiesc într-adevăr să lupte cu imperialismul". Democraţia patriotică își deschisese toate robinetele.

Între timp, ziarele anunţau o veste bună: „Bursa din Paris salută ofensiva rusă cu o creștere a tuturor valorilor rusești". Socialiștii încercau să verifice durabilitatea revoluţiei prin buletinul bursier. Dar istoria ne învaţă că bursa se simte cu atât mai bine cu cât revoluţiei îi este mai rău.

Muncitorii și garnizoana capitalei n-au fost cuprinși nicio clipă de valul de patriotism încălzit artificial. Arena lui a rămas Nevski Prospekt. „Am ieșit pe Nevski – ne spune în amintirile sale soldatul Cinionov – și am încercat să facem agitaţie împotriva ofensivei. Atunci burghezii au tăbărât asupra noastră cu umbrelele... I-am prins pe burghezi, i-am dus în cazărmi... și le-am spus că a doua zi o să fie trimiși pe front." Erau deja simptomele exploziei războiului civil ce se apropia: veneau Zilele din Iulie.

Pe 21 iunie, Regimentul de mitraliori din Petrograd a hotărât într-o adunare generală: „Pe viitor, vom trimite detașamente pe front numai atunci când războiul va avea un caracter revoluţionar..." Ca răspuns la ameninţarea cu desfiinţarea, regimentul a spus că nu va șovăi să dizolve el „Guvernul Provizoriu și celelalte organizaţii care-l susţin". Auzim din nou note de ameninţare care depășeau cu mult agitaţia bolșevicilor.

[3] Joc de cuvinte în original: *voskresenie* – înviere, renaștere; *voskresen'e* – duminică. *(N. tr.)*

Pentru 23 iunie, cronica evenimentelor reţine: „Trupele Armatei a 2-a au cucerit prima și a doua linie a tranșeelor dușmanului...” Și tot acolo: „La uzina Baranovski (șase mii de muncitori) au avut loc noi alegeri pentru Sovietul din Petrograd. În locul celor trei eseri, au fost aleși trei bolșevici”.

Spre sfârșitul lunii, fizionomia Sovietului din Petrograd apucase deja să se schimbe semnificativ. E adevărat, pe 20 iunie, Sovietul a adoptat o rezoluţie ce saluta armata aflată în ofensivă. Dar cu ce majoritate? 472 de voturi la 271 și 39 de abţineri. Era un raport de forţe cu totul nou, pe care nu l-am mai întâlnit până acum. Bolșevicii împreună cu micile grupări de stânga ale menșevicilor și eserilor constituiau deja două cincimi din Soviet. Asta însemna că, în uzine și cazărmi, adversarii ofensivei alcătuiau o majoritate incontestabilă.

Sovietul raionului Vîborg a adoptat pe 24 iunie o rezoluţie în care fiecare cuvânt părea întipărit apăsat cu ciocanul: „Noi... protestăm împotriva aventurii Guvernului Provizoriu, care desfășoară o ofensivă pentru vechile tratate de jefuire... și atribuim toată răspunderea pentru această politică de ofensivă Guvernului Provizoriu și partidelor care-l susţin, menșevic și eser”. Dat deoparte după Revoluţia din Februarie, raionul Vîborg trecea acum, sigur pe sine, în frunte. În Sovietul din Vîborg, bolșevicii erau deja în majoritate.

Totul depindea acum de soarta ofensivei, deci de soldaţii din tranșee. Ce schimbări va aduce ofensiva în conștiinţa celor care trebuiau s-o înfăptuiască? Ei erau înclinaţi în mod clar spre pace. Dar tocmai această înclinaţie ajunsese să fie transformată într-o anumită măsură de către conducători într-o acceptare a ofensivei, cel puţin la o parte din soldaţi și nu pentru multă vreme.

După revoluţie, soldaţii așteptaseră de la noua putere o încheiere rapidă a păcii, fiind gata până atunci să ţină frontul. Dar pacea nu venea. Soldaţii trecuseră la încercări de fraternizare cu germanii și austriecii, în parte sub influenţa agitaţiei bolșevicilor, dar mai ales căutându-și propriile căi spre pace. Împotriva fraternizării se pornise însă o prigoană din toate părţile. Mai mult, se observase că soldaţii germani nu prea ieșeau de sub ordinele ofiţerilor lor. Fraternizarea, care nu dusese la pace, începuse să se reducă simţitor.

Între timp, pe front domnise un armistiţiu de fapt. Germanii se folosiseră de el pentru a muta trupe uriașe pe frontul occidental. Soldaţii ruși vedeau cum se goleau tranșeele dușmanului, cum erau luate mitralierele, cum erau duse de acolo tunurile. Tocmai pe asta fusese construit planul de pregătire morală a ofensivei. Soldaţilor începuse să li se insufle sistematic ideea că dușmanul era complet slăbit, că nu mai avea forţe, că din vest venea împotriva lui America și că era de ajuns să-i dăm și noi un ghiont ca frontul dușman să se prăbușească, iar noi să avem pacea. Conducătorii nu credeau în asta nicio clipă. Dar se bazau pe faptul că, după ce-și va fi băgat mâna în angrenajul războiului, armata nu va mai putea să și-o tragă înapoi.

Nereușind să-și atingă scopul nici prin diplomaţia Guvernului Provizoriu, nici prin fraternizare, o parte a soldaţilor începuseră să încline în mod vizibil spre această a treia cale: să dea un ghiont care să facă războiul praf. Unul dintre delegaţii de pe front la Congresul Sovietelor a redat sentimentele soldaţilor chiar în felul acesta: „Acum, în faţa noastră se află un front german rărit, acum, în faţa noastră nu mai sunt tunuri și, dacă o să mergem să-l răsturnăm pe dușman, o să ne apropiem de pacea mult dorită".

La început, dușmanul a părut într-adevăr foarte slab și s-a retras fără să accepte lupta, care, de fapt, nici nu putea fi dată de atacatori. Dar dușmanul nu se risipea, ci se regrupa și concentra. După ce au avansat astfel în adâncime douăzeci-treizeci de kilometri, soldaţii ruși au dat peste un tablou destul de cunoscut din experienţa anilor anteriori: dușmanul îi aștepta pe niște poziţii noi, întărite. Atunci a devenit limpede că, deși soldaţii acceptaseră să dea un ghiont în folosul păcii, ei nu voiau nicidecum războiul. Atrași în el printr-o combinaţie de forţă, presiune morală și, în principal, înșelătorie, ei s-au întors și mai indignaţi înapoi.

„După o pregătire de artilerie nemaivăzută prin puterea și forţa sa din partea rușilor – spune un istoric rus al războiului mondial, generalul Zaioncikovski –, trupele au ocupat aproape fără pierderi poziţia dușmană și n-au vrut să meargă mai departe. A început o dezertare masivă și părăsirea poziţiilor de către unităţi întregi."

Doroșenko, un om de stat ucrainean, care a fost la un moment dat comisar al Guvernului Provizoriu în Galiţia, povestește că, după cucerirea orașelor Halici și Kaluș, „la Kaluș s-a petrecut numaidecât un pogrom îngrozitor al populaţiei locale, însă doar al ucrainenilor și evreilor – polonezii au fost lăsaţi în pace. Pogromul a fost condus de mâna pricepută a cuiva care indica în special instituţiile culturale și de învăţământ ucrainene de prin partea locului". La pogrom au luat parte „unităţile cele mai bune, cele mai puţin pervertite de revoluţie", alese cu grijă pentru ofensivă. Dar, în această poveste, cei care și-au arătat adevărata faţă au fost conducătorii ofensivei, vechi comandanţi ţariști, organizatori experimentaţi de pogromuri.

Pe 9 iulie, comitetele și comisarii Armatei a 11-a îi telegrafiau guvernului: „Ofensiva germană începută pe 6 iulie pe frontul Armatei a 11-a se transformă într-o catastrofă inimaginabilă... În starea de spirit a trupelor, impulsionate nu demult de eforturile eroice ale unei minorităţi, s-a observat o schimbare bruscă și distrugătoare. Avântul ofensiv s-a consumat repede. Cea mai mare parte a trupelor se află într-o stare de descompunere din ce în ce mai mare. N-a mai rămas nimic din autoritate și supunere, încercările de convingere și-au pierdut efectul – la ele se răspunde cu ameninţări, iar uneori chiar cu execuţii".

Cu acordul comisarilor și al comitetelor, comandantul frontului de sud-vest a dat ordinul de a se trage în cei ce fugeau.

Pe 12 iulie, comandantul frontului de vest, Denikin, s-a întors la Statul său Major „cu disperare în suflet și cu conștiinţa deplină a ruinării complete a ultimei speranţe, ce abia mai pâlpâia, într-o... minune".

Soldaţii nu voiau să lupte. Trupele din spatele frontului, cărora unităţile slăbite după cucerirea tranșeelor dușmane li se adresaseră pentru înlocuire, au răspuns: „De ce-aţi atacat? Cine v-a poruncit? Trebuie să terminăm cu războiul, nu să atacăm". Comandantul Corpului 1 siberian, considerat unul dintre cele mai bune, raporta că, odată cu venirea serii, soldaţii începuseră să plece în grupuri mari, companii întregi, din prima linie încă neatacată. „Mi-am dat seama că noi, șefii, nu puteam schimba psihologia stihială a masei de soldaţi și am plâns cu amar, cu amar, multă vreme."

Una dintre companii a refuzat chiar să arunce în rândurile dușmanului un manifest care anunța cucerirea Haliciului până ce nu s-a găsit un soldat care să poată traduce textul german în limba rusă. Din asta se vede întreaga lipsă de încredere a masei soldaţilor în corpul de comandă, fie vechi, fie nou, din Februarie. Secole de bătaie de joc și de violenţă răbufneau ca un vulcan la suprafaţă. Soldaţii se simţeau din nou înșelaţi. Ofensiva nu ducea la pace, ci la război. Or, soldaţii nu voiau război. Și aveau dreptate. Patrioţii care se ascundeau în spatele frontului îi hăituiau și-i acuzau pe soldaţi că încearcă să-și salveze pielea. Dar soldaţii aveau dreptate. Ei erau conduși de un instinct naţional corect, care se reflecta în conștiinţa unor oameni asupriţi, înșelaţi, chinuiţi, ce fuseseră ridicaţi de speranţa revoluţionară și aruncaţi din nou în mocirla însângerată. Soldaţii aveau dreptate. Continuarea războiului nu-i putea da poporului rus nimic în afară de victime, umilinţe, necazuri, nimic în afară de o creștere a înrobirii interne și externe.

Presa patriotică din 1917, nu numai cadetă, dar și socialistă, a fost neobosită în a sublinia contrastul dintre soldaţii ruși, dezertori și lași, și batalioanele eroice ale Marii Revoluţii Franceze. Însă asta arată nu numai neînţelegerea dialecticii procesului revoluţionar, dar și o mare incultură istorică.

Minunaţii comandanţi de oști ai Revoluţiei și ai Imperiului Francez au început-o, peste tot, ca niște persoane ce încălcau disciplina, ca niște dezorganizatori – Miliukov ar fi spus ca niște bolșevici. Pe vremea când era sublocotenentul D'Avout, viitorul mareșal Davout a subminat în anii 1789-1790 timp de luni de zile disciplina „normală" din garnizoana din Hesdin, alungând corpul de comandă. Până la jumătatea anului 1790, prin toată Franţa s-a desfășurat un proces de ruinare completă a vechii armate. Soldaţii Regimentului Vincennes și-au forţat ofiţerii să mănânce împreună cu ei. Flota și-a alungat ofiţerii. Douăzeci de regimente și-au supus corpul de comandă la tot felul de forme de violenţă. La Nancy, trei regimente și-au băgat ofiţerii superiori

la închisoare. Începând cu 1790, conducătorii Revoluţiei Franceze n-au încetat să repete în legătură cu excesele din armată: „Vinovată e numai puterea executivă, care nu i-a schimbat pe ofiţerii ostili revoluţiei". E remarcabil că pentru înlocuirea vechiului corp de ofiţeri se pronunţau și Mirabeau, și Robespierre. Primul încerca să restabilească cât mai repede o disciplină de fier. Cel de-al doilea dorea să dezarmeze contrarevoluţia. Dar amândoi își dădeau seama că vechea armată nu mai avea zile.

E adevărat, spre deosebire de Revoluţia Franceză, cea Rusă s-a petrecut în vreme de război. Dar asta nu însemna o excepţie de la legea istorică remarcată de Engels. Dimpotrivă, condiţiile unui război de durată și nefericit puteau numai să accelereze și agraveze procesul descompunerii revoluţionare a armatei. Ofensiva nefericită și criminală a democraţiei a făcut restul. De-acum, soldaţii spuneau cu toţii: „Gata cu vărsarea de sânge! Ce rost mai au libertatea și pământul dacă noi n-o să mai fim?" Când pacifiștii luminaţi încearcă prin argumente raţionaliste să desființeze războiul, ei sunt pur și simplu ridicoli. Când însă masele înarmate pun în mișcare împotriva războiului argumentele raţiunii înseamnă că războiul a ajuns la sfârșit.

XX. ȚĂRĂNIMEA

Baza profundă a revoluţiei o constituia problema agrară. În rânduielile agrare arhaice, ivite direct din iobăgie, în puterea tradiţională a moșierului, în legăturile strânse dintre moșier, administraţia locală și păturile sociale ale zemstvei se înrădăcinaseră cele mai barbare fenomene ale vieţii rusești, încununate cu monarhia lui Rasputin. Ţăranul, care era temelia acestui regim asiatic secular, era în același timp și prima dintre victimele lui.

În primele săptămâni de după Revoluţia din Februarie, satul rămăsese aproape imobil. Generaţiile cele mai active se aflau pe front. Generaţiile în vârstă, rămase acasă, ţineau mult prea bine minte că o revoluţie se încheie cu campanii de pedepsire. Satul tăcea și, de aceea, și orașul tăcea în privinţa satului. Dar spectrul războiului civil atârna încă din martie deasupra cuiburilor de moșieri. Din guberniile cele mai aristocratice, adică mai înapoiate și mai reacţionare, strigătul de ajutor s-a auzit încă înainte de a se arăta adevăratul pericol. Liberalii reflectau cu sensibilitate temerile moșierilor. Conciliatorii reflectau starea de spirit a liberalilor. „Este periculos să se forţeze problema agrară în săptămânile apropiate – explica pe îndelete imediat după revoluţie «stângistul» Suhanov – și nu este nici cea mai mică nevoie să se facă asta." Tot așa, după cum știm, Suhanov socotea că e periculos să se forţeze problema păcii și a zilei de lucru de opt ore. Era mai simplu să te ascunzi în faţa greutăţilor. Mai mult, moșierii speriau lumea că o bulversare a relaţiilor agrare va avea un efect negativ asupra însămânţărilor și aprovizionării orașelor. Comitetul Executiv le-a trimis localităților telegrame care recomandau „neimplicarea în chestiunile agricole, pentru a nu tulbura aprovizionarea orașelor".

În multe locuri, moșierii, speriaţi de revoluţie, s-au abţinut de la semănatul de primăvară. Dată fiind situaţia dificilă a aprovizionării ţării, pământurile goale păreau că-și cheamă un nou stăpân. Ţăranii s-au urnit în tăcere. Fără să-și pună mari speranţe în noua putere, moșierii au trecut la o lichidare rapidă a moșiilor lor. Chiaburii au început să cumpere tot mai multe din pământurile acestora, socotind că exproprierea forţată nu se va răsfrânge și

asupra lor, fiind ţărani. Multe tranzacţii funciare aveau un caracter în mod evident fictiv. Se presupunea că proprietăţile private de sub o anumită limită vor fi cruţate; din cauza asta, moșierii își împărţiseră în chip artificial moșiile în parcele mici, folosindu-se de proprietari interpuși. Adesea pământurile erau trecute pe numele unor cetăţeni străini din ţările aliate sau neutre. Specula chiaburilor și escrocheriile moșierilor ameninţau să nu mai lase nimic din fondul agrar în momentul convocării Adunării Constituante.

Satul vedea aceste manevre. De aici cererea de a se opri prin decret orice tranzacţie cu pământ. Trimișii ţăranilor au pornit-o spre orașe, la noii șefi, să caute pământ și dreptate. Se întâmpla nu o dată ca miniștrii, după niște discursuri înălţătoare sau ovaţii, să se lovească la ieșire de siluetele cenușii ale delegaților ţăranilor. Suhanov povestește că unul dintre trimiși, cu lacrimi în ochi, i-a implorat pe cetăţenii miniștri să dea o lege care să protejeze fondul agrar de vânzarea completă. „A fost întrerupt nerăbdător de Kerenski, agitat și palid: Am spus că se va face, deci așa va fi... și nu te mai uita la mine cu niște ochi bănuitori." Suhanov, care era de faţă la scena asta, adaugă: „Am reprodus-o cuvânt cu cuvânt – și Kerenski avea dreptate: ţăranii se uitau cu niște ochi bănuitori la celebrul ministru și conducător al poporului". În acest scurt dialog dintre ţăranul care încă roagă, dar nu mai are încredere și ministrul radical care dă din mână a lehamite în faţa neîncrederii ţăranilor iese la lumină caracterul inevitabil al prăbușirii regimului din Februarie.

Ordonanţa de înființare a comitetelor agrare ca organe de pregătire a reformei agrare a fost dată de primul ministru al agriculturii, cadetul Șingariov. Comitetul Agrar General, în frunte cu un birocrat liberal, profesorul Postnikov, era format în general din narodnici care se temeau în primul rând să se dovedească mai puţin moderaţi decât președintele lor. În gubernii, judeţe și plase au fost instituite comitete agrare locale. Dacă sovietele, care pătrunseseră destul de greu la sate, erau considerate organe private, comitetele agrare aveau un caracter guvernamental. Cu cât mai nedeterminată era funcţia lor stabilită prin ordonanţă, cu atât mai greu le era să facă faţă presiunii ţăranilor. Și, cu cât erau mai jos în ierarhia generală, cu cât erau mai aproape de pământ, cu atât mai repede vor deveni ele un instrument al mișcării ţărănești.

Spre sfârșitul lui martie au început să vină în capitală primele informaţii neliniștitoare despre ieșirea în arenă a ţăranilor. Comisarul din Novgorod anunţa prin telegraf despre tulburările produse de un anume sublocotenent Panasiuk, despre „arestări lipsite de temei ale moșierilor" ș.a.m.d. În gubernia Tambov, o mulţime de ţărani în frunte cu câţiva soldaţi aflaţi în permisie jefuiseră conacul unui moșier. Aceste prime informaţii erau, fără îndoială, umflate, moșierii exagerând în mod evident situaţia în plângerile lor și luând-o înaintea evenimentelor. Dar este cât se poate de sigur că soldaţii se implicau

în calitate de conducători în mișcarea ţărănească, aducând de pe front și din garnizoanele orașelor spiritul de iniţiativă.

Unul dintre comitetele de plasă din gubernia Harkov a hotărât pe 5 aprilie să facă percheziţii la proprietarii de pământ și să le ia armele. Era în mod clar o presimţire a războiului civil. Apariţia unor tulburări în judeţul Skopinski din gubernia Riazan era explicată de un comisar prin hotărârea Comitetului Executiv din judeţul vecin de a-i forţa pe moșieri să le dea pământul în arendă ţăranilor. „Agitaţia studenţilor ce îndeamnă la calm până la Adunarea Constituantă n-are niciun succes." Așa aflăm că „studenţii", care, în epoca primei revoluţii, îi îndemnaseră pe ţărani la teroarea agrară – asta fusese tactica eserilor pe atunci –, propovăduiau în 1917, dimpotrivă, legalitatea și calmul, e adevărat, fără niciun succes.

Un comisar din gubernia Simbirsk descria tabloul unei mișcări ţărănești mai ample: comitetele de plasă și sătești – despre ele vom vorbi mai târziu – îi arestau pe moșieri, îi expulzau din gubernie, îi îndepărtau pe muncitorii agricoli de pe pământurile moșierilor, luau în stăpânire pământul, stabileau o sumă arbitrară pentru arendă. „Delegaţii trimiși de Comitetul Executiv trec de partea ţăranilor." În același timp începuse mișcarea ţăranilor devălmași împotriva secesioniștior, adică a ţăranilor puternici, care se separaseră în loturi individuale pe baza legii lui Stolîpin din 9 noiembrie 1906. „Situaţia din gubernie pune în pericol însămânțatul ogoarelor." Comisarul gubernial din Simbirsk nu mai vedea încă din aprilie altă soluţie decât declararea imediată a pământului drept proprietate naţională, urmând ca modalităţile de exploatare agricolă să fie stabilite mai târziu de Adunarea Constituantă.

Din judeţul Kașirski, foarte apropiat de Moscova, veneau reclamaţii împotriva Comitetului Executiv care îndemna populaţia să ia în stăpânire, fără răscumpărare, pământurile bisericești, mănăstirești și moșierești. În gubernia Kursk, ţăranii i-au alungat de pe moșie pe prizonierii de război care lucrau acolo și chiar i-au închis în închisoarea locală. După congresele ţărănești, ţăranii din gubernia Penza, înclinaţi spre o interpretare literală a rezoluţiilor eserilor referitoare la pământ și pace, au început să încalce contractele de curând încheiate cu proprietarii de pământ. În același timp, ei au trecut la ofensivă împotriva noilor organe ale puterii. „La formarea în martie a comitetelor executive de plasă și judeţene, intelighenţia a fost majoritară; dar apoi – raporta comisarul din Penza – au început să se audă voci împotriva ei și, de la mijlocul lui aprilie, pretutindeni în comitete, componenţa a început să fie alcătuită numai din ţărani, înclinaţi în chestiunea pământului în mod vădit spre ilegalitate."

Un grup de proprietari de pământ din gubernia vecină, Kazan, s-a plâns Guvernului Provizoriu că se afla în imposibilitatea de a-și exploata moșiile, pentru că ţăranii le alungau muncitorii agricoli, le furau seminţele, în multe

locuri le luau toată averea din conace, nu le îngăduiau moșierilor să taie lemne din propria pădure, îi ameninţau cu violenţa și cu moartea. „Nu există justiţie, toţi fac ce vor, populaţia chibzuită este terorizată." Moșierii din Kazan știau deja cine era de vină de anarhie: „Dispoziţiile Guvernului Provizoriu nu sunt cunoscute în sate, dar manifestele bolșevicilor sunt foarte răspândite".

Totuși, dispoziţiile Guvernului Provizoriu nu lipseau. Printr-o telegramă din 20 martie, prinţul Lvov le propusese comisarilor să înființeze comitete de plasă ca organe ale puterii locale, recomandând ca la activitatea din aceste comitete „să fie atrași proprietarii locali de pământ și toate forţele intelectuale ale satului". Se prevedea organizarea întregului sistem de stat după sistemul camerelor de conciliere. Totuși, comisarii au fost nevoiţi în curând să se plângă de „înlăturarea forţelor intelectuale": era limpede că ţăranii n-aveau încredere în alde Kerenski de judeţ și de plasă.

Pe 3 aprilie, adjunctul prinţului Lvov, prinţul Urusov – Ministerul de Interne, așa cum vedem, era reprezentat de titluri foarte înalte –, cerea să nu fie admisă nicio samavolnicie și mai ales să se apere „libertatea fiecărui proprietar de a dispune de pământul său", adică cea mai dulce dintre libertăţi. Peste zece zile, însuși prinţul Lvov socotea necesar să se agite, cerând comisarilor „să curme prin întreaga forţă a legii orice manifestare de violenţă și jaf". Peste încă două zile, prinţul Urusov îi transmitea unui comisar gubernial „să ia măsuri de apărare a hergheliilor în faţa acţiunilor anarhice, explicându-le ţăranilor..." ș.a.m.d. Pe 18 aprilie, prinţul Urusov era neliniștit că prizonierii de război ce lucrau pe pământurile moșierilor începuseră să prezinte niște cereri exagerate și le-a ordonat comisarilor să-i sancţioneze pe cei obraznici pe baza drepturilor acordate înainte guvernatorilor ţariști. Circularele, ordinele, dispoziţiile telegrafice curgeau de sus în jos ca o ploaie neîntreruptă. Pe 12 mai, prinţul Lvov enumera, într-o nouă telegramă, acţiunile neautorizate care „nu se opresc în toată ţara": arestări samavolnice, percheziţii, înlăturări din funcţie, de la administrarea moșiilor, de la administrarea fabricilor și a uzinelor; distrugeri ale proprietăţii, jafuri, nelegiuiri; violenţă împotriva persoanelor oficiale; contribuţii impuse populaţiei; instigarea unei părţi a populaţiei împotriva alteia ș.a.m.d., ș.a.m.d. „Toate acţiunile de acest fel trebuie în mod evident considerate ca neautorizate, în unele cazuri chiar ca anarhice..." Calificarea nu era prea clară, dar concluzia, da: „să se ia măsurile cele mai ferme". Comisarii guberniali au distribuit cu fermitate circulara în judeţe, comitetele judeţene au făcut presiuni asupra celor de plasă și toate la un loc și-au demonstrat neputinţa în faţa ţăranului.

Aproape pretutindeni, trupele din imediata apropiere se implicau în cauză. Cel mai adesea, iniţiativa le aparţinea chiar lor. Mișcarea a luat forme extrem de variate, în funcţie de condiţiile locale și de seriozitatea luptei. În Siberia, unde nu erau moșieri, ţăranii au pus mâna pe pământurile bisericești

și mănăstirești. De fapt, clerul a avut de suferit și în alte părţi ale ţării. În cuvioasa gubernie Smolensk, popii și călugării au fost arestaţi sub influenţa soldaţilor veniţi de pe front. Organele locale au fost obligate adesea să meargă mai departe decât ar fi vrut – numai să prevină măsuri și mai radicale din partea ţăranilor. La începutul lui mai, un comitet executiv judeţean din gubernia Samara a luat sub tutelă publică moșia contelui Orlov-Davîdov, protejând-o în felul acesta de ţărani. Pentru că decretul de interzicere a tranzacţiilor cu pământ, promis de Kerenski, tot nu apăruse, ţăranii au început să împiedice prin propriile mijloace vânzarea moșiilor, oprind măsurarea suprafeţelor agricole. Armele moșierilor, până și cele de vânătoare, erau tot mai des confiscate. Ţăranii din gubernia Minsk – se plângea un comisar – „iau rezoluţiile Congresului Țăranilor drept literă de lege". Și cum să le fi interpretat altfel? Doar aceste congrese erau singura autoritate reală în locurile respective. În felul acesta se prefigura o mare neînţelegere între inteligenţia eseră, care era plină de vorbe, și ţărani, care cereau fapte.

Spre sfârșitul lui mai a început să se miște și stepa asiatică îndepărtată. Kirghizii, cărora ţarii le luaseră cele mai bune pământuri în folosul slugilor lor, s-au ridicat acum împotriva moșierilor, invitându-i să-și lichideze cât mai repede posesiunile hoţești. „O asemenea înţelegere a lucrurilor e din ce în ce mai răspândită în stepă", raporta comisarul din Akmolinsk.

În celălalt capăt al ţării, în gubernia Livoniei, un comitet executiv judeţean a trimis o comisie care să ancheteze vandalizarea moșiei baronului Stahl von Holstein. Comisia a constatat că tulburările erau neînsemnate, că prezenţa baronului în judeţ dăuna liniștii publice și a hotărât: baronul să fie pus împreună cu baroneasa la dispoziţia Guvernului Provizoriu. Așa a apărut unul dintre nenumăratele conflicte dintre puterea locală și cea centrală, dintre eserii de jos și cei de sus.

Un raport din 27 mai din judeţul Pavlogradski, gubernia Ekaterinoslav, picta niște rânduieli aproape idilice: membrii comitetului agrar îi explicau populaţiei toate neînţelegerile și în felul acesta „previn orice fel de excese". Vai, idila asta va dura numai câteva săptămâni.

Stareţul uneia dintre mănăstirile din Kostroma se plângea cu amărăciune la sfârșitul lui mai de rechiziţionarea de către ţărani a unei treimi dintre vitele mănăstirești. Venerabilul monah ar fi trebuit să fie mai modest: în curând va trebui să-și ia adio și de la restul de două treimi.

În gubernia Kursk a început prigonirea secesioniștilor care refuzau să se întoarcă în comunitatea sătească. Înainte de marea revoluţie agrară, înainte de împărţirea pământului, ţăranii voiau să acţioneze ca un întreg. Separările interioare puteau deveni o piedică. Obștea trebuia să se conducă ca un singur om. Lupta pentru pământurile moșierilor era însoţită de aceea de violenţe împotriva ţăranilor ce aveau pământ în proprietate individuală.

În ultima zi din mai a fost arestat în gubernia Perm soldatul Samoilov, care instiga la neplata birurilor. În curând, soldatul Samoilov îi va aresta el pe alţii. În timpul unei procesiuni religioase dintr-unul dintre satele din gubernia Harkov, ţăranul Griţenko a tăiat cu toporul, sub privirile întregului sat, icoana venerată a Sf. Nicolae. Astfel, tot felul de proteste apăreau și se transformau în acţiune.

Un ofiţer de marină anonim, el însuși moșier, prezintă, în *Însemnările unui albgardist*, un tablou interesant al evoluţiei satului în primele luni de după revoluţie. În toate posturile „au fost aleși aproape întotdeauna oameni din păturile burgheze. Toţi doreau un singur lucru – să păstreze ordinea". Ţăranii, e adevărat, revendicau pământul, dar, în primele două-trei luni, fără violenţă. Dimpotrivă, se puteau auzi mereu fraze precum: „Nu vrem să jefuim, vrem să-l primim cu acordul lor" ș.a.m.d. În aceste asigurări liniștitoare, urechea locotenentului simţea totuși „o ameninţare ascunsă". Și, într-adevăr, chiar dacă ţăranii n-au trecut la violenţă în prima perioadă, „ei au început să-și manifeste numaidecât lipsa de respect" faţă de așa-numitele forţe intelectuale. Starea de spirit oarecum de așteptare s-a prelungit, după spusele albgardistului, până în mai-iunie, „după care s-a văzut o schimbare bruscă, a apărut o tendinţă de contestare a dispoziţiilor autorităţilor guberniale, de rezolvare arbitrară a problemelor..." Cu alte cuvinte, ţăranii îi dăduseră Revoluţiei din Februarie un termen de aproximativ trei luni pentru a plăti poliţele eserilor, după care au început să treacă pe cont propriu la încasarea lor.

Soldatul Cinionov, care trecuse la bolșevici, s-a dus de două ori după revoluţie de la Moscova la el acasă, în gubernia Orel. În mai, în plasă dominau eserii. În multe locuri, ţăranii le mai plăteau arendă moșierilor. Cinionov a organizat o celulă bolșevică formată din soldaţi, muncitori agricoli și oameni cu pământ puţin. Celula a făcut propagandă pentru încetarea plăţii chiriei și împărţirea pământurilor între cei care n-aveau pământ. Au pus imediat mâna pe pajiștile moșierilor, le-au împărţit între sate și au început să le cosească. „Eserii care se aflau în comitetul de plasă au început să strige că acţiunile noastre sunt ilegale, dar n-au refuzat partea lor de fân." Pentru că reprezentanţii sătești, de frica răspunderii, și-au depus mandatul, ţăranii au ales unii noi, mai hotărâţi. N-au fost nicidecum numai bolșevici. Prin presiunea lor nemijlocită, ţăranii creaseră o ruptură în Partidul Eserilor, separând elementele revoluţionare de funcţionari și carieriști. După ce au cosit fânul moșierilor, ţăranii s-au luat de ogoarele în pârloagă și au început să le împartă pentru semănăturile de toamnă. Celula bolșevică a hotărât să cerceteze hambarele moșierilor și să trimită rezervele de cereale la centru, care făcea foame. Hotărârile celulei au fost îndeplinite, pentru că ele coincideau cu sentimentele ţăranilor. Cinionov adusese acasă literatură bolșevică, despre care oamenii n-aveau acolo nici cea mai mică idee. „Inteligheţia locală și eserii au

răspândit zvonul că eu aduc cu mine mult aur german și-i cumpăr pe ţărani.” Plasa avea Miliukovii, Kerenskii și Leninii săi.

În gubernia Smolensk, influenţa eserilor a început să se consolideze după Congresul Gubernial al Deputaţilor Țăranilor, care se pronunţase, așa cum era de așteptat, pentru trecerea pământului în mâinile poporului. Ţăranii au acceptat întru totul această hotărâre, dar, spre deosebire de conducători, au luat-o în serios. De-acum, numărul eserilor din sate va crește neîntrerupt. „Oricine fusese măcar la un congres în fracţiunea eserilor – povestește unul dintre activiștii locali – se socotea sau eser, sau ceva de felul ăsta...” În orașul din judeţ se aflau două regimente, care erau și ele tot sub influenţa eserilor. Comitetele agrare de plasă au început să are pământurile moșierilor, să cosească pajiștile. Comisarul gubernial, eserul Efimov, a trimis ordine ameninţătoare. Satul era nedumerit: doar același comisar spusese la congresul gubernial că ţăranii constituiau acum puterea și că numai cel care lucra pământul îl putea folosi. Dar faptele arătau altfel. Prin dispoziţia comisarului eser Efimov, doar în judeţul Elnia, șaisprezece comitete agrare de plasă din șaptesprezece vor fi trimise în lunile următoare în judecată pentru acapararea pământurilor moșierilor. În felul acesta original se apropia de deznodământ povestea de dragoste a intelighenţiei narodnice cu poporul. În tot judeţul erau numai trei-patru bolșevici, nu mai mult. Totuși, influenţa lor a crescut repede, îndepărtându-i sau divizându-i pe eseri.

La începutul lui mai a fost convocat la Petrograd Congresul Panrus al Țăranilor. Delegaţii îi reprezentau mai degrabă pe cei de sus și de multe ori ajunseseră acolo din întâmplare. Dacă congresele muncitorilor și ale soldaţilor rămâneau invariabil în urma mersului evenimentelor și a evoluţiei politice a maselor, atunci nici nu mai are rost să spunem cât de departe era reprezentativitatea ţăranilor fărâmiţaţi de starea de spirit reală a satelor rusești. Delegaţii erau, pe de o parte, intelectuali narodnici din aripa cea mai de dreapta, oameni legaţi de ţărani în primul rând prin cooperaţia comercială sau prin amintirile de tinereţe. Pe de altă parte, „poporul” autentic era reprezentat de păturile cele mai avute din sate: chiaburi, prăvăliași, ţărani cooperatori. La acest congres, eserii au dominat categoric, mai ales prin aripa lor de extremă dreaptă. Din când în când totuși, și ei se opreau speriaţi în faţa combinaţiei stridente de lăcomie de pământ și spirit politic de Sute Negre care se vedea la alţi deputaţi. În legătură cu proprietatea funciară a moșierilor, congresul a avut o poziţie comună, extrem de radicală: „trecerea tuturor pământurilor în proprietatea comună a poporului, cu drept egal de folosire prin muncă, fără niciun fel de răscumpărare”. Desigur, chiaburii înţelegeau egalitatea numai în sensul egalităţii lor cu moșierii, și nicidecum în sensul egalităţii cu muncitorii agricoli. Totuși, această mică neînţelegere între socialismul fictiv al narodnicilor și democratismul agrar al ţăranilor se va vedea abia mai târziu.

Ministrul agriculturii, Cernov, arzând de dorinţa de a oferi un ou de Paști Congresului Țăranilor, a venit zadarnic cu un proiect de decret care să interzică vânzarea pământului. Ministrul de justiţie Pereverzev, care trecea și el drept un fel de socialist-revoluţionar, dăduse dispoziţii tocmai în zilele congresului ca autorităţile locale să nu se opună tranzacţiilor funciare. Deputaţii ţăranilor erau nedumeriţi în legătură cu asta. Dar treaba nu s-a urnit. Guvernul Provizoriu al prinţului Lvov nu era de acord să pună mâna pe pământurile moșierilor. Socialiștii nu voiau să pună mâna pe Guvernul Provizoriu. Iar componenţa congresului era cea mai puţin capabilă să găsească o ieșire din contradicţia dintre pofta lui de pământ și caracterul său reacţionar.

Pe 20 mai, Lenin a luat cuvântul la Congresul Țăranilor. „Părea că Lenin a ajuns – spune Suhanov – într-o turmă de crocodili. Totuși, ţăranii l-au ascultat cu atenţie și, probabil, cu simpatie, numai că n-au putut s-o arate." Același lucru s-a repetat și la secţia de soldaţi, extrem de ostilă faţă de bolșevici. Ca și eserii ori menșevicii, Suhanov încearcă să dea o tentă anarhistă tacticii lui Lenin în chestiunea agrară. Ceea ce nu e prea departe de prinţul Lvov, care era înclinat să considere atentatele la drepturile moșierilor drept o acţiune anarhistă. În această logică, revoluţia în general este egală cu anarhia. De fapt, felul în care Lenin punea problema era mult mai profund decât își imaginau criticii lui. Având comitetele agrare în subordinea lor, sovietele de deputaţi ai ţăranilor trebuiau să devină organele revoluţiei agrare, în primul rând cele de lichidare a proprietăţii moșierești. În ochii lui Lenin, sovietele erau în același timp organele viitoarei puteri de stat, ale uneia, de altfel, foarte concentrate, și anume ale dictaturii revoluţionare. Asta, în orice caz, era departe de anarhism, adică de teoria și practica absenţei puterii. „Noi ne pronunţăm – spunea Lenin pe 28 aprilie – pentru trecerea imediată a pământului în mâinile ţăranilor, dar într-un mod cât mai organizat. Suntem categoric împotriva luării pământului în mod anarhic."[1] De ce nu suntem de acord să așteptăm până la Adunarea Constituantă? „Importantă pentru noi este iniţiativa revoluţionară, iar legea trebuie să fie rezultatul acesteia. *Dacă veţi aștepta întocmirea legii și nu veţi dezvolta voi înșivă energia revoluţionară, nu veţi avea nici lege, nici pământ*."[2] Oare aceste cuvinte simple nu sunt vocea oricărei revoluţii?

După o lună de ședinţe, Congresul Țăranilor a ales un Comitet Executiv în calitate de instituţie permanentă, în componenţa căruia au intrat două sute de mic-burghezi vânjoși de la ţară și de narodnici de tip profesor sau negustor, având în frunte figuri decorative precum Breșkovskaia, Ceaikovski,

[1] V. I. Lenin, „Conferinţa a șaptea Generală (din aprilie) a PMSD (b) din Rusia. 24-29 aprilie (7-12 mai) 1917. Raport asupra problemei agrare. 28 aprilie (11 mai)", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, p. 424. *(N. red.)*
[2] *Ibid. (N. red.)*

Vera Figner și Kerenski. Președinte a fost ales eserul Avksentiev, un om făcut pentru banchete guberniale, nu pentru războiul ţărănesc.

De-acum înainte, principalele probleme vor fi examinate în ședinţele reunite ale celor două comitete executive: cel al muncitorilor și soldaţilor și cel al ţăranilor. Combinaţia aceasta va însemna o consolidare extremă a aripii de dreapta, legată nemijlocit de cadeţi. Ori de câte ori va fi nevoie să se facă presiuni asupra muncitorilor, să fie atacaţi bolșevicii, să fie ameninţată „republica independentă Kronstadt" cu toate plăgile posibile, cele două sute de mâini sau, mai bine zis, cei două sute de pumni ai Comitetului Executiv Țărănesc se vor ridica ca un zid. Oamenii aceștia vor fi întru totul de acord cu Miliukov că trebuia să „se termine" cu bolșevicii. În privinţa pământurilor moșierilor, ei aveau însă opinii de ţărani, nu de liberali, iar asta îi va face să se opună burgheziei și Guvernului Provizoriu.

Nici n-a apucat să se încheie bine Congresul Țăranilor, că au început să vină numeroase plângeri că, în teritoriu, rezoluţiile lui erau luate în serios, ducând la confiscarea de pământuri și de inventar de la moșieri. În mod evident, era imposibil să bagi în craniile încăpăţânate ale ţăranilor diferenţa dintre vorbe și fapte.

Eserii au sunat speriaţi retragerea. La începutul lui iunie, la congresul lor de la Moscova, ei au condamnat în chip solemn orice luare în stăpânire ilegală a pământului: trebuia să se aștepte Adunarea Constituantă. Dar rezoluţia aceasta s-a dovedit neputincioasă nu numai în a opri, dar și în a slăbi mișcarea agrară. Situaţia s-a complicat foarte mult și pentru că, chiar în interiorul Partidului Eserilor, erau numeroase elemente gata într-adevăr să meargă până la capăt alături de ţărani împotriva moșierilor, iar acești eseri de stânga, care nu se hotărâseră încă s-o rupă făţiș cu partidul, îi ajutau pe ţărani să ocolească legile sau să le interpreteze în felul lor.

În gubernia Kazan, unde mișcarea ţărănească căpătase o amploare deosebit de violentă, eserii de stânga s-au coagulat mai repede decât în alte locuri. În fruntea lor se afla Kalegaev, viitor comisar al poporului pentru agricultură în guvernul sovietic din perioada blocului bolșevicilor cu eserii de stânga. De la jumătatea lui mai, în gubernia Kazan a început o trecere sistematică a pământurilor în jurisdicţia comitetelor de plasă. Această măsură era aplicată cel mai curajos în judeţul Spasski, unde în fruntea organizaţiilor ţărănești se afla un bolșevic. Puterea gubernială se plângea la centru de agitaţia agrară dusă de niște bolșevici veniţi de la Kronstadt, care ar fi arestat-o pe cuvioasa călugăriţă Tamara „pentru proteste".

Pe 2 iunie, un comisar din gubernia Voronej raporta: „Cazurile de încălcare în diverse feluri a legii și de acţiuni ilegale sunt din ce în ce mai dese în gubernie, mai ales din motive legate de pământ". În gubernia Penza, confiscările de pământ deveneau tot mai insistente. Unul dintre comitetele agrare de plasă din

gubernia Kaluga îi luase unei mănăstiri o jumătate de fâneaţă; în urma plângerii stareţului, comitetul agrar judeţean a hotărât să se ia fâneaţa în întregime. Nu era un caz izolat ca instanţa superioară să se arate mai radicală decât cea inferioară. Stareţa Maria din gubernia Penza se plângea de confiscarea posesiunilor mănăstirești. „Autorităţile locale sunt neputincioase." În gubernia Viatka, ţăranii au pus sechestru pe moșia Skoropadski, aparţinând familiei viitorului hatman ucrainean, și, „până la rezolvarea chestiunii agrare", au hotărât ca proprietarii să nu se atingă de pădure, iar veniturile moșiei să fie predate la Trezoreria de Stat. În numeroase alte locuri, comitetele agrare nu numai că au redus nivelul arendei de cinci-șase ori, dar au hotărât ca ea să nu le fie achitată moșierilor, ci pusă la dispoziţia comitetelor până la soluţionarea problemei de către Adunarea Constituantă. Nu era o manieră avocăţească, ci una ţărănească, adică serioasă, de amânare a rezolvării chestiunii agrare până la Adunarea Constituantă. În gubernia Saratov, ţăranii, care tocmai le interziseseră în ajun moșierilor să taie pădurea, au început acum s-o taie chiar ei. Din ce în ce mai des, ţăranii puneau stăpânire pe pământurile bisericilor și ale mănăstirilor, mai ales acolo unde erau puţini moșieri. În Livonia, muncitorii agricoli letoni împreună cu soldaţii din batalionul leton au trecut la o confiscare sistematică a moșiilor baronilor.

Din gubernia Vitebsk, posesorii de exploatări forestiere strigau că măsurile luate de comitetele agrare le distrugeau afacerile și-i împiedicau să răspundă nevoilor frontului. Alţi patrioţi la fel de dezinteresaţi, moșierii din gubernia Poltava, erau triști că tulburările agrare îi lipseau de posibilitatea de a trimite provizii pe front. În sfârșit, Congresul Crescătorilor de Cai ţinut la Moscova avertiza că confiscările ţăranilor ameninţau cu mari probleme cavaleria din ţară. Între timp, procuratorul suprem al Sinodului, chiar cel care-i numise pe membrii preasfintei instituţii niște „idioţi și ticăloși", se plângea guvernului că, în gubernia Kazan, ţăranii le luau călugărilor nu numai pământurile și vitele, dar și făina necesară pentru prescuri. În gubernia Petrograd, la doi pași de capitală, ţăranii l-au alungat de la o moșie pe arendaș și au început s-o administreze singuri. Prinţul Urusov, care nu dormea, telegrafia din nou pe 2 iunie în toate părţile: „În ciuda seriei de cereri trimise de mine... ș.a.m.d., ș.a.m.d. Vă rog, din nou, să luaţi măsurile cele mai ferme". Prinţul uitase numai să arate care anume.

În timp ce în toată ţara se desfășura o activitate uriașă de smulgere a celor mai adânci rădăcini ale Evului Mediu și iobăgiei, ministrul agriculturii, Cernov, aduna în cancelariile sale materiale pentru Adunarea Constituantă. El avea de gând să realizeze reforma doar pe baza celor mai precise date ale statisticii agrare și de orice alt tip și, de aceea, cu o voce extrem de mieroasă, încerca să-i convingă pe ţărani să aștepte sfârșitul întreprinderilor sale. Dar asta nu-i va împiedica totuși pe moșieri să-l dea jos pe ministrul agriculturii din postul său cu mult înainte ca el să-și completeze tabelele sacramentale.

*

Pe baza arhivelor Guvernului Provizoriu, niște tineri cercetători au calculat că, în luna martie, mișcarea agrară se manifestase cu o forţă mai mare sau mai mică numai în 34 de judeţe, că, în aprilie, ea a cuprins deja 174 de judeţe, în mai – 236, în iunie – 280, în iulie – 325. Totuși, aceste cifre nu dau o imagine completă a creșterii reale a mișcării, pentru că, în fiecare judeţ, lupta a căpătat, de la o lună la alta, un caracter de masă din ce în ce mai larg și mai susţinut.

În această primă perioadă, adică din martie până în iulie, ţăranii s-au abţinut încă, în marea lor majoritate, de la acte directe de violenţă împotriva moșierilor și de la însușirea făţișă a pământului. Iakovlev, care a coordonat cercetările despre care am vorbit și care este azi comisar al poporului pentru agricultură al Uniunii Sovietice, explică tactica relativ pașnică a ţăranilor printr-o încredere în burghezie. Această explicaţie nu stă în picioare. Guvernul prinţului Lvov nu putea nicidecum să le câștige încrederea ţăranilor, ca să nu mai vorbim de suspiciunea permanentă a ţăranului faţă de oraș, putere, lumea educată. Dacă, în prima perioadă, ţăranii n-au apelat încă aproape deloc la măsuri de violenţă deschisă, încercând să dea acţiunilor lor forma unei presiuni legale sau aproape legale, asta se explică tocmai prin neîncrederea lor în guvern și prin lipsa unei încrederi suficiente în propriile forţe. Ţăranii abia se puneau în mișcare, pipăiau terenul, măsurau rezistenţa dușmanului și, când făceau presiuni din toate părţile asupra moșierului, spuneau: „Noi nu vrem să jefuim, noi vrem să facem totul așa cum trebuie". Ei nu-și atribuiau proprietatea pășunilor, dar coseau fânul de pe ele. Ei arendau cu forţa pământurile, stabileau singuri nivelul arendei sau, tot prin forţă, „cumpărau" pământul la preţul pe care-l stabileau singuri. Toate aceste acoperiri legale, puţin convingătoare pentru moșier, ca și pentru juristul liberal, erau dictate, de fapt, de o lipsă de încredere ascunsă în guvern: cu binele nu poţi să-l iei, cu forţa – e periculos, trebuie să-l luăm prin vicleșug. Ei preferau să-l exproprieze pe moșier cu acordul lui.

„În toate aceste luni – insistă Iakovlev – au predominat niște modalităţi cu totul originale, nemaivăzute în istorie, de luptă «pașnică» cu moșierii, ce decurgeau din încrederea ţăranilor în burghezie și în guvernul burgheziei." Acele modalităţi numite aici nemaivăzute în istorie sunt, de fapt, tipice, inevitabile, obligatorii din punct de vedere istoric pentru stadiul de început al războiului ţărănesc de pe toate meridianele. Dorinţa de a-și ascunde primii pași de revoltă sub aparenţa legalităţii, bisericești sau laice, a caracterizat dintotdeauna lupta oricărei clase revoluţionare, înainte să dobândească destulă forţă și încredere în sine pentru a tăia cordonul ombilical care o lega de vechea societate. La ţărănime, acest lucru se observă într-o măsură mai mare decât la oricare altă clasă, pentru că, chiar și în momentele ei cele mai bune,

această clasă înaintează cu pași mici și-i privește pe prietenii săi de la oraș cu niște ochi neîncrezători. Are motive pentru asta. La primii pași ai mișcării agrare, prietenii ei sunt agenţii burgheziei liberale și radicale. Susţinând o parte a revendicărilor ţăranilor, acești prieteni sunt totuși neliniștiţi pentru soarta proprietăţii burgheze și de aceea încearcă din toate puterile să îndrepte răscoala ţărănească în matca legalităţii burgheze.

În aceeași direcţie acţionează, cu multă vreme înainte de revoluţie, și alţi factori. Chiar și din mediul aristocratic se ridică propovăduitori ai împăcării. Lev Tolstoi a privit mai adânc decât oricine altcineva în sufletul ţăranului. Filozofia lui de neîmpotrivire prin forţă la rău era o generalizare a primelor etape ale revoluţiei ţărănești. Tolstoi visa ca totul să se întâmple „fără jefuire, printr-un acord reciproc". La baza acestei tactici, el a așezat un fundament religios, sub forma unui creștinism purificat. Mahatma Gandhi îndeplinește astăzi în India aceeași misiune, numai că într-o formă mult mai practică. Dacă ne întoarcem mult în urmă, găsim fără efort aceleași fenomene „nemaivăzute în istorie" în cele mai diverse variante, religioase, naţionale, filozofice și politice, începând cu vremurile biblice și chiar mai devreme.

Caracterul specific al răscoalei ţărănești din 1917 s-a manifestat poate numai în aceea că, în calitate de agenţi ai legalităţii burgheze, acum acţionau niște oameni care se numeau socialiști, și încă unii revoluţionari. Dar nu ei stabileau caracterul și ritmul mișcării ţărănești. Ţăranii îi urmau pe eseri în măsura în care puteau luau de la ei formule gata făcute pentru răfuiala cu moșierii. În același timp, eserii erau pentru ei o acoperire juridică. Doar erau partidul lui Kerenski, ministrul justiţiei, iar apoi ministru de război, și al lui Cernov, ministrul agriculturii. Eserii de prin judeţe și plase explicau întârzierea promulgării decretelor necesare prin împotrivirea moșierilor și a liberalilor și-i asigurau pe ţărani că „ai noștri" din guvern se străduiesc neîncetat. Desigur, ţăranii nu puteau să protesteze împotriva acestui lucru. Dar, cum nu sufereau nicidecum de încredere prostească, ei socoteau necesar să-i ajute de jos pe „ai noștri" și făceau asta așa de temeinic, că „alor noștri" de sus au început în curând să le pârâie toate încheieturile.

Slăbiciunea legăturii bolșevicilor cu ţăranii a fost temporară și se explică prin faptul că bolșevicii nu împărtășeau iluziile ţăranilor. Satul putea veni la bolșevism numai după experienţă și deziluzie. Forţa bolșevicilor consta în aceea că, în problema agrară, ca și în celelalte, ei erau scutiţi de această ruptură dintre vorbă și faptă.

Consideraţiile sociologice generale nu îngăduiau să se stabilească a priori dacă ţărănimea mai era capabilă să se ridice ca un întreg împotriva moșierilor. Accelerarea tedinţelor capitaliste din gospodăria ţărănească în perioada dintre cele două revoluţii, separarea unei pături puternice de fermieri de comunitatea primară, creșterea extraordinară a cooperaţiei sătești conduse de ţărani

înstăriţi și bogaţi – toate acestea împiedicau să se spună de dinainte în mod sigur care dintre cele două tendinţe va predomina în revoluţie: antagonismul agrar de castă dintre ţărani și aristocraţie sau antagonismul de clasă din interiorul ţărănimii înseși.

La întoarcerea sa, Lenin a luat o poziţie foarte precaută în această chestiune. „Mișcarea agrară – spunea el pe 14 aprilie – este deci numai o previziune și nu o realitate... Dar trebuie să prevedem eventualitatea ca ţărănimea să se unească cu burghezia...”[3] Asta nu era o idee scăpată așa, din întâmplare. Dimpotrivă, Lenin a repetat-o cu insistenţă în diverse ocazii. La Conferinţa de partid din 24 aprilie, luând cuvântul împotriva „vechilor bolșevici” care-l acuzau de subestimarea ţărănimii, el va spune: „... unui partid proletar nu-i este îngăduit să-și pună acum nădejdea în comunitatea de interese cu ţărănimea. Noi luptăm pentru ca ţărănimea să treacă de partea noastră, dar ea se situează, până la un anumit punct, în mod conștient de partea capitaliștilor”.[4] Asta arată, printre altele, ce departe era Lenin de teoria armoniei eterne dintre interesele proletariatului și cele ale ţărănimii pe care i-au atribuit-o apoi epigonii. Admiţând posibilitatea ca ţărănimea să se manifeste ca factor revoluţionar precum o castă socială, Lenin se pregătea totuși, în aprilie, și pentru varianta cea mai proastă, și anume pentru un bloc ferm al moșierilor, burgheziei și păturilor largi ale ţărănimii. „A atrage astăzi pe ţăran – spunea el – înseamnă a capitula în faţa lui Miliukov.”[5] De unde concluzia: „centrul de greutate trebuie mutat asupra sovietului de deputaţi ai muncitorilor agricoli”.[6]

Dar s-a împlinit varianta cea mai bună. Mișcarea agrară a devenit, dintr-o previziune, un fapt real, scoţând la iveală, pentru o scurtă perioadă, dar cu o forţă extraordinară, întâietatea legăturilor de castă ale ţăranilor faţă de antagonismele capitaliste. Sovietele de deputaţi ai muncitorilor agricoli au căpătat însemnătate numai în câteva locuri, mai cu seamă în provinciile baltice. În schimb, comitetele agrare au devenit organe ale întregii ţărănimi, care, cu presiunea ei puternică, le-a transformat din camere de conciliere în arme ale revoluţiei agrare.

---

[3] V. I. Lenin, „Conferinţa Organizaţiei Orășenești Petrograd a PMSD (b) din Rusia. 14-22 aprilie (27 aprilie-5 mai) 1917. Raport cu privire la momentul actual și la atitudinea faţă de Guvernul Provizoriu. 14 (27) aprilie”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, p. 243. *(N. red.)*

[4] V. I. Lenin, „Conferinţa a șaptea Generală (din aprilie) a PMSD (b) din Rusia. 24-29 aprilie (7-12 mai) 1917. Raport cu privire la momentul actual. 24 aprilie (7 mai)”, p. 356. *(N. red.)*

[5] V. I. Lenin, „Conferinţa a șaptea Generală (din aprilie) a PMSD (b) din Rusia. 24-29 aprilie (7-12 mai) 1917. Cuvânt de încheiere la raportul cu privire la momentul actual. 24 aprilie (7 mai)”, p. 368. *(N. red.)*

[6] V. I. Lenin, „Conferinţa Organizaţiei Orășenești Petrograd a PMSD (b) din Rusia. 14-22 aprilie (27 aprilie-5 mai) 1917. Raport cu privire la momentul actual și la atitudinea faţă de Guvernul Provizoriu. 14 (27) aprilie”, p. 243. *(N. red.)*

Faptul că ţărănimea în întregul ei a mai primit o dată posibilitatea, ultima în istoria sa, de a se manifesta ca factor revoluţionar demonstrează în același timp atât slăbiciunea relaţiilor capitaliste de la sate, cât și forţa lor. Economia burgheză era departe de a fi reușit să absoarbă relaţiile agrare de tip medieval-iobăgist. În același timp, dezvoltarea capitalistă mersese așa de departe, încât făcuse ca vechile forme de proprietate asupra pământului să devină la fel de insuportabile pentru toate păturile sătești. Împletirea proprietăţii moșierești și ţărănești, un calcul făcut adesea în mod conștient pentru a transforma drepturile moșierilor într-o capcană pentru toată obștea; răzleţirea îngrozitoare a pământurilor la sate; în sfârșit, noul antagonism dintre proprietatea de obște și proprietarii individuali – toate acestea creaseră un ghem insuportabil de relaţii funciare, din care nu se putea ieși pe calea unor măsuri legislative parţiale. Iar ţăranii simţeau asta mai bine ca oricare teoretician agrar. Experienţa vieţii, schimbându-se de-a lungul mai multor generaţii, îi adusese pe toţi la aceeași concluzie: trebuia pus cruce la toate drepturile moștenite sau dobândite asupra pământului, trebuiau răsturnate toate semnele de hotar, iar pământul, curăţat de toate sedimentele istorice, să fie transmis celor ce-l munceau. Acesta era sensul aforismelor ţărănești: pământul nu e al nimănui, pământul e al lui Dumnezeu, și în același spirit își explicau ţăranii programul eserilor de *socializare a pământului*. În ciuda teoriilor narodniciste, în acest program nu era nicio urmă de socialism. Cea mai curajoasă reformă agrară n-ar fi depășit, în realitate, limitele regimului burghez. Socializarea care ar fi trebuit să-i asigure fiecărui truditor „dreptul la pământ” era, în condiţiile păstrării unor relaţii de piaţă neîngrădite, o utopie clară. Menșevismul critica această utopie din punctul de vedere liberal-burghez. Bolșevismul, dimpotrivă, punea în lumină acea tendinţă democratică progresistă care-și găsise o expresie utopică în teoria eserilor. Descoperirea sensului istoric autentic al problemei agrare rusești a constituit unul dintre cele mai mari merite ale lui Lenin.

Miliukov scrie că, pentru el ca „sociolog și cercetător al evoluţiei istorice rusești”, cu alte cuvinte, ca om care privește ceea ce se întâmplă de la mare înălţime, „Lenin și Troţki au condus o mișcare mult mai apropiată de Pugaciov, Razin, Bolotnikov – secolele al XVII-lea și al XVIII-lea ale istoriei noastre – decât de ultimele teorii ale anarhosindicalismului european”. Grăuntele de adevăr conţinut în această afirmaţie a sociologului liberal – dacă e să lăsăm deoparte „anarhosindicalismul”, adus aici, nu știm de ce, în discuţie – pledează nu împotriva bolșevicilor, ci mai degrabă împotriva burgheziei ruse, a întârzierii și a lipsei ei de însemnătate politică. Nu bolșevicii erau vinovaţi că imensele mișcări ţărănești din secolele trecute nu duseseră la democratizarea relaţiilor sociale din Rusia – fără conducerea orașelor, era imposibil! –, așa cum nu bolșevicii erau vinovaţi că așa-numita eliberare a ţăranilor de la 1861 fusese realizată pe calea furtului pământurilor obștii, a înrobirii ţăranilor de

către stat și a păstrării complete a regimului de caste. Un singur lucru e adevărat: bolșevicii au fost nevoiţi să termine în primul sfert de secol XX ceea ce nu fusese terminat sau nu fusese deloc făcut în secolele al XVII-lea, al XVIII-lea și al XIX-lea. Înainte de a trece la marea sarcină care era a lor, bolșevicii s-au văzut nevoiţi să cureţe terenul de gunoiul istoric al vechilor clase conducătoare și al vechilor secole, și măcar această sarcină preliminară a fost îndeplinită de ei cu mare conștiinciozitate. Greu de crezut că Miliukov va îndrăzni să nege asta acum.

XXI. MIȘCĂRI ÎN RÂNDUL MASELOR

În luna a patra a existenţei sale, regimul din Februarie se sufoca deja în propriile contradicţii. În iunie a început Congresul Panrus al Sovietelor, care avea ca obiectiv crearea unei acoperiri politice pentru ofensiva de pe front. La Petrograd, începutul ofensivei a coincis cu o uriașă demonstraţie a muncitorilor și soldaţilor, organizată de conciliatori împotriva bolșevicilor, care s-a transformat însă într-o demonstraţie bolșevică împotriva conciliatorilor. Indignarea crescândă a maselor va duce peste două săptămâni la o nouă demonstraţie, izbucnită fără vreun apel de sus și încheiată cu ciocniri sângeroase, care va intra în istorie sub numele de „Zilele din Iulie". Având loc chiar la jumătatea intervalului dintre Revoluţia din Februarie și cea din Octombrie, semiinsurecţia din iulie o încheie pe prima și pare o repetiţie generală pentru cea de-a doua. Volumul acesta se va opri în pragul „Zilelor din Iulie". Dar, înainte de a trece la evenimentele a căror arenă a fost, în iunie, Petrogradul, trebuie să vedem care au fost procesele ce s-au petrecut în interiorul maselor.

Unui liberal care afirmase la începutul lui mai că, cu cât guvernul o ia mai spre stânga, cu atât ţara o ia mai spre dreapta, Lenin i-a răspuns: „Dar «ţara» muncitorilor și a ţăranilor săraci, vă asigur, stimate cetățene, este de o mie de ori mai de stânga decât acești Cernovi și Ţereteli, de o sută de ori mai de stânga decât noi. Aveți răbdare, și o să vedeţi că e așa".[1] Lenin socotea că muncitorii și ţăranii erau „de o sută de ori" mai de stânga decât bolșevicii. Afirmaţia putea părea hazardată: doar muncitorii și soldaţii îi susţineau încă pe conciliatori și se fereau în majoritatea lor de bolșevici. Dar Lenin săpa mai adânc. Interesele sociale ale maselor, ura și speranţele lor își căutau încă o expresie. Concilierea era pentru ele doar prima etapă. Masele erau mult mai de stânga decât Cernov și Ţereteli, dar nu-și dădeau încă seama de radicalismul lor. Lenin avea dreptate și când spunea că masele erau mai de stânga decât bolșevicii, căci partidul, în marea lui majoritate, nu-și dăduse încă seama de

---

[1] V. I. Lenin, „În dar noului născut... «noului» guvern", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 32, p. 38. *(N. red.)*

puterea pasiunilor revoluţionare care clocoteau în adâncurile poporului trezit la viață. Indignarea maselor era alimentată de prelungirea războiului, de ruina economică și de lipsa de acţiune izvorâtă din reaua-credinţă a guvernului.

Imensa câmpie euroasiatică devenise o ţară numai datorită căilor ferate. Războiul lovea cel mai tare în ele. Transportul era tot mai dezorganizat. Numărul locomotivelor bolnave ajunsese pe unele căi ferate la 50%. La Statul-Major, inginerii prezentau rapoarte savante despre felul în care, în mai puţin de jumătate de an, transportul pe căile ferate urma să ajungă într-o stare de paralizie totală. În aceste calcule era și multă panică semănată intenţionat. Dar distrugerea transportului căpătase într-adevăr dimensiuni ameninţătoare. Ea provoca blocaje pe drumuri, sporea dezordinea din schimbul de mărfuri și alimenta scumpirile.

Situaţia aprovizionării orașelor era din ce în ce mai grea. Mișcarea agrară apucase să-și creeze focare în patruzeci și trei de gubernii. Fluxul de cereale spre armată și orașe se redusese ameninţător. În regiunile cele mai fertile ale ţării existau încă, e adevărat, zeci și sute de milioane de puduri de cereale în surplus. Dar operaţiile de cumpărare cu ridicata la preţuri fixe dădeau niște rezultate cu totul neîndestulătoare; în plus, cerealele achiziţionate erau greu de adus în centre, din cauza transportului dat peste cap. Începând cu toamna lui 1916, frontul primise în medie cam jumătate din transporturile de aprovizionare cuvenite. La Petrograd, Moscova și în alte centre industriale ajungea cel mult 10% din cât era nevoie. Aproape că nu mai erau rezerve. Nivelul de viaţă al maselor de la orașe oscila între subalimentare și foamete. Venirea guvernului de coaliţie fusese marcată prin interdicţia democratică de a mai face pâine albă. De-acum vor trece ani de zile până când „franzela franţuzească” să apară din nou în capitală. Nu era destul ulei. În iunie, consumul de zahăr fusese raţionalizat în întreaga ţară.

Mecanismul pieţei, distrus de război, n-a fost înlocuit cu acea reglementare de stat la care fuseseră nevoite să apeleze statele capitaliste avansate și care i-a permis Germaniei să reziste în cei patru ani de război.

Simptomele ameninţătoare ale ruinei economice se vedeau la tot pasul. În afară de tulburările din transporturi, prăbușirea producţiei uzinelor era provocată de uzura utilajelor, de materiile prime și materialele auxiliare insuficiente, de fluiditatea personalului, de proasta finanţare, în sfârșit, de lipsa de încredere generală. Cele mai mari întreprinderi continuau să lucreze pentru război. Comenzile fuseseră repartizate pe doi-trei ani înainte. În același timp, muncitorii nu voiau să creadă că războiul va continua. Ziarele comunicau cifre ameţitoare de profit obţinut în urma războiului. Viaţa era din ce în ce mai scumpă. Muncitorii așteptau schimbări. Personalul tehnic și administrativ din uzine se unea în asociaţii și-și înainta revendicările. În acest mediu domneau menșevicii și eserii. Regimul din uzine se descompu-

nea. Toate articulaţiile erau slăbite. Perspectivele războiului și ale economiei deveneau tulburi, drepturile de proprietate erau nesigure, veniturile se reduceau, pericolele creșteau, proprietarii își pierdeau plăcerea de a produce în condiţii de revoluţie. Burghezia în general o luase pe calea defetismului economic. Pierderile și deficitul temporare produse de paralizia economică erau, în ochii ei, cheltuielile colaterale cerute de lupta cu revoluţia care ameninţa fundamentele „culturii". În același timp, presa bine intenţionată îi acuza zi de zi pe muncitori că sabotează cu bună știinţă industria, fură materiale și ard fără rost combustibil pentru a crea goluri în producţie. Falsitatea acuzaţiilor depășea orice limite. Și, cum era vorba de presa unui partid care se afla, de fapt, în fruntea coaliţiei de guvernare, indignarea muncitorilor se răsfrângea în chip firesc asupra Guvernului Provizoriu.

Industriașii nu uitaseră experienţa revoluţiei din 1905, când un lock-out bine organizat al producţiei, cu sprijinul activ al guvernului, nu numai că zdrobise lupta muncitorilor pentru ziua de lucru de opt ore, dar îi și adusese monarhiei un serviciu de nepreţuit în vederea înfrângerii revoluţiei. Problema lock-outului a fost pusă de data asta spre dezbatere în Consiliul Congreselor Reprezentanţilor Industriei și Comerţului – așa de nevinovat se numea organul de luptă al capitalului organizat în trusturi și sindicalizat. Unul dintre conducătorii industriei, inginerul Auerbah, va explica mai târziu în memoriile sale de ce ideea lock-outului a fost respinsă: „Asta ar fi arătat ca o lovitură dată pe la spate frontului... Urmările unui asemenea pas, *în lipsa unui sprijin al guvernului*, erau văzute de marea majoritate ca extrem de sumbre". Problema era că lipsea o putere „adevărată". Guvernul Provizoriu era paralizat de soviete; conducătorii chibzuiţi ai sovietelor erau paralizaţi de mase; muncitorii din uzine erau înarmaţi; mai mult, aproape fiecare uzină avea în vecinătate un regiment sau un batalion care simpatiza cu ea. În aceste condiţii, lock-outul li se părea domnilor industriași „odios din punct de vedere naţional". Dar, fără a renunţa la ofensivă, ei au adaptat-o doar circumstanţelor, dându-i un caracter mai puţin concentrat, mai treptat. Potrivit exprimării diplomatice a lui Auerbah, industriașii „au ajuns în cele din urmă la concluzia că o lecţie care să fie înţeleasă de toată lumea va fi dată chiar de viaţă, prin închiderea inevitabilă, treptată a fabricilor, oarecum una câte una – lucru care s-a și întâmplat într-adevăr în curând". Cu alte cuvinte, după ce a respins un lock-out demonstrativ al producţiei, ca implicând „o uriașă responsabilitate", consiliul industriei unite le-a recomandat membrilor săi închiderea individuală a întreprinderilor, căutând tot felul de pretexte plauzibile.

Planul unui lock-out treptat a fost realizat extrem de sistematic. Conducătorii capitalului, de felul cadetului Kutler, fost ministru în cabinetul lui Witte, dădeau citire unor rapoarte impresionante despre distrugerea industriei, iar vina nu era pusă pe cei trei ani de război, ci pe cele trei luni de revo-

luţie. „O să treacă două-trei săptămâni – prevestea nerăbdător ziarul *Reci* – și fabricile și uzinele o să înceapă să se închidă una câte una.” Sub formă de prezicere, aici era învăluită o ameninţare. Inginerii, profesorii, ziariștii au deschis în presa de specialitate și generală o campanie în care potolirea muncitorilor era prezentată drept condiţia principală a salvării. Ministrul industriaș Konovalov declara pe 17 mai, în ajunul ieșirii sale demonstrative din guvern: „Dacă în viitorul apropiat nu se va produce trezirea capetelor ameţite..., atunci vom fi martorii opririi a zeci și sute de întreprinderi”.

La jumătatea lui iunie, Congresul Reprezentanţilor Industriei și Comerţului îi cerea Guvernului Provizoriu „să o rupă în mod radical cu sistemul de dezvoltare a revoluţiei”. Am mai auzit deja această cerere din partea generalilor: „Opriţi revoluţia”. Dar industriașii erau mai preciși: „Sursa răului nu e numai la bolșevici, ci și la partidele socialiste. Numai o mână fermă, de fier poate salva Rusia”.

După ce au pregătit situaţia politică, industriașii au trecut de la vorbe la fapte. În cursul lunilor martie și aprilie fuseseră închise o sută douăzeci și nouă de întreprinderi mici, numărând în total 9.000 de muncitori; în mai – o sută opt întreprinderi cu același număr de muncitori; în iunie s-au închis deja o sută douăzeci și cinci de întreprinderi, numărând cu totul 38.000 de muncitori; în iulie, două sute șase întreprinderi vor arunca în stradă 48.000 de muncitori. Lock-outul creștea în progresie geometrică. Dar ăsta era numai începutul. Moscova textilistă a urmat exemplul Petrogradului, provincia – pe al Moscovei. Antreprenorii invocau lipsa de combustibil, de materii prime, de materiale auxiliare, de credite. Comitetele de uzină au intervenit și, în multe cazuri, au semnalat o incontestabilă dezorganizare cu rea intenţie a producţiei, pentru a face presiune asupra muncitorilor sau pentru a smulge subsidii de la stat. Deosebit de obraznic se comportau capitaliștii străini, care acţionau prin intermediul ambasadelor lor. În unele cazuri, sabotajul era așa de evident, că, în urma dezvăluirilor comitetelor de uzină, industriașii s-au văzut obligaţi să redeschidă uzinele. Astfel, tot scoţând rând pe rând la iveală contradicţiile sociale, revoluţia a ajuns în curând la cea mai importantă dintre ele: cea dintre caracterul social al producţiei și proprietatea privată a instrumentelor și a mijloacelor ei. Pentru a-i învinge pe muncitori, antreprenorul închidea uzina de parcă era vorba de propria-i tabacheră, nu de o întreprindere necesară vieţii întregii naţiuni.

După ce au boicotat cu succes împrumutul libertăţii, băncile au luat o poziţie de luptă în faţa încercărilor fiscului de a se atinge de marele capital. Într-o scrisoare adresată ministrului de finanţe, bancherii „anticipau” scurgerea capitalurilor în străinătate și transferul hârtiilor de valoare în seifuri în cazul unor reforme financiare radicale. Cu alte cuvinte, patrioţii bancheri ameninţau cu un lock-out financiar, în completarea celui industrial. Guvernul

s-a grăbit să facă concesii, căci organizatorii sabotajului erau oameni serioși, care fuseseră nevoiţi, din cauza războiului și a revoluţiei, să-și riște capitalurile, iar nu niște marinari oarecare de la Kronstadt, care nu riscau nimic în afară de propriile capete.

Comitetul Executiv n-avea cum să nu înţeleagă că, în ochii maselor, răspunderea pentru destinele economice ale ţării, mai ales după atragerea socialiștilor la putere, cădea pe majoritatea conducătoare din soviete. Secţia economică a Comitetului Executiv a elaborat un program amplu de reglementare a vieţii economice de către stat. Sub presiunea situaţiei ameninţătoare, propunerile unor economiști extrem de moderaţi se dovediră mai radicale decât autorii lor. „Pentru multe sectoare ale industriei – spunea programul – a venit vremea unui monopol comercial de stat (pâine, carne, sare, piele); pentru altele s-au creat condiţiile formării unor trusturi reglementate de către stat (cărbune, petrol, metale, zahăr, hârtie) și, în sfârșit, aproape pentru toate ramurile industriei, condiţiile de azi cer participarea regulatoare a statului la distribuirea materiilor prime, la producţie, precum și la fixarea preţurilor... În același timp, trebuie stabilit un control... asupra tuturor instituţiilor de credit."

Pe 16 mai, din cauza tulburării conducătorilor politici, Comitetul Executiv a adoptat propunerile economiștilor săi aproape fără nicio dezbatere și le-a întărit printr-un avertisment original adresat guvernului: acesta trebuia să-și asume „sarcina unei organizări planificate a economiei și a muncii" și să-și aducă aminte că din cauza neîndeplinirii unei asemenea sarcini „a căzut vechiul regim, iar Guvernul Provizoriu a trebuit să se reorganizeze". Pentru a prinde curaj, conciliatorii se speriau ei singuri.

„... Programul este excelent – scria Lenin. Și control, și etatizarea trusturilor, și combaterea speculei, și obligativitatea muncii... Programul «teribilului» bolșevism *trebuie* recunoscut, fiindcă nu poate exista un alt program pentru ieșirea din dezastrul cu adevărat îngrozitor, care într-adevăr ne amenință..."[2] Totuși, toată problema era cine va pune în practică acest program minunat. Coaliţia? Răspunsul a venit neîntârziat. La o zi de la adoptarea de către Comitetul Executiv a programului său economic, ministrul comerţului și industriei, Konovalov, și-a dat demisia, trântind ușa în urma sa. A fost înlocuit temporar de inginerul Palcinski, un reprezentant la fel de credincios, dar mai energic al marelui capital. Miniștrii socialiști nici măcar n-au îndrăznit să le propună colegilor lor liberali programul Comitetului Executiv. Oare Cernov nu încercase deja în zadar să treacă prin guvern interzicerea vânzării pământurilor?

---

[2] V. I. Lenin, „Ne amenință ruina economică", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 32, p. 80-81. *(N. red.)*

Ca răspuns la greutăţile din ce în ce mai mari, guvernul a prezentat la rândul său un program de despovărare a Petrogradului, adică de mutare a uzinelor și fabricilor în interiorul ţării. Programul era motivat atât de considerente militare – pericolul ocupării capitalei de către germani –, cât și de raţiuni economice: Petrogradul era mult prea departe de sursele de combustibil și materii prime. Despovărarea ar fi însemnat lichidarea industriei din Petrograd pentru luni și ani întregi. Scopul politic era de a împrăștia prin toată ţara avangarda clasei muncitoare. În paralel, puterea militară venea întruna cu propuneri de a evacua din Petrograd unităţile militare revoluţionare.

Palcinski a încercat din toate puterile să convingă secţia de muncitori a Sovietului de avantajele despovărării. Era cu neputinţă să se treacă la evacuare fără acordul muncitorilor, iar aceștia s-au împotrivit. Problema mutării avansa la fel de puţin ca și reglementarea industriei. Ruina creștea, preţurile urcau, lock-outul se extindea și, odată cu el, și șomajul. Guvernul bătea pasul pe loc. Miliukov va scrie mai târziu: „Guvernul a fost luat pur și simplu de val, iar valul l-a dus în matca bolșevică”. Da, valul l-a dus în matca bolșevică.

*

Proletariatul era principala forţă motrice a revoluţiei. În același timp, revoluţia educa proletariatul. Și tare mai avea el nevoie de asta.

Am văzut rolul hotărâtor al muncitorilor din Petrograd în Zilele din Februarie. Cele mai combatante poziţii le avuseseră bolșevicii. Totuși, după revoluţie, ei se retrăseseră oarecum în planul al doilea. Avanscena politică fusese ocupată de partidele conciliatoare. Ele transmiseseră puterea burgheziei liberale. Flamura blocului era patriotismul. Presiunea lui fusese așa de puternică, încât conducerea Partidului Bolșevic capitulase, cel puţin pe jumătate, în faţa ei. Odată cu sosirea lui Lenin, cursul partidului se schimbase radical și, în același timp, influenţa lui crescuse repede. În demonstraţia înarmată din aprilie, avangarda muncitorilor și soldaţilor încercase deja să rupă lanţul concilierii. Dar, după primele eforturi, dăduse înapoi. Conciliatorii rămăseseră la cârmă.

Mai târziu, după Revoluţia din Octombrie, se va tot scrie că bolșevicii au obţinut victoria datorită armatei ţărănești sătule de război. Este o explicaţie extrem de superficială. Afirmaţia contrară e mai aproape de adevăr: dacă conciliatorii au obţinut în Revoluţia din Februarie poziţia dominantă este în primul rând datorită locului excepţional pe care armata ţărănească îl avea în viaţa ţării. Dacă revoluţia ar fi izbucnit pe timp de pace, rolul conducător al proletariatului ar fi fost chiar de la început mult mai conturat. Fără război, victoria revoluţionară ar fi venit mai târziu și, dacă nu punem la socoteală jertfele războiului, preţul ar fi fost mult mai mare. Dar ea n-ar fi lăsat loc infuziei de spirit conciliator și patriotic. În orice caz, marxiștii ruși care preziseseră cu multă vreme înainte de evenimente cucerirea puterii de către proletariat

în timpul revoluției burgheze nu plecaseră de la starea de spirit trecătoare a armatei țărănești, ci de la structura de clasă a societății ruse. Această previziune a fost confirmată în întregime. Dar raporturile fundamentale dintre clase au fost deturnate de război și dislocate temporar sub presiunea armatei, adică a unei organizații de țărani declasați și înarmați. Tocmai această formațiune socială artificială a consolidat foarte mult poziția micii burghezii conciliatoare și i-a dat, vreme de opt luni, posibilitatea unor experimente care au slăbit țara și revoluția.

Totuși, discuțiile despre armata țărănească nu epuizează problema rădăcinilor politicii conciliatoare. Cauzele suplimentare ale preponderenței temporare a menșevicilor și eserilor trebuie căutate chiar în rândurile proletariatului, în componența lui, în nivelul lui politic. Războiul adusese mari schimbări în componența și starea de spirit a clasei muncitoare. Dacă anii de dinaintea acestuia fuseseră o perioadă de creștere a valului revoluționar, războiul a întrerupt brusc acest proces. Mobilizarea a fost gândită și realizată nu numai din punct de vedere militar, ci și, în primul rând, polițienesc. Guvernul s-a grăbit să curețe regiunile industriale de pătura cea mai activă și mai neliniștită a muncitorilor. Este deja confirmat că mobilizarea din primele luni ale războiului a smuls din industrie până la 40% dintre muncitori, în primul rând pe cei calificați. Absența lor, care s-a simțit cu deosebită putere în procesul de producție, a stârnit protestele industriașilor, cu atât mai aprige cu cât profiturile aduse de industria de război erau mai mari. Distrugerea ulterioară a cadrelor muncitorești a fost oprită. Muncitorii necesari industriei au rămas mobilizați în uzine. Breșele făcute de mobilizare au fost umplute cu persoane venite de la țară, cu orășeni din păturile de jos, cu muncitori prea puțin calificați, cu femei, cu adolescenți. Procentajul de femei din industrie a crescut de la 32 la 40.

Procesul de înnoire și de diluare a proletariatului a luat dimensiuni extraordinare tocmai în capitală. În anii războiului, din 1914 până în 1917, numărul de muncitori din marile întreprinderi, care angajau peste 500 de lucrători, a crescut în gubernia Petrograd aproape de două ori. În urma lichidării uzinelor și fabricilor din Polonia și mai ales din provinciile baltice, dar în primul rând în urma creșterii generale a industriei militare, la Petrograd, în 1917, erau concentrați în fabrici și uzine circa 400.000 de muncitori. Dintre ei, 335.000 lucrau în o sută patruzeci de uzine-gigant. Cele mai combative elemente ale proletariatului petrogrădean jucau pe front un rol important în formarea unei stări de spirit revoluționare în armată. Dar cei care abia veniseră de la țară pentru a-i înlocui, adesea țărani avuți și prăvăliași, intrați în uzine pentru a scăpa de front, ca și femeile și adolescenții, erau mult mai supuși decât muncitorii cu state vechi. La asta mai trebuie adăugat că muncitorii calificați care erau ei înșiși mobilizați la locul de muncă – și aceștia erau sute

de mii – erau deosebit de precauţi, de teamă de a nu fi trimiși pe front. Asta a fost baza socială a stării de spirit patriotice, ce cuprinsese o parte a muncitorilor încă din timpul ţarului.

Dar acest patriotism nu era deloc stabil. Presiunea militaro-poliţienească nemiloasă, exploatarea îndoită, înfrângerile de pe front și ruina economică îi împingeau pe muncitori la luptă. Grevele din timpul războiului aveau totuși un caracter preponderent economic și se deosebeau prin mai multă moderaţie de cele de dinainte de război. Slăbirea clasei era determinată și de slăbirea partidului ei. După arestarea și deportarea deputaţilor bolșevici, s-a trecut, cu ajutorul unei ierarhii de provocatori pregătite de dinainte, la o distrugere generală a organizaţiilor bolșevice, în urma căreia partidul n-a putut să se refacă mai înainte de Revoluţia din Februarie. În cursul anilor 1915-1916, clasa muncitoare slăbită a trebuit să treacă prin școala elementară a luptei, înainte ca, în februarie 1917, grevele economice parţiale și demonstraţiile femeilor flămânde să se poată contopi într-o grevă generală și să atragă armata în insurecţie.

Astfel, proletariatul din Petrograd n-a intrat în Revoluţia din Februarie numai cu o componenţă foarte eterogenă, care nu apucase să se uniformizeze, dar și cu un nivel politic redus, chiar și pentru păturile lui cele mai înaintate. În provincie, lucrurile stăteau și mai rău. Numai această recidivă, produsă de război, a analfabetismului și semianalfabetismului politic al proletariatului crease cea de-a doua condiţie pentru dominaţia temporară a partidelor conciliatoare.

Revoluţia te învaţă, și încă destul de repede. În asta stă forţa ei. Fiecare săptămână le aducea maselor ceva nou. Două luni erau deja o epocă. La sfârșitul lui februarie – insurecţia. La sfârșitul lui aprilie – demonstraţia muncitorilor și a soldaţilor înarmaţi de la Petrograd. La începutul lui iulie – o nouă demonstraţie, de o amploare mult mai mare și sub niște lozinci mult mai ferme. La sfârșitul lui august – tentativa de lovitură de stat a lui Kornilov, respinsă de mase. La sfârșitul lui octombrie – cucerirea puterii de către bolșevici. În ritmul acesta, care te izbește prin regularitatea sa, aveau loc niște procese moleculare profunde, care uneau părţile eterogene ale clasei muncitoare într-un întreg politic. Rolul hotărâtor în acest sens l-a jucat, din nou, greva.

Speriaţi de tunetul revoluţiei, care lovise în toiul bacanalei profiturilor de război, industriașii au făcut, în primele săptămâni, concesii muncitorilor. Conducătorii uzinelor din Petrograd au fost chiar de acord, în anumite condiţii și limite, cu ziua de lucru de opt ore. Dar asta n-a adus liniște, pentru că nivelul de viaţă scădea întruna. În mai, Comitetul Executiv a fost nevoit să constate că, din cauza scumpirii tot mai mari, situaţia muncitorilor „se învecinează pentru multe categorii cu o foamete cronică". Starea de spirit din cartierele muncitorești devenea tot mai nervoasă și mai încordată. Cea mai

apăsătoare era lipsa perspectivei. Masele sunt în stare să îndure privaţiunile cele mai mari, când înţeleg de ce o fac. Dar noul regim le apărea din ce în ce mai mult ca o mascare a vechilor relaţii împotriva cărora luptaseră în Februarie. Iar asta nu voiau să îndure.

Grevele au căpătat un caracter deosebit de furtunos în rândurile celor mai înapoiate şi mai exploatate pături ale muncitorilor. Spălătoresele, vopsitorii, dogarii, angajaţii din comerţ şi industrie, muncitorii din construcţii, arămarii, zugravii, muncitorii necalificaţi, cizmarii, producătorii de cartoane, cârnăţarii, tâmplarii au făcut grevă, unii după alţii, de-a lungul întregii luni iunie. Metalurgiştii începuseră să aibă, dimpotrivă, un rol de frână. Muncitorii înaintaţi îşi dădeau seama tot mai bine că, în condiţii de război, ruină şi inflaţie, grevele economice parţiale nu puteau să aducă vreo îmbunătăţire serioasă, că era nevoie de modificarea fundamentelor. Lock-outul nu numai că-i făcea pe muncitori receptivi la cererea instaurării unui control al industriei, dar îi împingea spre ideea preluării uzinelor de către stat. Concluzia asta părea cu atât mai firească, cu cât marea majoritate a uzinelor private lucrau pentru război, iar alături de ele existau întreprinderi de stat de acelaşi tip. Încă din vara lui 1917 au început să apară în capitală din toate colţurile Rusiei delegaţii ale muncitorilor şi funcţionarilor cerând preluarea uzinelor de către Trezorerie, pentru că acţionarii încetaseră să le mai acorde bani. Dar guvernul nici nu voia să audă de aşa ceva. Trebuia, prin urmare, înlocuit guvernul. Conciliatorii erau împotrivă. Muncitorii au întors frontul împotriva conciliatorilor.

Uzina Putilov, cu cei 40.000 de muncitori ai săi, părea în primele luni ale revoluţiei o fortăreaţă a eserilor. Dar garnizoana ei nu s-a apărat prea mult în faţa bolşevicilor. În fruntea atacatorilor putea fi văzut din ce în ce mai des Volodarski. Fost croitor, evreu, cu câţiva ani petrecuţi în America şi vorbind bine englezeşte, Volodarski era un minunat orator pentru mase, logic, inventiv şi cutezător. Un anumit accent american dădea o expresivitate specială vocii lui sonore, care răsuna cu claritate în adunările de mai multe mii de oameni. „Din clipa apariţiei lui în raionul Narva – povesteşte muncitorul Minicev –, la uzina Putilov, pământul a început să se clatine sub picioarele domnilor eseri şi, după numai două luni, muncitorii de la Putilov au început să-i urmeze pe bolşevici."

Creşterea grevelor şi, de fapt, a luptei de clasă mărea aproape automat influenţa bolşevicilor. De câte ori era vorba de interese vitale, muncitorii se convingeau că bolşevicii n-aveau motive ascunse, că nu ţineau nimic în secret şi că te puteai baza pe ei. În momentele de conflict, toţi muncitorii, fără partid, eseri, menşevici, se îndreptau spre bolşevici. Aşa se explică de ce comitetele de fabrică şi de uzină, care purtau o luptă pentru supravieţuirea uzinelor lor în faţa sabotajului administraţiei şi al proprietarilor, au trecut de partea

bolșevicilor mult mai devreme decât Sovietul. La Conferinţa Comitetelor de Fabrică și de Uzină din Petrograd și împrejurimi de la începutul lui iunie, din 421 de voturi, 335 au fost pentru rezoluţia bolșevică. Faptul acesta a trecut cu totul neobservat de marea presă. Totuși, el însemna că, în problemele fundamentale ale vieţii economice, proletariatul din Petrograd, care nu apucase încă s-o încheie cu conciliatorii, trecuse, de fapt, de partea bolșevicilor.

La Conferinţa din iunie a Sindicatelor s-a văzut că la Petrograd existau peste cincizeci de sindicate, care cuprindeau nu mai puţin de 250.000 de membri. Sindicatul Metalurgiștilor număra circa 100.000 de muncitori. Numai în cursul lunii mai, numărul membrilor lui crescuse de două ori. Influenţa bolșevicilor în sindicate crescuse și mai mult.

Toate alegerile parţiale pentru soviete aduceau victoria bolșevicilor. La 1 iunie, în Sovietul din Moscova erau deja 206 bolșevici, faţă de 172 de menșevici și 110 eseri. Aceleași creșteri aveau loc și în provincie, numai că mai încet. Numărul membrilor de partid creștea neîntrerupt. La sfârșitul lui aprilie, organizaţia din Petrograd număra circa 15.000 de membri, spre sfârșitul lui iunie – peste 32.000.

Secţia de muncitori a Sovietului din Petrograd avea pe atunci deja o majoritate bolșevică. Dar, la ședinţele reunite ale ambelor secţii, bolșevicii erau depășiţi de deputaţii soldaţilor. *Pravda* cerea cu tot mai multă insistență niște alegeri generale: „Cei 500.000 de muncitori din Petrograd au în Soviet de patru ori mai puţini delegaţi decât cei 150.000 de soldaţi din garnizoana Petrogradului".

La Congresul din iunie al Sovietelor, Lenin va cere măsuri serioase de luptă cu lock-outurile, cu prăduirile și cu distrugerea organizată a vieţii economice de către industriași și bancheri. „Daţi publicităţii profiturile domnilor capitaliști, arestaţi 50 sau 100 de mari milionari. E destul să-i ţii câteva săptămâni, fie și în condiţiile comode în care este ţinut Nikolai Romanov, pur și simplu pentru a-i sili să-și dezvăluie legăturile, manoperele frauduloase, afacerile murdare și profiturile scandaloase, care și sub noul guvern costă zilnic ţara noastră mii și milioane de ruble."[3] Propunerea lui Lenin le părea monstruoasă conducătorilor Sovietului. „Oare se poate să schimbi legile vieţii economice cu ajutorul violenţei împotriva capitaliștilor individuali?" Faptul că industriașii își dictau legile complotând împotriva naţiunii era considerat a fi în ordinea lucrurilor. Kerenski, care arunca împotriva lui Lenin fulgere de nemulţumire, nu va ezita peste o lună să aresteze mai multe mii de muncitori care aveau opinii diferite faţă de industriași în ceea ce privește „legile vieţii economice".

---

[3] V. I. Lenin, „Primul Congres General al Sovietelor de Deputaţi ai Muncitorilor și Soldaţilor din Rusia. 3-24 iunie (16 iunie-7 iulie) 1917. Cuvântare cu privire la atitudinea faţă de Guvernul Provizoriu. 4 (17) iunie", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 32, p. 285. *(N. red.)*

Legătura dintre economie și politică era tot mai evidentă. Statul, care se obișnuise să apară ca o făptură mitică, acţiona acum din ce în ce mai des sub forma sa cea mai primitivă, adică sub forma unor detașamente de oameni înarmaţi. În diverse locuri din ţară, muncitorii fie își aduceau antreprenorul cu forţa la soviet, fie îl arestau la domiciliu, dacă refuza să facă concesii sau chiar să intre în negocieri. Nu e deloc de mirare că miliţia muncitorească devenise un obiect de ură pentru clasele avute.

Hotărârea iniţială a Comitetului Executiv de a înarma 10% dintre muncitori nu fusese aplicată. Dar muncitorii au reușit totuși să se înarmeze parţial, iar în rândurile miliţiilor ajungeau elementele cele mai active. Conducerea miliţiei muncitorești era concentrată în mâinile comitetelor de uzină, iar conducerea comitetelor de uzină trecea din ce în ce mai des în mâinile bolșevicilor. Un muncitor de la uzina moscovită Postavșcik povestește: „Pe 1 iunie, imediat ce a fost ales noul comitet de uzină, format în majoritate din bolșevici..., s-a alcătuit un detașament de până la 80 de oameni, care, pentru că n-aveau arme, făceau instrucţie cu bâte, sub conducerea unui vechi soldat, tovarășul Levakov".

Presa acuza miliţiile de violenţe, rechiziţii și arestări ilegale. Fără îndoială că miliţiile foloseau forţa: tocmai de aceea fuseseră constituite. Crima lor consta însă în aceea că apelau la forţă faţă de reprezentanţii unei clase care nu era obișnuită cu forţa și nu voia să se obișnuiască cu ea.

La uzina Putilov, care avea un rol-cheie în lupta pentru creșterea salariilor, s-a convocat, pe 23 iunie, o conferinţă cu participarea reprezentanţilor Consiliului Central al Comitetelor de Fabrică și Uzină, ai Biroului Central al Sindicatelor și a șaptezeci și trei de uzine. Sub influenţa bolșevicilor, conferinţa a recunoscut că, în condiţiile date, o grevă a uzinei putea duce la „o luptă politică dezorganizată a muncitorilor din Petrograd" și, de aceea, le-a propus muncitorilor de la Putilov „să-și înfrâneze nemulţumirea legitimă" și să-și pregătească forţele pentru o acţiune generală.

În ajunul acestei conferinţe importante, fracţiunea bolșevicilor prevenise Comitetul Executiv: „În orice zi, o masă de patruzeci de mii de oameni... poate să facă grevă și să iasă în stradă. Ea ar fi trecut deja la fapte dacă n-ar fi fost reţinută de partidul nostru, însă n-avem nicio garanţie că vom reuși și de-acum înainte s-o oprim. Iar o acţiune a muncitorilor de la Putilov va atrage inevitabil după sine – și nimeni nu se poate îndoi de asta – acţiunea majorităţii muncitorilor și soldaţilor".

Conducătorii Comitetului Executiv socoteau asemenea avertismente ca fiind demagogie sau pur și simplu nu le băgau în seamă, păstrându-și calmul. Ei aproape că nu mai vizitau uzinele și cazărmile, de vreme ce deveniseră între timp niște figuri odioase în ochii muncitorilor și soldaţilor. Numai bolșevicii se bucurau de acea autoritate care le îngăduia să-i oprească pe muncitori

și soldaţi de la acţiuni individuale. Dar nerăbdarea maselor îi viza uneori și pe bolșevici.

La uzine și în flotă apăruseră anarhiștii. Ca întotdeauna în faţa unor mari evenimente și a unei mari mulţimi, aceștia își arătau inconsistenţa organică. Ei negau cu atât mai ușor puterea de stat, cu cât nu înţelegeau deloc însemnătatea sovietelor ca organe ale noului stat. De fapt, năuciţi de revoluţie, anarhiștii păstrau cel mai adesea tăcerea când venea vorba despre stat. Ei își manifestau independenţa mai ales încurajând izbucnirile mărunte. Fundătura economică și exasperarea crescândă a muncitorilor din Petrograd le ofereau anarhiștilor anumite poziţii de sprijin. Incapabili să aprecieze serios raportul de forţe la nivel naţional, gata să privească fiecare cutremur de jos ca pe ultima lovitură salvatoare, ei îi acuzau uneori pe bolșevici că nu sunt hotărâţi și chiar că sunt conciliatori. Dar nu mergeau mai departe de acest mârâit. Reacţia maselor la acţiunile anarhiștilor le servea uneori bolșevicilor drept instrument de măsură a forţei de presiune a aburului revoluţionar.

*

Marinarii care-l întâmpinaseră pe Lenin la gara Finliandski au declarat după două săptămâni, sub presiunea patriotică venită din toate părţile: „Dac-am fi știut... pe ce căi a venit el la noi, în locul strigătelor entuziaste de «Ura!» s-ar fi auzit exclamaţiile noastre de indignare: «Jos, înapoi în ţara prin care ai ajuns la noi!»...” Sovietele soldaţilor din Crimeea ameninţau, unul după altul, că se vor opune cu arma în mână pătrunderii lui Lenin în peninsula patriotică, unde, de fapt, el nici n-avea de gând să se ducă. Regimentul Volînski, corifeul zilei de 27 februarie, a hotărât chiar, în marea lui înfierbântare, să-l aresteze pe Lenin, astfel încât Comitetul Executiv s-a văzut obligat să ia măsuri împotriva unui asemenea lucru. Aceste sentimente nu s-au risipit definitiv înainte de ofensiva din iunie, iar recidive au izbucnit și după Zilele din Iulie. În același timp, în garnizoanele cele mai îndepărtate și pe anumite sectoare ale frontului, soldaţii vorbeau cu tot mai mult curaj limba bolșevismului, cel mai adesea fără să-și dea seama. Bolșevicii din regimente erau tare puţini, dar lozincile bolșevice pătrundeau tot mai mult. Ele apăreau parcă de la sine în toate părţile ţării. Observatorii liberali nu vedeau în asta nimic altceva decât incultură și haos. *Reci* scria: „Patria noastră se transformă în mod limpede într-o casă de nebuni, în care acţionează și comandă niște posedaţi, iar oamenii care încă nu și-au pierdut minţile se trag speriaţi într-o parte și se lipesc de pereţi”. Exact cu aceleași cuvinte și-au răcorit „moderaţii” sufletul în toate revoluţiile. Presa conciliatoare se liniștea spunând că, în ciuda tuturor neînţelegerilor, soldaţii nici nu voiau să audă de bolșevici. Între timp, bolșevismul inconștient al maselor, care reflecta logica evoluţiei, constituia forţa irezistibilă a partidului lui Lenin.

Soldatul Pireiko povestește că, la alegerile de pe front pentru Congresul Sovietelor, după trei zile de dezbateri fuseseră aleși numai eseri, dar că, imediat apoi, în ciuda protestelor conducătorilor, deputaţii soldaţilor au votat o rezoluţie despre necesitatea preluării pământurilor de la moșieri fără așteptarea Adunării Constituante. „De fapt, în chestiunile accesibile soldaţilor, aceștia aveau o stare de spirit chiar mai de stânga decât cei mai de stânga dintre bolșevici." Tocmai asta avusese Lenin în vedere când spusese că masele sunt „de o sută de ori mai de stânga decât noi".

Un conţopist de la un atelier de motociclete de undeva din gubernia Tavriceski povestește că, după citirea vreunui ziar burghez, soldaţii îi ocărau adesea pe niște bolșevici necunoscuţi, după care treceau de îndată la discuţii despre nevoia opririi războiului, a confiscării pământului de la moșieri ș.a.m.d. Erau aceiași patrioţi care juraseră să nu-l lase pe Lenin în Crimeea.

Soldaţii din uriașele garnizoane din spatele frontului lâncezeau. O mare adunare de oameni inactivi așteptând nerăbdători o schimbare a propriului destin dă naștere unei nervozităţi care se manifesta acum în disponibilitatea permanentă de a-și purta nemulţumirea în stradă, în mersul neîncetat cu tramvaiul și într-o epidemie de spart seminţe. Soldatul cu mantaua pe umeri, cu o coajă de sămânţă de floarea-soarelui pe buze devenise imaginea odioasă a presei burgheze. Cel care fusese măgulit grosolan în tot timpul războiului și numit nu mai puţin decât erou – ceea ce nu-l împiedica să fie snopit cu nuiaua pe front –, cel care, după Revoluţia din Februarie, fusese ridicat în slăvi ca eliberator devenise pe nepusă masă un fricos, un trădător, un agresor și un vândut Germaniei. Într-adevăr, nu exista vreo măgărie pe care presa patriotică să nu le-o atribuie soldaţilor și marinarilor ruși.

Comitetul Executiv nu făcea decât să se justifice, să se lupte cu anarhia, să potolească excesele, să trimită peste tot întrebări și predici speriate. La întrebarea venită de la centru în legătură cu situația locală, președintele Sovietului din Ţariţîn – orașul acesta era considerat cuibul „anarhobolșevismului" – a răspuns printr-o frază lapidară: „Cu cât garnizoana devine mai de stânga, cu atât mic-burghezul devine mai de dreapta". Formula celor din Ţariţîn putea fi extinsă la toată ţara. Soldatul devenea de stânga, burghezul – de dreapta.

Orice soldat care rostea mai curajos ceea ce simţeau cu toţii era ocărât de către cei de sus ca „bolșevic", ceea ce ajungea în cele din urmă să o creadă și el. De la pace și pământ, gândul soldaţilor a trecut treptat la chestiunea puterii. Ecourile unor lozinci disparate ale bolșevismului s-au transformat într-o simpatie conștientă faţă de Partidul Bolșevic. În Regimentul Volînski, care, în aprilie, se pregătea să-l aresteze pe Lenin, starea de spirit ajunsese în două luni să se schimbe în favoarea bolșevicilor. Același lucru se întâmplase și în Regimentele Egherski și Litovski. Pușcașii letoni fuseseră creaţi de către autocraţie pentru a folosi în război ura ţăranilor fermieri și a muncitorilor agricoli îm-

potriva baronilor din provinciile baltice. Iar regimentele se băteau de minune. Dar spiritul urii de clasă pe care voise monarhia să se sprijine și-a găsit propriul drum. Pușcașii letoni au fost printre primii care au rupt-o cu monarhia, iar apoi și cu conciliatorii. Încă de pe 17 mai, reprezentanţii a opt regimente letone s-au raliat aproape în unanimitate la lozinca bolșevică „toată puterea sovietelor". În mersul viitor al revoluţiei, ei vor avea să joace un rol însemnat.

Un soldat necunoscut scria de pe front: „Azi, 13 iunie, în detașamentul nostru a fost o mică ședinţă, la care s-a vorbit despre Lenin și Kerenski; soldaţii sunt, în cea mai mare parte, pentru Lenin, dar ofiţerii spun că Lenin este și el tot un burjui". După prăbușirea ofensivei, numele lui Kerenski va deveni cu totul odios în armată.

Pe 21 iunie, iuncherii din Peterhof au mărșăluit pe străzi cu steaguri și pancarte pe care era scris „Jos spionii!", „Trăiască Kerenski și Brusilov!" Iuncherii erau, firește, pentru Brusilov. Soldaţii din Batalionul 4 i-au atacat pe iuncheri și i-au cotonogit, împrăștiind demonstraţia. Cea mai mare ură o stârnise pancarta în onoarea lui Kerenski.

Ofensiva din iunie a grăbit foarte mult evoluţia politică a armatei. Popularitatea bolșevicilor, singurul partid care ridicase din vreme vocea împotriva ofensivei, a început să crească cu o mare rapiditate. E adevărat, ziarele bolșevice își găseau cu greu drumul spre armată. Iar tirajul lor era mic în comparaţie cu tirajul presei liberale și, în general, al celei patriotice. „Nicăieri nu poţi să vezi un ziar de-al vostru – scria la Moscova o mână stângace de soldat –, iar știrile din ziarul vostru ajung la noi numai transmise din gură-n gură. Aici suntem îngropaţi în tot felul de ziare burgheze gratuite, care sunt aduse pe front cu pachetele." Dar tocmai presa patriotică era cea care le crea bolșevicilor o popularitate incomparabilă. Orice protest al celor asupriţi, orice luare în stăpânire a pământului sau răfuială cu un ofiţer odios erau atribuite de ziare bolșevicilor. Soldaţii au tras concluzia că bolșevicii erau niște oameni drepţi.

La începutul lui iulie, un comisar din Armata a 12-a îi raporta lui Kerenski în legătură cu starea de spirit a soldaţilor: „Totul se întoarce în cele din urmă împotriva miniștrilor burghezi și a Sovietului vândut burghezilor. Dar, în general, în marea masă e întuneric beznă; din păcate, trebuie să constat că până și ziarele se citesc puțin în ultima vreme, e o neîncredere completă faţă de cuvântul tipărit: «scriu minciuni», «te ameţesc de cap»..." În primele luni, rapoartele comisarilor patriotici fuseseră un imn adus armatei revoluţionare, conștiinţei și disciplinei ei. Când însă, după patru luni de dezamăgire neîntreruptă, armata își pierduse încrederea în oratorii guvernamentali și în ziariști, aceiași comisari au descoperit în ea un întuneric beznă.

Cu cât garnizoana mergea mai spre stânga, cu atât mic-burghezul o lua mai spre dreapta. Sub imboldul ofensivei, uniunile contrarevoluţionare au

apărut la Petrograd precum ciupercile după ploaie. Ele și-au luat nume unul mai sonor ca altul: Uniunea Onoarei Patriei, Uniunea Datoriei Militare, Batalionul Libertăţii, Organizaţia Spiritului ș.a.m.d. Sub aceste firme minunate se ascundeau ambiţiile și intenţiile aristocraţiei, ofiţerilor, birocraţiei, burgheziei. Unele organizaţii, precum Liga Militară, Uniunea Cavalerilor Ordinului „Sf. Gheorghe" sau Divizia de Voluntari, erau celule gata pregătite pentru un complot militar. Manifestându-se ca patrioţi înflăcăraţi, cavalerii „onoarei" și ai „spiritului" nu numai că deschideau cu ușurință ușile ambasadelor aliate, dar și primeau adesea o subvenţie guvernamentală, care, la timpul ei, îi fusese refuzată Sovietului, în calitatea sa de „organizaţie privată".

Una dintre progeniturile familiei magnatului presei Suvorin a trecut pe atunci la editarea ziarului *Malenkaia Gazeta*, care, în calitate de organ al „socialismului independent", propovăduia o dictatură de fier, avansându-l drept candidat pe amiralul Kolceak. Presa mai serioasă, fără să fi pus încă punctul pe i, încerca pe toate căile să-i creeze o popularitate lui Kolceak. Soarta ulterioară a amiralului demonstrează că, încă de la începutul verii lui 1917, exista un plan amplu legat de numele lui și că în spatele lui Suvorin se aflau niște cercuri influente.

Supunându-se unui calcul tactic simplu, reacţiunea lăsa impresia, cu excepţia anumitor izbucniri, că-și îndreaptă loviturile numai împotriva leniniștilor. Cuvântul „bolșevic" devenise sinonim cu infernal. Așa cum, înainte de revoluţie, comandanţii ţariști aruncau vina pentru toate necazurile, inclusiv pentru propria prostie, pe spionii germani, mai ales „jidani", așa și acum, după eșecul ofensivei din iunie, vina pentru insucces și înfrângere era pusă tot timpul pe seama bolșevicilor. În privinţa asta, democraţii de felul lui Kerenski și Ţereteli aproape că nu se deosebeau nu numai de liberali precum Miliukov, dar nici de adepţii deschiși ai iobăgismului, cum era generalul Denikin.

Așa cum se întâmplă mereu când antagonismele sunt împinse până la limită, dar momentul exploziei n-a venit încă, gruparea forţelor politice se contura cu mai mare sinceritate și claritate nu în chestiunile principale, ci în cele întâmplătoare și secundare. Un paratrăsnet al patimilor politice din acele săptămâni a fost Kronstadtul. Vechea fortăreaţă, care trebuia să fie o santinelă credincioasă la poarta maritimă a capitalei imperiale, ridicase nu o dată în trecut steagul răscoalei. În ciuda represiunilor nemiloase, flacăra revoltei nu se stinsese niciodată la Kronstadt. După revoluţie, ea a izbucnit ameninţător. În paginile presei patriotice, numele fortăreţei maritime a devenit în curând sinonim cu cele mai rele laturi ale revoluţiei, adică cu bolșevismul. În realitate, Sovietul din Kronstadt nu era încă bolșevic: în mai, în el se găseau 107 bolșevici, 112 eseri, 30 de menșevici și 97 de persoane care nu aparţineau niciunui partid. Dar era vorba de eseri și de oameni fără partid din Kronstadt, care trăiau sub o mare presiune: în problemele principale, majoritatea lor erau de partea bolșevicilor.

În domeniul politicii, marinarii din Kronstadt nu erau înclinaţi nici spre manevre, nici spre diplomaţie. Ei aveau regula lor: zis și făcut. Nu e de mirare dacă erau înclinaţi să folosească faţă de un guvern fantomatic niște metode de acţiune extrem de simplificate. Pe 13 mai[4], Sovietul a hotărât: „Singura putere din Kronstadt este Sovietul de Deputaţi ai Muncitorilor și Soldaţilor". Îndepărtarea comisarului guvernamental, cadetul Pepeliaev, care juca rolul celei de-a cincea roţi la căruţă, a trecut aproape neobservată în fortăreaţă. S-a introdus o ordine exemplară. În oraș s-a interzis jocul de cărţi, s-au închis și evacuat toate bordelurile. Sub ameninţarea „confiscării averii și a trimiterii pe front", Sovietul a interzis apariţia pe stradă în stare de beţie. Iar ameninţarea a fost nu o dată dusă la îndeplinire.

Căliţi în regimul îngrozitor al flotei ţariste și al fortăreţei maritime, obișnuiţi cu munca dură, cu jertfele, dar și cu mânia, marinarii își încordaseră toţi mușchii pentru a se arăta demni de revoluţie acum, când în faţa lor se ridica puţin cortina spre o viaţă nouă, în care se simţeau viitori stăpâni. Ei se aruncau cu sete asupra Petrogradului, dând năvală asupra prietenilor, ca și a dușmanilor, pe care-i aduceau aproape cu forţa la Kronstadt, pentru a le arăta cum erau marinarii revoluţionari în acţiune. O asemenea tensiune morală nu putea, se-nţelege, să dureze o veșnicie, dar a durat destul de mult. Marinarii din Kronstadt au devenit un fel de ordin de cavaleri al revoluţiei. Dar al cărei revoluţii? În orice caz, nu al celei întrupate de ministrul Ţereteli împreună cu comisarul său Pepeliaev. Kronstadtul era vestitorul celei de-a doua revoluţii, care se apropia. Iată de ce era așa de urât de toţi cei care avuseseră parte de destule necazuri deja de la prima.

Înlăturarea pașnică și neobservată a lui Pepeliaev a fost prezentată în presa regimului aproape ca o insurecție armată împotriva unităţii statului. Guvernul s-a plâns Sovietului. Sovietul a trimis imediat o delegaţie pentru a acţiona. Mașina dualităţii puterii s-a pus scârţâind în mișcare. Pe 24 mai, Sovietul din Kronstadt, la a cărui ședinţă participau și Ţereteli și Skobelev, a fost de acord, la insistenţa bolșevicilor, să accepte că, fără a înceta lupta în favoarea puterii sovietelor, era totuși obligat să se supună la nivel practic Guvernului Provizoriu, atâta vreme cât puterea sovietelor nu era instituită în toată ţara. Cu toate acestea, a doua zi, la presiunea marinarilor indignaţi de această concesie, Sovietul a declarat că miniștrii primiseră numai o „explicaţie" a punctului de vedere al Kronstadtului, care rămânea neschimbat. Era, în mod evident, o greșeală tactică, în spatele căreia se ascundea totuși numai o ambiţie revoluţionară.

La vârf s-a hotărât să se folosească această întâmplare fericită spre a li se da o lecţie celor de la Kronstadt, punându-i în același timp să plătească și

[4] În realitate, rezoluţia a fost adoptată în plenul Sovietului pe 16 mai. 13 mai e data la care a fost adoptată de Comitetul Executiv al Sovietului din Kronstadt. *(N. red.)*

pentru păcate mai vechi. Ca procuror a acţionat, desigur, Ţereteli. Făcând trimiteri patetice la propria viaţă de închisoare, el i-a acuzat pe cei din Kronstadt mai cu seamă pentru că ţineau închişi în cazematele fortăreţei optzeci de ofiţeri. Toată presa bine intenţionată i-a ţinut isonul. Totuşi, chiar şi ziarele conciliatoare, adică ministeriale, erau nevoite să recunoască că aceşti ofiţeri erau nişte „delapidatori de bani publici în uniformă" şi nişte „oameni care duseseră legea pumnului la exces". După cum spunea *Izvestia*, oficiosul lui Ţereteli însuşi, martori din rândul marinarilor „depun mărturie despre zdrobirea (de către ofiţerii arestaţi) a revoltei din 1906, despre execuţiile în masă, despre barjele pline de cadavrele celor executaţi şi aruncaţi în mare, despre alte orori..., povestind extrem de simplu, ca despre nişte lucruri obişnuite".

Cei din Kronstadt au refuzat cu încăpăţânare să-i predea pe arestaţi guvernului, căruia călăii şi delapidatorii din pătura nobilă îi erau mult mai apropiaţi decât marinarii chinuiţi în 1906 şi în ceilalţi ani. Nu întâmplător, ministrul de justiţie Pereverzev, pe care Suhanov îl numeşte cu blândeţe „una dintre figurile dubioase ale guvernului de coaliţie", îi eliberase în mod sistematic din fortăreaţa „Petru şi Pavel" pe oamenii cei mai ticăloşi ai jandarmeriei ţariste. Parveniţii democraţiei se străduiau cât puteau de tare ca birocraţia reacţionară să le recunoască nobleţea.

La acuzele lui Ţereteli, cei de la Kronstadt au răspuns în proclamaţia lor: „Ofiţerii, jandarmii şi poliţiştii arestaţi de noi în zilele revoluţiei au declarat chiar ei reprezentanţilor guvernului că nu se pot plânge de nimic în privinţa felului în care sunt ţinuţi în închisoare. E adevărat, clădirile închisorii din Kronstadt sunt groaznice. Dar sunt aceleaşi închisori care au fost construite de ţarism pentru noi. Altele nu avem. Şi, dacă-i ţinem în aceste închisori pe duşmanii poporului, n-o facem din răzbunare, ci din considerente de autoconservare revoluţionară".

Pe 27 mai, marinarii din Kronstadt au fost judecaţi de către Sovietul din Petrograd. Luându-le apărarea, Troţki îl avertiza pe Ţereteli că, în cazul unui pericol contrarevoluţionar, „când vreun general contrarevoluţionar va încerca să pună laţul de gâtul revoluţiei, cadeţii vor săpuni frânghia, iar marinarii din Kronstadt vor veni să se lupte şi să moară împreună cu noi". Avertismentul acesta se va adeveri peste trei luni cuvânt cu cuvânt: când generalul Kornilov va porni rebeliunea şi-şi va îndrepta trupele spre capitală, Kerenski, Ţereteli şi Skobelev îi vor chema pe marinarii din Kronstadt să apere Palatul de Iarnă. Dar ce dacă? În iunie, domnii democraţi apărau ordinea de anarhie şi niciun argument, niciun avertisment n-aveau putere asupra lor. Cu o majoritate de 580 de voturi pentru, 162 contra şi 74 de abţineri, Ţereteli a trecut prin Sovietul din Petrograd o rezoluţie care proclama decăderea din drepturile democraţiei revoluţionare a Kronstadtului „anarhist". Imediat ce Palatul Mariinski, care aştepta vestea cu nerăbdare, a fost anunţat că bula de excomunicare

fusese adoptată, guvernul a întrerupt comunicaţia telefonică dintre capitală și fortăreaţă a persoanelor particulare, pentru a nu-i da centrului bolșevic posibilitatea de a-i influenţa pe cei din Kronstadt, a ordonat retragerea imediată din apele Kronstadtului a tuturor navelor de școală și i-a cerut Sovietului de acolo „supunere necondiţionată". Congresul Deputaţilor Ţăranilor, care se desfășura atunci, a ameninţat că „le va refuza locuitorilor din Kronstadt produsele de consum". Reacţiunea, care se afla în spatele conciliatorilor, căuta un deznodământ definitiv și, în măsura posibilului, sângeros.

„Un pas greșit al Sovietului din Kronstadt – scrie unul dintre istoricii mai tineri, Iugov – putea avea urmări nedorite. Trebuia să se găsească drumul cel mai potrivit pentru a ieși din situaţia creată. Tocmai în acest scop s-a dus Troţki la Kronstadt, unde a vorbit în Soviet și a redactat o declaraţie care a fost adoptată de acesta, iar apoi aprobată, prin grija lui Troţki, în unanimitate la mitingul din piaţa Iakornaia". Păstrându-și poziţia de principiu, marinarii din Kronstadt au făcut concesii în chestiunile practice.

Presa burgheză și-a ieșit cu totul din minţi în urma potolirii pașnice a conflictului: în fortăreaţă e anarhie, marinarii din Kronstadt își tipăresc proprii bani – ale căror facsimile fanteziste erau publicate în ziare –, bunurile statului sunt jefuite, femeile sunt la comun, au loc jafuri și orgii la beţie. Marinarii, care se mândreau cu ordinea lor severă, își strângeau pumnii plini de bătături citind ziarele care, în milioane de exemplare, răspândeau calomnii despre ei în toată Rusia.

După ce au pus mâna pe ofiţerii din Kronstadt, organele judiciare ale lui Pereverzev i-au eliberat unul după altul. Ar fi foarte instructiv de aflat câţi dintre aceștia au luat parte după aceea la războiul civil și câţi marinari, soldaţi, muncitori și ţărani au fost împușcaţi sau spânzuraţi de ei. Din păcate, n-avem posibilitatea să facem aici aceste socoteli instructive.

Autoritatea puterii fusese salvată. Dar și marinarii au primit în curând satisfacţie pentru loviturile primite. Din toate părţile ţării au început să vină rezoluţii de salut adresate Kronstadtului roșu: de la anumite soviete mai de stânga, de la uzine, regimente și mitinguri. Regimentul 1 de mitraliori, cu întregul efectiv, și-a manifestat pe străzile Petrogradului respectul faţă de marinarii din Kronstadt „pentru atitudinea lor fermă de neîncredere în Guvernul Provizoriu".

Kronstadtul se pregătea totuși să-și ia o revanșă mai însemnată. Hărţuielile presei burgheze îl transformaseră într-un factor de importanţă naţională. „Baricadându-se în Kronstadt – scrie Miliukov –, bolșevismul a aruncat asupra Rusiei o largă reţea de propagandă, prin intermediul unor agitatori instruiţi cum se cuvine. Din Kronstadt au fost trimiși emisari și pe front, unde subminau disciplina, și în spatele frontului, în sate, unde instigau la jefuirea moșiilor. Sovietul din Kronstadt le-a dat emisarilor săi adeverinţe speciale:

«Persoana X a fost trimisă în gubernia sa pentru a fi prezentă, cu drept de vot deliberativ, în comitetele judeţene, de plasă și sătești și pentru a lua cuvântul la mitinguri și a convoca reuniuni în orice loc, după cum crede de cuviinţă», cu «dreptul de a purta armă, de a călători liber și gratuit pe toate căile ferate și cu toate vapoarele». În plus, «inviolabilitatea persoanei sus-numitului agitator este garantată de către Sovietul orașului Kronstadt».”

Acuzând activitatea subversivă a marinarilor de la Marea Baltică, Miliukov uită totuși să explice cum și de ce, în ciuda existenţei unor autorităţi, instituţii și ziare atât de înţelepte, niște marinari izolaţi, înarmaţi cu un mandat ciudat al Sovietului din Kronstadt, călătoreau fără nicio piedică prin toată ţara, găseau peste tot și casă, și masă, erau primiţi la toate adunările populare, erau ascultaţi pretutindeni cu atenţie și-și lăsau amprenta mâinii lor de marinar pe evenimentele istorice. Istoricul în serviciul politicii liberale nici nu-și pune măcar această întrebare simplă. De fapt, minunea de la Kronstadt era posibilă numai pentru că marinarii exprimau nevoile dezvoltării istorice cu mult mai profund decât profesorii foarte inteligenţi. Mandatul plin de greșeli de ortografie se dovedea, dacă e să vorbim în limba lui Hegel, real, pentru că era raţional, în timp ce planurile subiective cele mai inteligente se dovedeau fantomatice, căci nu cuprindeau în ele nici măcar o urmă din raţionalitatea istoriei.

*

Sovietele rămăseseră în urma comitetelor de uzină. Comitetele de uzină rămăseseră în urma maselor. Soldaţii rămăseseră în urma muncitorilor. Într-o și mai mare măsură, provincia rămăsese în urma capitalei. Asta era dinamica inevitabilă a procesului revoluţionar, care genera mii de contradicţii, ca apoi, parcă din întâmplare, în treacăt, în joacă, să le depășească și să dea naștere numaidecât altora noi. Și partidul, adică acea organizaţie care avea cel mai puţin dreptul să rămână în urmă, mai ales în timpul revoluţiei, rămăsese în urma dinamicii revoluţionare. În centre muncitorești precum Ekaterinburg, Perm, Tula, Nijni-Novgorod, Sormovo, Kolomna, Iuzovka, bolșevicii se separaseră de menșevici abia la sfârșitul lui mai. La Odessa, Nikolaev, Elizavetgrad, Poltava și în alte puncte din Ucraina, bolșevicii n-aveau încă organizaţii de sine stătătoare nici la jumătatea lui iunie. La Baku, Zlatoust, Bejeţk, Kostroma, bolșevicii se vor separa definitiv de menșevici abia la sfârșitul lui iunie. Lucrurile acestea pot părea uimitoare dacă ne gândim că, peste doar patru luni, bolșevicii vor lua puterea. Ce mult rămăsese partidul în timpul războiului în urma procesului molecular al maselor și ce mult rămăsese în urmă conducerea din martie a lui Kamenev-Stalin faţă de marile sarcini istorice! Chiar și partidul cel mai revoluţionar din istoria de până atunci a omenirii fusese luat prin surprindere de evenimentele revoluţiei. El s-a refăcut în focul luptei și și-a strâns

rândurile sub presiunea evenimentelor. În momentele de cotitură, masele s-au dovedit „de o sută de ori" mai de stânga decât partidul de extremă stângă.

Creșterea influenţei bolșevicilor, care avea loc cu puterea unui proces istoric firesc, își arată la o examinare mai atentă contradicţiile și zigzagurile, fluxurile și refluxurile. Mulțimile nu erau omogene și, în plus, învăţau să controleze focul revoluţiei numai după ce-și frigeau mâinile în el și apoi se trăgeau înapoi. Bolșevicii puteau doar să accelereze procesul de învăţare al mulțimii. Ei explicau cu răbdare. De altfel, de data asta, istoria n-a abuzat de răbdarea lor.

În timp ce bolșevicii puneau stăpânire într-un avânt de nestăvilit pe uzine, fabrici și regimente, alegerile în dumele democratice dădeau un avantaj uriaș, parcă din ce în ce mai mare, conciliatorilor. Asta a fost una dintre cele mai ascuţite și misterioase contradicţii ale revoluţiei. E adevărat, Duma din raionul Vîborg, curat proletar, se mândrea cu majoritatea sa bolșevică. Dar era o excepţie. La alegerile orășenești din Moscova, din iunie, eserii au adunat peste 60% din voturi. Cifra asta îi uimea și pe ei: nu puteau să nu simtă că influenţa lor începea să scadă repede. Pentru a înţelege relaţiile dintre evoluţia reală a revoluţiei și reflectările ei în oglinzile democraţiei, alegerile din Moscova prezintă un interes extrem de mare. Păturile avansate ale muncitorilor și soldaţilor se grăbeau deja să se scuture de iluziile conciliatoriste. Între timp, păturile largi ale mic-burghezilor de la oraș abia începeau să se miște. Pentru aceste mase difuze, alegerile democratice deschideau dacă nu prima, cel puţin una dintre rarele posibilităţi de a se manifesta politic. În timp ce muncitorul, până mai ieri menșevic sau eser, își dădea votul pentru Partidul Bolșevicilor, trăgându-l după el pe soldat, birjarul, curierul, portarul, negustoreasa, prăvăliașul, băiatul lui de prăvălie, profesorul ieșeau, prin actul eroic al votului pentru eseri, pentru prima dată din neantul lor politic. Păturile mic-burgheze votau cu întârziere pentru Kerenski, fiindcă el întrupa în ochi lor Revoluţia din Februarie, care abia acum ajunsese și la ele. Cu cele 60% ale ei, majoritatea eseră a Dumei din Moscova arunca ultima rază a unei stele care se stingea. Același lucru se întâmpla și cu toate celelalte organe ale administraţiei locale democratice. Imediat ce apăreau, ele erau deja înfrânte de neputinţa întârzierii. Asta însemna că mersul revoluţiei depindea de muncitori și de soldaţi, iar nu de praful uman ridicat și învârtit în aer de viforul revoluţiei.

Aceasta este dialectica profundă și, în același timp, simplă a trezirii revoluţionare a claselor asuprite. Cea mai periculoasă dintre aberaţiile revoluţiei este că contorul mecanic al democraţiei adună într-o singură coloană ziua de ieri, de azi și de mâine și astfel îi împinge pe democraţii formali să caute capul revoluţiei acolo unde, în realitate, se află coada ei grea. Lenin și-a învăţat partidul să distingă capul de coadă.

XXII. CONGRESUL SOVIETELOR ȘI DEMONSTRAŢIA DIN IUNIE

Primul Congres al Sovietelor, care i-a dat lui Kerenski aprobarea pentru ofensivă, s-a reunit pe 3 iunie la Petrograd în clădirea Corpului Cadeţilor. În total, la congres au participat 820 de delegaţi cu vot deliberativ și 268 cu vot consultativ. Ei reprezentau 305 soviete locale, 53 de soviete raionale și regionale, organizaţii de front, instituţii ale armatei din spatele frontului și unele organizaţii ţărănești. Dreptul de vot deliberativ îl aveau sovietele cu cel puţin 25.000 de membri. Sovietele ce aveau între 10.000 și 25.000 de membri se bucurau de vot consultativ. Pe baza acestor norme, care, de fapt, nu s-au respectat cu stricteţe, se poate presupune că la congres erau reprezentaţi peste 20 de milioane de oameni. Din cei 777 de delegaţi care oferiseră informaţii despre apartenenţa lor politică, eserii erau în număr de 285, menșevicii – 248, bolșevicii – 105; mai departe veneau grupuri mai puţin însemnate. Aripa de stânga, adică bolșevicii împreună cu internaţionaliștii care li se alăturaseră, constituia mai puţin de o cincime din delegaţi. Congresul era alcătuit în majoritate din oameni care în martie se înscriseseră la socialiști, dar în iunie apucaseră să obosească de atâta revoluţie. Petrogradul trebuie să le fi părut un oraș posedat.

Congresul a început cu încuviinţarea expulzării lui Grimm, un socialist elveţian jalnic, care încercase să salveze Revoluţia Rusă și social-democraţia germană pe calea unor tratative de culise cu diplomaţia Hohenzollernilor. Cererea aripii de stânga de a discuta neîntârziat problema ofensivei ce se pregătea a fost respinsă de marea majoritate. Bolșevicii arătau ca un grup insignifiant. Dar, în aceeași zi și poate la aceeași oră, o conferinţă a comitetelor de fabrică și uzină din Petrograd aproba, tot cu o mare majoritate, o rezoluţie ce afirma că ţara putea fi salvată numai de o putere a sovietelor.

Conciliatorii, oricât de miopi ar fi fost, nu puteau să nu vadă ceea ce se întâmpla zilnic în jurul lor. La ședinţa din 4 iunie, Liber, care-i ura pe bolșevici, i-a înfierat, în mod limpede sub influenţa delegaţilor din provincie, pe comisarii guvernamentali incapabili, cărora, în unele locuri, nu li se cedase

puterea. „Din cauza unor asemenea situaţii, o serie de funcţii ale organelor guvernamentale au trecut în mâinile sovietelor, chiar și atunci când acestea nu doreau asta.” Oamenii aceștia trebuiau să se plângă cuiva până și de ei înșiși.

Unul dintre delegaţi, un pedagog, a povestit la congres că, în patru luni de revoluţie, în domeniul educaţiei naţionale nu se petrecuse nici cea mai mică schimbare. Toţi vechii profesori, inspectori, directori, tutori de regiune, dintre care mulţi foști membri ai organizaţiei Sutele Negre, toate fostele planuri de învăţământ, manuale reacţionare, chiar și vechii adjuncţi ai miniștrilor rămăseseră imperturbabili în posturile lor. Numai portretele ţarului fuseseră duse în pod, dar puteau fi puse la loc cu prima ocazie.

Congresul nu se putea hotărî să ridice mâna împotriva Dumei de Stat și a Consiliului de Stat. Oratorul menșevic Bogdanov își ascundea sfiiciunea faţă de reacţiune spunând că Duma și Consiliul „sunt oricum niște instituţii moarte, care nu mai există”. Martov, cu agerimea lui polemică bine-cunoscută, a răspuns: „Bogdanov propune să recunoaștem Duma ca inexistentă, dar să nu atentăm la existenţa ei”.

În ciuda majorităţii guvernamentale așa de mari, congresul s-a desfășurat într-o atmosferă de neliniște și nesiguranţă. Patriotismul se răcise și dădea numai niște scântei leneșe. Era clar că masele erau nemulţumite și că, în ţară, mai ales în capitală, bolșevicii erau incomparabil mai puternici decât la congres. Redusă la baza ei esenţială, disputa dintre bolșevici și conciliatori se învârtea invariabil în jurul întrebării: cu cine va merge democraţia, cu imperialiștii sau cu muncitorii? Umbra Antantei plutea deasupra congresului. Chestiunea ofensivei fusese tranșată de dinainte, democraţii rămâneau numai să-și exprime consimţământul.

„În acest moment critic – predica Ţereteli –, nicio forţă socială nu trebuie aruncată din balanţă, cât timp poate fi folosită pentru cauza populară.” Asta era justificarea coaliţiei cu burghezia. Iar cum proletariatul, armata și ţărănimea tulburau la fiecare pas planurile democraţilor, era nevoie să se înceapă un război împotriva poporului sub pretextul războiului împotriva bolșevicilor. Astfel, Ţereteli i-a excomunicat pe marinarii din Kronstadt pentru a nu-l arunca din talerul balanţei sale pe cadetul Pepeliaev. Coaliţia a fost aprobată cu o majoritate de 543 de voturi pentru, 126 contra și 52 de abţineri.

Lucrările uriașei și fleșcăitei adunări de la Corpul Cadeţilor s-au remarcat printr-o grandilocvenţă a declaraţiilor și o zgârcenie conservatoare când venea vorba de chestiuni practice. Ceea ce punea pe toate hotărârile luate pecetea lipsei de speranţă și a făţărniciei. Congresul le-a recunoscut tuturor naţiunilor din Rusia dreptul la autodeterminare, dar cheia acestui drept problematic n-a înmânat-o naţiunilor asuprite, ci viitoarei Adunări Constituante, unde conciliatorii sperau să fie în majoritate și se pregăteau să capituleze în faţa imperialiștilor, așa cum făcuseră și în guvern.

Congresul a refuzat să adopte decretul cu ziua de lucru de opt ore. Țereteli a explicat baterea pasului pe loc de către coaliție prin greutatea de a împăca interesele diverselor pături ale populației. De parcă măcar o faptă importantă din istorie s-ar fi făcut pe calea „împăcării intereselor", iar nu pe calea victoriei intereselor progresiste asupra celor reacționare!

Groman, unul dintre economiștii Sovietului, a prezentat spre sfârșit o rezoluție ce anunța ca inevitabilă o iminentă catastrofă economică, ca și necesitatea reglementării situației de către stat. Congresul a adoptat această rezoluție rituală, dar numai ca totul să rămână ca înainte.

„Grimm a fost expulzat – scria Troțki pe 7 iunie –, congresul a trecut la ordinea de zi. Dar profitul capitalist rămâne la fel de inviolabil pentru Skobelev și colegii lui. Criza aprovizionării se adâncește de la o oră la alta. În domeniul diplomatic, guvernul primește lovitură după lovitură. În sfârșit, ofensiva proclamată așa de isteric se pregătește, după câte se pare, să se prăvălească asupra poporului ca o aventură monstruoasă."

„Noi suntem răbdători și pregătiți să observăm liniștiți în continuare vreme de câteva luni activitatea luminată a guvernului Lvov-Tereșcenko-Țereteli. Ne trebuie timp pentru a ne pregăti. Dar cârtița subterană sapă prea repede. Și, cu ajutorul miniștrilor «socialiști», problema puterii poate cădea pe capul participanților la acest congres mult mai repede decât presupunem noi."

Încercând să se acopere în fața mulțimii cu o autoritate și mai mare, conducătorii au atras congresul în toate conflictele curente, compromițându-l fără milă în ochii muncitorilor și ai soldaților din Petrograd. Cel mai răsunător episod de acest fel a fost povestea cu casa de vacanță a lui Durnovo, un fost funcționar țarist, care, ca ministru de interne, se făcuse renumit în urma zdrobirii Revoluției din 1905. Casa de vacanță goală a odiosului birocrat, care, în plus, făcuse și afaceri necurate, fusese confiscată de organizațiile de muncitori din Vîborgskaia Storona, în primul rând din cauza grădinii uriașe, ce devenise locul preferat de plimbare al copiilor. Presa burgheză prezenta casa de vacanță ca pe un adăpost al jefuitorilor și al hoților, ca pe un Kronstadt din Vîborgskaia Storona. Nimeni nu făcea nici cel mai mic efort de a verifica cum stau lucrurile în realitate. Guvernul, care ocolea cu grijă toate problemele mari, s-a apucat cu mare zel de salvarea casei de vacanță. Comitetului Executiv i s-a cerut să aprobe niște măsuri eroice, iar Țereteli, firește, n-a refuzat. Un procuror a dat ordin să fie dat afară din casă în douăzeci și patru de ore un grup de anarhiști care se găsea acolo. Când au aflat despre acțiunile militare ce se pregăteau, muncitorii au dat alarma. Anarhiștii, la rândul lor, au amenințat cu o rezistență armată. Douăzeci și opt de uzine au declarat grevă în semn de protest. Comitetul Executiv a dat o proclamație ce-i înfiera pe muncitorii din Vîborg drept ajutoare ale contrarevoluției. După aceste preparative, reprezentanții justiției și ai miliției au intrat în cușca leului. S-a văzut

totuși că, în casa de vacanţă care adăpostea o serie de organizaţii muncitorești educative, domnea o liniște deplină. Au trebuit să se retragă, și nu fără rușine. Povestea asta a avut totuși niște urmări.

Pe 9 iunie, la congres a explodat bomba: de dimineaţă, în *Pravda* fusese publicată o chemare la o demonstraţie pentru a doua zi. Ciheidze, care știa să se sperie și era înclinat de aceea să-i sperie și pe alţii, a declarat cu o voce sepulcrală: „Dacă congresul nu va lua măsuri, ziua de mâine va fi una fatidică". Delegaţii, neliniștiţi, au ridicat capetele.

Întreaga situaţie sugera posibilitatea unei confruntări între congres și muncitorii și soldaţii din Petrograd. Masele făceau presiuni asupra bolșevicilor. Fierberea cea mai mare era în garnizoană, care se temea că, din cauza ofensivei, va fi împărţită în bucăţi și trimisă pe diverse fronturi. La asta se adăuga și nemulţumirea vie faţă de „Declaraţia drepturilor soldatului", care era un mare pas înapoi în comparaţie cu Ordinul nr. 1 și cu regimul instituit în fapt în armată. Iniţiativa demonstraţiei a venit de la Organizaţia din Armată a bolșevicilor. Conducătorii ei afirmau, și nu fără temei – așa cum o vor arăta evenimentele –, că, dacă partidul nu-și asuma conducerea, atunci soldaţii vor ieși singuri în stradă. Schimbarea radicală a stării de spirit a mulțimii nu putea fi apreciată totuși din mers, iar asta a dat naștere anumitor ezitări chiar și în rândul bolșevicilor. Volodarski nu era convins că muncitorii vor ieși în stradă. Existau temeri și în legătură cu caracterul pe care-l va lua demonstraţia. Reprezentanţii Organizaţiei din Armată afirmau că soldaţii, temându-se de atacuri și represalii, nu vor ieși fără arme. „În ce se va transforma demonstraţia asta?" se întreba precaut Tomski, cerând dezbateri suplimentare. Stalin socotea că „fierberea din rândurile soldaţilor este un fapt real; în rândurile muncitorilor nu există însă o stare de spirit la fel de precisă", dar trebuia totuși să i se arate o împotrivire guvernului. Kalinin, mereu mai înclinat să evite lupta decât s-o accepte, s-a arătat în mod categoric împotriva demonstraţiei, invocând lipsa oricărui motiv limpede, mai ales pentru muncitori: „Demonstraţia va fi artificială". Pe 8 iunie, la o consultare cu reprezentanţii raioanelor și după o serie de votări preliminare, 131 de mâini s-au ridicat în cele din urmă pentru demonstraţie, cu 6 voturi împotrivă și 22 de abţineri. Demonstraţia a fost stabilită pentru duminică, 10 iunie.

Munca de pregătire s-a dus până în ultimul moment pe ascuns, pentru a nu le da eserilor și menșevicilor posibilitatea de a începe o contraagitaţie. Măsura aceasta legitimă de precauţie a fost interpretată mai târziu ca dovada unui complot militar. Consiliul Central al comitetelor de fabrică și uzină s-a raliat hotărârii de a organiza demonstraţia. „La presiunea lui Troţki și împotriva obiecţiei lui Lunacearski – scrie Iugov –, comitetul interraioniștilor a hotărât să se alăture demonstraţiei." Pregătirea s-a făcut cu o energie febrilă.

Manifestaţia trebuia să ridice steagul puterii sovietelor. Lozinca de luptă spunea: „Jos cu cei zece miniștri capitaliști!" Era cea mai simplă expresie a ce-

rerii de a rupe coaliţia cu burghezia. Marșul trebuia să se îndrepte spre Corpul Cadeţilor, unde se desfășura congresul. Astfel se sublinia că nu era vorba de o răsturnare a guvernului, ci de o presiune asupra conducătorilor sovietelor.

E adevărat, la consfătuirile preliminare ale bolșevicilor se auziseră și alte voci. Astfel, Smilga, pe atunci un tânăr membru al Comitetului Central, propusese „să nu se refuze ocuparea Poștei, a Telegrafului și a Arsenalului, dacă evenimentele vor ajunge până la o ciocnire". Un alt participant la consfătuire, Laţis, membru al Comitetului din Petrograd, nota în jurnalul său în legătură cu respingerea propunerii lui Smilga: „Nu pot să mă împac cu așa ceva... o să mă înţeleg cu tovarășii Semașko și Rahia ca, în caz de nevoie, să fim înarmaţi și să ocupăm cu ajutorul Regimentului de mitraliori gările, arsenalele, băncile, Poșta și Telegraful". Semașko era ofiţer în Regimentul de mitraliori, Rahia – muncitor și unul dintre bolșevicii combativi.

Asemenea sentimente erau de înţeles. Întreaga evoluţie a partidului se îndrepta spre cucerirea puterii, iar problema era numai de apreciere a situaţiei. La Petrograd avusese loc în mod evident o cotitură favorabilă bolșevicilor, dar în provincie același proces mergea mai încet; în sfârșit, frontul avea încă nevoie de lecţia ofensivei, pentru a se scutura de lipsa de încredere în bolșevici. Lenin se păstra, de aceea, pe poziţia din aprilie: „să explicăm cu răbdare".

În amintirile sale, Suhanov prezintă planul demonstraţiei din 10 iunie ca indicând intenţia făţișă a lui Lenin de a lua puterea „dacă circumstanţele sunt favorabile". De fapt, numai câţiva bolșevici, care o luaseră, după expresia ironică a lui Lenin, „puţin prea la stânga" faţă de cât se cuvenea, au încercat să pună problema astfel. În mod ciudat, Suhanov nici măcar nu încearcă să-și compare bănuielile arbitrare cu linia politică a lui Lenin exprimată în numeroase discursuri și articole.[1]

Biroul Comitetului Executiv le-a cerut numaidecât bolșevicilor să anuleze demonstraţia. Pe ce bază? În mod formal, numai puterea de stat putea interzice demonstraţii. Dar ea nici nu îndrăznea să se gândească la așa ceva. În ce fel, așadar, Sovietul, care era o „organizaţie privată", condusă de un bloc format din două partide politice, putea interzice demonstraţia unui al treilea partid? Comitetul Central al bolșevicilor a refuzat să îndeplinească această cerere, dar a hotărât să sublinieze și mai mult caracterul pașnic al demonstraţiei. Pe 9 iunie, în cartierele muncitorești a fost lipită o proclamaţie a bolșevicilor: „Suntem cetăţeni liberi, avem dreptul de a protesta și trebuie să folosim acest drept până nu e prea târziu. Dreptul de a demonstra pașnic este al nostru".

Chestiunea a fost adusă de conciliatori în dezbaterea congresului. Acesta a fost momentul în care Ciheidze și-a rostit faimoasele cuvinte despre sfârșitul fatidic, adăugând că ședința trebuia să continue toată noaptea. Un mem-

---

[1] Mai multe amănunte despre această chestiune în Anexa III.

bru al prezidiului, Gheghecikori, și el unul dintre fiii Girondei, și-a încheiat discursul cu o exclamaţie grosolană la adresa bolșevicilor: „Jos mâinile voastre murdare de pe cauza cea măreaţă!" În ciuda cererii făcute, bolșevicilor nu li s-a acordat timp să dezbată problema în cadrul fracţiunii lor. Congresul a dat apoi o dispoziţie de interzicere pe o durată de trei zile a oricărei demonstraţii. Acest act de forţă faţă de bolșevici era în același timp unul de uzurpare faţă de guvern: sovietele continuau să-și fure puterea de sub pernă.

În aceleași ore, Miliukov vorbea la Congresul Cazacilor, numindu-i pe bolșevici „principalii dușmani ai Revoluţiei Ruse". Principalul ei prieten devenise, prin logica lucrurilor, chiar Miliukov, care, în ajunul lui Februarie, era gata să accepte mai degrabă înfrângerea în faţa germanilor decât revoluţia făcută de poporul rus. La întrebarea cazacilor despre ce trebuia făcut cu leniniștii, Miliukov a răspuns: „E timpul să terminăm cu domnii aceștia". Conducătorul burgheziei se grăbea puțin cam tare. Ce-i drept, nu prea-i rămăsese mult timp de pierdut.

Între timp, prin uzine și regimente se desfășurau mitinguri la care se hotăra ieșirea a doua zi în stradă sub lozinca „Toată puterea sovietelor!" În vuietul congreselor sovietelor și al cazacilor a trecut neobservat faptul că în Duma Raională din Vîborg fuseseră aleși 37 de reprezentanţi din rândul bolșevicilor, 22 din blocul eserilor și al menșevicilor și 4 din partea cadeţilor.

Confruntaţi cu decizia categorică a congresului și mai ales cu o aluzie misterioasă la o lovitură ameninţătoare venită dinspre dreapta, bolșevicii au hotărât să reconsidere chestiunea. Ei voiau o demonstraţie pașnică, nu o răscoală, și n-aveau niciun motiv să transforme o manifestaţie interzisă într-o semiinsurecţie. La rândul său, prezidiul congresului a hotărât să ia măsuri. Câteva sute de delegaţi au fost trimiși în grupuri de câte zece în cartierele muncitorești și în cazărmi pentru a preveni demonstraţia, urmând ca, spre dimineaţă, să revină la Palatul Tavriceski pentru concluzii. Comitetul Executiv al Deputaţilor Țăranilor s-a raliat acestei expediţii, desemnând pentru asta șaptezeci de persoane din partea sa.

Deși pe căi neașteptate, bolșevicii au obţinut totuși ceea ce au dorit: delegaţii congresului s-au văzut nevoiţi să facă cunoștinţă cu muncitorii și cu soldaţii din capitală. Muntele n-a fost lăsat să vină la proroci, în schimb, prorocii au trebuit să se apropie de munte. Întâlnirea a fost extrem de instructivă. În *Izvestia* Sovietului din Moscova, un corespondent menșevic descria următorul tablou: „Întreaga noapte, majoritatea congresului, peste 500 dintre membrii lui, n-a închis un ochi și, împărţită în grupuri de câte zece, a mers prin fabricile, uzinele și unităţile militare din Petrograd, îndemnând pe toată lumea să nu se ducă la demonstraţie... Într-un mare număr de fabrici și uzine, precum și în anumite unităţi din garnizoană, congresul nu se prea bucură de autoritate... Membrii congresului au fost adesea primiţi deloc prietenos, une-

ori cu dușmănie, iar de multe ori au fost petrecuţi cu furie”. Organul oficial al Sovietului nu exagera deloc; dimpotrivă, el prezenta un tablou foarte îndulcit al întâlnirii nocturne a celor două lumi.

În orice caz, masele din Petrograd nu le-au lăsat niciun fel de îndoială delegaţilor despre cine va putea stabili sau anula de-acum înainte o demonstraţie. Muncitorii de la uzina Putilov au fost de acord să lipească pe ziduri proclamaţia congresului împotriva demonstraţiei numai după ce s-au convins din *Pravda* că ea nu contravenea dispoziţiei bolșevicilor. După ce a ascultat rapoartele lui Ciheidze și Avksentiev, președinţii celor două comitete executive, Regimentul 1 de mitraliori, care era vioara întâi în garnizoană, asemeni uzinei Putilov în rândul muncitorilor, a votat următoarea rezoluţie: „În acord cu Comitetul Central al bolșevicilor și cu Organizaţia din Armată, regimentul hotărăște să se retragă...”

Brigăzile de pacificatori s-au întors după o noapte albă la Palatul Tavriceski într-o stare de demoralizare completă. Ele se bazaseră pe faptul că autoritatea congresului era incontestabilă, dar se loviseră de un perete de neîncredere și dușmănie. „În mase se simte dominaţia bolșevicilor.” „Există o atitudine de ostilitate faţă de menșevici și eseri.” „Cred numai în *Pravda*.” Unii le strigaseră: „Nu suntem tovarășii voștri”. Unul după altul, delegaţii raportau cum, în ciuda anulării luptei, suferiseră cea mai grea înfrângere.

Masele s-au supus hotărârii bolșevicilor. Dar supunerea nu s-a făcut fără proteste și, uneori, fără indignare. În unele întreprinderi s-au votat chiar rezoluţii de dezaprobare a Comitetului Central. Cei mai înflăcărați membri ai partidului din raioane și-au rupt carnetele de partid. Era un avertisment serios.

Conciliatorii au justificat interzicerea vreme de trei zile a demonstraţiilor invocând un complot monarhist, care ar fi vrut să profite de demonstraţia bolșevicilor; se pomenea de implicarea în el a unei părţi a Congresului Cazacilor și de apropierea de Petrograd a unor unităţi contrarevoluţionare. Nu e deloc de mirare că, după anularea demonstraţiei, bolșevicii au cerut lămuriri în legătură cu complotul. În loc de răspuns, conducătorii congresului i-au acuzat de complot chiar pe bolșevici. Acesta a fost mijlocul, așa de fericit, de a ieși din situaţie.

Trebuie să recunoaștem că, în noaptea de 10 iunie, conciliatorii descoperiseră într-adevăr un complot care i-a zdruncinat puternic: complotul maselor cu bolșevicii împotriva conciliatorilor. Totuși, supunerea bolșevicilor faţă de hotărârea congresului a întărit moralul conciliatorilor și a făcut ca panica să li se transforme în furie. Menșevicii și eserii au hotărât să dea dovadă de o energie de fier. Pe 10 iunie, ziarul menșevicilor scria: „E timpul să-i numim pe leniniști niște trădători ai patriei și ai revoluţiei”. Președintele Comitetului Executiv a vorbit la Congresul Cazacilor, rugându-i pe aceștia

să susţină Sovietul împotriva bolșevicilor. Președintele congresului, Dutov, atamanul oștii din Ural, i-a răspuns: „Noi, cazacii, nu vom porni niciodată contra Sovietului”. Împotriva bolșevicilor, reacţionarii erau gata să meargă chiar și cu Sovietul, ca mai apoi să-l sugrume și pe el.

Pe 11 iunie, s-a reunit o curte de judecată amenințătoare: Comitetul Executiv, membrii prezidiului congresului, conducătorii fracţiunilor, în total cam o sută de persoane. Ca procuror a luat cuvântul, ca de obicei, Ţereteli. Înecându-se de furie, el a cerut o pedeapsă aspră și s-a arătat dispreţuitor faţă de Dan, care era gata întotdeauna să-i hărţuiască pe bolșevici, dar nu se hotărâse încă să-i distrugă. „Ceea ce fac bolșevicii acum nu mai este o propagandă ideologică, este un complot... Să ne scuze bolșevicii. Acum o să trecem la alte metode de luptă... *Bolșevicii trebuie dezarmaţi*. Nu mai trebuie lăsate în mâinile lor mijloacele tehnice mult prea mari pe care le-au avut până acum. Nu trebuie lăsate în mâinile lor mitralierele și armele. Nu vom admite complotul.” Erau note noi. La drept vorbind, ce însemna să-i dezarmezi pe bolșevici? Suhanov scrie despre asta: „Bolșevicii n-aveau niciun depozit de armament. Toate armele erau în mâinile soldaţilor și ale muncitorilor, care, în marea lor masă, îi urmau pe bolșevici. Dezarmarea bolșevicilor putea însemna numai dezarmarea proletariatului. Mai mult, însemna dezarmarea trupelor”.

Venise, cu alte cuvinte, momentul clasic al revoluţiei când, la cererea reacţiunii, democraţia burgheză vrea să-i dezarmeze pe muncitorii care au asigurat victoria insurecţiei. Câtă vreme fusese vorba de istorii vechi, domnii democraţi, printre care erau și oameni citiţi, își arătaseră întotdeauna simpatia pentru cei ce erau dezarmaţi, nu pentru cei care dezarmau. Dar, când aceeași problemă li s-a prezentat în realitate, ei n-au recunoscut-o. Un singur lucru nu prea putea fi înţeles – faptul că dezarmarea era făcută de Ţereteli, un revoluţionar care fusese condamnat la ani buni de muncă silnică și care fusese până nu demult un zimmerwaldian. Sala a rămas împietrită. Totuși, delegaţii din provincie au simţit probabil că erau împinși în prăpastie. Unul dintre ofiţeri a fost cuprins de isterie.

La fel de palid ca Ţereteli, Kamenev s-a ridicat și a exclamat cu o demnitate a cărei forţă a fost simţită de către auditoriu: „Domnule ministru, dacă nu aruncaţi vorbe în vânt, n-aveţi dreptul să vă mărginiţi la cuvinte. Arestaţi-mă și judecaţi-mă pentru complot împotriva revoluţiei”. Bolșevicii au părăsit ședinţa protestând, refuzând să ia parte la bătaia de joc îndreptată împotriva partidului lor. Tensiunea din sală a devenit insuportabilă.

Liber a sărit însă în ajutorul lui Ţereteli. Furia reţinută a fost înlocuită la tribună de o agitaţie isterică. Liber a cerut măsuri necruţătoare: „Dacă vreţi să câștigaţi masele care-i urmează pe bolșevici, atunci rupeţi-o cu bolșevismul”. Dar a fost ascultat fără simpatie, chiar cu o oarecare dușmănie.

Impresionabil ca de obicei, Lunacearski a încercat numaidecât să găsească un limbaj comun cu majoritatea: deși bolșevicii îl asiguraseră că aveau în vedere numai o demonstrație pașnică, totuși experiența lui personală îl făcea să creadă că „organizarea demonstrației a fost o greșeală”; în orice caz, nu trebuiau încurajate conflictele. Fără să-i liniștească pe adversari, Lunacearski i-a iritat pe prieteni.

„Noi nu ne luptăm cu orientarea de stânga – a spus Dan, ca un iezuit, fiind cel mai experimentat, dar și cel mai găunos dintre conducătorii Maraisului[2] –, noi ne luptăm cu contrarevoluția. Nu e vina noastră dacă în spatele vostru se află agenții Germaniei.” Invocarea germanilor ținea pur și simplu loc de argumentație. Firește, domnii aceștia nu puteau indica niciun agent german.

Țereteli ar fi vrut să dea o lovitură. Dan propunea să se mărginească la arătarea pumnului. Din cauza neputinței sale, Comitetul Executiv a trecut de partea lui Dan. Rezoluția propusă a doua zi congresului avea caracterul unei stări de excepție aplicate bolșevicilor, dar fără concluzii practice nemijlocite.

„După ce delegații voștri au vizitat uzinele și regimentele – spunea declarația scrisă a bolșevicilor adresată congresului –, nu mai puteți avea vreo îndoială că, dacă demonstrația n-a mai avut loc, asta n-a fost în urma interdicției voastre, ci a anulării ei de către partidul nostru... Ficțiunea complotului militar a fost avansată de un membru al Guvernului Provizoriu pentru a obține dezarmarea proletariatului din Petrograd și dizolvarea garnizoanei din Petrograd... Chiar dacă puterea de stat ar trece în întregime în mâinile Sovietului – iar noi suntem pentru asta –, dar Sovietul ar încerca să pună piedici agitației noastre, noi nu ne-am supune pur și simplu, ci am înfrunta închisoarea sau alte pedepse, în numele ideilor socialismului internațional care ne despart de voi.”

În acele zile, majoritatea și minoritatea din soviete au înaintat cu forță una spre cealaltă, ca pentru o bătălie decisivă. Dar, în ultimul moment, ambele părți au făcut un pas înapoi. Bolșevicii au renunțat la demonstrație. Conciliatorii au renunțat la dezarmarea muncitorilor.

Țereteli a rămas în minoritate printre ai săi. Dar, de fapt, avea dreptate în felul său. Politica alianței cu burghezia se apropiase de acel punct în care era nevoie de slăbirea maselor care nu se împăcau cu coaliția. A duce politica de conciliere la un sfârșit încununat de succes, adică până la instituirea dominației parlamentare a burgheziei, se putea face numai prin dezarmarea muncitorilor și a soldaților. Dar Țereteli nu avea doar dreptate. El era totodată neputincios. Nici muncitorii, nici soldații n-ar fi predat armele de bunăvoie. Deci trebuia folosită forța împotriva lor. Or, Țereteli n-avea forță. El putea

[2] *La Plaine* sau *Le Marais* a fost numele dat în timpul Revoluției Franceze celui mai moderat și numeros grup politic existent în Convenția Națională. *(N. red.)*

eventual s-o primească numai din mâinile reacţiunii, care, în cazul înfrângerii bolșevicilor, ar fi trecut numaidecât la zdrobirea sovietelor conciliatoare și n-ar fi ezitat să-i amintească lui Ţereteli că el era numai un fost ocnaș, nimic mai mult. Totuși, mersul ulterior al evenimentelor va arăta că nici reacţiunea n-avea asemenea forţe.

Din punct de vedere politic, Ţereteli a explicat necesitatea luptei împotriva bolșevicilor prin faptul că aceștia rupeau proletariatul de ţărănime. Martov a obiectat: principalele idei ale lui Ţereteli nu-și aveau originea „în adâncurile ţărănimii. Grupul cadeţilor de dreapta, grupul capitaliștilor, grupul moșierilor, grupul imperialiștilor, burghezii din Occident" – iată cine cerea dezarmarea muncitorilor și a soldaţilor. Martov avea dreptate: clasele avute și-au ascuns, nu o dată în istorie, pretenţiile în spatele ţărănimii.

Din momentul publicării de către Lenin a „Tezelor din aprilie", pericolul izolării proletariatului de ţărănime devenise principalul argument al celor care trăgeau revoluţia înapoi. Nu întâmplător, Lenin îl apropia pe Ţereteli de „vechii bolșevici".

Într-una dintre lucrările sale din 1917, Troţki scria în legătură cu asta: „Izolarea partidului nostru de eseri și menșevici, chiar și într-o formă extremă, chiar și într-o celulă de închisoare, nu va însemna nicidecum izolarea proletariatului de masele oprimate de la ţară și din orașe. Dimpotrivă, opunând în mod brutal politica sa trădării viclene a conducătorilor de azi ai sovietelor, proletariatul revoluţionar poate realiza numai o diferenţiere politică salvatoare în rândul milioanelor de ţărani, poate smulge sărăcimea satelor de sub conducerea trădătoare a puternicilor ţărani eseri și transforma proletariatul socialist într-un conducător autentic al revoluţiei populare, plebee".

Dar falsul argument al lui Ţereteli se va dovedi de cursă lungă. În ajunul Revoluţiei din Octombrie, el va renaște cu o forţă îndoită, ca argument al multor „vechi bolșevici" împotriva insurecţiei. Peste câţiva ani, când va începe reacţiunea ideologică împotriva lui Octombrie, formula lui Ţereteli va deveni principala armă teoretică a școlii epigonilor.

*

La aceeași ședinţă a congresului care i-a judecat în absenţă pe bolșevici, un reprezentant al menșevicilor a propus pe neașteptate organizarea în duminica următoare, 18 iunie, la Petrograd și în cele mai mari orașe, a unei manifestaţii a muncitorilor și soldaţilor, spre a le arăta dușmanilor unitatea și forţa democraţiei. Propunerea a fost adoptată, deși nu fără o oarecare nedumerire. Peste o lună și ceva, Miliukov va explica destul de corect schimbarea neașteptată de atitudine a conciliatorilor: „Ţinând discursuri de cadeţi la Congresul Sovietelor, zădărnicind demonstraţia armată din 10 iunie..., miniștrii socialiști au simţit că merseseră prea departe în apropierea de noi, că le fugea

pământul de sub picioare. Speriați, s-au întors brusc în direcția bolșevicilor". Hotărârea de a demonstra pe 18 iunie n-a fost, firește, un moment de cotitură în direcția bolșevicilor, ci o încercare de a întoarce masele împotriva acestora. Confruntarea nocturnă cu muncitorii și soldații produsese, de fapt, o oarecare emoție la vârful sovietelor: astfel, în contradicție cu ceea ce se plănuise la începutul congresului, s-a adoptat în grabă, în numele guvernului, o dispoziție de dizolvare a Dumei de Stat și de convocare pentru 30 septembrie a Adunării Constituante. Lozincile demonstrației au fost alese cu gândul de a nu produce iritare maselor: „Pace generală", „Convocarea neîntârziată a Adunării Constituante", „Republică democratică". Despre ofensivă, ca și despre coaliție, niciun cuvânt. Lenin întreba în *Pravda*: „Dar unde s-a dus încrederea totală în Guvernul Provizoriu, domnilor?... V-ați înghițit limba?" Ironia asta lovea la fix: conciliatorii nu îndrăzneau să le mai ceară maselor încredere în guvernul în componența căruia intraseră.

Delegații sovietelor, care au mers pentru a doua oară în cartierele muncitorești și în cazărmi, i-au prezentat în ajunul demonstrației niște rapoarte pline de încredere Comitetului Executiv. Țereteli, căruia aceste comunicate îi redaseră echilibrul și înclinația spre o morală plină de automulțumire, li s-a adresat bolșevicilor: „Uite, acum se va face în fața noastră o trecere în revistă deschisă și onestă a forțelor revoluționare... Acum o să vedem cu toții pe cine urmează majoritatea: pe voi sau pe noi". Bolșevicii acceptaseră provocarea încă dinainte de a fi formulată așa de fără precauție. „O să mergem la demonstrația din 18 iunie – scria *Pravda* – spre a ne lupta pentru acele obiective pentru care am vrut s-o organizăm în 10."

În mod evident, în amintirea funeraliilor din martie, care, cel puțin în aparență, fuseseră cea mai mare manifestare a unității democrației, itinerarul ducea și de data asta la Câmpul lui Marte, la mormintele jertfelor din Februarie. Dar, în afară de traseu, nimic nu mai amintea de zilele îndepărtate ale lui martie. La marș au luat parte cam 400.000 de oameni, adică mult mai puțini decât la funeralii; de la această demonstrație a sovietelor a lipsit nu numai burghezia, cu care sovietele intraseră în coaliție, dar și inteligheția radicală, care ocupase un loc așa de vizibil la celelalte parade ale democrației. Au participat aproape numai uzinele și cazărmile.

Delegații la congres, adunați pe Câmpul lui Marte, citeau și numărau pancartele. Primele lozinci ale bolșevicilor au fost întâmpinate cu glume. Oare nu le aruncase Țereteli așa de sigur provocarea în ajun? Numai că aceleași lozinci se tot repetau: „Jos cu cei zece miniștri capitaliști!", „Jos ofensiva!", „Toată puterea în mâinile sovietelor!" Zâmbetul ironic a înghețat pe fețe și apoi a dispărut încet de pe ele. Steagurile bolșevice curgeau întruna. Delegații au renunțat la numărătoarea lor dezagreabilă. Victoria bolșevicilor era mult prea evidentă. „Din loc în loc – scrie Suhanov –, lanțul de steaguri și de coloa-

ne bolșevice era întrerupt de lozincile eserilor și de cele oficiale ale sovietelor. Dar ele dispăreau în mulţime." Un oficios al sovietelor povestea a doua zi „cu câtă mânie au fost rupte uneori steagurile cu lozinci de susţinere a Guvernului Provizoriu". Aceste cuvinte conţineau însă un element evident de exagerare. Pancartele în cinstea Guvernului Provizoriu fuseseră purtate numai de trei grupuri mici: cercul lui Plehanov, o unitate de cazaci și o mână de intelectuali evrei care se raliase Bundului. Această combinaţie a celor trei, care, prin compoziţia ei, dădea impresia unei curiozităţi politice, avea parcă drept scop să arate cât mai limpede neputinţa regimului. În strigătele ostile ale mulţimii, adepţii lui Plehanov și ai Bundului fuseseră nevoiţi să lase pancartele jos. Cazacii însă, mai încăpăţânaţi, și-au păstrat steagul până ce le-a fost într-adevăr smuls de demonstranţi și distrus.

„Șuvoiul, care cursese liniștit până atunci – scrie *Izvestia* –, s-a transformat într-un torent care e gata, dintr-o clipă în alta, să iasă din matcă." Era raionul Vîborg, acoperit cu totul de steaguri bolșevice. „Jos cu cei zece miniștri capitaliști!" Una dintre uzine ducea pancarta: „Dreptul la viaţă e mai presus de dreptul la proprietate privată". Lozinca asta nu fusese sugerată de partid.

Consternaţi, provincialii își căutau din ochi conducătorii. Aceștia își fereau privirea sau pur și simplu se ascundeau. Bolșevicii însă nu le dădeau pace provincialilor. Semănau ei oare cu o bandă de complotiști? Delegaţii recunoșteau că nu prea seamănau. „La Petrograd, voi sunteţi puterea – admiteau ei pe un alt ton decât la ședinţa oficială –, dar nu și în provincie și pe front. Petrogradul nu poate merge împotriva ţării întregi." Așteptaţi puţin, le răspundeau bolșevicii, în curând o să vă vină și vouă rândul, o să se înalţe și la voi aceleași pancarte.

„În timpul acestei demonstraţii – scria bătrânul Plehanov –, mă aflam pe Câmpul lui Marte, alături de Ciheidze. Am văzut pe faţa lui că nu se amăgea deloc în legătură cu semnificaţia pe care o avea abundenţa uimitoare de pancarte care cereau demisia miniștrilor capitaliști. Semnificaţia aceasta era subliniată parcă intenţionat de injoncţiunile pe care i le adresau, ca niște adevăraţi șefi, câţiva reprezentanţi ai leniniștilor, care defilau prin faţa noastră ca și cum ar fi fost sărbătoarea lor."

Cu siguranţă, bolșevicii aveau motive să se simtă așa. „Judecând după pancartele și lozincile manifestanţilor – scria ziarul lui Gorki –, demonstraţia de duminică a arătat victoria deplină a bolșevismului în rândul proletariatului din Petersburg." Era o mare victorie, și încă una obţinută pe o arenă și cu armele alese de adversar. După ce aprobase ofensiva, recunoscuse coaliţia și-i condamnase pe bolșevici, Congresul Sovietelor chemase din proprie iniţiativă mulțimile în stradă. Ele i-au declarat: Nu vrem nici ofensivă, nici coaliţie, noi suntem cu bolșevicii. Asta era concluzia politică a demonstraţiei. E de înţe-

les de ce ziarul menșevicilor, inițiatorii manifestației, se întreba melancolic a doua zi: Oare cui i-a trecut prin minte ideea asta nefericită?

Desigur, nu toți muncitorii și soldații din capitală luaseră parte la demonstrație și nu toți demonstranții fuseseră bolșevici. Dar niciunul dintre ei nu mai voia coaliția. Acei muncitori care erau încă ostili bolșevismului nu știau ce să-i opună. Ca atare, ostilitatea lor se manifesta printr-o neutralitate în așteptare. Sub lozincile bolșevice merseseră destui menșevici și eseri care încă nu o rupseseră cu partidele lor, dar care-și pierduseră deja încrederea în lozincile acestora.

Demonstrația din 18 iunie a produs o mare impresie asupra participanților. Masele au văzut că bolșevismul devenise o forță, iar nehotărâții s-au îndreptat spre el. La Moscova, Kiev, Harkov, Ekaterinoslav și în multe alte orașe din provincie, manifestațiile au arătat creșterea uriașă a influenței bolșevice. Peste tot au apărut aceleași lozinci, care loveau chiar în inima regimului din Februarie. Trebuiau trase niște concluzii. Se părea că conciliatorii nu mai aveau ce face. Dar ofensiva i-a ajutat în ultimul moment.

Pe 19 iunie, pe Nevski au avut loc manifestații patriotice sub conducerea cadeților și cu portretele lui Kerenski. După cum spune Miliukov, „nu semăna deloc cu ceea ce se petrecuse pe aceleași străzi în ajun, încât sentimentul solemnității era însoțit involuntar de cel al lipsei de încredere". Un sentiment legitim! Dar conciliatorii au răsuflat ușurați. Gândurile lor s-au înălțat numaidecât deasupra ambelor demonstrații, într-o sinteză democratică. Acești oameni trebuiau să bea până la fund cupa iluziilor și a umilințelor.

În timpul Zilelor din Aprilie, cele două demonstrații, cea revoluționară și cea patriotică, se întâlniseră, iar ciocnirea lor se lăsase cu victime. Demonstrațiile opuse din 18 și 19 iunie s-au desfășurat una după cealaltă. De data asta nu s-a ajuns la o ciocnire directă. Dar ea nu mai putea fi evitată. Ea fusese numai amânată cu două săptămâni.

Anarhiștii, care nu știau cum să-și arate independența, s-au folosit de demonstrația din 18 iunie pentru a ataca închisoarea din Vîborg. Deținuții, în marea lor majoritate de drept comun, au fost eliberați fără lupte și victime, și nu dintr-una, ci din mai multe închisori. Atacul n-a luat probabil prin surprindere administrația, care nu s-a opus acțiunii anarhiștilor reali și închipuiți. Tot acest episod enigmatic n-avea nicio legătură cu demonstrația. Dar presa patriotică le-a pus împreună. Bolșevicii au cerut la Congresul Sovietelor să se ancheteze cu severitate felul în care fuseseră eliberați 460 de infractori din diferite închisori. Totuși, conciliatorii nu-și puteau permite un asemenea lux, căci se temeau să nu dea peste reprezentanții administrației superioare și ai aliaților lor din bloc. În plus, ei n-aveau nici cea mai mică dorință de a apăra de calomnii mârșave demonstrația organizată chiar de ei.

Ministrul justiţiei, Pereverzev, care fusese făcut de rușine cu câteva zile înainte în povestea cu casa de vacanţă a lui Durnovo, s-a hotărât să-și ia revanșa și, sub pretextul căutării deţinuţilor fugari, a făcut o nouă razie acolo. Anarhiștii s-au împotrivit, unul dintre ei a fost omorât în schimbul de focuri, iar clădirea a fost distrusă. Muncitorii din Vîborgskaia Storona, care considerau vila ca fiind a lor, au dat alarma. Unele uzine au încetat lucrul. Alarma a ajuns și în alte raioane, precum și în cazărmi.

Ultimele zile ale lui iunie au trecut într-o fierbere continuă. Regimentul de mitraliori era gata de o ofensivă neîntârziată împotriva Guvernului Provizoriu. Muncitorii care făceau grevă în uzine dădeau roată regimentelor cu chemarea de a ieși în stradă. Ţărani bărboși cu mantale de soldaţi, mulţi cu părul cărunt, se încolonau pe caldarâm în marșuri de protest: oamenii aceștia de patruzeci de ani cereau să fie lăsaţi să meargă la munca câmpului. Bolșevicii au început o agitaţie împotriva ieșirii în stradă: demonstraţia din 18 iunie spusese ceea ce era de spus: pentru a obţine schimbări nu mai ajungea o demonstraţie, iar ora revoluţiei nu venise încă. Pe 22 iunie, bolșevicii i s-au adresat în scris garnizoanei: „Să nu daţi încredere niciunui apel de ieșire în stradă lansat în numele Organizaţiei din Armată”. De pe front veneau delegaţi cu plângeri împotriva violenţelor și a pedepselor. Ameninţările cu dizolvarea unităților neascultătoare turnau gaz pe foc. „În multe regimente, soldaţii dorm cu arma în mâini”, se spunea într-o declaraţie a bolșevicilor adresată Comitetului Executiv. Manifestaţiile patriotice, adesea înarmate, duceau la ciocniri de stradă. Erau mici descărcări ale energiei acumulate. Niciuna dintre părţi n-avea intenţia de a ataca direct: reacţiunea era mult prea slabă; revoluţia nu era încă întru totul sigură pe forţele sale. Dar străzile orașului păreau podite cu substanţe explozive. Ciocnirea plutea în aer. Presa bolșevică tot explica și-i îndemna pe oameni să se abţină. Presa patriotică își trăda neliniștea printr-o campanie dezlănțuită împotriva bolșevicilor. Pe 25 iunie, Lenin scria: „Corul general al urletelor de ură și furie împotriva bolșevicilor nu înseamnă decât că cadeţii, socialiștii-revoluționari și menșevicii se văicăresc laolaltă de propria lor dezlânare. Ei au majoritatea. Ei sunt la putere. Ei sunt toți în bloc unii cu alții. Și totuși văd că nu ajung la niciun rezultat!! Cum să nu te înfurii pe bolșevici?”[3]

[3] V. I. Lenin, „Revoluție dezlânată”, in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 32, p. 409. *(N. red.)*

CONCLUZIE

În primele pagini ale acestei lucrări, am încercat să arătăm cât de adânc a fost înrădăcinată Revoluţia din Octombrie în relaţiile sociale din Rusia. Analiza noastră, care n-a fost nicidecum aranjată post-factum în funcţie de evenimente, datează, dimpotrivă, de dinainte de revoluţie, ba chiar de dinaintea prologului ei din 1905.

În paginile care au urmat, am încercat să urmărim felul în care s-au manifestat forţele sociale din Rusia în evenimentele revoluţiei. Am înregistrat activitatea partidelor politice în relaţiile lor cu clasele sociale. Simpatiile și antipatiile autorului pot fi lăsate la o parte. O prezentare istorică are dreptul de a pretinde că este obiectivă dacă, întemeindu-se pe niște fapte precis stabilite, reface legătura lor internă pe baza evoluţiei reale a relaţiilor sociale. Legităţile interne ale procesului care se dezvăluie atunci sunt ele însele cea mai bună verificare a obiectivităţii expunerii.

Evenimentele Revoluţiei din Februarie care au trecut prin faţa ochilor cititorului au confirmat până acum, pe baza metodei excluderilor succesive, cel puţin pe jumătate prognoza noastră teoretică: chiar înainte ca proletariatul să ajungă la putere, toate celelalte variante de evoluţie politică au ajuns să fie verificate de către viaţă și respinse ca neviabile.

Guvernul burgheziei liberale, împreună cu ostaticul democrat Kerenski, s-a dovedit un eșec complet. „Zilele din Aprilie" au fost prima avertizare deschisă din partea Revoluţiei din Octombrie adresată celei din Februarie. Guvernul Provizoriu burghez a fost înlocuit după aceea de o coaliţie a cărei sterilitate va ieși la iveală în fiecare zi a existenţei sale. La demonstraţia din iunie, hotărâtă de Comitetul Executiv din proprie iniţiativă, deși, e adevărat, nu prea de bunăvoie, Revoluţia din Februarie a încercat să-și măsoare forţele cu cea din Octombrie și a fost înfrântă îngrozitor. Această înfrângere a fost cu atât mai fatală, cu cât a avut loc în arena Petrogradului și a fost provocată chiar de acei muncitori și soldaţi care înfăptuiseră Revoluţia din Februarie și care fuseseră apoi aprobaţi de ţara întreagă. Demonstraţia din iunie a arătat că muncitorii și soldaţii din Petrograd se îndreptau spre o a doua revoluţie, ale cărei ţeluri erau scrise pe stindardele lor. Semne infailibile indicau că restul

ţării – chiar dacă cu o întârziere inevitabilă – va trece de partea Petrogradului. Astfel, la sfârșitul celei de-a patra luni, Revoluţia din Februarie era epuizată din punct de vedere politic. Conciliatorii pierduseră încrederea muncitorilor și a soldaţilor. Ciocnirea dintre partidele conducătoare ale sovietelor și masa sovietelor devenea de-acum inevitabilă. După defilarea din 18 iunie, care fusese o verificare pașnică a raportului de forţe dintre cele două revoluţii, antagonismul lor va căpăta în chip inevitabil un caracter deschis și violent.

Astfel se va ajunge la „Zilele din Iulie". La două săptămâni de la demonstraţia organizată de sus, aceiași muncitori și soldaţi vor ieși în stradă, de data asta din proprie iniţiativă, și-i vor cere Comitetului Executiv Central să ia puterea. Conciliatorii vor refuza categoric. Zilele din Iulie vor duce la ciocniri de stradă și la victime și se vor încheia cu înfrângerea bolșevicilor, care vor fi declaraţi responsabili de falimentul regimului din Februarie. Propunerea lui Ţereteli de pe 11 iunie – respinsă atunci – de a-i scoate pe bolșevici în afara legii și de a-i dezarma va ajunge să fie aplicată în întregime la începutul lui iulie. Ziarele bolșevice vor fi închise. Unităţile militare bolșevice vor fi desfiinţate. Muncitorilor li se vor lua armele. Conducătorii partidului vor fi declaraţi năimiţi ai Statului-Major german. Unii dintre ei se vor ascunde, alţii vor fi băgaţi la închisoare.

Dar tocmai „victoria" din iulie a conciliatorilor asupra bolșevicilor va dezvălui până la capăt neputinţa democraţiei. Împotriva muncitorilor și a soldaţilor, democraţii vor trebui să folosească unităţi cunoscute ca fiind contrarevoluţionare, ostile nu numai bolșevicilor, dar și sovietelor: Comitetul Executiv nu va mai avea propriile trupe.

Liberalii vor trage din asta o concluzie corectă, pe care Miliukov o va formula sub forma unei alternative: Kornilov sau Lenin? Într-adevăr, revoluţia nu mai lăsa prea mult loc împărăţiei mijlocului de aur. Contrarevoluţia își va spune: acum ori niciodată. Comandantul suprem al armatei, Kornilov, va porni o revoltă împotriva revoluţiei sub aparenţa unei campanii împotriva bolșevicilor. Așa cum, înainte de revoluţie, toate formele de opoziţie legală luaseră masca patriotismului, adică a nevoii de luptă împotriva germanilor, la fel și toate formele de contrarevoluţie legală de după revoluţie vor lua masca nevoii de luptă împotriva bolșevicilor. Kornilov se va bucura de sprijinul claselor avute și al partidului lor, adică al cadeţilor. Asta nu va împiedica – ba dimpotrivă – ca trupele trimise de Kornilov împotriva Petrogradului să fie învinse fără luptă, să capituleze fără vreo confruntare, să se evapore ca o picătură de apă aruncată pe o plită fierbinte. Astfel va fi făcută și experienţa unei lovituri de stat organizate dinspre dreapta, și încă de către o persoană aflată în fruntea armatei; raportul de forţe dintre clasele avute și popor va fi verificat în acţiune și, în alternativa Kornilov sau Lenin, Kornilov va cădea ca un fruct putrezit, deși Lenin va fi obligat în acest timp să se ascundă bine de tot.

Care variantă mai rămânea nefolosită, neîncercată, neverificată după aceea? Varianta bolșevismului. Într-adevăr, după încercarea lui Kornilov și înfrângerea ei lipsită de glorie, masele o vor coti năvalnic și definitiv spre bolșevici. Revoluţia din Octombrie se va apropia cu o necesitate fizică. Spre deosebire de Revoluţia din Februarie, care a fost numită fără vărsare de sânge, deși, la Petrograd, ea a făcut numeroase victime, Revoluţia din Octombrie se va înfăptui în capitală într-adevăr fără sânge. Oare nu avem dreptate să ne întrebăm ce alte dovezi de profundă legitimitate a Revoluţiei din Octombrie ne mai dorim? Și oare nu e limpede că ea poate să pară un rod al aventurii sau al demagogiei numai acelora pe care i-a lovit în locul cel mai sensibil: la buzunar? Lupta sângeroasă va începe abia după luarea puterii de către sovietele bolșevice, când clasele răsturnate de la putere, cu sprijinul material al guvernelor Antantei, vor face eforturi disperate de a recupera ceea ce au pierdut. Vor veni anii războiului civil. Se va forma Armata Roșie. Ţara flămândă va trece la regimul comunismului de război și se va transforma într-o tabără spartană. Revoluţia din Octombrie își va croi, pas cu pas, drumul, îi va pune jos pe toţi dușmanii, va trece la rezolvarea problemelor sale economice, va lecui cele mai grele răni ale războiului imperialist și civil și va obţine cele mai mari succese în domeniul dezvoltării industriale. Totuși, în faţa ei vor apărea noi greutăţi, decurgând din poziţia ei izolată, înconjurată de ţări capitaliste puternice. Dezvoltarea întârziată, care a adus proletariatul rus la putere, va pune în faţa acestei puteri niște sarcini care, în realitate, nu pot fi îndeplinite în întregime în cadrul unui stat izolat. Destinul acestuia din urmă este legat astfel în întregime de mersul viitor al istoriei universale.

Acest prim volum, consacrat Revoluţiei din Februarie, a arătat cum și de ce trebuia ea să dispară în neant. Al doilea volum va arăta cum a învins Revoluţia din Octombrie.

Anexa I.
La capitolul
Particularităţile dezvoltării Rusiei

Chestiunea particularităţilor dezvoltării istorice a Rusiei și, plecând de aici, a destinului ei viitor s-a aflat la baza tuturor disputelor și grupărilor din cadrul intelighenţiei ruse de-a lungul aproape întregului secol al XIX-lea. Slavofilii și occidentaliștii au rezolvat această problemă în sensuri opuse, dar la fel de dogmatic. În locul lor au venit narodnicii și marxismul. Înainte ca narodnicismul să se stingă definitiv sub influenţa liberalismului burghez, el a apărat multă vreme, cu perseverenţă, ideea unei căi de dezvoltare cu totul originale a Rusiei, care să ocolească capitalismul. În acest sens, narodnicismul a continuat tradiţia slavofilă, curăţind-o totuși de elementele monarhice, bisericești și panslaviste și conferindu-i un caracter revoluţionar-democratic.

De fapt, concepţia slavofilă, cu tot caracterul ei fantezist și reacţionar, la fel ca și cea narodnicistă, cu toate iluziile sale democratice, n-a fost deloc o speculaţie goală, ci s-a bazat pe niște particularităţi incontestabile și extrem de profunde ale dezvoltării Rusiei, numai că înţelese unilateral și apreciate în mod greșit. În lupta cu narodnicismul, marxismul rus, care a demonstrat identitatea legilor evoluţiei pentru toate ţările, a căzut uneori într-un mecanicism dogmatic, având înclinaţia de a arunca și copilul odată cu apa din covată. Acest lucru se vede foarte limpede în multe lucrări ale celebrului profesor Pokrovski.

În anul 1922, Pokrovski s-a năpustit asupra concepţiei istorice a autorului, aflate la originea teoriei revoluţiei permanente. Considerăm folositoare, cel puţin, pentru cititorii preocupaţi nu numai de mersul dramatic al evenimentelor, dar și de doctrina revoluţiei, să dăm aici extrasele cele mai importante din răspunsul dat de autor profesorului Pokrovski și publicat în două numere din organul central al partidului, *Pravda*, din 1 și 2 iulie 1922.

Despre particularitățile dezvoltării istorice a Rusiei

Pokrovski a publicat un articol consacrat cărţii mele *1905*, care face dovada – vai, negativă! – a cât de dificilă este *aplicarea* metodelor materialismului istoric la istoria umană vie și la ce șabloane este redusă uneori istoria chiar și de oamenii care o cunosc în profunzime, cum este Pokrovski.

Cartea criticată de Pokrovski a apărut pur și simplu din dorinţa de a întemeia istoric și de a justifica teoretic lozinca cuceririi puterii de către proletariat, opusă atât lozincii republicii burghezo-democratice, cât și celei a guvernării democratice a proletariatului și ţărănimii... Această linie de gândire a stârnit o foarte mare indignare teoretică în rândul unui număr însemnat de marxiști, mai bine spus, al majorităţii lor. Cei care și-au exprimat această indignare n-au fost numai menșevicii, dar și Kamenev și Rojkov (un istoric bolșevic). Punctul lor de vedere a fost, în general, acesta: dominaţia politică a burgheziei trebuie să premeargă dominaţiei politice a proletariatului; republica democratică burgheză trebuie să fie ca o școală istorică îndelungată pentru proletariat; încercarea de a sări peste această treaptă este aventurism; dacă clasa muncitoare din Occident nu a cucerit puterea, atunci cum ar putea proletariatul rus să-și propună această misiune ș.a.m.d., ș.a.m.d. Din punctul de vedere al acestui pseudomarxism, care se mărginește la șabloane istorice și la analogii formale, transformând epocile istorice într-o succesiune logică de categorii sociale inflexibile (feudalism, capitalism, socialism; autocraţie, republică burgheză, dictatură a proletariatului), din acest punct de vedere, așadar, lozinca cuceririi puterii de către clasa muncitoare din Rusia trebuie să fi părut ca o dezicere monstruoasă de marxism. Totuși, o evaluare empirică serioasă a forţelor sociale așa cum s-au manifestat ele în anii 1903-1905 indica deja foarte limpede vitalitatea luptei duse de clasa muncitoare pentru cucerirea puterii. Oare era asta o particularitate sau nu? Oare presupunea ea niște particularităţi profunde ale întregii dezvoltări istorice sau nu? În ce fel s-a ivit o asemenea sarcină în faţa proletariatului din Rusia, adică din cea mai înapoiată (cu permisiunea lui Pokrovski) ţară din Europa? Și în ce anume constă înapoierea Rusiei? Oare în faptul că Rusia doar repetă cu întârziere istoria ţărilor din Europa Occidentală? Dar atunci s-ar mai fi putut oare discuta despre cucerirea puterii de către proletariatul rus? Or, acesta (ne permitem s-o amintim) a cucerit puterea. Și atunci în ce constă esenţa tuturor acestor lucruri? – În faptul că, sub influenţa și presiunea culturii mai înalte a Occidentului, această întârziere incontestabilă a dezvoltării Rusiei n-a avut ca rezultat o simplă repetare a procesului istoric occidental, ci apariţia unor *particularităţi* profunde, care trebuie analizate distinct.

Particularitatea profundă a situaţiei noastre politice, care a dus la victoria Revoluţiei din Octombrie înaintea începerii revoluţiei în Europa, și-a avut

rădăcinile în particularităţile raportului de forţe existent între diferitele clase și puterea de stat. Când Pokrovski și Rojkov se certau cu narodnicii sau cu liberalii, arătând că organizarea și politica ţarismului au fost determinate de evoluţia economică și de interesele claselor avute, ei aveau în esenţă dreptate. Dar, când Pokrovski încearcă să repete acest lucru împotriva mea, el pur și simplu nu mai nimerește unde trebuie.

Rezultatul *întârzierii* noastre istorice, în condiţiile împresurării imperialiste, a fost că burghezia noastră n-a apucat să dea jos ţarismul înainte ca proletariatul să se transforme într-o forţă revoluţionară de sine stătătoare.

Dar, pentru Pokrovski, însăși problema care pentru noi este tema centrală a cercetării nu există...

Pokrovski scrie: „Să prezinţi Rusia moscovită a secolului al XVI-lea pe fondul relaţiilor europene generale din acea vreme este o întreprindere extrem de ademenitoare. Nu există cale mai bună pentru a respinge prejudecata dominantă până acum chiar și în cercurile marxiste cu privire la «caracterul primitiv» al bazei economice pe care a apărut autocraţia". Și mai departe: „Să prezinţi această autocraţie în adevărata ei legătură istorică, ca pe unul dintre aspectele comercial-capitaliste ale Europei... este o sarcină nu numai extrem de interesantă pentru un istoric, dar și foarte importantă pentru educarea publicului cititor: nu există mijloc mai radical de a termina cu legenda «originalităţii» procesului istoric rusesc". Așa cum vedem, Pokrovski neagă în mod clar caracterul primitiv și înapoierea dezvoltării noastre economice și, în același timp, socotește particularitatea procesului istoric rusesc drept o legendă. Or, problema e că Pokrovski este cu totul hipnotizat de relativ larga dezvoltare a comerţului observată de el, la fel ca și de Rojkov, în Rusia secolului al XVI-lea. E greu de înţeles cum a putut Pokrovski să facă o asemenea greșeală. Într-adevăr, s-ar putea crede că temeiul vieţii economice și măsura ei infailibilă este comerţul. Acum douăzeci de ani, economistul german Karl Bücher a încercat să găsească în comerţ (calea între producător și consumator) criteriul întregii dezvoltări economice. Struve, desigur, s-a grăbit să aducă această „descoperire" în „știinţa" economică rusă. Din partea marxiștilor, teoria lui Bücher a întâmpinat chiar de atunci o împotrivire firească. Noi căutăm criteriile dezvoltării economice în producţie – în tehnică și în organizarea socială a muncii –, iar calea făcută de produs de la producător la consumator o privim ca pe un fenomen secundar, ale cărui rădăcini trebuie căutate în aceeași producţie.

Amploarea comerţului rus, cel puţin în sens spaţial, din secolul al XVI-lea se explică – oricât de paradoxal ar fi din punctul de vedere al criteriului Bücher-Struve – tocmai prin caracterul extrem de primitiv și prin înapoierea economiei rusești. Orașul occidental era unul de bresle meșteșugărești și de ligi comerciale. În schimb, orașele noastre erau în primul rând niște centre administrative și militare, prin urmare, de consum, nu de producţie. Mo-

dul de viaţă al breslelor meșteșugărești din Occident s-a format pe o treaptă relativ înaltă de dezvoltare economică, când toate procesele fundamentale ale industriei prelucrătoare se separaseră de agricultură, se transformaseră în meșteșuguri de sine stătătoare, își creaseră organizaţiile, centrele – orașele – și o piaţă, la început limitată (regională, locală), dar stabilă. Prin urmare, la baza orașului medieval european a stat o diferenţiere relativ înaltă a economiei, care a dat naștere unor relaţii regulate între centrul-oraș și periferia sa agricolă. În schimb, înapoierea noastră economică și-a găsit expresia în faptul că meșteșugul, încă neseparat de agricultură, a păstrat o formă rudimentară. Aici suntem mai aproape de India decât de Europa, așa cum și orașele noastre medievale sunt mai aproape de cele asiatice decât de cele europene, iar autocraţia noastră, aflându-se între absolutismul european și despotismul asiatic, s-a apropiat prin multe trăsături de cel din urmă.

În condiţiile întinderilor noastre nelimitate și ale populaţiei rare (se poate spune că și acesta este un semn destul de obiectiv al înapoierii), schimbul de produse presupunea ca rolul de intermediar să-l joace un capital comercial de cea mai mare amploare. O asemenea amploare a fost posibilă numai pentru că Occidentul se afla la un nivel de dezvoltare mult mai înalt, avea propriile nevoi extrem de sofisticate, își trimitea în afară negustorii și mărfurile și, în felul acesta, stimula și schimbul de mărfuri de la noi, care avea niște baze economice primitive, într-o mare măsură barbare. A nu vedea această uriașă particularitate a dezvoltării noastre istorice înseamnă a nu vedea întreaga noastră istorie.

Prin forţa operaţiunilor sale comerciale, patronul meu siberian, Iakov Andreevici Cernîh (am petrecut la el două luni trecând în registrul său contabil puduri și arșini[1]), domnea aproape neîngrădit între graniţele judeţului Kirenski – iar asta nu se întâmpla în secolul al XVI-lea, ci chiar la începutul secolului al XX-lea. Iakov Andreevici cumpăra blănuri de la tunguși, încasa redevenţe de la preoţii din plasele îndepărtate, aducea de la târgurile din Irbit și Nijni-Novgorod stambă și, lucrul cel mai important, furniza vodcă (pe atunci, în gubernia Irkutsk nu fusese încă introdus monopolul). Iakov Andreevici nu știa carte, dar era milionar (după numărul de atunci al „zerourilor", nu după cel de azi). „Dictatura" lui, în calitate de reprezentant al capitalului comercial, era incontestabilă. El nu vorbea altfel despre tunguși decât spunându-le „tungușeii mei". Orașul Kirensk, ca și Verholensk, ca și Nijni-Ilimsk, era reședinţa ispravnicilor și comisarilor de poliţie, a chiaburilor aflaţi în dependenţă ierarhică unii de alţii, a tot felul de cinuri mărunte și a unor meșteșugari de două parale. N-am găsit acolo niște meșteșuguri organizate, ca temei al vieţii economice a orașului, nici bresle, nici sărbători ale breslelor,

[1] Unitate de măsură egală cu 0,711 metri. *(N. tr.)*

nici asociații de negustori, deși Iakov Andreevici era negustor „din ghilda a doua”. De fapt, acest colțișor viu de realitate siberiană ne introduce mult mai bine în înțelegerea particularităților istorice ale dezvoltării Rusiei decât ceea ce ne spune Pokrovski despre asta. Astfel, operațiunile comerciale ale lui Iakov Andreevici se întindeau de la cursul mijlociu al Lenei și afluenții ei de răsărit până la Nijni-Novgorod și chiar Moscova. Puține firme comerciale de pe continentul european pot marca asemenea distanțe pe harta lor comercială. Totuși, acest dictator comercial – „rege de treflă” în limba primilor coloniști – era cea mai desăvârșită și mai convingătoare întruchipare a înapoierii noastre economice, a barbariei, primitivismului, a populației rare, a risipirii satelor și comunelor, a drumurilor impracticabile, care, primăvara și toamna, când sunt desfundate, creează în jurul județelor, plaselor și satelor o blocadă mlăștinoasă de două luni, a analfabetismului general ș.a.m.d., ș.a.m.d. Iar dacă Cernîh s-a ridicat la importanța lui comercială pe baza barbariei siberiene care domnea în acest ținut al Lenei este pentru că Vestul – vechea Rusie, „Moscovia” – făcea presiune și trăgea Siberia după el, generând o combinație economică de primitivism nomad cu ceas deșteptător fabricat la Varșovia.

Breslele meșteșugărești au constituit fundamentul culturii urbane medievale, care a radiat și asupra satului. Știința medievală, scolastica, Reforma religioasă au apărut pe acest tărâm de corporație meșteșugărească. La noi n-a existat așa ceva. Desigur, putem găsi muguri, simptome, semne, dar, în Occident, astea nu erau semne, ci o puternică formațiune economică și culturală având ca bază breasla meșteșugărească. Pe ea a fost așezat orașul medieval european și de aici a crescut și a intrat el în luptă cu biserica și cu feudalii, întinzând, împotriva acestora din urmă, mâna monarhiei. Același oraș a creat, sub forma armelor de foc, premisele tehnice pentru existența armatelor permanente.

Dar unde puteau fi găsite la noi orașe de bresle meșteșugărești care să semene cât de cât cu orașele din Europa Occidentală? Unde a putut fi văzută lupta lor cu feudalii? Și oare baza dezvoltării autocrației ruse a fost creată de lupta orașului industrial și comercial cu feudalii? Tocmai din cauza caracterului orașelor noastre n-a existat nicio asemenea luptă și nici Reforma. Oare asta este o particularitate sau nu?

Meșteșugurile noastre au rămas la un stadiu rudimentar, adică nu s-au separat de agricultura țărănească. Reforma a rămas la stadiul de sectă țărănească, pentru că n-a găsit nicio îndrumare din partea orașelor. Caracterul primitiv și înapoierea au fost aici strigătoare la cer...

Țarismul s-a ridicat ca o organizație de stat de sine stătătoare (din nou, doar într-o măsură relativă, în limitele luptei forțelor istorice vii pe tărâm economic) nu datorită luptei unor orașe puternice cu niște feudali puternici, ci, în ciuda debilității industriale complete a orașelor noastre, din pricina debilității feudalilor noștri.

Prin structura sa socială, Polonia s-a aflat între Rusia și Occident, așa cum Rusia era între Asia și Europa. În orașele poloneze, corporaţiile meșteșugărești au fost mult mai răspândite decât la noi. Totuși, aceste orașe n-au reușit să se ridice așa de mult încât să ajute puterea regală să-i înfrângă pe feudali. Puterea de stat a rămas direct în mâinile aristocraţiei. Rezultatul: o neputinţă completă a statului și decăderea lui.

Ceea ce am spus despre ţarism privește de asemenea capitalul și proletariatul: nu înţeleg de ce Pokrovski își îndreaptă mânia numai spre primul capitol al cărţii mele, care vorbește despre ţarism. Capitalismul rusesc nu s-a dezvoltat plecând de la meșteșuguri, spre a trece, prin intermediul manufacturii, la fabrică, deoarece capitalul european, mai întâi sub forma celui comercial, apoi a celui financiar și industrial, a năvălit asupra noastră într-o perioadă în care meșteșugurile rusești nu se separaseră încă în masă de agricultură. De aici, și apariţia la noi a celei mai noi industrii capitaliste înconjurate de o economie primitivă: o uzină belgiană sau americană, iar în jur numai cătune, sate cu case de lemn acoperite cu paie, care iau foc în fiecare an ș.a.m.d. Începuturile cele mai primitive și ultimele găselniţe europene. De aici, și rolul uriaș al capitalului occidental în economia rusă. De aici, și slăbiciunea politică a burgheziei rusești. De aici, și ușurinţa cu care ne-am descurcat cu burghezia rusească. De aici, și dificultăţile ulterioare, când a intrat în acţiune și burghezia europeană...

Dar proletariatul nostru? A trecut el oare prin școala frăţiilor de calfe din Evul Mediu? Are el oare tradiţiile seculare ale breslelor? Nici vorbă. El a fost smuls literalmente de la plug și aruncat în cazanul fabricilor... De aici, lipsa unor tradiţii conservatoare, lipsa castelor în interiorul proletariatului, prospeţimea revoluţionară, de aici, alături de alte motive, Octombrie, primul guvern muncitoresc din lume. Dar tot de aici vin și analfabetismul, înapoierea, lipsa unor deprinderi organizatorice, a muncii sistematice, a educaţiei culturale și tehnice. Toate aceste minusuri ale construcţiei noastre economico-culturale le găsim la orice pas.

Statul rus s-a confruntat cu organizaţiile militare ale naţiunilor occidentale, care se aflau la un nivel economic, politic și cultural mult mai înalt. Tot așa, capitalul rus, la primii săi pași, s-a ciocnit de capitalul mult mai dezvoltat și mai puternic al Occidentului și a căzut sub dominaţia lui. La fel și clasa muncitoare, de la primii săi pași, a găsit arme gata pregătite, elaborate de experienţa proletariatului occidental: teoria marxistă, sindicatele, partidul politic. Oricine explică natura și politica autocraţiei numai prin interesele claselor avute *rusești* uită că, în afară de exploatatorii mai înapoiaţi, mai săraci, mai inculţi din Rusia, mai erau și exploatatorii mai bogaţi, mai puternici din Europa. Clasele avute din Rusia au fost nevoite să se lupte cu clasele avute ale Europei, ostile sau semiostile. Aceste ciocniri s-au făcut prin intermediul

organizării de stat. O asemenea organizare a fost autocraţia. Întreaga structură și istorie a autocraţiei ar fi fost altele dacă n-ar fi existat orașele europene, praful de pulbere european (căci nu noi l-am inventat), dacă n-ar fi fost bursa europeană.

În ultima epocă a existenţei sale, autocraţia n-a fost numai un organ al claselor avute ale Rusiei, ci și o organizaţie a bursei europene în vederea exploatării Rusiei. Acest rol dublu i-a asigurat iarăși un caracter de sine stătător important, care s-a văzut limpede în 1905, când bursa franceză i-a acordat un credit autocraţiei pentru a o susţine împotriva voinţei partidelor burgheziei rusești.

Ţarismul s-a trezit că ia bătaie în războiul imperialist. De ce? Pentru că nivelul producţiei ce-i servea ca bază era mult prea jos („*caracterul primitiv*")! Din punct de vedere militar și tehnic, ţarismul a încercat să ţină pasul cu ultimele modele. Pentru asta, el a fost ajutat în toate felurile de aliaţii săi mai bogaţi și mai educaţi. Datorită acestui ajutor, ţarismul a dispus de cele mai perfecţionate arme de război. Dar el nu avea și nici nu putea să aibă posibilitatea de a reproduce aceste arme și nici de a le transporta cu suficientă rapiditate (și pe ele, și trupele) pe căile ferate și fluviale. Cu alte cuvinte, ţarismul a apărat în lupta internaţională interesele claselor avute din Rusia sprijinindu-se pe o bază mai primitivă decât a dușmanilor și aliaţilor săi.

Ţarismul a exploatat această bază fără milă în timpul războiului, adică a înghiţit un procent mult mai mare de avuție naţională și de venit naţional decât dușmanii și aliaţii lui mai puternici. Faptul acesta și-a găsit confirmarea, pe de o parte, în sistemul datoriilor de război, pe de altă parte, în ruinarea completă a Rusiei...

Toate aceste circumstanţe care au predeterminat în mod direct Revoluţia din Octombrie, victoria proletariatului și dificultăţile lui ulterioare nu se explică deloc prin locurile comune ale lui Pokrovski.

Anexa II.
La capitolul *Reînarmarea partidului*

În cotidianul newyorkez *Novîi Mir*, destinat muncitorilor ruşi din America, autorul acestei cărţi a încercat să facă o analiză şi o prognoză a dezvoltării revoluţiei pe baza informaţiilor sărace din presa americană. „Cunoaştem istoria internă a evenimentelor în desfăşurare – scria autorul pe 6 martie (stil vechi) – numai din fragmentele şi aluziile ce se strecoară din telegramele oficiale." Seria de articole consacrate revoluţiei a început pe 27 februarie şi s-a întrerupt în 14 martie, din cauza plecării autorului de la New York. Dăm mai jos câteva extrase din această serie în ordine cronologică, din care putem să ne facem o imagine despre opiniile asupra revoluţiei cu care autorul a venit în Rusia pe 4 mai.

27 februarie:

„Guvernul dezorganizat, compromis şi lipsit de unitate la vârful său, armata zdruncinată definitiv, nemulţumirea, nesiguranţa şi groaza din rândurile claselor avute, profunda exasperare din rândul claselor de jos, proletariatul sporit ca număr, călit în focul evenimentelor – toate astea ne dau dreptul să spunem că suntem martorii începutului celei de-a doua Revoluţii Ruse. Să sperăm că mulţi dintre noi o să fim participanţi la ea".

3 martie:

„Alde Rodzianko şi Miliukov au început să vorbească prea devreme despre ordine, iar calmul nu se va lăsa prea curând peste o Rusie aflată în mişcare. Pe toată întinderea de necuprins a pământului rusesc, această închisoare a popoarelor, ţara se va ridica acum strat după strat – toţi asupriţii şi năpăstuiţii, toţi cei jefuiţi de ţarism şi de clasele conducătoare. Evenimentele din Petrograd sunt numai începutul. În fruntea maselor populare din Rusia, proletariatul revoluţionar îşi va îndeplini lucrarea istorică: va alunga reacţiunea monarhistă şi aristocratică din toate ascunzişurile ei şi va întinde mâna proletariatului din Germania şi din întreaga Europă. Căci trebuie să fie lichidat nu numai ţarismul, ci şi războiul".

„Al doilea val al revoluţiei se va rostogoli de-acum peste capetele celor de-alde Rodzianko și Miliukov, preocupaţi de restaurarea ordinii și de înţelegerea cu monarhia. Din adâncurile sale, revoluţia își va crea propriul regim de putere – organul revoluţionar al poporului ce se îndreaptă spre victorie. Principalele lupte și cele mai însemnate sacrificii n-au sosit încă. Numai după ele va veni victoria deplină și adevărată.”

4 martie:

„Nemulţumirea maselor, reţinută multă vreme, a erupt așa de târziu, în cea de-a treizeci și doua lună de război, nu pentru că în faţa lor s-ar fi aflat zidul poliţiei, puternic zdruncinat în urma războiului, ci pentru că toate instituţiile și organele liberale, inclusiv slugoii lor social-patrioţi, au făcut o uriașă presiune politică asupra păturilor de muncitori mai puţin conștienţi, insuflându-le necesitatea «unei discipline și ordini patriotice»”.

„Abia după aceea (după victoria insurecţiei) a venit și rândul Dumei. Ţarul a încercat în ultima clipă s-o suspende. Și ea s-ar fi suspendat supusă, «după exemplul ultimilor ani», dacă ar fi avut această posibilitate. Dar în capitală domnea deja poporul revoluţionar, chiar cel care, împotriva voinţei burgheziei liberale, ieșise în stradă la luptă. Iar alături de popor era armata. Dacă burghezia n-ar fi încercat să-și organizeze propria putere, din rândul maselor muncitorești răsculate s-ar fi născut un guvern revoluţionar. Duma din 3 iunie[1] nu s-ar fi hotărât niciodată să smulgă puterea din mâinile ţarismului. Dar ea nu putea să nu se folosească de interregnul creat: monarhia dispăruse temporar de pe faţa pământului, iar puterea revoluţionară nu se constituise încă.”

6 martie:

„Conflictul deschis dintre forţele revoluţiei, în fruntea cărora se află proletariatul urban, și burghezia liberală antirevoluţionară, care a luat temporar puterea, este absolut inevitabil. Desigur, se pot pune cap la cap – iar burghezii liberali și amărâţii de socialiști de tip mic-burghez se vor apuca cu râvnă de asta – o mulţime de cuvinte jalnice despre măreaţa superioritate a unităţii naţionale asupra sciziunii de clasă. Dar nimeni n-a reușit încă niciodată să îndepărteze prin asemenea incantaţii contradicţiile sociale și să oprească dezvoltarea firească a luptei revoluţionare”.

„Încă de pe acum, numaidecât, proletariatul revoluţionar trebuie să opună organele sale revoluţionare, sovietele de deputaţi ai muncitorilor, soldaţilor și ţăranilor, organelor executive ale Guvernului Provizoriu. În lupta asta, unind în jurul său masele populare răsculate, proletariatul trebuie să aibă ca

[1] Vezi nota autorului de la p. 376. *(N. red.)*

ţel principal cucerirea puterii. Numai un guvern revoluţionar muncitoresc va avea voinţa și capacitatea ca, încă din timpul pregătirii Adunării Constituante, să facă în țară o curăţenie democratică radicală, să reconstruiască de sus până jos armata, s-o transforme într-o miliţie revoluţionară și să le arate în mod efectiv păturilor de jos de la sate că salvarea lor stă numai în sprijinirea unui regim revoluţionar muncitoresc."

7 martie:

„Cât timp la putere s-a aflat clica lui Nicolae al II-lea, greutate în politica externă au avut-o interesele dinastice și reacţionar-aristocratice. Tocmai de aceea la Berlin și Viena se spera tot timpul în încheierea unei păci separate cu Rusia. Acum însă, pe steagul guvernamental sunt înscrise interesele unui imperialism curat. «Guvernul ţarist nu mai există – îi spun poporului alde Gucikov și Miliukov –, acum trebuie să vă vărsaţi sângele pentru interesele naţionale.» Dar, prin interese naţionale, imperialiștii ruși înţeleg recuperarea Poloniei, cucerirea Galiţiei, Constantinopolului, Armeniei, Persiei. Cu alte cuvinte, Rusia se așază acum pe linia generală a imperialiștilor, alături de alte state europene și, în primul rând, alături de aliatele sale, Anglia și Franţa".

„Trecerea de la imperialismul dinastico-aristocratic la unul pur burghez nu poate împăca proletariatul din Rusia cu războiul. Mai mult ca niciodată, sarcina noastră este acum lupta internaţională cu măcelul mondial și cu imperialismul."

„Lăudăroșenia imperialistă a lui Miliukov – că va distruge Germania, Austro-Ungaria și Turcia – este în această clipă cât se poate de folositoare pentru Hohenzollerni și Habsburgi. Miliukov va juca acum rolul de sperietoare de ciori în mâinile lor. Înainte ca noul guvern liberal-imperialist să treacă la reforme în rândul armatei, el îi va ajuta pe Hohenzollerni să ridice spiritul patriotic și să refacă «unitatea naţională» a poporului german, plesnită pe la cusături. Dacă proletariatul german ar ajunge să aibă motive să creadă că în spatele noului guvern burghez din Rusia se află întregul popor, inclusiv principala forţă a revoluţiei, proletariatul rus, asta ar fi o lovitură groaznică pentru tovarășii noștri de idei, socialiștii revoluţionari din Germania."

„Obligaţia directă a proletariatului revoluţionar din Rusia e să arate că în spatele perfidei voinţe imperialiste a burgheziei liberale nu există nicio forţă, deoarece ea nu are sprijinul maselor muncitoare. Revoluţia Rusă trebuie să arate întregii lumi faţa sa adevărată, adică dușmănia ei neîmpăcată nu numai faţă de reacţiunea dinastico-aristocratică, ci și faţă de imperialismul liberal."

8 martie:

„Sub stindardul «salvării ţării», burghezii liberali încearcă să păstreze în mâinile lor conducerea poporului revoluţionar și, în acest scop, îi trag după

ei în remorcă nu numai pe laburistul Kerenski, dar, după câte se pare, și pe Ciheidze, reprezentantul elementelor oportuniste ale social-democrației".

„Chestiunea agrară va produce o sciziune profundă în blocul de astăzi al nobililor, burghezilor și social-patrioților. Kerenski va trebui să aleagă între «liberalii» din 3 iunie[2], care vor să deturneze întreaga revoluție în scopuri capitaliste, și proletariatul revoluționar, care va înfăptui până la capăt programul revoluției agrare, adică confiscarea în folosul poporului a pământurilor țariste, moșierești, de apanaj, mănăstirești și bisericești. Care va fi alegerea personală a lui Kerenski nu are importanță... Altceva este cu masele țărănești, cu păturile de jos de la sate. Atragerea lor de partea proletariatului este sarcina cea mai urgentă, cea mai importantă."

„Ar fi o crimă să încerci să rezolvi problema asta (atragerea țăranilor) adaptând politica noastră la spiritul mărginit, național-patriotic al satului: muncitorul rus s-ar sinucide dacă ar plăti legătura sa cu țăranul cu prețul ruperii legăturilor sale cu proletariatul european. Dar nici nu există vreun motiv politic pentru a face asta. În mâinile noastre se află o armă mai puternică: în timp ce actualul Guvern Provizoriu și cabinetul Lvov-Gucikov-Miliukov-Kerenski[3] trebuie, pentru a-și păstra unitatea, să ocolească problema agrară, noi putem și trebuie s-o punem în toată dimensiunea ei în fața maselor țărănești din Rusia.

– Din moment ce reforma agrară este imposibilă, atunci suntem pentru războiul imperialist! a spus burghezia rusă după experiența anilor 1905-1907.

– Întoarceți spatele războiului imperialist, opunându-i revoluția agrară! o să le spunem noi maselor țărănești, pomenind de experiența anilor 1914-1917.

Aceeași chestiune agrară va juca un rol important în unirea cadrelor proletare din armată cu masa țărănească. Pământul moșierilor, nu Constantinopolul! îi va spune soldatul proletar soldatului țăran, explicându-i cine și de ce are nevoie de războiul imperialist. De succesul agitației și al luptei noastre împotriva războiului – mai ales în rândul muncitorilor, dar, în linia a doua, și al maselor de țărani și soldați – va depinde cât de repede va putea fi înlocuit guvernul imperialist-liberal de către un guvern revoluționar al muncitorilor, care să se bazeze direct pe proletariat și pe păturile țărănești de jos alăturate lui."

„Alde Rodzianko, Gucikov, Miliukov vor face toate eforturile pentru a crea o Adunare Constituantă după chipul și asemănarea lor. Cel mai mare atu din mâinile lor va fi lozinca războiului național împotriva dușmanului din afară. Firește, ei vor vorbi acum despre nevoia de a apăra «cuceririle revoluți-

[2] Adică membrii Dumei apărute în urma loviturii de stat din 3 iunie 1907.

[3] Sub numele de Guvern Provizoriu, presa americană înțelegea Comitetul Provizoriu al Dumei.

ei», pentru a nu fi distruse de Hohenzollerni. Iar social-patrioţii le vor cânta în strună.”

„De-am avea ce apăra! o să spunem noi. În primul rând, va trebui să asigurăm revoluţia contra dușmanului interior. Fără a mai aștepta Adunarea Constituantă, trebuie să măturăm din toate colţurile gunoiul monarhist și iobăgist. Trebuie să-l învăţăm pe ţăranul rus să nu aibă încredere în promisiunile lui Rodzianko și în minciuna patriotică a lui Miliukov. Trebuie unite milioane de ţărani împotriva imperialiștilor liberali sub stindardul revoluţiei agrare și al republicii. Sarcina asta poate fi îndeplinită pe deplin numai de un guvern revoluţionar sprijinit de proletariat, care-i va îndepărta de la putere pe alde Gucikov și Miliukov. Guvernul acesta muncitoresc va folosi toate mijloacele puterii de stat pentru a pune pe picioare, a educa, a aduna cele mai ignorante și înapoiate pături ale maselor din orașe și sate.”

„– Dar dacă proletariatul german nu se va ridica? Atunci ce-o să facem?

– Adică presupuneţi că Revoluţia Rusă se poate petrece fără să producă un efect în Germania, chiar dacă la noi revoluţia va pune pe picioare un guvern revoluţionar muncitoresc? Dar asta e cu totul de necrezut.

– Ei, și dacă, totuși?...

– ... Dacă s-ar întâmpla acest lucru incredibil, dacă organizarea social-patriotică conservatoare ar împiedica clasa muncitoare germană să se ridice în viitorul apropiat împotriva claselor conducătoare din ţara ei, atunci, se-nţelege, clasa muncitoare rusă ar apăra revoluţia cu arma în mână. Guvernul revoluţionar muncitoresc ar duce un război împotriva Hohenzollernilor, chemând proletariatul german frate să se ridice împotriva dușmanului comun. La fel și proletariatul german, dacă ar ajunge în viitorul apropiat la putere, nu numai că ar avea «dreptul», dar ar fi chiar obligat să poarte război împotriva lui Gucikov-Miliukov, pentru a-i ajuta pe muncitorii ruși să scape de dușmanul lor imperialist. În ambele cazuri, războiul dus de un guvern revoluţionar n-ar fi decât o revoluţie armată. N-ar fi vorba de «apărarea patriei», ci de apărarea revoluţiei și de răspândirea ei în alte ţări.”

Puţin probabil că mai e nevoie să demonstrăm că, în extrasele citate mai sus din articole de popularizare destinate muncitorilor, era prezentat același punct de vedere asupra dezvoltării revoluţiei care și-a găsit expresia în tezele lui Lenin din 4 aprilie.

*

În legătură cu criza prin care a trecut Partidul Bolșevic în primele două luni ale Revoluţiei din Februarie, credem că nu e de prisos să dăm aici un citat dintr-un articol scris de autorul acestei cărţi în 1909 pentru revista po-

loneză a Rosei Luxemburg: „Dacă menșevicii, plecând de la teza abstractă că «revoluţia noastră e burgheză», ajung la ideea adaptării întregii tactici a proletariatului la comportamentul burgheziei liberale, mergând până la acceptarea cuceririi de către aceasta a puterii de stat, bolșevicii, plecând de la o teză la fel de abstractă, și anume «dictatură democratică, nu socialistă», ajung la ideea unui proletariat care deţine puterea de stat, dar își impune o limită bughezo-democratică. E adevărat, diferenţa dintre cele două grupuri este, în această chestiune, considerabilă: în timp ce laturile antirevoluţionare ale menșevismului se manifestă chiar acum în toată puterea, trăsăturile antirevoluţionare ale bolșevismului ameninţă cu un mare pericol numai în cazul unei victorii revoluţionare".

După 1923, cuvintele acestea au fost folosite pe larg de către epigoni în lupta împotriva „troţkismului". De fapt, ele ofereau – cu opt ani înainte de evenimente – o caracterizare extrem de precisă a comportamentului epigonilor de azi „în cazul unei victorii revoluţionare".

Partidul a ieșit din criza din aprilie cu demnitate, descurcându-se cu „trăsăturile antirevoluţionare" ale păturii sale conducătoare. Tocmai de aceea, în 1922, autorul a venit cu următoarele completări la citatul de mai sus: „Asta, așa cum se știe, nu s-a întâmplat, pentru că, sub conducerea lui Lenin, bolșevismul a realizat (nu fără o luptă internă) reînarmarea sa ideologică în această chestiune foarte importantă în primăvara anului 1917, adică înainte de cucerirea puterii".

În lupta cu tendinţele oportuniste ale păturii conducătoare a bolșevicilor, Lenin scria în aprilie 1917: „*în general*, istoria a confirmat pe deplin lozincile și ideile bolșevice; *în mod concret* însă, lucrurile s-au petrecut *altfel* decât s-ar fi putut aștepta (indiferent cine), îmbrăcând forme mai originale, mai specifice, mai variate. Dacă am ignora, dacă am uita acest lucru ar însemna că suntem la fel cu acei «vechi bolșevici» care în repetate rânduri au jucat un rol jalnic în istoria partidului nostru, repetând fără niciun sens o formulă *învăţată pe de rost*, în loc *să studieze* specificul realităţii vii, noi... Cel care se mulţumește *acum* să vorbească numai despre «dictatura revoluţionar-democratică a proletariatului și ţărănimii» a fost depășit de viaţă și, ca urmare a acestui lucru, *a trecut* în fapt de partea micii burghezii împotriva luptei de clasă a proletariatului și trebuie dat la arhiva rarităţilor «bolșevice» prerevoluţionare (am putea să-i spunem: arhiva «vechilor bolșevici»)".[4]

---

[4] V. I. Lenin, „Scrisori cu privire la tactică", in V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 31, p. 135-136. *(N. red.)*

Anexa III.
La capitolul
Congresul Sovietelor și demonstrația din iunie

Scrisoarea adresată profesorului A. Kaun,
Universitatea din California

Sunteţi interesat de cât de corect prezintă Suhanov întâlnirea mea din mai 1917 cu redacţia de la *Novaia Jizn*, condusă formal de Maxim Gorki. Pentru a fi înţeles în continuare, trebuie să spun câteva cuvinte despre caracterul general al *Însemnărilor despre Revoluţie*, în șapte volume, ale lui Suhanov. Cu toate neajunsurile acestei lucrări (prolixitate, impresionism, miopie politică), care fac din când în când lectura ei insuportabilă, nu putem să nu recunoaștem buna-credinţă a autorului, care face ca *Însemnările* să fie o sursă preţioasă pentru istorie. Juriștii știu totuși că buna-credinţă a unui martor nu asigură nicidecum veridicitatea depoziţiei lui: mai trebuie să se ţină seama de nivelul de educaţie al martorului, de puterea văzului, auzului, memoriei sale, de starea lui de spirit din momentul evenimentului ș.a.m.d. Suhanov este un impresionist de tip intelectual și, ca majoritatea acestor personaje, e lipsit de capacitatea de a înţelege psihologia politică a oamenilor de altă factură. Deși în 1917 a fost în aripa de stânga a taberei conciliatorilor, prin urmare, în strânsă vecinătate cu bolșevicii, prin spiritul său hamletian el a fost și a rămas la antipodul bolșevismului. La el se observă mereu sentimentul unei respingeri ostile a oamenilor dintr-o bucată, care știu cu putere ce vor și încotro se îndreaptă. Iată de ce, în *Însemnările* sale, Suhanov adună extrem de conștiincios greșeală după greșeală de îndată ce încearcă să înţeleagă motivele acţiunii bolșevicilor sau să le dezvăluie intenţiile de culise. Uneori, pare că încurcă în mod conștient chestiuni simple și clare. În realitate, el este incapabil în mod organic, cel puţin în politică, să descopere cea mai scurtă distanţă dintre două puncte.

Suhanov face mari eforturi în a opune punctul meu de vedere aceluia al lui Lenin. Foarte sensibil la stările de spirit de pe coridoare și la zvonurile din cercurile intelighenţiei – în asta constă, fiindcă veni vorba, unul dintre meritele *Însemnărilor*, care oferă mult material pentru caracterizarea psihologiei

conducătorilor liberali, radicali și socialiști –, Suhanov nutrea, în chip firesc, speranţe în apariţia unor neînțelegeri între Lenin și Troţki, mai ales că asta ar fi trebuit să ușureze cât de cât soarta deloc de invidiat a ziarului *Novaia Jizn*, aflat între social-patrioţi și bolșevici. În *Însemnările* sale, Suhanov trăiește încă în atmosfera acestor speranţe neîmplinite, care iau forma unor amintiri politice și a unor presupuneri făcute post-factum. El încearcă să interpreteze particularităţi de personalitate, de temperament, de stil ca pe un curs politic distinct.

În legătură cu manifestaţia politică bolșevică din 10 iunie, care n-a mai avut loc, și mai ales cu demonstraţiile înarmate din iulie, Suhanov încearcă pe parcursul mai multor pagini să demonstreze că Lenin avea de gând în acele zile să ia puterea de îndată, pe calea complotului și a insurecţiei, pe când Troţki, spre deosebire de el, lupta să obţină puterea efectivă pentru soviete, în persoana partidelor ce dominau pe atunci în ele, adică a eserilor și menșevicilor. Toate acestea n-au nicio umbră de fundament.

În 4 iunie, la primul Congres al Sovietelor, Ţereteli spunea în treacăt în discursul său: „Nu există în prezent în Rusia niciun partid politic care să afirme: Daţi puterea în mâinile noastre". Atunci s-a auzit dintr-o parte o exclamaţie: „Există!" Lui Lenin nu-i plăcea să-i întrerupă pe oratori și nu-i plăcea nici când era întrerupt. Numai niște motive serioase îl puteau îndemna să renunţe de data asta la reţinerea sa. După logica lui Ţereteli, când poporul ajunge în niște momente extrem de dificile, trebuie în primul rând să încerce să transmită puterea altora. De fapt, în asta a constat înţelepciunea conciliatorilor ruși, care, după insurecţia din februarie, au oferit puterea liberalilor. Fricii puţin ademenitoare de răspundere, Ţereteli îi dădea o nuanţă de dezinteres politic și de capacitate de previziune extraordinară. Pentru un revoluţionar care crede în misiunea partidului său, un asemenea sentiment de fudulie lașă e cu totul inacceptabil. Un partid revoluţionar care e în stare să renunţe la putere în condiţii grele merită numai dispreţ.

În discursul său de la aceeași ședinţă, Lenin și-a explicat exclamaţia: „... cetăţeanul ministru al poștelor și telecomunicaţiilor (Ţereteli)... a spus că nu există în Rusia partid politic care să se declare gata să preia întreaga putere. Răspund: «Există un asemenea partid! Niciun partid nu poate să refuze o asemenea preluare și nici partidul nostru nu o refuză: el este oricând gata să preia întreaga putere». (Aplauze, râsete) Puteţi râde cât poftiţi, dar, dacă cetăţeanul ministru ne va pune în faţa acestei probleme..., el va primi răspunsul cuvenit".[1] Se pare că gândirea lui Lenin era foarte transparentă, nu?

---

[1] V. I. Lenin, „Primul Congres General al Sovietelor de Deputaţi ai Muncitorilor și Soldaţilor din Rusia. 3-24 iunie (16 iunie-7 iulie) 1917. Cuvântare cu privire la atitudinea faţă de Guvernul Provizoriu. 4 (17) iunie", p. 284. *(N. red.)*

La același Congres al Sovietelor, vorbind după ministrul agriculturii, Peșehonov, eu m-am exprimat astfel: „Nu fac parte din același partid cu el (Peșehonov), dar, dacă mi s-ar spune că guvernul va fi format din doisprezece Peșehonovi, aș spune că este un mare pas înainte...”

Nu cred ca atunci, în mijlocul evenimentelor, cuvintele mele despre guvernul Peșehonovilor să fi fost înţelese ca o antiteză la disponibilitatea lui Lenin de a prelua puterea. Suhanov apare cu întârziere ca teoretician al acestei aparente antiteze. Interpretând pregătirea de către bolșevici a demonstraţiei din 10 iunie în favoarea puterii sovietelor ca pe o pregătire pentru preluarea puterii, Suhanov scrie: „Cu două-trei zile înainte de «manifestaţie», Lenin a spus în public că e gata să ia puterea în mâinile sale. În schimb, Troţki a spus tot atunci că ar dori să vadă la putere doisprezece Peșehonovi. Este o diferenţă. Presupun totuși că Troţki a fost implicat în acţiunea din 10 iunie... Lenin nu era înclinat nici atunci să meargă spre cucerirea definitivă a puterii fără acest «interraionist» nesigur.[2] Căci Troţki era pentru el un soi de partener monumental dintr-un joc monumental, iar în propriul partid, după Lenin însuși, multă, multă vreme n-a mai fost nimeni”.

Toate acestea sunt pline de contradicţii. După Suhanov, Lenin ar fi avut într-adevăr de gând să facă ceea ce-l acuza Ţereteli: „preluarea neîntârziată a puterii de către minoritatea proletară”. Oricât de incredibil ar fi, Suhanov vede dovada unui asemenea blanquism în cuvintele lui Lenin despre disponibilitatea bolșevicilor de a lua puterea în ciuda tuturor greutăţilor. Dar, dacă Lenin s-ar fi pregătit cu adevărat să ia puterea pe 10 iunie printr-un complot, e puţin probabil ca, pe 4 iunie, la ședinţa plenară a Sovietului, să-i fi prevenit pe dușmani de asta. Trebuie oare să amintim că, din prima zi a sosirii sale la Petrograd, Lenin insuflase partidului ideea că bolșevicii își puteau propune ca ţel răsturnarea Guvernului Provizoriu numai după ce vor fi obţinut majoritatea în soviete? În Zilele din Aprilie, Lenin se pronunţase cu fermitate împotriva acelor bolșevici care lansaseră lozinca „Jos Guvernul Provizoriu!” ca sarcină a zilei. Replica lui Lenin din 4 iunie avea un înțeles foarte precis: noi, bolșevicii, suntem gata să luăm puterea chiar și acum, dacă muncitorii și soldaţii ne acordă încrederea; prin asta, noi ne deosebim de conciliatori, care, dispunând de încrederea muncitorilor și a soldaţilor, nu îndrăznesc să ia puterea.

Suhanov îl opune pe Troţki lui Lenin ca pe un realist unui blanquist. „Fără să fi aderat la ceea ce spunea Lenin, cineva ar fi putut accepta foarte bine felul în care Troţki punea problema.” În același timp, Suhanov declară

[2] Suhanov mă numește „interraionist nesigur” (membru al Organizaţiei Interraionale), dorind în mod evident să spună în felul acesta că, de fapt, eram bolșevic. În orice caz, ultimul lucru e corect. Rămăsesem în Organizaţia Interraională numai pentru a o aduce în Partidul Bolșevic, ceea ce s-a și întâmplat în august.

că „Troţki a fost implicat în acţiunea din 10 iunie", adică în complotul de cucerire a puterii. Descoperind două linii acolo unde ele n-au fost, Suhanov nu-și poate refuza plăcerea de a reuni apoi aceste două linii într-una singură, pentru a putea să mă acuze și pe mine de aventurism. Este o revanșă originală și cumva platonică pentru speranţele înșelate ale intelighenţiei de stânga cu privire la o sciziune între Lenin și Troţki.

Pe pancartele care au fost pregătite de bolșevici pentru demonstraţia anulată din 10 iunie și afișate apoi la demonstraţia din 18 iunie, un loc central îl ocupa lozinca „Jos cu cei zece miniștri capitaliști!" Ca estet, Suhanov admiră simplitatea expresivă a acestei lozinci, dar, ca politician, dovedește că nu-i înţelege sensul. În guvern, în afară de cei zece „miniștri capitaliști", mai erau șase miniștri conciliatori. Marea majoritate a pancartelor bolșevice nu-i atacau. Dimpotrivă, conform sensului lozincii, miniștrii capitaliști trebuiau înlocuiţi de miniștri socialiști, reprezentanţi ai majorităţii din soviete. Tocmai această idee a pancartelor bolșevice am prezentat-o eu în faţa Congresului Sovietelor: rupeţi blocul cu liberalii, îndepărtaţi-i pe miniștrii burghezi și înlocuiţi-i cu Peșehonovii voștri. Propunând majorităţii din soviete să ia puterea, bolșevicii nu-și legau, firește, deloc mâinile în privința unora ca Peșehonov; dimpotrivă, ei nu ascundeau că vor duce, în cadrele democraţiei sovietelor, o luptă neîmpăcată cu aceștia, pentru a obţine majoritatea în soviete și pentru putere. La urma urmelor, toate acestea sunt elementare. Numai trăsăturile lui Suhanov indicate mai sus, nu atât ca persoană, cât ca tip, ne explică în ce fel acest participant și observator al evenimentelor putea să se încurce atât de tare într-o chestiune așa de serioasă și, în același timp, așa de simplă.

În lumina episodului politic analizat aici, e mai ușor de înţeles acea interpretare falsă pe care o dă Suhanov întâlnirii care vă interesează dintre mine și redacţia de la *Novaia Jizn*. Morala ciocnirii mele cu cercul lui Maxim Gorki este exprimată de Suhanov într-o frază concluzivă pe care mi-o atribuie mie: „Văd că nu-mi mai rămâne acum decât să fondez un ziar împreună cu Lenin". Rezultă că numai imposibilitatea de a mă înţelege cu Gorki și Suhanov, adică cu niște persoane pe care nu le-am socotit niciodată nici politicieni, nici revoluţionari, m-a făcut să găsesc calea spre Lenin. Formularea unei asemenea idei e deja de ajuns pentru a-i demonstra absurditatea.

Și, în paranteză fie spus, cât de caracteristică este această frază – „a fonda un ziar împreună cu Lenin" – pentru Suhanov, ca și cum sarcinile politicii revoluţionare s-ar fi redus la un ziar. Pentru un om cu un minimum de imaginaţie creatoare trebuie să fie evident că eu nu puteam gândi așa și nici să-mi stabilesc astfel obiectivele.

Pentru a explica vizita mea la cercul jurnalistic al lui Gorki, trebuie să amintesc că am sosit la Petrograd la începutul lui mai, la două luni și ceva de la revoluţie, la o lună după sosirea lui Lenin. În acest timp, multe lucruri

apucaseră să se așeze și să se lămurească. Aveam nevoie să mă orientez în mod nemijlocit și, cum să spun, empiric nu numai în legătură cu forţele principale ale revoluţiei, adică cu starea de spirit a muncitorilor și soldaţilor, dar și cu toate grupările și nuanţele politice ale societăţii „educate”. Vizita făcută la redacţia de la *Novaia Jizn* a fost pentru mine o mică cercetare politică cu scopul de a-mi explica forţele de atracţie și de respingere din acest grup de „stânga”, șansele atragerii unor elemente ș.a.m.d. Scurta discuţie m-a convins de neputinţa completă a acestui cerc de scriitori care o făceau pe filozofii, pentru care revoluţia se reducea la un editorial. Dar, pentru că ei îi acuzau totuși pe bolșevici de „autoizolare”, aruncând vina pentru asta asupra lui Lenin și a tezelor lui din aprilie, eu, fără îndoială, nu puteam să nu le spun că, prin toate discursurile lor, mi-au demonstrat încă o dată că Lenin are perfectă dreptate când izolează partidul de ei sau, mai bine zis, când îi izolează pe ei de partid. Concluzia asta, pe care a trebuit s-o subliniez foarte energic pentru a-i impresiona pe participanţii la discuţie, Riazanov și Lunacearski, adversarii unirii cu Lenin, explică probabil versiunea lui Suhanov.

*

Firește, aveţi perfectă dreptate când presupuneţi că n-aș fi acceptat deloc în toamna lui 1917 să vorbesc despre jubileul lui Gorki de la tribuna Sovietului din Petrograd. Suhanov a procedat bine de data asta, renunţând la una dintre ideile sale năstrușnice: să mă atragă în ajunul insurecţiei din octombrie la aniversarea lui Gorki, care se afla de partea cealaltă a baricadei.

Cuprins

Colecția
CLASICII MARXISMULUI

AU APĂRUT:

GEORG LUKÁCS • Istorie și conștiință de clasă. Studii despre dialectica marxistă

LEV TROȚKI • Istoria Revoluției Ruse

VA APĂREA:

KARL MARX, FRIEDRICH ENGELS • Scrieri alese

Coperta: Imagine TACT
Redactor: Gabriel Chindea
Corector: Virgil Leon
Tehnoredactor: Cosmina Varga

Editura TACT, Str. Cometei, nr. 5, et. 3, Cluj-Napoca
Tel./fax: 0264-450129, edituratact.ro